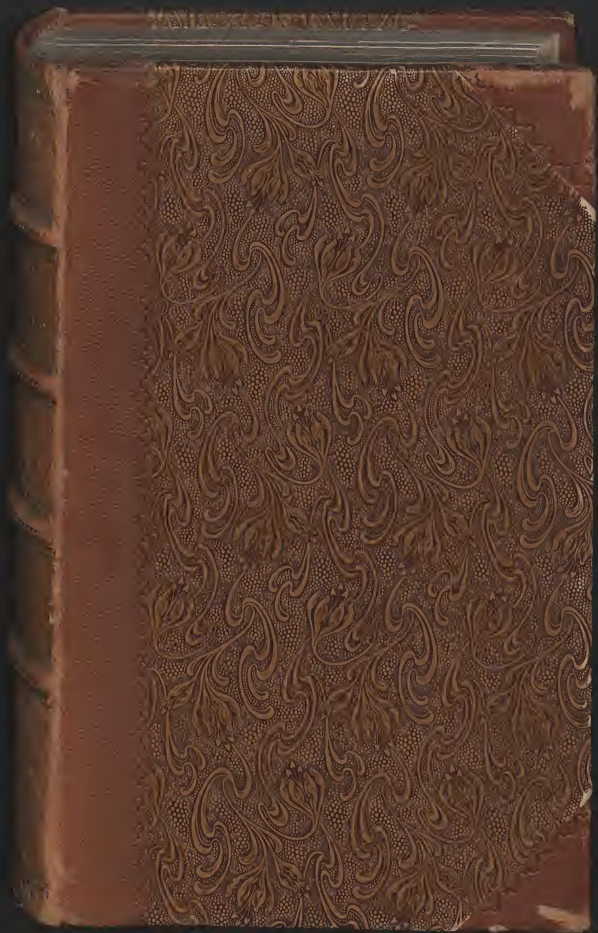
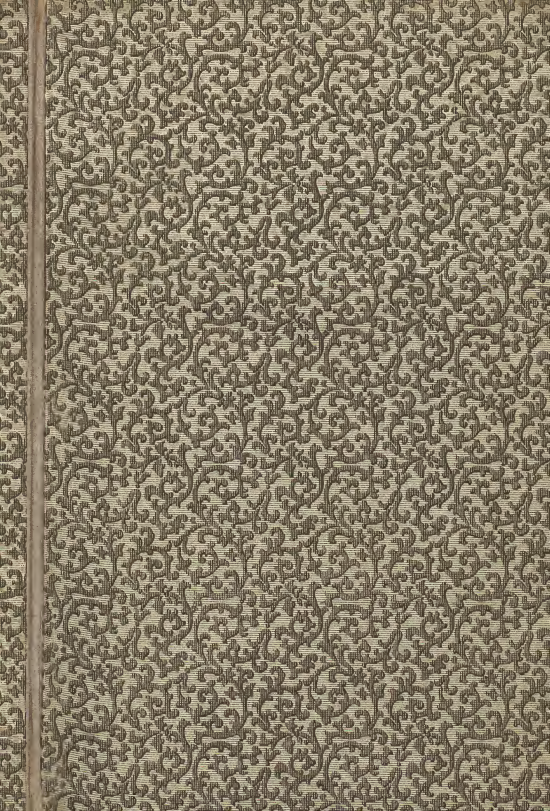
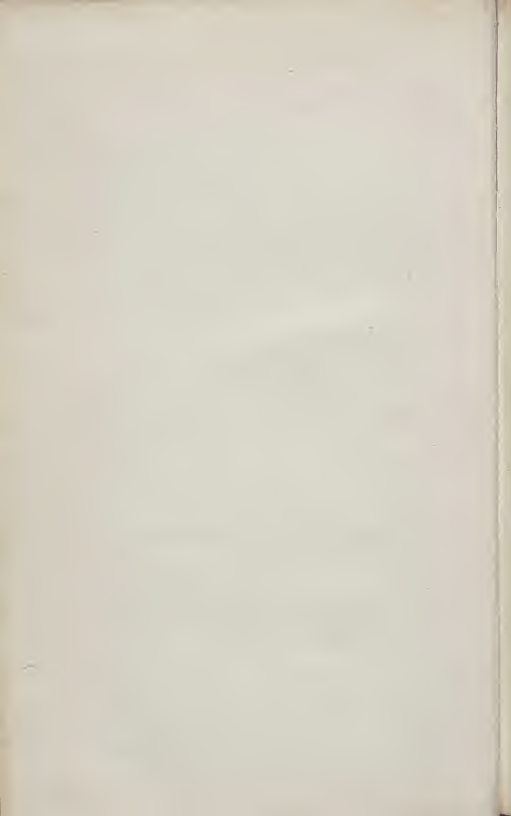
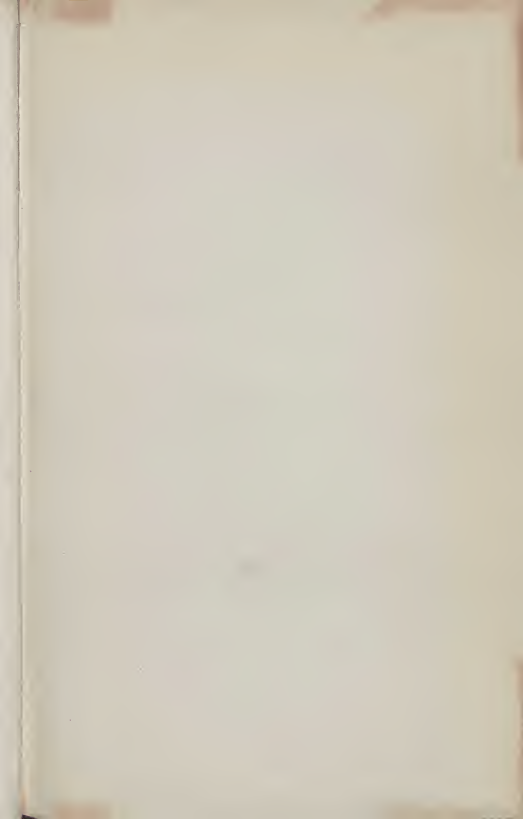

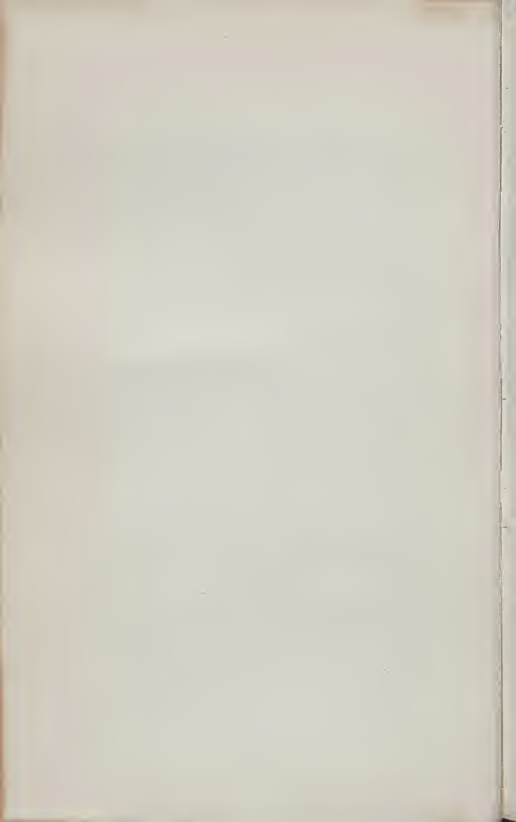

949.7
+ 819.09
Saf

SAFN

TIL

SÖGU ÍSLANDS OG ÍSLENZKRA BÓKMENTA

AD FÖRNU OG NÝJU,

GEFID ÚT

AF

HINU ÍSLENZKA BÓKMENTAFÉLAGI.

ÞRÍÐJA BINDI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAÐ HJÁ S. L. MÖLLER.

1902.

1871

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

YFIRLIT EFNISINS.

1. Skúli landfógeti Magnússon og Ísland um hans
daga eptir Jón Jónsson bls. 1—191.
Ritgerðin sjálf bls. 1—187.
Efnisyfirlit - 188—191.
 2. Um Sturlungu eptir Björn Magnússon Ólsen . . . 193—510.
Ritgerðin sjálf bls. 193—509.
Efnisyfirlit - 510.
 3. Athuganir við fornættir nokkrar, er koma fyrir í
Sturlunga-sögu eptir Eggert Ó. Brím. 511—568.
 4. Um íslensk mannanöfn eptir Jón prest Jónsson 569—700.
Ritgerðin sjálf bls. 569—694.
Efnisskrá. - 695—697.
Skammstafanir og tilvitnanir - 698—700.
 5. Ritgerð Jóns Guðmundssonar lærða um ættir o.
 A. Með formála og athugasemdum eptir
 Hannes Þorsteinsson 701—728.
Formáli bls. 701—702.
Um ættir og slekti o. s. frv. - 703—725.
Viðauki. - 726—727.
Ætt Jóns Guðmundssonar lærða. . . - 728.
 6. Leiðréttingar og viðaukar við þriðja bindi . . . 729—732.
 7. Registr yfir mannanöfn eptir Jón Hermannsson . 733—773.
 8. Registr yfir staðanöfn eptir sama 774—785.
-

SKÚLI LANDFÓGETI MAGNÚSSON

og

ÍSLAND UM HANS DAGA

eptir

Jón Jónsson.

Þess finnst opt getið bæði í ræðum og ritum, hve ástand Íslands á síðastliðinni öld var aumlegt. Frá því Lauritz Gottrup í byrjun aldarinnar fór utan, til þess að reyna að sjá svo til, að á einhvern hátt yrði bætt úr neyð Íslendinga, og til ársins 1785, er í ráði var að flytja alla Íslendinga suður á Jótlands-heiðar til að fyrirbyggja frekari eynd, má svo að orði kveða, að saga landsins, eptir því er skráð stendur í ritum þeirra tíma, sé ein samanhangandi raunarolla. Hvervetna ómar í eyrum barlómurinn um harðindi, eldgos, fjársýki, hungursneyð og manndauða. Margvíslegar klaganir yfir verzlunarháttum útlendinga hafa heyrst bæði fyrr og síðar, en aldrei eins greinilega og samróma. Hvar sem gripið er niður syngur við sama tón, og má því eigi saka neinn um, þótt honum renni til rifja slík vesöld og skipi 18. öldinni á bekk með hinum myrkustu tímabilum í sögu lands vors.

Það er kunnugt, að þegar litið er með athygli á hin ýmsu ólíku tímabil í sögu mannkynsins, þá má í hinum myrku tímabilum greina undirbúninginn undir ljósu tímabilin. Þar birtast ýms atvik, bæði stór og smá, er engum getur blandast hugur um að eigi verulegan þátt í að framleiða hina komandi umbótaöld. Það er eins og öðru hvoru mitt í myrkrinu og moldviðrinu megisjá rofa til sólar, fyrirboða hins komanda dags. Þannig er því að minni hyggju varið með sögu Íslands á 18. öld. Svó má að orði kveða, að Ísland á þessari eymdaröld að ýmsu leyti taki að lifna við og bæra á sér bæði í líkamlegu og andlegu tilíti. Margir urðu til þess fyrst í stað að skoða þessar hreyfingar sem fjörbrot hinnar íslenzku þjóðar, en reynzlan hefur sýnt og

sannað, að þessi skoðun var röng. Þetta voru eigi fjörbrot þjóðfélags, sem lá í andarstlitrunum, heldur morgunteygjur eptir aldalangan dvala. Þjóðin var að rísa úr rotinu.

Það var frá upphafi að þakka dugnaði og ósérplægni einstakra manna, að hreyfingar þessar lifnuðu og komust á fót, en hitt var mestmegnis hlýrri og vinveittri stjórn að þakka, að þær ekki þegar í stað dofnuðu og sama svefnmókið aptur færðist yfir þjóðina. Eins og líklegt má þykja, hafa ýmsir orðið til þess að gera lítið úr þessum hreyfingum, og hafa slegið því við, að þær sýnilega hafi lítinn ávöxt borið, þær hafi þotið upp og dunið yfir eins og hvirfilbýlur og jafnvel orðið til tjóns. En þess ber að gæta, að þótt hvirfilbýlurinn á stundum baki tjóns, þá er þó sá einn hans kostur, að hann hreinsar til í loptinu og rýmir til fyrir nýju, endurvöktu lífi. Þegar vel og rækilega er að gætt, má það eigi dyljast, að hreyfingar 18. aldarinnar eru eigi aðeins fyrirboði, heldur einnig grundvöllur hins unga Íslands, og að þær að mörgu leyti hafa rutt brautina til framfara og uppgangs 19. aldarinnar.

Það er efni þessarar ritgerðar að skýra rækilega frá lífi þess manns, er mestan þátt átti í að vekja þessar hreyfingar og halda þeim við. Hann er án efa einhver sá merkasti og einkennilegasti Íslendingur, sem nokkurn tíma hefur uppi verið. Með framúrskarandi atorku og dugnaði tók hann þegar á unga aldri til starfa og sparaði hvorki fjör né fé til að fá máli sínu ágengt, né heldur, — ef jeg mætti svo segja —, þrákelkni til að berja það áfram, meðan honum vannst líf. Með fram mun þá verða skýrt frá ástandi lands og þjóðar, eptir því sem nauðsyn þykir krefja.

Það hefur lengi þótt virðing og ágæti í að eiga tigna og mikilfenga forfeður, eigi hvað sízt meðal vor Íslendinga. Þykir það eigi aðeins forfeðranna vegna, heldur með fram af því, að eigi þykir ósýnt, að nokkrir af kostum og hæfileglegikum forfeðranna kunni að ganga í arf til niðjanna. Þegar því um einhvern mann er að ræða, þá er það eigi nema góður og gamall siður að spyrja um ætt hans og uppruna.

Föðurætt Skúla má rekja til Magnúsar prests Jónssonar á Mælifelli (pr. á Mælifelli 1622—1661). Kona Magnúsar á Mælifelli var Ingunn, systir þorláks biskups Skúlasonar, en móðir þeirra var Steinunn, laundóttir Guðbrandar Hólabiskups. Móðir Skúla var Oddný Jónsdóttir, Árnasonar á Tjörnesi, Björnssonar á Laxamýri, Magnússonar, Árnasonar, Péturssonar, Leptssonar, Ormssonar, Leptssonar hins ríka Guðormssonar. Magnús Árnason, faðir Björns á Laxamýri, var giptur Þuríði, laundóttur Sigurðar prófasts á Grenjaðarstað, Jónssonar biskups Arasonar. Fylgdi Magnús tengdafaður sínum dyggilega að öllum málum, er risu af mótspyrnu hans gegn siðbótinni.¹

Skúli er fæddur 12. dec. 1711 að Garði í Keldubverfi, og var Magnús faðir hans þá aðstoðarprestur þar hjá Einari Skúlasyni föður sínum.² Skírði Einar prestur sveininn í Garðakirkju

¹ Í æfisögu sinni (Nr. 481,4^o á landsbókasafninu í Reykjavík) segir Skúli. að Magnús á Mælifelli hafi verið sonur Steinunnar Guðbrandsdóttur, en það er eigi rétt (sjá Sýslumannaæfir). Hitt er heldur eigi rétt, er hann á sama Stað segir, að Árni Björnsson á Laxamýri hafi átt laundóttur Sigurðar á Grenjaðarstað.

² Einar Skúlason fékk Garð 1671 og andaðist þar 1741, 96 ára að aldri.

daginn eptir, og var hann heitinn eptir langafa sínum Skúla presti Magnússyni í Goðdölum (pr. að Goðdölum 1662—1711), er andaðist 26. sama mánaðar, rúmlega níraður.

Skúli sjálfur lýsir þannig fæður sínum, að hann hafi verið gáfaður vel og fremur lærður, klerkur góður, lagafróður, töluvert hagnætur og búhöldur allmikill. Mun lýsing þessi fara nærri sanni. Telur Skúli það sem dæmi um skáldskap hans, að hann hafi snúið innihaldi Norsku laga í snotur ljóð og þýtt söngvana úr hugvekjukveri nokkru, er hét »*Den bedende Kiæde*«, og algengt var á þeim tímum. Ekki var þó neitt af ritum hans prentað. Um Einar afa sinn fer hann svofeldum orðum: »Hann var einkar guðhræddur og hinn mesti siðprýðismaður og kostaði kapps um að vera fyrirmynd annara bæði sem klerkur, búhöldur og maður. Hann var lærður vel í Grísku og Latinu, las þýðversku til fullnustu og var kennimaður góður«. Hann samdi töluvert af prédikunum til húslestra og þýddi prédikanir Lúthers og Brockmanns. Þegar svo stóð á, að aðstoðarprestur hans prédikaði í annexkirkjunni, embættaði hann sjálfur í Garðakirkju allt til þess er hann var 93 ára. Á efstu árum sínum lá hann í kór, en hélt þó ritstörfum sínum áfram. Með fyrri konu sinni átti hann 12 börn, er öll dóu fyrir innan tvítugt, nema þeir Magnús, faðir Skúla, og Jón, er síðar varð konrektor. Þótti Jón fyrirtak að gáfum og lærdómi, og var þekkingu hans í Austurlandamálum við brugðið, en til þeirrar þekkingar hafði faðir hans lagt grundvöllinn. Jón var góðgerðasamur mjög og einkar vel látinn bæði af prestum og alþýðu, því hann mátti sín mikils hjá biskupi og mælti öllu bót. Hann dó ungur og þótti að honum mikill mannskaði. — Um Oddnýju móður Skúla er það að segja, að hún var mesti kvenskörungur og var við brugðið fyrir dugnað og rausn.

Frá bernsku Skúla er fátt að segja. Þó mun hann snemma hafa verið einráður og allófyrirleitinn, og fylgdi það honum lengst af. Meðal annars bar svo við einu sinni, að hann var að leik með syskynum sínum í stofunni á Húsavík.¹ Vildi hann einn öllu ráða í leiknum og lék þau svo sárt, að faðir hans varð að ganga á milli og stía honum frá hinum börnunum. Þó

¹ Magnús prestur flutti til Húsavíkur 1715.

urðu enn meiri brögð að þessum anmörkum hans síðar, og mun faðir hans hafa litlu tauti getað við hann komið, því 1721 var hann sendur til Einars afa síns og átti hann að reyna að laga strák. Sjálfur var Skúli ánægður með þau umskipti og skákadi í því skjólinu, að karlinn, er þá var kominn á gamals aldur, mundi eigi hafa eins strangar gætur á sér og faðir hans hafði haft og að sér því mundi veitast hægra að fara sínu fram og gæti lifað og látið eins og hann vildi. En honum brást sú von. Einar gamli hafði varla augun af honum. Lét hann Skúla fylgja sér til kirkju kvöld og morgna og biðjast þar fyrir á knjám; auk þess varð hann að lesa kvöld- og morgunbæn í baðstofu. Þetta féll Skúla eigi vel í geð og hugðist hann mundu venja karlinn af þessu háttalagi. Dró hann dár bæði að bænagerðinni og karlinum, en afi hans tók því allt á annan veg en hann hafði búizt við. Þegar karlinum bárust til eyrna strákapör Skúla, þá gerði hann hvorki að snoppunga hann né veita honum ráðningu með vendi að þeirra tíma sið, heldur kallaði hann fyrir sig og sýndi honum með högværum, bliðum og kærleiksríkum orðum fram á, hve illa hann hefði breytt. Stundum lét karlinn hann lesa kafla úr spurningunum, sem hljóðuðu um brot það, er hann hafði gert sig sekan í, lagði síðan út af því og leitaðist við að vekja blíðari tilfinningar í hjarta hans. Fyrst framan af beit þetta ekkert á Skúla, og var eigi laust við, að honum sýndist þetta hégómi einn og sérvizka, en karlinn varð því blíðari við hann og sýndi honum því meiri kærleiksatlot. Á endanum fór það svo, að Skúli, sem frá byrjun vænti sér harðrar hirtingar og sjálfssagt hefur átt því að venjast hjá föður sínum, viknaði við ástrikið og fékk hina mestu ást á afa sínum. Farast Skúla sjálfum svo orð, að enginn hafi verið sér kærari en afi sinn og engum hafi hann átt jafn mikið að þakka.

Árið 1724 kom Skúli aptur til föður síns. Réð Einar gamli Magnúsi að halda honum vel að vinnu, og sagði að vissasti vegurinn til að beygja einræði hans væri sá, að láta hann alltaf hafa eitthvað fyrir stafni og nóg að hugsa um. Fylgdi Magnús því rækilega og lét Skúla ganga að allri vinnu til jafns við vinnumenn bæði til lands og sjávar, og gafst það vel. Tvö sumur, 1726 og 1727, var hann búðardrengur við verzlunina á Húsavík, en eigi gæzt honum sérlega vel að því starfi. Segir hann svo frá sjálfur, að kaupmanni hafi þótt hann of samvizkusamur í útlátum sínum við bændur. Þegar Skúli stóð við

pundarann og gerði sér sem mest far um að vega rétt, hrópaði kaupmaður í sífellu: »Vegðu rétt, strákur!« og meinti með því að Skúli skyldi vega kaupmanni í vil.¹ Fékk hann því loks ráðið, að faðir hans tók hann frá þeim starfa, og naut hann þar að tilstyrks afa síns, því karlinum var eigi mikið gefið um verzlunarstéttina. Hvarf hugur hans nú helzt at skólanámi, og varð það úr, að hann haustið 1727 fór til séra Þorleifs Skaptasonar² í Múla til að búa sig undir skóla, en eigi gekk honum námið greitt í fyrstu. Um þessar mundir báru og ýmsar raunir að höndum. Jón eldri, bróðir hans, er þótti fyrirtaks mannsefni, andaðist á bezta reki, og á þorra veturinn 1728 druknaði faðir hans. Voru þau tildrög til þess, að hann var að sækja rekavið á báti og stjakaði með ár, en árin brotnaði og hann hraut útbyrðis. Kom nú töf á lærdóminn, og var eigi annað sýnna en að Skúli yrði að hætta námi, því ekkjan var bláfátæk og 6 börn yngri en Skúli fyrir að sjá. Þótti Skúla sem það væri skylda sín að standa fyrir búi móður sinnar og vera henni til aðstoðar í raunum hennar; tók hann því að örvílnast um, að sér mundi nokkurn tíma auðið að ljúka námi. En einmitt um þessar mundir var hann kominn á góðan rekspöl að því er námið snerti og búinn að fá brennandi löngun til að halda því áfram, og má því nærri geta að honum hefur tekið þetta sárt. Taldi hann harmatölur sínar fyrir Einari afa sínum, en hann talaði kjark í hann, svo Skúli þrátt fyrir allt tók til námsins aptur árið eptir. Naut hann þann vetur styrks ofurlítils frá Magnúsi presti Markússyni á Grenjaðarstað (pr. að Grenjaðarstað 1708—1733). Þó má svo að orði kveða, að ógæfan hafi elt hann um þessar mundir, því skömmu síðar bar það við, að hann fékk byltu slæma í glímu við Gísla Magnússon, er síðar varð biskup (biskup á Hólum 1755—1779), og lesti svo vinstra fót

¹ Það er eigi með öllu ólíklegt, að Skúli hér kunni að gera nokkuð meira úr hörku og rangsleitni kaupmanns, en rétt er. Þess ber að geta, að æfisögubrot það, er þetta er byggt á, er skrifað eptir að risinn var upp megn fjandskapur með honum og kaupmönnum og eptir að staðið höfðu rímmur með þeim í mörg ár. Á hinn bóginn var Skúli heldur aldrei vanur að draga úr, er hann minntist á kaupmenn.

² Þorleifur var prestur í Múla 1724—1748, og varð prófastur 1734. Hann kendi mörgum piltum og útskrifaði.

sinn, að hann lá rúmfastur frá jólum til páska. Lét hann þó þetta eigi hefja sig frá náminu, en las af mesta kappi og var daglega yfirheyrður í rúminu. Gekk nú námið ákjósanlega. Eins og áður er á vikið var efnahagur hans eigi glæsilegur, en með því hann þótti góðum námsgáfum gæddur og hann sökum elju og atorku tók svo miklum framförum í náminu, að mikils mátti af honum vænta að dómi kennara hans, þá sótti hann um skólastyrk til Steins biskups á Hólum (1711—1739) og þótti eigi ósýnt að hann yrði bænheyrður. Þó fór það á annan veg, því biskup neitaði. Gat Skúli þá eigi tára bundist fyrir hrygðar sakir og reiði, og er hann var kominn spölkorn frá staðnum, sneri hann sér við, steytti hnefann og mælti: »Nú ertu mér andstæður, en betur muntu taka mér næst!« Þótti þessi spá rætast, og var Steinn biskup einn meðal margra, er lifðu uppgang Skúla og fegnir vildu leita vinfengis við hann.

Skúli var nauðulega staddur, er ölmuðvöðinn brást. En nú varð honum það til hjálpar, að séra Þorleifur bað Oddnýjar móður hans; hún var geðríkiskona og vildi eigi aptur giptast, er sá var látinn, er fengið hafði ástir hennar. Þó réð hún loks af vegna barna sinna að taka boði séra Þorleifs, en hann varð aptur á móti að skuldbinda sig til að styrkja sonu hennar til menningar. Eigi voru þeir þó settir í Hólaskóla, því bæði var það, að séra Þorleifur var enginn efnamaður, og hitt annað, að af Hólaskóla fór orð eigi sem bezt.¹ Réð hann því af að kenna þeim sjálfur, og skrifaði Skúla út 1731 með mesta hrósi.²

¹ Það mun meðfram hafa ridið baggamuninn, að mönnum var enn eigi úr minni líðið, að Sigurður Einarsson, fðurbróðir þeirra og hið bezta mannsefni, hafði dáið vofeiflega í skóla á dögum Jóns biskups Vigfússonar. Var það kennt göldrum og gerningum Hamranda-Jóns, er þá var ráðsmaður á Hólum. Jón þessi var haldinn illmenni mikið og fjölkyngisgjarn. Varð hann úti á þorra 1705 og var þá sýslum. í Hnappadalssýslu. Lík fylgdarmannsins fannst hjá hestunum, en Jón fannst aldrei. Var hann svo óvinsæll, að allir mæltu, að þar hefði fjandinn sótt eign sína (Esp. Árb. VIII. bls. 92.)

² Vottorðið hljóðar þannig:

Illustres Literariæ Republicæ Proceres, Universitatis Professores, Venerandi Patres! Quanta sit Industriæ Doctrinæ et Exercitationis Vis et efficacia, prolixè demonstrat Chæronensis noster Plutarchus; prodesset enim Industriam Singulis rebus gerendis, non minus

Skúla hafði þannig tekizt að ná því takmarki, er hann hafði sett sér. En ekki vildi hann láta hér við sitja. Hann var þannig skapi farinn, að honum þótti lítill frami í að taka prest-vígslu þá þegar og setjast að á einhverju útkjálkabrauði og hýma þar. Má það eigi undarlegt þykja, því maðurinn var fram-

domesticis quam forensibus, vel inde liquet quod cum negligentes facilia fugiant, difficilia diligentes consequi valeant. Noverunt hoc ii, qui sero considerarunt, quam sit irreparabilis Industriæ jactura et in dulci consenescentes otio non animadverterunt optata industriæ laborumque tempora incaute effluxisse ante, quam perdiderunt; Noverunt ii, qui omnes vitæ dies Industriæ et Studiis humanioribus consecrarunt, cujus uberrimos fructus etiam in Senectute metunt cum fœnore. Novit hoc idem, diu licet non vixerit, optimæ indolis magnæque Spei Juvenis Schulo Magni filius Islandus, qui postquam primos ætatis annos, sub inspectione optimi Parentis, non sine magna industria in addiscendis Literis, exegerat, mihi missus est informandus, tantumque inter nostra limina, in Artibus Liberalibus, quibus juniores in Scholis nostris solent informari, profectum fecit, ut honorificam dimissionem meruerit. Verum jam altiora capessens, nec Patriæ miseræ, nec numerum inopiæ succumbit, sed celeberrimam Havniensem Academiam invisurus, ad vos, illustrissimi Dñi Doctores, Professores nobilissimi, Fautores Honoratissimi, iter meditatur. Me igitur munire se Testimonio petit, quod eo facilius impetrat, quod mihi magis est comperta ejus cum Musis felix et indefessa conversatio cum vitæ integritate quotidie conjuncta. Testor itaque: Est loco honesto natur; ingenio optimo; ades diligens, ut optimis etiam ingeniis dubiam palmam fecerit; in exercitio solutæ et ligatæ Orationis, plurimos Scholarumstrarum alumnos, æquare illum confido. Rudimenta insuper Græca, tam Syntactica, quam Etymologica, nec non Præcepta Logica, ad Methodum Beati Nostri Gludii, pro ætate, non infeliciter excoluit. His instructum hunc nostrum Schulonem, Vobis, celeberrimæ Universitatis Havniensis Præcides, Dñi Amici et Fautores venerandi devota mente commendamus, ut Vestros inter Cives Academicos clementer adsciscatur. Valete Viri Amplissimi et commendanti et commendato, favete.

Dabam Mulis in

boreali Islandia

Anno 1731

VI. Kal. Apr.

Observantissimus

Thorleivus Schaptius

Cætus(?) Eccl: Mulensis Pastor.

Præpos: honorarius.

Schol: Cath: Hol: quondam Rector.

(L. S.)

(Sjá Nr. 481, 4° á Landsbókasafninu).

gjarn og stórhuga og hvarf aldrei frá því, er hjarta hans var kært, fyrri en fullreynt var. Þótt snauður væri, hugði hann til utanferðar og þótti það mestur framavegur. Undanfarin sumur hafði hann verið skrifari hjá Benedikt lögmanni Þorsteinssyni (varalögm. n. og a. 1717—1726, lögm. 1727—1733), og styrktist þar í ásetningi sínum. Réð hann til utanferðar haustið 1732 með Húsavíkurskipi. Átti hann einkis styrks von, en treysti á mátt sinn og megin og hugðist að láta auðnu ráða hversu færi. Eptir 8 daga útivist sté hann á land í Kaupmannahöfn. En enn var svo að sjá, sem ógæfan væri á hælum honum, því skömmu eptir landtökuna lagðist hann í skæðri bólusótt og lá í henni í 8 vikur og bar þess menjar æ síðan. Þó tók hann hið 1. próf sitt 13. dec. sama ár. En brátt komst hann að raun um, að þeir eiga erfitt uppdráttar, er ráðast í að fara til Kaupmannahafnar og stunda nám án þess að eiga styrks von. Tók að sverfa svo að honum, að hann eigi sá annað ráð vænna til að bjarga lífinu en að ráða sig í vist á skipi einu, er ætlaði til Kína. En áður hann færi gekk hann á tal við prófessor Gram, er þá var rektor háskólans og vinur mikill Íslendinga, og tilkynnti honum fyrirætlan sína. Prófessor Gram þekkti Skúla dálítið og hafði haft tækifæri til að kynna sér gáfur hans og skaplyndi og réð honum nú fastlega frá þessu ferðabraski. Hefur honum eflaust þótt skaði í, ef Skúli gæti eigi haldið námi sínu áfram og gert þekkingu sína og gáfur arðberandi á einhvern hátt. Enduðu viðræður þeirra með því, að Gram bað hann leita til Jóns Ólafssonar frá Grunnavík,¹ og freista hvort hann eigi gæti hjálpað honum neitt eða leiðbeint; skyldi han svo koma til sín aptur og láta sig vita afdrifin. Bætti hann því við, að bókasafn sitt stæði Skúla opið hvenær sem hann vildi. Leitaði nú Skúli til Jóns Ólafssonar og taldi honum raunir sínar, en Jón gat enga ásjá veitt houum, vinnu vissi hann enga og sjálfur átti hann í basli. En til þess þó eigi að láta hann með öllu slyppan frá sér fara, þuldi Jón yfir honum nokkrar heimspekis-klausur um karlmennsku og stöðuglyndi í mótlati. En þótt slíkar klausur kunni að vera fagrar og eptirbreytnisverðar, þá

¹ Jón Grunnvíkingur (1705—1779) naut fyrstur manna styrks af sjóði Árna Magnússonar. Gaf hann sig einkum að fornfræði og dvaldi mestan hlut æfi sinnar í Kaupmannahöfn.

þótti Skúla svo, sem þær eigi hossuðu hátt í maganum. Gekk hann við svo búið aptur til Grams og sagði sínar farir eigi sléttar. Gram gaf honum þá 10 dali, það hann vera hughraustan og halda námi sínu áfram, og lofaði að greiða fyrir honum hvað hann gæti. Útvegaði hann honum nokkru síðar atvinnu við skriptir og lifði hann af því mestmegnis. Meðal annars skrifaði hann upp Karlamagnúsarsögu fyrir tíginna mann frakkneskan og fékk góða þóknun fyrir. Um þessar mundir dvaldi hann öllum stundum í bókastofu Grams og hafði þar gott tækifæri til að kynna sér ýmsar lærdómsgreinar. Tók hann nú aptur að sækja fyrirlestra af kappi og hlustaði meðal annara á prófessorana Gram og Wöldike, er las um guðfræði. Hafði Skúli helzt ásett sér að stunda þá grein og leysa próf af hendi, ef mögulegt væri, áður skip legðu út 1734. En þetta fór allt á annan veg, og var sú helzt rót þess, að Plessen, formaður í Kammerkollégíinu,¹ það prófessor Gram að vísa sér á einhvern Íslending til að snara nokkrum skjölum á Dönsku, og eins og líklegt má þykja, nefndi Gram Skúla til. Leysti Skúli það starf vel af hendi og lauk Plessen mesta lofsorði á. En þetta leiddi til þess, að Skúli tók að snuðra í lögum og hvarf eftir þetta mest að því námi.

Haustið 1733 fékk Skúli mjög óvænt bréf af Íslandi. Var það frá Benedikt lögmanni Þorsteinssyni, gamla húsbónda hans, er þá tók að eldast og hugði að láta af embættisstörfum. Fór karlinn þess á leit við Skúla, að hann yrði eptirmaður hans (sýslumaður í Þingeyjarþingum), og gengi að eiga dóttur hans. Hefur án efa eitthvað verið vingott með þeim Skúla og henni í það mund, er hann var þar skrifari, því Skúli hafði ætíð það orð á sér, að hann væri kvenhollur, og hún hefur án alls efa borið hlýjan hug til hans. Fyrri uppástungan þótti honum góð, en hin seinni féll honum eigi allsendis vel í geð, og fer hann um hana svofeldum orðum: »Mér var að sönnu vel við jómfuruna, en straks merkti eg að sú girnd var folsk.«²

Benedikt lögmaður andaðist á sama hausti og sótti Skúli þá tafarlaust um sýsluna. Var hann vongóður um að fá hana, því bæði var það, að hann var kunnur í stjórnarráðinu eins og áður er sagt, og hitt annað, að Gram gaf honum hið bezta vottorð. Hrósar hann Skúla bæði fyrir iðni við námið og gott

¹ Kammerkollégíið var ein af stjórnardeildunum, og fjallaði hún mikið um íslensk mál.

² Landsbókasafn Nr. 481, 4°.

framferði.¹ Samt sem áður fékk Skúli eigi sýsluna og varð Jón, sonur hins látna, hlutskarpari. Var það algengt um þær mundir, að synir embættismanna sætu fyrir öðrum, er um embætti feðra þeirra var að ræða. Þó var umsókn Skúla tekið vel, og kvaðst stjórnin mundu hafa hann í hyggju. Var þess og eigi langt að biða að hann kæmist í embætti, því 15. febr. 1734 var honum veitt Austurskaptaféllssýsla. Embættið var raunar lítið og rýrt, og lét Skúli á sér heyra, að honum þætti eigi mikið til þess koma, en lét þó svo búið standa. Fékk hann til áréttis það loforð hjá stjórninni, að hann skyldi fá þá sýslu, er næst losnaði, ef honum líkaði betur. Fór hann nú að týgja sig til heimferðar og varð að taka 400 dali til láns til þess að geta komið svo fram, að samboðið væri stöðu hans.

Um líferni Skúla í Kaupmannahöfn er lítt að greina svo kunnugt sé. Mun það hafa liðið fram líkt og líf annara fátækra íslenskra stúdenta í Kaupmannahöfn um þær mundir, án þess að nokkuð markvert drifi á dagana. Að þá þegar hafi verið farið að brydda á þeirri elju og atorku, er síðar meir einkennandi líf hans, má ráða af því, að hann eigi aðeins sótti rækilega kennslustundir á háskólanum og stundaði skriptir sínar af alefli, heldur varði hann lengi vel kvöldstundum sínum til að ganga á bókbandsverkstofu og kynna sér bókbandsiðn. En samhliða þessum kostum tók og að brydda á bresti einum, er heldur ágerðist, er tímar liðu fram. Honum þótti gott í staupinu. Enn fremur varð honum stundum laus hendir, er hann var við öl, og í

¹ Vottorð Grams hljóðar þannig:

Den hæderlige og vellærde Studiosus Skule Magnussen Islænder er af mig som sin private Præceptore paa Universitetet en Attest begiærende om sit Levnet og Forhold; Sligt jeg hannem efter billighed ikke kand afslaae eftersom han med sit skikkelige Forhold haver gjort sig værdig til ald den Tieneste som jeg hannem og hans lige formaaer at giøre, nemlig, været flittig i sine Studeringer, lydig imod sin Øvrighed, ustraffelig i sin Omgængelse. Ynsker derfor at hand saavel herefter udenfor Academiet maatte finde Guds og gode Patroners Yndest, som hand det hidindtil hos os haver meriteret.

Kiöbenhavn, d. 3. November 1733.

J. Gram.

(Sjá Nr. 481, 4° á Landsbókasafninu).

líkingu við marga aðra Íslendinga var hann heldur eigi laus við þjóðardramb. Má marka þetta af hans eigin sögusögn. Þannig færir hann það til í æfisögubroti sínu, að hann endur og sinnum á næturþeli hafi lent í bandalögmáli og verið færður upp á ráðstofu, en sektaður kveðst hann eigi hafa verið nema einu sinni, og það mest fyrir svör sín fyrir réttinum. Hann hafði kvöld eitt um tólfleytið setið á vinstofu. Komu þar að næturverðirnir og kváðu veitingatímann útrunninn og drógu hann út. Sló þar í illdeilur með þeim og lyktaði svo, að Skúli barði þar ótæpt á 4 næturvörðum og braut fyrir þeim 3 gaddakylfur.¹ Þegar fyrir réttinn kom, hafði hann eigi annað sér til réttlætningar fyrir barsmiðinni, enn að sig hefði langað til að sýna þeim, að Íslendingar hefðu krapta í kögglum, en vindrykkjunni mælti hann bót með þeim ummælum, að veslings Íslendingum, sem komnir væru norðan úr hafsauga, veitti ekki af einhverju til að taka úr sér hrollinn með. Urðu málalok þau, að hann var sektaður um 2 dali.

Eptir hálfis þriðja árs dvöl í Kaupmannahöfn, tók hann sér vorið 1734 far til Íslands með Búdaskipi. Þegar hann kvaddi Gram, mælti hann til Skúla: »Guð hefur gefið þér góðar gáfur, þú ert þrár en hreinskilinn. Farðu vell!« Þótt Skúli nú við brottför sína mætti minnast margra þunga stunda, má þó af vísu þeirri, er hann kvað þegar hann sté á skip, marka það, að hann einnig hefur notið þar margra ánægjustunda. Vísan er þannig:

Þótt eg Hafnar fengi ei fund
fremur en gæfan léði,
ljúft er hrós fyrir liðna stund,
lífð'eg í Höfn með gleði.

II.

Þegar er Skúli var stiginn á land á Íslandi 1734, reið hann til sýslu sinnar og settist að á Bjarnarnesi í Hornafirði. Tók hann þegar til óspilltra málanna í sýslu sinni og þótti mönnum hann ærið stjórnsamur og mikill í tiltektum, þótt eigi hefði hann nema 3 um tvítugt. Höfðu menn eigi átt því að venjast þar fyrri og kunnu því illa. Var um þær mundir víða róstusamt í

¹ Gaddakylfur (»morgenstjærner«) voru nokkurs konar embættisteikn, er næturverðir báru.

héruðum. Um sumarið reið Skúli til þings og hafði þá þegar allmörg mál meðferðis. Árið eftir sagði Jón sýslumaður Þorsteinsson, er settur hafði verið í vesturhluta Skaptafellsýslu, því starfi af sér, og var Skúli skipaður til að veita henni forstöðu. Eigi lynti þeim saman Skúla og Jóni, og hefur þeim eflaust borið eitthvað á milli viðvíkjandi afhending sýslunnar, því sjálfsgætt mun Skúli þar, eins og ótt varð raun á síðar, hafa gengið hart eftir að öllu væri vel og refjalaust af sér skilað. Áttu þeir í einhverju málabraski saman, þótt eigi kæmi það fyrir lögbing.¹ Um þessar mundir druknaði Jens Spendrup, sýslumaður í Skagafjarðarsýslu (sýslum. 1716—1735), í Héraðsvötnum. Hugði Skúli gott til að fá þá sýslu, því bæði var það, að hún var mun betri en sú, er hann sat í, og hitt annað, að honum leiddist þar eystra. Lafrentz amtmaður (amtm. 1734—1744) hafði til bráðabirgða skipað Odd landþingsskrifara Magnússon til að gegna þar sýslumannsstörfum, en er Skúli kom á þing um sumarið, krafðist hann þess af amtmanni, að hann skipaði sér sýsluna og bar fyrir sig loforð stjórnarinnar. Amtmaður brást reiður við og kvaðst setja þann einan fyrir sýsluna, er sjálfum honum hugnaðist og ekki skeyta því, er aðrir segðu. Biður Skúli þá amtmann leyfis til utanfarar um haustið, en amtmaður setti þar þvert nei við, nema með því einu skilyrði, að Skúli skuldbindi sig til að sækja eigi um sýsluna. En eins og nærri má geta, var þess lítil von að Skúli jätti því, þar sem förlinn einmitt var til þess heitið. Lafrentz var þá fyrir skömmu seztur í embætti og hefur eflaust verið hugsvölun í að heita embættisvaldi sínu, því svo er um marga, er komast til valda. En að þetta var einber rangsleitni frá hendi amtmanns, liggur í augum uppi, enda var hann tæplega riðinn af þingi áður hann sá sig um hönd og gaf Skúla fararleyfi. En eigi var honum um að láta hlut sinn fyrir Skúla og fór því sjálfur utan um haustið. Hafði hann þegar frá byrjun ætlað Oddi Magnússyni sýsluna, og þótti nú minni von til að Skúli fengi máli sínu framgengt, ef hann, sjálfur amtmaðurinn, væri fyrir til andsvara, er hann kæmi fram með umsókn sína. Fór Skúli utan með Berufjarðarskipi og hafði um veturinn aðsetur sitt hjá Lárusi kaupmanni Pálssyni. Héldu íslenzkir kaupmenn samkomur sínar í húsi hans, og varð þeim, sem líklegt má þykja, tíðrætt um íslenzka

¹ Sjá Esp. Árb. IX, bls. 126.

verzlun. Er eigi ólíklegt, að Skúli hafi þar komið á snodir um margt því máli viðvikjandi, er átt hafi góðan þátt í að stæla hann til baráttu þeirrar gegn Hörmangarafélaginu og íslenskum verzlunarháttum, er síðar varð eitt af aðalstörfum lífs hans.

Skúli lét eigi lengi dragast að sækja um sýsluna og minna stjórnina á loforð það, er hún hafði gefið honum. Sótti hann mál sitt svo fast, að honum var veitt sýslan 14. apríl 1737, þrátt fyrir allar umtölur Lafrentz. Kom hann út um vorið og birti veitingarbréf sitt á þriggja hreppa þingi í Skagafirði. Einsog áður er á vikið, var um þær mundir róstusamt mjög í flestum sveitum og eigi hvað sízt í Skagafirði. Voru þar margir stórbokkar og harðir í horn að taka. Skúli tók hér, einsog áður í Skaptafellssýslu, þegar til óspilltra málanna. Þyrmdi hann engum og kom þar brátt upp hvert málið á fætur öðru. Varð hann af tiltektum sínum þegar í byrjun all óvinsæll, og varð það eitt meðal annars til að auka óvild manna, að hann samdi strangar reglur um hagabeit, er hann gekk ríkt eptir að fylgt væri. Gæzt mönnum eigi að þeirri reglugerð og kváðu hana sprotna af sjálfraði einu og rangsleitni. Leið eigi á löngu áður ýmsar sögur, er meiðandi voru fyrir mannorð sýslumanns, tóku að koma á lopt. Voru honum um þessar mundir kend börn 2, annað af stúlku nokkurri úr Skaptafellssýslu, og sór hann fyrir það, en hitt af Steinunni, dóttur Bjarnar prófests Thorlacins í Gørðum á Álptanesi (pr. að Gørðum 1720—1746). Var altalað að hann hefði ranglega svarið fyrir fyrra barnið og ort um það óþvegin niðvísa, er fyrir velsæmis sakir þykir eigi hæfa að tilfæra hér. Mælt var og, að Skúli í fyrstu hefði eigi viljað gangast við faðerni að barni því, er Steinunn kendi honum, en að Björn prófastur, er hann varð þess áskynja, hafi tekið sér ferð á hendur norður í Skagafjörð og talað svo um fyrir Skúla, að hann gekkst við barninu og fastnaði sér Steinunni, er þótti einkar góður kvenkostur. Stóð brúðkaup þeirra 1738.¹ Hafði

¹ Skúli og Steinunn urðu að fá konungsleyfi til að giptast, því þau voru þremenningar. Fóru festar fram að Bjarnarnesi 1838 að þeirra tíma sið. Fósturforeldrar Steinunnar, Benedikt Jónsson í Bjarnarnesi og Rannveig Sigurðardóttir, kona hans, lögðu henni til heimanfylgju 60 hundruð í Laufási og eptir loforði og ávisun föður hennar 60 hundruð í ótilnefndri fasteign. Af því að fróðlegt er að vita, hversu hefðarkonur á þeim tímum voru búnar úr garði,

Gúðrún systir hans áður verið ráðskona hjá honum, en var nú önduð. Settu þau Steinunn fyrst bú að Gröf á Höfðaströnd, en fluttu 1741 að Stóru-Ökrum í Blöndublíð. Byggði Skúli þar reisu-
legan bæ og bjó þar síðan alla þá tíð, er hann var sýslumaður í Skagafirði.

Sem dæmi þess, hve harðdrægur og óvæginn Skúli var, má nefna mál eitt, er hófst sumarið 1741. Á því sumri hafði rekið duggur 2 hollenzkar á Borgarsandi og komust menn allir af. Skúli brá þegar við, gerði upptækar duggurnar með öllu sem á var, en hafði skipverja með sér til Akra og lét þá sitja þar í hóptum. Gaf hann þeim það að sök, að þeir hefðu rekið verzlun við landsmenn um sumarið, en það var stranglega bannað öllum

læt eg hér með fylgja skýrslu yfir lausafé það, er fram var talið með henni. I. *Frá fösturforeldrum hennar.* a) Í silfri. Þrír filagrans svuntuhnappar laufalausir; silfurbelti sett á dökkt pluss með 21 doppu með lausum pörum og skildi gyltum; litlar silfurdósir. b. Í klæðnaði. Ný klæðishempa lögð með fløjelsborða; ný og fin vaðmálshempa borðalögð; önnur vaðmálshempa litið borin; rautt sarsers pils borðalagt og fódrað; nýtt 60 fiska klæðis pils blátt; 35 fiska klæðis pils nýtt með rósaplussis upphlut; rautt kæssu (kirsey?) pils; silkisvunta af rósatúbín; rauð plussissvunta fódruð með raski og lögð með grænum kniplingum; klæðistreyja fin með fløjelskraga lögð með egta galúnnum; önnur klæðistreyja með plussiskraga lögðum; kvenhöttur af plussi; í klútum, tröfum, silkjum, skyrtum og því um líku 4 dalir; kvenuppslög; látúns-hlekkjabelti. c) Í sængurfötum. Sængurver af góðu skonsku lérepti; hægindisver af drejel; silkigardinur með kögri; krossvefn-
aðarabreidda fódruð. II. *Frá föður hennar.* a) Í fatnaði og reiðtýgjum. Græn 60 fiska klæðis svntta lögð; önnur do. blá og ný; aldriðinn kvensöðull; salúns söðulkleði; tvennar gjarða-hringjur; kvensöðulþófi. b) Í silfri. Silfurfesti forgylt með lauf-settum skildi; svuntu-silfurhnappur; silfurbelti puklað sett á dökkt pluss með pörum og skildi, 7 stokkum og 3 doppum; 3 svuntu-silfurhnappar með laufum; 14 ermahnappar puklaðir með laufum; 16 silfurmylnur; einir skyrtuhnappar; 2 einfætlingshnappar; silfurskeið með hnappi; silfurstaup; hér að auk í reiðu specie-peningum 70 dalir; hér til koma enn in specie 33 dalir; í óánefndum peningum 8 dalir. Skýrsla þessi sýnir, að Steinunn hefur ekki verið alveg á flæðiskeri stödd. Við festarnar lofaði Skúli henni í tilgjöf 30 hundruðum í lausafé og 24 dölum í morgungjöf. (Sjá Nr. 20 fol. á Landsbókasafninu í Reykjavík).

öðrum en Hörmöngurum frá Kaupmannahöfn. Fékk hann merkisbónda nokkurn, Jón Eggertsson að nafni, til að sækja málið á hendur þeim. Er mælt að þeim hafi orðið fátt. til andsvara, því hvorki kunnu þeir lögin né tunguna, en Skúli kvað engu að síður upp dóm í málinu og dæmdi fé þeirra allt upptækt, en sjálfum þeim refsingu. Var féð allt selt við opinbert uppboð. Þetta tiltæki Skúla mæltist mjög illa fyrir og þótti hann sýna þar ofstopa einn og rangindi. Menn voru þá slíku óvanir og kunnu því illa, því verzlun félagsins hins danska þótti sárill og eigi ástæða til að hleypa öllu í uppnám, þótt menn út úr vandræðum leituðu til útlendra fiskimanna um smánauðsynjar, ef því varð við komið, sem eigi var opt. Lögðu menn almennt óþokka á Skúla fyrir þetta og var eigi sparað að halda því á lopt, að hann hefði með rangindum einum sótt málið og dæmt það, en sölsað undir sig óleyfilega mikið af gózinu, og bæði húsað bæinn að Ökrum úr skipaviðnum og tjaldað þar ýmsum varningi af duggunum. Urðu menn því glaðir við, er þær fregnir bárust, að skipverjar hefðu sloppið úr varðhaldinu og komizt utan. Var mælt að Jón, bróðir Skúla, hefði hjálpað þeim á brott og fékk hann mikið ágætisorð af.¹

Að Skúli hafi sótt mál þetta gegn lögum og rétti og að hann hafi svælt undir sig mikið af fénu, mun eigi, þótt margir fullyrtu það, geta verið satt. Skúli hefði varla getað fengið Jón Eggertsson, er var alkunnur sómabóndi, til að sækja sökina hefði engin ástæða verið til þess, og varla mundi heldur Lafrentz amtmaður, er enginn var vinur Skúla, hafa látið það niður falla orðalaust, ef Skúli hefði stungið nokkru undir stól af gózinu, heldur reynt að klekkja á honum. Bæði amtmanni og stjórninni þótti Skúli hafa sýnt af sér rögg í þessu máli og rækt skyldu sína. Að hann hafi farið of harðlega fram gagnvart skipverjum, má vel vera. Þó má geta þess, að eigi var annað á honum að heyra en að hann léti sér vel lynda, að þeir komust á brott. Er þess jafnvel getið af sumum, að hann

¹ Málinu er hér lýst eptir sögusögn Jóns Espólins, Árb. IX. 139 og Skagfirðingasögu 49. Kap. (Handritasafn Bókmenntafélagsins). Jón segir að duggan aðeins hafi verið 1, en samkvæmt bréfum frá Lafrentz amtmanni og Skúla til stjórnarinnar (Rentekammerets isl. journal A Nr. 134 og 336) og bréfi frá Skúla til stjórnarinnar dags. 18. sept 1793 voru þær 2.

sjálfur muni hafa sleppt þeim úr varðhaldinu og gefið þeim upp refsingu. En á þeim lögleysistímum þótti fylgi hans í þessu og fleirum málum eigi bera vott um annað en hroka. Má af mörgu sjá, að Skúli hefur verið illa þokkaður og rægður óspart af fjandmönnum sínum. Voru svo mikil brögð að því, að hann jafnvel var sakaður um hina verstu glæpi, sem eigi gátu náð nokkurri átt. Var meðal annars sagt, að hann hefði verið valdur að dauða Guðrúnar systur sinnar, og að hann hefði haft óleyfilega umgengni við Þórunni Jónsdóttur í Gröf og dætur hennar, og að séð mundi þar hafa verið fyrir einu barni eða fleirum og dysjað í Grafarmóum.¹ Var mælt, að kjaptáttur þessi upprunalega væri kominn frá Þóroddi heyrara Þórðarsyni á Hólum, en mörgum þótt fréttirnar nýstárlegar og breitt út. Þegar á átti að herða, treysti Þóroddur sér eigi að færa sannanir á mál sitt og varð að biðja Skúla bréflaga fyrirgefningar.

Ekki bætti það heldur úr skák, að Skúli um þessar mundir drakk töluvert og var ofsafenginn við vín. Reið hann opt allsvínkaður um hérað og skar úr málum manna og gætti réttars. Var þá opt í fylgd með honum sá maður, er Merar Eiríkur er nefndur, og var hann drykkjumaður mikill. Þess er getið um þá Skúla, að þeir hafi þótt ærið svakalegir á stundum. Skúla var gjarnt til þess, er hann var ölvaður, að vera nokkuð framhleyppinn og óvæginn í orðum og gerðum. Kom það einkum niður á fyrirmönnum og ríkismönnum, en þeir kunnu ofríki hans illa og lögðu margir þeirra fæð á hann. Leið eigi á löngu áður lenti í illdeilum með honum og ýmsum höfðingjum landsins. Er þar fyrstan að telja Bjarna sýslumann Halldórsson á Þingeyrum.² Var Bjarni héraðsríkur mjög og málagarpur hinn mesti. Bar þeim skjótt ýmislegt á milli og áttu brösótt hvor við annan lengi síðan. Hófust mál þeirra fyrst út úr flutningi á sveitarómaga, er Barna-Elín var kölluð. Þótti Bjarna sýslumanni illa hafa farið í því máli og var kallað, að hann hefði beitt hinum mestu brögðum. Um þessar mundir átti og Bjarni í máli því, er kallað var Titlingastaða-kýrmálið. Voru þau upptök þess máls, að Bjarni hafði tekið lögtaki kú nokkura, er Jóhann sýslu-

¹ Sjá Esp. Árbækur IX, bls. 141.

² Bjarni var sýslum. í Húnavatnssýslu 1728—1773. Menn hefir greint á um, hvort Bjarni hafi dáið 1772 eða 1773, en það er víst að hanu dó 6. jan. 1773 (sjá Íslandsk Journal 1773 Nr. 163).

maður Gottorp átti, en á miður löglegan hátt. Kúna hafði hann tekið að beiðni Guðmundar sýslumanns Sigurðssonar í Snæfellsnessýslu upp í skuldir Gottorps.¹ Voru áður deilur með þeim Bjarna og Gottorp út af afhendingu Húnavatnssýslu, er Bjarni tók við af honum, og þóttist Bjarni eiga honum grátt að gjalda. Gottorp undi illa kýrmissinum, sem von var, og stefndi Bjarna fyrir aðtektina. Var Skúli skipaður til að dæma málið og kvað hann upp dóm sinn að rétti á Torfalæk 1741. Dæmdi hann Bjarna í sektir miklar til Gottorps og Einars sýslumanns Magnússonar, er áður var skipaður dómari í málinu, og þar á ofan skyldi hann skila kúnni aptur á þann stað, er hann hafði hana tekna. Bjarna þóttu þessi úrslit allill. Kvað hann Skúla hafa dæmt málið af illvilja einum við sig og skaut því til alþingisúrskurðar. Vafði hann þar málið á allar lundir fyrir réttinum, en svo lauk, að dómur Skúla var staðfestur.² Eptir þetta tókst hörð rimma með þeim Bjarna og Skúla út úr málum Péturs Ovesens, kaupmanns á Hofsós, og mun nánara sagt frá þeim málum síðar í sambandi við deilur Skúla og Hörmangarafélagsins. En ekki gréri um heilt með þeim Bjarna og Skúla alla æfi síðan.³

Enn átti Skúli í stórmáli einu í Skagafirði og reis það út af Hólastól. Steinn biskup andaðist 1739, en 1741 var Ludvig Harboe sendur til landsins að undirlagi stjórnardeildar þeirrar, er umsjón hafði með kirkjum í Danaveldi (Kirkeinspektions-

¹ Sýslumannæfir I, bls. 617.

² Sjá Alþingisbók 1743.

³ Þeim Bjarna og Skúla var gjarnt á að hreyta ýmsum ónotum hvor í annan, er tækifæri gafst. Þannig getur Jón Espólin þess í Skagfirðingasögu sinni (kap. 51), að Bjarna einhverju sinni hafi borið þar að, er Skúli stóð á tali við mann. Mælti Skúli þá: »Nú kemur krummanefið frá Þingeyrum!« Bjarni heyrði orð hans og svaraði: »Ekki þó það krummanefið, er kroppaði um barnabeinin í Grafarmóum, karl minn!« Í annað skipti bar það við í málaferlum þeirra, að Bjarna var dæmt að gjalda Skúla fé nokkuð, og er þeir riðu norður af þingi, fylgdust þeir að í Húnavatnssýslu. Bauð Bjarni þá Skúla heim að Þingeyrum og veitti honum vel, en er Skúli bjóst til heimferðar og kallaði eptir fénu, mælti Bjarni: »Þú hefur nú jetið það og drukkið, karl minn!« Skildu þeir við svo búíð. (Skagfirðingas. kap. 54). Ýms brögð önnur fóru þeim á milli, en ætíð kom Skúli þar betur og hreinskilnislegar fram, því þótt hann væri löggænn, var hann þó of höfðinglyndur og vandur að virðingu sinni til að beita hrekkjum.

kollegium). Átti hann að líta eptir kirkju- og kennslumálum á Íslandi, og settist að á Hólum.¹ Var svo ráð fyrir gert, að Hólabiskupsdæmi skyldi eigi veitt fyrst um sinn, heldur skyldi Harboe hafa þar aðsetur sitt og staðnum stjórnað fyrir hönd konungs og reikningar allir sendir til stjórnarinnar. Var Skúli skipaður til að ráða fyrir stólnum og gekk þetta svo í nokkur ár. Harboe fór aptur af landi brott 1745 og var þá Halldóri Brynjólfssyni veitt biskupsembættið. Þegar Halldór kom til, bjóst Skúli þegar að skila af sér staðnum og lét Halldór sér það vel líka. Fór afhendingin fram orðalaust. En von bráðar tók Halldór að láta brydda á því, að hann væri eigi allskostar ánægður með afhendinguna og lét á sér heyra, að eigi mundi öllu til skila haldið. Fékk hann því ágengt með umtölum sínum, að konungur skipaði 2 menn, þá Bjarna sýslumann Halldórsson og Guðna sýslumann Sigurðsson,² til að taka við öllu af Skúla, rannsaka vandlega staðarreikninga og fá hinum nýbakaða biskupi staðinn í hendur.³ Gerðu þeir svo sem þeim var fyrir lagt, og í bréfi einu dags. 28. okt. 1746 segja þeir, að þeir verði að álíta, að Skúli að öllu leyti hafi stýrt staðnum vel og samvirkusamlega og jafnvel sýnt af sér mikla röggsemi. Hafi hann eigi að eins geymt hús og jörð ónidd og svarað fullu gjaldi fyrir slit, heldur þar á ofan látið hressa við og reisa af nýju töluvert af staðarhúsum, útvegað nýjan stýl til prentsmiðjunnar, og skilað af sér meira innstæðufé enn hann hafði veitt móttöku. Þessi vitnisburður er því meira verður, sem annar skoðunarmanna var mótdrægur Skúla í öllu því, er hann mátti. Enn fremur ber þess að gæta, að biskup hafði, þegar hann fyrst tók við af Skúla, orðalaust sett nafn sitt og innsigli undir afhendingarskjalið.

¹ Sjá konungsbréf um þessa sendiför í Lovsamling for Island 2. B. bls. 335 og víðar.

² Guðni Sigurðsson var aðstoðarsýslumaður í Gullbringusýslu 1743—1749, þá var honum veitt sýslan. Dó 1781.

³ Eigi var trútt um að mönnum þætti þetta hótfindi af biskupi og leituðu annarar ástæðu til, en óánægju biskups yfir afhendingunni. Hafði Þóra biskupsfrú alið barn nær jólum, og þótti það eigi vel standa heima við dyðil biskups á Íslandi. Kendu sumir Skúla, en aðrir Árna skáldi Bððvarssyni. Á þetta að bafa borizt til eyrna biskupi, og víst er um það, að bann lagði fæð mikla á Skúla. (Sjá æfisögubrot Skúla í safni Jóns Sigurðssonar Nr. 322, 4°. Eigi er mér kunnugt eptir hvern þessi æfisaga er).

Nú er allt kyrrt til 1748. Þá fær Skúli öldungis óvænt bréf frá Bjarna sýslumanni Halldórssyni, er biskupi nú hafði tekizt að hræra í. Skorar Bjarni á hann að gera grein fyrir 400 $\mathfrak{T}$ af járn, er hann hefði látið af hendi uppí nokkuð af innstæðufé því, er fylgja átti stólnum sem endurgjald fyrir dauð kúgildi, en innstæðuféð allt átti að nema 772 dölum. Af þessum 772 dölum kveðst biskup hafa fengið 110 dali í peningum og 120 ríkisdala virði í ómyntuðu silfri. En uppí þá 542 dali, er eptir standi, kveðst hann hafa fengið 400 $\mathfrak{T}$ af ónýtu járn, gamlar húðarbykkjur og timbur, er eigi sé hæft til skólabyggingar, sem það þó hafi verið ætlað til. Fær Skúli nú enn fremur bréf frá stjórninni, er býður honum að gera tafarlaust grein fyrir hvernig á þessu standi. Skúli svarar þegar um hæl aptur. Skýrir hann frá því í bréfi sínu, að innstæðuupphæðin sé þannig til komin, að á dögum Bjarnar biskups Þorleifssonar (1692—1710) hafi gengið ótíð mikil á árunum 1698—1711 og brunið niður kúgildi heimastáðarins og aldrei síðan verið endurnýjuð. Þegar Steinn biskup tók við staðnum, var honum galdið andvirði kúgildanna í löndum og lausum aurum af dánarbúi Bjarnar biskups. Sjálfur kveðst Skúli eigi hafa tekið við meiru en 10 dölum í peningum af andvirðinu og beri sér því að réttu lagi heldur eigi að greiða meira. Jarðagózinu, sem upp í hitt hafi komið, kveðst hann vel geta komið í peninga- og fengið biskupi í hendur, ef hann endilega vilji. Að því er bykkjurnar snertir og ruslið, kveðst hann skila því einu, er sér hafi verið í hendur feingið og eigi öðru. Um járneið játar Skúli, að það, er hann fékk til staðarins frá verzluninni á Hofsóss, hafi við nánari eptirgrenzlan reynt bráðónýtt; þó megi biskup eigi gefa honum sök á þessu, því hann hafi margboðizt til að reka það ofan í kaupmann aptur, en biskup jafnan svarað, að eigi væri vert að gera orð á öðru eins smáræði. Kveðst Skúli enn einu sinni nokkru síðar hafa vakið máls á þessu við biskup, og boðið honum að gjalda andvirði járnusins í peningum, ef hann þættist vanhaldinn, en biskup hafi enn sem fyr tekið því fjærri. Að lokum lætur Skúli þess getið um timbrið, það er biskup kvað til einskis nýtt, að það sé að dómi flestra manna einmitt einkar vel fallið til skólabyggingar. Færði Skúli hér svo góðar og órækar sönnur á mál sitt, að stjórninni þótti fullnægjandi og féll málið hér niður um hríð.

Það leið eigi á löngu áður málinu var breytt enn á ný.

Biskup preyttist ekki við þófið. Hann sendi hvert bréfið á fætur öðru til kirkjumálastjórnarinnar og nauðaði á henni þar til hún bar sig upp við konung og fékk því til vegar komið, að konungur 15. maj 1750 skipaði 2 menn, Magnús lögmann Gíslason (lögm. s. og a. 1732—1756) og Björn sýslumann Markússon (varalögm. s. og a. 1750—1766, lögm. 1757—1790), til að rannsaka málið og fella dóm í því sem allra fyrst, svo það yrði til lykta leitt. Var stjórnin löngu orðin leið á þrákelkni biskups.

Biskup mætti enn á ný með hinar fyrri kærur sínar um þá 542 dali, er hann þykist hvorki hafa heyrt né séð, um járneð það hið ónýta og tímbríð. En auk þessa gróf hann nú upp ýmislegt annað og sauð saman úr því nýjan ákærupóst. Kvað hann Skúla eigi hafa látið silfur staðarins skilvíslega af höndum. Þannig kveðst hann í staðinn fyrir 12 samkynja silfurskeiðar, er stóðu 29 lóð, eigi hafa fengið nema 6 stakar, er aðeins stóðu 19 lóð; enn fremur kveðst hann sakna silfurskálar, er standa skyldi 21 lóð, könnu, er standa skyldi 24 lóð, krúsar með silfurloki á 9 lóð og bikara, er standa skyldu 7 lóð. Þessi atriði áttu nú nefndarmenn að rannsaka, og skorðu þeir á Skúla að verja mál sitt. Skúli þóttist áður hafa svarað tveim fyrstu póstunum fullnægjandi í fyrra bréfi sínu og hélt því sama fram hér. Þriðja póstinum svaraði hann þannig, að hann hafi ætlað að fá biskupi silfrið í hendur, er hann afsalaði sér staðnum, en biskup hafi eigi viljað veita því móttöku eptir því mati, er fylgt var þegar Skúli tók við því, heldur þótt það of hátt. Nú gat enginn efi leikið á því, að það var skylda biskups að veita silfrinu móttöku einmitt eptir því mati, og eingin furða, þótt Skúli eigi kærði sig um að skaðast á því. Kom þeim loks saman um biskupi og honum, að Skúli skyldi greiða honum andvirði silfursins í fiski og sméri og þar við sat. Nú var bæði fiskurinn og smérið löngu étið upp og ekkert framar þar við að gera.

Eptir langt og ítarlegt réttarhald í málinufeldu þeir Magnús og Björn dóm sinn á Hólum 21. júlí 1759. Dæmdu þeir Skúla sýknan saka af ákærum biskups. Þó skyldi hann gjalda biskupi ofanálág á kúgildin, ef biskup gæti sannað það fyrir 2 mönnum, er amtmaður tilnefndi, að hann hefði beðið skaða af. Gat biskup víst aldrei sannað neitt í þá átt, svo málinu lauk við þessi úrslit.¹

¹ *General Kirkeinspektions Koll.* Nr. 26 (Separationen imellem Skalholt og Holum Bispestole) og Nr. 4a (Islandske Relationer 1741—1750).

Jeg hef skýrt svo ítarlega frá máli þessu vegna þess, að Skúli í fáum málum bar jafn eindreginn sigur úr býtum. Þetta mál átti án alls efa mjög mikinn þátt í að koma honum í mjúkinn hjá stjórninni. Nákvæmar skoðunargerðir og dómur tveggja merkismanna báru hér órækan vott um, að hann vel gat staðið reikningskap ráðsmennsku sinnar, að hann eigi aðeins hafði sýnt staka samvirkusemi, heldur jafnvel framúrskarandi atorku og dugnað. Stjórnin komst við þetta að raun um, að hann hafði krapta að geyma, er verja mátti til mikilla heilla í þarfir lands og þjóðar. Þar sem mál þetta óefað átti góðan þátt í, að stjórnin hóf Skúla til meiri metorða, varð það og á hinn bóginn til þess, að Halldór biskup að fullu missti náð og hylli stjórnarinnar.

Allir luku lofsorði á ráðsmennsku Skúla, að Halldóri biskupi einum fráskildum. Þess er áður getið, að hann hafi hýst þar vel og aflað nýrra stýla til prentsmiðjunnar, er þá var tekið að hnigna og lítt hafði verið notuð á undanfarandi árum. Útvegaði hann þar á ofan nýjan og dugandis prentara, er Halldór hét Eiríksson og numið hafði list sína í Danzigarborg á Þjóð-verjalandi. Lét Skúli þegar taka til óspiltra málanna að prenta. Voru það nær eingöngu guðsorðabækur.¹ Hann gerði allt sitt til að skólinn tæki góðum framförum, og er mælt að Hólaskóli hafi aldrei á síðari tímum verið betur haldinn að því er kennslu snerti, en meðan Skúli var ráðsmaður og Gunnar Pálsson skólameistari.² Hann hafði vakandi auga á öllum umbótum, og er hann varð þess vis, að tekinn var upp nýr vefur með nýju lagi í Skálholti í stað gamla kljávefsins, var hann sér óðar úti um vef til Hólastóls með hinu nýja lagi og lét vinna mikið í honum. Það var fyrst ári eptir að hann lét setja upp annan samkynja að heimili sínu á Ökrum.

Á þeim árum, er Skúli hélt Skagafjarðarsýslu, var hann hinn mesti uppgangsmáður. Hann bar alloptast sigur úr býtum í málaferlum sínum og græddist brátt fé í meira lagi. Er það engum efa bundið, að hefði hann haldið Skagafjarðarsýslu framvegis og eigi hugsað hærra né ráðist í þau stórræði, er hann síðar réðst í, þá hefði hann orðið maður vellauðugur, því hann

¹ Hann lét þannig prenta Víðalíns postillu, Lífsins veg og Orrustu og sigur eptir Dr. Jersin, Bibliukjarna eptir Lassen, Skyldu mannsins o. fl.

² Gunnar Pálsson var skólameistari á Hólum 1742—1753.

var útsjónarsamur og hinn mesti búhöldur. Þótti mikið kveða að rausn þeirri og stórmennsku, er kom fram í hvívetna á Ökrum, því fátt stóð Skúla fjar en nirfilsháttur. Frábær gest-risni var þar sýnd öllum, er að garði bar, bæði háum og lágum, og var Skúli hinn örlátasti og hjálpsamasti við alla þá, er með þurftu, og því virtur mjög og elskaður af fátæklingum og minni háttar mönnum. Ættingjum sínum sýndi hann hina mestu rausn og frændrækni. Hann kom bræðrum sínum Einari og Jóni á framfæri, útvegaði hinum fyrnefnda Miðfjarðarsýslu-lén, en Jón studdi hann til menningar bæði innan lands og utan og fékk því ágengt, að hann varð kirkjuprestur á Hólum (1752). Unnust þeir bræður mikið þótt stundum bæri á milli, því báðir voru þeir stórgeðja.¹ Hann hélt og með mikilli rausn brúðkaup Sigríðar systur sinnar, er hún giptist Jóni presti Víðalín í Lauf-ási. Einkar kært var alla tíð með Skúla og Þorleifi prófasti stjúpfaður hans, og mat Skúli hann flestum framar. Lét hann það á saunast, er hann fyrir tilmæli Þorleifs prófasts gaf lausa skólasveina 2 frá Hólum, er hann hafði tekið fyrir þjófnað og haft með sér í járnum til Akra.²

Þegar hér var komið, hafði Skúli þjónað Skagafjarðarsýslu í nær 12 ár og var talinn með stjórnsömustu höfðingjum lands-ins. Um þessar mundir var landfógeti sá hér á landi, er Kristjan Dreese hét, (landf. 1739—1749), og hafði hann þjónað því em-bætti í nokkur ár. Hann var óreglumaður mikill og sást svo að segja aldrei ódrukkinn og bölsótadist sem væri hann viti sínu fjar. Embættisfærsla hans fór öll í ólagi, reikningar voru ram-

¹ Skúli fékk á stundum að kenna krapta Jóns, því Jón var manna færastur. Eitt sinn var Skúli í flutningum og var yfir sjó að fara. Lét hann bera á skip sitt þótt uppgangsveður væri, en Jón prestur bar af jafnharðan. Að lokum tók Skúla að gremjast og laust Jón kinnhest, en Jón þreif til hans og færði hann á kaf í sjóinn. Varð Skúla þá að orði er hann kom upp aptur: »Mikið tröll ertu, Jón bróðir!» (Skagfirðingas. kap. 53).

² Þegar er Þorleifur prófastur spurði aðtektir Skúla með sveinana, brá hann sér heiman, tók í förlinni Magnús bróður sinn á Viði-mýri og reið til Akra. Komu þeir þar er Skúli var í rekkju, en um leið og Þorleifur gekk inn, kvað hann við raust: »Bölvaður Ölver, bróltu fram úr bæli þínu o. s. frv., svo að glumdi við í göngunum, því hann var raddmaður mikill. Léttu þeir bræður eigi fyrri en Skúli lét að vilja þeirra. (Skagfirðingas. kap. 53).

vitlausir og hann beitti hinni mestu grimd við ábúendur konungsjarða í Gullbringusýslu ef þeir eigi gátu staðið í skilum. Hvað eptir annað var hann áminntur um að bæta ráð sitt, en það stóðaði ekkert og allt sat við sama keipinn. Var nú svo komið fyrir honum að stórpurð var orðin á landfógetasjóðnum, og sá Pingel amtmaður (amtm. 1744—1756) sér eigi annað fært en að víkja honum frá embætti (1749). Skipaði hann Guðna Sigurðsson til að gegna embættinu í stað hans. Auðvitað voru þeir margir, er lék hugur á landfógetaembættinu, en Íslendingar dirfðust eigi að sækja um það, því það hafði aldrei verið skipað Íslenzkum mönnum. Tofte nokkur, er verið hafði þjónn hjá Dreese, fór þegar utan og skýrði stjórninni frá drykkju-skap og ódugnaði Dreese og dró ekki af. Lét hann á sér skilja að hann væri maðurinn til að þjóna því embætti svo í lagi færi og hafði aflag sér góðra vottorða frá ýmsum embættismönnum. Gerði hann sér góðar vonir um embættið. Á þeim tímum var það alsíða, að sýslumenn rituðu stjórninni um ýms nauðsynja-mál landsins. Skrifaði Skúli þetta ár eins og hann var vanur. Minntist hann í bréfi sínu á óreglu þá, er á var landfógetaembættinu, og kvað það leitt, að stjórnin eigi skyldi geta fundið neinn hæfan og duglegan Íslending til þess embættis. Er mælt að bréf Skúla yrði til þess, að Heltzen justizráð, er þá var meðlimur stjórnarráðsins, talaði um þetta mál við Jens Lassen kaupmann á Hofsós, er mikill var vinur Skúla. Kvað Heltzen það leitt, að Skúli hefði eigi sent umsókn, því hann mundi án efa hafa fengið embættið. Lassen brá við óðar og ritaði umsókn í nafni Skúla, og varð það úr, að Skúli fékk embættið. Var veitingabréfið dags. 9. des. 1749.¹

Þegar fréttirnar um veitinguna bárust til Íslands, þóttu þetta hvervetna miklar nýjungar. Var það í fyrsta skipti að Íslenzkum manni var skipað svo hátt embætti, og var nú flestum forvitni á að sjá, hversu fara mundi. Þóttu landfógetastórfin fremur ópökkasæl. Skúli fer sjálfur svofelldum orðum um þetta í æfisögubroti sínu: »Allir urðu forvirraðir, því áður höfðu þeir þeinkt, að so illur djöfull sem landfógetinn gæti ómögulega verið Íslenzkur. Hann og hans nafn var Íslenzkum eins hræðilegt og sem drekinn í Babýlon«.

¹ Þannig segir Jón sýslum, Jakobsson frá í æruminningu Skúla (Nr. 600, 4° á Landsbókas. í Reykjavík og víðar) og Jón Espólin nokkuð líkt í Skagfirðingasögu kap. 55.

Skúli var um fertugt er honum var veitt landfógetaembættið. Var það örðugust sýsla á landinu um þær mundir og að mörgu leyti vandasöm. En þótt Skúli væri við margt riðinn meðan hann var sýslumaður, þá er það þó fyrst eptir 1750 að hann að mun kemur við almenn málefni Íslands, og fór svo áður langt leið, að hann manna mest hafði áhrif á þau. Þykir því vel við eiga að líta yfir ásigkomulag lands og þjóðar um þessar mundir, áður skýrt verður frekara frá æfi Skúla.

III.

Í inngangi þessarar ritgerðar hefur verið vikið á þá eynd og vesöld, sem alment drottnaði á Íslandi á 18. öld. Munum vér hér skýra nokkuð nákvæmar frá ástandi landsins og högum landsmanna um miðja öldina og leitast við að grafa upp nokkrar af orsökum þeim, er vesöldinni ollu.

Látum oss þá fyrst og fremst líta yfir ásigkomulag landsins sjálfs. Beinasti vegurinn til þess að kynna sér ástand þess, er að leita fyrir sér í jarðabókum þeirra tíma. Að vísu eru jarðabækurnar ekki sem áreiðanlegastar. Því þær eru opt að miklu leyti byggðar á sögusögn jarðeigenda og ábúenda, og þeir skýrðu ekki ætíð sem réttast frá. Þeim var gjarnt á að láta svo illa af jörðunum, sem frekast mátti og rýra þær í umtali, en láta kostanna ógetið, einkum ef þeir voru nýtilkomnir. En hér er eigi eptir öðru að fara, svo menn verða að setta sig við jarðabækurnar, en nota verður þær með varkárni. Þó má geta þess, að ýmsar skoðunargerðir á konungsjörðum voru ár frá ári sendar til stjórnarinnar, og eru þær í alla stadi áreiðanlegar. En eptir þeim að dæma voru jarðirnar eigi stórt betur á sig komnar, en jarðabækurnar skýra frá. Jarðabók sú, er næst liggur þessum tíma, er jarðabók Skúla Magnússonar frá 1760—1769 og er hún í 23 stórum bindum.

Um miðbik 18. aldar voru jarðeigendur miklu færri en nú, og jarðagózið var safnað fyrir á fáar hendur. Kom það mest til af því, að konungur og biskupsstólarnir áttu slíkan aragrúa af jörðum. Konungur átti alls 735 höfuðból, Skálholtsstóll 310 og Hólastóll 330. Af þessu leiðir eðlilega, að leiguliðar voru miklum mun fleiri en nú eru. Fjöldi jarða lá í eyði, og telur jarðabók Skúla Magnússonar yfir 2 þúsundir eyðijarða. Ýmsar orsakir voru til þess, að jarðir lögðust í eyði, sumar eðlilegar og sumar

óeðlilegar. Meðal hinna fyrstu orsaka má telja eldgos, skriðuföll, vatnahlaup og sandfök. Hinar síðari orsakir lágu dýpra og þykir oss hlýða að skýra nokkuð nánara frá þeim.

Öllum leigujörðum, en þó einkum konungs- og stólsjörðum, fylgdi um þær mundir fjöldi af skyldum og álögum, hinar svo nefndu kvaðir. Var það eitt meðal aunars, að þeim fylgdi öllum mikill innstæðupeningur, stundum svo mikill, að leiguliði varla sá sér fært að halda sjálfur nema örfáar skepnur. Á kotum sumum við sjávarsíðuna, er eigi höfðu grasnyt nema handa hálfri kú, var leiguliðum gert að skyldu að fæða heila kú, og urðu þeir því að kaupa utau að það er á vantaði kýrfóður. Mörgum sjávarjörðum, er heyrdi undir konuug eða Skálholtsstól fylgdu svo nefndir innstæðubátar, er ábúendur urðu að halda úti og róa á, svo skip sjálfra þeirra urðu að standa uppi í nausti vertíð eptir vertíð, því háseta var hvergi að fá. Voru menn almennt harð óánægðir með þetta fyrirkomulag, sem auðsjáanlega hélt leiguliðum niðri og bægði þeim frá að neyta krapta sinna, sem þeir að öðrum kosti hefðu mátt gera. Vinuukvaðirnar voru margar og þungar, en svo var um þær, sem aðrar álögur, að þær einkum komu niður á leiguliðum konungs og biskupsstólanna. Er þar fyrst að telja mannslánið. Mannslán var krafíð af öllum leiguliðum við sjóinn. Ábúandi varð annaðhvort að fara sjálfur eða senda mann í stað sinu til að róa í skiprúmi lánardrottins á vetrarvertíðinni. Þetta var óhjákvæmileg skylda. Kæmi maðurinn ekki varð ábúandi að gjalda vissa peningaupphæð. En nú gat opt staðið svo á, að ómögulegt væri að uppfylla þessa kröfu, t. d. þegar um fátækan leiguliða var að ræða, er eigi hélt vinnumann og sjálfur ekki mátti skilja við heimilið. Þótti þetta hin þyngsta og óbilgjarnasta af öllum kvöðum. Þá er hestlán í kaupstaðar- og embættisferðir, opt á þeim tíma árs, er verst gegndi, á heyannatímanum. Enn voru dagsverk um sláttinn, stundum 2—3. Ýmsar fleiri kvaðir voru heimtaðar, svo sem húsabyggingar, torfskurður og mótak, og af leiguliðum konungs í Gullbringusýslu var auk þessa krafíð hey handa fálkapingi, flutningur á konungsfiski, hrís til brennslu á Bessastöðum og Viðey o. fl. Og ofan á allt þetta bættist, að leiguliða var ekki byggð jörðin nema til eins árs í senn og hann fékk einga þóknun fyrir jarðabætur þær, er hann gerði.

Það liggur í augum uppi hversu mikill hnekkir þetta var fyrir allan búskap. Engum er láandi þótt hann kynoki sér við

að slíta kröptum sínum án nokkurs endurgjalds í annars þarfir. Leiguliði varð að verja miklu af tíma sínum og kröptum í þarfir lánardrottins. Flestir létu því allar jarðabætur liggja niðri, hokruðu þetta á jörðunum ár frá ári án þess að hyggja á umbætur og þótti gott, ef þær ekki gengu allt of mikið úr sér. Fátæktin var almenn, eins og sjá má af mörgum skýrslum og skilríkjum frá þeim tímum. Þegar svo bar undir, að hörkur dundu yfir eða fiskiveiðar brugðust, var hungursneyðin víis og fjöldi leiguliða flosnaði upp og komst á vonarvöl. Röltu þessir vesalingar sveit úr sveit til að betla, og þegar á annað borð var komið los á þá og þeir voru orðnir afvanir vinnu, létu þeir jarðirnar eiga sig, og áður langt um leið komust þær í órækt og endaði stundum með því að þær lögðust algerlega í eyði. Að fá til þeirra nýja ábúendur var ópt og tíðum hinum mestu erviðleikum bundið, því fólksfæð var mikil í landinu um þessar mundir.

Þannig lögðust jarðirnar hver á fætur annari í eyði, en lítt eða ekkert var gert til að bæta jarðrækt. Jafnvel hjá sjálfs-eignarbændum var lítið um jarðabætur, sumpart af því, að dád og dugur hjá þjóðinni var drepinn niður og menn skorti áhuga og þekkingu í þá átt, og sumpart af því að vinnukraptar voru ónógir. Betlararnir röltu í stórhópum um allar sveitir, en þegar ymprað var á vinnu við þá, hurfu þeir á skammri stundu eins og döggy fyrir sólu. Allir sem vetlingi gátu valdið þustu til sjávarins, því þar þótti helzt bjargarvon. Menn leituðust við með ýmsum lagaákvæðum að stemma stigu fyrir þessu lands-hornahringli og koma jafnvægi á bjargræðisvegina. En það stoðaði lítið eða ekkert. Harðneskja og ströng lagaákvæði voru ekki einhlit til að eyða þeim andlega doða og framtaksleysi, er hvíldi yfir megin þjóðarinnar. Það þurfti annað og áhrifameira meðal til að dreyfa nýju fjöri um hina stirðnuðu limi.

Þótt allir þeir, er ritað hafa um Ísland á 18. öld, nefni harðindi og eldgos sem ástæður til hins bága ástands þjóðarinnar, þá eru þeir þó jafnframt á eitt sáttir um það, að verzlunin hafi átt einna mestan þátt í að draga máttinn úr öllu því, er til framfara horfði. Því ber heldur eigi að neita, að hún var aumleg mjög og mun jeg því fara nokkrum orðum um verzlunarhætti á Íslandi um miðja 18. öld.

Einokunarverzlun Dana á Íslandi var venjulega bundin við

einstakar borgir eða einstaka menn.¹ Upprunalega var öll verslun landsins leigð í einu lagi, en síðar tók stjórnin að skipta landinu niður í viss takmörkuð verzlunarumdæmi, er svo hvert fyrir sig voru seld einstökum mönnum á leigu. Fylgdu vissar hafnir hverju umdæmi og máttu íbúar umdæmisins eigi leita á aðrar hafnir en þær, er umdæminu fylgdu og lá við hörð refsing ef út af var brugðið (hýðing, búslóðarmissir, Brimarhólmsvist). En umdæmunum var svo óhaganlega niður skipað, að mörgum, er í þeim bjuggu, urðu stórvandræði úr að neyðast til að leita á þær hafnir, er fylgdu umdæmi þeirra; lágu þær þeim opt og tíðum miklu fjær, en einhver höfn í næsta umdæmi. Horfði til svo stórra vandræða bæði með þetta og margt annað um aldamótin 1700, að landsbúar urðu ásáttir um að gera mann á fund konungs til að tjá honum þessi vandræði og leita umbóta á. Varð til þess Laurits lögmaður Gottrúp. Fékk hann því meðal annars ágengt, að samin var ný verðlagsskrá (taxti), landsmönnum meira í vil en sú, er áður var fylgt. Enn varð sá árangur farar hans, að þeim Árna Magnússyni og Páli Vídalín var falið á hendur að kynna sér nákvæmlega ástand lands og þjóðar og leggja ráð á, hversu helzt mætti ráða bót á því, er aðlaga færi. Fengu þeir því áorkað, að ýmsar umbætur, þótt eigi væru þær verulegar né fullnægjandi, voru gerðar á verzlunarháttum. Var meðal annars þannig rýmkað um verzlunarbandið, að eigi voru menn skyldaðir til að verzla á höfnum umboðs þess, er þeir voru búsetir í, ef önnur höfn lá betur við og kaupmönnum var gert að skyldu að vægja til við landsmenn í ýmsum efnum.²

Enn sem komið var hugðu menn eigi á neinar verulegar byltingar í verzlunarmálum. Flestir létu sér nægja breyting þá, er Árni fékk á komið. Var nú og í ýmsu rýmkað til við landsmenn, og meðan Árni lifði, barðist hann ótullega fyrir því, að þessu fyrirkomulagi væri haldið óbreyttu, og fékk hann vilja sínum framgengt þrátt fyrir það, þótt kaupmenn á allar lundir reyndu til að eyða ráðum hans.

¹ Á tímabilinu 1602—1732 voru leigjendur þessir:

1602—1619. Kaupmannahöfn, Helsingjaeyri og Málmhaugar.

1620—1662. Hið islenzka, færeyska og norðlenzka félag.

1663—1683. Hinir 4 aðalhluttakendur (Hovedparticipanter).

1684—1732. Einstakir menn.

² Sjá tilskipun 15. apr. 1702. Lovsaml. f. Isl. I. B., bls. 578.

Við fráfali Árna kom það bezt í ljós, hve mikinn þátt hann hafði átt í því, að verzlunarbáttum var eigi breytt að vilja kaupmanna, því skömmu eftir andlát hans var landið selt félagi nokkru á leigu (1732).¹ 1742 tók við annað félag með enn viðtækari réttindum. Voru í því félagi mest hörmangarar frá Kaupmannahöfn. Af því félagið kemur mikið við þetta mál, sem síðar mun frá skýrt, og það yfir höfuð risti nafn sitt djúpt í sögu landsins á 18. öld, þykir hæfa að lýsa því hér lítið eitt og skýra frá, á hvern hátt verzlun þess var rekin.

Eins og líklegt má þykja hafði félagið aðalbeykistöðu sína í Kaupmannahöfn, og stjórn félagsins sat þar og hafði aðalumsjón yfir verzluninni. Til að reka verzlunina á Íslandi hélt félagið einn yfirkaupmann á hverri höfn. Næstir þeim stóðu undirkaupmenn og þá drengir. Því var venjulega svo háttað, að drengir þeir, er félagið tók í þjónustu sína, hækkuðu í tigninni eftir vissan, ákveðinn árafjöld og urðu undirkaupmenn og því næst yfirkaupmenn. Er þeir þannig höfðu mannast og verið yfirkaupmenn nokkur ár, var það alltítt, að þeim hafði tekizt að leggja upp svo mikið fé, að þeir gátu keypt hlutabréf í félaginu, og þannig orðið meðeigendur að verzluninni. Kaupmenn höfðu aðeins aðsetur sitt á Íslandi á sumrum, og var það sjaldgæft að félagið héldi vetrarsetumenn (eafterliggera, overliggera) á einstökum höfnum; var það fremur til að hafa eptirlit með verzlunarhúsunum og vörubyrðunum, en til að reka verzlun. Voru húsin jafnast lokuð á vetrum og kom það sér opt illa. Bar það opt við að menn urðu bjargþrota á miðjum vetri, svo yfirvöldin máttu skerast í leikinn, opna verzlunarhúsin og útbýta matvörum þeim, er þar voru fyrirbyggjandi, meðal almennings til að koma í veg fyrir hungursneyð. En út af þessu risu opt mikil málaferli milli kaupmanna og embættismanna.

Úr því félag þetta hafði einkaleyfi stjórnarinnar til að reka verzlun á Íslandi, og öllum öðrum, bæði útlandingum og inn-

¹ Með konungsúrskurði 15. dec. 1732 var ákveðið að stofna skyldi íslenskt verzlunarfélag. Í bréfinu er tekið fram, að verzlunarfélag þetta sé sumpart stofnað af því, að kaupmenn hafi kvartað sáran undan fyrirkomulagi því, er þá var á verzluninni, og sumpart til tryggingar fyrir því, að nægar og góðar vörur séu fluttar til landsins og landsmönnum eigi verði misboðið í neinu, því nú megi stjórnin betur hafa hönd í bagga með, en meðan verzlunin var í höndum lausakaupmanna. (Lovsaml. f. Isl. 2. B., bls. 142).

fæddum Íslendingum, voru allar bjargir bannaðar í þá átt, þá var það eigi nema eðlilegt, að því væru sett viss lög eða reglur fyrir verzluninni til þess að koma í veg fyrir að það misbrúkaði einkaleyfi sitt. Stjórnin reyndi af fremsta megni að sporna við því, að félagið misbyði landsmönnum í nokkru og setti því nákvæmar lífænisreglur.

Þegar íslenska verzlunarfélagið tók við var þannig samin reglugerð (oktroy), er fylgja skyldi. Var hún gefin út 3. apr. 1733 og endurnýjuð og aukin 13. júlí 1742.¹ Aðalákvæði hennar eru þessi: Eigi má senda önnur skip með vörur til Íslands en þau, er frá Kaupmannahöfn eru, og skulu bæði skip-herrar og stýrimenn vera búsettir í Kaupmannahöfn. Hluthafendur félagsins eru skyldir að kaupa allar vörur sínar í Danmörku eða löndum Danakonungs. Félagið hefur einkaleyfi til að reka verzlun á Íslandi og við strendur þess 4 mílur undan landi. Félagið skal í kaupum og sölum á Íslandi fylgja verðlagsskrá þeirri, er sett var 1702, og hafa rétta alin, mæli og vog og þjónum þess ber að koma vingjarnlega og kurteislega fram gagnvart landsmönnum. Félagið skal flytja til landsins góða vöru og byrgja það svo, einkum að matvælum, húsaviði og öllu því, er til landbúnaðar og sjávarútvegs heyrir, að viðunandi þyki. Á ári hverju skal félagið senda stjórninni aðalskrá yfir vörur þær, er til landsins eru ætlaðar. Enn fremur ber því við hverja skipaför að senda skrá yfir vörur þær, er á því skipi eru, og skal kaupmaður sá, er með skipinu fer, rita nafn sitt undir og eidfesta, að allar þær vörur, er skráin tilnefnir, skuli sendar til Íslands. Því næst skal tollþjónn sá, er umsjón hefur með fermingu skipsins votta með nafni sínu og eiddstaf, að bann með eigin augum hafi horft á, að allar þær vörur, er skráin tilnefnir, hafi verið bornar á skip og engin breyting á orðin, er skipið leggur frá tollbúðinni. Fari nú svo að það verði uppvíst, að færri séu vörur á skipinu, en skráin telur, þá skal hneppa báða í fjötra, kaupmanninn og tollarann, og skulu þeir þræla í járnum alla æfi síðan.² Til tryggingar því, að vörur þær, er sendar

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 2. B. bls. 145 og 400.

² Ákvæðið um vöruskrána og eiddinn finnst eigi í verzlunarskilmálanum frá 1733, en var skotið inn í síðar af því að ýmislegt þótti fara aflaga að því er ferming skipanna snerti. Nokkru síðar var það aptur numið burt, óvíst hversvegna.

eru til landsins, séu góðar, skal bæjarstjórnin í Kaupmannahöfn nefna til tvo ráðvanda kaupmenn, sem eigi eru í félaginu, og skulu þeir skoða hinar helztu vörutegundir, svo sem korn og annað þess háttar, og votta á skipaskránum, að vörurnar séu óaðfinnanlegar.¹ Félagið skal veita fátæklingum lán á nauðsynjavöru. Sýslumenn og tveir menn úr hverri sýslu, er kjörnir eru árlega á þingum, skulu fara til og skoða vöruna þegar er skipið kemur á höfn. Komist þeir að þeirri niðurstöðu, að vörurnar séu eigi boðlegar fullu verði eptir verðlagsskránni, skulu þeir setja niður verðið og má kaupmaður þá eigi hafa þær á boðstólum við fullu verði.

Í einu atriði var það enn, að stjórnin batt hendurnar á kaupmönnum og jafnframt landsmönnum. Það var víðvíkjandi verði á vörunum. Stjórnin setti með aðstoð nokkurra manna, er vit höfðu á, vist ákveðið verð bæði á vörur þær, er til landsins voru fluttar, og hinar, er landið framleiddi. En verk þetta var bæði ervitt og ópakklátt, og henni tókst aldrei að leysa það svo af hendi, að bæði kaupmenn og Íslendingar væri ánægðir. Verðlagsskrá sína samdi stjórnin, að minnsta kosti á 18. öld, eptir meðalverði því, er vörurnar höfðu selzt fyrir á síðastliðnum 10 árum. Eptir því mátti ætla, að ný verðlagsskrá væri samin á hverjum 10 ára fresti, en því miður var eigi svo. Eins og jeg áður gat um var það tekið fram í verzlunarskilmálanum 1733, að fylgja skyldi verðlagsskránni frá 1702. Liggur það í augum uppi að þessi tilhögun gat eigi verið heillavænleg, þar sem ekkert tillit var tekið til orsaka þeirra, er eðlilega hljóta ætíð að ráða verði vörunnar, enda var eilíf óánægja með verðlagsskrána á báðar hliðar, og sífelldar klaganir, mest þó af hálfu landsmanna. Næsta verðlagsskrá var eigi samin fyrri enn 1776. Til þess að fyrirbyggja allar refjar og misskilning, var nákvæmlega ákveðið, hversu vörurnar skyldu vera, einkum hinar íslenzku; eru ákvæði þessi stundum mjög smásmugleg, jafnvel hlægileg. Einkum gaf skráin nákvæmar reglur um, hversu fiskinn skyldi afhöfða, fletja og herða og hversu prjónlesið skyldi unnið, því kaupmenn þóttust aldrei ánægðir með það. Á Bessastöðum voru geymdir tréfætur, og innsiglaðir sokkar í hverri verzlun til að vinna eptir. Einu sinni var stungið upp á því, að höggva skyldi þumalinn af hverjum ógildum vetlingi og gera skurð í hvern

¹ Síðan skipaði stjórnin sjálf 2 fasta vöruskoðunarmenn.

ógildan sokk, svo eigandinn gæti rakið hann upp aptur og þrjónað betur annað sinn. Skúli sló einu sinni upp á því í spaugi að samín væri lög um, hve margar þrjónalykkjur sokkurinn skyldi hafa á fit, knésbót, kálfa og mjóalegg og lengd framleistsins.¹ Hér að auk voru nokkrar vörur, er eigi var hægt að ákveða verð á, og skyldi selja þær eptir samkomulagi, en optast varð lítið úr því samkomulagi.

Eigi verður annað sagt, en að stjórnin af fremsta megni hafi leitast við að koma í veg fyrir, að félagið í nokkru misbyði landsmönnum. En allar hinar nákvæmu ákvarðanir hennar gátu eigi hamlað því, að kaupmenn í fmsum greinum léku landsmenn mjög sárt. Verzlunarskilmálarnir voru brotnir hvað eptir annað, jafnvel hin þýðingarmestu og ströngustu ákvæði þeirra, svo sem það, að flytja næga og góða matvöru til landsins. Sum ákvæði voru blátt áfram aldrei, eða því nær aldrei tekin til greina, t. d. ákvæðið um að koma vingjarnlega fram gagnvart landsmönnum. Þvert á móti eru þess mörg dæmi, að þeir skoðuðu íslenska bændur, einkum minni háttar bændur, eins og hunda, er þeim leyfðist að misþjóa á allan hátt. Félagið og Íslendingar litu hvert á annað með vantrausti, ekkert vinsemdar- né hlýleikaband tengdi þessa tvo málсаðila saman, og var því eigi við því að búast að vel færi. Reynzlan hefur sýnt optar en einu sinni, að örðugt veitir að setja svo reglur fyrir umgengni tveggja fjandsamlegra flokka, er stöðugt leitast við að ná höggstað hvor á öðrum, að þær tryggi til fullnustu frið og sátt. Þetta kemur glögglega í ljós, er um viðureign Íslendinga og verzlunarfélaganna er að ræða.

Að síðustu viljum vér líta yfir skyldur landfógeta á þeim tímum. Þær voru bæði margar og mikilvægar. Í reglugerð þeirri, er gefin var út nokkru eptir að Skúli varð landfógeti, eru þessar talðar helztar:² Hann skal veita móttöku afgjöldum öllum af sýslum, klaustrum og lénsjörðum, svo og landskuldum konungs og leigum, sköttum og tíundum, gjaftollum og öllum öðrum gjöldum í peningum, fiski, vaðmáli, þrjónlesi og öðrum gjaldgengum vörum. Sömuleiðis skal hann af ábúendum konungsjarða í Gullbringusýslu krefja réttinda þeirra allra, er konungi

¹ Fyrsti viðbætur til sveitabóndans. Rit þess íslenska Lærdómstlistafélags 5. B. bls. 143—189.

² Reglugerðin er dags. 1. maj 1751. Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 78.

bera, svo sem bríshesta, vinnukvaða, skipshluta, manntalsfiska og mannslána til konungsbáta þeirra, 15 að tölu, er uppsátur hafa í Gullbringusýslu. Bændur og aðrir þeir, er svara eiga landskuld, leigum, sköttum, tíundum, gjaftollum eða öðru, skulu innna af hendi gjöld öll til konungs áður þeir leggja vöru sína inn í kaupstað, og skal landfógeti ætíð vera viðstaddur, er bændur koma á verzlunarstaði með vöru sína. Þegar kaupfar kemur af hafi, skal landfógeti senda kaupmanni skrá yfir gjöld þau öll til konungs, er bændur í því héraði eiga ógöldin. Hann skal vera viðstaddur, er bændur koma með skipsábata- og manntalsfisk þann, er konungi ber, og sjá svo til að kaupmenn synji honum eigi móttöku, sé hann vandaður og góður. Að því er viðvíkur gózi reknu af sjó, fé, er eigi finnst erfingi að, og búslóðum, er menn hafa brotið af sér, þá skal hann halda því öllu konungi til handa og sjá svo til, að sýslumenn geri rétta grein fyrir. Hann skal annast innkaup á fálkum konungs og afgreiða fálka-skiptið. Hann skal hafa á hendi alla launaútborgun og styrks, og við lok árs hvers skal hann leggja fram skýran og nákvæman reikning yfir tekjur allar og útgjöld á árinu. Hann skal sjá um að afgjaldseptirstöðvar af lénum, sýslum og leigujörðum konungs eigi fari í vöxt, heldur reyna til að grynna á þeim eptir megni. Hann skal annast byggingu allra konungsjarða í Gullbringusýslu, og losni einhver jörð, skal hann þegar í stað útvega til hennar nýjan og ötulan ábúanda. Hinum 15 konungsbátum skal hann halda í góðu standi og útvega til þeirra þá beztu formenn, er hann má, og háseta af mannslánum sýslunnar. Vanti bændur háseta á skip sín, skal landfógeti veita þeim aðstoð sína til að ná í fórumenn og flakkara í skiprúmin. Enn fremur skal hann ganga eptir því hjá sýslumönnum, umboðs- og klausturhöldurum, að þeir sendi honum árlega skýrslur um ástandið í sýslum þeirra og umboðum, og skal hann eptir þeim semja skýrslur sínar til stjórnarinnar.

Af þessu ágripi má ráða, að landfógeta hefur verið annað hentara, en að liggja í leti og ómennsku. Til þess að þjóna því embætti svo í lagi færi þurfti dugnaðarmann. Landfógeti var sá af embættismönnum landsins, er á annan bóginn hafði mest mök við og afskipti af landsmönnum í heild sinni, og á hinn bóginn stóð í nánú sambandi við stjórnina. Hann hafði tækifæri til betur en nokkur annar að kynast ástandi landsins og kjörum búenda, og væri hann skynsamur maður og ráðhygginn. mátti

búast við að stjórnin legði mikla áherzlu á tillögur hans. Hann var eins konar milliliður milli íslenzkrar alþýðu og stjórnarinnar, einkum í þeim málum, er snertu kvaðir allar og gjöld, og hann var sá af íslenzkum embættismönnum, er næst stiptamtmanni eða amtmanni mátti vinna landinu mest gagn.

Það var mjög þýðingarmikið atriði, að Skúli Magnússon var skipaður í landfógetasætið einmitt um þessar mundir. Hann var alkunnur atorku- og dugnaðarmaður og hafði með ótulleik sínum og starfsemi áunnið sér álit og viðurkenningu stjórnarinnar. Hann var hinn mesti fæðurlandsvinur, og mátti því vænta þess af honum, að hann af fremsta megni mundi leitast við að ráða bót á göllum þeim, er hann betur og betur hlaut að sjá, að á voru öllu, og loks var hann maður góðum gáfum gæddur, svo ætla mátti, að hann bæði sæi ráð til að kippa ýmsu í lag og kynni að flytja mál sitt við stjórnina skynsamlega en þó einarðlega.

IV.

Sendiför Ludvigs Harboe til Íslands 1741 var hið fyrsta spor, er stjórnin eptir sendiför Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í byrjun aldarinnar sté í þá átt að afla sér þekkingar á Íslandi og högum landsbúa. Harboe var að vísu eigi falið á hendur að kynna sér nema kirkju- og kennslumálefni landsins, en um líkt leyti var það, að einn af meðlimum stjórnarinnar, Holstein greifi, lagði ýmsar spurningar fyrir yfirvöldin á Íslandi um landið og íbúa þess. Áttu þau, hvert fyrir sitt umráðsvið, að leysa sem fjarlegast úr þessum spurningum og senda amtmanni. Urðu margir til þess að svara og sumir allýtarlega.¹

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 2. B. bls. 481. Svör þessi finnast í pakka nokkrum á Ríkisskjalasafninu í Kaupmannahöfn, er ber titilinn: *•Beskrivelse over de enkelte Sysler på Island•*. Fyrirsögnin á efsta svarinu er þannig: *•Eftergrenslan um Margt og Miket sem áhræver Ísland útlögð epter Danske Forskript eins Secretera J Kaupmanahöfn, hver ed afhendte þetta til úrlausnar og ansvars nokkrum Jslandskum, sem Var sendur af Dana Konunge til Íslands Anno MDCCXLI•*. Titillinn er nokkuð dularfullur, en að um spurningar þær sé að ræða, sem eg áður gat um, er varla efamál. Spurningarnar voru mjög nákvæmar og yfirgrípsmiklar, um stærð landsins og legu, loptslag, jarðveg, dýra- og jurtategundir, landslag og merkistaði. réttarfar og sögu og margt fleira. Þær voru alls 70. Amtmaður tók við svörunum og sendi þau (1745) »Gehejmekonferentsråd og Obersekretær Grev Holstein«.

Þegar Harboe kom aptur til Danmerkur 1745 gat hann einnig gefið stjórninni margar upplýsingar um landið og íbúa þess, því hann hafði kynt sér hvorttveggja rækilega. Bar hann Íslendingum betur söguna en kaupmenn þeir og skipstjórar, er þangað sigldu og sem til þess tíma höfðu verið nálega hin eina fróðleiksuppspretta Dana að því er Ísland snerti. Hann duldi stjórnina þess eigi, hve ásigkomulag landsins og þjóðarinnar var bágborið og hvatti til skjótra aðgerða. Mun hann hafa átt allmikinn þátt í, að þeir Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson voru sendir í rannsóknarför til landsins 1750.

Allir voru á einu máli um það, hversu ástand landsins var, en mönnum bar eigi saman um viðreisnarmeðölin. Skúli Magnússon hafði eigi mikið hugsað um og kynnt sér almenn málefni landsins í það mund, er spurningarnar voru lagðar fyrir sýslumenn. Að minnsta kosti hafði hann þá enn sem komið var eigi skrifað annað að mun til stjórnarinnar en hrein og bein embættisbréf. Hann var ungur að aldri og þjónaði einni af hinum erfiðustu sýslum á Íslandi; auk þess hafði hann ýms önnur opinber störf á hendi og átti í sífelldum málaferlum, svo honum gafst varla tækifæri til að taka að mun þátt í almennum málum. En nú vaknaði hann til umbugsunar, og hann sá brátt, hve afarmargt það var, er umbóta þurfti, já, hann sá meira að segja, að leggja þurfti nýjan grundvöll undir alla atvinnuvegi landsins, ef nokkuð ætti að verða ágengt. Um leið vaknaði sú skoðun til fullrar meðvitundar hjá honum, að nauðsynlegt væri að brjóta Hörmangarafélagið á bak aptur, því það stæði mest af öllu landinu fyrir þrifum. En honum þótti sem hann yrði að hugsa mál sitt vel og rækilega, áður hann tæki til aðgerða í þessa stefnu, og var það fyrst 1749, árið sama sem hann varð landfógeti, að hann kom fram með skoðanir sínar á þessum málum. En þá var hann líka um leið albúinn að berjast fyrir þeim með lífi og sál, hvað sem yfir kynni að dýnja og hverjar torfærur sem hann yrði að yfirstíga.

Skoðanir Skúla um viðreisn landsins voru þessar. Honum þótti nauðsyn til bera að leitast við á allan hátt að bæta jarðrækt og gera tilraunir til að hefja akuryrkju og trjárækt. Fiskur var nægur við strendur landsins, það mátti mest og bezt sjá af fiskiveiðum útlendinga við Ísland, en menn kunnu ekki að færa sér þau gæði í nyt. Landsmenn höfðu ekki nema óþjálur seglalausar fleytur og gátu því ekki leitað nema á grunnmið

Taldi hann því heppilegt að leiðbeina þeim í þá átt og venja þá við dugguveiðar á djúpmiðum. Kaupmenn kvörtuðu um það sí og æ, að þrjónlesið, er landsmenn kæmu með í kaupstaðinn, væri smáanarlega illa úr garði gert og lýsti fádæma vankunnáttu í meðferð ulla. Þetta kvað Skúli vera eitt af þýðingarmestu málum landsins, því fjöldi manna hefði uppeldi sitt af tövinnu, og kvað því bráðnaðsynlegt að kenna þeim að nýta sér sem best afurðir landsins.

Eptir að Skúli var orðinn landfógeti hugsaði hann enn betur mál sitt, og komst að þeirri niðurstöðu, að beinasti vegurinn til þess að koma hugmyndum sínum á framfæri væri sá, að nokkrir af hinum helztu embættismönnum landsins tæki sig til og í sameiningu ynnu að þessu máli. Efaðist hann eigi um, að ýmsir aðrir brátt mundu fylgja á eptir. Hann samdi ýtarlegt skjal um málið og stakk upp á því, að stofnað væri félag til að koma þessu á framfæri, því honum þótti líklegt, að stjórnin mundi verða fúsari til að styrkja fyrirtækið, er hún sæi að mönnum væri full alvara, og að þeir væru einbeittir í að fylgja fram máli sínu. Enn fremur samdi hann reglugerð um, hversu félaginu skyldi háttað. Hann sýndi mörgum málsmetandi mönnum uppástungur sínar og féll þeim hugmynd hans vel í geð. Félagið var stofnað og lagað eptir því, er hann hafði stungið uppá. Þó réð hann fastlega frá því, að nokkuð frekara væri aðgert fyrst um sinn áður konungur hefði fallið á uppástunguna og heitið fulltingi sínu, því að öðrum kosti mætti búast við mótspyrnu frá verzlunarfélaginu, er fráleitt mundi líta hýrum augum á fyrirtækið, og mætti sú mótspyrna vel verða til þess, að allt félli um sjálft sig. Þekkti Skúli félagið svo vel, að hann þóttist fullviss um, að það mundi eigi láta neitt ógert, er verða mætti til þess að kyrkja þessar veiku framfaratilraunir þegar í fæðingunni. Sumir þeirra, er í félagið höfðu gengið, voru þó bráðlátari en svo; að þeir gætu biðið, og vildu þegar taka til starfa. Magnús lögmaður Gíslason skrifaði þegar utan og sótti um styrk til þess að koma á klæðaverksmiðju. Voru honum af konungssjóði veittir 300 dalir til bráðabyrgða og sendur upp þýzkur vefari, Mittländer að nafni, til að koma á fót klæðavefnaði; hann settist að á Leirá hjá Magnúsi.¹ Mátti hver er vildi taka þátt í þessu fyrirtæki og leggja fé til, og mun það

¹ Þetta var gert með konungsbréfi 3. maj 1751.

hafa verið ætlun stjórnarinnar, að fyrirtækið mundi borga sig svo vel, að þessir 300 dalir yrðu greiddir konungi aptur, er allt væri vel komið á laggirnar.

Skúla gaft engan veginn að þessum flýti og þótti sem betur þyrfti að búa um hnútana áður lagt væri út í annað eins stórræði og þetta. Að áliðnu sumri 1751 fór hann utan í embættiserindum, en ætlaði sér þó jafnframt að vinna að þessu máli. Kom þeim félögum nú öllum saman um að fela honum á hendur að flytja málið við stjórnina og fá ýmsu framgengt í félagsins þarfir. Þegar Skúli kom til Hafnar samdi hann ýtarlegt skjal um málið og sendi til stjórnarinnar 20. nóv., og er aðalinntak þess sem hér greinir:¹

Fyrst skýrir hann í stuttu máli frá eymdarástandi landsins og hversu allir atvinnuvegir liggi niðri eða fari í ólagi. Segir hann landsbúum því að eins viðreisnar von, að stjórnin og hinir helztu af embættismönnum landsins taki höndum saman og leggist á eitt til að koma einhverju lagi á atvinnuvegina og kenna mönnum að nota sér afurðir landsins betur en að undanfögnu. Því næst koma sjálfar uppástungur hans, en þær eru þessar: 1. Senda skal 15 bændur frá Danmörku og Norvegi, er vel kunna til akuryrkju, til Íslands, og skulu þeir leiðbeina Íslendingum í þessu efni. Þeim skal veitt ókeypis far með skipum verzlunarfélagsins og byrgja skal þá að akuryrkjutólum. Jarðir til ábúðar með öllum peningi skulu þeim heimilar afgjaldslaust. Þeir skulu og njóta styrks nokkurs þar til allt er komið vel á veg. — 2. Stofna skal verksmiðju, er gefi mönnum færi á að fá ull sína vel unna. — 3. Tréfræ skal flutt til landsins frá Danmörku og Norvegi, svo gera megi tilraunir til trjáræktunar. — 4. Sjómenn skulu styrktir til að afla sér stærri skipa, svo þeir að sið Hollendinga megi sækja á rúmsjó til fiskjar og nota skipin til strandflutninga. — 5. Kenna skal Íslendingum hina nýjustu og beztu aðferð til að salta ket og fisk.

Að lokum skýrir Skúli frá því, að allmörg af yfirvöldum landsins, bæði andlegum og veraldlegum, hafi kynnt sér uppástungur hans og álitid að þær mættu verða landinu til mikilla

¹ Jeg hef að vísu eigi getað náð í sjálft skjalið, en af tillögum stjórnarráðsins má fullvel sjá, hvert innihald þess hefir verið (sjá Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 98 og Rentekammerets Norske Relations- og Resolutionsprotokol 1752 No. 1).

framfara. Segir hann að ýmsir meðal þeirra hafi komið sér saman um að stofna félag til þess að fá þessu framgengt. En til þess að fyrirtækið eigi falli um sjálft sig, þurfi þeir hjálpar við og áliti þeir, að eptirfylgjandi atriði megi verða til þess að léttu undir með þeim og styrkja fyrirtækið: 1. Að allir peningar, hlutabréf og annað það, er í verksmiðjunum standi, megi vera undanskilið lögtaki, hvað sem eigandinn hafi gert fyrir sér, að undanskildu broti gegn konungi. 2. Að konungur gefi 600 dali til að koma fótum undir fyrirtækið og leggi til þess jarðirnar Reykjavík, Eðsersey og Hvaleyri, og 3. Að afurðir þær, er af stofnununum fáið, megi vera undanskildar hinni gildandi verðlagsskrá; skulu þær þó fyrst boðnar verzlunarfélaginu. en geti þeir eigi orðið á eitt sáttir um verðið, skal hluthafendum stofnananna heimilt að selja þær öðrum.

Skúli hafði til reynslu með sér utan nokkuð af íslenzkri ull, og lét nú verksmiðjur í Kaupmannahöfn vinna úr því klæði og kirsey til sannindamerkis um það, að ullin hin íslenzka væri góð, ef rétt væri með hana farið. Þótti sýnishornið fullnægjandi og uppástungur Skúla yfir höfuð heppilegar. Kom út konungsbréf um þetta 4. jan. 1752,¹ er að öllu leyti staðfesti uppástungunnar. Skúli tók þegar til óspilltra málauna að útvega allt það, er til þurfti. Meðal annars keypti hann 2 duggur til fiskiveiða.

Það verður eigi annað sagt, en að Skúla hafi orðið meir ágengt en vænta mátti, og að hann hafi búið vel um hnútana. Hann fékk eigi aðeins staðfestingu konungs, er setti nokkurs konar hátignarinnsgli á fyrirtækið, og peningastyrk, heldur jafnframt ýms mikilsvarðandi réttindi fyrir félagið, og loforð stjórnarinnar um hylli og hjálp framvegis. Hann hafði því fulla ástæðu til að una vel við för sína. En þeir, sem eigi voru alls kostar ánægðir með þetta fyrirkomulag, voru kaupmenn. Því ber heldur eigi að neita, að uppástungur Skúla að ýmsu leyti komu í bága við verzlunarskilmálana og að ákvæði konungsbréfsins töluvert skerðu rétt verzlunarfélagsins. Allt til þess tíma hafði verzlunarfélagið verið eitt um hituna að því er snerti flutning vöru til landsins og frá, en nú var Skúla leyft að ferma

¹ Kongelig Confirmation for det islandske Interessentskab. Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 107.

duggur sínar með nauðsynjavöru til stofnananna og enn fremur gefið í skyn, að hluthafendur framvegis mættu láta þær ganga landa á milli í þarfir stofnananna, og var búið að vita, hvað af því kynni að leiða. Auk þess voru afurðir stofnananna undanskildar hinni gildandi verðlagsskrá. Þetta hvorttveggja, og svo dirfska sú og sjálfstæði, er lá í því að landsmenn fóru að ráðast í þessar nýjungar, æsti kaupmenn upp á móti fyrirtækinu, og þótti þeim sem brotin væru lög á sér en þorðu þó eigi annað fyrst í stað en bera harm sinn í hljóði, þar sem þetta var staðfest af konungi. En undir niðri var þeim afargramt í geði.

Þau Skúli og félagsstjórnin tóku nú að semja með sér um verð á afurðum stofnananna, og kom þeim saman um ýms atriði en bar á milli í sumum. Þorsk og lýsi vildi félagið taka við verði því, er Skúli nefndi til, en á síld og heilagfiski vildu þeir eigi hafa neitt fast ákveðið verð. Félagið vildi gangast undir að selja stofnununum skinn til sútunar, en aðeins við því verði, er fékkst fyrir þá vöru í Kaupmannahöfn. Að því vildi Skúli eigi ganga. Tók nú rimman óðum að harðna, félagið lét óánægju sína yfir stofnununum í ljósi með hörðum orðum, en Skúli vildi í engu slaka til. Félagið kvað brotin lög á sér bæði að því er snerti verzlun og fiskiveiðar og að réttu lagi hefði enginn annar en það leyfi til að flytja vörur milli Íslands og annara landa. Skúli kvað þetta fullkomlega satt, en kvað það vera á valdi félagsins sjálfs að afstýra því, því svo framarlega sem félagið vildi takast á hendur að flytja erlendar vörur til stofnanna og taka afurðir þeirra með aðgengilegum kjörum, þá mundi engum lifandi manni detta í hug að skerða réttindi þess á nokkurn hátt. Féllu hér um mörg bituryrði á báðar hliðar. Loks þótti stjórninni þörf að skerast í leikinn og fal hún Rantzau stiptamtanni (stiptamt. 1750—1768) á hendur að reyna til að koma sættum á með Skúla og félagsstjórninni. Var Rantzau vel til þess starfs fallinn, því hann var lipurmenni hið mesta og Íslendingum ástfólginu mjög. Gerði hann sér mikið far um að stilla til friðar, en það kom allt fyrir ekki. Skúli vildi eigi láta hlut sinn, því hann sá, að hér var hvorki um meira né minna að ræða, en tilveru stofnananna, og hann þóttist fullviss um, að hann aldrei mundi fá fyrirætlunum sínum framgengt, nema því að eins að hann þegar frá byrjun sæti fast við sinn keip. Félaginu þóttu hins vegar kostir hans harðir, sem von var, því allt til þess tíma hafði það verið einrátt í verzlunarsökum. Skildu þeir Skúli

og félagsstjórnir að því, að þeir kváðust ekkert vilja hafa með afurðir stofnananna að sýsla, þeir mundu eins og að undanfögnu kaupa klæðavöru sína í Kaupmannahöfn, og engir aðrir en félagið mætti verzlá með klæði eða aðra vöru á Íslandi. Þeir vildu í stuttu máli ekkert samneyti eiga við stofnanirnar.

Nú tók Skúli fyrir alvöru að berjast fyrir máli sínu. Hann skoraði á stjórnina að veita stofnununum liðsinni sitt, og færði það til síns máls, að úr því að stjórnin hefði álitid, að hið fyrirhugaða fyrirtæki væri einasti veguriun til að hefja landið úr því eymarástandi, er það var í, þá dygði nú eigi að láta það falla niður að óreyndu aðeins fyrir þverúð félagsins, og lauk svo, að hann í öllum greinum fékk stjórnina á sitt mál. Lét hún það boð út ganga, að ef félagið eigi vildi taka afurðir stofnananna eða eigi gæti orðið ásátt um verðið við stjórnendur þeirra — það er að segja tekið þær við því verði, er Skúla þóknaðist — þá skyldi stofnunum heimilt að hafa þær utan og selja í Kaupmannahöfn. Enn fremur var hluthafendum leyft að flytja það, er til stofnananna þurfti, á duggum sínum til landsins og gefin heimild til að kaupa ull og skinn af landsmönnum.¹ Bar Skúli þannig góðan sigur úr býtum og var það mest að þakka fortölum hans og dugnaði, að stofnanirnar komust á fót, enda má óhætt fullyrða, að hann einn hafði það þrek og áræði, er þurfti til að berja þetta fyrirtæki áfram. En allt þetta varð til þess að afla honum dauðlegs haturs af verzlunarfélaginu.

Eptir að Skúli þaunig hafði búið um hnútana og keypt áhöld og annað það, er til stofnananna þurfti, fermdi hann duggur sínar² og hélt af stað til Íslands vorið 1752. Hafði hann í för með sér tvo keraldasmiði, einn húsasmið og einn súlara; enn fremur hafði hann með sér ungan mann, Dænneberg að nafni, er lagt hafði stund á vefnað í Kaupmannahöfn og ætlaður var til að veita ullarversmiðjunum forstöðu. Bændur þeir hinir dönsku, er áður er um getið, voru til fenguir af konungsgózinu á Jótlandi og fóru sumir þeirra með duggunum, en aðrir með verzlunarskipunum. En þeir bændur, er frá Norvegi komu, tóku sér far með norsku skipi, er flutti trjávið til stofnananna.

¹ Sjá tilskipun 11. apr. og 8. maj 1760.

² Duggurnar hétu »Friðriksvon» og »Friðriksós» og var önnur þeirra 32 lestir, en hin 34.

Dannenberg settist fyrst um sinn að á Bessastöðum með klæðaverksmiðju sína, þar til reist yrðu hús í Reykjavík, og skyldi Magnús amtmaður Gíslason hafa eptirlit með honum. Þeim Skúla og sýslumönnum Bjarna Halldórssyni, Þorsteini Magnússyni (sýslum. í Rangárvallasýslu 1748—1785) og Brynjólfi Sigurðssyni (sýslum. í Árnessýslu 1746—1771) var falin á hendur stjórn stofnananna. Skúli hafði ráðið Davíð Scheving til bókfærslumanns, en honum var skömmu síðar veitt Strandasýsla, og tókst þá Skúli sjálfur bókfærsluna á hendur.

Nú var tekið til húsabyggingar. Verksmiðjuhús voru reist í Reykjavík, en þófaramylna við Elliðaárnar og var viðurinn til hennar fluttur telgður frá Lyngby. Bændunum var jafnað niður víðsvegar um landið¹ og duggurnar gerðar út til fiskiveiða. Þó varð lítið ágenzt með þetta í fyrstu, því ótíð var hin mesta bæði til lands og sjávar. Tók nú von bráðar að þrjóta fé það, er þeir félagar höfðu haft til umráða, en bráða nauðsyn bar til að halda öllu tafarlaust áfram, ef eigi skyldi koma apturkippur í það. Kaupmenn gerðu þeim og óhægt fyrir í ýmsu, neituðu að taka ketið af fé því, er þeir slátrðu til þess að fá ull til klæðagerðar og skinn til sútunar, en þrjóskuðust hins vegar við að selja þeim skinn af fé verzlunarinnar. Þessara orsaka vegna skorndu þeir Magnús amtmaður og Brynjólfur sýslumaður Sigurðsson á Skúla að fara utan á nýjan leik bæði til að greiða fyrir stofnununum og flytja ýms önnur landsmál. Lagði Skúli því af stað um haustið á annari duggunni, en hreppti storma mikla og óveður. Týndu þeir seglum og nátthúsi með leiðarsteininum og komust við illan leik undir Færeyjar og riðu þar af storminn um hríð; en veður harðnaði svo, að þá sleit upp og rak

¹ Þeir voru settir þannig niður: Einn í Rangárvallasýslu hjá Þorsteini sýslumanni Magnússyni. Einn í Árnessýslu hjá Brynjólfi sýslumanni Sigurðssyni. Þeir í Gullbringusýslu, einn í Víðey hjá Skúla, einn við stofnanirnar í Reykjavík og einn hjá Vigfúsi bónda Árnasyni í Nesi. Einn í Kjósarsýslu hjá Þorvaldi bónda Einarsyni í Brautarholti. Tveir í Borgarfjardarsýslu, annar hjá Oddi bónda Einarssyni og hinn hjá Arnóri sýslumanni Jónssyni. Einn í Mýrarsýslu hjá Þorgrími sýslumanni Sigurðssyni. Einn í Snæfellsnessýslu hjá Guðmundi sýslumanni Sigurðssyni. Einn í Dalasýslu hjá Sigurði sýslumanni Vigfússyni. Tveir í Húnavatnssýslu hjá Bjarna sýslumanni Halldórssyni og einn í Eyjafjardarsýslu hjá Sveini lögmanni Sölvasyni.

á haf út og vissu eigi hvar þeir fóru, unns þá bar að landi við Stað í Norvegi. Tóku skipverjar sér vetrarsetu á Sunnmæri, en Skúli lagði yfir Kjöl og niður Svíþjóð áleiðis til Hafnar.¹

Þegar Skúli var þangað kominn, flutti hann erindi sín við stjórnina og tjáði henni hver vandræði voru á með stofnanirnar. Gaf konungur þá meira fé til þeirra og þar með bréf, er leyfði stofnununum að senda ket sitt til Hafnar og selja þar, ef kaupmenn eigi vildu veita því móttöku.² Mátti Skúli þannig vel við una för sína og tók hann nú að færast enn meira ífang. Hann hafði haft tal af steypara nokkrum, er sagði honum, að auðvelt væri að vinna brennistein á Íslandi, því jarðtegundir væru þar hentugar og allt það við hendina, er til þyrfti. Gerðu þeir tilraunir nokkrar með þetta Skúli og Bjarni lækni Pálsson, er á undanfórnum árum hafði ferðast um Ísland, og þótti takast vonum framar. Hugði Skúli gott til að koma á brennisteinsgerð á Íslandi, því eigi þótti það svara kostnaði að flytja jarðartegund þá, er brennisteinninn var unninn úr, til Danmærkur. Réð hann nú með sér steypara nokkurn, er Hurtigfeldt hét til þeirrar iðju. Enn fremur hafði hann út með sér furuvið til duggusmiðar og smið. Var það Íslendingur, er Krogh nefndist, og hafði kann numið skipasmiðar við Hólminn í Kaupmannaböfn.

Á þessu ári, 1753, var enn ótíð mikil á Íslandi. Var þó haldið áfram af hinu mesta kappi að koma stofnununum á fót. Litunarbús var með ærnum kostnaði reist við Elliðaárnar hjá þófaremylnunni. Var það móti skapi Skúla að reisa það svo langt frá hinum öðrum verksmiðjuhúsum, en Dannenberg kvað vatnið í Reykjavík ófært til litunar, og fékk hann því þessu ráðið. Í Krísvík var og bús reist til brennisteinsgerðar og fjölgað húsum í Reykjavík. Nú var og tekinn ráðsmaður (ekonomus) við stofnanirnar.

Ekki leiddist verzlunarfélaginu þófið og gerði það stofnununum svo óhægt fyrir, sem það frekast mátti. Höfðu kaupmenn fyrst framan af vonast eptir, að allar þessar nýjungar mundu innan skamms falla um koll, þar sem hluthafendur þegar

¹ Eptir sögusögn Skúla sjálfs (»Den islandske Landkommissions Dokumenter og Papirer« lit. TT. á Ríkisskjalasafninu) í þessari för sinni sá Skúli fyrst þorskanet hjá Sunnmæringum. Keypti hann tvö, er hann hafði með sér út til Íslands og kom þar á.

² Bréfið er gefið út 3. apr. 1753.

í byrjun færðust svo mikið í fang. En nú hafði konungur enn á ný styrkt stofnanirnar með fjárframlagi og það leyndi sér ekki, að stjórnin eindregið var á bandi hluthafenda. Þótti því félaginu tími til kominn að taka til sinna ráða og varð dag frá degi þverúðarfyllra og verra viðureignar. Það var stöðugt ekki nærri því komandi, að kaupmenn seldu stofnununum ull og skinn við lægra verði, en vörur þessar seldust fyrir í Kaupmannahöfn. Stjórnin lét það boð út ganga, að félagið skyldi kaupa klæðavöru af stofnununum, en er félagsstjórnin komst á snodir um, að þessi skipun mundi vera í bruggi, tóku þeir upp það klæki-bragð, að þeir keyptu ósköpin öll af klæði hjá verksmiðjunum í Óðinsvéum, svo nægja mátti til nokkurra ára. Þegar svo skipunin birtist, afsakaði félagið sig með því, að það þyrfti eigi á meiri klæðavöru að halda, en það ætti fyrirbyggjandi. Þannig sparði það eigi að spilla fyrir stofnununum á ýmsan hátt. Enn fremur höfðuðu nú félagsstjórnarnir mál á móti Skúla sem fulltrúa stofnananna og kváðu hann hafa misbrúkað leyfi það, er konungur hafði gefið stofnununum til að flytja nauðsynjavöru milli Íslands og Danmerkur. Kærðu þeir hann fyrir brot móti verzlunarskilmálunum, og kváðu haun hafa rekið óleyfilega verzlun, þar sem hann árið 1752 hefði flutt með duggunum frá Helsingjaeyri 7—800 R af tóbaki og töluvert af brennivíni. Enn fremur hefði hann sent með duggunum til Hafnar og selt þar 6 tunnur af þorski, er duggurnar alls eigi hefðu aflað sjálfar, og ýmsar aðrar þungar sakir báru þeir á Skúla og stofnanirnar. Var nú Skúla stefnt fyrir gestarétt í Kaupmannahöfn. En landsmenn klöguðu aptur á móti yfir félaginu og voru boruár á það ljótar sakir og sannaðar með þingvitnum víðsvegar af landi. Lenti nú öllu saman í hina mestu rímmu.

Skúli sigldi aptur til Hafnar haustið 1753. Talaði hann einarðlega máli landsmanna og jókst nú álit hans stórum. Konungur gaf enn á ný fé til stofnananna og Skúli fékk ferðakostnað sinn endurgoldinn. Þegar hann kom aptur til Íslands, jók hann enn á ný byggingarnar í Reykjavík og reisti þar nú stórt verksmiðjuhús með tveim hliðarbyggingum. Um þessar mundir var verksmiðja sú, er verið hafði á Leirá, flutt til Reykjavíkur og sameinuð þeim, er þar voru fyrir. Ólafur Stephensen gerðist nú bókfærslumaður stofnananna, því Skúli sjálfur var stöðugt í förum.

Þegar Skúli vorði 1754 var farinn frá Kaupmannahöfn,

hugsuðu fjandmenn hans honum gott til glóðarinnar. Báru þeir á hann margar sakir og miklar og brugðu honum um hinar verstu vammir og skammir, en kváðu stofnanirnar til einkis nýtar nema til að hepta hina íslensku verzlun og mundi endirinn verða sá, að enginn vildi framar taka að sér verzlunina. Fékk Skúli skeyti um þetta frá vinum sínum í Kaupmannahöfn og gáfu þeir honum í skyn, að honum mundi hentast að koma þegar í stað og bera hönd fyrir höfuð sér. Hlýddi hann því ráði og fór til Hafnar. Dannenberg fór utan með honum, en hét að koma aptur næsta ár.

Þegar Skúli kom til Hafnar voru honum tilkyntar klaganir þær er verzlunarfélagið hafð isent stjórninni. Svaraði hann þeim óðar og bar nú engu minni sakir á félagið. Voru nú gerðar margar tilraunir til að jafna þetta á friðsamlegan hátt, en allar urðu þær árangurslausar. Á endanum tók stjórnin að þreystast á milligöngunni og varð það úr, að hún skipaði nefnd til þess að skera úr þrætunni. Nefndin var skipuð 30. marz 1756¹ og voru í henni þessir menn: varaadmíráll Fontenay, etatsráðin Holmsted og Klöcher og generalprokurör Stampe. Að því er snerti deiluna milli félagsins og stofnananna, átti nefndin að íhuga eptirfylgjandi atriði: Í fyrsta lagi, hvort álíta mætti að tilskipunin frá 4. janúar 1752 á nokkurn hátt gæti verið félaginu til miska og skaðsemdar og hvort hluthafendur stofnananna hefðu tekið sér nokkuð það fyrir hendur, er skaða mætti félagið. Í öðru lagi, á hvern hátt stofnanirnar sem best gætu náð tilgangi sínum og hversu helzt mætti fyrirbyggja deilur milli félagsins og stofnananna framvegis, og í þriðja lagi, hvort eigi væri hugsanlegt að nota mætti duggurnar til hvala og selaveiða.

Nefndarmenn tóku nú til starfa og fengu örmul af skjölum viðvíkjandi þessu efni frá stjórninni og söfnuðu auk þess sjálfir upplýsingum og skýrteinum eptir því sem unnt var. Þeir störfuðu að þessu heilt ár og var það fyrst á öndverðu ári 1757 að þeir sendu álit sitt til stjórrarinnar.

Að því er snerti fyrsta atriðið, þá kváðust nefndarmenn eigi geta séð, að tilskipunin frá 4. jan. 1752 á nokkurn hátt mætti verða félaginu til бага, miklu fremur mættu þeir ætla að hún

¹ Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 232 og Norsk Relations- og Resolutions-protokol 1756 No. 39.

yrði til þess að greiða fyrir því. Þeir þykjast eigi geta annað séð, en að stofnanirnar muni geta orðið til mikils góðs fyrir landið, að þær stuðli að því að bæta jarðrækt og efla fiskiveiðar og þannig vinni að því að bæta kjör landsbúa, en allt þetta muni verða til þess að auka verzlunina, grynna á skuldum manna og þannig óbeinlínis verða félaginu til ávinnings. Ákærun félagsins um, að duggurnar hafi flutt tóbak og brennivín til landsins og selt fisk, er eigi var aflaður á þær, álitu nefndarmenn eigi mikilvægar þegar þess væri gætt, að tóbakinu og brennivíninu aðeins hefði verið varið í þarfir þeirra, er unnu við stofnanirnar, og fiskurinn verið af útvegi stofnananna, þótt eigi væri hann aflaður á duggurnar. Næsta atriðið þótti þeim verra viðfangs. Það sem félagið kvartaði mest yfir með tilliti til stofnananna, var sigling Skúla milli landa með duggurnar, því meðan þær áttu sér stað, þótti félaginu aldrei uggevænt um, að stofnanirnar kynnu að reka launverzlun, og hafði félagið sent fjölda af klögunum til stjórnarinnar um þetta. Til þess að koma í veg fyrir deilur framvegis, þótti nefndarmönnum heppilegast að reyna að koma á vissum samningum með félaginu og stofnununum. Kölluðu þeir Skúla og félagsstjórana fyrir sig og reyndu að koma sér saman við þá um ýms ákvæði, er gætu spornað við ósamlyndi, og urðu þeir loks ásáttir um eptirfylgjandi pósta:

1. Félagið skuldbindur sig til að flytja öll þau tæki og áhöld, er stofnanirnar kunna að þurfa og umboðsmaður þeirra kaupir erlendis, ókeypis til Íslands.
2. Sömualeiðis skuldbindur félagið sig til að flytja ókeypis alla þá matvöru, er þurfa kann handa meisturum þeim og sveinum við stofnanirnar, er erlendir eru og eigi mega lifa við íslenzkt viðurværi.
3. Stofnununum skal heimilt að ferma eitt skip á ári, svo lengi þurfa þykir, með húsavið frá Kaupmannahöfn eða Norvegi. Þó má það eigi reka verzlun neina á Íslandi að undanteknu með skipavið.
4. Eigi má flytja aðra vöru til stofnananna en korn, hör- og hampfræ til útsæðis.
5. Allt annað, er til stofnananna þarf skal kaupa af verzlunarfélaginu. Þó má til stofnananna árlega kaupa í Kaupmannahöfn 10 tonn af brennivíni, 1000 Ø af tóbaki, 1000 álnir af kattúni og nokkuð af lérepti, og skuldbindur félagið sig til að flytja þetta ókeypis til Íslands.
6. Að því er snertir afurðir stofnananna, skulu bluthafendur láta félagið eiga forgangsrétt, og skulu þeir bjóða þær kaupmönnum árlega áður skip leggja frá landi við því lögsta verði, er þeir þykjast geta við unað. Vilji

verzlunarfélagið eigi kaupa þær, skulu þær fluttar ókeypis til Hafnar á skipum þess. Þó skal hér undan skilinn brennisteinn og aðrar fyrirferðarmiklar vörur. Skulu aðeins 10 sk^{te} af brennisteinni flutt ókeypis, en fyrir það sem fram yfir er skulu stofnanirnar gjalda 2 dali á sk^{te} í flutningskaup. 6. Stofnanirnar skuldbinda sig til að halda eigi á vertíðum annað vinnufólk en konur, gamalmenni, lasburða menn og börn til þess að bægja mönnum eigi frá að stunda fiskiveiðar.

Um þessa 7 pósta gátu þeir Skúli og félagsstjórnir orðið á eitt sáttir. En nú vildi Skúli bæta við tveim póstum, og héldu nefndarmenn að mestu leyti með honum í því. Póstarnir voru þess efnis, að félagið skyldi skuldbinda sig til að kaupa allan þann fisk, er aflaðist á duggurnar, við vissu ákveðnu verði (eina tunnu af þorski fyrir 4 dali og eitt l^{te} af sölтуðum fiski fyrir 3 mörk), og að stofnununum skyldi heimilt að kaupa ull og skinn af landsmönnum, og til þess að fyrirbyggja að klæðsmiðjurnar kæmust í vandræði, krafðist Skúli þess, að verzlunarfélagið skuldbindi sig til að selja hluthafendum árlega allt að 100 sk^{te} af ull fyrir 15 dali sk^{te}, ef þeir þættust þurfa þess við. En hér settu félagsstjórnir þvert nei við og kváðust eigi vilja binda sig við neitt ákveðið verð. Féllu þannig allar þessar sáttatilaunir nefndarinnar niður við svo búið, og átti Skúli mesta sök á því. Er það varla efamál, að hann af ásettu ráði hefur sett þá kosti, er hann vissi að félagsstjórnin eigi mundi ganga að, til þess að eyða öllum samningum. Honum var fullkunnugt um, að félagið að fullu og öllu hafði brotið af sér náð og hylti stjórnarinnar, og beið hann þess því öruggur að stjórnin legði úrskurð á málið.

Hinn 7. maj 1757 sendi stjórnin álit sitt og tillögur til konungs, og mun þeirra nákvæmar getið síðar. Að því er snerti miskliðina milli stofnananna og verzlunarfélagsins, þótti ráðlegast að leyfa stofnununum framvegis eins og áður að láta duggur sínar eptir þörfum ganga milli Íslands og Danmerkar. Þetta var einmitt eptir skapi Skúla og átti hann þannig miklum sigri að hrósa. Voru tillögur stjórnarinnar staðfestar með konungsbréfi 16. maj 1757.¹

¹ Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 277 og Norsk Relations- og Resolutions-protokol 1757 No. 56. Tilskipunin er auk þess prentuð aptan við rit P. Vidalíns „Om Islands Opkomst (Deo, Regi, Patriæ)“. udg. af J. Erichsen. Sorö 1768.

Eins og fyrr er getið, sat Dannenberg hið fyrsta ár á Bessa-stöðum með sveina sína, en brátt komust byggingarnar í Reykjavík svo langt á veg, að hann gat flutt þangað og tekið til starfa. Þó gekk stíðlega með iðnaðinn framan af ýmsra orsaka vegna. Í bréfi til stjórnarinnar 1754¹ skýrir Dannenberg frá hversu gangi og lætur eigi vel yfir. Skýrir hann meðal annars frá því, að rétt þegar vinnufólk það, er ráðið var til stofnananna haustið 1752, var farið að venjast starfi sínu, þá hafði því þvert á móti vilja hans verið vísað frá aptur, svo hann ásamt þrem sveinum sínum varð að vinna að öllu. Árið eftir fór allt á sömu leið. Þetta var þó eigi eingöngu stjórnendunum að kenna heldur meðfram matarskort. Þó var nokkuð af fólkinu eftir, en 1754 fór það allt saman, því svo var þá þröngt í búi, að engum þótti viðunandi. Var fæði þar mjög af skornum skamti og fékk maður hver eigi nema 30 $\mathfrak{w}$ af fiski og 10 $\mathfrak{w}$ af sméri til uppeldis um mánuðinn og til drykkjar eigi annað en blábert vatn. Auk þess var með öllu eldiviðarlaust, og sókið varð að sitja krókloppið við vinnu sína. Var margt kvartað um þetta við amtmanninn og einn af stjórnendum stofnananna, en lítið var að gert. Skúli sjálfur var þá alloptast erlendis og gat því eigi haft eptirlit með þessu. Sjálfur kvartar Dannenberg sáran yfir hífýlum þeim, er honum og hinum útlendu sveinum hans hafði verið til vísað.

Þrátt fyrir þetta gerði þó Dannenberg á ný samning við stjórn stofnananna og skuldbatt sig til að veita þeim forstöðu framvegis, enda voru honum boðin allgóð kjör. Hann keypti og hlutabréf í stofnununum fyrir 300 dali. Þess er áður getið að hann fór í kynnisför til Danmerkur með Skúla og hét að koma upp árið eftir. En er til kom hafði honum snúist hugur og vildi hvergi fara en lét Skúla eftir mann nokkurn, Klaus Witfos að nafni, til að annast klæðagerðina. Skúli kunni þessu illa og kvað hann brjóta samninginn, og þrjóskaðist við að gjalda honum laun þau, er hann átti eptirstandandi hjá stofnununum. Lenti þeim í máli út af þessu, og var loks kveðinn upp dómur í því á ráðstofunni í Kaupmannahöfn 8. marz 1758.² Var Skúli þar sem fulltrúi stofnananna dæmdur til að gjalda honum eptir-

¹ Rentekammerets islandske Journal 1754 No. 2064.

² Sjá Islandsk Journal A No. 2859.

stöðvarnar af launum hans, 654 dali 25 skild., og auk þess þá 300 dali, er hann hafði lagt til stofnananna.

Eptir konungsúrskurðinn 16. maj 1757 komst allt á ringulreið í Hörmangarafélaginu, allt var í óvissu um verzlun Íslands, og framan af árinu 1758 vissu menn enn eigi hver verða mundu úrslit þessara mála. Þó þótti flestum líklegt, að Hörmangarafélagið mundi segja af sér verzluninni. Hluthafendur stofnananna báðu Skúla fyrir alla muni að fara til Hafnar aptur til þess að vera viðbúinn ef nokkur breyting kynni að verða á um verzlunina og sjá stofnununum borgið. Þótti þeim ráðlegast að reyna til þess að fá þær sameinaðar verzluninni og kváðust vilja selja þær fyrir 30,000 dali. Þetta féllst Skúli eigi á, en gerði þó hvað hann gat til að tryggja framtíð þeirra. Þegar hann fór með vorskípu til Íslands 1658, lét stjórnin þá ósk í ljósi, að hann kæmi aptur til Hafnar um haustið til þess að vera með í ráðum um hversu haga skyldi verzluninni. Gerði Skúli það og dvaldi aðeins 12 daga á Íslandi það sumar. Svo fór sem menn grunaði, að Hörmangarafélagið sagði lausri verzluninni, en enn var eigi gert út um, hver taka skyldi við henni, svo konungur tók hana að sér og rak til bráðabyrgða.

Út af öllum þeim mörgu og misjöfnu sögusögnum, er gengu af stofnununum, og svo vegna fjárstyrks þess, er þær höfðu notið af konungi, þótti stjórninni ráðlegast að hafa hönd í bagga með Skúla og hinum öðrum stjórnendum þeirra. Var því 1759 sendur upp Markus Pahl kaupmaður til þess að hafa eptlit með þeim. Átti hann um leið að vera kaupmaður á Hólminum (Reykjavík). Voru honum lagðar nákvæmar reglur um hvað hann skyldi gera.¹ Þegar er hann kæmi til Íslands skyldi hann krefjast þess af amtmanni, að hann nefndi til 4 menn, er eigi ættu hlut í stofnununum, og skyldi hann ásamt þeim skoða rækilega allar byggingar og áhöld stofnananna og láta í ljósi álit sitt um, hvort öllu væri þar samvizkusamlega fyrir komið. Í öðru lagi skyldi hann nákvæmlega veita því eptirtekt, hvort fé því, er konungur hafði lagt til stofnananna, væri varið á réttan hátt. Í þriðja lagi var honum boðið að sjá til þess, að ullarspuninn breiddist út meðal almennings, en einnig átti hann að hafa gát á því, að

¹ Reglugerðin er dags. 18. apr. 1759. „Landkommissionens Dokumenter og Papirer“ lit. TT. Fylgiskjal Nr. 22.

eigi væri unnið meira klæði en útheimtist til þarfa landsmanna. Því næst átti hann að láta vefa svo mikið af vissum tegundum (sarser o. fl.), sem mögulegt væri, því útlit væri til þess, að það mætti selja með ágóða í Danmörku. Enn fremur skyldi hann annast, að ávallt væri haldið nægilega margt fólk við stofnanirnar, en þó eigi fyrir of hátt kaup, og sjá skyldi hann um að öll vinnan væri rekin samvirkkusamlega og án eigingirni. Hann skyldi og á ári hverju senda stjórninni skýrslu um, hversu gengi með hverja deild stofnananna fyrir sig, hvort þær heldur aukist eða hrörni, og færa ástæðu fyrir því. Að lokum skyldi hann annast, að öllu því fé, er stofnununum kynni lagt verða til hjálpar, væri varið í þarfir þeirra og eigi til annars.

Sama ár sendi Pahl þegar yfirlit yfir ástand stofnananna og ýtarlega skoðunargerð á húsum og áhöldum. Eftir sögusögn hans voru hús stofnananna þessi:

	Lengd.	Breidd.	Metið verð.
1. Íbúðarhús	24 ál.	13 ál.	1800 dalir.
2. Dúkvefnaðarhús	25 —	11 ¹ / ₄ —	1500 —
3. Töjvefnaðarhús	20 —	10 ¹ / ₂ —	900 —
4. Tánings- og spunahús . .	17 —	7 ¹ / ₂ —	80 —
5. Geymsluhús	24 —	10 ³ / ₄ —	800 —
6. Færasnúningshús . . .	15 —	10 —	30 —
7. Smíðahús	11 —	8 —	30 —
8. Sútarahús	11 ¹ / ₄ —	5 —	76 —
9. Beykishús	(stærð eigi nefnd)		100 —
10. Vinnumannabústaður . .	14 —	7 —	20 —
11. Eldhús	13 —	7 ¹ / ₂ —	} 38 —
12. Búr	14 —	5 ¹ / ₂ —	
13. Eldiviðarhús	12 ¹ / ₂ —	5 ¹ / ₂ —	16 —
14. Hjallur	11 —	5 —	20 —
15. Fjós	10 ¹ / ₂ —	7 ¹ / ₂ —	40 —
16. Hestaskemma	9 —	4 —	10 —
17. Þófaramýlnan	11 —	9 —	1600 —
18. Litunarhús	18 —	11 ¹ / ₄ —	150 —
18. Ártúnsbær	8 —	4 —	30 —

Samtals 7240 dalir.

Auk þessa áttu stofnanirnar hús við brennisteinsnámanna í Krísuvík.

Af áhöldum og peningi telur Pahl meðal annars 8 vefi, 20 mjólkurkýr, 3 kálfa, 100 ær, 70 dílka, 70 lömb, 36 hesta, einn

vagn með aktýjum og einn plóg. En að þetta sé hið allra minnsta af því, er fylgt hefir stofnununum, má ráða af því, að áhöldin og allt það, er stofnununum heyrði til, að húsunum undanskildum, var metið á 68,834 dali. Duggurnar eru náttúrlega taldar þar í með öllum reiða og veiðarfærum. Öll voru hús stofnananna og áhöld í góðu standi.

Af vinnufólki við stofnanirnar telur skýrsla Pahl's einn forstöðumann við dúkvefnaðinn, einn forstöðumann við tøjvefnaðinn, einn ráðsmann, 4 dúkvefnaðarsveina, 4 tøjvefnaðarsveina, 15 spunakonur, 5 táningskonur, einn klæðskera, 4 kembara, 2 spólara, 2 balbínara, einn þófara, einn færasnúpingsmann, einn danskan keraldasmið og 2 Íslendinga, er lært höfðu þá iðn við stofnanirnar, einn íslenskan húsasmið, einn sútara og 10 námssveina. Stofnanirnar höfðu í seli uppi við Elliðakot og sat þar ráðsmaður og ráðskona og 2 drengir, er hafa skyldu eptirlit með ánum að sumrinu til.¹

Af reglum þeim, sem Þal voru gefnar, má sjá að stjórnin hálfst í hverju hefur óttast, að eigi mundi máske öllu því fé, er til stofnananna var lagt, hafa verið varið á sem beztan hátt og yfir höfuð eigi allt gengið sem skyldi. Var stjórnendum stofnananna um leið boðið að senda aðalreikning yfir tekjur og útgjöld þeirra til Hafnar sama haust. En reikningarnir voru yfirgripsmiklir og þurfti eigi lítinn tíma til þess að gera þá vel og skipulega úr garði með tilheyrandi fylgiskjöllum og kvittunum, og gátu því stjórnendur eigi sent þá utan um haustið. Þótti nú óvinum Skúla í Höfn bera vel í veiði og spöruðu eigi að bera honum á brýn, að hann mundi eiga bággt með að gera reikningskil og mundi líklega nokkuð af fé því, er konungur gaf til stofnananna, hafa runnið í hans eigin vasa. Þeir breiddu það og út, að hann hefði illa stjórnað stofnunum og væri engum öðrum en honum sjálfum um að kenna, að stofnanirnar hefðu eigi tekið betri framförum. Hversu mikið far óvinir Skúla hafa gert sér um að rögbera hann á allar lundir og sverta mannorð hans, má bezt sjá af bréfi nokkrn, er Hastfer barúnn² skrifaði Skúla um

¹ Sjá *„Sager angående de nye Indretninger på Island.“* á Ríkisskjalasafninu.

² Friederik Wilhelm Hastfer (1719—1768) hafði nokkru fyrir þennan tíma komið á fót fjárbetrunarstofnunum á Elliðavatni. Skúli var honum mjög innan handar með að koma því fyrirtæki á laggirnar

þessar mundir. Kvartar Hastfer fyrst og fremst yfir því, að fólkið á Elliðavatni sé skólaust, og bætir svo við: »Það er mjög árið-andi að vinnufólkinu eigi gefist tækifæri til að kvarta yfir neinu meðan svo illa stendur á, sem nú, og verður að fara gætilega og varlega að öllu til þess að geta sýnt fjandmönnum fram á, að margt sé gott og nýtilegt við stofnanirnar. Guð sé oss næstur! Ræði jeg og ágætismaðurinnu jústizrád Heltzen höfum orðið að taka á móti mörgum olbogaskotum og óþægindum í vetur. Við höfum án afláts haldið fram ósérplægni yðar og skilvísi. Að því er snertir stofnanirnar og tilkostnaðinn við þær, þá var sá gallinn á, að okkur vantaði nægilega traust vopn til varnar móti öllum rógberunum. Við urðum því að setta okkur við að taka á móti öllum þeim höggum er féllu. Jeg á að bera yður kveðju frá Skibsted¹ og þar með þessa orðsendingu; »Biðjið þér nú Skúla og hluthafendur stofnananna að standa sig vel og sýna það og sanna fyrir Guði og heimi öllum að þeir séu ærlegir menn!« Aldrei hefur verið meira þrátt að um málefni Íslands en nú í vetur. Jeg hef margt að skýra yður frá og er sumt af því lýgi en sumt mjög alvarlegt og gamanlaust . . .«

Að óvinum Skúla hafi tekizt enn meir að vekja mistraust stjórnarinnar með rógburði sínum, má ráða af því, að nú voru enn á ný sendir upp tveir menn, Rön og Otto, til að virða stofnanirnar með öllum eignum og gefa skýrlsu um ásigkomulag þeirra. Er svo að sjá, sem stjórnin eigi fyllilega hafi borið traust til hinna fyrri skoðunarmanna og haldið að þeir væru á bandi Skúla. En hún gekk brátt úr skugga um, að hér höfðu engin brögð verið í taði, því hinn nýju skoðunargerð bar að mestu leyti saman við hina fyrri og féll álit þeirra Röns og Ottos að mestu eða öllu leyti saman við álit Pahl's.

Um sama leyti (1760) luku stjórnendur stofnananna loks við reikninga sína. Hafði konungur alls gefið til stofnananna 61,000 dali, en hluthafendur lagt til 3240 dali. Jeg vil hér leyfa mér að tilfæra stutt yfirlit yfir tekjur og útgjöld þeirra á tímabilinu eptir aðalreikningnum:²

og var því Hastfer einkar vel til hans. Bréfið er dags. 12. júní 1760 (sjá No. 20. fol. á Landsbókasafninu).

¹ Michael Skibsted var fyrst framan af umboðsmaður stofnananna í Hðfn.

² Sjá *Landkommissionens Dokumenter og Papirer* lit. TT. Fylgiskjal Nr. 36.

1752—1759.	Tekjur.		Útgjöld.	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.
Klæðavefnaðurinn	13338	26	28152	61
Tøjvefnaðurinn	7682	51	11373	46
Færasnúningurinn	3559	53	3057	36
Sútunin	1289	64	955	86
Brennisteinssuðan	3242	94	3479	43
Fiskidugggurnar	22755	63	41007	48
Akuryrkjutilraunirnar	»	»	5499	86
Samtals	51868	51	93526	06
			Mismunur	41657 55

Þegar lítið er yfir reikninginn, má svo virðast í fljótu bragði, sem árangurinn af öllum þessum tilraunum hafi verið langt frá fullnægjandi og lítil útlit til þess að stofnanirnar mundu geta borgað sig, hvað þá heldur kastað af sér fé. En hér ber þess að gæta, hve mikill kostnaður lá í húsum og áhöldum stofnananna, því allt var keypt dýrum dómum. Þótt klæða- og tøjvefnaðurinn hossi hér miklum mun herra í útgjaldabálkinum, þá má eigi ráða þar af, að bann hafi gefið minna af sér en vænta mátti, heldur kom það til af því tvennu, að byggingar þær og áhöld, er þar til heyrðu, voru miklu kostnaðarmest, og að þar gafst verzlunarfélaginu helzt færi á að koma við klækjum sínum. Reynzlan sýndi brátt, að ullariðnaðurinn var sú grein stofnananna, er einna líklegust var til að verða arðsöm. Sútunin og færasnúningurinn borguðu sig vel og brennisteinssuðan kastaði síðaraf sér allmiklu fé. Einna lakast gekk með fiskidugggurnar og sköðuðust hluthafendur stórlega á þeim ár frá ári, hver sem nú ástæðan hefir verið.

Haustið 1760 fór Skúli sjálfur utan með reikningana og með honum Ólafur Stephensen. er verið hafði bókfærslumaður stofnananna. Tók Ólafur sér mjög nærri sakir þær, er bornar voru á stjórnendur stofnananna. Vildi hann nú helzt að stofnanirnar væru sameinaðar verzluninni og reknar ásamt henni á kostnað konungs svo þær yrðu eigi að þrætuefni framvegis. Þessu hafði Skúli heldur ekkert á móti, en vildi með engu móti gefa samþykki sitt til þess, að landið skyldi reiða út aptur það fé, er konungur hafði lagt til stofnananna, eins og sumir af stjórnarmeðlimunum fóru fram á, því það fé hafði konungur gefið án

nokkurra skilyrða. Stjórnarráðið fór nú yfir reikningana, en fann ekkert við þá að athuga. Var lengi verið að bollaleggja, hvað gera skyldi við stofnanirnar, og komust menn lengi vel eigi að neinni niðurstöðu. Undir lok aprílmánaðar stefndi stjórnarráðið Skúla fyrir sig og fal honum á hendur að hafa framvegis eins og að undanfögnu allt eptirlit með stofnununum. Má af því ráða, að það engan hafi séð færari til þess starfa en hann og metið aðgerðir hans eptir verðleikum. Áður Skúli fór til Íslands aptur fékk hann því til leiðar komið, að stofnununum var falið á hendur að byrgja flestar hafnir landsins að klæðavöru og ferum.

Ýmsar orsakir voru til þess, að eigi urðu jafn mikil not af stofnununum og til var ætlað í upphafi og hefði mátt verða. Þegar eptir að tilskipunin 4. jan. 1752 var komin út, bað Skúli meðstjórnarmenn sína að senda bréf sýslumönnum öllum og próföstum á landinu og skora á þá að hvetja menn til að taka þátt í fyrirtækinu, og hafði hann bréfin tilbúin, en þeir skrifuðu eigi undir og trössuðu að senda þau út, Fjölgðu því lítt hluthafendur í félaginu, enda var ekkert til þess gert af stjórnarinnar hendi, nema hvað Skúli endur og sinnum fékk talið menn á það, er honum gafst færi á, en það var sjaldan, því hann var alloptast í förum. Árið 1754 áttu Íslendingar eigi nema 51 hlutabréf í stofnununum, er hvert jafngildi 50 dölum, og má það eigi mikið kalla.¹ Að vísu bættust nokkrir við síðar, en margir urðu þeir aldrei. Auk þess gerði verzlunarfélagið allt hvað það gat til að aptra mönnum frá að taka þátt í því, og sagði að þess mundi eigi langt að bíða, að allt þetta félli um koll og þá mundi enginn sjá fé sitt aptur. Urðu margir til að trúa þessu og héldu fyrirtækið barnaskap einan. Enn fremur báru sumir af valdsmönnum á Íslandi mistraust til fyrirtækisins og kváðu eigi vera annað en gauragang úr vissum mönnum, er fyrir hvern mun vildu láta til sín taka í einhverju. Kölluðu þeir þetta óðs manns æði, ef eigi annað verra, nefnilega svik og pretti.² Sumir

¹ Sjá Íslandsk Journal 1754 No. 1102.

² Þannig fer annáll nokkur íslenzkur (No. 50 á safni Rasks í Kaupmannahöfn) mjög hörðum orðum um stofnanirnar. Það er varla efamál, að annállinn er eptir Svein lögmann Sölvason. Hann fer svofelldum orðum um stofnanirnar: „Má geta þess hve landsfólkið dæmdi þar um almennilega. Þegar Regeringin hafði lagt miklar summur peninga til Innréttinganna, sem ekki voru eptir hendinni

þeirra gerðu enda hvað þeir gátu til að spilla fyrir fyrirtækinu. En hins ber jafnframt að geta, að ýmsir voru því velunnandi, og gladdi það margan mann, að það komst á fót.¹ Ýmislegt var það fleira, er hepti framgang stofnananna. Illkynjaður sjúkdómur (syfilis) kom upp og tafði vinnuna að mun. Harðæri kom í veg fyrir akuryrkjuna og ýmsir hinna útlendu bændu voru ódugnaðarmenn og lögðust í leti og ómennsku eða fóru um hæl aptur. Magnús amtmaður Gíslason segir þannig í bréfi einu til stjórnarinnar um norskan bónda, Óla Engilbrechtson, »að hann hafi sýnt bæði ódugnað og þverúð við starf sitt; því á þeim 2 árum, er hann dvaldi hér, hefur hann eigi farið plógi um stærri landspildu, en einn vinnumaður á 8 dögum vel gat þelt upp. Hvorki hefur hann borið á þessa spildu né undirbúið hana á nokkurn hátt, heldur að eins fyrir síða sakir kastað korninu í

heldur allar í einu byrjaðar, og peningarnir óspart tilsettir so sem aldrei mundi sjá í botninn á kassanum. Gekk það viðlíka til sem fyrir einum smíð, er hefur of mörg járn í eldinum. Fiskiduggurnar urðu að engu; þær útlenskku bændafamiliur útréttuðu ekkert, en kostuðu mikið, og þóttust eigi getað lifað hér við landslagið. Brenni-steins Raffinaden lukkaðist, og mun vel hafa betalað sitt ómak, en hvar mun sá ávinningur hafa komið niður? Klæða og Töjfabrikken var drifin sterkt, en þar sást enginn ávöxtur af, ekki renturnar. Allt af vantaði peninga, nokkrir fælinir menn aðeins gátu lifað vel og pragtugt. Ofan á þetta kom fjárpestin, og loksins leiddist Regeringunni að útausa peningum til að undirhalda óhóf og óþarfar bekostningar«. Í safni Jóns Sigurðssonar No. 247, 4° finnast nokkur kvæði (7 að tölu) um stofnanirnar. Draga þau óspart dár að stofnununum og hinum nýju fyrirtækjum og sneiða Skúla, þó í spaugi sé. Kvæðin eru eptir ýmsa og sýna þannig, að almenn-ingur hefur ekki haft mikla trú á fyrirtækjunum.

- ¹ Þannig hefur Jón Grunnvíkingur upp mikinn lofsöng, er það komst á laggirnar (sjá No. 994, 4° í safni Árna Magnússonar). Hann segir þar meðal annars: »Fýrnefnda Landsins forbetran, hafa marger, sem mier er áður nockuð kuñigt, gooðer Patriotar, og Landenu veluñande haft í Síne fýr á Týmum, óskað heñar og skrifað um, eñ eingvum riett luckast, at vera for gængs maður, at setia hana í Verk og frañgvæmd, sovel, sem nú Landfogetanum Sgr. Skúla. . . Guð legge þar til Blessan sýna! Eñ væntanlegt er, að allir dugande Lands Menn mane Hr. Landfogetanum þat þacka, honum þar í fylgia, og þar til styrkia, epter hvers eins Efnum, Megne og Tilstande, sem og sier í Nýt færa, hvers Eg og einnig af albuga óska«.

moldina, og þegar stráin tóku að koma upp, átu skepnurnar það óðar, því hvorki var girðing né skurður til varnar«. Þó ber þess að geta, að nokkrir af bændunum lögðu mikla stund á kornyrkjuna, en kornið þreifst þó eigi vel þrátt fyrir alla alúð þeirra. Þegar hefja skyldi brennisteinssuðuna mistókst allt lengi vel og kom eigi lag á hana fyr en Skúli sjálfur fór til og tók þátt í henni. Eftir margvíslegar tilraunir í heila viku tókst honum loks að ná hreinum og góðum brennisteini. Litunarhúsið var reist mikils til of langt frá hinum öðrum verksmiðjuhúsum og tafði það stórum fyrir; varð það loks úr að það var flutt til Reykjavíkur með ærnum kostnaði, og reyndist vatnið í Reykjavík full gott til litunar, þótt Dannenberg hefði haft aðra skoðun. En það sem mest og hezt átti þátt í að draga úr aðgerðum stofnananna, var, eins og áður hefur sagt verið, verzlunarfélagið og verður eigi metið til fullnustu ógagn það, er kaupmenn unnu stofnununum með klækjum sínum og þverúð. Má það hreint og beint furða heita, að stofnanirnar eigi með öllu féllu niður og dattu úr sögunni.

V.

Í langan aldur hafði einokunarverzlunin hvílt eins og martröð yfir þinni íslenzku þjóð áður menn risu öndverðir gegn henni. Svo tugum ára skipti höfðu kaupmenn setið einvaldir á höfnum landsins og ráðið lofi og lögum í verzlunarsökum, án þess að nokkur yrði til þess að andæfa þeim. Margt hafði þeim og landsmönnum farið á milli án þess mikið væri úr gert, og marga höfðu þeir sárt leikið án þess að sæta refsingu fyrir. Það lá á þeirra valdi að græta og kæta margan mann, og það opt þó eigi væri nema um smámuni að ræða. Þeir gátu á ýmsan hátt farið á hak við verzlunarskilmálana án þess berlega að brjóta þá, og þeir voru nógu séðir til þess að beita eigi klækjum sínum við meiri háttar menn, heldur aðeins við lítilmagnann. Heldri mönnum tóku þeir tveim höndum, er þeir komu í kaupstaðinn, og létu uppi við þá alt hið bezta, er til var, en fátæklingum misbuðu þeir opt og á margan hátt. Þannig sáu þeir svo til, að þeir alloptast höfðu stórmenni á sínu bandi, og stórmennin aptur á móti kynokuðu sér við að brjóta af sér náð og hylli kaupmanna með því að taka málstað fátæklinganna. Alþýðan sjálf hafði hvorki áráði til að hefja mál né fjármagn til að halda þeim til streitu, því kaupmenn létu það í vedri vaka, að þeir

eigi sættu sig við minna en úrskurð hæstaréttar á málum sínum. Kaupmenn höfðu algerlega ráð alþýðu í hendi sér. Engar alvarlegar atrennur voru því gerðar til að hnekkja þessu einveldi þeirra, og þegar kúgunin gekk úr hófi fram, þá heyrðust aðeins einstakar raddir, veikar og titrandi. Menn sendu endur og sinn-um auðmjúkar kvartanir til stjórnarinnar yfir hinu og þessu, er mest þótti fara aflaga, en kúgunin hafði jafnvel lagt farg sitt yfir stýlinn á bréfunum, hvað þá heldur annað, og dró aflið úr stununum. Enginn varð til þess að þeyta básúnuna og kveða til dóms yfir harðstjórnum.

Það sem alþýðan á Íslandi hafði saknað, var öflugur forvígismaður, er bæði fyndi til neyðar landsins og tæki sárt til landsmanna, og á hinn bóginn hefði áráði og þrek til að brjóta ísinn og óbilandi kjark til að berja málið áfram. Hún saknaði manns, er eigi kynokaði sér við að hefjast handa. En eins og ætíð hefur komið fram í sögu mannkynsins, að þegar fylling tímans er komin, þá ris upp forvígishetjan, þannig fór það og á Íslandi um þessar mundir. Og forvígishetjan var Skúli Magnússon.

Deilur Skúla og verzlunarfélagsins hófust um það bil, er hann var sýslumaður í Skagafjarðarsýslu og ráðamaður Hólastóls. Árið 1743 skrifaði hann stjórninni og bar ýmsar sakir á Pétur kaupmann Ovesen á Hofsós í bréfi sínu. Meðal annars skýrir hann frá því, að á síðastliðnum 3 árum hafi varla verið timbur að fá í verzluninni á Hofsós, og það er fékkst, hafi verið til einkis nýtandi. Ýmsar fleiri sakir bar hann á kaupmann. Þó mátti heita að allt gengi stórtíðindalítið til ársins 1745. Þá var það, að Pétur Ovesen seldi járníð það hið skemmda til Hólastóls.¹ Skúli kunni þessu illa og vildi eigi láta niðri liggja. Hugðist hann að láta kaupmann eigi lengur ganga upp í þeirri dulunni að hafa ónýta vöru á boðstólum. Lét hann boð út ganga um sýsluna, að menn skyldu koma með járn sitt og leggja fram til sýnis á þingstaðnum. Fékk hann þar beztu smiði sýslunnar til að reyna járníð, og reyndist það allt handónýtt og varð að sor einum, er því var brugðið í eld. En ýmislegt fleira hafði Skúla borizt til eyrna um verzlunarástandið á Hofsós. Skoraði hann nú á menn að koma fram með kærur sínar og tók þingvitni að öllu saman. Kom þar margt upp úr kaðinu, er allt þangað til hafði legið niðri. Sannaðist það meðal annars, að

¹ Sjá hér að framan bls. 20.

opt hafði verið skortur á méli, timbri og annari nauðsynjavöru á verzlunarstaðnum; að það opt hefði átt sér stað, að kaupmaður kallaði hvern einstakan mann inn í búðina á eintal, og gerði þar út um kaup og sölu við hann fyrir lokuðum dyrum, svo enginn mætti bera vitni um, hvað þeim hefði farið á milli þar inni; að kaupmaður seldi ýmislegt af vöru þeirri, er eigi væri sett við vissu verði á verðlagaskrána, við hærri verði en tíðkaðist á öðrum höfnum landsins, og loks það, að kaupmaður ástæðulaust og eptir eigin geðþótta neitaði að veita fé því móttöku, er menn kæmu með á verzlunarstaðinn til slátrunar, svo menn opt og tíðum hefðu orðið að reka það heim aptur.¹ Varð út af þessu öllu saman allsnörp deila milli Skúla og Ovesens, einkum þó út úr járninu og méltunnu nokkurri, er kaupmaður hafði selt og Skúli haldið fram að væri moldarblandin. Kaupmaður fékk Bjarna sýslumann Halldórsson til að flytja málið á þingi fyrir sína hönd og börðust þeir lengi og hart um þetta Skúli og Bjarni, en Skúli bar jafnan hærri hlut, þrátt fyrir það þótt Bjarni beitti öllum sínum refjum og lagakrókum, og var Ovesen hvað eptir annað dæmdur til að gjalda málskostnað, sem að lokum nam talsvert miklu.² En Hörmangarafélagið, er eigi hafði fyrr átt slíku að venjast, sendi vorið 1747 klögun til stjórnarinnar, úthúðaði Skúla og kvað hann fara með rangindi ein og ójöfnuð. Stjórninni leizt þó öðruvísi á málið, er hún hafði haft sannar sögur af því, og þótti engin ástæða til að taka í taumana. Skúli bar þar frægan sigur úr bytum og þótti alþýðu manna, sem Skúli hér hefði tekið málstað sinn og lauk miklu lofi á hann fyrir.

Eptir að Skúli var orðinn landfógeti og tekinn að koma stofnununum á fót, hafði hann enn meiri mök við félagið en áður, og er í undanfarandi kafla lítið eitt vikið á, hvað þeim helzt bar á milli Skúla og féluginu. Varð Skúla nú svo gramt í geði við félagið út af aðförum þess við stofnanirnar að hann lét ekkert tækifæri til að áreita það ónotað, og kvað svo ramt að þessu, að hann jafnvel optar en einu sinni hljóp á sig af ákefð eptir að ná sér niðri á kaupmönnum, því svo var með hann sem marga aðra ákefðar- og framfaramenn, er berjast heitt og af alefli fyrir einhverju máli, sem gagntekið hefir hug þeirra

¹ Sjá *Íslandsk Journal* A No. 711.

² Sjá *Alþingisbók* 1748 og 1749.

og hjórtu, að honum hætti stundum við að hlaupa á sig. Greinilegast kom þetta fram í viðureign hans við Budtz kaupmann í Grindavík árið 1754, og verður því eigi neitað að Skúli sýndi þar hina mestu óbilgirni og ofstopa. En því var þannig varið, sem hér segir.

Hinn 9. júlí árið 1754 komi Skúli til Grindavíkur með skipsábata- og manntalsfisk konungs af Suðurnesjum. Var fiskurinn eins og venja var til fluttur á hestum. Þegar sást til ferða landfógeta, bauð kaupmaður að draga upp fánann til virðingar svo tignum gesti. Heilsuðust þeir með kossi landfógeti og kaupmaður og féll hið bezta á með þeim. Í för með landfógeta var Halldór stúdent Bjarnason Vídalín.¹ Þegar þeir voru stignir af baki bauð kaupmaður þeim inn í búðina og síðan inn í kaupmannsklefan og setti fyrir þá eina flösku af frönsku víni, sykurtvíbökur og ost. Eptir að þeir höfðu fengið sér hressingu, gengu þeir út á stakkstæðið og tóku að vega fiskinn, og var hver baggi veginn fyrir sig. Voru þar viðstaddir Jón lögréttumaður Eyjólfsson og Jón nokkur Kortsson. Þegar búíð var að vega hinn fyrsta bagga, sagði kaupmaður að hann væri ein vætt og tveir fjórðungar að þýngd. Þetta vildi landfógeti eigi góðfúslega kannast við, en sagði að hann hlyti að vera þýngri og bað leyfis að mega sjálfur halda á pundaranum. Kaupmanni þótti sér óvirðing ger í þessu og neitaði að sleppa pundaranum úr hendi sér, en eigi máttu hinir greinilega sjá pundatöluna. Þegar kaupmaður þannig hafði vengið alla baggana, bað Skúli þess, að þeir væru vegnir um aptur. Lét kaupmaður það eptir honum, en eigi fengu þeir enn glögggt að sjá þýngdina. Skúli lét þetta þó fyrst um sinn kyrrt liggja og talaði ekki um. Bauð nú kaupmaður Skúla og Halldóri Vídalín að neyta miðdegisverðar með sér og þekktust þeir boðið; en áður Skúli gekk inn bað hann menn sína að sjá svo til, að baggarnir væru eigi leystir upp fyrri en hann kæmi aptur og gert væri út um þýngdina. Settust þeir nú að borðum og var þar enn við staddur Niels Loy, er var vinnumaður við verzlunina. Þegar þeir höfðu setið að borðum litla hríð, barst talið á verzlunarsakir og fann landfógeti að ýmsu og skeit út kaupmenn. Budtz svaraði honum en þó hógværllega. Því næst spurði landfógeti kaupmann hvort hann vildi lána sér 1—200 dali, er gjaldast skyldu aptur í Kaupmannahöfn,

¹ Hann var sonur Bjarna sýslumanns Halldórssonar á Þingeyrum.

og svaraði kaupmaður því, að sem staði hefði hann eigi aðra peninga en þá, er hann nauðsynlega þyrfti til verzlunarinnar. Lét þá landfógeti það mál falla, en bað kaupmann um nokkrar tunnur af méli handa sveitalimunum í Viðey og Gufunesi. Tók kaupmaður því dræmt og kvaðst vita að meir en nægilegt mál væri til í Hólminum, og mundi landfógeti viðstöðulaust geta fengið það þar, enda væri Hólmurinn sá verzlunarstaður, er landfógeti hefði mest viðskipti við. Hann kvaðst heldur ekki hafa mál nema af skornum skamti. Þá fór landfógeti fram á, að kaupmaður lánaði honum fisk og nokkrar tunnur af lýsi, en kaupmaður kvað nei við og kvaðst kominn til landsins einmitt í þeim tilgangi að kaupa þessar vörur. Höfðu þeir nú lokið máltíðinni og gengu fram í búðina. Litlu eptir átti kaupmaður erindi niður í kjallara og fylgdi Skúli eptir honum. Varð hann þess áskynja að í kjallaranum lá töluvert af ull, og lék honum nú hugur á henni og falaði að kaupmanni; en svo fór sem fyrr, að kaupmaður vildi eigi láta. Er auðráðið af öllu þessu, að Skúli hefur hlotið að gera þetta af ásettu ráði til að reyta kaupmann til reiði og koma honum til að hlaupa á sig og stökkva upp á nef sér, enda var nú tekið talsvert að siga í kaupmann, en hann var þó enn vel stilltur. Þegar þeir komu aptur upp í búðina, var þar fyrir Hurtigfeldt, er veitti brennisteinssuðunni forstöðu. Skúla var enn eigi farið að leiðast þófið og bað nú kaupmann að lána sér 7 dali handa Hurtigfeldt, og fékk hann þá. Enn fremur fékk hann til láns nokkur pund af sykri. Í þessum svifum var landfógeta gert aðvart um, að búið væri að leysa upp nokkra af fiskiböggunum og merkja þá með merki verzlunarfélagsins og ætti nú að fara að leggja þá í stakk. Tók að siga í Skúla við þessar fregnir og fór hann nú að erta kaupmann, en kaupmaður svaraði aptur og gerðust þeir nokkuð háværir. Hurtigfeldt spurði þá hvað það væri, er þeir þrættust á um, en Vídalín kvað málið eigi koma honum við og tók í handlegg honum og leiddi hann út. Voru þá eptir í búðinni fyrir utan Skúla og kaupmann Jón Kortsson, Halldór Vídalín og Niels Loy.

Þegar þeir höfðu skiptst orðum á í búðinni litla hríð Skúli og kaupmaður, gengu þeir inn í kaupmannsklefan til að fá sér hressingu. Skömmu eptir heyrðu þeir er í búðinni stóðu háreysti mikla innan úr klefanum og heyrðu þeir að landfógeti heimtaði að fá að sjá pundarann. Kaupmaður kvað hann hanga frammi

í búðinni. Sagði landfógeti þá að það hlyti að vera þjófapundari, úr því honum eigi leyfðist að sjá hann. Því næst gengu þeir aptur fram í búðina og tók kaupmaður pundarann og lagði á borðið og kvaðst ábyrgjast að hann væri réttur. Skúli greip þá lóðið og ætlaði að gera upptækt, en kaupmaður lagði bann fyrir og kvaðst á engan hátt án pundarans mega vera, því hann hefði eigi fleiri stóra pundara í verzluninni. Kvað hann landfógeta verða að taka á sig skaða þann, er af því hlytist við verzlunina að pundarinn væri tekinn, og yrði hann að setja sér 1—2000 dala veð fyrir. Stympuðust þeir um lóðið nokkra hríð, en Niels Loy náði því loks og hélt. Landfógeti var nú orðinn æfur mjög og jós skömmunum yfir kaupmann. Kvaðst hann aldrei á æfi sinni hafa þekkt annan eins þrjót og þorpara, en kaupmaður galt í sömu mynt og kvað landfógeta sjálfan vera þrjót og þorpara.

Meðan þessu fór fram var búðinni lokað. Krafðist landfógeti nú að búðinni væri upp lokið, en kaupmaður kvað nei við, og sagði, að ef landfógeti vildi hafa tal af nokkrum meðal þeirra, er úti fyrir væru, gæti drengurinn kallað þá inn um bakdyrnar, og vildi hann út þarfinda sinna vegna, gæti hann farið niður í kjallara. Hefur kaupmaður eflaust óttast, að landfógeti mundi kalla menn sína, er stóðu úti fyrir, til aðstoðar. Halldór Vídalín vildi og komast út, en fékk því eigi ráðið. Meðan á öllu þessu stóð, gengu þeir kaupmaður og Skúli öðru hverju inn í klefann til að fá sér hressingu og sækja í sig veðrið, og byrjuðu svo á nýjan leik. Má án efa ætla, að þeir báðir hafi verið teknir að gerast ölváðir, þótt eigi sé það skýrt tekið fram. Settust þeir nú að í klefanum, en héldu þó áfram að prátta. Loks kom landfógeti fram í búðina og lét á sér heyra að hann mundi berja kaupmann, og snéri orðum sínum helzt að Niels Loy til að sjá, hvernig hann tæki þessu. Hefur Niels Loy sjálfsagt verið burðamaður og Skúli haft nokkurn beyg af honum. Tók Loy eigi vel hótunum landfógeta, og kvað kaupmann eigi skyldu barinn svo hann sæi til. Gekk Skúli þá aptur inn í klefann og vildi loka hurðinni eptir sér, en Loy setti fótinn milli hurðarinnar og prepsins, svo Skúli fékk eigi læst. Gekk þá Loy inn og settist hjá þeim, því hann var hræddur um, að deilan mundi enda með handalögmáli. Tóku þeir nú aptur til óspilltra málanna með skammirnar, og valdi Skúli kaupmanni hin verstu nöfn og kvað hann vera hið versta hundsspott, en kaupmaður

svaraði og galt skammirnar í sömu mynt. Þá mælti Skúli: »Væri jeg ekki í þínum eigin húsum skyldi jeg gefa þér á kjaptinn!» Litlu síðar virðist þó landfógeta hafa runnið úr minni hvers húsin voru, því hann stókk upp mjög snúðugur og bjóst að berja kaupmann, en Loy hljóp á milli og kom höggið á hann. Kaupmaður stóð þá upp reiður mjög og mælti: »Ætlið þér að slá mig í mínum eigin húsum?» Landfógeti svaraði honum eigi með öðru en því að sparka til hans. Loy reyndi nú að stöðva Skúla og sagði að þetta mætti ekki svo ganga lengur, en Skúli skipaðist eigi við orð hans, heldur reiddi svipuna til höggs á ný og sló til kaupmanns yfir öxl Loys. Mun höggið eigi hafa lent vel á kaupmanni, því eigi sakaði hann mikið, en ólarfar sást þó á kinninni. Tók nú Loy Skúla hryggspennu og sligaði hann niður á kistu eina, er stóð í klefanum, og kvað honum velkomið að reyna afl við sig, en kaupmann skyldi hann láta í friði. Meðan þeir áttu í þessum stympingum, sætti Vídalín færi og lauk upp bakdyrum hússins og vildi kalla til menn. Kaupmaður hljóp þar að og vildi loka aptur, en Vídalín varði honum þess. Lágu þeir þar allir fjórir í stympingum, Skúli og Loy á kistunni, en kaupmaður og Vídalín í dyrunum. En eigi varaði þetta nema stutta stund, því Skúli og Loy hættu von bráðar. Gekk Skúli út er hann sá að dyrnar voru opnar, tók hest sinn í snatri og reið á brott.

Út af deilu þessari var réttur haldinn í Grindavík og vitni leidd fram, og er sagan hér sögð eptir framburði þeirra. Vídalín gerði sér auðsjáanlega far um að vitna Skúla í vil fyrir réttinum, því mörgum af spurningunum kvaðst hann eigi geta svarað; hafði hann þó stöðugt verið við staddur og kvaðst sjálfur hafa veitt deilunni nákvæma eptirtekt. Þó gat hann eigi neitað ýmsu, t. d. að landfógeti hafi hótað að gefa kaupmanni á kjaptinn og sömuleiðis að hann hafi slegið kaupmann með svipunni og sparkað til hans. En á hinn bóginn reyndi hann að draga úr því sem hann frekast mátti. Heyrðist hann og nöldra fyrir munni sér, er hann stóð fyrir réttinum: »Omnia in dubis, non possum aliter»¹.

Deila þessi kom eigi fyrir dóm, en sendur var vitnaframburðurinn til stjórnarinnar og leitað álits hennar um, hvað gera

¹ »Allt tvírætt, jeg get eigi öðruvisi«. Málsskjölin finnast við *Islandske Journal* A No. 2261.

skyldi. Skúli bauð þegar að láta sökina falla, að svo miklu leyti, sem hann hefði að kæra til kaupmanns, og sama gerði kaupmaður að því er ákærur hans snerti. Pundarinn var rannsakaður í Kaupmannahöfn að undirlagi stjórnarinnar, og þar eð ekkert var við hann að athuga, þótti stjórninni ráðlegast að láta málið falla niður. Þó var Skúla skrifað og honum boðið að halda sér betur í skefjum framvegis og eigi áreita kaupmenn að ástæðulausu¹.

Eptir að Hörmangarafélagið hafði tekið við, var verzlunin nokkurn veginn skapleg fyrst framan af; að minnsta kosti létu Íslendingar eigi almennt óánægju sína í ljósi. Það var fyrst eptir að Skúli hafði gengið í berhögg við Ovesen, en einkum þó eptir 1750, að klögununum tók að rigna niður. Árið 1753 voru mikil brögð að þessu og komu víðsvegar af landinu klaganir um, að félagið hefði flutt allt of litla matvöru til landsins². Til Hólmsins kom það ár eigi meira mál en svo, að hver bóndi, er lagði inn í kaupstaðinn 70 fjórðunga af harðfiski, aðeins fékk hálfa tunnu méls, og þeir, er lögðu inn 30 fjórðunga, fengu eigi nema fjórðung tunnu. Magnús amtmaður Gíslason og Skúli landfógeti fóru fram á það við Lassen kaupmann á Hólminum að hann léti eptir lítið eitt, svo sem 20 kpds., af fiski þeim, er hann hafði fengið um sumarið, svo fólk eigi félli niður af hungri, en hann gaf beiðni þeirra engan gaum. Skýrir Magnús amtmaður frá því, að kaupmaður neyti allra bragða, bæði blíðmæla og hótana, til þess að æra út úr mönnum allan fisk þeirra, og á sláturshöfnunum herji kaupmenn sauði út úr mönnum fyrir kramvöru og glingur. Þegar á veturinn leið varð ástand manna svo ískyggilegt, að yfirvöldunum þótti hentast að taka til sinna ráða og létu opna verzlunarhús á ýmsum höfnum landsins, og tóku matvöru þá, er þar var fyrir, og útbýttu meðal þeirra, er bágstaddastir voru. Stóðaði það þó lítið, því þar var óvída um auðugan garð að gresja. Gengu embættismenn að þessum uppbrotsstörfum með hálfum huga, því eigi þótti kaupmönnum sér annað verr gert, en að verzlunarhúsinn væru opnuð og vörurnar skoðaðar og útbýtt meðal almennings. Hefur eflaust margt það verið í verzlunarhúsunum, er þeim eigi hefur verið um gefið að kæmi

¹ Sjá Rentekammerets Islandske, Færøiske og Grønlandske Kopibog 1755 No. 466.

² Sjá Islandsk Journal 1753 No 1830, 1832, 1833, 1902 o. fl.

fyrir augu manna. Kaupmenn jusu skömmunum yfir valdsmenn þá, er húsin opnuðu, hétu þeim grimdarreiði sinni og höfðuðu jafnvel stundum mál móti þeim fyrir tiltækið. Það var Skúli sem mest og bezt talaði kjark í valdsmenn, og sjálfur gekk hann á undan með góðu eptirdæmi og var forsprakki þess, að verzlunarhús öll á Suðurnesjum voru opnuð. Þannig nauðaði hann á Magnúsi amtmanni Gíslasyni þar til hann skrifaði Guðmundi sýslumanni Runólfssyni 1756 og skoraði á hann að opna verzlunarhúsin í Hafnarfirði. Var Skúli þar við staddur og réð eins og hans var von og vísa einn öllu um útbýting vörunnar og og sýndi hinn mesta yfirgang. Útbýtti hann þar allmiklu méli við vægara verði en vant var, og lét úti haldfæri, tóbak og brennivín til hinna og þessara. Sumir guldu í peningum það er þeir fengu, og stakk Skúli þeim í vasa sinn en skrifaði sig fyrir vörunum. Aðra lét hann fá vörunar til láns. Á sumum verzlunarstöðum reyndist mikið af vörunni skemmt, er menn opnuðu húsin, og dvaldi Skúli eigi lengi, er hann varð þess vís, heldur gerði upptæka vöruna þar er hann náði til og hvatti aðra embættisbræður sína til hins sama¹.

Sumarið 1755 sýndi Skúli í viðureign sinni við Hafnarfjarðarkaupmann hinn mesta ofstopa. Ber sú viðureign ásamt með Grindavíkurmálinu ljósan vott um, hvernig hann tíðast var í umgengni sinni við kaupmenn. Þegar vorskip var nýkomið til Hafnarfjarðar það ár, kom Skúli um miðja nótt út á skip og heimti að skipherranum 50 tunnur af meli, en fékk eigi með því kaupmaður var eigi innan borðs. Fór hann þá til lands og að verzlunarhúsunum og hugðist mundu berja kaupmann upp. Kom undirkaupmaðurinn til dyra og ítrekaði Skúli beiðni sína við hann. Hann kvaðzt eigi hafa umboð til að láta af hendi vörur, er yfirkaupmaður væri nærstaddur. Vildi þá Skúli hafa tal af honum, en undirkaupmaður kvað hann sofa og vera lasinn. Landfógeti skeytti því engu, en ruddist inn á hann og reif haun upp. Svaraði kaupmaður beiðni hans á þá leið, að hann eigi þyrði að láta úti málbyrðir sínar til manna úr öðrum verzlunarstöðum, að verzlunarfélagið hafi sett sér svo strangar reglur í þá átt og þar fram eptir götunum. Hrópaði Skúli þá til kaupmanns: »Til andskotans bæði með þig og verzlunarfélagið fái jeg ekki mélið!« og bólvaði nú og ragnaði

¹ Sjá Íslandsk Journal 1758 No 1840.

svo kaupmanni ofbauð. Varð sá endir á að hann hræddi út úr kaupmanni 20 tunnur¹. Á nokkuð líkan hátt kom Skúli optar fram gagnvart kaupmönnunum, þótt eigi sýndi hann öllum slíkan ofstopa.

Frá árinu 1753 fór verzlunin síversnandi, en það var þó fyrst árið 1756 að verzlunaráþjáfinn keyrði svo fram úr hófi, að menn máttu eigi lengur rísa undir því. Er nú eigi nóg með það, að kaupmenn á einstakar hafnir landsins flytji bæði illa og ónóga vöru, heldur kemur þetta fyrir á öllum höfnum umhverfis landið, og úr hverri einustu sýslu drífa að raunapóstarnir hver öðrum ægilegri. Fólkið hrundi niður unuvörpum af hungri, því fiski- og gæftaleysi var við sjóinn, eldgos og grasbrestur til sveita. Fólk hné niður af máttleysi á túnunum við vinnu sína eða veslaðist upp inni í tómum kofunum. Fjöldi manna leitaði burt úr sveitum sínum og hugðist fremur mega bjarga lífi sínu á öðrum stöðum, en marga þeirra dagaði uppi á göngu sinni yfir fjöll og heiðar. Það lítið flutt hafði verið af méli til landsins á þessu ári (1756) var mestmegnis óætt og úði og grúði af möðkum. Þó voru menn svo að fram komnir af sulti og vesöld, að þeir urðu fegnir að leggja sér þetta til munns og þóttust þeir hólpnir, er í það gátu náð². Horfði þannig til stórvandræða ef eigi væri bráðlega að gert. Embættismenn landsins töldu harmatölur sínar fyrir stjórnninni og leiddi það til þess að konungur miskunnaði sig yfir landið og sendi upp tvö skip á eigin kostnað með 2000 tunnur af korni og töluvert af skipsbrauði³, og varð það inörgum til lífs. Þó féllu enn margir af sulti og vesöld, og telst Magnúsi amtmanni Gíslasyni svo til, að alls hafi dáið úr hungri 1108 manns.

Það liggur í augum uppi, að þetta gat eigi lengur gengið afskiptalaust frá stjórnarinnar hálfu. Svo framarlega sem þessar klaganir landsmanna yfir félaginu reyndust sannar, hafði það gert sig sekt í svo samvizkulausum afbrotum gegn landinu og

¹ Sjá *Íslandsk Journal* A No 2537.

² Sjá *Íslandsk Journal* 1756 No 2462, 2463, 2470, 2524, 2527, 1529—2531, 2555 og 2572. Með vissu gátu menn sagt, að í Borgarfjarðar-, Kjósar- og Gullbringusýslum höfðu yfir 100 manns dáið úr sulti, í Snæfellsnessýslu 30—40, í Múlasýslu yfir 20, í Húnavatnssýslu 88, í Eyjafjarðarsýslu yfir 100 og í Norðursýslu (Þingeyjarsýslu) um 100.

³ Sjá tilskipun 11. sept. 1756.

sýnt svo mikið kæruleysi og jafnvel fyrirlitningu fyrir ákvæðum verzlunarskilmálanna, að full ástæða var til að ætla, að ekkert mætti hlífa því við þungri refsingu. En áður stjórnin tæki til harðneskju, þótti henni ráðlegt, að senda félagsstjórunum klaganirnar og gefa þeim tækifæri til að verja sig ef þeir mættu.

Það sem fyrst og fremst vekur eptirtekt og jafnvel undrun í varnarskjali félagsins er það, að stjórnendurnir byrja skjal sitt með ásökunum og eigi með vörn. Þeir vilja leitast við að sanna það, að hungrið og vesöldin með engu móti sé félaginu að kenna, heldur stafi mestmegnis frá leti og ódugnaði Íslendinga sjálfra. Þeir saka landsmenn um, að þeir eigi geri sér neitt far um að rækta jörðina og bæta kvikfjárrækt, en þó kveða þeir hitt vera enn grátlegra að sjá, hversu slæga menn sækji sjóinn og hversu fiskiveiðar í öllum verstöðum landsins séu illa stundaðar. Segja þeir í stuttu máli, að alþýða manna heldur vilji liggja heima og svelta sáran en taka hendi til nokkurs skapaðs hlutar. Meðal annars færa þeir það máli sínu til sönnunar, að búendur í Vopnafjarðarumdæmi hafi sumarið 1755 frá 19. júlí til septembermánaðarbyrjunar eigi lagt meiri fisk inn í kaupstaðinn, en sem svaraði því, er kaupmaður lét afla á skipsbátum frá 28. júlí til 12. ágúst sama sumar. En svo er bæði um þessar sem aðrar ákætur kapmanna í þá átt, að þær reyndust tilhæfulausar, er betur var eptir grafið. Kaupmenn gættu þess eigi, að sumarið var heyannatíminn og að landsmenn máttu eigi stunda sjó um það leyti árs, ef skepnur þeirra eigi ættu að hrynja niður að vetrinum til. Magnús amtmaður Gíslason lét eptir boði stjórnarinnar skipun út ganga til allra sýslumanna á landinu og skyldu þeir grenslast eptir, hvernig sjór væri sóttur og senda þingvitni um. Árið 1757 sendi Magnús þau til stjórnarinnar, og ber þeim öllum saman um, að sjór hafi verið sóttur af miklu kappi í öllum veiðistöðum landsins¹.

Eptir að félagsstjórnin hefur tínt til allar mögulegar sakir, er hún ber á landsmenn, tekur hún loks að reyna að bera af sér kærur þær, er frá landsmönnum höfðu komið, og freistar á allar lundir að draga úr áhrifum þeirra og finnur sér ýmislegt til málsbóta. Í einstökum atriðum tekst henni og að afsaka sig. Þannig var matvöruleysið á höfnum fyrir norðan land með fram því að kenna, að ís lá fyrir landi og bægði tveim

¹) Sjá Íslandsk Journal 1757 No. 2757.

skipum frá að leggja að. En flestar eru afsakanir stjórnendanna lítilltjörlegar og sumar jafnvel heimskulegar, eins og t. d. þar sem þeir slá því við, að ef meira sé flutt af matvöru til landsins, þá leiði það eigi til annars en þess, að ala enn meir upp í landsmönnum leti og ómennsku! Flestar ákærurnar stóðu þannig óhaggaðar eptir sem áður.

Stjórninni þótti varnir félagsins engan veginn fullnægjandi og tók nú til sinna ráða. Voru öll skjöl hér að lútandi fengin í hendur nefnd þeirri, er skipuð var 30. marz 1756 og áður er um getið¹. Var henni falið á hendur að rannsaka málið og segja álit sitt um, hvort ætla mætti að félagið hefði fullnægt verzlunarskilmálunum og hvað frekar virtist rétt að gera í þessu máli.

Nefndin áleit, að félagið í ýmsum greinum hefði brotið á móti verzlunarskilmálunum og bæði flutt illa og ónæga vöru til landsins. Á árunum 1743, 1746 og 1748—49 hafði það eigi sent neitt skip til Reykjarfjarðar og 1745 og 46 ekkert skip til Grindavíkur. Eptir ákvæðum verzlunarskilmálanna lá við þessu 400 dala sekt fyrir hverja höfn. Vöru þá, er sýslumenn við hina árlegu skoðunargerð sína höfðu álitid svikna eða skemmda og því sett niður verð á, höfðu kaupmenn opt eigi að síður selt við fullu verði og lá við því allþung sekt eptir verzlunarskilmálunum. Skip félagsins höfðu opt og tíðum sökum hirðuleysis félagsstjórnarinnar eigi lagt á stað frá Kaupmannahöfn fyrri en á miðju eða að áliðnu sumri og hafði það orðið mörgum að бага. Járn það, er sent var til landsins 1745 og 1746, hafði reynzt bráðónýtt og sömuleiðis brýni þau, er send voru upp 1751. Timbrið hafði nær því árlega reynst ónýtt og varla nýtandi í árar og orf, hvað þá heldur til annars, og svo var um ýmsa aðra vöru t. d. öngla og færi, svo menn opt stóðu uppi ráðalausir fyrir þá sök. Ekkert þótti þó nefndinni jafn mikilvægt og tómlæti félagsins í að byrgja landið að matvöru, þótt því væri fullkunnugt um hallarið og neyð manna. Þingvitnin frá 1755 þótti nefndarmönnum stórvægilegt vitni gegn félaginu, þótt félagsstjórnarnir í varnarriti sínu reyndu til að sýna fram á, að ýms þeirra væru ógild. Álitu nefndarmenn að félagið í þessu efni ekkert verulegt gæti fært sér til afsökunar. Var það einkum eitt atriði, er nefndarmenn álitu að framar öllu öðru mundi verða

¹ Sjá hér að framan bls. 44.

félaginu til falls, en það var það, að sýslumenn allir á landinu höfðu 1755 sent stjórninni skrá yfir þá matvöru, er senda þyrfti á hverja höfn landsins 1756, svo eigi hryndi fleira fólk niður af hungri. Stjórnin hafði sent félaginu skrár þessar í tæka tíð, en félagið hafði ekkert skeytt þeim og farið sínu fram eptir sem áður, og varð sú raunin á, að sumarið 1756 kom eigi nema rúmur helmingur kornvöru þeirrar, er krafist var, á sumar hafnir, en á sumar minna. Alls vantaði hér um bil 4000 tonnur upp á það, er sýslumenn höfðu farið fram á, og þegar betur var að gætt, reyndist allmikið af því, er upp var sent, óætt. Þetta leiddi til þess, að enn dóu allmargir úr hungri, eins og áður er frá sagt. Nefndin áleit því, að réttast væri að hefja mál gegn félaginu, og þótti henni sem ekkert mundi mega frelsa það frá þungum sektum.

Eigi þótti stjórninni þó heppilegt, að fara að tillögum nefndarinnar í þessu efni. Gat það eigi dulizt, að málaprás bæði mundi taka langan tíma og verða ærið kostnaðarsamt, enda mundi það máske þar á ofan leiða til þess, að engir vildu verða til þess framvegis að taka að sér hina íslenzku verzlun, ef það yrði heyrum kunnugt, að stjórnin beitti harðneskju í þessu tilfelli. Á hinn bóginn þótti stjórninni eigi tiltökumál að láta Hörmangarafjelagið lengur reka verzlunina eptir öll þau stórbrot gegn verzlunarskilmálunum, er það hafði gert sig sekt í. Leitadist stjórnin við að finna einhvern meðalveg í þessu máli og tókst það á endanum, þótt eigi verði annað sagt, en að félaginu væri sýnd óverðskulduð náð og miskun eptir allar þessar athafnir. Stjórnin leggur sem sé til, að svo framarlega sem félagið góðfúslega vilji afsala sér verzluninni við árslok 1758, þá skuli öll málsókn látin falla niður og af náð og miskun skuli félaginu auk þess gefinn eptir helmingur afgjalds þess, er það skuldi konungi fyrir síðastliðin 3 ár og sem nemi 24150 dölum. Var þetta staðfest með tilskipaninni 16. maj 1757, sem áður er getið hér að framan¹.

Eigi verður annað sagt, en að félagið úr því sem komið var hefði fulla ástæðu til að láta sér þessi úrslit vel líka. Þó ræddu hluthafendur félagsins þetta með sér og gátu lengi vel eigi orðið á eitt sáttir. Loks komust þeir þó að þeirri niðurstöðu, að bezt

¹ Sjá Lovsamling f. Island 3. B. bls. 277 og Norsk Relations- og Resolutionsprotokol 1757 No 56.

mundi að taka tilboðum stjórnarinnar. Sendu þeir henni afsalsbréf sitt 12. ágúst og kváðust mundu hætta verzluninni við árslok næsta ár. Þannig lauk yfirráðum félags þessa, er á fáum árum hafði tekizt að afla sér þvilíks haturs hjá landsmönnum, að lengi mun í minnum haft.

Það getur enginn efi leikið á því, að Skúli Magnússon var sá, er mestan og beztan þátt átti í því, að steypa félaginu úr völdum. Hann þreyttist aldrei að skrifa stjórninni og skýra frá yfirgangi kaupmanna. Yrði hann þess áskynja að eitthvað færi aflaga í verzlunarsökum, annaðhvort að vörur væri illar og ónógar eða að kaupmenn beittu ofríki gegn fátæklingum og vesalmönnum, þá var hann þar óðar og hvatti menn til að kæra mál sitt, eða gerði það sjálfur fyrir þeirra hönd. Hann var stöðugt á hælunum á kaupmönnum og hafði sí og æ vakandi auga á gerðum þeirra. Hann sat sig aldrei úr færi að koma lagi á þá, er þeir gáfu höggstað á sér, og það skeði oft. Hinsvegar má og óhætt fullyrða, að engum af þeim Íslendingum, er þá voru uppi, var jafn lagið og honum að flytja mál sitt með skarpleik og viturleik við stjórnina.

Þegar tilskipunin 16. maj 1757 barst til Íslands, fögnuðu henni allir eins og nærri má geta og þótti nú mörgum sem allar raunir landsmanna þar með væru á enda. Skúli fagnaði henni og eigi síður en aðrir, en honum duldist það ekki, að hún gat eigi verið einhlit til að hefja landsmenn til farsældar og velmegunar. Hún var eigi nema lítið skref í þá átt, og svo framarlega sem landsmenn nú eigi væru skjótir til aðgerða, mátti vænta þess, að allt innan skamms mundi sækja í sama horfið og áður. Skúla þótti sem nú væri hentugur tími til að fá umbætur á verzluninni, og ef menn vildu fá nokkru verulegu framgengt í þá átt, þá yrðu menn að vera samtaka og nota tækifærið meðan það byðist. Hann settist niður og samdi langt og ýtarlegt skjal til stjórnarinnar og lagði henni ráð um, hversu bezt mætti haga verzluninni svo, að hún kæmi landsmönnum að verulegum notum og yrði landinu til farsældar.

Hann byrjar skjal sitt með því að bannsyngja félög þau, er þangaðtil höfðu rekið hina íslensku verzlun, og sagði, að fátækt og vanþekking landsmanna frá upphafi hafi verið byrningarsteinninn undir verzlun þeirra, enda hafi þau framar öllu öðru gert sér far um að bægja landsmönnum frá öllu því, er til framfara horfði. Hann getur þess, að kaupmenn hafi borið lands-

mönnum á brýn leti og ómennsku og hafi þeir sagt, að það væri aðalástæðan til fátæktar landsins. Eigi kveðst hann þó geta fallist á þessar skoðanir kaupmanna, sízt í því sambandi, er þeir tilfæri þær. Eigi að síður kveður hann þó nokkuð vera satt í þessu, því þegar tekið sé tillit til alls þess, er kaupmenn að nauðsynjalausum vinni fyrir landið, þá geti mönnum varla blandast hugur um, að landsmenn eigi noti svo vel krapta sína, sem vera ætti. »Hversvegna eigum vér,« segir hann, »að láta útlenda kaupmenn eina hafa atvinnu af að reka verzlun á Íslandi, hversvegna eigum vér að láta þá mala kornið, baka brauðið, byrja ölið, brenna brennivínið, spinna tóbakið, smíða mestöll járn- og málmáhöld, er vér þurfum, spinna og vefa léreptið, snúa færin, slátra fé voru og salta fisk vörn? Vér höfum sjálfir næga vinnukrapta til alls þessa, ef vér aðeins viljum færa oss þá í nyt. Verzlunin getur aldrei orðið landinu til verulegrar farsældar fyrri en landsmönnum sjálfum gefst færi á að taka þátt í henni«.

Skúli kveðst vel vita, að þegar farið sé fram á, að landsmenn taki þátt í verzluninni, þá séu þeir mjög margir, og máske allflestir meðal landsmanna sjálfra, er telja öll tormeðki á því sökum fátæktar og örbyrgðar. Hann þykist þó sjá ráð til þess, að landið í heild sinni megi taka þátt í verzluninni þrátt fyrir alla örbyrgð og vesöld. Ráðið segir hann sé bæði einfalt og óbrotið og liggi svo að segja í augum uppi. Allir jarðeigendur á landinu láta eidsvarna menn virða jarðeignir sínar og setja þær sem veð fyrir 150,000 dala láni úr bankanum í Kaupmannahöfn eða konungssjóði. Skal svara venjulegri rentu af láninu, er borgist á vissum ákveðnum gjalddögum. Ágóða þeim, er á 5 ára fresti fellur af verzluninni, skal að rentum og kostnaði frádregnum varið til afborgunar láninu. Sérhver jarðeigandi skal skrifadur fyrir svo miklum hluta af fé því, er í verzluninni stendur, og af tekjum þeim, er hún gefur af sér, að það tiltölulega svari jarðagózi því, er hann hefur sett í veð. Á þennan hátt segir hann að landið megi sjálft taka þátt í verzluninni.

Í hjarta sínu kveðst Skúli hata alla bundna verzlun og álíta frjálsa verzlun hinn eina rétta veg til sannrar farsældar. Þó kveðst hann álíta, að enn sem komið sé megi frjáls verzlun eigi þrífast á Íslandi, og á þann hátt megi Íslendingar eigi taka þátt í henni, því þeir geti eigi staðizt verzlunarkeppnina. Hann heldur því fram, að heppilegast sé að landið í heild sinni í sambandi

við danskt félag reki verzlunina og fái einkaleyfi til þess. Hann gerir ráð fyrir að verzlunarstjórnin sitji í Kaupmannahöfn og að nokkrir Íslendingar eigi sæti í henni.

Því næst vikur Skúli máli sínu að kostnaðinum við verzlunina. Segir hann, að allt þangaðtil hafi verið kastað út miklu meira fé en þörf gerist til að reka verzlun á Íslandi. Hann kveður það hreinan og beinan óþarfa að sigla stöðugt ár eptir ár á allar 24 hafnir, er hingaðtil hafi verið rekin verzlun á, og halda þar allsstaðar yfirkaupmann, undirkaupmann, afgreiðslumann, vinnumann, búðardrengi, daglaunamenn og keraldasmiði, allt frá 6—12 manns á hverri höfn. Stingur hann upp á því, að eigi sé siglt stöðugt nema á 5 hafnir, er vera skyldi nokkurs konar aðalhafnir; á hinum höfnunum flestum skyldi afnema stöðuga verzlun og aðeins nota þær sem úthafnir eða selstöðuhafnir, og leggja þar upp þungavöru, svo sem korn, fisk, salt o. s. frv. Á aðalhöfnunum skyldu aptur á móti reist stór forðabúr fyrir útlenda vöru, svo stöðugt mætti sækja þaðan vörubyrgðir á úthafnir, ef þurfa þætti, og skyldi verzlun rekin á aðalhöfnunum allt árið um kring. Honum þótti hentast að taka þessar hafnir fyrir aðalhafnir: 1. Í Sunnlendingafjórðungi Hólminn. Á Vestmannaeyjar skal siglt árlega og halda þar vetrarsetumann. Eyrarbakki og Keflavík skulu vera úthafnir, en verzlun í Grindavík, Bátsendum og Hafnarfirði skal af numin. 2. Í Vestfirðingafjórðungi Grundarfjörð. Stapi skal vera úthöfn, en Ólafsvík, Stykkishólm og Búðir skal af nema sem verzlunarstaði. 3. Í norðurluta Vestfirðingafjórðungs skal Dýrafjörður vera aðalhöfn, en Patreksfjörður, Bíldudalur og Ísafjörður skulu til skiptis notaðar sem úthafnir. 4. Í Norðlendingafjórðungi Eyjafjörður. Húsavík, Hófsós, Skagatrönd og Reykjarfjörður skulu til skiptis notaðar sem úthafnir. 5. Í Austfirðingafjórðungi Reyðarfjörður. Vopnafjörður og Berufjörður skulu til skiptis vera úthafnir. Á öllum þessum 5 aðalhöfnum skulu stöðugt vera nægar byrgðir af matvöru og annari nandðsynjavöru, og enn fremur skal sjá svo til, að fýsir handiðnamenn setjist þar að. Kornid skal flutt til landsins ómalað og landsmönnum veitt tilsögn í að mala það í vatnsmylnum eða á handkvarnir. Lögmennt og sýslumenn skulu hver í sínu umdæmi hafa eptirlit með verzluninni. Skúli áleit að við þetta fyrirkomulag mætti spara 30,000 dali, og þótti honum réttast að verja þeim til stofnananna í Reykjavík. Eigi þótti honum heppilegt að selja verzlun landsins á

á leigu eins og áður hafði gert verið, þótt landsmenn sjálfir nú ættu hlut í máli, því honum þótti slíkt gefa verzlunarleigjendum eins og of mikið vald yfir öllum þeim fjölda landsmanna, sem eigi gætu tekið þátt í verzluninni. Hann vildi aptur á móti láta konung leggja toll á alla vöru til þess að vinna upp afgjaldið. Þó skýtur hann því í uppástungu þessari á náð konungs, hvort eigi megi reka hina fyrirhuguðu verzlun afgjalds- og tolllaust í fyrstu 5 árin.

Að endingu leggur Skúli í skjali sínu öllum Íslendingum rækilega á hjarta, hversu mikið velferðarmál þetta sé fyrir landið og skorar fastlega á þá, að styðja það af alefli og veita sér drengilega fylgd til að koma því á framfæri¹.

Þótt nú ef til vill megi finna galla á þessu verzlunarfrumvarpi Skúla, og þótt ýmsir yrðu til þess að mótmæla því og rífa það niður, þá er það þó engu að síður í ýmsum greinum mjög skynsamlegt. Það var engin furða þótt það kæmi flatt uppá menn, og eigi sízt stjórnina, því breytingar þær, er það fór fram á, miðuðu til þess að bylta um frá grunni íslenskum verzlunarháttum og voru þvert ofan í hugmyndir manna á þeim tímum. En sem dæmi þess, hve framsýnn Skúli í raun og veru var að því er snerti íslenska verzlun, má geta þess, að í tilskipuninni 13. júní 1787, er veitti Íslendingum takmarkað verzlunarfrelsi, má finna ýms ákvæði, er bera keim af þessu og öðrum verzlunarfrumvörpum Skúla.

Á alþingi þetta sama ár lagði Magnús amtmaður Gíslason eptir tilmælum Skúla skjal hans fram og skoraði á valdsmenn alla að ræða þetta mál og koma sér saman um, hvað gera skyldi. Á þinginu var því miður enginn tími aflögum til að ræða málið og ýmsir af sýslumönnum máttu eigi dvelja lengur heimilis- og embættisanna vegna. Kom þeim því saman um að kjósa nokkra menn af sínum flokki, er þeir treystu best til úrræða, og skyldu þeir fylgjast að til Reykjavíkur til að ræða málið og úrskurða fyrir hönd þeirra allra. Voru þessir kosnir: Skúli Magnússon, Bjarni sýslumaður Halldórsson², Þorsteinn sýslumaður Magnússon, Brynjólfur sýslumaður Sigurðsson, Jón sýslumaður Árnason (sýslum. í Snæfellsnessýslu 1754—1777) og Jón sýslumaður

¹ Sjá Landkommissionens Dokumenter lit. TT. Fylgiskjal No 16.

² Bjarni mætti eigi sjálfur er til kom, en sendi í stað sinn Ólaf Stephensen.

Eggertsson (sýslum. í Borgarfjarðarsýslu 1757—1784). Fóru þeir allir til Viðeyjar og sátu þar frá 4. til 12. september og ræddu málið. Lauk svo að þeir féllust flestir á uppástungur Skúla, nema að því er snerti stofnanirnar. Þeim þótti ráðlegast að sameina þær verzluninni að fullu og öllu, en Skúli vildi aðeins að þær stæði í sambandi við verzlunina, en hefðu sérstaka stjórn. Var þetta lengi ágreiningsefni með þeim, en svo varð að vera sem Skúli vildi. Fálu nú þeir félagar Skúla málið á hendur og báðu hann fyrir hönd landsmanna að flytja það við stjórnina. Áður Skúli fór utan um haustið skrifaði Magnús amtmaður honum langt bréf, kvaðst að öllu leyti fallast á uppástungu hans og treysta honum manna bezt til að flytja málið við stjórnina.

Nokkrum dögum eftir komu sína til Hafnar, sendi Skúli skjal sitt til Thotts greifa, er um þær mundir var formaður stjórnarráðsins, og eftirrit af því sendi hann Moltke greifa, er var Íslendingum mjög hlyntur, og ætlaðist til að hann styddi mál sitt. Í nóvembermánuði lagði Thott skjalið fram í stjórnarráðinu og átti hver meðlimur fyrir sig að yfirvega málið og segja álit sitt um. Féllust flestir þeirra á uppástungur Skúla að nokkrum smáatriðum undanskildum, og er jafnvel mælt, að konungur sjálfur persónulega hafi verið málinu hlyntur. Þó drógst málið til næsta árs, og var það mest Thott að kenna. Hann óttaðist að þetta mundu þykja allt of snöggar þog fljótráðnar breytingar, og það mun heldur eigi fjarri sanni, að verzlunarstéttin hin danska hafi neytt allra bragða til að eyða tillögum Skúla. Skúli aptur á móti fylgdi málinu svo fast fram er hann mátti og átti mörgum sinnum tal við Thott, án þess hann þó fengi nokkurt ákveðið svar. Loks áttu þeir tal saman heilan eftirmiddag hinn 3. janúar og lét þá Thott að endingu uppi álit sitt. Kvaðst hann að vísu álíta uppástungur Skúla hinn einasta veg til að koma verzluninni í nokkurn veginn viðunanlegt horf, en sagði jafnframt með berum orðum, að ómögulegt væri að framkvæma þær fyrst um sinn, án þess þó að færa nokkrar verulegar ástæður fyrir sínu máli. Sagði hann að lang bezt mundi verða að selja hafnirnar á leigu hverja fyrir sig fyrst um sinn og sjá til hversu gengi; mætti svo á meðan smátt og smátt búa allt í baginn fyrir verzlunartilhögun þá, er Skúli færi fram á. Skúli reyndi á allar lundir að sýna honum fram á, að þetta mætti aldrei neinu góðu stýra; kvaðst hann fullviss um, að hluthafendur Hör-mangarafélagsins mundu hafa samtök sín á milli til þess að

koma í veg fyrir, að nokkrir einstaklingar tækju að sér verzlun á einstökum höfnum landsins. En hvernig sem Skúli færði ástæður fyrir sínu máli, þá tjáði það ekkert, og sagði Thott honum loks hreint og beint, að ekki væri umtalsmál að koma verzluninni fyrir á þann hátt, er hann færi fram á í frumvarpi sínu. Hinsvegar kvaðst hann fúslega vilja mæla með ýmsum umbótum á verðlagsskránni og bað Skúla koma fram með tillögur um, hversu best mætti gera hana svo úr garði, að landsmenn mættu vel við una. Er auðséd af þessu, að Thott hefur eigi viljað eða þorað að ráðast í neinar nýjungar í verzlunarsökum, og skildist Skúli við hann bæði hryggur og reiður. Var það og engin furða, því Skúli þóttist fullviss um, að Thott manna best mundi styðja mál hans, og byggði hann þær vonir sínar á því, að Thott hafði átt einna mestan þátt í því að tala máli iðnaðarstofnananna við konung í það mund, er Skúli var að berjast við að koma þeim á fót. Vænti hann síðan alls góðs af Thott í islenzkum málum, og varð því gramur í gedi, er hann sá hvernig hann tók verzlunarfrumvarpinu.

Í byrjun febrúarmánaðar var málið tekið fyrir í stjórnarráðinu, og kom Skúli þar fram með tillögur sínar viðvíkjandi verðlagsskránni. Það gat eigi lengur dulizt fyrir honum, að engin von var til þess að verzlunin yrði löguð eptir uppástungum hans. Var nú úr því sem komið var eigi annað fyrir hann að gera, en reyna að sjá svo til að hún yrði sem léttust og heppilegust fyrir landið. Um fram allt hafði hann stofnanirnar í huga, og vildi reyna að koma í veg fyrir að verzlunin yrði þeim til hnekkis eins og áður hafði orðið raun á. Til þess fyrst og fremst að sjá þeim borgið, hvernig sem færi með allt annað, tók hann saman nýtt skjal til stjórnarinnar og fór þar fram á, að stofnununum yrði veitt einkaleyfi til að reka verzlun á Hólminum, og kvaðst jafnvel ekki ófús á fyrir þeirra hönd að taka að sér verzlunina á Húsavík í tilbót; en Húsavík var einn af lélegustu verzlunarstöðum á landinu, og mátti því búast við að enginn vildi taka að sér að reka þar verzlun, nema því aðeins að önnur betri höfn fylgdi með. Þótti Skúla því eigi nema eðlilegt að stofnanirnar, svo framarlega sem þær fengju verzlun á Hólminum, er var bezt verzlunarstaður landsins, einnig tækju að sér Húsavík, svo stjórninni eigi yrðu nein vandræði úr að fá þá höfn leigða út.

Undir lok febrúarmánaðar hafði stjórnarráðið rætt málið til

fullnustu og birti nú kjör sín. Skyldu einstakar hafnir landsins seldar á leigu til 6 ára, en stofnanirnar skyldu hafa einkaleyfi til verzlunar á Hólminum og Húsavík¹. Hinn 10. maj lét stjórnin halda hið fyrsta opinbera uppboð á höfnunum, en svo fór sem Skúla varði, enginn vildi bjóða neitt. Michael kaupmaður Skibsted bauðst til að stofna félag, er tæki að sér verzlunina, og nefndi til kjör þau, er það vildi bjóða. Vildi hann fá einkaleyfi fyrst um sinn til 10 ára, þó afgjaldslaust fyrstu 5 árin. Stofnanirnar kvað hann þá vera fúsa til að taka að sér og gera allt hvað í þeirra valdi stæði til að koma þeim upp, en enga breytingu vildu þeir á verðlagsskránni. Þeim Íslendingum, er vildu og hefðu efni á, væri heimilt að gerast hluthafendur í félaginu. Stjórninni þótti kjör þessi að visu eigi allskostar góð, en var þó ekki alveg frá því að ganga að þeim. Hafði Skibsted fengið loforð ýmsra manna um að kaupa hlutabréf í félaginu, en þó eigi nógu margra. Tók hann nú að semja við stjórnendur Hörmangarafélagsins, því ýmsir þeirra höfðu látið á sér heyra, að þeir eigi mundu ófúsir til að taka þátt í hinu fyrirhugaða félagi, en kosti vildu þeir setja. Þeir heimtuðu hvorki meira né minna en að þeim Skúla og Magnúsi amtmanni Gíslasyni væri báðum vikið frá embætti, og kváðust þeir að öðrum kosti eigi vilja taka neinn þátt í hinni íslenzku verzlun. Þetta voru kjör, sem stjórnin á engan hátt þóttist geta gengið að, og jafnvel Skibsted þótti þau fjarri öllum sanni. Strandaði þannig allt þetta félagsbrask, og í október lét stjórnin til reynslu bjóða hafnirnar upp á nýjan leik, en það fór eigi stórum betur en í hið fyrra skipti, því ekki var boðið nema í sárfáar hafnir².

Úr þessu gat eigi verið nema um eitt að ræða. Stjórnin hafði eigi viljað þýðast tillögur landsmanna, og þeir, er vildu verða til þess að taka að sér hina íslenzku verzlun, settu þvílíka afar-

¹ Sjá tilskipun 18. apríl 1758. Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 309. Sumir Íslendingar urðu miður gladdir við þessi málalok, því þeir höfðu vænt þess, að frumvarp Skúla mundi verða ofan á. Jón Grunnvikingur orti, er tilskipunin birtist, þessa visu:

Heyrið skjalið, heiðursmenn,
og hverjan ávöxt gefur
allt það Skúli um árin þrenn
yður sýslað hefur!

(No. 994, 4° í safni Á. M.).

² Sjá Landskommissionens Dokumenter lit. TT. Fylgisskjal No. 18.

kosti, að stjórnin gat á engan hátt gengið að þeim, svo framarlega sem hún eigi vildi baka sér ámælis allra Íslendinga. Þá var því það eitt eptir, að konungur tæki að sér verzlunina og léti reka á sinn kostnað. Var það loks úrskurðað með tilskipun 9. janúar 1759¹.

VI.

Hin íslenzka verzlun var rekin á kostnað konungs frá 1759 til 1763. Á þessu tímabili breyttist margt til batnaðar og náði landið sér stórum aptur þótt eigi væri tíminn lengri. Var í ýmsu hliðrað til við landsmenn að því er verzlunina snerti, og stofnununum var leyft að þróast og aukast óáreittum án þess nokkurt hapt væri lagt á framvöxt þeirra. Tóku þær á þessum árum stórum framförum og varð ávinningur að mörgum greinum þeirra, einkum klæðagerðinni, sútuninni, færasnúningnum og brennisteinssuðunni². Varð eigi annað sagt, en að þær á þessum árum uppfylltu vonir manna, og leit út fyrir að þær fyllilega mundu ná tilgangi sínum ef þessu héldi áfram og eigi bæri neitt óhapp að höndum. Á árunum 1752—1764 höfðu alls notið atvinnu við þær í skemmri eða lengri tíma 728 manns, og höfðu allmargir þeirra, er þeir höfðu notið þar tilsagnar, síðar meir verið sendir út um land til að veita mönnum tilsögn í ullar-spuna, vefnaði o. fl.

En stofnanirnar áttu nú því miður eigi lengi þessum dýrdardögum að fagna. Árið 1763 barst sú fregn til Íslands, að ákveðið væri að selja hinu «almenna verzlunarfélagi» verzlun landsins á leigu. Ástæðan til þeirrar ákvörðunar var einkum sú, að konungur þóttist eigi hreppa svo mikinn ágóða af verzluninni, sem hann hafði vænt eptir og sem svaraði umstangi því og fyrirhöfn, er hún kostaði stjórnina. Hitt mun og hafa ýtt undir breytinguna, að enn bárust ýmsar umkvartanir frá landsmönnum til stjórnarinnar, en hún þóttist gera allt hvað i hennar valdi stóð til að fullnægja kröfum þeirra, og kvað umkvartanir þeirra sprottnar af óþakklæti einu og varð leið á verzlunarbraskinu. Skömmu eptir að fregnin um breytinguna barst til Íslands, skrifaði stjórn hins nýja félags stjórnendum stofnan-

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 241.

² Sjá «Om Islands Opkomst». Fylgisskjal C.

anna bréf þess efnis, að í ráði væri að sameina stofnanirnar verzluninni og báðu þá að gefa til kynna álit sitt um þetta mál. Enn fremur báðu þeir Skúla að láta í ljósi álit sitt um, hve mikið stofnanirnar mættu gefa af sér á ákveðnu tímabili ef þeim væri vel sinnt. Bréf þetta kom ærið flatt upp á stjórnendur stofnananna, og vissu sumir þeirra eigi hvað til bragðs skyldi taka. Þó varð sá endir á, að hluthafendurnir gáfu Skúla og Magnúsi amtmanni Gíslasyni, er báðir fóru utan á þessu hausti, fullkomið umboð til að semja við verzlunarfélagið fyrir hönd stofnananna, en fengu þeim þó í hendur til leiðbeiningar skjal nokkurt, er þeir höfðu tekið saman á alþingi um sumarið.

Skúli var því í alla staði mjög mótfallinn að fá verzlunarfélaginu stofnanirnar í hendur; bar hann ekkert traust til félagsins og grunaði það um gæzku. Ýms atvik urðu og til þess að veikja traust hans á félaginu. Þannig hafði hann, er hann kom til Hafnar um haustið, átt tal við einn af stjórnendum verzlunarfélagsins um hina fyrirhuguðu sameiningu, og hafði spurt hann, hvað félagið ætlaði fyrir sér með stofnanirnar ef það næði þeim á vald sitt. Hinn svaraði: »Við ætlum að kveykja í þeim og brenna þær upp til kaldra kola«. Svarið var auðvitað eigi alvarlega meint, en það mun þó hafa snortið Skúla óþægilega. Hefur honum máske heldur eigi getizt að því, að kaupmaður tók undir þetta mál, sem lá Skúla svo mjög á hjarta, með galsa og spaugi. Honum var því engan veginn um það gefið að láta félaginu stofnanirnar eptir.

Skúli krafðist þess fyrst og fremst af félaginu, að svo framarlega sem hluthafendur stofnananna ættu að ganga að sameiningu, þá yrði það að skuldbinda sig til að halda stofnununum á rentu sem 30,000 dala höfuðstól og enn fremur gjalda hluthafendum 8000 dali fyrir að afsala sér þeim, og skyldi verja því fé til lúkningar skulda stofnananna. Hélt hann því fram, að stofnanirnar eigi hefðu upprunalega verið settar á fót sem hreint og beint gróðafyrirtæki, heldur miklu fremur með því marki fyrir augum að leiðbeina landsbúum í ýmsum iðnargreinum og þannig óbeinlinis styðja að velmegun landsins. Félagið vildi með engu móti ganga að þessum kjörum hans, og var nú þrátt að um þetta allan veturinn og var engu líkara en að allir samningar mundu falla niður. Skúli vildi eigi slaka til, en varð þó á endanum að láta undan, þótt honum væri það þvernaðugt, og færir hann til þess ýmsar ástæður. Var það fyrst, að hinn

nýji verzlunarskilmáli eigi tók neitt fram viðvíkjandi vörum þeim, er stofnanirnar kynnu að þarfnast, og mátti því búast við að deilurnar um þetta atriði mundu rísa af nýju milli stofnananna og verzlunarfélagsins. Hin önnur ástæðan var sú, að félagið var í svo miklu álit og átti svo mikið undir sér, að engar líkur voru til þess að andæfendur þess mættu fá máli sínu framgengt, en hitt eigi ólíklegt, að félagið mundi hugsa þeim gott til glóðarinnar síðar hvað verzlunarviðskipti snerti. Þótt nú Skúli allt til þessa hefði sýnt, að hann hvergi hræddist kaupmenn, þá var það samt engu að síður ægilegt að ganga þegar í stað í berhögg við völdugt félag og vekja óvild þess, því allir voru að einhverju leyti upp á verzlunarfélagið komnir, og ættum vér Íslendingar manna best að geta sett oss það fyrir sjónir. Magnús Gíslason lét heldur ekki sitt eptir liggja að hvetja til sameiningar af öllum kröptum og var hann orðinn bæði þreyttur og leiður á öllum þeim stýpingum og stímabraki, er af stofnununum reis. Hér við bættist enn, að Moltke greiði, sem frá upphafi hafði verið vinur og verndari stofnananna og átt hafði mikinn þátt í að greiða þeim veg, réð fastlega til að taka tilboðum félagsins og taldi það hinn vissasta veg til að efla þær og auka. Skúla var þrátt fyrir allt þetta enn lengi vel um og ó, og var sem honum segði hugur um, að sambúðin eigi mundi verða blessunarrik. Svo virðist sem verzlunarfélginu hafi verið mjög umhugað um málið, því það lofaði ótilkvætt öllu fögru, svo sem að leggja tregðulaust fram fé eptir því sem þurfa þætti til eflingar stofnununum, borga skuldir þeirra o. s. frv. En það sem að lokum reið baggamuninn var það, að Skúla var tilkynnt að það væri vilji konungs að samningar kæmust á. Var það bæði að menn á þeim tímum báru svo mikla lotningu fyrir einvaldskonunginum, að nafn hans eitt var nægilegt til hvers sem var, og svo bættist hér við í þessu tilfelli, að stofnanirnar áttu mestmegnis rausn konungs tilveru sína að þakka. Skúli gaf því loks samþykki sitt, þótt eigi væri það honum ljúft, og var samningurinn fullger í apríl 1764.

Samningurinn er dagsettur í Kaupmannahöfn 2. apríl og skrifaði félagsstjórnin undir hann fyrir hönd félagsins, en þeir Magnús amtmaður og Skúli fyrir hönd hinna íslenzku hluthafenda. Aðalinntak hans er sem hér greinir: >1. gr. Stofnanirnar með öllum réttindum, er þeim fylgja, skulu sameinaðar verzlunarfélaginu, og skal samningur þessi gilda fyrir allan þann

tíma, er verzlunarskilmálinn 15. ág. 1763 heimilar félaginu einkaleyfi til verzlunar á Íslandi. Skulu stofnanirnar svara 50 hlutabréfum í félaginu, er hvert jafngildi 500 dölum. Enn fremur skuldbindur félagið sig til að borga 5000 dali af skuld stofnananna og sjá svo til að afurðir þær, er stofnanirnar eiga fyrirbyggjandi í Kaupmannahöfn eða á Íslandi, verði seldar við svo háu verði, sem unnt er, og að andvirðið gangi til að borga það, er eptir stendur af skuld stofnananna. 2. gr. Stofnanirnar skulu við skipakomu til Íslands á yfirstandandi ári seldar í hendur þeim mönnum, er félagið tilnefnir, og skyldi nokkurs verða saknað af áhöldum þeim, er skoðunar- og virðingargerðin frá síðastliðnu ári telur til, þá skal félaginu bætt það eptir nefndri virðingargerð. Duggurnar með öllum reiða og áhöldum skulu seldar af hendi þegar í stað hér í borginni. 3. gr. Verzlunarfélagið skuldbindur sig til eigi aðeins að viðhalda stofnununum, heldur og að auka þær og efla til sameiginlegs hagnaðar. Til að veita stofnununum forstöðu skulu auk bókfærslumanns skipaðir 2 menn, nefnilega kaupmaður sá, er verzlun rekur á Hólminum, og annar vel til fallinn maður, er á sér bústað á Suðurlandi. Félagsstjórnin skipar þessa menn, og skulu þeir í öllu vera henni hlýðnir og auðsveipir og standa reikningsskap sinnar ráðsmennsku fyrir henni. 4. gr. Að svo miklu leyti sem unnt er skulu landsmenn njóta atvinnu við stofnanirnar og verzlunina. 5. gr. Ágóði sá, er falla kann af hlutabréfum stofnananna, skal talinn bluthafendum út í Reykjavík í reiðu peningum árið eptir, að hann hefur fallið. 6. gr. Að þeim 20 árum liðnum, er verzlunarskilmálinn heimilar félaginu einkarétt til verzlunar á Íslandi, skal félaginu og hluthafendum stofnananna gefinn kostur á að semja með sér af nýju, ef slikt kynni að þykja æskilegt. Fari svo, að stofnanirnar að þeim tíma liðnum eigi séu í jafn góðu standi og nú, þá skal félagið bæta það að fullu, en skyldu þær aptur á móti vera í betra standi, þá skulu hluthafendur endurgjalda félaginu umbæturnar¹.

Það er engum efa bundið, að Skúla hefur fallið það mjög þungt að þurfa að láta undan í þessu efni og má marka það bæði af hinum mikla drætti, er varð á málinu, og eins af orðum Skúla síðar meir. En þótt hann nú á endanum neyddist til

¹ Sjá *Pontoppidan: Samlinger til et Handels-Magazin for Island*. II. B. Kmh. 1788. Bls. 87—90.

at láta undan, verður þó eigi annað sagt en að honum hafi orðið töluvert ágengt, og má óhætt fullyrða, að samningurinn aldrei hefði orðið svo aðgengilegur ef Skúli hefði eigi verið í ráðum með og fengið skotið inn í hann ýmsum ákvæðum, er félagið tæplega af fúsum vilja hefur samþykkt. Til dæmis ber 4. gr. samningsins, er veitir Íslendingum forgangsrétt að atvinnu við stofnanirnar og verðlanina, það með sér, að hún er frá Skúla komin, því þetta hafði verið hans innlegasta ósk í langan aldur. 3. gr., er tekur það fram sem eina af aðalskyldum félagsins að auka stofnanirnar og efla, og 6. gr., er skuldbindur félagið til að skila stofnununum af sér að 20 árum liðnum í jafn góðu standi, voru einnig bönd af Skúla toga spunnin til tryggingar fyrir meðferð félagsins á stofnununum, og kom það fram síðar, að þau voru eigi óþörf. Enn var ein mikilvæg ákvörðun, er Skúli fékk framgengt, en hún var sú, að félagsstjórnarnir skipuðu hann sem aðalstjórnanda stofnananna, og má nærri geta, að þeir eigi hafa gert það með ljúfu geði. Þannig fékk hann því svo fyrir komið, að hann enn sem fyrr hafði hönd í bagga með stofnununum, þótt eigi væri hann lengur einvaldur.

Ýmisleg atvik, er nú báru að höndum, virtust svo sem benda til þess, að félagsskapurinn mundi eigi verða happasæll, og urðu margir til að álíta þau sem nokkurs konar óheillafyrirboða. Nóttina milli 26. og 27. marz 1764 kom upp eldur í verksmiðjuhúsunum í Reykjavík og brunnu 3 þeirra til kaldra kola með öllu, sem í þeim var, að fólkinu fráskildu. Urðu menn eldsins fyrst varir um miðnætisbilið. Var reynt til á allar lundir að slökkva eldinn, en bæði var það, að áhöld voru því nær engin til þess, og svo hitt, að stormur var á. Ætist eldurinn svo, að húsin voru brunnin til grunna kl. hálf 2. Þegar menn sáu, að engin von var til þess að frelsa þau hús, er eldurinn var í, létu menn sér nægja með að reyna til af fremsta megni að sjá hinum borgið, og tókst það. Eigi vissu menn hvernig eldurinn hafði komið upp, en getið var þess til, að kviknað hefði í af skari, er hefði verið kastað ógætilega frá sér af einhverjum meðal vinnufólksins. Skaðinn á húsum og áhöldum var metinn á 2200 dali, á klæðavöru, færum, ull o. fl. á 1075 dali og á fötum og dóti vinnufólksins á 431 dal. Þegar eptir brunann var aptur tekið til vinnu svo fljótt sem auðið var og veðir settir upp í Viðey, á Elliðavatni og Leirá, og von bráðar var aptur á ný

tekið til húsabyggingar. Til allrar hamingju fyrir hluthafendur stofnananna var, eins og nærri má geta, fregnin um brunann eigi komin til Kaupmannahafnar, er samningurinn var ger, því að öðrum kosti mundu þeir fráleitt hafa komizt að svo góðum kjörum. Þó varð nokkurt sundurþykki út úr þessu milli Skúla og félagstjórnarinnar, því félagsstjórnin krafðist þess af hluthafendum stofnananna að þeir bættu skaðann, en Skúli stóð fast á því, að félagið ætti að standast hann að jöfnu, því samningurinn gildi frá 1. janúar 1764, eins og skýrt væri tekið fram. Svo virðist sem Skúli hafi haft miður rétt fyrir sér í þessu, því það er greinilega tekið fram í samningnum, að hluthafendur skuli bæta að fullu öll áföll, er stofnanirnar kynnu að hafa hreppt frá því síðasta skoðunargerð var haldin og til þess þær væru seldar fulltrúum félagsins í hendur við skipakomu 1764. Hinsvegar er mér eigi kunnugt um, hvernig deilu þessari lauk.

Árið 1760 hafði fjársýki borizt til landsins með erlendum hrútum er ætlaðir voru til kynbóta, og breiddist hún smámsaman út um Skaptafells-, Rangárvalla-, Árnes- og Borgarfjarðarsýslur og gerði hin mestu spellvirki. Skúli lét þó eigi hugfallast þrátt fyrir þetta, heldur sendi menn í lestaferðir um Norður- og Austurland til ullarkaupa. Varð þetta eins og nærri má geta ærið kostnaðarsamt, en Skúla þótti sem um fram allt yrði að halda ullariðnaðinum áfram, svo fólk það, er við stofnanirnar var, eigi yrði atvinnulaust í miðjum kliðum, og það því síður, sem heldur var hart í ári um þessar mundir. En þótt mönnum hefði fundizt nóg um, hve sýkin geysaði á undanfórnum árum, þá var það sem ekkert í samanburði við árið 1764 og næst eptirfarandi ár. Bættist hér við enn fremur Heklugos, svo nú var því nær hvergi ull að fá um allt land, þótt geypiverð væri í boði. Skúli greip þá til þess eina úrræðis, er eptir var, þótt vandræðaúrræði væri, en það var að kaupa ull frá Danmörku svo iðnaðurinn eigi með öllu legðist niður. Hvernig félaginu muni hafa geðjast að þessu tiltæki hans, má geta nærri, enda kom það og von bráðar í ljós. Árið 1766 sendi Skúli eina af duggunum til Hafnar eptir ull, en skömmu eptir komu hennar þangað, tók félagstjórnin hana steinþegjandi, lagði upp og lét höggva niður. Svo fór um sjóferð þá.

Eigi leið á löngu áður tók að slettast upp á vináttuna milli félagsstjórnarinnar og hinna íslenzku hluthafenda, enda lét Skúli eigi hjá líða að hreyta ónotum í félagsstjórana, hvenær

sem tækifæri bauðst. Var það meðal annars eitt ágreiningsefnið, að félagið eigi galt nema 3000 dali af þeim 5000, er samningurinn getur um, upp í skuld stofnananna. En brátt bar þeim annað meira á milli, og harðnaði rimman dag frá degi. Aðal-ágreiningsefnið var það, er hér segir. Á aðalfundi verzlunarfélagsins í Kaupmannahöfn hinn 10. apr. 1765 var samþykkt að skjóta til 100 dölum á hvert hlutabréf í félaginu til þess að anka og efla verzlunina. Þessa 100 dali skyldu hluthafendur félagsins gjalda í tvennu lagi, 11. júní og 11. dec. sama ár. Þeir Magnús amtmaður Gíslason og Pingel etazráð, er fyrr hafði verið amtmaður¹ og átti hlut í stofnununum, voru í Kaupmannahöfn er þetta gerðist og samþykktu fjárframlagið fyrir hönd hinna íslenzku hluthafenda. Skyldu þeir allir í sameiningu skjóta til 5000 dölum og var það allmikið fé. Þegar fregnin um þessa fundarályktun barst til Íslands, varð Skúli óður og uppvægur og þótti sem þetta fyrirkomulag væri þvert ofan í alla samninga. Týgjaði hann sig þegar til og fór utan til þess að reyna að telja félagsstjórnina af þessu. En eins og nærri má geta varð litið úr samkomulagi og sat félagsstjórnin fast við sinn keip. Skúli aptur á móti neitaði algerlega fyrir hönd samfélaga sinna að svara þessu 5000 dala tillagi, en félagsstjórnin lét þá til að storka honum selja við uppboð 70 skæ af íslenzkri ull, er félagið átti fyrirbyggjandi í Kaupmannahöfn. Má geta því nærri að Skúla hefur tekið þetta sárt, er svo var mikill ullarskortur á Íslandi, að vænta mátti að ullariðnaðurinn þá og þegar legðist niður. Tók nú Skúla að gruna margt um fyrirætlanir félagsins, er hann sá þessar tiltektir, og varð hann ærið hugsjúkur um framtíð stofnananna.

Nú leið og beið, félagsstjórnin vonaði stöðugt eptir tillaginu frá hinum íslenzku hluthafendum, en engir peningar komu. Félagið sá sér því að lokum eigi annað fært en að hefja málsókn gegn Skúla og samfélögum hans, og fengu þeir 17. apríl 1767 skipaða fjögurra manna nefnd til að dæma málið. Var nefnd þessari falið á hendur að úrskurða: 1. Hvort hinum íslenzku hluthafendum eigi beri innan ákveðins tíma að gjalda áðurnefnt 100 dala ofanálág á hvert hlutabréf, ásamt áföllnum rentum, og svo framarlega sem þeir eigi geri það, hvort þeir þá eigi skuli

¹ Pingel var vikið frá fyrir ódugnaðar sakir 1762.

hafa fyrirgert hlutabréfum sínum að fullu og öllu og verzlunarfélagið hafa fullkomið ráð yfir þeim; 2. Að hve miklu leyti mótbárur og klaganir hinna íslensku hluthafenda skuli teknar til greina.

Nefndin tók nú til starfa og ihugaði málið vel og vandlega. Skúli sat stöðugt í Kaupmannahöfn og færði hann fram varnir fyrir sig og samfélaga sína og þvældi málið. Í fyrsta lagi tók nefndin til ihugunar, að hve miklu leyti fundarályktunin frá 10. apríl 1765 mætti bindandi fyrir meðlimi félagsins. Komst hún að þeirri niðurstöðu í þessu atriði, að samkvæmt 1. gr. verzlunarskilmálans frá 1747 væru félög þau, er hluthafendur hinnar íslensku verzlunar mynduðu sín á milli, jafn löggild og hefði konungur sjálfur veitt þeim staðfestingu sína, og að þess vegna allar fundarályktanir þeirra skuldbindi meðlimina til hlýðni. Kveða þeir fundarbók félagsins sýna það og sanna, að ákvörðunin um ofanálagið sé samþykkt á löglegan hátt. Þetta féllst Skúli orðalaust á, en nú kom hann með vífilengjur sínar. Kvað hann hluthafendur stofnananna á engan hátt skylda til að hlýðnast fundarályktunum verzlunarfélagsins af þeirri einföldu ástæðu, að þeir alls eigi væru hluthafendur í verzlunarfélaginu eða meðlimir þess, og hefðu þeir engin hlutabréf fengið enn sem komið væri. Eigi hefðu þeir heldur selt eða afhent verzlunarfélaginu stofnanirnar fyrir fullt og allt, því í samningnum frá 1764 væri það skýrt tekið fram, að félagið skyldi að 20 árum liðnum skila stofnununum aptur af sér í jafn góðu standi. Stofnanirnar hefðu aðeins verið skodaðar sem 50 hlutabréfa ígildi, og hinn árlega ágóða af 50 hlutabréfum, er félagið hefði skuldbundið sig til að gjalda hluthafendum stofnananna, bæri að álíta sem nokkurs konar endurgjald, er kæmi í stað ágóða þess, er árlega hefði kunnað að falla af stofnununum.

Þessar mótbárur Skúla þóttist nefndin eigi geta tekið til greina. Hlutabréfin höfðu lengi legið og láu enn frammi á skrifstofu félagsins, og var það hluthafendum sjálfum að kenna að þeir eigi höfðu fengið þau. Viðvíkjandi því, hvort Skúli og samfélagar hans mættu skoðast sem meðlimir verzlunarfélagsins eða eigi, þóttist félagið hafa órækar sannanir í höndum. Skúli og félagar hans vörðu sig eigi á því, að félaginu hafði borizt í hendur eptirrit af hlutabréfi, er þeir höfðu gefið út á alþingi 1765, og sem skýrt tekur það fram, að handhafi þess eigi hlut í

verzlunarfélaginu, eignum þess og áhöldum¹. Enn fremur höfðu þeir skipt hinum umgetnu hlutabréfum milli sín innbyrðis. Nefndin kvaðst því verða að skoða þá sem rétta hluthafendur í verzlunarfélaginu þrátt fyrir mótbárur þeirra, og sem hluthafendur beri þeim að setta sig við fundarályktanir félagsins og að öllu leyti bera skyldur og byrðar til jafns við aðra meðlimi þess. Enn fremur þótti nefndinni sem hinir íslenzku hluthafendur eigi nú gætu neitað að gjalda tillagið, því Pingel hefði fyrir þeirra hönd skrifað undir fundarbókina þegar fjárframlagatillagan var samþykkt og þannig skuldbundið þá til þess. Ofan á allt þetta hafði Pingel enn fremur skrifað félaginu 6. maj og 3. december 1765 og 26. marz 1766 og í öllum þessum bréfum viðurkennt fundarályktunina sem bindandi og beðið um gjaldfrest fyrir hönd hinna íslenzku hluthafenda. Þessu svaraði Skúli þannig, að Pingel enga heimild eða umboð hefði haft frá hinum íslenzku hluthafendum og væru því allar gerðir hans í þessu efni ógildar og alls eigi bindandi fyrir þá. Nefndin aptur á móti þóttist máli sínu til sönnunar hafa í höndum bréf frá Magnúsi amtmanni Gíslasyni til Pingel dags. 25. sept. 1765, og þakkar Magnús í því bréfi Pingel innilega fyrir allt umstang hans í þessu máli, lofar fyrir sitt leyti að gjalda ofanálagið og afsakar

¹ Hlutabréfið er undirskrifað af Skúla, Jóni Skúlasyni, Þorsteini sýslumanni Magnússyni og Brynjólfi sýslumanni Sigurðssyni og hljóðar þannig: »Vér undirritaðir stjórnendur hins íslenzka hlutafélags viðurkennum hér með, að N. N. eða hver sá, er með réttu er handhafi þessa bréfs, sé eigandi að einum hluta, sem eptir samningi við hið konunglega almenna verzlunarfélag frá 2. apr. 1764 gildir frá 1. jan. 1764 til ársloka 1783 og nemur 200 dölum.

Því ber hér með að álita N. N. sem réttan og löglegan hluthafa í nefndu félagi, og er hann að réttu lagi meðeigandi að öllum eignum og áhöldum nefnds hlutafélags og verzlunarfélags, hvar sem eru og hverjar sem eru eða kunna að verða, sem og að réttindum þeim, er gefin hafa verið nefndu hlutafélagi og verzlunarfélagi, og að ágóða þeim, er af réttindum þessum kann að leiða, allt eptir því sem nánar getur um í verzlunarskilmálanum og bréfum hlutafélagsins. Svo framarlega sem hlutabréf þetta er selt eða fengið öðrum í hendur til fullrar eignar, eða gengur í arf eða fellur einhverjum í hendur á annan og löglegan hátt, þá skal tilkynna það bókfærslumanni hlutafélagsins, er innfærir þetta ásamt nafni kaupanda í bók þá, er til þess er ætluð. (Sjá Pontoppidan: Samlinger til et Handels-Magazin for Island. II. B. Bls. 90—91).

drátt samfélaga sinna. Pingel hafði hér að auk með berum orðum í ofanefndum brefum sínum kallað sig umboðsmann hinna íslenzku hluthafenda. Nefndin þóttist því af öllu þessu fullviss um, að Pingel hefði haft umboð þeirra. En þótt hann nú ekkert umboð hefði haft í höndum, þá kæmi það alveg í sama stað niður, því það, að hluthafendur eigi hefðu mætt eða látið mæta fyrir sig, gæti eigi undanþegið þá frá að hlýðnast fundar-samþykktinni.

Þegar hér var komið málinu tjáði Skúla eigi lengur að koma fram með mótbárum. Það var auðsætt af öllu að úrskurður nefndarinnar mundi falla félaginu í vil. Skúli tók þá það ráð að stefna félaginu aptur á móti fyrir atfarir þess við stofnanirnar og hugðist hann þannig mundu ná sér niðri á því. Fór hann fram á, að félaginu væri gert að skyldu að gjalda viðstöðulaust þá 2000 dali, er eptir stæðu af skuldalúkningarupphæðinni, með áföllnum rentum frá dagsetningu samningsins. Enn fremur fór hann fram á, að félagið greiddi hluthafendum ágóðann af hinum 50 hlutabréfum þeirra fyrir árin 1764—1767 með 28 dölum á hvert hlutabréf árlega, og yrði þá upphæðin alls 5600 dalir. Loks krefst hann þess að samningurinn frá 1764 sé dæmdur ógildur og upphafinn, að félaginu sé gert að skyldu að koma stofnununum í samt lag aptur og gjalda fólki því, er rekið hafði verið burt frá stofnununum, fullt kaup fyrir allan tímann og bæta 100 dölum fyrir hvern þann mann, er eigi væri hægt að fá aptur til stofnananna af hinu gamla vinnufólki.

Dómur nefndarinnar var upp kveðinn 20. apr. 1768 og var eins og vænta mátti Skúla mótdrægur. Andstefna Skúla var eigi tekin til greina og kvað nefndin það nýtt mál, er yrði að taka fyrir eitt sér. Aptur á móti dæmdi hún Skúla og Pingel sem umboðsmenn hinna íslenzku hluthafenda til að greiða nefnt tillag, er nam 5000 dölum, innan 6 vikna frá birtingu dómsins. Enn fremur skyldu þeir gjalda áfallna rentu fyrir hvern liðinn gjalddaga, 5%; þó skyldi hér frá dragast ágóði sá, er útbýtt var af hlutabréfunum 11. júní 1765, sem nam 18 dölum á hvern hluta, og enn fremur sá ágóði, er kynni að hafa fallið af hlutabréfunum 11. dec. sama ár. Séu ofanefndir 5000 dalir eigi goldnir innan hins ákveðna tíma, skal vezlunarfélaginu heimilt að selja hin íslenzku hlutabréf við opinbert uppboð til lúkningar skuldinni. Skúli var gramur yfir þessum málalokum og skaut

málinu til hæztaréttar, en úrskurður nefndarinnar var þar staðfestur 14. marz árið eptir.¹

Hinn 20. apr. 1770 var seldur helmingurinn af hlutabréfum hinna íslensku hlutbafenda í samkunduhúsi kaupmanna í Höfn. Höfðu félagsstjórnir ráðið með sér að láta bjóða í bréfin fyrir hönd félagsins, svo framarlega sem þau eigi næðu vissu tilteknu verði. Skúli var við staddur, er uppboðið fór fram, og er búið var að birta skilmálana, stóð hann fram og lagði bann fyrir söluna í nafni sínu og samfélaga sinna. Þannig barðist hann svo að segja fram í rauðan dauðann fyrir máli sínu og gaf mönnum til kynna, að hann álti sér og löndum sínum misboðið. Auðvitað var bann hans eigi tekið til greina. Uldall hæztaréttarmálafærslumaður, er mætti fyrir félagsins hönd, krafðist þess að dómnum væri fullnægt, og var svo gert. Af þeim 25 hlutabréfum, er boðin voru upp, keypti félagið 16, en hin 9 keyptu einstakir mann. En nú fór svo, að þessi 25 hlutabréf seldust fyrir hærri upphæð en sem svaraði skuldinni með áföllnum rentum, svo félagsstjórnin varð ásátt um, að hlutbafendum skyldi skilað aptur 3 þeirra. Voru þannig seld 22 hlutabréf alls og var málinu þar með lokið.²

Þessi úrslit málsins leiddu til þess, að flestir Íslendingar, er áttu hér hlut að máli, misstu kjarkinn og treystust eigi lengur að standa í illdeilum út af stofnununum. Varð Magnús amtmaður Gíslason, er verið hafði einn af aðalmáttarstólpum stofnananna allt frá upphafi, fyrstur til að selja megnið af blutabréfum sínum, og eptir honum komu lögmennirnir báðir. Báru þeir því við, að þeir hvorki hefðu tíma né efni til að standa ár frá ári í öllum þeim róstum, er af stofnununum risu, og eigi mættu þeir heldur lengur við því ýmsra orsaka vegna að standa í illdeilum við verzlunarfélagið. Ýmsir meðal sýslumanna fylltu flokk þeirra, og er alþýðumenn þeir, er hlut áttu í stofnununum, sáu hvert ráð leiðtogar þeirra, embættismennirnir, tóku, hugðu þeir að hér mundi búa eittbvað illt undir, og gerðu slíkt hið sama, að þeir losuðu sig við hlutabréfin hið bráðasta. Voru að síðustu fáir eptir aðrir en Skúli, en hann vildi engan bilbug láta finna á sér og átti enn allmörg blutabréf. Þannig voru þá stofnauirnir mikið til komnar í hendur hinna dönsku kaupmanna.

¹ Pontoppidan: Handels-Magazin. II. bls. 92—102.

² Pontoppidan: Handels-Magazin. II. bls. 103—104.

Eins og ráða má bæði af máli þessu og ýmsum öðrum atvikum, var samlyndið allt annað en gott milli Skúla og félagsstjórnarinnar, enda var eigi annars að vænta. Félagið lét sér auðvitað aðeins annnt um stofnanirnar að svo miklu leyti, sem vænta mátti að þær yrðu því til hagnaðar. Meðlimir félagsins voru allir kaupmenn og má eigi saka þá um, þótt þeir vildu græða á stofnununum að svo miklu leyti sem unnt væri, og engir þeirra voru Íslendingar, svo þess var tæplega að vænta, að þeir vildu leggja mikið í sölurnar fyrir Ísland, sem þeir eigi gátu litið neinum sérlegum ástaraugum á. Er því félaginu alls eigi láandi, þótt það eigi tæki öllum aðgerðum Skúla með þögn og þolinmæði, því hann hleypti opt stofnununum í stórkostnað, án þess nokkurt útlit væri fyrir að þær mundu gefa af sér ríflegri ágóða en áður. Þetta kom til af því, að Skúli hafði stöðugt þá hugmynd fyrir augum að stofnanirnar ættu fyrst og fremst að vera nokkurs konar iðnaðarskóli fyrir landið, en eigi gróðafyrirtæki. Hefði nú félagið tekið í strenginn með hógværd og skynsemi, tekið ráðin af Skúla og komið stofnununum í það horf, að líkindi mætti þykja að þær borguðu sig, en þó um leið gert sér far um að framkvæma uppfræðsluhugmyndina, þá hefði eigi mátt gefa því sök á neinu. En það kom brátt í ljós, að tilgangur félagsins með stofnanirnar var allur annar.

Árið 1767 sendi verzlunarfélagið Ara nokkurn Guðmundsson¹ til Íslands. Átti hann að vera kaupmaður á Hólminum og jafnframt sitja í stjórn stofnananna. Eigi vita menn hverjar skipanir hann færði með sér frá félagsstjórninni, en víst er um það, að hann gerðist brátt ráðrikur mjög og vildi einn öllu stjórnna. Hέλzt honum það uppi lengi vel, því Skúli var utan í málum sínum á þessum árum. Hið fyrsta tiltæki Ara eptir að hann var kominn til landsins var það, að hann rak megnið af vinnufólki stofnananna burtu. Alls vísaði hann burt 53 manns. Hafði megnið af fólki þessu haft atvinnu við stofnanirnar frá fyrstu byrjun og kunni lítt til annarar vinnu. Sat það því uppi atvinnulaust og átti við mestu fátækt og harðrétti að búa. Að lokum voru eigi nema 26 manns eptir við stofnanirnar og höfðu þeir þó eigi atvinnu nema öðru hverju, og viðurværi höfðu þeir

¹ Ari Guðmundsson herráð ól mestan aldur sinn erlendis. Kallaði hann sig Arv Guðmundsen, en eptirnafn hans sést þó opt skrifað bæði Gudmandsen og Gudmansen.

hið versta. Laun þeirra voru stórum lækkuð, þeir fengu ekkert skinn til skóleðurs, ekkert vaðmál til rúmfata, enga sýrublöndu til drykkjar og ekkert ljós, svo hætta varð allri vinnu er rökkva tók. Gengu nú aðeins 4 vefir, en með því Ari eigi hafði sett til þeirra nema 6 spunamenn, urðu vefararnir opt og tíðum að hætta vinnunni, því hinir höfðu eigi við. Gekk allt í hinu mesta ólagi, og fólk það, er eptir var, varð tómlátt og hirðulaust, því enginn hafði eptirlit með því. Á vetrarvertíðinni réðu nokkrir þeirra sig í skiprúm, en þegar til kom tók Ari hlut þeirra.

Þegar Skúli heyrði hverju fram fór, varð hann æfur mjög. Einkum þótti honum hart hvernig farið var með vinnufólkið, en hann mátti enga bót á þessu ráða, því hann hélt stöðugt kyrru fyrir í Kaupmannahöfn til að halda uppi vörn fyrir sig og samféлага sína í hlutabréfamálinu. Andstefna Skúla í málinu ber það með sér, að honum hefur verið þungt niðri fyrir. Krafðist hann þar, eins og áður er getið, að vinnufólkið væri tekið aptur og félagið skyldað til að skila af sér stofnununum. Hann fékk þó engu ágengt í þessu efni, og jafn lítinn árangur báru umvandanir hans við félagsstjórnina. Hún var staðráðin í að halda sínu fram, en þó þótti henni sem ekkert verulegt yrði að gert meðan Skúli hefði nokkur ráð. Nú vildi svo vel til fyrir henni, að henni gafst hin bezta ástæða til að bola Skúla úr stjórninni, en ástæðan var hinar tíðu og löngu dvalir hans erlendis. Var honum nú gefið til kynna að honum væri vikið frá stjórn stofnananna vegna þess, að hann með þessu háttalagi sínu eigi gæti haft það eptirlit með þeim, er þyrfti. Eptir samningnum frá 1764 hafði félagsstjórnin fullt vald til að víkja honum frá nær henni þóknaðist, og varð Skúli að taka því öllu með þögn og þolinmæði.

Þótt sökin hér í fljótu bragði virðist liggja hjá félaginu, þá má þó vel virða því þetta tiltæki til vorkunar, er nánar er á málið litið. Einræði Skúla var alla tíð við brugðið og fékk félagið að kenna á því í ýmsu. Það bar varla við að Skúli samþykktist neitt það, er félagið gerði, en heimtaði af félagsstjórninni að hún orðalaust gerði sig ánægða með allar hans tiltektir, og færi svo að hún eigi gerði það, hljóp hann upp á nef sér og úthúðaði henni á allar lundir og gerði henni allt til bölvunar. Þannig skrifaði hann einu sinni í bræði sinni félagsstjórninni, er ráðgert var að fá nýjan mann til að veita ullariðnaðinum forstöðu, hér um bil á þessa leið: »Verksmiðjunum hefur þingað til vegnað

bezt þegar komið hefur orðið hjá því að taka útlenda asna til að veita þeim forstöðu, og hafa þeir aldrei orðið landinu til annars en bölvunar.¹ Má eigi saka félagsstjórnina um, þótt henni mislíkuðu slík ummæli.

Eftir að búid var að bola Skúla frá stjórn stofnananna, hafði Ari fullkomlega frjálssar hendur og gafst honum nú enn betra tækifæri til að halda fram hinum upptekna hætti sínum. Það sem hingaðtil hafði gert verið, nefnilega að vísa burt nokkru af fólkinu, minnka verksvið stofnananna og spara til við þær í ýmsum greinum, mátti allt verja frá sjónarmiði félagsins. En félagið lét sér eigi eingöngu nægja með þetta, heldur tók til ýmsra annara bragða, og bar framferði Ara þess ljósan vott, hver tilgangur félagsstjórnarinnar í raun og veru var, því í öllum sínum gerðum fylgdi Ari skipunum hennar. Tilgangur félagsstjórnanna var sá, að koma stofnununum smátt og smátt á knén og vekja mistraust manna til þeirra, svo þeir að lokum mættu upphefja þær að fullu og öllu án þess alþýða manna andæfði því. Beittu þeir ýmsum klækjum til að fá ásetningi sínum framgengt. Ari gaf eigi nema hálfvirði fyrir ullina, en hækkaði aptur á móti verð á öllum afurðum stofnananna. Það var alsíða, að fólk í grennd við Reykjavík léti stofnanirnar lita ull sína, band eða vaðmál, og höfðu menn áður fyr meir galdið 14—18 skildinga á pundið, og þótti fullborgað, en Ara þóknadist að setja það upp í 24 skilinga. Einhverju sinni tók Ari sig til og fór utan með 400 stranga af klæði, og var það bæði ólitað, óþæft og ópressað og í alla stadi smáanarlega úr garði gert. Hafði hann klæðið frammi til sýnis og sölu í Kaupmannahöfn, en fáum þótti slægur í því og fengu stofnanirnar illt orð á sig fyrir þessu vinnubrögð. Enn fremur hylltist Ari til að hafa klæði þau og vaðmál, er send voru út um land til sölu, ullarslæn, illa unnin, hálfþæð, gisin og mikils til of mjó. Kvörtuðu menn sáran undan þessu við kaupmenn, en þeir svöruðu allir á einn veg: »Þetta er íslenzkur iðnaður, þarna getið þið séð!« Tókst félaginu þannig smátt og smátt að gera iðnaðarstofnanirnar óvinsælar meðal almennings.¹

Hvað félagið ætlaði fyrir sér með þessu háttalagi, var þannig auðsætt. Hversvegna félagið vildi afnema stofnanirnar, kann

¹ Sjá No. 116 fol. á landsbókasafninu.

² Sjá Landkommissionens Dokumenter lit. M 1—2 og lit. TT.

í fljótu bragði að virðast torskilið, en þó má finna ástæðu til þess, þegar nánar er á málið litið. Eptir því sem útlit var til mátti ætla, að stofnanirnar eigi fyrst um sinn mundu verða félaginu til hagnaðar. Kaupmenn gátu haft miklum mun meiri ágóða af því, að flytja vörur þær, er til stofnananna þurfti, svo sem ull og skinn, til Kaupmannahafnar og selja þar. Sömuleiðis gat félaginu orðið miklu meiri hagnaður að því að flytja útlenda klæðavöru til landsins í stað þess að hafa klæði stofnananna á boðstólum, því erlendis gátu þeir keypt úrhraksklæði við lágu verði og selt aptur á Íslandi við fullu verði, eins og opt hafði áður tíðkast. Á líkan hátt var því varið með færi og tógvöru. Enn fremur var árferði slæmt um þessar mundir, fjársýki geysaði yfir landið og vetrarhörkurnar felldu megnið af fé því, er fjársýkin skildi eptir, svo lítils ágóða var að vænta af ullariðnaðinum meðan þessi ósköp gengu yfir, en hinnsvegar var allmikið umstang við iðnaðinn og sumar greinar stofnananna kröfðust þess, að töluvert væri lagt í sölurnar fyrst um sinn, ef öllu skyldi haldið áfram. Allt þetta varð til þess að rýra gyldi stofnananna í augum félagsins. Kaupmenn gátu eigi litið sömu augum á þetta og Skúli, er fyrst og fremst hafði heill og viðreisn landsins fyrir mælisnúru.

Það má geta því nærri að Skúla hefur sárnað, er hann komst að raun um hver tilgangur félagsins var. Stofnanirnar voru óskabarn hans, voru svo að segja hold af hans holdi og bein af hans beinum, og hann hafði í mörg ár barizt fyrir að koma þessu óskabarni sínu á legg og hvorki sparað til þess fé, tíma né krapta. Það er því engin furða þótt hann yrði bæði hryggur og reiður út af framferði félagsins og hyggði á hefndir. Hinn einasti vegur til að koma hefndum fram á félaginu var sá að fá nefnd skipaða til þess að rannsaka og dæma málið, því honum þótti sem enginn efi gæti leikið á því, hver hefði rétt og hver rangt fyrir sér. Hinn 20. maj 1769, skömmu eptir að hlutabréfamálið var útkljáð fyrir hæztarétti, sótti hann um, að skipuð væri nefnd til að rannsaka málið og leggja dóm á meðferð félagsins á stofnunum, en stjórnin synjaði því. Lét stjórnin um þetta leyti hefja annað mál gegn félaginu, og hefur henni sjálf-sagt þótt nóg að hafa eitt mál undir í einu.

Árið eptir, 1770, var hin svo nefnda „Landkommission“ send til Íslands. Áttu meðlimir nefndar þessarar að kynna sér ástand lands og þjóðar, gefa stjórninni til kynna hversu því

væri varið og leggja ráð á, hversu helzt mætti koma landinu upp og bæta það, er aflaga færi. Í nefndinni sátu 3 menn: Þorkell Fjeldsted, fyrverandi lögmaður á Færeyjum og síðar amtmaður í Þrándheimi, Andreas Holt, ráðherra í Kristjaníu og kaupmaður nokkur að nafni Thomas Windekilde. Þegar eptir að nefnd þessi var skipuð, skrifaði Skúli stjórninni, lýsti framferði félagsins gagnvart stofnununum og heiddist þess, að tveim af nefndarmönnum, Holt og Fjeldsted, væri falið á hendur að rannsaka málið. En heiðni hans var enn synjað, og mun það mest hafa komið til af því, að stjórnin hefur óttast að slíkt mundi verða of tafsamt fyrir nefndina, er hafði svo stórt starf á hendi fyrir. Hér að auk hefur stjórnina máské rekið minni til, hversu fór með málaránnsóknir Árna Magnússonar og Páls Vídalíns um þær mundir, er þeir ferðuðust á Íslandi. Nefndin dvaldi eitt ár á Íslandi og sneri að því búnu aptur til Hafnar og lagði fram árangurinn af förinni. Hafði hún meðferðis mesta fjölda af skjölum víðsvegar af landi og ýmislegs innihalds, og eru þau geymd á Ríkisskjalasafninu í Kaupmannahöfn. Skúli skrifaði ýtarlega um stofnanirnar frá fyrstu byrjun og allt til þess tíma, og er það stór hók. Nefndarmenn höfðu og sjálfir gott tækifæri til að kynna sér ástand stofnananna, því þeir sátu lengstum í Reykjavík. Gáfu þeir stjórninni svolátandi skýrslu um ásigkomulag þeirra:

•Vér höfum skoðað verksmíðurnar og orðið þess varir, að eigi ganga þar nema 5 vefir; er á einn þeirra ofið kirsey, á einn vaðmál og á þrjá klæði. Á síðastliðnu ári var eigi lagt meira af ull og handi til þeirra en 17—18 skæ, en með því háttalagi verður eigi unnið meira en $\frac{2}{3}$ hlutar þess, er að öðrum kosti mætti afkasta með því fólki og áhöldum, er nú eru þar. Af vinnufólki stofnananna fá 5 árskaup, og þeir 18 sveinar, er við stofnanirnar eru, fá sumir vikukaup en sumum er galdið á hvern stranga. Hið sama er að segja um vinnudrengina. Þófaranum er galdið á hvern stranga, er hann þæfir, en þófaramylnan er mjög af sér gengin og þarf bráðra endurbóta. Hinar aðrar greinar stofnananna, svo sem sútunin, færasnúningurinn og fiskiveiðarnar, eru nú með öllu lagðar niður. Brennisteinnssuðunni við Húsavík er að vísu haldið áfram, en eigi er oss að fullu kunnugt, hvernig hún gengur. — Æskilegt væri að færasnúningnum yrði haldið áfram og að þar yrðu snúin bæði haldfæri og annað, og það því fremur, sem bæði er til þess hentugur staður,

hús og áhöld. — Þegar landinu með tímanum hlotnast sú blessun, að fjársýkinni linnir, mundi það verða til mikilla og almennra nota, að ullaíðnaður í smærri stíl væri hafinn til og frá um landið. Ólafur amtmaður Stephensen hefur komið þess háttar iðnaði á hjá sér á Leirá og leggur hann árlega nokkra stranga af klæði inn í verzlunina og hefur reynzt hagnaður að því á báðar hliðar.

Vér álitum það vera til heilla og framfara fyrir landið að verksmiðjunum í Reykjavík sé eigi aðeins haldið við, heldur og að kostað sé kapps um af fremsta megni að auka þær og efla, eptir því sem tími og kringumstæður leyfa.¹

Sem dæmi þess, hve ófyrirgefánlega verzlunarfélagið trassaði stofnanirnar og niddi þær niður, vil jeg leyfa mér að tilfæra lýsingu á námunum í Krísvík og eignum stofnananna þar eptir Óla nokkurn Henckel, er sendur var til Íslands 1775 til að skoða þær. Hann skýrir þannig frá: »Húsin, sem jeg skoðaði og sem að íslenzkum sið eru reist af torfi og grjóti, eru hrunin niður og fallin saman og allur viður í þeim fúinn og ónýtur. Af húsgögnum og áhöldum sást ekkert, reykháfarnir voru fallnir niður og múrsteinarnir sumpart á burtu og sumpart í molum. Eigi nokkurn tíma að hugsa til þess að hefja þar brennisteinsuðu á ný, verður að reisa allt af nýju, því ekkert er nýtandi af hinu forna.«²

Það er engum efa bundið, að skýrsla »Landkommissiónarinnar« um stofnanirnar hefur átt mikinn þátt í því, að stjórnin loks bænheyrði Skúla og skipaði 16. maj 1772 nefnd til að rannsaka meðferð félagsins á stofnununum og leggja dóm á. Var þeim Magnúsi varalögmanni Ólafssyni (varalögm. s. og a. 1769—1791, lögm. 1791—1800) og Sigurði landþingsskrifara Sigurðssyni (landþingsskr. 1743—1764) falið á hendur þetta starf. Skúli hafði sett upp rækilegt skjal með 11 klögupóstum og var þar farið svo nákvæmlega í sakirnar sem unnt var og allt það tínt til, er finna mátti félaginu til saka. Krafðist hann þess, að nefndin rannsakaði og dæmdi sérstaklega um hvern póst fyrir sig, en þeir hljóðuðu í heild sinni hér um bil á þessa leið:

¹ Sjá »Betænkninger og Forslag frá de beskikkede Kommissærer i Island« á Ríkisskjalasafninu.

² Sjá No. 55 í skjölum M. Stephensens á skjalasafni Á. M.

*1. Nefndarmönnum er falið á hendur að úrskurða, hvort félaginu eigi beri að greiða hluthafendum stofnananna þá 2000 dali, er enn standa eptir af skuldalúkningarupphæðinni. 2. Hverju félagið skuli bæta það, að það eigi hefur þrátt fyrir ákvæði samningsins frá 2. apr. 1764 byrgt verksmiðjurnar í Reykjavík að ull, en aptur á móti vísað vinnufólkinu burt, þótt megnið af því væri ráðið upp á lífstíð, vikið ráðsmanninum frá o. fl. 3. Hverju félagið skuli bæta það, að það hefur látið hætta færasnúningnum, sem var til mikils hagnaðar fyrir landið. 3. Hvort félaginu eigi sé skylt að greiða sóknarprestinum í Reykjavík laun þau, er honum bera samkvæmt samningi milli hans og hinna íslenzku hluthafenda, sem staðfestur er með dómi. 5. Hverri refsingu félagið skuli sæta fyrir það, að það hefur afnumið eina af aðalíðnaðadargreinum stofnananna, nefnilega fiskiveiðarnar, selt duggurnar og þannig komið í veg fyrir, að Íslendingar mættu læra sjómennsku, sem þó var aðaltilgangurinn með útgerðina. 6. Hvort félaginu eigi beri að bæta hluthafendum skaða þann, er þeir hafi beðið við sölu klæðavöru og brennisteins. 7. Hvort félaginu eigi beri að gjalda hluthafendum ágóðann af hlutabréfum þeirra fyrir árið 1765, samtals 1400 dali, með áföllnum rentum, og enn fremur hvort því eigi beri að gjalda málskostnaðinn í hlutabréfamálinu, sem svaraði 400 dölum m. m. 8. Hvort félagið eigi skuli hafa fyrirgert samningi þeim, er gerður var milli þess og hinna íslenzku hluthafenda 2. apr. 1764, og hvort því eigi skuli gert að skyldu að koma verksmiðjunum í sama hof og þær voru í 1. jan. 1764 og fá hluthafendum þær aptur í hendur. 9. Þegar félagið eigi fékk talið landfógeta á að gefa samþykki sitt til ráðstafanna þeirra, er gerðar voru til að afnema og eyðileggja stofnanirnar, svipti það hann 1. júlí 1769 launum þeim, er honum báru sem stjórnanda stofnananna. Nefndinni er því falið á hendur að úrskurða, hvort félaginu eigi beri að greiða honum laun þau, er ákveðin voru og sem voru 300 dalir á ári hverju. 10. Félagið hefur með framferði sínu komið því til leiðar, að landfógeti hefur orðið að fara 5 sinnum utan, en hefur þó um leið synjað honum flutnings á nauðsynjum þeim, er hann hefur þurft að hafa meðferðis. Nefndinni er því falið á hendur að úrskurða, hvort félaginu eigi samkvæmt ákvæðum 35. greinar verzlunarskilmálans skuli gert að skyldu að bæta landfógeta þetta með 350 dölum fyrir hverja ferð. 11. Skal nefndin taka

til ihugunar alla þá klögupósta, er hinir íslenzku hluthafendur hér að auk kunna að koma fram með í málinu.¹

Jeg hef tekið hér nefndarskipunina upp í heild sinni mest-megnis af þeirri ástæðu, að hún sýnir svo vel, hversu málsókn Skúla venjulegast var varið. Það er eigi nóg með, að allar sakir, smáar og stórar, séu tindar til og teknar fram, heldur reisir hann af nýju mál, sem þegar var útkljáð fyrir hæztarétti (sbr. 7. póst), og setur fram kröfur, sem eigi virðist nein sann-girni í (t. d. að koma stofnununum í sama horf og þær voru í við áramót 1763—64, sbr. 8. póst, og um launaútborgunina, sbr. 9. póst). Það var því engin furða þótt félagsstjórninni eigi yrði um sel, er hún heyrði allar þessar ákærur. Hún þekkti Skúla svo vel, að hún vissi, að hún nú mátti búast við öllu hinu versta, að hún mátti vænta þess, að hann léti ekkert sparað, er kapp og fylgi og margra ára rótgróin heipt mætti finna til, til að ná hefndum yfir félaginu. Auk þess vissi félagsstjórnin upp á sig skömmina í ýmsum atriðum og óttaðist hversu fara mundi. Hún tók loks það ráð að skrifa konungi 25. maj s. á. og biðja umbóta á nefndarskipuninni, því að öðrum kosti segir hún að félagið eigi megi koma fram vörn í málinu. Hún kvartar sáran yfir því, að málið skuli rannsakað og dæmt á Íslandi, þykist eigi geta fengið þar neinn færað mann til að flytja málið fyrir sína hönd, kveður tímann allt of nauman o. m. fl.²

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 764.

² Af því að skjalið að ýmsu leyti er merkilegt og einkennilegt, set jeg það hér eins og það er í heild sinni (í ísl. þýðingu).

»Landfógetinn hefur birt fyrir oss nefndarskipun nokkra, er Yðar Hátign hefur sent til Magnúsar varalögmanns Ólafssonar og Sigurðar landþingsskrifara Sigurðssonar, viðvikjandi ýmsum póstum, er landfógetinn hefur komið fram með gagnvart verzlunarfélaginu. Ekkert er maklegra en að landfógetanum, svo framarlega sem hann þykist hafa ástæðu til að bera sig upp undan félaginu, sé gefið tækifæri til að ná rétti sínum, en hinnsvogar viljum vér hér með leyfa oss að sýna fram á, að nefndarskipuninni í ýmsum greinum er svo varið, að félaginu eigi gefst kostur á að koma fyrir sig þeim gögnum, er málið krefur.

Það eru einkum þau ákvæði nefndarskipunarinnar, er bjóða að stefnuna skuli birta fyrir umboðsmanni félagsins á Íslandi og að þar skuli dómurinn upp kveðinn, sem koma félaginu í mesta klipu.

Þessi ákvæði varna félaginu réttar þess, er lögin heimila

Því má nú eigi neita, að félagið virðist hér hafa nokkuð til síns máls. Þegar þess er gætt, að félagið eftir ákvæðum nefndarskipunarinnar eigi hafði lengri tíma til að safna málgögnum og til undirbúnings yfir höfuð, en frá því nefndarsipunin var gefin út 16. maj og til þess vorskip lögðu á stað, þá má það

hverjum málsaðila, nefnilega að svara til sakar fyrir sínu eigin varnarþingi, og hefur félagið því fremur rétt til að krefjast þessa, sem samningur sá, er málið ris af, er gerður hér í Kaupmannahöfn og eigi á Íslandi; auk þess er það algeng regla í öllum málum, en þó einkum í málum þeim, er nefndum er falið að rannsaka, að hinum stefnda sé gefinn kostur á að velja nefndarstaðinn. Þó er það eigi einasta þetta, er knýr oss til að bera oss upp, heldur einkum og sérstaklega það, að nær því ómögulegt er að fá vörn í málinu á Íslandi.

Öllum mönnum er kunnugt um, hve illa íslenzkir embættismenn eru að sér í öllu því, er að réttarhaldi lýtur. Það er því með öllu ógerningur fyrir félagið að fá skipaða nefnd aptur á móti, og ómögulegt að fá mann, sem sé fær til að flytja málið fyrir félagsins hönd; en þótt nú svo færi, að einhvern mætti finna til þess, þá er sá gallinn á, að 11. póstur nefndarskipunarinnar heimilar landfógeta og félögum hans að bera fram svo margar klaganir, sem þeim sjálfum þóknast, og er félaginu ómögulegt að vita fyrir fram, hverjar þær kunna að vera, né gefa málaflutningsmönnum sínum skipanir því viðvikjandi og senda þeim varnar-skjöl þau, er málið kann að útheimta. Nú er svo til tekið í nefndarskipuninni, að málið skuli til lykta leitt innan 6 mánaða frá því að stefnan er lögð fram í réttinum, og þannig áður vorskip koma til Íslands 1773. Það liggur þannig í augum uppi að félaginu er ómögulegt að koma fram vörn í málinu og að það er svipt rétti sínum. Leyfum vér oss því að fara fram á, að félaginu sé gefið færi á jafnt öðrum að njóta landslaga og réttar, og að Yðar Hátign megi þóknast að breyta nefndarskipuninni á þá leið, að landfógeta sé gert að skyldu að sækja málið á hendur félaginu fyrir varnarþingi þess hér í Kaupmannahöfn.

Vér vonum að Yðar Hátign bænheyri oss með því Þér hafið heitið oss vernd Yðar í verzlunarskilmálanum. — Vér viljum nú sem stendur, til þess eigi að seinka fyrir höfuðmálinu, láta kyrrt liggja, að landfógeti hvorki hefur staðið við þau loford, er hann hafði gefið félaginu, nefnilega að stofnanirnir undir stjórn hans skyldu gefa af sér 8000 dali á ári, og sem hafa farið þannig, að félagið hefur árlega skaðast á þeim um 3—4000 dali, svo hann í nefndarskipuninni fer með rangindi ein og ósannindi, né heldur viljum vér vekja máls á því, að landfógeti senni-

engin furða þykja. Þótt félagsstjórnin ygldi sig og léti illa yfir. Allra verst var þó það ákvæði nefndarskipunarinnar, er heimilaði Skúla og félögum hans að bæta við svo mörgum ákærupóstum, er þeir vildu, því á þann hátt gátu þeir fundið sér hitt og þetta til saka í miðjum klíðum, dregið málið á langinu eptir vild sinni og gert félaginu nær því ómögulegt að koma rækilega vörnum fyrir sig. Hefði konungur hinnsvegar breytt nefndarskipuninni félaginu í vil og skipað svo fyrir, að nefndin skyldi sitja í Kaupmannahöfn, þá hefði Skúla aptur á móti veitt jafn örðugt að koma fyrir sig gögnum, því hann bjóst að leiða fram aragrúa af vitnum víðsvegar af landi. Var því eigi annað að gera fyrir konung en að láta sitja þar sem komið var. Sumar af klögunum kaupmanna voru þess efnis, að stjórninni þótti fjarstæða að taka þær til greina, t. d. barlómur félagsstjórnarinnar um kunnáttuleysi Íslendinga og fávizku í lögum. Stjórninni var það vel kunnugt, að um þessar mundir voru uppi ýmsir Íslendingar, er voru vel að sér í þeirri grein. Skúli sjálfur var einn á meðal þeirra, og hefði dönskum kaupmönnum vel mátt vera minnisstæð frammistöða hans í ýmsum málum, er hann bar hærra hlut í, sumpart vegna hinnar duglegu málferzlu sinnar. Þessi ásökun félagsstjórnarinnar var heldur eigi annað í raun og veru en vandræða viðbára. Þar sem félagið síðast í bréfi sínu dróttar því að Skúla, að hann hafi valið þessa menn til að sitja í nefndinni af því að þeir ættu eða hefðu átt hluta í stofnununum og að þeir því eigi mundu dæma óvilhált, þá er slíkt tilhæfulaust. Má vera að þeir hafi átt nokkurn þátt í stofnununum, en hitt er aptur á móti víst, að þeir voru engir vinir Skúla, að minnsta kosti er það kunnugt um Magnús Ólafsson, að hann miklu fremur var fjanmaður hans og kom það fram við ýms tækifæri.

Hinn 29. sept. 1772 birti Sigurður landþingsskrifari stefnuna fyrir Christjansen kaupmanni á Hólminum og stjórnanda stofnananna, en hann vísaði til Lindbergs málafærlumanns, er hafði umboð félagsstjórnarinnar til að svara til sakar í málinu. Magnús varalögmaður kynokaði sér við að takast nefndarstórfin

lega eigi hefur neitt umboð frá þeirra hendi, er hann tekur málið að sér fyrir, eða að nefndarmenn þeir, er landfógeti hefur fengið, án efa eru eða hafa verið hluthafendur stofnananna. (Sjá Pontoppidan: Handels-Magazin II, bls. 108—110).

á hendur nema því aðeins að fullnægt væri kröfum þeim, er hann kom fram með, en þær voru þessar: Í fyrsta lagi að Skúli útvegaði honum frá helztu hluthafendum stofnananna (svo sem erfingjum Magnúsar amtmanns Gíslasonar, Brynjólfs Sigurðssonar og Þorsteins í Brautarholti, og frá Þorsteini sýslumanni Magnússyni og Þorbirni í Skildinganesi) fullkomna viðurkenningu um, að þeir tækju á sig allan kostnað, er af málinu kynni að leiða bæði innan lands og utan, enn fremur málafærsluaun hans og sæmilegt uppeldi og ferðakostnað handa honum, svo hann sjálfur mætti reka málið fyrir hæztarétti ef þörf gerðist. Í öðru lagi krafðist hann þess, að Skúli sendi honum umboð hluthafenda til að halda málinu áfram þótt svo kynni að fara, að Skúla missti við, og í þriðja lagi, að landfógeti skyldi gjalda honum fyrir fram áður hann snerti við málinu 300 dali í reiðu peningum. Þetta voru kjör, sem Skúli auðsjáanlega eigi með neinu móti gat gengið að, og voru í raun og veru ekkert annað en nokkurs konar tilkynning um, að Magnús alls eigi vildi takast málið á hendur. Skúli bauð svo góð kjör, sem hann frekast mátti, en þau voru á þann veg, að Magnúsi skyldi heimilt að dvelja kostnaðarlaust með honum í Viðey vetrarlangt og enn fremur bauðst hann til að leggja fram 10 dali í ferðakostnað. En Magnús vildi alls eigi þekkjast þessi boð. Skrífaði Skúli þá Steindóri Finnssyni sýslumanni í Árnessýslu¹ og bað hann takast málið á hendur, en hann færðist undan og bar við embættisönnum. Skúli reyndi enn fyrir sér á ýmsum stöðum, en enginn vildi verða til þess að takast nefndarstörfin á hendur í stað Magnúsar, svo ískyggilega leizt mönnum á málið og svo mjög óttuðust menn fjandskap kaupmanna. Skúli var hinn ákafasti og vildi fyrir hvern mun hafa mál sitt fram og það svo fljótt sem auðið væri, svo félaginu eigi mætti takast að bera fyrir sig varnir og koma við klækjum. Skoraði hann því á Sigurð að gera gangskör að málinu, en hann taldist undan að taka til starfa fyrri en annar maður væri skipaður í stað Magnúsar. Þótti honum ráðlegast að fresta málinu til næsta vors og setti 16. apríl til réttarhaldsins. Var það bæði að illt var að fást við málið, ferðast, leiða fram vitni og halda skoðunargerðir o. fl. er vetur fór í hönd, og svo hitt, að enn gekk tregt að fá nýjan nefndarmann, svo Sigurði þótti hentast að hafa timann fyrir sér.

¹ Steindóri var veitt Árnessýsla 1772.

Loks tókst Skúla að fá mann í nefndina í stað Magnúsar Ólafssonar og var það Magnús Ketilsson, systursonur hans. Flýtti Skúli nú fyrir allt hvað hann gat og rak ósparlega á eptir nefndarmönnum, því hann vildi eins og áður er getið fá málið útkljáð sem fyrst. Fór fyrsta réttarhald fram í Reykjavík mánudaginn 8. marz 1773 og var þar saman kominn fjöldi manna, er skyldu bera vitni um brottvísun vinnufólksins frá stofnununum og var framburður þeirra á þá leið, er áður er frá sagt. Þegar eptir komu sína til landsins hafði Ari tekið að vísa fólkinu burt og hinn 25. júlí 1767 hafði hann vísað frá 34 og smátt og smátt fýmsum hinna, er eptir voru, án þess að færa nokkra ástæðu fyrir breytni sinni. Einum af vinnumönnum stofnananna, Franz nokkrum Illugasyni, hafði Ari vísað burt af þeirri ástæðu, að honum þótti hann vefa of mikið og bar hann því við, að stofnanirnar hefðu eigi ráð á að gjalda honum svo mikil laun, sem hann ynni fyrir! Árið 1766 hafði Skúli tekið Þorkel nokkurn Þórðarson, er verið hafði áður bóndi nyrðra, til ráðsmanns við stofnanirnar. Var honum falið á hendur að veita móttöku öllum aðkeyptum vörum, vega fólkinu út mat, hafa umsjón með húsum og áhöldum stofnananna og sjá til þess að hjáleigumenn stofnananna gerðu jarðabætur o. s. frv. Höfðu þeir Pahl umsjónarmaður og Holm bókfærslumaður eptir framburði Skúla verið honum samþykkir í að ráða Þorkel til þessa starfs. En árið eptir vísaði Ari honum burt ásamt með hinu öðru fólki stofnananna. Enn fremur báru vitnin það, að hús og áhöld stofnananna hefðu undir stjórn Ara gengið úr sér ár frá ári og ekkert verið gert til að afstýra því eða ráða bót á.

Næsta réttarhald fór fram á Eyrarbakka hinn 22. júlí, en Lindberg bað um frest til að koma fyrir sig gögnum og var hann veittur. Enn var málið tekið fyrir 4. október. Voru þar á ný leidd fram mörg vitni og á meðal þeirra 7 af vinnumönnum stofnananna. Bárust böndin stöðugt fastar og fastar að Ara og félaginu. Félagsstjórnin hélt uppi svörum af fremsta megni og bar það helst fyrir sig, að fjársýkin og ullarskorturinn hefðu valdið því, að félagið hefði orðið að vísa fólkinu burt og kosta kapps um að spara í öllum greinum. Tók hún það fram, að þetta væri aðeins bráðabyrgðaráðstöfun og hefði hún í hyggju að taka aptur til óspilltra málanna þegar fjársýkinni létti, en kvað það ókleyft fyrir félagið að kaupa útlenda ull til stofnananna. Enn fremur færði félagsstjórnin það sem ástæðu fyrir því, að

ráðin hefðu verið tekin af Skúla og Ari skipaður í stað hans, að Skúli hefði farið svo ógætilega með fé stofnananna, að félagið á engan hátt hefði mátt standast það. Því næst tóku þeir Pahl og Ari að bera hönd fyrir höfuð sér. Pahl bar fram viðvíkjandi Þorkeli Þórðarsyni, að hann alls eigi hefði verið í vitorði með Skúla, er hann var ráðinn til stofnananna, að hann álití starf hans með öllu óþarft og að Skúli, meðan hann sat í stjórn stofnananna, hafi »veitt honum sem mörgum öðrum slæpingjum móttöku og sett þá niður við stofnanirnar«, og hafi hann (Pahl) engu fengið ráðið hvorki í þessu né öðru, en orðið að taka öllum ráðstöfunum Skúla með þögn og þolinmæði. Ari bar að mestu leyti hið sama fyrir sig, en tók sér miklu fleiri og gífurlegri orð í munn. Segir hann meðal annars í svari sínu: »Það er skoðun mín, að stofnanirnar eigi séu ætlaðar til að vera opið hæli og samkundubús fyrir alls konar flökkukindur, letingja, drykkjurúta og ónytjunga, og þó hef jeg séð þess ljós dæmi þann stutta tíma, sem jeg haf dvalið hér«. Ari var maður ófyrirleitinn og ógætinn í orðum, og taki menn sér í hönd varnarskjöl hans í þessu og öðrum málum, er það segin saga, að eigi kemst hann nema spólkorn áður rennur út í fyrir honum og allt lendir í rogaskömmum. Meðan mál þetta stóð yfir var það einhverju sinni að Þorkell Þórðarson skrifaði Ara og bað hann skila sér aptur skjali nokkru, er hann skömmu áður hafði fengið honum í hendur og hann nú þurfti á að halda. Ari svaraði honum um hæl aptur: »Jeg skil ekki íslenzkupvætting yðar, en það get jeg látið yður vita á hreinni dönsku, að þér eruð mesta mannhrak (Kanalje) og skarn!«. Náttúrlega er þetta eins og öll önnur bréf Ara á dönsku, en litla ástæðu hafði hann til að sletta Þorkeli því í nasir að hann kynni eigi dönsku, því málinu á bréfum hans sjálfs er þannig varið, að það opt er hlægilega tildurslegt og tír og grúir stundum hjá honum af málvillum.

Loks var vitnaleiðslan á enda og gátu nú nefndarmenn tekið að yfirfara málið, en það var meir en augnabliksverk, því máls-skjölin voru geypilega yfirgripsmikil. Skúli krafðist hvorki meiri né minni bóta af félaginu en 64,383 dala fyrir aðfarir þess. Eptir rækilega íhugun kváðu nefndarmenn upp úrskurð í málinu 11. okt. 1773. Dæmdu þeir félaginu skylt að gjalda hluthafendum stofananna 46,260 dali 9 sk., og þótt þessi upphæð fullnægði eigi kröfum Skúla, mátti hann þó fullvel una þessum úr-

slitum. Auk þess skyldi félagið láta stofnanirnar af hendi við hina fyrri bluthafendur þeirra.¹

Þótt nú Skúli og samfélagar hans mættu vel við una mála-lokin, þá var allt öðru máli að gegna um félagið og var svo sem auðvitað að það mundi eigi láta hér við sitja, heldur halda málinu til streitu úr því út í það var komið. Skaut félagsstjórnin málinu til yfirréttar 4. maj 1774. Enn fremur kom Lindberg fram með það á alþingi um sumarið til þess að fá vitnaleiðsluna rannsakaða, sérstaklega að því er snerti brottvisun vinnufólksins. Fyrirfannst það þar, að sum vitnin höfðu komið með miður réttan framburð í málinu, og báru reikningsbækur stofnanna vott um, að Ari hafði aptur veitt töluverðu af fólki því móttöku, er hann áður hafði vísað burt. Vitnin mundu eigi lengur hinn fyrra framburð sinn, en lögréttunni þótti sem hann hefði verið mjög gálauslegur og óáreiðanlegur. Enginn dómur var þó upp kveðinn í málinu á alþingi.² Á þessu sama ári varð sú breyting á um verzlun Íslands, að hið almenna verzlunarfélag gekk frá og leystist upp, en konungur tók við öllu af því. Yfirrétturinn á Íslandi vildi helst komast hjá því að eiga nokkuð við þetta mál og vísaði því frá vegna breytingar þeirrar, er á var orðin um verzlunina.³ En Skúli, er vel vissi að málið mundi eigi til lykta leitt fyrri en hæztiréttur hefði kveðið upp dóm í því, fékk því til vegar komið, að yfirréttinum var boðið að taka málið

¹ Sjá No. 116 fol. á Landsbókasafninu. Þetta er stór og voldug bók, er hefur inni að halda eptirrit af öllum skjölunum í máli þessu. Því miður er bókin töluvert úr sér gengin og vantar bæði nokkur blöð framan af og töluvert aptan af, þar á meðal dóminn. Landsbókasafnið hefur fengið bókina frá Boga Thórarensen á Staðarfelli, en hann hefur skrifað á blað fremst í bókinni að hann hafi fengið hana hjá Kristjáni kammerráði á Skarði, en hann aptur frá föður sínum Skúla sýslumanni Magnússyni, sem Skúli landfógeti sjálfur hafði gefið hana. Segir hann bókina skrifaða í Viðey undir umsjón Skúla sjálfs og sé þetta hið einasta eintak af málsskjölunum, sem til sé. Mun það og satt vera, því málsskjöl þau, er komu fyrir hæztarétt, eru nú brunnin eins og öll önnur hæztaréttarskjöl frá 18. öld. Sjá enn fremur No. 56, 4° á handritasafni bókmenntafélagsins í Kaupmannahöfn (brot).

² Sjá Löghingsbók 1774.

³ Sjá bréf frá Skúla til stjórnarinnar dags. 10. nóv. 1774 (Isl. Journal 1774).

fyrir á ný. Lofaði hann að leiða eigi fram fleiri vitni né leggja fram ný skjöl, svo málið, sem orðið var ærið umfangsmikið, eigi yxi réttinum yfir höfuð. Að Skúla hefur verið umhugað um að leiða málið til lykta sem allra fyrst, má meðal annars ráða af því, að hann skrifaði stjórninni og það hana gefa Thodal stiptamtmanni bendingu um, að leggja engar tálmanir í veg fyrir það, að landfógeti mætti fara utan um haustið og vera við staddur, er málið væri tekið fyrir í hæztarétti.¹ Gerði stjórnin þetta að beiðni landfógeta og fal stiptamtmanni á hendur að leiða málið til lykta fyrir yfirrétti sem allra fyrst. Tók stjórnin það um leið fram í bréfinu, að hún sæi ekkert á móti því að leyfa landfógeta að fara utan með málið á næsta hausti og flytja það fyrir hæztarétti.²

Hinn 23. maj vorið 1775 lagði Skúli af stað til Íslands og kom til Keflavíkur 16. júní. Hafði hann á leiðinni gert greinilegan útdrátt úr málsskjölunum og samið allýtarlegt yfirlit yfir málið. Rakti hann þar fyrst sögu stofnananna frá fyrstu byrjun og skýrði því næst frá hverjum pósti málsins fyrir sig. Ætlaði hann yfirlit þetta til leiðbeiningar dómendum í yfirréttinum og hæztarétti, er þar að kæmi, svo þeir mættu skjótar átta sig á málinu.

Daginn eftir að Skúli sté á land, reið hann að finna stiptamtman og skýrði honum frá því, að málið skyldi á ný taka fyrir í yfirrétti og því næst í hæztarétti. Stiptamtmaður var fremur fúll og lét lítt yfir; sagði hann að ervitt mundi veita að fá dómendur til að sitja í réttinum, og var auðheyrt á öllu tali hans, að honum var alls eigi um málið gefið. Skúli hafði skrifað Magnúsi Ketilssyni frá Kaupmannahöfn með Búðaskipi, tilkynnt honum málavöxtu og gert honum aðvart að mæta á þingi í kring um 20. júlí. Þessa beiðni sína ítrekaði hann með bréfi frá Keflavík, er hann skrifaði þegar við landtökuna. En nú vildi svo óheppilega til, að Búðaskip ekki kom til Íslands fyrri en í miðjum júlí, og öndverðlega í júlímánuði hafði Magnús hvorngt bréfið fengið, en einmitt um það bil skrifaði hann Skúla og kvaðst eigi geta komið á alþing það sumar, en kvaðst máske í ágúst- eða septembermánuði koma suður og reka við á Bessastöðum og Viðey í embættiserindum. Hinn 26. júní skrifaði

¹ Sjá *Íslandsk Journal* 1775 No. 19.

² Sjá *Rentekamm, isl. Kopibog* 1775 No. 232.

landfógeti Sigurði landþingsskrifara bréf sama efnis. En hér fór á sömu leið, Sigurður svaraði aptur 12. júlí og kvaðst ýmsra anna vegna eigi geta mætt á alþingi þetta ár. Hinns vegar kvað hann það meira en nóg að landfógeti mætti sjálfur fyrir yfirrétti.

Hinn 19. júlí komu málsskjölin fyrst frá verzlunarstjórninni með Eyrarbakkaskipi. Landfógeti hafði látið taka tvö eptirrit af útdrætti sínum og fékk nótariús við yfirréttinn annað í hendur, ef stiptamtmaður kynni að vilja glöggva sig á málinu, en hitt nokkrum af dómendunum. Hinn 26. júlí bar málið fyrst á góma í yfirréttinum og Prattuðu dómendur um það lengi dags, hvort málið skyldi tekið fyrir eða eigi. Guðmundur sýslumaður Runólfs-son, er stiptamtmaður hafði skipað til að færa málið fyrir hönd félagsins, krafðist þess að því væri frestað til næsta árs vegna þess að hvorugur nefndarmanna mætti. Skúli kvaðst eigi mega skilja það, að málaflutningsmaður bæði máli sínu frestað af þeim ástæðum, að mótstöðumenn hans mættu eigi. Hins-vegar kvað hann það nægja, að hann sem aðalmálsaðili væri við staddur og færði fram vörn í málinu. Því næst kom hann fram með skjal sitt, er hann hafði samið. Kvartaði hann þar sáran yfir drætti þeim, er orðinn var á málinu, og dróg engar dulur á það, að yfirrétturinn ætti hlut í því. Höfðu dómendur 1774 borið því við, að málið alls eigi heyrði undir yfirrétt, með því að verzlunarfélagið væri búið að selja konungi í hendur allar eignir sínar og hann því orðinn réttur málsaðili í stað félagsins. Skúli hafði þá brugðið skjótt við og beðið stjórnina leyfis að mega ganga fram hjá yfirrétti og þegar stefna málinu fyrir hæzta-rétt, en stjórnin hafði eigi viljað bænheyra hann, sumpart vegna þess, að sterkur grunur lék á um lögmæti nefndarinnar. Af öllum þessum ástæðum krafðist Skúli þess, að málið væri án tafar tekið fyrir í réttinum. Kvaðst hann eigi hafa neitt að athuga við dómarana, að undanteknum nótariús, Oddi varalög-manni Stephensen, er áður fyrr meir hafði skorast undan að tak-ast nefndarstörfín á hendur í stað Magnúsar Ólafssonar af þeirri ástæðu, að hann hefði lofað verzlunarfélaginu að vera Lindberg hjálplegur í málinu. En þrátt fyrir allar kröfur Skúla og ákefð, virtist svo sem hin mesta deyfð og áhugaleysi hvíldi yfir rétt-inum og var ekkert frekar að gert þann dag. Um eptirmiddag-inn átti Skúli tal við stiptamtmann og innti hann eptir, hvort eigi hefði komið bréf frá stjórninni þess efnis, að biðja hann að

flýta fyrir málinu svo það mætti taka fyrir í hæztarétti á næsta hausti, en stiptamtmaður kvað nei við. Hvað honum hefur gengið til að neita þessu, er eigi gott að vita, en líklega hefur hann óttast, að Skúli mundi eigi láta hann í rónni, ef hann vissi það, fyrri en einhver endir yrði á málinu. Stiptamtmanni var eins og áður er frá skýrt sárnaðugt að eiga nokkuð við málið og auk þess var hann heldur í nöp við Skúla af ýmsum ástæðum og lét sér eigi neitt sérstaklega umhugað um að hann fengi máli sínu framgengt.

Aptur var réttur settur síðla dags daginn eftir og var þar lesið upp svo látandi skjal: »Með því að yfirréttinum á síðastliðnu ári (1774) eigi var fullljóst, hvort mál þetta skyldi dæma þar eða eigi, þar eð konungur er annar málsaðili, var leitað úrskurðar stjórnarinnar, en hann kom svo seint til landsins, að eigi var nægur tími til að gera nefndarmönnum aðvart. Af þessari ástæðu, og svo vegna hins, að Lindberg hefur svo sterklega véfengt réttmæti nefndarinnar, að aðeins nefndarmenn sjálfir mega réttlæta sig, álitur yfirrétturinn það hentast að fresta málinu til næsta árs, og er því hér með málspörtum stefnt að mæta fyrir yfirrétti hinn 18. júlí næstkomandi ár«. —

Þannig brugðust þá enn vonir Skúla og var honum harla gramt í geði og óskaði yfirréttinum og öllum hans drætti og dauðyflishætti norður og niður. Þennan sama dag lögðu flestir af dómurunum á stað af Þingvelli, og hvísluðu margir þeirra landfógetanum því í eyra við brottförina, að þeir eigi mundu koma til þings á næsta ári ef þeir mættu ráða, því þeir hefðu enga löngun til að fást við og dæma slíkt stórmál. Ólafur amtmaður Stephensen kvaðst engan þátt vilja taka í málinu, vegna þess að tengdafaðir hans, Magnús amtmaður Gíslason, hafi verið svo mikið við það riðinn. Þannig voru horfurnar, er Skúli reið af Þingvelli sumarið 1775.¹

Á næsta sumri var málið tekið fyrir í yfirréttinum, eins og gert hafði verið ráð fyrir. Eftir langar bollaleggingar komust dómendur loks að þeirri niðurstöðu, að nefndargerðin yrði að álitast ógild með því að annar nefndarmanna væri í venzlum við landfógeta, og ýmsa fleiri galla fundu þeir á málinu. Var þetta heldur en ekki snoppungur fyrir Skúla eftir allt umstang hans og fyrirhöfn. Það sem nú í raun og veru lá næst fyrir var að

¹ Sjá *Íslandsk Journal* 1775 No. 74.

leita úrskurðar hæztaréttar um lögmæti nefndarinnar; ef hæztaréttur svo staðfesti úrskurð yfirréttarins, var eigi annað fyrir en að fá nýja nefnd og taka málið fyrir á nýjan leik, leiða fram vitni, biða úrskurðar nefndarinnar, áfrýja honum til yfirréttar og loks láta málið ganga til hæztaréttar, því þegar um svo mikla upphæð var að ræða, þóttust menn ekki geta sætt sig við minna en úrskurð hæztaréttar. En þessi leið var bæði löng og harla kostnaðarsöm og virtist allt annað en árennileg. Skúli lét þó eigi þetta fá á sig, því það var kominn eins og hálfgerður berserksgangur á hann, og bjóst hann nú að kljúfa þritugan hamarinn. Stefndi hann málinu hispurslaust fyrir hæztarétt 14. febr. 1777, en tók þó fram í stefnunni, að hann væri eigi með öllu ófús til sætta ef honum byðust viðunanleg kjör. Enn var látið svo heita að félagið væri annar málsaðili og brá það skjótt við og stefndi aptur á móti 31. marz s. á. og kom einnig fram með sáttaboð í stefnunni.

Þegar á málið er litið, má finna margar ástæður til þess, að báðir málsaðilar óskuðu sátta. Var það fyrst, eins og þegar hefur verið tekið fram, að það var því nær ókljúfandi kostnaður fyrir hina íslenzku hluthafendur að halda málinu áfram eins og nú stóð, svo þeir máttu vel gera sig ánægða með nokkurn veginn aðgengilega sáttaskilmála. Önnur ástæðan var sú, og hún var engan veginn minni, að það í raun rétttri eigi var lengur félagið, er átti að svara til sakar í málinu, þótt svo væri látið heita, heldur konungur. Hann hafði að fullu og öllu tekið að sér verzlunina, keypt öll hlutabréf félagsins og tekið við stofnununum ásamt öllum skyldum og réttindum félagsins. Hvorki Skúla né samfélögum hans var mikið um það gefið að halda málinu til streitu úr því konungur var annar málsaðili, en þóttust þó eigi með öllu mega láta málið falla niður. Á hinn bóginn mátti konungur eiga það víst ef haldið væri lengra út í sakirnar að tapa aðalmálinu, nefnilega að því er snerti það ákvæði samningsins frá 1764, að stofnanirnar skyldu seldar af hendi í jafn góðu standi að 20 árum liðnum. Hefði það fyrst og fremst krafði ærna peninga að kaupa nýjar duggur í stað hinna gömlu, er félagið hafði lógað, útvega ýms ný áhöld og bæta húsin; en hitt hefði þó máské orðið enn erviðara að smala saman fólki því, er burt hafði verið vísað, eða fá til annað, er jafn vel kunni til iðnaðar. Var sumt af fólkinu fallið frá eða komið í aðra stöðu, er engin von var til að það vildi hlaupa frá, en Skúli og sam-

félagar hans höfðu fullan rétt til að koma fram með kröfur í þá átt. Hvernig svo sem á málið var litið, var sætt æskileg, og tóku menn loks það ráð að fela fjármálastjórn ríkisins (Statsballance-Direktionen) málið á hendur til frekari aðgerða.

Fjármálastjórnin fékk til tvo menn, þá justizráð Bang og Bech ráðherra, að semja við Skúla. Ræddu þeir málið með sér og þeir Bang og Bech gerðu Skúla ýms tilboð, svo sem t. d. að telja hluthafendum út 12000 dali í peningum og selja stofnarnar af hendi í því ástandi, sem þær voru í, en Skúli vildi eigi þekkjað boð þeirra. Þegar fjármálastjórnin sá, að eigi vildi ganga saman með þeim, tók hún það ráð að fela Jóni Eiríkssyni, er var aldavinur Skúla og mikils metinn af honum,¹ á hendur að miðla málum. Kom Jón Eiríksson loks máli sínu þannig við Skúla, að hann játti settum svo framarlega sem stjórnin vildi fullnægja eptirfylgjandi kröfum:

Hluthafendum skyldi talið út í peningum . . . 7746 rd. 33 sk.
Enn fremur skyldi þeim gefnar upp þessar skuldir:

a) Eptirstöðvar af brunaskaðagjaldinu frá 1764	226	-	45	-
b) Fyrir litunarefni til verksmiðjanna	746	-	76	-
c) Af skuld landfógeta til verzlunarfélagsins. .	1627	-		-

Enn fremur skyldi stofnununum gefin upp skuld sú, er þær stóðu í við konung, þegar þær 1764 voru sameinaðar verzlunarfélaginu; var skuld þessi upprunalega 3326 rd. 75 sk., en var nú með áföllnum rentum orðin . . 4590 - 84 -

Upphæð summu þeirrar, er hluthafendum skyldi goldin til að sleppa öllu tilkalli til stofn-
ananna var því 14937 - 46 -²

Þegar litið er á úrslit málsins, má svo virðast, sem þessir sáttaskilmálar séu miklu óaðgengilegri en þeir, er Bang og Bech buðu. Samkvæmt þeim skyldu hluthafendum goldnir 12000 dalir og þeim skilað aptur stofnununum, en nú skyldu þeir láta sér nægja með tæpa 15000 dali og afsala sér stofnununum að fullu

¹ Sjá æfisögu Jóns Eiríkssonar. Kmh. 1828.

² Sjá Statsballance-Direktionens Handlings, Fiskefangst og Fabrique Correspondance-Protocoll 1778. Bls. 408—413.

og öllu. Voru þær þannig í raun rétttri seldar fyrir 2937 dali. Þetta virðist í fljótu bragði vera svo fjarri öllum sanni, sem frekast má verða, og hljóta því að hafa verið hér önnur og fleiri ummæli um, er oss eru eigi kunn. Þegar nánar er á málið litið, virðist þó mega finna nokkur atriði, er mega gera oss þetta nokkurn veginn skiljanlegt. Var það fyrst, að þótt hluthafendur á ný fengju stofnanirnar í hendur, mátti tæplega vænta þess, að þeir hefðu efni eða vilja á að koma þeim aptur í rétt horf, því flestir þeirra voru búnir að fá nóg af þeim og því stímabraki, er af þeim leiddi. Hitt var annað, að konungur allt frá byrjun hafði átt mikinn þátt í að greiða stofnununum veg og hafði lagt stórfé til þeirra í því skyni, að þær mættu verða landinu til uppgangs og framfara. Nú komust þær við þessi málaúrslit að fullu og öllu á vald hans, og enginn hafði til þess mátt á við hann að koma þeim í það horf, er útheimtist til þess að þær næðu tilgangi sínum. Þær voru þannig orðnar að konunglegri framfarastofnun. Enn var það, að Jón Eiríksson var einu af þeim mönnum, er höfðu á hendi stjórn verzlunarinnar og stofnananna. Bar hann eins og kunnugt er hinn hlýjasta hug til fæðurlands síns og var öllu því fastlega meðmæltur, er hann hugði að mætti verða því til framfara, og tillögur hans voru mikils metnar bæði af konungi og stjórn. Mátti því óhætt vænta þess, að hann legði stofnununum allt það lið, er hann frekast kynni. Er það og eigi ósennilegt, að Jón munnlega hafi gefið Skúla loforð um, að stjórnin skyldi leggja rækt við stofnanirnar og kosta kapps um að efla þær og auka. Sýndi Skúli þannig enn einu sinni, að það var eigi gróðavonin, er vakti fyrir honum, heldur heill og hagnaður lands og þjóðar. Voru þetta hin síðustu afskipti hans af stofnununum, er í nærfellt 30 ár höfðu legið honum á hjarta fremur öllu öðru og sem hann með hinni mestu ósérplægni hefði lagt bæði fé og fjör í sölnar fyrir.

Hinn 29. júní 1778 skrifaði fjármálastjórnin konungi og tilkynnti honum sáttagerðina. Dróst málið eptir það nokkurn tíma svo sáttabréfið var eigi undirskrifað af konungi fyrri en 12. maj 1779¹. Voru þær með öll hin mörgu og miklu málaferli stofnananna til lykta leidd.

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 4. B. bls. 486.

Þegar konungur árið 1774 tók við af verzlunarfélaginu var allt á fallanda fæti. Við verzlunina var ýmislegt athugavert og stofnanirnar í hinu mesta óstandi. Hafði félagið sárlítið skipt sér af byggingunum, eigi bikað húsin né málað, svo megnið af þeim var orðið grautfúð og mjög af sér gengið. Um áhöldin, er upprunalega höfðu verið keypt dýrum dómum, var ekkert skeytt og eyðilögðust þau stórum.¹ Fyrst eptir að konungur tók við, var heldur eigi lögð mikil rækt við þær, og var allt látið drasla sem best það kunni. Mun það mest hafa komið til af því, að enn var óútgert um málið það hið mikla og enginn kunni fyrir að sjá, hvernig því mundi reiða af. Var og ýmislegt annað, er fældi konung frá að leggja nokkuð í kostnað fyrst um sinn, meðal annars það, að verzlunarfélagið á þeim 10 árum, er það hafði stofnanirnar undir hendi, skaðaðist á þeim að

¹ Þegar verzlunarfélagið skilaði af sér, voru allar eignir þess á Íslandi virtar, þar á meðal stofnanirnar. Var haldin skoðunargerð á þeim 27. ág. 1774 af Guðmundi systlumanni Runólfssyni og 6 eiðsvörnum mönnum í viðurvist Christjansens kaupmanns á Hólmunum, sem var aðalstjórnandi stofnananna, og hluthafenda þeirra, er næst bjuggu. Til þess að sýna fram á, hversu allt var komið í óhirdingu, vil jeg leyfa mér að tilfæra hér stuttan útdrátt úr skoðunargerðinni að því er húsin snertir. No. 1. Íbúðarhús Christjansens kaupmanns. Suðurgafinn fúinn. No. 2. Klæðageymsluhús og íbúðarhús undirkaupmanns. Sperrur fúnar og þarf að leggja nýtt þak. No. 3. Klæðavefnaðarhús. Þiljur allar ónýtar og hjálkar teknir að fúna. No. 4. Spunahús. Mjög fúð á ýmsum stöðum. No. 5. Annað spunahús. Grautfúð allt eptir því sem næst verður komist og svo gisið, að allt, sem í því er geymt, eyðileggst. No. 6. Þverhús af timbri. Í engu betra standi en No. 5. No. 8. Íbúðarhús. Þak og veggir þurfa nauðsynlega aðgerðar. No. 9. Geymsluhús. Mjög úr sér gengið og hrörlegt. No. 10. Færasnúningshús. Mjög hrörlegt og gaffarnir grautfúnir. — Þessu líkar eru athugasemdir skoðunargerðarinnar um flest húsin; þó ber þess að geta að félagið hafði látið reisa nokkra kofa af nýju og dytta eitthvað að þófarmýlnunni, en þess gætir lítið í samanburði við hitt. Alls voru húsin virt á 4642 dali, en áhöldin á 1784 dali. Er eigi litill munur á þessari upphæð og hinn, er skoðunargerð Pahlis frá 1759 nefnir til (sjá hér að framan bls. 49—50) og sýnir sá mismunur best, hversu illa félagið hefur farið með stofnanirnar. (Sjá *Taxations og Vurderingsforretninger over Handelshuse og Inventarier paa Islands Havne 1774* á Ríkisskjalasafninu).

mun. Á klæðavefnaðinum nam skaðinn þannig hér um bil 22462 dólum, og má það mikið heita. Færasnúningurinn og fiskiveiðarnar var hvorttveggja þegar í stað lagt niður, svo að að því varð hvorki skaði né ágóði. Á breinnisteinssuðunni, sem alla tíð hafði verið skoðuð sem óyggjandi auðsupprpetta, græddi félagið eigi nema 184 dali.¹ Var árangur þessi allt annað en glæsilegur. En þótt konungur nú eigi hleypti sér í neinn kostnað stofnananna vegna, skaðaðist hann þó á þeim með hverju ári. Þó voru, ófað að undirlagi Jóns Eiríkssonar, fjórar duggur sendar upp til fiskiveiða og flutninga árið 1776, en þeim varð lítið ágengt hvað fiskiveiðarnar snerti.

Árið 1779 var Þórður nokkur Þóróddsson (Th. Thoroddi)² sendur upp til Íslands og átti hann að kynna sér ástand ýmsra stofnana og atvinnuvega (svo sem brennisteinssuðuna, saltgerðina, ullariðnaðinn) og tilkynna stjórninni árangurinn af för sinni. Hann sendi skýrslur sínar til stjórnarinnar 1782—83 og skýrir þar meðal annars frá, hversu gangi með ullariðnaðinn. Var þar allt heldur á fallanda fæti og vinnan gekk með hinni mestu deyfð á móts við það sem áður hafði verið.³ Þó hafði stjórnin eftir sættina 1779 tekið að leggja nokkru meiri rækt við stofnanirnar, en áður hafði gert verið, og kom það eflaust til af lofordum hennar við Skúla. Þetta leiddi þó eigi til þess, að þær gæfu meira af sér, heldur miklu fremur til hins móðstæða, því nú var tekið meira tillit til þess, að þær kæmu þjóðinni að notum. En alloptast mun reynast svo, að þolinmæðina brestur að lokum, ef ekkert kemur í staðinn fyrir tilkostnaðinn og fyrirhöfnina, og svo fór hér. Fjármálastjórninni þótti nóg um skaða

¹ Sjá *Kommisjonen angaaende Islands almindelige Væsen* 1785. Expeditiionsprotokollen. (Á Ríkisskjalasafninu).

² Þórður Þóróddsson stúdent dvaldi í Svíþjóð á kostnað ríkissjóðs 1778—79 til að kynna sér landbúnað o. fl. Settist síðar meir um kyrrt á Íslandi og dó þar 1797.

³ Til frekari upplýsingar set eg hér ágrip af skýrslunni að því er snertir áhöld og vinnufólk við ullariðnaðinn. Stofnanirnar áttu 9 dúkvefi og gengu 3 þeirra, en hinir voru orðnir ónýtir; 3 töljeft og gengu aðeins 1—2; 40 skotrokka, en eigi voru notaðir nema 7—9; 9 stólkamba, en aðeins einn þeirra var notaður stöðugt; 1 kembiker með 4 stálkömbum, er aldrei voru snertir; hafði kerid kostað 30 dali en kambarnir 40. Öll voru áhöldin orðin mjög hrörleg. — Af vinnufólki var um þessar mundir við ullariðnaðinn: 5 dúkvefarar, er fyrir hvern stranga (78 al.) fengu 2 dali og

þann, er árlega varð af stofnununum, og tók að hyggja á að leggja iðnaðinn niður að fullu og öllu. Skrifaði hún í því skyni Jóni Eiríkssyni og bað hann segja álit sitt um þetta. Jón svaraði skjótt og réð fastlega frá að afnema stofnanirnar. Tekur hann það skýrt fram í bréfi sínu, að skaði sá, er orðið hafi að stofnununum, stafi sumpart af því, að þeim hafi verið illa stjórnað og að opt hafi verið ráðnir menn til að veita þeim forstöðu, er alls eigi hafi borið neitt skynbragð á það, og sumpart stafi hann af fjársýkinni og ullarskortinum. Segir hann að engan veginn megi ráða hér af, að verksmiðjuíðnaður eigi geti þrífzt á Íslandi, og hafi Skúli Magnússon þvert á móti sýnt og sannað að stofnanirnar mættu vel bera sig. Bætir hann því við, að það sé gagnstætt bæði laga- og siðferðisskyldum að leggja stofnanirnar niður. Kveður hann það ómótmælanlega skyldu konungs að halda þeim áfram, að minnsta kosti til ársloka 1783, því þá skyldu hafi hann undirgengizt, er hann tók við af verzlunarfélaginu. Hann telur það siðferðislega skyldu að halda þeim áfram, vegna þess, að við þær séu margir verkameunn, er komist á vonarvöl ef þær verði lagðar niður. »Sú skylda«, segir hann að lokum, »hvilir á oss, að halda fast við þann ásetning vorn, að framkvæma hugmynd stofnandans, en hún er sú, að stofnanirnar skuli gerðar að gróðrarstíu fyrir ullariðnað í landinu, og skuli þar veitt tilsögn drengjum og stúlkum, er síðar gefist kostur á að útbreiða þekkingu sína víðsvegar um land«. Þessarar ástæðu

2 mrk., og ófu 2 menn nefndan stranga á 7 dögum væri bandið gott, en ella á 14; 1 vefaradrengr, er fékk um vikuna 2 sk. og varð að fæða sig sjálfur; 3 spóludrengr, er fengu fæði og 1 skild. um vikuna; 7 spunakonur, er fengu 4 skild. fyrir 3 hespur, og spunnu þær 24—30 hespur á viku; 1 maður, er vinda skyldi bandið upp og draga í vefina, fékk $2\frac{1}{2}$ mrk. á viku; 3 krassarar, er fengu 11 skild. fyrir 10 pd., og létu þeir eptir sig 40 pd. á viku; 3 kembarar, er fengu 8 skild. fyrir 10 pd., og kembdu þeir 60 pd. á viku; forstöðumaður, er fékk 60 dali á ári; vinnumaður, er skildi að ullina eptir gæðum, fékk 35 dali á ári; litari, er fékk 60 dali á ári; 2 vikamenn, er fengu 3 skild. á viku; 2 klæðskerar, er fengu 95 dali á ári; 2 vikamenn, er fengu 4 og 5 skild. á viku; þófari, er fékk $1\frac{1}{2}$ skild. á strangann; hlaupamaður, er fékk 2 skild. á viku. (Sjá Isl. Journal 1782 No. 639 og 1783 No. 272 og 281).

vegna ræður hann og frá því að selja stofnanirnar einstaklingum í hendur.

Fjármálastjórnin lét sér ummæli Jóns að kenningu verða og féll frá fyrirætlan sinni. Má af ýmsu marka, að bréf Jóns hefur vakið stjórnina til umhugsunar og framkvæmda, og meðal annars af því, að nú var ráðinn nýr og dugandi maður, er Giese hét, til að veita iðnaðinum forstöðu. Var nú samin ný reglugerð, er hann skyldi fylgja, og hljóðaði 8. grein hennar þannig: »Ríkisstjórnin og verzlunarstjórnin hafa gert þann samning sín á milli, að til frekari útbreiðslu þekkingar í spuna og vefnaði meðal landsmanna skuli verksmiðjan taka að sér námfúsa unglinga til kennslu, og skal þeim veitt kauplaust lífsuppheldi allan þann tíma, er þeir njóta þar tilsagnar, en síðan skulu þeir setjast að út um land. Ber forstöðumanni að leggja allt kapp á að kenna unglingum þessum á sem stytztum tíma og ber honum í því starfi að sýna bæði árvekni, velvilja og réttssýni.¹ En verzlunarstjórnin lét eigi hér við sitja, heldur gerði enn frekari gangskör að því að breiða út meðal almennings þekkingu á ullariðnaði, og var mest af þessu Jóni Eiríkssyni að þakka. Á árunum 1785 og 1786 gekkst hún fyrir því, að nokkrir íslenzkir unglingar voru sendir til Danmerkur til að framast í ullariðnaði við þarlendar verksmiðjur, og á sömu árum sendi hún upp til útbýtingar á höfnum landsins 83 rokka og 40 hesputré. Allan þann kostnað, er af þessu leiddi, tók konungur á sig.

Þar eð ýmislegt þótti þurfa umbóta og athugunar á Íslandi, var 16. febr. 1785 skipuð nefnd til að íhuga almenn málefni Íslands. Nefndin skyldi þó öllum málum fremur taka verzlunar-málið til íhugunar, og leiddi þetta til þess að verzlunin var gefin frjáls (1787). Meðal annars átti nefndin að íhuga mál-efni stofnananna. Nú úr því afráðið var að gefa verzlunina frjálsa og selja verzlunarhús öll og áhöld, þótti nefndarmönnum réttast að láta einnig stofnanirnar af hendi, því að öðrum kosti mátti búast við að þær yrðu til óþæginda og kostnaðaranka fyrir konung, er hann hefði þær einar að burðast með. Blæddi nefndinni einnig í augum, hversu mjög konungur hafði skaðast á stofnununum síðan hann tók við þeim, og þótti ei annað sýnna en að þær mundu verða þyngsti ómaginn á fjárhirzlu konungs, ef

¹ Sjá Pontoppidan: Handels-Magazin II. bls. 128—132.

Þessu héldi áfram¹. Það stóðaði lítið þótt Jón Eiríksson, er átti sæti í nefndinni, berðist á móti þessu með hnúum og hnefum, hann varð að láta undan. Þó fékk hann því ágengt, að nánari ákvarðanir voru gerðar og ýmsir skilmálar settir viðvíkjandi sölu stofnananna í bráðabyrgðarauglýsingunni frá 18. ág. 1786, og hljóðar 29. grein hennar þannig: »Ullarvefsmiðjuna í Reykjavík og brennisteinsverkið á Húsavík frambjóðum vér hér með hverjum, er hafa vill, sömuleiðis með sannsýnum kjörum, er seinna meir ákvarðast, og mega þeir úti á Íslandi, er þetta eignast vilja, gefa sig fram áður en póstskipið leggur frá Íslandi á næstu vordögum, og skal þeim þá framar birt hvað þessu viðvíkur. — Þó verður vefsmiðjan í Reykjavík ekki afhent nema með því skilyrði, að framhaldið verði því fyrirtæki sem nú er þar ástofnað, að kenna unglingum vefnað og spuna, að minnsta kosti svo lengi þetta virðist þar nauðsynlega ómissandi.«²

Enginn vildi verða til þess að kaupa verksmiðjuhúsin öll í einu lagi, og illa mun einnig hafa gengið að koma þeim út hverju fyrir sig. Í bréfi til stjórnarinnar 1789 kunngerir þó nefnd sú, er leiða átti verzlunarmálið til lykta (Handels-Realisations-Kommissionen), að hún hafi selt Páli nokkrum Björnssyni færasnúningshúsið (No. 10) fyrir 23 rd. 36 sk.³ Að salan hafi

¹ Sjá »Kommissionen ang. Islands almindel. Væsen« (Expeditionsprotokollen). Yfirlit nefndarinnar lítur þannig út:

Klæðavefnaðurinn.					Brennisteinssudan.			
Ár	Ágóði		Skaði		Skaði		Ágóði	
	Rd.	sk.	Rd.	sk.	Rd.	sk.	Rd.	sk.
1774	«	«	»	«	«	«	592	72
1775	«	«	936	65	1109	89	«	«
1776	«	«	2005	25	«	«	743	77
1777	«	«	657	22	1676	41	«	«
1778	«	«	509	04	«	«	336	54
1779	«	«	2912	76	«	«	380	«
1780	«	«	1433	85	«	«	264	«
1781	«	«	215	«	«	«	790	«
1782	«	«	1079	68	«	«	363	31
1783	«	«	1416	88	«	«	800	«
1784	«	«	1731	46	1022	48	«	«
Samtals	«	«	12897	79	3808	78	4270	34

² Sjá Lovsaml. f. Isl. 5. B. bls. 317.

³ Sjá Islandsk Journal 1789 No. 329.

gengið stírt má ráða af því, að í bréfi til stjórnarinnar sama ár leggur nefndin það til, að reynt sé að halda uppboð á verksmiðjuhúsunum og að kaupanda verði veittur langur gjaldfrestur¹. Var það af ráðið og uppboðið haldið 1. og 15. ágúst 1791. Seldust þar húsin No. 1, 5, 6, 11, 13, 14, 21 og 23 fyrir nokkurn veginn viðunanlegt verð.² Að ýms húsin þó enn hafi verið óseld og ullaðnaði haldið þar áfram, sést af útdrætti úr kaupstaðabók Reykjavíkur frá árinu 1791. Er það skoðunargerð á húsum bæjarins og telur hún þar fyrst og fremst hús þau, er voru notuð við iðnaðinn og voru þau þessi: 1. Íbúðarhús. 2. Afgreiðslustofa og geymsluhús. 3. Vefnaðarhús. 4. Spunahús. 5. Skáli. 6. Ullarstofa. 7. Skemma. 8. Eldiviðarhús. 9. Fjós-skemma. 10. Vefarabústaður og 11. Klæðskerabústaður. Enn fremur hef jeg rekist á bréf frá verzlunarnefndinni til stjórnarinnar dags. 25. sept. 1797 og sækir nefndin þar um leyfi til að hefja hjá stíptamtmaninum á Íslandi 1500—2000 dali og verja þeim til verksmiðjunnar í Reykjavík.³ Er þetta hið síðasta, er vér vitum með vissu af verksmiðjunum að segja.⁴

Þannig vesluðust stofnanirnar smámsaman upp og féllu að lokum niður. Má óhætt fullyrða, að til einkis fyrirtækis á Íslandi hafi verið varið jafn miklum kröptum og jafn miklu fé er þó að lokum virtist sem kastað á glæ. Féllu Skúla afdrif stofnananna mjög þungt, en það féll honum þó þyngst af öllu, að ýmsir meðal landsmanna slettu skuldinni á hann, er stofnanirnar urðu til lítilla nota, og báru honum það á brýn, að hann

¹ Sjá Isl. Journal 1789 No. 468.

² Sjá Isl. Journal 1798 No. 2215.

³ Sjá Isl. Journal 1797 No. 635.

⁴ Jón Espólin segir (Árb. XI, 99) að árið 1799 hafi eigi verið annað eptir af verksmiðjunum í Reykjavík en þófaramylnan og hún spillt og óbrúkuð, og af öðru ekki annað en brennisteinsverkið á Húsavík. Norðlendingar höfðu einnig stofnað iðnaðarfélag að dæmi Sunnlendinga, en það varð eigi langlíft og mun litlu hafa fengið áorkað. Um endalok þess fer Jón sýslum. Jakobsson svofeldum orðum í annál sínum (No. 962 4° á safni Á. M.): »Farverí og valkemmulluinnréttling vor norðanlands neyðist nú (1793) til að kunngera Fallit, bæði sökum óhæfilegra óeptirvæntra fraptpeninga kaupm. Lynges, og nokkurra Interessenta óskila, þar engin ráð sáuust að fá nýjan peningastyrk til að setja verkið í drift, þó materialia væru til, en samt óþénleg — sum«.

hefði mest hugsað um eigin hagnað í þessu máli. Þetta voru þakkir þær, er hann hreppti fyrir 30 ára strit og mæðu.

VII.

Þegar konungur tók að sér verzlunina 1759, var það fráleitt ætlan stjórnarinnar, að hann skyldi reka hana framvegis, heldur aðeins til bráðabyrgða og þar til aðrar ráðstafanir yrðu gerðar, er þættu heppilegar. En þótt nú stjórnin máske fyrst í stað hafi hugsað sér þá tilhögun á verzluninni, að konungur tæki hana að sér fyrir fullt og allt, þá hefur hún þó eflaust skjótt fallið frá þeirri hugmynd er hún sá að konungur beið allmikinn skaða við þetta fyrirkomulag. Hitt mun og eigi hafa gert alllítið, að þessi verzlunartilhögun bakaði stjórninni töluverðs umstangs og ómaks. Bæði verzlunarstjórnarnir og kaupmenn leituðu til ríkisstjórnarinnar með hvert smáræði í verzlunarsökum og þóttust eigi mega ráðast í neitt, hversu litilfjörlegt sem var, áður þeir hefðu leitað álits og samþykkis stjórnarinnar. Það er því vel skiljanlegt þótt stjórninni eigi gætist að þessu fyrirkomulagi, er var henni slíkur byrðarauki, og hyggði á breytingar. Árið 1760—61 lagði hún svolátandi spurningu fyrir Íslendinga: »Hvort má álita heppilegra fyrir framtíðina, að selja verzlun Íslands einhverju félagi á leigu, eða reyna til að koma á nokkurs konar sérverzlun á vissum höfnum,¹ er rekin sé með tilstyrk fulltrúa í Kaupmannahöfn?« Eigi er mér kunnugt um, hvort margir urðu til að svara þessari spurningu eða á hvern hátt þeir svöruðu henni; jeg hef aðeins rekist á svar Skúla Magnússonar². Fer hann þar fyrst nokkrum orðum um íslenska verzlun yfir höfuð og gleymir eigi að gefa hinum fornu fjandmönnum sínum, Hörmögurum, ýmsar snuprur; því næst bendir hann til verzlunarfrumvarps síns frá 1757. Skjalið er stutt og eigi sérlega merkilegt. Hann svarar eigi beinlínis spurningu stjórnarinnar, en þó er auðráðið af bréfi hans, að hann hallast mest að síðari uppástungunni, þótt eigi falli hún honum allskostar vel í geð.

Það hefur optar en einu sinni verið tekið hér fram, að kon-

¹ Orðið »sérverzlun« táknar hér danska orðið »Separat-Handel« til aðskilnaðar frá »félagsverzlun« (Kompagni-Handel).

² Sjá No. 55 í handritum Magnúsar Stephensens á skjalasafni Á. M.

ungur skaðaðist að mun á verzluninni og vildi helzt losast við hana. Stjórnin beið þess eins, að henni gæfist tækifæri á að selja hana þannig af hendi að nokkurn veginn góð trygging væri fyrir að hún yrði rekin á viðunanlegan hátt. Þetta margþráða tækifæri bauðst árið 1763, því þá var myndað stórt félag í Kaupmannahöfn, er nefndist »Hið almenna verzlunarfélag«. Stjórnin greip þegar til og samdi við félagið um að takast hina íslenzku verzlun á hendur. Var verzlunarskilmálinn dagsettur 15. ág. 1763.¹ Ýmsir meðal hinna mest virðu borgara í Kaupmannahöfn tóku þátt í félagi þessu og naut það í fyrstunni hins mesta trausts. Íslendingum voru að visu umskipti þessi eigi kærkomin, því þeir höfðu átt sældardaga meðan konungsverzlunin stóð, að minnsta kosti í samanburði við hina fyrri tíma. Þó létu þeir eigi mikið á óánægju sinni bera, og vissu eigi glögg, hvernig þeir áttu að snúast við þessu nýja félagi. Þeim var bæði um og ó. Öllum var kunnugt um, að félagið réði yfir mikilli fjárupphæð og var völdugt mjög, og þar á ofan naut það náðar og hylti konungs og stjórnarinnar. Ýmsir meðal landsmanna væntu sér góðs af því, en Skúli sagði breint og beint eins og hans var von og vísa, að hann áliti þetta versta glappa-skot af stjórninni.

Í fyrstunni virðist svo sem verzlun félagsins hafi verið allgóð, að minnsta kosti báru Íslendingar sig eigi upp undan því. Þó ráku menn sig brátt á það, að margt fór nú öðruvísi en meðan konungsverzlun stóð, og var heldur eigi annars að vænta. Það var fyrst þegar landsbúar sáu aðfarir félagsins við stofnarnar, að þá almennt tók að gruna, að eigi mundi mega allt of mikið byggja á lofordum þess og fyrstu framkomu. Það var gamall vandi, að félögin fyrst í stað sýndu lipurð og góða umgengni til að hæna landsmenn að sér, en skiptu svo allt í einu ham og breyttu háttalagi sínu. Svo fór einnig í þetta skipti. Verzlunin fór hriðversnandi ár frá ári og klögunum landsmanna til stjórnarinnar tók eftir gömlum vanda að rigna niður. Og þótt undarlegt megi virðast, þá tóku fyrst að verða veruleg brögð að þessu eftir komu Ara Guðmundssonar til landsins. Hann var sendur upp 1767 eins og þegar hefur verið frá sagt, og var hvorttveggja í einu, yfirkaupmaður á Hólminum, stærsta og þýðingarmesta verzlunarstað landsins, og stjórnandi stofnan-

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 466.

anna. Hversu honum fórst við stofnanirnar, hefur áður verið tekið fram, og sömuleiðis hvernig honum tókst að vekja óvild manna og óánægju út um allt land.¹ En eigi var nóg með það, heldur tóku menn nú einnig að kvarta sáran yfir kaupskap hans. Hann var ókunnur íslenskum verzlunarháttum og fór allt í handaskolum fyrir honum. Auk þess var hann bæði dramblátur og brokafullur, uppstökkur og ófyrirleitinn og skoðaði alþýðumenn eins og hunda, er engan rétt ættu á sér. Í viðskiptum öllum var hann hinn óþjálasti og lék menn á stundum mjög sárt. Það var eins og honum væri unun í að beita því hartnær ótakmarkaða valdi, er lagt var í hendur honum, til að misbjóða landsmönnum sínum á ýmsan hátt.²

Árið 1768 tókst félaginu loks að baka sér svo megnus haturs hjá öllum landsmönnum, að eigi verður á milli skilið hvort var verr þokkað, Hörmangarafélagið eða það, og báðu allir því hinna mestu bölbæna. Ástæðan til þess var sú, er hér greinir. Árið 1768 hafði félagið að vanda keypt kornbyrgðir, er senda skyldi upp til Íslands, og var það samkvæmt ákvæðum verzlunarskilmálans skoðað áður það væri sent af stað. Skoðunarmenn komust að þeirri niðurstöðu, að hér um bil 2000 tunnur af méli þessu væru ónýtar, og í kring um 200 tunnur mjög illa malaðar, svo stjórnin lagði þvert bann fyrir að það væri flutt til Íslands. En verzlunarfélagið skeytti þessu engu og sendi mélið til Íslands eigi að síður. Þegar þangað kom fóru sýslumenn til að vanda og skoðuðu vörurnar, og komust þeir því nær allir að þeirri niðurstöðu, að mélið væri óætt og jafnvel skaðlegt fyrir líf og heilsu manna. Var rúnum 1000 tunnum af því kastað í sjó, og átti Skúli mestan þátt í því. Mélið var bæði úldið og myglað, og jafnvel kaupmenn sjálfir urðu að játa, að þeir eigi einu sinni vildu bjóða það skepnum sínum. Þrátt fyrir þetta reyndu þeir þó að troða því upp á menn og það jafnvel við fullu verði, og eigi allfáa fátæklinga neyddu þeir til að kaupa það, en urðu þó að sitja uppi með megnið af því. Ef nú hefði verið jafn hart í ári og þegar Hörmangarafélagið forðum sveikst undan að byrgja landið, hefði engu betur farið en þá og mundi fólk hafa hrunið niður unnvörpum. Það getur varla leikið neinn efni á því, að það hefur verið tilgangur félagsins að reyna að

¹ Sjá hér að framan bls. 88.

² Sjá Íslandsk Journal 1769 No. 3217, 3224 og 3229.

snúða því upp á menn við fullu verði, því í sumum tunnunum var gott mál í báða enda, en í miðjunni ylda ein eða mygla, og verður það varla skýrt á annan veg en þann, að tunnurnar hafi verið fylltar þannig með vilja. Þegar farið var að hreifa þessu máli, freistaði félagsstjórnin fyrst í stað að neita því, að mélið væri óætt, en er það eigi stöðaði, tók hún til hins sama óyndisúræðis og Hörmangarafélagið forðum, að hún bar ýmsar sakir á Íslendinga og þá meðal annars, að þeir rækju launverzlun. Að henni eigi tókst að frelsa sig með því, er augljóst.

Þegar stjórnin varð þess áskynja, að félagið þvert ofan í bann hennar hafði flutt mélið til Íslands, brást hún reið við og fékk konungsboð um það 2. maj 1769 að höfða skyldi mál á móti því fyrir tiltektir þess. Skyldi málið fyrst dæmt af nefnd, og léti félagið sér eigi lynda nefndarúrskurðinn, skyldi það lagt fyrir hæztarétt. Í nefndina voru skipaðir 2 menn, þeir Horn etazráð og generalauditör Bornemann. Þeir íhuguðu málið vel og rækilega, þótt eigi virtist neitt tvíræði geta verið á því, og kváðu eigi upp dóm sinn fyrri en 8. febr. 1772. Var félagið þar dæmt til að gjalda 4400 dali fyrir viðvikið.¹ Félagið lét sér lynda úrskurð þennan og stefndi eigi málinu fyrir hæztarétt. enda hefði

¹ Bæturnar voru ákveðnar þannig tiltölulega fyrir hverja höfn fyrir sig:

Til <i>Keflavíkur</i> verzlunarumdæmis.....	200	dalir
- <i>Hafnarfjarðar</i> —	400	—
- <i>Bildudals</i> —	300	—
- <i>Patreksfjarðar</i> —	300	—
- <i>Eyrbakka</i> —	400	—
- <i>Eyjasfjarðar</i> —	200	—
- <i>Ísafjarðar</i> —	300	—
- <i>Húsavíkur</i> —	400	—
- <i>Stykkishólms</i> —	400	—
- <i>Reyðarfjarðar</i> —	100	—
- <i>Dýrafjarðar</i> —	100	—
- <i>Vopnafjarðar</i> —	100	—
- <i>Hólmsins</i> —	400	—
- <i>Grindavíkur</i> —	100	—
- <i>Skagastrandar</i> —	300	—
- <i>Stapa</i> —	200	—
- <i>Búða</i> —	200	—
Samtals...	4400	dalir

(Sjá *Kongelige Resolutioner for Island* 1773 No. 1).

það varla fengið betri útreið þar. Stjórnin var fyrst í stað í efa um, hversu verja skyldi fé þessu. Samkvæmt ummælum verzlunarskilmálans átti að skipta því á meðal íbúa verzlunarumdæmanna, en með því eigi var um stærri upphæð að ræða, þótti stjórninni varla taka því, enda hefði eigi komið mikið á mann. Loks komst hún eptir samráð við Thodal stiptamtman að þeirri niðurstöðu, að best væri að verja upphæðinni til að stofna sjóð og skyldi rentunum varið til að kaupa fræ og utsæðiskorn og til verðlauna fyrir jarðabætur og dugnað í búnaði. Var þetta staðfest með tilskipun 13. apríl 1773.¹

Um sömu mundir átti verzlunarfélagið í máli við nokkra Íslendinga út af uppteikt á vöru, og var Skúli Magnússon þar í broddi fylkingar. Tildrögin til þess máls voru þau, er hér skal greina. Áður skip komu til landsins sumarið 1769, skrifaði Skúli sýslumönnum og bað þá hafa gætur á, er þeir færu til og skoðuðu vöruna, hvort kaupmenn eigi hefðu meðferðis vörutegundir, er eigi væru nefndar í verðlagsskránni, og skoraði á þá, svo framrlega sem það reyndist, að gera vöruna upptæka. Er auðséð af þessu, að Skúli hefur hugsað sér að hefna þess á félaginu að það árinu áður hafði flutt mélið það hið skemmda til landsins, því áður hafði aldrei verið tekið á því, þótt kaupmenn flyttu ómetna vöru. Að vísu urðu fáir við tilmælum landfógeta, en þó nokkrir, og er skip komu til landsins, tóku þeir sig til, Magnús Ketilsson í Stykkishólmi, Jón Skúlason og Guðmundur sýslumaður Runólfsson í Grindavík og á Bátsendum, og Skúli sjálfur og Jón sýslumaður Eggertsson á Hólminum og gerðu upptækar töluverðar vörubygðir. Innsigliðu þeir sumt og létu eptir undir varðveizlu kaupmanna, en tóku sumt og höfðu á brott með sér. Voru síðan gerðar ráðstafanir til að selja nokkuð af þeim við opinbert uppboð. Þeir létu sér eigi einasta nægja með vörur þær, er skipin voru fermd með, heldur leituðu þeir einnig uppi í verzlunarhúsunum vörubygðir frá fyrri árum og fóru allt eins með. Þeir Skúli og Jón Eggertsson komu 4. júlí á Hólminn ásamt með 2 vöruskoðunarmönnum, Þorkeli Þórðarsyni og Þorbirni Bjarnasyni, og tóku þar vörurnar upp úr bátnum jafnhardan og hann lagði að landi og innsigliðu. Ætluðu þeir síðan að láta færa gózið burt, en í þeim svifum kom þar að Ari Guð-

¹ Sjá *Kongelig Resolution angaaende Grundlæggelsen af Melbødernes Fond*. Lovsaml. f. Isl. 4. B. bls. 6.

mundsson heldur fasmikill og hrópaði af mikilli reiði: »Andskotinn sjálfur hafi ykkur! Þið komið hér að eins og ræningjar og takið góz mitt upp úr bátnum«, og mörg fleiri óþvegin orð lét hann sér um munn fara og það þeim hinna verstu bölbæna. Skúli var eigi lengi á sér og tók þegar vitni að orðum hans. Ari varð enn æstari, er hann sá hve kyrrlátir og stilltir hinir voru, og æddi bölvandi og ragnandi fram og aptur. Kallaði hann á Præsto skipstjóra og það hann fara og sækja menn sína og vildi þegar láta ráða á þá Skúla og Jón. Eigi tók heldur betra við, er Skúli gekk rakleiðis heim í hús Ara og brauzt inn í svefnherbergi dóttur hans og tók að leita þar í öllum krókum og kimum. Komu þar upp úr leitinni 4 strangar af lérefsti og tók Skúli þá. Ari var nú orðinn alveg hamslaus af bræði og barði saman hnefum með ópi og illum látum. Skúli mælti þá ofboð stillilega: »Það sémir illa höfðingjum að láta eins og grimmir hundar«. Við þetta varð Ari enn æfari og æpti með mikilli grimmd: »Djöfullinn hafi þig! Þú ert enginn höfðingi heldur hreinn og beinn ræningi!« Skildust þeir við svo búíð og hafði Skúli megnið af gózinu heim með sér til Viðeyjar.

Skúli þóttist eigi mega liggja undir skömmum þeim og illmælum, er Ari hafði ausið yfir hann, og stefndi honum fyrir héraðsrétt í Reykjavík út af meiðyrðunum. Ari þverskallaðist hvað eptir annað við að mæta og krafðist þess, at vitnin þau hin dönsku, er hann leiddi fram, væru yfirheyrð í Kaupmanna-höfn. Sýslumaður var í hálfgerðum vandræðum og komst að lokum að þeirri niðurstöðu, að þar eð þetta væri meiðyrðamál og báðir málsaðilar hefðarmenn,¹ þá lægi það fyrir utan sitt dóm-svið. Skúli stefndi málinu fyrir yfirrétt árið eptir og lögðu þar báðir málsaðilar fram sókn og vörn skriflega. Ari reyndi að bera hönd fyrir höfuð sér og afsakaði sig allt hvað hann gat, en reyndi að niða framferði Skúla. Verður því eigi neitað, að landfógeti hafði sýnt hinn mesta ofstopa og yfirgang í tiltektum sínum. Meðan Skúli var að snuðra í svefnherberginu, kveðst Ari hafa látið kalla á Jón Eggertsson og spurt hann, hvort þeir hefðu nokkra skipun eða heimild til að leita í híbýlum hans, og hefði Jón kveðið nei við og skorast undan að taka þátt í rannsókninni, er Skúli fór þess á leit við hann. Lérefstastrangana, sem Skúli gróf þar upp og hafði á brott með sér, kvaðst Ari

¹ Ari hafði, eins og áður hefur verið frá skýrt, herráðs nafnbót.

sjálfur hafa átt og væri það til marks um það, að innsigli hans hefði verið á þeim. Kvaðst hann eigi geta annað en álitid þann mann uppvöðslusegg og ræningja, er án nokkurrar lagaheimildar brytist inn í hús hans og tæki eigur hans með valdi og hefði á brott með sér. Að hann sjálfur hafi hrópað og æpt, kvað hann vel geta verið, og þótti honum sem fáum væri hent að vera lágmæltir undir slíkum kringumstæðum. »Í Norvegi eru menn vanir«, segir hann, »þegar villidýr ráðast að fénu, að fæla þau burt með ópi og óhljóðum«. Með þessu vel valda(!) dæmi endar hann vörn sína. Hinn 20. júlí 1770 féll dómurinn í yfirréttinum og voru þar ummæli beggja dæmd dauð og ógild og hvorigum voru sektir dæmdar. Lengra komst málið aldrei.¹

Eins og nærri má geta, undi verzlunarfélagið illa upptekt vörunnar og bar sig upp við stjórnina. Sótti það um að fá nefnd skipaða til að dæma málið og var það veitt. Bauð stjórnin þeim Þorsteini Magnússyni sýslumanni í Rangárvallasýslu og Jóni Jónssyni aðstoðarsýslumanni sama staðar (aðstoðarsýslum. 1768—1785, sýslum. 1785—88) að taka málið fyrir og var nefndarskipunin dagsett 30. marz 1770.² Var þeim falið á hendur að leggja úrskurð á: Í fyrsta lagi, hvort eigi bæri að álíta vöru-upptektina á Bátsendum, Grindavík, Hólminum og Stykkishólmi með öllu ólögmeta, og hvort mönnum þeim, er átt höfðu þátt í henni, eigi bæri að skila kaupmönnum verzlunarfélagsins vörum aptur í því ásigkomulagi, er þær voru í við upptektina, eða að öðrum kosti að gjalda fullt andvirði þeirra; í öðru lagi, hvort mönnum þeim, er átt höfðu þátt í upptektinni og þar af leiðandi yfirgangi gagnvart félaginu, eigi bæri að bæta félaginu þá óvirðing og þann skaða, er það hefði hlotið af því, og auk þess sæta maklegri refsingu fyrir sjálffræði sitt, og loks í þriðja lagi, hvort þeim eigi skuli dæmt skylt að gjalda nefndarmönnum þóknun fyrir starfa sinn og allan málskostnað félagsins í þessu máli. —

Skúli sótti um aptur á móti, að stjórnin tilnefndi aðra 2 menn til að íhuga sakir þær, er hann fyrir hönd landsmanna þóttist hafa fram að færa. Var helzta sökin sú, að verzlunarfélagið eptir eigin geðþótta hafði lagt verð á vörur þær, er eigi voru til nefndar í verðlagsskránni, og hafði neitað sýslumönnum

¹ Sjá No. 116 fol. á Landsbókasafninu.

² Sjá Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 642.

um að fá að sjá innkaupsverð þeirra í vörulistanum, er þeir kröfðust þess við skoðunargerðina til þess að geta lagt sannsýnilegt verð á þær. Var Skúla veitt þetta og nefndarskipun send 6. apr. 1770 Jóni varalögmanni Ólafssyni (varalögm. s. og a. 1758—1767, og n. og v. 1768—1777) og Jóni sýslumanni Arnórssyni.¹

Þegar til kom gátu þeir Jón Ólafsson og Jón Arnórsson ýmsra orsaka vegna eigi mætt, enda áttu þeir leið mjög langa. Féll þannig andstefnusökin niður, en hinir 2 dæmdu málið og dæmdu að öllum hinum uppteknu vörum skyldi skilað aptur eða fullu andvirði þeirra, og málskostnað allan skyldu upptektarmenn gjalda.² Skúli stefndi málinu fyrir hæztarétt, en nefndarúrskurðurinn var þar staðfestur og því bætt við, að upptektarmenn skyldu gjalda einn fyrir alla og allir fyrir einn.

Þegar að gjalddaga kom, neitaði Skúli með öllu að gjalda sektina og eigi var heldur nærri því komandi, að hann skilaði aptur vörunum. Verzlunarfélagið varð því að taka til sinna ráða að ná peningunum og gerði Lindberg málaflutningsmaður þess ráðstafanir í þá átt. Fór Guðmundur sýslumaður Runólfs-son eptir beiðni hans til Viðeyjar 17. ágúst 1774 og bjóst að taka lögtaki hjá Skúla til fullnægingar hæztaréttardómnun. Var upphæð sektarinnar 312 dalir. Skúli var nýfarinn til Bessa-staða, er sýslumaður kom, og varð því Jón sonur hans fyrir svörum. Sýslumaður itrekaði þá kröfu félagsins, að vörunum væri skilað aptur, en Jón kvað þess enga von. Til allrar óhamingju fyrir verzlunarfélagið hafði Thodal stiptamtmaður skipað svo fyrir, að áður nokkur aðför væri ger að fé Skúla til fullnægingar kröfum félagsins, skyldi lagt hapt á alla muni hans og þeir virtir til tryggingar opinberum sjóðum, er Skúli hafði undir hendi, því stiptamtmaður þóttist hafa fundið 1500 dala rýrð í sjóðum hans. Þó bauðst hann til að falla frá þessari kröfu svo framarlega sem Skúli vildi útvega gilda ábyrgð, en Skúli kvað náttúrlega nei við því. Var nú tekið að virða muni Skúla, en þeir reyndust er til kom eigi jafn miklir og menn höfðu vænt eptir. Hafði Skúli fyrir nokkrum árum síðan í votta viðurvist afhent Jóni syni sínum búið í Viðey með öllum peningi kvikum og dauðum og húsbúnaði öllum. Jarðagóz hans

¹ Sjá Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 6:6.

² Sjá Espólins Árbækur X, bls. 103.

stóð sem trygging fyrir fé konungs, er hann hafði undir hendi, og ein af jörðum hans var sett Skálholtskirkju í veð fyrir lán. Fannst þar því eigi annað en klæðnaður hans og bækur og einn reiðhestur með reiðtýgjum, er hann kvaðst ómögulega geta án verið í embættisferðum sínum, og féllst sjálfur sýslumaður á það. Jón Skúlason leyfði að kvikfénaðurinn og innbúið væri virt, en aðeins til tryggingar opinberum sjóðum. Var það alls virt á 665 dali með fótum öllum og bókum. Í þessum svifum kom að Jón sýslumaður Eggertsson og krafðist þess, að munir Skúla væru teknir lögtaki til að borga með sektina fyrir upptektina á Hólminum til helminga við sig, en eins og áður er sagt, var stiptamtmaður látinn sitja í fyrirrúmi. Var nú tekið að leita dyrum og dyngjum að vörunum hinum uppteknu, en ekkert fannst. Átti það eptir sögn Jóns Eggertssonar helzt að vera sajet,¹ glerflöskur og hvítt léreft. Hefur Skúli eflaust verið búinn að sjá fyrir þeim og verja til sinna eigin þarfa. Félagið hafði þannig ekkert upp úr aðför sinni og veit jeg eigi til að Skúli hafi nokkurn tíma galdið sektina. Jón sýslumaður Eggertsson varð fyrir mestum óförunum, því hann hefur sjálf sagt orðið að taka mestan þátt í að gjalda sekt Skúla samkvæmt ákvæðum hæztaréttardómsins. Verður og eigi annað sagt en að Skúla hafi farizt smáanarlega illa við Jón, því hann ginnti hann til að taka þátt í upptektinni með sér, með því að telja honum trú um, að hann mundi ávinna sér náð og hylti stjórnarinnar með röggsemd sinni.²

Eptir því sem tímar liðu fram fór verzlun hins almenna verzlunarfélags síversnandi og drifu klaganirnar að víðsvegar af landi. Vilji menn fá yfirlit yfir kærur Íslendinga viðvíkjandi félaginu, er eigi annað vænna en að kynna sér skjöl »Landkommissíónarinnar«, og þarf þar eigi lengi að leita fyrir sér áður maður rekst á umkvartanir yfir verzluninni. Eins og áður er getið var »Landkommissíónin« send upp 1770 og var það ein af aðalskyldum hennar að kynna sér íslenska verzlunarhætti og leggja ráð á um tilhögun verzlunar þar framvegis. Auk þess sem nefndarmenn sjálfir lögðu alla alúð á að kynna sér verzlunina, skoruðu þeir á landsmenn að láta klaganir sínar og álit í

¹ Sajet var eins konar klæðategund.

² Sjá »Adskillige Regnskabs- og Stervboesager fra Kommissærerne i Stiftamtmand Thodals Bo« á Ríkisskjalasafninu.

ljósi. Þurftu þeir eigi lengi að ýta undir menn hvað þetta snerti og drifu skjölin að víðsvegar af landi. Er svo að sjá sem menn hafi almennt fagnað því að fá tækifæri til að láta í ljósi álit sitt um þetta mál og undir niðri vænt eptir, að það mäske mundi hafa þau áhrif, að einhverjar umbætur yrðu gerðar á verzluninni. En þess ber jafnframt að gæta, að skjölun mäske eru nokkuð íburðarmikil sum og bera verzlunarfélaginu verr sögunna, en það á skilið. Þó má geta þess, að skjölunum ber furðanlega saman hvað ákæruna snertir þótt þau séu sitt af hverju landshorni. Viljum vér hér tilfæra hinar helztu sakir, er menn báru á félagið í skjölum þessum.

Það sem menn almennt kvörtuðu sárast yfir, var skortur á nauðsynjavöru, svo sem méli, timbri, salti og færum. Það skeði margt að alþýða manna eigi gat fengið matvöru í kaupstaðnum, en varð að taka út á afurðir sínar ýmsan óþarfa, svo sem kramvöru, tóbak og brennivín. Verzlarnir voru oft timburlausar, svo ef tvær eða þrjár árar hrukku í sundur, urðu skipin að standa uppi. Menn neyddust til vegna saltleysis að leggja fisk sinn blautan inn í kaupstaðinn, og var það einmitt tilgangur kaupmanna, því þeir græddu eigi alllítið á því að láta verka fiskinn sjálfir. Færi voru stundum alls eigi fáanleg og bagaði það menn oft og tíðum. Auk þessa voru vörurnar stundum mjög slæmar og sumar með öllu ónýtandi. Mélið var úldið og maðkað, klæðin of mjó, illa þæfð og gisin, og voru þau verst, sem komu frá verksmíðjunum í Reykjavík, færin grautfuin og timbrið alloptast óhæft til húsasmíðar og ára. Engu að síður seldu kaupmenn oft vörur þessar fullu verði og neyddust menn til að kaupa þær, því eigi var annað betra um að velja.

Eitt af því, er alþýða manna bar sig hvað mest upp undan, voru tafrir þær, er menn urðu fyrir á verzlunarstöðunum í kaupstíðinni. Á sumum verzlunarstöðum, t. d. Grindavík, var eigi nema kaupmaðurinn einn til að afgreiða menn og gekk það bæði seint og stíðlega, því þangað sóttu margir. Á Hólminum var afgreiðslan frámunalega slæm. Þegar menn voru komnir þangað oft langt að yfir vötn og fjallvegi, urðu þeir að sætta sig við að bíða þar þetta 3—4 daga í beztu bjarggrædistíðinni áður þeir voru afgreiddir, og þóttust hólpnir ef þeir gátu sloppið með það. Var það einkum Ari Guðmundsson, er menn kvörtuðu yfir í þessa átt. Hann reis sjaldan úr rekkju fyrri en um hádegisbilið og var búðinni þá fyrst lokið upp. Stóðu menn svo í

þéttri fylkingu fyrir dyrum úti allan daginn og stympuðust á um að komast að; en Ari hafði samt sem áður engan asa á sér og fór hægt að öllu. Á Eyrarbakka urðu menn stundum að bíða 2—3 daga eða lengur, og opt bar það við að menn ofan í kaupíð yrðu að snúa tómhentir heim aptur þegar til kom. Á stundum skeði það, þegar menn voru komnir með vörur sínar í kaupstaðinn yfir fjöll og firnindi, að kaupmenn neituðu að veita þeim móttöku, og gátu þeir ætíð fundið sér eitthvað til afsökunar, t. d. að vörurnar eigi með öllu væri eins og verðlagsskráin fyrirskipaði. Þetta var náttúrulega komið undir eigin geðþótta viðkomandi kaupmanns og var opt eigi annað en dutlungar, og má nefna það eitt sem dæmi þess, að prjónlesi því, er synjað hafði verið í Stykkishólmi, var orðalaust veitt móttaka á Skagaströnd. Enn kvörtuðu menn sáran yfir mismun þeim, er gerður var á fiski- og prjónlesreikningi. Það var algild regla að þeir, er lögðu fisk og lýsi inn í kaupstaðinn, fengju 12% afslátt á vörum þeim, er þeir tóku út. Þó var það stundum, að kaupmenn beittu þeim klækjum við menn, er þeir þorðu að bjóða slíkt, að þeir reiknuðu fisk og lýsi eptir prónlesreikningi. Auk alls þessa kvörtuðu menn yfir rangri vog og mæli, og prestur nokkur, Einar Þórðarson að nafni,¹ bar kaupmönnum það á brýn, að þeir á stundum hækkuðu reikninga manna, og bauðst hann til að verja þessa ákæru sína með eiði.

Að lokum má geta þess, að kaupmenn gerðu mikinn mun á höfðingjum og heldri mönnum annars vegar og svo sauðsvörtum almúganum hinns vegar. Við heldri menn voru þeir blíðir og gáfu þeim kost á að velja hið bezta úr vörum, en við alþýðu manna voru þeir byrstir og óþjálfr, slettu í þá úrbrakinu og léku þá opt og tíðum svo sárt, að mönnum hlýtur að renna til rifja. Þess er getið um kaupmann á Hólminum (Aia?), að hann eigi hafi hleypt nema einum eða tveimur inn í búðina í einu og verzlað þar við þá fyrir lokuðum dyrum til þess að þeir eigi gætu vitnað upp á hann, þótt hann léki þá illa. Það var algeng venja, er menn þóttust of hart leiknir af kaupmanni og báru sig upp undan því, að hann þá skoraði á þá að hefja mál, en bölvaði sér um leið upp á, að eigi skyldi hann fyrri staðar nema en það væri dæmt fyrir hæztarétti, og var þetta alloptast

¹ Einar Þórðarson var prestur að Hvammi í Hvammssveit 1754—1800.

nóg til að draga kjarkinn úr fátækum og lítilsigldum alþýðumönnum. Í einu var það enn, að kaupmenn voru alvanir að beita ofríki gagnvart alþýðumönnum, en það var með tilliti til skemmdrar og niðursettrar vöru. Neyddu þeir opt hinu versta úrbraki upp á menn við fullu verði og var kvartað yfir því viðsvegar af landi. Jeg vil leyfa mér að tilfæra hér 2 dæmi, er tekin eru af handahófi meðal margra. Árið 1769 kom lítið eitt af góðum trjávið til verzlunarinnar á Bátsendum og var hann einkar vel til fallinn í árar. Þegar kaupmaður varð þess var, að menn voru mjög fýknir í hann, tók hann til þess bragðs, að láta þá eina fá nokkuð af hinum nýja trjávið, er vildu skuldbinda sig til að taka dálítið með af hinum fornu, rifnu og hálfúnu bordum, er verzlunin hafði orðið að sitja uppi með, við fullu verði. Auðvitað urðu eigi margir til að taka þessu boði, en þó voru þeir nokkrir, er sárneyddust til þess. Hitt dæmið er úr sama kaupstað og getur um meðferð kaupmanns á bónda nokkrum úr Rangárvallasýslu. Bóndinn hafði róið á Bátsendum á vetrarvertíðinni og kom í kaup tíðinni til að leggja inn fisk sinn. Kaupmaður vildi fá manninn til að taka nokkuð af hinu óæta méli, er vöruskoðunarmenn höfðu sett niður, við fullu verði, en maðurinn færðist undan. Þegar kaupmaður eigi fékk talið hann á þetta, tók hann til þess bragðs að láta manngarminn bíða allan daginn til þess að vita, hvort hann eigi myktist. Afgreiddi hann allan daginn hina og þessa, er komu að, en gaf bóndanum það svar, er hann kvartaði yfir biðunum og tók það fram, að hestar sínir hefðu staðið glórhungaðir allan daginn, að hann yrði að vera þolinmóður og bíða meðan hann afgreiddi hina. Seint um kveldið, er allir voru farnir úr búðinni og burt af staðnum, veitti hann loks mannum áheyrn og fór þeim þar margt á milli, það er furðu þótti sæta, en bóndinn fékk enga uppreist síns máls, því vitni voru engin.

Engu betur en kaupmenn fóru afgreiðslumennirnir og búðardrengirnir með alþýðumenn, og sannadast þar sem optar, að »fé er jafnan fóstura líkt«. Jeg skal að endingu tilfæra hér eitt dæmi, er Guðmundur sýslumaður Runólfsson getur um í einu af skjölum sínum, sem skýrt tekur þetta fram. Honum farast þannig orð: »Vinumennirnir, afgreiðslumennirnir og búðardrengirnir á verzlunarstöðunum taka sér vald til að drottna svo að segja yfir lífi alþýðu. Mig rekur minni til atviks eins, er bar við hér á Hafnarfirði fyrir nokkrum árum. Í því að jeg var

að stíga á bak til að ríða á alþing, kom bóndi nokkur úr Árnessýslu grátandi til mín. Hann hafði lagt vinnumannshlut sinn inn í Hafnarfirði og það meðal annars um eitt borð, er hann ætlaði í orf, og fékk hann ávísun kaupmanns upp á það. Þegar hann kom til að sækja borðið, tók vinnumaður verzlunarinnar eitt af hinum minnstu, er bæði var fúíð og rifíð, og merkti bónda það áður hann fengi séð, hvort hægt væri að nota það í orf eður eigi. Þegar bóndinn varð þess vís, að borðið var óhæft til þess, það hann vinnumann um annað betra, en í stað þess að skipta, óð vinnumaður upp á hann með fúkyrðum og barsmíð og mátti bóndi þakka sínum sæla að hann slapp ómeiddur. Gekk hann því næst til kaupmanns og það hann í guðanna bæn um að líkna sér og láta sig hafa annað betra borð, því ella kvaðst hann eigi sjá nein úrræði til að geta slegið tún sitt og lægi þar við líf sitt og fjölskyldu sinnar. Kaupmaður svaraði honum í styttungi og kvaðst hafa annað að gera en hlýða á harmagrat hans. Kom þá bóndinn til mín og skýrði mér grátandi frá málavöxtum. Jeg tók þegar 2 vitni og bjóst að innsigla borðið og senda til stjórnariunar, en þá kom annað hljóð í strokkinn og kvaðst kaupmaður fyrir mín orð vilja skipta við bónda og láta hann fá annað betra. Þessari frásögn er þannig varið, að oss hlýtur að renna til rifja, er vér hugsum til þess, hvílikt tjón veslings bóndanum gat staðið af öðru eins smáræði og þessu, og að kaupmaður skyldi hafa brjóst í sér til að fara þannig með manninn. Það er eigi langt frá því, er vér sjáum þetta dæmi og önnur eins, að oss finnist ummæli Jónasar skálds Hallgrímssonar í hinu alkunna kvæði hans um kaupmenn rétt og makleg.¹

»Landkommissionin« lét sér eigi eingöngu nægja með að skora á menn að koma fram með umkvartanir og aðfinningar viðvíkjandi verzluninni, heldur hvatti hún þá einnig til að láta í ljósi álit sitt um, hversu bezt mætti koma verzluninni í viðunanlegt horf. Ýmsir af landsmönnum, einkum meðal embættislýðsins, urðu við tilmælum nefndarinnar og sendu henni álit sitt um þetta mál, en eins og líklegt má þykja voru skoðanir þeirra

¹ Að því er snertir klaganir yfir verzluninni, sjá »Landkommissionens Dokumenter« litt. A No. 2, H No. 5—6—7, X No. 2, AA No. 2 og 5, CC No. 2, DD, EE No. 1—2, GG, II No. 3, KK, NN, PP No. 2, SS, UU, XX No. 5, ZZ No. 2, 6 og 8 og li No. 2.

í þessu efni margvíslegar. Fáir þeirra komu fram með verulega ýtarlegar tillögur í þessu máli, heldur létu sér nægja með blátt áfram að skýra frá, hvort þeir álitu félagsverzlun, sérverzlun á vissum höfnum eða frjálsa verzlun hið heppilegasta fyrirkomulag. Skúli Magnússon einn kom fram með allýtarlegt frumvarp um frjálsa verzlun, og er það hið merkilegasta af skjölum nefndarinnar í þá átt. Hafði hann samið skjal þetta fyrir þrem árum síðan eftir áskorun Reventlows greifa og þóttist engu þurfa við það að bæta.¹ Stígur hann hér að vissu leyti skrefi lengra en í frumvarpi sínu frá 1757 að því er snertir frelsi og óbundnar hendur í verzlunarsökum. Er inntak þess í stuttu máli þetta:

»1. gr. 10 duglegum kaupmönnum frá Danmörku, Norvegi, Hertogadæmunum og Hollandi, er hafa bæði fjármagn og láns-traust, skal gefinn kostur á að flytjast til Íslands og setjast að á þeim af hinum 24 höfnum landsins, er hentugastar þykja. — 2. gr. Þessir 10 kaupmenn skulu útvaldir af stjórninni. — 3. gr. Í fyrstu 10 árin skulu þeir undanþegnir öllum sköttum og álög-um að tollinum einum undanskildum. Þó skulu þær afurðir landsins, er þeir afla sér við fiskiveiðar, hvala- og selaveiðar um fram það, er aflast hefur venjulega hingaðtil, njóta tollfrelsis fyrstu 10 árin. — 4. gr. Íbúar landsins skulu slá sér saman við kaupmenn þessa eftir því sem hver og einn hefur efni til og umsamið verður. — 5. gr. Kaupmönnum þeim, er nú reka verzlun á höfnum landsins, skal veitt heimild til að setjast niður framar öllum öðrum, svo framarlega sem þeir hafa til þess fjármagn og næga þekkingu á verzlunarsökum, og verzlunarþjónum þeim, sem nú eru við verzlunina, skal heimilt að ganga í þjónustu hinna nýju kaupmanna, en þó skulu Íslendingar sitja fyrir öllum öðrum. — 6. gr. Konungur leysir verzlunina úr höndum hins almenna verzlunarfélags með því að kaupa af því verzlun-
arhús öll og fyrirbyggðir, og mun það í hæzta lagi svara 50,000 dölum. Þessa 50,000 dali fær konungur endurgoldna með ágóðanum af tollinum á næstu 10 árum. Þess má vænta, að konungur láti verzlunarhúsin eftir þeim af íbúum landsins, er þegar í byrjun leggja fé til verzlunarinnar, og eigi þeir síðan hlut í þeim tiltölulega eftir því, hve mikið fé þeir hafa lagt fram. Skal sá, er lagt hefur fram 50 dali, eiga sem

¹ »Plan og Demonstration hvorledes Island kan drive sin egen frie Handel«, dags. Kmh. 24. apr. 1767.

svari 200 dölum í húsunum og vörubýrgðunum, og ber að álíta sem hann hafi lagt fram 250 dali til verzlunarinnar. — 7. gr. Leggja skal toll á allar vörur, er flytjast úr ríkjum konungs til Íslands, og skulu þær tollaðar á þeim stað, er skipin eru fermd og viðurkeuning um það fylgja með skipinu til Íslands. Finnist nokkrar vörur á skipinu, er eigi eru tollaðar, skulu þær tafarlaust gerðar upptækar. Svára skal tollinum af hinum erlendu vörum á þeirri höfn, er þeim er skipað upp. Allar íslenzkar vörur skulu tollaðar í landinu og skal tollurinn greiddur tolltollþjónunum í reiðu peningum. Skipa skal 10 tollþjóna á Íslandi og skulu þeir hafa umsjón með höfnunum eptir því sem hér segir: 1 með Vestmannaeyjum, 1 með Eyrarbakka, 1 með Grindavík, Bátsendum, Keflavík, Hafnarfirði og Hólminum, 1 með Búðum, Stapa, Ólafsvík, Grundarfirði og Stykkishólmi, 1 með Patreksfirði og Bildudal, 1 með Ísafirði, Dýrafirði og Reykjafirði, 1 með Skagaströnd og Hofsós, 1 með Eyjafirði og Húsavík, 1 með Húsavík og Vopnafirði og 1 með Reyðarfirði og Berufirði. Tollþjónar þessir skulu sjálfir halda aðstoðarþjóna og skulu þeir njóta viss hluta af uppteknum vörum, er að öðru leyti skal skipt jafnt milli hegningarhússins í Reykjavík og verksmiðjanna. — 8. gr. Eigi má ferma né afferma skip annarsstaðar á Íslandi en á einhverri af þessum 24 höfnum, og liggur við upptekt skips og farms ef út af er brugðið. Verði nokkur landsmanna uppvís að því, að hann hafi annars staðar stigið um borð í skip í öðrum tilgangi en þeim, að færa það á höfn, varðar það búslóðarmissi og Brimarhólmsvist. — 9. gr. Sökum umstangs þess og anna, er leiða kann af þessu verzlunarfyrirkomulagi fyrir hið æðra embættisvald á Íslandi, skal stiptamtmanni gert að skyldu að dvelja stöðugt í landinu og amtmenn skulu vera 2, annar á Suðurlandi og hinn á Norðurlandi. — 10. gr. Gera má að tollurinn af íslenzkum vörum nemi árlega 10,751 dölum og af erlendum vörum 18,795 d., samtals 29,546 dölum. Árleg útgjöld við tollheimtuna má gera að nemi 2500 d. og verða þá eptirstöðvarnar 27,056 d., er á 10 árum nemur rúmum 270,000 dölum. Ef frá því er dregin upphæð sú, er verzlunarfélaginu var greidd fyrir verzlunarhús og vörur, og sem nemur að meðtöldum rentum 70,000 dölum, verða eptir 200,000 dalir. Verzlunarfélagið geldur árlega í afgjald af verzluninni 7000 dali, á 10 árum 70,000 dali, og er þess þannig að vænta, að konungur

á 10 árum græði við hið nýja verzlunarfyrirkomulag 130,000 d. fram yfir það, er hann nú græðir«. —

Þess var að vænta, að ýmsum gætist miður að verzlunarfrumvarpi Skúla og hefðu margt við það að athuga. Fyrirkomulag það er hann fór fram á, var svo nýstárlegt og svo gagnstætt því, er menn voru vanir að hugsa sér íslenzka verzlun, að það gat varla hjá því farið að þeim hnykti við og í fljótu bragði virtist þetta ógerningur. Ýmsir meðal Íslendinga urðu því til þess að mæla móti því og þótti sem ómögulegt væri að koma því á. Einn af hinum helztu, er andæfðu því, var Ólafur amtmaður Stephensen, og með því skjal hans er einna merkast og skynsamlegast meðal þeirra, er berja niður tillögur Skúla, vil jeg leyfa mér að tilfæra hér hinar helztu af aðfinningum hans og mótbárum.¹

Ólafur þykist fullviss um að frumvarp landfógeta sé sprottið af hlýjum hug og einlægum vilja, en kveður því þó svo varið, að litlar líkur séu til að það verði konunginum eða landinu til heilla, og eins og nú sé ástatt, sé ómögulegt að koma því í kring. Að því er tollinn snertir, óttast Ólafur að hann verði mjög óviss í harðærum og fiskileysisárum, og auk þess segir hann, að Skúli setji bæði útfluttar og innfluttar vörur mikils til of hátt. Skúla telst svo til, að árlega flytjist út úr landinu 5000 tonnur af keti, en Ólafur kveður tæplega flytjast 1000 tonnur; sömuleiðis segir hann, að af gærum, ull og þrjónlesi flytjist tæplega $\frac{1}{6}$ hluti þess, er landfógeti nefni til. Skúli hafði gert tollinn af útlendri klæðavöru 1333 d., en Ólafur kveður það ekki geta náð nokkurri átt svo framarlega sem það sé tilgangurinn, að verksmiðjunum í Reykjavík sé haldið áfram. Því næst kemur hann fram með aðalmótbárum sínar og eru þær þessar: 1. Þar sem landfógeti tekur það fram, að valdir skulu úr 10 kaupmenn, þá er slíkt eigi í raun og veru frjáls verzlun, heldur sérverzlun á einstökum höfnum, því verzlunin er bundin við einstaka menn. 2. Hætt er við að þessir 10 aðalkaupmenn mundu kaupa upp alla hina beztu vöru og útiloka aðra frá að taka þátt í verzluninni eða reka verzlun. 3. Ætla má að tollurinn, sem er settur nokkuð hátt, mundi verða til þess að hækka verð á vörunni. Auk þess mun veita örðugt að fá 10 fjáða kaupmenn til að setjast að á Íslandi, því margir örðugleikar eru á verzl-

¹ Sjá »Landkomm. Dokumenter« lit. II.

uninni og hefur opt þjappað hart að kaupmönnum í harðærum, þótt þeir hinsvegar hafi stundum grætt að mun í góðu árunum. Sem dæmi þess má tilfæra, að frá Hólminum, sem er einn af beztu verzlunarstöðum landsins, koma stundum eigi nema 60 skæ af fiski og nokkrar byrðar af þrjónlesi á ári, og að frá Hofsóssverzlun, sem er bezti sauðakaupstaður landsins, flytjast annað árið 800 tonn af keti og tólk, en næsta ár eigi nema einar 60 tonn. Sumar af höfnunum eru og svo hættulegar, að kaupmenn opt og tíðum missa þar bæði skip og góð, t. d. Eyrarbakki, Bátsendar, Skagaströnd og Húsavík. Er þetta eigi svo tilfinnanlegt þegar heilt félag á í hlut, en má vel verða til þess að ríða einstaklingnum að fullu. 4. Það er full ástæða til að óttast, að enginn af kaupmönnum vilji verða til þess að sigla á þær hafnir landsins, er eigi framleiða fisk eða ket eða aðra vöru, sem vænta má ríflegs ágóða af. Hefur slikt opt borið við í harðærum. 5. Mjög örðugt mun veita að hafa eptirlit með aðflutninginum og er hætt við, að kaupmenn aðeins flytji þá vöru til landsins, er þeir mega vænta mests ágóða af, en skollist við að flytja næga nauðsynjavöru. 6. Eigi má ólíklegt þykja að kaupmenn, svo framarlega sem þeir eigi geta komið sér saman við landsmenn, muni verða allt of uppvöðslumiklir og misbjóða alþýðu manna, og er hætt við að örðugt muni veita að ná rétti sínum á þeim, eigi sízt séu þeir enskir, þýzkir eða hollenzkir. 7. Við því er hætt, að kaupmenn þessir eigi muni góðir á að veita alþýðu lán, sem þó er bráðnauðsynlegt og óhjákvæmilegt í harðærum. 8. Eigi mundu kaupmenn þessir láta eptir neina matvöru á höfnunum, er grípa mætti til ef við lægi. 9. Svo framarlega sem slægi í ófrið með Evrópuþjóðum, mætti vænta þess, að kaupmenn frá löndum þeim, er tækju þátt í honum, neyddust til að stöðva aðflutninga sína. —

Þannig er varið mótbárum Ólafs og ber því eigi að neita, að sumar þeirra eru allstórvægilegar og þýðingarmiklar, en aðrar aptur á móti rýrar og litilsverðar. Hér er því miður eigi tækifæri til að athuga þær nánar og vega þær upp á móti rökum Skúla. Síðast í skjali sínu lætur Ólafur í ljósi álit sitt um verzlunina. Kveðst hann vel vita, að flestir séu á því að einokunarverzlun sé skaðleg og kveðst hann verða að fallast á það. En meðan Íslendingar sjálfir eigi séu færir um taka þátt í verzluninni, segir hann að eigi sé ráðlegt að innleiða frjálsa verzlun, og muni sérverzlun á einstökum höfnum reynast heppilegust.

Tillögur hans eru því þessar: 1. Að hverjum lausakaupmanni séu leigðar 2 hafnir sameinaðar, ein fiskihöfn og ein fjárhöfn; 2. Að leigutíminn sé eigi látinn vera lengri en 6 ár, því þá megi búast við að kaupmenn geri sér far um að reka verzlunina með samvirkusemi til þess að fá tímann framlengdan. og þá megi hinsvegar, svo framarlega sem þeir eigi gefist vel, losast fyrr við þá; 3. Til lausakaupmanna ætti eigi að taka aðra en Dani og Norðmenn; 4. Þar eð 2 fiskihafnir verða um fram, er jafnað er niður fiski- og fjárhöfnum, væri heppilegast að selja Íslendingum sjálfum á leigu Hafnarfjörð og Keflavík og leyfa þeim að flytja vörur sínar hvert er vilja. Ætti landið í heild sinni að svara afgjaldinu og verzlunin að rekast á kostnað þess.

Allflestir af embættismönnum landsins voru á Ólafs máli. Þeir gátu eigi neitað því, að einokunarverzlunin var landinu til hins mesta niðurdreps, en fáir þeirra höfðu nægan kjark í sér til að slíta af sér öll bönd og ráða til fullkomlega frjálsrar verzlunar. Þótti þeim sem landið væri allt of illa á sig komið til þess og þjóðin of dáðlaus og litilsigld. Flestir álitu því verzlunartilhögun á borð við þá, er var fyrir 1732, heppilegasta, að minnsta kosti þar til landið hefði tekið meiri framförum og landsmenn haft færi á að kynna sér verzlunarsakir.¹ Sumir þeirra kváðu jafnvel frjálsa verzlun mjög skaðlega sem stæði og ætluðu að hún mundi verða til óbætans tjóns fyrir land og lýð. Þannig fer Sveinn lögmaður Sölvason í bréfi til Ólafs amtmanns Stephensens svofelldum orðum um þetta: »Jeg er eindregið á móti hugmyndinni um frjálsa verzlun og vona að yðar Velborinheit komi í veg fyrir hana, svo við eigi hreppum enn meiri eynd og vesöld. Sérverzlun á einstökum höfnum hefur alla tíð verið bezt og heppilegust fyrir landið«. Þess ber þó að geta um leið, að Sveinn lögmaður var að mörgu forn í skapi og eigi gjarn á nýjungar. Af öllum embættismönnum landsins voru það aðeins einir 2 menn, er aðhylltust uppástungur Skúla, en það er um þá að segja, að annar þeirra var Magnús Ketilsson, systursonur landfógeta, en hinn Jón sýslumaður Arnórsson (aðstodarsýslum. í Múlasýslu 1769—1778, og sýslum. í Snæfellsnessýslu 1778—1792), er síðar varð tengdasonur hans. Magnús Ketilsson segir hér um: »Það hefur lengi verið þörf á frjálsri

¹ Sjá »Landkomm. Dokumenter« litt. G No. 2, H, K, II No. 2, KK No. 1, LL No. 1, Hh No. 2, li No. 2 og n.

verzlun á Íslandi, en landið hefur áður betur getað borið hana en nú, er það er þjakað og niðurdrepið af einokunarverzluninni. Allt það, er bendir á skaðsemi einokunarverzlunarinnar að því er Ísland snertir, sýnir um leið nytsemi hinnar frjálsu verzlunar.¹

»Landkommissionin« átti nú í raun og veru úr vöndu að ráða. Að vísu voru flestir embættismenn á því, að bezt væri að koma á sérverzlun fyrir vissar hafnir, en álitu þó frjálsa verzlun heppilegasta af öllu, ef nokkur kostur væri á að innleiða hana. Þá voru enn nokkrir, er engar nýjungar vildu og þótti bezt að halda fast við hina gömlu félagsverzlun,² og loks voru þrír menn, er fast og eindregið héldu fram frjálsri verzlun, og hafði stjórnin sjálf fengið nefndarmönnum frumvarp Skúla í hendur og lagt þeim á hjarta að yfirvega það vel og rækilega. Nefndarmenn fundu margt og mikið að athuga við uppástungur Skúla og þótti ógerningur að laga íslenska verzlun eptir þeim. Í fyrsta lagi þótti þeim engin von til þess, að duglegir kaupmenn, er væru fjáðir og hefðu lánstraust, vildu yfirgefa föðurland sitt og flytja til Íslands. Í öðru lagi þótti þeim sem tollreikningur Skúla yfir útflutta vöru af Íslandi væri fjarri öllum sanni, og í þriðja lagi óttuðust þeir, að verð á nauðsynjavöru mundi stíga fram úr öllu bófi, er svo hár tollur væri lagður á hana. Komust þeir loks að þeirri niðurstöðu, að sem stæði mundi frjáls verzlun hvorki vera holl fyrir konung né landið, en létu þess getið um leið, að vel mætti hafa þetta í hyggju og búa sig undir það í kyrpey. Álitu þeir fyrst og fremst, að sem mesta alúð bæri að leggja við jarðræktina. Þegar svo íbúum tæki að fjölga og kjör þeirra að batna, þá fyrst væri til þess hugsandi að koma upp einu eða fleiri kaптúnnum. Til þess að búa landsmenn undir að taka þátt í verzluninni, álitu þeir að nauðsynlegt væri að velja 10—12 efnilega embættismanna- og bændasyni og koma þeim í vist hjá hinum beztu kaupmönnum í Björgvin, Molde, Þrándheimi og Kristjánssundi. Skyldu þeir sitja í vistinni í 12 ár til þess að kynnast nákvæmlega öllum verzlunarsökum.³

Um þessar mundir var tekið að fjúka í flest skjól fyrir

¹ Sjá »Landkomm. Dokumenter« lit. BB.

² Einn á meðal þeirra var Bjarni sýslumaður Halldórsson.

³ Sjá »Betænkninger og Forslag fra de beskikkede Kommissærer i Island.« (Á Ríkisskjalasafninu).

verzlunarfélaginu, því nú var eigi nóg með að Íslendingar bæru sakir á það og létu illa yfir því, heldur tóku sumir af þinum fyrverandi kaupmönnum þess og verzlunarþjónum að hreyta í það ónotum og skömmum á prenti. Árið 1771 kom þannig út í Kaupmannahöfn þjési nokkur, er fór hérðum orðum um félagið og um einokunarverzlunina yfir höfuð, og var þess getið til, að einhver nákominn félaginu eða að minnsta kosti einhver Dani, er vel þekkti til, hefði ritað hann. Hvetur þjési þessi sem fyrst til að losa um bönd hinnar íslensku verzlunar.¹ Árið eftir birtist annar bæklingur, er fór enn harðari orðum um félagið og verzlun þess, og var Ari Guðmundsson höfundur að honum.² Hafði félagið að lokum eigi séð sér annað fært en að víkja honum frá embætti sem kaupmanni á Hólminum og stjórnanda stofnananna, og skrifaði nú Ari bækling þennan í hefndarskyni við félagið, því fráleitt hefur haun gert það í því skyni að friðþægja með því fyrir syndir sínar og afbrot á Íslandi. Úthúðar hann þar félaginu á allar lundir og rífur miður sem mest má verða. Kveðst hann hafa reynzluna fyrir sér, að margt fari af-laga við hina íslensku verzlun. Læzt hann muni skrifa annan bækling um aðfarir félagsins við stofnanirnar, en kveðst aðeins vilja kunngera hér með fáum orðum, að tilgangur félagsins sé sá að eyðileggja þær og upphefja með öllu. Bæklingur þessi kom þó aldrei út svo jeg viti til. Því miður gleymist Ara að geta þess, að hann sjálfur var helzta og auðsveipasta verk-

¹ Þjési þessi ber titilinn: »Tillæg til Philodani første Hæfte, eller Afhandling om Handelen, og især den Islandske«. Kmh. 1771. Höfundurinn gefur að endingu svolátandi ráðleggingu til umbóta landinu: »Rp. Absit monopolium, detur oppositum. Digeratur per tres annos et invitentur omnes subditi opulentiores, Norvegi imprimis, ut migrent in Islandiam cum tota familia, habitentque ibidem ad finem vitæ usque, Privilegiis singularibus suffulti. D. S. Til alle og enhvers Efterretning« (o: Einokunarverzlunin skal upphafin og í stað hennar innleidd frjáls verzlun. Skal þessu komið í kring á 3 árum og skal öllum þegnum konungs, er fjármagn hafa, en þó sérstaklega Norðmönnum, gefinn kostur á að flytja til Íslands með allri fjölskyldu sinni og hafast þar við til dauðadags, og skulu þeir njóta sérstakra réttinda. D. S. þetta tilkynnist hér með einum og sérhverjum).

² Sjá »Anmærkninger over Compagniets Handel paa Island, skrevne af Islandophilus«. Kmh. 1772.

færið í höndum félagsins bæði til að misbjóða mönnum í verzlunarsökum og til að eyðileggja stofnanirnar.

Hinn 31. júlí og 31. dec. 1772 sendi verzlunarfélagið 2 umsóknir til stjórnarinnar og fór þar fram á: 1. Að konungur gæfi því eptir afgjald það, er væri fallið síðan 1770 og næmi 14000 dólum, og 2. Að því yrði gefið eptir afgjaldið fyrir hin eptirstandandi 11 ár, er verzlunarskilmálinn gæti um, og að verð væri hækkað á méli, brauði, grjónum og brennivíni. Að öðrum kosti þóttist félagið eigi mega rísa undir verzlunarbyrðinni og kvaðst verða að biðja sér lausnar frá hinni íslenzku verzlun.

Stjórninni fannst engin ástæða til að bænheyra félagið og þótti sem það hefði lítt verðskuldað eptirgjöf eða önnur náðarmerki. Minnti hún það á málbæturnar og málið mikla út af stofnununum. Félagið svaraði og reyndi að afsaka sig á allar lundir. Báru félagsstjórar það fyrir sig, að nefnd sú, er dæmdi í málmalínu, eigi nógsamlega hefði teki til greina hina illu uppskeru 1767, né heldur að málið það hið skemmda hefði verið niður sett. Að því er stofnununum viðvíkur, segir félagið, að þær séu sér óviðkomandi og kveður það eigi geta bakað konungi neins tjóns, þótt þær leggist niður. Jón Eiríksson lét í ljósi álit sitt um mál þetta með ýtarlegu skjali 30. jan. 1773. Fer hann mjög hörðum orðum um félagið og segir að hver maður með heilbrigða skynsemi hljóti að sjá, hversu lélegar og barnalegar viðbáru félagsstjórnanna séu. Með því að láta sér lynda úrskurð nefndarinnar í málmalínu segir hann að þeir fyllilega hafi viðurkennt, að hann væri réttlátur, og samningurinn frá 2. apr. 1764 sýni bezt, hvort stofnanirnar séu félaginu óviðkomandi. »Og þar eð nú félagið«, segir hann, »sjálft að fyrra bragði hefur farið þess á leit, að því sé veitt lausn frá hinni íslenzku verzlun, svo framarlega sem umsóknir þess eigi verði teknar til greina, þá virðist mér maklegast að verða við beiðni þess, þó eigi í þeim tilgangi, að selja öðru félagi verzlunina á leigu, heldur til þess að reyna að koma betra skipulagi á hina íslenzku verzlun og rýmka til um verzlunarböndin.«¹

Hinn 17. júlí 1773 tilkynnti Thodal stiptamtmaður íslenzkum embættismönnum, að verzlunarfélagið hefði sótt um að hækkað væri verð á nokkrum vörum, og bað þá láta í ljósi álit sitt um

¹ Sjá No. 55 í handritum M. Stephensens á safni Á. M.

það mál. Auk þess minnst hann lítið eitt á frálssa verzlun og fyrirkomulag hennar á Íslandi. Skúli svaraði bréfi stiptamtmanns 4. sept. s. á. og reyndi þar á allar lundir að afstýra því, að verð á íslenskum vörum væri hækkað, og kvað það mundu verða til hins mesta tjóns fyrir landið. Segir hann að engum sé kunnugra um íslenska verzlunarhætti en sér, enda hafi verzlunarmálið verið aðalviðfangsefni sitt í 50 ár, allt frá þeim tíma, er honum veittist sú virðing og ánægja(!) að vera búðarstrákur við verzlunina á Húsavík. Hugmyndir Thodals um frjálssa verzlun þykir honum furðu skynsamlegar, en hefur þó ýmislegt við þær að athuga. Hann álitur fjarstætt að hefja frjálssa verzlun á Íslandi, svo framarlega sem Íslendingum sjálfum eigi verði gefinn kostur á að taka þátt í henni, og muni það gera út af við landið, sem nú sé svo að fram komið að ýmsu leyti. Einasti vegurinn til framfara fyrir landið, álitur hann sé sá, að Íslendingar sjálfir eigi þátt í verzluninni, en enginn megi hjálpa þeim til þess utan konungur einn. Að öðru leyti vísar hann til uppástungu sinnar frá 1767 og þykir honum undarlegt, að hann aldrei skuli hafa fengið að heyra mótbárur þær, er færðar hafi verið fram gagnvart henni. Þó hyggst hann muni fara nær um, hverjar þær helzt séu, t. d. að eigi muni hægt að fá þá 10 kaupmenn, er hann stingi upp á. Þetta segir hann að megi vel vera, en ræður þá til þess að taka 10 af hinum uúverandi íslenskum kaupmönnum, og þykir honum ólíklegt að mikil vandræði muni verða úr að semja við þá. Reyndar segir hann, að þeim sé ókunnugt um erlenda verzlun, en úr því megi bæta með því að hafa konsúl eða umbodsmann í Kaupmannahöfn. Samkvæmt verzlunarskil málanum getur enginn nema konungur leyst verzlunina úr höndum félagsins; segir hann að tollurinn sé óhjákvæmilegur til þess að konungur fái kostnað sinn endurgoldinn og megi Íslendingar því eigi bera sig illa yfir honum. Sökum þess hve bágborið ástand landsins sé, þykir honum sem brýna nauðsyn beri til að rýra sem mest aðflutning erlendra vöru og nota sem best afurðir landsins sjálfs. Peningaskort landsins álitur hann eigi með öllu ólæknanandi, og segir hann að það muni brátt koma í ljós ef haldið sé sparlega og skynsamlega á við verzlunina. Enn fremur þykir honum sem bráða nauðsyn beri til að koma á reglubundnum póstgöngum innanlands. Að fresta því að innleiða frjálssa verzlun þar til svo margir íslenskir verzlunarþjónar,

sem útheimtist, hafi numið verzlun erlendis, álitur hann með öllu óþarft.¹

Þannig lét Skúli aldrei hjá líða, er tækifæri bauðst, að brýna fyrir mönnum nauðsyn frjálsrar verzlunar. Það var hjartans sannfæring hans, að þjóðin ætti sér engrar uppreistar von meðan einokunarverzlunin hvíldi yfir landinu, og hann var langt á undan samtíðarmönnum sínum í því efni. Að hann eigi hefur barizt fyrir þessu máli af hatri einu og óvild gegn verzlunarfélaginu, eins og sumir af fjandmönnum hans báru honum á brýn, má meðal annars ráða af því, að hann hvatti til að láta kaupmenn félagsins sitja í fyrirrúmi fyrir öðrum, er um hina nýju verzlun var að ræða. Hann þóttist fullviss um, að kaupmenn mundu taka stakkaskiptum, er losað væri um verzlunarböndin, og reynslan bar síðar meir vott um, að hann að mörgu leyti hafði rétt fyrir sér í því.

Þegar verzlunarfélagið sá, að stjórnin eigi vildi leggja því neitt liðsinni, þótti því mál til komið að reyna að losast við verzlunina. Nú var það undir náð og miskunn stjórnarinnar komið, hvort félaginu leyfðist að hætta við verzlunina eða eigi, því samkvæmt verzlunarskilmálanum var það skuldbundið til að reka hana til ársloka 1783. En eins og nærri má geta, þótti stjórninni eigi ráðlegt að neyða félagið með harðri hendi til að halda verzluninni áfram, því við því mátti búast að það kæmi niður á Íslendingum. Var því afráðið að veita félaginu lausn, og skyldi nú konungur enn á ný taka að sér verzlunina (1774).²

Eins og áður fyrr varð nú einnig sú raunin á, að allt tók stórum umbótum, er verzlunin komst í hendur konungs. Var eptir mætti létt undir með landsmönnum í öllu, samin ný og aðgengilegri verðlagsskrá (1776) og ýmsar ráðstafanir gerðar landsmönnum til heilla og landinu til framfara. Komst það á meðal annars, að sýslumenn allir á landinu skrifuðu utan árlega og sögðu til, hve mikið þyrfti að flytja af nauðsynjavöru á hverja höfn svo ætla mætti að landsmenn væru byrgir. Var þessu nákvæmlega fylgt af stjórninni, og var nú eigi lengur verzluninni um að kenna þótt svo kynni að reynast, að einhverjar hafnir væru vanbyrgðar að nauðsynjavöru. Nú sátu og kaupmenn allt

¹ Sjá »Adskillige Regnskabs- og Stervbesøger fra Kommissærerne i Stiftamtmand Thodals Bo.«

² Sjá tilskipun 28. apr. 1774. Lovsamling f. Island 3. B. bls. 90—94.

árið um kring á verzlunarstöðunum, og máttu landsmenn þannig verzla jafnt vetur og sumar. En með öllu þessu vildi verzlunin eigi þrífast og gerði eigi betur en standast á endum skaði og ábati. Enn sem fyrr hugsaði stjórnin sér þetta verzlunarfyrirkomulag aðeins til bráðabyrgða, en eigi hugði hún þó framár á félagsverzlun. Voru það nú eigi lengur Íslendingar einir, er veltu því fyrir sér, hversu helzt mætti koma verzluninni í gott horf, heldur tóku einnig ýmsir meðal Dana að athuga þetta mál. Árið 1782 lagði »Landbúnaðarfélagið« danska svo látandi spurningu fyrir menn: »*Hvilken er den bedste Handelsindretning for Island?*« og hét verðlaunum þeim, er bezt svöruðu. Jón Eiríksson var einn meðal þeirra, er svöruðu spurningu félagsins.¹ Álitur hann að einokunarverzlun aldrei geti orðið landinu til annars en óbætanlegs tjóns, því henni fylgi allt of mörg ónáttúrleg bönd á báðar hliðar. Frjáls verzlun fyrir alla þegna Danakonungs álitur hann að verði heppilegust, en vill eigi rýmka svo mikið um, að öllum þjóðum sé leyft að reka verzlun á Íslandi, og kveður hann það maklegt, að þegnar Danakonungs njóti um fram aðra góðs af hinni íslenzku verzlun. Hann kveður nauðsynlegt að stofna kauptún á Íslandi áður frjáls verzlun sé innleidd og kynna sér og mæla út bafnir allar, svo eigi standi það siglingunum fyrir þrífum.² Sömuleiðis kveður hann æskilegt að fá iðnaðarmenn til að setjast að í kauptúnunum og leitast við á allan hátt að efla fiskiveiðar og aðra atvinuvegi landsins. Jón sendi eigi svar sitt beinlínis til Landbúnaðarfélagsins, heldur lét prenta það og tileinkaði félaginu án þess að æskja verðlauna. Annað svar sendi Þorkell Fjeldsted,³ og fékk hann heiðurspening úr gulli fyrir. Hann er svo að segja alveg á sama máli og Jón. Segir hann meðal annars, að bráðnauðsynlegt sé, að leitast við að fjölga íbúum á Íslandi og stingur upp á því að fengnir séu danskir, norskir, enskir, skozkir, hollenzkir og þýzkir alþjóðumenn til að flytja til Íslands og taka sér þar bólfestu. Álitur hann heppilegast að halda konungs-

¹ Sjá »Forsøg til Forberedelse til at besvare Landhusholdnings-Selskabets Spørgsmaal: *Hvilken er den bedste Handelsindretning for Island?*«. Kmh. 1783.

² Það höfðu þegar verið gerðar ráðstafanir í þá átt, sjá Lovsaml. f. Island 4. B. bls. 363.

³ Sjá »Om ny Handelsindretning udi Island«. Kmh. 1784.

verzluninni áfram þar til allt þetta sé komið í kring, og muni þá frjáls verzlun koma svo að segja af sjálfu sér.

Árið 1783 kom hið nafnkunna eldgos úr Skaptárjökli. Fylgdi því hin mesta ótið og hrundi niður peningur manna. Kom þetta einnig niður á verzluninni og skaðaðist konungur stórum á henni á þessum árum. Stjórninni þótti sem eigi mætti lengur við svo búið standa og skipaði 16. febr. 1785 nefnd til að íhuga almenn málefni Íslands, og er hennar áður getið.¹ Í nefndinni sátu þessir menn: Greifarnir Schimmelmann og Reventlow, Jón konferenzráð Birks-son, ríkisráðin Schou og Wilh. Aug. Hansen og jústizráðin Wormskiöld, Hammeleff, Martini, Pontoppidan og Frisch. Bókfærslumaður nefndarinnar var barúnn nokkur að nafni Eggers.

Þótt nú nefnd þessi í raun og veru væri skipuð í tilefni af Skaptáreldinum og vandræðum þeim, er af honum stóðu, var samt verzlunarmálið aðalviðfangsefni hennar. Hafði stjórnin nú loks afraðið að koma á frjálsri verzlun og átti nefndin að íhuga það mál og leggja á ráðin. Nefndin starfaði að þessu af miklu kappi og gerði sér mikið far um að kynna sér málið vel og rækilega. Nefndarmenn voru allir á einu máli um það, að eigi væri tiltökumál að reka verzlunina lengur á kostnað konungs ef þessum vandræðum héldi áfram, því ár frá ári varð skaðinn tilfínanlegri fyrir fjárhirzlu hans og horfurnar voru engan veginn góðar. Færir nefndin máli sínu til sönnunar eptirfylgjandi yfirlit yfir útgjöld og tekjur verzlunarinnar fyrir tímabilið 1774—1784.²

Útgjöld.			Tekjur.		
	Rd.	Sk.		Rd.	Sk.
a) Fluttar vörur til Íslands	1336600	65	a) Fluttar vörur frá Íslandi	2519081	46
b) Farmgjald	752905	88	b) Fyrirliggjandi vörur í Kaupmh.	113600	»
c) Tryggingargjald...	89595	37	c) Fyrirliggjandi vörur á Íslandi	197100	»
d) Kostnaður í Kaupmannahöfn	298167	15	d) Skuldir á Íslandi.	32418	50
e) Tilkostnaður á Íslandi	435101	81	e) Hús og áhöld á Ísl.	62488	»
Samtals...	2902370	86	Samtals...	2924637	96
			Mismunur..	22267	10

¹ Sjá hér að framan bls. 109.

² Sjá »Kommissionen ang. Islands almindelige Væsen«. Expeditionsprotokollen bls. 274.

Þegar vér athugum yfirlit þetta verðum vér að játa, að nefndin hafði rétt fyrir sér. 22 þúsund dalir eru eigi mikill gróði á 11 árum þegar gengið er út frá öllu því umstangi og allri þeirri fyrirhöfn, er verzlunin bakaði stjórninni ár frá ári. Enn fremur ber þess að gæta, að hér eru eigi reiknaðar rentur af þeirri $1\frac{1}{2}$ miljón dala, er í verzluninni stóð. Þegar tekið er tillit til þessa, verður skaði konungs mjög mikill og engin furða þótt stjórnin væri óánægð með verzlunina. Útistandandi skuldir á Íslandi eru hér aðeins taldar 32418 dalir, en þær voru miklu meiri og litlar líkur til að fá mikið af þeim inn fyrst um sinn. Hér eru sem sé eigi reiknaðar nema skuldir manna fyrir tímabilið 1777—1784, og eigi þær, er konungur tók við af verzlunarfélaginu. Samkvæmt aðalreikningi nefndarinnar nam skuldakupphæðin alls 61587 dölum.¹ Að konungur skaðaðist meir á verzluninni en félög þau, er rekið höfðu verzlunina á undan honum, kom til af ýmsum ástæðum. Tilkostnaður við verzlunina var mun meiri en áður eptir að kaupmenn tóku að sitja á verzlunarstöðunum allt árið um kring, en aðalástæðan til þess var þó eflaust sú, að nú var flutt meira til landsins af nauðsynjavöru en áður, og miklu minna af kramvöru, tóbaki og brennivíni, en á því höfðu kaupmenn grætt mest. Auk þess hafði verið sett niður á ýmsum vörum eptir að konungur tók við. Af bókum nefndarinnar er eigi hægt að sjá glögglega, hversu reikningarnir stóðu við árslok 1784, með því að hinum ýmsu reikningum, er nefndin fékk hjá verzlunarstjórninni, ber eigi alveg saman í þessu efni. Kemur það til af því, að í sumum er talið til ágóða eður skaða, það er eigi finnst nefnt í öðrum, og eigi ber þeim heldur alveg saman að því er tímalengdina snertir. Þó er mismunurinn svo lítill, að hans gætir varla.² Á hinum síðustu árum hafði konungur biðið mikinn skaða á verzluninni og þótti nefndinni sem ómögulegt væri að koma í veg fyrir það með öðru en sparnaði við útgjöld til verzlunarinnar, en áleit það þó eigi hægt meðan þetta fyrirkomulag væri á henni. Ef verzlunin væri frjáls kvað nefndin hægt fyrir kaupmenn að komast af með miklu minni tilkostnað. Bæði vegna þessa og margs annars var nefndin eindregið með því, að bezt væri að reyna að koma á frjálsri verzlun og samdi hún um það

¹ Sjá Kommissionens Expeditionsprotokol bls. 428—29.

² Til þess að menn geti glöggvað sig enn betur á ástandi verzlunarinnar

mjög langt og ýtarlegt frumvarp, er konungur staðfesti 13. júní 1787.¹ Var þannig endi bundinn á einokunarverzlunina, er ríkt hafði á Íslandi í nærfellt 200 ár.

Allir Íslendingar fögnuðu þessari tilskipun og eigi hvað sízt Skúli Magnússon. Hann hafði í 50 ár barizt á móti kaupmönnum og einokunarverzluninni og er eigi að vita, hvort frjáls verzlun hefði komizt svo fljótt á á Íslandi, ef eigi hefði verið gengið á undan allt stríð hans og barátta gegn verzlunaráþjánni, og eins og áður er sagt má í ýmsu sjá merki hans á verzlunartilskipuninni, þótt eigi ætti hann beinlínis þátt í henni. Hún veitti honum nokkurs konar uppreist eptir allar þær hörmungar, er hann hafði orðið að þola í viðskiptum sínum við kaupmenn.

VIII.

Þegar vér lítum yfir æfi Skúla landfógeta Magnússonar og rekjum lífsferil hans, er það eitt atriði, er vér hvað eptir annað hljóttum að reka augun í, en það eru deilur hans við yfirboðara

vil jeg tilfæra hér stutt yfirlit yfir ágóða og skaða fyrir hvert ár á tímabilinu 1774—84.

	Ágóði.		Skaði.	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.
Frá 1. sept. 1774 til síðasta ág. 1775	41080	60	»	»
- - - 1775 - - - 1776	10161	69	»	»
- - - 1776 - - - dec. 1777	36468	47	»	»
1778.....	44457	56	»	»
1779.....	49708	09	»	»
1780.....	32844	08	»	»
1781.....	34983	53	»	»
1782.....	»	»	6581	30
1783.....	»	»	59923	89
1784.....	»	»	53540	83
	249704	14	119996	10
Ágóði....	129708	04		

Þess ber að gæta, að samkvæmt reikningnum verður að draga hér frá ýmsar upphæðir, er eiga að tilfærast til útgjalda, svo ágóðinn verður að öllum kostnaði frátöldum aðeins 21208 dalir. Kommissionens Expeditionsprotokol bls. 466).

¹ Sjá Lovsaml. f. Ísland 5. B. bls. 417.

sína, amtmennina og stiptamtmennina. Svo að segja frá fyrstu byrjun embættisfærslu sinnar sem sýslumaður, og allt þar til er hann dregur sitt síðasta andartak, er hann að einhverju leyti missáttur við þá. Hann byrjar með því að storka Lafrentz amtmanni, er hann hafði lagt bann fyrir utanför hans svo hann eigi mætti sækja um Skagafjarðarsýslu, og hann endar með, karlægur og hálf ellíær, að gera Ólaf stiptamtmannt Stephensen hálf örvinglaðan með framferði sínu. Og þegar lítið er nákvæmlega á deilur þessar, fær það eigi dulízt, að hann í allflestum tilfellum á upptökin, þótt honum endur og sinnum kunni að hafa verið gert rangt til.

Þegar eptir að hann hafði fengið veitingu fyrir landfógetaembættinu, varð hann missáttur við Pingel amtmann. Var svo ráð fyrir gert, að hann sæti á Bessastöðum ásamt með amtmanni eins og áður hafði tíðkast. Höfðu amtmenn og landfógetar allt til þess tíma í sameiningu haft jörðina til ábúðar. Skúli vildi helzt vera einn í ráðum að því er búskapinn snerti, því hann var vanur rausn og höfðingsskap frá Ökrum og undi sér illa á tvíbýli. Bauðst hann til að standa fyrir búskapnum og halda vinnuhjúin, en leggja amtmanni til það er hann þyrfti til víðurlífs. Þetta þótti amtmanni lítil kostaboð og vildi með engu móti ganga að þeim. Skúli tók sig þá til og skrifaði stjórnninni og bað um aðra jörð til ábúðar. Nefndi hann þar helzt til Viðey, er var konungsjörð og hafði um nokkur ár verið eins konar athvarfsstaður fyrir sjúklinga og sveitalími. Gerði hann ráð fyrir að stjórnnin léti byggja þar nýtt hús handa sér, því hann þóttist eigi mega hafast við í hreysum þeim, er þar voru fyrir. Lét stjórnnin þetta að beiðni hans og var svo ráð fyrir gert, að þeir Skúli og amtmaður skiptu með sér vinnufólki því, er var á Bessastöðum, og skyldi helmingur þess flytja í Viðey með Skúla.

Amtmaður varð mjög gramur yfir þessum málalokum og þóttist illa haldinn, er Skúli skyldi hafa góða jörð til ábúðar og eiga í vændum nýtt hús, en hann sjálfur mega til að sitja einn eptir á Bessastöðum, er um þær mundir meira líktist lítilfjörlegum kotbæ en rausnarlegu höfðingjasetri. Ekki bætti það heldur úr skák, að Skúli fékk vinnuhjúaskiptunum þannig fyrir komið, að meiri hluti hjúanna fylgdi honum og amtmaður sat eptir með eina 3 vinnumenn, eina vinnukonu og einn vikadreng. Flutti

Skúli þegar í stað frá Bessastöðum og sló tjöldum í Viðey og hafðist við í þeim meðan á húsabyggingunni stóð.¹

Óvild Pingels jókst enn meir, er Skúli gerði honum það til skapraunar at fara utan að honum fornspurðum 1751. Var sú ferð eins og áður er um getið með fram gerð í því skyni að fá iðnaðarstofnununum komið á fót. Pingel skrifaði stjórninni í bræði sinni, kvað landfógeta hafa farið utan í óleyfi og réði stjórninni til að leggja eigi allt of mikinn trúnað á orð hans, þótt hann vildi leitast við að gylla fyrirtæki þau og nýbreytingar, er hann hefði í hyggju að koma á. Kvað hann vissara að leita álits sins áður nokkuð frekar væri að gert í þessum málum. Stjórnin gaf þessu bréfi amtmanns engan gaum, og má geta nærri að honum hefur eigi orðið skapléttara við það. Leit hann allt annað en hýrum augum á Skúla er hann kom úr utanför sinni með gjafir í ríkulegum mæli til stofnananna og náð og hylti stjórnarinnar þar á ofan.²

Embættisfærsla Pingels fór öll í ólagi og var í ráðum haft að vikja honum frá embætti. Beið stjórnin þess eins, að Skúli fengi heimt úr höndum hans peninga konungs. Árið 1752 var honum vikið frá og flutti hann þá til Kaupmannahafnar og hafðist þar við síðan.³ Magnús lögmaður Gíslason tók við embættinu eftir hann. Voru þeir Magnús og Skúli allmiklir mátar, þekktu vel hvor til annars og báru virðingu hvor fyrir öðrum. Hafði Magnús tekið vel og rausnarlega undir með Skúla, er hann hóf máls á iðnaðarstofnununum, og var þeim lengst af öflugur styrktarmaður. Virti Skúli þetta við hann auk annars fleira og var honum hlýðinn í embættissökum. Magnús bar aptur á móti lotningu fyrir dugnaði Skúla og framkvæmdarsemi og kom alloptast fram gagnvart honum fremur sem embættisbróðir en yfirboðari. Embættisfærsla Skúla var um þær mundir í hinu bezta lagi og einkis á vant. Að lokum mun þó hafa komið kulur milli þeirra í tilefni af ofanáláginu góða, er verzl-

¹ Sjá Isl. Journal 1751 No. 1450, 1480 og 1538.

² Sjá Islandsk Journal 1751 No. 1488.

³ Öndverðlega á næsta ári (1753) andaðist kona hans, meðfram af sorg yfir þessum óföllum manns hennar. Jón Grunnvíkingur segir svo frá (No. 994, 4° Á. M.): „Þess ætti og að geta, að hans (þ. Pingels) góðfræga frú hlaut að missa sálu sína frá sér í næstliðnum martio. Nokkrir segja, að eigi hafi minnst undir þá sundurlosun yft skapraun yfir landfógeta Skúla.“

unarfélagið heimaði og Magnús fyrir hönd Íslendinga gekkst undir að greiða. Þó munu eigi hafa orðið nein veruleg brögð að því, enda lézt Magnús skömmu síðar (1766).

Nokkru eptir fráfall Magnúsar Gíslasonar, tók að brydda á ýmsu viðvíkjandi embættisfærslu Skúla, er athugavert þótti. Fór þar sumt í hálfgerðu ólagi, einkum að því er snerti reikningsfærslu og fjárhald. Þetta stafaði mest af því, að Skúli var önnur kafinn við ýmislegt annað. Má geta því nærri, að bæði tafr hans við stofnanirnar og hin miklu málaferli hans erlendis hafa hlotið að ýmsu leyti að koma í bága við embættisannir hans. Árið 1763 fékk hann komið því til leiðar, að Jón sonur hans var skipaður honum til aðstoðar í embættinu. Hafði Jón einn svo að segja að öllu leyti embættið á hendi í nokkur ár, því Skúli dvaldi þá stöðugt erlendis og flutti mál sín. Mun þetta atriði eigi alllitið hafa stuðlað til þess, að embættisfærslan eigi var að öllu leyti sem skyldi. Var það hvorttveggja, að Jón var ungur og lítt reyndur og hafði eigi þrek né gáfur föður síns, og auk þess var hann drykkfelldur. Fór því ýmislegt í handaskolunum hjá honum. Skúli fékk opt og tíðum eigi vitneskju um sakirnar fyrri en í óefni var komið og flæktist hann við það í ýms vandræði, er eigi mundu hafa að höndum borið ef hann sjálfur hefði stöðugt haft alla embættisfærslu á hendi.

Það var fyrst árið 1768 að menn urðu þess varir, að eigi var allt sem skyldi hjá þeim feðgum. Hafði amtmaður það ár gefið Jóni Skúlasyni ávísun eða skriflegt umboð til að hefja hjá kaupmanninum á Hólminum 300 dali til nauðsynlegra útgjalda af jarðabókarsjóði. Þegar þeirra var krafist aptur, synjuðu þeir báðir Skúli og Jón og kváðust þegar hafa greitt pá.¹ Var Ólafur Stephensen skipaður amtmaður um þessar mundir og fékk hann jafnað málið svo að eigi var neitt frekar úr því gert, en á hvern hátt er mér ókunnugt. Thodal stiptamtmaður (stiptatmt. 1770—1785) breyfði því aptur árið 1773, en það mun hafa fallið niður án þess stjórnin tæki nokkuð á því. Upp frá þessu fara deilur Skúla og stiptamtmanns sívaxandi, og þegar á næsta ári lét Thodal dynja yfir hann ákærurnar. Er svo að sjá af bréfum hans sem honum hafi verið meinilla við Skúla, og mun það hatur hans mest hafa risið af því, að Skúli árið 1773 breytti þvert ofan í skipanir hans og sýndi honum með því óvirðing á alþingi í viðurvist margra af embættismönnum landsins. Var það í til-

¹ Sjá *Íslandsk Journal* 1773 No. 185.

efni af byggingu Þingeyraklausturs. Það var gömul venja er klaustur og konungseignir misstu ábúanda, að þau voru boðin upp til leigu á alþingi, og svo var og gert í þetta skipti. En nú hafði Skúli að stiptamtmanni fornspurðum breytt ýmsum greinum leiguskilmálans, og mótmælti stiptamtmaður þessu til-tæki hans og lagði bann fyrir að klaustrið væri boðið upp með þessum skilmálum. Skúli skeytti þessu engu og bauð klaustrið upp eigi að síður og byggði hæstbjóðanda án þess stiptamtmaður skrifaði undir byggingarbréfið.¹ Hafði Skúla með þessari breytni sinni tekizt að gera stiptamtmanni svo gramt í geði, að hann engrar miskunnar mátti vanta af honum. Fór stiptamtmaður nú að líta eftir reikningsfærslu þeirra feðga og sjóðum þeim, er þeir höfðu undir hendi, og fór sem hann varði, að eigi var þar allt í sem beztu lagi. Skrifaði hann stjórninni 25. ág. 1774 og skýrði frá því, að þeir feðgar hefðu dregið undir sig 284 dali úr hegningarhússjóðnum, og daginn eftir ritar hann annað bréf og telur þar upp allt syndaregistur þeirra. Kveðst hann við nánara eptirlit hafa fundið allmikinn fjárbirzluskort hjá þeim og vanti eptir því sem hann geti næst komist hér um bil 500 dali í extra- og procentosjóðinn, 400 dali í jústizsjóðinn og 700 dali í hegningarhússjóðinn. Hér á ofan segir hann að bætist enn, að landfógeti eigi sé búinn að greiða ráðsmanni hegningarhússins öll laun hans fyrir árið 1773, og eigi hafi hann heldur lagt neitt fé til hegningarhússins fyrir yfirstandandi ár. Loks kveðst hann sjálfur enn eigi vera búinn að fá neitt af launum sínum fyrir yfirstandi ár. Enn fremur skrifaði hann stjórninni 14. sept. s. á. og kærði Skúla fyrir það, að hann við fiskinnlagning um sumarið hefði prettað verzlunina um 254 dali, og loks rekur hann endahnútinn á kærurnar með því að gefa stjórninni til kynna, að Skúli hafi heimtað 600 dali af kaupmönnum og slegið því við, að hann þyrfti á þeim að halda til opinberra útgjalda og það þótt nægilegt fé hafi verið fyrir í opinberum sjóðum. Dróttar hann því að landfógeta að hann muni hafa þurft á fé að halda í eigin þarfir og því tekið þetta til bragðs.² Þegar verzlunarfélagið um sumarið bjóst að taka lögtaki hjá Skúla til fullnægingar dómi hæztaréttar í upptektarmálinu, flýtti Thodal sér eins og áður er sagt að leggja hapt á eigur hans til trygg-

¹ Sjá Lögþingisbók 1773 og Isl. Journal 1774 No. 569.

² Sjá Isl. Journal 1774 No. 524b), 571 og 646.

ingar sjóðunum, en virðingarupphæðin nam eigi nema 665 dölum.¹ Þannig fletti Thodal miskunnarlaust ofan af syndum þeirra feðga og gekk hart að þeim í öllum greinum.

Skúli reyndi alls eigi að færa neina vörn fyrir sig að því er snerti fjárprotið; hann viðurkenndi það steinþegjandi. Aptur á móti afsakar hann á allar lundir og réttlætir framferði sitt í Þingeyraklausturmálinu. Segir hann að breytingar sínar á leiguskilmálanum hvorki hafi verið margar né mikilsverðar og hafi aðeins miðað til þess að varðveita tekjur konungs af klaustrinu óskertar. Kveðst hann eigi hafa fengið hæstbjóðanda í hendur neitt lögmætt og bindandi byggingarbréf eins og amtmaður fullyrði, heldur aðeins eptirrit af þeim kaffa alþingisbókarinnar, er hljóðaði um þetta atriði, og hafi hann viljað bíða úrskurðar stjórnarinnar áður hann fyrir fullt og allt byggði klaustrið.

Stjórnin lét í ljósi álit sitt um þessi mál með bréfum til stiptamtmanns og landfógeta dags. 8. og 29. apr. 1775. Viðurkennir hún að stiptamtmaður hafi gert fullkomlega rétt í að leggja hapt á eigur þeirra feðga og felur honum á hendur að sjá svo til, að ekkert af hinu hepta gózi verði skert eða fargað þar til bætt verði úr fjárskortinum. Stjórnin hafði góða von um að allt mundi báðlega komast í samt lag aptur, því landfógeti hafði boðið hlutbréf sín í stofnununum fram til sölu og þótti sjálfsagt, að þau mundu seljast fyrir meira verð, en fjárprotið nam.² Var fjármálastjórninni falið á hendur að annast þetta, en eigi mátti hún fá landfógeta andvirðið í hendur, heldur stjórnardeild þeirri, er mest fjallaði um íslensk mál (Rentukammerinu). Landfógeta var aptur á móti boðið að fá stiptamtmanni hlutabréfin í hendur. Enn fremur gerði stjórnin þá ráðstöfun, að þegar búið væri að gera upp ársreikninga á hverju ári, skyldi landfógeti fá stiptamtmanni fjárhirzluna í hendur til varðveislu, eða að öðrum kosti ef það þætti heppilegra, að hann geymdi hennar sjálfur, eins og áður, þá skyldi stiptamtmaður að minnsta kosti innsigla hana. Til þess að fyrirbyggja að landfógeti framvegis hafi stærri upphæð til umráða, en með þarf til nauðsynlegra útgjalda, er svo ráð fyrir gert, að hann árlega sýni stiptamtmanni yfirlit yfir útgjöldin og sanni honum með áreiðan-

¹ Sjá hér að framan bls. 119.

² Skúli átti 40 hlutabréf í stofnununum og nam verð þeirra hér um bil 7040 dölum.

legum skilríkjum, á hve miklu fé hann þurfi að halda til nauðsynlegra útgjalda. Að lokum gefur stjórnin landfógeta til kynna, að hún að vísu sjái fulla ástæðu til að beita við hann harðneskju, en að hún í þetta skipti ætli að láta sér nægja með ráðstafanir þær, er áður eru nefndar. Þó áminnir hún hann alvarlega um, að beita eigi framvegis jafn miklu sjálfræði í embættis-sökum og hann hafi gert hingaðtil og hlýðnast tafarlaust öllum skipunum yfirboðara sinna.¹ Eptir þetta var að mestu kyrrt með þeim Skúla og Thodal, að minnsta kosti er mér eigi kunnugt um að slegið hafi í verulegar deilur með þeim optar.

Eptir Thodal tók sá maður við stiptamtannsembættinu er Levetzow hét (stiptamt. 1786—90). Hann var maður dramblátur og hrokafullur og þótti enginn sér jafnsnjall. Það var því engin furða þótt þeim lenti saman Skúla og honum, enda varð svo mikil óvinátta með þeim, að þeir máttu varla hvor annan sjá. Báðir voru einráðir og yfirgangssamir og um leið þráir í lund. Þegar Levetzow kom til landsins leizt honum svo vel á sig í Viðey, að hann ritaði stjórninni og fór þess á leit, að Viðey yrði gerð að stiptamtannssætri, en landfógeta vísað til bústaðar á Bessastöðum. Eins og nærri má geta afsagði Skúli hreint og beint að flytja úr Viðey og var það engin furða. Hann hafði lagt mikið í kostnað í Viðey og komið jörðunni stórum upp með dugnaði sínum og framtakssemi. Var stjórnin honum samdóma í þessu og gaf stiptamtanni til kynna, að hann yrði að sætta sig við að sitja á Bessastöðum eins og siður var til. Reis þegar í stað út af þessu talsverður kurr milli stiptamtanns og Skúla.

Nokkru eptir að Levetzow var seztur í stiptamtannssæti, krafðist hann þess af Jóni Skúlasyni, að hann sendi sér jarðabókarsjóðsreikningana svo hann mætti sjá, hve mikið væri úti-standandi af gjöldum og heiunta það inn. Sendi Jón honum 2 sundurliðaða reikninga, en er Levetzow tók að rannsaka þá nánar, þóttist hann verða þess var að þeir væru eithvað grunsamir og að ýmsir liðir þeirra kæmu í bága hvor við annan innbyrðis. Tók hann nú að gruna margt um reikningsfærslu landfógeta, en var fyrst í stað í efa um hvað gera skyldi. Skrifaði hann stjórninni og tilkynnti henni þetta og segir þar meðal annars, að hann »eigi í neinu megi treysta þessum óhlýðna og óreglusama landfógeta«, og kveður sér ómögulegt að hafa nægi-

¹ Sjá Rentekammerets isl. Kopibog 1775 No. 130, 140 og 182.

legt eptirlit með honum. Biður hann að lokum stjórnina að létta af sér þeirri ábyrgð að hafa eptirlit með reikningum landfógeta, og að skipa annan duglegan og færan mann til þess í sinn stað. Segir hann að ýmislegt sé fleira ábótavant í embættisfærslu landfógeta, og lætur þess sérstaklega getið, að ábúendur konungsjarða hvorki hafi fengið byggingarbréf né kvittunarbækur og að öll reikningsfærsla sé svo flókin, að engum mennskum manni sé fært að botna í henni.¹

Eptir langa umhugsun hafði stiptamtmaður loks ráðið með sér, hvað til bragðs skyldi taka. Kom hann allt í einu í Viðey 2. maj 1786 og krafðist þess af Jóni, að hann þegar í stað skyldi gera upp reikninga sína og sýna sér fjárhirzluna. Þessi krafa Levetzows kom Jóni með öllu óvart og var hann alls eigi viðbúinn að gera upp reikningana. Færðist hann undan í fyrstu og kvað það aldrei hafa tíðkast á Íslandi að gera upp landsreikninga við ársfjórðung hvern eins og síður væri til í Danmörku og Noregi, heldur aðeins einu sinni á ári. Hafði áður verið siðvenja að landsmenn inntu af hendi skatta og gjöld til konungs einhvern tíma milli Jónsmessu og Lárentíusarmessu (10. ág.), en nú í nokkur ár hafði tíðkast að gjalda þau á tímabilinu frá 8. júlí til 1. september. Voru peningagjöld innt af hendi á alþingi en vörugjöld í kaupstað áður skip létu í haf. Jón hafði því við komu stiptamtmanns enn eigi fjallað neitt um reikninga fyrir yfirstandandi ár og lézt eigi vera vanur að gera það fyrri en að haustinn til, er gjöldin væru innheimt, og þóttist því eigi mega verða við skipun stiptamtmanns. Levetzow krafðist eigi að síður að fá að sjá reikningana og gat Jón eigi synjað honum þess. Þegar stiptamtmaður hafði farið yfir þá, komst hann að þeirri niðurstöðu, að nokkurt fé ætti að vera fyrirbyggjandi í sjóðunum, en eigi mátti hann fyllilega sjá, hversu mikið það var. Þó taldist honum svo til, að það mundi nema hér um bil 1195 dölum. En þegar hann fór að líta eptir fjárhirzlunni, var hún galtóm. Innti hann Jón eptir hvar peningarnir væru, en hann kvað föður sinn hafa tekið þá og haft utan með sér. Tók hann nú að verða hálf ónugur við stiptamtmann og hreytti í hann ónotum að dæmi föður síns, og kippti Jóni í kynið til hans hvað það snerti. Kvað hann eigi hægt að ákveða nákvæmlega hversu mikið ætti að vera í fjárhirzlunni fyrri en reikningar

¹ Íslandsk Journal 1786 No. 23.

væru gerðir upp að sumrinu til, og kvað stiptamtman sýna óréttvísi og yfirgang í þessu máli og væri upphæð sú, er hann hefði nefnt til, ákveðin af handa hófi. Stiptamtmaður tók afsakanir Jóns alls eigi til greina og gaf honum 14 daga frest til að afla peninganna. En er til kom sá hann sig um hönd og kom aptur í Viðey að 2 dögum liðnum. Lagði hann hapt á eigur þeirra feðga í nafni konungs og lét virða þær til tryggingar fjárhirzlunni. En hann lét sér eigi aðeins nægja með þetta, heldur vék hann þar á ofan báðum landfógetunum úr embætti, höfðaði mál á móti þeim og setti fulltrúa sinn, er Lindahl hét, til að gegna embættinu. Kom það fyrir ekki, að eigur þeirra feðga, er virtar voru, yfirstigu skuldaupphæðina og að Skúli auk þess hafði sett 1000 dala veð til tryggingar konungsfé er hann tók við landfógetaembættinu. Ekki stóðaði það heldur, að þeir Ólafur amtmaður Stephensen, Árni biskup Þórarinsson (bisk. á Hólum 1784—87), Jón sýslumaður Arnórsson 'og Halldór sýslumaður Jakobsson (sýslum. 1758—90) buðust til að ganga í ábyrgð fyrir því fé, er kynni að vanta í fjárhirzlu landfógeta, ef stiptamtmaður aðeins vildi falla frá málssókninni og leyfa landfógetunum að sitja kyrrum í embætti. Levetzow var með öllu óbeygjanlegur og vildi engum friðarboðum taka. Verður eigi annað sagt en að hann hafi tekið óþarflega strangt á þeim feðgum þegar litið er til þess, að full trygging var fyrir upphæð þeirri, er vantaði í fjárhirzluna. Tilkynnti hann stjórninni gerðir sínar með bréfi dags. 14. júní 1786, og kvaðst hafa vikið landfógetunum frá embætti fyrir »ranga embættisfærslu og óhlýðni gegn skipunum yfirboðara síns«. Biður hann stjórnina að senda sér skeyti um, hvort landfógetunum skuli leyft að hafa hönd yfir eigum þeim, er heptar hafi verið, og njóta launa sinna meðan málssóknin standi yfir.¹

Stjórnin svaraði aptur 12. ágúst s. á. og kvaðst vera stiptamtmanni samþykkt hvað virðing og hepting eignanna snerti og sömuleiðis í því að víkja Jóni frá embætti, »Ef nú Jón hefði getað fært sönnur á mál sitt«, segir hún enn fremur, »að faðir hans hafi tekið fé þetta og haft utan með sér, þá hefði verið sjálfsgagt að láta Skúla sæta sömu kjörum; en þar eð eigi verður sannað, að hann hafi gert það, þá hvílir eðlilega grunurinn um að hafa sólundað fénu á Jóni einum, og það því fremur, sem

¹ Islandsk Journal 1786 No. 128.

hann í þau 3—4 ár, er faðir hans hefur dvalið erlendis, hefur einn haft á hendi fjárvörðina og embættisfærsluna. Hversu breyta skuli gagnvart Skúla, álitur stjórnin sér eigi fært að ákveða nánar fyrri en séð verði, að hve miklu leyti honum takist að jafna fjárhallann og koma reikningunum í samt lag. »En«, bætir hún við, »þar eð hann því aðeins má gera nákvæm reikningsskil, að hann hafi embættisskjölin undir höndum, þá getum vér eigi, svo framarlega sem eigi ber önnur óvænt atvik í málinu að höndum, séð neina meinbugi á því, að hann aptur sé skipaður í embættið þar til nánari fyrirskipanir kunna að verða gerðar«. Að Jóni sé eigi leyft að þjóna embættinu fyrst um sinn, álitur stjórnin sjálfsgagt og gerir enda ráð fyrir að málið megi fara svo, að hann hafi fyrirgert loforði stjórnarinnar um að verða eptirmaður föður síns.¹

Skúla var boðið að fara þegar í stað heim til Íslands og gera upp reikninga sína. Skipaði stjórnin honum að gera það framvegis á hverjum ársfjórðungi, svo hægra væri í fljótu bragði að kynna sér fjárhag landsins, og fékk honum í hendur eyðublóð, er hann átti að fylla út, og sem sýndu, hvernig reikningunum skyldi hagað framvegis. Óðar en Skúli sté á land, tók hann að fást við reikningana fyrir síðastliðið reikningsár (1785—1786). Fékk hann það út úr rannsókninni, að eigi ætti að vera meira í fjárhirzlunni en 74 rd. 51 sk. og hafði hann þó eigi talið þar með laun sín fyrir yfirstandi ár. Levetzow þóttu reikningar þessir undarlegir, en fékk þó eigi hrakið þá að svo stöddu.

Það er um mál það að segja, er Levetzow höfðaði gegn landfógetunum, að héraðsdómarinn, Vigfús sýslumaður Þórarinsson², kvað upp þann dóm þrátt fyrir mótmæli stiptamtmanns, að málinu skyldi frestað þar til Skúli væri kominn til landsins og mætti halda upp vörnum fyrir sig. Var það tekið fyrir á ný skömmu eptir útkomu Skúla. Það sem Levetzow fór fram á, var hvorki meira né minna, en að báðir landfógetarnir skyldu dæmdir til að hafa fyrirgert embætti sínu. Bar hann eigi aðeins þær sakir á þá feðga, er áður er um getið, heldur týndi til ýmislegt frá fornu fari, er athugavert þótti. Kærði hann Skúla fyrir það, að hann árið 1781 hefði talið

¹ Sjá Rentekamm. isl. Kopibog 1786 No. 1265.

² Vigfús Þórarinsson var sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu 1781—89, en það ár varð hann sýslumaður í Rangárvallasýslu.

bændur í Bjáskers þingsókn á að gjalda eigi nema 90 sk. fyrir hverja vætt fiskjar, er þeir greiddu landskuldir sínar til konungs; segir hann að annars hafi verið siðvenja að meta fiskvættina á 1 rd. 57 sk. og hafi hann þannig haft ærið fé af konungi. Enn þyngri sakir bar hann á Jón og kærði hann meðal annars fyrir það, að hann hefði talið smérleigur til skuldar í reikningum sínum, er hann fyrir löngu síðan hefði veitt móttöku, og leitt fram þingvitni um dauða kúgilda, er enn væru á lífi. Ber hann Jóni þannig á brýn, að hann með yfirlögðu ráði hafi stolið af konungsfé og borið fram fölsk vottorð. Á hinn bóginn blifðist Skúli heldur eigi við að bera ýmsar sakir á Levetzow, þótt þær væru hvergi nærri jafn þungar og þær, er stiptamtmaður bar á þá feðga. Sagði Skúli blátt áfram fyrir réttinum, að Levetzow hefði hafið málssóknina gegn þeim feðgum af persónulegri óvild og engu öðru. Væri það tilgangur stiptamtmanns með öllu þessu prasi að hrekja sig burt úr Viðey, svo hann sjálfur mætti setjast þar að.

Hinn 7. sept. 1786 var kveðinn upp dómur í málinu og hljóðaði hann á þá leið, að fjárhaptið skyldi ógilt og Skúli aptur skipaður í embætti sitt. Levetzow var reiður mjög yfir þessum málalokum og vildi eigi viðurkenna dóminn. Fór hann með dylgjur um það, að málið mundi hafa farið á annan veg ef dómariinn eigi hefði verið í venzlum við landfógeta.² Bauð hann Lindahl að þjóna embættinu framvegis þrátt fyrir þetta og vildi engin mök eiga við Skúla. En þegar Lindahl fór fram á, að Skúli seldi af hendi embættisskjölin, var eigi nærri því komandi svo hann sat uppi skjalalaus og allslaus og vissi hvorki upp né niður. Hafði hann aldrei neinn garpur verið og var sárnaðugt að eiga í þessum stympingum. Skúli neitaði algerlega að gefa honum nokkrar upplýsingar eða leiðbeina honum á nokkurn hátt, og hafði Lindahl eigi hugmynd um, hvað til bragðs skyldi taka. Levetzow margítrekaði við Skúla að láta af hendi skjölin og bækurnar, en Skúli tók þvert fyrir það. Sat hann stöðugt við að gera upp reikninga sína og bjóst að sýna það og sanna fyrir stjórninni, að þeir eigi væru í óstandi. En Levetzow lét hart mæta hörðu og hefndi sín á Skúla með því að halda fyrir honum nokkrum listum og reikningsbókum, er hann nauðsynlega

² Vigfús sýslumaður Þórarinnsson var kvæntur dótturdóttur landfógeta.

þarfnæðist til að geta fært fullar sönnur á mál sitt. Þráttuðu þeir um þetta allengi, Skúli þóttist réttkjörinn til að sitja í embættinu, en stiptamtmaður kvað því fjarri fara og kvað málið enn eigi til lykta leitt og bjóst að skjóta því til hæztaréttar.¹

Áður Levetzow héldi málinu lengra, þótti honum þó réttast að leita álits stjórnarinnar. Skýrði hann henni frá málalokum og sendi henni málsskjölin. Kveðst hann eigi geta annað séð, en að hann þrátt fyrir ákvæði dómsins hafi breytt réttilega í þessu máli, og biður hann nú stjórnina þess, að hún, svo framarlega sem hún eigi fallist á að málinu sé skotið til hæztaréttar, að minnsta kosti gefi til kynna, að hann hafi rækt skyldu sína og haldið því einu fram í þessu máli, er rétt væri.² Er það auðsætt að hann hefur æskt þessa vegna þess, að hann eigi hefur viljað láta þann grun sitja á sér, að hann hafi höfðað málið af persónulegri óvild móti Skúla.

Að því er Skúla snerti, þótti stjórninni réttast að láta héraðsdóminn standa við gildi, og var því samþykkt, að hann þjónaði embættinu eins og að undanfögnu. Öðru máli var að gegna um Jón. Sendi stjórnardeildin málfærslumanni sínum (Kammeradvokaten) málsskjölin og bað hann láta í ljósi álit sitt um, hvort dómnum skyldi áfrýjað eða eigi. Svaraði hann á þá leið, að bezt væri að láta málið falla niður og láta sér nægja með að gefa landfógeta áminningu um að koma kurteyslegar fram gagnvart yfirboðara sínum framvegis, en hann hefði gert í þessu mál.

Stjórnin fór að ráðum málfærslumanns síns. Skrifaði hún Skúla 23. júní 1787 og segir, að þótt ýmislegt megi finna, er mæli með því að áfrýja héraðsdóminum til hæztaréttar, ætli hún þó af náð sinni og miskunn að láta sitja við hann, úr því ætla mætti að fjárhirzla konungs væri tryggð. »En«, bætir hún við, »þar eð vér sjáum af málsskjölunum, að þér fyrir réttinum þann 24. ágúst síðastliðið ár hafið dróttað því að stiptamtmanni á ósemilegan og ærumeiðandi hátt, að hann hafi höfðað málið af eigingirni, þá látum vér hér með eigi hjá líða fyrst og fremst að gefa yður til kynna misþóknun vora yfir þessu, og því næst alvarlega að áminna yður um að sýna stiptamtmanni sem lög-

¹ Isl. Journal 1786 No. 586 og »Kongel. Resolutioner f. Island« 1789.

² Isl. Journal 1786 No. 330.

legum yfirboðara yðar þá virðingu og auðsveipni, er honum ber, ella megið þér vænta illra afleiðinga af móttþróa yðar.¹

Nokkrum tíma áður bréf þetta kom út til Íslands, hafði þeim Levetzow og Skúla enn borið ýmislegt á milli, og var sem Skúla væri unun í að erta stiptamtmann á allar lundir. Sýndi það sig bæði hér og optar, að honum voru ertingar lagnar flestum mönnum framar. Færi svo að hann ætti í deilum við einhvern og vildi skaprauna honum, tókst honum ætíð að láta fjúka í hann og fá hann til að hlaupa upp á nef sér, og það opt með smámunum einum.² Í þetta skipti erti hann Levetzow með því hvað eptir annað að neita honum um skjól og eptirrit, með því að færast undan að gefa honum upplýsingar um ýms málefni og ganga að öllu, er stiptamtmaður bauð honum, með hangandi hendi. Er Levetzow að síðustu orðinn alveg ráðalaus og hálf ærr út úr öllum þessum ertingum og skrifar til stjórnarinnar (17. febr. 1787): „ . . . þar eð allt framferði landfógeta gagnvart mér ljóslega ber vott um þráa og óhlýðni, þættist eg mega telja mig sælan ef stjórninni þóknaðist að létta af mér þeirri byrði, að hafa nokkurt eptirlit og umsjón með þessum manni, því mér er ómögulegt að koma nokkru tauti við hann meðan hann hefur bæði mátt og vilja til að bjóða mér byrginn“. Bréf þetta kom því til vegar, að stjórnin enn einu sinni skrifaði Skúla og setti ofan í við hann fyrir þrjúkku hans, en bauð honum tafarlaust að hlýðnast boðum stiptamtmanns og láta honum í té allar þær upplýsingar, er hann þurfi. Varð sá árangur allra þessara stjórnarbréfa, að Skúli eigi bersýnilega og blátt áfram óhlýðnaðist stiptamtmanni eptir þetta, en ekki lét hann af að gera honum allt til skapraunar, það er hann mátti. Mun Levetzow að lokum hafa verið búinn að fá nóg af væringunum, því eptir þennan tíma verður hlé á deilum þeirra og er eins og öllu slái í þögn.

Árið 1790 var Ólafi Stephensen veitt stiptamtmannsembættið. Hafði hann um nokkur ár verið amtmaður. Þeir Skúli og hann höfðu áður fyrr verið allmiklir mátar, og hafði Ólafur,

¹ Rentekammerets isl. Kopibog 1787 No. 169.

² Þegar vér kynnum oss klaganir Levetzows, megum vér vel gera oss skiljanlegt, að allar þessar ertingar Skúla í smásökum gerðu honum gramt í geði. Má lesa um þetta í Isl. Journal 1786 No. 590—91, 602, 926—27 og víðar.

er var töluvert yngri, í fyrstu verið nokkurs konar skjólstaðingur Skúla og metið hann mikils. Varð hann nokkru eptir stofnun iðnaðarfélagsins bókfærslumaður við stofnanirnar og var þá mjög áfram um að framkvæma allar hugmyndir landfógeta og veitti honum öfluga fylgd. Höfðu þeir haldið vináttu sinni eptir að Ólafur var orðinn lögmaður, og að enn hafi eymt eptir af henni er Ólafur skipaði amtmannsembættið, má ráða af því, að hann bauðst til að ganga í ábyrgð fyrir peningum þeim, er vantaði í fjárhirzlu landfógeta 1786, svo framarlega sem stiptamtmaður vilji láta málið falla niður. Bauðst hann einn til að standa ábyrgð á og setja veð fyrir 700—1000 dölum. Eptir allt þetta mætti því ætla, að vel hefði farið á með þeim eptir að Ólafur varð stiptamtmaður. Hér að auk má færa það til, að Ólafur var Íslendingur, og er það ófasið, að Skúla var því fremur uppsigað við fyrirrennara hans, sem þeir allir voru erlendir menn. Var það skoðun hans, að landsmenn mættu vel sjálfir stýra málefnum sínum og þótti honum hálfgerð óvirding í að hafa hina og þessa útlenda uppskafninga til að stýra landinu.¹

Þegar alls þessa er gætt, má það eigi annað en vekja undran vora, er vér verðum þess varir þegar eptir að Ólafur var orðinn stiptamtmaður, að misklíð eða óvild er á milli þeirra. Vitum vér eigi hvernig hún hefur risið í öndverðu,¹ en víst er um það, að eitthvað hefur þeim farið misjafnt á milli áður Ólafur tók við embættinu, því að öðrum kosti mundi hann eigi hafa kvartað yfir landfógeta á þann hátt og með þeim orðum, er hann gerði. Ritaði hann stjórninni 20. ágúst 1790 og sagði þar meðal annars, að ekkert af stiptamtmannsstörfunum mundi sér veita jafn ervitt og það, að hafa gætur á fjárhirzlu konungs meðan Skúli hefði hana undir höndum, því honum sé frábærlega lagið að gera reikninga sína svo flókna, að enginn botni í þeim.² Er svo að segja auðsætt af þessu, að Skúli hlýtur að hafa móðgað

¹ Jón Espólin getur þess (Árb. X, bls. 108) að óvildin milli Skúla og Ólafs hafi risið af því, að Skúli átti þátt í því að Jón Eggertsson, er var í frændsemi við Sigríði konu Ólafs, flæktist inn í upptektarmálið. Hafði Jón eins og áður er frá sagt eigi annað upp úr því en 30 dala sekt eða meira, og þóttist því sárt leikinn. Má vel vera að Ólafi hafi mislikað þetta, en varla hefur það þó orðið þeim misklíðarefni, því eins og áður er bent á, sýndi Ólafur Skúla vináttubragð eptir þetta.

² Isl. Journal 1790 No. 1324.

Ólaf eitthvað, þótt eigi sé þess getið. Má geta þess til, að hann eigi hafi sýnt Ólafi þá virðingu, er honum bar eptir stöðu sinni, og hafi skákað í því skjólinu, að Ólafur var yngri og hafði áður fyrr verið skjólstæðingur hans. Hefur Skúli því ef til vill ætlað, að sér mundi haldast ýmislegt uppi, er honum eigi var hent að bjóða hinum erlendu amtmönnum og stiptamtmönnum. Hitt er aptur á móti víst, að Ólafur var maður vandur að virðingu sinni og þoldi illa að nokkur træði sér um tær. Átti hann og stórmikið undir sér um þessar mundir og laut honum því nær allur embættislýður á Íslandi, eigi aðeins sökum hefðarinnar, heldur og frændsemis vegna. Stefán Þórarinsson systursonur hans var amtmaður norðan og austan. Magnús sonur hans var varalögmaður sunnan og austan, en Stefán sonur hans varalögmaður norðan og vestan. Björn sonur hans var varanótariús við yfirréttinn og Oddur hálfbróðir hans nótariús og klausturhaldari á Þingeyrum. Sigurður hálfbróðir hans var biskup á Hólum og Hannes biskup Finnsson hafði verið kvæntur dóttur hans. Sökum þessarar frændsemi hafði Ólafur meira fylgi á Íslandi en nokkur embættismaður fyrr eða síðar, og var honum því eigi láandi, þótt hann eigi vildi þola ójöfnuð eða vanvirðing af neinum.

Í tilefni af áðurnefndu bréfi Ólafs, ritaði stjórnin honum og tók upp það ráð til þess að gera Ólafi léttara eptirlitið með sjóðum þeim, er voru í vörslum Skúla, að allir þeir, er inna skyldu opinber gjöld til landfógeta, ættu fyrst að gera Ólafi aðvart. Mætti hann þannig hafa eptirlit með fé því, er inn kæmi, og í fljótu bragði sjá, hvort fjárþurð væri hjá landfógeta eður eigi.¹

Svo fór enn sem fyrr, að eptir því sem á leið harðnaði rimman. Var sem Skúli æstist við aðfinnsluna. Kann þetta í fljótu bragði að virðast undarlegt og óskynsamlegt af honum, en þegar á allt er litið, mun það sannast, að það eigi ætíð var af frjálsum vilja að hann beitti þrjózku gagnvart yfirboðurum sínum, heldur út úr vandræðum. Það mun varla vera nokkrum efa undirorpið, að Skúli hefur tekið traustataki á fé því, er hann hafði undir höndum. Þýðir eigi að draga neinar dulur á það. Hvenær honum fyrst hefur orðið það á, verður eigi sagt með vissu, en nær mun sú tilgáta fara, að hann hafi gert það um það bil, er hann stóð í stímabraki við verzlunarfélagið út úr

¹ Sjá Rentekammerets isl. Kopibog 1791 No. 129.

stofnununum og dvaldi lengst í Kaupmannahöfn. Hljóta þau málaferli og dvalir hans erlendis að hafa kostað hann ærna peninga, en laun hans voru eigi mikil, og hefur hann þá gripið hendi sinni í landfógetafjárhirzluna af brýnni þörf og hugsað sér að jafna það aptur bráðlega. En þegar einu sinni er í óefni komið, þá er annað auðveldara en að koma öllu í samt lag aptur, og úr því einu sinni var búið að finna fjárhirzluskort hjá honum, lék þaðan af stöðugur grunur á embættisfærslu hans og amtmennirnir og stiptamtmennirnir vofðu stöðugt yfir höfði honum. Greip hann þá til þess óyndisúrræðis, er mörgum hefur orðið að vegi að grípa til undir líkum kringumstæðum, en það var að flækja reikninga sína, og tókst honum að minnsta kosti með því að draga tímann, þótt eigi mætti hann með öllu leynd fjárprotinu. Meðan amtmenn og stiptamtmenn voru nýjir í embætti og óvanir embættisfærslu og eigi fyllilega búnir að koma sér fyrir í stöðu sinni, tókst honum að jafnaði að leynd þessu fyrst framan af. Gengu yfirboðar hans heldur eigi ætíð fast að honum fyrst í stað, því þeim var það vel kunnugt, að hann hafði notið mikils trausts hjá stjórninni og að hann átti þar bróður að baki, er Jón Eiríksson var, en Jón var meðlimur stjórnarráðsins. Þegar þeir svo seinna meir tóku að ganga ríkar eptir honum og hann sá, að hann mátti eigi lengur undan færast, reis hann öndverður gagnvart þeim með öllum sínum gamla og meðfædda embættishroka, neitaði þeim um skjöl og skilríki og gerði þeim allt til angurs. Endaði svo jafnast með fullum fjandskap og endur og sinnum með málssókn.

Ólafur, er þekkti Skúla frá fornu fari, lét eigi á talar dragast af honum. Hann heimtaði tafarlaust skýra reikninga og þoldi engar víflengjur. Gekk hann nú aptur á móti nærri því of hart að Skúla með reikningsskilin og gaf honum tæplega nægan tíma til að semja reikningana og varð því hálfgerður fljótfærnisbragur á þeim. Tilkynnir Ólafur aptur á ný stjórninni í bréfi dags. 24. febr. 1791, að hann sjái sér eigi fært að hafa nákvæmt eptirlit með landfógeta, því hann geri sér enn sem fyrr allt far um að flækja reikningana. Kveðst hann því hafa farið beina leið í Viðey og tekið af honum fjárhirzluna með 8000 dölum í og fengið Meldahl amtmanni í hendur, svo landfógeti eigi gæti dreift úr henni fénu án eptirlits. Fer hann þess á leit við stjórnina, að hún skipi mann til að aðstoða Skúla í embætt-

inu.¹ 12. sept. s. á. ritar Meldahl amtmaður stjórninni og kvartar yfir Skúla. Segir hann að landfógeti sýni bæði hirðuleysi og móttþróa í allri embættisfærslu sinni og hafi fyrir löngu síðan verðskuldað að vera settur af, því ekki sé nóg með, að hann haldi fast við hið gamla háttalag sitt, heldur verði hann æ óhlýðnari og tregðusamari með hverjum degi. Kennir hann mest um elli Skúla og segir að hann fyrir aldurs sakir sé orðinn ófær til að þjóna embættinu, en sé þó ófánlegur til að taka sér fulltrúa.²

Bréfum þessum svaraði stjórnin á þá leið, að svo framarlega sem fjárskortur finnst hjá landfógeta, skuli honum tafarlaust vikið frá embætti og fé hans hept. Átti stiptamtmaður að gera stjórninni aðvart ef svo væri, en skipa annan manni til að þjóna embættinu í hans stað, og bíða svo frekari úrskurðar.³

Nú leið til næsta árs. Skúli hafði lent í málum út af skiptum á búi Bjarna landlækis Pálssonar tengdasonar síns og fór hann þar halloka. Kvað Sigurður sýslumaður Pétursson⁴ upp dóm í málinu 28. jan. 1792 og dæmdi Skúla til að gjalda skiptaráðanda í búinu 1133 dali. Var ráðgert að taka fé þetta lögtaki hjá Skúla, með því að hann eigi vildi gjalda það góðfúslega, en þar eð Ólafur stiptamtmaður um þessar mundir þóttist hafa rekist á villur og ónákvæmni í reikningum Skúla, áleit hann vissast að líta eptir fjárhirzlunni og gera ráðstafanir til þess að hún væri tryggð að fullu. Tók hann Benedikt varalögmann Gröndal⁵ og Sigurð sýslumann Pétursson með sér til Viðeyjar til að rannsaka fjárhirzluna. Eigi gátu þeir séð að nein fjárþurð væri hjá landfógeta og mátti stiptamtmaður því eigi víkja honum úr embætti, en hann lagði hapt á eigur hans og lét virða þær. Voru þær virtar á 1833 dali og auk þess stóð enn óraskað veð það, er Skúli hafði sett þá er hann tók við embættinu og sem nam 1000 dölum. Var því lítil eða

¹ Islandsk Journal 1791 No. 1819. Jón sonur Skúla var dæinn er þetta gerðist.

² Isl. Journal 1791 No. 2090.

³ Rentekammerets isl. Kopibog 1791 No. 604.

⁴ Sigurður Pétursson var sýslumaður í Kjósar- og Gullbringusýslu 1789—1803.

⁵ Benedikt Gröndal var varlögmaður sunnan og austan 1791—1800. Það ár varð hann assessor í landsyfirréttnum.

engin hætta á, að Skúli eigi gæti staðið í skilum ef til þess kæmi. Þrátt fyrir þetta lét þó Ólafur innsigla fjárhirzluna, hafði lykilinn burt með sér og setti þar á ofan 2 stúdenta, Jón Arngrímsson og Jón Þorleifsson, til að gæta hennar. Fékk hann landfógeta eigi meira fé í hendur í einu en sem svaraði eins mánaðar útgjöldum. Virðist svo sem Ólafur hafi beitt óþarflega miklum strangleik í þessu máli, þar sem hann eigi lét sér nægja með að leggja hapt á eigur Skúla og taka af honum öll ráð, og það enda þótt hann eigi gæti sýnt eða sannað að fjárfurð væri, heldur jafnvel þar á ofan setti 2 menn til að halda vörð yfir innsiglaðri fjárhirzlunni, rétt eins og búast mætti við að Skúli mundi brjóta hana upp og tæma. Hafi Ólafi í sannleika þótt nauðsynlegt að hafa allar þessar varúðarreglur, má Skúli hafa hlotið að vera allra mesti viðsjálgripur. Verður eigi annað sagt en að Ólafi hafi í þessu máli farið hálf óþokkalega við Skúla, sem nú var kominn á gamals aldur og var maður margreyndur og sorgmæddur. Þó er það eitt atriði, er mælir framferði Ólafs nokkra bót, en það er það, að Skúli með engu móti fékkst til að segja af sér, þótt hann fyrir elli sakir varla væri fær um að þjóna lengur svo erviðu embætti. Má geta þess til, að Ólafur hafi farið svo miskunnarlaust fram gagnvart honum til þess að koma honum til að segja af sér embættinu, því honum fannst Skúli stöðugt vera prepskjöldur á embættisvegi sínum. Skín það og berlega út úr bréfum hans til stjórnarinnar, að hann helzt hefur óskað eptir að Skúli léti af embættisstörfum. Þannig segir hann í bréfi því, er hann skrifaði stjórninni í tilefni af þessu máli:¹ »Reikningar og bréf landfógeta bera það með sér, að hann fyrir elli sakir er orðinn bæði hirðulaus og ruglaður. Er það altítt að hann í bréfum sínum komist í mótsögn við sjálfan sig og gleymi því, er hann hefur áður ritað og sagt«. Að lokum lætur Ólafur sjálfum sér til velpóknunar sem hann hálf vorkenni Skúla og tekur á sig nokkurs konar göfuglyndisgerfi. Er sem hann hálf iðrirt þess, hve hart hann hefur leikið Skúla í þessu máli, og leyfir sér allraauðmjúklegast að fara fram á, »að landfógetanum, sem að mörgu leyti eigi þakkar skilið fyrir afreksverk sín, en sem nú sé aumkunarverður, megi verða sýnd öll sú náð, er stjórninni megi þóknast að álíta hann verðan«.

Þrátt fyrir allt þetta virðist þó svo sem Ólafur hafi eigi

¹ Bréfið er dags. 18. júlí 1792. Isl. Journal 1792 No. 2384.

getað komið sér til þess að hrekja Skúla nauðugan úr embættinu; var honum það þó innan handar, því stjórnin fór í öllu að vilja hans hvað mál þeirra Skúla snerti. Hinn 15. sept. 1792 skrifar stjórnin Ólafi og samþykkist honum í að leggja hapt á eigur landfógeta þar til séð verði, hvort fjárskortur sé hjá honum eða eigi. Annars segir hún að það sé undir stiptamtmanni komið, hvort Skúla skuli leyft að þjóna embættinu lengur eða eigi, því svo framarlega sem hann geti sannað, að landfógeti fyrir elli sakir og lasleika eigi sé fær um að rækja skyldur sínar, þá skuli hann án tafar leystur frá embættinu.¹

Ólafur hafði nú einmitt þetta sama sumar gert tilraun til þess að sanna, að landfógeti eigi rækti skyldur sínar svo sem honum bæri. Hafði hann á manntalsþingum í Gullbringu- og Kjósarsýslu boðið sýslumanni að grennslast eptir, hvernig embættisfærslu landfógeta væri varið. Átti sýslumaður að leita þingvitna um eptirfylgjandi 6 atriði, er öll lágu fyrir innan verkahring landfógeta: 1. Í hverju ástandi konungsgózið sé í þingsókninni bæði að rækt og byggingu og hvort nokkrar eður hve margar af konungsjörðum liggi í eyði; 2. Hvernig gætt sé laga og réttar; 3. Hvort vegir gangi úr sér eða séu bættir; 4. Hversu eptirlitið sé með sveitalimum og fátæklingum; 5. Hvort nokkrir lausamenn eður umrenningar séu í þingsókninni, og 6. Hvort nokkur reki eða hafi rekið á undanförunum árum óleyfilega vezlun. Hugðist Ólafur með þessu móti að fá komið Skúla fyrir kattarnef og neyða hann til að segja af sér. En honum varð ekki kápan úr því klæðinu. Öll þingvitnin föllu Skúla í vil. Bar þar öllum saman um að jarðir væru í allgóðu standi og ræktaðar eptir mætti, að laga og réttar væri gætt vel og samvizkusamlega, að vegirnir væru þolanlegir og vegabætur gerðar eptir megni, að engu væri ábótavant hvað fátækra stjórn snerti og að landfógeti hafi haft strangar gætur á að eigi væri rekin óleyfileg vezlun. Var Skúli heldur en ekki bróðugur yfir þessum málalokum og skrifaði stjórninni 4. sept. 1792. Kveðst hann eigi vera viss um að stiptamtmaður sendi þingskjölin, því þingvitnin öll hafi gengið sér í vil, og hveðst því láta þau fylgja með bréfinu svo stjórnin megi sjá, að hann hafi staðið vel í stöðu sinni.²

¹ Rentekammerets isl. Kopibog 1792 No. 1020.

² Isl. Journal 1792 No. 200.

Þótt Ólafur gæti fundið landfógeta ýmislegt til saka og væri innan handar að láta stjórnina vikja honum frá, vildi hann þó enn sem fyrr hlífast við að beita hörku við hann og vildi fá hann til að segja af sér góðfúslega. Skúli var lengi vel tregur til þess og hefur sú tregða hans eflaust mest verið sprottin af því, að hann eigi hefur viljað láta undan stiptamtanni, því hann var nú orðinn háaldraður og að mörgu leyti mæðusamt fyrir hann að standa í stríði. Bættist hér á ofan, að þegar Ólafur við árslok 1792 endurskoðaði reikninga hans, varð hann þess var, að 1078 dali vantaði í fjárhirzluna. Lá eigi annað beinna fyrir en að selja allar eigur hans til lúkningar skuldinni. Þótti Skúla nú ráðlegast að láta eptir stiptamtanni og segja af sér, því hefði Ólafur viljað, gat hann gengið svo hart að honum og farið svo hlífðarlaust með hann, að landfógeti hefði staðið því nær allslaus eptir og átt við ill kjör að búa í elli sinni. Skrifaði Skúli loks stiptamtanni 18. ágúst 1793 og bað um lausn frá embættinu. Þarf eigi að taka það fram, að Ólafur uppfylti þá bæn hans með glöðu geði. Skipaði hann Magnús son sinn til að þjóna embættinu í stað hans. Skúli skrifaði stjórninni og tilkynnti henni að hann hefði sótt um lausn. Kveðst hann hafa gert það fyrst og fremst vegna þess að hann hafi orðið þess áskynja, að stiptamtanni var það svo mikið áhugamál, og í öðru lagi vegna þess, að heilsa hans hafi farið mjög versnandi á síðastliðnu ári og hafi sjóndepra hans ágerst svo mjög, að hann eigi sjái sér fært að þjóna embættinu lengur. Minnir hann að lokum stjórnina á hina löngu þjónustu sína og færir til ýmislegt, er hann hafi fengið afrekað í embættis-tíð sinni.¹ Hafði hann alls setið í embætti í 58 ár. Stjórnin veitti honum lausn í náð og með ríflegum eptirlaunum.

Þótt nú svo færi, að Skúli loks neyddist til að segja af sér, var það engan veginn af því, að kjarkur hans væri bilaður. Síndi hann það í ýmsu, að sálarprekið var enn hið sama og skapið engu minna en áður, þótt kraptar hans í líkamlegu tilliti væru teknir að þrjóta. Og þótt hann á endanum yrði að vægja fyrir Ólafi, síndi hann eigi á sér neitt auðmýktarsnið, heldur bauð honum byrginn og veik aðeins fet fyrir fet. Þegar hér var komið sögunni hafði Ólafur fengið því framgengt við stjórnina, að honum var gefinn kostur á að velja hvort heldur hann vildi

¹ Sjá Isl. Journal 1793 No. 896.

Viðey eða Bessastaði fyrir aðsetursstað. Kaus hann til þess Viðey af ýmsum ástæðum og bjóst nú að flytja þangað búferlum. Þegar Skúli spurði þetta, brá honum í fyrstu sem von var til, því nú hafði hann setið því nær heilan mannsaldur í Viðey sem einvaldur. Von bráðar harkaði hann þó af sér og varð þessi staka á munni:

Stiptamtmaðurinn Stephensen frá Stórahólmi
voldugur þó í Viðey svamli
verður ei hræddur Skúli gamli.

Að Ólafur sjálfur eigi hafi hlakkað til sambúðarinnar við Skúla, má ráða af bréfi nokkru, er hann ritaði stjórninni í september 1793. Gefur hann þar fyrst stjórninni til kynna, að hann hafi kosið Viðey til ábúðar og lýkur máli sínu þannig: »Sá ókostur fylgir þó þessu vali mínu, að jeg verð að sitja uppi með hinn gamla nöldrunarsama landfógeta Skúla Magnússon, er varla getur skriðið á fótum lengur, og fær það mér mikillar áhyggju«.

Nú var tekið að selja eigur landfógeta upp í skuldirnar. Var þar allt innbú hans selt að fáeinum búsgögnum undanskildum, er Ólafur af náð sinni og miskunn leyfði honum að halda gegn veði, og stjórnin lét honum eptir til afnota meðan hann væri á lífi. Hlupu eigurnar við uppboðið á 1050 rd. 19 sk. og runnu 938 rd. 45 sk. af þeirri upphæð þegar í stað í jarðabókarsjóð. Bækur hans voru virtar á 384 rd. 35 sk. og var megnið af þeim samkvæmt uppástungu stjórnarinnar sent til Kaupmannahafnar vorið 1795 og selt þar við uppboð, því það þótti líklegt, að betur yrði boðið í ýmislegt af þeim þar enn á Íslandi.¹

Þótt Skúli nú væri kominn á grafarbakkan og væri lítt fær til að eiga lengur í illdeilum, gat hann eigi staðið af sér að skaprauna Ólafi dálftið, er honum gafst færi á. Gerði hann honum ýmsar brellur áður hann lagðist í gröfina og gladdist í hjarta sínu er hann hugsaði til þess, að honum hafði tekizt að leika á Ólaf. Þegar Ólafur tók að grennslast eptir innstæðufé því, er fylgja átti Viðeyjarklaustri, fann hann ekki annað enn eina gamla belju og einn húðarklár. Hitt hafði Skúli tekið og látið virða ásamt með gózi sínu og selja við uppboðið, og nokkuð

¹ Íslandsk Journal 1793 No. 673 og 1794 No. 1222, og Rentekammerets isl. Kopibog 1794 No. 1593.

af því hafði hann selt sjálfur. Þótti Ólafi þetta heldur en ekki dauflæg uppgötvun og vissi eigi gerla hvað til bragðs skyldi taka, því nú var ekkert af Skúla að hafa annað en búsgögn þau, er honum var leyft að halda, en þau mátti fyrst selja að honum dauðum. Tilkynnti hann stjórninni þetta og bað álits hennar um málið.¹ Er mér eigi kunnugt um, hvort Ólafur nokkurn tíma fékk leiðrétting á þessu. Líklegast þykir mér, að það að minnsta kosti hafi dregið nokkuð, því Skúli andaðist einmitt um þessar mundir og létti Ólafi stórum við fráfall hans og lét sér allt vel lynda, er hann var laus orðinn við þennan harðsnúna móttöðumann sinn.

IX.

Þegar Skúli varð landfógeti var hann um fertugt og í fyllsta fjöri. Hafði hann þá þegar safnað töluverðu fé og sýnt þess vott, að hann var búhöldur hinn mesti. Konu hans var við brugðið fyrir dugnað og rausnarskap og var heimilisbragur hinn bezt hjá þeim. Börn höfðu þau átt 7 er hér var komið, en alls áttu þau 9. Var Jón þeirra elstur og fæddist 1736, áður þau Skúli og Steinunn giptust. Annar sonur þeirra var Björn, er fæddist 1741. Fór hann utan er hann stálpaðist og lærði timbursmíðar og flengdist þar síðan. Hin 7 börnin voru dætur. Veitti Skúli þeim öllum hið bezta uppeldi og voru dætur hans jafnvel betur að sér í ýmsum greinum, en títt var um íslenzkar konur á þeim tímum. Einkum var Guðrúnu eldri dóttur hans, er fæddist 1740 og síðar giptist Jóni sýslumanni Snorrasyni, við brugðið eigi einungis fyrir hannyrðir, heldur jafnvel fyrir lærdóm. Kunni hún bæði dönsku og þýzku og var það fáheyrt um þær mundir.

Þess er áður getið, að stýmpingar nokkrar urðu með þeim Pingel amtmanni og Skúla út af sambúðinni á Bessastöðum, og sömuleiðis hversu þeim stýmpingum lyktaði. Var það í alla staði vel til fallið að Skúli fékk Viðey til ábúðar, því eyinni fylgdi sá mikli kostur, að Skúli hafði þar óbundnar hendur í öllu og engan nágranna til að deila við, svo öllu mátti heita vel fyrir komið. Þegar Skúli tók við eyinni, var hún niðurnídd og komin í órækt. Hafði eigi setið þar neinn fastur ábúandi í langan aldur,

¹ Sjá *Íslandsk Journal* 1794 No. 1329.

heldur hafði þar verið eins konar útibú frá Bessastöðum og athvarfsstaður fyrir 12 sjúklinga, er voru aldir þar á opinberan kostnað. Var að jafnaði eigi haldinn þar annar kvikfénaður en innstæðupeningur klaustursins og nokkrar skepnur frá Bessastöðum. Árni Magnússon fer svofeldum orðum um Viðey í jarðabók sinni: »Tún eru mikil og meiri part slæm. Engi mikið og gott ef nýtt og ræktað er. Eggver hefur hér gott verið á eygunni, en er nú að mestu eyðilagt«.¹ Eins og sjá má af þessu hafði Skúli hér gott verksvið fyrir búskaparframgirni sína.

Í það mund er Skúli tók við eyggi, voru húsakynni þar mjög slæm. Höfðu Bessastaðamenn frá fornu fari annast húsa-gerð, en þegar þess er gætt, að húsakynnin á Bessastöðum, sjálfum »konungsgarðinum«, voru ill og hrörleg, má það eigi undrum sæta, þótt eigi væru þau reisuleg á útibúinu. Skúli fór þess á leit við stjórnina, er hann sótti um Viðey til ábúðar, að reist væri þar nýtt hús handa honum, og féllst stjórnin á það.² Þegar hann fór í erindum sínum til Danmerkur árið 1751, hafði hann utan með sér nokkuð af grásteini til sýnis og lagði það til, að húsið væri byggt úr honum. Féllust byggingameistarar á þá uppástungu hans. Var árið eftir tekið að reisa húsið, en ekki var því lokið fyrri en árið 1755. Meðan á húsabyggingunni stóð hafðist Skúli við í tjöldum, en lét þó slá upp timburkofa handa sér til að sofa í og til að verja skjöl sín vætu. Hann lét sem mest vanda alla smíð á húsinu og leitaðist við að gera það svo vel úr garði, sem frekast var unnt. Til þess að koma í veg fyrir að húsið læki, var þakið allt vandlega troðið og bikað og tjaran blandin selslýsi. Skömmu síðar lét hann aptur bika það með hálfsoðinni tjöru blandaðri smásteyttri tré kolaðsku. Gólf og lopt var tvöfalt og fyllt upp á milli með deigulmó. Húsið var 36 álnir að lengd, 18 álnir að breidd og 6 álnir undir þak og hafði inni að halda 7 herbergi til íbúðar, eitt búr og 2 eldhús. Þess má geta, að ofnar voru í öllum herbergjunum, og var það fágætt á þeim tímum. Húsið var fyrst notað til íbúðar sumarið 1754 af þeim Magnúsi amtmanni Gíslasyni, Bjarna sýslumanni Halldórssyni, Þorsteini sýslumanni Magnússyni og Brynjólfi sýslumanni Sigurðssyni, er þeir dvöldu í Viðey í þarfir stofnananna. Eftir brottför þeirra flutti Skúli í það, en

¹ Sjá jarðabók Árna Magnússonar fyrir Kjósarsýslu.

² Lovsaml. f. Isl. 3. B. bls. 94 og 125.

eigi var innansmíðum lokið fyrri en árið eptir. Þegar smíðun-
um var lokið, kallaði Skúli á menn og lét halda skoðunargerð á
húsinu. Luku þeir á það hinu mesta lofsorði og sögðu »að slíkt
hús hefði aldrei fyrr sést á Íslandi«. ¹ Máttu þeir vel gera það,
því húsið stendur enn í dag og að vonum mörg ár hér eptir.
Til hyggingarinnar gengu alls 4018 dalir og var það allmikið fé.

Eptir að Skúli var orðinn landfógeti, hélt hann hinum upp-
tekna hætti sínum að því er snerti rausn og höfðingsskap. Bar
þó eigi jafn mikið á rausn hans og gestrisni nú eptir að hann
kom í Viðey og meðan hann sat á Ökrum, enda var gesta-
nauðin miklu minni, því Viðey lá afskekkt. Bauðst honum
sjaldan tækifæri til að sýna rausn sína, nema ef vera skyldi á
alþingi. Hélt hann á stundum veizlur vinum sínum og fylgi-
fiskum í búð sinni á Þingvöllum og þótti þá berast allmikið á. ²
Þegar hann gat komið því við, safnaði hann og að sér gestum í
Viðey. Þannig sátu þeir Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson all-
lengi í Viðey, er þeir ferðuðust á Íslandi, og meðlimum »Land-
kommissionarinnar« bauð Skúli að dvelja með sér svo lengi sem
þeim þóknadist. Vetur þann, er Bjarni Pálsson sat í Viðey,
kenndi hann Rannveigu dóttur Skúla, er þá var 17 ára að aldri.
Var vingott með þeim Bjarna og henni og varð hún þunguð af
hans völdum, svo Skúli flýtti sér að láta þússa þau saman.
Mun Skúli hafa átt mikinn þátt í því, að landlæknisembættið var
stofnað handa Bjarna (1760), því um þessar mundir mátti hann
sín mikils hjá stjórninni í öllum þeim málum, er Ísland snertu.
Um sömu mundir gekk Jón sonur Skúla að eiga Ragnheiði Þór-
arinsdóttur, sýslumanns í Vöðlaþingi. Hélt Skúli báðar þessar
veizlur með mikilli rausn. Stóð veizla Jóns í viku og gaf hann
konu sinni í morgungjöf 100 dali í gulli.

Árið 1763 fékk Skúli komið því til vegar, að stjórnin skip-
aði Jón son hans til að aðstoða hann í embættinu. Átti Skúli
er hér var komið sögunni í ýmsum málum og varð opt að sitja

¹ Sjá »Dokumenter og Regnskabssager vedkommende Bygningerne paa Bessastad, Viðö og Nes« á Ríkisskjalasafninu.

² Að Skúli hafi haldið sig rausnarlega er hann dvaldi erlendis, má
ráða af frásögn Jóns Grunnvíkings (No. 994^a Á. M.). Þegar lát
Páls Bjarnasonar Vídalíns árið 1759 spurðist frá Leipzig, hélt Skúli
dánarminning hans og bauð til 8 íslenskum stúdentum. Rantzau
stiptamtmaður heiðraði samsætið með nærværu sinni. »Gekk það
convivium siðsamlega til«, segir Jón.

í Kaupmannahöfn skemmri eða lengri tíma. Auk þess stjórnaði hann stofnununum svo að segja einn, en þær voru honum eins og við var að búast einkar kærar og sparaði hann sér hvorki ómak né fyrirhöfn, er þær áttu í hlut. Töfðu þær hann frá landfógetastörfunum meira en nokkuð annað. Það var nú samt sem áður ekki af þessum ástæðum einum, að hann fékk Jón skipaðan sér til aðstoðar, heldur með fram af því, að Jón með því móti gat vænt að verða eptirmaður föður síns, sem ella hefði eigi mátt verða, því hann var eigi löglærður. Var það alsíða um þær mundir, að íslenskir embættismenn neyttu þeirra bragða, og var sem stjórninni sjálfri þætti sonurinn standa nær til að þjóna embættinu eptir föður sinn, en nokkur annar, jafnvel þótt hann væri miður að sér ger um ýmsa hluti. Mátti því skoða tilskipunina um aðstoðarþjónustu Jóns sem nokkurs konar vonarbréf fyrir embættinu síðar meir, er faðir hans félli frá.¹

Guðrún, elzta dóttir Skúla, giptist um þessar mundir Jóni sýslumanni Snorrasyni (sýslum. í Strandasýslu 1757—1771) og hélt Skúli veizlu þeirra skörulega í Viðey og gerði dóttur sína rausnarlega úr gærði. Reistu þau bú á Hofi á Höfðaströnd, en varð eigi búsaelt. Var Jón hinn mesti drykkjusvoli og fóru embættisverk hans öll í ólagi og fjárskil með versta móti. Sambúð þeirra hjóna var fremur ill. Héldu þau ráðskonu þá er Ingibjörg

¹ Nokkru eptir að tilskipunin kom út, gerðu þeir Skúli og Jón svo-látandi samning með sér:

»Jeg underskrifaður Kongelig Majestæts Land-Foged Schule Magnússon ingieng hier með so látande accord og contract við mier kongel. adjunctum Landfógeta, son miñ Jón Skúlason; nefnelega:

1°. Med þessare næstkomande árs byriun, tekur hañ mót Landfógeta embættenu, að öllu, með þessum skilmálum, að hañ það að öllu leite uppá mitt og hans egeð ansvar forrette, efter siñe bestallings hliodan, og allareidu útgefnum og útgefande hõye Cammer Collegii Ordres, samt í öllu, embættenu viðkomande, mig fyrer Primum Bestalter agnoscere, og mier adhljðe.

2°. Áskil eg mier fri værelse í Viðey, og hýsingu, nær eg þar er, samt fría og anstænduga underholdning fyrer konu mína og 3 dætur, so lenge með þurfa.

3°. Hier í mót fær hañ af mier til launa 300 rd. aarlega, samt Viðey, með öllum sier þarlegum búshlutum, agifflarlaust, og fri að öllu. — Samningurinn er dags. í Viðey 27. ág. 1764. (Sjá Lbs. 20 fol.).

hét og hafði Jón átt vingott við hann áður hann kvæntist og og vildu þau nú halda uppteknum hætti jafnt eptir sem áður. Kunni Guðrún því illa og hafði hún erft svo mikið af skaplyndi föður síns, að hún eigi gat þolað að virðingu sinni væri misboðið. Vandaði hún um þetta við mann sinn, en það stoðaði ekkert og fékk hún engu tauti við hann komið, sízt er hann var drukinn. Árið 1769 komst Jón í málaferli út af meðferð á dánarbúi. Hafði hann tekið búið til skiptingar, en er erfingjar kölluðu eptir fénu, varð honum ervitt um útgreiðsluna, því hann hafði sóað fénu en átti sjálfur í basli. Einn af erfingjunum, er Björn hét, stefndi sýslumanni fyrir meðferðina, en Jón þvældi málið og beitti hinum verstu refjum. Gekk Björn um meðal embættismanna og leitadi fylgis og var hann af því Mála-Björn kallaður. Jón sýslumaður Jakobsson (sýslum. í Skagafjarðarsýslu 1768—1805) kvað upp dóm í málinu og dæmdi allmikið fé af sýslumanni, en málinu var skotið til yfirréttar. Tók Skúli þar við og hljóp undir bagga með tengdasyni sínum og fékk því til vegar komið, að málið var mikið til látið falla niður. Fór Mála-Björn utan til að reyna að fá leiðrétting á þessu, en andaðist þar, og var eigi trútt um, að ýmsu væri til getið um dauða hans, þótt eigi færi það hátt. Vorið 1771 var Jón Snorrason á þingferð og sýktist á leiðinni og lagðist fyrir, en andaðist áður hann næði til bæjar. Urðu margir til að skoða þessi afdrif hans sem nokkurs konar hefnd fyrir framkomu hans í málinu¹. Eptir dauða Jóns dvaldi Guðrún ýmist í Viðey eða á eignarjörð föður síns Ökrum, en Skúli tók að sér að borga skuldir manns hennar. Segir hann í bréfi einu, er hann ritaði henni frá Kaupmannahöfn 23. júní 1783, að nú sé hann búinn að borga allar skuldir manns hennar til konungs að einum 50 dölum undanskildum.²

Á nokkuð líkan hátt og þetta fór fyrir öðrum af tengdasonum Skúla, Jóni sýslumanni Arnórssyni í Snæfellsnessýslu. Hafði hann gengið að eiga Guðrúnu yngri dóttur Skúla og settu þau bú á Ingjaldshóli og sýndu af sér mikla rausn og höfðingskap. Árið 1778 leigði Jón Arnarstapa umboð, er þá var nýlega laust orðið við fráfali Jóns sýslumanns Árnasonar. Var það stærst allra umboðs- og klausturgóza á landinu. Lifðu þau Jón og Guðrún nú við enn meiri rausn en áður, en von bráðar fór

¹ Sjá Skagfirðingasögu Jóns Espólins kap. 66 og 74.

² Sjá No. 20 fol. á Landsbókasafninu.

svo, að Jón átti bágð með að standa í skilum með afgjaldið af umboðinu og sýslunni og söfnuðust fyrir hjá honum skuldir miklar til konungs. Bætti það heldur eigi um, að auk þess sem þau hjón voru mjög góðgerðasöm og hjálpuðu óspart voluðum og bágstöddum í harðindum þeim, er um þessar mundir gengu yfir landið, var Jón alldrykkfelldur og óreglusamur. Þótti Ólafi amtmanni Stephensen loks nóg um skuldirnar og tók að líta eftir reikningum hans. Stóð hann 1786 í 2264 rd. 58 sk. skuld við konung fyrir eptirgjald af umboðinu og sýslunni. Auk þess höfðu honum verið lagðir 790 rd. 32 sk. af dánarbúi Jóns Árnasonar sem ofanálág á umboðið og í innstæðufé 70 dalir, en hann gat eigi staðið í skilum með þetta fé né heldur gert neina grein fyrir því. Varð því skuldaupphæðin alls 3126 rd. 90 sk. Hér á ofan varð Ólafur amtmaður þess var, að margar af jörðum umboðsins voru niðurníddar og komnar í órækt sökum þess, hve illa og óduglega sýslumaður stjórnaði umboðinu, og var fast að því komið að sumar af jörðunum legðust í eyði. Þó kom þetta meðfram til af ótíð og eldgosum. Þegar Ólafur sá hve miklar skuldirnar voru, lét hann virða eigur sýslumanns og voru þær alls virtar á 1778 rd. 72 sk., en eigi þótti líklegt að þær mundu seljast fyrir öllu meira en 1000 dali.

Þegar hér var komið sögunni leitaði Jón fulltingis hjá tengdaföður sínum. Fjárhagur Skúla sjálfs var í óstandi um þessar mundir, svo hann átti ekki hægt með að hjálpa Jóni með fjárframlögum. Aftur á móti leitaðist hann við að bjarga honum á annan hátt. Það var ein af skyldum landfógeta að færa umboðs- og klausturreikningana og heimta inn gjöld öll til konungs. Gekk því Levetzow stiptamtmaður að Skúla og vildi fá að sjá skuldalista Jóns, en landfógeti neitaði og eigi vildi hann heldur láta uppskátt við stiptamtmann, hversu mikil skuldaupphæðin væri. Gerði Levetzow þrjár atrennur að ná reikningunum, en landfógeti sat fast við sinn keip. Er auðvitað að Skúli hefur gert þetta til að draga tímann, svo hann fengi búið um reikninga tengdasonar síns eptir því sem honum sjálfum sýndist. Stiptamtmaður var heldur eigi í vafa um, hver tilgangur Skúla var, og segir hann í bréfi til stjórnarinnar, að landfógeti geri þetta auðsjáanlega til þess að neyða sig til að skrifa stjórninni og fá skipun hennar um að láta af hendi reikningana, og muni við það málið dragast um eins árs tíma. »Og«, bætir hann við, »þótt stjórnin vandi um við hann fyrir þetta, þá bregður honum

víst ekki stórt við það, því hann er nú orðinn þess háttar ofanigjöfum svo vanur.

Loks fékk Ólafur amtmaður herjað reikninginn út úr Skúla, og svo fór, sem menn hafði grunað, að ýmislegt var við hann að athuga. Rak Ólafur þegar í stað augun í, að Skúli hafði beitt ýmsum brögðum til að rýra skuldabálkinn hjá tengdasyni sínum. Var það síður um þær mundir að reikna afgjaldið af Snæfellsnessýslu og Arnarstapaumboði í fiskreikningi, þótt það væri greitt í peningum. Var það eitt með öðru athugavert í reikningnum, að Skúli fyrir síðastliðið ár hafði reiknað hverja vætt fiskjar á 90 sk., í stað þess, að áður hafði ætíð verið venja að reikna hana á 1 rd. 57 sk. og var það tekið fram í leigu-skilmálum umboðsins. Auk þess kom það upp úr kafinu, að sýslumaður hafði kallað eptir 1 rd. 57 sk. fyrir vættina af ábúendum umboðsjarðanna eins og síður var til, og kom það þannig berlega fram, að Skúli hafði af ásettu ráði og allósvífnislega rangfært reikninginn. Með því að reikna vættina á 90 sk. hafði Skúla tekizt að að rýra eptirgjaldsskuld tengdasonar síns um 385 rd. 84 sk. Auk alls þessa var skuldalistinn svo flókinn og svo undarlega úr garði gerður, að öldungis ómögulegt var að sjá með vissu, hve stór skuld Jóns var í raun og veru. Gerði Skúli að hún væri alls 1856 rd. 61 sk., en Ólafur kvað það eigi geta náð neinni átt og hélt fast við, að skuldin hlyti að vera 2264 rd. 58 sk. Þessu þverneituðu þeir báðir Skúli og Jón, og þar eð Jóni var enn ervitt um útgreiðsluna, sá Ólafur eigi annað ráð vænna en að höfða mál gegn honum fyrir hönd konungs.

Til dómara í málinu var skipaður Guðmundur sýslumaður Ketilsson,¹ og kvað hann upp dóm í því að Ingjaldshóli 12. dec. 1787. Féll dómurinn mjög Jóni í vil, en eptir því sem Ólafur amtmaður segir í bréfi því til stjórnarinnar, er hann lét fylgja dómnum, var flutningurinn á máli þessu »eigi jafn réttlátur og hann var flókin«. Að vísu viðurkennir dómurinn að upphæð skuldarinnar sé 2264 rd. 58 sk., en bætir því þó við um leið, að Jóni eigi sé skylt að gjalda alla upphæðina, með því að álíta meg, að skuldin sé mestmegnis á fallin af óhöppum og landplágum. Þó er eigi nóg með þetta, heldur kemur dómurinn fram með þá kynlegu uppástungu, að draga skuli aptur á móti

¹ Guðmundur Ketilsson varð sýslumaður í Mýrasýslu 1778.

frá þessa 2264 rd. 58 sk. í eptirgaldsskuldum leiguliða umboðs-ins. Í öðru lagi ákveður dómurinn, að sýslumaður eigi skuli hafa fyrirgert umboðinu, því hann hafi aldrei undirgengizt neinn leigu-skilmála. Tók dómurinn alls eigi til greina þá mótbáru amtmanns, að veitingarbréf Jóns nefni hann sem sýslumann í Snæfells-sýslu og leigjanda Arnarstapa umboðs með sömu skyldum og réttindum sem fyrirrennara hans. Er eigi laust við að máls-skjöldin beri það með sér, að Skúli hafi staðið að baki Jóni hvað flutninginn snerti, því ærið eru varnarskjöldin hér keimlík skjöl-unum í málum Skúla sjálfs. Amtmaður var mjög óánægður með dóm-inn og sendi hann til stjórnarinnar og bað hana láta í ljósi álit sitt um, hvað gera skyldi. Stjórnin lagði málið fyrir málfærslu-mann sinn og bað rannsóknar á því. Að nokkrum tíma liðnum gaf hann stjórninni til kynna álit sitt. Kvaðst hann eigi geta viðurkennt sannanir Jóns í málinu og væri dómurinn að sínu álitu rangt upp kveðinn. Þótti honum sem Jón með því að gjalda eptirgjaldið hið fyrsta ár hefði fyllilega viðurkennt, að hann væri réttur leigjandi umboðsins, og áleit það réttast að fara hispurslaust og taka féð lögtaki í búi sýslumanns.¹

Í júní 1788 ritaði stjórnin Ólafi amtmanni og lagði fyrir hann hvað gera skyldi. Segir í bréfinu, að Jón annaðhvort hljóti að vera hinn mesti búskussi og eyðslusamur fram úr öllu hófi, eða hann að öðrum kosti hljóti leynilega að hafa stungið nokkru af fénu undir stól, því allir hinir fyrri leigjendur umboðsins hafi eigi að-eins staðið í skilum með afgjaldið á réttum tíma, heldur og þar á ofan safnað sér töluverðu fé. Felur hún amtmanni á hendur að grennslast nánar eptir hvernig á þessu mikla fjárproti standi, og því næst svipta Jón umboðinu og selja það öðrum á leigu við þeim kjörum, er honum sýnist aðgengileg á báðar hliðar. Eigi sýndist stjórninni rétt að svipta sýslumann embættinu að svo komnu, en felur amtmanni á hendur að gera nánari ráðstafanir viðvíkjandi fé Jóns, því er hept hafði verið, og væntir hún, að amtmaður í því máli breyti samkvæmt »hinni alkunnu samvizku-semi sinni og þekking á opinberum málum, en þó jafnframt þannig, að samrýmst geti kristilegum mannkærleika«. Að lok-um setur hún fast ákvæði um það, að landskuldin af umboðinu skuli framvegis greidd þannig, að vættin sé talin á 1 rd. 57 sk.²

¹ Sjá *Islandsk Journal* 1788 No. 1211 og 1508.

² Sjá *Rentekammerets isl. Kopibog* 1788 No. 1105 og 1106.

Samkvæmt boðum stjórnarinnar tók Ólafur amtmaður að grennslast nánar eptir um mál Jóns. Eigi er mér kunnugt hvað upp úr þeirri rannsókn hefur komið, en óhætt má fullyrða, að amtmaður hafi orðið áskynja um eitt og annað athugavert, og það heldur í meira lagi, því sagt er, að sýslumaður hafi tekið sér bréf eitt, er Ólafur ritaði honum, svo nærri, að hann lagðist sjúkur. Jón hafði í mörgu verið mesti snyrtimaður, en var einþykkur mjög og hafði hið mesta álit á sjálfum sér. Fékk það honum svo þungrar áhyggju, er hann óttaðist að hann ef til vill mundi missa æru sína, að það dró hann til dauða. Hann andaðist 25. apr. 1792.¹ —

Árið 1782 hélt Skúli enn brúðkaup mikið í Viðey og var það þrefallt. Vigfús sýslumaður Þórarinnsson gekk þar að eiga Steinunni dóttur Bjarna landlæknis Pálssonar. Hún var þá 19 ára að aldri og hafði alizt upp í Viðey hjá móðurföður sínum. Annar brúðguminn var Hallgrímur Jónsson, aðstoðarprestur á Staðarstað og bróðursonur Skúla. Gekk hann að eiga Oddnýju dóttur hans.² Þriðji brúðguminn var Jens Örum assistent, og fékk hann Sigríðar Jónsdóttur prófasts í Laufási; hún var systurdóttir Skúla og hafði dvalið með honum í Viðey. Hélt Skúli öll þessi brúðkaup með mikilli rausn og sóttu þau margir hinna helztu manna landsins. Með þeim Steinunni og Sigríði greiddi Skúli heimanmund til jafns við dætur sínar.

Árið 1785 andaðist Steinunn kona Skúla. Hafði hún verið dugnaðar- og sómakona hin mesta og vel látin af öllum. Skúli var ytra er hún andaðist og tók sér lát hennar mjög nærri. Höfðu þau verið í hjónabandi í 47 ár. Brátt bar þó enn þyngri harma að höndum Skúla og var sem allt gengi honum á móti úr þessu. 4 árum síðar andaðist Jón landfógeti sonur hans. Var Jóni margt einkar vel gefið, en var drykkjumaður mikill, og mun það mest hafa verið óreglu hans að kenna, að ýmislegt fór í ólagi hjá honum á síðari árum. Þótt Skúli ynni Jóni hugástum, var þó samlyndi eigi ætíð sem bezt milli þeirra feðga og var Skúli honum óeptirlátur, en Ragnheiður kona

¹ Sjá dagbók Magnúasar sýslum. Ketilssonar No. 573, 4° á Landsbókasafninu.

² Halldóra, yngsta dóttir Skúla, giptist Hallgrími Bachmann fjórðungslækni, en eigi er mér kunnugt um, hvenær brúðkaup þeirra stóð.

Jóns samdi ætíð með þeim; hún var hin mesta merkiskona og virði Skúli hana mikils. Jón andaðist 10. marz 1789.¹ Þau Jón og Ragnheiður áttu son þann, er Jón Viðó hét, er þá var frumvaxta og hið bezta mannsefni.² Sendi Skúli hann með 2 menn á báti til Reykjavíkur til að sækja til útfararinnar, og var annar hásetinn fangi, er Skúli átti að hafa gætur á í Viðey. Þegar þeir héldu af stað aptur úr Reykjavík voru báðir hásetarnir drukknir og ósáttir. Sló í áflog með þeim á leiðinni, eptir því sem getið var til, og týndust þeir allir á sundinu. Þannig bættist ein raunin ofan á aðra og var Skúli um þessar mundir nauðulegar staddur en nokkru sinni fyrr. Bar þar allt að í einu: fráfall sonar hans og sonarsonar, fjárprot og embættismissi tengdasonar hans, og sjálfur átti hann í hinu mesta basli og hótanir stiptamtumanns vofðu yfir höfði honum. Bættist hér enn við, að hann mátti búast við refsingu fyrir vangæzlu á fanganum, er drukknaði, og að hann engan talsmann átti lengur erlendis, er Jón Eiríksson var fallinn frá. Þó barst hann allkarlmannlega af, er mannskaðinn spurðist. Þagði hann um stund, en mælti síðan: »Goldið hefi eg nú landskuldina af Viðey!«³ Það er ekki mikil sorgarháreysti í svarinu, en engu að síður er það þó í allri sinni einfeldni einhvern veginn svo sártraunalegt.

Þótt nú þessir sviplegu atburðir sem líklegt má þykja fengu mikið á Skúla í bili, og þótt allur sá mótgangur og öll sú mæða, er hann átti við að búa um þessar mundir, hlyti að liggja honum þungt á hjarta, þá er hitt þó víst, að hann eigi lét yfirbugast af raunum sínum og að kjarkurinn var æ hinn sami. Einmitt um þessar mundir átti hann í allmiklu málaþrefi út af dánarbúi Bjarna Pálssonar, og er eigi annað að sjá af framkomu hans í því máli, en að þar sé kominn hinn gamli Skúli, málagarpurinn, bitur og óvæginn, þrár og þverúðarfullur,

¹ Espólin fer svofelldum orðum um Jón (Árb. XI, 22): »Jón var allgjörfulegur maður og allvinsæll, heldur drykkjugjarn, svo meira bar á því enn um Skúla, þó að hann væri bæði stórbrotnari og starfaði í fleiru, því að Skúli hafði geðstyrk mikinn«. Jón sýslumaður Jakobsson segir um Jón í »Æruminningu« Skúla (Lbs. 600, 4°), að hann hafi verið »maður fyrir dyggð, gæfilyndi og höfðingskap elskaður«.

² Espólin segir um hann (Árb. XI, 50), að hann hafi verið »bæði efnilegur, gildlegur og líklegur til mikillar menningar«.

³ Sjá Espólins Árb. XI, 59—60.

eins og hann var meðan hann stóð í blóma lífsins og eigi vildi víkja fyrir neinum. Þegar Bjarni Pálsson andaðist (1779) var svo illa ástatt í búi hans, að Skúli lét gera það að protabúi og og tók að sér að annast skuldalúkningu. Nú drógust skiptin á búinu ár frá ári án þess nokkuð væri að gert, og var ekki fyrri en 1787 skipaður skiptaráðandi. Það var Steindór sýslumaður Finnsson. Þótti nú líklegt, að eigi mundi langt að bíða úrslita á málinu, en þar skjátlaðist mönnum, því árið 1792 var búið enn eigi gert upp. Áttu þeir Skúli og Steindór í eilífu þefi og deilum út úr skiptunum. Skúli bar sýslumanni á brýn, að hann ekkert gerði í málinu og að hann 2 fyrstu árin aðeins hefði skrifað eina auglýsingu um skiptin og lesið upp í lögréttnu og látið þar við sitja, en samkvæmt boði stiptamtmanns átti búið að vera gert upp innan hálfis árs. Enn fremur bar Skúli það fram, að sýslumaður eptir að hann loks 31. ágúst 1791 kom að Nesi til að gera út um málið, eigi hefði tekið sér neitt fyrir hendur, en setið þar aðgerðalaus og biðið eptir skuldalýsingum. Steindór aptur á móti kvað landfógeta einan eiga sök á drættinum, því hann hefði aldrei fengizt til að mæta fyrir skiptaréttinum, þótt hann hvað eptir annað væri til kallaður, og hefði eigi viljað gefa neinar upplýsingar um ástæður búsins eða fjármuni þá, er hjá honum voru, en fyrri en hann geri það, sé ómögulegt að sjá hvernig reikningar búsins standi. Bæði Steindór og stiptamtmaður gerðu hverja atrennuna á fætur annari til að ná í reikninga og skjöl búsins hjá Skúla, en það kom allt fyrir ekki. Loks var höfðað mál á móti honum eptir boði stjórnarinnar, og dæmdi Sigurður sýslumaður Pétursson hann til að standa skil á munum búsins (1792) og nam upphæð sú, er hann átti að gjalda, 1133 dölum.¹ Steindór stefndi málinu til alþingis um sumarið, en þeir mættu hvorugur Skúli né Sigurður. Árið eptir var það tekið fyrir á alþingi á ný og mætti þar Vigfús sýslumaður Þórarinnsson fyrir hönd Skúla, en Sigurður boðaði forföll. Stefndu þeir þar hvor öðrum Skúli og Steindór. Skúli fór fram á, að Steindóri væri dæmt skylt að standa ábyrgð á öllum þeim óinnkölluðu skuldum, er búinu kynnu að bregðast fyrir sakir ódugnaðar hans, og svara bótum fyrir embættisvanrækslu. Steindór aptur á móti sneri öllu upp á Skúla og krafðist þess, að honum væru dæmdar riflegar sektir fyrir allt framferði hans í

¹ Sjá hér að framan bls. 154.

þessu máli. Hinn 17. júlí 1793 kvað Magnús Ólafsson upp dóm í málinu í lögþingisréttinum. Segir hann að fáir réttðæmir menn neiti, að málshátturinn »blindur er hver í sjálfs síns sök» geti hér með öllum rétti heimfærst upp á landfógeta. Sýknar hann Steindór algerlega, en dæmir Skúla til að gjalda allan málskostnað.¹ Þetta var hið síðasta mál Skúla, enda varð honum eigi langra lífdaga auðið eptir þetta. —

Það var eigi aðeins í opinberum málum, að Skúli sýndi af sér dugnað og röggsemi, heldur skaraði hann og fram úr flestum samtíðarmönnum sínum að því er snerti framtakssemi í búnaði. Hann tók við jörðunni í Viðey í mesta óstandi, en skilaði henni af sér aptur vel ræktaðri, og var bú hans í öllum greinum fyrirmyndar-
 árbú. Hann gerði miklar jarðabætur á eyinni, en einkum lét hann sér mjög umhugað um hinar nýju korn- og trjáræktartilraunir, enda hafði hann verið aðalfrumkvöðull þess, að þær komust á á Íslandi. Tók hann til sín einn af hinum erlendu bændum og hafði auk þess eptirlit með tilraununum í Reykjavík og lagði mikið kapp á að koma þessu í kring. Voru allstórir blettir teknir til sáðreita og tilraunir gerðar með vetur- og vorrúg, hafra og blendingakorn. Þreifst kornið betur í Viðey en víðast annarsstaðar, því ekrurnar voru mæta vel hirtar og ekkert ómak til sparað að allt mætti ganga sem best. Kálgarða hafði Skúli geysimikla og ræktaði þar alls konar matjurtir. Er þess einkum getið að hann ræktaði mikið af grænkáli og urðu að því hin mestu búdrygindi. Hann gerði einnig tilraunir til að rækta ýmsar kryddjurtir og tókst það vel, en allar tilraunir til að rækta baunir urðu árangurslausar og var þó ekki sparað ómakið. Hamp og hör ræktaði landfógeti einnig og heppnaðist vonum fremur, að minnsta kosti fékk hann einu sinni allgóða uppskeru. Aptur á móti mistókust allar tilraunir hans til að rækta pílvið, furn, greni og byllitré og dó það allt út jafnóðum, enda var Viðey ekki sem heppilegastur staður til þess háttar tilrauna.² Fyrir jarðeplaráekt sendi »Landbúnaðarfélagið» danska honum árið 1776 hinn stóra verðlaunapening sinn úr silfri. Eitt af því er hann stórum bætti í Viðey var æðarvarpið. Um það bil er hann flutti þangað sást varla fugl í eyinni, en eigi leið á löngu

¹ Sjá lögþingisbók 1792 og 1793.

² Sjá Eggert Ólafsens og Bjarne Povelsens Reise igiennem Island. II. B. bls. 952—956.

áður æðurinn tók að hreiðra sig með fram ströndinni, enda var stranglega fríðað um hann. Eptir frásögn Steinunnar konu Skúla fengu þau í meðalári 9700 egg og 80—90 π af hreinsuðum dúni. Var fuglinn að síðustu orðinn svo spakur, að stundum fundust í kring um 500 hreiður langt uppi í túni, en utan um eyju var ómögulegt að koma tölu á þau.¹ Ólafur Stephensen viðurkennir og í ritgerð sinni um æðarvarp,² að Skúli hafi sýnt mikinn dugnað í því efni, og fer hann um það svofelldum orðum: »Fæztar varpeyjar er að finna undir Suðurlandinu, og varla nokkra af verði að undantekinni Viðeyju, sem nú (1783) kallast með beztu varpplátzum vegna sérlegrar margra ára hirðusemi«. Enn fremur lét Skúli með kostgæfni stunda laxveiði í Elliðaánnu og lagði allmikla stund á fiskiveiðar. Varð hann fyrstur manna til að koma á þorskanetabrukun í sjóhverfum sunnandalands,³ og var einn meðal hinna fyrstu, er tóku upp saltfisksverkun í stað harðfisks. Verður þannig eigi annað sagt, en að hann hafi verið mesti afkastamaður, svo í búnaði sem í öðru.

Bú landfógeta í Viðey var geysistört. Virðingargerðin frá 1774 telur þar af skepnum 18 mjólkurkýr, 4 ungfálfa, 1 veturgamla kvígu og bola, 19 geldnaut á fjalli, 15 geldar ær, 15 púlshesta, 2 hrossfærleika og 4 ótamin hross. Eptir sögn Ólafs Stephensens hafði Skúli að jafnaði 42—45 manns á heimili, og segir amtmaður að kostnaðurinn við búskapinn í Viðey og vinnuhjúahaldið muni hafa átt mestan og beztan þátt í að setja hann á höfuðið. Þetta mun nú varla vera rétt tilgáta, en víst er um það, að ærið hefur orðið útdráttarsamt hjá honum. Skúli var að minnsta kosti um einn tíma vel fjáður, en það má þó víst óhætt fullyrða, að honum eigi hafi aukizt fé eptir að hann kom í Viðey, og má meðal annars ráða það af því, að allar jarðir þær, er hann átti, lágu í Skagafjarðarsýslu. Bendir það til þess, að hann hafi keypt þær meðan hann var þar sýslumaður.⁴

¹ Sjá ferðabók Sveins Pálssonar (No. 1—3 fol. á handritasafni Bókmenntafél.) 1. B. bls. 172.

² Rit þess ísl. Lærdómslistafélags 4. B. bls. 211.

³ Sjá hér að framan bls. 42 neðanmáls.

⁴ Jarðirnar voru þessar: 1. *Stóru-Akrar* með hjáleigunum *Höskuldsstöðum*, *Míðhúsum* og *Brekkukoti*. 2. *Stokkhólmi*. 3. *Holt í Fljótum* með hjáleigunum *Helgustöðum*, *Minnaholti* og *Ríp*. 4. *Sólheimar* í *Sæmundarhlíð* með hjáleigunni *Auðnum* og 5. *Kolgróf*. Jarðirnar seldust á 1682 d. (eptir annari sögusögn á 1718 d.).

Að ýmislegt hafi verið farið að ganga úr sér í Viðey bæði hvað jörðina og byggingar snerti á efstu árum Skúla, má ráða af bréfum Ólafs Stephensens til stjórnarinnar. Segir stiptamtmaður í einu þeirra, að byggingarnar séu í binu versta óstandi, gluggarnir í íbúðarhúsinu margir rúðulausir og ekki ein einasta stofa strokin eða tjölduð og þurfi þar allmikinn tilkostnað áður hægt sé að búa í því.¹

Skúli var mestan hluta æfi sinnar hinn heilsubraustasti. Þó sýktist hann nokkuð á efri árum af vösbúð í ferðavolki sínu og var það mest lasleika vegna að hann hélt kyrru fyrir í Kaupmannahöfn frá 1782 til 1786. Síðasta árið sem hann lifði varð hann þó mestmegnis að sitja kyrr heima fyrir, og gerðist hann svo fótkaður, að hann varð að binda 2 dúkkodda þétt um hvorn fót sér og kynda varð ofnana svo sem frekast var kostur á í stofu þeirri, er hann sat. Haustið 1794 kendi hann sér landfarsóttar með hósta og kvefi, en var þó jafnast á fótum. Hvað andlát hans snertir, ber sögunum eigi saman. Segir Magnús sýslumaður Ketilsson, að hann síðasta daginn er hann lifði hafi verið nokkurn tíma á ferli og fengið ofur hægt andlát.² Ólafur Stephensen segir aptur á móti í bréfi til stjórnarinnar dags. 21. nóv. 1794, að Skúli hafi »í hinni þungu legu sinni sjaldan verið með sjálfum sér«. Hann andaðist 9. nóvember 1794. Hafði hann þá 3 um átttrætt og hafði þjónað sýslumannsembætti í 14 ár, en landfógetaembættinu í rúm 43 ár. Hann var jarðsettur í Viðey 25. nóvember. Á kistu hans var þetta grafið: »Hann var í lífinu einn sá helzti merkismaður, stórum gáfum gæddur; elskaði sitt fæðurland, til hvors velgengni hann sparði hvorki fjör né fé«.

X.

Er vér nú höfum rakið æfiferil Skúla landfógeta Magnússonar svo fjarlega, sem kostur var á, þykir mér hlýða að renna augunum til baka yfir líf hans og freista að draga hin einstöku atriði saman í eina heild. Megum vér á þann hátt bezt leiða persónu hans með öllum sínum einkennum svo lifandi sem unnt er fram fyrir sjónir vorar. Um leið viljum vér svo athuga nánar

¹ Sjá Isl. Journal 1793 No. 672.

² Sjá dagbók Magnúsar No. 573, 4° á Landbókasafninu.

hin merkustu atriði í lífi hans og freista að gera oss sem ljósasta grein fyrir, hverja þýðingu hann hafði fyrir land vort og þjóð. Það hefur löngum þótt miklu varða, að menn þeir frá fyrri öldum, er vér virðum fyrir oss í skuggsjá sögunnar, birtist svo skýrt og greinilega fyrir oss, sem frekast má verða, að vér sjáum þá fyrir augum vorum með öllum kostum þeirra og löstum, eins og vér sjáum samtíðarmenn vora.

Að ytri ásýndum bar Skúli Magnússon eigi mjög af öðrum samtíðarmönnum sínum, en nokkuð hafði hann við sig, það er ósjálfrátt vakti athygli og eptirtekt manna, er þeir virtu hann nánar fyrir sér. Samtíðarmenn hans lýsa honum þannig, að hann hafi verið með hærri meðalmönnum á vöxt, réttvaxinn, sívalur og vellimaður, kvikur mjög í öllum hreifingum, skinnræstinn og hörundsbjartur, toginleitur og bólugrafinn mjög, varamikill og þó eigi munnljótur, fráneygur og svarteygur, svipmikill en áhyggju-samlegur. Hann var flestum mönnum hvellrómaðri og er hann talaði, var sem hann biti á vörina. Enginn var hann sérlegur burðamaður, en þolinn, þrautseigur og heilsugóður. Varð honum því nær aldrei misdægurt fyrir en nokkuð á elstu árum sínum, og má það furða heita um mann, er átti jafn ónæðissama og erviðissama æfi. Í elli sinni missti hann sjón á hægra auga af augnaverk, er hann var seztur um kyrt í Viðey.¹ Mikill þótti hann viðhafnar- og skrautmaður, þótt eigi bærist hann mikið á hversdagslega hvorki í klæðaburði né öðru.²

¹ Sjá »Æruminningu« Skúla eptir Jón Jakobsson.

² Að Skúli hafi verið allmikill skartsmaður, má ráða af upptalningunni á fötum hans við virðingargerðina 1774. Telur hún upp þessi klæði: 1 karmesinrauður kjóll með silkifóðri og silkihnöppum; 1 blátt yfirskorið fljelsvesti með silkifóðri og hnöppum; 1 svartar fljelsbuxur með hnöppum af kamelhári; 1 lyfrauður klæðnaður, kjóll, vesti og buxur, með saxiskgrænu raskfóðri og hvítum metalhnöppum og tré undir; 1 svartur klæðnaður; 1 grænn kjóll og vesti; 1 ljósblár kjóll og vesti, snúið hvorttveggja; 1 grænn kjóll með hereiddu og loðnu skinnfóðri og metalhnöppum, snúinn og brúkaður; 1 do. grænn, mikið slitinn, með gylltum messinghnöppum og tré undir; 1 svartar fljelsbuxur með glashnöppum; 1 svart bróðerað silkivesti, mikið slitið, með do. hnöppum; 1 dökkar manchester buxur, bornar og slitnar; 1 do. af sama og viðlíka; 1 rauður sartout, gamall og slitinn; 1 slobrokkur af röndóttu ullartöji. Þessi klæði voru öll virt á 108 dali. Á uppboðinu eptir

Skúli mátti eigi kallast lærður maður, en hann unni lær-dómi og listum og mat mikils þá menn, er báru af öðrum í þeim efnum. Er það eitt meðal annars er bendir til þess, hve mikill menntavinur hann var, að hann átti rúm 1300 bindi af bókum ýmislegs efnis og á ýmsum tungumálum, og má það mikið kalla. Sálargáfur hafði hann miklar og góðar og aflaði sér með aldrinum allmikillar þekkingar í ýmsum greinum, eptir því sem honum gáfust füng á í hinu annamikla og erviðissama lífi sínu. Í lög-um var hann einkar vel að sér¹ og bar gott skyn á stjórnmál-efni. Hafði hann aflað sér þekkingar sinnar á báðum þeim grein-um meira af reynzlu en lestri, enda hafði hann framar öllum Íslendingum á þeim tímum, að Jóni Eiríkssyni einum undan-teknum, haft tækifæri til að kynnst og eiga tal við ýmsa menn, er í þeim greinum báru af öðrum bæði að reynzlu og þekkingu. Vil jeg hér til nefna greifana Moltke, Thott og Reventlow, er allir höfðu skipað æðsta sæti í stjórnarráði konungs. Jóni Eiríks-syni, er einnig var meðlimur stjórnarráðsins, var og við brugðið fyrir þekkingu sína á þeim efnum, en þess er áður getið að þeir Skúli og hann voru aldavinir. Skúli lagði stund á þessi fræði meir vegna þess, að staða hans og störf útheimtnu það, heldur en af því, að hugur hans og hjarta hneigðust að þeim. Þótt mörgum kunni undarlegt að virðast, var hann mest gefinn fyrir að lesa guðfræðisbækur, einkum trúfræðislegar, og er það mál allra þeirra, er ritað hafa um hann, að hann hafi verið maður

Skúla látiinn voru seld þessi klæði: 1 gulur alfatnaður, 1 svartur, 1 grár og 1 hárauður; 1 grænt klæðisvesti og eitt með rauðum ísaumi; 1 frakki; 1 rauðar buxur; 1 skinnhempa; 1 hvítir silki-sokkar og 1 svartir; 6 hárgerfi og 3 hárpungar. Af þessari skrá má ráða, að Skúli hefur verið allvel fataður.

¹ Skúli var framúrskarandi duglegur málaflutningsmaður og hefur máské enginn af samtíðarmönnum hans verið honum lögkænni, nema ef vera skyldi Bjarni sýslamaður Halldórsson, en Bjarni var um leið refjahundur hinn mesti. Sóknar- og varnarskjöl Skúla eru ópt mætavel úr garði gerð og sannanir hans bæði skarpvitrar og um leið ljósar. Eyðir hann ópt með nokkrum vel völdum orðum sakaráburði eða varnaratriðum, er mótstöðumenn hans með mikl-um fjölda orða og ærinni fyrirhöfn hafa fengið tildrað upp. Það eitt er þó við þau að athuga, að tilfinningar hans á stundum hlaupa með hann í gönur, og áður maður veit hótíð af lætur hann hinar fúlustu skammir dynja yfir mótstöðumennina.

einkar guðhræddur. Mörgum kann nú að virðast þetta ósenni-legt og þykja hitt líklegra, að guðrækni hans hafi eigi verið annað en hræsni ein og yfirdrepsskapur, enda má því eigi neita, að breytni hans var á stundum allt annað en guðræknisleg. Þetta útilokar þó að minni skoðun alls eigi guðrækni hans, heldur sýnir það aðeins, að hann var breyzkur maður, og hafa margir trúaðir og guðhræddir menn bæði fyrr og síðar verið með því marki brendir. Eigi ber víst heldur að skilja orð samtíðarmanna hans þannig, að hann hafi svo mjög sýnt af sér guðrækni í ytri háttsemi eða viljað trana henni fram, heldur miklu fremur þannig, að hann af eðlisfari hafi hneigst að trúarefnum, og er svo mörgum háttað, þótt eigi takist þeim að sýna þess ljós merki með allri breytni sinni. Á efri árum tók Skúli enn meir að snúa huga sínum í þá átt, en aldrei tókst honum til fulls að varpa af sér heimsáhyggjunum, til þess voru allt of mörg bönd, er tengdu hann við lítið með öllum þess gauragangi, og það var svo margt í lundarfari hans, sem stöðugt teygði hann til að grípa inn í rás viðburðanna. Á efstu árum sínum tíðkaði hann stöðugt húslestra og lét syngja Passíu-sálmana.

Öllum samtíðarmönnum Skúla ber saman um, að hann hafi verið manna iðjusamastur og hamhleypa hin mesta, og jafnvel fjandmenn hans láta hann njóta sannmælis í því efni. »Hann var erviðissamur í mesta lagi, svo hann gat varla iðjulaus verið«, segir Jón sýslumaður Jakobsson um hann. Þarf varla að taka þetta fram, því allt líf hans ber það með sér, að þol hans og eljusemi hefur hlotið að vera framúrskarandi, og þykist jeg eigi hafa spurnir af neinum Íslendingum, er viðlit sé að jafna við Skúla í þeim efnum, nema ef vera skyldu þeir nafnarnir Jón Eiríksson og Jón Sigurðsson. Af því, er fyrr í riti þessu hefur sagt verið um landfógetaembættið, má ráða, að hver meðalmaður átti þar fullt í fangi með að rækja skyldur sínar, og að Skúli hafi veitt embættinu duglega forstöðu, að minnsta kosti lengi vel framan af, er engum efa bundið; víst er um það, að honum með útsjónarsemi og kostgæfni tókst að auka að mun tekjur konungs af landinu. Fylgdu landfógetaembættinu svo miklar skriptir, að í skjalasafni stjórnarinnar finnast embættisbréf frá hans hendi svo hundruðum, ef ekki þúsundum skiptir. Frá því að iðnaðarstofnanirnar komust á fót og til 1767, að hann gekk frá stjórn þeirra, eyddi hann til þeirra miklum kröptum og mikl-

um tíma. Varð hann eigi aðeins að hafa yfirlit með byggingum þeim, er reistar voru, og að allt kæmist vel á veg í byrjun, heldur varð hann og stöðugt að hafa vakandi auga á iðnaðinum, svo ekkert vantaði, það er til þótti þurfa, og sjá um að öllu væri hiklaust haldið áfram. Færi svo að eitthvert smáóhapp bæri að höndum, komst allt í óreiðu og allir stóðu uppi ráðalausir, þar til náðist til Skúla. Honum var þetta að vísu sjálfum eigi svo ókært undir niðri, því það gaf mönnum í skyn, hversu ómissandi hann var stofnununum, jafnframt því sem það gaf honum sjálfum tækifæri til að hafa hönd í bagga með í öllu, en að það hefur hlotið að vera ærið tafsamt fyrir hann, er deginum ljósara. Það eitt, að hann fór alls 18 sinnum utan í þarfir stofnananna, nægir til að sýna, hve lítið hann sparaði sér ómak og erviði, er um velferð þeirra var að ræða. Sjálfur flutti hann öll mál sín, bæði þau er hann átti við verzlunarfélagið og einstaka menn, og mega þeir einir, er hafa haft nokkur kynni af málaferlum, til fullnustu gera sér ljóst, hvílik prælavinna það hefur hlotið að vera að taka saman og skrifa allan þann aragrúa af sóknar- og varnarskjölum, er hann þurfti að leggja fram í hinum mörgu og flóknu málum sínum. Enn fremur var honum árið 1760 falið á hendur af stjórninni að semja nýja jarðabók yfir allt Ísland. Grennslaðist hann eptir um hið þáverandi ástand jarðanna og hafði auk þess ýmsar jarðabækur frá eldri tímum til samanburðar. Lauk hann því starfi sínu á 9 árum, og er jarðabókin í 23 gríðarstórum bindum. Auk þess samdi Skúli eigi allfáar ritgerðir, og eru þessar helztar: »*Um garnspuna*«,¹ »*Sveitabóndi*«, »*Fyrsti viðbætir til sveitabóndans*«, »*Um trévöxt á Íslandi*«, »*Annar viðbætir til sveitabóndans*«² og »*Svar til Islandophilus*«. Af óprentuðum ritgerðum má nefna: »*Beskrivelse over Gulbringe og Kjøse Syssel*« og »*For-søg til en kort Beskrivelse af Island*«.³ Þessar 2 ritgerðir sendi

¹ Jón Borgfirðingur getur þess til í Rithöfundatali sínu, að bæklingur þessi sé prentaður 1751, en það mun eigi rétt vera. Jón Grunnvikingur segir í fréttabréfum sínum (Á. M. No. 99, 4°) við árið 1761—62: »... Hañ (Skúli) liet hier í Vetur prenta Bækling í Oktavo um Ullar-Verknað og Garn-spuna«.

² Þessar 4 ritgerðir eru prentaðar í ritum Lærdómslistafélagsins 4. B. bls. 137—207, 5. B. bls. 143—189 og 6. B. bls. 97—116 og 152—174.

³ Báðar þessar ritgerðir eru geymdar á bókasafni landbúnaðarhá-

hann »Landbúnaðarfélaginu« danska og fékk fyrir aðra þeirra heiðurspening úr gulli, en fyrir hina 40 dali. Allar eru ritgerðir hans vel skrifaðar, sumar jafnvel prýðisvel.

Skúla kippti að ýmsu leyti í kynið til forfeðra sinna, Vatnsfirðinganna, að því er skaplyndi snerti. Hann var bæði stórhuga og harðdrægur, einráður og drottunargjarn fram úr öllu hófi. Elskaði hann og þessa eiginlegleika, er hann fann þá hjá öðrum mönnum og gazt vel að öllum þeim, er einbeittir voru, hvort sem var í góðu eða illu.¹ Af stórmönnum sögunnar gazt honum best að þeim, er ofurhugar voru eða fullhugar, og þó um leið þrautseigir, og voru þeir Hannibal, Pétur mikli og Karl XII í mestu afhaldi hjá honum. Sjálfur var Skúli hinn staðfastasti í öllum fyrirtækjum sínum og athöfnum og hinn kappsamasti í hvívetna. Þegar hann hafði tekið sér eitthvað fyrir hendur, barðist hann fyrir því af alefli vægðarlaust hver sem í hlut átti, og var fús til að leggja alla krapta sína og alla velferð sína í sölurnar ef á þyrfti að halda. Hann vildi annaðtveggja, fá því fram komið, er hann hafði tekið í sig, eða falla ella, og hann hætti aldrei við neitt fyrri en fullreynt var, og það var seint, því þótt flestum öðrum þætti vonlaust um árangurinn, þá ör-vænti hann eigi. Sýndi það sig best í því, að þótt fyrir almennings sjónum virtist sem fullreynt væri um stofnanirnar og iðnaðartilraunir hans, þá hélt hann áfram að berjast fyrir þessu máli allt fram í andlátíð. Hann var allra manna vægðarlausastur í baráttu sinni, og ef hann á annað borð hafði óvingast við einhvern, þá elti hann hann á röndum hvar sem hann fór eða flæktist, ofsótti hann á allar lundir og lét honum hvergi

skólans í Kaupmannahöfn, en eptirrit af þeim finnast í safni Jóns Sigurðssonar No. 10 og 83 fol.

¹ Espólin getur í Skagfirðingasögu sinni (kap. 53) tilburðar eins, er honum þykir bera vott um þetta. Maður var nefndur Árni Grímsson úr Snæfellsnessýslu. Hafði hann lagst út með 2 þjófum, en þeir voru handsamaðir af bændum í Bárðardal í helli einum, og var Árni settur í varðhald á Ökrum. Árni var knálegur maður og hinn mesti fullhugi, þjóðhagasmíður, skradhari góður og vel að sér ger um flesta hluti. Slapp hann allt í einu úr varðhaldinu með undarlegum hætti og ætluðu menn síðar að hann mundi hafa staðnæmst austur í Múlaþingi og nefut sig Rinar. Lék mjög orð á því, að Skúli eigi mundi hafa lagt mikla alúð á að gæta hans og gefið honum tækifæri til að hlaupast á brott.

gríðastað opinn. Gaf einkum raun á þessu. er hann barðist við verzlunarfélögin um stofnanirnar og verzlunarmálið, enda barðist hann þar fyrir þeim tveim stórmálum, er honum þótti sem velferð landsins væri undir komin. Hann lét aldrei hjá líða að bregða verjunni er hann sá höggstað á þeim, og var það því hvorttveggja að óvinir hans óttuðust hann og hötuðu.¹ Þessi tvö mál, er jeg nú hef nefnt, voru svo mikilsvarðandi, að vel mátti leggja mikið í sölurnar fyrir þau, og megum vér eigi annað en bera dýpstu lotningu fyrir baráttu Skúla í þeim og erum fúsir til að sjá í gegn um fingur með, þótt meðöl þau, er hann notaði, eigi ætíð væru með öllu óaðfinnanleg. Aptur á móti er barátta Skúla og framferði gegn yfirboðurum sínum eigi jafn velpóknunarverð. Jeg hef áður tekið það fram, að deilur þær, er Skúli átti í við amtmennina og stiptamtmennina. voru mestmegnis af hans eigin toga spunnar og svo til komnar í upphafi, að hann neitaði þeim hlýðni og hollri þjónustu og skeytti ekkert boðum þeirra. Var þessi þrjózka hans mest sprottin af taumlausri valdsgirni, og mátti hann eigi vita annan jafnan sér eða fremri á Íslandi. Þetta framferði mátti aldrei til neins góðs leiða, og að hann því að lokum varð að lúta í lægra haldi fyrir Ólafi Stephensen, þótt eigi gerði hann það góðviljuglega. var eðlilegt, og eigi meira en vænta mátti, og er oss það ekkert sorgarefni.

Sem gagnstæðu til hinna síðastnefndu eiginlegleika Skúla, má nefna örlæti hans og góðgerðasemi og brjóstgæzku gagnvart

¹ Því var lengi við brugðið hve illa verzlunarstjórunum var við Skúla. Þegar Hannibal nálgadist Rómaborg, kvað við hjá Rómverjum ópið: »Hannibal ad portas!«, en þegar Skúli var stígin á land í Kaupmannahöfn, kvað við á skrifstofu verzlunarfélagsins: »Skúli Magnússon er kommen, gid F. . .!«. Þótti þeim sem friðurinn væri úti er Skúli nálgadist. Munnmælasaga nokkur, er gengið hefur um Skúla og kaupmenn, sýna berlega hversu illa kaupmönnum hefur verið við hann. Eitt sinn, er Skúli var í Kaupmannahöfn, stóð hann á tali við mann einslega í húsi nokkru. Kom þar þá að maður í síðri hempu og gekk inn í dyrnar og spurði hvort Skúli landfógeti af Íslandi væri þar. Skúli svaraði skjótt og bennti til mannsins, er hann átti tal við, og kvað Skúla standa þar. Brá þá komumaður í snöggri svipan kórða undan hempu sinni og lagði manninn í gegn. Vatt hann sér því næst út úr dyrunum og rann burt áður Skúli mætti festa hendur á honum. Á þetta að hafa verið flugumaður, er verzlunarstjórar sendu til höfuðs Skúla. (No. 322, 4° í safni J. S.).

fátæklingum og munaðarleysingjum, og þó standa allir þessir eiginlegleikar í nánu sambandi innbyrðis. Það mun í allflestum tilfellum reynast svo, að þeir er harðdrægir eru, einráðir og valds-gjarnir, svo þeir eigi mega á sárs höfði sitja við yfirboðara sína eða jafningja, þeir hinir sömu halla sér ósjálfrátt að fátæklingum og bágstöddum og safna þeim undir verndarvængi sína, og þó þeir eigi geri það af hjartagæzku, þá gera þeir það af eigingirni og sjálfselsku, af því að það vekur þeim yndi að hugsa til þess, að þeir eru nokkrir, er eiga undir þeim líf og velferð. Fyrir þá, er eigi hafa persónulegt kynni af mönnum þessum, getur opt orðið ervitt að gera út um, hvort heldur sé, en fyrir samtíðarmönnum þeirra leynir það sér varla, því mismunur er á, hversu gjóf er gefin og hjálp veitt. Að Skúli hafi af eðlisfari verið brjóstgóður maður, þykist jeg mega fullyrða, og hjálpsemi hans við fátæklinga var lengi í minnum höfð. Það var ekki langt frá því, að vinnufólk stofnananna tilbæði hann sem nokkurs konar ædri veru, enda lá honum velferð þess mjög á hjarta, og hann var ætíð fús til að taka málstað þess og allra fátæklinga, er honum þótti þörf gerast. Var þetta alls eigi sprottið af því, að hann vildi afna sér fylgis alþýðu, því um þær mundir gat slíkt eigi stöðað til neins. Það var blátt áfram meðaumkun sú með lítilmagnanum, er opt er mikilmönnum meðfædd.

Það þótti lengst af hollast að hafa vináttu Skúla, heldur en óvináttu, og segir Jón Jakobsson um hann, að hann hafi verið »vinfastur, trölltryggur, einlægur og undirhyggjulaus«. En þar varð aptur nokkuð að koma í móti, því Skúli krafðist alls hins sama af vinum sínum, og kallaði engan því nafni, er eigi var fús til að leggja nokkuð í sölurnar fyrir hann. Hann þoldi enga hálfvelgu í þeirri grein, annaðhvort voru menn þeir, er hann hafði nokkur frekari kynni af, tryggðavinir hans, eða þeir voru fjandmenn hans; þeir sem eigi voru með honum, urðu að vera á móti honum, þeim var ómögulegt að leiða hann hjá sér eða láta hann liggja milli hluta. Færi svo, að nokkur meðal þeirra, er hann hafði lagt trúnað á, reyndist honum ótrúr, skipaði hann honum þegar í flokk með fjandmönnum sínum og lét reiði sína bitna á honum til jafns við þá. Af þessum ástæðum átti hann mjög fáa vini, en þeir hinir fáu voru þess tryggari, og eigi þurftu þeir að óttast, að hann sviki þá í tryggðum.¹

¹ Eggert Ólafsson virðist þó í vísu nokkurri, er mælt er að hann

Var þeirra helztur Jón Eiríksson, og var einkar kært með þeim Skúla og honum. Jón hafði látið eitt af börnum sínum heita í höfuðið á Skúla, og alla tíð, er Jón átti bústað í Kaupmannahöfn, tók hann Skúla tveim höndum, er hann kom þar. Þegar fregnin um andlát Jóns barst til Íslands, brá Skúla mjög og varð þetta að orði: »Þar gátu þeir farið með hann, nú er úti um Ísland!« Þetta eru hin einustu órvæntingarorð, er menn vita til að Skúli nokkurn tíma hafi látið sér um munn fara, og má af þeim marka, hversu mikils Skúli hefur metið vin sinn.

Eins og Skúli átti tryggja vini, átti hann og öfundarmenn marga og fjandmenn meðal landa sinna, og var sá flokkurinn miklu fjölmennari en vinaflokkurinn. Móðguðu þeir hann á ýmsan hátt og létu sér eigi nægja með að berjast aðeins gegn framfaratílaunum hans og fyrirtækjum, heldur réðust þeir og á hann persónulega bæði í ræðum og ritum og brugðu honum um allskonar vammir og skammir og óknytti.¹ Eptir dauða Skúla

hafi ort um Skúla, vilja benda til þess, að hann hafi eigi verið svo trölltryggur, sem hér segir. En það mun óhætt mega fullyrða, að vísan sé sprottin af persónulegum rökum, og án alls efa ort í bræði. Er það kunnugt, að þeir Eggert og Skúli eigi áttu lund saman, og óvingaðist með þeim, er Eggert hafði setið í Viðey nokkra hríð. Auk þess var fjandskapur með Skúla og frændum Eggerts. Vísan er þannig:

Þótt þú vinum værir mót
valtur mörgu sinni,
vil eg ei fyrir hefndar hót
hamingju spilla minni.

Er svo að sjá af visunni, sem áður fyr meir hafi verið vinátta með þeim, en Skúli brotið af sér hylli Eggerts á einhvern hátt.

¹ Þannig má geta þjasa nokkurs, er gefinn var út í Kaupmannahöfn (án ártals). Er það hið fúlasta niðrit og auðsjáanlega meint til Skúla, þótt eigi sé hann nefndur á nafn. Eigna sumir það Sveini lögm. Sölvasyni, en aðrir Magnúsi varalögm. Ólafssyni, og sé jeg mér eigi fært að gera út um, hver þeirra eigi þjessann. Ber hann eptirfylgjandi umfangsmikla titil: »*Her hefur upp | Loka Læte | það er | Stuttar Þraasagner | um | þann vonda Rangvætt | Loka Laufeyjarson, | nefnlega | Um Átt hans og Uppruna | Gedslag og Iprotter | Slægðer og Svikareglur | Odaader og Ævelok etc. | Samanteked ur fornum Fræðebokum og | utlagt i hvörndags Islendsku, med stutt- | um Textans utskyringum, | til | Samanburðar við þessarar Aldar haatt og aullum aasamt til lærdoms og viðvörnar.*« — Jeg vil leyfa

greindi menn jafn mikið á um hann og meðan hann lifði. Voru sumir allófúsir á að viðurkenna afreksverk hans, en sumir hófu hann aptur á móti til skjýjanna. Í ritgerð nokkurri, er Finnur Magnússon skrifaði um íslenska merkismenn á 18. öld,¹ er Skúla getið einna síðast og með þessum orðum: »Því ber eigi að neita, að Skúli Magnússon, landfógeti á Íslandi, hefur á ýmsan hátt unnið fœðurlandi sínu gagn, en hluttekning hans í pólitík er enn allt of ókunn og dulin til þess að hægt sé að meta gerðir hans í þessu efni. Allra sízt er mér hent að kveða upp nokk-

mér að tilfæra nokkrar setningar, sem teknar eru af handa hófi til og frá úr þjesanum, svo menn geti gert sér nokkra hugmynd um, hvernig honum er varið. — »Lítill var hann vexti og nógu sélegur, en duglaus í öllu því til mannskapar hlýddi, samt vannst honum margt með slæð og svikum; hann var fullur með *prosjekt*. — Ekki var hann velpokkaður með góðum mönnum, því hann spillti jafnan fyrir þeim og fór með óþægilegar söguslettur til kóngs og höfðingja. — Hann lofaði jafnan öllu fögru en hélt ógjarnan. — Loki gekk á hönd Öðni kóngi og var honum kær mjög framan af, því að hann var hentugur til allra handa *prosjekta*, sem á þeim dögum geisðu með Ásum«. — Í einskonar eptirmála segir höfundur, að ásatíðir muni nú aptur komnar. »Sjái þér nú ekki hvar Loki er enn á ferli og allt hyski hans, já ótal Loka lærisveinar og sporgöngumenn?« Aptan við þjesann er kvæði, sem heitir »*Vedur-Vite*«. Er þar svo auðsjáanlega sagt frá Skúla og öllum hans gerðum viðvíkjandi sofnununum, að eigi getur verið um að villast. Þjesinn kom einnig út á dönsku. — Þess má og geta hér, að Sæm. prestur Hólm sneiðir Skúla heldur en ekki í riti sínu »*Afhandling om Islands nærværende Tilstand*« (Ny kgl. Saml. No. 1098 fol.). Telur hann fyrst, að Skúli 1770 hafi kallað saman leiguliða konungs í Vestur-Skaptafellssýslu og narrað þá til að skrifa undir skjal nokkurt á dönsku, er þeir ekkert skildu í, en skjalið átti að hafa hljóðað um hækku á afgjaldi jarðanna. Segir Sæm. að Skúli með þessu hafi áunnið sér eigi aðeins hylli stjórnarinnar, heldur og verðlauna fyrir kostgæfni sína í embættissökum. Enn fremur kemur hann fram með gömlu ásökunina, að Skúli hafi stungið á sig allmiklu af styrktarfé konungs til stofnananna. Þó tekur fyrst út yfir þegar Sæm. fer að minnst á fjárkláðann, því hann dróttar því að Skúla með þerum orðum, að hann hafi vísvitandi og af ásettu ráði komið fjárkláðanum til Íslands. En þess ber að geta, að Sæm. var maður ófyrirleitinn og orðhákur hinn mesti, og sneiðir í riti sínu engu síður Jón Eiríksson en Skúla.

¹ »Om 18. Olds fortjente Islændere« í timaritinu »*Minerva*« 1808.

urn dóm í því máli. Þetta er allt sem Skúli verður að láta sér nægja með, en margir aðrir, er fáir nú lengur munu kannast við eru þar víðfrægðir á 3—4 blaðsíðum fyrir hitt og þetta gutl. Í blaði nokkru í Kaupmannahöfn söng aptur á móti við annan tón, er lát Skúla spurðist. Þar segir svo: »Hann var einn meðal hinna merkustu manna og leitaðist við með stakri elju og sannri föðurlandsást að verða ættlandi sínu að gagni. Hann er hníginn í valinn, en nafn hans og orðstír munu æ lifa«.¹

Skúli var maður hugprúður mjög og kunni ekki að hræðast. Kom það þráfaldlega fram, en aldrei ljósar en tvisvar í utanferðum hans. Hreppti hann hafvillur og storma og átti með snarræði sínu og kjark mestan og beztan þátt í, að bæði skip og menn náðu landi. Hefur Grímur skáld Thomsen kveðið hér um eitt af kvæðum sínum, er flestum Íslendingum mun kunnugt.

Þess heyrir alloft getið um Skúla, að hann hafi verið hneigður til drykkju, og munu eflaust hafa verið töluverð brögð að því, einkum á fyrri árum. Þó er þess jafnframt getið, að eigi hafi það komið í bága við embættisstörf hans, því hann var vanur að geyma sér drykkjuna þar til störfum var lokið. Viðureign hans við Budtz kaupmann og næturforin til Hafnarfjarðar sýna það þó, að hann á stundum gat komið ófyrirleitlega fram er hann var drukkin. Hinsvegar er það víst, að hann með aldrinum lagði mikið af drykkju og fór þá betur með vín, þá sjaldan hann neytti þess að mun. Þess ber og að geta, er um drykkjuskap hans er að ræða, að á 18. öld var víndrykkja mjög tíð um öll Norðurlönd, ekki sízt á meðal embættismanna, og þótti slíkt enginn vansi. Ef vér aðeins lítum á íslenska embættismenn um þær mundir, þótti það hreint og beint undantekningarvert, ef einhver meðal þeirra var reglusamur.

Að lokum viljum vér virða nokkuð nánar fyrir oss þau tvö höfuðmál, er Skúli bardist fyrir allt sitt líf, nefnilega iðnaðarmálið og verzlunarmálið.

Þegar stjórnin um miðbik aldarinnar sýndi sig líklega til að hjálpa Íslandi upp úr vesöld þeirri, er allt lá í, lá sú spurning fyrst fyrir, á hvern hátt það skyldi gert, hver væri beinasti og vissasti vegurinn til þess. Menn greindi töluvert á um viðreisnarmeðölin, en undir niðri munu þó flestir hafa verið á þeirri

¹ Sjá Kjöbenhavn's Adresse-Contoires Efterretninger 1795 No. 204.

skoðun, að umbætur á atvinnuvegum landsins mættu helzt verða því til viðreisnar. Þegar Skúli því kom fram með uppástungur sínar um iðnaðarstofnanirnar, var það í sjálfu sér eigi nein ný og ókunn hugmynd, er hann birti fyrir mönnum. Það var aðeins búningurinn og framsetningin og það, að hann kvað svo skýrt og einarðlega upp úr með þær, er kom því til vegar, að menn litu á þetta sem nýjungar. Um langan aldur höfðu hagfræðingar og þjóðmegunarfræðingar flutt þær kenningar, að velmegun hvers lands fyrir sig væri byggð á því, að það sem mest mætti bjargast við afurðir sínar og sem minnst væri flutt af útlendum vörum inn í landið. Það var skoðun þeirra, að andæfi landsins væru ekkert annað en mismunurinn á innflutningi og útflutningi, og að allt væri unnið með því að auka sem mest iðnað í landinu og takmarka sem mest alla innflutninga. Var því 18. öldin, einkum fyrri hluti hennar, hin mesta iðnaðar- og verksmiðjuöld, og það jafnt í Danmörku sem annarsstaðar, en frá Danmörku bárust hugmyndir þessar til Íslands. Það var því eigi nema eðlilegt, þótt Skúla virtist sem velmegun landsins fyrst og fremst væri undir því komin, að landsmenn sjálfir færðu sér afurðir landsins sem bezt í nyt. Það hafði lengi viðgengist á Íslandi, að menn vanræktu ullar-iðnaðinn. Að vísu var nokkuð af þrjónlesi lagt inn í kaupstaðinn, en það var opt svo illa úr garði gert, að kaupmenn voru ófúsir á að veita því móttöku, og stóðaði lítið þótt stjórnin setti nákvæmar og smásmuglegar reglur fyrir því, hvernig það skyldi unnið. Þrjónlesið var verzlunarvara, sem kaupmenn þóttust lítið ábatast á. Aftur á móti var ullin alla tíð gjaldgeng og eptirsótt verzlunarvara, og kaupmenn voru ætíð fúsir á að veita henni móttöku. Vöndust þannig landsmenn smátt og smátt á að leggja mestan hlut af ull sinni inn í kaupstaðinn og kaupa aftur útlend klæði til fata, enda var það lang fyrirhafnarminnst. Það var þetta sem Skúli vildi koma í veg fyrir með því að koma á reglubundnum iðnaði í landinu sjálfu, því honum blæddi í augum að sjá, hversu landsmenn fóru á mis við allan þann ágóða, er af vinnunni mátti leiða.

Þegar á þetta er lítið, sjáum vér að iðnaðarhugmynd Skúla var eigi annað en nátturleg afleiðing af lestri hans og fullkomlega í samræmi við tímabil það, er hann lifði á. En það er annað atriði, sem er mjög eptirtektavert, nefnilega það, að þótt Skúli byggði von sína á iðnaðinum, þá áleit hann hann þó eigi

fullnægjandi til að hjálpa landinu við, heldur vildi hann einnig samhliða iðnaðartilraununum leitast við að efla sem mest landbúnað og fiskiveiðar. Honum þótti sem landið hefði að geyma marga fóligna fjársjóðu í skauti sínu og honum fannst vera kominn tími til að grafa þá upp. Hann þóttist sjá að landið mætti framleiða bæði korn, kálmeti, hör, hamp, brennistein og margt fleira, og allt þetta vildi hann láta stofnanirnar annast jafnframt sjálfum iðnaðinum. Þetta er því merki-legra, sem sú skoðun fyrst nokkru eptir þennan tíma ruddi sér til rúms, að hinar eldri kenningar eigi væru alls kostar réttar, að velmegun þjóðarinnar eigi eingöngu væri byggð á því, að auka sem mest alla útflutninga og sópa að sér sem mestu af peningum, heldur miklu fremur á því að auka og efla og færa sér sem best í nyt þau gæði, er náttúran sjálf færði mönnum upp í hendurnar, að leggja sem mest kapp á að rækta jarðvegiun og grafa fram þau auðæfi, er þar væru fólgin. Þeir, er börðust fyrir hinni eldri skoðun, höfðu stigið skrefi of langt í þá áttina og álitid alla velferð á iðnaðinum byggða, og nú átti alveg hið sama sér stað með forvígismenn hinnar nýju stefnu, er álitu allt á jarðræktinni byggt.¹ Er það einkennilegt og eptirtektarvert, að Skúla þannig skyldi takast að þræða þann meðalveg, er menn nú eru komnir á snoðir um, að mest viti til velfarnaðar, nefnilega að stunda hvorttveggja jafnt báðum höndum. En einmitt þetta, að Skúli færðist svo mikið í fang í einu, að hann dreifði kröptum sínum og vék inn í fleiri en einn verkahring, varð til þess, að menn eigi voru jafn fúsir á að veita honum fylgi sitt, og ella mundu þeir hafa verið. Hefði hann látið sér nægja með ullar-iðnaðinn einan, má ætla að landar hans hefðu ótullegar snúist í lið með honum og fylgt honum betur eptir, en raun varð á, því það var hugmynd, sem aldarhátturinn hafði sett innsigli sitt á og viðurkennt sem góða og gilda. Þegar hann aptur á móti auk þessa tók sér fyrir hendur að efla jarðrækt og fiskiveiðar, gróðursetja tré og sjóða brennistein og margt fleira, þá sneru þeir við honum bakinu og kölluðu hann »Prósjektmakara«.

Þegar vér nú á dögum lítum nánar á þetta mál, þá má það eigi dyljast fyrir oss, að það eigi eingöngu var mótpróa og óvild verzlunarfélagsins og hinum illu og óheppilegu verzlunar-

¹ Hin eldri kenningin er kunn undir nafninu »*Merkantilisme*«, en þeir, er fylgdu hinni síðari, voru nefndir »*Fysiökrratar*«.

háttum yfir höfuð að kenna, að stofnanirnar á endanum féllu niður og urðu að engu, heldur meðfram ýmsu öðru. Ein af aðalástæðunum til þess er að minni ætlan sú, að þjóðin var enn eigi vöknud til lífs og meðvitundar eptir aldalangan dvala. Þegar um framfarafyrirtæki er að ræða, þá hljóta þau ætíð að falla um sjálf sig og verða að engu, hversu miklu fé og hversu mikilli kostgæfni sem til þeirra er varið, nema því aðeins að fyrir séu hjá þjóðinni þau skilyrði, er útheimtast til þess að vel fari. En hið fyrsta skilyrði fyrir því, að framfarafyrirtæki megi koma að tilætluðum notum, er það, að þjóðin andlega sé vöknud til lífs, að nokkurs konar andlegur hvirfilbylur sé á undan genginn, er dreift hafi burt lognmollukófinu frá hugum manna og reist þar öldugang, er áður var ládeyða. Það verður að vera vöknud hjá þjóðinni eigi aðeins meðvitund um, að henni sé ábótavant, heldur og brennandi löngun og heit þrá eptir framförum. Án þess verða allar framfaratilraunir eintóm vindhögg og öll fyrirtæki eins og hús á sandi byggð, er hrynja niður allt í einu í skjótri svipan. Þessi skilyrði voru eigi fyrir hjá hinni íslenzku þjóð, er Skúli um miðbik 18. aldar hóf nýjungar sínar, og því urðu það örlög hans að berjast fyrir þeim einn síns lífs í rúm 30 ár, án þess nokkur fylgdi honum ötullega eptir. Þjóðin var enn eigi vöknud til meðvitundar um gildi sitt og um skyldur sínar; menn vildu helst þraka og þreyja hugsunarlaust og láta Guð og konunginn ráða. Það var enn langt að bíða öldurótsins í anda þjóðarinnar. Því miður var eigi aðeins nóg með, að menn tækju dræmt undir nýjungar Skúla, heldur urðu jafnvel margir málsmetandi menn til að snúast í móti honum og vinna stofnununum ógagn. Hefðu menn traustlega fylgt Skúla eptir og lagst á eitt að halda stofnununum við líði og auka þær og efla, þá er eigi fyrir að sjá, hversu mikið gagn þær hefðu mátt vinna, en nær er mér að halda, að íslenzkur iðnaður nú mundi vera í öðru lagi, en er, ef það hefði átt sér stað.

Í baráttu sinni fyrir verzlunarumbótum fékk Skúli meiru áorkað, þótt eigi fengi hann að öllu leyti vilja sínum framgengt í því efni. Verzlunarfyrirkomulag á Íslandi hafði verið eitt og hið sama allt frá byrjun 17. aldar, og löngu áður Skúli kom til sögunnar, voru flestir Íslendingar á einu máli um, að það væri svo óheppilegt, sem frekast mætti verða. Þegar Skúli komst til vits og ára, gafst honum einnig raun á þessu. Þó voru þeir fáir, er vissu hvað til umbóta heyrði og enn færri, er þorðu að

kveða upp úr með það, því svo voru menn á valdi kaupmanna, og geta þeir, er nokkuð þekkja til íslenzkrar verzlunar nú á tímum, gert sér það í hugarlund. Kaupmenn höfðu töglin og hagldirnar og léku menn opt sárt, og var lítt gerð gangskör að því að fá umbætur á þessu. Alþýða manna var of vesöl og uppburðarlítil og embættismenn of makráðir til að rísa upp gegn kúguninni. Þegar Skúli tók að íhuga þetta mál, sá hann skjótt, að svo framarlega sem kaupmönnum óhindrað héldist uppi að misbjóða alþýðu manna eins og þeir höfðu gert að undanfögnu, mætti aldrei vænta þess að verzlun Íslands kæmist í viðunanlegt horf. En að Skúli komst á þessa skoðun, var hið sama sem að hann tæki málið að sér og berðist fyrir því í lífinu, því það var eigi vandi hans að láta þau mál liggja niðri, er honum þóttu mikilsvarðandi. Tók hann nú eptir þetta að leggja kaupmenn í einelti og ofsækja þá á allar lundir, ef það mætti verða til þess að þeir bættu ráð sitt. Í fyrstu mun honum þó víst varla hafa komið til hugar að umsteypa með öllu einokunarverzluninni, heldur aðeins leggja nokkur bönd á kaupmenn og fá nokkrar breytingar á verzlunarskilmálanum, er hann hugði að mætti verða íslenzkri alþýðu til léttis. Leið og beið langur tími áður hann kæmist að fastri niðurstöðu í þessu efni, og var það fyrst eptir að hann í nokkur ár hafði barizt fyrir stofnununum, að hann gekk úr skugga um, að eigi nægðu smáumbætur, og að eigi gæti verið um framfarir og velmegun að ræða, fyrri en öllum gömlum kreddum og kenningum í því efni væri varpað fyrir borð og verzlunin gefin frjáls, og helzt þannig fyrir komið, að landsmenn sjálfir sem mest mættu taka þátt í henni. Sat hann sig héðan af aldrei úr færi til að ná sér niðri á kaupmönnum og »gera þeim helvíti heitt» sem menn segja, og benda stjórninni á galla þá, er á voru verzluninni. Skrifaði hann um þetta efni fjölda mörg bréf og ritgerðir, er eigi munu hafa átt lítinn þátt í því, að vekja athygli á málinu, og að stjórnin að lokum tók það til verulegrar rannsóknar. Þegar verzlunarfrelsis tilskipunin kom til Íslands 1787, mátti hann því vel sigri brósa, þótt eigi væri hún alveg að skapi hans, því enginn hafði barizt jafn ótulega fyrir málinu sem hann, og hvað meira er, því nær enginn hafði barizt fyrir því nema hann. Get eg mér þess til, að fregnin um þessi úrslit málsins hafi eins og brugðið sólgilti yfir hið mæðusama og baráttufulla líf hans um þessar mundir og verið honum til nokkurrar fróunar í sorgum hans og andstreymi.

Hefði Skúli Magnússon verið uppi á söguöldinni, er það engum efa bundið, að hann hefði orðið ríkur héraðshöfðingi og vígamaður, er skáld og sagnamenn hefðu víðfrægt í ljóðum og sögum. Hefði hann lifað á því tímabili í sögu lands vors, er kirkjan drottnaði yfir hugum manna og hjörtum, þá hefði hann sjálfsagt borið bagal og mítur og sveiflað tilfinnanlega einvalds-spröta kirkjunnar yfir landi og lýð. Hefði honum aptur á móti verið það ætlað af forsjóninni að lifa á vorum dögum, um þær mundir, er frelsishugmyndir þessarar aldar ruddu sér braut yfir löndin, þá má telja það víst, að hann hefði gripið merki þeirra og geysað fram í broddi fylkingar móti kúgun og þrældómi. Allir þessir eiginlegleikar lágu fólgnir í sálu hans.

Það sýnir og sannar máské betur en nokkuð annað, hví-likur maður hann var og hve langt frá að vera sem fólk flest, að samtíðarmenn hans annaðhvort hefja hann til skýjanna, eða ata hann í saur, að hann átti sér tryggðavini, er voru fúsir að fylgja honum í öllu, og fjandmenn, er eigi vissu þann kost svo illan, að eigi þætti þeim hann Skúla of góður. Engiun var sá málsmetandi manna á Íslandi, er eigi skipaði annanhvorn flokkinn. Þykir mér því að síðustu ekkert mega lýsa Skúla betur í stuttu máli en þessi orð:

»Í engu var hann meðalmaður!«

Efnisyfirlit.

Inngangur	Bla. 1—2
I. <i>Bernsku- og æskuár.</i> Ætt og uppruni Skúla. Magnús faðir hans og Einar afi hans. Barnabrek og dvöl hjá Einari presti. Heimastörf og verzlunarstörf. Skúli byrjar skólanám. Andlát Magnúsar prests. Slys. Viðureign við Stein biskup. Illar horfur. Móðir Skúla kvongast Þorleifi prófasti í Múla. Skúli útskrifast. Utanför. Bólusótt. Örbyrgð og volæði. Prófessor Gram. Atvinna við skriptir. Störf fyrir stjórnina. Bréf frá Benedikt lögmanni Þorsteinssyni. Veitt Austur-Skaptafellssýsla. Líf í Kaupmannahöfn	3—12
II. <i>Sýslumenska.</i> Embættisstörf í Austur-Skaptafells-sýslu. Missætti við Jón sýslum. Þorsteinsson. Laus Skaga-fjardarsýsla. Missætti við Lafréntz aptm. Utanför. Veitt Skagafjardarsýsla. Umsvif og málaferli. Barneignir. Skúli kvongast. Duggumál. Rógburður. Viðureign við Bjarna sýslu-mann Halldórsson. Mál út af Hólastól. Röggsemi Skúla í stjórn Hólastóls. Rausn og frændrækni. Embættisfærsla Dreese landfógeta. Skúla veitt landfógetaembættið	12—25
III. <i>Ástand Íslands um miðja 18. öld.</i> Ástand jarðanna. Leiguliðar og kjör þeirra. Búskapardeyfð. Eyðijardir. Einkunarverzlunin og einkenni hennar. Hörmangarafélagið. Verzlunarreglugerðirnar 1733 og 1743. Skyldur og störf landfógeta um miðja 18. öld	25—34
IV. <i>Íðnaðarstofnanirnar (1752—1760).</i> Harboe sendur til Íslands. Bréf Holsteins greifa til embættismanna á Íslandi. Skoðanir Skúla um viðreisn landsins. Stofnað iðnaðarfélag. Vefsmiðja á Leirá. Skúli fer utan og flytur mál sitt við stjórnina. Iðnaðarfélagið staðfest af konungi. Iðnaðarstofn-anirnar og verzlunarfélagið. Samningstílaunir með Skúla og kaupmönnum. Stjórnin dregur taum Skúla. Skúli heldur til Íslands. Tekið til húsaþyggingar og iðnaður hefst. Konungur gefur enn fé og Skúli færir meira í fang. Erjur með stofn-	

ununum og verzlunarfélaginu. Kaupmenn bera sakir á Skúla. Deilur út af stofnununum. Skipuð nefnd til að dæma milli félagsins og stofnananna. Úrskurður nefndarinnar. Iðnaðurinn fyrstu árin. Deilur með Skúla og Dannenberg iðnaðarstjóra. Rógburður. Pahl sendur upp til að hafa eptirlit með stofnununum. Skoðunargerð á húsum og áhöldum stofnananna. Vinnufólk stofnananna. Skúla og félögum hans boðið að gera reikningsskil. Bréf frá Hastfer barúni til Skúla. Yfirlit yfir fjárhag stofnananna. Bollaleggingar. Undirtektir manna undir stofnanirnar

34—55

V. *Viðureign Skúla og Hörmangara*. Umgengni kaupmanna og Íslendinga. Klaganir Skúla yfir Ovesen kaupm. og mál þeirra. Viðureign Skúla og Budtz kaupm. í Grindavík og mál þeirra. Klaganir yfir matvöruskoti. Opnuð verzlunarmið. Viðureign Skúla og Hafnarfjarðarkaupmanns. Matvöruskortur og maðkað mál. Hallæri og manndaði. Afsakanir kaupmanna og ákæruð gagnvart Íslendingum. Skipuð nefnd til að rannsaka framferði félagsins. Árangurinn af rannsókninni. Álit stjórnarinnar. Hörmangarar segja lausri verzluninni. Aðgerðir Skúla í verzlunarmálinu og barátta gegn félaginu. Álit Skúla á verzlunarmálinu. Verzlunarfurvarp Skúla frá 1757. Álit landsmanna á frumvarpi Skúla. Skúla falið á hendur að flytja verzlunarmálið við stjórnina. Tilraunir Skúla til að fá því framgengt. Ríkisstefna í verzlunarmálinu. Tilskipunin 9. jan. 1759

55—75

VI. *Iðnaðarstofnanirnar (1760—1779) og stöðustu afdrif þeirra*. Vöxtur og viðgangur stofnananna meðan konungsverzlun stóð. »Almenna verzlunarfélagið« tekur við. Ráðabrigg um sameining stofnananna og verzlunarfélagsins. Álit Skúla um sameininguna og skilmálar hans. Samningstilaunir. Álit stjórnarinnar og ýmsra manna um þetta mál. Samningurinn 2. ap. 1764. Húsbruni. Fjárkláðinn. Hlutabréfamálið. Áhugi Íslendinga á stofnununum tekur að dofna. Verzlunarstjórnin og stofnanirnar. Ari Guðmundsson sendur upp. Tiltektir Ara. Skúla bolað frá stjórn stofnananna. Tilgangur félagsins með stofnanirnar kemur í ljós. Ástæður félagsins. Skúli leitast við að fá skipaða nefnd til að dæma milli stofnananna og félagsins. »Landkommissionin« 1770. Lýsing hennar á stofnununum og nytsemi þeirra. Námunar í Krísvík. Skipuð nefnd til að dæma milli stofnananna og félagsins. Umkvörtun verzlunarstjórnarinnar. Skilmálar Magnúsar varalögmanns Ólafssonar. Magnús sýslum. Ketilsson kemur í hans stað. Árangur af rannsóknum nefndarinnar og úrskurður hennar. Málið fyrir yfirrétti og hæztarétti. Sáttaboð og sáttargerð. Hús og áhöld stofnananna, er konungur tók við og

málinu lauk. Tilraunir stjórnarinnar til að efla stofanirnar. Skoðanir Jóns Eiríkssonar á stofnununum. Skaði konungs á stofnunum. Stofnanirnar seldar 75—112

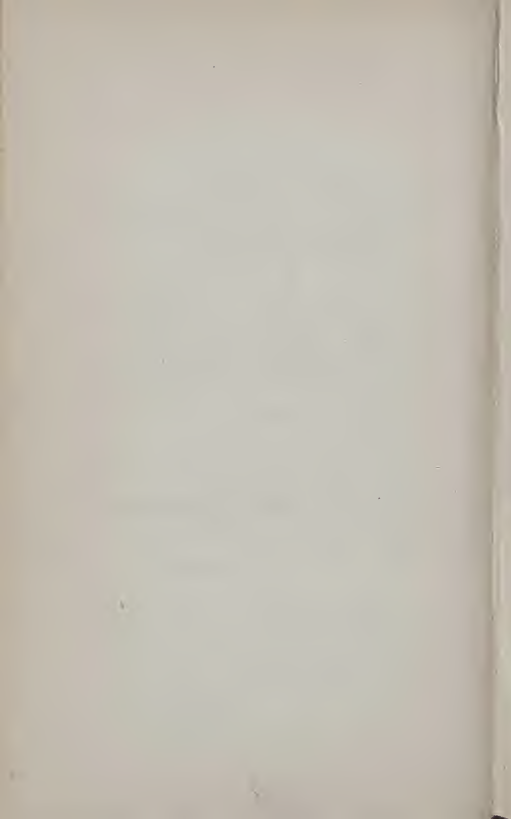
VII. *Viðureign Skúla og »almenna verzlunarfélagsins»*. Ástæða til að konungur slepti verzluninni. Stjórnin leitar álits Íslendinga um verzlunina. Svar Skúla. »Almenna verzlunarfélagið». Verzlun þess fyrst framan af. Kvartanir yfir kaupskap Ara Guðmundssonar. Flutt skemmt mál til Íslands. Skipuð nefnd til að dæma í málmálinu. Félagið sektað. Málbótasjóðurinn. Vöruupptektarmál. Viðureign Skúla og Ara Guðmundssonar. Dómur í upptektarmálinu Virtar eigur Skúla. Kvartanir frá alþýðu á Íslandi yfir verzlunarfélaginu. Nokkur dæmi upp á framferði kaupmanna. Verzlunarfurðarvarp Skúla frá 1767. Aðfinningar og athugasemdir Ólafs Stephensens við það. Tillögur Ólafs. Álit islenzkra embættismanna á verzlunarmálinu. Rit gegn verzlunarfélaginu. Umsóknarskjöl frá verzlunarfélaginu. Álit Jóns Eiríkssonar. Bréf frá Skúla um verzlunina. Félaginu veitt lausn frá verzluninni. Konungur tekur við. Ný verðlagsskrá. Umbætur á verzluninni. Álit Jóns Eiríkssonar og Þorkels Fjeldsted um, hvert verzlunarfyrirkomulag sé haganlegast á Íslandi. Skipuð nefnd til að ihuga almenn mállefni Íslands. Rannsókir nefndarinnar um verzlunarmálið. Verzlunartilskipunin 1787. 112—138

VIII. *Skúli og yfirboðarar hans*. Deilur við Pingel amtmann út af ábúðinni á Bessastöðum. Skúli fer utan í óleyfi amtmanns. Skúli og Magnús amtm. Gíslason. Jón sonur Skúla skipaður honum til aðstoðar í embættinu. Bryddir á óreglu í embættisfærslu landfógeta. Thodal amtmáður. Skúli byggir þingeyraklaustur gegn boði amtmanns. Fjárskortur. Lagt hapt á eigur Skúla. Afsakanir Skúla. Úrskurður stjórnarinnar. Levetzow tekur við stiptamtannsembættinu. Óvingan út af ábúðinni á Viðey. Levetzow finnur reikningsspjöll hjá landfógeta. Fjárfurð. Heptar eigur landfógeta og þeim feðgum víkið úr embætti. Álit stjórnarinnar. Skúla boðið að fara heim og gera reikningsskil. Málarekstur. Levetzow ber þungar sakir á Skúla og Jón. Þrákelkni Skúla og umvandanir stjórnarinnar. Ertingar við Levetzow. Ólafur Stephensen verður stiptamtáður. Kunningsskapur Skúla og Ólafs. Grynnir á vináttunni. Frændstyrkur Ólafs. Bréf Ólafs um Skúla. Fyrirskipanir stjórnarinnar. Skúli æsist. Ólafur gengur eptir reikningum og tekur fjárhirzluna af Skúla. Bréf Meldahls amtmanns. Svar stjórnarinnar. Heptar eigur Skúla og virtar. Settir verðir við fjárhirzluna. Ólafur leitar þingvitna um embættisfærslu Skúla. Árangur þingvitnanna. Skúli

segir af sér. Ólafur flytur í Viðey. Seldar eigur Skúla. Skúli leikur á Ólaf 138—159

IX. *Afkræmi Skúla, sérstök málaferli og búskaparum-sýslan.* Börn Skúla. Skúli flytur í Viðey. Reist landfógeta-húsið. Rausn Skúla og höfðingsskapur. Jón Skúlason. Jón sýslumaður Snorrason, tengdasonur Skúla. Búskapur hans og embættisfærsla. Mála-Björn. Andlát Jóns Snorrasonar. Skúli borgar skuldir hans. Jón sýslumaður Arnórsson, tengdasonur Skúla. Skuldabasi hans. Umboðsreikningar Jóns í ólagi. Skúli leitast við að hjálpa honum. Málarekstur Jóns. Jón sviptur Arnarstapaumboði. Frekari rannsóknir. Andlát Jóns. Þrefallt brúðkaup í Viðey. Andlát Steinunnar konu Skúla. Andlát Jóns Skúlasonar og Jóns Viðö. Málapref út af dán-arbúi Bjarna landlæknis Pálssonar. Búskaparframkvæmdir í Viðey. Bú Skúla í Viðey. Efstu æfisdagar Skúla og andlát. . 159—172

X. *Einkenni Skúla og yfirlit yfir lífsstarf hans.* Ytri einkenni Skúla. Sálargáfur hans og eðlisfar. Iðjusemi Skúla og dugnaður. Nokkur lundareinkenni Skúla. Vinir og móttstöðumenn. Lýsing Skúla í ritum eptir samtíðarmenn hans. Drykkjuskapur Skúla. Barátta Skúla fyrir iðnarmál-inu og verzlunarmálinu 172—187

UM STURLUNGU,

eftir

Björn Magnússon Ólsen.

•Gáttir allar,
áðr gangi fram,
of skygnask skyli.
Hávamál.

Yfir dyrum hofs Apollós í Delfi stóð spakmælið: »Þektu sjálfan þig«, sem Sókrates spekingur gerði að lífsreglu sinni og grundvallarsetningu siðafræðinnar grísku. Það er langt síðan, að vísindin hafa sannað, að hinir norrænu forfeður vorir hafa ekki trúnað á eða tignað neina Sögudís. Enn ef þeir hefðu gert það, ef hún hefði átt nokkurt hof hér á Íslandi, þá hefði átt að standa yfir dyrum þess: »Gleymdu sjálfum þjer«, því að þetta er í raun rjettri ein af meginreglum og undirstöðusetningum íslenzkrar sagnfræði. Sagnamenn vorir hugsa vanalega ekki um annað enn að segja frá viðburðunum, og láta mjög sjaldan í ljós dóm sinn um þá, nema þá óbeinlínis. Þeir vilja láta viðburðina sjálfa tala til lesandans eða áheyrandans, og finst það vera einungis til að fípa fyrir að blanda inn athugasemdum um þá frá sjálfum sjer. Þegar vjer erum búnir að lesa íslenska sögu, þá gætum vjer haldið, ef vjer vissum ekki betur, að sagan hefði sagt sig sjálf, svo lítið ber á persónu höfundarins. Hann talar mjög sjaldan til lesandans í fyrstu persónu, og svo keyrir þessi sjálfsgleymaska, ef svo mætti að orði kveða, fram úr hófi, að höfundinum dettur ekki einu sinni í hug, að seinni tíma mönnum muni þykja fróðlegt að vita, hver samið hafi söguna. Af þessu er það sprottið, að nöfn margra höfunda að hinum mestu snildarritum, sem til eru á vora tungu, verða altaf hulin í myrkri eilífrar gleymsku, þó að verk þeirra muni lifa um aldur og æfi sem ævarandi eign vorrar litlu og fámennu þjóðar.

Þess ber að geta, að stafsetningin á þessari ritgjörð er löguð eftir óskum deildar hins íslenzka bókmentafélags í Kaupmannahöfn.

Enn enginn getur með öllu gleymt sjálfum sjer, og eru íslenzkir sagnamenn því lögmáli háðir engu síður enn aðrir. Ein stutt setning eða orðatiltæki, eitt lítið orð eða jafnvel partur af orði — t. d. viðskeytti greinirinn — kemur stundum upp um höfundinn, segir oss, af hverri ætt hann hafi verið eða úr hverju hjeradi, fræðir oss um, hverja stöðu hann hafi haft í lífinu, lýsir lyndiseinkunn hans og hugsunarhætti, dómgreind og kunnáttu o. s. frv., og einstöku sinnum má jafnvel af slíku ráða, hver höfundurinn hafi verið. Til að sjá þetta þarf mikla eftirtekt og nákvæmni. Það verður að bregða hverju orði, hverri setningu, hverri grein í sögunum undir stækkunargler, ef svo má að orði komast, rannsaka og prófa hverja málsgrein, bera hana saman við aðra staði í sögunni og í öðrum sögum, enn þó má aldrei missa sjónar á söguheildinni. Fáar af sögum vorum hafa hingað til verið rannsakaðar með slíkri nákvæmni, og mjer liggur við að segja engin. Vísindamenn nútímans eiga hjer vítt verksvið fyrir höndum. Það rit, sem hjer fer á eftir, er mjög ófullkomin tilraun í þessa átt, að því er snertir eitt hið merkasta og hið langstærsta sagnarit, sem forfeður vorir hafa eftir sig látið um sögu landsins, það rit, sem nefnt hefur verið einu nafni Sturlunga eða Íslendingasaga hin mikla.

1. þáttur.

Um handrit og útgáfur Sturlungu og skoðanir vísindamanna á uppruna hennar og samsetningu.

Sturlunga er til vor komin að eins í tveimur skinn-handritum, sem eru geymd í safni Árna Magnússonar Nr. 122 A og 122 B í arkarbroti. Guðbrandur Vigfússon hefur lýst þessum handritum og sagt sögu þeirra í Sturlungu-útgáfu sinni¹ og Kr. Kálund í hinn ágætu skrá yfir handrit Árnasafns², og læt jeg mjer nægja að visa til þess, sem þeir hafa sagt, því að sjálfur hef jeg ekki haft tækifæri til að rannsaka handritin nákvæmlega. Jeg mun að eins leyfa mjer að taka fram það, sem er nauðsynlegt til að skilja það, er hjer fer á eftir.

122 A (merkt B í Sturl.²) er eldra enn 122 B (merkt A í Sturl.²), skrifað að dómi Kr. Kálunds á fyrri hluta 14. aldar³. 122 B telur Kálund skrifað um 1400 enn Guðbr. Vigfússon um 1350. Bæði handritin fjekk Árni að vestan, 122 A frá Páli Ketilssyni, móðurbróður sínum, er var prestur í Hvammi og síðan að Stað á Ölduhrygg († 1720). Enn 122 B kom til hans af Vestfjörðum í mörgum pörtum; hafði það verið eign Árna Guðmundssonar í Bildudal, enn hann rifði það í sundur, og voru blöðin síðan höfð í klæðasnið eða til bókbands. Þetta handrit er því nú skræður einar, mjög illar aflestrar, og vantar mjög

¹ Sturl.² Prolegomena clxxi.—clxxv. bls. (Hjer á eftir táknar Sturl.¹ hina eldri útgáfu Sturlungu, Kaupmannahöfn 1817—1820, enn Sturl.² hina síðari útgáfu, Oxford 1878).

² Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling I, 83.—88. bls. Stutt lýsing á 122 A er og í Frumpörtum isl. tungu eftir Konráð Gíslason VII.—IX. bls.

³ Guðbrandur Vigfússon heldur, að það sje ritað um 1320, enn Konráð Gíslason, að sumt af því sje skrifað á öndverðri, enn sumt á ofanverðri 14. öld. Jón Sigurðsson setur það um 1330 (Dipl. Isl. I, 324. bls.).

mikið í — alls eru nú til 30 blöð eða blaðaslitur. Af 122 A eru aftur á móti til 110 blöð eða blaðapartar, og telur Guðbrandur Vigfússon þó, að í það handrit muni vanta um 34 blöð, eða hjer um bil fjórða part.

Frá þessum tveim skinnhandritum eru kynjuð öll þau pappírshandrit, sem nú eru til af Sturlungu, sum frá 122 A, sum frá 122 B, enn sum eru blendingur úr báðum¹.

Híð helzta, sem skinnhandritum þessum ber á milli, er það, að Þorgils saga skarða er ekki í 122 A, heldur að eins í 122 B. Af þessu er ljóst, að 122 A — eða frumrit þess — er skrifað, áður enn Þorgilssaga var tekin inn í Sturlungusafnið. Hitt er óhugsandi, að Þorgilssaga hafi staðið í því handriti, sem 122 A er ritað eftir, og skrifarinn slept henni úr, því að í 122 B er Þorgilssögu blandað saman við aðrar sögur, eins og vjer munum síðar sjá, og er sinn kaflinn tekinn á víxl úr hverri sögunni, og kemur ekki til nokkurra mála, að sá, sem ritaði 122 A hefði hitt á að sleppa einmitt úr öllu því, sem var úr Þorgilssögu, ef hann hefði haft fyrir sjer slíkan sagnablending. Að öllu samtöldu er 122 A betra handrit enn 122 B, eins og eðlilegt er, þar sem það er svo sem hálfri öld eldra, og ef handritin greinir á, er les-hátturinn í 122 A vanalega rjettari og upphaflegri. Enn þó kemur það alloft fyrir, að 122 B hefur upphaflegri texta. Þetta sýnir og sannar, að hvorugt þessara handrita er frumrit Sturlungusafnsins, heldur liggur á bak við þau bæði eitt frumrit, sem bæði stafa frá.

Sturlunga hefur tvisvar verið gefin út, í fyrra skiftið í Kaupmannahöfn að tilhlutun Bókmentafjelagsins á árunum 1816 — 1820 ásamt Árna biskups sögu, enn í síðara skiftið af Guðbrandi Vigfússyni í Oxford 1878 ásamt Hrafnssögu, Árónessögu, Konungsannál og fleiri viðaukum.

Aðalgallinn á fyrri útgáfunni er sá, að hún hefur ekki tekið neitt tillit til skinnhandritanna, heldur farið eingöngu eftir pappírs-

¹ Af pappírshandritunum skal jeg sjerstaklega taka fram Vallabók, sem er rituð af Eyjólfí Jónssyni presti á Völlum í Svarfaðardal og nú geymd í Advocates Library í Edinborg, og handrit í British Museum, sem Guðbrandur telur ritað á Suðurlandi um 1690. Bæði þessi handrit eru að dómi Guðbrands Vigfússonar kynjuð frá 122 B.

handritum. Samt er hún góðra gjalda verð fyrir sinn tíma og alveg ómissandi til samanburðar við útgáfu Guðbrands Vigfússonar, sem er mjög broðvirknislega af hendi leyst, og oft er textinn í eldri útgáfunni rjettari enn í hinni síðari. Bjarni Thorsteinsson, sem síðar varð amtmaður, virðist hafa staðið fyrir útgáfunni, og hann einn hefur samið formálann, enn með honum unnu að útgáfunni 4 íslenzkir stúdentar, sem nafngreindir eru í formálanum, þar á meðal Sveinbjörn Egilsson og Gísli Brynjólfsson hinn eldri. Sturlunga er hjer ekki greind í sundur í sjerstakar sögur, eins og ekki var heldur von, þar sem útgefandinn heldur í formálanum, að Brandr biskup Sæmundarson hafi skrifað allan fyrri hluta Sturlungu, enn Sturla Þórðarson haldið áfram, þar sem biskup hætti, og skoðar hana þannig sem eina heild. Aftur á móti er henni skift í 10 þætti eftir pappírs-handritunum. Sú skifting er víða mjög óeðlileg, og það hefur útgefandinn líka fundið og tekið fram í formálanum¹. Guðbrandur Vigfússon segir, að Björn frá Skarðsá eða einhver af skrifurum Þorláks biskups Skúlasonar hafi fyrst tekið upp þessa þáttaskiftingu, enn engar veit jeg sönnur á því.

Útgáfa Guðbrands Vigfússonar hefur þá yfirburði yfir eldri útgáfuna, að útgefandinn hefur lagt skinnhandritið 122 B til grundvallar, það sem það náði, enn í eyðunum hefur hann að mestu farið eftir afskrift af þessu handriti, sem var rituð, meðan það var fyllra enn nú, og geymd er í British Museum², og hefur hann auk þess haft 122 A til samanburðar. Helzti annmarki þessarar útgáfu er, að hún er leyst af hendi með mikilli broðvirkni og ónákvæmni. Prentvillur og aðrar fljótæfnisvillur eru margar, og ekki nærri allar leiðrjettar aftan við útgáfuna. Enn einkum virðist þó útgefandinn hafa verið mjög ónákvæmur í því að tilfæra mismunargreinir úr 122 A, og sjest það bezt í þeim köflum, sem prentaðir eru annarsstaðar nákvæmlega eftir þessu handriti, þegar þeir eru bornir saman við útgáfuna³. Eggert Brím á miklar þakkir skilið fyrir það, að hann hefur skrifað mjög rækilegar athugasemdir við útgáfuna og bent á margar

¹ Sturl.¹ I, IV. bls.

² Sbr. neðanmálgreinina hjer að framan á 196. bls.

³ T. d. má bera saman Sturl.² I, 33.—34. og II, 252. bls. við Frumparta Konráðs Gíslasonar VIII.—IX. bls., eða Sturl.² I, 223.—225. bls. við Dipl. Isl. I, 362.—364. bls.

villur í henni, og sumt hefur Benedikt Gröndal líka bent á í ritdómi sínum um útgáfuna, þó að hann snúi sjer mest að formála hennar (Prolegomena).¹ Enn mart fleira mætti þó til tína, og er sumt af því, enn ekki nærri alt, tekið fram hér á eftir.

Nafnið „Sturlunga“ er að sögn Guðbrands Vigfússonar ekki eldra enn frá dögum Árna Magnússonar. Í pappírshandritunum er sagan nefnd „Íslendinga saga“, og við þann titil bætti Björn á Skarðsá „hin mikla“ til að greina söguna frá öðrum Íslendinga-sögum. Undir þessu nafni gekk sagan þangað til á dögum Árna, að Sturlungu-nafnið kemur upp, enn ekki segir Guðbrandur, hvort Árni hafi fyrstur manna kallað söguna Sturlungu. Jeg hef haldið þessu nafni (o: Sturlungu), þó að það að mínum dómi eigi miklu verr við efni sögunnar enn hið eldra nafn, „Íslendingasaga hin mikla“, bæði af því að það er nú orðið algengt, og af því að partur af verkinu er með rjettu nefndur Íslendingasaga, svo að það gæti valdið ruglingi að kalla alt verkið í heild sinni sama nafni, þó að „hin mikla“ væri bætt við til auðkenningar.

Hinir eldri vísindamenn eigna flestir Sturlu Þórðarsyni annaðhvort alla Sturlungu eða þá að minsta kosti þann hluta hennar, sem gerist eftir andlát Brands biskups Sæmundarsonar árið 1201, enn Brandi það, sem gerist fyrir þennan tíma. Meðal þessara má telja Þormóð Torfason², Björn á Skarðsá³, Finn Jónsson biskup⁴, Hálfðán Einarsson⁵, G. Schöning⁶, Bjarna Thorsteinsson⁷, Jón Eiríksson⁸, P. E. Müller.⁹ Finnur Magnússon¹⁰,

¹ Arkiv för nord. filol. VIII (N. F. IV), 323.—367. bls. Tímarit hins ísl. bókmentafjelags I, 6.—32. bls.

² Ser. reg. Dan. 44. og 47. bls.

³ Annálar Björns í formálanum á 2. bls. í Hrappseyjarútgáfunni.

⁴ Hist. eccl. I, 210. og 333. bls.

⁵ Sciagraphia 122. og 127. bls.

⁶ Hkr. Khöfn 1777 formálinn II. bls. neðanmálsgr. a.

⁷ Sturl.¹ I, IV. bls.

⁸ Gunnl. s. ormst. Khöfn 1775, 6.—7. bls. neðanmáls.

⁹ Sagabibliothek I, 245.—248. bls.

¹⁰ Grönlands hist. Mindesm. I, 31. og 65. bls.

N. M. Petersen¹ og Sveinn Skúlason² eru jafnvel enn þá á þessari skoðun, og styðst hún við formála þann í Sturlunguhandritunum, sem stendur næst á eftir Sturlusögu. Þessir hinir eldri vísindamenn virðast allir hafa fylgt þeim hinum sama texta formálans, sem stendur í eldri útgáfunni, jafnvel þeir sem rituðu, áður enn hún kom út³. Orð formálans eru þessi (eftir Sturl.¹): »Flestar sögur, er hér hafa giörst á Islandi, voru ritadar ádr Brandr biskup Sæmundarson andadist, en þær sögur, er síðan hafa giörst, voru lítt ritadar ádr Sturla skáld Þórdarson sagdi fyrir Íslendingasögur⁴. Sumir bjeldu, að með orðunum »Flestar sögur« væri átt við sögurnar í Sturlungusafninu, sem gerzt hefðu fyrir andlát Brands biskups, og eignuðu honum því allar þessar sögur, enn Sturlu hinar, sem gerast eftir andlát biskups. Áðrir bjeldu, að »Flestar sögur« ætti ekki við neinar af sögum Sturlungusafnsins, heldur við aðrar Íslendingasögur utan Sturlungu, og ályktuðu af þessu, að allar þær sögur, sem gerast á hinni svokölluðu söguöld (930—1030), væri ritaðar, áður enn Brandur biskup dó, enn eignuðu Sturlu alla eða mestalla Sturlungu. Samt sem áður gat það ekki dulizt þessum mönnum, að Sturla hafði ekki lagt síðustu hönd á Sturlungu, heldur hafði einhver annar fjallað um hana eftir hann. Það rjeðu þeir einnig af sama formálanum, því að þar stendur (Sturl.¹): »þvíat hann var göfugr, gódsamr, allvitur ok hófsamr madr, diarfr ok einardr. Láti guð honum nú raun lofi betri.«⁵ Finnur Jónsson tekur þetta beinlínis fram í kirkjusögu sinni (I, 210), og Bjarni Thorsteinsson eftir honum. P. E. Müller kastaði því fram í Sagabibliothek á þeim stað, er til var vitnað, að einhver klerkur hlyti að hafa aukið inn í Sturlungu ýmsu úr sögu Guðmundar hins góða. Á þetta fjellst Finnur Magnússon í Grönlands hist. Mindesmærker I, 67. bls. og bætti því við, að sami maðurinn mundi hafa aukið við Geirmundarþætti og Guðmundar sögu dýra. Og hann gengur feti lengra. Hann reynir að sýna fram á, hver sá maður sje, sem hafi aukið þessu inn í og lagt síðustu hönd á Sturlungu. Hann bendir fyrstur manna á hina merkilegu mis-

¹ Ann. f. nord. Oldk. og Hist. 1861, 206.—207. bls.

² Safn til s. Ísl. I, 590.—592. bls.

³ T. d. Finnur biskup í Hist. eccl. á þeim stað, sem til var vitnað.

⁴ Sturl.¹ I, 107. bls.

⁵ Sturl.¹ s. st.

munargrein, sem stendur neðanmáls í Sturl.¹ I, 130. bls., þar sem nefnd er Guðlaug, móðir »Ketils prests Þorlákssonar« og Vallabók bætir við: »móðurföður míns, einninn móðurföður Narfasona«. Af þessu ályktar Finnur Magnússon, að sá maður, sem lagði síðustu hönd, á Sturlungu hafi verið systrungur Narfasona, er vóru í fremstu höfðingja röð á ofanverðri 13. og öndverðri 14. öld. Móðir Narfasona var Valgerðr, dóttir Ketils prests Þorlákssonar. Það er ekki kunnugt, að hún hafi átt neina aðra systur enn Helgu, konu Snorra Markússonar á Melum, er dó 1313. Það hlýtur því að vera sonur þeirra hjóna, segir Finnur, sem hefur fjallað um Sturlungu, og síðan sýnir hann fram á, að Þorsteinn ábóti Snorrason, sem nefndur var að auknefni »böllóttur«¹ og dó árið 1353, muni hafa verið sonur Snorra á Melum² og sje því sá maður, sem hann er að leita að. Hann hefur tekið eftir því, að ættartölurnar í Geirmundarþættinum enda flestar á Skarðs-Snorra, afa Narfasona, systrunga Þorsteins. Þetta sje því til styrkingar, að Þorsteinn hafi fjallað um Sturlungu og bætt við Geirmundarþætti. Heldur Finnur, að Þorsteinn hafi afskrifað og endurskoðað, aukið og framhaldið frumriti Sturlu eftir áskorun frænda sinna Narfasona³. Sveinn Skúlason felst í öllum aðalatriðum á þessar ályktanir Finns Magnússonar í æfisögu Sturlu Þórðarsonar, enn þó eru skoðanir hans að sumu leyti einkenni-
legar. Hann heldur að vísu, að Þorsteinn hafi samið það, sem segir frá uppvexti Guðmundar góða (prestssögu Guðmundar), enn hann efast um, að hann hafi frumsamið Geirmundarþátt og Guðmundarsögu dýra, og hneigist heldur að þeirri skoðun, að Sturla hafi frumritað þetta hvorttveggja sem sjerstök rit, enn Þorsteinn tekið þau inn í Sturlungusafnið. Honum liggur næst að halda, að Sturla Þórðarson hafi »sett saman Íslendingasögu, það er að skilja, að hann hafi á ýmsum tímum ritað ýmsa kafla, hvern út af fyrir sig, og nefnt þá sögu af þeim mönnum, sem sagan var mest um«. Hann telur það líklegt, að Þorsteinn ábóti hafi haft sagnirnar um seinustu æfi Sturlu frá Þórði Narfasyni, frænda

¹ Þ: hnöttóttur. Þorsteinn hefur líklega haft »klerkaístru«.

² Þetta hefur síðar reynzt sönn og rjett tilgáta í alla staði. Það sjest á Þórðar sögu hreðu hinni eldri 8. k. (Bárðarsaga Snæfellsáss etc., útg. Guðbr. Vigfússonar, 104. bls.), að Þorsteinn var sonur Mela-Snorra.

³ Grönlands hist. Mindesmærker I, 65.—70. bls.

sínum og skeytt þær aftan við Sturlungu.¹ Sveinn stígur hjer einu litlu feti framar enn fyrirrennarar hans, að svo miklu leyti sem hann hefur sjeð, að Sturlunga er ekki ein samanhangandi heild, heldur samsett af mörgum einstökum sögum.

Nú kemur Guðbrandur Vigfússon til sögunnar. Í hinum ágæta formála sínum fyrir 1. bindi af Biskupasögum ritar hann stutta grein á móti skoðunum Finns Magnússonar og Sveins Skúlasonar. Hann bendir á, að formáli Sturlungu sá, er áður var getið, sýni það, að sá, sem hann hefur ritað, hafi munað Sturlu, og ritað skömmu eftir andlát hans, því að þar segi svo í 122 A: »því at hann (o: Sturlu) *vissa ek* alvitrastan ok hóf-samastan; láti guð hönnum nú raun lofi betri«. Því geti það með engu móti staðizt, að þessi maður hafi verið Þorsteinn ábóti bóllóttir, því að 1) andaðist hann nærfelt 70 árum eftir Sturlu og gat því ekki munað hann; 2) standa orðin »móðurföður míns einnig« (Sturl.¹ I, 130. bls.) als ekki í 122 A — þar stendur að eins »móðurföður Narfasona«; orðin »móðurföður míns einnig« finnast að eins í einu pappírshandriti, sem og muni eiga kyn sitt að rekja til Þorsteins ábóta; 3) allar ættir í byrjun fyrsta þáttar (o: í Geirmundarþætti) sjeu leiddar til Skarðs-Snorra, föðurföður Narfasona, enn engar að Mela-Snorra, föður Þorsteins bóllóttis. Af þessum ástæðum getur Guðbrandur þess til, að það sje Þórðr Narfason, sem hafi lagt síðustu hönd á Sturlungu, bendir á, að hann hafi að öllum líkindum verið lærisveinn Sturlu, og að líklegt sje, að þeir bræður Narfasynir hafi komizt að bókum Sturlu eftir hann látinn. Sturla sje ekki höfundur að Hrafnssögu nje prestsögu Guðmundar nje Guðmundarsögu dýra nje Þorgilssögu skarða nje Svinfellingasögu, og ekki heldur að upphafi og niðurlagi Sturlungu. Öllu þessu hafi Þórðr Narfason aukið við. Að því er snertir Hrafnssögu og prestsöguna, leiðir Guðbrandur óyggjandi rök að því, að þær geti ekki verið eftir Sturlu.²

Enn Guðbrandur Vigfússon stóð ekki í stað. Árið 1861, þrem árum síðar, enn hann skrifaði formálann fyrir Biskupasögum, dettur honum í hug ný skýring á Sturlunguformálanum. Hann heldur, »að orðin eigi svo að skilja: »Flest það af Sturlungu, sem gjörðist fyrir 1200 var ritað fyrir dag Sturlu, það er því

¹ Safn til sögu Íslands I, 588.—592. bls.

² Bisk. I, LXXI.—LXXII. bls.

ekki frumritað af honum. Það sem síðar gerðist, um 13. öld, meginhluti Sturlungu eður Sturlungaöld, var lítt ritað, áður enn Sturla tók að rita. Það er því að mestu frumritað af Sturlu¹. Hann sýnir fram á, að það sje óhugsandi, að orðin «Flestar sögur» o. s. frv. líti til Njálu, Eyrbyggju o. s. frv. Samkvæmt þessu heldur hann, að texti Kaupmannahafnar-útgáfunnar sje afbakaður, og að rita eigi þannig: »Flestar sögur vóru ritaðar, er hér hafa gjörzt á Íslandi, áðr Brandr biskup Sæmundarson andaðist (o: Guðmundarsaga, Þorlákssaga, Guðmundarsaga dýra), en þær sögur, er síðan hafa gjörzt (o: eftir 1201) vóru lítt ritaðar, áðr Sturla skáld Þórðarson sagði fyrir Íslendingasögur«. Niðurstaða sú, sem Guðbrandur nú kemst að, er þessi: «Hinn fyrstu þrír þættir Sturlungu¹ (o: Geirmundarþáttir, Þorgils saga og Hafliða, Sturlusaga, prestsaga Guðmundar, Guðmundarsaga dýra og hinn fyrstu kapítular Íslendingasögu eftir Sturl.²) eru að miklum eða mestum hluta ritaðir af ýmsum höfundum fyrir dag Sturlu, enn síðar innlimaðir í Sturlungu annaðhvort í heilu líki eða ágripi þaraf. Allur meginhluti sögunnar (þættir IV—X) er þar á móti frumritaður af Sturlu, enn öll þessi tíðindi gerðust um hans dag eða skömmu fyrir fæðing hans«. Frá því, sem Sturla hefur samið, gengur þó auðvitað Hrafnssaga, þó að hún sje í 4. þætti, því að Guðbrandur er enn á sömu skoðun og fyr um hana, að hún sje ekki samin af Sturlu. Guðbrandur heldur, að Sturla hafi andast frá sögu sinni óbúinni, og hafi svo annar maður — líklega Þórðr Narfason — sett alt saman eftir handritum hans fám vetrum eftir 1300, sem bezt hann gat, og sett upphaf og nokkurs konar niðurlag um dauða Sturlu. Þessa skoðun sína setti Guðbrandur ekki fram á prenti. Hann segir sjálfur í formála Sturlungu sinnar, að sjer hafi dottið þetta í hug árið 1861 og ritað athugasemdir um það á pappírsblað, er hann geymdi. Þessar athugasemdir sínar hefur hann svo látið prenta neðanmáls í formála sínum fyrir Sturlungu.² Kenning þessi er framstig í rjetta átt, að svo miklu leyti sem hún kveður niður þá skoðun, að orðin «flestar sögur» í formálanum eigi við þær Íslendingasögur, er gerast á söguöldinni, og heldur fram eðlilegri og rjettari skilning á orðum formálans og leiðrjettir þau mjög skarplega. Enn hins vegar er Guðbrandur nú kominn á þá

¹ þ. e. Sturl.¹ I, 1.—227. bls.

² Sturl.² Prolegomena ci.—cii. bls.

skoðun, að Sturla eigi Þorgilssögu, er hann hafði eignað öðrum í formála Biskupasagna, og er það afturför, eins og vjer síðar munum sjá.

Árið 1867 gaf Konráð Maurer út hina merkilegu ritgjörð sína: »Ueber die Ausdrücke: altnordische, altnorwegische & isländische Sprache«, og minnst hann þar á Sturlungu.¹ Hann virðist vera að öllu leyti samdóma skoðunum þeim, sem Guðbrandur Vigfússon hafði látið í ljós í formála fyrir Biskupasögum, og heldur meðal annars, að Sturla eigi ekki Þorgils sögu skarða, enn bætir því við, að hann eigi ekki heldur Þorgils sögu og Hafiða nje Sturlusögu.

Við þetta stóð, þangað til Guðbrandur Vigfússon gaf út Sturlungu árið 1878. Það sjest fljótt, að hann hefur enn breytt skoðunum sínum á Sturlungu síðan 1861. Staðinn í formálanum skýrir hann að visu alveg á sama hátt og fyr, enda getur hann nú talað úr flokki um þann stað, þar sem hann hefur fundið, að skinnhandritið 122 B hefur að efninu til alveg samhljóða texta og hann hafði til getið. Aftur á móti hefur hann nú skift skoðunum að því er snertir orðin »Ketils prestz Þorlákssonar móðurföður míns einnin móðurföður Narfasona«. Hann hefur nú fundið, að Vallabók er ekki hið eina handrit, sem hefur orðin »móðurföður míns einnin«, heldur standa þau líka í handritinu í Brit. Mus., sem er kynjað frá 122 B, þó þannig, að í staðinn fyrir »einnin« stendur »item«, sem hann hyggur vera upphaflegra, eins og eflaust er rjett. Þessi orð hafa því að hans áliti staðið í 122 B, meðan það var heilt. Enn nú heldur hann ekki framar, að þessum orðum, »móðurföður míns item«, sje aukið við af Þorsteini ábóta, heldur sjeu þau upphafleg í Sturlungusafninu, enn 122 A hafi, slept þeim úr, af því að ritarinn hafi rent auganu frá »móðurföður« á fyrra staðnum til »móðurföður« á síðari staðnum og hlaupið yfir orðin, sem á milli voru, eins og oft vill verða. Menn skyldu nú ætla, að Guðbrandur mundi af þessu leiða þá ályktun, að það væri Þorsteinn ábóti, sem hefði fyrstur manna safnað Sturlungu í eina heild og lagt á hana síðustu hönd, því að svo liggur beinast fyrir að skilja orðin, ef þau eru upphafleg í Sturlungu. Enn það gerir Guðbrandur þó ekki. Hann heldur því sem áður fast fram, að safn-

¹ Abhandlungen der k. bayer. Akademie der W. I. Cl. XI. Bd. II. Abth. 681.—683 (í sjerprentunum á 207.—209.) bls.

andi Sturlungu hljóti að hafa munað Sturlu, og ræður það af þeim sömu ástæðum, sem hann hafði áður framsett í Biskupa-sögum. Því geti það með engu móti verið Þorsteinn. Enn hvernig á þá að fara með orðin »móðurföður míns item móðurföður Narfasona«? Hann heldur, að »item« þýði hjer: 'það er að segja', eða, ef til vill, að það sje rangt leyst úr böndum fyrir »*id est*«, sem kunni að hafa staðið skammstafað í 122 B. Samkvæmt þessu skýrir hann orðin þannig: »Hann (þ: Ketill prestur) var móðurfaðir minn, það er að segja móðurfaðir Narfasona, því að jeg er einn af þeim«. Með þessari skýringu fær hann það út, að einn af Narfasonum, og þá helzt Þórðr, hafi lagt síðustu hönd á Sturlungu.¹

Að einu leyti er útgáfa Guðbrands Vigfússonar stórt framstig frá eldri útgáfunni. Hann kastar alveg fyrir borð hinni óeðlilegu þáttaskiftingu pappírshandritanna og gerir sjer far um að greina Sturlungu sundur í sjerstakar sögur, sem hann prentar hverja fyrir sig með sjerstakri fyrirsögn. Hann greinir þannig úr Geirmundarþátt, Þorgils sögu og Hafiða, Sturlusögu, prestsögu Guðmundar góða, Guðmundarsögu dýra, Hrafn sögu og Svínfellingasögu, sem hann heldur að Sturla Þórðarson eigi ekkert í. Það sem eftir verður, þegar þessar sögur ganga frá, telur hann til Íslendingasögu, og eignar það alt Sturlu að fráteknunniðurlagi Sturlungu um utanferð Sturlu og æflok. Þetta verk Sturlu hyggur hann vera samsett af þrem pörtum, hinni eiginlegu Íslendingasögu, Þórðar sögu kakala og Þorgils sögu skarða. Hann er nú fastur á því, að Sturla eigi sögu Þorgils frænda síns, er hann ætlar að sje hið fyrsta rit Sturlu.

Vjer munum sjá í því, sem á eftir fer, að þessum kenningum Guðbrands Vigfússonar er að mörgu leyti ábótavant, og einkum, að Sturla á ekki nærri eins mikið, eins og hann eignar honum. Það getur jafnvel verið efamál, hvort það sje rjett að vinsa úr og draga saman í eitt hinar einstöku sögur, sem standa á víð og dreif í handritunum, og það því heldur, sem það er að minni hyggju óvinnandi verk, að því er suma kafla snertir. Þessi aðferð hefur bæði kost og löst. Annmarkarnir eru þeir, að með þessu móti verður ekki eins ljóst, hvað safnandi Sturlungu hefur unnið að safninu og hvernig hann hefur raðað sögunum niður, og í annan stað, að sumstaðar er mjög örðugt, ef ekki ókljáf-

¹ Sturl.² I, Prolegomena ciii.—civ. bls. sbr. 126. bls.

andi, að greina sundur sögurnar með fullri vissu. Kosturinn er sá, að uppruni og samsetning Sturlungu verður ljósari, ef sögurnar eru greindar sundur.¹ Og þrátt fyrir alla þá galla, sem eru á útgáfu Guðbrands Vigfússonar, verður honum þó ekki neitað um þann sóma, að hann einn hefur gert meira enn allir fyrirrennarar hans til að sýna, hvernig Sturlunga er samsett og til orðin.

Vjer munum þá fyrst hverfa að hinum einstöku sögum.

2. þáttur.

Um Geirmundar þátt heljarskinns.

Guðbrandur Vigfússon hefur rjett fyrir sjer í því, að Geirmundarþáttur stendur ekki að efninu til í neinu sambandi við þær sögur, sem á eftir fara í Sturlungu. Samt sem áður hefur safnandi Sturlungu, sem byrjar hið mikla sögusafn sitt á honum, reynt að nokkru leyti að brúa milli hans og þeirrar sögu, sem næst fer á eftir, Þorgils sögu og Hafiða. Brúin er að vísu veik og mjó, enn hún finst þó, ef vel er leitað. Í ættartölunum, sem standa á milli þáttarins og sögunnar er rakin ætt frá Geirmundi gegnum Arndisi, dóttur hans², niður til Þorgils Oddasonar, og í 2. k. Þorgilssögu og Hafiða er sama ættin rakin alveg eins upp á við frá Þorgilsi til Geirmundar.³ Og enn fremur hefur Eggert Brim sýnt, að ættartölur þessar hafa einnig rakið ætt Hallberu móður Þorgils, sem getið er um í sama kapítula Þorgilssögu og Hafiða, og er hjer úr lagi færður textinn í Sturlungubandritunum.⁴

¹ Jeg hef nýlega sjeð útgáfu af bifliunni, þar sem síðari innskotsgreinar eru auðkendar með mismunandi stafalíf. Þetta væri einkar hentug aðferð til að gefa út Sturlungu. Með því móti mætti bæði greina sögurnar sundur og þó halda röð handritanna.

² Það er þá ekki rjett, sem Guðbr. Vigfússon segir (Safn til s. Ísl. I, 353. bls.), að sögur telji ekki ættir frá neinu af börnum Geirmundar nema Ýri. Annars rekur Melabók líka ætt frá Geirmundi niður til Þorgils gegnum Ýri (Landn. Ísl. s. I, 343. bls.), og virðist því Þorgils hafa verið kominn frá Geirmundi á tvennan hátt.

³ Sturl. I, 6. bls. sbr. 8. bls. neðanmáls. I, 4. sbr. 7.—8. bls.

⁴ Sturl. I, 7. og 9. bls. I, 6. og 8. bls. Arkiv f. nord. Filol. VIII (N. F. IV), 326. bls.

Annars er það auðsjeð á þættinum og þó einkum á ættartölunum, sem skeytt er aftan við hann, hvers vegna hann er tekinn inn í Sturlungusafnið. Ættartölurnar eru flestar raktar til Skarðs-Snorra og standa allar í sambandi við Skarðsættina á einhvern hátt.¹ Að vísu er engin ætt rakin frá Geirmundi til Skarðs-Snorra, enn Snorri er þó talinn í ætt við þá kynkvísl, sem rakin er frá Arndísi Geirmundardóttur. Og ef vjer lítum á sjálfan þáttinn, þá endar hann á sögunni um reynilundinn, sem óx á þeim stað í landi Geirmundar, þar sem Skarðskirkja var síðar reist, og óbeit þá, er Geirmundr hafði á honum.² Þetta er auðsjáanlega þjóðsaga, sem myndast hefur á Skarði. Og allur stöndur Geirmundarþátturinn í sambandi við Skarð, að svo miklu leyti, sem Geirmundr var hinn fyrsti maður, sem nam þar land og reisti bú þar á næstu grösum. Það er mart, sem bendir til þess, að safnandi Sturlungu hafi verið af Skarðsættinni, eins og vjer síðar munum sýna fram á, og af Geirmundarþætti virðist mega ráða, að hann hafi búið á hinu forna höfuðbóli ættarinnar.

Ágrip af Geirmundarþætti finst einnig í Landnámu³ og Hálfssögu⁴, enn hvorug þessi saga hefur frásögnina um reynirunninn. Það er því líklegt, að safnandi Sturlungu hafi þætt henni við frá sjálfum sjer eftir munnmælum, er gengið hafa á Skarði á hans dögum. Enn að öðru leyti skal jeg ekki hjer á þessum stað leiða neinar getur að því, hver sje höfundur þáttarins.

¹ Eggert Brim hefur bent á, að Þorgils Hafliðason, bróðir Dálks þess, sem síðasta kynkvíslin er rakin frá, muni hafa verið faðir Húnboga, langafa Skarðs-Snorra, og að hans hafi verið getið áður í ættartölunum á þeim stað, þar sem textinn er úr lagi færður (sbr. síðustu neðanmálsgrein), og er það mjög líklegt, því að annars kemur þessi Þorgils Hafliðason eins og »skollinn úr sauðarleggnum«. Ættartala Dálks stendur þá einnig í sambandi við Skarðsættina.

² Sturl.¹ I, 5.—6. bls. ² I, 4.—5. bls.

³ Ísl. s. I, 120.—123., 124.—125. og 149.—150. bls. (Landn. II, 19—20 og 29) sbr. 348. bls.

⁴ Fornaldars. II, 59.—60. bls.

3. þáttur.

Um Þorgils sögu og Haflíða.

Í formála sínum fyrir Sturlungu lýsir Guðbrandur Vigfússon yfir þeirri skoðun sinni, að Þorgils saga og Haflíða geti ekki verið yngri enn frá árinu 1121 eða þar um bil. Þessi skoðun hans styðst við það, að á einum stað í sögunni kemur fyrir »at því sem mik minnir«, sem hann hyggur vera orð sagnaritarans eða þess, sem honum sagði söguna; nákvæmni og minnisbókarblær þessarar sögu beri það með sjer, segir hann, að hún geti eigi verið síðar samin.¹ Á öðrum stað í sama riti lætur hann þó í ljós aðra skoðun, sem fer í bága við þessa, að Þorgils saga og Haflíða sje samin á þriðja fjórðungi 12. aldar (1150—1175), og hygg jeg það vera nær hinu rjetta.

Sagan ber þess víða ljósar menjar, að hún er færð í letur alllångum tíma eftir það, að viðburðirnir, sem hún lýsir, fóru fram. Eitt af því, sem sýnir þetta, er óhlutdrægni höfundarins. Hann ber báðum jafnvel söguna, Þorgils og Haflíða, og hallar á hvorugan. Þetta hefði hann varla gert, ef hann hefði verið þeim samtíða. Hann hefði þá eflaust á einhvern hátt verið riðinn við deilur þessara höfðingja og fylgt öðrum hvorum, því að fáir munu þeir hafa verið af málsmetandi mönnum í það mund, sem gátu sneitt sig alveg hjá slíkum stórmálum og verið hvorugum fylgjandi.

Enn fremur er það ljóst af ýmsum orðatiltækjum í sögunni, að hún lýsir viðburðum, sem löngu eru um garð gengnir. Þannig segir hún um Saurbæ í Dalasýslu og sveitirnar þar í grend: »Þær sveitir voru fjölbygðar, ok góðir bændr í þenna tíma«.² Og um kornyrkjuna á Reykjahólum standa þessi orð: »Á Reykjahólum voru svá góðir landzkostir í þann tíma, at þar voru aldri ófrævir akrarnir«.³ Á hið sama benda þau orð, sem Guðbrandur Vigfússon hefur vakið máls á: »at því sem mik minnir«. Þau standa aftarlega í sögunni, þar sem höf. segir frá, hverjir hafi gengið til handsala fyrir Þorgils við Haflíða, þegar sættin var gjörð milli þeirra. Þar segir: »Þriði maðr gekk til handsala,

¹ Sturl. Prolegomena c. bls.

² Sturl.¹ I, 9. bls. ² I, 8. bls.

³ Sturl.¹ I, 23. bls. ² I, 19. bls.

Þorsteinn ranglátr, — at því sem mik minnir.¹ Hefði höf. lifað og skrifað samtíða þessum viðburði, þá er óhugsandi, að hann hefði ekki annaðhvort munað þetta sjálfur fyrir víst eða getað haft sannar og áreiðanlegar sögur um það. Það hlýtur því að hafa verið nokkuð langt liðið frá þessum atburði, þegar hann var færður í letur. En hitt er ómögulegt að ráða af þessum orðum, hvort höf. fer hjer eftir því, sem hann sjálfur hefur sjeð, eða eftir frásögn annara. Það verður því fyrst um sinn að liggja milli hluta.

Þessir staðir, sem nú hef jeg bent á, eru fullkomin sönnun fyrir því, að sagan sje færð í letur löngu eftir 1121. Þetta má nú ákveða nokkuð nákvæmar. Í niðurlagi sögunnar standa þessi orð um þá Þorgils og Hafiða: »Ok þat efndu þeir, ok stóðu einumegin at málum ávalt síðan, meðan þeir lifðu.«² Hafiði dó árið 1130, enn Þorgils 1150.³ Þetta getur því með engu móti verið skrifað fyr enn eftir dauða Hafiða 1130, og líklega ekki fyr enn eftir það, að Þorgils var dáinn, eða eftir miðja öldina. Sömmuleiðis nefnir höf. Finn Hallsson »lögsögumann«, en það varð Finn 1139.⁴ Enn fremur talar höf. um biskupskosning Klængs Þorsteinssonar sem umliðna.⁵ Þetta er því ritað eftir 1151, því að þá var Klængr kjörinn til biskups.⁶ Í öndverðri sögunni segir svo: »Húnbogi Þorgilsson bjó at Skarði, faðir Snorra lögsögumanns.«⁷ Þetta hlýtur að vera fært í letur eftir það, að Snorri Húnbogason varð lögsögumaður, enn það var 1156.⁸ Höfundurinn minnst og á Sverri konung með þeim orðum, sem virðast benda til, að Sverrir hafi verið dauður, þegar höfundurinn skrifaði söguna: »Hrólfur af Skálmarnesi sagði sögu frá Hröngviði víkingi ok frá Ólafi Liðsmannakonungi ok haugbroti Þráins berserks ok Hrómundi Gripssyni ok margar vísur meðr. En þessari sögu var skemt Sverri konungi, ok kallaði hann slíkar lygisögur skemtilegastar.«¹ Af því að höf. segir kallaði (ekki

¹ Sturl.¹ I, 46. bls. ² I, 38. bls.

² Sturl.¹ I, 48. bls. ³ I, 39. bls.

⁴ Sjá íslenska annála við þessi ár.

⁵ Sturl.¹ I, 26. bls. ² I, 22. bls. Safn til sögu Íslands II, 34. bls.

⁶ Sturl.¹ I, 33. bls. ² I, 27. bls.

⁷ Bisk. I, 80. bls. 8. neðanmálsgrein.

⁸ Sturl.¹ I, 9. bls. ² I, 8. bls.

⁹ Safn til sögu Íslands II, 3. og 25. bls.

¹⁰ Sturl.¹ I, 23. bls. ² I, 19. bls.

kallar), liggur næst að álykta, að Sverrir hafi þá verið látinn. Hafi höfundur sögunnar verið við hirð Sverris konungs, eins og orðin *gæti* bent til, er samt ekki óhugsandi, að hann miði hjer við þann tíma, sem hann var hjá Sverri, og *gæti* þetta þá verið skrifað á ríkisstjórnarárum Sverris, sem dó 1202. Þó virðist hitt líklegra, að það sje skrifað eftir 1202. Að endingu segir um skála þann, sem Þorgils ljet gera, meðan hann var í sektinni: »Ok sá skáli var þá óhrörligr er Magnús biskup andaðist Gizur-arson«.¹ Þessi orð hljóta að vera skrifuð, þegar Magnús biskup var nýdáinn, enn hann dó 14. ágúst 1237. Samt er eigi alveg víst, að þau sjeu eftir söguritarann sjálfan, því að þau eru þess eðlis, að þeim gæti vel verið bætt inn í síðar af einhverjum, sem skrifaði söguna upp, eins og Guðbrandur Vigfússon hefur bent á.² Enn hvernig sem á málið er litið, sanna þessi orð þó að minsta kosti það, að sagan er *ekki yngri enn frá árunum 1237* ofanverðu eða frá byrjun ársins 1238. Sagan er þannig að öllum líkindum samin á árunum 1202—1238.

Hver sje höfundur sögunnar, er nú eigi framar hægt að segja. Þó ber sagan þess menjar, að hann hafi verið úr Breiðafirði eða einhverju hjeraði þar í grend, því að kunnugleiki hans um þessar slóðir lýsir sjer á hverju blaði sögunnar. Það er mikið mein, að hann nefnir hvergi neina heimildarmenn fyrir því, sem hann segir. Enn eftirtektavert er það, að allar þær vísur, sem hann tilfærir, eru breiðfyrskar og bera Þorgilsi betur söguna enn Hafliða. Þetta ber að sama brunni um það, að höf. hafi átt heima við Breiðafjörð eða þar nálægt. Á einum stað gefur sagan óbeinlínis óljósa bending um, hverja heimild höf. hefur haft fyrir því atviki, sem þar segir frá. Jeg á hjer við frásögnina um draum Þórðar Magnússonar í Reykjaholti.³ Þessi draumur er í sjálfu sjer svo ómerkilegur, að lítil líkindi eru til, að endurminningin um hann hafi haldizt við hjá öðrum enn afkomendum Þórðar. Þórðr var afi Guðnýjar, móður Sturlunga, og Þórðar Bøðvarssonar, sem lifði þangað til um 1220,⁴ og hygg jeg, að höfundur sögunnar hafi haft frásöguna um drauminn beinlínis eða óbeinlínis frá öðru hvoru þeirra.

¹ Sturl.¹ I, 34. ² I, 28. bls.

² Sturl.² I, Prolegomena cxiii. bls.

³ Sturl.¹ I, 30. bls. ⁴ I, 25. bls.

⁴ Þórðr dó 1220, enn Guðný ári síðar (Ísl. annálar).

Af ýmsum orðum í sögunni virðist mega ráða, að höf. hafi verið prestur eða fengið prestlega mentun. Hin fagra dæmisaga Ketils prests — síðar biskups — Þorsteinssonar er mjög kennimannlega framsett.¹ Höf. er nákunnugur biskupskosningum fyr og síðar.² Einkum eru þó ræður Þorláks biskups Runólfs-sonar, sem hann talar til Hafiða á alþingi 1121, eftirtektaverðar í þessu efni. Fyrri ræðan er um helgi Jóns skírara og er einhver prjedikunarblær á henni,³ enn í síðari ræðunni lýsir sjer talsverður klerklegur lærdómur; þar segir Þorlákr, að guð hafi gefið Pjetri postula vald til að binda og leysa alt á jörðu og himni, enn Pjetur hafi gefið Clemens páfa, og síðan hafi hver páfi af öðrum tekið það veldi; Özurr erkibiskup í Lundi hafi fengið það hjá þeim páfa, sem hann vígði, enn Özurr hafi aftur gefið sjer það.⁴ Hjer er Clemens páfi (hinn rómverski og fyrsti með því nafni) talinn fyrstur Rómaborgarbiskupa, næstur Pjetri postula, eins og Tertullianus telur og flestir hinir latínsku höfundar kaþólsku kirkjunnar á síðari öldum; aftur á móti telur Eusebius og aðrir grískir höfundar Linus og Anacletus eða Cletus á milli Pjeturs og Clemens.⁵ Íslenzkir annálar, þeir sem kallast eru »hinir elztu« (*Annales vetustissimi*), eru í þessu samhljóða Þorgils sögu og Hafiða, því að þeir segja, að Clemens hafi orðið páfi sama ár og þeir voru pínðir postularnir, Pjetur og Páll,⁶ enn konungsannáll og Flateyjarannáll fylgja páfatali Eusebiusar.⁷ Þessi ræða Þorláks biskups ber það því ljóslega með sjer, að hún, og þar með öll sagan, er færð í letur af lærðum manni enn eigi leikum.

Höfundurinn hefur haft mætur á forneskjusögum, enn trúir þó ekki á sögulegan sannleika þeirra.⁸ Sömu leiðis hefur hann haft trú á draumum.⁹ Frásöguin er alstaðar ljós og gagnorð, enn þó svo nákvæm og greinileg, að það er auðsjeð, að höf. hefur haft

¹ Sturl.¹ I, 44.—45. bls. ² I, 36.—37. bls.

² Sturl.¹ I, 33. og 45. bls. ³ I, 27. og 37. bls.

³ Sturl.¹ I, 36., 37. bls. ⁴ I, 30. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 43. bls. ⁵ I, 35. bls.

⁵ C. Meusel: Kirchliches Handlexicon, undir *Clemens Romanus*.

⁶ Isl. Annaler ved Gustav Storm, Kria 1888. bls. 34. a.

⁷ S. st. bls. 82. b. Flateyjarbók III, 480. bls.

⁸ Sturl.¹ I, 23. bls. ⁹ I, 19. bls.

⁹ Sturl.¹ 30. bls. ² I, 25. bls.

sögur af mönnum, sem hafa verið gagnkunnugir þeim viðburðum, sem sagan lýsir.

Aðrar sögur segja lítið frá viðureign þeirra Hafliða og Þorgils. Þó segir Kristnisaga lauslega frá helztu viðburðunum, og ber henni í sumum smáatriðum ekki alveg saman við Þorgils sögu og Hafliða.¹ Þetta sýnir, að sögurnar eru óbáðar hvor annari. Viðbætir Skarðsárbókar við Landnámu tekur mestallan kaflann, sem hjer að lýtur, orðrjettan eftir Kristnis., enn bætir við nokkru, sem er tekið úr Þorgils s. og Hafliða.²

Er Sturla Þórðarson höfundur Þorgils s. og Hafliða? Þessi ari spurningu verður nú eigi svarað með neinni vissu. Samt er

¹ Kristnis. 14. kap. Bisk. I, 31. bls. Kristnis. segir, að svo hafi verið litill vopnaburður á alþingi það sumar, sem Hafliði var særður, að eigi hafi verið fleiri enn ein stálhúfa á alþingi, enn á Þorgils sögu og Hafliða er svo að sjá, sem vopnaburður hafi verið talsverður. Þannig segir hún, að flokkar þeirra Þorgils og Hafliða og annara höfðingja hafi staðið með vopnum, er þeir hlýddu messu á Þjetursmessudag (Sturl.¹ I, 28. bls. ² I, 24. bls.); Hafliði og Þorgils ganga báðir vopnaðir til dóma (Sturl.¹ I, 30. bls. ² I, 24.—25. bls.). Kristnis. segir, að þá hafi ekki orðið dæmt um neitt mál að lögum, enn Þorgils saga og Hafliða, að Þorgils Oddason hafi verið sóttur til sektar, og það eitt mál hañ nýzt þar, sem í dóm var lagt. Samt getur Kristnis. einnig um það, að Þorgils hafi orðið sekur á þinginu. Kristnis. segir, að Hafliði hafi gert sjer 60 hundraða 6 álna aura vöruvirts fjár fyrir áverkann, enn Þorgils s. og Hafliða, að hann hafi gert 80 hundraða þriggja álna aura, vöruvirt fje. Nú vöru tveir þriggja álna aurar jafnir einum sex álna eyri og ber þessu því ekki saman. Hjer mun Þorgils saga og Hafliða hafa rjettara að mæla, af því að hún tiltekur lægra gjald, og líklegra er, að gjaldið hafi heldur vaxið í munnmælum enn minkað. Að upphæðin sje rjettari í Þorgils s. og Hafliða styrkist líka af Sturlusögu. Þar segir svo frá gjörð Sturlu um áverkann, sem Þorbjörg, kona Páls prests í Reykjaholti, veitti honum: 'Sturla lauk upp gördinni ok mælti: »Hvat munu vér breyta um at göra eptir ins vitrasta manns dæmum, Hafliða Mátssonar, þá er hann fekk vansa í sárafari? Nú göri ek þér á hönd, fyrir frumhlaup Þorbjargar konu þinnar til mín, tvau hundruð hundraða«' (Sturl.¹ I, 103. bls. ² I, 82. bls.). Hjer er auðvitað átt við 'tvau hundruð hundraða álna' enn ekki aura, enn tvö hundruð hundraða álna er sama sem 80 hundraða þriggja álna aura ($240 \times 120 = 80 \times 120 \times 3$) og kemur þannig heim við Þorgils s. og Hafliða. Verið getur líka, að 'la' í Kristnis. sje ritvilla fyrir æl, og kæmi þá alt heim.

² Landn. Ísl. s. Khöfn 1843, 329.—330. bls.

ekkert, sem beinlínis mæli á móti því, að hann hafi skrifað söguna. og sumar líkur virðast jafnvel benda til þess, að hann sje höfundurinn. Sturla var borinn og barnfæddur við Breiðafjörð og þar gagnkunnugur. Það er og líklegt, að Sturla hafi verið látinn nema prestsleg fræði í æsku, þó að eigi tæki hann vígslu. Um Ólaf bróður hans vitum vjer, að hann var djákn að vígslu og kendi prestlingum, enn líklegt er, að báðir bræðurnir hafi fengið sömu eða líka mentun, því að aldursmunur þeirra var ekki mikill.¹ Í Hákonar sögu Hákonarsonar, sem vjer vitum fyrir víst, að er eftir Sturlu, bregður sumstaðar fyrir latínskum orðum eða klausum, sem sýna, að höf. hennar hefur verið latínufróður maður.² Sturla hafði og trú á draumum og þótti gaman að forneskjusögum og kunni að segja frá þeim betur enn flestir menn aðrir.³ Alt þetta kemur vel heim við það, að hann gæti verið höf. Þorgils s. og Hafliða. Enn fremur hef jeg bent á það, að nokkrar líkur sjeu til, að höf. hafi fengið sumar þær sögur, sem hann segir, frá Guðnýju Bøðvarsdóttur eða bróður hennar Þórði, og þykir mér Guðný líkari til, því að bæði var hún lengst af í Hvammi við Hvammsfjörð, enn Þórðr í Borgarfirði eða á Akranesi, og auk þess er ýmislegt, sem bendir til þess, að Guðný hafi verið »margspök ok óljúgród« kona, eins og Ari segir um Þórríði Snorradóttur, og það hygg jeg, að sagnafróðleikur sá, sem kemur fram hjá afkomendum hennar og Hvamms-Sturlu, hafi heldur verið arfur frá henni enn frá Sturlu. Í Eyrbyggju er vitnað í sögusögn Guðnýjar,⁴ og vjer munum síðar sjá, að líkur

¹ Den III. og VI. grammatiske afhandling i Sn. E., udg. af Björn M. Ólsen, Kbhvn 1881, XXXV.—XXXVII. bls.

² T. d. *lignum domini* eða *lignum vitae* í 198. og 292. k. Hákonar-sögu (Fms. IX, 462. bls. X, 80. bls.), *appellera* í 215. k. (Fms. IX, 486. bls.) og 302. k. (Fms. X, 99. bls.). »Þar næst við portit í konungsgarði komu í mót kennimenn með *processiu*, ok sungu *responsorium*: *Ecce mitto angelum meum* í 254. k. (Fms. X, 15. bls.) o. s. frv. Á fáeinum stöðum er klerka keimur að frásöguinni; einkum lýsir þetta sjer í enda sögunnar (Fms. X, 154. bls.), enn þó einnig víðar (sbr. t. a. m. 3. k. Fms. IX, 236. bls., 140. k. Fms. IX, 386. bls.).

³ Sturla sagði sögu Huldar tröllkonu Magnúsi konungi Hákonarsyni og drottningu hans (Sturl.¹ III, 305. bls. ² I, 270.—271. bls.). Að sagan hafi verið skrifuð, sjest á orðum drottningar, þegar hún gerir orð eftir Sturlu og biður hann »hafa með sjer tröllkonu-söguna«.

⁴ Eyrb. Leipzig 1864, bls. 124^a.

eru til, að höf. Sturlusögu hafi haft sögur frá henni. Ef Sturla hinn yngri Þórðarson er höf. sögunnar, er ekkert líklegra, enn að hann hafi skrifað eftir fyrirsögn föður síns Þórðar, enn Þórðr aftur haft það, sem hann sagði, frá móður sinni, enn ekki gat Sturla haft frásögnina beinlínis frá ömmu sinni, því að hann var ekki kominn til vits og ára, þegar hún dó.

Vjer vitum, að frændsemi var með Sturlungum og afkomendum Hafliða Mássonar, því að Þórríðr, kona Hafliða, var dóttir Þórðar Sturlusonar, Þjóðrekssonar, og Ásný, dóttir Sturlu Þjóðrekssonar, var langamma Hvamms-Sturlu. Þorsteinn Ívarsson Þórðarsonar, Hafliðasonar, Mássonar, sem gaf Snorra Sturlusyni goðorð það, sem Hafliði hafði átt, var fimmmenningur við Snorra. Þessi gjöf goðorðsins lýsir því einnig, að vinátta hafi verið milli ættanna. Það var þannig í sjálfu sjer eigi óeðlilegt, að maður af Sturlunga ætt yrði til að skrifa sögu Hafliða.¹

Það eru þannig nokkrar líkur, enn engin veruleg sönnun fyrir því, að Sturla hinn yngri Þórðarson hafi samið sögu þeirra Þorgils og Hafliða. Ef svo er, þá hljóta þau orð, sem geta um dauða Magnúsar biskups Gizurarsonar, að vera eftir Sturlu sjálfan, enn getur ekki síðar verið aukið við. Sturla var þá (1237) rúmlega títugur að aldri og yngri hefur hann ekki samið söguna. Það er og ljóst, að ef Sturla hefur samið söguna, þá hefur hann haft það eftir öðrum, sem hann segir um Sverri konung, að honum hafi þótt skemtilegastar forneskjusögur.

4. þáttur.

Um Sturlusögu.

Þessi saga gefur sjálf að eins óljósar bendingar um það, hvenær hún sje færð í letur. Þó mun hún vera talsvert yngri enn viðburðirnir, sem hún segir frá. Þetta virðist mega ráða af niðurlagi sögunnar: »Sturla andaðist í elli sinni í Hvammi, ok bjó Guðný þar eptir lengi síðan«. Þessi orð sýnast vera eftir söguhöfundinn sjálfan, og er líklegt, að þau sjeu skrifuð eftir það, að Guðný fór alfarin frá Hvammi. Hvenær það hafi verið,

¹ Sturl.¹ I, 7.—8. og 48.—49. bls. ² I, 7. og 190. bls. Landn. II, 23. og 27. k. Samanber Tímarit hins ísl. bókmentafjelags II, 6.—7. og 31. bls.

vitum vjer nú eigi með vissu, enn víst er, að hún var þar, þegar Snorri sonur hennar kvongaðist (1198),¹ og ári síðar, þegar Sturla Sighvatsson fæddist.² Líklega hefur hún búið í Hvammi nokkur ár fram yfir aldamótin 1200. Síðan rjeðst hún til sonar síns Þórðar að Stað á Snæfellsnesi og var fyrir búi hans þar og síðan á Eyri, enn 1218, þegar Snorri sonur hennar fór utan, fór hún til hans í Reykjaholt og var síðan hjá Snorra til dauðadags.³ Eftir þessu er sagan samin eigi *fyrir* enn í byrjun 13. aldar.

Sturlu saga getur um mjög fáa menn, sem lifðu löngu eftir það, að sagan gerðist, og þar sem hún gerir það, getur verið, að því sje síðar við bætt. Þannig rekur sagan ætt Snorra lögsögu-manns Húnbogasonar niður til Skarð-Snorra prests, þar þar (þ: að Skarði) bjó síðan.⁴ Narfi, faðir Snorra prests, dó 1202 (Konungsannáll), og mun Snorri þá hafa verið ungur, því að hann dó 1260 (Gottskálksannáll).⁵ Þetta er því í *fyrsta lagi* skrifað um 1210, enn er eflaust miklu yngra og aukið inn í af afkomanda Skarð-Snorra, þeim sem hefur fjallað um Sturlungu. Á öðrum stað rekur sagan ætt niður til miðrar 13. aldar, þar sem hún telur niðja Vigdísar, systur Þóris hins auðga, og Klepps prests Þorvarðssonar. Börn þeirra Klepps og Vigdísar, Þorvarðr prestur og Kolþerna,⁶ bjuggu að Lundu í Reykjadal hinum syðra í lok 12. aldar, Kolþerna með manni sínum, Hámundi Gilssyni. sem átti illdeilur við Þórð rauð.⁷ Þá nefnir sagan börn Þorvarðs prests og Oddnýjar Torfadóttur, Árna prest, sem dó

¹ Sturl.¹ I, 200. bls. ² I, 202. bls.

² Sturl.¹ I, 200. bls. ² I, 201.—202. bls.

³ Sturl.¹ II, 48. og 81. bls., sbr. 87. bls. ² I, 237. og 265. bls., sbr. 270. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 54. bls. ² I, 41. bls.

⁵ Árið 1223 er Skarð-Snorri við tal þeirra Sturlu Sighvatssonar og Þorvalds Vatnsfirðings, Sturl.¹ II, 79. bls. ² I, 263. bls.

⁶ Sturl.¹ I, 97. bls. ² I, 77. bls. Síðari útgáfan nefnir Kolþernu hjer Kolfinnu, enn Kolþerna mun rjettara, því að svo er hún nefnd í hinu beztu handriti Sturlungu (AM. 122a fol.) og í eldri útgáfunni á þessum sama stað, og í Sturl.¹ I, 195. bls. ² I, 198. bls. er hún kölluð Kolþerna bæði í eldri og yngri útgáfunni. Á hinum síðar-nefnda stað er Þorvarðr í yngri útgáfunni nefndur Þorvaldr, og mun það prentvilla, sem þó hefur einnig slæðzt inn í mannanafna-skrá útgáfunnar (II, 460. bls.).

⁷ Sturl.¹ I, 196.—197. bls. ² I, 198.—199. bls.

1236,¹ Snorra prest, Torfa prest, Gunnar og Guðbrand, enn fremur son Árna prests, Ara að Lundi, og Lundar-Bjarna, son Ara, Játgeir prest, son Snorra, og þau Legg prest og Oddnýju, börn Torfa prests. Um Ara vitum vjer, að hann bjó að Lundi árið 1242, þegar Þórðr kakali fór þar um og Kolbeinn ungi elti hann.² Bjarni, sonur hans, hefur þá ef til vill verið orðinn fulltíða maður, og gæti þessi ættartala þá verið færð í letur einhvern tíma um þetta leyti, eða laust fyrir 1250. Leggr prestur Torfason á samnefnt við Legg prest, sem þjónaði Páli biskupi Jónssyni í 7 ár um aldamót 12. og 13. aldar.³ Enn það er nokkuð hæpið, að sá prestur geti verið son Torfa Þorvarðssonar. Torfi hlýtur þá að hafa verið eitt af elztu börnum Þorvarðs, fæddur 1160 í síðasta lagi, og þó hefur ættin orðið að ganga furðu fljótt fram (Leggr fæddur um 1180), og er hitt eigi ólíklegra, að Leggr biskupsþjónn hafi verið sonur Þóris hins auðga, sem dó 1176. Leggs Þórissonar er getið í Sturl. (¹ I, 97. bls. ² I, 77. bls.) og er hann líklega fæddur nokkru fyrir 1166, því að um það leyti gekk faðir hans að eiga Þórlaugu Pálsdóttur, enn áður hafði Ásný, móðir Leggs, verið fylgikona Þóris. Það er og óvíst, hvor þeirra Leggjanna hefur verið faðir Ólafs svartaskálds, sem er talinn »son Leggs prests» og var fulltíða um 1230.⁴ Í annálum er getið um lát Leggs prests við árið 1238 (sumir annálar nefna þennan Legg príor), og er það sömuleiðis óvíst, hvort sá maður er sami og Leggr Torfason eða sami og Leggr Þórisson.⁵ Enn hvernig sem því nú er varið, þá er líklegt, að ættartölunni frá Þorvarði presti hafi verið aukið síðar inn í söguna, því að sagan í heild sinni er efflaust eldri enn frá miðri 13. öld, enn eldri getur ættartalan ekki verið, þar sem hún getur um Lundar-Bjarna.⁶

¹ Ísl. annálar, útg. G. Storms, 382. bls. Flat. III, 529. bls.

² Sturl.¹ III, 21. bls. ² I, 17. bls.

³ Bisk. I, 140. bls. Þar segir, að fyrst hafi Þorkell prestur Hallsson þjónað biskupi í »nokkura vetr», síðan Leggr prestr 7 ár og þá Björn prestur. Björn var orðinn »kapellán» biskups 1207, þegar Herðis kona biskups druknaði (Bisk. I, 138), og hefur þá Leggr líklega þjónað honum árin 1199—1206 eða þar um bil.

⁴ Sturl.¹ II, 124. bls. ² I, 299.—300. bls.

⁵ Sbr. Sn. E. III, 674. og 681. bls. Ísl. ártíðaskrár 26. bls.

⁶ Í þættinum um Íslendingasögu mun jeg sýna líkur til, að Íslendingasaga sje áframhald Sturlusögu, og að höfundur hennar, Sturla

Sagan telur upp börn Hvamms-Sturlu, sem hann átti við fylgikonu sinni Álfu og fyrri konu sinni Ingibjörgu Þorgeirsdóttur, og dætrasyni hans og Ingibjargar, Jónssonu og Bárðarsonu.¹ Þessi ættartala er eflaust eftir söguhöfundinn sjálfan, þar sem hún snertir sjálfan sögukappann. Jónssynir og Bárðar-synir voru fulltíða menn um 1210 að minsta kosti, og líklega nokkuð fyr.² Á þessu sjest, að sagan getur varla verið eldri enn frá byrjun 13. aldarinnar.

Merkilegt er, að sagan skuli ekki telja börn Sturlu og Guðnýjar. Hún nefnir að eins Snorra, enn hjá því varð eigi komizt, þar sem það, að Jón Loftsson bauð Sturlu að taka Snorra til fósturs, stóð í svo nánu sambandi við lok Deildartungumála. Það má ef til vill skoða þessa undarlegu þögn sögunnar um þau af börnum Sturlu, sem síðar urðu merkust allra, um sonu hans, Þórð, Sighvat og Snorra, sem bending um það, að sagan sje eftir einhvern þessara þriggja. Íslenzkir sagnamenn voru því miður oftast svo hæverskir og óframir, að þeir duldu nafn sitt, og ef þeir rekja sína eigin ætt, rekja þeir vanalega ekki lengra enn til foreldra sinna. Verið getur, að orsökkin til þessa hafi meðfram verið sú, að þeir vissu, að samtíðamenn þeirra, sem þeir skrifuðu fyrir, mundu geta bætt við þeim lið, sem vantaði í ættartöluna.

Sagan nefnir hvergi heimildarmenn, enn líklegt er, að Guðný, kona Sturlu, sem lifði svo miklu lengur enn hann, hafi sagt frá ýmsum þeim tíðindum, sem sagan skýrir frá. Það er líka merki-legt, að einmitt sumum þeim viðburðum, sem Guðnýjar er við

Þórðarson, hafi sjálfur hnýtt þessar sögur saman. Það er því eigi ólíklegt, að sá viðauki, sem hjer er um að ræða, sje frá honum.

¹ Sturl.¹ I, 55. og 68. bls. ² I, 41. og 52. bls.

² Bergþór Jónsson er bóndi á Breiðabólstað í Steingrímsfirði, þegar Guðmundr biskup var þar veturinn 1210—1211. Brandr og Ingimundr Jónssynir búa á Reykhólum um 1222 og hafði Ingimundr fjórum árum áður farið utan með Snorra Sturlusyni (Sturl.¹ II, 49. og 72. bls. ² I, 238. og 257. bls.). Sturla Bárðarson sótti þorvald Vatnsfirðing fyrir hönd Hrafns Sveinbjarnarsonar á alþingi 1210 og gerði hann sekan (Sturl.¹ II, 29. bls. ² I, 181. bls. II, 301. bls. Bisk. I, 666. bls.). Nokkru áður — um aldamótin 1200 — höfðu þeir bræður Snorri og Sturla gerzt djáknar Guðmundar prests Arasonar (Bisk. I, 463. og 472. bls., sbr. formálann bls. LIX) og 1202 fóru þeir Pétur og Snorri utan með Guðmundi, þegar hann sótti biskupsvígslu til Niðaróss (Bisk. I, 482. bls.).

getið, er lýst svo greinilega, að sagan um þá er bersýnilega eftir sjónarvott. Einna ljósast kemur þetta fram í frásögninni um það, hvernig á stóð í Hvammi morguninn, sem Heiðarvíginn urðu og kvöldið fyrir. Fyrst er sagt nákvæmlega frá öllu því, sem gerðist í Hvammi kvöldið fyrir þennan atburð, frá komu Ólafs Þorgeirssonar, frá því að Oddr Jóseppson *»var farinn norðr til heraðs til smíðakaupa«*, enn Sveinn og Prest-Oddr yfir í Dali, og að Sturla *mælti við Guðnýju húsfreyju* um kvöldið eftir náttverð, að vera skyldi hringleikur, og ekki er gleymt að segja frá veðrinu, og hversu lengi vakað var um kvöldið. Því næst er sagt jafngreinilega frá, hvernig ástatt var í Hvammi morguninn eftir, þegar Ingjaldr kom að segja frá ráninu, og skal jeg leyfa mjer að tilfæra orð sögunnar: «Sturla hafði risit upp, þegar lýsti ok gekk til töðugarðs. Þar voru fyrir húskarlar, ok rufu heydes, er drepit hafði um haustit. Vindr var á norðan, ok frjósanda. Þeir sá, at þeir menn hleypðu handan frá Akri, sem fara máttu. Ok er þeir kómu á túnvöllinn, þá kenndu þeir, at þar var Ingjaldr. Þá mælti Sturla: 'Svá lízk mér á Ingjald mág minn, sem hann muni nú í dag selja mér geldingana'. Ingjaldr kom nú ok sagði þeim ránit. Sturla svaraði öngu, gekk heim þegjandi, ok inn í skála til rúms síns ok tók ofan skjöld ok öci. Guðný húsfreyja var vöknud ok spurði, hvat tíðenda væri. Hann svaraði: *»Ekki enna, annat enn þeir Einarr Þorgilsson hafa ræntan Ingjald öllu ganganda fé«*. Ok hljóp þegar fram á gólfrit ok þaðan út. Guðný stóð upp skjótt ok gekk útar á gólfrit ok mælti: «Standi menn upp skjótt, Sturla er brott genginn með vápn sín, en Ingjaldr rænt» o. s. frv.¹ Hjer er frásögnin svo nákvæm, sem mest má verða. Engu er gleymt, ekki einu sinni veðrinu þennan minnistæða morgun. Og hverjum mátti hann vera minnistæðari enn Guðnýju, þessi morgun, þegar bóndi hennar fór að heiman til vígaferla, og tvísýnt var um, hvort hann mundi lifandi aftur koma? Sumt er það og í frásögninni, sem engum gat verið kunnugt um, nema Guðnýju einni, auk Sturlu, og hef jeg auðkent það með breyttu letri. Á öðrum stað segir sagan frá því, að Guðný hafi beðið þá feðga, Sturlu og Svein stjúpson sinn, að vægja Þórhalli bónda að Hólmlátri, «því at vel var með þeim Þórhalli» (þ: ok Guðnýju). Síðan voru menn sendir á Hólmlátur að fala mat af Þórhalli

¹ Sturl.¹ I, 82.—83. bls. ² I, 63.—64. bls.

»ok vóru til sögð orð Guðnýjar«, enn Þórhallr vildi eigi selja. »Sendimenn kómu í Hvamm ok sögðu Sturlu orð hans. Sturla bað Guðnýju reyna vini sína«.¹ Líklegt er, að frásögnin um þessa tilraun að afla til bús sje frá engum öðrum enn sjálfri húsmóðurinni í Hvammi.

Sturlu saga er ólík flestum þeim æfisögum merkra manna, sem samdar eru nú á dögum. Það er auðsjeð, að höf. hefur ekki ætlað sjer að gera Sturlu að neinum fullkomnum guðs dýrðlingi, sem ekkert megi að finna, heldur að lýsa honum, eins og hann var, sem menskum manni, er hefði sína kosti, enn líka sína bresti. Þó getur engum dulizt, sem les söguna með athygli, að það er einhver undarlegur tvíveðrungur í dómum sögunnar um Sturlu. Höf. ber honum misjafnt söguna, stundum vel, stundum illa, og það er merkilegt, að þessi umskifti verða alt í einu, um leið og Jón Loftsson og Deildartungumálin koma til sögunnar. Í öllum hinum fyrri kafla sögunnar er Sturlu vel lýst. Reyndar lætur höf. óvída dóm sinn um Sturlu og gjörðir hans í ljós með berum orðum — slíkt gera íslenzkir sagnamenn sjaldan — enn oft má lesa skoðun hans á milli línanna, einkum í orðum, sem hann leggur annaðhvort Sturlu sjálfum eða öðrum persónum sögunnar í munn. Þegar Sturla biður Ingibjargar Þorgeirsdóttur, segir sagan, að faðir hennar Þorgeir hafi haft þann »spurdaga at Sturlu, at hann var mikilmenni ok ættstórr ok líkligr til höfðingja«.² Forsjálni Sturlu og viturleikur kemur víða fram, t. a. m. þar sem hann fylgir Einari Ingibjargarsyni til Lauga við 30 manna, af því að hann var hræddur um, að setið mundi verða fyrir Einari. Þegar grunur Sturlu reynist rjettur, lætur sagan Einar segja við hann: »Mágr, opt ert þú vitrari en ek«.³ Lík forsjálni lýsir sjer í því, þegar Sturla faltar geldingana að Ingjalði mági sínum.⁴ Kappgirni Sturlu sýnir sig á mörgum stöðum, t. d. þar sem hann hleypir upp dómnum á alpingi, sem dæma átti um legorðsmál frænda hans Gils Þormóðarsonar,⁵ og þegar hann riður í Saurbæ til þess að heyja fjeránsdóm á Staðarhóli, því að honum þótti eigi haldið til jafns við Einar, ef hann sæti heima, og hæði eigi fjeránsdóm.

¹ Sturl.¹ I, 90. bls. ² I, 70. bls.

² Sturl.¹ I, 57. bls. ³ I, 43. bls.

³ Sturl.¹ I, 81. bls. ⁴ I, 62. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 81.—82. bls. ⁵ I, 63.—64. bls.

⁵ Sturl.¹ I, 59. bls. ⁶ I, 44. bls.

Og þó kann hann sjer hóf í kappgirni sinni og sýnir víða stilling í kröfum og sanngirni. Þegar hann hefur hleypt upp dóm-inum í máli Gils Þormóðarsonar, segir hann: »Nú eru enn söm boð, at fé mun fram lagt fyrir frænda várn til góðrar sæmdar, því at hér vilju vér eigi sýna ójafnað«.¹ Þegar Einarr Þorgilsson ríður í Tungu við fáa menn til þess að rjetta bluta Sigurðar kerlingarnefs, sem Einarr Ingibjargarson, stjúpsonur Sturlu, hafði lostið oxarhamars högg, á Sturla als kosti við Einar, enn af því að Einarr »mælti allfagrt« og bauð gjörð Sturlu, lætur Sturla hann frá sjer fara heilan á hófi og gerir Sigurði sæmd fyrir áverkann.² Víðar kemur það fyrir, að Sturla sýnir veglyndi. Þegar menn, sem hann á í höggi við, leggja mál sitt sjálfkrafa á hans dóm. Svo gerðu þeir Hallr Þjóðólsson og Þórballr Surtsson og höfðu báðir gott af.³ Í viðskiftum þeirra Einars Þorgilssonar virðist höf. heldur draga taum Sturlu, þó að hann fari vel með það. Þetta lýsir sjer einkum í því, að það er gefið í skyn, að hallað hafi verið á Sturlu í gjörðunum um mál þeirra Einars, alt þangað til að Heiðarvigin urðu. Þetta er sagt óbein-línis með orðum Sturlu um gjörð Klængs biskups á alþingi eftir Hvammsbrennu,⁴ og síðar um gjörð þeirra Klængs biskups og Bööðvars Þórðarsonar.⁵ Enn um gjörðirnar eftir Heiðarvigin segir höf. í sjálfs síns nafni: »Var þeim görðum svá farit, sem lík-legast þótti, at helzt mundi sættirnar haldask, en ekki með því-likum stafnaburð, sem fyrr vóru görvar«.⁶

Í 29. k. segir sagan frá því, er þeir bræður Páll og Snorri Þórðarsynir námu burt Hallgerði Runólfsdóttur frá bónda hennar. Ólafi presti að Helgafelli.⁷ Hjer kemur Jón Loftsson fyrst til sögunnar, og verða nú snögg umskifti, því að úr þessu má svo að orði kveða, að söguhetjan sje ekki Sturla Þórðarson heldur Jón Loftsson.

Kaflinn um Hallgerði hangir á mjóum þræði við söguna, og er henni óviðkomandi að öðru leyti enn því, að Sveinn Sturlu-son nam síðar burtu dóttur Hallgerðar, Valgerði, og að Hallgerðr

¹ Sturl.¹ I, 59. bls. ² I, 44. bls.

³ Sturl.¹ I, 72. bls. ² I, 54.—55. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 71.—73. og 89.—92. bls. ² I, 54.—55. og 69.—72. bls.

⁵ Sturl.¹ I, 68. bls. ² I, 51.—52. bls.

⁶ Sturl.¹ I, 80. bls. ² I, 61. bls.

⁷ Sturl.¹ I, 86. bls. ² I, 67. bls. Síðari útg. hefur görvir fyrir görvar.

⁸ Sturl.¹ I, 95.—96. bls. ² I, 74.—76. bls.

þá sótti Jón Loftsson að málum og hermdi upp á hann loford það, sem hann hafði gefið henni, þegar hún ljet að orðum hans, að skilja við Pál Þórðarson. Merkillegt er, að svo greinilega er sagt frá brottnámi Hallgerðar, sem lítið kemur sögunni við, enn að eins lauslega drepíð á brottnám Valgerðar, sem miklu nær lá að skýra frá og eflaust hefur verið engu ósögulegra. Þessi frásögn miðar bersýnilega til þess, að sýna ríki og höfðingsskap Jóns Loftssonar.

Þá tekur við frásögnin um Deildartungumálin og nær yfir það, sem eftir er af sögunni.¹ Hún er öll frá upphafi til enda skrifuð í anda Oddaverja, og er varla annað hugsandi, enn að höfundurinn hafi haft söguna um þessa viðburði frá Odda. Jón Loftsson kemur hjer fram í allri sinni dýrð. Hann er fenginn til að gera einn um erfðamálið eftir Þóri prest hinn auðga og Þórlaugu Pálsdóttur — hið eiginlega Deildartungumál — og um málið milli Sturlu og Páls prests út af áverkanum, sem Sturla varð fyrir. Á þessu sjest höfðingsskapur Jóns. Mikilmenska hans og kappgirni lýsir sér í orðum hans við Bððvar Þórðarson, að hann skuli láta drepa 3 menn fyrir Sturlu, ef Sturla láti drepa 1 fyrir Páli presti. Viturleikur hans sýnir sig í gjörðinni um áverkann, sem báðir málsaðilar máttu vel við una. Um þennan mann lætur höfundurinn mótstöðumann hans, Sturlu, segja, að hann sje »mestr maðr á landi þessu.«² Í allri frásögninni um málaferlin dregur höfundurinn fram hlut Páls prests, sem Jón Loftsson fylgdi að málum, enn hallar heldur á Sturlu Þórðarson. Sturlu er alt öðruvísi lýst í þessum kafla sögunnar enn í fyrri kaflanum. Hjer kemur hann fram sem slægvitur ójafnaðarmaður, og ýmislegt er tekið fram, sem honum er til lýta. Þannig tilfærir höf. niðvísu Jóns Þorvaldssonar um Sturlu:

*Karl er staddr hjá Sturlu;
stendr hann fyr réttendum;
þrumir andskotinn undir
orðslægr goða bægi.«³

Höf. segir frá ákvæðisorðum Þorbjargar við Sturlu: »Hví skal ek eigi göra þik þeim líkan, er þú vilt líkastr vera — en þat

¹ Sturl.¹ I, 97.—106. bls. ² I, 76.—85. bls.

² Sturl.¹ I, 105. bls. ³ I, 84. bls.

³ Sturl.¹ I, 100. bls. ³ I, 80. bls.

er Óðinn?«.¹ Sömu leiðis hermir hann orð þau, er Brandr biskup sagði við Sturlu frænda sinn: «Engi maðr frýr þér vits, en meirr ertú grunaðr um gæzku.»² Sturlu sjálfum leggur höf. þessi orð í munn: «Bústu svá fyrir, at ek vænti, ef ek skal sjálfr meta mik, at yðr muni þykkja óhófs vita, en ekki hófs.»³ Og víðar kemur líkt fyrir.

Hvernig á að skýra þennan tvíveðrung í sögunni? Hver er höfundur hennar? Hver er þessi maður, sem er svo ant um minning Sturlu, að hann skrifar um hann eigi allskamma sögu, og virðist draga taum hans gagnvart öllum öðrum enn Jóni Loftssyni? Í sjálfu sjer er það líklegt, að einhver af ætt Sturlu hafi samið sögu hans, og jeg hef þegar tekið fram nokkrar líkur fyrir því, að svo muni vera, og að höf. muni helzt vera einhver af sonum hans og Guðnýjar, Þórðr, Sighvatr eða Snorri. Til hins sama bendir það, sem jeg áður hef sýnt fram á, að frásögnin um suma viðburði er að öllum líkindum komin frá Guðnýju, móður þeirra bræðra. Hið eina, sem í fljótu bragði virðist vera á móti þessu, er það, hvernig sagan snýst á móti Sturlu, þegar Jón Loftsson kemur til sögunnar. Enn þegar betur er að gáð, fer því svo fjarri, að þessi umskifti geti verið því til fyrirstöðu, að ætla, að einn af þeim bræðrum sje höfundurinn, að þau jafnvel virðast bera þegjandi vott um, eftir hvern þeirra þriggja sagan sje. Allir vita, að Snorri Sturluson ólst upp í Odda hjá Jóni Loftssyni frá því, er hann var þrjeytur, þangað til Jón dó, í samfleytt 16 ár. Faðir Snorra dó 1183, þegar Snorri var 5 vetra gamall, og hafði hann því lítil sem engin kynni af honum. Merkillegt er, að sagan segir frá því, að Sturla fylgdi sveininum snður í Odda, og tiltekur jafnvel daginn, sem þeir áttu að vera þar komnir, enn það var «kirkjudagr» eða vígsludagur Odda-kirkju.³ Þessi ferð hefur eflaust verið eitt hið fyrsta, sem Snorri mundi til sín, því að slíkir viðburðir eru vanir að festa djúpar rætur í minni barna, þegar svo margt nýstárlegt ber fyrir augun og snögg umskifti verða á öllum högum þeirra, og er hin ná-

¹ Sturl.¹ I, 101. bls. ² I, 80. bls.

² Sturl.¹ I, 105. bls. ³ I, 84. bls. Brandr biskup var svili Páls prests í Reykjaholti og fylgdi honum því að málinu og var þó skyldur Sturlu (Sturl.¹ I, 97. og 79. bls. ² I, 76. og 61. bls.

³ Sturl.¹ I, 102. bls. ² I, 81. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 106. bls. ² I, 84. bls.

kvæma frásögn um þetta atriði því mjög til styrkingar, að Snorri sje höfundur sögunnar. Enn hvernig sem því nú er varið, þá er víst, að Snorri hafði að eins óljósa endurminning um föður sinn, og að Jón Loftsson gekk honum í föður stað í uppvextinum, og hefur Snorri að öllum líkindum elskað hann með fólkskvalausri sonarást. Að hann hafi geymt minninguna um Jón í þakklátu hjarta, sjest á því, að hann ljet son sinn Jón (murt) heita eftir honum, enn ekki eftir föður sínum. Ef Snorri er höfundur sögunnar, þá er skiljanlegt, hvernig á því stendur, að höfundurinn heldur með Jóni Loftssyni gagnvart Sturlu og að frásögnin um Deildartungumálin er öll í anda Oddaverja. Eflaust hefur Snorri oft á uppvaxtarárum sínum heyrt talað um Deildartungumálin, sem urðu tilefni til þess, að hann var alinn upp í Odda, og má ganga að því vísu, að viðburðinum hefur verið lýst fyrir honum á líkan hátt, eins og þeim er lýst í sögunni. Hann hafði fylstu ástæðu til að trúá fóstura sínum og ættingjum hans eða vinum til þess, að segja rjett frá öllum hinum sögulegu atvikum, og dómur þeirra um gjörðir þeirra manna, sem við málin voru riðnir, hlaut líka ósjálfrátt að hafa áhrif á skoðanir hins unga manns. Það var því engin furða, þó að sú sannfæring rótfestist í huga hans, að faðir hans hefði sýnt ójafnað og ofstopa í viðskiptum sínum við Pál prest, enda hefur sú sannfæring eigi verið með öllu ástæðulaus. Þegar Snorri síðar tók sjer fyrir hendur að semja sögu föður síns, mátti við því búast af öðrum eins sagnamanni og hann var, að hann mundi segja frá öllum viðburðum, eins og hann hugði sannast og rjettast, og ekki fegra eða draga dulur á neitt, þó að faðir hans ætti í hlut. Þannig verður alt skiljanlegt og edlilegt, ef Snorri er höfundur sögunnar. Enginn er heldur í sjálfu sjer líklegri enn hann til þess að hafa samið söguna; engum stóð það nær enn honum, og enginn jafnnákominn Sturlu hefur haft eins mikla hæfilegleika til slíks eins og hann. Þegar nú hjer við bætast þær sjerstöku ástæður, sem jeg hef tekið fram því til sönnunar, að sagan sje hans verk, þá virðast vera framkomnar eigi að eins sterkar líkur heldur jafnvel rjett að kalla full vissa fyrir því, að hann hafi skráð söguna. Það sjest og á einum stað í sögunni, að höf. hefur verið kunnugur sögu Noregskonunga, því að sagan segir, að Einarri Ingibjargarson, stjúpsonur Sturlu, hafi verið með Magnúsi konungi Erlingssyni og fallið á Íluvöllum.¹

¹ Sturl.¹ I, 81. bls. ² I, 62. bls.

Höfundurinn er gagnkunnugur við Breiðafjörð og í Borgarfirði. Þetta kemur svo víða fram í sögunni, að óþarfi þykir, að benda á sjerstaka staði. Aftur á móti virðist hann vera ókunnugur austanlands, því að hann segir um Þórhall¹ Finnsson (lög-sögumanns Hallssonar?), að hann hafi búið í Fljótsdalshjaraði, enn segir ekki á hverjum bæ, eflaust af ókunnugleika.² Ef höf. hefði búið austanlands, hefði honum verið innan handar að komast að þessu, því að ekki var svo langt um liðið. Hvorttveggja þetta kemur vel heim, ef Snorri er höf. sögunnar. Það má ganga að því visu, að Snorri muni oft hafa heimsótt móður sína í Hvammi á uppvaxtarárum sínum, og dvalið hjá henni með köflum, og hafði hann þá tækifæri til að kynnst hjeradinu kringum Hvamm; víst er það, að árið sem hann kvongaðist Herðisi Bersadóttur hefur hann dvalið allengi í Hvammi, því að hann fjekk Hvamm í kvonarmund hjá móður sinni, og skyldi eiga búið við móður sína, og þar stóð brúðkaup þeirra Herðisar, og dvöldu þau þar til hausts, enn voru um veturinn í Odda.³ Í Borgarfirði ól Snorri mestallan aldur sinn, eftir að hann fór frá Odda, enn ekki vita menn til, að hann hafi verið kunnugur á Austurlandi. Merkillegt er það og, að á einum stað virðast orð sögunnar benda til þess óbeinlínis, að hún sje samin í Borgarfirði. Þar sem segir frá upptökum deilunnar milli Páls prests Sölvasonar og Böðvars Þórðarsonar um arf Þóris hins auðga, segir sagan, að Böðvarr hafi gert orð eftir vinum sínum, Hermundi Koðranssyni, er þá bjó í Kalmanstungu, og sonum hans, »Katli ok Koðrani, er þá voru görvilegastir menn í héraði«. Ef þetta væri ritað utan Borgarfjarðar, mundi að líkindum hafa staðið: »þar í héraði«, eða »í því héraði«.⁴

Að sagan geti ekki verið samin af Sturlu Þórðarsyni, virðist liggja í augum uppi, af því að hún er ólík Íslendingasögu bæði að meðferð efnisins, orðfæri og blæ. Og auk þess gerist hún öll fyrir andlát Brands biskups Sæmundarsonar, enn Sturlu-

¹ Eða Hall? Sbr. Eggert Brim í Arkiv f. nord. filologi VIII (N. F. IV), 328. bls.

² Sturl.¹ I, 54. bls. ² I, 40. bls.

³ Sturl.¹ I, 200 bls. ² I, 202. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 99. bls. ² I, 78. bls. Í eldri útgáfunni stendur hjer: »Karli ok Koðrani, þei at þeir væri vænligastir (gervilligastir) menn í héraði«, enn þetta er hersýnilega úr lagi fært og rjettara í nýju útgáfunni.

unga segir sjálf, að flestar þær sögur, sem gerðust fyrir þann tíma, hafi verið ritaðar, áður Sturla Þórðarson sagði fyrir Íslendingasögu.¹ Síðar munum vjer sjá, að Íslendingasaga Sturlu Þórðarsonar er framhald Sturlu sögu. Enn frá upphafi hefur Sturlu saga verið sjerstök saga og ekki staðið í neinu sambandi við aðrar sögur. Það sjest á því, að hún er talin sem sjerstök saga í söguupptalningi, sem stendur á aftasta blaði í ágætu handriti af Ólafs sögu helga, nr. 2, 4°, í hinni konunglegu bókhlóðu í Stokkhólmi (sbr. niðurlag þáttarins um Guðmundar sögu dýra).² Líka vitnar sjálf Sturlunga til hennar sem sjerstakrar sögu og nefnir hana Heiðarvígs sögu, eftir einum hinum merkasta viðburði sögunnar.³

Hjer að framan hef jeg leitt rök að því, að sagan sje eigi samín *fyr* enn í byrjun 13. aldar. Af því að Guðný Bøðvarsdóttir hefur sagt fyrir um suma viðburði, er líklegt, að hún sje skrifuð áður enn Guðný dó (1221).

5. þáttur.

Um prestsögu Guðmundar hins góða.

Hinn danski vísindamaður P. E. Müller hefur fyrir löngu látið í ljós þá skoðun, að einhver klerkur hafi aukið inn í Sturlungu ýmsu úr sögu Guðmundar góða, og á það hefur Finnur Magnússon fallt.⁴ Síðan leiddi Sveinn Skúlason rök að því, að Sturla hefði ekki skrifað frásögnina um æfi Guðmundar, áður enn hann varð biskup, og var það ætlun hans, að Þorsteinn bóllóttir Snorrason væri höfundur að þessum kafla Guðmundar sögu;⁵ styðst hann að nokkru leyti við röksemdir þær, er Finnur Magnússon hafði áður tekið fram. Í formálanum fyrir Biskupasögum, fyrsta bindi, hefur Guðbrandur Vigfússon skrifað mjög svo fróðlegar og skarplegar athugasemdir um Guðmundar sögu

¹ Sturl. (I, 107. bls.) ² I, 86. bls.

² Saga Ól. konungs helga, Kria 1853, XLVII. bls. Sturl.³ I, Prolegomena cxxxi. bls.

³ Sturl.¹ I, 122. bls. ² I, 101. bls.

⁴ P. E. Müller: Sagabibliothek I, 247. Grönlands historiske Mindesmærker I, 67. bls.

⁵ Safn til sögu Íslands I, 591. bls.

og afstöðu hennar við Sturlungu. Hann sýnir þar, svo að ekki verður á móti haft, að prestsaga Guðmundar geti ekki verið samin af Sturlu Þórðarsyni, og leiðir sennileg rök að því, að Lambkárr ábóti Þorgilsson muni vera höfundur hennar.¹ Hann hyggur, að sagan sje samin á árunum 1212—1220, og er það víst, að hún er eigi eldri enn frá árinu 1212, þar sem hún getur um Helga, »er síðan var biskup á Grænlandi«, enn það varð Helgi 1212. Aftur á móti er engin sönnun framkomin fyrir því, að sagan sje eldri enn 1220. Guðbr. Vigfússon ræður það af því, að hvergi er minzt á Grímseyjarför eða þau tíðindi, sem gerðust eftir 1220, enn bnf. sögunnar virðist hvergi hafa haft neina ástæðu eða tækifæri til að minnast á þessa atburði. Það er í sjálfu sjer sennilegast, að ekkert af Guðmundar sögu sje ritað fyr enn eftir dauða hans 1237, og á það virðist benda spásögn Guðmundar um biskupsdóm hans, sem sagan skýrir frá, að hann mundi verða jafnslitinn og dúkurinn, sem Kolbeinn lagði á borð fyrir biskup.² Líklegast þykir mjer, að Lambkárr ábóti hafi notað næði það, sem hann hafði í elli sinni, til þess að skrifa upp endurminningar sínar um eftirlætis og átrúnaðargoð sitt, Guðmund biskup. Vjer vitum, að hann átti heima hjá Sturlu Þórðarsyni á Staðarhóli um 1242, og hefur hann þá eflaust haft gott næði til bóklegra starfa. Sjálfsagt hefur hann í fyrstu ætlað sjer að rita eigi að eins prestsögu Guðmundar, heldur og æfi hans í heild sinni, því að það er óskiljanlegt, að nokkur maður, sem á annað borð rjeðst í að rita æfi biskups, hafi ætlað sjer að hætta þegar hann hófst til binnar æðstu klerklegu tignar hjer á landi, og tóku til raunir hans og deilur við höfðingja, sem gerðu hann að píslarvotti í augum vina hans og þeirra, sem trúðu helgi hans. Eitt er líka, sem bendir til þess, að Lambkárr hafi skrifað eitthvað um biskupsæfi Guðmundar. Í þeirri Guðmundar sögu sem Guðbr. Vigfússon kallar »*míðsögu*« hans, er tilfærð jartein ein frá *biskupsárum* Guðmundar, og er borinn fyrir henni sem heimildarmaður Lambkárr Gunnsteinsson.³ Hjer hygg jeg að sje ritvilla í sögunni, og eigi að standa: »Þat er sögn Lambkárs Þorgilssonar, Gunnsteinssonar«. Nafnið *Lambkárr* er sjaldgæft, og af því að vjer vitum, að Lambkárr hefur skrifað um Guð-

¹ Bisk. I, LIII—LXV. bls.

² Sturl.¹ I, 215. bls. ² I, 119. bls. Bisk. I, 475. bls.

³ Bisk. I, 599. bls.

mund biskup, og að afi hans hjét Gunnsteinn, er líklegt, að hann sje heimildarmaðurinn, og að afskrifari hafi hjer felt úr föðurnafn hans. Ef þetta er rjett, styrkir það þá skoðun, að Lambkárr hafi skrifað eitthvað um þá atburði, sem gerðust í biskupsdómi Guðmundar, enn að öllum líkindum hefur dauðinn kallað hann burtu frá því starfi, áður enn hann var langt kominn, því að Lambkárr dó 1249. Á þetta bendir ef til vill með fram það, sem »miðsagan« segir í formálanum fyrir biskupssögunni, að sagan »hafi lengi í salti legið, ok eru nú allir dauðir, þeir er hana ætluðu langa at gera, ok gjörst vissu ok bezst mundu vilja, ef þeim hefði lífit til enzt.«¹

Guðbrandur Vigfússon kallar þá Guðmundar sögu, sem er í Resensbók (Á. M. 399, 4°) »Guðmundarsögu hina elztu«, enn þá, sem er í skinnbókinni Á. M. 657, 4°, kallar hann »miðsögu Guðmundar«, og er það að því leyti rjett, að 657, 4° er efflaust yngra handrit enn Resensbók, og hefur sagan í því ýmsa viðauka, sem eigi geta verið eldri enn frá því um 1320. Samt sem áður er prestsagan í þessu handriti að sumu leyti upphaflegri og vafalaust nær frumriti Lambkárs enn prestsagan í Resensbók. Guðbrandur Vigfússon hefur sjálfur tekið eftir því, að Resensbók eykur inn í söguna tveim köffum úr Íslendinga sögu Sturlu, nefnilega 31. kapitula (Bisk. I, 458.—459. bls.), sem er tekinn úr Sturlungu ¹I, 200.—201. bls. ²I, 202. bls., og upphafi 44. kap. (Bisk. I, 476.—477. bls.), sem er tekið úr Sturlungu ¹I, 223. bls. ²I, 209. bls. Enn 39. kap. (Bisk. I, 470. bls.) er einnig tekinn úr Íslendinga sögu (Sturl. ¹I, 208. bls. ²I, 208. bls.). Þessir viðburðir eiga bersýnilega heima í Íslendinga sögu, enn ekki í prestsögu Guðmundar. Í Íslendinga sögu standa þeir í nánú sambandi við það, sem sagt er á undan þeim og eftir, enn í prestsögunni eru þeir að sumu leyti sögunni óviðkomandi, — t. a. m. 31. k. (Bisk. I, 458), um deilur Sigurðar Ormssonar og Sæmundar Jónssonar, sem litið snerta Guðmund; hefur prestsaga Lambkárs vist að eins haft fáein orð um þessar deilur, til þess að það yrði skiljanlegt, sem sagan segir um samtali þeirra Sigurðar Ormssonar og Guðmundar í 37. kap. (Bisk. I, 467. bls.). Enn að sumu leyti er þessum viðaukum ofaukið, af því að þeir segja frá hinu sama, sem prestsagan segir frá annars staðar, og ber þeim þó ekki alstaðar saman við prestsöguna. Þannig segir

¹ Bisk. I, 565. bls.

viðaukinn í 39. kap. (Bisk. I, 470. bls.) nokkuð öðruvísi frá biskupskosningunni á Völlum Ægidiusmessu 1201, enn prestsagan segir síðar.¹ Viðaukinn segir, að Kolbeinn hafi ráðið mestu um biskupskosninguna og að flestir hafi vikið til hans úrskurðar,² enn prestsagan latur Kolbein sjálfan segja svo frá, að hann hafi látið sjer standa á sama, hvor þeirra tveggja, sem í kjöri voru, yrði kosinn, enn að Hjálmr Ásbjarnarson og Hafr Brandsson hafi þá sagt afdráttarlaust, að þeir vildu heldur kjósa Guðmund enn Magnús Gizurarson.³ Í viðankanum í 44. kap. hefur sá, sem jók þessu inn í söguna, slept litilli grein, sem stendur í Íslendinga sögu og segir, að biskupsefni hafi sent sína menn austur til Svínafells, jafnframt því, er Kolbeinn sendi, og er það auðskilið, hvernig á þessu stendur; í prestsögunni er síðar sagt frá orðsendingu biskupsefnis,⁴ og því hefur sá, sem skaut þessu inn, álitid það óþarft, að segja frá því í viðankanum. Enn af þessu leiðir, að nokkur mótsögn verður milli viðaukans og prestsögunnar, því að eftir viðankanum er það Kolbeinn, sem ræður þau Sigurð Ormsson og Þóriði til staðarforráða með biskupsefni, enn eftir prestsögunni er það Guðmundr sjálfur.⁵ Af þessum ástæðum er ljóst, að allir þessir viðaukar eru ekki upphaflegir í prestsögunni, enda stingur orðfæri þeirra í stúf við hana, eins og Guðbrandur Vigfússon hefur tekið fram. Þá vantar líka alla í »miðsöguna« (657, 4°)⁶ og í prestsöguna eins og hún er í Sturlungu, og er miðsagan og prestsaga Sturlungu að því

¹ Bisk. I, 474. bls.

² Íslendinga saga er hjer nokkuð fáorðari enn viðaukinn, enn að efninu alveg samhljóða honum.

³ Frásögnin er hjer vafalaust nákvæmari og rjettari í Guðmundarsögu enn í Íslendinga sögu, enn þó hafa þeir Hafr og Hjálmr varla haldið öðru fram á fundinum, enn því, sem þeir vissu, að Kolbeini var gefdelt, svo að alt kemur í sama stað niður.

⁴ Bisk. I, 478. bls.

⁵ Íslendinga saga hefur hjer bersýnilega rjett að mæla, enda er *hún* ekki í neinni mótsögn við prestsögu Lambkárs, ef viðaukinn er feldur úr prestsögunni.

⁶ Þetta er að visu ekki mikið að marka, því að líklegt er, að »miðsagan« hafi haft viðauka þessa fyrir sjer í frumriti því, er bæði hún og Resensbók er runnin frá, enn slept þeim, af því að höfundur hennar áleit viðaukana efninu óviðkomandi. Þetta mun verða ljóst, þegar vjer tókum fyrir að bera saman biskupssöguna og Sturlungu, því að þar hefur »miðsagan« farið alveg eins að.

leyti nær frumriti Lambkárs enn sagan í Resensbók, sem hlýtur að vera yngri enn Íslendinga saga Sturlu.¹

Prestsaga Guðmundar í Sturlungu sleppir mörgum köflum, sem finnast bæði í Resensbókar sögunni og í »miðsögunni«, einkum jarsteinasögum.² Hjer er frásögnin vafalaust eigi eins upphafleg í Sturlungu eins og í hinum sjerstöku Guðmundar sögum. Þó sleppir Sturlunga einum kafla, sem jeg hygg, að ekki hafi heldur staðið í frumriti Lambkárs, enn það er frásögnin um utanferð þeirra Guðmundar biskupsefnis og Hrafn, að svo ímiklu leyti sem hún er samhljóða Hrafnssögu. Í Sturlungu er frásögnin um utanferðina sjálfstæð og óháð Hrafnssögu frá upphafi til enda, enn í Resensbók og »miðsögunni«, er hún sjálfstæð framan af, alt þangað til að sagt er frá heiti því, er þeir félagar gerðu nálægt Írlandi, enn síðan fylgja þessi handrit Hrafnssögu orðrjett, unz skipið kemur til Noregs, þó svo, að Resensbók styttir og breytir kaflanum um dvöl þeirra Guðmundar í Suðureyjum, og segir að eins frá því, að Guðmundr hafi verið í boði Ólafs Suðureyja konungs, enn getur ekki um, að þetta boð var gildra konungs til þess að geta haft höfðingja fararinnar sem gisla fyrir því, að landaurarnir, sem hann gerði kröfu til, yrðu greiddir.³ Það er auðsjeð, að Resensbók breytir þessu þannig af ásettu ráði til þess að frægja Guðmund og sýna, hvern sóma hann fjekk af útlendum höfðingjum, enda fylgir handritið Hrafnssögu bæði á undan og á eftir. »Miðsagan« fylgir hjer nákvæmlega Hrafnssögu í öllum þessum kafla. Auðsjáanlega liggur hjer til grundvallar fyrir Resensbók og »miðsögunni« sameiginlegt frumrit, sem hefur tekið kafla þennan upp eftir Hrafnssögu, og er þetta eitt nóg til að sýna, að Resensbók er ekki frumrit fyrir »miðsögunni« eins og Guðbrandur Vigfússon hyggur,⁴ heldur hlýtur hjer að vera milliliður milli Resensbókar og prestsögu Lambkárs, sem »miðsagan« sömuleiðis hefur haft fyrir sjer, og hefur innihaldið það, sem »miðsagan« og Resensbók hafa sam-

¹ Sbr. Sturl. Prolegomena, C. bls.

² T. d. jarsteinum þeim, sem sagt er frá í Bisk. I, 437.—440., 444.—448., 451.—454., 456.—457., 459.—462. og 465. bls.

³ Í riti mínu »Runerne i den oldislandske literatur« hef jeg ekki munað eftir þessum stað í Hrafnssögu, þar sem jeg tala um landauragjalðið í Orkneyjum (á 137. bls.), enn þessi gleymaska hefur þó engin áhrif á röksemdaleiðsluna í hinu umrædda riti.

⁴ Bisk. I, LXII. bls.

eiginlegt og líklega að auki alt það, sem »miðsagan« greinir frammar enn Resensbók. Aftur á móti er prestsagan í Sturlungu hjer án efa samhljóða frumriti Lambkárs; hún þekkir auðsjáanlega als ekki Hrafnssögu eða kaflann, sem Resensbók og »miðsagan« hafa þaðan, því að hún segir alt öðruvísi enn hann frá ferðasögu skipverja. Ósamkvæmnin byrjar þegar í þeim hluta ferðasögunnar, sem Sturlunga hefur sameiginlegan við Resensbók og »miðsöguna« og í öllu er sjálfstæður og óháður Hrafnssögu. Þar sleppir Resensbók og »miðsagan« því, sem stendur í Sturlungu, að þeir biskupsefni hafi frjett andlát Sverris konungs í Suðureyjum. Þessu er auðsjáanlega slept af ásettu ráði í samkvæmni við Hrafn sögu, því að hún segir, að þeir fjelagar hafi frjett dauda Sverris á Eiði í Noregi og tilfærir fyrir því ágæta heimild, vísu Gríms Hjaltasonar, sem sjálfur var í förinni, og þá frásögn tekur líka »miðsagan« og Resensbók litlu síðar orðrjetta upp úr Hrafn sögu. Upp frá því er þeir skipverjar festa heitið, sem Hrafn saga segir ekki frá, ber Resensbók og »miðsögunni« í öllu saman við Hrafn sögu, enu hún er aftur í öllum atriðum ósamhljóða Sturlungu. Sturlunga fer fljótt yfir söguna, segir, að þeir fjelagar hafi fengið þegar byr til Noregs eftir heitið og hafi biskupsefni hitt konung í Björgyn og farið þaðan norður til Niðaróss til biskupsvígslu. Enn Hrafn saga, Resensbók og »miðsagan« segja nákvæmlega frá hrakningum skipverja við Skotland og Suðureyjar, og að þeir hafi tekið land á Eiði í Noregi og haldið þaðan norður til Niðaróss. Frásögnin er hjer eigi að eins greinilegri heldur; og eflaust rjettari í Hrafn sögu, því að hún ber fyrir sig sögn Thómasar Þórarínssonar úr Selárdal, sem sjálfur var í förinni, og sannar mál sitt með vísum Gríms Hjaltasonar og Eyjólfis Forna, sem einnig voru á skipinu. Þannig er það eflaust rjett í Hrafn s. að þeir fjelagar hafi fyrst tekið land á Eiði og farið þaðan til Niðaróss, enn þaðan hefur biskupsefni víst brátt farið suður til Björgynjar á konungs fund, og hefur Sturl. að því leyti rjett að mæla.¹ Það er auðsjeð, að Resensbók og »miðsagan« reyna að sameina frásögnina í Sturl. við frásögnina í Hrafn sögu, enn ferst það klaufalega; þannig segir þar, að skipverjar hafi tvisvar hrakizt að Suðureyjum, enn bæði Sturl. og Hrafn s. segja, að þeir hafi ekki komið þangað oftar enn einu sinni, og kemur þetta að eins til af því, að Resensbók

¹ Shr. Fms. IX. 3. bls.

og „miðsagan“ taka sinn kaflann eftir hverri sögunni. Ósamkvæmni sú milli Sturlungu annars vegar og Resensbókar og „miðsögunnar“ hins vegar, sem jeg hef bent á, sýnir það, að prestsaga Sturlungu er hjer ekki ágrip af sama frumriti, sem hinar sögurnar eru komnar frá, heldur á hún kyn sitt að rekja til sjálfstæðrar og eldri sögu, sem ekki hefur þekt Hrafn sögu, og getur það ekki verið önnur saga enn Lambkárs.¹

Einn er sá kafli, sem prestsaga Sturlungu hefur, enn slept er í Resensbók og 657, 4°, enn það er greinin um Þorlák biskup hinn helga í 15. k.² Þessi grein á varla heima í prestsögunni frá upphafi, heldur er hún vafalaust tekin úr einhverri Þorláks sögu, þó að engin af þeim Þorláks sögum, sem vjer nú þekkjum, hafi neitt alveg samsvarandi, eða verulega líkt.³ Líklega hefur sá maður, sem tók prestsögu Guðmundar inn í Sturlungu safnið, aukið þessari grein inn í hana. Í formálanum, sem í handritunum stendur á undan Guðmundar sögu, telur höfundur hans þær sögur, sem hann nú er kominn að og verða hver annari samtíða. Allar þær sögur, sem hann nefnir, eru teknar upp í Sturlungu safnið, nema Þorláks saga hins helga, og getur verið, að höf. formálans tilgreini hana einmitt vegna hinnar umræddu greinar úr Þorláks sögu, sem skotið er inn í prestsöguna.

Enn hver er það, sem hefur tekið prestsögu Guðmundar inn í Sturlungu safnið? Er það Sturla Þórðarson? Prestsagan

¹ Sturl.¹ I, 220.—222. bls. ² I, 124.—125. bls. Bisk. I, 481.—486. bls. og 562.—565. bls. Nokkuð öðruvísi lítur Guðbrandur Vigfússon á þetta mál í formálanum fyrir Bisk. I, LXL bls. Hann heldur að hinn umræddi ferðasögukafli sje upphaflegur í prestsögunni, og að Hrafn s saga hafi tekið hann þaðan, enn þá er óskiljanlegt, hvornig stendur á missögnunum í prestsögu Sturlungu. Jeg er samdóma Guðbrandi Vigfússyni um það, að höfundur hinnar upphaflegu prestsögu (Lambkárr) hafi ekki þekt Hrafn s sögu, enn ræð það af alt öðrum ástæðum enn hann. Hins vegar hygg jeg, að höfundur Hrafn s sögu hafi ekki heldur þekt prestsögu Lambkárs, því að ef Sturlunga hefur hjer varðveitt prestsöguna í sinni upphaflegu mynd, hafa þessar tvær sögur ekki annað sameiginlegt enn það, sem leiðir af því, að þær segja báðar frá hinum sömu viðburðum, hvor með sinum orðum og hvor á sinn hátt.

² Sturl.¹ I, 183. bls. ³ I, 108. bls.

³ Eitthvað keimlíkt er þó í Þorláks sögu hinni elztu. Bisk I, 110. bls. (sbr. 295. bls.).

sjálf, eins og hún er í Sturlungu, gefur oss bending um, að svo muni ekki vera. Í henni er sagt frá því, að Páll Þórðarson Vatnsfirðingur og Sveinn Sturluson hafi farið *báðir saman* að Helgafelli til þess að nema burtu mæðgurnar Hallgerði Runólfsdóttur og Valgerði.¹ Þetta er ekki rjett, því að Sveinn Sturluson rændi Valgerði síðar enn Páll rændi Hallgerði móður hennar, eins og sjá má af Sturlu sögu.² Verið getur, að þessi grein sje ekki upphafleg í *prestsögunni*, því að hún er efni hennar óviðkomandi, eins og ýmsir viðaukar úr annálum, sem koma fyrir hingað og þangað í sögunni. Enn í *Sturlungu safninu* hlýtur hún að vera upphafleg, því að hún virðist standa í báðum handritaflokkunum. Og í því prestsögu handriti, sem safnandi Sturl. fór eftir, hlýtur hún að hafa staðið, þar sem hún er bæði í Resensbók og »miðsögunni«. Nú er það óhugsandi, að Sturla hafi tekið þessa *röngu frásögn um föðurbróður sinn* óbreytta inn í rit sitt, og getur prestsagan því eigi verið komin inn í Sturlungu safnið af hans völdum.³

Af þessu leiðir aftur, að prestsagan hlýtur að hafa verið tekin inn í safnið eftir daga Sturlu Þórðarsonar af þeim manni, sem hefur safnað í eina heild því sagnakerfi, sem nú er kallað Sturlunga saga. Á einum stað í sögunni er ætt rakin niður til Árna biskups hins síðara,⁴ og gæti það bent til þess, að safnið væri frá biskupsárum hans (1304—1320) eða jafnvel yngra. Enn þessi ættartala stendur að eins í öðru skinnhandritinu (Á. M. 122 A fol.) og pappírsafskriftunum, enn ekki í hinu skinnhandritinu (Á. M. 122 B. fol.), og hefur því líklega ekki staðið í hinu upphaflega Sturlungu safni, frumriti beggja skinnbókanna. Ættar-

¹ Sturl.¹ I, 116. bls. ² I, 95. bls.

² Sturl.¹ I, 95.—97. bls. ³ I, 74.—76. bls.

³ Einnig er það athugavert, að Sturlu saga minnst ekki einu orði á skærum þeirra Sveins Sturlusonar og Arnórs Kolbeinssonar, sem risu af kvennamálum og prestsagan segir frá (Sturl.¹ I, 116. bls. ⁴ I, 95. bls. = Bisk. I, 419. bls.). Þetta sýnir að eins, að báðar sögurnar eru hvor annari óháðar. Í Sturlunguhandritunum er Arnórr sá, sem bardist við Svein, nefndur Tumason, enn það mun rjettara, sem Bisk.-hdr. hafa, að það hafi verið Arnórr Kolbeinsson, því að Arnórr Tumason var ekki fæddur um það leyti, sem sagt er að bardaginn hafi orðið (sbr. Sturl.¹ I, 201. bls. ² I, 203. bls. og leiðrjettingar Guðbr. Vigfússonar í ² II, 478. bls.).

⁴ Sturl.¹ I, 183. bls. ² I, 108. bls. neðanmáls.

talan sannar þannig sama sem ekki neitt um aldur Sturlungu-safnsins.

6. þáttur.

Um sögu Guðmundar dýra.

Saga þessi er eflaust færð í letur alllögnum tíma eftir það, að viðburðirnir gerðust, sem hún segir frá. Þetta virðist mega ráða af ýmsum orðatiltækjum í sögunni sjálfri. Þannig segir hún: »Þá var Kolbeinn Tumason höfðingi í Skagafirði«, ¹ þegar sagan gerðist. Þessi orð eru eflaust skrifuð eftir dauða Kolbeins, enn hann fjell í Víðiness bardaga árið 1208. Í upphafi sögunnar segir fyrst frá Guðmundi Eyjólfsyni á Helgastöðum og því næst eru taldir helztu bændur í Reykjadal samtíða Guðmundi með þessum inngangsorðum: »Þar var þá gott bóndaval í dalnum«. ² Hjer er auðsæð, að höfundurinn talar um tíma, sem voru löngu horfnir, þegar hann skrifaði þetta. Í niðurlagi sögunnar er sagt frá því, að Guðmundr dýri hafi ráðizt vestur til Þingeyra til munklífs og andazt þar. Þetta getur ekki verið skrifað fyr enn eftir andlát Guðmundar, enn hann dó árið 1212, sem segir í íslenskum annálum. Það eru jafnvel nokkrar líkur til, að sagan sje ekki skrifuð fyr enn landið komst undir konung. Sagan segir frá þingdeilum Eyjólfs Hallssonar við þá Þorvarð Þorgeirsson og Önund Þorkelsson, Bjuggu hvorirtveggja fyrst mál sín til Vöðlapinga, enn þar urðu engar saksóknir fyrir ofstoppa málsaðila og milligöngu Guðmundar dýra. »En þeir er saksókn höfðu, nefndu at því vátta, sem lög stóðu at því, at taka svá búin mál upp á alþingi, er þar mátti eigi sækja at lögum«. ³ Þetta virðist helzt benda til þess, að sagan sje skrifuð eftir það, að landsmenn gengu á hönd Noregskonungi og hin gömlu vorþing lögðust niður. Enn hjer er tvent athugavert, fyrst það, að orðin, »sem lög stóðu at því«, vantar í skinnhandritið AM. 122 A. fol. og gæti þeim því síðar verið bætt við, og í öðru lagi það, að Vöðlaping var lagt niður, að minsta kosti um stund, á dögum Guðmundar dýra, ⁴ og koma hin umræddu orð þá ekki í

¹ Sturl.¹ I, 131. bls. ² I, 127. bls.

² Sturl.¹ I, 130. bls. ³ I, 126. bls.

³ Sturl.¹ I, 134. bls. ⁴ I, 130. bls.

⁴ Saga Guðm. dýra 6. k. (Sturl.¹ I, 140. bls. ² I, 136. bls.). Þar segir,

bága við það, að höf. hafi getað skrifað þau á þjóðveldistímanum, ef ekkert reglulegt vorþing hefur verið háð á hans dögum í Eyjafirði. Þessi staður hefði þannig litla þýðing, ef hann væri einn sjer. Enn hann er ekki þýðingarlaus, ef hann er skoðaður í sambandi við annan stað, sem jeg nú skal leyfa mér að benda á.

Sagan heldur áfram að segja frá deilum þeirra Eyjólfis og Þorvarðs og Önundar. Málin fara til alþingis og verða þeir

að Guðmundr dýri hafi »tekit af Vöðlaping; skyldi þat eigi sóknarþing heita; þótti honum þar verða stórdeildir, svá sem á alþingi«. Þetta er þó vist eigi svo að skilja, að Guðmundr einn hafi ráðið því á löglegan hátt, að þingið var lagt niður, því að til þess hafði hann ekkert lagavald, heldur er þetta eitt af hinum mörgu dæmum, sem sýna sjálfræði höfðingjanna og óhlýðni þeirra við lögin á hinum síðustu og verstu tímum þjóðveldisins. Í hinum fornu lög-bókum vorum er hvergi gert ráð fyrir því, að leggja megí niður vorþing með öllu, án þess að sett sje neitt í staðinn. Annað mál er það, að tvö þing mátti færa saman, og þurfti þó til þess samþykki allra þeirra goða, sem í þeim þingum voru, og leyfi lögrjettunnar. (Grágás, Konungsbók, útg. V. Finsens I, 108. bls.). Af orðum sögunnar virðist annars mega ráða, að þingið hafi eigi lagzt niður með öllu. Það var að eins sóknarþingið, sem var af tekið, enn *skuldaping* virðist hafa verið haldið þar eftir sem áður, enda voru mikil vandkvæði á, að afnema það, því að við það voru bundin mörg viðskifti manna á milli (sbr. Grágás, Skálholtsbók o. s. frv. útg. V. Finsens, Khöfn 1883. 675.—676. bls.). Ef vel er að gætt gefur sagan bendingar um, hvernig á því stóð, að sóknarþingið var lagt niður. Guðmundr átti í vök að verjast heima fyrir í Eyjafirði, því að báðir samþingisgoðar hans, Þorvarðr Þorgeirsson og Önundr Þorkelsson höfðu þá gert samband með sjer, því að þeim stóð geigur af ríki Guðmundar. (Sbr.: »Nú þótti höfðingjum ærinn uppgangr Guðmundar«, Sturl.¹ I, 140. bls. ² I, 136. bls.). Þessir tveir goðar áttu að nefna tvo þriðjunga af dómendum á vorþinginu, og var þá fyrirsjáanlegt, að Guðmundr mundi verða ofurliði borinn í öllum saksóknum, og jafnvel í orustu, ef til þess kæmi, að þeir Þorvarðr settust báðir að honum. Aftur á móti hafði hann nýlega eignast Fljótamanna goðorð í Hegranessþingi, og hefur Guðmundi eflaust þótt fýsilegra og hættumiuna, að sækja vorþing þangað, því að í Skagafjörð voru allar götur greiðar úr Öxnadal, og þar var til vinar að hverfa fyrir Guðmund, því að þeir voru aldavinir hann og Kolbeinn Tumason, sem þá var mestur höfðingi í Skagafirði. Þar sem sagan segir, að Guðmundr hafi »tekit af Vöðlaping«, þá er það líklega svo að skilja, að hann hafi

Þorvarðr og Önundr sekir. »En fjeránsdómar vóru *nefndir*«, segir sagan, »annarr á Møðruvöllum, en annarr á Laugalandi«, heimilum hinna seku. Eyjólftr fer til fjeránsdómsins með flokk sinn, enn þeir Þorvarðr vóru eigi uppnæmir fyrir, heldur fara þeir heiman að á móti Eyjólftr með fjölmenni. Enn þá gengur Guðmundr dýri á milli með tvö hundruð manna og stillir svo til, að hvorki varð neinn bardagi nje fjeránsdómar. »Ok fóru menn við þat brott, þá er á dag var liðit, því at þat *var* mælt í lögum, at fjeránsdómsgögn *skyldi* fram komin, er sól *væri* í suðri«. Hjer er á þrem stöðum þátíð (*var, skyldi, væri*), og sýnir hún, að þetta er skrifað eftir það, að hin fornu laga ákvæði um fjeránsdóminn gengu úr gildi, enn það var, þegar Járnsíða var lögleidd, á árunum 1271—1273. Það er engin ástæða til að ætla, að þessum orðum sje síðar viðbætt, því að þau standa í nánu sambandi við frásögnina og eru í öllum handritum: Hitt væri í sjálfu sjer ekki óhugsandi, að einhver afskrifari, sem lifði

hætt að sækja til þess þings, eun farið til Hegranessþings. Reyndar var hann skyldur til þess að lögum að koma á bæði þingin eða senda annan mann í sinn stað með godorð sitt, því að það varðaði útleð eða fjörhaugsgarð og godorðsmissi, ef goðar komu eigi til öndverðs vorþings (Grágás, Konungsbók, útg. V. Finsens, I, 97. bls.). Enn hann hefur sjeð, að þeir Önundr gátu ekki skipað neina löglega dóma, þegar hann vantaði, og gátu því hvorki sótt Guðmund þar fyrir fjarvistina nje haft nein önnur mál fram að lögum, og hins vegar hefur hann treyst því, að hann mundi geta borið hönd fyrir höfuð sjer á alþingi með tilstyrk mága sinna, því að hann var nátengdur Haukdælum — Gizurr Hallsson átti systur hans Álfeidi — verið getur og, að Guðmundr hafi haft það sem átyllu, að þeir Þorvarðr og Önundr höfðu orðið sekir á alþingi, enn því fylgdi godorðsmissir, og að hann hafi kallað þá óhæfa til þess að gera nokkur lögskil á vorþingi. Þannig hefur Guðmundr líklega komið því til leidar með fjarveru sinni, að sóknarþing varð ekki haldið að lögum. Enn fyrir þetta hefur hann víst líka mist margan þingmann í Eyjafirði, þegar hann kom ekki á vorþing til þess að halda uppi svörum fyrir skjólstaðinga sína. Með þessu móti verða auðskilin háðsyrði þau, sem sagan hefur eftir Langhlíðingum um Guðmund, að hann sæti á friðstóli uppi í Öxnadal, og að þeir mundu »hlaða vegg í dalinn fyrir ofan ok neðan ok tyrfa yfir síðan ok kasa þar metorð Guðmundar«. Tilefnið til þessara orða, eins og sagan segir frá því, er næsta litilfjörlegt, og ósennilegt, að hin umræddu frýjunarorð hafi eingöngu verið sprottin af því.

eftir þjóðveldistimann, hefði hjer sett þátið fyrir nútíð á þrem stöðum (*var, skyldi, væri* fyrir *er, skyli, sé*). Afskrifurunum, þessum olbogabörnum málfræðinganna, hefur verið kent um svo margar syndir með rjettu og röngu, að það getur verið, að einhver af þeim hafi einnig þessa yfirsjón á sinni samvizku, þó að ekki sje það líklegt, að afskrifari hafi verið svo samkvæmur sjálfum sjer, að breyta á 3 stöðum. Enn þó að vjer nú gerum þessa „leiðrjetting“ í texta sögunnar, þá er samt fleira enn eitt í orðum hennar, sem sýnir, að sá, sem skrifaði þetta, hefur ekki verið vel kunnugur hinum fornu lögum. Eftir þeim átti goði að nefna fjeránsdóm á heimili hins seka manns í örskotshelgi við túngarð þann sama dag, sem dómurinn var haldinn, og skyldi dómur nefndur fyrir miðjan dag, og áttu því allir hlutaðeigendur að vera komnir á staðinn fyrir hádegi, bæði goðinn, þeir menn sem nefna skyldi í dóm, kviðmenn og vottar, og þeir sem kröfu höfðu í dóminn, þar á meðal sjálfur sakaradili.¹ Enn hjer virðist höfundur sögunnar hugsast sjer, að fjeránsdómarnir hafi verið nefndir, áður enn hlutaðeigendur fóru að heiman til þessa að halda dóminn, (af hverjum og hvar?), og hann segir með þessum orðum, að fjeránsdómsgögn skyldi fram komin eða fram færð í dóminn *fyrir miðjan dag*. Þetta hlýtur að vera rangt, því að goðinn var ekki skyldur til að koma og nefna dóminn fyr enn rjett fyrir miðjan dag, og er þá óhugsandi, að menn hafi verið búnir fyrir hádegið á einni svipstundu að færa fram öll gögn, sem oft voru flókin og margbreytt, eins og sjá má á lagagreininum um fjeránsdóminn í Grágás.² Þó að það sje hvergi tekið fram, virðist mega ganga að því visu, að sömu reglur hafi gilt um fjeránsdóm eins og um skuldadóm, — því að hann er í rauninni eins konar skuldadómur, — og um fleiri hjeránsdóma, að í

¹ Grágás, Konungsbók, útg. V. Finsens, I, 84.

² Ef til vill er þessi villa hjá höfundi sögunnar sprottin af misskilning: Konungsbók Grágásar kemst á einum stað (útg. I, 116. bls.) þannig að orði: Enn menn skolo svá koma til dómsins (þ: fjeránsdóms), at nefndr sé fyrir miðjan dag ok skal svá gögn öll ok svá þeir menn allir, er þar eigo sé at heimta. o. s. frv. Verið getur að einhver staður líkur þessum í fornri lögþók hafi vakað fyrir höfundinum, enn sambandið sýnir, að „gögn“ hjer táknar kviðmenn og votta, in *concreto*, enn ekki framburð þeirra, og svo þýðir V. Finsen orðið í þýðingu sinni (Grágás, Khöfn 1852—1870, III, 115. bls.).

honum hafi allar sakir átt að vera framkomnar, áður sól væri af lofti þann sama dag, sem dómurinn var nefndur um hádegið, enn dómendur hafi átt að lúka dómi sínum fyrir hádegi næsta dag.¹

Hin umræddu orð bera það þannig með sjer, að þau eru skrifuð af manni, sem ekki hafði ljósa hugmynd um rjettarfar þjóðveldisins, og þar sem jeg nú hef leitt rök að því, að þau muni vera upphafleg í sögunni og ekki síðar í aukið, verður að skoða þau sem vott um, að höfundurinn hafi lifað og skrifað eftir það, að landið komst undir konung, og líklega ekki fyr enn nokkru eftir, að Járnsíða var lögleidd (1271—1273).

Það er mikið mein, að sagan hvergi nefnir neinn heimildarmann fyrir neinu, sem hún skýrir frá. Ef hún gerði það, væri ef til vill hægra að ráða í, hver höfundurinn hefði verið. Á einum stað virðist þó mega sjá það óbeinlínis á orðum sögunnar, frá hverjum höf. hefur haft söguna um þann viðburð, sem þar er um að ræða. Það er, þar sem segir frá eltingum þeirra Þorgríms alikarls og Önundarsona við Arnþrúðarsonu og Þórdarsonu, og aftöku Þórdarsona og Þorsteins og Snorra Arnþrúðarsona. Hákon Þórdarson og Hildibrandr bróðir hans, þeir Arnþrúðarsynir, Þorsteinn og Snorri, og Þorsteinn Urðasteinn eru á skipi við Hjaltaeyri. Þá berst þeim njósni um það, að Þorgrímr alikarl og Önundarsynir hafi rænt í Arnarnesi, þar sem Hákon átti bú. Urðu þeir þá hræddir um sig og leita undan út til Svarfaðardals, ganga þar af skipi og fara upp til Sökkv. Þar bjó Arnþrúðr, móðir Þorsteins og Snorra, með sonum sínum Brandi og Klængi, og slást þeir í för með bræðrum sínum. Upp frá þessu segir sagan svo smásmuglega frá öllu, sem við bar í för þeirra, að hún hlýtur að vera frá sjónarvotti komin: »Fóru síðan upp eptir dal um nóttina ok ætluðu til fundar við Kolbein,² því at þeim þótti þat auðvællra en finna Guðmund, er hann var norðr á Melrakkaslétu. Fara nú, þar

¹ Sjá um skuldadóm Grágás, Konungsbók, II, 149. og 151., um afrjettardóm s. st. II, 116. bls.; hreppadómi skyldi lokið fyrir sólsetur, að minsta kosti þegar skipamenn voru sóttir, sjá s. st. II, 176. bls. og Staðarhólsbók, útg. V. Finsens, 254. bls.

² Merkillegt er, að sagan segir ekki frá þessari fyrirætlun þeirra fjelaga, fyr enn þeir Brandr og Klængr eru komnir í ferðina, og hafa þeir þó eflaust gert þetta ráð fyr, líklega við Hjaltaeyri. Þetta er eitt af því, sem bendir til, að Brandr sje sögumaðurinn.

til er þeir koma, þar er heitir Litla-Skarð, í ofanverðum dal; þar hnekkja þeir för sinni, ok snúa þá ofan eptir dal ok höfðu dagverð at Urðum; þar bjó þá Grímr (eða Ormr) prestur Fornason; ok þaðan til Sökku; var Klængr þar eftir. Fóru nú til skips síns sex saman ok röru austr um Hrísey, þar er kallað er Laugarkambr, ok lögðusk þar til svefns á skipinu. *En er Brandr vaknaði, þá vóru þeir svá hásmæltir, at hónum þótti sér meirr annars hugar við verða. Þeir töluðu um þat, at Þórði mundi eigi frítt at Laufási, ok þeir mundu fara þangat, ok hafa hann norðr með sér. Lenda nú skipi sínu í poll þann, er þar gengr norðan at túni. Gengu til húss ok höfðu þar náttverð. Síðan var búit um þá í stofu ok lögðusk niðr til svefns ok var hón lukt innan síðan. En Þórðr bóndi var eigi heima.¹ Orð þau, sem jeg hef auðkent með breyttu lettri, sýna, að *enginn annar enn Brandr* er heimildarmaður fyrir þessari frásögn. Engum öðrum enn honum gat komið til hugar, að segja frá þessu á þennan hátt. Hið sama lýsir sjer glögt í framhaldi sögunnar. Litlu eftir það, að þeir fjelagar eru sofnaðir í Laufási, koma þeir Þorgrímr alikarl og Önundarsynir þangað við 12. mann. Þeir gengu fyrst til skála, enn fundu þar engan, sem þeim þótti slægur í. Þá vildu þeir í stofu ok var hón lukt. Þá fóru þeir á skjána ok rufu af stofunni. Þá vaknaði Brandr við ókyrrleik ok hljóp hann upp ok spurði, hverir þar væri. »Eðr hvat vili þér«. Þorgrímr beyrði mál bans ok kallaði á förunauta sína ok mælti: »Hér eru þeir inni fjáðrnir, Arnþrúðarsynir«. Síðan köstuðu þeir grjóti inn í skjávinðaugun ok varð þeim at því ekki mein, er inni vóru. Nú spurði Hákon, hve mart þeir hefði manna. Þorgrímr svarar: »Vart hundrað«. Hákon beiddi þeim þá útgöngu, ok var þeim eigi leyfd. Þá ljét Þorgrímr bera eld að stofudyrum og gáfust þeir þá upp, sem inni vóru, og vóru dregnir út um skjágluggana í festi; vóru þeir allir haldnir, þegar þeir komu út, nema Hákon. Erpr prestur lauk upp kirkju ok lét opna standa. Þeir Arnþrúðarsynir þrír höfðu prestsfund. Þá þóttisk Brandr vita, at hann var laust haldinn ok vazk við ok varð lauss, ok komst í kirkju, en þeir hljópu eptir hónum allt at kirkjunni. Þetta varð Brandi til lífs, enn bræður hans, Þorsteinn og Snorri, vóru drepnir. Öll þessi saga er sögd frá sjónarmiði Brands, svo að enginn annar enn hann getur verið*

¹ Sturl.¹ I, 166.—167. bls. ² I, 159.—160. bls.

sögumaðurinn. Á það bendir líka frásögnin um lífið bræðra hans, hversu þeir bjuggust við dauða sínum með spartversku hugrekki: »þógu sér ok kembðu ok bjuggusk sem til fagnaðar væri at fara«, og hvernig Snorri biður um, að þeir taki sig fyr af lífi enn Þorstein o. s. frv. Sagan um þetta er eins og nokkurs konar bautasteinn, sem reisir »niðr at nið« eða bróðir eftir bróður.¹

Brandr þessi Arnþrúðarson var náskyldur Guðmundi dýra.² Sú frændsemi verður þó eigi rakin með fullri vissu. Arnþrúðr móðir þeirra bræðra var Fornadóttir,³ og mætti þess til geta, að faðir hennar hafi verið Forni Sökkólfsson, »sem Fornungar eru við kenndir«, enn móðir Vigdís, systir Guðmundar dýra.⁴ Ef vel

¹ Sturl.¹ I, 167.—169. bls. ² I, 160.—161. bls.

² Sturl.¹ I, 185. bls. ³ I, 172. bls.

³ Sturl.¹ I, 182. bls. ² I, 107. bls. Bisk. I, 437. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 133. bls. ² I, 129. bls. Þar segir, að Guðmundr dýri hafi verið Þorvaldsson, bróðir Ásgríms, föður Þorvarðs hins auðga, og Álfeidar, er átti Gizurr Hallsson, og Vigdísar, er átti Forni Sökkólfsson, er Fornungar eru við kendir. Þetta kemur ekki heim við Sturl.¹ I, 205. bls. ² I, 206. bls. (í Íslendinga sögu); þar segir, að Álfeidr kona Gizurar Hallssonar, enn systir Guðmundar, hafi verið »dóttir Þorvarðs hins auðga Guðmundarsonar«. Hjer á eflaustað standa Þorvalds fyrir Þorvarðs á hinum síðari stað. Faðir þeirra Guðmundar og Álfeidar hefur eflaust heitið Þorvaldr heldur enn Þorvarðr, því að bæði áttu þau son, sem Þorvaldr hét, og er Þorvaldr Gizurarson og Álfeidar, faðir Gizurar jarls, alkunnur, enn um Þorvald Guðmundarson er getið í Sturl.¹ I, 227. bls. ² I, 213. bls. Faðir Guðmundar er og nefndur Þorvaldr í Sturlu sögu (Sturl.¹ I, 100. bls. ² I, 80. bls.). Í ísl. annálum getur um lát Þorvalds hins auðga við árið 1161, og að hann hafi verið rændur, við árið 1143, og er það vafalaust faðir Guðmundar dýra. Þetta kemur vel heim við tímatal, og er svo að sjá, sem ættbálkur Guðmundar sje með öllu rjett rakinn í sögu hans í Sturl.¹ I, 133. bls. ² I, 129. bls. Enn Jón Sigurðsson hefur misskilið þennan stað, og hefur hin eldri útgáfa Sturlungu að nokkru leyti gefið honum til efni til þess, því að greinarmerki eru þar ónákvæm á þessum stað (Dipl. Isl. I, 486. bls.). Guðbrandur Vigfússon heldur að Íslendinga saga Sturlu (Sturl.¹ I, 205. bls. ² I, 206. bls.) hafi rjett að mæla og að Álfeidr hafi verið dóttir Þorvarðs auðga og vill leiðrjetta Guðmundar sögu dýra (Sturl.¹ I, 133. bls. ² I, 129. bls.) samkvæmt því (sjá leiðrjettingar hans Sturl.² II, 478. bls.). Enn hann gætir þess eigi, að með þessari leiðrjettingu verður faðir Álfeidar Ásgrímsson eftir

er að gáð, eru þó nokkur vandhæfi á þessari tilgátu, því að vjer vitum, að Arnþrúðr var líka náskyld niðjum Þorgeirs frá Hvassafelli, Guðmundi Arasyni og Ögmundi sneis Þorvarðssyni, og segir sagan, að þeir Arnþrúðarsynir, Brandr og Klængr, hafi

Guðmundar s., enn Guðmundarson eftir Íslendinga s., og að það varla getur komið heim við tímatal, að Þorvaldr Gizurarson hafi verið þriðji maður frá Ásgrími bróður Guðmundar. Að þau Guðmundr dýri og Álfeidr hafi verið systkin, sjest og á því, að sonarsynir þeirra beggja, Helgi leistr og Gizurr Þorvaldsson eru taldir þrimmenningar í Sturl.¹ III, 184. bls. ² II, 180. bls. Þetta hefur Jón Þorkelsson bent á í Gizurar sögu 4. bls. Í annálum er einnig getið um andlát Þorvarðs Ásgrímssonar við árið 1186, og við sama ár segir, að þeir hafi verið sviknir, Teitr prestur Hauksson og »Þorvarðr auðgi«. Upphaf Guðmundar s. dýra fræðir oss lítið eitt meira um þessa menn. Þar getur um utanferð þeirra beggja og andlát, og sjest, að Teitr bjó að Keldum og í Gunnarsholti, og átti Vilborgu, dóttur Gizurar Hallssonar, og að Þorvarðr auðgi og Þorvarðr Ásgrímsson er sami maðurinn, bróðurson Guðmundar dýra, og hafa þau Vilborg, kona Teits, og hann þá verið systkinabörn. Hafa þeir mágar eflaust fundizt utanlands. — Þorvarðr fór utan vetri fyr enn Teitr, og er líklegt, að þeir hafi verið sviknir til fjár í kaupferð (Sturl.¹ I, 131. bls. ² I, 127. bls.). Þorvarðr átti goðorð, sem hann hafði erft eftir Ásgrím föður sinn hinn auðga, sem dó 1178 (isl. annálar), enn nú bar það goðorð undir Guðmund dýra (Sturl.¹ I, 133.—134. bls. ² I, 129. bls.). Guðmundr hefur þá eflaust verið miklu yngri enn Ásgrím bróðir hans, enda lifði hann ráðum 30 árum lengur. Föðurætt þeirra verður nú ekki rakin með neinni vissu, því að langfæðgatal þeirra til Guðmundar ríka, sem prentað er í Bisk. II, 415, er óáreiðanlegt, og tekið eftir ungu handriti, og að sumu leyti bersýnilega rangt; þannig er Guðmundar, afa Guðmundar dýra, ekki getið (líðurinnu feldur úr?), og Eyjólftr halti er nefndur »Hjalti«. Í annari ættartölubók er ættin rakin á annan hátt til Guðmundar ríka; þar er sagt, að móðir Þorvalds, föður Guðmundar dýra, hafi heitið »Þuriðr« Guðmundar-dóttir Eyjólfssonar hins halta (Bisk. II, 419. bls.), enn verið getur, að hjer sje blandað málum, því að vjer vitum af Sturlu sögu, að móðir Guðmundar dýra hjet einnig Þórríðr og var Guðmundar-dóttir (Sturl.¹ I, 100. bls. ² I, 80. bls.), enn sá Guðmundr var Þorgeirsson (lögmaðr 1123—1124). Enn þó ættartölur þessar sjeu eigi merkar, þá er það í sjálfu sjer eigi ósennilegt, að Guðmundr dýri hafi verið kominn af Guðmundi ríka á einhvern hátt. Enn Móðruvellir í Eyjafirði hafa þó einhvern veginn gengið undan ættinni, því að á dögum Guðmundar dýra býr þar Einarr Hallsson. Var

verið jafnskyldir Guðmundi dýra og Ögmundi sneis.¹ Ef tilgátan er rjett, má hugsa sjer tvent. *Annaðhvort* hefur Fornr Sökkólfs-son faðir Arnþrúðar verið hálfbróðir Ögmundar þannig, að Helga móðir Ögmundar (Sturl.¹ I, 108. bls. ² I, 88. bls.) hefur líka verið móðir Fornar, enn þá væri Arnþrúðr varla skyld Guðmundi Arasyni nema mein hafi verið á sambúð þeirra Helgu og Þorvarðs, föður Ögmundar; *eða* Vigdís móðir Arnþrúðar hefur verið hálf systir þeirra beggja, Guðmundar og Ögmundar, samfedra Guðmundi enn sammæðra Ögmundi, enn þá er ekki heldur líklegt, að nákominn skyldleiki hafi verið milli Arnþrúðar og Guðmundar Arasonar. Enn hvernig sem þessu er varið, þá er það víst, að Arnþrúðr var náskyld Guðmundi dýra, og er líklegt, að hún hafi verið af ætt Fornunga. Hún átti einnig bústað í Svarfaðardal, eins og þeir fleiri frændur. Arnþrúðr var tvígift. Hafði hún fyrst verið gefin manni þeim, sem Snorri hét, og vóru þeirra synir Þorsteinn og Snorri, sem drepnir vóru í Laufási. Enn Snorri, maður Arnþrúðar, var veginn, þegar þau höfðu stutta stund saman verið. Síðar átti hana Eyjólfur, og vóru þeir Klængur og Brandr synir þeirra. Eyjólfur varð eigi heldur langlífur, og mun hann hafa dáið litlu áður, enn Guðmundr Arason rjæðst til frændkonu sinnar Arnþrúðar að Völlum í Svarfaðardal árið 1190 (Sturl.¹ I, 182. bls. ² I, 107. bls. Bisk. I, 437. bls.). og er þá sagt, að synir hennar og Eyjólfur hafi verið ungir, og kallaði Brandr biskup þá eigi færa um, að taka við staðnum, og byggði hann Þorsteini Þraslaugarsyni (Sturl.¹ I, 185. bls. ² I, 172. bls.). Samt virðist Arnþrúðr hafa búið á Völlum nokkur ár ásamt Þorsteini. Brands Arnþrúðarsonar er getið, þar sem segir frá hrakningum Guðmundar hins góða, frænda hans, á Heljardalsheiði, og virðist hann þá hafa verið orðinn nokkuð stálpaður og átt heima á Völlum hjá móður sinni. Þetta var árið 1192 (Bisk. I, 443. bls.). Enn síðan var Arnþrúðr flæmd frá staðnum, og fór þá að Sökku í Svarfaðardal, og þar bjó hún, þegar

hann frændi Önundar Þorkelssonar á Laugalandi, og áttu þeir goðorð saman (Sturl.¹ I, 183. bls. ² I, 129. bls.). Verið getur og, að þeir Önundr og Einar hafi líka átt kyn sitt að rekja til Guðmundar ríka, því að frændsemi virðist hafa verið með þeim Guðmundi dýra og Önundi, þó að um þá megi segja, að »frændur væru frændum verstir» (Sturl.¹ I, 145. bls. ² I, 141. bls.).

¹ Sturl.¹ I, 182. bls. ² I, 107. bls. Bisk. I, 437. Sbr. Sturl.¹ I, 185. bls. ² I, 172. bls.

Önundarbrenna varð 1197 (Sturl.¹ I, 158. bls. ² I, 151. bls.). Um það leyti voru þeir bræður allir orðnir fulltíða menn og voru í förum með Guðmundi dýra, frænda sínum. Árið eftir varð atburður sá, sem fyr var getið, víg þeirra Þorsteins og Snorra í Laufási, enn Brandr komst nauðuglega undan. Nokkru síðar (1199 eða 1200) hófu þeir bræður tilkall til staðarins á Völlum í hendur Þórsteini Þraslaugarsyni, og urðu af því deilur miklar. Settust þeir Brandr og Klængr á staðinn með tilstyrk frænda sinna, Ögmundar Þórvarðssonar og Guðmundar dýra, og hjeldu honum á móti Brandi biskupi, enn loks komust þó á sættir með því móti, að biskup skyldi fá menn til að varðveita staðinn, meðan hann lifði, og skyldu hvorugir hafa hann, Þórsteinn nje Arnþrúðarsynir. Enn eftir andlát biskups skyldu þeir Brandr og Klængr taka við, og var þess ekki lengi að biðja, því að árið 1201 andaðist Brandr biskup Sæmundarson (Sturl.¹ I, 185.—186. bls. ² I, 172.—173. bls.). Þá fóru þeir bræður að Völlum. Upp frá þessu vitum vjer lítið um þá. Þó munu þeir hafa búið á Völlum langa hríð. Árið 1218 kom Guðmundr biskup Arason heim úr utanferð sinni, og setti þá skóla á Hólum og var Þórðr upsi skólameistari. Þá gerði Arnórr Tumason aðför að biskupi, tók hann höndum og flutti hann heim til sín að Ási, enn rak af staðnum skólameistara og alla prestlinga. Þá fór (Þórðr) meistari á Völlu ok (með honum) Eyjólfir son Valla-Brands; kenndi hann (þar) mörgum sveinum um vetrinn, segir í Íslendinga sögu (Sturl.¹ II, 49. bls. ² I, 238. bls., sbr. Bisk. I, 508. bls.). Valla-Brandr faðir Eyjólfss þessa er eflaust enginn annar enn Brandr Arnþrúðarson, og bendir kenningar-nafnið til þess, að hann hafi lengi búið á Völlum. Eyjólfir, son hans, getur varla verið fæddur fyr enn um aldamótin 1200 og hefur hann heitið eftir afa sínum, föður Brands. Árið 1218 er líklegt, að Brandr hafi enn verið á lífi — hann hefur þá verið um fertugt — og hefur þá sent son sinn til Guðmundar biskups frænda síns, til þess að hann lærði prestskap í hinum fyrirhugaða skóla. Enn þegar skólinn var flæmdur frá Hólum, hefur Brandr skotið skjólshúsi yfir hann og látið Þórð skólameistara kennda Eyjólfí syni sínum og nokkrum sveinum öðrum um veturinn. Þar sem sagt er frá andláti Guðmundar biskups (1237), er þess getið, að Eyjólfir prestur á Völlum hafi komið til Hóla og gefið til gull það, sem biskup hafði í gróf (Sturl.¹ II, 186.—187. bls. ² I, 349. bls., sbr. Bisk. I, 585. bls.). Þessi Eyjólfir

er víst sami maðurinn og sá, sem lærði hjá Þórði upsa, sonur Valla-Brands. Eigi er það heldur ólíklegt, að Eyjólfur ábóti Brandsson að þverá sje sami maðurinn, enn þá hefur Eyjólfur þessi orðið fjörgamall maður, því að Eyjólfur ábóti dó 1293 (isl. annálar); hafði hann þá verið ábóti í 40 ár (vígður ábóti 1253, sjá Sturl.¹ III, 195. bls. ² II, 170. bls. Hist. eccl. IV, 42. bls. Tímar. bókmyjel. VIII. 202. bls.). Vafalaust hefur þessi maður kunnad að segja frá mörgu um Guðmund dýra eftir föður sínum, frænda Guðmundar, sem veitti honum svo trúa fylgd, og sú tilgáta er eigi fjarri sanni, að sá maður, sem ritaði sögu Guðmundar dýra, hafi haft af honum sannar sögur um ýmsa viðburði, einkum þá, sem Brandr faðir hans var við riðinn, þar á meðal um vígin í Laufási, svo framarlega sem höf. sjálfur hefur ekki haft þær beinlínis frá Brandi, sem ekki er ómögulegt. Þó er það líklegra, að Brandr sjálfur hafi ekki beinlínis verið heimildarmaður höfundarins, heldur hafi þar verið maður á milli, sem ef til vill hefur verið prestur og trúad á helgi Guðmundar Arasonar. Á það virðist helzt benda sagan um fyrirburðinn, sem varð á undan Ónundarbrennu að Sökku í Svarfaðardal, sem þá var heimili Arnþrúðarsona (Sturl.¹ I, 158. bls. ² I, 151. bls.). Þar segir, að axir þeirra Þorsteins og Snorra hafi þotið hátt og eigi þagnað fyr enn Guðmundar Arasonar var leitað, og hann hafði stökkt á þær vígðu vatni. Þessi saga er án efa ein af þeim, sem hafðar eru eftir Brandi, enn á henni er nokkur þjóðsögublær, sem hún varla hefði haft, ef hún hefði ekki farið fleiri á milli enn Brands og söguritarans. Enn um leið er hjer sagt frá jartein Guðmundar Arasonar, og er ekkert sennilegra, enn að höf. sögunnar hafi haft þessa frásögn frá Eyjólfri presti (ábóta?), syni Brands og frænda Guðmundar biskups Arasonar.

Það er fleira enn eitt, sem sýnir, að sagan er ekki eftir Sturlu Þórðarson. Fyrst og fremst getum vjer ekki ætlað Sturlu lögmanni þá vanþekking á hinum eldri lögum, sem lýsir sjer í frásögninni um fjeránsdómama eftir þá Þorvarð og Ónund. Í öðru lagi er höf. svo gagnkunnugur um allan Eyjafjörð, að hann hlýtur að hafa verið Eyfirdingur. Loks er það líklegt, að hann hafi verið af ætt Guðmundar dýra.

Einhver kynni ef til vill að geta þess til, að söguhöfundurinn sje annaðhvort Brandr Arnþrúðarson eða þá öllu heldur — vegna tímans — Eyjólfur sonur hans. Þeir voru náskyldir Guðmundi dýra, og vjer höfum sýnt fram á, að frásögnin um sumt

í sögunni hlýtur að vera komin frá Brandi. Gæti þá ekki öll sagan verið eftir hann eða Eyjólf son hans? Eitt er það þó, sem er á móti þessu. Ögmundi Þorvarðssyni er fremur óvin-gjarnlega lýst í sögunni.¹ Enn nú vitum vjer, að hann var ná-frændi Brands og lagði eitt sinn líf sitt í hættu til að verja þá bræður Brand og Klæng.² Þar sem nú sagan talar þannig um Ögmund, er ólíklegt, að Brandr sje höfundur hennar eða Eyjólfur sonur hans, sem eflaust mundi hafa fylgt frásögn föður síns um Ögmund.

Enn það er hægra að segja, hver sje ekki höfundur þessarar sögu, enn að segja, hver það sje. Þetta verður líklega ávalt hulinn leyndardómur. Guðmundr dýri mun hafa átt marga afkomendur, því að hann var kvennhollur maður, eins og fleiri íslenzkir höfðingjar honum samtíða, og hafði margar fylgikonur.³ Vjer þekkjum ekki nema fáa af niðjum hans, sem lifðu um það leyti, sem sagan var samín, og þó að vjer þekktum fleiri, værum vjer ef til vill litlu nær.

Guðmundar saga hefur frá upphafi verið til sem sjerstökk saga og ekki staðið í neinu sambandi við sögur þær, sem hún nú er fljettuð saman við í Sturlungu safninu. Þetta sjest bæði á því, að hún stendur í lausu sambandi við sögurnar í kring, og svo er hennar beinlínis getið sem sjerstakrar sögu í sögu-upptalningi, sem stendur á aftasta blaði í ágætu og gömlu handriti af Ólafs sögu helga, nr. 2, 4° í hinní konunglegu bókhöðu í Stokkhólmi; þessi sögu-upptalningur virðist vera skrifaður með íslenzkri hendi frá byrjun 14. aldar, og er hann eflaust þannig til kominn, að einhver eigandi hins umrædda handrits hefur skrifað á aftasta blað þess, sem upphaflega hefur verið autt, skrá yfir önnur sögu-handrit, sem hann átti.⁴ Guðmundar saga dýra er þar kölluð Önnundar brennu saga eftir merkasta viðburði sögunnar. Engin líkindi eru til, að Sturla hafi sjálfur tekið þessa sögu inn í sögusafn sitt, því að vjer höfum sýnt, að hún er varla mikið eldri enn Íslendinga saga og úr öðru hjeraði.

¹ Sturl.¹ I, 148.—149. bls. ² I, 143.—144. bls.

² Sturl.¹ I, 185.—186. bls. ³ I, 172.—173. bls.

³ Sturl.¹ I, 146. bls. ⁴ I, 141. bls.

⁴ Saga Ól. konungs helga, Kria, 1853, XLVII. bls., Sturl.² I, Prolegomena cxxxi. bls. Sbr. niðurlag þáttarins um Sturlu sögu hjer að framan.

7. þáttur.

Um Hrafnssögu.

Í »Grönlands historiske Mindesmærker« hefur Finnur Magnússon látið í ljós þá skoðun, að Sturla Þórðarson væri höf. þessrar sögu.¹ Aftur á móti hefur Guðbr. Vigfússon sýnt það og sannað í formálanum fyrir Biskupasögum, að þetta getur með engu móti verið, og að höfundurinn hafi verið samtíða viðburðum þeim, sem lýst er í sögunni.² Þetta sjest ljóslega á formála sögunnar, sem hefur geymzt í afskriftunum af *Codex academicus*, sem brann 1728, enn vantar í skinnbókina AM. nr. 557, 4°. Höf. segir þar með berum orðum, að hann ætli að skrifa um þá viðburði, sem gerzt hafi á sínum dögum, enn sagan gerist öll fyrir minni Sturlu Þórðarsonar.

Af því að sagan er skrifuð af samtíða manni, er ljóst, að hún er samin á næsta mannsaldri eftir lífsát Hrafn Sveinbjarnarsonar, líklega fyrir miðja 13. öld. Í niðurlagi sögunnar er óbeinlínis getið um dauða Þorvalds Vatnsfirðings,³ og sýnir það, að sagan er yngri enn árið 1228, því að þá var Þorvaldr brendur inni. Þeim orðum, sem ályktun þessi er grundvölluð á, er reyndar slept í Sturlunguhandritunum,⁴ og hefur Guðbr. Vigfússon af því viljað ráða, að þeim væri síðar bætt við, enda koma þau í bága við þá skoðun hans, að sagan sje samin fyrir dauða Þorvalds. Enn þessi orð hafa staðið í báðum skinnhandritum sögunnar, þar sem hún er sjerstöð, og er óskiljanlegt, hvað nokkrum manni gat gengið til að auka þeim inn, ef þau hefðu ekki staðið í sögunni frá upphafi, enn aftur á móti er hægt að gera grein fyrir, af hverri ástæðu þeim er slept í Sturlungusafninu; það styttr mjög víða söguna með því að sleppa úr málsgreinum, sem safnanda hafa þótt óþarfar, og það eru hin umræddu orð á þessum stað; þar að auki segir Sturlunga síðar greinilega frá ýmsum viðburðum í æfi Þorvalds eftir þetta og frá lífsáti hans, enn hin umræddu orð (»meðan

¹ Grönl. hist. Mindesmærker II, 725. bls.

² Bisk. I, LXX. bls.

³ Sturl.² II, 311. bls. Bisk. I, 676. bls.: »Þorvaldr bjó síðan í Vatnsfirði, meðan hann lifði«.

⁴ Sturl.¹ II, 36. bls. ² I, 187. bls.

hann lifði.) gætu gefið í skyn, að ekki verði minzt á manninn síðar; það var því fullkomin ástæða fyrir þann, sem tók Hrafn-sögu kaflann inn í Sturlungu, til þess að sleppa þessum orðum.

Eins og jeg þegar hef tekið fram, er það skoðun Guðbrands Vigfússonar, að Hrafn saga sje skrifuð fyrir dauða Þorvalds Vatnsfirðings. Honum virðist sagan bera þann blæ, að hún sje skrifuð meðan yfirgangur Vatnsfirðinga var sem mestur, t. d. þar sem segir í formála sögunnar: »Í þeim atburðum mun sýnast mikil þolinmæði guðs almáttigs, sú er hann hefir hvern dag við oss, ok sjálfræði þat, er hann gefr hverjum manni, at hverr má gera þat, sem vill, gott eðr illt«; eða í 4. kap.: »Því at vér sjám nakkvara menn, þá er meiri virðing hafa af alþýðu, er minna unnu til virðingarinnar«. Það sje og með öllu ótrúlegt, að höfundurinn ekki mundi minnst á þau stórtíðindi, sem gerðust eftir 1225, ef sagan væri rituð eftir brennu Þorvalds. Að því er snertir hin tilvitnuðu orð úr formála sögunnar, skal jeg taka það fram, að þar er bersýnilega einungis verið að ræða um þá atburði, sem sagan segir frá;¹ höfundurinn skoðar það sem vott um þolinmæði guðs, að hann skuli láta önnur eins illvirki við gangast, og bendir til, að orsökkin til þessa afskiptaleysis guðs sje sú, að hann annars mundi svifta menn sjálfræði sínu, ef hann leyfði þeim ekki að gera, hvort sem þeir vildu, gott eða illt, enn í þessum orðum hans er ekki, eða að minsta kosti þarf ekki að vera fólgin nein kvörtun yfir þeim tíma, sem hann skrifar á, eða yfir því, að guð láti hegninguna fyrir hryðjuverk Þorvalds koma seint fram. Þau orð, sem Guðbr. Vigfússon tilfærir úr 4. kap., hefðu því að eins nokkra þýðing, ef það væri víst, að höf. ætti þar við Þorvald Vatnsfirðing, þar sem hann segir, að nokkrir menn hafi meiri virðing af alþýðu enn Hrafn, sem minna unnu til virðingarinnar. Enn þessi orð eru svo almenn og víðtæk, að þau geta eins vel átt við sonu Þorvalds eins og hann sjálfan, og eins vel við Sturlu Sighvatsson eða Sighvat Sturluson eða Snorra Sturluson eða hvern annan nafnkunnan íslenzkan höfðingja eins og við Þorvaldssonu. Af þeim verður því engin ályktun leidd. Og þó að sagan ekki mintist einu orði á þau stórtíðindi, sem urðu eftir 1225, væri það samt sem áður alsendis óvíst, að hún væri samin fyrir þetta ár. Öll sagan ber

¹ Orðin »í þeim atburðum« vísa til orðanna á undan: »Þá ætlu vér at rita nokkura atburði, þá er gerzt hafa á vorum dögum«.

þess ljósan vott, að hún er af Hrafni og engum manni öðrum, og að það er rangnefni þar sem hún er á tveim stöðum¹ kend við þá báða, Þorvald og Hrafn, enda er hún nefnd eftir Hrafni einum í handritum þeim, sem hafa söguna sjerstaka.² Það er því eðlilegt, að sagan endar á dauða Hrafns og frásögninni um sættir þær, sem gerðar voru eftir víg hans. Síðari viðburðir eru henni með öllu óviðkomandi. Samt sem áður getur sagan óbeinlínis um lífát Þorvalds Vatnsfirðings, eins og jeg áður hef tekið fram, og er það eitt nægilegt til að sanna, að hún er samin síðar enn 1228.

Guðbrandur Vigfússon hefur getið þess til, að einhver af þeim bræðrum Seldælum, Ragnheiðarsonum sje höfundur sögunnar, og er sú tilgáta eigi ósennileg. Víst er um það, að ýmislegt í sögunni hlýtur að vera haft eftir sögn þeirra, þó að það sje ekki beinlínis samið af þeim. Sagan vitnar beinlínis til Tómasar Ragnheiðarsonar sem heimildarmanns um ferð Hrafns og Guðmundar góða til Noregs.³ Tómas var í förinni, og má ganga að því visu, að sú frásaga sje að mestu samin eftir hans fyrirsögn. Enn það eru fleiri þæðir enn þessi í sögunni, sem má rekja heim að Selárdal. Það sem sagan segir um Ragnheiði, móður þeirra bræðra, og alla ætt þeirra í 10. k., er eflaust tekið eftir sögusögn einhvers þeirra, ef það er ekki beinlínis skrifað af einum bræðranna, einkum er þetta ljóst, að því er snertir viðtal þeirra Ragnheiðar og Hrafns um Þorvald, sem lítið kemur sögunni við og varla hefur verið öðrum kunnugt enn náfrændum eða vinum Ragnheiðar.⁴ Sama er að segja um frásögnina um hvalinn, sem Ragnheiðr seldi Þorvaldi, enn hann galt aldrei fyrir (í 12. k.),⁵ og um fyrirburði í Selárdal, sem skýrt er frá í 14. og 18. k.⁶ Líklegt er og, að sagan um sýn þá, sem Eyvindr Ragnheiðarson sá á leiðinni út með Forsfirði, sje skrifuð eftir sögn Eyvindar, eða ef til vill af honum sjálfum.⁷ Ýmsir eru þeir

¹ Sturl.¹ I, 107. bls. ² I, 86. bls. Bisk. I, 506. bls. (= Sturl.² I, 227. bls.).

³ Bisk. I, 639. bls. (sbr. Sturl.² II, 275. bls. Bisk. I, LXIX. bls.).

⁴ Bisk. I, 484. og 562. bls. Sturl.² II, 291. bls.

⁵ Bisk. I, 654.—655. bls. Sturl.² II, 288.—289. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 20. bls. ⁷ I, 175. bls. ² II, 298. bls. Bisk. I, 657. bls.

⁸ Sturl.¹ II, 25. og 31. bls. ² I, 178. og 183. bls. ³ II, 298. og 305. bls. Bisk. I, 662. og 669.—670. bls.

⁹ Sturl.¹ II, 31. bls. ² I, 183. bls. ³ II, 304.—305. bls. Bisk. I, 669. bls.

viðburðir, fleiri enn utanferðin, sem Tómas Ragnheiðarson er við riðinn, og líklegt er, að hann hafi sagt frá. Þetta má telja vafalaust að því er snertir draum þann, sem Tómas dreymdi nóttina, sem Hrafn var drepinn, að hann sæi písl Andreasar postula, og það sem sagan segir, að Hrafn hafi í sama mund látið lesa fyrir sjer Andreasdrápu og talað mart um písl dýrðlings þessa.¹ Tómas er og ásamt með Sturlu Bárðarsyni viðstaddur við fund þeirra Þorvalds og Hrafns á Granda í Dýrafirði.² Þeir bræður Tómas og Eyvindr voru og í liði með Hrafn í bæði þau skifti, sem Þorvaldr fór að honum enn varð frá að hverfa við svo búíð, og Halldórr, þriðji bróðirinn, var með honum í síðara skiftið af þessum tveimur.³

Ragnheiðarsynir voru fjórir að tölu: Krákr, Eyvindr, Tómas og Halldórr. Krákr er talinn fyrstur þeirra bræðra í 10. k. sögunnar,⁴ og mun hann hafa verið elztur. Hann er riðinn við eftirmálið eftir Markús Gíslason af Rauðasandi, sem frá er sagt í upphafi sögunnar,⁵ enn síðan dettur hann alt í einu úr sögunni, og kemur hvergi við deilur Þorvalds og Hrafns eins og hinir bræðurnir. Hvernig á þessu stendur er nú ekki unt að segja, enn líklega hefur Krákr annaðhvort dáíð, þó að sagan geti þess ekki, eða farið af landi burt eða gengið í klaustur. Hinir bræðurnir lifðu allir Þorvald Vatnsfirðing. Eyvindr bjó í Haga á Barðaströnd, enn Tómas í Selárdal, þegar Þórðr kakali kom til Vestfjarða 1242.⁶ Nokkrum árum áður (1235) hafði Halldórr búíð á Hóli í Bolungarvík, enn synir hans, sem þá voru upp komnir, urðu berir að fjörráðum við Órækju Snorrason, sem þá var ríkastur um þær sveitir, og fyrir það tók Órækja Hólsland af Halldóri og fór hann þá vestur í Otradal í nágrenni við bræður sína.⁷ Halldórr virðist hafa verið yngstur bræðranna. Um tvo af þeim að minsta kosti, Eyvind og Tómas, vitum vjer, að þeir voru prestar, og eru þeir báðir kallaðir góðir menn og

¹ Sturl.¹ II, 33. bls. ² I, 184. bls. ³ II, 307. bls. Bisk. I, 672. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 23. bls. ⁵ I, 177. bls. ⁶ II, 296. bls. Bisk. I, 660. bls.

⁷ Sturl.¹ II, 27. bls. ⁸ I, 179.—180. bls. ⁹ II, 299.—300. bls. Bisk. I, 663.—664. bls. Sturl.¹ II, 30. bls. ¹⁰ I, 182. bls. ¹¹ II, 302.—303. bls. Bisk. I, 667.—668. bls.

¹² Sturl.² II, 288. bls. Bisk. I, 654. bls.

¹³ Sturl.² II, 283. og 284. bls. Bisk. I, 649. og 650. bls.

¹⁴ Sturl.¹ III, 3., 9. og 27. bls. ¹⁵ II, 2., 8. og 23. bls.

¹⁶ Sturl.¹ II, 164.—166. bls. ¹⁷ I, 332.—333. bls.

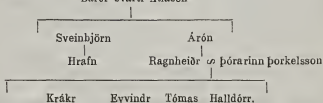
göfgir.¹ Þeir voru náskyldir Hrafn Sveinbjarnarsyni, manni firnari enn bræðrungr.² Í Skálholts annál er getið um andlát Tómasar prests við árið 1253, og er eigi ólíklegt, að sá Tómas sje sami maður og Tómas Ragnheiðarson³, og í ártíðaskrá þeirri, sem prentuð er í Langebek, *Scriptores rer. Danicarum* VIII, 555. bls. og í Sturl.² II, 472. bls. er dauðadagur hans talinn 7. maí.⁴

Sagan ber þess víða menjar, að höfundur hennar hefur verið klerkur. Þetta má á mörgum stöðum lesa á milli línanna í sögunni, enn einkum er það ljóst af því, að sagan tilfærir á latínu orð Páls postula: *Alii gratia sanitatum in eodem spiritu* (1. Cor. 12. 9.)⁵, og þýðir þau á íslenzku.⁶ Vafalaust hefur höfundurinn einnig verið náskyldur Hrafn og líklega afkomandi Bárðar svarta.⁷ Einkennileg í þessu efni eru orð hans um dýrgrip þann, sem Bjarni Kolbeinsson Orkneyingabiskup gaf Hrafn: «þat fingurgull, er stóð eyri, ok var merkt á hrafn ok nafn hans, svá at innsigla má með.»⁸ Af nútíðinni «má» liggur nærri að álykta, að höfundurinn hafi haft þennan ættargrip undir höndum, þegar hann skrifaði þetta. Það lítið, sem sagan þannig fræðir oss um

¹ Sturl.¹ III, 3. og 27. bls. ² II, 2. og 23. bls.

² Sturl.¹ I, 51.—52. bls. ³ I, 192. bls. ⁴ II, 288. bls. Bisk. I, 654. bls. Frændsemi þeirra var þannig háttað:

Bárðr svarti Atlason

⁵ Ísl. annálar, útg. G. Storms, 191. bls. Grönlands hist. Mindesmærker II, 726. bls.

⁶ Sjá nú einnig Ísl. Ártíðaskrár, útg. Jóns yngra Þorkelssonar, 116. og 122. bls.

⁷ Sturl.² II, 280. bls. Bisk. I, 645. bls.

⁸ Þýðingin («sumum mönnum er gefin miskunn heilags anda») er reyndar eigi rjett, enn þó sjest á sambandinu, að höf. hefur skilið rjett hugsunina í orðum Páls. Hjer er því eitthvad aflagað í handritunum og virðist líklegt, að upphaflega hafi staðið: «Sumum mönnum er gefin miskunn lækningar af (i?) helgum anda».

⁷ Sbr. Sturl.² II, 276. bls. Bisk. I, 640. bls.: «Svá kom lækning af guðs miskunn fyrsta sinni í kyn Bárðar svarta».

⁶ Bisk. I, 641. bls. Sturl.² II, 277. bls.

lífskjör og æfi höfundarins, kemur þannig vel heim við getgátu Guðbrands Vigfússonar, að einhver af Ragnheiðarsonum hafi samið söguna. Samt sem áður verður þetta aldrei meira enn getgáta, og sumt er jafnvel, sem mælir á móti því, að Tómas eða Eyvindr sje höfundurinn. Að því er Tómas snertir, er það til fyrirstöðu, að sagan vitnar til hans sem heimildarmanns, enn það mundi hún varla gera, ef hann sjálfur væri höfundurinn. Báðir voru þeir bræður mægdir við Sturlusonu, því að Tómas átti Höllu dóttur Þórðar Sturlusonar, enn Eyvindr Þórunni, dóttur Vigdísar, systur Sturlusona, og virðist Eyvindr að minsta kosti hafa verið vinur Sighvats Sturlusonar og sona hans, þar sem hann lét son sinn heita eftir Kolbeini Sighvatssyni.¹ Enn nú er athugavert, að söguhöfundinum liggja óvingjarnlegar orð til Sighvats Sturlusonar,² enn við er að búast, ef Eyvindr (eða jafnvel Tómas) væri höfundurinn. Þriðja bróðurinn Halldór þekkjum vjer minst, enn það eru engu meiri líkur til, að hann sje höf. enn aðrir menn nákomnir Hrafn, t. d. Sturla Bárðarson, frændi hans, eða Sámr prestur Símonarson, mágur hans,³ eða Magnús Þórðarson, systursonur hans, sem átti aðild víg-sakar eftir Hrafn.⁴ Um fjórða bróðurinn, Krák, hef jeg þegar tekið það fram, að það er ekki einu sinni víst, að hann hafi lifað Hrafn.

¹ Sturl.¹ III, 3., 9. og 27. bls. ² II, 2., 3., 8. og 23. bls.

² Sturl.¹ II, 298. bls. Bisk. I, 662. bls., sbr. Sturl.² II, 296. bls. Bisk. I, 660. bls.

³ Í 15. k. er Guðrún systir Hrafn's enn kona Sáms prests tilfærð sem heimild fyrir visu Guðmundar Galtasonar (Sturl.¹ II, 28. bls.

² I, 180. bls. ² II, 300. bls. Bisk. I, 665. bls.). Sáms er getið í 2. k. (Sturl.² II, 276. bls. Bisk. I, 640. bls.), sbr. Sturl.¹ I, 52. bls.

³ I, 192. bls.

⁴ Um Magnús þennan vitum vjer eigi annað enn það, sem stendur í lok sögunnar. Meðal þeirra Vestfirðinga, sem fjellu í Örlygsstaðabardaga, er talinn Markús Magnússon næstur á eftir Hrafnssonum Sveinbjarnarsonar, Sveinbirni og Kráki (Sturl.¹ II, 225. bls. ² I, 380. bls.), og er eigi ólíklegt, að Markús þessi hafi verið sonur Magnúsar Þórðarsonar, heitinn eftir Markúsi hinum sterka bróður Hrafn's, sem sagan getur um í 2. k. (Sturl.² II, 276. bls. Bisk. I, 640. bls.). Vera kann, að Magnús Þórðarson sje sami maður og Magnús prestur í Aðalvík, faðir Snorra Magnússonar, þess sem Órækja lét drepa (Sturl.¹ II, 151. og 164. bls. ² I, 321. og 331.—332. bls.), enn alt er það óvíst.

Það verður því eigi sagt með neinni vissu, hver sje höfundur Hrafnssögu, enn hitt er víst, að Sturla Þórðarson getur ekki verið það. Næst kemur þá til skoðunar, hvort Sturla hafi sjálfur innlimað þessa sögu í verk sitt, eða safnandi Sturlungu hafi aukið henni inn í.

Í handritum Sturlungu stendur Hrafn saga milli 35. og 37. k. Íslendinga sögu (samkvæmt kapítulatalinu í útg. Guðbr. Vigfússonar).¹ Í 33. og 34. kap. er sagt frá missætti þeirra Halls Kleppjárnssonar og Kálfs Guthormssonar og vígi Halls, enn í 35. k. frá utanferð Guðmundar biskups Arasonar (1214) og Arnórs Tumasonar (1213) og endar þessi kapítuli á því. að Guðmundr biskup hafi verið hinn fyrsta vetur í Vfk austur og lengst hafi hann verið með Nikulási biskupi. Þá kemur útdrátturinn úr Hrafn sögu og byrjar á 11. k. með þessum orðum: »Nú er þar til at taka, er fyr var frá horfit, at þá er þeir Guðmundr biskup ok Hrafn Sveinbjarnarson kómu út, ok þeir höfðu áðr einn vetr verit í Noregi, fór Hrafn vestr í Arnarfjörð á Eyri til bús síns«, o. s. frv.² Hjer virðist það undir eins óeðlilegt, að frásögnin skuli stökkva þannig frá hinu síðari utanferð Guðmundar biskups til útkomu hans úr hinni fyrri ferð, og gefur það grun um, að hjer sje ekki fylgt frumriti Sturlu. Þetta verður enn ljósara, þegar Guðmundar saga »hin elzta« í Resensbók er tekin til samanburðar. Í þessari sögu er biskups-saga Guðmundar tekin að mestu eftir Íslendinga sögu Sturlu. Jeg hef þegar áður sýnt fram á, að höfundur þessarar Guðmundar sögu hefur þekkt Hrafn sögu og að hann tekur eftir henni kafla úr ferðasögu þeirra biskups og Hrafn til Noregs, sem Sturlunguhandritin hafa ekki. Aftur á móti sleppir hann öllum hinum síðara kafla Hrafn sögu, frá 11. k. og út söguna sem stendur í Sturlunguhandritunum, enn hefur í stað þess stutta grein um það, að víg þeirra Halls Kleppjárnssonar og Hrafn hafi orðið sama veturinn, Halls á jólaðöstu, enn Hrafn á laugaðöstu, og hnýtir þar við, eftir Hrafnssögu, jarteininni um sólarsteiuinu og kyrtilinn, sem Guðmundr biskup hafði gefið Hrafn. Þessa grein hefur hann í eðlilegri röð, næst á eftir frásögninni um víg Halls, sem er samhljóða 33. og 34. k. í Íslendinga sögu, og víkur síðan sögunni að utanferð þeirra Guðmundar biskups

¹ Sturl.² I, 228. bls. neðanmáls, shr. ² I, Prolegomena cviii. bls.

² Sturl.¹ II, 20. bls. ² I, 175. bls.

og Arnórs Tumasonar (35. kap. Íslendinga sögu)¹. Nú er það athugavert, að í Hrafnis sögu Sturlunguhandritanna er alveg sami samانبurður á dauða þeirra Halls og Hrafnis, og að þennan samانبurður vantar í hina sjerstöku Hrafnis sögu.² Þessi samانبurðargrein, sem er sameiginleg fyrir Resensbók og Sturlungu, hlýtur því að hafa staðið í frumriti beggja, Íslendinga sögu Sturlu, og er líklegt, að hún hafi þar staðið næst á eftir frásögninni um víg Halls (34. k.) eins og í Resensbók og orðuð á sama hátt og þar, með tilvitnun í Hrafnis sögu, sem auðvitað er slept í Hrafnis sögu Sturlungu, því að slík tilvitnun átti ekki þar við. Enn hafi nú Sturla sjálfur sett þessa tvo viðburði, annan á Vestfjörðum, enn hinn í Eyjafirði, í tíðarsamband hvorn við annan, virðist mega ganga að því vísu, að hann mundi hafa skotið inn Hrafnis sögu næst á eftir vígi Halls, ef hann sjálfur hefði tekið hana inn í verk sitt. Hin óeðlilega niðurskipun í Sturlunguhandritunum bendir þannig til þess, að Hrafnis sögu ágripið sje ekki komið inn í Sturlungusafnið af hans völdum, enn hins vegar er það auðskilið, hvernig stendur á því, að safnandi Sturlungu hefur ekki hleypt Hrafnis sögu inn í Íslendinga sögu eftir frásögnina um víg Halls, þar sem hin umrædda samانبurðargrein stóð, heldur einum kapitula síðar, þegar búið var að skýra frá utanferð Guðmundar biskups árið 1214. Hrafnis saga endar einmitt árið 1214 á sættargjörð Þóðar Sturlusonar um víg Hrafnis, sem hann kvað upp á alþingi það sumar; það er auðsætt, að safnandinn hefur viljað halda Íslendinga sögu til þess árs, sem Hrafnis saga endar á, áður enn hann byrjaði á Hrafnis sögu kaflanum.

Guðbrandur Vigfússon ætlar eins og jeg, að textinn í Resensbók sje hjer nær Íslendinga sögu Sturlu enn textinn í Sturlungu, og hefur hann því tekið hina umræddu samانبurðargrein úr Resensbók upp í Íslendinga sögu, enn sett hana á eftir 35. k. í staðinn fyrir á undan honum, því að hann hefur ekki sjeð, að röðin er hjer upphafleg í Resensbók. Tilvitnanina til Hrafnis sögu tekur hann einnig inn í Íslendinga sögu eftir Resensbók, og mun það rjett, enn sje svo, þá er óhugsandi, að Hrafnis saga hafi frá upphafi staðið í Íslendinga sögu, og ber þannig alt að sama brunni.³

¹ Bisk. I, 506. bls.

² Sturl.¹ II, 35. bls. ³I, 186. bls.

³ Sturl.² I, 227.—228. bls. Aftur á móti er það mjög vafasamt.

Enn er þó ótalin ein hin merkasta og þýðingarmesta röksemd því til sönnunar, að Sturla hafi ekki sjálfur tekið Hrafn sögu inn í Íslendinga sögu sína. Sturlunga sleppir 10 hinum fyrstu kaþítulum af Hrafn sögu og byrjar á 11. k., þar sem segir frá útkomu þeirra Hrafn og Guðmundar, eða með öðrum orðum: þar sem prestsaga Guðmundar hættir. Hrafn saga er þannig í Sturlungusafninu beinlínis áframhald af prestsögu Guðmundar hins góða, eins og líka sjest á inngangsorðunum, sem Sturlunga hefur í upphafi Hrafn sögu: »Nú er þar til að taka, er fyrr var frá horfit«. Þessi orð vísa bersýnilega til niðurlags prestsögunnar í málinu á undan. Enn nú hef jeg áður sannað það, að Sturla hefur ekki tekið prestsöguna inn í Íslendinga sögu sína. Hlýtur þá hið sama að ganga yfir Hrafn sögu, sem er áframhald prestsögunnar.

Það má þannig álíta fullsannað, að Sturla hafi að eins lauslega minzt á víg Hrafn Sveinbjarnarsonar í Íslendinga sögu sinni, enn vitnað til Hrafn sögu um aðra þá atburði, sem Hrafn saga skýrir frá. Þetta er einnig í alla staði hið eðlilegasta. Það má telja víst, — þótt ekki væri tilvitnanin í Resensbók, — að Sturla hafi þekt Hrafn sögu, því að Tómas Þórarinsson, sem manna mest er riðinn við samning Hrafn sögu, að minsta kosti sem heimildarmaður, átti systur hans Höllu. Hafi Sturla sjálfur átt afskrift af Hrafn sögu, sem ekki er ólíklegt, hefur hann álitid það óþarfa, að taka hana í heild sinni eða part af henni inn í rit sitt. Hins vegar gat hann ekki gengid alveg þegjandi fram hjá hinum merkilegu deilum þeirra Þorvalds og Hrafn, enn þar sem til var sjerstök saga um þetta efni, gat hann látið sjer nægja, að drepa að eins á helzta viðburðinn, víg Hrafn, enn vísa að öðru leyti til sögunnar.

Það er mikið lán að hin sjerstaka Hrafn saga hefur geymzt til vorra tíma, því að ef vjer berum hana saman við Sturlungu, fáum vjer nokkra hugmynd um meðferð þess manns, sem tók Sturlungu saman, á sögum þeim, sem hann innlimaði í safu sitt. Í Hrafn sögu Sturlungu sjest alstaðar nokkur, enn þó

hvort Guðbrandur Vigfússon hefur rjett fyrir sjer, þar sem hann tekur frásögnina um sólarsteininn og kyrtilinn inn í Íslendinga sögu. Líklegra þykir mjer, að Resensbókarsagan hafi þetta úr Hrafn sögu líkt og kaflann um utanferð Guðmundar og Hrafn.

hóðleg, viðleitni að stytta. Þannig sleppir hún ýmsum vísun¹ og upptalningi þeirra manna, sem voru að vígi Hrafn.² Greininni um Viðiness bardaga og heimsókn höfðingja að Hólum er og slept,³ auðvitað af því, að frá þessu er greinilega sagt á öðrum stað í Sturlungu. Á einum stað hefur textinn aflagast lítið eitt, sakir þessarar viðleitni að stytta.⁴ Aftur á móti er Sturlunga sumstaðar nákvæmari og eflaust rjettari enn hin sjerstaka saga.⁵ Þetta sýnir, að handritið, sem safnandi Sturlungu hefur haft fyrir sjer, hefur á sumum stöðum verið fyllra og upphaflegra enn frumrit þeirra tveggja skinnbóka, sem liggja til grundvallar fyrir texta hinnar sjerstöku sögu. Á stöku stað bætir Sturlunga inn greinum, sem ekki hafa staðið í hinni upphaflegu Hrafn sögu, t. d. greininni um það, hversu langt hafi liðið frá vígi Halls Kleppjárnssonar til aftöku Hrafn, og er sú grein tekin eftir Íslendinga sögu Sturlu, enn fremur nokkrum athugasemdum um Ragnheiði. móður þeirra Seldæla,⁶ sem eru teknar úr þeim kapitulum Hrafn sögu, sem Sturlunga sleppir og loks orðunum: »Nú er þar til at taka er fyrir var frá horfít, at«, sem sameina Hrafn sögu við málið á undan.⁷ Að öðru leyti er texti sögunnar í Sturlungu í öllu verulegu hinn sami, sem í hinni sjerstöku sögu.

¹ T. d. vísunum: »Hver gekk hyrjar þverrir«, (Sturl.² II, 298. bls. Bisk. I, 659. bls.), »Betr vill ægis otra«, (Sturl.² II, 296. bls. Bisk. I, 660. bls.), »Vist eru farnir flestir«, (Sturl.² II, 296. bls. Bisk. I, 660. bls.) og »Sér gekk hokka hneykir«, (Sturl.² II, 306. bls. Bisk. I, 671. bls.) með inngangsorðum vísanna.

² Sturl.² II, 306. bls. Bisk. I, 671. bls.

³ Sturl.² II, 297.—298. bls. Bisk. I, 662. bls.

⁴ Í 14. k. seinast (Sturl.¹ II, bls. 26²². ² I, bls. 179²⁶. sbr. Sturl.² II, bls. 299¹⁴. Bisk. I, bls. 663²⁸).

⁵ Þannig sleppir hin sjerstaka saga í 15. k. orðunum: »Eyvindi ok Tómasi«, og »ok í þekjunni víða«, (Sturl.¹ II, bls. 27¹. ² I, bls. 179²⁵. sbr. Sturl.² II, bls. 299¹⁴. Bisk. I, 663. bls. neðst og Sturl.¹ II, bls. 27⁰. ² I, 180³, sbr. Sturl.² II, bls. 299¹², Bisk. I, bls. 664⁸), og í 20. k. segir hún, að þorvaldr hafi rænt marga þingmenn »sona Hrafn«. sem er rjettara enn hitt, sem stendur í hinni sjerstöku sögu, að hann hafi rænt marga þingmenn »Hrafn«, því að hann var þá veginn.

⁶ Sturl.¹ II, 20.—21. bls. ² I, 175. bls. (12. kap.), sbr. Bisk. I, 654. bls.

⁷ Sturl.¹ II, 20. bls. (12. k.). ² I, 175. bls. (11. k.).

8. þáttur.

Um afstöðu Íslendinga sögu og Áróns sögu.

Íslendinga saga segir allnákvæmlega frá æfintýrum Áróns Hjörleifssonar. Hún minnst þess, að hann hafi vaxið upp í Hítardal hjá Þorláki Ketilssyni¹, og fylgir honum síðan norður fyrir land, þegar hann fór þangað til liðs við Guðmund biskup Arason með Eyjólfí Kárssyni og segir frá því, að hann var í aðförinni að Tuma Sighvatssyni, og frá viðureign hans við Sturlu Sighvatsson í Grimsey og undankomu þaðau, enn fremur frá sekt hans og hrakningum þeim, er hann varð fyrir í sektinni, þangað til hann komst utan. Frá öllum þessum atburðum er og sagt í Áróns sögu. Það er því nauðsynlegt að rannsaka afstöðu Íslendinga sögu við sögu Áróns. Hjer má nú hugsa sjer eitt af fernu, *annaðhvort* hefur höf. Íslendinga sögu haft fyrir sjer Áróns sögu, *eða* höf. Áróns sögu hefur haft fyrir sjer Íslendinga sögu, *eða* höfundar beggja sagnanna hafa haft fyrir sjer eitt sameiginlegt frumrit, *eða* báðar sögurnar eru sjálfstæðar og hvor annari óháðar. Úr þessu verður rannsókn sú að skera, sem hjer fer á eftir.

Á rannsókn þessari er nokkru meira vandhæfi, enn ella mundi, vegna þess að hin sjerstaka Áróns saga er ekki til vor komin heil og óbreytt frá hendi höfundarins. »Hún var á 17. öld að eins til á einni skinnbók, og þaðan eru öll önnur handrit hennar komin. Bók þessi er Nr. 551d. í 4° í safni Árna, enn nú er ekki til nema 1 ör (8 blöð) af henni; á fyrri hluta arkarinnar, 5^{1/2} blaði, er síðari helmingur sögunnar, enn á 2^{1/2} síðasta blaði er upphaf Þórðar sögu hreðu. Bókin er allvel rituð, í lok 14. aldar á að gizka . . . Á miðri 17. öld var bókin í Skálholti, og var þá fyllri enn nú«; þó vantaði þá 2 blöð í hana, sitt á hvorum stað í sögunni; »er til afskrift sjera Jóns Erlendssonar í Villingaholti af Áróns sögu þessari (AM. 212. folio) . . . Þessi afskrift sjera Jóns er einhver hin lakasta, sem til er frá hans hendi, því að skinnbókin hefur að framan verið mjög máð; . . . þar að auki er nú ekki svo vel, að vjer höfum afskrift sjera Jóns heila, því mörg blöð hafa týnzt úr henni; verðum vjer því að bjargast við afskrift á aðra hönd, ritaða í

¹ Sturl.¹ II, 48. bls. ² I, 233. bls.

Vigur 1682.¹ Á þessum handritum er grundvölluð útgáfa hinnar sjerstöku Áróns sögu í Bisk. I, 619.—638. bls. og í Sturl.² II, 312.—347. bls., og hefur útgefandinn, Guðbrandur Vigfússon, fylgt skinnhandritinu, það sem það nær, enn þá kafla, sem vantaði í það, hefur hann tekið eftir afskrift sjera Jóns Er-
lendssonar, enn þar sem vantaði í hana, hefur hann farið eftir Vigrarbók. Með þessu móti hefur útgefandanum tekizt að setja aftur saman hina sjerstöku Áróns sögu, eins og hún var í skinn-
handritinu 551d. 4°, meðan það var fyllra enn nú, á 17. öld. Enn þar tvær eyður, sem þá voru í söguna, mundu standa auðar og ófullar, ef ekki væri handritið Resensbók (AM. 399, 4°) af Guðmundar sögu Arasonar »hiinni elztu«, sem er sam-
setningur af prestsögu Guðmundar, Íslendinga sögu Sturlu og Áróns sögu.² Úr þessu handriti hefur útgefandinn fyllt báðar eyðurnar í Áróns sögu. Enn nú er það aðgæsluvert, að Resens-
bók fylgir engan veginn trúlega Áróns sögu í þeim köflum, þar sem vjer höfum hana til samanburðar, heldur bætir inn í hana hjer og hvar greinum úr Íslendinga sögu Sturlu eftir geðþótta.³ Það er

¹ Bisk. I, LXVI. bls.

² Bisk. I, LXI.—LXII. bls.

³ Resensbók fylgir báðum þessum sögum á vixl án fastrar reglu. Þannig ber henni saman við Ár. um það, að Einarr skemmingur hafi fengið í fyrsta sinn á páskum nefdreyra þann, sem síðar dró hann til dauða, og er hann þá kominn úr Málmey til Grímseyjar með Guðmundi biskupi (Bisk. I, 521.—522. bls. = Ár. Sturl.² II, 318.—319. bls.), enn Íslendinga saga segir, að biskup hafi setið í Málmey »um fram páska«, og að þar hafi Einarr andast af nefdreyra, enn eftir páska hafi biskup farið norður til Grímseyjar, (Sturl.¹ II, 66. bls. ²I, 253. bls.). Enn rjett á eftir hleypir Resens-
bók inn heilum kapitula úr Íslendinga sögu, sem ekki stendur í Ár. (Bisk. I, 522.—523. bls. = Sturl.¹ II, 66.—68. bls. ²I, 253.—254. bls.). Upphaf 80. k. Guðmundar sögu er í Resensbók tekið eftir Íslendinga sögu, enn alt í einu, í miðri setningu, skiftir hún um og fylgir Ár. út kapitulan (Bisk. I, 523.—524. bls. 3. neðan-
málsgr. Sturl.¹ II, 68. bls. ²I, 254.—255. bls. Ár. Sturl.² II, 319. bls.); aftan til í kapitulanum bætir þó Resensbók inn í Áróns sögu textann litilli grein úr Íslendinga sögu um liðsfjölda biskupsmanna (Bisk. I, 525. bls. 2. neðanmálsgrein = Sturl.¹ II, bls. 68°. ²I, bls. 255°), og var það þó óparfi, því að Ár. getur síðar um, hve marga menn biskup hafi haft til varnar (Sturl.² II, bls. 321°), og Resens-
bók tekur einnig þá grein eftir Ár. (Bisk. I, bls. 526°). Síðast í

því ekkert að marka, þó að *Resensbók* og Íslendinga saga hafi *mart líkt* í frásögninni um Áróð, þar sem vjer höfum ekki hina sjerstöku Áróðs sögu til samanburðar, því að þetta getur verið komið beinlínis úr Íslendinga sögu inn í *Resensbók*. Aftur á móti má ganga að því vísu, ef *Resensbók greinir á* við Íslendinga sögu, að þau atriði sje tekin úr Áróðs sögu, því að í þættinum um Áróð hefur *Resensb.* ekki haft fyrir sjer fleiri enn þessar tvær sögur.

Af því, sem nú var sagt, leiðir það, að vjer megum fyrst um sinn als ekki taka neitt tillit til *Resensbókar*, þegar vjer nú tökum fyrir oss að rannsaka afstöðu Íslendinga sögu og Áróðs sögu, heldur verðum vjer að bera Íslendinga sögu saman við hina *sjerstöku* Áróðs sögu, svo langt sem hún nær. Að því búnu munum vjer taka fram þau atriði, sem *Resensbók greinir á* um við Íslendinga sögu, og rannsaka, hvort þau gefa tilefni til nokkurrar ályktunar viðvíkjandi því máli, sem hjer ræðir um.

Í formála sínum fyrir Biskupasögum fer Guðbr. Vigfússon svo látandi orðum um sambandið milli Íslendinga sögu Sturlu og Áróðs sögu:¹ »Það má sjá, að Sturla hefur ekki þekt Áróðs sögu, þegar hann setti saman Íslendinga sögu sína (Sturlungu); það sjest á frásögn Sturlu um Grímseyjarfór og hrakninga Áróðs, sem ávalt er með öðrum orðum sagt hjá Sturlu enn hjá hinum, og ekki lítill atvikamunur. Enn það lítur og svo út, sem höf. Áróðs sögu hafi ekki þekt Sturlungu, því sumum atvikum um hrakninga Áróðs sleppir hann, sem standa í Sturlungu, er hann mundi varla hafa gert, ef hann hefði þekt þá bók».

Eftir nákvæman samanburð á þeim tveim sögum, sem hjer er um að ræða, hef jeg komizt alveg að sömu niðurstöðu og Guðbrandur Vigfússon, að hvorugur söguritariinn hafi þekt annan. Jeg mun nú leitast við að sanna þetta nákvæmar.

Vjer skulum þá fyrst taka það fram, sem í fljótu bragði kynni að virðast mæla með því, að sögurnar sjeu ekki óháðar hvor annari. Íslendinga saga segir frá því, að Áróð hafi vaxið

sama kapitula eykur *Resensbók* enn inn lítilli grein úr Íslendinga sögu (Bisk. I, bls. 525²⁰ = Sturl.¹ II, bls. 68²⁰. ²I, bls. 255⁷). Þetta virðist vera nóð til að sýna, hvornig *Resensbók* hleypur úr einni sögunni í aðra.

² Bisk. I, LXVII. bls.

upp að fóstri »með ágætum manni Þorláki Ketilssyni í Hitardal«, og að þeir Sturla Sighvatsson hafi verið fóstbræður, þar til er Sturla fór burt úr Hitardal fimtán vetra gamall til föður síns, enn Áróni í Flatey til Eyjólfs. »Kómu þá í greinir nokkurar með þeim, áður þeir skildu..¹ Þetta kynni í fljótu bragði að virðast vera útdráttur úr Áróns sögu 2. k., sem segir frá þessu miklu greinilegar, og að nokkru leyti með keimlikum orðum.² Þó er orðavalið ekki svo líkt, að af því megi ráða, að önnur sagan hafi haft hina fyrir sjer, og hjer við bætist, að það er nokkuð vafasamt, hvort vjer höfum hjer Íslendinga sögu textann upphaflegan og óbreyttan. Sturla er annars ekki vanur því, þó að hann nefni einhvern höfðingja, að kalla hann »ágætan mann«, og þetta er hjer því grunsamara, sem þetta heiðursnafn er á þessum stað haft um Þorlák Ketilsson, sem virðist hafa verið forfaðir safnanda Sturlungu. Það er því mjög líklegt, að safnandinn hafi hjer aukið þessu inn í til þess að heiðra forföður sinn, og ef til vill hefur hann breytt fleiru í þessum litla kafia. Af honum einum verður því ekkert ráðið. Aðgæzluverð er líka ósamkvæmni sú, sem er á milli sagnanna um það, að Íslendinga saga segir, að Áróni hafi farið beint frá Þorláki til Eyjólfs í Flatey, enn Áróns saga, að hann hafi fyrst farið til Helga föðurbróður síns og síðar með honum til Eyjólfs.

Sagan um það, þegar Tumi Sighvatsson hrakti Guðmund biskup af stóli sínum út til Málmeyjar og settist sjálfur á Hóla stað, er alt öðruvísi sögð í Íslendinga sögu enn í Áróns sögu. Orðavalið er ólíkt og efnið ekki heldur hið sama, því að hjer fyllir hvor sagan aðra. Íslendinga saga segir þannig frá samningum Tuma við bændur í Skagafirði, sem Áróns saga getur ekki um, enn aftur á móti segir Íslendinga saga ekki frá því, sem stendur í Áróns sögu, að biskup hafi sent vestur eftir Eyjólfi Kárssyni. Að eins ein lítil málsgrein er lík í báðum sögunum, enn það virðist geta verið sprottið af tilviljun einni, enda eru orðin ekki alveg samhljóða.³

¹ Sturl.¹ II, 43. bls. ² I, 233. bls.

² Bisk. I, 620. bls. Sturl.² II, 313. bls. Þau orð í Áróns s., sem einkum minna á Íslendinga sögu, eru þessi: »Maðr hét þorlákr ok var Ketilsson, er bjó í Hitardal. . ., ok var göfugmennir mikit«. »Enn þá er meirr tók at greinask með þeim kumpánum« o. s. frv.

³ Sturl.¹ II, 65. bls. ² I, 252. bls.: »Tumi sezk nú á staðinn með sveit sína, sem hann væri hans föðurleifð«. Sbr. Áróns s. Bisk.

Áróns saga segir því næst frá útivist Bagla¹ í Málmei og aðdráttum þeirra; enn þá kemur hin fyrri eyða í hinni sjerstöku Áróns sögu.² Eftir eyðuna byrjar sagan á för Bagla til Grímseyjar og veru þeirra þar, þangað til Sighvatr og Sturla koma.³ Allur þessi kafli er mjög ólíkur Íslendinga sögu, og hef jeg áður tekið fram missagnirnar um andlát Einars skemmings.⁴ Þá hefst sagan um Grímseyjarför þeirra Sturlu og Sighvats. Frásögnin um þá atburði, sem urðu í Grímsey, er svo mismunandi í sögunum, að það er auðsjeð, að hjer er um tvær sjálfstæðar sögusagnir að ræða. Þannig segir Íslendinga saga, að í einni vik hafi 11 verið til varnar með Áróni, enn Áróns saga, að hann hafi verið við 18. mann, þar sem hann var staddur.⁵ Viðureign þeirra Áróns og Sturlu er reyndar líkt lýst í báðum sögunum, enn þó er orðavalið mismunandi, og svo er líka ósamkvæmni í því, að Íslendinga saga segir, að Sturla hafi þegar í fyrstu atlögu lagt í kinn Áróni og um þveran munninn og út um aðra kinn, enn Áróns saga getur reyndar um þetta sár, enn í annari röð, og segir ekki, hver því hafi sært.⁶ Íslendinga saga segir, að tveir prestar, Snorri og Knútr, hafi verið teknir í kirkjugarði og geldir. Áróns saga getur um hið sama, enn segir, að þeir hafi verið dregnir *úr kirkju*.⁷ Íslendinga saga talar ekkert um það, að Einarr skemmingur hafi verið grafinn upp og líkinu misþyrmt, eins og Áróns saga segir frá,⁸ og stendur þetta í sambandi við missögnina, sem áður var á drepið, að Áróns s. lætur Einar andast í Grímsey, enn Íslendinga saga í

I, 517. Sturl.² II, 314: «Settisk þá Tumi á staðinn at Hólum, ok lagði undir sik heilagra manna eign, svá sem hann væri erfingi orðinn».

¹ Svo nefni jeg biskupsmenn, eins og Guðmundr skáld Oddsson gerir í vísu þeirri, sem tilfærð er í Íslendinga sögu 49. k. (Sturl.¹ II, 68. bls.)² I, 254. bls.).

² Bisk. I, 517. bls. 2. neðanmálgrein.

³ Bisk. I, 521. bls. 2. neðanmálgrein.

⁴ Sjá hjer að framan 255. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 69².² I, 255¹⁷. Sbr. Áróns sögu, Bisk. I, 525¹⁸. Sturl.² II, 320².

⁶ Sturl.¹ II, 69¹⁹.² I, 255²⁰. Sbr. Áróns s. Bisk. I, 528¹⁹. Sturl.² II, 322¹⁶.

⁷ Sturl.¹ II, 69²⁰.² I, 255²¹. Áróns s. Bisk. I, 529²¹. Sturl.² II, 322¹⁷.

⁸ Bisk. I, 529—530. Sturl. II, 323. bls.

Málmey. Um skilnað þeirra mága Áróns og Eyjólfss ber sögunum ekki heldur saman. Íslendinga saga segir, að Árón hafi legið í brúkinu eftir viðureign þeirra Sturlu, þangað til Eyjólfur kom til hans, og hafi Eyjólfur tekið hann í faðm sjer og borið hann út á skip, enn Áróns saga, að Árón hafi setið með vopnum sínum, þegar Eyjólfur kom að honum og gengið með honum til skipsins. Þá tekur við síðari eyðan í hinni sjerstöku Áróns sögu.

Það má þó með engu móti ganga fram hjá því þegiandi, að í Grimseyjar þætti Áróns sögu er einn lítil kafi mjög líkur og í Íslendinga sögu. Það er frásögnin um það, þegar Árón sækir vopn Tuma, og einkum um viðtal hans við Guðmund biskup.¹ Samt er svo mikil ósamkvæmni á milli sagnanna jafnvel á þessum stað, að þær sýnast vera hvor annari óháðar. Þannig segir Íslendinga saga, að viðtal þeirra Áróns og biskups hafi orðið, þegar Árón var á heimleið að sækja vopnin, enn Áróns saga, að Árón hafi haft tal af biskupi, þegar hann hafði tekið vopnin og var á leiðinni aftur niður til sjávar, og Áróns saga — sem annars er miklu fyllri enn Íslendinga saga — getur ekki heldur í þessu sambandi um draum Áróns, að biskup legði yfir hann skikkju sína, sem Íslendinga saga segir frá. Og þó að einstaka orðatiltæki í báðum sögunum sjeu svo að kalla hin sömu,² þá þarf það ekki að vera sprottið af einu öðru enn því, að báðar sögurnar segja frá sama atburðinum, einkanlega hafi hin upphaflega munnlega heimild þeirra verið hin sama, sem líklegt er, því að eflaust er frásögnin um þetta atvik komin óbeinlínis frá Áróni í báðum sögunum.

Eftir eyðuna byrjar hin sjerstaka Áróns saga á því að segja frá hrakningum Áróns um Austurland og komu hans til Svínafells.³ Íslendinga saga segir í örfáum orðum frá hinu sama,

¹ Sturl.¹ II, 69. bls. ² I, 255. bls. Áróns saga, Bisk. I, 525—526. Sturl. II, 320.

³ Ísl. s.: »(biskup) spurði ef hann (Árón) vildi skriftask. Árón kvað eigi tóm at því. »Ver góðr við fátækja menn«, segir biskup, »en sjásk munum vit enn«. Sbr. Áróns s.: »ok vil ek nú, son minn, at þú gangir til skriftar við mik.« »Ekki er nú tóm til þess, herra,« segir Árón »Vel er slíkt mælt,« segir biskup, »ok vertu sem bezt við fátæka menn en þó væntir mik, at vit sjáimsk enn síðarr.«

³ Bisk. I, 535—539. Sturl.² II, 326—329.

og þó með þeirri missögn, að hún lætur Árónn vera við annan mann, þegar hann kemur til Svínafells, enn af Áróns sögu er svo að sjá, sem hann hafi þá verið einn. Þó að Íslendinga saga fari hjer fljótt yfir sögu, þá hefur hún þó það fram yfir Áróns sögu, að hún segir, að Árónn hafi skilið eftir hjálm Tuma og brynju að Svínafelli, enn farið með saxið.¹

Öll sagan um hrakninga Áróns á Vesturlandi, eftir það að hann var sekur orðinn, er alsendis ólík í báðum sögunum. Íslendinga saga veit ekkert um samfundi Áróns og móður hans, þegar hann kom að austan, nje um dvöl hans í Árónshelli, sem Áróns saga segir frá. Báðar sögurnar geta hvor á sinn hátt um veru hans á Eyri í Arnarfirði með Hrafnssonum, enn um hitt ber þeim ekki saman, hverjar afleiðingar þessar skógarmannsbjargir hafi haft fyrir Hrafnssonu. Íslendinga saga segir, að Sturla Sighvatsson hafi búið mál á hendur þeim um bjargir við Árónn og að Staðar-Böðvarr hafi handsalað fyrir þá á þingi og goldið 10 hundruð. Enn Áróns saga segir, að Sturla hafi farið vestur í Selárdal og stefnt þangað Hrafnssonum og haft af þeim sjálfðæmi, og skyldi sex tigur hundraða gjaldast.² Íslendinga saga hefur hjer víst rjettara að mæla enn Áróns saga, því að engum getum vjer betur trúað til að segja rjett frá gjörð þessari enn Sturlu Þórðarsyni, þar sem bróðir hans handsalaði hana.

Sögurnar segja báðar frá því, er Árónn duldist í Geirþjófsfirði, nálægt hinum fornu skógarmannsstöðvum Gísla Súrssonar, og frá hrakförum þeim, sem flugumenn Sturlu Sighvatssonar fóru þar fyrir honum, enn frásögn þeirra um þetta er mjög mismunandi. Áróns saga kallar bóndann á Eyri, sem Árónn dvelur hjá, Jóhamar, enn Íslendinga saga Þórarinn. Áróns saga segir, að þeir tveir menn, sem fyrst komu til Áróns, þar sem hann var að gera að báti bónda, og síðar veittu honum gegn flugumönnunum, hafi hvorugur þekt hann, enn Íslendinga saga, að þeir hafi áður verið með Guðmundi biskupi og annar þeirra beinlínis ætlað að finna Árónn. Íslendinga saga segir, að Árónn hafi haft öxi til vígsins, enn Áróns saga, að hann hafi haft saxið Tumanaut. Í þessu sambandi segir Áróns saga frá draum Áróns, sem í Íslendinga sögu er settur í samband við bardagann í Grímsey, er

¹ Sturl.¹ II, 71. bls. ² I, 257. bls.

² Sturl.¹ II, 83. bls. ² I, 267. bls. Áróns s. Bisk. I, 621—622. Sturl.² II, 331.

honum þótti Guðmundr biskup færa sig í kórkápu sína (sbr. hjer að framan á 259. bls.). Ýmisleg ósamkvæmni er og milli sagnanna um viðureign þeirra Áróns og fjelaga hans við flugumennina, svo að auðsjeð er, að báðar sögurnar eru hvor annari óháðar. Íslendinga saga veit ekkert um dvöl Áróns að Lokinhömrum, nje að hann hafi hitt Hafþóri móðurbróður sinn þar vestra, sem Áróns saga segir. Aftur á móti er Áróns sögu jafnókunnugt um veru Áróns í hellinum í Arnarbælisdal á Barðaströnd. Íslendinga saga segir, að Árón hafi tekið skip frá Jóni Auðunnarsyni að Vaðli og farið á því suður yfir Breiðafjörð og hrundið út síðan, og hafi skipið rekið á Eyri til Þórðar Sturlusonar. Aftur segir Áróns saga, að Árón hafi fyrst farið í ýmsar eyjar á Breiðafirði, og þaðan til meginlands á Skógarströnd. Hjer hefur Íslendinga saga auðvitað rjettara að mæla, því að Sturla hefur eflaust haft söguna um þetta frá föður sínum, og gat jafnvel sjálfur munað eftir því, þegar skipið rak á Eyri, því að hann var þá nokkuð farinn að stálpast (10 vetra). Íslendinga saga segir og frá því, að Sturla Sighvatsson hafi farið við þriðja mann út til Helgafells, og að Árón hafi verið við jafnmarga menn í skógi út frá Valshamri, þegar Sturla fór þar um og viljað ráða á hann, enn *Hafþórr*¹ móðurbróðir hans hafi haldið honum, enn fremur að Sturla hafi í þessari ferð sent »Björn»² á Eyri til Þórðar að njósna um Árón, hvort hann væri þar í sveit.³

¹ Íslendinga saga nefnir þennan mann altaf þannig, enn Áróns saga *Hafþóri*.

² Þessi »Björn» kemur hjer eins og »skollinn úr sandarleggnum», því að hann hefur ekki verið nefndur áður því nafni. Af sambandinu má ráða, að hann sje sami maðurinn og annarhvor af fylgdarmönnum Sturlu í þessari Helgafellsferð, sem nefndir eru rjett á undan »Vigfúss Ívarsson» og »Kolbeinn Jónsson». Líklegast þykir mjer, að Kolbeinn sje ritvilla fyrir Kolbjörn, og að Björn sje sami maðurinn og Kolbjörn, enda sjest á hinni eldri útg. Sturl., (II, 85. bls. 2. nmgr.) að sum hdr. hafa hjer *Kolbjörn* og rjett á eftir er Björn líka nefndur *Kolbjörn* í elzta Sturlunguhdr. (Sturl.¹ I, 269. bls. 2. nmgr.). Það er líka eflaust ekki ófyrirsynju tekið fram í Íslendinga sögu, að þessi maður átti móður á Eyri. Með því er gefið í skyn að Sturla hafi sent hann í þeirri von, að fáa mundi gruna, að hann væri njósnarmaður, þar sem hann hafði svo gott erindi, að finna móður sína.

³ Sturl.¹ II, 83—85. bls. ² I, 267.—268. bls. Áróns saga, Bisk. I, 622.—627. Sturl.² II, 331—336.

Talsverðar missagnir eru í sögunum um viðureign þeirra Sturlu og Áróns að Valshamri. Samkvæmt Sturlungu kom Sturla þangað á næturþeli, enn samkvæmt Áróns sögu um dag, og er frásögn Sturlungu hjer sem víðar sennilegri, því að ýmislegt í frásögninni verður lítt skiljanlegt, ef menn hugsa sjer að það hafi farið fram um hábjartan dag, t. d. njósnaferð Hafþóris móðurbróður Áróns heim að bænum og undankoma Áróns, sem mátti heita kraftaverk, þó að dimt væri, enn er alsendis ótrúleg, hafi bjart verið, við slíkt ofurefni sem eiga var. Hafi dimt verið, er það líka skiljanlegt, sem báðar sögurnar segja, að Eirekr Birkibeinn ekki vissi, hvort hann hefði drepíð Hafþóri eða Árón, því að í björtu munu þeir hafa verið auðþektir hvor frá öðrum, annar roskinn, enn hinn ungur. Ekki ber sögunum heldur alveg saman um víg Hafþóris; segir Íslendinga saga, að hann hafi verið höggvinn í kinnina, þegar hann lá á skjánum og var að njósna, enn Áróns saga, að hann hafi verið kominn ofan af stofunni, þegar hann var veginn. Íslendinga saga getur um eitt atvik, sem Áróns sögu er ókunnugt um, að þeim Sturlumönnum sýndisk sem lýsu nokkurri brygði fyrir hamarinn ok litu þeir þar til, og að þetta stuðlaði að því að Árón komst undan, og var það síðar skoðað sem jartein Guðmundar biskups Arasonar.¹ Áróns saga enn ekki Íslendinga saga segir frá því, að maður, sem Páll hét, hafi hlotið öxarhamarshögg. Aftur á móti er Íslendinga saga ein til frásagnar um það, að það hafi verið Björn (= Kolbjörn?), sem laust Vigfús bónda á Valshamri öxarhamarshögg, og að Sturla Sighvatsson hafi haft sjálfðæmi af Vigfúsi fyrir bjargir við Árón og gert af honum Valshamarseyjar, enn um þetta hið síðara atvik mátti Sturlu Þórðarsyni vera kunnugt fremur öðrum, því að Sturla Sighvatsson greiddi síðan eyjarnar Þórði föður hans í bætur fyrir Hvammsfór. Líka greinir sögurnar á um, hvert Árón hafi flúið eftir fundinn að Valshamri; segir Íslendinga saga, að hann hafi farið beina leið að Rauðamel til móður sinnar, enn Áróns saga, að hann hafi fyrst farið að Höfða, og hafi verið sent þaðan eftir Sigríði móður hans til að lækna hann, enn seinna hafi hann farið frá Höfða að Rauðamel.²

Íslendinga saga getur þess, að Árón hafi farið frá Rauða-

¹ Bisk. II, 117. bls.

² Sturl.¹ II, 85.—86. bls. ² I, 268.—269. bls. Áróns saga Bisk. I, 627.—630. bls. Sturl.² II, 336.—339. bls.

mel í Eyrahræpp, þegar hann var fær, og dvalið á Berserkseyri með Halldóri Árnasyni og hitt þar oft föður sinn, og að Starkaðr kjappi hafi þar komið til hans. Hjer fer Sturla eflaust annaðhvort eftir sögn föður síns eða ef til vill eftir minni sínu. Áróns saga veit ekkert um neitt af þessu. Frá vígi Sigmundar snaga er og miklu greinilegar sagt í Íslendinga sögu enn í Áróns sögu, og það missagt, að Íslendinga saga segir, að Árón hafi haft Starkaðr kjappa með sjer, þegar hann drap Sigmund, og hafi Starkaðr tælt hann út úr bænum, og Árón vegið hann, þegar hann kom út, enn Áróns saga getur þess ekki, að neinn hafi verið með Áróni, og segir, að Sigmundur hafi verið úti staddur, þegar Árón bar að og drap hann. Báðar sögurnar segja, að Árón hafi farið suður á Rosmhvalanes eftir víg Sigmundar snaga, enn greinir á um það, að Áróns saga segir, að hann hafi verið þar hjá Einari Snorrasyni, móðurbróður sínum, enn Íslendinga saga, að hann hafi dvalið á Hvalsnesi hjá Þorsteini. Af Rosmhvalanesi fór Árón í Odda til Haralds Sæmundarsonar og kom hann honum utan, og ber báðum sögunum saman um það, enn um hitt fer tvennum sögunum, hvert hann hafi farið, þegar hann kom til Noregs; segir Áróns saga, að hann hafi farið til Skúla jarls, enn Íslendinga saga, að hann hafi leitað á fund Hákonar konungs.¹ Síðan minnst Íslendinga saga lauslega á Jórsalaferð Áróns, sem Áróns saga segir greinilega frá, og getur þess að lokum, að hann hafi orðið hirðmaður Hákonar konungs, og lýkur svo að segja frá Áróni, og verða sögurnar ekki framar samferða upp frá þessu.

Vjer höfum hjer að framan borið hina sjerstöku Áróns sögu, það sem hún nær, saman við Íslendinga sögu, og gengið af ásettu ráði fram hjá þeim köflum sögunnar, sem vantar í hina sjerstöku sögu og útgefandinn hefur tekið eftir Resensbók, af því að þessir kaflar eru ekki að minni skoðun brein og óbjöguð Áróns saga, heldur samtfíningur úr henni og Íslendinga sögu. Af þessum samanburði er það ljóst, að hinar umræddu sögur eru svo fullar af missögnum og enda mótsögnum hvor við aðra, að þær hljóta að vera sjálfstæðar og hvor annari óháðar. Þetta styrkist enn betur, ef vjer nú tókum þá kafla Áróns sögu til samanburðar, sem að eins standa í Resensbók. Sumt í þessum

¹ Sturl.¹ II, 86.—87. bls. * I, 269.—270. bls. Áróns saga, Bisk. I, 630.—631. bls. Sturl.² II, 339.—340. bls.

köflum er orðrjett samhljóða Íslendinga sögu og auðsjáanlega skrifað eftir henni, t. d. frásögnin um víg Tuma Sighvatssonar;¹ sumt er aftur á móti alveg ólíkt Íslendinga sögu að orðfæri og jafnvel í beinni mótsögn við hana, og er það bersýnilega tekið eftir Áróns sögu. Þannig segir Resensbók, að biskupsmenn, þeir er að Tuma fóru, hafi verið hálfur fjórði tugur manna, enn Íslendinga saga, að þeir hafi verið þrír tígir saman. Resensbók getur þess og, að Áróni hafi verið kendur áverki við Tuma, sem hann fjekk, áður hann gekk út á vald Bagla, enn Íslendinga saga talar als ekkert um það.² Resensbók segir einnig að sumu leyti með alt öðrum orðum enn Íslendinga saga frá vörn Eyjólfs Kárssonar í Grímsey, og er þar ýmislegt missagt. Þannig segir Íslendinga saga, að Eyjólfur hafi viljað meiða skip í eyinni, til þess að ekki yrði róð eftir þeim Áróni, og hafi því farið til rimanausts³ eins og verið að berja um ferju, sem þar var, þegar óvinir hans heyrðu til hans og hlupu til og sóttu að honum, enn Resensbók veit ekkert um meiðingar skipa, heldur segir, að Eyjólfur hafi sjezt, áður enn hann kom að naustinu, og leitað sjer vígis í því, þegar á hann var ráðið. Íslendinga saga segir alt skemra frá vörn Eyjólfs enn Resensbók, enn þó segir hún það fyllra, að *Brandr* hafi veitt Eyjólfu lagið, sem hann fjekk undir höndina. Svo er og sú ósamkvæmni, að sá maður, sem fót hjó undan Eyjólfu, heitir í Íslendinga sögu Þórir, enn Már í Resensbók,⁴ og að Íslendinga saga segir, að 32 menn hafi drukknad á heimleið úr Grímsey af liði þeirra Sighvats, enn Resensbók, að »hálfur fjórði tegr ok eigi færi« hafi drukknad.⁵

Merkilegt er það, sem sýnt hefur verið hjer að framan, að Íslendinga saga skuli segja miklu nákvæmar enn Áróns saga frá þeim viðburðum, sem gerast í Eyrarsveit, uppeldisstöðvum Sturlu Þórðarsonar, og þar í grend, og eins frá því, sem á einhvern

¹ Bisk. I, 519.—520. bls. = Sturl.¹ II, 66. ² I, 252.—253. bls.

² Bisk. I, 518.—519. bls. Sturl.¹ II, 66. bls. ³ I, 252. bls.

³ Báðar útgáfur Sturlungu hafa þetta orð ranglega með stórum staf, eins og það væri eiginnafn. Orðið þýðir eflaust *hjállnaust* eða *nausthjallur*, s: naust sem hefur hliðar úr *rimum* enn ekki úr *torfi*. Landnáma (2. 19. Ísl. s. 1843, I, 118) talar um *torfnaust*, sem er þessu gagnstætt og þýðir *naust með torfveggjum*.

⁴ Sturl.¹ II, 70. bls. ⁵ I, 256. bls. Bisk. I, 531 bls.

⁵ Sturl.¹ II, 70.—71. bls. ⁶ I, 256. bls. Bisk. I, 533. bls.

hátt snertir ættmenn Sturlu, Þórð föður hans eða Böðvar bróður hans. Þetta sýnir oss tvent, fyrst það, að Sturlu muni með rjettu vera eignuð Íslendinga saga, og í öðru lagi, að höf. Áróns sögu hafi ekki haft fyrir sjer Íslendinga sögu, því að annars mundi hann eflaust hafa farið eftir henni.

Hins vegar er það ýmislegt, sem bendir til þess, að Áróns saga sje talsvert yngri enn Íslendinga saga, og sýnir þetta, þó að ekki væri annað, að Sturla hefur ekki getað haft fyrir sjer Áróns sögu. Guðbrandur Vigfússon heldur því reyndar fram í formála fyrir Biskupa sögum, að Áróns saga sje skrifuð eigi síðar enn um 1270, því að það sje »auðsjeð, að alt sje ritað eftir sögn manna, sem lifðu samtíða þeim tíðindum, sem gerðust 1222 í Grímsey og á Valshamri« (1224), og tilfærir hann þessu máli til stuðnings tvo staði úr sögunni, annan úr 14. k.: »hafa þeir menn þat sagt, er þar vóru« (að Valshamri),¹ enn hinn úr 6. k., þar sem segir um Sturlu Sighvatsson, að hann hafi verið »hinn bráðgörvasti maðr, sem allir hafa eitt um talat, þeir er hann hafa sét«.² Jeg skal ekki hafa það á móti hinum síðara stað, að hann finst að eins í Resensbók í þeim kafla, sem eyða er fyrir í handritum Áróns sögu, því að það eru öll líkindi til, að þetta sje tekið úr sögu Áróns — að minsta kosti hefur Íslendinga saga ekkert tilsvarendi. Enn samt virðist ályktun sú, sem Guðbrandur Vigfússon dregur út úr þessum tveim stöðum, vera nokkuð hæpin. Fyrst og fremst segir höf. sögunnar ekki með berum orðum, að hann hafi *sjálfur* talað við menn, sem verið höfðu að Valshamri eða höfðu sjeð Sturlu; það er ekkert á móti því, að vitnisburður þeirra manna, sem að Valshamri vóru, eða þeirra, sem höfðu sjeð Sturlu, hafi farið margra á milli, áður hann kom til höfundarins, og ef svo væri, gæti sagan verið rituð mjög löngu eftir viðburðina. Enn setjum nú svo, sem líklegast er, að orð þessi bendi til þess, að höfundurinn hafi haft sögur sínar frá manni, sem hafði talað við Valshamarsmenn og sjeð Sturlu, þá sannar það með engu móti það, að sagan sje samsett eigi síðar enn 1270. Enginn maður er líklegri til þess að hafa verið sögumaður höfundarins enn bróðir Áróns, Ólafr Hjörleifsson, ábóti að Helgafelli. Hann dó árið 1302,³ og mun þá hafa

¹ Bisk. I, 629. bls. Sturl.² II, 338. bls.

² Bisk. I, 524. bls. Sturl.² II, 319. bls.

³ Ísl. annálar (G. Storm, 340. bls.).

verið um nírátt, fæddur um 1210,¹ og hefur hann eftir því verið hjer um bil 14 vetra, þegar Áróen og Sturla áttust við að Valshamri, og kominn undir þríugt, þegar Sturla Sighvatsson ljezt (1288). Á þessu sjezt, að sagan getur vel verið skrifuð um 1300 eftir munnlegri fyrirsögn manns, sem var kominn til vits og ára, þegar sagan gerðist, og mundi Sturlu Sighvatsson. Enn nú er það engan veginn sjálfsagt, að sagan sje skrifuð eftir frásögn lifandi manns. Það getur vel verið, að höfundurinn hafi ekki skrifað hana upp fyr enn nokkru eftir dauða sögu-mannsins, t. d. um 1320, ef hann hefur haft sagnir af Ólafi. Jeg tek þetta ekki fram, af því að jeg áltí, að sagan sje svo seint skrifuð, heldur til þess að sýna fram á, hvenær hún *getur* verið samín í síðasta lagi eftir þeim stöðum, sem Guðbrandur Vigfússon tilfærir. Sjálfur er jeg á þeirri skoðun, að hún sje rituð um 1300, og skal jeg nú reyna að færa sönnur á það.

Guðbrandur Vigfússon hefur sannað það, að Áróens saga hlýtur að vera yngri enn Hákonar saga Sturlu Þórðarsonar, því að hún vitnar til Hákonar sögu í 16. k. (Bisk. I, 632. Sturl. Oxf. II, 341). Áróens saga hlýtur því að vera samín eftir 1265, því að það ár lauk Sturla við Hákonar sögu (Safn til s. Ísl. I, 594).

Í upphafi sögunnar eru taldir þeir höfðingjar, sem helztir voru hjer á landi, þegar sagan byrjar, og kallar hún þá »*valds-menn*«. Þetta orð er annars aldrei, svo jeg viti, haft um íslenzka höfðingja á þjóðveldistímanum í ritum, sem samín eru, áður enn þjóðveldið leið undir lok, og Íslendinga saga, sem er samín eftir það, að landið komst undir konung, brúkar það aldrei, heldur hið vanalega orð *höfðingi*. Orðið *valdsmaðr* kemst hjer inn með hinum norrænu lögum, Járnsíðu og Jónsbók; þar er það alttítt² og haft um sýslumenn konungs, sem erfðu hjerads-stjórnina eftir hina fornu höfðingja landsins, goðana.³ Af þessu er ljóst, að sagan hlýtur að vera rituð nokkuð löngu eftir það, að norræn lög komu hingað til lands, þegar orðið *valdsmaðr*

¹ Áróen bróðir hans var jafnaldri Sturlu Sighvatssonar (Áróens s. 2. k. Bisk. I, 620. Sturl.² II, 313. bls.), og er því fæddur árið 1199 (Sturl.² I, 201. bls.). Ólafr er talinn síðastur þeirra bræðra í Ár. (1. k.) og mun því hafa verið yngstur.

² T. d. Járnsíða og Jónsbók, Þingfararhákr, 1., 2. og 3. k.

³ Sbr. Safn til s. Íslands I. 627. bls.

var komið inn í meðvitund þjóðarinnar og hafði fengið líka þýðing og orðið *höfðingi*; og má ætla, að það hafi ekki orðið á skemri tíma enn einum mannsaldri, eða um 1300.

Í 11. kapítula segir sagan frá því, að Áróni hafi verið sekur gjör og 15 biskupsmenn aðrir, og hafi Áróni haft því *meiri sekt enn aðrir*, að »hann var görr sekr skógarmaðr ok óheilagr ok óferjandi ok óráðandi öllum bjargráðum, ok á öllum þeim stórsakir, er hónum veittu nokkur bjargráð«. Hjer hefur höf. eflaust rangt fyrir sjer í því, að Áróni hafi fengið meiri sekt enn aðrir fyrir atförina að Tuma. Allir þeir, sem að Tuma fóru, höfðu að fornum lögum unnið sjer til skóggangs,¹ og er engin ástæða til að ætla, að þeir feðgar Sighvatr og Sturla, sem rjeðu öllu á þinginu, hafi hlift neinum þeirra. Enn allir skógarmenn voru jafnt »óheilagir, óferjandi« o. s. frv. Á þessu er því auðsjeð, að höfundur sögunnar hefur verið alveg ókunnugt um hin fornu landslög, þó að hann vilji sýna lærdóm sinn með því að hafa upp hina tilfærðu klausu dálítið aflagaða² eftir einhverri fornri lögbók, og hlýtur hann því að hafa lifað og skrifað nokkru eftir þjóðveldistímann, líklega um 1300.

Jeg hef hjer að framan tekið fram ýmsar missagnir, sem eru milli Íslendinga sögu og Áróns sögu. Sumar af þeim eru þess eðlis, að þær sýna ljóslega, að Áróns saga hlýtur að vera talsvert yngri enn Íslendinga saga, því að frásögnin í Áróns sögu er auðsjáanlega ýkt, og getur það ekki verið sprottið af öðru enn því, að hún hefur geymzt lengur í munnmælum, áður enn hún var skrifuð upp. Mun jeg nú taka fram hið helzta, sem hjer að lýtur.

Áróns saga segir, að þeir biskupsmenn, sem að Tuma fóru, hafi verið samtals 35, enn Íslendinga saga, að þeir hafi verið 30. Í Grímseyjarþætti segir Áróns saga, að 18 hafi verið til varnar með Áróni í þeirri vík, sem hann átti að verja, enn

¹ Sbr. Grágás, Staðarhólsbók (útg. V. Finsens) 354. grein (378. bls.). Konungsbók (útg. sama) 109. grein (I. 184.—185. bls.).

² Í Grágás stendur ekki *óráðandi öllum bjargráðum*, heldur það, sem rjettara er: *óráðandi öll bjargráð*; sjá t. d. Staðarhólsbók 166. grein (198. bls.), 332. grein (359. bls.). Njála hefur aftur á móti *óráðandi öllum bjargráðum* eins og Áróns saga (t. d. oft í 141. k.), enda ber mönnum nú saman um, að hún sje skrifuð eftir það, að landið komst undir konung, og líklega ekki fyr enn um 1300.

Íslendinga saga, að þeir hafi að eins verið 11.¹ Þessar ýkjur Áróns sögu eru reyndar ekki svo miklar, að hægt sje að ráða nokkuð af þeim eingöngu, enn þær eru als ekki þýðingarlaugar, þegar þær eru skoðaðar í sambandi við aðrar áþreifanlegri ýkjur sögunnar.

Jeg hef áður bent á missagnirnar um dauða Einars skemmings, og skal jeg alveg láta það liggja á milli hluta, hvor sagan, Áróns saga eða Íslendinga saga, hafi rjettara fyrir sjer um það, hvar Einarr hafi dáið, hvort heldur í Málmei eða Grímsey, enda stendur það ekki á miklu. Enn hitt eru auðsjáanlega ýkjur í Áróns sögu, að þeir feðgar Sighvatr og Sturla hafi látið grafa Einar upp, til þess að fá vissu fyrir því, að hann væri dáinn, og að einn af mönnum þeirra, Sigmundur snagi, hafi lostið náinn óxarhamarshögg og spynt honum ofan í gröfina. Sturlunga segir mart af hryðjuverkum íslenzkra höfðingja á 13. öld, enn ekki man jeg neitt dæmi þess, að þeir hafi á slíkan hátt raskað friði grafarinnar eða »lagzt á náinn«. Slíkt athæfi lýsir gjör-samlega trúlausum og samvitzkulausum mönnum, enn það vóru þeir feðgar ekki, þó að ástríður þeirra — einkum Sturlu — stundum blinduðu þá og leiddu þá til óhafverka. Og þó að trúin hefði eigi bannað þeim slíkt, þá mundi þó hjátrúin hafa gert það, enn hún mun hafa verið öllu ríkari á 13. öldinni enn nú á vorum dögum. Öll þessi saga er þannig vafalaust aflaga borin í munnmælunum, sem hefur hætt við að draga taum dýrðlingsins Guðmundar Arasonar og ýkja og ófegra misgerðir þeirra feðga við hann. Sama lýsir sjer í öðru atviki, þó að lítið sje, sem Áróns saga segir, að prestarnir Knútr og Snorri hafi verið teknir úr *kirkju* til meiðinga, enn Íslendinga saga, að þeir hafi verið teknir úr *kirkjugarði*.²

¹ Áróns s. Bisk. I, 518 og 525. Sturl. II, 315. og 320. Ísl. s. Sturl.¹ II, 65. og 70. bls. ² I, 252. og 255. bls.

² Áróns s. Bisk. I, 529. bls. Sturl. II, 323. bls. Ísl. s. Sturl.¹ II, 69. bls. ² I, 255. bls. Í þessu sambandi get jeg ekki bundizt þess að taka fram annað dæmi, sem sýnir ljóslega, hvernig ýkjurnar vaxa smátt og smátt í munnmælunum. Íslendinga saga segir (Sturl.² I, 256), að 32 menn hafi druknað á heimleið úr Grímsey af þeim. sem að biskupi fóru; í Áróns s. (Bisk. I, 533, Resensbók) eru þeir orðnir 35. Enn í »miðsögu« Guðmundar biskups (í hdr. Á. M. 657C 4°), sem er sett saman um 1320 (Bisk. I, LXII. bls.) segir, að einir 32 hafi lífs á land komist af þeim 300, sem í aðförinni vóru, og

Af nokkrum stöðum í Áróns sögu er það ljóst, að höfundurinn hefur fylgt munnmælum, sem hafa gert heldur mikið úr burðum og afreksverkum Áróns. Þannig segir Íslendinga saga, að Eyjólfur Kársson hafi komið að Áróni, þar sem hann lá í þarabrúkinu eftir viðureign þeirra Sturlu í Grímsey, og hafi Eyjólfur tekið hann í faðm sjer og borið hann á skip út, enn Áróns saga segir, að Árón hafi setið með vopnum sínum, þegar Eyjólfur kom að honum, og verið svo sjálfbjarga, að hann hafi staðið upp og gengið með Eyjólf, þangað sem skipið var, og út á það.¹ Áður hef jeg tekið það fram, hversu frásögnin um viðureign Áróns og Sturlu að Valshamri er miklu sennilegri í Íslendinga sögu enn í Áróns sögu, sem lætur Árón einn síns liðs og fótgangandi komast undan 11² mönnum, og sumum þeirra ríðandi, um hábjartan dag.

Sömuleiðis hef jeg áður vikið á missögnina um sætt Sturlu og Hrafnssona út af björg þeirri, er þeir veittu Áróni, og sýnt, að Íslendinga saga er þar upphaflegri og rjettari enn Áróns saga. Saga Áróns færir bæturnar, sem Hrafnssynir gjalda Sturlu, úr 10 hundruðum upp í sex tigi hundraða, og er það enn þá eitt dæmi, sem sýnir, hvernig slíkar tölur vaxa í munnmælunum.³ Það er einnig athugavert, að Áróns saga segir, að Sturla hafi síðar komið til Vestfjarða og leitað eftir við þá menn aðra, sem borgið höfðu Áróni, og neytt þá til stórra fjárútláta, og hafi hann í það skifti fengið aukið tvö hundruð hundraða;⁴ þessi upphæð virðist vera ótrúlega há, enda getur Íslendinga saga ekki um þetta einu orði.

Alt þetta, sem nú hefur verið sagt, sýnir það ljóslega, að Áróns saga hlýtur að vera töluvert yngri enn Íslendinga saga. Til hins sama bendir og það, að Áróns saga tilfærir allmargar vísur um Árón eftir Þormóð Ólafsson, enn Íslendinga saga þekkir

er þetta beinlínis haft eftir frásögnum fyrir norðan land. (Bisk. I, 533, 4. nmgr.). Hjer hafa munnmælin haft hausavíxl á þeim sem drukkuðu og þeim sem af komust.

¹ Ísl. s. Sturl.² I, 255.—256. Áróns saga, Bisk. I, 530. Sturl.² II, 323.—324.

² 154, segir Íslendinga saga, og hefur hún hjer hærri tölu enn Áróns s. gegn venju.

³ Ísl. s. Sturl.² I, 267. bls. Áróns s. Bisk. I, 621.—622. Sturl.² II, 331.

⁴ Áróns s. Bisk. I, 627. Sturl.² II, 236.

enga af þeim. Þessar vísur eru varla ortar fyrir enn á 14. öld. Í einni þeirra er *fullr* haft í aðalhengingu á móti *Sturlu*,¹ og sýnir það, að skáldið hefur borið *rl* fram sem *ll*, enn sá framburður ryður sjer ekki til rúms fyrir enn á 14. öld, eins og Konráð Gíslason hefur sýnt,² og er hin umrædda vísa Þormóðar elzta dæmi hans. Jón Þorkelsson skólastjóri, Konráð Gíslason og Guðmundur Þorláksson halda því fram, að Þormóðr þessi sje sami maðurinn og sá Þormóðr Ólafsson, sem getið er í annálum 1338, að utan hafi farið úr Dýrafirði á skipi því, er Krafssinn hjet, og segja annálar, að skipið hafi brotnað við Noreg, enn menn og fje haldizt; á þessum stað er sá Þormóðr í einu handriti kallaður prestur og skáld, enn í öðru Ólafsson.³ Þetta virðist vera mjög sennilegt. Jón Þorkelsson hyggur einnig, að sá Þormóðr Ólafsson, sem vísa er eftir í 77. k. Njálu («Öngr var sólar slöngvir», o. s. frv.) sje sami maðurinn og sá, sem hefur ort um Árónn og getið er í annálum, og gízkar á, að hann muni hafa verið sonur Ólafs ábóta Hjörleifssonar, bróður Áróns.⁴ Vafalaust hefur Þormóðr sá, sem orti um Árónn, verið af sömu ætt og hann, einkum þar sem Ólafs nafnið er í ættinni, og að hann sje sami maðurinn og Njála getur um, styrkist nokkuð við það, að vísan, sem Njála eignar Þormóði, stendur að eins í einu handriti, «Kálfalækjarbók», sem fyrst, þegar sögur fara af, var eign Þórðar Steindórssonar á Ingjaldshóli á Snæfellsnesi, og virðist þannig eiga kyn sitt að rekja til ættstöðva Áróns Hjörleifssonar.⁵ Mjer hefur dottið í hug, að Þormóðr þessi kynni ef til vill að vera höfundur Áróns sögu, enn svo mun þó eigi vera. Þormóðr virðist hafa ort tvö kvæði um Árónn, annað dróttkvætt, enn hitt hrynhent. Af þessum kvæðum hefur höfundur Áróns sögu ekki tilfært nema brot hingað og þangað, og á einum stað

¹ Sturl.² II, 322. bls. Bisk. I, 529. bls.: «*heiptarfullr í móti Sturlu*».

² Njála II, 435.—439.

³ Jón Þorkelsson, Skýringar á vísu í Guðmundar sögu Arasonar og Hrafnar sögu Sveinbjarnarsonar. Rvk. 1872. 12. bls. Konráð Gíslason, Njála II, 439. bls. Guðmundur Þorláksson, Údsigt over de norsk-islandske skjalde 166. bls.

⁴ Jón Þorkelsson á fyrgreindum stað. Guðmundur Þorláksson á fyrgreindum stað og Guðbrandur Vigfússon (Bisk. I, LXVII.) hafa og haldið því fram, að höfundur vísunnar í Njálu og sá, sem orti um Árónn, sje sami maðurinn.

⁵ Njála II, 670.—673.

má sanna, að hann tilfærir vísur úr hrynhenda kvæðinu í annari röð enn verið hefur upphaflega, þegar kvæðið var ort.¹ Ef skáldið hefði samið söguna, mundi hann líklega hafa tekið í hana fleiri af vísum þeim, sem hann sjálfur hafði ort, og eflaust tilfært þær í rjettri röð.

Það má þannig álíta fullsannað, að Áróns saga sje talsvert yngri enn Íslendinga saga Sturlu og líklega ekki samin fyrir enn á öndverðri 14. öld. Það er að mörgu leyti fróðlegt að bera saman þessar tvær sögur og sjá, hvernig munnmælin um Áróns hafa aflagast á þeim tíma, sem leið frá því, að Íslendinga saga var samin, þangað til Áróns saga var færð í letur. Þessi sam-anburður gefur oss nokkra hugmynd um, hvernig Íslendinga-sögur hafa orðið til, svo að vjer getum, ef svo má að orði kveða, lyft lítið eitt upp horninu á þeirri dularblæju, sem oftast hvílir yfir fæðingu sagna vorra; hann fræðir oss um, hvern trúnað vjer eigum að leggja á sögur vorar, hverja sagnfræðilega þýðingu þær hafa. Fyrst og fremst sjest hjer ljóslega það, sem vjer reyndar vissum áður, að grundvöllur sögunnar eru munnmælin. Hún er hvorki áreiðanlegri nje óáreiðanlegri enn þau. Ýkjur þær, sem óneitanlega eru í Áróns sögu, gefa oss ekkert tilefni til að ætla, að höfundur hennar hafi skrökvað neinu upp eða rangfært neitt vísvitandi, heldur eru þær eingöngu að kenna munnmælunum, sem höfundurinn fór eftir. Allar munnlegar sögusagnir, sem ganga manna á milli um langan tíma, eru undirorpnar því, að þær hljóta að aflagast meira eða minna, einkum í smáatriðum, og íslenzk munnmæli hlýða þessum lögum alt að einu eins og munnmæli annara þjóða. Sumir ætla, að sögur vorar sjeu alveg óskeikular eigi síður enn páfinn í augum kapólskra manna, og að hvert smáatvik, sem þær segja frá, sje heilagur sannleiki. Þetta lýsir meira enn lítilli grunnhyggni. Ýkjurnar í Áróns sögu eru öræk sönnun fyrir því, að íslenzk munnmæli eru háð sömu lög-

¹ Jeg á hjer við vísur þær, sem þormóðr hefur ort um komu Áróns að Svínafelli og viðureign hans við Orm Svínfelling. Bæði í Resens-bók og Áróns sögu eru þessar vísur tilfærðar þannig, að fyrst er vísan: »Þórarinn hjet sá er þegni mætum«, þar næst: »Morgunn kom yfir mistar fergi« og síðast: »Áróns reið með sollnum sár-um«, enn viðburðaröðin sýnir, að hjá skáldinu hefur röðin verið öflug, síðasta vísan fyrst, þar næst sú í miððið, og síðast hin fyrsta. Bisk. I, 538.—530. Sturl.² II, 329. bls.

um og hver önnur munnmæli, og að sögum vorum getur skjátlazt, og er Áróns saga þó færð í letur að eins tæpum hundrað árum síðar, enn sagan gerðist. Hvernig geta menn þá fulltreyst því, að hvert smáatriði sje rjett hermt í þeim sögum, sem hafa geymzt í munnmælum í 2 eða 3 aldir, áður enn þær voru skráðar? Hins vegar er Áróns saga í heild sinni ljós sönnun fyrir því, að íslenzkar sögusagnir geyma trúlega meginatriði viðburðanna. Henni ber nákvæmlega saman við Íslendinga sögu um öll hin helztu æfiatriði Áróns og sumstaðar er samhljóðunin rjett að kalla orðrjett, eins og jeg hef sýnt fram á hjer að framan. Það er því jafnrangt að skoða sögur vorar sem skáldsögur (»rómana«) eins og að skoða þær sem óskeikular. Sannleikurinn liggur hjer sem víða annars staðar — í miðjunni.

9. þáttur.

Um biskupssögu Guðmundar hins góða og afstöðu þeirra við Íslendinga sögu og Sturlungusafnið.

I. *Resensbók.*

Í kaflanum um prestsögu Guðmundar hins góða hef jeg sýnt, að prestsagan í Resensbók er samsuða af prestsögu Lambkárs, Íslendinga sögu Sturlu og — að því er einn kafla snertir — af Hrafn's sögu. Ekkert er það í prestsögu Resensbókar, er sanni, að höfundur þessarar samsuðu hafi haft fyrir sjer Sturlungusafnið, eins og það nú liggur fyrir. Vjer hverfum nú að biskupssögu Guðmundar, eins og hún er í Resensbók og spyrjum: Er biskupssagan í Resensbók eldri enn Íslendinga saga Sturlu? Eða er hún yngri enn Íslendinga saga, enn aftur eldri enn Sturlungusafnið? Eða er hún yngri enn Sturlungusafnið? Þessum spurningum munum vjer nú reyna að svara.

Fyrstu spurningunni er að vísu þegar búið að svara í kaflanum um prestsögu Guðmundar. Þar var sýnt, að Resensbók hefur ýmsa kafla úr Íslendinga sögu, sem hljóta að vera upphaflegir í Íslendinga sögu, enn koma að sumu leyti í bága við prestsöguna í Resensbók og hljóta því að vera teknir eftir Íslendinga sögu. Það er því fullsannað, að höfundur prestsögu samsuðunnar í Resensbók hefur hjer haft fyrir sjer Íslendinga sögu, og hlýtur þá einnig biskupssagan í Resensbók að vera yngri enn

Íslendinga saga, svo framarlega sem það er sami maðurinn, sem hefur sokið saman prestsögu Resensbókar og skeytt biskupssögunna aftan við hana. Þetta sjest enn betur, þegar vjer líkjum saman biskupssögunni í Res. og tilsvarendi kapitulum í Sturlungu. Sögurnar eru hjer víðast hvar samhljóða orð fyrir orð. Munurinn er að eins sá, að Resensbók sleppir ýmsu úr Sturlungutextanum, sem ekki snertir Guðmund Arason, enn mjög mart slæðist þó með inn í Resensbók, sem Guðmundi er alveg óviðkomandi. Þetta liggur í augum uppi fyrir hvern þann, sem ber saman sögurnar með athygli, og mun jeg að eins taka fram fá dæmi. Þannig á frásögnin um viðureign þeirra Kálfs Guttormssonar og Halls Kleppjárnssonar (Bisk. I, 503.—506. bls.) ekkert skylt við Guðmundar sögu og er tekin eftir Sturl.¹ II, 16.—19. bls. ² I, 225.—227. bls. Og sama er að segja um kaflann um víg Hafrs (Bisk. I, 522.—523. bls., sbr. Sturl.¹ II, 66.—68. bls. ² I, 253.—254. bls.), um fund þeirra bræðra Sighvats og Sturlu í Ljaskógum (Bisk. I, 546. bls. sbr. Sturl.¹ II, 96. bls. ² I, 278), um gjörðir þeirra Þorláks Ketilssonar og Bððvars Þórðarsonar í málum þeirra frænda Þórðar Sturlusonar og Sturlu Sighvatssonar (Bisk. I, 547. bls.; sbr. Sturl.¹ II, 97. bls., ² I, 278. bls.), um útkomu Gizurar eftir víg Jóns murts og fund og sætt þeirra Snorra og Gizurar og samfarir Gizurar og Ingibjargar Snorradóttur (Bisk. I, 553. bls.; sbr. Sturl.¹ II, 127.—128. bls. ² I, 302. bls.), um utanför Sturlu Sighvatssonar (Bisk. I, 554.—555. bls.; sbr. Sturl.¹ II, 146.—148. bls. ² I, 317.—318. bls.) o. s. frv. Alt þetta stendur í rjettu og eðlilegu sambandi í Sturl., enn er rifið út úr sambandi sínu í Resensbók, og hlýtur því höfundur Resensbókartextans¹ hjer að hafa gert útdrátt annaðhvort úr Sturlungusafninu eða frumriti þess, Íslendinga sögu Sturlu, — enn hvort af þessu tvennu hann hafð haft fyrir sjer,

¹ »Höfundur Resensbókartextans« er ekki sama sem skrifari Resensbókar. Jeg mun síðar sýna fram á, að Resensbók er ekki frumrit, eins og Guðbrandur Vigfússon hefur haldið, heldur hlýtur bæði hún og »miðsagan« að vera runnin frá einu frumriti, sem aftur er samsett að mestu eftir prestsögu Lambkårs og Íslendinga sögu. Texta þessa frumrits kalla jeg hjer á eftir stundum »Resensbókartextann«, þó að ónkvæmt sje, af því að Resensbók hefur geymt bann bezt að flestu leyti, og höfund þessa frumrits »höfund Resensbókartextans«.

verður fyrst um sinn að liggja milli hluta. Þetta verður enn ljósara, þegar þess er gætt, að sumt í Resensbókartextanum er alveg óskiljanlegt, ef vjer ekki tókum Sturlungutextann til samanburðar. Svo er um það, að Resensbók segir ekki frá samningi þeirra Snorra Sturlusonar og Magnúsar prests í Reykjaholti (Sturl.¹ I, 224.—225. bls. ² I, 211. bls.), enn tekur upp kafla síðar í Sturl., sem talar um þennan samning sem kunnan (Bisk. I, 487. bls. «eptir samning þeirra Magnús prests»; sbr. Sturl.¹ I, 225. bls. ² I, 212. bls.). Í Resensbók er þess getið, að þeir Sighvatr og Sturla hafi haft 60 manna að Sauðafelli (sumarið 1227), «því at engar sættir höfðu orpit með þeim Þórðe ok Sturlo» (Bisk. I, 546. bls.). Þetta er samhljóða Sturl.¹ II, 96. bls. ² I, 278. bls., og er það auðskilið, því að rjett á undan er búið að segja frá deilu þeirra frænda um Snorrungagoðorð og heimsókn Sturlu í Hvamm, enn í Resensbók er þetta alveg óskiljanlegt, því að þar er ekki sagt eitt orð áður um missætti þeirra Þórðar og ekki heldur um Hvammsreið Sturlu.¹ Líka segir Resensbók frá gjörðum þeirra Þorláks Ketilssonar og Böðvars Þórðarsonar um mál þeirra Þórðar og Sturlu, eins og áður var tekið fram, og er það óskiljanlegt, hvernig á því stendur, nema Sturl. sje tekin til samanburðar. Áður benti jeg einnig á það, að Resensbók segir frá útkomu Gizurar eftir víg Jóns murts. Í þessu sambandi er talað um víg Jóns í Resensbók eins og það væri kunnugt og búið að segja frá því áður, enn það hefur ekki verið gert í Resensbók (nema lauslega í annálsbroti á 551. bls.), svo að það skilst til dæmis ekki, hvernig Gizurr eða Valgarðr Guðmundarson eru við það mál riðnir. Enn alt er þetta ljóst í Sturl., sem segir greinilega frá vígi Jóns.² Á þessum sama stað í Resensbók er og getið um samfarir þeirra hjóna Gizurar og Ingibjargar Snorradóttur, eins og það væri öllum kunnugt, að þau væru hjón, enn Resensbók hefur ekki áður getið um brúðkaup þeirra. Aftur á móti er búið að skýra frá því áður í Sturlungu.³

Alt þetta, sem nú hefur verið tekið fram, sýnir það ljós-

¹ Resensbók getur Hvammsreiðar að eins lauslega í annáls-ágripi sínu á eftir þeim kafla, sem hjer ræðir um (Bisk. I, 548. bls.: «Heimsókn í Hvamme»).

² Sturl.¹ II, 124.—125. bls. ² I, 299. bls.

³ Sturl.¹ II, 82.—83. bls. ² I, 266. bls.

lega, að það, sem er sameiginlegt fyrir Sturlungu og Resensbókartextann, hlýtur að vera tekið úr Sturlungusafninu eða frumriti þess, Íslendinga sögu Sturlu, inn í Resensbókartextann, enn er ekki komið úr Resensbókartextanum inn í Sturlungusafnið eða Íslendinga sögu, eða, með öðrum orðum, að höfundur Resensbókartextans hlýtur að hafa haft fyrir sjer *annaðhvort* Íslendinga sögu eða Sturlungusafnið. Enn hvort heldur? Það skulum vjer nú reyna að sýna.

Í þættinum um Hrafn sögu hef jeg sannað, að höfundur Resensbókartextans hefur þekt Hrafn sögu og tekið eftir henni kafla úr ferðasögu Guðmundar biskups og Hrafn til Noregs, sem Sturlunguhandritin hafa ekki, enn sleppir aftur á móti öllum hinum síðari kafla Hrafn sögu frá 11. k. og út söguna, sem stendur í Sturlunguhandritunum, enn hefur í staðinn stutta grein þess efnis, að Hallr Kleppjárnsson og Hrafn hafi verið vegnir sama veturinn, Hallr á jólafostu, enn Hrafn á langaföstu, »sem segir í sögu þeirra Þorvaldz ok Hrafn«. Og jeg hef þar sýnt, að Resensbók muni hjer hafa geymt hinn upphaflega texta Íslendinga sögu, að því er þessa grein snertir, og sömuleiðis, að Sturla muni ekki sjálfur hafa tekið Hrafn sögu inn í verk sitt, og er þá Resensbók einnig að því leyti nær frumriti Sturlu enn Sturlungusafnið, þar sem hún sleppir Hrafn sögu frá 11. k. Þetta sýnir, að Resensbókartextinn muni ekki hafa haft fyrir sjer Sturlungutextann, heldur *frumrit Sturlu og hina sjerstöku Hrafn sögu*, þarsem Resensbók hefur þessa áður nefndu upphaflegu grein og er sjálfstæð gagnvart Sturlungusafninu í meðferð sinni á Hrafn sögu. Vjer munum nú benda á ýmislegt fleira, sem veit í sömu átt.

Í 22. k. Íslendinga sögu (eftir kapitulatölinu í útg. Guðbrands Vigfússonar) eru taldir höfðingjar sunnanlands, og er þar kafla um hvern þeirra þriggja Sæmund Jónsson, Orm Jónsson, bróður Sæmundar, og Lopt, son Páls biskups. Allir byrja þessir kaflar með líkum orðum: 1. »Sæmundr (þótti gófgastr maðr á Íslandi í þenna tíma. Hann)¹ hafði í Odda rausnarbú mikit«. 2. »Ormr Jónsson bjó á Breiðabólstað í Fljótshlí«. 3. »Í Skarði hinu vestra bjó Lopt, son Páls biskups«. ² Merki-

¹ Svigarnir eru settir að eins vegna samanburðarins við hina kaflana, enn ekki af því, að jeg álíti það óupphaflegt, sem milli sviganna stendur.

² Sturl.¹ I, 226. bls. ² I, 212. bls.

legt er, að Þorvaldr Gizurarson er hjer ekki talinn, sem var merkastur höfðingi sunnanlands, næstur Sæmundi. Það er auðsjeð, hvernig á þessu stendur í Sturlungusafninu. Þar er kominn á undan langur kafli um Haukdæli, sem auðsjáanlega á ekki heima í Íslendinga sögu, eins og jeg mun sýna betur á öðrum stað. Það var því óþarfi fyrir safnanda Sturlungu að geta hjer nokkuð um Þorvald, þar sem búið var að tala um hann áður í Haukdælakaflanum, jafnvel þótt líkur kafli hefði staðið um hann á þessum stað í Íslendinga sögu Sturlu. Enn að svo hafi verið, sjest ljóslega á Resensbók. Hún hefur þá þrjá kaffa, sem áður voru greindir, um Sæmund, Orm og Lopt, enn bætir við fjórða kaffanum um Þorvald, sem samsvarar hinum að öllu leyti og byrjar alveg eins: »*Þorvaldr bjó í Hruna ok vóro hans synir Guðmundr ok Klængr, Björn ok Einarr, Teitr. Síðan fekk hann Þóro Guðmundardóttur. Halldóra var elzt barna þeirra, þá Gizurr ok Kolfinna*«. ¹ Þessi kafli hlýtur hjer að standa á sínum upphaflega stað í Resensbók aftan við hina kaffana, sem byrja alveg eins. Og ef vjer nú gætum betur að, þá finnum vjer í Haukdælapættinum í Sturlungu svo að segja sömu orðin, sem hljóta að vera tekin inn í Haukdælapáttinn af safnanda Sturlungu úr Íslendinga sögu Sturlu, þar sem þeim ber saman við Resensbók. Þar stendur: *Þorvaldr Gizurarson bjó í Hruna*; hann átti Jóru biskupsdóttur; *þeirra synir vóru Guðmundr, Klængr, Björn, Einarr, Teitr*«. ² Og síðar, þegar búið er að segja frá skilnaði Þorvalds við Jóru og ráðahag Þorvalds og Þóru Guðmundardóttur eftir Haukdælapætti, þá kemur hinn síðari kafli greinarinnar um Þorvald, sem stendur á einum stað í Resensbók: »Þessi vóru börn þeirra Þorvaldz Gizurarsonar ok Þóru hinnar yngri: Halldóra var ellzt barna þeirra, þá Gizurr ok Kolfinna«. Það liggur í augum uppi, að Resensbók hefur hjer í öllum meginatriðum geymt hinn upphaflega texta Sturlu, enn hefur ekki haft fyrir sjer Sturlungutextann. Hins vegar þykir mjer líklegt, að textinn í Sturl. sje í einu aukaatriði upphaflegri enn í Resensbók. Resensbók nefnir ekki fyrri konu Þorvalds; þar hefur höf. Resensbókartextans vafalaust stytt frumrit Sturlu, eins og hann gerir svo oft. Enn þetta haggar ekki

¹ Bisk. I, 488. bls.

² Sturl.¹ I, 206. bls. ² I, 206. bls.

í neinu þeirri niðurstöðu, sem nú var fundin, að hann hafi hjer ekki farið eftir Sturlungutextanum heldur eftir frumriti Sturlu.

Í 31. k. Íslendinga sögu hafa Sturlunguhandritin brjef Þóris erkibiskups til óvina Guðmundar biskups út af atförinni að Guðmundi.¹ Á undan brjefinu standa þessi orð: »Þá koma út bréf Þóris biskups svá mælandi«,² og á eftir því (í byrjun 32. k.): »Nú kyrðusk þeir Arnórr við bréfin«. Brjef þetta stendur ekki í Resensbók, enn í stað þess svo látandi grein: »Þá koma út bréf Þóris erkibiskups ok vóro þar á utanstefningar ok tekit hart á úvinum biskups, ok kyrðust þeir Arnórr við þat«. ³ Guðbrandur Vigfússon heldur, að textinn í Resensbók sje hjer samhljóða frumriti Sturlu, og getur varla neinn efi á því leikið. Fyrst og fremst er Sturla ekki vanur, hvorki í Íslendinga sögu nje Hákonar sögu, að styðja mál sitt með brjefum eða öðrum slíkum skilríkjum. Vafalaust hefur hann notað ýms skjöl og skýrteini við samning sögu sinnar, enda er það beinlínis tekið fram um hann í Sturlungu.⁴ Enn honum hefur fundizt það fipa fyrir frásögninni, eða þótt það vera »að barna söguna«, sem menn segja, að taka þess konar skrifleg skjöl inn í hana. Sagan rennur altaf áfram hjá honum eins og hægur og lygn árstraumur um sljettan farveg, og ber að öllu leyti hinn sanna, rammislenzka, munnlega frásagnarblæ. Enn fremur kemur brjefið að sumu leyti í bága við frásögnina í kring. Í 28. k. Íslendinga sögu eru taldir þeir höfðingjar, sem fóru að Guðmundi biskupi árið 1209.⁵ Þessari grein ber ekki að öllu leyti saman við brjef erkibiskups. Greinin telur suma þá höfðingja í atförinni, sem brjefið telur ekki, t. d. Sighvat Sturluson, sem mun hafa verið einn af forsprökkum fararinnar, Magnús Guðmundarson og Þorvald Vatnsfirðing.⁶ Og hins vegar eru tveir höfðingjar taldir í

¹ Sturl.¹ II, 14.—16. bls. ² I, 223.—225. bls.

³ Jeg fylgi hjer hdr. 122 A, af því að það kemur heim við Resensb. í hinum bandritaflökknum stendur »... kom mælanda«, í eintölu. Í upphafi 32. k. stendur »bréfin« í flt. í báðum bandritaflökkum.

⁴ Bisk. I, 508. bls.

⁵ Sturl.¹ I, 107. bls. ² I, 86. bls.: »en sumt eptir bréfum þeim, er þeir rituðu, er þeim vóru samtíða, er sögurnar eru frá«.

⁶ Sturl.¹ II, 9. bls. ² I, 219. bls. Bisk. I, 497. bls.

⁷ Sturl.¹ nefnir að visu Sighvat ásamt hinum í texta brjefsins og Þorvaldr er þar nefndur í mismunargrein nokkurra handrita, og

brjefinu, sem ekki eru taldir í greininni sem viðriðnir atförina að biskupi; það eru þeir Hallr Kleppjárnsson og Sigurðr Ormsson. Þess er ekki getið í sögunni á undan, að þeir hafi verið í atförinni, heldur að eins, að þeir hafi gert flokk á móti Ögmundi sneis, þegar hann ætlaði að fara til liðs við biskup. Ekki er Þórðr móðurbróðir þeirra Sturlusona heldur nefndur í brjefinu, og segir sagan (bæði Res. og Sturl.) þó, að hann hafi verið í atförinni.¹ Það virðist helst mega ráða af þessari ósamkvæmni, að Sturla hafi ekki þekt brjefið, því að ef hann hefði þekt það, þá hefði hann eflaust annaðhvort haft höfðingjatalið í 28. k. öðruvísi, eða þá skýrt frá, hvað til þess kom, að þeim höfðingjum var skrifað af erkibiskupi, sem brjefið getur um, enn ekki öðrum. Enn fremur er það óhugsandi, að höfundur Resensbókartextans, sem annars tínið til alt, sem hann finnur, smátt og stórt, um Guðmund biskup, bæði úr prestsögu Guðmundar eftir Lambkár, Íslendinga sögu, Áróns sögu og Hrafn sögu, og þar að auki tekur með mart, sem ekki kemur Guðmundi neitt við, það er óhugsandi, segi jeg, að þessi maður hefði gengið fram hjá brjeflegum ávítum erkibiskups til óvina Guðmundar, ef hann hefði haft þær fyrir sjer í frumriti sínu.² Það má því telja víst, að Resensbókarhöfundurinn hafi hjer haft fyrir sjer Íslendinga sögu Sturlu, og að brjefið hafi ekki staðið þar. Eitt er það þó, sem virðist í fljótu bragði mæla á móti þessu. Brjefið stendur bæði í miðsögu Guðmundar og í Guðmundarsögu Arngríms, og ber þeim í því saman við Sturlungusafnið. Af þessu kynnu menn að vilja leiða þá ályktun, að brjefið hefði upphaflega staðið í Íslendinga sögu Sturlu og væri þaðan komið inn í Guðmundarsögurnar og Sturlungu, enn slept í Resensbók. Enn

báðir eru þeir nefndir í þeim texta brjefsins, sem fylgt er í Kirkju-sögu Finns biskups. Enn líklega hefur einhver hætt þeim við, sem vildi koma brjefinu í samræmi við söguna að framan.

¹ Sturl.¹ II, 10. bls. ² I, 220. bls. Bisk. I, 499. bls.

³ Það er fróðlegt til samanburðar að sjá, hvernig höfundur Resensbókartextans fer með annan stað síðar í Íslendinga sögu, þar sem þess er getið, að Magnús biskup hafi komið út á Gásum *«með bréfum erkibiskups, þeim er Guðmundi biskupi buðu af embætti sínu»* (Sturl.¹ II, 119. ² I, 295). Þetta hefur höf. þótt óhæfa að segja um dýrðling sinn, og hann aflagar það vísitandi þannig: *«með bréfum þeim, er erkibiskup sendi þeim mönnum, er Guðmundi biskupi þægðu eða buðu af embætti sínu.»*

þessi ályktun fær ekki staðizt, þegar betur er að gáð, og mun-um vjer sýna fram á það í kaflanum um miðsöguna, sem hjer fer á eftir.

Þess er getið í Sturl., að Guðmundr biskup hafi farið til Hóla um haustið eftir, að brjef erkibiskups komu út (1211) og setið í friði um veturinn og hafi margir gengið til sætta við biskup. Síðan segir sagan: »Þann vetr, er Guðmundr biskup var í Steingrímsfirði, andaðisk Páll biskup, iii. kal. Decembris; en kosinn var til biskups Teitr Bessason, systurson Þorvalds Gizurarsonar; ok fór Þorvaldr utan með hönunum. Teitr andaðisk í Nóregi ok varð eigi biskup. Þá andaðisk Guðmundr inn Dýri og Jón Sigmundarson.«¹ Eftir orðum sögunnar er svo að sjá, sem þetta hafi alt orðið sama árið, veturinn, sem Guðmundr biskup var í Steingrímsfirði. Enn þetta er rammskakkt. Páll biskup dó ekki veturinn 1210—1211, þegar Guðmundr var í Steingrímsfirði, heldur ári síðar (1211, 29. nóvember).² Teitr var kosinn til biskups árið 1212 og fór ekki utan fyr enn 1213 með Þorvaldi móðurbróður sínum, og andaðist ári síðar (1214).³ Enn Guðmundr dýri og Jón Sigmundarson önduðust árið 1212.⁴ Resensbók hleypir greininni um andlát Páls biskups inn í inn-skotsgrein úr annálum á rjettu ári (1212) og sleppir orðunum »þann vetr er Guðmundr biskup var í Steingrímsfirði«, og litlu síðar bætir hún við: »Á næsta ári var kosinn til biskups Teitr Bersason, systurson Þorvalds Gizurarsonar ok fór Þorvaldr Gizurarson utan með honum.«⁵ Resensbók er hjer auðsjáanlega miklu rjettari og nær frumriti Sturlu enn Sturl., þó að báðar hafi líklega aflagað textann nokkuð — Resensbók vegna inn-skotsgreinarinnar úr annálum.⁶

¹ Sturl.¹ II, 16. bls. ² I, 225. bls.

² Sjá ísl. annála við þetta ár og Páls sögu, Bisk. I, 507.

³ Sjá ísl. ann. við árin 1212, 1213 og 1214. Sbr. Sturl.¹ II, 20. bls.

² I, 227. bls. Bisk. I, 506.—507. bls.

⁴ Sjá ísl. ann. árið 1212.

⁵ Bisk. I, 508. bls.

⁶ Líklegast þykir, mjer, að í Íslendinga sögu hafi staðið: — »ok eigask þeir Arnórr eigi við þann vetr; þá ganga margir menn til sætta við biskup. Þann vetr andaðisk Páll biskup iii. kal. decembris. Á næsta ári var kosinn til biskups Teitr Bersason, systurson Þorvalds Gizurarsonar, ok fór Þorvaldr Gizurarson utan með hönunum. Teitr andaðisk í Nóregi ok varð eigi biskup«. Greinin um andlát Guð-

Miklu er það víðar, að Resensbók hefur upphaflegri texta enn Sturl. í þeim köflum, sem hún tekur, og skal jeg nú tilfæra hið helzta:

Í kaflanum um Sæmund, Bisk. I, 487. bls. Sturl.¹ I, 226. bls. ² I, 212. bls., hefur Resensbók 2 viðauka, sem ekki standa í Sturlunguhandritunum, enn vafalaust hafa staðið í Íslendingasögu Sturlu. Annar viðaukinn er um Yngvildi Eindriðadóttur frillu Sæmundar; »hon varðveitti bú«, enn hinn er um Þorbjörgu aðra frillu Sæmundar, að hún hafi verið »rangæsk kona«.

Aftast í 24. k. Íslendinga sögu í Sturl. stendur þessi setning: »Tumi Sighvatsson var jafnan með Sigurði ok dætr Arnórs Tumasonar tvær«. Sama greinin stendur í Resensbók, enn í staðinn fyrir *tvær* hefur Resensbók nöfn dætranna: *Herdís ok Sigríðr*.¹ Þetta kemur vel heim við ættartölurnar, er Guðbr. Vigfússon setur framan við Íslendinga sögu. Þar eru taldar 4 dætur Arnórs og meðal þeirra Herdís og Sigríðr. Nú er það óskiljanlegt, hvað höf. Resensbókartextans gat gengið til að nefna þessar stúlkur á nafn, hafi »*tvær*« og ekki meira staðið í frumriti hans. Enn hins vegar er það auðskilið, hvað safnanda Sturlungu gekk til að setja »*tvær*« í staðinn fyrir systanöfnin, þó að »*Herdís ok Sigríðr*« hefði staðið í hans frumriti. Það var viðleitnin að stytta. Systurnar koma ekki við söguna á eftir, svo að hreinn óparfi var að nefna þær. Af þessu leiðir, að Resensbók hefur hjer varðveitt hinn upphaflega texta Sturlu.

Í 25. k. Íslendinga sögu er sagt frá upptökunum til deilu þeirra Kolbeins Tumasonar og Guðmundar biskups, og Resensbók segir frá hinu sama með sömu orðum. Þó er það ein málsgrein, sem Sturlunga hefur enn Resensbók sleppir. Báðar segja, að Kolbeinn hafi sótt prestinn til dauða og útleigðar, enn Sturl.

mundar dýra og Jóns Sigmundarsonar er víst komin úr annálum inn í Sturlungusafnið. Merkilegt er, að »midsagan« er í þessum kafla samhljóða Sturl. bæði að því leyti, að hún segir, að Páll biskup hafi andazt þann vetur, sem Guðmundr biskup var í Steingrímsfirði, og bætir við athugasemdinni um andlát Teits í Noregi, áður enn hann varð biskup, og mun jeg síðar reyna að sýna, hvernig stendur á þessari samkvæmni midsögunnar við Sturl. Enn midsagan sleppir greininni um andlát Guðmundar dýra og Jóns, og er það því til stuðnings, að þá grein beri úr að fella.

¹ Sturl.¹ II, 1. bls. ² I, 213. bls. Bisk. I, 489. bls.

bætir við: »því at þat var þá ekki fyrirboðit, ef þeir fyrirnæmisk¹ rétt at göra«. Að vísu sjest það á Sturl.¹, að þessa máls-grein vantar í nokkur handrit, enn á Sturl.² sjest að hún stendur í 122A og, að því er virðist, í báðum handritaflökkum.² Hún hlýtur því að vera upphafleg í *Sturlungusafninu*. Enn hefur hún staðið í frumriti þess, Íslendinga sögu Sturlu? Það getur varla verið. Greinin hlýtur að vera rituð nokkru eftir það, að samningur þeirra Jóns erkibiskups og Magnúsar konungs laga-bætis, er var gerður árið 1277, komst inn í rjettarmeðvitund manna hjer á landi,³ enn Sturla dó árið 1284, svo að tíminn er í naumasta lagi til þess, að Sturla hafi getað ritað þetta. Og enn fremur er orðið *fyrirnemask* mjög sjaldhæft í íslenskum ritum, enn það er alltítt í norskum lögum⁴ og hefur vist ekki komið hjer inn fyr enn með þeim á síðustu áratugum 13. aldarinnar.⁵ Af þessu sýnist mega ráða, að Resensbókar textinn sje hjer upphaflegri enn Sturlungu.

Eftir bardagann í Viðinesi er þess getið bæði í Sturl. og Resensbók, að margir menn hafi stokkið undan yfírgangi Bagla suður í Dali til Sighvats og kært skaða sinn fyrir honum. Hjer bætir Resensbók við orðunum: »ok hafði hann (o: Sighvatr) af því mikla skapraun um tillögur Halldóru konu sinnar.«⁶ Það er enginn efi á því, að það hefur einkum verið Halldóra, sem eggjaði Sighvat fram til hefnda eftir Kolbein, bróður sinn, svo að þetta er í alla staði rjett athugasemd, og er hún vafalaust eftir Sturla Þórðarson sjálfan, enn hann hefur haft áreiðanlegar sögur um þetta af Þórði föður sínum eins og fleira (sbr. þáttinn um Íslendinga sögu).

Í kapitula þeim, sem áður var getið, þar sem taldir eru

¹ Svo stendur í 122A, elzta handritinu, enn Sturl.² hefur »fyrirnæmisk« (eftir pappírshandritinu í Brit. Mus.?).

² Sturl.¹ II, 2. bls. ² I, 213. bls. Bisk. I, 489. bls.

³ Með þessum samningi eru öll mál presta og yfírhöfuð öll kirkjuleg mál undan þegin dómsvaldi leikmanna um alt ríki Noregskonungs (»per totum regnum«). Brjefið er prentað á latínu í Norges gamle Love II, 462.—467. bls. og á norsku s. st. bls. 468.—477. Sbr. Kristinr. Árna biskups út. Thorkelins 216. bls. Hist. eccl. I, 389. bls.

⁴ Sjá Norges gamle Love V (glossarium) undir orðinn *fyrirnemast*.

⁵ Það er í Guðmundars. Arngríms Bisk. I, 30. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 8. bls. ² I, 219. bls.

höfðingjar þeir, er drógu flokka að biskupi árið 1209, er Þorvaldr Gizurarson talinn fyrstur bæði í Sturl. og Resensbók, enn Resensbók er það fyllri, að hún segir, að Þorvaldr hafi verið »fyrirmaðr« flokkadráttarins.¹ Þetta kemur vel heim við það, að bæði Sturl. og Resensbók segja á öðrum stað, að Guðmundr biskup hafi kallað Þorvald undirrót alls ófriðar, er Kolbeinn gjörði honum og hans mönnum.² Það eru því öll líkindi til að textinn sje hjer upphaflegri í Resensbók.

Þar sem Sturl. lýsir ástandi kristinnar á Íslandi eftir það, að höfðingjar höfðu rekið Guðmund biskup af stóli, segir svo: »Höfuðkirkjan, móðirin, sat í sorg ok sút, ok sumar dætrnar með henni, en sumar gugnuðu eigi yfir hennar harmi, ok lifði hvern sem lysti«. Resensbók hefur hjer »gleymdo« í stað orðanna »gugnuðu eigi«, og á það miklu betur við.³ Að »gleyma yfir einhverju« þýðir sama sem að hlakka yfir einhverju. Líklegt þykir mjer, að hjer eigi að standa »sumir gleymdo yfir hennar harmi«, því að það er eðlilegra að segja, að sumir menn hafi hlakkað yfir óförum höfuðkirkjunnar, enn hitt, að sumar kirkjurnar hafi gert það. Enn hvað sem því líður, þá er víst, að textinn í Resensbók er hjer upphaflegri enn í Sturl.⁴

Í 37. k. Íslendinga sögu segir Sturl. frá því, hvernig Sig-hvatr komst að Grundarlandi í Eyjafirði. Þar segir svo: »Rún-ólfr prestr, sem síðan var vígður til ábóta, gekk í borgun við⁵ Kálf Guthormsson ok galt fyrir landit«. Hjer bætir Resensbók

¹ Sturl.¹ II, 9. bls. ² I, 219. bls. Bisk. I, 497. bls.

² Sturl.¹ II, 4. bls. ³ I, 215. bls. Bisk. I, 218. bls. Merkillegt er, að þessi grein stendur ekki á sama stað í frásögn Sturl. eins og í frásögn Resensbókar, heldur fyr í Sturl.

⁴ Sturl.¹ II, 13. bls. ⁵ I, 222. bls. Bisk. I, 501. bls.

⁴ Guðbrandur Vigfússon heldur, að sú grein, sem hin umræddu orð standa í, hafi ekki upphaflega staðið í Íslendinga sögu Sturlu, heldur sje síðar við bætt af einhverjum klerki (sjá athugasemd hans við staðinn). Og vjer munum síðar sýna fram á, að líkur sjeu til, að þetta sje rjett. Ef svo er, þá raskar það að vísu ekki því, að textinn sje hjer upphaflegri í Resensbók enn í Sturl., enn hins vegar verður þá þessi staður þýðingarlaus fyrir spurninguna um afstöðu Resensbókar við Íslendinga sögu.

⁵ Þannig á víst að skrifa, eins og Eggert Brím hefur tekið fram, enn ekki fyrir, þó svo standi bæði í Resensbók og 122A (sjá athuganir Eggerts Brims við Sturlungu í Arkiv f. nord. filol. VIII (N. F. IV), 349. bls.).

við svo látandi grein: »En Sighvatr handsalaði honum Sauðafell í veð at móti, og fór hann þangat at búa«. Þessi grein er vafalaust upphafleg í Íslendinga sögu, enda hefur Guðbrandr Vigfússon tekið hana inn í útg. sína úr Resensbók, enn hún stendur ekki í neinu Sturlunguhandriti, og hefur því vafalaust fallið úr hjá safnanda Sturlungu.¹ Í hinni eldri útgáfu Sturlungu stendur greinin eigi.²

41. k. Íslendinga sögu segir frá því, er Arnórr Tumason fór að biskupi og tók hann höndum og flutti hann í Ás og ljet síðan flytja hann suður til Hvítár. Hjer er sumt upphaflegra í Resensbók enn í Sturl. Resensbók segir, að Arnórr hafi komið »á úvart« til Hóla, enn Sturlunga sleppir orðunum »á úvart«. Það er óskiljanlegt, hvað Resensbók hefið getað gengið til að bæta þessu inn í, ef það hefði ekki staðið í frumriti hennar, enn hitt auðskilið, að það gat fallið úr hjá safnanda Sturlungu. Síðar í kapitulanum er talað um meðferðina á biskupi í Ási, að hann hafi verið látiinn í myrkvastofu sem óspektarmaður. »Einn þjónn var hjá hónum, ok aldri var hann frjáls at ganga at nauðsynjum í brott«. Í stað orðanna »at nauðsynjum« hefur Resensbók »nema nauðsynea sinna«, og er það vafalaust hinn rjetti texti. Seint í sama kapitula stendur í Sturl.: »Um sumarit eptir tók Arnórr sér far; ok ætlaði, at biskup skyldi fara utan, hvárt er hónum líkaði þat vel eðr illa. Sat Arnórr þar um sumarit ok var biskup þar í geymslu«. Í stað orðanna: »um sumarit eptir tók Arnórr sér far«, hefur Resensbók: »*Arnórr hafði tekit sjer fari um sumarit í Hvítá*«, og er það sjálfsagt hinn upphaflegi texti. Eins og setningin er í Resensbók, gerir hún grein fyrir því, af hvaða ástæðum biskup var fluttur til Hvítár, sem sagt var frá rjett á undan. Það var auðvitað af því, að Arnórr var áður búinn að taka (»hafði tekit«) þeim báðum far »í Hvítá«. Í Sturlungutextanum er »þar« í enda kapitulans óskiljanlegt, af því að orðin, sem »þar« vísar til í málinu á undan, eru úr feld.³

Þar sem sagt er frá atför Bagla að Tuma Sighvatssyni og vígi Tuma, segir hin síðari útgáfa Sturl. þannig frá tillögum Einars skemmings: »Einarr skemmingr kvað hann svá hafa goðorð-

¹ Sturl.² I, 228. bls. Bisk. I, 507. bls.

² Sturl.¹ II, 36.—37. bls.

³ Sturl.¹ II, 49.—50. bls. ² I, 238.—240. bls. Bisk. I, 508. bls.

um skipt fyrir *sunnan* heiði, at hann skyldi eigi lifa«. Hjer er enginn orðamunur við í nýju útg., og sje það svo, að »*sunnan*« standi hjer í handritunum, þá hefur Resensbók hjer rjettari texta. Þar stendur »*fyrir norðan land*« í stað orðanna »*fyrir sunnan heiði*«. Enn í hinni eldri útg. Sturl. stendur hjer: »*fyrir norðan heiði*«, og það hygg jeg sje rjettast.¹ Tumi hafði ekki haft nein áhrif á goðorðaskipun sunnanlands, enn það hlyti »fyrir sunnan heiði« að þýða, ef rjett væri. Aftur á móti hafði Sigurður Ormsson gefið Tuma þau goðorð, er hann átti í Eyjafirði og hafði fengið hjá Þorvaldi, syni Guðmundar dýra, og fór Sig-hvatr faðir Tuma með þau goðorð.² Sú heiði, sem hjer er talað um, er auðvitað Öxnadalsheiði,³ og kemur það vel heim, að Einari skemming hafi verið sárt um goðorðaskipun þar nyrðra, því að hann mun hafa verið Eyfirðingur; það sjest á því, að hann er nefndur frændi Guðmundar biskups⁴ og var bróðir Hafns ráðamanns Hrafngrilinga, sona Halls Kleppjárnssonar.⁵ Einarr hefur því vafalaust verið vinur Hrafngrilinga eins og bróðir hans, og var þá eðlilegt, að honum sárnaði við Sighvat, því að það er beinlínis sagt, að Hrafngrilingum hafi þótt Sighvatr sitja mjög yfir sæmdum þeim, er Hallr hafði haft, faðir þeirra.⁶ Og þar sem nú Sighvatr hafði mannaforráð sitt frá Tuma, þá er auðskilið, hvernig stendur á þessum tillögum Einars. Hjer er ekki víst, að texti Resensbókar sje frumlegri enn Sturlungutextinn, því að jeg er fyrir mitt leyti sannfærður um, að eldri útg. Sturl. hefur hjer hið upphaflega, enn það er aflagað í síðari útgáfunni. Enn jeg tók þetta með til að benda á, að Resensbók styður hjer þann texta, sem rjettur er.

Í 81. kap. Íslendinga sögu er sagt frá því, þegar Hrafnssynir leituðu þjófaleit á mönnum biskups. Hjer stendur í Sturl.: »Þeir (o: Hrafnssynir) fóru þá með biskupi, en áttu heima

¹ Sturl.¹ II, 66. bls. ² I, 252. bls. Bisk. I, 519.—520. bls. Merkillegt er, að miðsagan hefur hjer: »*fyrir sunnan heiði*«, eins og hin síðari útg. Sturlungu (Bisk. I, 520. bls. 1. neðanmálgr.).

³ Sturl.¹ I, 227. bls. ⁴ I, 213. bls. sbr. Sturl.² II, 18. bls. ⁵ I, 226. bls. Bisk. I, 504. bls.

⁶ Sturl.¹ I, 227. bls. ⁷ I, 213. bls.: »Fyrir norðan Öxnadalsheiði áttu þeir goðorð« o. s. frv.

⁸ Bisk. I, 518. bls.

⁹ Sturl.¹ II, 66. bls. ¹⁰ I, 253. bls. Bisk. I, 522. bls.

¹¹ Sturl. s. st.

með Kolbeini at Grenjaðarstöðum.¹ Resensbók sleppir þessari grein, enda hefur Eggert Brím bent á, að þessi orð muni vera inn-skotsgrein í Sturl. Þau eru í mótsögn við það, sem Sturl. segir síðar, að Kolbeinn Sighvatsson hafi gert bú á Grenjaðarstöðum árið 1232 og Hrafnssynir þá ráðizt til hans.² Hjer virðist Resensbók því hafa varðveitt frumtexta Sturlu, enn safnandi Sturlungu aflagað hann.

Af öllu því, sem nú hefur verið sagt, leiðir með knýjandi nauðsyn, að höfundur Resensbókartextans hefur í biskupssögunni ekki haft fyrir sjer Sturlungusafnið, heldur hefur hann ausið af sjálfri Íslendinga sögu Sturlu ómengaðri, áður enn henni var steypt saman við aðrar sögur. Þess vegna hefur Resensbók mikla þýðingu fyrir spurninguna um, hvernig Sturlunga sje samsett og til orðin.

Þessi niðurstaða kemur vel heim við aldur handritsins. Guðbrandur Vigfússon hjelt, að það væri skrifað á ofanverðri 13. öld (1280—1300).³ Enn nær sanni hygg jeg vera, að það sje skrifað um 1300, eins og Kr. Kálund heldur,⁴ eða nokkru síðar. Guðbr. Vigfússon hefur og í Sturlunguútg. sinni fært aldurstakmarkið niður á við, og segir hann þar, að sama hönd sje á Resensbók og sumu í hinu elzta Sturlunguhandriti, 122 A fol., sem hann telur ritað um 1320, enn Kálund á fyrri helmingi 14. aldar,⁵ og heldur Guðbrandur, að Resensbók sje þó fyr skrifuð enn 122 A. Enn hvað sem um það er, þá er það vist, að handritið ber það sjálfst með sjer, að skrifarinn hefur hvorki skrifað eftir 122A nje haft hliðsjón af því. Aftur á móti hefur hann gert útdrátt úr Áróns sögu, eins og áður er ávikið, enn í þættinum um Áróns sögu hef jeg sýnt, að þessi saga muni ekki vera samin fyrr enn á öndverðri 14. öld. Ef þetta er rjett, getur Resensbók varla verið eldri enn frá árinu 1320 eða þar um bil. Frumrit hennar, hin elzta Guðmundarsaga, sem bæði Resensbók og »miðsagan« eru kynjaðar frá, hefur líklega verið talsvert eldri, og þykir mjer sennilegt, að hún sje samin litlu eftir daga Sturlu, á tveim síð-

¹ Sturl.¹ I, 117. bls. ² I, 293. bls.

³ Sturl.¹ II, 129. bls. ⁴ I, 303. bls.

⁵ Bisk. I, LIV. bls.

⁶ Katalog over den Arnarn. håndskriftsamling I, 604. bls.

⁷ Sturl.² I, clxxiii. Katalog over den Arnarn. håndskriftsamling I, 83. bls.

ustu áratugum 13. aldarinnar. Enn þetta munum vjer sjá betur í þeim kafla, sem hjer fer á eftir.

II. »Miðsagan«.

Jeg hef hjer að framan oft minzt á þessa Guðmundar sögu, sem stendur í skinnbókinni 657 C 4° í safni Árna. Handritið er að dómi Guðbrands Vigfússonar skrifað um 1350. Hann hefur sýnt, að sagan í þeirri mynd, sem hún hefur þar, muni þó vera nokkuð eldri, líklega frá árinu 1319 eða 1320, og leiðir að því sennileg rök.¹ Líkur eru til, að hún sje samsett norður í Þingeyjarþingi, eins og Guðbr. Vigfússon hefur bent á, og að höfundurinn hafi verið af ætt Guðmundar biskups þar nyrðra. Guðbrandur heldur, að hún sje samsett eftir þessum frumritum: 1) Prestsögu Guðmundar (eftir Lambkár). 2) Hrafnis sögu. 3) Sturlungu. Ef vjer berum söguna saman við Guðmundar sögu í Resensbók, sjest, að þetta er ekki með öllu rjett. Í þáttinum um prestsögu Guðmundar hef jeg sýnt, að Resensbók og »miðsagan« hljóta að hafa haft fyrir sjer eitt sameiginlegt frumrit, þar sem þær segja frá utanferð þeirra Guðmundar biskups-efnis og Hrafnis. Báðar sögurnar fylgja hjer Hrafnis sögu, þó þannig, að »miðsagan« er nákvæmari, enn Resensbók breytir sumu í frásögn Hrafnis sögu af ásettu ráði og sleppir sumu, sem »miðsagan« hefur. Frumrit beggja hefur því hjer vafalaust verið samhljóða »miðsögunni«. Á þessu sjest, að hvorug sagan hefur hjer ausið beinlínis úr Hrafnis sögu, heldur liggur hjer til grundvallar eldri Guðmundar saga, sem hefur skeytt inn kaflann úr Hrafnis sögu. Og sama verður nú ofan á, ef vjer lítum á meðferð beggja sagnanna á Íslendinga sögu Sturlu. Meðferðin á efninu er svo lík, að það er auðsjeð, að hjer er ekki um tvo sjálfstæða útdrætti úr Íslendinga sögu að ræða. Að vísu sleppir miðsagan flestum þeim köflum úr Íslendinga sögu, er Resensbók hefur og eru Guðmundar sögu óviðkomandi.² Enn

¹ Bisk. I, LXII.

² Sbr. greinina um Resensbók hjer að framan og þáttinn um prestsögu Guðmundar. Í biskupssögunni sleppir »miðsagan« þeim köflum, sem nú skal greina (kapítulatalið er eftir útg. Resensbókar í Bisk.): 51. k. (Bisk. I, 488. bls. 3. neðanmálsgr.), 59. k. fyrri greinin (Bisk. I, 497. bls. 1. nmgr.), 91.—94. k. (Bisk. I, 515. bls.

það er ýmislegt, sem sýnir, að þessir kaflar hafa staðið í frumriti »miðsögunnar« og að þeim er slept af ásettu ráði, af því að höfundir miðsögunnar hafa þótt þeir ekki eiga heima í sögu Guðmundar biskups. Fyrst og fremst er það, að »miðsagan« að minsta kosti á einum stað tekur upp grein, sem ekki snertir Guðmund og slept er í Resensbók.¹ Þetta sýnir, að slíkar greinir úr Íslendinga sögu hafa staðið í frumriti »miðsögunnar« eigi síður enn í frumriti Resensbókar. Og í annan stað sleppir »miðsagan« sumstaðar sumu því, sem snertir sögu Guðmundar og stendur í Resensbók og hefur vafalaust staðið í frumriti beggja.² Á þessu sjest, að »miðsagan« leitast við að stytta, og að þessi viðleitni hefur stundum leitt höfundinn of langt, og er þetta því máli til styrkingar, að hann hafi felt úr hina umræddu kafla af ásettu ráði. »Miðsagan« fellir og víðast hvar úr innskotsgreinarnar úr annálum, sem eru á víð og dreif í Resensbók eins og ber í skyri. Enn sumar þessar innskotsgreinar standa í »miðsögunni« eigi síður enn í Resensbók og sumar styttnir »miðsagan«, og sjest á því, að þær muni allar hafa verið í frumriti beggja enn slept eða breytt í »miðsögunni« af ásettu ráði, af því að þær eru efninu óviðkomandi³. Er þá líklegt, að

2. nmgr.), stutt grein í 95. k. (Bisk. I, 546. bls. 5. nmgr.) og önnur grein síðast í sama k. (Bisk. I, 547. bls. 4. nmgr.), 96. k. (Bisk. I, 548. bls. 5. nmgr.), 100.—103. k. (Bisk. I, 553. bls. 3. nmgr.).

¹ Bisk. I, 514. bls. 5. nmgr. Þessi grein er um utanferð og fótbrott Loptis biskupssonar, og er tekin eftir Íslendingas. í Sturl.¹ II, 68. bls. ² I, 250. bls.

² Þannig sleppir miðsagan öllum síðari hluta 99. k. Resensbókar um flokk Guðmundar og þingreið (Bisk. I, 553. bls. 3. neðanmáls-grein) og fyrri hluta 104. k. um veru Guðmundar í Höfða og heimboð höfðingja við hann (Bisk. s. st.).

³ Jeg skal að eins leyfa mér að taka fram til dæmis nokkrar slíkar annálsgreinir, sem eru sameiginlegar fyrir Resensbók og miðsögunna: Bisk. I, bls. 417¹⁶⁻¹⁸ (sbr. ísl. ann. 1169), 420⁹⁻¹⁶ (sbr. ísl. ann. 1179—1180), 425⁴⁻⁹ (sbr. ísl. ann. 1180—1181), 427¹⁴⁻¹⁶ (sbr. ísl. ann. 1183), 429¹⁵⁻²⁰ (sbr. ísl. ann. 1185), 430¹⁴⁻¹⁵ (sbr. ísl. ann. 1186—1187), 432¹³⁻²⁰ (sbr. ísl. ann. 1187) — þessar og margar fleiri annálsgreinir eru í prestsögunni, enn í biskupssögunni hefur »miðsagan« slept úr annálsgreinunum, líklega meðfram af því að skrifarinn hefur verið orðinn þreyttur að skrifa og ekki viljað taka nema hið nauðsynlegasta.

greinirnar úr Íslendinga sögu, sem miðsagan sleppir enn standa í Resensbók, hafi einnig verið feldar úr af sömu ástæðu.

Merkilegt er það, að í þeim köflum, sem eru sameiginlegir fyrir »miðsöguna«, Resensbók og Sturlungu, ber miðsögunni oft saman við Sturlungu, enn Resensbók munar, og er þá oftast nær rjettari texti eða upphaflegri í Sturl. og »miðsögunni«. Hjer er það bersýnilegt, að frumrit Resensbókar og »miðsögunnar« hefur haft sama leshátt og »miðsagan«, enn að textinn hefur af-lagast í Resensbók eða verið breytt af ásettu ráði. Hið merk-asta dæmi þess, að »miðsagan« sje samhljóða Sturlungu enn frá-brugðin Resensbók, er frásögnin um Áró. Hjer fylgir miðsagan alstaðar Sturl.,¹ enn Resensbók ýmist Sturl. eða Áróns sögu.² Það er auðsjeð, að »miðsagan« hefur alls ekki þekt Áróns sögu, og að hjer er sjálfstæður víðauki í Resensbók, sem ekki hefur staðið í þeirri Guðmundar sögu, sem bæði Resensbók og »mið-sagan« eru kynjaðar frá. Hjer hefur því Resensbók aukið sög-una af ásettu ráði. Enn á öðrum stöðum, þar sem hana greinir á við »miðsöguna« og Sturl., kemur það víðast hvar af því, að ritvilla er í Resensbók.³ Þó kemur það einnig fyrir, að Resens-bók hefur upphaflegri texta enn »miðsagan« og Sturl. Jeg hef áður minzt á það, að Resensbók sleppir brjefi Þóris erkibiskups til óvina biskups út af atförlinni að Guðmundi, og að hún muni hjer hafa varðveitt hinn upphaflega texta Íslendinga sögu, þrátt fyrir það að hún hefur hjer eigi að eins Sturlungu heldur og »miðsöguna« og Guðmundar sögu Arngríms á móti sjer. Jeg mun nú sýna fram á, hvernig jeg hygg, að þessi samhljóðun Guðmundar sagnanna og Sturl. sje undir komin. Arngrím er ekkert að marka. Hann skrifar bersýnilega eftir eldri Guð-mundar sögu, sem hefur innihaldið brjefið eins og »miðsagan«, svo að vitnisburður hans er eigi sjálfstæður, heldur sannar að eins það, sem vjer vissum áður af »miðsögunni«, að brjefið var komið inn í Guðmundar sögu fyrir daga Arngríms. Auk þess er brjefið hjá honum alt öðruvísi enn í Sturl. og »miðsögunni«, og er ljóst, að hann hefur aflagað það og breytt því af ásettu ráði.⁴ Enn

¹ Bisk. I, 515. bls. 2. nmgr.

² Sbr. þáttinn um Áróns sögu í ritgjörð þessari.

³ Bisk. I, bls. 460, 6. nmgr.; 468, 2. nmgr.; 495, 3. nmgr.; 495, nmgr. 3b; 499, 1.—2. nmgr.; 499, 3. nmgr.; 500, 1.—2. nmgr.; 500, 3. nmgr.; 500, 7. nmgr.

⁴ Sbr. Dipl. Isl. I, 367. bls.

hvernig stendur þá á samhljóðun Sturl. og »miðsögunnar«? Áður enn vjer segjum nokkuð um það, skulum vjer taka eftir einu merkilegu atriði. Lesum þau orð, sem standa næst á undan og næst á eftir brjefinu bæði í Sturl. og miðsögunni og berum þau saman við Resensbók. Í Sturl. standa að eins á undan brjefinu þessi orð: »Þá koma út bréf Þóris erkibiskups svá mælandi«, og á eftir því: »Nú kyrðusk þeir Arnórr við bréfin«. Enn »miðsagan« hefur auðsjáanlega haft fyrir sjer sama textann og er í Resensbók. Hún tekur upp orð Resensbókar um brjefið svo að segja orðrjett og hefur þau sem inngangsorð fyrir brjefinu á þessa leið: »Þenna tíma¹ kom² út bréf Þóris erkibiskups ok vóru þá(!)³ utanstefningar ok tekit þungliga⁴ á óvinum Guðmundar⁵ biskups;⁶ kyrðust þeir Arnórr nokkut⁷ við þat« og bætir síðan við: »Þetta bréf mælir svá«. Munurinn á Sturlungu og miðsögunni er þá sá, 1) að Sturl. sleppir yfirliti því yfir efni brjefsins, sem felst í orðunum: »ok vóru . . . biskups«, og hefur greinina: »(Nú) kyrðusk . . . við þat«, á eftir brjefinu, sem »miðsagan« hefur á undan því. Þessi ólíka meðferð efnisins gæti bent til þess, að viðauki brjefsins væri sjálfstæður í báðum sögunum, Sturl. og miðsögunni, eða með öðrum orðum, að hvor þeirra um sig, safnandi Sturlungu og höfundur miðsögunnar, hafi skotið því inn af sjálfs hvötum og hvorugur vitað af öðrum. Enn líklegri þykir mjer þó önnur skýring. Vjer vitum, að safnandi Sturl. hefur tekið upp í safn sitt prestsögu Guðmundar. Nú er líklegt, að handrit það, sem hann hafði fyrir sjer af Guðmundar sögu hafi ekki hætt í miðju kafi, þar sem Guðmundur varð biskup, heldur hafi þar einnig staðið biskupssagan líkt og í Resensbók og »miðsögunni« aftan við prestsöguna og verið hjerumbil samhljóða Resensbók og »miðsögunni«, tekin að mestu eftir Íslendinga sögu Sturlu. Þessa Guðmundar sögu hefur safnandi Sturl. haft til bliðsjónar einnig eftir það, að hann skildist við prestsöguna, og í henni hefur hann fundið brjefið á þeim stað, sem það stendur í »miðsögunni«. Hefur honum þótt það

¹ þá Res.

² koma Res.

³ þar á Res.

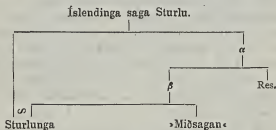
⁴ hart Res.

⁵ slept í Res.

⁶ ok bætir við Res.

⁷ slept í Res.

merkilegt og ráðið af að taka það inn í safn sitt. Þegar hann kom að þeim stað í Íslendinga sögu, þar sem brjefið átti að vera samkvæmt biskupssögunni, hefur hann þá lagt Íslendinga sögu frá sjer, og fært inn brjefið eftir Guðmundar sögu, enn þótt nægja að hafa sem inngangsorð stutta athugasemd um, að þetta brjef hafi komið út og óþarfi að hafa efnisyfirlit, þar sem brjefið sjálft kom á eftir. Orðin »Nú kyrðusk þeir Arnórr við þat«, gátu þá auðveldlega færzt aftur fyrir brjefið um leið. Með þessu móti verður alt skiljanlegt, og er þetta að öllu samkvæmt þeirri aðferð, sem safnandi Sturlungu fylgir á öðrum stöðum, þar sem vjer getum haft eftirlit með honum. Til þess að menn sjái ljóslega, hvernig jeg hugsa mjer afstöðu og skyldleik handritanna eða sagnanna, set jeg hjer eftirfandi töflu:

Hjer táknar α hina týndu Guðmundar sögu, sem liggur á bak við bæði Resensbók og »miðsöguna«. Hún hefur ekki haft brjef það, sem hjer ræðir um. Dætur hennar eru Resensbók og hin týnda Guðmundar saga, er jeg nefni β og liggur til grundvallar fyrir Sturl. og miðsögunni á þessum stað. Enn hið upphaflega frumrit allra sagnanna er Íslendinga saga Sturlu.

Annað dæmi þess, að Resensbók hefur rjett, þar sem hún er í mótsögn bæði við »miðsöguna« og Sturl., er sömuleiðis áður talið í þættinum um Resensbók. Það er þar sem »miðsagan« og Sturl. segja, að Páll biskup hafi andazt þann vetur, sem Guðmundr var í Steingrímsfirði. Þessa samkvæmni Sturl. og »miðsögunnar« gagnvart hinum rjettari texta í Resensbók verður að minni hyggju að skýra á sama hátt og samkvæmni þeirra, að því er brjefið snertir. Orðin »er Guðmundr biskup var í Steingrímsfirði« hafa slæðzt inn í Sturl. úr Guðmundar sögu (β í töflunni).

Einnig hef jeg áður minzt á það, að »miðsagan« hefur sama

texta og hin yngri útgáfa Sturlungu í greininni um víg Tuma Sighvatssonar (Sturl.² I, 252. bls. Bisk. I, 520. bls. »fyrir sunnan heiði«). Enn af því að hin eldri útg. Sturlungu hefur hjer það, sem rjett er (»fyrir norðan heiði«) eins og Resensbók, þori jeg ekki að álykta neitt af þessum stað.

Enn er ótalað um einn stað, þar sem Resensbók virðist hafa rjettari texta enn Sturl. og »miðsagan« að sumu leyti enn ekki öllu. Eftir brjef Þóris erkibiskups, er fyr var getið, fóru 3 höfðingjar utan af þeim, sem utan var stefnt, Jón Sigmundarson samsumars (1211), enn Arnórr Tumason og Þorvaldr Gizurarson tveim árum síðar (1213),¹ og með Þorvaldi Teitr biskupsefni frændi hans. Guðmundr biskup, sem og var stefnt utan, ætlaði að fara sama sumarið og þeir Arnórr, enn varð tvisvar aftur-reka, og fór ekki fyr enn 1214. Sturl. og Guðmundar sögurnar þegja alveg um utanför Jóns Sigmundarsonar, og mundum vjer ekkert um hana vita, ef hún staði ekki í annálum (við árið 1211). Enn frá utanferð hinna höfðingjanna er sagt bæði í Sturl. og Resensbók og að nokkru leyti í »miðsögunni«. Hjer er ein lítil grein, sem Resensbók greinir á um við hinar sögurnar. Í Sturl. stendur: »En tveir menn fóru utan af þeim, er erkibiskup hafði utan boðat með biskupi. Arnórr fór utan um sumarit af þeim sex, er með hönun vóru nefndir. Þá fór ok utan Þorvaldr Gizurarson ok Teitr biskupsefni.«² Resensbók hefur: »En tveir menu fóru utan af þeim sex, er erkibiskup hafði utan stefnt. Þá fór ok utan Þorvaldr Gizurarson ok Teitr biskupsefni«,³ og sleppir þannig setningunni »Arnórr . . . nefndir«. Í miðsögunni er þetta þannig: »en tveir menn fóru utan af þeim fimn, er erkibiskup hefði utan stefnt með biskupi. Arnórr fór utan um sumarit einn af þeim sex, er með hönun vóru nefndir«, og sleppir setningunni um Þorvald og biskupsefni. Það er auðsætt, að þeir tveir menn, sem sagan á við að utan hafi farið á þessu sumri,

¹ Annálar segja, að Arnórr hafi farið utan árið 1212 enn Þorvaldr 1213. Enn Sturl. segir, að þeir hafi farið báðir utan um sumarið eftir víg Halls Kleppjárnssonar, og mun það rjettara, enda kemur það heim við annála, að því er Þorvald snertir. Halr var veginn á jólafostu 1212, og er þetta því sumarið 1213. Sbr. Dipl. Isl. I, 360. bls.

² Sturl.¹ II, 20. bls. ³ I, 227. bls.

³ Bisk. I, 506.—507. bls.

eru engir aðrir enn þeir tveir, sem nefndir eru á eftir í Sturl., Arnórr og Þorvaldr, og að það er aflagað í Resensbók, þar sem hún getur ekki um utanferð Arnórs, með því líka að Resensbók hefur sjálf rjett á undan sagt frá því með sömu orðum og hinar sögurnar, að Arnórr hafi *búið til* utanferðar um sumarið ásamt Guðmundi biskupi, enn biskup orðið afturreka og sezt aftur, svo að allir, sem lesa þetta, hljóta að búast við, að líka verði sagt frá, hvernig fór um ferð Arnórs. Enn hins vegar er það ljóst, að orðin »(einn) af þeim sex, er með honum voru nefndir« í Sturl. og »miðsögunni« eru ekki annað enn endurtekning þess, sem á undan stendur bæði í Resensbók (*af þeim sex, er erkibiskup hafði utan stefnt*) og í hinum sögunum með nokkrum orðamun. Hinn upphaflegi texti virðist vera: »En tveir menn fóru utan af þeim sex, er erkibiskup hafði utan stefnt: Arnórr fór utan um sumarit ok Þorvaldr Gizurarson. Þá fór ok utan Teitr biskupsefni«. Líklega stendur hjer líkt á samhljóðun Sturl. og miðsögunnar eins og á þeim stöðum, sem áður er getið. Sturl. hefur hjer haft til hliðsjónar Guðmundar sögu þá, sem nefnd var þ í töflunni, og úr henni er þessi mismunargrein komin bæði inn í Sturl. og »miðsöguna«. Þessi afbökun textans er því skrifara þessarar Guðmundar sögu að kenna, og er auðsjeð, hvernig á henni stendur. Hafi hinn upphaflegi texti verið orðaður á þá leið, sem jeg tók fram áður, þá hefur skrifaranum fundizt það vera óljóst orðað, og ekki koma nógu skýrt fram, að Arnórr var annar þeirra, sem utan fóru, af þeim, sem utan var stefnt, og hefur hann viljað bæta úr því, enn tekizt það svona klaufalega.

Af því, sem nú hefur verið tekið fram, leiðir, að »miðsögan« hefur hvorki haft fyrir sjer Sturlungusafnið nje prestsöguna eftir Lambkár nje Hrafns sögu beinlínis, heldur tekið þá kafla, sem hún hefur sameiginlega við þessi rit eftir eldri Guðmundar sögu, sem aftur var runnin frá annari Guðmundar sögu, er einnig var frumrit Resensbókar. Þessi elzta Guðmundar saga er það, sem hefur ausið beinlínis bæði úr Íslendinga sögu Sturlu, sögu Lambkárs og Hrafns sögu, enn Sturlungusafnið hefur ekki verið kunnugt höfundu þessarar sögu, og líklega hefur það ekki enn verið til orðið, þegar hún var samin.

Í þeim kafla, sem hjer fer á eftir, munum vjer taka fram fleira því máli til sönnunar, að afstaða Sturlungu við Guðmundar sögurnar sje sú, sem nú hefur verið greint.

*III. Um jartheinasögu Guðmundar biskups í A.M. 122B fol.
og 204 fol.*

Hjer að framan hef jeg sýnt, að safnandi Sturl. muni í frásögninni um biskupsæfi Guðmundar hafa haft til hliðsjónar Guðmundar sögu líka »miðsögunni«, sem »miðsagan« einnig hefur haft fyrir sjer. Þetta sjest nú enn betur, ef vjer tókum til sam-
anburðar þau handrit, sem nefnd eru í fyrirsögn þessa kafla. Fyrri handritið, — 122B fol. — er annað hið elzta skinnhandrit Sturlungu, og eru nú því miður ekki til nema skræður af því. Í þessum skræðum eru þrjú skinnblöð — eða rjettara sagt 1 blað og 2 blaðapartar — úr jartheinasögu Guðmundar, enn í síðara handritinu — 204 fol. — er jartheinasagan öll, og ber henni þar alveg saman við skinnblöðin í 122B, það sem þau ná, svo að Guðbrandr Vigfússon telur það víst, að jartheinasagan í 204 fol. sje afskrift af jartheinasögunni í 122B fol., meðan sú bók var heil.¹ Af þessu er ljóst, að jartheinasagan hefur staðið í öðru aðalhandriti Sturlungu. Enn hefur hún þá — eða partur af henni — staðið í hinu handritinu? Eða, með öðrum orðum, hefur safnandi Sturlungu tekið jartheinasöguna inn í safn sitt? Þetta munum vjer nú íhuga betur.

Það vill svo vel til, að fyrsta blaðið, sem til er af jartheinasögunni í 122B byrjar á upphafi jartheinasögunnar. Þar er fyrst stuttur formáli svo látandi:

»Hér fara margar sögur saman ok má þó eina senn segja, en þó skal nú fyrst segja frá jartheinagerðum herra Guðmundar biskups, þó at þær eigi fyrr at standa í bókinni, ok er hér nú eigi merkilega samanskipat, ok skal þar nú til taka, er Guðmundr biskup var andaðr ok ger var líkferð hans, at í þann tíma var kirkja at Hólum mjök hreyrnuð«. Síðan kemur frásögnin um þá jarthein, sem varð við jarðarför biskups, að kirkjan skalf ekki neitt, þó að öllum klukkum væri bringt, og svo kápítuli um bænahald biskups, hvorttveggja alveg eins og í »miðsögunni«.² Og síðan koma jartheinirnar líkt og í »miðsögunni«.

¹ Bisk. I, LVI. bls. Kr. Kálund: Katalog over den Arna-Magn. håndskriftsamling 86. og 168.—169. bls.

² Bisk. I, 585.—586. bls. »Miðsagan« byrjar frásögnina um bringinguna á orðunum: »Í þennan tíma var kirkja at Hólum mjök

enn þó í nokkuð annari röð, flestar hinar sömu og þar, enn þó sumar, sem ekki standa í »miðsögu«-handritinu, eins og það er nú, — enn það er ekki að marka, því að það vantar aftan við það, — og hins vegar eru sumar jarteinir miðsögunnar úr feldar.¹

Upphaf formála jarteinasögunnar í 122 B (»Hér fara margar sögur saman, ok má þó eina senn segja, enn þó skal nú fyrst segja frá jartegnum« o. s. frv.) sýnir það ljóslega, að jarteinasagan hefur staðið inn í miðri Sturlungu einhvers staðar, og að blöðin, sem hún er á, standa ekki í rjettri röð í skrá Árnasafns eftir Kålund, því að þar eru þau talin síðast sem 28., 29. og 30. blað handritsins.² Enn hvar eiga þau að standa? Það sjest, þegar vjer lítum á Sturlungu-útgáfurnar, þar sem sagt er frá dauða og útför Guðmundar. Þar segir fyrst frá sjúkuleika biskups og síðustu smurning, síðan frá fyrirskipun hans um leg sitt og andláti á »inum sétta vetri ins átta tigar aldrs síns«. Alt hingað að ber sögublærinn það með sjer, að þetta muni flest vera tekið eftir Íslendinga sögu Sturlu. Enn í því sem á eftir fer stingur orðfærið í stúf, þar sem sagt er frá því, að þeir Helgi bróðurson biskups og Þorkell Ketilsson hafi haðið biskup á fjöl ösku dreifða og þar hafi öndin skilizt við líkamann, og þeir borið »mikinn harm af því stríði, er þeir skildusk svá langælega við sinn föður, því at þeir höfðu frá barnsaldri af hónum þegit föðurlega ást ok blíðu. Finnsk ok varla á váru landi eðr víðara sá maðr, er þokkasælli hafi verit af sínum vinum en þessi inn blezaði biskup, svá sem vátta bréf Þóris erkibiskups eðr Guthorms erkibiskups, eðr hins ágæta konungs Hákonar ok margra annarra dýrlegra manna í Noregi, at þeir unnu hónum sem bróður sínum, ok báðu hann fulltings í bænum sem föður sinn«. Síðan segir nákvæmlega frá því, hvar líkið var náttsett, hvenær það var borið í kirkju og skrýtt, og frá gulli því, sem fylgdi því í grófina, og að »allir dáðu, er sá, þenna líkama, ok kváðusk aldri hafa sét dauðs manns hold jafnbjart eða þekkilegt sem þetta«. Og loks segir frá líksöngnum við útförina og líkræðunni. — Það er óhugsandi, að Sturla Þórðarson hafi samið þennan kafla, eða

hreyrnut«, enn hefur ekki formálann, sem er einkennilegur fyrir 122B (og 204) og stendur ekki í neinu öðru handriti.

¹ Bisk. I, 586. bls. 2. nmgr., 593. bls. 1. nmgr., 604. bls. 1. nmgr., 613. bls. 4. nmgr.

² Katal. over den Arnamagn. håndskriftsamling 87. bls.

að safnandi Sturlungu hafi tekið hann eftir Íslendinga sögu — til þess er of mikið klerkabragð að honum —, heldur hefur hann haft hann úr Guðmundar sögu þeirri, er hann hafði til bliðsjónar, og þetta styrkist líka af því, að sami kafinn stendur orðrjettur á sama stað í »miðsögunni«.¹

Næst á eftir þessum kafla stendur í þinni eldri útg. Sturlungu fyrst frásögnin um klukkubringinguna við útför biskups og síðan kapítulinn um bænahald biskups, alveg eins og sagt er frá þessu bæði í 122B (og 204) og »miðsögunni«; þó er hvorttveggja, einkum kapítulinn um bænahaldið, talsvert styttr.² Og í síðari útgáfunni stendur alveg samhljóða grein neðanmáls, og segir útgefandinn, að hún standi í pappírshandritunum og sje líklega tekin eftir 122 A, enn honum láist að geta þess, að þetta stendur líka í hinu Sturlunguhandritinu (122B), eins og áður var tekið fram.³ Útgefandinn hefur ekki tekið þessa grein upp í meginmálið, sjálf sagt af því að hann hefur haldið, að þessi grein hafi ekki frá upphafi staðið í Íslendinga sögu Sturlu. Hann hefur vafalaust rjett fyrir sjer í því, að greinin, eins og hún er orðuð í pappírshandritunum, er runnin frá 122A, því að hún er talsvert styttri í þeim enn tilsvarandi grein í 122B. Sömuleiðis er það án efa rjett, að þessi grein hefur aldrei staðið í Íslendinga sögu Sturlu. Enn í Sturlungusafninu hlýtur hún að vera upphafleg, þar sem hún hefur staðið í báðum aðalhandritunum, og er engin ástæða til að útrýma henni úr útgáfum *Sturlungu*. Röðin í pappírshandritum Sturlungu og í »miðsögunni«, þar sem þessi grein stendur næst á eftir kapítulanum um dauða og útför biskups, sýnir að jarteinasagan hefur staðið á þessum sama stað í 122B og að blaðaslitrin, sem hún er á, ættu að vera næst á eftir 13. blaði handritsins (14., 15. og 16. blað í stað 28., 29. og 30.).

Jeg hefur áður leitt rök að því, að frásögnin um andlát og útför biskups eftir orðin »inum setta vetri hins átta tigar aldrs síns« hafi ekki staðið í Íslendinga sögu Sturlu, heldur sje tekin eftir Guðmundar sögu, sem hefur verið lík »miðsögunni«. Enn þá hlýtur einnig sama að ganga yfir greinina um bring-

¹ Bisk. I, 584.—585. bls. Sturl.¹ II, 186.—187. bls. * I, 349.—350. bls.

² Sturl.¹ II, 187. bls.

³ Sturl.² I, 350. bls.

inguna og kapitulann um bænahaldið, sem standa rjett á eftir þessu í pappfrshandritum Sturlungu og »miðsögunni« og hafa einnig staðið á sama stað í 122B. Sömu leiðis höfum vjer sjeð, að frásögnin um hringinguna og bænahaldið hefur að minsta kosti staðið í Sturl. frá upphafi. Enn hefur þá ekki öll jarteinasagan einnig staðið þar upphaflega? Hefur safnandi Sturlungu að eins tekið hinar umræddu tvær greinar úr jarteinasögunni inn í safn sitt og skrifari skinnbókarinnar 122B síðar bætt við hinum öðrum köflum jarteinasögunnar og samið formála fyrir henni? Eða hefur jarteinasagan með formála staðið í hinu upphaflega Sturlungusafni, frumriti beggja skinnhandritanna, og 122B tekið hana orðrjetta, enn 122A að eins ágrip af tveimur kapitulum hennar? Það er örðugt að fullyrða nokkuð um þetta. Enn líklegra þykir mjer þó, að jarteinasagan hafi staðið í frumriti Sturlungusafnsins. Enginn getur efazt um, að safnandi Sturlungu hefur tekið eftir hinni sjerstöku Guðmundar sögu kaflann rjett á undan um andlát biskups og greftrun, sem sýnir, að hann hefur trúað helgi biskups. Og ekki getur það heldur verið neinum vafa bundið, að hann hefur tekið úr hinni sömu Guðmundar sögu upphaf jarteinasögunnar um hringinguna og bænahaldið. Hvað er þá á móti því, að hann hafi einnig tekið þaðan alla jarteinasöguna, eins og hún var, og skeytt framan við hana formála þeim, sem stendur í 122B, enn þeim manni, sem skrifaði 122A hafi þótt þetta vera of mikill útúrdúr frá efninu, og hafi hann því slept formálanum og tekið að eins upphaf jarteinasögunnar í ágripi upp í rit sitt. Þetta virðist vera eðlilegri og einfaldari skýring á samhljóðun og mismun handritanna eun sú, að fyrst hafi safnandi Sturlungu að eins tekið upphaf jarteinasögunnar eftir Guðmundar sögu, enn síðan hafi sá, sem skrifaði 122B aukið við formála og bætt við öllum hinum síðari hluta jarteinasögunnar, því að til þess að þessi skýring geti verið rjett, verðum vjer að hugsa oss, að jarteinasagan hafi bæði legið fyrir safnanda Sturlungu og ritara handritsins 122B, enn það er flóknara og óeðlilegra, enn hitt, að hún hafi legið fyrir safnanda Sturlungu einum. Enn hvernig sem þessu nú er varið, þá er það víst, að allur þessi kafi í Sturlungu sýnir, að safnandi hennar hefur hjer í biskupsæfi Guðmundar haft fyrir sjer Guðmundar sögu líka »miðsögunni«, sem á sumum stöðum liggur á bak við Sturlungu og »miðsöguna« og hefur verið frumrit beggja, eins og

jeg hef bent á í þættinum um »miðsöguna«,¹ eða, með öðrum orðum, að Guðmundar saga sú, sem safnandi Sturlungu fór eftir, hefur eigi að eins innihaldið prestsöguna eftir Lambkár, heldur einnig biskupssöguna líkt og Resensbók og »miðsagan«.

Frá þessari rannsókn bregður nú nokkru ljósi yfir annan stað í Sturl., sem jeg áður hef dregið á í þættinum um Resensbók. Það er, þar sem sagt er frá hinu hörmulega ástandi kristninnar, eftir það að höfðingjar gerðu biskupi aðför að Hólum og ráku hann af stóli. Þar segir svo: »Anmleg ok hörmuleg kristni var þar þá at sjá. Sumir prestar lögðu messusöng fyrir hræzlu við guð; sumir frömdu fyrir hræzlu sakir við höfðingja; sumir at sínum sjálfsvilja. Höfuðkirkjan, móðirin, sat í sorg ok sút, ok sumar dætrnar með henni; en sumar (sumir?) gleymdu² yfir hennar harmi ok lifði hverr sem lysti, en enginn þorði um at vanda né satt at mæla«. — Allur blærinn á þessari grein sýnir, að hún getur varla verið eftir Sturlu Þórðarson, heldur hlýtur að vera eftir einhvern klerk. Samkvæmt því, sem hjer er sagt að framan, bæði í þessum þætti og þættinum um »miðsöguna«, virðist það líklegast, að höf. hinnar elztu Guðmundar sögu, er vjer höfum nefnt α í »miðsögu«-kaflanum, hafi bætt við þessari grein, og að hún sje þaðan komin bæði inn í Resensbók og þá Guðmundar sögu, sem safnandi Sturlungu hafði til hliðsjónar, og þaðan aftur inn í Sturlungu.

IV. Um Guðmundar sögu Arngríms ábóta.

Þessi Guðmundar saga er auðsjáanlega skrifuð upphaflega á latínu og hvorki ætluð Íslendingum nje Norðmönnum. Það þarf ekki að lesa langt í henni til að sannfærast um þetta. Svo er t. a. m. hin merkilega Íslands lýsing í 2. k. bersýnilega ætluð útlendingum. Hún byrjar á því að segja, að Guðmundr hafi verið biskup »á því landi, er bœkr kalla Thile en Norðmenn nefna Ísland«, og frá mörgu fleiru er sagt, sem gat verið fróðlegt að vita fyrir útlendinga, enn ekki þurfti að segja Norð-

¹ Sbr. töfluna í þeim þætti. Þar hef jeg nefnt þessa Guðmundar sögu β.

² Jeg hef áður sýnt, að svo á að lesa, eins og stendur í Resensbók, enn ekki »gugnuðu eigi«, sem stendur í Sturl.

mönnum eða Íslendingum, t. d., að í Niðarósi hvíli »ágætr guðs maðr Ólafr konungr Haraldsson«! Biskuparnir eru nefndir latínskum nöfnum; Johannes, Ketillus, Bero, Brando, Islavus, Gizerus, Þorlakus(!), Paulus, Magnus secundus.¹ Og síðast í 3. k. segir svo: »en þeim sem þetta líkar betr aðra leið,² sendum vér til íslenzkra bóka«. ³ Þetta gæti enginn sagt, sem frumritaði á íslenzku, enn í latínsku riti er það eðlilegt. Orðfærið og orðavalið er og ljósastur votturinn um það, að sagan er þýdd úr latínu. Í þeirri setningu, sem nú var tilfærð, eru orðin »sendum vér til íslenzkra bóka« latínublandin (*mittimus ad libros islandicos*). Enn þetta er ekki eina latínuslettan. Það úir og grúir af þeim.⁴ Líklegast þykir mjer, að saga þessi sje þannig til orðin, að menn hafi um miðja 14. öld viljað gera gangskör að því, að fá Guðmund tekinn í helgra manna tölu af páfa, en þá þurfti að semja sögu hans á latínu, til þess að páfa gæti orðið kunnugt um líf hans og jarteinir, og hafi Arngrímr verið fenginn til að semja söguna.⁵ Á þetta benda meðal annars orð

¹ Bisk. II, 5.—6. bls.

² Hugsunin er: »þeim sem vilja vita meira, enn hjer er sagt um bernsku og uppvöxt Guðmundar«.

³ Bisk. II, 6. bls.

⁴ T. d. »sjau árum frammar liðnum« Bisk. II, 6²⁰, »því fráteknu« 9²; »í fyrsta prologo« (= í upphafi formálans) 6²¹, »glöggrar greinar« 11²², »gildirar lundar« 11²³, »hverrar dygðar« 25²; »greindum árgang« 23¹⁰; »endrgoldinn fullri heilsu« (*valetudini redditum*) 25¹⁰; »bauð at skirast lærisveina sína« 8⁴; »vitja« með þolfalli 25¹⁴, »hjálpa« með þolf. 10¹⁷, 11², »fulltingja« með þolf. 10¹⁹, »lypta« með þolf. 13¹⁰, »at hann« (= *ad eum*) 14²⁴; »gera sinn veg« (= *iter facere*) 22⁵, 24²⁶, 25²⁶, »í greindum veg« (= *in dicto itinere*) 36¹⁰; »líkir sira Guðmundr þat, sem hónum þykki hón of kyrt vinna« (líkir = *simulat*, lætur sem) 29¹⁶; »hvat lengra?« (*quid amplius?*) 36¹³ o. s. frv., o. s. frv. Af latínskum orðum skal jeg telja: »former« 10³⁰, »concordera« 11¹¹, »disponera« 12¹, »eventus« 13¹⁴, »salmista« 14¹⁹, »traktera« 14 neðst, »kanonem« 15²², »ablutionem calicis« 18²³, »reliquias« 17²⁰, 25²⁸, 36¹¹, »parteran« 21²⁴, »translatu« 23¹⁸, »officio« 29²³, »provocera« 30²², »processionem« 31¹¹, »responsorio« 31¹², »componera« 31¹⁴. Íslenzkur maður, Gestr að nafni, er tvisvar kallaður »Hospes« 27²⁸ og 28¹⁶. Orðið »hugskot« er haft karlkyns, af því að latínska orðið *animus* vakir fyrir þýðandanum (30²²).

⁵ Nokkuð öðruvísi lítur Jón Sigurðsson á þetta mál (Dipl. Isl. I, 366. bls.).

sögunnar aftan við Íslandslýsinguna: »Fyrir þá skynsemd höfum vér nokkut greint af þessu fátæku landi, at *ef þessi frásögn verður í fjarska lesin*, lofst því framarr várs herra nafn, er engan jarðar enda firrir sinni miskunn, sem þá sýndist enn, er hann gaf greindum útskaga svá ríkan gimstein, sem heilög ván diktar, að Guðmundr hinn góði sé í hans konunglegri höll at eilífu«. ¹

Meðferð höfundarins á efninu kemur vel heim við það, að hún sje þannig til orðin. Hann sleppir flestu því úr hinum eldri Guðmundar sögum, sem hann heldur, að útlendum mönnum muni enginn fróðleikur í þykja, enn aftur eykur hann hana með jarteinum og lærðum klerklegum hugleiðingum. Bæjanöfnum er víðast hvar slept, nema nöfnum biskupsstólanna eða klaustranna, auðvitað af því, at útlendingar voru engu að nær, þó að bæir væru nefndir, sem þeir ekki þektu. Um Kolbein Tumason er sagt: »Hann bjó í því héraði norðanlands, er heitir Skagafjörðr; þat liggir til vestrættar annan veg biskupsstólsins at Hólum«, ² enn ekki er sagt, á hvaða bæ Kolbeinn hafi búið. Þegar Guðmundr var orðinn biskup, er sagt, hann hafi sent brjef »austr til Sigurðar Ormssonar« og önnur »vestr á landit til vinar síns. er Rafn hét«, enn ekki er þess getið, hvar þeir áttu heima fyrir austan eða vestan. ³ Bæir þeir, sem jarteinir urðu á, eru nefndir »einn búgarðr norðanlands«, ⁴ »annarr búgarðr«. ⁵ Lómagnúpsá er ekki kölluð annað en »ein stór á«. ⁶ Um Möðruvöllu í Hörgárdal er þannig talað: »herra biskup ríðr um þann bý, sem búgarðr Sigurðar Ormssonar stendr«. ⁷

Þau frábrigði frá hinum eldri Guðmundar sögum, sem lýsa sjer í sögu Arngríms, eru bein afleiðing af því, að hann skrifar fyrir útlendinga og lagar sig eftir þeim, semur rit sitt eftir þekkingu þeirra á Íslandi og því, sem hann heldur, að þá helzt fýsi að vita, og vill um leið sýna þeim lærdóm sinn og láta þá sjá, að hjer á þessum afskekta hólma sjeu einnig klerkar,

¹ Bisk. II, 6. bls.

² Bisk. II, 32. bls.

³ Bisk. II, 45. bls.

⁴ Bisk. II, bls. 35³.

⁵ Bisk. II, bls. 35⁴⁰ (= Skúmsstaðir í Resensbók, Bisk. I, 466. bls.).

⁶ Bisk. II, bls. 35²¹, sbr. I, bls. 466⁹¹.

⁷ Bisk. I, 67. bls. sbr. II, 493. bls., Sturl.¹ II, 5. bls. ² I, 216. bls

sem kunni að koma fyrir sig orði, fróðir í helgra manna sögum og guðspeki. Enn á bak við má víðast hvar eygja binar eldri Guðmundar sögur, er hann hefur tekið úr allan kjarna frásagnarinnar, enn að eins bætt við nokkrum jarteinum frá sjálfum sjer eða öðrum. Og mjög er það óvíða, að hann fræði oss um nokkurt verulegt atriði í lífssögu Guðmundar, er vjer eigi þekkjum áður úr hinum eldri Guðmundar sögum.¹ Saga Arngríms raskar þannig ekki neinu þeirri niðurstöðu, sem áður er fundin, að á bak við allar Guðmundar sögur liggi rit Lambkárs, að því er snertir prestsöguna, enn Íslendinga saga Sturlu, að því er til biskupssögunnar kemur.

Saga Arngríms er vafalaust yngri enn Sturlungusafnið og hefur því með engu móti getað legið fyrir safnanda Sturlungu. Það er því ekki von, að hún hafi neina þýðingu fyrir það mál, sem hjer ræðir um, spurninguna um samsetning Sturlungu. Samt er það merkilegt, að sagan vísar tvisvar til vitnisburðar Sturlu Þórðarsonar, og styrkir það þá skoðun, að Íslendinga saga sje hið upphaflega frumrit biskupssögunnar. Á öðrum staðnum segir sagan, að Sturla hafi »skrifat marga merkilega hluti af herra Guðmundi biskupi«.² Enn á hinum staðnum virðist hún jafnvel eigna Sturlu meira, enn hann á með rjettu. Það er í sögunni um viðureign Guðmundar og Selkollu í 40. k. Þar segir svo: »Svá mikinn úgang hafði þessi fjandi (þ: Selkolla) á nætr ok daga, at gildir menn þorðu eigi at fara vega sinna, því at þar kom hún upp ór jörðunni, sem sízt varði. Stendr þessi sút með svá miklu áfalli, sem herra Sturla vátta, er þessa sögu samsetti, at sumir lágu blindir, sumir beinbrotnir, aðrir með öllu dauðir, svá at öll sú héraðsbygð var uppnæm til auðnar, áðr læknir kom«. Það má til sanns vegar færast, að Sturla hafi samsett »þessa sögu«, ef höf. á við biskupssögu Guðmundar, og kemur það heim við hinn staðinn, sem áður var getið. Enn hitt

¹ Eitt merkilegt atriði er það, að Arngrímr hefur það eftir »skilríkum mönnum«, að Sighvatr hafi tekið undir sig biskups tiundir um Eyjafjörð eigi miður enn um 8 ár, meðan stormurinn geisaði sem hæst móti kirkjunni (Bisk. II, 72. bls.). Annað er um ferð Magnúsar biskups norður í Skagafjörð vorlið 1219, þegar Guðmundr var í haldi hjá Arnóri í Ási, og tilraun hans að semja milli þeirra Arnórs. Þetta hvorttveggja hefur hann haft annaðhvort eftir munn-mælum gamalla manna eða eftir ritum, sem nú eru ókunn.

² Bisk. I, 162. bls.

getur ekki verið rjett, að Sturla hafi vottað það, sem hjer segir, um Selkollu, því að það er í beinni mótsögn við þau tvö rit, sem næst standa Íslendinga sögu Sturlu, Sturlungu og Resensbók. Í þeim báðum stendur samhljóða, að veturinn, sem Guðmundr var í Steingrímsfirði með Bergþóri Jónssyni, hafi orðið margir hlutir, »þeir er frásagnar væri verðir ok jarteignum þótti gegna, þótt þat sé eigi ritat í þessi bók, bæði þat, er Guðmundr biskup átti við flagð þat, er þeir kölluðu Selkollu, ok mart annat«.¹ Þessi staður í Guðmundar sögu Arngríms sýnir þá ekki, að Sturla hafi fært í letur hina ítarlegu frásögn um Selkollu, sem stendur í hinum yngri Guðmundar sögum líkt og hjá Arngrími, heldur að eins, að Arngrímr hefur eignað Sturlu Guðmundar sögu þá, er hann reit eftir, með öllum þeim jarteinum, sem þar stóðu, annaðhvort alla söguna í heild sinni eða þá að minsta kosti biskupssöguna. Selkollupáttur er nú að eins til í sögu Arngríms og í þeirri Guðmundar sögu, sem finst í AM. 204 fol., er Guðbrandur Vigfússon telur afskrift af Guðmundar sögu eftir skinnbókinni 122B fol., sem Sturl. einnig er á. Vafalaust hefur Arngrímr haft fyrir sjer einhverja Guðmundar sögu, líka þessari.

Hin íslenska þýðing Arngríms sögu hefur margar vísur um Guðmund, sem eru ortar á 14. öldinni og ekki standa í hinum elztu Guðmundar sögum, flestar úr kvæðum Einars Gilssonar, enn sumar eftir Arngrím sjálfan. Þessar vísur hafa án efa aldrei staðið í hinu latínska frumriti Arngríms, því að útlendingar, sem hann skrifar fyrir, mundu ekki hafa skilið þær, heldur hefur þýðandinn skeytt þær inn í söguna eftir öðrum ritum til að bæta lesendum sínum í munni. Vera má og, að þær hafi staðið aftan við þá afskrift latínusögunnar, sem þýðandinn fór eftir, hafi hún verið ætluð Íslendingum til lestrar. Enn líklegast þykir mjer þó, að Arngrímr hafi sjálfur þýtt sögu sína, og skotið vísunum inn um leið.

V. *Niðurlag rannsóknarinnar um sögurnar af Guðmundi biskupi og afstöðu þeirra við Íslendinga sögu og Sturlungu.*

Af því að rannsókn sú, sem hjer fer á undan um Guðmundar sögurnar er nokkuð flókin, er það ekki með öllu óþarft

¹ Sturl.¹ II, 13. bls. ² I, 223. bls. Bisk. I, 502. bls.

að rifja upp fyrir lesendum meginatriði hennar í stuttu máli, og vil jeg biðja menn að hafa fyrir sjer töflu þá, sem stendur í kaflanum um miðsöguna á 290. bls.

Nokkru eftir dauða Guðmundar biskups (1237) tókst Lambkár Þorgilsson á hendur að semja sögu hans. Enn hann dó frá þessu verki árið 1249 og hafði þá að eins lokið við prestsöguna og var ef til vill búinn að safna nokkru til biskupssögunnar.

Sturla Þórðarson hefur eflaust þekt þessa prestsögu Lambkárs, sem var heimilismaður hans, enn þó tók hann hana ekki inn í Íslendinga sögu sína, heldur ljet sjer nægja að semja og fljetta inn í sögu sína á þeim stöðum, sem við átti, frásögn um hið helzta, sem dreif á daga Guðmundar, eftir að hann varð biskup.

Nokkru síðar, líklega á árunum 1280—1300, rjeddst maður nokkur, líkast til klerkur, sem vjer ekki þekkjum, í að taka saman sögu Guðmundar eftir prestsögunni og Íslendinga sögu. Saga sú, sem hann samdi, er hin fyrsta sjerstaka Guðmundar saga, sem segir frá allri æfi biskups frá því, að hann fæddist, þangað til hann dó. Hún er nú týnd, enn frá henni eru runnar allar hinar yngri Guðmundar sögur, sem vjer nú þekkjum, beinlínis eða óbeinlínis. Það er hún, sem jeg hef kallað α í töfluunni, og getum vjer gert oss nokkurn veginn ljósa hugmynd um hana af dætrum hennar eða dætradætrum, hinum yngri Guðmundar sögum. Fyrst var prestsaga Guðmundar eftir Lambkár með nokkrum viðaukum úr Íslendinga sögu Sturlu og annálum, sem ekki beinlínis komu efninu við, og breytt þannig, að kaflinn um utanferð þeirra biskups og Hrafns Sveinbjarnarsonar var úr feldur, enn settur í staðinn kaflí úr Hrafns sögu um sama efni. Biskupssagan var að mestu leyti eins og í Resensbók, útdráttur úr Íslendinga sögu Sturlu, sem vinsaði úr henni alt, sem snerti Guðmund, enn þó líka ýmislegt fleira, efninu óviðkomandi. Til að átta menn í tímatalinu, skaut höf. þessarar sögu inn annálsgreinum við hvert ár. Brjef Þóris erkibiskups til höfðingja var ekki í þessari sögu, heldur að eins sagt frá efni þess með almennum orðum, líkt og í Resensbók. Grímseyjarpáttur og kaflinn um Árón var hjer eingöngu tekinn eftir Íslendingabók (eins og í Sturl. og miðsögunni), enn Áróns saga ekki höfð til hliðsjónar (eins og í Resensbók).

Eftir þessari týndu sögu er Resensbók samin. Hún hefur tekið upp hina eldri sögu óbreytta að mestu leyti, þó svo að

hún hefur vikið við og felt nokkuð úr kaflanum um ferðasögu þeirra biskups og Hrafnis til Noregs, er tekinn var eftir Hrafnis sögu og aukið við miklu um Áróns eftir Áróns sögu.

Systir Resensbókar hefur sú Guðmundar saga verið, sem kölluð er β í töflunni. Hún hefur verið líkari móður sinni, hinni elztu Guðmundar sögu (α), enn Resensbók að því leyti, að hún hefur ekki þekt Áróns sögu. Enn hins vegar virðist hún hafa felt úr sumar annálsgreinirnar, sem stóðu í eldri sögunni, einkum í síðari partinum, biskupssögunni, og sömuleiðis ýmsar þær greinir, sem eldri sagan hafði úr Íslendinga sögu, og voru efni Guðmundar sögu óviðkomandi. Þessi saga eykur og fyrst inn brjefi Þóris erkibiskups og hefur á stöku stað brugðið dálítið frá frumriti sínu (α). Líklegt er og, að hún hafi bætt við ýmsum jarteinum, þó að nú sje ekki audið að sanna það. Sjálf-sagt hafa allar þær jarteinir staðið í henni, sem eru sameiginlegar fyrir »miðsöguna« og handritin 122B og 204 fol.

Frá þessari bók eru þau afbrigði frá hinni upphaflegu Guðmundar sögu (α), er nú voru greind, komin inn í »miðsöguna« og Sturlungu.

»Miðsagan« hefur vafalaust bætt við ýmsum jarteinum, einkum norðlenzkum, og svo samtali þeirra Þóris erkibiskups og Guðmundar,¹ ef það hefur ekki staðið í β . Enn að öðru leyti gefur hún, það sem hún nær, nokkurn veginn góða hugmynd um, hvernig β hefur verið.

Sturlungu safnandinn hefur haft fyrir sjer handritið β af Guðmundar sögu, og þaðan hefur hann tekið prestsögu Guðmundar, enn handritið hefur einnig náð yfir biskupssöguna, og hefur safnandinn einnig haft það til hliðsjónar við þá kafla, sem snertu Guðmund biskup, í Íslendinga sögu, sem var aðal-heimildarrit hans. Úr þessari Guðmundar sögu hefur hann tekið ýmsar greinar hjer og þar, t. a. m. greinina um hið hörmulega ástand kirkjunnar eftir bardagann á Hólum, athugasemdina um það, að Páll biskup hafi andazt þann vetur, sem Guðmundr var í Steingrímsfirði, brjef Þóris erkibiskups, frásögnina um umbúnað þann, sem Guðmundi biskupi var veittur í andlátinu og eftir dauðann og um útför hans, greinina um hringinguna og bænahald biskups, o. s. frv., og líklegt er, að hann hafi líka tekið

¹ Bisk. I, 573.—580. bls.

alla jarteinasöguna úr þessu handriti inn í safn sitt, og samið við hana formála þann, er stendur í 122B.

10. þáttur.

Um Haukdælapátt og Gizurar sögu og Skagfirðinga.

Í kaflanum um afstöðu Resensbókar við Íslendinga sögu og Sturlungu hef jeg sýnt, að Resensbók hefur varðveitt hinn upphaflega texta Íslendinga sögu, þar sem hún hefur greinina um Þorvald Gizurarson alla í einu lagi á sínum rjetta stað, þar sem taldir eru höfðingjar sunnanlands, enn að safnandi Sturlungu hefur rakið þessa grein sundur í tvent og skotið pörtunum á tveim stöðum inn í kaflann um Haukdæli, sem ekki hefur frá upphafi staðið í Íslendinga sögu, og á þeim hinum sama stað kvaðst jeg mundu sýna betur fram á það síðar, að Haukdælápátturinn ætti ekki heima í frumriti Sturlu. Þetta heit mun jeg nú reyna að efna.

Ein af hinum sterkustu sönnunum fyrir þessu máli er einmitt það, að Resensbók, sem hefur haft fyrir sjer frumrit Sturlu, hefur ekki þennan kafla og hefur varðveitt hinn upphaflega texta Sturlu í greininni um Þorvald. Enn það er mart fleira, sem bendir í sömu átt.

Þessi Haukdælápáttur nær að minni byggju yfir 12.—16. k. Íslendinga sögu í útgáfu Guðbrands Vigfússonar.¹ Hann byrjar á Ketilbirni Ketilssyni landnámsmanni, og endar á giftingu Þorvalds Gizurarsonar og Þóru hinnar yngri. Hann slítur í sundur þráðinn í sögunni á undan og eftir. Næsti kapítuli á undan honum (11. k. í Sturl.²) segir frá deilum þeirra Sæmundar Jónssonar og Sigurðar Ormssonar, og næsti kapítuli á eftir (17. k. í Sturl.²) byrjar á orðunum: »Einum vetri eptir deilur þeirra Sæmundar Jónssonar ok Sigurðar Ormssonar« etc., og tekur þannig beinlínis upp söguþráðinn óslitinn, þar sem hinn fyrri (11.) kapítuli hætti. Það eru engin líkindi til, að Sturla hafi sjálfur klipt sögu sína þannig í sundur, þegar hann var kominn nokkuð fram í hana, og hlaupið í miðju kafi upp úr þurru aftur í landnámstíð til að segja sögu Haukdæla. Íslendinga saga ber

¹ Sturl.¹ I. 202.—208. bls. (3. þ. 1.—6. k.) ² I, 203.—208. bls.

það sjálf með sjer, að hún er framhald Sturlu sögu, eins og jeg síðar mun sýna, og að höf. hennar hefur viljað segja frá þeim viðburðum, sem merkastir voru í sögu landsins, frá dauða Hvamms-Sturlu alt fram á sína daga. Alt sem liggur þar fyrir framan er efni Íslendinga sögu óviðkomandi, og þá líka allur hinn fyrri helmingur Haukdælapáttarins aftur að Gizuri Hallsyni, því að hann er hinn fyrsti af þeim, sem þátturinn nefnir, sem lifir Hvamms-Sturlu. Enn Gizurr Hallsson kemur mjög lítið við Íslendinga sögu. Það gera aftur á móti börn hans einkum Þorvaldr, sem síðari hluti Haukdælapáttarins segir mest frá, svo að frá því sjónarmiði er ekkert því til fyrirstöðu, að Sturla hefði sagt frá kvonfangi hans. Enn fyrst og fremst er frásögnin um kvonfang Þorvalds beinlínis áframhald af Haukdælapættinum á undan, sem liggur fyrir utan efni Íslendinga sögu, og slítur ásamt honum í sundur söguþráðinn, sem áður er sagt. Og í annan stað er það ekki líklegt, að Sturla hafi tekið inn í rit sitt svo nákvæma frásögn úr ættarsögu Haukdæla, sem varla gat verið öðrum kunn enn þeim Haukdælum sjálfum. Enn fremur er oft búið að nefna Þorvald áður í Íslendinga sögu, því að hann kemur við eftirmálin eftir Einar Þorgilsson, sem sagt er frá í 3. k. Íslendinga sögu (Sturl.²), og við Rauðsmál í 5. k., og er nefndur, þar sem talað er um bónorð Sighvats í 6. k. og víg Þórðar Kollasonar í 8. k., og er viðriðinn við deilur þeirra Sæmundar í Odda og Sigurðar Ormssonar í 11. k.¹ Enn hjer er talað um hann, eins og hans hefði ekki verið getið áður. Og loks tekur Resensbók hjer af skarið með greininni um Þorvald, eins og áður er sagt, og sýnir, að Íslendinga saga Sturlu hefur ekki haft meira um kvonföng Þorvalds enn í greininni stendur.

Eitt er það í Haukdælapættinum, sem virðist í fljótu bragði mæla með því, að Sturla sje höfundur hans. Það er það, að andlát Teits Ísleifssonar er miðað við fæðing Hvamms-Sturlu, afa Sturlu hins yngra. Enn þegar betur er að gætt, þá sjest, að þetta er einmitt sönnun á móti því, að Sturla hafi samið þáttinn. Í Haukdælapættinum stendur, að Teitr hafi dáið 1111 eftir burð Krists, enn fimmm vetrum fyrr en Hvamms-Sturla væri fæddur.² Eftir því ætti Hvamms-Sturla að vera fæddur

¹ Sturl.¹ I, 193.—201. bls. ² I, 196.—203. bls.

² Sturl.¹ I, 205. bls. ³ I, 206. bls. Eldri útgáfan hefur að visu »fjór-
20

árið 1116. Enn þetta er í mótsögn við Íslendinga sögu. Í upphafi hennar (2. k. í Sturl.²) stendur, að Sturla hafi haft »átta vetr hins sjaunda tugar«, þegar hann andaðist. Nú vitum vjer, að Sturla andaðist 1183 bæði samkvæmt tímatali Íslendinga sögu og samhljóða vitnisburði allra annála, og ætti hann þá að vera fæddur 1115 í síðasta lagi, enn gæti verið fæddur 1114, hafi hann verið kominn mikið á 9. árið yfir sextugt, þegar hann ljóst.¹ Þessi orð í Haukdælápættinum geta því með engu móti verið eftir Sturlu Þórðarson, eins og þau liggja fyrir,² ef textinn er rjettur í nýju útgáfunni.

Það er og grunsamt, að Haukdælápátturinn hjer á þessum stað tekur til, hversu mörg ár voru liðin frá Krists fæðingu, þegar þeir Teitr og Hallr feðgar önduðust. Þetta gerir Sturla annars aldrei í Íslendinga sögu, þegar hann getur um lát merkismanna. Jeg tek til dæmis Einar Þorgilsson, Kolbein Tumasson, Hall Kleppjárnsson, Björn Þorvaldsson, Þorvald Snorrason, Sæmund Jónsson, Þorvald Gizurarson, Sighvat Sturluson, Sturlu Sighvatsson, Snorra Sturluson. Íslendinga saga getur um lát allra þessara manna, enn miðar þau ekki við Krists fæðing. Árið 1237 dóu 3 höfðingjar, Magnús biskup Gizurarson, sem annars ber furðu lítið á í Íslendinga sögu, Guðmundr biskup, sem er einn af fremstu mönnum sögunnar, og Þórðr faðir Sturlu, sem Sturla virti og elskaði allra manna mest. Íslendinga saga segir frá dauða allra þessara manna í röð, svo að ekkert er þar á milli, enn miðar þó jafnvel ekki þetta minnisstæða ár við Krists burð.³ Það er andsjóð, að Sturla hefur forðazt þetta, af

um« fyrir »fimm« á þessum stað, enn einnig á henni sjest, að mörg handrit hafa »fimm«. Síðari útg. tilfærir hjer engan lesmun.

¹ Flestir annálar telja Sturlu fæddan 1115, enn Flateyjarannál einn árið 1114. Ártíð Sturlu var 23. júlí (Ísl. Ártíðaskrár 86. bls.).

² Hitt er annað mál, að það getur vel verið rjett, að fimm vetur hafi liðið milli andláts Teits og fæðingar Sturlu. Beztu annálar telja Teit dáiinn 1110, enn Sturlu fæddan 1115, og mun það rjett, enn það er rangt í Haukdælápættinum, að Teitr hafi dáið 1111, þó að svo standi einnig í Gottskálksannál og Oddaverjaannál.

³ Sturl.¹ II, 186.—188. bls. ² I, 349.—350. bls. Í næsta kapitula á eftir er að vísu dauðarár þeirra biskupanna fært til tímatafs eftir Krists fæðing. Enn jeg mun síðar sýna fram á, að þessi kapituli er ekki úr Íslendinga sögu.

því að honum hefur fundizt það lýta frásögnina, að hafa ártöl í henni til að átta sig á, eins og vegfarandi áttar sig á vörðum. Sá sem ratar, þarf ekki að hafa augun á vörðunum. Eins hefur Sturla viljað, að frásögnin sjálf bæri það með sjer, hvert ár hver viðburður hefði orðið, og ætlað til, að lesandinn gæti áttað sig á tímatalinu með nokkurri athygli. Hann vill láta sögustrauminn renna áfram hægt og þjett, enn ekki brotna á flúðum eða klettum, og er þetta eðli hins sanna íslenzka sögu-stíls.¹ Að visu segir svo í upphafi 20. k. Íslendinga sögu (í Sturl.²): »Bersi prestur hinn auði andaðist á því ári sem Brandr biskup«, og svo bætir sagan við: »Þá var liðit frá burði Krists 1201 vetr«.² Enn þessi viðbót er innskotsgrein, sem að eins stendur í Vallabók og nokkrum pappírshandritum, enn hvorki í 122A nje í handritinu í British Museum, enda vantar hana í Resensbók, er tekur þennan kap. eftir Íslendinga sögu,³ og auk þess stendur hún á röngum stað, því að hún hefði átt að standa, þar sem fyrst er getið um lát Brands biskups í 17. k. (í Sturl.²).⁴ Þessar árfærslur Haukdælapáttarins, sem fyr var getið, eru því sterk röksemd fyrir því, að Sturla hafi ekki ritað páttinn.

Vjer skulum nú skoða Haukdælapáttinn lítið eitt betur, og fylgi jeg kapitlatalinu í Sturl.² Tólfti kapituli er um Ketilbjörn og niðja hans niður til Gizurar hvíta, og er hann að mestu tekinn úr Landnámu, enn höfundurinn hefur haft fyrir sjer eldri Landnámutexta enn nokkurn þeirra, sem vjer nú höfum, því að hann sver sig beinlínis í ættina til Ara fróða sjálfs með því að vitna í sögu Teits fóstara Ara, eins og gert er í Íslendingabók.⁵ Þrettándi og fjórtándi kapituli er tekinn eftir Íslendingabók hinni yngri aflur að orðunum: »Eptir Hall bjó í Haukdal Teitr prestur« aftarlega í kapitulanum.⁶ Hefur höfundurinn

¹ Af líkri ástæðu tilfærir Sturla ekki heldur nem brjef eða skjöl í sögum sínum. Sbr. páttinn um Resensbók hjer að framan á 277. bls.

² Sturl.¹ I, 228. bls. ² I, 209. bls.

³ Bisk. I, 486. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 208. bls. ² I, 208. bls.

⁵ Sbr. Tímarit hins ísl. bókmentafjelags X, 228. bls. og þar á eftir, og Árbøger for nord. oldkyndighed og historie 1893, 242. og 251. — 263. bls.

⁶ Sturl.¹ I, bls. 205^a. ² I, bls. 206^a.

vinsað úr Íslendingabók það, sem snertir Haukdæli og vikið röð-inni dálítið við, þannig að hann hefur það efni síðast, sem hægst er að tengja við það, sem eftir fer.¹ Þessi kafla segir fyrst frá þeim feðgum, biskupunum Ísleifi og Gizuri, síðan nefnir hann einnig bræður Gizurar, Þorvald og Teit, og segir að lokum frá fóstura Teits, Halli hinum milda í Haukadal, og endar á dauða Halls.²

Upp frá þessu er Haukdælapátturinn sjálfstæður. Að minsta kosti þekkjum vjer nú ekki neitt rit, er þessi síðari hluti hans sje tekinn úr, þegar frá eru skildir greinarstúfarnir úr Íslendinga sögu, sem fyr var getið og safnandi Sturlungu hefur í aukið. Hverfur höfundurinn frá andláti Halls, er var síðast í útdrættinum úr Íslendingabók, að Teiti, fóstura Halls, er bjó í Haukadal eftir hann, og síðan að syni Teits Halli, og er stutt-orður um þá báða. Þá er nokkru greinilegar sagt frá Gizuri Hallssyni, og talin börn hans og barnabörn. Síðast í þessum kapitula er fyrri greinarstúfurinn um Þorvald, sem safnandi Sturlungu hefur tekið úr Íslendinga sögu, og hefur hann auðvitað bolað burt tilsvarendi grein úr Haukdælu. Hvernig sú grein hafi verið, sjáum vjer, þegar vjer lesum með athygli þann kafla, sem næstur er á eftir í Haukdælapættinum, hina yndislegu sögu um viðtal og gifting þeirra Guðmundardætra. Í þessum kafla stendur: »Nú voru liðnir tíu vetr frá því, er Guthormr³ erkibiskup hafði leyft þeim Jónu ok Þorvaldi saman at

¹ Sbr. Árb. f. nord. oldk. og hist. 1893, 255.—260. bls.

² Merkillegt er, að hinn upphaflegi Landnámtexti Ara skuli einmitt hafa haldið sjer í þessum þætti *Haukdæla*, og að pátturinn sömu-leiðis í þeim kapitulum, sem hann tekur úr Íslendingabók, skuli hafa rjettari texta á tveim stöðum enn handrit Íslendingabókar sjálftrar (sbr. Árb. 1893, 257.—258. bls.). Þess mætti til geta, að Ari hafi sjálfur sent Halli, syni Teits, fóstura síns, afskrift bæði af Íslendingabók sinni hinn yngri og Landnámu, og hafi síðan afskriftir af þessum frumritum Ara gengið í Haukdælaætt og legið fyrir höfundi Haukdælapáttarins, sem eflaust hefur verið nákominn Haukdælum eða þó að minsta kosti átt heimilt að nota bóka-söfn ættarinnar. Enn þetta verður nú aldrei nema getgáta.

³ Hjer hefur höfundi Haukdælapáttarins skjátlazt, því að Eysteinn var erkibiskup, þegar leyfið var gefið, enn Gutthormr ekki fyr enn löngu síðar (1216—1224), og er þetta eitt af því, sem sýnir, að Sturla getur ekki verið höfundur Haukdælapáttarins, því að honum hefur verið fullkunnugt um, hver var erkibiskup, þegar Hákon kon-

vera. Hjer hefur hvergi í Haukdælapættinum verið sagt frá því, að meinbugir hafi verið á ráðahag þeirra Jóru, eða að erkebiskup hafi leyft þeim að vera saman í tíu vetur, og hlýtur þess þó að hafa verið getið áður í þættinum, meðan hann var heill, því að annars hefði ekki verið vísað til þess hjer á þessum stað, svo sem væri það kunnugt. Það má telja víst, að greinarstúfurinn fyrnefndi úr Íslendinga sögu hafi einmitt bolað burtu úr Haukdælapættinum frásögninni um þetta. Og ef vjer nú flettum nokkrum blöðum fram fyrir í Sturlungu, þá finnum vjer einmitt grein um þetta efni, sem vafalaust er úr Haukdælapættinum og hefur staðið á þeim stað, þar sem greinarstúfurinn úr Íslendinga sögu stendur nú. Þorvaldr Gizurarson er fyrst nefndur í Íslendinga sögu 3. k. (eftir Sturl.²) við eftirmálið eftir Einar Þorgilsson. Þar segir svo: »Eptir Einar Þorgilsson áttu at taka arf systr hans. Þá hafði Þorvaldr Gizurarson fengit Jóru dóttur Klængs biskups ok Yngvildar Þorgilsdóttur; þeim var meinuð samvista af kennimönnum. Fór Þorvaldr útan, ok leyfði erkebiskup, at þau skyldi ásamt vera tíu vetr þaðan frá. En at lömum tíu vetrum skyldi þau skilja, hvárt sem þeim væri þat þá blítt eör strítt; en þau unnusk allmikil. Ok þó játar hann þessu. Yngvildr var með Þorvaldi, þá er Einarr var veginn, ok sótti hón hann at eptirmáli. Hjer er auðsjeð, að hin auðkendu orð (»þeim var meinuð . . . játar hann þessu«), frásögnin um meinbugina og erkibiskupsleyfið, eru innskotsgrein, sem ekki koma neitt við því, sem verið er að segja frá, eftirmálinu eftir Einar. Og þar sem nú einmitt grein um þetta efni vantar í Haukdælapættinn, þá er ljóst, að safnandi Sturlungu hefur tekið þetta úr Haukdælapættinum og skotið því inn á þessum stað í frásögn Íslendinga sögu. Orðin sem á undan standa (»þá hafði Þorvaldr fengit Jóru, dóttur Klængs biskups ok Yngvildar Þorgilsdóttur«) eru vafalaust að efninu til rjett höfð eftir Íslendinga sögu, því að þau skýra, hvernig á því stendur, sem á eftir er sagt, að Yngvildr var með Þorvaldi, og að hún sótti hann að eftirmáli. Enn safnandi Sturlungu hefur að líkindum vikið lítið eitt við orðfærinu eftir Haukdælapættinum til að hnýta laglega við þetta greininni um meinbugina og erkibiskupsleyfið. Í Íslendinga

ungur Hákonarson tók ríki í Noregi. Það sjest á Hákonar sögu Sturlu; þar er Gutthorms erkibiskups oft getið, t. a. m. Fms. X, 251.—252. 258., 259., 269., 277., 283., 284. og 338. bls.

sögu hefur eflaust staðið: »Þá átti Þorvaldr Gizurarson Jóru o. s. frv. Í Haukdælapættinum hefur auðvitað staðið grein líks efnis, og ef til vill nokkru fyllri, á undan frásögninni um meinbugina. Það er nú auðskilið, hvað kemur til, að Sturlungu safnandinn hefur aukið þessu í á þessum stað. Hjer fann hann í Íslendinga sögu fyrst getið bæði um Þorvald og Jóru, og að þau vóru gift um þetta leyti. Enn nú leitast hann við að raða, sem best hann getur, eftir tímatali. Og því hefur hann flutt hingað greinina úr Haukdælapættinum. Þegar hann svo kom aftur í Haukdælapáttinn að þeim stað, þar sem þessi grein stóð um Þorvald og Jóru, þá dugði ekki að taka hana upp aftur, þar sem búið var að rita hana áður. Enn ekki mátti þó standa ófult skarðið. Þá hefur hann það ráð að taka upp greinina síðar í Íslendinga sögu um Þorvald, og klýfur hana í tvent, setur fyrri partinn, um það, að Þorvaldr hafi búið í Hruna og átt Jóru, og um sonu þeirra. Í skarðið, sem hann þurfti að fylla, enn hnýtir síðari partinum — um börn Þorvalds og Þóru — aftan við frásögnina um gifting Þóru og Þorvalds. Aftan við þennan síðari greinarstúf standa svo orðin: »Halldóru Þorvaldz dóttur átti Ketill prestur Þorláks-son lögsgumaðr«. Þessi litla grein hefur eflaust ekki staðið í Íslendinga sögu, því að ekki hefur Resensbók neitt tilsvareandi, heldur hefur safnandi Sturlungu, er var af ætt Ketils, bætt henni við eins og fleiru, sem snertir þá ætt. Á þessari litlu innskotsgrein endar Haukdælapátturinn, og er hún meðal annars því til sönnunar, að það sje safnandi Sturlungu, sem hefur skeytt páttinn inn í Íslendinga sögu.

Ef vjer nú litum á Haukdælapáttinn í heild sinni, lausan við innskotsgreinir þær, sem safnandi Sturlungu hefur við aukið úr Íslendinga sögu og frá sjálfum sjer, þá sjáum vjer, að hanu endar á frásögninni um hjónaband þeirra Þorvalds og Þóru hinnar yngri, foreldra Gizurar jarls. Pátturinn bendir þannig óbeinlínis út yfir sjálfan sig til þess manns, sem mest hefur að kveðið í sögu Íslands af Haukdælum,¹ til Gizurar jarls. Það er óhugs-

¹ Jeg á hjer við Haukdæli í þrengri merkingu, niðja Teits Ísleifs-sonar. Báðir Gizurararnir eldri — Gizurr hvíti, sem kom kristni á Ísland, og Gizurr biskup — og eins Ísleifr biskup hafa haft engu

andi, að höfundur þáttarins hafi ætlað að hætta hjer á þröskuldi sögunnar af hinum merkasta manni ættarinnar. Með öðrum orðum: Haukdælþátturinn er ekki annað enn inngangur til Gizurar sögu.

Enn hvernig hefur þá þessi Gizurar saga verið? Er hún með öllu týnd, eða höfum vjer enn þá nokkrar leifar af henni? Jeg mun nú reyna að sýna, að nokkrar leifar af þessari Gizurar sögu hafa varðveizt í Sturlungu.

Í Þorgils sögu, þar sem segir frá atförl þeirra Sturlu Þórðarsonar og Hrafnis að Þorgilsi, er sagt frá því, að Ólafr bróðir Sturlu hafi reynt að miðla málum. Segir sagan, að hann hafi þá meðal annars mælt við Þorgils á þessa leið: »Minnstú á þat, hvé marga ok mikla skömm þú átt Gizuri at gjalda, fyrst í drápi Snorra Sturlusonar, er vér værim skyldir at hefna, ef vér mættim. Er þat sannast at segja, at Gizurr hefir drepit mestan hlut ættar várrar.«¹ Þessi orð lýsa betur enn nokkuð annað eigi að eins hatri Ólafs heldur og allra Sturlunga til Gizurar. Minna má og í þessu sambandi á orð Þórðar Sighvatssonar, er Hákon konungur spurði hann, hvort hann mundi vilja vera í himnaríki, ef Gizurr væri þar: »Vera gjarna, herra«, sagði Þórðr, »ok væri þó langt í milli okkar.«² Það virðist mega ganga að því vísu, að Sturla hafi hatað Gizur engu síður enn Ólafr bróðir hans eða Þórðr kakali. Hann hafði sjálfur verið á Örlygsstöðum og sjeð þá hniga þar til moldar, Sighvat föðurbróður sinn og sonu hans, fyrir þeim Gizuri. Gizurr hafði ráðið af dögum föðurbróður hans, Snorra Sturluson, þann mann, sem Sturla víst hefur átt mest að þakka sagnafróðleik sinn og kveðskaparíþrótt og elskað mest frænda sinna næst föður sínum.³ Að Sturlu hafi verið heift í

minni og miklu happasælli áhrif á sögu landsins enn Gizurr jarl. Enn þeir eru ekki Haukdælir heldur Mosfellingar.

¹ Sturl.¹ II, 150.—151. bls. ² II, 130.—131. bls.

² Sturl.¹ III, 286. bls. ³ I, 249. bls.

³ Sturla var oft með Snorra í uppvesti sínum og eftir það, að hann var full-orðinn (Sturl.¹ II, 145. og 172. bls. ² I, 316. og 338. bls. Sbr. Sturl.¹ II, 93., 94., 129. og 176. sbr. ² I, 275., 276., 303. og 341. bls.), og má geta nærri, að báðum hefur verið jafnmikið yndi, Snorra, að fræða hinn gáfaða og námfúsa unga frænda sinn, og Sturlu að hlýða á hinar fróðlegu viðræður Snorra. Að öllum líkindum hefur Snorri, sonur Sturlu hinn eldri, heitið eftir Snorra Sturlusyni, alnafna sínum, því að hann fæddist 3 árum eftir víg Snorra, enn yngri sonurinn,

hug eftir víg Snorra, sjest og á því, að hann slæst þá í flokk með Órækju Snorrasyni frænda sínum og fer með honum suður að Gizuri. Enn þeir fengu ekki fang á Gizuri, og lauk viðskiftum þeirra svo, að þeir báðir frændur voru teknir með svikum við Hvítárbrú af Gizuri og Kolbeini, og var Órækja rekinn utan, enn Sturla fjekk landsvist með því að sverja Kolbeini unga trúnadareið. Upp frá því lenti þeim Gizuri ekki saman um hrið, því að Gizurr fór utan eftir fundinn við Hvítárbrú og var utan tvo vetur. Kolbeinn bandamaður Gizurar brá fljótt sættum við Sturlu, eftir það að Þórðr kakali kom út sama sumarið og Gizurr fór utan, og snerist Sturla þá í lið með Þórði og fylgdi honum trúlega upp frá því. Þegar Gizurr kom aftur það sumar, er Flóabardagi varð (1244), var Kolbeinn farinn að letjast í sóknunum gegn Þórði kakala, og var þá Gizurr líka spakari enn áður. Eftir Haugsnessfund fóru þeir báðir utan Gizurr og Þórðr og lögðu mál sín á vald Hákonar konungs, og lauk því svo, að Hákon dæmdi Þórði í vil og sendi hann út hingað, enn Gizurr var eftir í Noregi. Lagði Þórðr þá undir sig mestan hluta landsins. Enn árið 1250 fór Þórðr utan til að standa fyrir máli sínu við Hákon, og skipaði hann þá vinum sínum ríki sitt, og skyldu þeir fyrir engum laust láta, nema brjef Þórðar kæmi til eða hann sjálfur. Sturla var einn í þessum flokki og skyldi vera fyrir Vestfirðingafjórðungi með Hrafn. Þórðr kom ekki út til Íslands eftir þetta, enn árið 1252 komu út þeir Gizurr, Heinrekr biskup, Þorgils skarði og Finnbjörn Helgason, og voru allir bundnir í því að halda landinu undir konung. Þá taka þeir Hrafn og Sturla sig saman og fara fyrst að Þorgilsi í Stafaholt, og í sömu ferðinni að Gizuri, enn urðu að snúa aftur, því að Ólfusá var ófær. Tók Gizurr þetta sem fjörráð við sig, eins og líka var, og reið fjölmennur til alþingis um sumarið eftir, og rjeð einn öllu á þinginu. Ljet hann þá lýsa fjörráðasökum við sig að lögbergi á hendur þeim Hrafn og Sturlu. Enn þetta virðist að eins hafa verið gert til að skjóta þeim Sturlu skelk í bringu. Gizurr sá, að flokkur Þórðar var öflugur, ef þeir hjeldu allir saman,

Þórðr, eftir afa sínum og alnafna, föður Sturlu. Enn hafi svo verið, þá sýnir það mikla rækt Sturlu við Snorra, að hann skyldi fyr láta heita eftir honum enn föður sínum. Þó ber þess að geta, að Snorra nafn er líka algengt í ætt Helgu, konu Sturlu (Skarðs-ætt), svo að verið getur að það nafnið hafi verið látið ganga fyrir vegna þess.

og vildi því reyna að dreifa honum. Ljet hann því Þorstein Hjálmsson fara á milli með sættarboð, og gekk sættin saman um haustið.¹ Til að tryggja sambandið var það ráðið, að Hallr Gizurarson skyldi fá Ingibjargar Sturludóttur. Mægðir þessar urðu ekki til frambúðar, því að Hallr ljezt skömmu eftir brúðkaupið, í Flugumýrabrennu. Enn þó sat Sturla hjá deilum Gizurar við brennumenn og Hrafn Oddsson. Árið eftir Flugumýrabrennu (1254) fór Gizurr utan, og kom ekki út aftur fyr enn 1258, og þá með jarlsnafni. Á þessum árum hafði Sturla slegist í lið með Þorgilsi skarða, frænda sínum, og fylgt honum trúlega bæði á Þverárfundi og annarstaðar. Enn þegar Gizurr kom út, hafði Þorgils verið svikinn í trygðum af Þorvarði Þórarinssyni að Hrafnagili. Veitti Sturla bræðrum Þorgils að eftirmálinu og sóttu þeir Gizur að því á alþingi sumarið eftir, að jarl kom út, og gerðust menn hans, enn hann hjet þeim liðveizlu á móti. Gerðu þeir Þorvarð sekan á þinginu. Enn Gizurr var sljór í liðveizlunni, og fór svo, að þeir frændur sættust við Þorvarð, svo að Gizurr kom hvergi nærri. Þrátt fyrir þetta hjelt Sturla þó trygð við jarl, og var þá svo kært með þeim, að jarl hjelt brúðkaup Ingibjargar, dóttur Sturlu, er verið hafði tengdadóttir Gizurar, á Stað í Reyninesi haustið 1259, og er þá sagt, að Sturla hafi gerzt lendur maður Gizurar jarls og fengið loforð fyrir Borgarfirði og öðrum sæmdum. Enn þetta stóð eigi lengi. Tveim árum síðar tók Hákon konungur Borgarfjörð af Gizuri jarli og fjekk hann Hrafn Oddssyni, og kendi Sturla jarli um. Orti hann þá vísu um jarl:

¹ Jeg fylgi hjer Sturl.¹ III, 166. og 179. bls. ² II, 108. og 154. bls. Þorgils saga segir öðruvísi frá þessu. Hún segir, að menn hafi farið á milli um vorið og sættin gengið saman á alþingi, og að þá hafi verið stofnaður ráðahagur þeirra Halls og Ingibjargar, (Sturl.¹ II, 167. bls. ² II, 144. bls.). Báðum sögunum ber saman um, að Ólafr hvítaskáld bróðir Sturlu hafi þá látið af lögsögu, og Teitr Einarsson tekið við, enn hitt skilur þær á um, að önnur (Þorgils s.) segir, að Ólafr hafi slept lögsögu fyrir vanheilsu sakir, enn hin, að hvorki hann nje »þeir Hrafn« (s: Hrafn og Sturla) hafi ridið til þings fyrir ófriði. Teitr Einarsson virðist hafa verið frændi Gizurar (sbr. Jón Sigurðsson í Safni til sögu Íslands II, 36. bls.), og segir í Sturl.¹ III, 166, ² II, 103, að hann hafi tekið lögsögu að ráði Gizurar. Og þar sem nú lögsagan hverfur í flokk Gizurar, þá er líklegt, að Gizurr hafi ráðið einn á þingi, og að frá-sögnin í Þorgils s. sje röng.

»Rauf við randa-stýfi
 — rétt inni'k þat — svinnan
 allt, er oss hefr vélta,
 Óðinn þat, er hét góðu.
 Skaut sá er skrökmál flýtir
 — skil ek hvat gramr mun vilja —
 — Gautr unni sér sleitu —
 slægr jarl við mér bægi.

Í þessari vísu logar upp úr kolunum alt það hatur, sem Sturla bar í brjósti sjer til Gizurar. Út af þessu og meðfram vegna Snorra sonar síns óvingaðist Sturla við Hrafn, og lauk því svo, að Hrafn rak Sturlu utan, og varð jarl honum að engu líði. Sturla hitti Gizur á Eyrum, er hann fór utan, og ljet jarl þá ekki vel við Sturlu. Eftir þetta er ekki getið um neinar deilur milli Sturlu og Gizurar, þangað til Gizurr dó árið 1268, enda var Sturla þá lengstum í Noregi hjá Magnúsi konungi. Sturla komst brátt í hina mestu kærleika við konung, enn aftur á móti virðist hafa verið nokkur fæð milli konungs og jarls hin síðustu ár, sem jarl lifði,¹ og er ekki ólíklegt, að það hafi meðfram verið Sturlu að kenna, því að varla mun hann hafa bætt fyrir jarli við konung.

Af því, sem nú hefur verið sagt, má ráða, að Sturla hefur ekki verið neinn vinur Gizurar, þó að stundum drægi saman með þeim fyrir rás viðburðanna, heldur hefur hann alltaf hatað hann undir niðri og skoðað hann sem undirförlan og ótryggan, svikulan og slægan. Enn kemur þetta hatur fram í Íslendinga sögu? Ekki berlega! Sturla er of góður og samvirkusamur sagnamaður til að láta mikið á þessu bera, enda gefur hinn rólegi og ástríðulausi íslenzki sögustíll höfundinum sjaldan tækifæri til að láta í ljós tilfinningar sínar. Enn þegar vel er að gáð, sjest það þó allviða á frásögninni, að höfundinum hefur verið lítið um Gizur gefið. Jeg tek ekki til þess, þó að Gizurr fái harðan dóm, þegar hann hefur til þess unnið. Slikt þarf ekki að vera sprottið af hatri. Í frásögninni um fundinn við Hvítárbrú lýsir t. a. m. skoðun höfundarins á aðferð þeirra Gizurar sjer ljóslega í viðbrigðum Sigvarðar biskups og Brands ábóta, og í undirtektum sumra

¹ Sbr. Æfisögu Gizurar eftir Jón Þorkelsson rektor 122. bls.

bænda úr andstæðingaflokki Órækju og Sturlu.¹ Enn þetta er ekkert tiltökumál; dómurinn er rjettlátur. Frá aðdragandanum að vígi Snorra Sturlusonar er svo skýrt, að fyrst hafi komið út brjef Hákonar konungs og verið «lítt upp haldið», síðan hafi Gizurr sent orð af alþingi til Snorra með þeim tilmælum, að hann skyldi ríða til þings og hafa Tuma með sjer og sjá sætt og fodburbætur honum til handa. Enn þegar Snorri er kominn, þá kemur alt í einu Kolbeinn að norðan með ofurefli liðs, svo að þeir Snorri og Tumi sáu það ráð vænst að ganga í kirkju. Er þá sagt, að Gizurr og Kolbeinn hafi talað lengi tveir saman, og síðan hafi Kolbeinn ríðið burtu; hafi þá Gizurr gengið til kirkju og talað lengi við Snorra, «ok þá fór allskipulega með þeim». Því næst er sagt frá því, að þeir Kolbeinn og Gizurr hafi fundizt á Kili og gert ráð sín, þau er síðar komu fram. Eftir þessa ferð kastar Gizurr loksins grímunni, stefnir að sjer mönnum og les upp fyrir þeim brjef konungs, er það stóð á, að Gizurr skyldi láta Snorra fara utan eða drepa hann að öðrum kosti. Þó er sagt, að Gizurr hafi ekki enn látið það uppi, að hann ætlaði að drepa Snorra, eins og síðar reyndist, heldur að eins að taka hann. Í öllu þessu lýsir sjer flærð Gizurar og undirferli. Og þar sem sagt er frá vígi Snorra, er það gefið í skyn, að Gizurr hafi lofað Snorra gríðum, ef Arnbjörn prestur segði til hans, enn síðan er hann drepinn orðalaust.² Þetta lýsir bæði prettvísi og sviksemi. Varla hefði nokkur, sem var vel til Gizurar, sagt þannig frá þessu. Enn í allri þessari frásögn er Gizuri þó eigi borin ver sagan enn hann á skilið. Í sættinni, sem þeir gerðu Órækja og Gizurr í Skálaholti, er það tekið fram, að Gizurr hafi unnið eið að sættinni við kross, «er í var lignum Domini», enn síðar, þegar Gizurr hittir Orm Bjarnarson, og Ormr segir, að Gizurr hafi eigi mátt sættast á vígsmálið Klængs bróður síns, þá segist

¹ Sturl.¹ II, 255.—256. bls. ² I, 405.—406. bls.: «ok þykkir þeim biskupi nú undarlega við bregða . . . þeir biskup ok Brandr bregðask mjök reiðir við þetta ok kalla in mestu svik við sik gör ok alla þá, er hlut áttu at þessum málum Bændr nökkurir ór flokki Kolbeins gengu þá fyrir Órækju, ok létusk skyldu herjask með hónum ok kölluðu þetta in mestu svik . . . Sigvarðr biskup ok Brandr ábóti ámaeltu Gizuri mjök um þessar málalyktir, at hónum hefði illa farit. Gizurr svarar: lézk á öðru meiri mein sjá en þessu».

² Sturl.¹ II, 235., 238. og 241.—242. bls. ³ I, 387., 390. og 393. bls.

Gizurr eigi hafa sættzt á það mál, og ríður síðan með Ormi norður til Skagafjarðar og skorast þá sundur sættin.¹ Sá maður, sem hefði viljað bera Gizuri vel söguna, hefði líklega ekki sagt frá eið Gizurar á þennan hátt. Enn hjer er gefið í skyn, að Gizurr sje eiðrofi, og vitum vjer ekki, hvort það er með öllu rjettlátt, því að vjer vitum eigi, hvort það var beinlinis til tekið í sættinni, að Gizurr skyldi ábyrgjast, að Ormr gengi að henni, enn hafi það ekki verið, þá er auðsætt, að Gizurr hefur ekki gert sig sekan í eiðrofi, þó að hann kallaðist ekki hafa sættzt á vígs-mál Klængs, því að hann hafði ekki einu sinni rjett til að sættast á það að Ormi fornspurðum, þó að hann hefði viljað. Eið-rofin frá Gizurar hálfu koma ekki verulega í ljós fyr enn við Hvítárbrú. Hjer er því ef til vill nokkuð hallað á Gizur í frá-sögninni. Í sögunni um deilur þeirra Sturlu Sighvatssonar og Snorra Sturlusonar, þegar Sturla rak Snorra úr Borgarfirði, er það sagt, að Snorri hafi farið af Nesjum suður til Reykja og verið með Gizuri um föstuna. »Var þá allvel með þeim mágum. Góð orð fóru þá millum þeirra Gizurar ok Sturlu.«² Þetta tvent er auðsjáanlega sett svona hvað hjá öðru af ásettu ráði til að sýna tvöfeldni Gizurar, og lýsir sjer í því talsverður kali til hans, þó að þetta sje eða kunni að vera satt og rjett í alla staði.

Enn sumstaðar er Gizuri beinlinis gert rangt til. Í þessu efni er fróðlegt að taka eftir því, hvern mannamun sagan gerir sjer, þarsem hún segir frá afskiftum þeirra feðga Gizurar og Þorvalds af þingdeilum. Þorvaldi er alstaðar vel lýst, enda var hann vinur Þórðar, föður Sturlu. Fögur og viturleg eru þau orð, sem sagan hefur eftir Þorvaldi, þegar rætt var um sættir eftir víg Bjarnar sonar hans: »Sagði hann þat, at hónum þetti þær sonarbætr verstar, ef hann yrði öxi at eyða óvinum sínum.«³ Og líkt kemur hann fram í málum annara, alstaðar til sætta og umbóta. Á alþingi 1232 deildu þeir Snorri og Kolbeinn ungi um arf Hallberu dóttur Snorra og goðorð fyrir norðan land. Er þá sagt, að Þorvaldr hafi gengið mest á milli og leitað um sættir, og með honum Þórðr Sturluson og margir lærðir menn. Enn um Gizur segir svo: »Gizurr hafði mikit fjölmenni, ok vissu menn óvist, hverjum hann mundi veita, því at hann lét vel við

¹ Sturl.¹ I, 252.—253. bls. ² I, 402.—403. bls.

² Sturl.¹ II, 184. bls. ³ I, 347. bls.

³ Sturl.¹ I, 63. bls. ³ I, 250. bls.

hvaratveggju«. Þetta er bersýnilega sagt til að niðra Gizuri og sýna fals hans og fláræði og tvíveðrung. Enn þetta á Gizurr ekki skilið hjer á þessum stað. Það er auðsjeð, að hann hefur í þessu farið eftir ráðum föður síns og verið á bandi með honum að reyna að koma á sættum, því að það var vænlegast til sætta, að hann veitti hvorugum. Að þetta sje ekki klaufalega orðað, heldur sagt svo af ásettu ráði til að niðra Gizuri, það sjest á því, að alveg sama eða þessu líkt kemur fyrir á 2 öðrum stöðum. Á alþingi 1229 voru miklar deilur milli Sturlunga og voru þeir feðgar báðir á þingi, Þorvaldr og Gizurr. Um Gizur er sagt, að enginn hafi vitað, hverjum hann ætlaði að veita, enn um Þorvald, að hann hafi verið beggja vinur.¹ Það er auðsætt, að hið fyrri á að vera last, enn hið síðara lof, og er þó í rauninni hvorttveggja hið sama. Á alþingi 1234 varð rimma mikil milli Kolbeins unga og Snorra, og lá við bardaga. Gizurr var á þingi, og segir sagan, að hann hafi haft tvö hundruð manna, »ok lét til allra skipulega«. Þeir Magnús biskup og Þorvaldr gengu á milli og leituðu um sættir, og er það hjer berum orðum sagt, að Þorvaldr hafi beðið Gizur að veita hvorugum, »kvað hann vænst til friðar, at hann misjafnaði eigi með þeim²«. Hjer segir þá höfundurinn beinlínis sjálfur, að þeir feðgar hafi verið samtaka í því að stöðva ófrið, sem auðvitað var lofsvert. Enn hvað kemur þá til, að hann velur Gizuri þau orð, er allir, sem lesa, hljóta að skilja sem last enn ekki lof?

Einna berast kemur þó hatur Sturlu til Gizurar fram í frásögninni um Örlygsstaðabardaga, þar sem sagt er frá vígi Sturlu Sighvatssonar. Þar segir svo: »Sturla kastaði sér niðr, er hann kom skamt ór gerðinu. Mál hans var þá óskírt, ok þótti Hjalta sem hann beiddisk prestsfundar. Hjalti gekk þá í braut, en yfir hönun stóð Óláfr tottr, mágr Flosa prests; hann skaut skildi yfir Sturlu, en Játgeirr Teitsson, mágr Gizurar, kastaði buklara yfir Sturlu. Þá kom Gizurr at ok kastaði af hönun hlífunum ok svá stálhúfunni. Hann mælti: 'Hér skal ek at vinna'. Hann tók breiðöxi ór hendi Þórði Valdasyni ok hjó í höfuð Sturlu vinstra megin fyrir aptan eyrat, mikit sár, ok hljóp lítt í sundr. Þat segja menn þeir er hjá voru, at Gizurr hljóp báðum fótum upp við, er hann hjó Sturlu, svá at lopt sá millum fótanna ok

¹ Sturl.¹ II, 115. bls. ² I, 292. bls.

² Sturl.¹ II, 158.—159. bls. ² I, 326.—327. bls.

jarðarinnar«. Hvergi nokkurs staðar í allri Sturlungu er höfðingja lýst jafnfyrirlitlega og um leið hlægilega. Það er ekki nóg. að Gizurr vinnur á óvini sínum föllnum, heldur verður hann og að segja á undan: 'Hér skal ek at vinna', eins og væri þetta eitthvert dæmalaust þrekvirki, og stökkva í loft upp af áreynslunni eins og fífl. Þegar vjer lesum þessa hryllilegu hlægisögu, þá vitum vjer ekki, hvort vjer eigum heldur að hlæja eða gráta. Og þó er ekki alt búið enn. Rjett á eftir segir sagan frá því, að Gizurr hafi látið skera púss af Sturlu og draga fingurgull af hendi honum og fletta hann vopnum, og tekið til sín alt þetta. Það getur vel verið, að þetta sje alt saman satt, enn það er þó víst, að enginn nema sjandmaður Gizurar gat sagt svona frá því.¹

Lítum nú til samanburðar á söguna um Flugumýrabrennu. Hún er rituð af hlýjum hug til Gizurar. Rausn hans og höfðingsskapur kemur ljóslega fram í frásögninni um brúðkaupið.² Höfundurinn hefur kasta úr ræðu Gizurar, er hann hjelt yfir borðum, og á það að sýna mælsku hans, enda bætir höfundurinn við: »Síðan mælti Gizurr fyrir gríðum ok talaði þá enn vel ok skörulega ok lauk vel sínu máli«.³ Í brennunni og eftir hana er Gizuri lýst sem ástrikum eiginmanni og föður. Frá skilnaði þeirra Gró konu hans er sagt mjög hjartnæmilega á þessa leið: »Gizurr gekk at henni Gró ok tók fingurgull tvau ór brókabeltispússi sínum ok fekk henni í hönd, þvíat hann ætlaði henni líf en sjer dauða; gullit annat hafði átt Magnús biskup, föðurbróðir hans, en annat Þorvaldr. Vil ek, segir hann, at þessa gripa njóti vinir mínir, ef svá ferr sem ek vilda'. Gizurr fann á Gró, at henni þótti mikill skilnaðr þeirra«. Þessi saga minnir að nokkru leyti á söguna um það, þegar Gizurr lét skera púss af Sturlu og draga fingurgull af hendi honum í Örylgsstaðabardaga. Enn hversu ólíkur er ekki sá andi, sem hefur stjórnað pennanum á báðum stöðum? Eftir brennuna er sagt,

¹ Sturl.¹ II, 222. bls. ² I, 377. bls.

³ Sbr. Sturl.¹ III, 183. bls. ² II, 158. bls.: »Var þar in bezta veizla, er verit hafði í þann tíma hér á landi. Hefir þat jafnan kynfylgja verit Haukdælum ok Oddaverjum, at þeir hafa inar beztu veizlur haldit. Um daginn eptir var ágæt veizla. . . . Ok er veizla þraut, riðu menn í brott, ok gaf Gizurr mörgum mönnum góðar gjafir. Hrafní gaf hann stóðhross góð«.

² Sturl.¹ III, 182. bls. ² II, 157.—158. bls.

að brjóstin af Gró og líkami Ísleifs, sonar Gizurar, hafi verið borin út til Gizurar. »Þá mælti hann (við Pál Kolbeinsson frá Stað): 'Páll frændi', segir hann, 'hér máttú sjá Ísleif son minn ok Gró konu mína'. Ok þá fann Páll, að hann leit frá ok stökk ór andlitinu sem haglkorn væri«. Og þó er sagt, at Gizurr hafi borið sig »vel ok drengilega eptir slíka mannraun ok harma«. ¹ Einnig í því, sem á eftir fer, er Gizuri borin vel sagan, þar sem sagt er frá ferðum hans norður til að leita eftir hefndum. Í þeim kafla er það einnig tekið fram, að hann »bar vel af sér sína harma ok var kátr um vetrinn við menn sína ok vini, er til hans kómu. Hann var mikill borði ok lét lítt á sér finna þat er at höndum hafði borit. Ok aldri bar hönun þá hluti til handa í ófriði eða öðrum mannraunum, at hönun stæði þat nokkut fyrir málsnilli eða málsvefni«. Hin fagra vísa, sem hann orti eftir brennuna er og tilfærð. ² Það er auðsjeð að í þessum kafla er Gizurr söguhetjan, sem alt annað hverfist um, eða með öðrum orðum, að þetta er úr sögu Gizurar og einskis manns annars. Og með engu móti getur það verið skrifað af Sturlu Þórðarsyni höfundu Íslendinga sögu. Því til sönnunar er og það, að sumt í frásögninni er svo orðað, að Sturla getur ekki verið höfundurinn. Svo er t. d. sagt, að tíðindin um brennuna hafi þótt mikil, og svo er viðbætt: »Sem guð fyrirgefi þeim er görðu með sinni mikilli miskunn ok mildi«. ³ Svo klerklega hefði Sturla ekki að orði komizt. Merkilegt er, að tvisvar í þessum kafla er vitnað í sögusögn Gizurar sjálfs, og víða er auðsjáanlega farið eftir hans frásögn. ⁴ Þetta mælir líka heldur á móti því, að Sturla sje höfundur þessa kafla. Hann virðist vera skrifaður af einhverjum áhanganda Gizurar. Þó ber þess að geta, að í honum virðast vera nokkrar innskotsgreinar úr Þórðar sögu kakala, eins og jeg síðar mun sýna fram á.

Þessi kafla um Flugumýrabrennu, tildrögin til hennar og afleiðingar af henni virðist því efalaust vera úr Gizurar sögu.

¹ Sturl.¹ III, 190.—193. bls. ² II, 165.—168. bls.

² Sturl.² III, 196.—197. bls. ³ II, 170.—171. bls.

³ Sturl.¹ III, 193. bls. ⁴ II, 168. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 187. bls. ² II, 163. bls. (um vörn Bjarnar Ólafssonar) og ³ III, 192. bls. ² II, 167. bls. (um veru Gizurar í skyrbúrinu).

Sbr. einnig: »Þat sá Gizurr« Sturl.¹ III, 188. bls. ² II, 163. bls.

«Gizurr fann á Gró, at henni þótti skilnaðr þeirra mikill« Sturl.¹ III, 190. bls. ² II, 165. bls.

Enn það er langt bíl á milli þessa kafa og Haukdælápáttarins, sem vjer sáum, að mundi hafa verið inngangur Gizurar sögu. Þar á milli liggur bæði meginíð af Íslendinga sögu,¹ Þórðar saga kakala, Svínfellinga saga og partur af Þorgils sögu, eða, ef vjer miðum við tímann, öll æfi Gizurar, þangað til hann hafði fimm um fertugt. Vjer skulum nú rannsaka þá þætti Sturlungu, sem jeg nefndi, og skoða, hvort ekkert muni hafa slæðzt inn í þá úr Gizurar sögu.

Ef vjer þá fyrst flettum aftur eftir Íslendinga sögu eftir Haukdælápáttinn, þá verður fyrir oss sagan um fæðingu Gizurar í 27. k. (eftir Sturl.²).² Hann byrjar svo: »Enn vetrinn eptir Viðinessbardaga³ fæddi Þóra Guðmundardóttir kona Þorvalds í Hruna sveinbarn«, og virðist þannig beinlínis vera áframhald af því efni, sem Haukdælápátturinn endaði á, sögunni um hjónaband foreldra Gizurar. Sú ósamkvæmni milli handrita Sturlungu, er jeg benti á í neðanmálsgreininni, bendir og til þess, að þetta muni vera innskotsgrein. Hinn upphaflegi texti hefur vafalaust verið: »eftir jól«, eins og stendur í hinu elzta handriti Sturlungu.⁴ Enn ritara hins Sturlungu-handritsins hefur ekki þótt

¹ Til Íslendinga sögu tel jeg að eins 2.—163. kapitula af þeim, sem Guðbrandur Vigfússon telur til þessarar sögu, eða aftur að Þórðar sögu kakala, og þó ekki einu sinni þessa kapitula alla.

² Sturl.¹ II, 8. bls. ² I, 219. bls.

³ Í 122 A stendur: »eptir jól«.

⁴ Eftir þessu er Gizurr fæddur annaðhvort árið 1208 milli jóla og nýjárs, eða þó öllu heldur ekki fyr enn snemma á árinu 1209, því að jólin munu altaf um þetta leyti hafa verið talin til þrettánda dags jóla. Oddaannáll segir, að Gizurr sje fæddur 1208, enn það er grunsamt, fyrst af því að engir aðrir annálar sanna það, — þeir hafa ekki fæðingarár Gizurar — og svo af því, að þetta er vafalaust tekið eftir Sturlungu í Oddaannál, því að hann notar Sturlungu og tekur eftir henni ýmislegt, sem ekki er í öðrum annálum (sbr. annálaútgáfu G. Storms, formálann XXXII. bls.) og hjer á þessum stað hefur hann rjett á undan fyllra enn aðrir annálar um það, hve margir hafi fallið í Viðinesi, sem er bersýnilega tekið eftir Sturlungu. Í raun rjettri höfum vjer þá ekki nema vitnisburð Sturlungu einnar um það, nær Gizurr sje fæddur, og sýnir 122 A, að það muni hafa verið eftir nýjár 1209. Þetta kemur vel heim við það, að Gizurr er talinn 12 vetra sumarið 1221, er hann sótti Lopt biskupsson (Sturl.¹ II, 81. bls. ² I, 248. bls.). Oddaannáll segir, að bardaginn á Breiðabólstað hafi orðið 1218, og að Gizurr hafi verið

þetta vera nógu greinilegt, og hefur viljað miða veturinn við Viðinnessbardaga til að taka af öll tvímæli. Enn sje nú »jól« hjer hinn upphaflegi lesháttur, þá er ólíklegt, að Sturla hafi tiltekið burðartíð Gizurar svo nákvæmlega, þar sem hann t. d. ekki greinir burðartíð frænda sinna Tuma og Sturlu Sighvatssona framar enn svo, að hann segir, að Tumi hafi verið fæddur um sumarið, er þau Sighvatr og Halldóra »höfðu vetr ásamt verit«, enn Sturla ári síðar, og segir hann þó greinilega frá fæðingu Sturlu.¹ Ef hin tilfærðu inngangsorð kapitúlans um fæðingu Gizurar, eins og þau eru í B, eru tekin eftir Gizurar sögu, sem alt bendir til, þá hlýtur í henni að hafa verið sögð æfisaða Þorvalds, föður Gizurar, fram á veturinn 1208—1209 næst á eftir Haukdælapættinum, og vísa þá orðin »vetrinn eptir« til niðurlags þessa kafla, sem er týndur, af því að Íslendinga saga hefur bolað honum burt í Sturlungu. Ef vjer nú lesum kapitulann áfram, þá kemur fleira á eftir, sem sýnir, að Sturla muni ekki geta verið höfundur kapitúlans. Þorvaldr vill ekki láta son sinn heita eftir Kolbeini Tumasyni, því að viðsjárvert sje að láta heita eftir þeim mönnum, er skjótt verða af heimi kallaðir. »Mun ek son minn láta heita Gizur«, segir hann, »því at lítt

12 vetra sumarið eftir, er hann sótti Lopt, og sýnir það, hversu mikið er að marka þennan annál. Á öðrum stað er sagt, að Gizurr hafi haft átta um tvitugt það ár, sem þeir dóu biskuparnir Magnús og Guðmundr (1237), og skort vetur á tvitugan, þegar hann gerðist skutilsveinn (Sturl.¹ II, 189. bls. ² I, 351. bls.). Og enn er það sagt (Sturl.¹ III, 287. bls. ² II, 250. bls.), að Gizur hafi skort vetur á fimtugan, er hann varð jarl (1258), vetur á fertugan, er hann gekk suður (1248, sjá síðar), vetur á þritugan, er Örlygsstaðafundur var (1238), og vetur á tvitugan, er hann gerðist skutilsveinn. Alt kemur þetta vel heim við það, að Gizurr sje fæddur 1209, nema það, að hann hafi verið 19 vetra, er hann varð skutilsveinn, svo framarlega sem það er rjett í Íslendinga sögu, að Gizurr hafi farið utan í fyrsta sinn árið 1229 um leið og Jón murtr (Sturl.¹ II, 116. bls. ² I, 298. bls. sbr. ísl. annála) — eftir því ætti hann að vera fæddur 1210 — enn verið getur, að hjer skakki ári í Íslendinga s. og annálum og hafi Gizurr farið utan ári fyr enn Jón murtr, og þá kemur alt heim. Það var eðlilegt, að menn gæti rangmint, að þeir mágar hefðu farið utan saman, vegna þess óhappa-atburðar, sem á eftir fór, að Gizurr óviljandi hjelt Jóni undir högg, er hann hlaut bana af.

¹ Sturl.¹ I, 199.—200. bls. ² I, 201.—202. bls.

hafa þeir aukvisar verið í Haukdælaætt, er svá hafa heitit hér til.* Þetta er lof um Gizur, sem varla er líklegt, að Sturla hafi samsett, því að hann er því ekki vanur annars í Íslendinga sögu, að lýsa Gizuri sem neinum breystimanni eða hetju. Kápitulinn er og alveg óþarfur í Íslendinga sögu, því að þar er áður búið að geta um fæðingu Gizurar í greininni um Þorvald, sem stendur í Resensbók á sínum upphaflega stað, enn safnandi Sturlungu hefur klofið sundur í tvent og skeytt inn í Haukdælaþáttinn í tvennu lagi, eins og áður er sýnt.

Í 40. kap. Íslendinga sögu (eftir Sturl.²) stendur í miðri frásögninni um víg Orms Jónssonar í Vestmannaeyjum, svo lítill grein, sem vafalaust er innskotsgrein, svo látandi: »Magnús biskup Gizurarson kom út tveim vetrum áðr«. Þessi grein getur ekki verið upphafleg hér á þessum stað, því að hún slítur sundur frásögnina og stendur í engu sambandi við það, sem sagt er frá á undan og eftir. Líklega er hún komin inn úr Gizurar sögu, þar sem hún snertir einn hinn helzta höfðingja af Haukdælaætt. Líklega hefur útkoma Magnúsar biskups (frá biskupsvígslu) verið þar miðuð við víg Orms, enn safnandi Sturlungu hefur kipt því út úr því sambandi, sem það stóð í þar, og sett það inn á þessum stað.

Vorið 1223 gekk Sturla Sighvatsson að eiga Solveigu Sæmundardóttur, og stóð brúðkaup þeirra í Hruna hjá Þorvaldi Gizurarsyni. Við brúðkaupið var faðir brúðgumans, Sighvatr Sturluson, vinur Þorvalds, og er sagt, að Þorvaldr hafi þá látið kalla fram fyrir þá Sighvat börn sín, fyrst börn þeirra Jóru biskupsdóttur, og þótt miklu skifta, að Sighvati litist vel á börnin. Sighvatr horfði á börnin um hríð og sagði, að færri mundu mennilegri. »Þá gengu þóru börn fram, ok stóð Gizurr fyrir þeim frammi, ok helt Þorvaldr í hendr hönnum ok mælti: 'Hér er nú ástin mín, Sighvatr bóndi, ok hér þætti mér allmiklu varða, at þér litisk giptusamlega á þenna mann'. Sighvatr varð um fár ok horfði á hann langa stund, en Gizurr stóð kyrr ok horfði einarðlega í móti. Sighvatr tók þá til orða, ok heldr stutt: 'Ekki er mér um yglibrún þá'. Ok er Sighvatr tók þannig orðum í, þá hvarf Þorvaldr af þessu máli.¹ Jón Þorcelsson rektor fer um þetta svo feldum orðum í Gizurar sögu sinni: »Frásögn þessi er ekki laus við að vera tortryggileg. Hér

¹ Sturl.¹ II, 78. bls. ² I, 262. bls.

er talað um börn þeirra Þorvalds og Jóru biskupsdóttur; en vjer vitum eigi til að þau ættu neinar dætur; þau áttu að eins *sonu*, er nú vóru eigi lengur börn, heldur menn nær fertugu. Tveir af sonum þeirra vóru þá andaðir, Klængur og Björn; vér vitum eigi, hvort Guðmundr var þá á lífi. Einnarr og Teitr vóru á lífi, enn jeg tel óvíst, hvort þeir vóru þá í Hruna. Síðari konu börnin vóru . . . Halldóra, Gizurr og Kolfinna. Halldóra var gift Katli Þorlákssyni í Hitardal, og átti þá heima í Hitardal, og læt jeg ósagt, hvort hún hefur þá verið stödd í Hruna.¹ Þessar athugasemdir eru svo sannar og rjettar, að ekki verður á móti haft. Enn sje svo, þá er mjög ólíklegt, að Sturla Þórðarson hafi ritað þetta. Honum hlýtur að hafa verið svo kunnugt um aldur þeirra systkina Gizurar, að það er alveg óhugsandi, að hann hafi flaskað svona á þessu.² Jeg tel víst, að þessi grein öll sje úr Gizurar sögu. Villa sú, sem jeg tók fram í Haukdælapættinum, að það hafi verið Gutthormr erkibiskup, sem veitti þeim Jóru og Þorvaldi leyfi til að vera saman í 10 ár, sýnir það glögt, að höfundur Gizurar sögu hefur ekki verið mjög sagnafróður maður um þá tíma, er hann gat ekki haft sögur um af samtíðarmönnum sínum, og sjerstaklega, að honum hefur ekki verið ljóst, hvenær Þorvaldr giftist Jóru, eða um aldur barna þeirra. Sömu leiðis ber frásögnin um framleiðslu barnanna fyrir Sighvat mjög líkan blæ og sagan um viðtal þeirra Guðmundardætra fyrir bónorðið í Haukdælapættinum. Hvorttveggja er ítarleg lýsing á heimilislífi, sem annars er fremur sjald-

¹ Jón Þorkelsson: *Æfisaga Gizurar* 12. bls.

² Sturla segir sjálfur frá vígi Bjarnar Þorvaldssonar (*Sturl.*⁴ II, 59.—60. bls. ²I, 247. bls.) og að Klængur hafi verið sem fulltíða maður með Þorvaldi árið 1208, þegar Viðinnessbardagi varð, og orðið þá manns bani (*Sturl.*¹ II, 7. bls. ²I, 218. bls.). Það er og ólíklegt, að honum hafi ekki verið kunnugt um aldur Halldóru, konu Ketils í Hitardal, því að Ketill var góðvinur Sturlu, einn af þeim, sem reið norður árið 1242 til að leysa hann úr höndum Kolbeins unga (*Sturl.*¹ II, 259. bls. ²I, 408. bls.), og bjó í grend við hann, fyrst í Hitardal í uppvexti Sturlu, og síðar á Kolbeinsstöðum (Safn til s. Ísl. II, 32.—33. bls.), enda er það beinlínis sagt í Íslendinga sögu, að Halldóra hafi verið gift Katli og farin að búa með honum í Hitardal fyrir þann tíma sem hjer er um að ræða (*Sturl.*¹ II, 61. bls. ²I, 248. bls.). Sturla mun og hafa vitað, að Teitr Þorvaldsson var lögsögumaður á árunum 1219—1221, og rent grun í aldur Gizurar.

sjeð í Íslendinga sögu¹, og hvorttveggja er sögusögn, sem mynd-
 azt hefur og viðhaldið í Haukdælasætt, sagan um Guðmundar-
 dæturnar ekki ósennileg, enn hin sagan vafalaust markleysa, þó
 að hún sje vel sögð. Einmitt það, að hugboð Sighvats rætist
 síðar, gerir hana grunsama. Hún á og að sýna djörfung og ein-
 urð Gizurar, eins og Jón Þorkelsson tekur fram, og fer vel á
 því í sögu Gizurar.

Í 126. k. Íslendinga sögu, fyrri grein (eftir Sturl.²) er lýs-
 ing Gizurar, og er það að minni skoðun vafalaust, að þessi grein
 er úr Gizurar sögu að mestu leyti. Sturla er ekki vanur að hafa
 þess konar lýsingar í sögu sinni. Hann lætur persónurnar lýsa sjer
 sjálfar með gjörðum sínum og athöfnum. Líkamsyfirlitum lýsir hann
 mjög sjaldan, og komi það fyrir, þá er eins og honum verði það
 ósjálfrátt í rás frásagnarinnar, t. d. þar sem hann lýsir þingreið-
 inni sumarið 1229, og segir, að Sturla Sighvatsson hafi riðið
 lötum hesti, »er Álptarleggr var kallaðr, allra hesta mestr ok
 fríðastr. Hann var í rauðri ólpu — ok hygg ek, at fáir hafi
 séð rösklegra mann«. ² Undantekning frá þessu er að eins sagan
 um víg Þorvaldssona, Þórðar og Snorra. Þar er þeim bræðrum
 og fjelögum þeirra lýst mjög nákvæmlega. ³ Enn jeg mun síðar
 sýna líkur til, að Sturla muni hafa skrifað þenna kafla eftir
 (munnlegri eða skriflegri?) fyrirsögn annars manns. Sturla segir

¹ þetta er og eðlilegt. Heimilislíf það, sem Sturla óx upp við hjá
 föður sínum, mun ekki hafa verið ánægjulegt, því að Þórðr mun
 altaf hafa haft fram hjá konu sinni, og var Sturla frilluson, sem
 kunnugt er. Fyrst var Hróðný Þórðardóttir frilla Þórðar, eftir að
 hann skildi við fyrri konuna, og líklega nokkurn tíma eftir það,
 að hann kvongaðist aftur, enn síðan Þóra, móðir Sturlu. Með
 Þóru átti hann 6 börn. Aftur á móti virðist Þorvaldr Gizurarson
 hafa elskað mjög eiginkonur sínar og verið þeim trúur, og eins
 Gizurr Gró, meðan þau nutust. Hið fyrra hjónaband Gizurar var
 ekki farsælt, »ok sögðu menn, at hón ylli því meirr en hann«,
 segir sagan (Sturl.¹ II, 128. bls. ² I, 302. bls.). Í kaflanum um
 Flugumýrarbrennu er mjög innilega lýst skilnaði Gizurar og Gró
 og eins, hvernig Gizuri varð við, þegar leifar hennar og Ísleifs
 voru færðar honum úr eldinum. Alt er þetta keimlíkt hvað öðru.
 sagan um skilnaðinu við Gró, frásögnin um Guðmundardætur og
 sá kapituli, sem hjer er um að ræða, og er vafalaust alt eftir
 sama höfundinn.

² Sturl.¹ II, 115. bls. ³ I, 292. bls.

³ Sturl.¹ II, 133.—134. bls. ¹ I, 306.—307. bls.

hvergi, hvernig faðir hans eða föðurbræður voru í vexti eða yfirbragði. Hví skyldi hann þá hafa gert Gizuri hærra undir höfði? Þar að auki er Gizuri lýst mjög vel hjer á þessum stað, svo vel, að engin líkindi eru til, að Sturla hafi samið lýsinguna, t. d. þar sem sagt er, að Gizurr hafi jafnan þótt »hinn drengilegsti til ráðagjörða».¹ Að þetta sje innskotsgrein, sjest og á því, að flest af því, sem hún skýrir frá, hefur verið sagt áður, svo að greinin er alveg óþörf. Það er sagt áður, að Gizurr hafi búið að Reykjum í Ölfusi um þessar mundir,² að hann hafði gerzt skutilsveinn í utanför sinni,³ og að vel var með þeim Snorra Sturlusyni.⁴ Ofsa Sturlu Sighvatssonar er og búið að lýsa greinilega í sögunni á undan, svo að óþarfi var að taka það upp aftur í miðri lýsingunni á Gizuri. Af þessum ástæðum tel jeg það sjálsagt, að öll sú grein, sem hjer ræðir um, sje komin inn í Sturlungu úr Gizurar sögu. Það er að eins ein lítil málsgrein í henni, sem safnandi Sturlungu hefur annaðhvort tekið eftir Íslendinga sögu eða bætt við frá sjálfum sjer. Þar sem sagt er, að Gizurr hafi jafnan verið »inn drengilegsti til ráðagjörða», bætir Sturl. við: »En þó bar svo opt til, þá er hann var við deilur höfðingja eða venzlamanna síinna, at hann var afskiptalítill, ok þótti þá eigi víst, hverjum hann vildi veita». Þessi málsgrein stingur svo í stúf við orðin, sem á undan fara, að það er óhugsandi, að þau sjeu eftir sama höfund. Þau lýsa framkomu Gizurar í málum manna alveg með sömu orðum og henni er lýst í Íslendinga sögu á þeim stöðum, sem fyr var getið (»þótti þá eigi víst hverjum hann vildi veita»). Líklegast þykir mjer, að safnandi Sturlungu hafi bætt þessu við frá sjálfum sjer. Honum hefur fundizt þetta vanta í lýsingu Gizurar, eftir því sem hann kemur fram síðar í sögunni, og því skotið

¹ Sbr. frásögn Sturlu um ráðagjörðir Gizurar við Kolbein unga og aðra á undan vígi Snorra, og þá staði, sem áður var getið, þar sem Sturla gefur í skyn, að Gizurr hafi verið óheill og tvöfaldur.

² Sturl.¹ II, 184. bls. ³ I, 347. bls.

³ Sturl.¹ II, 124. bls. ⁴ I, 299. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 184. bls. ⁵ I, 347. bls. Þessi grein sver sig í ættina til Sturlu með viðbótinni um, að góð orð hafi farið milli Gizurar og Sturlu, tjandmanns Snorra, um þetta sama leyti. Hjer í 126. k. er engin slík viðbót, sem og er eðlilegt, ef þetta er úr Gizurar sögu.

inn þessari málsgrein.¹ Við þær ástæður, sem nú voru tilfærðar því til sönnunar, að þessi grein sje ekki eftir Sturlu, bætist og það, að í greininni er dauðáár þeirra biskupanna talið frá Krists fæðingu, sem Sturla er ekki vanur að gera (sjá áður). Ef þessi árfærsla væri eftir Sturlu, þá hefði hún og átt að standa í næsta kapitula á undan, þar sem fyrst er sagt frá andláti biskupanna og Þórðar föður Sturlu.

Í frásögninni um Apavatnsfór er dálítill kafli, sem vitnar til sögusagnar Gizurar sjálfs, svo látandi: »Þat er sögn Gizurar sjálfs, at þá er þeir námu staðar í hrauninu fyrir ofan Álptavatn ok sátu á baki, ok þagði Sturla þá um hrið. Ok er svá hafði verit um stund, mælti hann: 'Ríðum enn!' Hefir Gizur þá helzt grunat, hvárt Sturla efaðisk þá eigi, hvern hann skyldi af göra við hann ok enn fleiri menn aðra.«² Íslendinga saga³ vitnar annars hvergi til Gizurar sem heimildarmanns, og hjer var þess því minni þörf, að Sturla Þórðarson var sjálfur við þennan atburð í flokki nafna síns Sighvatssonar, enda ber öll frásögnin í kringum hina tilfærðu grein það með sjer, að hún er rituð frá sjónarmiði Sturlu og eftir engan annan enn hann. Í frásögninni á undan er og búið að taka fram nokkuð líkt því, sem hjer er haft eftir Gizuri. Þegar þeir Sturla og Gizurr fóru yfir Álptavatn (ekki »í hrauninu fyrir ofan Álptavatn«) er sagt, að Sturla hafi verið »heldr ófrýnn, en Gizurr var hinu kátasti«. Það er því auðsjeð, að hjer er um tvær sjálfstæðar frásagnir að ræða, sem báðar segja frá sama atburðinum, eins og hann kom báðum sjónarvottunum fyrir sjónir, með nokkrum atvikamun, sem eðlilegt er, enn þó samhljóða í öllum verulegum atriðum. Hjer við bætist, að kafliinn, sem hafður er eftir Gizuri, kemur inn í frásögnina á röngum stað, þegar búið er að segja frá allri ferðinni frá Apavatni að Reykjum, frá veru þeirra Sturlu þar um helgina og frá samningunum við Hjalta biskupsson. Þá kemur loksins hinn umræddi kafli eins og »skollinn úr sauðarleggnum«. Jeg tel það því víst, að hann sje tekinn eftir Gizurar sögu, og styrkist það enn fremur við það, sem vjer höfum áður sjeð, að Gizurar saga vísar til sögu Gizurar sjálfs í frásögninni um Flugumýrabrennu.

¹ Sturl.¹ II, 189. bls. ² I, 351. bls.

² Sturl.¹ II, 202. bls. ³ I, 361. bls.

³ c: Íslendinga saga k. 2—163 eftir Sturl.²

Hjer að framan hef jeg minzt nokkuð á frásögn Íslendinga sögu frá Örlygsstaðabardaga og sýnt, að þar ber einna mest á hatri því, sem Sturla Þórðarson bar til Gizurar. Sturla var þar viðstaddur í flokki nafna síns, og ber frásögnin þess menjar, því að hún er mestöll bersýnilega eftir sjónarvott, sem verið hefur í liði þeirra feðga Sighvats og Sturlu, og sumstaðar berast beinlínis bönd að Sturlu Þórðarsyni sjálfum.¹ Enn stundum hvarflar og sagan til þeirra Gizurar og Kolbeins, svo að auðsjeð er, að höfundurinn hefur haft sögur af manni eða mönnum úr þeirra flokki, og er líklegt að sumt í þeim köflum sje innkomið úr Gizurar sögu. Um einn kaflann liggur þetta í augum uppi. Það er kaflinn um veru þeirra Gizurar við Reykjalaug nóttina og morguninn fyrir bardagann, er segir frá draum Gizurar og ræðu hans til liðsmanna.² Sagan um drauminn getur ekki verið frá neinum öðrum komin upphaflega enn frá Gizuri sjálfum, enn hjer að framan höfum vjer sjeð, að í Gizurar sögu hefur Gizurr oft komið fram sem heimildarmaður. Líka er það athugavert, að í 139. k. (eftir Sturl.²) — sem vafalaust er úr Íslendinga

¹ T. a. m. þar sem sagt er, hvernig rekkjum var skipað í Miklabæ daginn fyrir fundinn, að Sturla Sighvatsson lá í lokhvílu og Illugi prestur Þórarinnsson hjá honum, enn í annari lokhvílu Sturla Þórðarson og Einarr ósiðr, og, í sambandi við þetta, hvenær Sturla Sighvatsson vaknaði um morguninn, og að hann var sveittur, strauk hendinni um kinnina og sagði: 'Ekki er mark at draumum' (Sturl.¹ II, 216.—217. bls. ² I, 373.—374. bls.). Sömmuleiðis er kaflinn um gríðagjafirnar eftir bardagann, um gríðabeidslu þeirra Sturlu fyrir hönd Kolbeins Sighvatssonar, um komu Kolbeins í skálann, þar sem þeir voru, er gríð höfðu fengið — þar á meðal Sturla sjálfur —, allur þessi kaflinn er skrifaður frá sjónarmiði Sturlu, og getur ekki verið eftir neinn annan (Sturl.¹ II, 223.—224. bls. ² I, 378.—379. bls.: »Þeir Klængur buðu Sturlu Þórðarsyni gríð, en hann skilði Ásgrím Bergþórsson til gríða með sér, ok var því skjótt játat . . . Sturla spurði Kolbein Sighvatsson, hvárt hann vildi at þeir gengi út, en Kolbeinn bað þá út ganga . . . Kolbeinn bað þá biðja sér gríða . . . Hann bauð útanför sína ok koma aldri út . . . en ekki var á þat hlýtt . . . Þá var rökvið, er þeir gengu ór kirkju. Þeir gengu um skálann ok var hann skipaðr sárum mönnum ok þeim, er gríð voru gefin. Þeir fögnuðu, er þeir Kolbeinn voru komnir þar heilir« o. s. frv.). Hið sama sannar og draumur Sturlu, er hann segir frænda sínum, Sturlu Sighvatsyni, daginn fyrir orustuna.

² Sturl.¹ II, 216. bls. ² I, 372.—373. bls.

sögu — er búið að segja frá tveim draumum, og þar fer á eftir svo látandi grein: »Margir voru aðrir draumar í þenna tíma sagðir, þeir er tíðenda-vænir voru, ok svá aðrir atburðir, þó at hér sé eigi ritaðir«. Þetta bendir til, að í Íslendinga sögu hafi ekki staðið fleiri draumar enn þessir tveir, að undanteknum draum Sturlu sjálfs, sem kemur í rjettri tímaröð síðar í kapitulanum, þar sem sagt er frá því, sem gerðist aðfaranótt föstudagsins fyrir fundinn og föstudagsmorguninn. Af þessum ástæðum er það líklegt, að sagan um draum Gizurar sje innskotsgrein, tekin úr sögu hans sjálfs.¹ Um ræðu hans fyrir liðinu er það að segja, að hún minnir mjög á ræðu þá, sem hann hjelt í brúðkaupinu á Flugumýri fyrir brennuna. Og þar sem vjer nú höfum komizt að þeirri niðurstöðu, að frásögnin um brúðkaupið, er þessi ræða stendur í, sje tekin úr Gizurar sögu, þá er líklegt, að ræðan,

¹ Af þessu leiðir og, að þeir draumar og fyrirburðir, sem sagt er frá í 141. k. (Sturl.²), hafa ekki getað staðið í Íslendinga sögu. Líklega hafa þeir þó allir staðið í Sturlungusafninu frá upphafi, þó að sumir þeirra að eins virðist standa í 122 A og þeim handritum, sem þaðan eru runnin, því að það er auðskilið, hvernig á því stendur, að þeim hefur verið slept í hinu aðalhandritinu — ritaranum hefur þótt nægja að skrifa að eins nokkra af þeim til sýnis. Þessir draumar slíta sundur frásögnina á óheppilegum stað. Þar stendur meðal annars: »Þessi visa var kveðin vestr í Svartárdal, sem sýnir að höfundurinn muni hafa búið einhvers staðar fyrir norðan Svartárdal í Húnavatnspingi, því að það er vafalaust sá Svartárdalur, sem átt er við, enn ekki Svartárdalur í Skagafirði. Líklegast þykir mjer, að hann hafi verið Skagfirðingur, því að flestir af þeim fyrirburðum, sem staðfærðir eru, gerast í vesturhluta Norðlendingafjórðungs (2 í Skagafirði og 2 í Húnavatnspingi), enn að eins einn fyrir norðan Skagafjörð («Sandvík út frá Höfðahverfi» = Vík í Flateyrdal?). Að visu er sagt, að einn af fyrirburðunum hafi borið fyrir Sturlu Þórðarson, enn það er ekki meira að marka enn hitt, að annar er kendur við Sturlu Sighvatsson, enda standa báðir þessir fyrirburðir að eins í 122A. Jeg tel því víst, að safnandi Sturlungu hafi aukið í þessum draumum. Enn hvaðan hefur hann haft þá? Vjer munum síðar sýna líkur til, að Gizurar saga hafi sagt talsvert frá Skagfirðingum, og er þá eigi ólíklegt, að þetta sje og tekið úr Gizurar sögu. Á það bendir einnig það, að einn af fyrirburðunum er af Kjalarnesi, sem Gizurr virðist hafa haft hönd yfir um þetta leyti eftir utanför Snorra og Þorleifs úr Gördum (Sturl.¹ II. 207. bls. ² I, 365.—366. bls.).

sem hann heldur fyrir orustuna, sje það líka. Í Íslendinga sögu hefur Sturla annars aldrei slíkar tölur, og þó að hann hafi þær stundum í Hákonar sögu, þá er það nokkuð öðru máli að gegna. Tala Gizurar á hjer að sýna mælsku hans og skörungsskap, alveg eins og ræðan í brúðkaupinu, og á eftir henni stendur: »Allir rómuðu þetta erindi vel«. Það er auðsjeð, að sá, sem þetta hefur ritað, ber Gizuri vel söguna og vill hrósa honum, og er það í helberri mótsögn við lýsinguna á honum rjett á eftir, þar sem hann vegur að Sturlu Sighvatssyni föllnum. Jeg tel því víst, að öll þessi grein um drauminn og tölu Gizurar sje úr Gizurar sögu, enda slítur hún í sundur frásögnina í miðju kafi. Á undan henni er sagt frá því, er Sturla Sighvatsson og hans menn lögðust til svefns á Miklabæ, enn á eftir frá því, hvað Sturla gerði, er hann vaknaði.

Enn sú grein, sem nú var um rætt, er beinlínis áframhald af annari grein á undan, er endar þar sem þessi byrjar. Það er 140. k. (Sturl.²); hann endar á því, er þeir Kolbeinn og Gizurr komu föstudagskvöldið að Reykjalaug og Brandr kom þangað laugardagsmorguninn.¹ Ef vjer lesum hvað á eftir öðru niðurlag 140. k. og byrjun hinnar greinarinnar, þá sjáum vjer ljós merki þess, að safnandi Sturlungu hefur vikið dálítið við orðunum, um leið og hann skeytti þetta inn í Íslendinga sögu. Jeg skal leyfa mjer að tilfæra hvorttveggja með stryki á milli: »En þá er þeir vóru við Reykjalaug, var nær þrettán hundruð. Þeir kómu þar *Frjákveldit*, ok var Brandr þá kominn *Laugarmorguninn* snemma með hundrað manna«. — »Þessa nótt var Gizurr við Reykjalaug, ok stóðu þeir Kolbeinn snemma upp um morguninn ok vökðu liðit. Gizurr segir Kolbeini draum sinn ok Brandi, þvíat Brandr var kominn, áðr þeir vóru klæddir«. Eins og þessi orð liggja fyrir, getur hin páliðna tíð (*var kominn*) og hið auðkenda orð »þá« ekki vísað til annars enn til þeirra timaákvörðunar, sem liggur í orðunum rjett á undan: »þeir kómu þar *Frjákveldit*«. Enn þetta er í beinni mótsögn við það sem stendur rjett á eftir, því að ekki gat Brandr bæði verið kominn »*Frjákveldit*«, og þó ekki komið fyr enn »*Laugarmorguninn* snemma«. Líka er það athugavert, að tvisvar skuli vera sagt frá komu Brands. Það er auðsjeð, hvernig á því stendur, að þetta er svona klaufalega orðað. Í Gizurar sögu,

¹ Sturl.¹ 210.—211. bls. ²I, 368.—369. bls.

sem safnandi Sturlungu hafði fyrir sjer, hefur þetta staðið í rjettri röð á þessa leið: »En þá er þeir vóru við Reykjalaug, var nær þrettán hundruð. Þeir kómu þar Frjákveldit ok vóru þar um nóttina, ok stóðu þeir Kolbeinn snemma upp Laugarmorguninn ok vökðu liðit. Var Brandr þá kominn, áðr þeir vóru klæddir, með hundrað manna. Gizurr segir þeim Kolbeini ok Brandi draum sinn. Af því að síðast í 140. k. er sagt frá liðsfjölda þeirra Gizurar og Kolbeins, þá hefur safnandi Sturlungu, þegar hann kom að þessum stað í Gizurar sögu, viljað taka úr þessu það, sem snerti liðsfjöldann, enn geyma sjer draum Gizurar til að skjóta honum inn síðar á undan frásögn Íslendinga sögu um draumafar Sturlu hina sömu nótt, því að honum hefur þótt fara best á því að draumarnir stæðu saman sakir mótsetningarinnar. Hann hefur því slitið orðin »var Brandr þá kominn« út úr því sambandi, sem þau stóðu í, og ritað þau í hugsunarleysi orðrjett á eftir orðunum: »Þeir kómu þar Frjákveldit«, enn síðar hefur hann rankað við sjer og sjeð, að það var ekki rjett, að Brandr væri kominn »Frjákveldit«, og bætt við »Laugarmorguninn snemma« til að leiðrjetta þetta og taka af allan efa.¹ Með þessu móti einu er auðskilið, hvernig á því stendur, að svo er klaufalega að orði komizt á þessum stað í Sturlungu, og er þetta sterk sönnun fyrir því, að safnandi Sturlungu hafi í þessum kafla um tildrög Örlygsstaðabardaga ekki farið eftir Íslendinga sögu einni, heldur haft Gizurar sögu til hlíðsjónar. Alt efnið í 140. k. bendir og til, að hann sje úr Gizurar sögu. Þar er sagt frá því, hvar Gizurr sat um sumarið, og greinilega frá liðsafnaði hans, eftir að Kolbeinn kom suður, og frá reiðinni norður. Líklega hefur frásögnin um þetta í Íslendinga sögu verið mjög stutt, því að Sturla hefur varla vítað neitt glögt um það.²

¹ Í Sturl.¹ stendur »þar« fyrir »þá« í Sturl.² (»ok var Brandr þar kominn« o. s. frv.). Þetta er að visu eigi alveg eins hneyxlanlegt og »þá«, enn samt er hjn þáliðna tíð (»var kominn«) ekki rjett í þessu sambandi. Líklegt þykir mjer, að »þar« sje leiðrjetting pappirshandritanna fyrir »þá«, gerð af því, að ritaranum hefur þótt »þá« ekki eiga við á þessum stað og viljað bæta úr því.

² Síðan þetta var ritað, hef jeg (sumarið 1895) átt kost á að fletta upp þessum stað í hinu elzta handriti Sturlungu (122A). Þar er niðurlag 140. k. þannig orðað: »Þeir komv þar friðdagz quellðit ok var brandr þa til kominn laugar morgunninn snemma með .c.

Í 140. k. er ein lítil málsgrein, sem vísar fram fyrir sig í söguna á undan. Það er sagt að Gizurr hafi setið í Hróars-holti¹ um sumarið og látið færa þangað »bú þat, er hann hafði tekið fyrir Dufgusi«. Frá upptöku búans er sagt áður, síðast í 137. k. Enn þar sem nú 140. k. allur virðist vera úr Gizurar sögu, þá hlýtur einnig sú frásögn, sem hann vísar til, að vera úr sömu sögu. Og ef vjer lítum betur á 137. k., þá sjáum vjer, að rjett á undan sögunni um upptöku búans fyrir Dufgusi er sagt frá reið Gizurar í Hvalfjörð að Svarthöfða Dufgussyni, er var maður Sturlu Sighvatssonar og hafði sezt í Geirshólm og ljet þaðan greipar sópa um eignir bænda. Efnid er því ekki til fyrirstöðu, að þetta sje tekið úr Gizurar sögu, og á það bendir líka beinlínis það, að Gizurr er hjer látinn halda dálitla tölu fyrir bændum.² Upptaka búans fyrir Dufgusi stendur og í beinu sambandi við atförina að syni hans, svo að eitt verður yfir hvort-tveggja að ganga.

Eftir víg Snorra Sturlusonar reyndu þeir Órækja og Sturla Þórðarson að koma fram hefndum fyrir vígið, og fóru fyrst að Klængi í Reykholti, og ljet Órækja drepa hann, og síðan í sömu ferð að Gizuri. Frá ferð þeirra er sagt á þann hátt, að auðsjeð er, að Sturla er höfundurinn. Það er sagt nákvæmlega frá, hvað þeir fóru á hverjum degi og hvar þeir höfðu náttstað. Sjöunda dag jóla³ fóru þeir suður Gagnheiði úr Reykjadal (hinum syðri = Lundareykjadal), og gistu þeir Sturla og Órækja á Þingvelli. »Þeir höfðu þá öngar fréttir sannlegar sunnan« . . . »Þá er þeir Órækja voru at náttverði, kom inn sauðamaðr ok segir, at flokk mikill var kominn sunnan at Gjábakka, ok segir, at þá mundi skjótt at bera. Hljópu þeir Órækja til vápna ok svá út«. Enn þetta reyndust missýningar einar. Síðan riðu þeir snemma »átta dag jóla«⁴ af Þingvelli og fóru Lyngdalsheiði. Þar mæta

manna«. Enn inngangsorð draumsins eru á þessa leið: »Gizurr sagði þeim kolbeini ok branndi draum sinn, þvíat branndr kom áðr þeir væri klæddir«. Þetta handrit staðfestir þannig í öllu verulegu þá niðurstöðu, sem jeg hef komizt að hjer að framan.

¹ Svo á vafalaust að lesa (samkvæmt 122A), eins og Eggert Brim hefur sýnt (Ark. f. n. filol. VIII (N. F. IV), 354. bls.).

² Sturl. I, 207. bls. ³ I, 365.—366. bls.

⁴ 3: gamlársdag 1241.

⁵ = nýjárðdag 1242.

þeir Auðunni koll og grunar, að hann sje njósarmaður Gizurar, enn sleppa honum aftur og koma til Laugarvatns um dagsetursskeið, frjetta þar, að Gizurr sje í Skálaholti og snúa síðan í Skálaholt. Öll þessi nákvæma frásögn — og sjerstaklega þau orð, sem tilfærð voru orðrjett — hlýtur að vera eftir mann, sem var í förinni og sat með Órækju at náttverði á þingvelli, og getur það enginn annar verið enn Sturla. Enn inn í þessa frásögn er hleypt tveim greinum á þeim stöðum, sem jeg hef auðkent með þúktum, og segja báðar mjög nákvæmlega frá, hvernig ástatt var hjá Gizuri um sama leyti. Fyrri greinin segir fyrst frá því, at Gizurr sat í Tungu um veturinn og hafði boðið til sín vinum sínum »átta dag jóla«. Frásögnin er mjög ítarleg, sagt frá drykkjunni »átta aptan jóla«,¹ að vopn voru borin í skála, er menn komu úr baði, og lögð hjá hvers manns rúmi, að Gizurr ljet sauma að höndum sjer, áður hann lagðist til svefus o. s. frv. Þá kemur Þorsteinn langr og segir frjettirnar, víg Klængs, og að þeirra Órækju sje von. Tekur Gizurr þá það ráð að riða í Skálaholt á náðir Sigvarðs biskups, setur eftir menn til að bera gripi sína í kirkju og fylgja móður sinni í Skálaholt morguninn eftir, enn riður sjálfur í Skálaholt með Hall son sinn, níu vetra gamlan. Þegar þar er komið, er frásögnin eins nákvæm; það er sagt frá því, nær þeir komu (»fyrir miðja nótt«), að biskup »var sofnaðr ok vaknar þegar, er Gizurr gekk at hvífunni«, frá viðtali þeirra þá um nóttina og ráðagerðum Gizurar morguninn eftir við biskup og Lopt biskupsson, og loks frá því, að Auðunn kollr var sendur til að njósna um ferð Órækju. Öll þessi grein er bersýnilega sögð frá sjónarmiði manns, sem var með Gizuri, og sumt, t. d. sagan um fund og viðtal þeirra biskups og Gizurar, vafalaust eftir sögn Gizurar sjálfs, því að öðrum gat ekki verið þetta jafnkunnugt. Enn alstaðar, þar sem einhverja sögn má rekja til Gizurar, þar eru líkindi til, að sú sögn sje úr Gizurar sögu. Jeg hef það því fyrir satt, að þessi grein, sem slitur sundur frásögn Íslendinga sögu um ferð þeirra Órækju, sje tekin inn í Sturlungusafnið úr Gizurar sögu. Orðin: »Gizurr sat í Tungu um vetrinn«, minna og á orðin: »Hann sat þá í Hróarsholti um sumarit« í 140. k., enn áður hef jeg sýnt, að allur sá kapítuli muni vera tekinn úr Gizurar sögu, og ber það að sama brunn.

¹ = gamlárskvöld.

Hin greinin, sem slítur sundur frásögn Íslendinga sögu um ferð þeirra Órækju og Sturlu, byrjar, þar sem Auðunn kollr er laus látinn. Skilur sagan þá við þá Sturlu og fylgir Auðunni, og segir mjög greinilega frá ferð hans, uns hann kom í Skálaholt og segir tíðindin. Síðan er löng frásögn um ráðagerðir þeirra Gizurar og biskups og *stutt ræða*, sem Gizurr heldur. Þá er nákvæmlega sagt, hvernig skipað var til varnar í Skálaholti. Öll þessi grein hefur sama blæ og hin fyrri, ber það með sjer, að sögumaðurinn er í flokki Gizurar, og er greinin vafalaust úr Gizurar sögu eins og hin.¹

Í frásögninni um bardagann í Skálaholti, sem hjer fer á eftir, virðist flest vera tekið úr Íslendinga sögu. Þó þykir mjer líklegt, að sagan um viðtal þeirra Gizurar og Gísla af Rauðasandi sje úr Gizurar sögu.²

Í því, sem eftir er af Íslendinga sögu (Sturl.² 162.—163. k.), er ekkert, sem líkur eru til, að tekið sje úr Gizurar sögu.

Næst á eftir Íslendinga sögu er *saga Þórðar kakala*. Hún byrjar á útkomu Þórðar haustið 1242, en það sumar hafði Gizurr farið utan, og kom ekki aftur til Íslands fyr enn 2 árum síðar. Vjer getum því ekki búizt við að finna í Þórðar sögu neina lauka úr Gizurar sögu, fyr enn Gizurr kemur til sögunnar aftur. Hans er fyrst getið, þar sem sagt er frá búningi Kolbeins í Flóabardaga. Þá er sagt, að Kolbeinn hafi frjett útkomu Gizurar, áður hann lagði á stað, og eftir Flóabardaga er sagt frá því, að Gizurr hafi ridið vestur í Breiðafjarðardali og suður aftur, enn ekkert er það á þessum tveim stöðum, er sýni, að þetta sje tekið úr Gizurar sögu.³ Þegar á leið vorið 1245 tók máttur Kolbeins að þverra, og sendi hann þá eftir Gizuri og vildi fá honum og Brandi Kolbeinssyni mannaforráð sitt. »En Gizurr var þess eigi búinn, en hét at veita Brandi, frænda sín-

¹ Sturl.¹ II, 245.—249. bls. ² I, 396.—400. bls.

² Sturl.¹ II, 252. bls. ³ I, 402. bls.: »Langt hafa slíkir til sótt', segir Gizurr. 'Nauðsyn þótti á vera', kvað Gísl. 'Far eigi optarr at mér', segir Gizurr, 'þú munt eigi standa yfir höfuð-svörðum mínum'. 'Meiri ván, at satt sé', kvað Gísl.

³ Sturl.¹ III, 60. og 75. bls. ² II, 52. og 64. bls.

um, ef hann væri fyrir sveitunum, alt slíkt gótt, er hann hefði fengið á ok færi. Því næst segir frá samningunum við Þórð og sættinni við hann, frá viðtali Kolbeins við vini sína í banaleggunni, er sagt er að Brandr Jónsson hafi verið við, sá er síðar varð biskup á Hólum, þá frá suðurferð Gizurar og andláti Kolbeins unga.¹ Vjer skulum að svo stöddu láta það liggja á milli hluta, hvort þessi kafi, sem Gizurr er við riðinn, er úr Gizurar sögu eða ekki. Enn þó virðist hann vera sagður frá sjónarmiði Norðlendinga og Gizurar, enn ekki frá sjónarmiði Vestfirðinga eða Þórðar eins og flest í Þórðar sögu.

Eftir dauða Kolbeins tók Brandr Kolbeinsson við goðorðum Kolbeins fyrir vestan Öxnadalsheiði til fjórðungamóts, enn Þórðr fjekk sveitir fyrir norðan Öxnadalsheiði og fæðurleifð sína. Gerðist þá brátt fjandskapur milli þeirra Þórðar og Brands, enn þó var kyrt um veturinn eftir fram til páska. Í 203. k. (Sturl.²) er sagt, að Brandr hafi sent menn suður til Gizurar snemma á föstunni með brjef, og er það tilfært orðrjett. Á eftir brjefinu er stutt setning um það, að sendimennirnir hafi komið sunnan frá Gizuri til Brands í páskavíkunni og sagt, að Gizurr mundi sunnan koma.² Líklegast þykir mjer, að þessi grein sje úr Gizurar sögu, og hafi höfundurinn fundið brjefið í skjölum Gizurar eftir hann látinn, þótt það merkilegt og tekið það inn í sögu sína. Úr Þórðar sögu er það varla, því að hún hefur annars engin skjöl í frásögn sinni fremur enn Íslendinga saga.

Frá norðurferð Gizurar eftir Haugsnesfund og sættum þeirra Þórðar er sagt í 207. k. (Sturl.²),³ og skal jeg fyrst um sinn láta ósagt, hvort hann er að nokkru eða engu úr Gizurar sögu.

Sagan um utanferð þeirra Þórðar og Gizurar og málaflutning þeirra fyrir Hákoní konungi, um komu Vilhjálms kardinála í Noreg og úrskurð konungs, er hann skipaði Þórðr yfir landið enn setti Gizur eftir í Noregi, öll þessi saga er sögð frá sjónarmiði Þórðar sögu og vafalaust tekin þaðan.⁴ Síðan kemur Gizurr ekki við söguna, fyr enn hann kemur út aftur sumarið 1252 með þeim mönnum öðrum, er Hákon hafði fengið til að reka konungserindi hjer á landi, Heinreki biskupi, Þorgilsi skarða

¹ Sturl.¹ III, 77.—78. bls. ² II, 65.—66. bls.

² Sturl.¹ III, 80.—81. bls. ³ II, 68.—69. bls.

³ Sturl.¹ III, 90. bls. ⁴ II, 75. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 91.—93. bls. ² II, 76.—78. bls. (208. og 210. k.).

og Finnbirni Helgasyni. Frá þessu er sagt í 218. k. (Sturl.²), enn á undan er stutt saga um veru Gizurar í Noregi þessi ár, frá því hann fór utan sumarið eftir Haugsnessfund, og er sumt í henni, sem ekki ber saman við það, sem áður er sagt eftir Þórðar sögu í 210. k. Hjer segir, að Gizurr hafi gengið suður til Róms, þegar Þórðr var farinn til Íslands, og fengið hjá páfa lausn allra sinna mála. Enn í 210. k. er sagt, að Gizurr hafi fengið sýslu norður í Þrándheimi, þegar Þórðr var farinn, enn um suðurferðina er þar ekki getið.¹ Það er önnur missögn, að í 218. k. er sagt, að Gizurr hafi »jafnan« haft »nökkura sýslu« af konungi, meðan hann var í Noregi, enn í 210. k., að hann hafi ekki fengið sýsluna, fyr enn Þórðr fór heim. Þessar mis-sagnir sýna, að hjer er blandað sögum, og að 218. k. hlýtur að vera úr Gizurar sögu, enn 210. k. úr Þórðar sögu, sem áður var talið sennilegt af annari ástæðu. Og ef vjer nú lesum 218. k. áfram eftir útkomu þeirra Gizurar, þá sjest, að frásögnin er mestöll um Gizur. Fyrst er sagt frá fundinum að Hestapingshamri, þar sem Skagfirðingar gengu á hönd Gizuri, síðan frá suðurferð hans, og að hann hitti syni sína í Hvinverjadal. »Allir vóru þeir skörulegir menn at séa«. Þá segir frá brúðkaupi þeirra Gizurar og Gró Álfisdóttur — »ok var þat þá samþykki kennimanna«, segir sagan. Þessi hin síðasta athugasemd er alveg óskiljanleg í Sturl., því að þar er það hvergi sagt í málinu á undan, að þeim Gizuri og Gró hafi verið bannaður samgangur af klerkum. Enn ef þetta er tekið inn í Sturl. úr Gizurar sögu, þá verður alt auðskilið. Þar hefur auðvitað verið búið að segja frá meinbugunum fyr í sögunni, enn safnandi Sturlungu, sem að eins notar Gizurar sögu við og við, hefur ekki tekið þá frásögn inn í sín sitt. Vjer vitum annars af öðrum stað, að meinbugir vóru á ráðahagnum, ef til vill bæði það, að Gizurr hafði tekið

¹ Íslenzkir annálar geta um suðurferðina við árið 1247, þar á meðal konungsannáll, og koma þannig heim við 218. k. Svo er að sjá sem Gizurr hafi verið lengi í suðurgöngunni og ekki komið aftur fyr enn 1249, því að 218. k. segir, að hann hafi verið þrjá vetur í Noregi eftir það, uns hann fór út sumarið 1252. Í 317. k. er sagt, að Gizur hafi skort vetur á fertugan, er hann gekk suður. Ætti hann þá að hafa gengið suður 1248. Líklegast er, að hann hafi farið úr Noregi fyrir júl 1247, enn ekki komið til Rómaborgar fyr enn 1248. Þá kemur alt þetta vel heim.

vígslu, og frændsemi.¹ Þessi staður í 218. k. er því mjög sterk sönnun fyrir því, að safnandi Sturl. hafi hjer farið eftir Gizurar sögu. Síðast í 218. k. er sagt stuttlega frá því, hvað varð um hina konungsmennina, sem urðu Gizuri samferða til landsins, að Heinrekr biskup fór til stóls síns, Þorgils skarði til Borgarfjarðar og »sat í Stafaholti um vetrinn«, Finnbjörn til Reykjadal, enn Eysteinn hvíti stýrimaður var að Hólum með Heinreki biskupi um vetrinn. Hjer er það rangt, að Þorgils hafi setið í Stafaholti þennan vetur. Hann var þar að eins gestkomandi, þegar þeir Sturla, frændi hans, og Hrafn fóru að honum, enn sat framan af vetri í Reykjaholti, þangað til eftir atförina, þá fór hann norður og sat hjá Heinreki biskupi fram yfir jólin, enn síðan fór hann í Skálaholt til Sigvarðs biskups og var þar, það sem eftir var vetrar, unz hann fór alfarinn að Stað um voríð. Frá þessu öllu er sagt greinilega í Þorgils sögu, og hlýtur það að vera áreiðanlegt, því að sú saga er öll eftir sjónarvott. Eggert Brím hefur hjer á þessum stað viljað lesa »Reykjaholti« fyrir »Stafaholti«, sem hann heldur sje þitvilla.² Enn að svo sje ekki, það sjest á því, að í næsta kapítula (219. k. í Sturl.²) er sagt, að þeir Hrafn og Sturla hafi komið á óvart »í Stafaholt til Þorgils«, sem sýnir, að höfundurinn hefur hugsað sjer, að Þorgils hafi verið þar húsráðandi, og í 220. k. er sagt, að Þorgils hafi setið »í Stafaholti«, eftir að hann kom að norðan frá Heinreki biskupi, enn sagan veit ekki um veru hans í Skálaholti. Á þessum síðasta stað vill Eggert Brím setja »Skálaholti« fyrir »Stafaholti«, enn það er auðsjeð, að höfundur þessarar frásagnar hefur vilzt af ókunnugleika og haldið, að Þorgils hafi átt heimili í Stafaholti þennan vetur, og hefur hann líklega ályktað það af því, að þeir Sturla fóru þangað að honum. Merkilegt er, að þótt höfundurinn segi svo ókunnuglega frá veru Þorgils í *Borgarfirði* og fyrir *sunnan*, þá segir hann þó eitt fyllra enn sjálf Þorgils saga, um veru hans fyrir *norðan*, í *Skagafirði*, og er þó frásögnin í Þorgils sögu mjög ítarleg. Hann segir, að Arnórr Eireksson, einn af fylgdarmönnum Þorgils, hafi verið með þriðja mann að Viðimýri og tveir að Stað með Páli Kolbeinssyni, meðan Þorgils var að Hólum; frá þessu segir ekki Þorgils saga. Bæði kunnugleiki og ókunnug-

¹ Bisk. I, 682.—683. bls. Sbr. Jón Þorkelsson: *Æfisaga Gizurar* 10.—11. bls.

² Athuganir við Sturl. Arkiv f. nord. filol. VIII (N. F. IV), 361. bls.

leiki höfundarins sýnir, að hann muni hafa verið Skagfirðingur, og er líklegt, að frásögnin um þetta sje upphaflega frá Páli Kolbeinssyni, því að varla gat annar maður enn sá, sem sjálfur átti hlut að máli, munað þetta ómerkilega atviki svo glögt. Enn nú er það víst, að Páll er heimildarmaður að minsta kosti um eitt atvik í frásögn Gizurar sögu um Flugumýrabrennu. Þegar búkurinn af Ísleifi syni Gizurar og brjóstin af Gró voru borin út úr rústunum til Gizurar, er sagt, að Gizurr hafi mælt við Pál: 'Páll frændi', segir hann, 'hér máttu nú sjá Ísleif, son minn, ok Gró konu mína'. *Ok þá fann Páll*, at hann leit frá, ok stókk ór andlitinu sem haglkorn væri.¹ Hjer er það auðsjeð, að Páll er sögumaðurinn og enginn annar, og af því að bændin berast að honum einnig á þeim stað, sem hjer er um að ræða — frásögninni um Þorgils —, þá er það ljóst, að þetta getur varla verið úr annari sögu enn Gizurar sögu. Til þess liggja einnig fleiri rök. Úr Þorgils sögu getur það með engu móti verið, bæði vegna missagnanna við hana og af því, að þetta stendur alt í 122A, er sleppir Þorgils sögu, og mjög er það ólíklegt, að þetta sje úr Þórðar sögu kakala, því að höfundur hennar hefur verið kunnugur um Vesturland og þekt vel Sturlunga, svo að varla hefur hann getað gert sig sekan í þeirri villu, að segja, að Þorgils enn ekki Ólafr Þórðarson hafi búið í Stafaholti, þegar atförin varð. Enn fleiri sögum er hjer ekki til að dreifa, öðrum enn Gizurar sögu. Líka er efnið í þessum 3 kapitulum, sem segja, að Þorgils hafi átt heima í Stafaholti, mestalt um Gizur, og hef jeg sýnt það áður, að því er snertir 218. k. Upphafid á 219. k., um útkomu Kolbeins granar og samtök Þórðarmanna, gæti að visu verið úr Þórðar sögu eftir efninu, enn alt stefnir þó hjer að atförinni að Gizuri, sem sagt er frá í síðari hluta kapitulans.² Í 220. k. er upphafid um Þorgils, enn alt hitt um Gizur, um ferð hans norður um veturinn, kaup á Flugumýri og samninga við bændur, um flutning hans norður um

¹ Sturl.¹ III. 198. bls. ² II, 168. bls.

² Að þessi kapituli sje ekki úr Þórðar sögu, sjest og á því, að hjer er sagt frá því, að Sturla hafi um þessar mundir búið að Staðarhóli, enn Hrafn að Saudafelli, eins og ekki hefði verið getið um það áður, enn frá hvorutveggju er áður sagt í Þórðar sögu. Um Sturlu er þetta sagt t. d. Sturl.¹ III, 9. bls. ² II, 7. bls., enn um Hrafn Sturl.¹ III, 106. bls. ² II, 81. bls.

varið, þingreið hans og fund þeirra feðga á Beitivöllum fyrir þing, frá alþingi og því, að Gizurr rjeð þar öllu. Áður hef jeg bent á mótsögnina, sem þessi kapituli er í við Þorgils sögu um það, að hjer segir, að Ólafr Þórðarson og Hrafn hafi ekki riðið til þings fyrir ófriði, og Teitr Einarsson tekið lögsögu að ráði Gizurar, og að Gizurr hafi látið lýsa fjörráðasökum við sig á hendur Hrafn og Sturlu á þessu þingi, enn Þorgils saga segir, að Ólafr hafi slept lögsögu fyrir vanheilsu sakir og sætt Gizurar við þá Hrafn og Sturlu hafi gengið saman á þinginu, og hefðu þeir þá átt að vera á þingi. Það sem hjer segir í 220. k. er í fullu samræmi við 252. k., sem beinlínis er áframhald af 220. k.; þar segir, að sættin hafi ekki gengið saman fyr enn um haustið. Enn nú stendur 252. k. í hinu nánasta sambandi við frásögnina á eftir um brúðkaupið að Flugumýri og Flugumýrabrennu, sem vjer höfum áður sýnt, að er úr Gizurar sögu. Með öðrum orðum: 218., 219., 220. og 252. k. og frásögnin þar á eftir um brúðkaupið og brennuna er alt ein samanhangandi frásögn, sem öll hlýtur að vera tekin eftir sömu sögu, enn sú saga getur ekki verið nein önnur enn Gizurar saga.¹

Ef nokkra sönnun þætti þurfa aðra enn þá, sem áður er fram sett, fyrir því, að Sturla geti ekki verið höfundur Gizurar sögu, þá þyrfti ekki annað enn vísa til þess, sem sagt er í 218.—220. k., að Þorgils hafi setið á Stafaholti veturinn eftir, að þeir Gizurr komu út. Það er óhugsandi, að Sturla hafi ekki vitað, að Ólafr bróðir hans bjó þar árið, sem hann fór að Þorgilsi í Stafaholt. Þetta eitt er næg sönnun fyrir því, að Sturla hafi hjer hvergi nærri komið.

Svínfellinga saga gerist mestöll á þeim árum, sem Gizurr var utan, og er hann ekkert við þá sögu riðinn. Síðar munum vjer tala um innskotsgrein, sem er í þessari sögu, og hvar hún muni eiga heima.

Vjer höfum þá farið lauslega yfir þá kafla Sturlungu, sem fara á eftir Haukdælapættinum og erum komnir aftur að frá-

¹ Sturl.¹ III, 118.—121. og 166. bls. ² II, 100.—103. bls. Sbr. Sturl.¹ III, 178. bls. ² II, 154. bls. og þar á eftir.

sögninni um brúðkaupið á Flugumýri og Flugumýrabrennu, sem rannsókn þessi byrjaði á; vjer höfum rakið þá viðburði, sem Gizurr er við riðinn, og sýnt, að safnandi Sturlungu hefur altaf haft Gizurar sögu til hliðsjónar og tekið eftir henni sumt, sem honum þótti hún segja betur eða fyllra enn hinar sögurnar, sem hann fór eftir. Þessar greinir, sem jeg nú hef bent á, eru eins og nokkurs konar brú milli Haukdælápáttarins og kaflans um brúðkaupið og brennuna; hún er að vísu víða slitin í sundur og líkari stillum, sem lagðar eru yfir læk, enn samanhangandi brú, enn þó eru stillurnar ekki lengra hver frá annari enn svo, að stikla má af einni á aðra. Vjer skulum nú stuttlega rifja upp efnið í hinum helztu af þessum greinum, sem líkur eru til, að sjeu úr Gizurar sögu.

1. Fæðing Gizurar.
2. Framleiðsla Gizurar og systkina hans fyrir Sighvat.
3. Lýsing Gizurar, er hann var fullorðinn.
4. Gizurr tekinn höndum við Apavatn.
5. Örlygsstaðabardagi.
6. Atfór Órækju að Gizuri.
7. Brjef Brands til Gizurar fyrir Haugsnessfund.
8. Vera Gizurar í Noregi 1246—1252, suðurferð hans og útkoma til Íslands.
9. Kvonfang Gizurar.
10. Flutningur hans til Skagafjarðar.
11. Sætt við Hrafn og Sturlu.

Það þarf ekki að auka miklu inn í þetta til að fá samanhangandi sögu af Gizuri alt fram að brúðkaupinu og brennunni. Flestir hinir merkustu viðburðir í æfi hans eru taldir í þessum greinum. Það er því ekki framar neitt djúp staðfest á milli Haukdælápáttarins og sögunnar um brúðkaupið og brennuna, heldur sjáum vjer, að alt stendur í nánu sambandi hvað við annað, Haukdælápátturinn að framan við frásögnina um fæðingu Gizurar, og sagan um brúðkaupið að aftan við það, sem áður er sagt um flutninginn til Skagafjarðar og sætt við Sturlu.

Í þættinum um Þórðar sögu mun jeg sýna, að í kaflanum um sættina við þá Hrafn, brúðkaupið og brennuna eru nokkrar innskotsgreinir úr Þórðar sögu. Enn þetta raskar ekki því,

sem áður er sannað, að allur meginþorri þessa kafla er tekinn úr Gizurar sögu.

Næst á eftir brennunni er sagt frá ferðum Gizurar norður eftir brennuna til að leita eftir hefndum, í 260. og 262. k. (Sturl.²). — 261. k. er úr Þorgils sögu, eins og Guðbrandur Vigfússon hefur sjeð.¹ Þetta er beinlínis áframhald af brennusögunni og alt með sama blæ og hún. Hvort fyrri hluti 263. k. — um ránsferð brennumanna og Þorvarðs Þórarinssonar til Skagafjarðar — er úr Gizurar sögu eða Þórðar sögu, skal jeg láta ósagt, enn síðari hluti kapitúlans — um fund þeirra Hrafn og Gizurar í Laugardal — er vafalaust úr Gizurar sögu, því að þar er vitnað til Gizurar sjálfs sem heimildarmanns.² 264. k. er úr Þorgils sögu.

265.—267. k. (Sturl.²) segir frá sambandi Gizurar og Odds Þórarinssonar, frá ferð þeirra beggja norður til Skagafjarðar og þaðan til Eyjafjarðar að brennumönnum, frá málalíbúnaði Gizurar gegn brennumönnum, frá því, að Oddr settist á Flugumýri og tók við sveitum Gizurar norðanlands, enn Gizurr sat syðra. Þá er langt skeið um ferð Odds til Grimseyjar og víg Hrana. Því næst er sagt frá vesturferð Eyjólfssonar og eltingaleik Odds við hann. Merkilegt er, að ekkert er sagt frá Gizuri, meðan Oddr er í þessum svaðilföllum. Enn þetta stendur þó í svo nánu sambandi við söguna bæði á undan og eftir, að enginn efi getur á því leikið, að þetta er úr Gizurar sögu. Í síðari hluta 267. k. er sagt frá brúðkaupi þeirra Herðisar Einarsdóttur, bróðurdóttur Gizurar, og Þóris totts, sem stóð í Haukadal á Jónsmessu. Gizurar er ekki getið við brúðkaupið, því að hann mun hafa verið farið á þing, enn Oddr kom þar síðari nóttina, sem brúðkaupið stóð, og reið þaðan á þing til móts við Gizur. Síðan er sagt frá alþingismálum, sekt brennumanna og Þorsteins í Hvammi. Vjer sjáum á þessu, hversu þessi frásögn öll er samtvinnuð frásögninni um Gizur, svo að hún hlýtur að vera tekin úr Gizurar sögu, þó að hún hlýtur að vera tekin úr Gizurar sögu, þó að hún hverfist í kringum Odd. enda er það eðlilegt, ef höfundur Gizurar sögu hefur verið Skagfirðingur, sem fleiri líkur benda til.³

¹ Sturl.¹ III, 194.—201. bls. ² II, 168.—275. bls.

² Sturl.¹ III, 201.—203. bls. ³ II, 175.—176. bls.

³ Sturl.¹ III, 203.—207. bls. ² II, 176.—180. bls.

268. k. — um aðför þeirra Hrafns og Eyjólfss að Gizuri — virðist að sumu leyti vera úr Þórðar sögu, enn miðkaflinn, um veru Gizurar í Langaholti, úr Gizurar sögu. 269. k. er úr Þorgils sögu.¹

270. k. byrjar á því að segja frá utanför Gizurar Þorvaldssonar og að þeir Gizurr og Oddr hafi skilið á Eyrum og þá verið ráðið, að Oddr skyldi vera fyrir öllum sveitum Gizurar. Á þessu byrjar alllangur kafli um Odd, sem nær eigi að eins yfir það, sem eftir er af þessum kapitula, heldur og yfir allan næsta kapitula (271.), og heldur áfram í frásögninni þar á eftir, þó þannig, að inn í hann er aukið útdráttum úr Þorgils sögu og, að því er virðist, einnig úr Þórðar sögu. Merkilegt er, að þessi kafli um Odd er mjög fjölorður um allar athafnir hans í Skagafirði, enn segir mjög lítið frá honum, ef hann fer í aðrar sveitir. Vjer skulum nú líta á þetta betur. Í 270. k. er sagt frá því, að Oddr fjekk viðtöku hjá bændum í Skagafirði eftir orðsendingu Gizurar, frá ráni hans í Hvammi og missætti hans við Heinrek biskup. Í 271. k. segir frá Fagranessför og frá því, að Heinrekr biskup var handtekinn og laus látinn, og loks, að Oddr reið suður yfir heiði. Frásögnin um þetta er mjög ítarleg. Svo eru t. a. m. taldir með nöfnum 19 Fagranessmenn og þó ekki allir taldir, því að sagt er, að þeir hafi alls verið á þriðja tigi. Líklegt er, að tveir af þeim, sem ekki eru taldir, sjeu þeir Páll Kolbeinsson og Hallr Þorsteinsson úr Glaumbæ, því að það er sagt síðar í kapitulanum, að þeir hafi ridið frá búum sínum suður um heiði um sama leyti og Oddr og aðrir Fagranessmenn og dvalið á Rangárvöllum um veturinn, og sjest ekki, að nein önnur ástæða geti verið til þess, að þeir flýja hjerað, enn sú, að þeir hafi verið með Oddi í Fagranesi. Enn ef svo er, þá er það undarlegt, að þeir eru ekki taldir með hinum. Á þetta munum vjer minnst síðar. Enn annað er merkilegt í þessum upptalningi. Þegar komið er að tugamótum, hleypir höfundurinn inn athugasemdinni: »ok eru nú tíu menn«, alveg eins og gert er í upptalningi brennumanna í kaflanum um Flugumýrarbrennu. Sá er að eins munurinn, að í brennumannatalinu er það einnig tekið fram, þegar hálfur tugur er fylltur (»ok eru nú fimtán«, »ok eru nú hálf þriði tög«).² Slik talningaraðferð virðist vera

¹ Sturl.¹ III, 207.—208. bls. ² II, 180.—181. bls.

² Sturl.¹ III, 184. bls. ² II, 159. bls.

einkennileg fyrir Gizurar sögu, og er því til mikillar styrkingar, að frásögnin um Odd sje úr Gizurar sögu eigi síður enn brennu-sagan. Í lok 271. k. er sagt frá því, að Oddr reið austur í Fjörðu, er hann kom suður, og settist á Valþjófsstað. Enn frá veru hans þar er ekki sagt annað enn það, að hann hafi verið »löngum fálátr, meðan hann var heima«, og að ekki sje »þess getið, at þeir Þorvarðr bræðr fyndisk«.¹ — 272. k. er blendingur af Þorgils sögu og Gizurar sögu, eins og kapítulinn er prentaður ofanmáls í Sturl.² og í eldri útgáfunni. Enn það vill svo vel til, að hjer höfum vjer 122A til samanburðar, enn það handrit sleppir öllu, sem á heima í Þorgils sögu, og hefur Gizurar sögu textann ómengaðan, og er hann prentaður neðanmáls í Sturl.² við lok kapítulans.³ Ef vjer nú berum þennan texta saman við sagnablendinginn ofanmáls, þá sjest, að sá, sem hefur aukið Þorgils sögu inn í Sturlungu, hefur í þessum kapítula að mesta farið eftir Þorgils sögu, enn þó hefur hann tekið hið helzta úr Gizurar sögu inn í málið, og nær sá kaflí frá orðunum »Laugardag í Imbrudögum«, neðst á 185. bls. í nýju útgáfunni, aftur að »Sturla ok Þorgils riðu bráðliga vestr aptr« á 186. bls. Í þessum kapítula er sagt frá liðssafnaði þeirra Hrafnis og Eyjólfis og Þorgils og ferð þeirra norður til Skagafjarðar, enn það er einkennilegt, að Gizurar saga segir að eins með almennum orðum frá liðssafnaðinum og ekkert frá ferð þeirra, fyr enn þeir koma í Bólstaðarhlíð, enn er aftur á móti mjög nákvæm í því að tilgreina gistingarstaði höfðingjanna, þegar þeir koma til Skagafjarðar, enn hins vegar segir Þorgils saga mjög nákvæmlega frá liðssafnaðinum og ferðinni norður að Bólstaðarhlíð. Þetta er eitt af því, sem bendir til, að höfundur Gizurar sögu hafi verið Skagfirðingur. — 273. k. virðist vera að nokkru leyti úr Þórðar sögu, enn að nokkru úr Gizurar sögu og er nú ervitt að greina það í sundur.⁴ — 274. k. segir frá því, að Oddr fór af Valþjófsstað, og segir ekki af ferð hans, fyr enn hann kom í Haukadal til Þóris totts. Fór Þórir þaðan með honum norður yfir fjöll til Skagafjarðar, og er greinilega sagt frá ferð þeirra yfir fjöllin, þó ekki greinilegar enn svo, að ætla má, að frjettin hafi borizt þannig með þeim fjelögum til Skagafjarðar. Síðast

¹ Sturl.¹ III, 208.—211. bls. ² II, 181.—183. bls.

² Sturl.¹ III, 211.—214. bls. ² II, 183.—186. bls.

³ Sturl.¹ III, 214. bls. ² II, 186.—187. bls.

í kapitulanum er sagt greinilega frá náttstöðum þeirra Odds í Skagafirði, og að Oddr settist í bú Kolfinnu Þorsteinsdóttur, systur Eyjólf, og frá viðtali hans við Ásbjörn Illugason. Allur er þessi kapituli vafalaust úr Gizurar sögu.¹ — 275. kapituli virðist aftur á móti vera úr Þórðar sögu.² — 276. k., um bardagann í Geldingaholti og fall Odds, er að mestu úr Gizurar sögu, enn þó virðist hjer vera aukið í nokkru úr Þórðar sögu, sem jeg mun sýna í þættinum um hana. Frásögnin er hjer mjög ítarleg, eins og um aðra þá atburði, sem gerast í Skagafirði. Sjerstaklega er það athugavert, að það er sagt, at Oddr hafi sent ofan á Hafsteinsstaði daginn áður, enn hann fjell, til Jórunnar Kálfisdóttur og fengið hjá henni »uxa rauðan, fim mvetra gaml-an«. Jórunn þessi var ekkja Brands Kolbeinssonar. Það er varla líklegt, að nokkur hefði munað að segja frá svo ómerkilegu atviki eins og þetta er, um uxann og aldur og lit á honum, nema einhver nákominn Jórunni eða Jórunn sjálf. Áður höf-um vjer sjeð, að Páll, mágur Jórunnar, bróðir Brands, kemur fram sem heimildarmaður í Gizurar sögu, þar sem sagt er frá Flugumýrabrennu, og á öðrum stað. Hjer berast böndin að mágkonu hans og bróðursonum, Kálfi og Þorgeiri, sonum Jór-unnar og Brands. Þetta er því mjög til stuðnings, að þessi frá-sögn og annars allur kaflinn um Odd sje úr Gizurar sögu. Hann er ekki heldur efni Gizurar sögu óviðkomandi, því að Oddr var skipaður yfir sveitir Gizurar af honum sjálfum, meðan hann væri í burtu, og var þannig fulltrúi Gizurar.³

Nú kemur næst langur kaflur um samband þeirra Þorgils skarða og Þorvarðs Þórarinssonar til að hefna Odds á Hrafn og Eyjólf, ferð þeirra norður, liðssafnað í Skagafirði, ferð norður í Eyjafjörð og milligöngutilraun Eyjólf á bóta alt fram að Þverár-bardaga, og nær þessi kaflur yfir 277.—289. k. í nýju útgáfunni.⁴ Mestalt er þetta tekið úr Þorgils sögu, eins og Guðbrandur Vigfús-son hefur sjeð,⁵ enn vel getur verið, að hjer og þar sjeu teknar stuttar greinar eftir Gizurar sögu og Þórðar sögu.⁶ Því miður vantar

¹ Sturl.¹ III, 214.—215. bls. * II, 187.—188. bls.

² Sturl.¹ III, 215.—217. bls. * II, 188.—189. bls.

³ Sturl.¹ III, 217.—221. bls. * II, 189.—193. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 222.—246. bls. * II, 193.—215. bls.

⁵ Sturl.² II, 193. bls., 4. nmgr.

⁶ Efnið bendir til, að lítill grein í 279. k. sje úr Þórðar sögu (Sturl.¹ III, 223. bls. * II, 195. bls.: »Magnús hafði komit til Rauðsgils . . .

hjer í 122A, sem ekki hefur neitt úr Þorgils sögu, svo að það handrit verður ekki hjer haft til leiðbeiningar um, hvað sje tekið úr sögu Þorgils. Gizurar saga hefur vafalaust sagt frá þessu, enn miklu styttra enn Þorgils saga. Það sem vantar í 122A er ekki nema tveir dálkar (hálf blað); eyðan byrjar aftarlega í 276. k., og hefur það, sem eftir er af þeim kapitula, vafalaust staðið í 122A (um þá sem ljetust með Oddi í Geldingaholti, um greptrun hans og konu og börn), og fyllt hjer um bil hálfan dálk. Eftir eyðuna byrjar handritið aftur framarlega í Þverárbardaga, og hefur þá allur sá kaflí, sem hjer er um að ræða — frá vígi Odds aftur að Þverárbardaga — að eins tekið upp $1\frac{1}{2}$ dálk í handritinu, enn í Sturl.² fyllir hann ekki minna enn 22 þjett prentaðar blaðsíður. Á þessu sjest, hve miklu þetta hefur verið stuttorðara í 122A, enn það hefur verið í 122B og er í þeim handritum, sem þaðan eru runnin, þeim er auka inn Þorgils sögu. Dálkur í 122A rúmast hjer um bil á prentaðri blaðsíðu í Sturl.², svo að hlutfallið verður hjer um bil eins og $1\frac{1}{2} : 22 = 3 : 44$. Svo miklu munar það, hve 122A hefur verið fáorðari. Ekki get jeg í þessum kafla beinlínis bent á neitt, sem mjer þykir líklegt að sje úr Gizurar sögu.

Eftir þann kafla, sem nú var greindur, kemur frásögnin um Þverárfund, sem nær yfir, 290.—292. k. í Sturl.² Upphaf hennar er vafalaust úr Þorgils sögu, aftur að orðunum: »Þorgils hafði mikit lið haft af Snæfellsnesi vestan með sér, sem fyrr segir«. Á þessum orðum byrjar innskotsgrein, sem virðist tekin úr Þórðar sögu. Að þetta sje innskotsgrein, sjest á því, að það er endurtekning þess, sem áður er sagt um liðsafnað Þorgils og tekið hefur verið eftir Þorgils sögu. Enn að það sje úr Þórðar sögu enn ekki Gizurar, er líklegt af því, að, þegar fram í sækir greinina, er sagt frá framgöngu Sturlu Þórðarsonar. Í þessari grein byrjar 122A aftur eftir eyðuna og er nú úr þessu hægt að greina úr það af frásögninni, sem heyrir til Þorgils sögu. Að vísu er röndin skorin utan af blaðslitri því úr 122A, sem frásögnin byrjar á, enn línustúfana má flesta fylla eftir þeim handritum, sem hafa Þorgils sögu, því að sá, sem bjó til þann texta

sat þar fyrir fréttum») og sömuleiðis sumt í 287. k. (Sturl.¹ III, 241. bls. ² II, 210.—211. bls.) og niðurlag 288. k. (Sturl.¹ III, 244.—245. bls. ² II, 213.—214. bls. frá orðunum: »En er þeim Hrafní ok Eyjólfí kom þessi orðsending«).

(122B), hefur skotið þeirri frásögn, sem í 122A stendur, mest-
allri inn í frásögn Þorgils sögu, enn þó breytt nokkuð röðinni.
Línustúfarnir í 122A eru prentaðir neðanmáls í Sturl.² á 216.
bls., enn ekki fylltir. Byrja þeir á að segja frá framgöngu þeirra
Eyjólfss og Hrafnss, og er fyrst ekki neitt tilsvareandi í textanum
fyrir ofan (til 1. línu í neðanmálsgreininni). Þá er sagt frá
Ögmundi þrjón Fagranessmanni, sem Hrafn drap, og er tilsva-
randi kafi í textanum fyrir ofan á 217. bls. í 6. línu og þar á
eftir. Þá er sagt frá því, að þeir Þorvarðr og Hrafn mættust
og lögðu hvor í munn öðrum. Tilsvareandi kafi er ofanmáls á
bls. 216¹⁶⁻¹⁷, og er þetta nokkuð fyllra í 122A enn ofanmáls,
því að í 122A er sagt, að 2 tennur hafi gengið úr öðrum þeirra
(líklega Þorvarði) — nafnið er skorið af —, enn ekkert er um
það ofanmáls. Þá er stuttur kafi, sem ekkert svarar til í text-
anum fyrir ofan og ekki verður fylltur. Þá er það sagt um Þor-
varð, að hart hafi verið við hann að eiga, áður hann fjekk sárið
af Hrafn, enn síðan þóttist sá bezt hafa, er first honum var
hans mótstöðumanna, enn fremur, að lið þeirra Eyjólfss hafi tekið
að riðlast og Hrafn stokkið úr bardaga og Ásgrímr Þorsteinsson,
með 30 manna. Tilsvareandi kafi er ofanmáls á bls. 217¹³⁻¹⁷. Loks
er lítill kafi um einhvern mann, sem varð sár í orustunni og var
græddur af Ólafi Jónssyni á Möðrufelli, og er ekkert líkt í mál-
inu fyrir ofan. Þá er á enda blaðslitrið, og byrjar nýtt blað
heilt í 122A á því að segja frá flótta Hrafnss og er tilsvareandi
grein ofanmáls á bls. 217²¹⁻²³. Þá víkur 122A að endalokum
Eyjólfss, og er það alt sjálfstæð frásögn og ólík textanum fyrir
ofan, og þó að sagt sje frá hinum sömu atburðum, þá er það
gert með ólíkum orðum. Svo er og eigi lítill atvikamunur og
er það flest merkt með breyttu letri í neðanmálsgreininni í
Sturl.² Í 122A er það sagt, að Kimbi hafi veitt Eyjólfvi bana-
sár, enn síðan hafi Þorvarðr lagt í munn honum, enn ofanmáls
er þessu snúið við, þannig að það sár, sem Þorvarðr særði, hafi
verið fyr, enn hitt, sem Kimbi særði, síðar, og er þetta vafalaust
eftir Þorgils sögu, enn þó er því hjer viðbætt, að menn greinist
á um, hvor áverkinn varð fyrri. Um andlát Auðunnar Tómas-
sonar er og nokkur atvikamunur og eins ber sögunni ekki saman
um, hvert höfðingjarnir hafi riðið eftir bardagann. 122A segir,
að Þorvarðr hafi riðið á Grund, enn þeir Sturla og Þorgils til
Hrafnagils. Enn ofanmáls er sagt, að Þorgils hafi fyrst riðið til
Þverár hinnar litlu, þaðan ásamt Þorvarði til Munkaþverár;

þaðan hafi þeir riðið í Þórunnarey og verið þar um nóttina; daginn eftir hafi þeir fyrst riðið upp á grundina, þar sem bardaginn hafði verið, og síðan báðir saman að Grund. Greinin um Finnbjörn Helgason, sem stendur í 122A, er tekin upp ofanmáls í lok 292. k. (Sturl.² II, bls. 219 neðst). Af öllu þessu er ljóst, að hjer er um tvær sjálfstæðar frásagnir að ræða; önnur (A) er fyllri, og tekin úr Þorgils sögu, hin (B) er styttri og stendur í 122A. Alt sem er sameiginlegt fyrir A og B er tekið úr B inn í A. Hitt er aftur ekki víst, nema B kunni að vera blendingur úr 2 sögum, Gizurar sögu og Þórðar sögu. Líklegast þykir mér, að frásögnin um Ögmund þrjón, Fagranessmanninn, sje úr Gizurar sögu, enn hitt alt, sem stendur í 122A úr Þórðar sögu.¹

Nú kemur næst í 122A frásögnin um drauma Jóreiðar í Miðjum dal (s: Miðdal í Grímsnesshreppi). Draumar þessir eru ekki í 122B eða þeim handritum, sem þaðan eru runnin, og geta því ekki heyrt til Þorgils sögu. Þeir eru mjög merkilegir, af því að hjer kemur það einna ljósast fram, hvernig alþýða dæmði um höfðingjana og deilur þeirra og um breytingu þá á stjórnskipun landsins, sem allir hlutu að finna, að var í vændum, að landið mundi komast undir yfirráð Noregskonunga. Sjerstaklega eru draumarnir þó vottur um, hvernig menn litu á þetta þar syðra í kringum Miðdal, í sveit Gizurar. Draumarnir lýsa heitri þrá eftir hinn gömlu og góðu tíð þjóðveldisins íslenzka og óánægju yfir hinu útlenda einveldi, sem er að ryðja sjer til rúms:

»Þá var betra,
er fyrir baugum réð
Brandr inn örvi
ok burr Skata.
Enn nú er fyrir löndum
ok lengi man
Hákon konungr
ok hans synir«.

Það er auðsjeð, hverju megin draumkonan stendur að málum. Hún hatar brennumenn, einkum Eyjólf, kallar þá »mannhunda« og vísar þeim »í helju heim«, bindur Eyjólf í tagl hesti sínum

¹ Sturl.¹ III, 246.—251. bls. ² II, 215.—219. bls.

og vill þannig »launa hónum, er hann dró Hall Gizurarson um klakann á Flugumýri«. Henni er illa við Hrafn fyrir bandalag hans við brennumenn: »Leiðir eru mér allir svartir fuglar«. Aftur á móti er henni vel til allra andstæðinga brennumanna, nema Þorgils skarða. Um Þorvarð segir hún: »Allir þikki mér þeir góðir fuglar, er hátt fljúga«. Enn einkum elskar þó draumkonan Gizur.

»Vilda ek at óskum
 öðlings syni
 öll æfi sín
 eptir gengi«

segir hún um hann. »Hversu er þá', segir mærin, 'ef svá ferr'. 'Þá ræðr hann Íslandi til aldrslita', segir draumkonan. 'Er þjer vel til hans?' segir mærin. 'Harðla vel', sagði hon.¹ Aftur á móti segir hún um Þorgils: »Illir þikki mér allir þeir fuglar, er í sítt hreiðr skíta«. Hvers vegna er henni svo illa við Þorgils, þar sem hann þó fylgdi Þorvarði að málum á móti brennumönnum? Það er auðskilið. Bæði hafði Þorgils með mestri einlægni og hreinskilni komið fram sem konungsmaður og reynt að koma landinu undir konung, enn það er draumkonunni ekki um. Og í annan stað hafði hann fyrst verið bandamaður Gizurar, enn síðan höfðu þeir orðið saupsáttir, þegar Gizurr, lagði undir sig Skagafjörð, því að Þorgils hafði hug á því hjeradi, og nú var Þorgils að reyna að ná því undir sig frá Gizuri, í fjarveru hans eftir víg Odds. Hvorttveggja þetta, að Þorgils reynir að koma ættjörð sinni undir konung, og að hann snýst á móti sínum eigin flokksmanni, gat frá sjónarmiði draumkonunnar heitið að »skíta í sitt hreiðr«. Á því, sem nú hefur verið sagt, sjest, að draumar þessir eru trúr spegill þess, sem bjó í brjóstum manna í sveit Gizurar um þetta leyti. Enn af því leiðir aftur, að þetta hlýtur að vera tekið úr Gizurar sögu, enn ekki úr Þórðar sögu, sem er hin eina saga auk Gizurar sögu, er hjer getur komið til greina. Eitt er það, sem bendir til, að þessir draumar sjeu ekki færðir í letur sunnanlands. Í upphafi þeirra stendur: »Sá maðr bjó *súðr* í Miðjum dal skamt frá Laugarvatni«. Svo hefði enginn Sunnlendingur að orði komizt. Þetta ereitt

¹ Textinn er hjer úr lagi færður í elðri útgáfunni.

af mörgu, sem bendir til, að Gizurar saga muni ekki vera skrásett í áttögum Gizurar, heldur norðanlands, í Skagafirði.¹

Nú kemur í útgáfunum langur kafli úr Þorgils sögu, sem nær yfir 293.—315. k. í síðari útgáfunni.² Segir hjer frá æfi Þorgils eftir Þverárfund, dauða hans og greftrun. Í 122 A er alt þetta hnept saman í fáeinar línur, sem segja að eins frá vígi Þorgils og missætti þeirra Þorvarðs.

Þá er sagt frá vígi Teits Einarssonar lögsögumanns og afdrifum Hólmðællunnar og Gróbúzunnar, sem týndust sumarið eftir, að Þorgils var drepinn (316. k. í Sturl.²). Með þessum skipum er sagt, að margir brennumenn og Fagranessmenn hafi ráðið sjer far. Er því líklegt, að þetta sje úr Gizurar sögu. Það sjest og á því, hversu kunnugur höfundurinn er skipagöngum fyrir norðan. Auk þeirra tveggja skipa, sem nú voru nefnd, getur hann einnig um þriðja skipið, sem var í Kolbeinsárósi í Skagafirði, og nefnir stýrimanninn, og segir, að Jörundr prestr, er síðar varð biskup, hafi ætlað utan með Gróbúzunni, enn hestur hans hafi fótbrotnað í Mælifellsdal á leiðinni norður, og hafi hann því farið utan með skipinu í Kolbeinsárósi. Alt er þetta vottur um kunnugleika höfundarins í Skagafirði.³

Í 317. k. segir fyrst frá utanför Gizurar árið 1254, hvar hann hitti Hákon konung og hverjar viðtökur hann fjekk. Þetta virðist vera úr Gizurar sögu. Þá kemur kafli um Þórð-kakala, sem auðsjáanlega er endirinn á Þórðar sögu og endar á orðunum: »Er frá honum mikil saga«. Síðan er aftur sagt frá Gizuri, að Hákon gaf honum jarlsnafn og veitti honum aðrar sæmdir og skipaði honum Norðlendingafjórðung og Sunnlendingafjórðung og Borgarfjörð. Síðast í kapítulanum er sagt frá því, hvað Gizurr var gamall, a) þegar hann varð jarl, b) þegar hann gekk suður, c) þegar Örlygsstaðafundur varð, d) þegar hann varð skutilsveinn, að hann skorti vetur á tug, þegar alt þetta varð. Líkt áratál er áður í 126. k. (Sturl.²), því að þar er einmitt tekið fram þetta sama, hvað Gizurr var gamall, þegar hann gerðist skutilsveinn, og að hann hafði átta um tvítugt, þegar Magnús biskup, föðurbróðir hans, og Guðmundr biskup dóu. Vjer höfum áður sjeð, að 126. k. hlýtur að vera úr Gizurar sögu, og hlýtur þá

¹ Sturl.¹ III, 251.—254. bls. ² II, 219.—221. bls.

² Sturl.¹ III, 254.—284. bls. ³ II, 222.—248. bls.

³ Sturl.¹ III, 284.—285. bls. ² II, 248.—249. bls.

sama að ganga yfir það, sem hjer er sagt af Gizuri í 317. k., þegar kaflinn, sem tekinn er úr Þórðar sögu, gengur frá. Efnid sýnir það líka ljóslega, að þetta er úr Gizurar sögu.¹

318. k. stendur ekki í 122A og er úr Þorgils sögu.²

319. k. segir frá útkomu Gizurar haustið 1258, og að hann settist í Kallaðarnes og var þar um veturinn, enn fór ekki norður í Skagafjörð, og að Ingibjörg, frilla jarls, og tveir aðrir nafngreindir menn fóru til hans að norðan. Þessi hin síðasta athugasemd sýnir kunnugleika höfundarins í Skagafirði. Síðast í kapitulanum er sagt frá því, að 30 manna hafi gerzt jarli handgengnir um veturinn á Allraheilagramessu. Allur þessi kapituli er vafalaust úr Gizurar sögu.³ Í þessum kapitula miðjum hættir 122A, og er upp frá þessu miklu erviðara að greina sundur sögurnar.

Í 320. k. er fyrsta greinin (um Vigfús Gunnsteinsson) og síðasta greinin (um þingreið þeirra Sturlu og Sighvats og sektardóm Þorvarðs og Hrafnagilsmanna) án efa úr Þorgils sögu. Enn allur miðkaflinn er úr Gizurar sögu. Hann segir frá því, að jarl fór norður til Skagafjarðar og settist á Stað, er hann keypti af Páli Kolbeinssyni, «en Páll keypti þá Úlfsstaði ok fór þangat bygðum». Sagt er og, að Einarr prestur Illugason, sem áður bjó á hálfum staðnum, hafi gefið upp staðinn við Gizur á vorþingi. Þá er sagt frá vorþingi og tillögum bænda við Gizur, frá þingreið jarls og fæð við Þórð Andrésen. Efnid er næg sönnun fyrir því, að þetta sje úr sögu Gizurar jarls. Frá sögnin um jarðakaupin af Páli og flutning hans að Úlfsstöðum, lýsir miklum kunnugleika í Skagafirði, og berast hjer enn böndin að Páli, að hann muni hafa verið heimildarmaður. Merkilegt er, að sum handrit, sem virðast vera runnin frá 122A, sleppa greininni um þingreið þeirra Sturlu og Sighvats síðast í kapitulanum, enn hafa í staðinn aðra grein alt öðruvísi, sem ekki ber saman við hina að því leyti, að þessi segir, að Sturla hafi *ekki* riðið til þings. Líklega er þessi grein hinn upphaflegi texti Gizurar sögu.⁴

321.—323. k. eru úr Þorgils sögu, eins og efnid sýnir. Þeir

¹ Sturl.¹ III, 285.—287. bls. ² II, 249.—250. bls.

² Sturl.¹ III, 287.—288. bls. ³ II, 250.—251. bls.

³ Sturl.¹ III, 289. bls. ⁴ II, 252. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 289.—290. bls. ² II, 252.—253. bls.

segja frá Sighvati bróður Þorgils, sætt hans við Þorvarð Þórarinsson og utanför, veru hans í Noregi og andláti hans og Guðmundar bróður hans.¹

Eftir þetta kemur hin mikla benda í Sturlunguhandritunum, sem jeg mun reyna að greiða nokkuð úr í þættinum um Þorgils sögu. Hjer fara tvær sögur saman, Gizurar saga og saga Sturlu Þórðarsonar hins yngra, sem virðist vera áframhald af Þorgils sögu. Á þessum stað mun jeg að eins taka fram það, sem snertir Gizurar sögu.

324.—327. k. er úr Gizurar sögu, að undanteknum 2 greinum, og er hin fyrri um þá Sturlu Þórðarson og Sighvat Bððvars-son í 324. k., enn hin síðari um Sturlu einn í 326. k. Í 324. k. er sagt frá tilraun Þórðar Andréssonar að fá Kálfssonu, Brand og Þorgeir, í lið með sjer gegn Gizuri jarli. Þórðr var af hinni göfðu ætt Oddaverja, sonarsonur Sæmundar Jónssonar. Fððurbræður hans, Haraldr og Filippus, höfðu í utanferð sinni (1249—1251) gefið upp goðorð sín í vald Hákonar konungs,² og þóttist Hákon síðan eiga alt mannaforráð Oddaverja, og hafði skipað Gizuri það ásamt öðrum hjerðum í Sunnlendingafjórðungi, þegar hann sendi hann út hingað sem jarl sinn. Þetta virðist Þórði hafa sviðið. Andrés faðir hans virðist aldrei hafa látið af hendi sinn hluta mannaforráðs við konung, enda kemur hann fram sem sjálfstæður höfðingi ásamt Þórði, syni sínum, á alþingi 1253.³ Það hefur og vafalaust verið um samið milli þeirra Sæmundarsona og Hákonar, er þeir ljetu af hendi goðorðin, að konungur skyldi lofa þeim að fara með þau í hans nafni, enda er það beinlínis sagt í Sturl., að Hákon hafi fengið þeim aftur ríki sitt.⁴ Enn þeir drukknudu á leiðinni út hingað. Hafa þá þeir Oddaverjar, sem eftir lifðu, sjálfsagt talið þann hlut mannaforráðs, er þeir Haraldr og Filippus höfðu afsalað, fallinn aftur í garð Oddaverja, eða þó að minsta kosti þótt hafa rjett til að fara með goðorðin í nafni konungs, eins og um var samið. Enn Hákon hafði eigi hirt um það, heldur fengið Gizuri goðorðin til forráða. Þetta hafa Þórði og öðrum Oddaverjum þótt harðir kostir, og einkum mun þeim hafa sviðið, að maður af

¹ Sturl.¹ III; 290.—294. bls.

² Sturl.¹ III, 106. bls. ³ II, 82. bls.

³ Sturl.¹ III, 166. bls. ² II, 103. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 106. bls. ² II, 82. bls.

Haukdæla ætt skyldi nú sitja yfir sæmdum Oddaverja. Mótþrúi Oddaverja gegn konungsvaldinu lýsir sjer og ljóslega í því, að þeir einir skárust úr leik á alþingi 1262, þegar Hákoní var svarinn skattur úr öllum hjerðum Sunnlendingafjórðungs fyrir vestan Þjórsá, og játuðu ekki skattinum fyrir enn ári síðar enn aðrir Sunnlendingar (Ísl. Ann. við 1262 og 1263. Sturl.¹ III, 298. bls. ² II, 260. bls.). Þórðr var náskyldur þeim sonum Brands Kolbeinssonar, því að Margrét, amma þeirra, móðir Brands, var föðursystir Þórðar, dóttir Sæmundar í Odda. Þeir Brandssynir voru næst komnir til ríkis í Skagafirði eftir Brand, föður sinn, enn nú hafði Gizurr lagt hjeraðið undir sig eftir boði konungs. Gizurr var að vísu skyldur þeim, enn þó munu þeir ekki með glöðu geði hafa unnað honum að fara með mannaforráð Ásbirninga, enda segir Sturlunga, að ekki hafi verið mart með þeim frændum. Þetta hefur Þórðr vitað, og því vildi hann nú fá þá í lið með sjer á móti Gizuri jarli, og sendi mann með brjef norður til þeirra. Sá kapítuli, sem hjer ræðir um (324. k.), segir frá aðalefni brjefsins. Vildi Þórðr, að þeir væru í ráðum með sjer, að ráða af Gizur jarl, eða ríða á móti sjer upp í Mælifellsdal, »ok sitja eigi skammir Gizuri jarli, er hann sat á föðurleifð þeirra, en unni þeim eingis góðs fyrir«. Þeir bræður vildu eigi sinna þessu, enda latti móðir þeirra þá. Var það ráð þeirra, að þeir gerðu sjer erindi að Stað til jarls, enn báðu sendimann fara fyrst suður aftur og koma ekki að Stað. Sagan segir nákvæmlega frá viðtali þeirra bræðra við Gizur. Báðu þeir hann vera varan um sig. Enn sendimaðurinn dvaldi á Hafsteinstöðum, heimili þeirra bræðra, og var tekinn og færður jarli, og ljét hann þína hann til sagna og tók af honum brjef, sem vafalaust hefur verið svar þeirra bræðra til Þórðar.¹ Kendi jarl þeim fjórráð, enn það samdist þó með þeim. Þannig segir 324. k. frá þessari viðureign þeirra bræðra við Gizur,² og hef jeg sagt svo nákvæm-

¹ Sagan segir, að það hafi verið brjef Þórðar til bræðranna, enn það getur ekki verið rétt, því að engin ástæða var til að færa Þórði brjef hans aftur.

² Handritunum ber hjer ekki saman um röð viðburðanna. Sum handrit segja, að sendimaðurinn hafi verið tekinn, áður enn þeir bræður töluðu við Gizur, og þeim fylgir Guðbr. Vigfússon í út. sinni, enn prentar texta hinna handritanna neðanmáls. Jeg hef fylgt textanum neðanmáls, því að viðtal þeirra bræðra við Gizur

lega frá þessu, af því að mjer er grunur á, að einhver maður, nákominn þeim bræðrum, sje höfundur þessarar sögu. Um efnið í brjefi Þórðar gat varla neinum öðrum verið fullkunnugt enn þeim Brandssonum sjálfum og þeirra nánustu vinum eða ættlingjum, og eins er hjer mjög kunnuglega sagt frá viðtalinu við Gizur. Jeg sje því ekki betur, enn að líkur sjeu til, að sögnin um þetta eigi upphaflega kyn sitt að rekja til Brandssona. Síðan segir frá því, að Gizurr jarl fór að Þórði Andrésyni, og frá sætt þeirra. Í þessari grein virðist sumt vera tekið úr Sturlu sögu. Í 325. k. er enn sagt frá viðureign Gizurar við Oddaverja, er þeir sóru konungi og jarli trúnaðareiða, þá frá árferð og heiti því, er Gizurr stofnaði, og er þetta alt bersýnilega úr jarlssögunni. Upphafið á 326. k., um útkomu Hallvarðs og að Hrafn var skipaður Borgarfjörður, enn tekinn af Gizuri, virðist vera úr Gizurar sögu, enn það sem þá segir um óánægju Sturlu, er úr Sturlu sögu aftur fyrir vísuna; síðari hlutinn, um sætt jarls við Ásgrím Þorsteinsson, virðist aftur vera úr Gizurar sögu. 327. k. segir frá alþingi 1262, þegar þeir Gizurr, Hallvarðr Gullskór og Hrafn ljetu bændur úr þrem fjórðungum sverja Hákonu skatt. Þar er og sagt frá sætt þeirra Gizurar og Hrafn. Allur þessi kapituli er vafalaust úr Gizurar sögu. Merkilegt er, að höf. telur að eins þá upp með nafni, sem sóru úr Norðlendingafjórðungi, og bendir það til, að sagan sje samin fyrir norðan.¹

328. og 329. k. er um viðureign jarls við Andréssonu, fyrri kapitullinn um atreið þeirra bræðra og Sæmundar Haraldssonar að jarli, enn síðari kapitullinn um handtöku þeirra og dráp Þórðar. Í fyrri kapitulanum lýsir sjer snarræði Gizurar í manna-raunum og kænska, enn í síðari kapitulanum segir höfundurinn blátt áfram frá griðarofum hans við Andréssonu og ósáttgirni við Þórð, enn leggur ekki beinlínis neinn dóm á það sjálfur.² Auðsjeð er þó, að honum er hlýlega til Andréssona, einkum Þórðar, og er það auðskilið, ef synir Brands Kolbeinssonar eða

verður óskiljanlegt, ef hann er þá búinn að fá í hendur svar þeirra bræðra til Þórðar.

¹ Sturl.¹ III, 294.—299. bls. ² II, 256.—260. bls.

² Skoðun höfundarins sjest þó ljóslega, t. d. á því, að þegar hann hefur sagt frá, að vopn vóru tekin af Andréssonum, þá bætir hann við á eftir: »þá brá þegar mörgum inum betrum mönnum í brún, ok þótti þá þegar eigi efnt þat er mælt hafði verit«.

Páll föðurbróðir þeirra eru eitthvað riðnir við samning sögunnar, sem líkur eru til, því að þeir voru náskyldir Andréssonum. Á frásögninni um atreiðina að jarli er það auðsjeð, að söguritarinn hefur haft sögur af einhverjum af þeim, sem með Gizuri voru, því að frásögnin er mjög greinileg, svo að hún hlýtur að vera eftir sjónarvott, og fylgir jarli, enn segir ekki frá ferðum þeirra bræðra, fyr enn þeir Gizurr sjá til þeirra. Af fylgdarmönnum jarls er nafni hans, Gizurr glaði, einna líklegastur til að hafa sagt höfundinum frá þessum atburði, því að hann kemur einnig fram á öðrum stað sem sögumaður, í frásögninni um Flugumýrarbrennu.¹ Í sögunni um svik jarls við Andréssonu er það og ljóst, að höfundurinn hefur haft sögur af fylgdarmönnum jarls, af Árna Bjarnasyni á Auðkúlustöðum í Húnavatnsþingi um viðtal þeirra Þórðar og Árna, og af Hjalmi Þorbjarnarsyni um viðtal Hjalms við Gizur. Báðir þessir menn eru Norðlendingar, og Hjalmr vafalaust Skagfirðingur, sami maðurinn og annars er kallaður Hjalmr af Viðivöllum (í Akrahreppi í Skagafirði).² Einnig á þessum stað liggja því þræðir sögunnar norður yfir heiðar, í Skagafjörð. Síðast í kapitulanum er sagt frá því, að Gizurr reið norður aftur eftir dráp Þórðar og að tíðindalaust hafi verið veturinn eftir. »Sat Gizurr heima á Stað«. Á þessum orðum endar sagan í miðju kafi. Það sem eftir er, er um Sturlu Þórðarson.³

Ef vjer nú lítum aftur á við til frásagnarinnar um Flugumýrarbrennu og rennum huganum yfir þá kafla Sturlungu eftir brennuna, sem vjer höfum eignað Gizurar sögu, þá sjáum vjer, að 2 ára eyða er í söguna eftir alþingi 1262 (327. k.), þangað

¹ Sturl.¹ III, 186. bls. ² II, 161. bls.: »Gizurr (3: glaði) *keyrði*, er Sámr mælti þetta«.

² Hjalmr er talinn meðal fylgdarmanna Gizurar í hefniferð hans á hendur brennumönnum eftir brennuna (Sturl.¹ III, 197. bls. ² II, 171. bls.), og í sveit Odds Þórarinssonar, þegar hann var veginn í Geldingaholti (Sturl.¹ III, 218. ² II, 190. bls.). Hann er og í Örlygsstaðabardaga, líklega í liði Kolbeins (Sturl.¹ II, 222. bls. ² I, 377. bls.). Á öllum þessum stöðum er hann nefndur Hjalmr á Viðivöllum, enn á þeim eina stað, sem hjer er um að ræða, Þorbjarnarson.

³ Sturl.¹ III, 318. bls. ² II, 265. bls.

til frásögnin byrjar aftur árið 1264, í miðju kafla á því, að Þórðr Andrésson hafi riðið heim af þingi (o: 1264) og að þeir Gizurr jarl hafi skilið skipulega í það sinn (328. k.), og síðan kemur sagan um fjórráð Andréssona við jarl og víg Þórðar. Þessi eyða getur ekki verið sprottin af öðru enn því, að hjer hefur verið eyða í skinnhandritunum af Sturl. (122A og 122B), þegar pappírs-handrit þau voru rituð, sem hafa geymt þennan kafla Sturlungu. Hjer er því auðvitað eyða í Gizurar sögu, af því að eyða er í Sturlungu. Enn annars slitnar þráður sögunnar í rauninni aldrei frá Flugumýrabrennu til enda, heldur er alt ein samanhangandi frásögn, þó þannig, að sagan virðist hafa farið mjög fljótt yfir viðburðina frá vígi Odds Þórarinssonar, þangað til Gizurr kom út eftir víg Þorgils skarða, enda koma þeir viðburðir lítið við Gizurar sögu, því að Gizurr var utan alla þá hríð og ríki Þorgils í Skagafirði og líf hans var á enda, áður Gizurr kom út.

Enn hver er höfundur Gizurar sögu? Vjer höfum hjer að framan bent á ýmislegt, sem sýnir, að hann hefur verið Skagafirðingur. Hann er ókunnugur viðburðum í Borgarfirði,¹ enn nákunnugur öllu því, sem fram fer í Skagafirði, og segir mjög nákvæmlega frá því, t. d. Flugumýrabrennu, sögu Odds, norðurferð þeirra Hrafn's, Eyjólf's og Þorgils, þegar þeir eru komnir í grend við Skagafjörð, o. s. frv. Í fyrirburðunum, sem hann hefur á undan Örlygsstaðabardaga, kemur fyrir: »*vestr* í Svartárdal«, og í draumum Jóreiðar: »*sudr* í miðjum dal«. Og vjer höfum sjeð, að jafnvel í þeim köflum, sem segja frá viðburðum sunnanlands, muni höf. hafa farið eftir sögn manna, sem bjuggu í Skagafirði eða þar í grend. Að þessu má leiða enn fleiri rök, enn gert er hjer að framan. Á undan Flugumýrabrennu er sagt frá einum fyrirburði, sem sagan segir að orðið hafi »*út* í Fljótum«; þetta bendir helzt til hinna innri hjerða Skagafjarðar: Húnvetningar og menn úr öðrum landsfjórðungum mundu hafa sagt »*norðr* í Fljótum«, enn Eyfirðingar og menn lengra að norðan til fjórðungamóts »*vestr* í Fljótum«. Hjer á þessum sama stað er og getið þess manns, sem þetta bar fyrir, »Vig-

¹ Sbr. það sem áður er sagt um frásögn hans frá Þorgils skarða veturinn eftir, að þeir Þorgils og Gizurr komu út.

fúsar bónda Illugasonar, og má telja víst, að hann hafi búið í Fljótum og verið sögumaður höfundarins.¹ Um kunnugleika höfundarins í Skagafirði er það og ljós vottur, sem hann segir, að brennumenn hafi stigið af baki »við rétt þá, er var fyrir sunnan húsin« á Flugumýri, áður þeir gengu heim að húsum.² Í frásögninni um víg Odds Þórarinssonar er eins manns getið sem heimildarmanns, og er hann Skagfirðingur, Þorbjörn Snorrason Sælendingur (s: frá Sævarlandi í Skefilsstaðahreppi).³ Um frillu (og bústýru) Gizurar jarls, Ingibjörgu Gunnarsdóttur, er það sagt, að hún hafi verið »rösklig kona ok góð viðfangs fyrir margra hluta sakir«.⁴ Þetta virðist helst benda til, að höfundurinn eða heimildarmaður hans hafi verið annaðhvort tíður gestur eða heimamaður hjá Gizuri og Ingibjörgu. Höfundurinn virðist hafa verið guðhræddur maður. Að minsta kosti biður hann guð að fyrirgefa brennumönnum glæp sinn með mjög prestlegum orðum.⁵ Þó verður ekki af þessu ráðið með neinni vissu, að hann hafi verið prestur. Hann hefur annaðhvort verið samtíða Flugumýrarbrennu og þeim viðburðum, sem sagan segir frá eftir hana, eða þó að minsta kosti haft sjálfur sögur af þeim mönnum, sem voru við þessi tíðindi, enn ekki hefur hann sjálfur verið við Flugumýrarbrennu.⁶ Alt það, sem nú er talið, kemur vel heim við það, að Páll Kolbeinsson hafi sagt fyrir um samning sögunnar, og enginn maður er líklegri til þess fyrir margra hluta

¹ Sturl.¹ III, 178. bls. ² II, 154. bls.

² Sturl.¹ III, 185. bls. ³ II, 160. bls.

³ Sturl.¹ III, 220. bls. ⁴ II, 191. bls.: »En Þorbjörn vissi görla hvert á honum vann; sagði hann svá ok síðan, at o. s. frv.

⁴ Sturl.¹ III, 201. bls. ⁵ II, 175. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 193. bls. ⁶ II, 168. bls.

⁶ Hvorttvegja þetta sjest á orðunum: »at því er þeir hafa sagt, er þar váru« Sturl.¹ III, 187. bls. ⁷ II, 163. bls. Af þeim mönnum, sem höfundurinn ber fyrir sem heimildarmenn, hef jeg nefnt nokkra áður t. d. Gizur sjálfan, Gizur glæða, Vigfús Illugason, Þorbjörn Sælending. Hjer við má enn bæta tveimur: Þorvarði Þórarinssyni um vígfimi Odds, bróður Þorvarðs (Sturl.¹ III, 221. bls. ⁸ II, 193. bls.), og Þorsteini(?) Guðmundarsyni um vörn á Flugumýri (Sturl.¹ III, 187. bls. ⁹ II, 163. bls.). Eggert Brím heldur, að á hinum síðar nefnda stað eigi að lesa »Þorleifr« f. »Þorsteinn«, og að það sje Þorleifr Fagrðæll, sem höfundurinn á við, og er það líklegt (Arkiv för nord. filol. VIII (N. F. IV), 364. bls.).

sakir. Jeg hef áður bent á, að böndin berast á ýmsum stöðum helzt að honum eða bróðursonum hans, Kálfi og Þorgeiri, og fleira má til færa. Þegar Flugumýrabrenna varð, bjó Páll á Stað. Í brúðkaupið á undan brennunni var honum boðið, segir sagan, enn hann fór ekki,¹ hvernig sem nú á því stóð. Hann var ekki á Flugumýri í brennunni, enn þess er getið, þegar brennumenn komu, að annar af þeim mönnum, sem vörð hjelt á bænum, hafi hlaupið að Þverá, og þaðan hafi maður hlaupið ofan í Hegranes og »annarr yfir til Staðar.«² »Sá menn þá eldinn þaðan ok víða um héraðit.« Hvers vegna er það sjerstaklega tekið fram, að eldurinn hafi sjezt frá Stað, nema af því, að þar bjó annaðhvort höfundur sögunnar eða sögumaður hans? Áður hef jeg minzt á það, að Páll muni hafa verið í Fagranesi með Oddi, er hann lagði hendur á Heinrek biskup, og að hann þó er ekki nefndur, þar sem Fagranessmenn eru taldir. Hvernig stendur á þessu? Líklegast þykir, að höf. hafi ekki nefnt hann, af því að honum hafi þótt það óvirðing fyrir Pál að fylla flokk þeirra manna, sem sýndu móðþróa og ofríki heilagri kirkju og hennar æðsta fulltrúa hjer á landi, og rötudu í bann fyrir. Páll var og í ferð með Gizuri norður til Eyjafjarðar að brennumönnum eftir brennuna, og er það tekið fram á þeim stað, að Páll og þeir, sem með honum voru, hafi eigi haft neitt ránsfje eins og hinir, enn verið á sínum kosti, og því hafi Eyjólfur Þorsteinsson enga sök gefið þeim á ferðinni. Þessi frásögn getur varla verið frá neinum öðrum enn Páli sjálfum. Eitt er það þó á þessum stað, sem bendir til þess, að Páll muni ekki vera höfundur sögunnar, heldur að eins einhver hinn helzti heimildarmaður og frumkvöðull þess, að hún var rituð. Hann er talinn einn meðal »hinna beztu manna úr hjeradinu« (s: Skagafirði) — svo hefði Páll varla að orði komizt um sjálfan sig.³ Um Brandssonu skal jeg bæta því við það, sem áður er tekið fram, að í frásögninni um brúðkaupið á Flugumýri er það tiltekið nákvæmlega, hvar þeir sátu, og að þeir horfðu að þeim bekk, er Gizurr sat á.⁴ Ekki virðast þó vera líkur til, að þeir sjeu höfundar sögunnar heldur enn Páll, því að sagan segir, að ekki hafi verið

¹ Sturl.¹ III, 181. bls. ² II, 157. bls.

² Sturl.¹ III, 185. bls. ² II, 161. bls. Textinn er hjer ofurlitit aðlagður í Sturl.¹

³ Sturl.¹ III, 195. bls. ² II, 169.—170. bls.

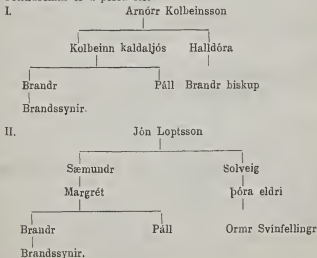
⁴ Sturl.¹ III, 182. bls. ² II, 157. bls.

mart með þeim bræðrum og Gizuri, að minsta kosti um það leyti, sem Gizurr átti í höggi við Andréssonu. Enn allar líkur benda til, að einhver maður náskyldur þeim og Páli sje höfundurinn, og hafi einkum haft sagnir af þeim frændum, er hann samdi söguna. Þeir menn, sem síðari hluti sögunnar einkum segir frá, eru auk Gizurar Oddr Þórarinsson og Andréssynir. Vjer höfum áður tekið fram, að þeir Páll og Brandssynir voru náfrændur Andréssona, og að höfundi Gizurar sögu liggja hlýlega orð til þeirra, og bent á, að þetta komi vel heim við þá skoðun. að þeir frændur eigi einhvern þátt í samningi Gizurar sögu. Að vinátta hafi verið með Brandssonum og Þórði, sjest á frásögninni um brjef Þórðar til þeirra og viðtali þeirra við jarl út af því, sem áður er um getið.¹ Enn að gott hafi verið í frændsemi þeirra Páls og Oddaverja sjest á því, að Páll leitaði hælis hjá Bjarna Sæmundarsyni móðurbróður sínum á Velli, þegar hann varð að flýja hjerað eftir Fagranessfór.² Til Odds Þórarinssonar liggja höfundinum einnig mjög hlýlega orð, enda var Oddr ná-mágur Oddaverja, átti dóttur Filippusar Sæmundarsonar, og þannig í tengdum við þá Pál frændur. Föðurbræður Odds, Ormr Svínfellingr og Brandr biskup, voru og náfrændur þeirra Páls.³

¹ Sbr. einkum orð jarls við Kálf: „Svá má vera, frændi, at þeir nökkurir eigi hlut at, er þér þykki eigi sómi þinn at segja framarr.“ Sturl.² II. 257. bls., nmgr. 5.

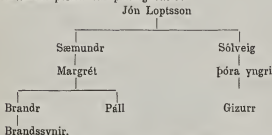
² Sturl.¹ III, 210. bls. ² II, 183. bls.

³ Frændsemin er á þessa leið:

Ög Gizurr, helzti maður sögunnar, var óskakkur þremmingur Páls Kolbeinssonar og þriðja og fjórða við Brandssonu.¹ Með þeim öllum, Ásbirningum, Haukdælum og Svínfellingum var fornt samband og vinátta með tengdum. Þórför Gizurardóttir, Hallssonar, föðursystir Gizurar jarls, var fyrst gefin Tuma Kolbeinssyni, föðurbróður Kolbeins kaldaljóss, enn síðar átti hana Sigurðr Ormsson af Svínfellingaætt, enn áður hafði Sigurðr átt Sigurði dóttur Tuma. Svo voru þessar mægðir samtvinnaðar. Þórför var móðir Kolbeins og Arnórs Tumasonar og amma Kolbeins unga. Arnórr Tumason átti Ásdísi² Sigmundardóttur, Ormssonar, systur Jóns Sigmundarsonar, enn Jón átti fyr Þóru, móðursystur Gizurar jarls, enn síðar Halldóru Arnórsdóttur, systur Kolbeins kaldaljóss. Í Randsmáli fylgdust þeir allir að málum, Ásbirningar, Haukdælir og Svínfellingar.³ Eftir Öfundarbrennu veita þeir Þorvaldr Gizurarson og Sigurðr Ormsson Kolbeini Tumasyni á þingi.⁴ Í deilunum milli Sæmundar í Odda og Sigurðar Ormssonar fylgir Kolbeinn Tumason Sigurði, enn Þorvaldr Gizurarson gengur á milli og kemur á sættum.⁵ Þorvaldr fylgir og trúlega Ásbirningum í deilu þeirra við Guðmund biskup, fyrst Kolbeini og síðan Arnóri bróður hans, og Jón Sigmundarson var einn af þeim höfðingjum, sem fóru að Guðmundi biskupi árið 1209. Sigurðr Ormsson var og um þessar mundir fyrir norðan og gekk vel fram gegn biskupi með mágum sínum Ásbirningum.⁶ Eftir víg Bjarnar Þorvaldssonar,

¹ Frændsemi þeirra var þannig varið:

² Svo hefur kona Sigmundar vist heitið, enn eigi Aldis. Sjá Eggert Brím í Arkiv för nord. filol. VIII (N. F. IV), 346. bls.

³ Sturl.¹ I, 195.—197. bls. ² I, 199. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 163. bls. ² I, 156. bls.

⁵ Sturl.¹ I, 200.—201. bls. ² I, 202.—203. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 1.—16. bls. ² I, 213.—225. bls.

fór Arnórr Tumason til liðs við Þorvald, föður Bjarnar, gegn Lopti biskupssyni, enn Ormr Svínfellingr leitaði um sættir.¹ Þegar Arnórr Tumason fór utan um sumarið 1221, skipaði hann mannaforráð sitt Þórarni, syni Jóns Sigmundarsonar.² Á alþingi 1232 veitir Þórarinn Kolbeini unga gegn Snorra,³ og í deilu Kolbeins unga við Sighvat Sturluson veitir Þórarinn enn Kolbeini.⁴ Á þingi 1234 fylgja þeir Svínfellingar, Ormr og Þórarinn, Kolbeini gegn Snorra, enn Þorvaldr Gizurarson gengr á milli.⁵ Eftir Apavatnsfór gerðu þeir Kolbeinn og Gizurr Þorvaldsson samband gegn Sturlu Sighvatssyni, og tókst þeim að yfirstiga þá feðga, Sighvat og Sturlu, á Örylsstöðum. Þetta samband þeirra og vinátta stóð síðan alla æfi, meðan þeir lifðu báðir, og eftir dauða Kolbeins hjeldu þeir Brandr Kolbeinsson og Gizurr saman gegn Þórði kakala. Og þar sem nú Gizurar saga segir bæði frá helzta manni í Haukdælaætt, Gizuri jarli, og lýsir afdrifum Odds Þórarinssonar, hvað er þá líklegra, enn að hún sje samin af einhverjum manni af Ásbirningaætt, sem var svo nátengd bæði Svínfellingum og Haukdælum? Enn það, sem áður er tekið fram, sýnir, að höfundurinn muni hafa verið af þeim ættlegg Ásbirninga, sem kominn var frá Kolbeini kalda-ljósi.

Sagan er vafalaust ekki rituð fyr, enn eftir dauða Gizurar jarls, og eftir það að Járnsíða var lögleidd árið 1271. Það sjest á því, að sagan segir, að Gizurr hafi kvatt heiman nfu búa, er hann bjó til málin á hendur brennumönnum, og bætir við: „sem þá voru lög til.“⁶ Það sem höfundurinn hefur eftir Gizuri, mun hann ekki hafa haft beinlínis frá honum sjálfum, heldur frá þriðja manni. Á það bendir meðal annars það, að hann tekur hina óáreiðanlegu sögn, um framleiðslu barna Þorvalds Gizurarsonar fyrir Sighvat, inn í söguna. Líklegast þykir mjer, að annaðhvort sonur eða nákominn ættingi Páls Kolbeinssonar hafi samið söguna eftir fyrirsögn Páls og Brandssona.

¹ Sturl.¹ II, 61.—63. bls. ² I, 249.—250. bls.

³ Sturl.¹ II, 63. bls. ⁴ I, 250. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 141. bls. ⁶ I, 313. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 155.—157. bls. ² I, 325.—326. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 158.—159. bls. ² I, 326.—328. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 204. bls. ² II, 177. bls.

Vjer höfum hingað til haft augun á Gizuri einum og þeim atburðum, sem hann var við riðinn beinlínis eða óbeinlínis. Enn á því, sem nú var sagt um samband Haukdæla og Ásbirninga, sjest ljóslega, að saga þessara tveggja ætta og þeirra tveggja hjerada, sem þær áttu fyrir að ráða, er svo samtvinnuð, að hún verður varla greind í sundur. Skagafjörður og Árnessþing liggja að vísu sitt á hvoru landshorni; annað hjeradið breiðir út faðminn á móti íshafinu, enn hitt brosir við suðri. Enn þó gátu hjeröðin tekið höndum saman yfir fjöllin. Kjalvegur var það band, sem batt saman þessi tvö hjeröð, og var hann miklu fjölfarnari þá, enn hann er nú. Á þessari leið þurfti ekki að óttast neinn óvin, heldur að eins ófærurnar og það, að villast af rjettri leið. Vjer sjáum og, að höfðingjarnir fyrir sunnan fara oft þessa leið með her manns, til vina sinna fyrir norðan fjallið, og eins höfðingjarnir fyrir norðan suður. Þar á Kili frjetti Þorvaldr Gizurarson fall Kolbeins Tumasonar, og var hann þá á leiðinni norður til liðs við Kolbein. Þar hittust þeir Einarr Þorvaldsson, bróðir Gizurar, og Kolbeinn ungi, eftir það að Gizurr var tekinn við Apavatn, og gerðu samband sitt, og þá leið fór Kolbeinn suður litlu síðar. Fyrir Örlygsstaðafund fór Kolbeinn suður Kjöl til Gizurar, og sömu leið fóru þeir báðir norður aftur með lið sitt. Á Kili komu þeir Gizurr og Kolbeinn saman og gerðu ráð sitt fyrir víg Snorra Sturlusonar. Enn út yfir tók þó, þegar Oddr Þórarinsson fór þessa leið norður frá Haukadal um hávetur með þrjá tigi manna. Mörg fleiri dæmi mætti til færa, enn þetta er nóg til að sýna, hversu miklar samgöngur voru milli hjeradanna, og hve nátengd saga þeirra er á þessu tímabili.

Enn hafi nú höfundur Gizurar sögu verið Skagfirðingur, eins og sýnt er hjer að framan, er það þá líklegt, að hann hafi ekkert sagt frá sínum eigin sveitungum annað enn það, sem Gizurr var við riðinn? Og hafi hann verið af Ásbirningaætt, sem líkur eru til, er það þá sennilegt, að hann hafi gengið fram hjá sögu ættmanna sinna, nema að svo miklu leyti, sem hún kemur saman við sögu Gizurar? Svo mun ekki vera. Og ef vjer leitum vandlega í Sturlungu og höfum þetta fyrir augum, þá munum vjer finna þar innskotsgreinar, er snerta sögu Skagfirðinga, og eflaust eru eftir sama manninn, sem hefur samið þá sögu, er vjer hingað til höfum nefnt Gizurar sögu, enn ætti að rjettu lagi að heita Gizurar saga og Skagfirðinga.¹

¹ Hjer á eftir nefni jeg hana þó sem áður, til hægri verka, að eins Gizurar sögu, þar sem það getur ekki valdið misskilningi.

Einna ljósast kemur þetta fram í frásögninni um andlát Kolbeins unga og samninga hans í banalegunni við Gizur og Brand Kolbeinsson, um að taka við mannaforráði eftir hann, og í sögunni um viðureign þeirra Brands og Þórðar kakala. Hjer að framan hef jeg látið það ósagt, hvort sá kapituli væri úr Gizurar sögu eða eigi, sem segir frá andláti Kolbeins og samningunum (199. k. í Sturl.²). Nú virðist eigi framar nein ástæða til að efast um, að hann sje þaðan tekinn, bæði af því, að Gizurr er hjer við söguna riðinn, og af því, að kapitullinn segir frá upphafi ríkis Brands Kolbeinssonar, enn áður höfum vjer sýnt, að bæði synir Brands og bróðir hans eru manna mest riðnir við samning Gizurar sögu. Í kapitulanum er sagt, að Brandr, er síðar var biskup að Hólum, hafi verið við tal Kolbeins, er hann lýsti yfir því, að Brandr Kolbeinsson ætti allan þorra goðorða í Skagafirði, enn Brandr biskup var systrungur þeirra bræðra, Páls og Brands Kolbeinssona. Það, að náfrændi þeirra bræðra er hjer tilgreindur sem sögumaður, bendir til, að þetta muni ekki vera tekið úr Þórðar sögu, sem öll er sögd frá sjónarmiði Þórðar og fylgdarmanna hans, heldur muni sagan, sem þetta er úr, eiga skylt við þá frændur Pál og Brandssonu, er koma fram sem helztu heimildarmenn í Gizurar sögu. Höfundur Þórðar sögu gat varla verið svo kunnugt um þetta, er gerðist við banabeð Kolbeins. Sömu leiðis er hjer aldur Kolbeins og föður hans Arnórs og Kolbeins Tumasonar á dánardægri greindur á mjög líkan hátt og aldur Gizurar í Gizurar sögu. Hjer er og nákvæmlega tiltekið, hvar Kolbeinn var grafinn í Hólaakirkjugarði, og er ólíklegt, að svo nákvæm frásögn um það atriði hafi staðið í Þórðar sögu.¹

200. kapituli (Sturl.²) er beinlínis áframhald 199. k., og verður eitt yfir báða að ganga. Er hjer sagt frá fundi að Hestaþingshamri og kosningu Brands til höfðingja yfir sveitirnar frá Öxnadalsheiði til Hrutafjarðar, frá tekjum hans (sauðatolli) og búskap og taldir fylgdarmenn hans. Er það alsendis ólíklegt, að svo greinileg frásögn um þetta hafi staðið í Þórðar sögu.²

¹ Sturl.¹ III, 77.—78. bls. ² II, 65.—66. bls. Það er sagt, að þeir frændur hafi allir verið hálfertugir, er þeir dóu, líkt og sagt er um Gizur, að hann hafi skort vetur á tvítugan, er hann varð skutilsveinn, vetur á þritugan, er Örlygsstaðafundur var, vetur á fertugan, er hann gekk suður, og vetur á fimtugan, er hann varð jarl (sbr. hjer að framan).

² Sturl.¹ III, 78. bls. ² II, 66. bls.

201. k. er úr Þórðar sögu og segir frá norðurferð Þórðar kakala og frá því, er hann settist að fæðurleifi sinni í Eyjafirði. Síðast í þessum kapitula er sagt frá því, að fylgdarmenn Kolbeins flestir hafi enn verið með Helgu, ekkju Kolbeins, er þeir menn fóru vestur um, rjett eftir Maríumessu, er fylgt höfðu Þórði norður að vestan. Þetta kemur heim við það, sem áður er sagt í 200. k., að fylgdarmenn Kolbeins hafi ekki farið að Stað til Brands fyr enn um haustið. Enn röðin sýnir, að þetta hlýtur að vera tekið sitt úr hverri sögu, þar sem síðar er sagt frá því, er fyr gerðist.¹

202. k. byrjar á því að segja frá, að Brandr Kolbeinsson hafi átt bú »á Stað í Skagafirði«, þegar Þórðr kom norður, eins og ekki væri búið að segja frá því áður, enn það er gert í 200. k. Endurtekningin sýnir, að þetta muni vera tekið úr Þórðar sögu, enn 200. k. úr Gizurar sögu, sem áður var sagt. Viðbótin »í Skagafirði« um Stað í 202. k. bendir og til, að höfundur þess kapitula muni ekki hafa verið Skagfirðingur, og er því eðlileg í Þórðar sögu, enn væri óeðlileg í Gizurar sögu, enda er bærinn að eins kallaður »Staðr« án viðbótar í 200. k. Rjett á eftir þessari stuttu athugasemd er það sagt, að Brandr hafi verið vinsæll og örlátur, og er það sannað með vísum Ingjalds Geirmundarsonar. Öll þessi grein virðist beinlínis vera áframhald 200. kapitula, og því úr Gizurar sögu, eins og líka efnið bezt sýnir. Áftur á móti virðist það, sem eftir er kapitulans, frá orðunum: »Fylgdarmenn Kolbeins, er verit höfðu . . .«, vera úr Þórðar sögu. Helzt gæti þetta verið vafasamt um þá hina litlu grein, er segir frá ráðanautum Brands. Enn, þegar betur er að gáð, verður hún einmitt bezta sönnunin fyrir því, að þetta sje úr Þórðar sögu, því að hún telur tvo menn sem ráðanauta Brands, sem áður er sagt um í 200. k., að þeir hafi löngum verið með Brandi um veturinn, og eru það þeir Broddi Þorleifsson og Ásbjörn Illugason. Endurtekningin sýnir, að safnandinn hefur hjer haft 2 sögur fyrir sjer.¹

Þá kemur í 203. k. brjefið frá Brandi til Gizurar, og hef jeg þegar hjer að framan talið það líklegt, að það væri tekið úr Gizurar sögu. Nú kemst það í sitt rjetta samband við efnið

¹ Sturl.¹ III, 78.—79. bls. ² II, 66.—67. bls.

² Sturl.¹ III, 79.—80. bls. ² II, 67.—68. bls.

í kring.¹ Á undan þessum kapitula, milli hans og vísnanna í kapitulanum á undan, hefur þó Þórðar saga bolað burtu nokkru úr frásögn Gizurar sögu um þennan vetur fram til föstu, sem nú er glatað.

Efnið sýnir, að upphaf 204. kapitula aftur að greinaskiftunum fyrstu í Sturl.² muni vera úr Þórðar sögu. Þá er lítil grein um Brand með vísu Skáld-Halls, sem vafalaust er úr Gizurar sögu. Af síðustu grein kapitulans virðist fyrri hlutinn að mestu vera tekinn eftir Þórðar sögu. Enn síðari hlutinn, er segir frá draumi Bjarna prests Starrasonar, er hann dreymdi, þegar hann var í liðssafnaði fyrir Brand, og frá sótt þeirri, er kom í lið Skagfirðinga á Viðimýri, er án alls efa úr Gizurar sögu. Draumurinn er einn af þessum skagfirzku fyrirburðum, sem höf. Gizurar sögu er svo tamt að fljetta inn í frásögn sína. Sá maður, sem dreymdi, var Skagfirðingur úr flokki Brands, og draumurinn er forboði fyrir vígi Brands. Alt þetta bendir til Gizurar sögu, enn eigi Þórðar sögu. Og í frásögninni um sóttina er eitt atriði, sem vísar í sömu átt. Það er sagt, að nær þrír tigir manna í liði Skagfirðinga hafi fallið í óvit, og sagan bætir við: »Þar var Páll, bróðir Brands, í því flóði«. Af hverju er þessu við bætt öðru enn því, að Páll kemur hjer fram sem heimildarmaður höfundarins, eins og svo víða í Gizurar sögu? Þetta er ein hin sterkasta röksemd fyrir því, að alt sje sama, saga Gizurar og Skagfirðinga.³

Í 205. k. segir frá Haugsnessbardaga, og er frásögnin auðsjáanlega blendingur af báðum sögunum, Þórðar sögu og Gizurar sögu. Hjer er mjög ervitt að greina sögurnar í sundur. Upphafið, aftur að orðunum: »Þar heitir Haugsnes . . .« virðist vera úr Þórðar sögu að mestu leyti. Miðkaflinn segir mest frá drengilegri framgöngu ýmsra nafngreindra Skagfirðinga, og er því að mestu úr Gizurar sögu. Til þess bendir og það, að hjer er sjer-staklega getið um framgöngu Þorbjarnar Sælendings, Snorrasonar, í flokki Skagfirðinga, og það með þeim orðum, að frásögnin hlýtur upphaflega að vera komin frá honum sjálfum.³ Þessi

¹ Sturl.¹ III, 80.—81. bls. ² II, 68.—69. bls.

² Sturl.¹ III, 81.—83. bls. ³ II, 69.—71. bls.

³ »Þá heyrði Þorbjörn kall á bak sér apt, að hann skyldi drýgja dád ok duga sér. Þorbjörn sneri skjótt apt ok sér, at tveir menn sóttu Svein eldbodung . . .«

Þorbjörn er sami maðurinn, sem einnig kemur fram sem heimildarmaður í frásögn Gizurar sögu um víg Odds Þórarinssonar í Geldingaholti.¹ Og þegar betur er að gáð, þá stendur frásögnin um Þorbjörn á báðum þessum stöðum í nánu sambandi hvor við aðra. Á fyrri staðnum er sagt, að Þorbjörn hafi vegið Þórarin Tómasson frá Selárdal, enn á síðari staðnum, að Auðunn, bróðir Þórarins, hafi veitt Þorbirni sár í Geldingaholti. Á báðum stöðunum kemur Þorbjörn fram sem heimildarmaður, og hlýtur því þetta hvorttveggja að vera úr sömu sögunni, Gizurar sögu. Vísurnar, sem til eru færðar úr Brandsdrápu Skáld-Halls, eru og eflaust teknar eftir Gizurar sögu, enn ekki Þórðar sögu. Þessi miðkafl, sem tekinn er eftir Gizurar sögu, virðist ná aftur að frásögninni um víg Brands og er þó sumt í honum, einkum það sem haft er eftir Þórði kakala, að öllum líkindum úr Þórðar sögu. Frásögnin um víg Brands virðist að mestu vera sögd frá sjónarmiði Kolbeins granar, fylgdarmanns Þórðar og frænda, og er hún því eflaust mestöll úr Þórðar sögu, því að bræður Kolbeins, Dufgussynir, eru manna mest riðnir við samning Þórðar sögu, eins og jeg síðar mun sýna. Þó er sumt í þessari frásögn vafalaust úr Gizurar sögu, t. d. athugasemdin um það, að Þórðar menn hafi fært Brand upp á grundina, *þar sem nú stendr krossinn*,² því að hún ber vott um meiri kunnugleika í Skagafirði enn búast má við af höfundi Þórðar sögu. Það sem eftir er af kapitulanum virðist og flest vera úr Þórðar sögu, að undanskildum vísunum úr Brandsflokki Ingjalds og setningunni þar næst á undan, sem eflaust er úr Gizurar sögu.³

206. k. um flutning og greftrun á líki Brands með vísu Ingjalds er án efa úr Gizurar sögu. Þó er eigi ólíklegt, að síðasta línan (»Tíðendi þessi . . . sem var») sje úr Þórðar sögu, og mun jeg síðar leiða rök að því.⁴ Hjer er sagt, hvar Brandr var grafinn, og virðist það vera einkennilegt fyrir Gizurar sögu, að segja frá legstað þeirra manna, sem höfundinum er ant um.

¹ Shr. hjer að framan.

² Greinin, sem segir frá, að róða hafi verið reist upp, þar sem Brandr fjell og þar heiti síðan Róðugrund, er endurteking á þessu og stendur að eins í Vallabók, enn hvorki í 122A nje handritinu í Brit. Mus. Hún er því vafalaust innskotsgrein einhvers afskrifara, sem hefur verið kunnugur í Skagafirði og þekt örnefnið.

³ Sturl.¹ III, 83.—89. bls. ² II, 71.—75. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 90. bls. ² II, 75. bls.

Í 207. k. virðist frásögnin um heimboðið, sem Gizurr þá að Jórinni, ekkju Brands, og loford hans að veita henni og sonum hennar ásjá, vera úr Gizurar sögu, því að hjer eru Brandssýnir við riðnir, eins og við fleira í Gizurar sögu. Hitt sýnist flest vera úr Þórðar sögu.¹

208. k. virðist allur vera úr Þórðar sögu, eins og jeg áður hef tekið fram, nema ef til vill upptalningin á fylgdarmönnum Gizurar í utanferðinni. Vjer hverfum þá að 209. k. Hann segir mjög ítarlega frá andláti Staðar-Kolbeins, föður Brands, og er vafalaust úr Gizurar sögu. Höfundurinn skýrir nákvæmlega frá legstað Kolbeins, eins og gert var um Brand og Kolbein unga, og sýnir það, að þetta er alt úr sömu sögunni. Hjer er og sagt frá því, að Kolbeinn hafi »nökkuru fyrir Óláfsmessu ina fyrri« komið til Staðar að finna Jórinni og gist þar, enn ekki getað mælt við hana nje aðra hugðarmenn sína. Þaðan hafi hann farið upp á Víðimýri til Ingigerðar dóttur sinnar, lagzt þar í rekkju og dáið Óláfsmessu hina síðari, »ok þótti þeim, sem górst vissu, sem hónum mundi mannamissir mjök grandat hafa«. Öll þessi nákvæma frásögn er varla skiljanleg, nema höfundurinn hafi verið af ætt Kolbeins, og berast hjer enn böndin að Jórinni og þeim Brandssonum, að þau muni vera heimildarmenn þessarar frásagnar. Þá er og sagt, hve gamlir þeir föðgar voru, er þeir ljetust, líkt og áður um Kolbein unga og aðra menn í Ásbrn-ingaætt.² Í lok kapitúlans segir frá jafnlengd Brands, og hve langt var liðið frá falli Ólafs helga og Hítardalsbrennu³, þegar Haugsnessfundur var, og að endingu eru taldir samtíða höfð-ingjar erlendis, páfi, keisari og konungar.

Hinir næstu kapitúlar eru úr Þórðar sögu, eins og jeg áður hef tekið fram, alt að 211. k., að honum með töldum. Þá koma í Sturl.² 3 kapitúlar, sem í handritunum standa inni í miðri Svínfellinga sögu, — 212.—214. k. Þessir kapitúlar eru nú ekki til nema í pappírshandritum, og eru þar teknir eftir 122 B, meðan það handrit var fyllra enu nú, enn hjer er nú langur kaflí glataður úr því handriti. Í hinu skinnhandritinu, 122 A,

¹ Sturl.¹ III, 90. bls. ² II, 75. bls.

³ Sbr. hjer að framan.

⁴ Líkt þessu kemur fyrir síðar í Gizurar sögu, í kaflanum um Flugumýrabrennu. Þar er sagt, hve langt var liðið frá Önundarbrennu og þorvaldsbrennu, þegar Flugumýrabrenna varð.

hafa þeir aldrei staðið; það er heilt á þessum kafla. Miðkapítulinn (213.) er án als efa úr Þórðar sögu, eins og efnið sýnir, því að þar segir frá veizlu þeirri, er Þórðr hjelt vinum sínum, áður hann fór utan, og frá fyrirskipunum hans um ríki sitt og utanför, og í lok kapítulans er sagt frá Hrafin Oddssyni, fremsta manni í flokki Þórðar, og frá Nikulási í Kalmanstungu. Ein lítil grein, um viðskilnað Þórðar við mál Ormssona og Ögmundar, er úr Svínfellinga sögu.¹ Hinir tveir kapítularnir, 212. og 214., eiga bersýnilega saman og er hinn síðari framhald af hinum fyrri. Segir hinn fyrri frá viðskiftum Oddaverja, Filippusar og Haralds, við Þórð kakala, og mægðum Þórarinssona við Oddaverja, og utanför þeirra Filippusar og Haralds, enn síðari kapítulinn segir frá veru þeirra í Noregi, samningum þeirra við Hákon konung, heimferð þeirra og drukknun. Guðbrandur Vigfússon hefur haldið, að þessir tveir kapítular ásamt þeim í miðði væru úr Þórðar sögu og ættu hjer inn í söguna, enn það getur ekki verið rjett, nema að því er snertir miðkapítulann, sem er úr Þórðar sögu. Fyrst og fremst slítur 213. kapítulinn alveg í sundur efnið í hinum tveimur kapítulunum, sem eru samanhagandi, ef hlaupið er yfir miðkapítulann, og er því líklegt, að þeir sjeu úr annari sögu enn hann. Og í annan stað sýnir tímatalið og samamburður við það, sem á undan fer í Þórðar sögu, að 212. k. getur ekki verið úr henni tekinn. Þeir viðburðir, sem 212. k. skýrir frá, gerast allir sumarið 1249. Enn í 211. k. síðast er frásögnin komin að vetrinum 1249-1250, enn frá alþingi 1249 er sagt áður í sama kapítula, í fyrri grein hans aftarlega (»Þat sumar reið Þórðr til þings«), og hjer hefði 212. k. átt að koma inn eftir tímaröðinni, ef hann væri úr Þórðar sögu, því að Þórðar saga er annars mjög nákvæm í því að fylgja tímaröðinni. Enn í handritunum stendur hann ekki fyr enn á eftir fyrri kafla 9. kapítula í Svínfellinga sögu. Þessi ruglingur á röðinni sýnir, að 212. k. getur ekki verið úr Þórðar sögu. Í þriðja lagi byrjar 213. k., sem eflaust er úr Þórðar sögu, á því, að segja frá Hrana Kóðranssyni og gerir það með þeim orðum, sem íslenzkir sagnamenn eru vanir að hafa, þegar nýr maður kemur til sögunnar, sem ekki hefur verið sagt frá áður (»Maðr hét Hrani ok var Kóðransson, bann var mikill etc.«). Enn í 212. k. er búið að nefna Hrana til sögunnar, við aðför

¹ Sama greinin, svo að segja með sömu orðum, stendur í Svínfellinga sögu 9. k. Sturl.¹ III, 104. bls., neðanmáls. ² II, 92. bls.

Þórðar að Filippusi Sæmundarsyni. Á þessu sjest, að báðir þessir kapitular geta ekki verið úr sömu sögunni. Hið sama sjest og á því, að í báðum kapitulum er getið um utanferð Þórðar kakala. Endurtekning þessi er auðskilin, ef kapitularnir eru teknir hvor eftir sinni sögu, enn annars óskiljanleg. Af öllu þessu leiðir, að þessir tveir kapitular, sem eiga saman, 212. og 214., geta ekki verið úr Þórðar sögu. Enn úr hvaða sögu eru þeir pá? Þeir standa í handritunum inni í miðri Svínfellinga sögu, eins og jeg hef áður tekið fram. Eru þeir pá úr henni? Til þess að sjá það, verður að líta á sambandið, sem þeir standa í Svínfellinga sögu, og verðum vjer hjer að taka eldri útgáfuna til samanburðar, að því er röð viðburðanna snertir, því að Guðbrandur Vigfússon hefur raskað henni eftir geðþótta sínum í sinni útgáfu.

Svínfellinga saga segir mest frá deilum þeirra Sæmundar Ormssonar og Ögmundar Helgasonar og er frásögnin samanhangi og þráðurinn óslitið aftur í 7. kapitula sögunnar, að greinaskiftum nýju útgáfunnar.¹ Enn eftir greinaskiftin slær út í aðra sálma. Þar segir fyrst frá því (í S. 7b), að Þórarinssynir hafi slegist í mál þeirra Ögmundar og Sæmundar með Ögmundi, enn þessi athugasemd er auðsjáanlega ekki til annars sett, enn til að tengja það, sem á eptir fer, við það, sem á undan er gengið, því að í frásögninni á eftir sjest ekki, að þeir Þórarinssynir hafi orðið Ögmundi að neinu liði, hvorki á þingi nje heima í hjerði, því að S. 7b segir að eins frá deilum Þórarinssona við Sæmund, enn getur ekki Ögmundar að neinu. Fyrst er sagt frá því, að þeim frændum hafi orðið til um goðorð austanlands, og hafi málið verið lagt undir Þórð Sighvatsson á alþingi, og hafi Þórður upp kveðið, að Þórarinssynir skyldu leysa tilkall Sæmundar til goðorðanna með fje. Það hafi Þórarinssynir eigi gert, og því hafi vaxið sundurþykki að nýju. Hafi Þorvarðr reizt flokk móti Sæmundi suður í Rangárhverfi, enn Oddr farið að honum »norðan» við átta tigi manna, enn Sæmundr hafi gert menn »norðr» á

¹ Svínfellinga saga er prentuð sem 215. k. í síðari útgáfunni, enn skift í undirkapitula, er jeg tákna í því, sem á eftir fer, með tölu kapitulans í nýju útg. með S. á undan, t. d. S. 7 = 7. kapituli Svínfellinga sögu. Þar sem greinaskifti eru í nýju útgáfunni í miðjum kapitula, tákna jeg greinir kapitulans eftir röð með a, b, o. s. frv., t. d. S. 7a = 7. k. Svínf. s., fyrri grein.

móti Oddi og haft sjálfðæmi af mönnum hans, enn Oddr kom-
 izt undan við þriðja mann. Á þessu endar S. 7b. Röðin sýnir,
 að þessir atburðir allir hafa orðið sumarið 1250, síðasta sumarið,
 sem Þórðr kakali var hjer á landi, og gerast þá atfarirnar, sem
 um er getið síðast í kapitulanum, *eftir þing* það sumar. Þá
 kemur í handritunum S. 9a, og byrjar á orðunum »Nú líðr at
 þingi«. Það þing, sem hjer ræðir um, er sama þingið, sem sagt
 er frá í S. 7b, eða alþingi 1250, sem sjest á því, að eftir þingið
 er sagt, að Þórðr hafi farið utan. Þessi upphafsorð í S. 9a eru
 þannig í beinni mótsögn við endann á S. 7b, þar sem frásögnin
 endar eftir þing. Eun þess ber að geta, að þessi orð (»Nú líðr at
 þingi«) standa að eins í 122A, sem sleppir S. 7b, og eftir
 texta þess handrits eru orðin alveg rjett, því að þá koma þau
 næst á eftir S. 7a, og þar er frásögnin ekki komin lengra enn fram
 á vorið 1250. Enn í pappírshandritunum, sem hafa S. 7b,
 stendur í stað hinna umræddu orða: »Þat sumar var mikil þing-
 reið«,¹ og er það ekki beinlínis í mótsögn við það, sem á undan
 er gengið í S. 7b. Enn þó vjer nú fylgjum þessum texta papp-
 írshandritanna, þá verður það þó ekki úr skafið, að S. 9a segir ná-
 kvæmlega frá sama þinginu, sem áður er dregið á í miðjum
 S. 7b, og að öll þessi frásögn í S. 9a — um það, að Þórðr og
 Sæmundr hafi fjölment til þings og Þórðr ráðið einn öllum Norð-
 lendingafjórðungi og Sunnlendingafjórðungi, og um sektardóm Ög-
 mundar — öll þessi frásögn hefði átt að standa í miðjum S. 7b,
 þar sem sagt er frá sama þinginu, ef þetta væri alt tekið úr sömu
 sögunni. Þessi ruglingur á röðinni sýnir, að S. 7b er innskots-
 grein í Svínfellinga sögu; 122A hefur hjer geymt hinn upphaflega
 texta þessarar sögu, því að þar er frásögnin samanhangandi, enn
 S. 7b slitur hana í sundur.

Á eftir S. 9a koma í pappírshandritunum þeir kapitular, sem
 rannsókn þessi er um, allir í einni lotu, 212., 213. og 214. k.,
 og á eftir þeim S. 8, sem er framhald af S. 7b og segir, hvernig
 lauk deilum þeirra Þórarinssona og Sæmundar. Þá kemur loks
 S. 9b, sem er framhald frásagnarinnar í S. 9a — S. 9a endaði á
 sektardómi Ögmundar á alþingi 1250, enn S. 9b byrjar á því að
 segja, hvernig Brandi ábóta líkaði, er hann spurði sekt Ög-
 mundar. Guðbrandur Vigfússon hefur sjeð rjett, að S. 9a og S. 9b
 á saman, og að þar hefur ekkert verið á milli í hinni upphaf-

¹ Svo stendur og í eldri útgáfunni (Sturl.¹ III, 104. bls.).

legu Svínfellinga sögu. Þetta sjest og ljóslega á því, að alla hina fyrirtöldu kapitula, sem þar eru í milli, vantar í 122A, sem því hefur einnig á þessum stað geymt hinn upphaflega texta Svínfellinga sögu, og fleiri rök má tilfæra. 212. k., sem kemur næst á eftir S. 9a, byrjar á orðunum: »Um sumar it fyrra hafði Þórðr riðit suðr til Hváls«, og segir svo frá viðskiftum Þórðar og Oddaverja. Í S. 9a var sagt frá alþingi sumarið 1250. Orðin »um sumar it fyrra« vísa því aftur í tímann til sumarsins 1249, og er það tímatal alveg rjett, því að það hlýtur að hafa verið sumarið 1249, að Þórðr reið á Rangárvöllu og kúgaði Sæmundarsonu til utanferðar, eins og Eggert Brím hefur sýnt.¹ Enn einmitt það, að frásögnin grípur hjer aftur fyrir sig og hefur ekki þessa viðburði í rjetttri tímaröð, sýnir ljóslega, að 212. k. muni ekki upphaflega vera úr Svínfellinga sögu. Vjer höfum áður bent á það, að bæði 212. og 213. k. segja frá utanferð Þórðar kakala, enn frá þessu er áður sagt í S. 9a. Þessi þrefalda endurtekning sýnir, að þessir þrír kapitular (S. 9a, 212. og 214.) hljóta að vera hvor úr sinni sögunni. Efnið í 212., 213. og 214. k. er og Svínfellinga sögu alveg óviðkomandi. Og um S. 8 er það áður tekið fram, að sá kapituli er framhald af S. 7b, enn áður er sýnt, að S. 7b er innskotsgrein í Svínfellinga sögu, og hlýtur þá hið sama að ganga yfir S. 8. Þar að auki kemur S. 8 ekki inn á rjettan stað í Svínfellinga sögu eftir tímatali. Þeir viðburðir, sem S. 8 segir frá, gerast allir sumarið 1251, næsta ár eftir utanför Þórðar kakala. Enn S. 9b, sem er næst á eftir S. -8 í pappírshandritunum, tekur upp aftur þráð Svínfellinga sögu, þar sem frá var horfið í S. 9a, og segir frá því, sem gerðist eftir alþingi 1250, frjettaburðinum austur og fjeránsdóminum í Kirkjubæ eftir Ögmund. Hjer er því eftir röð pappírshandritanna fyr sagt frá því, er síðar gerist, og sýnir það, þó ekki væri annað, að S. 8 er innskotsgrein í Svínfellinga sögu.²

¹ Arkiv för nord. filol. VIII (N. F. IV), 359, bls. Eggert Brím heldur, að í 212. k. eigi að lesa »um sumarit fyrr«, eins og stendur í Sturl.¹ (III, 104. bls.), enn það kemur af því, að hann hefur ekki gætt þess, hvar 212. k. stendur í handritunum, að hann kemur næst á eftir frásögn Svínfellinga sögu um alþingi 1250, og hefur látið síðari útgáfuna villa sjónir fyrir sjer.

² Guðbrandur Vigfússon hefur sjeð það rjetti, að S. 8 er áframhald af S. 7b, og hefur því fært S. 8 fram fyrir S. 9a og sett hann næst á eftir S. 7b. Enn hann gætir þess ekki, að þessi röð kemur í

Vjer höfum nú sjeð, að eigi að eins 212.—214. k., heldur og S. 7b og S. 8 eru innskotsgreinar í Svínfellinga sögu. Áður höfum vjer komizt að þeirri niðurstöðu, að 213. k. muni vera úr Þórðar sögu. Enn hvaðan er þá 212. og 214. k.? Og hvaðan er S. 7b og S. 8? Efnid í öllum þessum 4 kapitulum er skylt. 212. og 214. k. segir frá Oddaverjum og mægðum Þórarinssona við þá. S. 7b og S. 8 segir frá deilum Þórarinssona við Sæmund, og frá því, að þeir leituðu sjer liðs í Rangárhverfi í sveit Oddaverja, mága sinna, og að þeir Þorvarðr og Loptr Hálfðanarson¹ mágar urðu sekir um hernað á alþingi árið á eftir. Það er því líklegt, að allir þessir kapitular sjeu úr sömu sögunni. Enn nú er það sýnt hjer að framan, að Gizurar saga hefur haft langan kafla um Odd Þórarinsson og annan um viðskifti Oddaverja við Gizur jarl, og að höfundinum liggja mjög hlýlega orð bæði til Odds og Andrészona. Enn fremur hef jeg tekið það fram, að þeir menn, sem helzt eru riðnir við samning Gizurar sögu, Páll og Brandssynir, hafi verið í tengdum og

bága við tímatalið í því, sem þá fer á eftir, og gerir að eins ilt verra, því að S. 8 segir frá því, sem gerðist 1251, og þar á meðal frá alþingi 1251, enn S. 9a byrjar á orðunum: »Nú liðr at þingi«, sem eftir röð Guðbrands hlyti að vera alþingi 1252, enn er í raun og veru alþingi 1250, eins og sjest á því, að S. 9a segir, að Þórðr kakali hafi farið utan »þat sumar« eftir alþingi. Eftir tímaröð Svínfellinga sögu setti S. 8 að standa næst á eftir S. 9b. Hjer virðist vera eyða í Svínfellinga sögu, því að S. 9b endar á viðburðum sumarsins 1250, enn S. 10 segir frá því, er Brandr ábóti kom á sættum milli þeirra Sæmundar og Ögmundar, enn það virðist ekki hafa orðið fyr enn um haustið 1251 samkvæmt tímatali sögunnar í því, sem á eftir fer, þegar talið er aftur á bak frá drápi Ormssona, sem varð 1252 (ísl. annálar), og er þannig ekkert sagt frá því, sem til bar frá veturnóttum 1250 til haustsins 1251, hvernig sem nú stendur á þessari eyðu.

¹ Sturl.² (II, bls. 90^{2*}) nefnir þennan mann Hálfðan Loptsson, enn það hlýtur annaðhvort að vera ritvilla í handritinu í Brit. Mus. eða sprottið af ógáti útgefandans. Sturl.¹ (III, bls. 107⁷) hefur hið rjetta »Loptr Hálfðanarson«, enn þó með mismunagreininni »Hálfðan Loptsson«. Loptr var sonur Hálfðanar Sæmundarsonar, bróðir Solveigar, konu Þorvarðs Þórarinssonar, og systursonur Þórðar kakala. Loptr er einnig kunnur að því, að hann var fyrir Oddaverjum ásamt Birni fððurbróður sínum, er þeir söru Hákonu konungi og Gizuri jarli trúnaðareiða árið 1260 (Sturl.¹ III, 297. bls. ² II, 259. bls.). Loptr dó árið 1312 (ísl. annálar).

vináttu bæði við Oddaverja og Þórarinssonu. Það er því eigi ólíkleg tilgáta, að þessir kapitular allir (212. og 214. k., og S. 7b og S. 8) sjeu úr Gizurar sögu og hafi höfundur hennar viljað segja nokkuð frá því, sem drifið hafði á daga þessara manna, áður enn þeir fara verulega að koma við söguna í síðari hluta hennar. Merkillegt er og það, að S. 7b virðist hafa orðin *norðan* og *norðr* í óvanalegri merkingu. Það er sagt, að Oddr hafi farið »*norðan*» að Sæmundi, og Sæmundr gert menn »*norðr*» á móti Oddi. Enn nú bjó Oddr um þetta leyti á Austurlandi, og þýðir því »*norðan*» og »*norðr*», sama sem *austan* og *austr*. Þessi brúkun orða þessara er alveg óskiljanleg, ef frásögnin er samin á Síðunni eða á Austurlandi. Enn ef höfundurinn er Norðlendingur, þá er það ekki óeðlilegt, að hann kalli stefnuna úr hinum nyrðri hjerðum Austfirðingafjórðungs í syðri hjerðin »*norðan*», enn hina gagnstæðu stefnu »*norðr*», því að honum hefur þá ekki verið kunnug máltizka sveitanna sjálfra. Þetta bendir til, að S. 7b og S. 8 sje samið fyrir *norðan*, eins og Gizurar saga, og styrkir þá skoðun, að það sje úr Gizurar sögu. Öðrum sögum er hjer ekki heldur til að dreifa, úr því bæði Svínfellinga saga og Þórðar saga ganga frá, nema ef nokkur skyldi ætla, að til hefði verið sjerstök saga af Þórarinssonum og Oddaverjum, er þetta væri leifar af. Enn til þess skortir öll önnur rök.¹

216. k. (Sturl.²) segir frá alþingi árið 1252. Er fyrst sagt frá því, að Eyjólfur Þorsteinsson hafi riðið til þings með sex hundruð manna, og er það líklega úr Þórðar sögu. Enn þá segir frá Gizurarsonum, að þeir fjölmentu og til þings og að Hallr hafði áður látið drepa biskups-Börk, fylgdarmann Þórðar kakala. Efnið bendir til, að þetta muni vera úr Gizurar sögu, og er það sömuleiðis því til stuðnings, að á eftir þessari grein er það sagt, að Broddi Þorleifsson og Páll Kolbeinsson hafi gengið á milli Eyjólfis og Gizurarsona, svo að þeir hafi eigi náð að berjast. Þá kemur grein um Odd Þórarinsson, að hann hafi gert Hrana Koðransson sekan skógarmann fyrir keyrishögg það, er hann hafði lostið Filippus Sæmundarson, þegar Þórðr kakali sótti Filippus heim, og er getið lauslega um drukknun Sæmundarsona. Þetta er því bersýnilega framhald sögunnar um Oddaverja og Þórarinssonu, og sjerstaklega bendir það aftur til 212. og 214. k., sem segja frá keyrishögginu og drukknun Sæmund-

¹ Sturl.¹ III, 103.—108. bls. ² II, 80.—82. og 89.—91. bls.

arsona. Og þar sem nú þetta kemur næst á eftir grein, sem Páll Kolbeinsson er við riðinn og virðist vera úr Gizurar sögu, þá er það til mikillar styrkingar þeirri skoðun, að allur kaflinn um Þórarinssonu og Oddaverja sje tekinn eftir Gizurar sögu.¹

217. k. er vafalaust úr Þórðar sögu, eins og efnið sýnir. Enn í 218. k. er sagt frá veru Gizurar í Noregi eftir Haugnessfund og útkomu hans árið 1252, og hef jeg hjer að framan vísað þeim kaþtula til sætis í Gizurar sögu, og rakið söguna aftur eftir Sturlungu til enda, svo að jeg hef þar engu við að bæta.

Vjer höfum þá farið yfir 199.—217. k. (Sturl.²), og sýnt, að í þessum kafla muni Gizurar saga eigi hafa látið sjer nægja, að segja frá þeim viðburðum einum, sem Gizurr er við riðinn, heldur einnig sagt bæði frá Þórarinssonum og Oddaverjum, eins og í hinum síðari hluta sögunnar, enn þó mest frá Skagfirðingum og sjerstaklega frá ættmönnum þeirra Brandssona og Páls Kolbeinssonar. Hef jeg valið að taka þennan kafla fyrst fyrir, af því að það er einna ljósast, að því er snertir innskotsgreinarnar í honum, að þær hljóta að vera úr Gizurar sögu. Nú skulum vjer taka fyrir hina fyrri þætti Sturlungu, Íslendinga sögu og fyrri hluta Þórðar sögu, aftur fyrir Flóabardaga, og sýna líkur til, að í þeim þáttum muni sumt fleira, enn áður er tekið fram, hafa slæðzt inn úr Gizurar sögu.

Í 101. k. Íslendinga sögu er sagt frá vígi Kálfs Guthormssonar, föður Jörunnar, móður Brandssona og mágkonu Páls Kolbeinssonar. Frásögnin er mjög greinileg, miklu greinilegri enn svo, að líkur sjeu til, að Sturla Þórðarson hafi samið hana þannig. Fyrst eru taldir þeir menn, sem voru í atförlinni að Kálfi, líkt og gert er allvíða í Gizurar sögu, t. d. í frásögninni um Flugumýrabrennu og Fagranessför. Þá er sagt frá viðtali Kálfs og Óskar konu hans um morguninn, áður en þeir Kolbeinn ungi komu, og kemur hjer fram lýsing á heimilislífi, sem svipar til sögunnar um Guðmundardætur og viðtal þeirra Gró og Giz-

¹ Sturl.¹ III, 177. bls. ² II, 100. bls.

urar í brennunni og fleira í Gizurar sögu. Híbýlaskipun á Miklabæ er og mjög kunnuglega lýst. Síðan er sagt mjög nákvæmlega frá víginu, og er auðsjeð, að höfundinum er mjög ylgott til Kálfs og þeirra feðga, sem drepnir eru. Loks er sagt, að heima-menn hafi unnið líkunum og hafi þeir feðgar verið færðir til Hóla. Þetta minnir á það, sem sagt er í Gizurar sögu, bæði um Kolbein unga og um þá feðga, Brand og Staðar-Kolbein, að hverri kirkju þeir hafi verið jarðaðir, enn sá er að eins munur-inn, að því er Kálf snertir, að legstaður hans í kirkjugarðinum er ekki nákvæmar tiltekinn. Alt þetta, enn þó sjerstaklega skyldleikinn við Pál Kolbeinsson og Brandssonu, bendir til, að þetta muni vera tekið úr Gizurar sögu. Enn þá hlýtur einnig hin nákvæma frásögn í 100. kaþítula, um tildrögin til þess að Kálfr var veginn, að vera úr sömu sögunni. Er þar sagt mjög ítarlega frá söguburði Einars skálphænu, er hann ræðði Kálf og aðra bændur við Kolbein. Það er ólíklegt, að Sturla hafi haft svo nákvæmar sögur af innanhjeraðseilum Skag-firðinga, og þó svo hefði verið, þá er ekki sennilegt, að hann hefði sagt svo smásmuglega frá þeim. Að öllum líkindum hefur Íslendinga saga að eins haft stutta athugasemd um ósamþykki Kol-beins við bændur og fylgi þeirra við Sighvat, og síðan sagt frá norðurferð Órækju og atför þeirra að Kálfi og drápi þeirra feðga í fáam orðum. Einari skálphænu er illa lýst, og auðsjeð, að höf-undi sögunnar hefur verið kalt til hans.¹

Einn af þeim mönnum, sem var að vígi Kálfs Guthorms-sonar, var Guðmundr Ásbjarnarson. Segir sagan, að hann hafi fyrstur gengið inn af þeim Kolbeinismönnum og Ósk, kona Kálfs, fagnað honum, enn hann orðið fár um. Þessi maður var síðar veginn heima á Flugumýri af tveimur öðrum fylgdarmönnum Kol-beins. Frá þessu er sagt í 122. k. Íslendinga sögu, og er gefið í skyn, að Þórálfr Bjarnason fylgdarmaður Kolbeins, sem líka hafði staðið yfir vígi Kálfs, hafi ráðið Guðmundi banaráð og skotið undan vegendunum með tilstyrk Helgu, konu Kolbeins. Atburður þessi er í sögunni beinlínis settur í samband við víg þeirra feðga, Kálfs og Guthorms.² Hann er í sjálfu sjer svo

¹ Sturl.¹ II, 151.—154. bls. ¹ I, 321.—323. bls.

² „Guðmundr Ásbjarnarson var með hönun (þ: Kolbeini) eptir víg þeirra feðga, Kálfs ok Guthorms.“ Sá atburður var á Flugumýri þrem vetrum eptir víg þeirra feðga, Kálfs ok Guthorms, at“.

ómerkilegur, að engar líkur eru til, að Sturla hafi getið hans í sögu sinni, enda stendur hann ekki í einu sambandi við neitt í Íslendinga sögu, hvorki á undan nje eftir, nema við frásögnina um víg Kálfs, sem vjer höfum sjeð, að muni vera úr Gizurar sögu. Þessum kapitula ber því einnig að vísa til sætis í Gizurar sögu.¹ Merkilegt er það, að hann vantar í handritið í Brit. Mus., og hefur því líklega ekki staðið í 122B, heldur að eins í 122A, enn hvorugt handritið verður hjer haft til samanburðar, því að eyða er í þau bæði á þessum stað.

Í 146. k. segir frá vígi Þórálfs Bjarnasonar, þess er fyr var getið. Þessi kapituli stendur ekki fremur enn 122. k. í einu sambandi við söguna í kring, nema að eins við frásögnina um víg Kálfs. Þórálfr hafði staðið yfir vígi Kálfs, sem fyr var sagt. Brandr Kolbeinsson var forgöngumaður að vígi Þórálfs, enda stóð honum það næst, því að hann átti Jörunni dóttur Kálfs, og ber þó sagan það af Jörunni, að hún hafi hvatt Brand fram, enn nokkuð er það, að Ósk, ekkja Kálfs, tengdamóðir Brands, galt vígsbæturnar eftir Þórálfr, eftir því sem sagan sjálf segir, svo að líklegt er, að þær mæðgur hafi þó ekki latt Brand stórræðanna. Frásögnin er mjög ítarleg og svo kunnuglega sögð, að engar líkur eru til, að hún sje eftir Sturlu, enda var Þórálfr ekki sá merkismaður, að nokkrar líkur sjeu til, að Sturla hafi metið víg hans þess vert, að færa það í frásögu. Þeir menn, sem voru í atförimni að Þórálfr, eru allir taldir mjög samvirkkusamlega, eins og þeir, sem voru í atförimni að Kálfr (sbr. áður). Alt þetta, enn þó einkum það, að þau Brandr og Jörunn eru svo mikið riðin við þennan atburð, bendir til, að þessi kapituli muni vera tekinn úr Gizurar sögu.¹

Næst á undan þessum kapitula stendur í 122A alllång grein, er segir frá vígi Vermundar Tumasonar á Ökrum, »frænda Kolbeins unga«, og er hún prentuð neðanmáls í Sturl.², af því að hún stendur ekki í 122B. Það er auðsjeð, að þessi grein á ekki heima í Íslendinga sögu. Fyrst og fremst segir hún frá viðburði, sem að eins snertir sögu Skagafjarðar, enn kemur alls ekki við efnið í Íslendinga sögu. Þar að auki er þessi viðburður ekki settur inn á rjettan stað í Íslendinga sögu eftir tímaröðinni, því að í upphafi greinarinnar er sagt, að þetta hafi orðið »nokkrum vetrum eptir

¹ Sturl.¹ II, 184.—185. bls. ² I, 347.—348. bls.

² Sturl.¹ II, 227.—229. bls. ³ I, 382.—384. bls.

Örlygsstaðafund« (1238), enn í 147. k. og þar á eftir er sagan ekki lengra komin enn að segja frá vetrinum eftir Örlygsstaðafund og sumrinu 1239. Á milli þeirrar greinar, sem hjer um ræðir, og 147. k. er frásögnin um Þórálfr (146. k.), sem vjer-höfundur eignað Gizurar sögu. Það er ekki sagt, nær Þórálfr hafi verið veginn, enn ef dæma má eftir röðinni í 122A, þá hefur það orðið enn þá síðar enn víg Vermundar á Ökrum. Þetta sýnir ljóslega, að sagan um víg Þórálfs muni og vera innskotsgrein í Íslendinga sögu. Sagan um þessi tvö víg fer fram í sama hjeraðinu og er því líklegt, að hún sje öll úr sömu sögunni, Gizurar sögu. Frásögnin um víg Vermundar og hefund eftir hann er mjög ítarleg, og í henni kemur fyrir einn af þessum fyrirburðum, sem höfundur Gizurar sögu er vanur að prýða með sögu sína. Hún endar og á því, líkt og frásögnin um víg Kálfs og andlát þeirra Kolbeins unga, Brands Kolbeinssonar og Staðar-Kolbeins, að Kolbeinn ungi hafi fært lík Vermundar til kirkju að Stað. Vermundr var skyldur Ásbirningum, eftir því sem sagan segir og föðurnafn hans bendir til. Bróðir hans, Bersi Tumason, bjó að Móbergi, og er líklegt, að Tumi, faðir þeirra, hafi verið sonur *Bersa Vermundarsonar*, sem fjell í Víðinessbardaga 1208 með Kolbeini Tumasyni, og líka bjó að Móbergi, enn að móðir Tuma hafi verið af Ásbirningaætt, og ef til vill dóttir Tuma Kolbeinssonar, systir Kolbeins, er fjell í Víðinesi, þó að hennar sje ekki getið meðal barna Tuma Kolbeinssonar, í ættartölum Sturlungu. Bersa hins eldra á Móbergi, Vermundarsonar, er og getið við Önundarbrennu í Guðmundar sögu dýra, sem fylgdarmanus Kolbeins Tumasonar. Vermundr Tumason átti og dóttur Halls Þorsteinssonar í Glaumbæ, þess hins sama manns, sem reið suður með Páli Kolbeinssyni eftir Fagranessfór og virðist því hafa verið vinur Páls. Frændsemi Vermundar við Ásbirninga og mægðirnar við Hall eru því til styrkingar, að sagan um víg Vermundar sje tekin eftir Gizurar sögu.¹

Þórðar saga kakala er framan af ómenguð af innskotsgreinum, og sjest það á því, að hún miðar alt við Þórð og er sögð frá sjónarmiði hans manna. Það er að eins á stöku stað, að

¹ Sturl.¹ II, 229.—231. bls. ² I, 381.—382. bls., neðanmáls.

frásögnin bregður sjer snöggvast norður yfir fjöll til Kolbeins unga, og þar er ekki grunlaust um, að safnandi Sturlungu hafi hlaupið í Gizurar sögu. Svo stendur t. d. sagan um það, er Hjalti biskupsson fór norður til Kolbeins í liðsbón gegn Þórði kakala, er þá var kominn með her manns í sveitir Hjalta, — þessi saga stendur ekki á hnífrjettum stað í frásögninni. Hún hefði átt að standa, þar sem fyrst er sagt frá því, að Þórðr kom í hjeraðið, því að sagan segir, að Hjalti hafi brugðið við þá sömu nótt, er Þórðr kom, og riðið norður, enn í stað þess fylgir sagan Þórði fyrst austur á Rangárvöllu, og hleypir greininni um norðurferð Hjalta inn í miðja frásögnina um það, sem Þórðr hafðist að á Rangárvöllum.¹ Þetta gæti bent til þess, að greinin um Hjalta væri innskotsgrein og hefði slæðzt inn úr Gizurar sögu. Og líkt mætti segja um frásögnina frá liðssafnaði Kolbeins og suðurferð í 172. k. og sumt í sögunni um eltingaleik þeirra Kolbeins og Þórðar í 173.—174. k., einkum þar sem sagt er, að Hallr Jónsson hafi verið, *annar maður enn Brandr Kolbeinsson*, mest virtur af Norðlendingum.² Enn þó ber frásögnin um þetta engar sýnilegar menjar þess, að hún sje úr Gizurar sögu eða geti ekki verið úr Þórðar sögu. Svo er og sagan um vesturferð Kolbeins og hans manna á hendur Þórði, bæði sjóferðina og landferðina, í 176.—178. k., öll sögd frá sjónarmiði Þórðar sögu og eflaust þaðan tekin, og sama er að segja um þá litlu grein í 182. k., er segir frá njósnaferð Kolbeins suður Tví-dægru.³ Aftur á móti segir 185. k. svo greinilega frá fundi þeim, er Kolbeinn hjelt í Geldingaholti, þegar mein hans tók að vaxa (árið 1244), að meiri líkur eru til, að sú frásögn sje úr Gizurar sögu enn úr Þórðar sögu. Er þar alllangt mál um tölu þá, er Kolbeinn hjelt á fundinum, sem varla getur verið upphaflegt í Þórðar sögu, með því líka að það minnir að sumu leyti á tölur þær, er Gizurar saga leggur Gizuri í munn. Aftur virðist sagan um sendiferð Þorsteins vestur, og einkum og sjer í lagi um viðtal hans við Þórð, vera því lík, sem hún gæti verið úr Þórðar sögu.⁴

Í 186.—188. k. segir frá herferð Kolbeins vestur að Tuma

¹ Sturl.¹ III, 16. bls. ² II, 14. bls.

² Sturl.¹ III, 19.—26. bls. ³ II, 16.—22. bls.

³ Sturl.¹ III, 28.—35. og 42. bls. ⁴ II, 24.—29. og 35.—36. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 46.—48. bls. ² II, 39.—41. bls.

Sighvatssyni og í Dali, og virðist hjer vera steyppt saman báðum sögunum, Þórðar sögu og Gizurar sögu, svo að ervitt er að greina þær í sundur. Frásögnin um liðssafnað Kolbeins í upphafi 186. k. virðist helzt vera úr Gizurar sögu. Er þar nefndur Brandr Kolbeinsson í fylgd Kolbeins, og setur Kolbeinn hann ásamt Brodda Þorleifssyni til að vera fyrir því liði, sem til Dala fór.¹ Það sem þar fer á eftir, virðist flest vera sagt frá sjónarmiði Vestanmanna, og er því líklega úr Þórðar sögu. Enn seint í 186. k. fer að bera á missögnum í handritunum, sem svo mikið kveður að, að auðsjeð er, að hjer fara saman tvær sjálfstæðar frásagnir. Svo er t. d. öðruvísi sagt frá viðureign Þorvarðs matkróks við þá feðga Stein og Ara í Bæ í 122A enn í handritinu í Brit. Mus., sem vafalaust er runnið frá 122B, meðan það var heilt. 122A segir, að Ari hafi gengið út móti þeim Skagfirðingum og Þorvarðr höggvið af honum höndina úti. Síðan hafi Þorvarðr gengið til stofu og höggvið á báðar hendur Steini, föður Ara, er hann hafði lagt á víxl á hnje sjer, og af aðra, enn *önnur hafi lodað við* og aldrei orðið nýtt. Enn handritið í Brit. Mus. segir, að þeir feðgar hafi báðir setið í stofu, þegar Þorvarðr kom inn, og hafi hann *fyrst* höggvið *báðar hendur* af *Steini*, og síðan höggvið til Ara og sært hann mjög. Líklegt þykir mjer, að textinn í Br.² sje tekinn eftir Gizurar sögu, enn hinn úr Þórðar sögu. Þá kemur frásögnin um aðfarir Kolbeins á Reykjabólum og dráp Tuma Sighvatssonar, og er hún framan af mjög mismunandi í handritunum. 122A segir mjög nákvæmlega frá öllu því, sem fram fór á Reykjabólum, áður enn þeir Kolbeinn komu, að Tumi ljet flota skipi, að Böðvarr Oddason og Þórálfr Kolbeinsson o. fl. voru þar fyrir, að menn gengu til matar um kveldið, enn tveir nafngreindir menn voru á verði, að varðmennirnir sáu til Kolbeinsmanna hjá Miðhúsum og sögðu þeim til, sem að mat sátu, að Tumi hafi fyrst haldið, að mennirnir, sem til sást, væru njónarmenn sínir, síðan, að þeir væru Króksfirðingar, sem hann hafði þangað stefnt, þangað til kallað var, að ófriður væri og hvað langt þeir væru komnir; hafi þeir Tumi þá hlaupið út og sumir stefnt til skips, enn sumir af velliinum, og sumir hlaupið til kirkju, og farið sundurlaust nær sér hverr. Þetta er alt sagt frá sjónarmiði Reykholamanna, og er

¹ Sturl.¹ III, 48.—49. bls. ² II, 41. bls.

² Svo nefni jeg handritið í Brit. Mus.

eðlaust úr Þórðar sögu. Enn 122B, sem hjer er til samanburðar, og Br. segja ekkert frá því, sem fram fór á Reykjahólum fyr enn þeir Kolbeinn komu þangað, annað enn það, að menn hafi verið þar úti, er Kolbeinismenn komu að Miðhúsum, og þrætt um, hvort vera mundi fjenaður eða mannareid. Hafi þeir, er feigir voru, sagt, að fjenaður væri, enn konur, að það væri mannareid. Þetta er alt annað enn það, sem 122A segir um viðtal manna á Reykjahólum, og er eðlaust úr Gizurar sögu. Þar næst stendur í 122B og Br., að þetta hafi verið »týsdag fjórum nóttum fyrir Jónsmessu Hólabiskups«, enn í 122A stendur engin slík dagsetning, og er líklegt, að hún sje úr Gizurar sögu, því að höfundur hennar er mjög nákvæmur í því að dagsetja viðburðina. Þá segir í 122B og Br., að þeir Tumi hafi eigi orðið fyrir búnir brott af bænum, enn hinir komu »it neðra gegnt Hólum, en sumir innan at garði«, og er hjer aftur sjálfstæð frásögn, sem er sögð frá sjónarmiði þeirra, sem að koma, og því án efa úr Gizurar sögu. Þá kemur í 122B og Br.: »En þeir stefndu til skipsins. Hljóp þá sér hverr«. Þetta er bersýnilega ágrip af því, sem stendur í 122A og áður er tilfært, og sjest það meðal annars á því, að hjer er talað um »skipid«, eins og búið væri að segja frá því áður, enn um það er ekki getið í 122B og Br. Þá kemur frásögnin um vigin á Reykjahólum, og fara hjer auðsjáanlega tvær sögur saman í 122B og Br. Frásögnin um víg Bárðs Snorrasonar er sjálfstæð og miklu ítarlegri í 122B og Br. enn í 122A; 122B og Br. segja, að hann hafi verið drepinn heima í túninu, enn 122A, að hann hafi komizt skamt af vellinum og verið drepinn hjá stöðli; 122B og Br. bæta því við, að hann hafi reynt þrisvar að komast á hestbak, enn ekki getað, segja, að hann hafi haft þrjá tigi sára, enn ekkert í höfði, og hjer hafi komið fram spásögn Guðmundar biskups, sú er hann sagði, þegar hann vígði Bárð, að hann mundi ekki saka í höfuðið. Ekkert af þessu stendur í 122A, enn í Guðmundar sögu finnum vjer svipaða frásögn um dauða Bárðar, sem er höfð eftir Þorláki Narfasyni.¹ Nú var Þorlákr bróðursonur Bárðar Snorrasonar, og er því líklegt, að þessi frásögn um víg Bárðar sje upphaflega samsett af honum, eins og Guðmundar saga segir, enda er í hinum sama kapitula Guðmundar sögu sagt frá líkri spásögn Guðmundar um Narfa föður Þorláks. Enn Þorlákr var bróðir Þórðar Narfasonar,

¹ Bisk. I, 596.—597. bls.

Þess er manna mest er riðinn við Sturlungusafnið. Af þessum ástæðum er það líklegt, að safnandi Sturlungu hafi bætt þessu um Bárð við frá sjálfum sjer, af því að Bárðr hafi verið nákominn honum, og að það sje hvorki úr Gizurar sögu nje Þórðar sögu. Eftir söguna um víg Bárðar bætir 122A við: »Stefán Bjarnarson vann á hónum« (o: Bárði). 122B og Br. hafa ekki þessa grein hjer á þessum stað, heldur hverfa fyrst að vígi Gríms Guðmundarsonar, og þegar búið er að segja frá því, koma þau með greinina, eins og Stefán hafi unnið á Grími, enn ekki Bárði. Þetta kemur af því, að 122B og Br. hafa hjer ruglað röðinni. Í 122A er alveg tilsvarendi frásögn um víg Gríms, enn hún kemur ekki fyr enn nokkru síðar, þegar búið er að segja frá vígi Böðvars frá Hvoli, Þórálfs Kolbeinssonar og Þorgeirs stafsenda. Sagan um víg allra þessara manna er samhljóða í öllu verulegu í báðum handritaflokkunum, enn sá er að eins munurinn, að 122B og Br. flytja víg Gríms fram fyrir og segja það fyrst, enn hafa í ógáti sett það inn á undan setningunni: »Stefán Bjarnarson vann á hónum«, í staðinn fyrir á eftir henni. Í því, sem á eftir fer, eru handritin að mestu samhljóða, enn þó er það athugavert, að 122B og Br. segja tvisvar frá því, að Þorkatli dráttarhamri vóru grið gefin, og er ekkert tilsvarendi í 122A á fyrri staðnum, þar sem segir, að Þorkell hafi varizt vel og honum hafi verið gefin grið, af því að vinir hans vóru margir með Kolbeini, enn á síðari staðnum ber handritunum saman. Þetta sýnir, að 122B og Br. hafa haft fyrir sjer tvær sögur, líklega Gizurar sögu á fyrri staðnum, enn Þórðar sögu á hinum síðari. Líka kalla 122B og Br. þann mann Árna Bóthildarson, sem nefndur er Árni Snorrason í 122A, og bæta því við um Stefán, einn af þeim, er tóku Tuma höndum, að hann hafi verið bróðir Þorsteins¹ balta. Frásögnin um víg Tuma er svo að segja samhljóða í handritunum; þó er hún í sumum atriðum nokkru fyllri í 122B og Br. enn í 122A, enn ekki þó svo, að neitt verði af því ráðið. Í 188. k. er sagt

¹ Á líklega að vera Þórarins, sbr. Sturl.¹ III, 26. og 28. bls. ² II, 22. og 24. bls. Guðbrandur Vigfússon hefur sjálfur leiðrjett þetta aftan við útgáfu sína, enn í registrinu ruglar hann þessum Þórarni balta saman við Þórarin balla, einn af fylgdarmönnum Órækju, er var drepinn 1236 og er alt annar maður (Sturl.¹ II, 179. bls.

² I, 343. bls.).

frá atföllum þeirra Skagfirðinga, sem í Dali fóru, og þeir Brandr Kolbeinsson voru fyrir. Textinn í 122B og Br. er hjer að eins stutt ágríp móts við textann í 122A, enn þó er röðin nokkuð öðruvísi og um stöku atriði ber á milli. Röðin í 122B og Br. lýsir ókunnugleika í Dölum, því að bæirnir, sem þeir Broddi komu við á, eru þar taldir í þessari röð: Gröf, Hjarðarholt, Leiðólfsstaðir, Hvammr, Akri, enn í 122A sýnir öll frásögnin mjög mikinn kunnugleika, og þar eru Leiðólfsstaðir næst á eftir Gröf, sem rjett er og eðlilegt. Þessi ókunnugleiki þess manns, sem samið hefur textann í 122B og Br., í Dölum bendir til, að hann hafi haft fyrir sjer Gizurar sögu. Þessi ókunnugleiki kemur einnig fram í því, að höf. tilfærir ekki skírnarnafn þess manns, sem drepinn var í Gröf, enn segir að eins, að hann hafi verið »son *Oxa Mátssonar*«, og ekki veit hann heldur nein deili á þeim manni, sem drepinn var á Akri, nema að hann hafi heitið *Gils*. 122A nefnir hinn fyrri »Jón son *Páls Mátssonar*«, enn hinn síðara »*Þorleif son Gils Þorleifssonar*«. Aftur á móti segja 122B og Br. það fyllra enn 122A, að sá maður, sem á Akri var drepinn, hafi verið húskarl Svertings í Hvammi. Allar þessar mis-sagnir sýna, að hjer fara saman tvær sjálfstæðar sögur, og að 122B og Br. fylgja Gizurar sögu, enn 122A Þórðar sögu. Til þess bendir og það, að 122B og Br. minnst ekki sjerstaklega á aðfarir þeirra Brands í Tungu nje á niðvísu kerlingarinnar um þá, sem alt er sagt svo greinilega í 122A. Alt er þetta eðlilegt frá sjónarmiði Gizurar sögu, því að höfundur hennar hefur ekki þótt þessi ránsferð vera Brandi til neins sóma, og því hefur hann farið fljótt yfir. Hins vegar er hin ítarlega frásögn í 122A jafn eðlileg frá sjónarmiði Þórðar sögu. Eitt er það þó í 122A, sem mjer er grunur á, að sje úr Gizurar sögu. Það er athugasemdin um það, að Brandr hafi á engum mönnum unnið, meðan hann var einn síns liðs, frá því hann skildi við Brodda, þangað til þeir hittust í Hjarðarholti. Sömu leiðis getur verið, að atburður sá, sem Þorbjarnar Sælendings er við getið, sje sagður að nokkru leyti eftir Gizurar sögu, því að Þorbjörn er einn af heimildarmönnum þessarar sögu. Allur hinn síðari hluti 188. k. er sagður frá sjónarmiði Þórðar sögu og vafalaust þaðan tekinn.¹

Ekki getur heldur neinn efi leikið á því, að 189. og 190. k. sje úr Þórðar sögu. Enn í 191. og 192. k. segir frá búningi

¹ Sturl.¹ III, 48.—57. bls. ² II, 41.—49. bls.

Kolbeins í sjóferðina gegn Þórði (á undan Flóabardaga), og er sú frásögn allnákvæm, svo að líkur eru til, að hjer hafi Gizurar saga verið höfð til hlíðsjónar. Að upphafið á 192. k. sje úr Gizurar sögu, styrkist og við það, að Hrani Koðrannsson er þar nefndur sem einn skipstjórnarmaður Kolbeins. En vjer höfum áður tekið fram, að miklu síðar í sögunni, í 213. k., sem eflaust er úr Þórðar sögu, er Hrani nefndur á þann hátt, að auðsjeð er, að hans muni ekki hafa verið áður getið í sögunni. Af þessu virðist mega ráða, að alt skipstjóratalið og lýsingin á skipunum í 192. k. sje ekki úr Þórðar sögu, heldur úr Gizurar sögu. Enn þetta stendur aftur í svo nánu sambandi við söguna um skipaðrættina í upphafi 191. k., að eitt verður yfir það alt að ganga. Það sem segir um landferð Brands vestur í Miðfjörð, er og sagt frá sjónarmiði Norðanmanna, og eins niðurlag kapitlans um það, að Brandr reið norður aftur, er hann spurði liðssafnað Sturlu Þórðarsonar. Þetta er því að öllum líkindum úr Gizurar sögu, enn inn í þessa frásögn er aukið sögunni um liðssafnað Sturlu og ferð hans norður yfir Haukadalsskarð, og er það alt sagt frá sjónarmiði Þórðar sögu og vafalaust tekið úr henni.¹

Frásögnin um Flóabardaga í síðari hluta 192. k. og í 193. k. virðist mestöll vera úr Þórðar sögu. Þó er líklegt, að sagan um viðbúnað þeirra Kolbeins, áður fundum bar saman, í 192. k., og um fyrirsögn hans um orustuna og eggjun sinna manna í 193. k. (eftir vísurnar) sje úr Gizurar sögu, og fleira kann það að vera, enn nú er mjög ervitt að greina það úr. 194. k., um undankomu Þórðar, er vafalaust úr Þórðar sögu. Aftur á móti segir 195. k. frá því, hvað þeir Kolbeinn höfðust að eftir bardagann, og er hann víst að mestu úr Gizurar sögu. Síðast í þessum kapitla er ræða, sem Kolbeinn hjelt, og minnir hún á ræðu Gizurar fyrir liði sínu á undan Örlygsstaðabardaga. Í 196. k. víkur sagan aftur að Þórði, og er hann eflaust úr Þórðar sögu. 197. k. heldur fyrst áfram sögunni um ferð Kolbeins vestur, enn söguþlærinn virðist þó heldur mæla með því, að þetta sje úr Þórðar sögu, t. d. það sem segir um hvalatöku Kolbeins og hvalabrennu. Vera kann, að blandað sje sögunum. Enn brátt víkur sagan að Þórði og segir frá njósnum hans og liðssafnaði, og er það eflaust úr Þórðar sögu. Það sem sagan segir um komu Kolbeins í Æðey og trúnaðareiða Ísfirðinga við hann, gæti

¹ Sturl.¹ III, 59.—61. bls. ² II, 51.—53. bls.

að visu verið úr Gizurar sögu, enn þó er sumt í frásögninni, sem bendir til, að það sje heldur úr Þórðar sögu.¹ Í 198. k. er sagt frá norðurferð Þórðar og sáttaumleitan, og er sá kápítuli án efa allur úr Þórðar sögu.² Þá kemur í 199. k. sagan um sættir þeirra Kolbeins og Þórðar og frá andláti Kolbeins, og erum vjer nú komnir að þeim kafla, sem áður var rannsakaður.

Jeg þykist hjer að framan hafa fært fullar sönnur á, að í Íslendinga sögu og Þórðar sögu sjeu ýmsar innskotsgreinar, sem ekki eiga heima í þessum sögum frá upphafi og allar hafa það sameiginlegt, að þær segja frá þeim viðburðum, er gerast í Skagafirði, eða þeim, sem Skagfirðingar eru við riðnir. Hitt getur verið meira efamál, hvort þessar innskotsgreinar eru teknar úr sjerstakri Skagfirðinga sögu eða úr Gizurar sögu og Skagfirðinga, eins og jeg hef haldið fram, af þeim ástæðum, sem áður eru til greindar. Vist er það, að í þessum greinum bregður fyrir ýmsu því, er sjerstaklega einkennir Gizurar sögu: greinilegri upptalningu þeirra manna, sem í aðför eru, lýsing á heimilislífi, ræðum og skagfirzkum fyrirburðum, og að þær einkum segja frá þeim mönnum, sem nákomnastir voru Páli Kolbeinssyni og Brands-sonum, helztu heimildarmönnum Gizurar sögu. Og í frásögninni um andlát Kolbeins unga og viðureign þeirra Brands og Gizurar við Þórð, renna þessar greinar eftir efni sínu alveg saman við Gizurar sögu. Jeg neita því ekki, að það geti verið, að innskotsgreinarnar sjeu teknar úr sjerstakri Skagfirðinga sögu, enn hún hlýtur þá að vera rituð af sama manningum, sem samið hefur Gizurar sögu. Samt sem áður virðist það ekki vera mjög líklegt, að sami maðurinn hafi samið tvær sögur, aðra af Skagfirðingum, enn aðra af Gizuri og Haukdælum, einkum þar sem saga Skagfirðinga og Haukdæla er svo samtvinnuð, sem áður er sýnt. Hitt er einfaldast og eðlilegast í alla staði, að heimfæra þessar innskotsgreinar til Gizurar sögu, þar sem þær bera mörg hin sömu einkenni og hún, og eru bersýnilega runnar frá sömu heimildarmönnum.

¹ Einkum orðin: »Skutusk þá margir í trúnaðinum við Þórð, en sumir lágu úti á fjöllum með bú sín, svá at aleyða voru bæirnir eptir«.

² Sturl.¹ III, 61.—77. bls. ² II, 53.—65. bls.

Um aldur sögunnar og höfund gefa þær innskotsgreinar, sem nú var getið, engar nýjar skýringar. Þær staðfesta að eins það, sem áður er fundið, að höfundurinn hafi verið nákominn Páli Kolbeinsyni og Brandssonum, og að sagan muni vera samin eftir það, að landið komst undir konung. Að því er síðara atriðið snertir, skal jeg taka það fram, að í frásögninni um viðtal Kolbeins unga við vini sína í banalegunni, er þess getið, að þar hafi verið við »Brandr prestur Jónsson, er *síðan var* biskup at Hólum«. Brandr var að eins eitt ár biskup (1263—1264), og hlýtur þetta að vera ritað eftir dauða hans, eða eftir árið 1264.

11. þáttur.

Ættartölur Sturlungu.

(Ísl. s. 1. k. í Sturl.²)

Ættartölur þessar bera þess ljós merki, að Sturlungu-safnandinn hefur um þær fjallað, því að þrjár af þeim eru raktar niður til Skarðs-Snorra eða konu hans eða til Ketils Þorlákssonar, móðurföður Narfasona, enn til þeirra er safnandi Sturlungu vanur að rekja. Þessar þrjár ættir eru: 1) Svinfellingar (Sturl.¹ I, 51. bls. ² I, 192. bls.); 2) Seldælir (s. st.); 3) ætt Þorsteins rangláts (Sturl.¹ I, 53. bls. ² I, 194. bls.).¹ Hins vegar er það auðsjeð, að ættliðunum til Skarðs-Snorra í ættartölu Svinfellinga er síðar við aukið, því að þeir standa *aftan við* alla ættartöluna, enn eru þó taldir til Halldóru, dóttur Jóns Sigmundarsonar hins eldra, og *hefðu því átt að standa fyrir í ættartölunni*, þar sem getið er um Orm, bróður Halldóru. Líka er það athugavert, að liðirnir eru taldir *upp á við* frá Skarðs-Snorra til Jóns, enn að öðru leyti er ættartalan alstaðar rakin *niður á við*, eins og allar þessar ættartölur. Móðurætt Ketils Þorlákssonar er og lauslega skeytt aftan við ættartölu Þorsteins rangláts og er líka rakin *upp á við*. Það er því ljóst, að ættartölum þessum til Skarðs-Snorra og

¹ Í eldri útgáfuna vantar þann kafla, sem rekur móðurætt Ketils Þorlákssonar upp til ýmsra manna (aftast í ættbálki nýju útgáfunnar), hvernig sem nú á því stendur. Þessi ættartala virðist þó hafa staðið í báðum skinnhandritunum samkvæmt nýju útgáfunni.

Ketils er síðar við bætt af safnanda Sturlungu, og hljóta því ættartölurnar í heild sinni að vera eldri enn Sturlungusafnið.

Safnandi Sturlungu hlýtur því að hafa haft þessar ættartölur fyrir sjer, sjálfsagt í einhverri af sögum þeim, er hann tók inn í safn sitt. Í handritunum standa þær næst fyrir framan Sturlu sögu.¹ Það má telja víst, að safnandinn hafi ekki haft þær úr Geirmundarþætti eða Þorgils sögu og Hafiða, sem standa á undan ættartölunum. enda standa engar af ættartölunum í neinu sambandi við efnið í þessum þáttum. Þær hljóta því að hafa verið tengdar við einhverja af þeim sögum, sem á eftir fara.

Af því að ættartölurnar standa í handritunum næst á undan Sturlu sögu, virðist liggja næst að álykta, að þær hafi frá upphafi staðið framan við hana. Og að vísu standa tvær hinar fyrstu ættartölur — Oddaverja og Sturlunga — í mjög nánú sambandi við Sturlu sögu, sem segir frá Hvamm-Sturlu og í síðari kafla sögunnar frá Jóni Loptssyni. Enn allar hinar ættartölurnar (Ásbirninga, Svínfellinga, Seldæla, og ættbálkur Þorsteins rangláts) eru Sturlu sögu óviðkomandi. Auk þess rekur Sturlu saga sjálf að nokkru leyti ætt Sturlunga,² svo að ólíklegt er, að ættartala þeirra hafi frá upphafi staðið sjerstök framan við Sturlu sögu, því að þá væri ættartalan, sem stendur inni í sögunni, óþörf upptekning. Sturlu saga er því með engu móti einhlft til að skýra fyrir oss, hvernig á þessum ættartölukafla stendur.

Ekki eru neinar líkur til, að ættartölurnar hafi nokkurn tíma staðið í neinu sambandi við prestsögu Guðmundar góða eða sögu Guðmundar dýra eða Hrafnis sögu, því að þær snerta lítið eða ekki neitt efnið í þessum sögum, og þar að auki rekja sögunnar sjálfar ættir þeirra manna, sem þær segja frá. Ætt Hrafnis Sveinbjarnarsonar (Seldælaætt) og Vatnsfirðingaætt eru að vísu raktar í ættartölubálkinum, og kynni því ef til vill einhver að vilja setja hann í samband við Hrafnis sögu, sem mest segir frá Hrafn og Þorvaldi Vatnsfirðing. Enn þessar ættir eru líka þær einu í ættartölubálkinum, sem snerta Hrafnis sögu verulega, og

¹ Sturl.¹ I, 48.—58. bls. ² I, Prolegomena CVIII, bls.

² Sturl.¹ I, 55. bls. ² I, 41. bls. Ein ósamkvæmni er hjer milli Sturlu sögu og ættartölubálksins. Sturlu saga kallar Álöfu, frillu Sturlu, dóttur Þorgeirs Kuggasonar, enn ættartölubálkurinn Vilhjálmsdóttur. Vafalaust er þessi ósamkvæmni handritunum að kenna, og hefur víst einn ættliður (Vilhjálmr?) eða fleiri fallið úr Sturlu sögu.

svo ber þess að gæta, að hin sjerstaka Hrafn saga rekur ættartölu Seldæla og Vatnsfirðinga,¹ og virðast þær ættartölur vera sjálfstæðar og óháðar ættartölubálki Sturlungu.

Af sögum þeim, sem fara á eftir ættartölubálinum, er engin svo vaxin, að til mála geti komið að setja ættartölubálinn í samband við neina þeirra, nema Íslendinga saga ein. Hún ein er svo efnismikil og víðtæk, að allar þær ættir, sem taldar eru í ættartölubálinum, snerta hana, sumar meira, aðrar minna. Jeg verð því að telja það vafalaust, að þessar ættartölur, sem bera það með sjer, að þær eru eldri enn Sturlungusafnið, hafi frá upphafi staðið í sambandi við Íslendinga sögu Sturlu og sjeu samdar af honum, og er jeg að svo miklu leyti samdóma Guðbr. Vigfússyni, sem hefur skipað þeim framan við þessa sögu í útgáfu sinni, auðvitað af því að hann eignar þær Sturlu. Enn hins vegar hygg jeg, að rjettara hefði verið að láta þennan ættbálk halda þeim stað, sem hann hefur í handritunum, fyrir framan Sturlu sögu. Eins og jeg síðar mun sýna, er Íslendinga saga Sturlu beinlínis áframhald af Sturlu sögu. Það getur varla verið komið af hendingu, að ættbálkurinn stendur á þessum stað, og að 2 hinar fyrstu ættir, sem hann rekur, snerta svo mikið efni þessarar sögu. Þetta verður varla skýrt öðruvísi enn svo, að Sturla hafi sjálfur skeytt ættartölubálinn framan við Sturlu sögu, enn Íslendinga sögu sína aftur aftan við hana, og að safnandi Sturlungu hafi haft fyrir sjer handrit, þar sem þetta þrent kom hvað á eftir öðru í þessari röð.

12. þáttur.

Um Íslendinga sögu Sturlu Þórðarsonar.

Rannsókn þessarar sögu er nú miklu aðgengilegri, þegar búið er að vinsa úr henni þær greinar, sem ekki hafa átt heima í henni frá upphafi, eins og vjer höfum gert hjer að framan. Í þættinum um Þórðar sögu munum vjer sýna, að Íslendinga saga nær ekki lengra enn aftur fyrir 163. k. í útgáfu Guðbrands Vigfússonar, eða, með öðrum orðum, þangað sem Þórðar saga byrjar.

¹ Sturl.³ II, 275. og 285. bls. Bisk. I, 639. og 651. bls.

Fyrsta spurningin, sem hjer verður fyrir oss, er: Hefur Sturla Þórðarson samið Íslendinga sögu? Vjer munum nú sýna, að svo sje. Röksemdirnar fyrir því eru bæði leiddar af vitnisburðum fornrita og af sögunni sjálfri.

Vitnisburðir þeir, sem fyrir koma í fornum ritum, um það, að Sturla sje höfundur Íslendinga sögu, eru þeir sem nú skal greina:

1. »Miðsaga« Guðmundar biskups vitnar á tveim stöðum til Íslendinga sögu Sturlu. Fyrri staðurinn er svo látandi: »Þessi jartegn¹ varð í utanferð Guðmundar biskups, þeirri er fyr var frá sagt, þá er þeir feðgar tóku hann nauðgan, Sighvatr ok Stulla, ok létu utan fara nauðgan eptir Grímseyjarsfö, svá sem Sturla Þórðarson segir í Íslendinga sögu, at þá varð mart til frásagna í jarteinum ok spásögum ok fáheyrdum tíðindum, þeim er gerðust í hans utanferð, þeirri er hann kom út á Borðeyri í Hrutafirði.«² Þessi staður vísar til 50. k. Íslendinga sögu (Sturl.²). Þar segir svo: »Þetta sumar it sama létu þeir Sighvatr Guðmund biskup fara útan ok harðlega leikinn af óvinum sínum. Var hann þá nokkura vetr í Noregi. Ok görðusk þar þá margir merkilegir hlutir um háttu hans ok spásagnir.«³ Þegar þetta tvent er saman borið, þá sjest, að höf. Guðmundar sögu hefur tekið hina tilvitnuðu grein svo að segja orðrjetta inn í rit sitt með nokkrum viðaukum frá sjálfum sjer. Tilvitnun þessi er sjerstaklega merkileg af þeirri ástæðu, að hún sýnir eigi að eins, að sá kalli Sturlungu, er þetta stendur í, er Íslendinga saga Sturlu, heldur og, að Sturla hefur trúað á jarteinir og spásagnir Guðmundar biskups.

2. Hin tilvitnunin í »miðsögunni« er á þessa leið: »För hann (o: Guðmundr biskup) þá víða um sýslu sína ok enn víða annarsstaðar um landit, svá sem Stulla sagði í Íslendinga sögu.«⁴ Hjer er átt við ferðir Guðmundar biskups um landið, eftir það að hann kom út á Borðeyri sumarið 1226, sem sagt er frá rjett á undan í »miðsögunni«. Íslendinga saga segir frá útkomu

¹ Hjer er átt við jartein þá, er Guðmundr biskup á að hafa gert í Noregi, er hann braut silfurholla í þrjá jafna parta til að gefa þremur fátækum mönnum.

² Bisk. I, 589. bls.

³ Sturl.¹ II, 71. bls. ² I, 257. bls.

⁴ Bisk. I, 591. bls.

biskups í 63. k.,¹ og síðar í sögunni er víða sagt frá ferðum biskups bæði um sýslu sína og annarsstaðar um landið, og vísar tilvitnunin til þess alls, enn ekki til neins sjerstaks kapitula í Íslendinga sögu, eins og Guðbrandur Vigfússon heldur.² Með þessari tilvitnun er þá Sturlu beinlínis eignaður sá kaflí Íslendinga sögu, sem nær frá útkomu biskups á Borðeyri 1226 (63. k.) og aftur fyrir fundinn í Flatatungu 1234 (103. k.), þegar biskup hætti að ferðast og settist um kyrt.

Báðar þær tilvitnanir, sem nú voru greindar, sýna það ljóslega, að það, sem Sturla hafði skrifað um sögu Guðmundar biskups, var að eins partur af öðru stærra og víðtækara söguriti, sem sagði frá Íslendingum þeim, sem samtíða voru biskupi, ásamt honum, og þetta sögurit, sem vísað er til, getur ekki verið neitt annað enn sá þáttur Sturlungu, sem vjer nefnum Íslendinga sögu. Nokkuð öðru máli er að gegna um tvær tilvitnanir í Guðmundar sögu Arngríms.

3. Fyrri tilvitnunin hjá Arngrími er í 40. k., þar sem Arngrímr segir frá viðureign Guðmundar við Selkollu. Þar stendur þessi grein: »Stendr sút þessi með svá miklu áfalli, sem herra Sturla váttaf, er þessa sögu samsetti, at sumir lágu blindir, sumir beinbrotnir, aðrir með öllu dauðir, svá at öll sú héraðsbygð var uppnæm til auðnar, áðr læknir kom«.³ Í greininni um Guðmundar sögu Arngríms hef jeg sýnt, að Arngrímr eignar hjer Sturlu meira, enn hann á, er hann eignar honum hina greinilegu frásögn um Selkollu, sem stendur í hinum yngri Guðmundar sögum, enn aldrei hefur staðið í Íslendinga sögu. Íslendinga saga er hjer ekki nefnd á nafn, heldur að eins sagt, að Sturla hafi samsett »þessa sögu«, sem ekki getur verið annað enn hin sjerstaka biskupssaga Guðmundar, er Arngrímr hafði fyrir sjer. Arngrímr virðist, með öðrum orðum, að eins þekkja biskupssöguna sem sjerstaka sögu, er hann eignar Sturlu, líklega af því, að hann fann í henni líkar tilvitnanir til

¹ Sturl.¹ II, 90. bls. ² I, 272. bls.

² Sturl.² Prolegg. ciii. bls. Frá ferðum biskups, eftir það að hann kom út í þetta sinn, er sagt í 67. k. (Sturl.¹ II, 96.—97. bls. ³ I, 277.—278. bls.), 81. k. (Sturl.¹ II, 117.—119. bls. ³ I, 293.—295. bls.), 86.—87. k. (Sturl.¹ II, 126.—128. bls. ³ I, 301.—303. bls.) og 103. k. (Sturl.¹ II, 155.—156. bls. ³ I, 324.—325. bls.).

³ Bisk. I, 78. bls.

Sturlu, eins og enn standa í miðsögunni, enn hann virðist ekki hafa neitt veður af því, að biskupssagan var ekki frá upphafi sjálfstæð saga, heldur útdráttur úr stærra riti, Íslendinga sögu Sturlu. Vitnisburður Arngríms hefur því ekki aðra þýðingu enn þá, að hann styður vottorð »miðsögunnar« um það, að Sturla hafi ritað um Guðmund biskup, enn um Íslendinga sögu fræðir hann oss að öðru leyti ekki neitt.

4. Sama er að segja um hina tilvitnunina í Guðmundar sögu Arngríms, í 76. kapítula. Þar segir Arngrímur: »Hefir þessi sami Sturla skrifat marga merkilega hluti af herra Guðmundi biskupi«.¹ Þessi tilvitnun nefnir ekki Íslendinga sögu á nafn fremur enn hin, og virðist því eins og hún benda til þess, að Arngrímur hafi ekki þekt biskupssöguna í sambandi við Íslendinga sögu, heldur að eins sem sjerstaka sögu, og eignað hana Sturlu.

5. Merkilegasta tilvitnunin til Íslendinga sögu er sú, sem stendur í Sturlungu sjálfri í formála þeim, er handritin hafa, þar sem mætast Sturlu saga og prestsaga Guðmundar. Af því að formáli þessi hefur svo mikla þýðingu bæði fyrir sögu Sturlungusafnsins í heild sinni, og fyrir þá spurningu, sem hjer ræðir um, hvort Sturla sje höfundur Íslendinga sögu, þá set jeg hann hjer orðrjettan:

»Margar sögur verða hér samtíða, ok má þó eigi allar senn rita: Saga Thorlaks biskups ins helga ok Guðmundar ins góða Arasonar, þar til er hann var vígðr til prestz. Saga Guðmundar ins dýra heftz þrem vetrum eptir andlát Sturlu, ok lýkr, þá er Brandr biskup er andaðr, en Guðmundr inn góði er þá vígðr til biskups. Saga Hrafns Sveinbjarnarsonar ok Þorvallz Snorra-sonar er samtíða sögu Guðmundar ins góða, ok lykzt hón eptir andlát Brandz biskups, svá sem Sturla Þórðarson segir í Íslendinga sögu.² Flestar allar sögur, þær er gerz höfðu á Íslandi, áðr Brandr biskup Sæmundarson andaðiz, vóru ritaðar, en þær sögur, er síðan hafa gerzt, vóru lítt ritaðar, áðr Sturla skáld Þórðarson sagði fyrir Íslendinga sögu.³ Ok hafði hann þar til

¹ Bisk. II. 162. bls.

² »Íslendinga sögum« 122A.

³ 122A raðar orðunum öðruvísi, á þessa leið: »Flestar allar sogor þær er hér hafa gorz á Íslandi vóru ritaðar, áðr Brandr biskup Semundarson andaðiz. En þær sogor er síðan hafa gorz voru lítt ritaðar, áðr Sturli skald Þórðar son sagði fyrir Íslendinga sogor«.

visendi af fróðum mönnum, þeim er vóru á ofanverðum¹ dögum hans, en sumt eptir bréfum þeim, er þeir rituðu, er þeim vóru samtíða, er sögurnar eru frá. Marga hluti mátti hann sjálf sjá ok heyra,² þá er gerðuz á hans dögum til stórtíðenda. Ok treystum³ vér honum bæði vel til viz ok einarðar at segja frá, því at hann vissum vér⁴ alvitraztan ok hófsamaztan. Láti guð honum raun lofi betri.⁵

Hjer í þessari stuttu grein er mart athugavert. Fyrst og fremst er það ekki satt, að Þorláks saga og prestsaga Guðmundar verði samferða að eins, þangað til Guðmundr er vígðr til prests. Þær verða samferða lengur. Þorláks saga nær að minsta kosti til upptekningardags Þorláks biskups, 20. júlí 1198, og lengra, ef hinar yngri jarteinir eru taldar með.⁶ Enn prestsagan endar árið 1203, þegar Guðmundr var vígður til biskups. Þessar tvær sögur eru því samtíða til 1198 að minsta kosti, enn Guðmundr var vígður til prests árið 1185, er hann hafði fjóra um tvítugt (fæddur 1161). Sögurnar verða því samtíða að minsta kosti 13 árum lengur enn Sturlunguformálinn segir. Enn það er önnur saga í Sturlungu, sem endar hjer um bil um sama leyti og Guðmundr vígðist til prests. Það er Sturlu saga. Hún endar á dauða Hvamms Sturlu 1183, að eins tveim árum áður, enn Guðmundr fjekk prestvígslu. Nú er það merkilegt, að Sturlu sögu er alls ekki getið í þessum sagnaupptalningi, þrátt fyrir það þó að hún verði samferða bæði Þorláks sögu og prestsögunni til ársins 1183. Af þessum ástæðum held jeg, að textinn sje hjer aflagaður í handritunum, og að upphaf formálans eigi að lesa þannig: »Margar sögur verða hér samtíða, og má þó eigi allar senn rita: Saga *Sturlu ok saga* Thorlaks biskups hins helga ok Guðmundar hins góða Arasonar, þar til er hann var vígðr til prests«. Ef svo er ritað, þá hverfur hin hneyxlanlega villa, sem áður er bent á, að Þorláks saga og prestsagan sjeu ekki samtíða lengur enn þangað til Guðmundr var prestvígður, og kemur fram rjett hugsun, ef ekki er farið í of smásmuglega

¹ »avndverðum« 122A.

² 122A sleppir: 'ok heyra'.

³ »treystumz« 122A.

⁴ »vissa ek« 122A.

⁵ Sturl.¹ I, 106.—107. bls. ² I, 86. bls.

⁶ Sbr. Bisk. I, 331. bls. neðanmáls.

strangan reikning, því að það er rjett, að allar þessar 3 sögur, sem nefndar eru verða samferða til ársins 1183, eða rjett að kalla þangað til Guðmundr hlaut prestvígslu, enn þá hættir ein þeirra, Sturlu saga. Inngangsorðin »margar sögur verða hér samtíða« benda og til þess, að í setningunni, sem á eptir fer, hafi verið taldar fleiri enn tvær samtíða sögur, og að það sje rjett til getið, að Sturlu saga sje hjer úr feld. Það er auðsjeð hvað hefur valdið úrfellingunni. Ritarinn hefur hlaupið frá orðinu »saga« á fyrri staðnum til sömu orðmyndar á síðari staðnum og felt úr það, sem á milli var.

Þá er það ekki heldur alveg nákvæmt, sem segir um sögu Guðmundar dýra, að hún endi, »þá er Brandr biskup er andaðr, en Guðmundr inn góði er þá vígðr til biskups«. Síðasti viðburður, sem Guðmundar saga dýra skýrir frá, er andlát Guðmundar, sem varð 1212,¹ eða 11 árum eftir andlát Brands biskups, enn 9 árum eftir biskupsvígslu Guðmundar Arasonar. Enn hitt er satt, að síðustu deilur þær, sem sagan segir *greinilega* frá og Guðmundr dýri var við riðinn, eftirmálið um áverka Skærings, virðast hafa orðið um 1200, eða um það leyti, sem Brandr biskup dó, og getur verið, að höfundur formálans hafi skoðað það sem niðurlag sögunnar, þó að hún skýri frá því á eftir í stuttri grein, að Guðmundr hafi gengið í klaustur á Þingeyrum og dáið þar.

Þá kemur hin merkilega grein um Hrafn sögu og sögu Guðmundar ins góða með tilvitnuninni í Íslendinga sögu Sturlu Þórðarsonar. »Saga Guðmundar ins góða«, sem hjer er nefnd, hlýtur að vera hin sama og áður er nefnd í formálanum, það er að segja prestsagan, og um hana er það rjett, að hún »lykzt eptir andlát Brands biskups«, enn ónákvæmt um Hrafn sögu, því að Hrafn var veginn 1213, og sagan endar þó ekki fyr enn þrem vetrum síðar, þegar Þorvaldr Vatnsfirðingur kom út úr suðurgöngu sinni. Í orðunum »lykzt hún« eptir andlát Brands biskups« hlýtur því »hún« að vera sama sem »saga Guðmundar ins góða« (prestsagan), enn ekki sama sem »saga Hrafn Sveinbjarnarsonar ok Þorvaldz« í málinu á undan. Enn hitt er vafasamt, hvort tilvitnunin í Íslendinga sögu á bæði við það, að Hrafn saga og prestsagan sjeu samtíða, og að prestsagan endi eftir andlát Brands, eða að eins við síðari liðinn. Ekkert þessu líkt finst

¹ Ísl. annálar.

nú neins staðar í Íslendinga sögu. Kemur það vafalaust af því, að þessi orð hafa staðið í formála Íslendinga sögu, sem safnandi Sturlungu hefur slept úr og sett þann formála, sem hjer ræðir um, í staðinn frá sjálfum sjer. Þetta sjest enn betur á því, sem á eftir fer. Næst kemur greinin um það, að þær sögur sem gerzt höfðu, áður Brandr biskup andaðist, hafi verið ritaðar, enn hinar, sem síðan gerðust, lítt ritaðar, áður Sturla Þórðarson sagði fyrir »Íslendinga sögur«.¹ Þessi grein ber það sjálf með sjer, að hún hlýtur að vera tekin að mestu úr hinum týnda formála Sturlu, þó að orðfærinu á henni sje auðvitað breytt eða snúið við. Í formála Sturlu hefur eflaust staðið eitthvað á þessa leið: »Þær sögur, er gerz hafa, áðr Brandr biskup Sæmundarson andaðiz, eru flestar (margar?) ritaðar, en þær lítt ritaðar, er síðan hafa gerz«. Þá er það og án alls efa tekið úr formála Sturlu, sem næst kemur í Sturlungu-formálanum, að Sturla hafi »þar til« (o: til að semja Íslendinga sögu) haft »vísendi af fróðum mönnum, þeim er vóru á öndverðum² dögum hans, en sumt eptir bréfum þeim, er þeir rituðu, er þeim vóru samtíða, er sögurnar eru frá«, og »marga bluti mátti hann sjálf sjá ok heyra, þá er gerðuz á hans dögum til stórtíðenda«. Það er alsendis óhugsandi, að safnandi Sturlungu hafi tekið svo nákvæma frásögn um heimildir Sturlu frá eigin brjósti og sett þær í formála sinn, heldur hlýtur hann að hafa haft þetta fyrir sjer í formála Sturlu sjálfs fyrir Íslendinga sögu og tekið það þaðan, eins og líka tilvitnunin til Sturlu um það, hvar prestsagan endi, bendir til.

Þetta verður enn ljósara, þegar vjer gætum að, hvar formáli þessi stendur í Sturlungusafninu, að hann stendur næst á eftir Sturlu sögu, og að Íslendinga saga er eftir efni sínu beinlínis áframhald af Sturlu sögu. Í þættinum um ættartölur

¹ Jeg fylgi hjer textanum í 122B og útgáfu Guðbrands Vigfússonar. Textinn í 122A og eldri útgáfunni er hjer úr lagi færður, eins og Guðbrandur Vigfússon hefur ljóslega sýnt fram á í útgáfu sinni (Prolegg. c.—cii. bls.).

² Hjer fylgi jeg textanum í 122A; »ofanverðum«, sem stendur í 122B og Sturl.² er vafalaust rangt, eins og Eggert Briem hefur sýnt (Arkiv f. nord. filol. VIII (N. F. IV), 334. bls.). Vjer munum síðar sjá, að helzti heimildarmaður Sturlu um þau tíðindi, sem gerðust fyrir hans minni, hefur verið Þórðr, faðir hans.

Sturlungu (Íslendinga s. 1. k. í Sturl.²) hef jeg sýnt, að safnandi Sturlungu muni hafa haft fyrir sjer handrit Sturlu sjálfs, og að í því hafi staðið fyrst ættartölubálkurinn, þá Sturlu saga og á eftir henni Íslendinga saga Sturlu. Að Íslendinga saga sje framhald Sturlu sögu, sjest ljóslega, ef vjer lesum niðurlag Sturlu sögu og upphaf Íslendinga sögu. Sturlu saga endar á andláti Hvamms-Sturlu, enn Íslendinga saga byrjar á því, enn segir þó ekki frá því með sömu orðum og Sturlu saga, heldur bætir því við, hve mörg ár Sturla hafi búið í Hvammi, áður hann dó, og hve gamall hann var, þegar hann andaðist. Síðan rifjar Íslendinga saga lauslega upp efnið í hinum síðasta kafla Sturlu sögu og hnýtir þar við frásögninni um víg Einars Þorgilssonar. Í þessum fyrsta kafla Íslendinga sögu koma fyrir ýmsir hinir sömu menn, sem nefndir eru í ættartölunum og Sturlu sögu, og er sumra þeirra getið sem kunnra, eins og búið væri að nefna þá til sögunnar áður. Svo eru til dæmis þeir synir Sturlu, Þórðr og Sighvatr, að eins nefndir skírnarnafni sínu, enn ekki föðurnafni, og eins Guðný, móðir þeirra.¹ Þórðar og Sighvats er getið í ættartölunum,² enn Guðnýjar oft í Sturlu sögu.³ Guðbjargar Álfadóttir, konu Birnings Steinarssonar, er og getið með skírnarnafni einu og ekki einu sinni sagt, að hún væri kona Birnings,⁴ enn Sturlu saga segir frá hvorutveggju, hvers dóttir hún var og að hún var gift Birningi.⁵ Böðvarr, faðir Guðnýjar, móður Sturlusona, er og nefndur skírnarnafni einu,⁶ enn hans er áður getið með föðurnafni bæði í ættartölunum og víða í Sturlu sögu.⁷ Sumt í upphafi Íslendinga sögu er því beinlínis óskiljanlegt, nema ættartölubálkurinn og Sturlu saga sje á undan gengin, og sýnir það, að Sturla Þórðarson muni fyrst hafa samið ættartölubálkinn, síðan tekið upp sögu afa síns óbreytta og svo loksins skeytt Íslendinga sögu sína aftan við hana. Áður höfum vjer sýnt, að Sturla muni ekki hafa tekið upp í rit sitt prestsögu

¹ Sturl.¹ I, 192. bls. ² I, 195. bls.

² Sturl.¹ I, 49. bls. ³ I, 190. bls.

³ Sturl.¹ I, 68. bls. ³ I, 52. bls. og þar á eftir.

⁴ Sturl.¹ I, 192. bls. ² I, 195. bls.

⁵ Sturl.¹ I, 94. bls. ² I, 74. bls.

⁶ Sturl.¹ I, 194. bls. ² I, 196. bls.

⁷ Sturl.¹ I, 49., 79., 80., 88., 98.—99. bls. o. s. frv. ² I, 190., 61., 69., 78.—79. bls. o. s. frv.

Guðmundar og því síður Guðmundar sögu dýra, sem virðist vera samin eftir andlát Sturlu. Enn það eru einmitt þessar sögur, sem nú greina niðurlag Sturlu sögu frá upphafi Íslendinga sögu í Sturlunguhandritunum, því að þeim er hleypt þar inn á milli af safnanda Sturlungu. Þetta ber því að sama brunni og þær röksemdir, sem áður voru færðar því til sönnunar, að Íslendinga saga sje framhald Sturlu sögu. Hvað var þá eðlilegra, enn að Sturla semdi formála við sitt eigið rit, Íslendinga sögu, þegar hann kom að henni og var búinn að skrifa upp sögu afa síns? Í þessum formála hefur hann fyrst lauslega minzt á þær eldri sögur, sem til voru um þann sama tíma, sem Sturlu saga og rit hans náði yfir, líklega eigi að eins á prestsöguna, sem tilvitnunin í Sturlunguformálanum beinlínis tekur fram, heldur og á Þorláks sögu¹ og Hrafns sögu og ef til vill fleiri, enn á Guðmundar sögu dýra hefur hann ekki minzt af þeirri einföldu ástæðu, að sú saga er að öllum líkindum yngri enn Sturla. Þá hefur hann getið í stuttu máli um heimildir sínar, líkt og Snorri fœðurbróðir hans gerði í formála Heimskringlu. Og nú skiljum vjer fyrst, hvernig á því stendur, að Sturlunguformálinn stendur á þeim stað, sem hann stendur í Sturlungu næst á eftir Sturlu sögu. Þegar safnandi Sturlungu var búinn að skrifa upp Sturlu sögu eptir handriti Sturlu, þá varð fyrir honum formáli Sturlu fyrir Íslendinga sögu. Hjer á þessum stað ætlaði hann sjer að skjóta inn bæði prestsögunni og Guðmundar sögu dýra og síðar ætlaði hann að skjóta Hrafns sögu inn í Íslendinga sögu. Enn formáli Sturlu fyrir Íslendinga sögu minnir hann á, að vel fari á því að gera hjer á þessum stað nokkra grein fyrir þeim sögum, sem á eftir fara, í dálitlum formála. Og til þess að semja hann, notar hann svo aðalefnið í formála Sturlu með nokkrum viðaukum frá sjálfum sjer. Niðurlagi formálans (»Ok treystum vér hönnum raun lofi betri«) hefur hann auðvitað bætt við frá sínu eigin brjósti.

¹ Með þessu móti verður fyrst fullkomlega skiljanleg tilvitnunin til þorláks sögu í þessu sambandi, því að það er nokkuð hæpið, að safnandi Sturlungu hafi bætt henni við vegna hinnar stuttu greinar, sem hann hefur tekið úr þorláks sögu og skotið inn í prestsögu Guðmundar góða (sbr. hjer að framan á 280. bls.).

Handrit Sturlunguformálans virðast mæla með því, að Sturla hafi sjálfur kallað rit sitt Íslendinga sögur enn ekki Íslendinga sögu. Á fyrri staðnum, þar sem það er nefnt, stendur að vísu »Íslendinga sögu« (í eintölu) í síðari útgáfunni og þá líklega einnig í 122B, enn í 122A stendur hjer »Íslendinga sögum« (í fleirtölu). Og á síðari staðnum hafa bæði handritin »Íslendinga sögur« (í fleirtölu). Til hins sama bendir og það, að síðar í formálanum segir, að Sturla hafi haft sumt eftir brjefum þeim, er þeir rituðu, »er þeim voru samtíða, er sögurnar eru frá«. Þetta er og ekkert óeðlilegt. Að vísu er Íslendinga saga Sturlu ein heild frá upphafi til enda með óslitnum þræði. Enn hún segir frá mörgum mönnum, og þó að sögur þeirra gripi hver inn í aðra eins og hjól í sigurveki, þá er þó ekkert því til fyrirstöðu, að vinsa megi úr sögu hvers einstaks manns og skoða söguheildina sem samsetta af mörgum slíkum einstakra manna sögum. Þar að auki er orðið »saga« svo óákveðið eftir merkingu sinni, að hver einstök afmörkuð grein eða kapituli í einni söguheild getur í rauninni vel heitið saga út af fyrir sig. Það er því í sjálfu sjer ekkert á móti því, að Sturlunguformálinn hafi rjett að mæla, er hann kallar rit Sturlu Íslendinga sögur. Enn samt sem áður hef jeg þó í þessari ritgjörð nefnt ritið Íslendinga sögu að dæmi Guðbrands Vigfússonar, bæði af því, að það er nefnt svo í tilvitnununum í »miðsögu« Guðmundar biskups, og af því að mjer finst, að eintalan eigi betur við enn fleirtalan. Íslendinga saga er í raun rjetttri ein heild frá upphafi til enda, og því lýsir eintalan betur enn fleirtalan.

Vjer skulum nú þessu næst líta á söguna sjálfa og sjá, hvert vitni hún ber í þessu máli. Vjer munum þá komast að raunum, að sagan sjálf er þess ljósasti votturinn, að sá þáttur Sturlungu, sem vjer hjer köllum Íslendinga sögu, er rit Sturlu, það sama rit, sem Sturlunguformálinn segir, að Sturla hafi »sagt fyrir«.

Vjer skulum þá fyrst taka eftir þeim viðburðum í Íslendinga sögu, sem Sturla er sjálfur við riðinn eða við staddur, og munum vjer sjá, að frá mörgum þeirra er sagt á þann hátt, að frásögnin getur ekki verið frá neinum öðrum enn Sturlu.

Sturla kemur fyrst fram í Íslendinga sögu við jólaveizlu þá,

er Snorri, föðurbróðir hans, hjelt í Reykjaholti veturinn 1226—1227. Sturlu er þar getið meðal boðsgestanna, sem eru taldir mjög nákvæmlega.¹ Sturla var þá á 13. vetur, og má ætla, að honum hafi verið minnstæð þessi dýrðlega og fjölmenna veizla á hinu glæsilega heimili föðurbróður síns, því að líklega hefur hann aldrei áður setið slíka stórveizlu. Samt ber frásögnin ekki neinar aðrar menjar þess, að hún sje eftir Sturlu, enn það, að boðsgestirnir eru taldir svo greinilega.

Vorið eftir þessa jólaveizlu segir sagan, að Þórðr Sturluson hafi sent Sturlu, son sinn, til Snorra með goðorð sín, og er sagt, að Snorri hafi riðið til þings með fjölmenni. Hefur þá Sturla verið í ferð með honum. Það má nærri geta, að drengnum, sem þá var 13 vetra, hefur þótt sómi að fara með goðorðin og fundizt mikið til þess fjölbreytta lífs, sem hann sá á alþingi, hafi hann ekki komið þar áður. Enn frásögnin er þó ekki svo vaxin, að af henni verði beinlínis ráðið, að Sturla hafi fært hana í letur. Hún dvelur mest heima í Hvammi, því að það var einmitt, meðan Sturla Þórðarson var á þingi, að »sveinninn Sturla« Sighvatsson, frændi hans, reið í Hvamm að Þórði og »kastaði daus og ás«, eins og Sighvatr komst að orði. Þó segir sagan allgreinilega frá því, er Þórðr kom á þing eftir heim-sóknina, og frá viðtali þeirra bræðra, Snorra og Þórðar, á alþingi, sem Sturla líklega hefur verið við.²

Sturla var í ferð með föður sínum, þegar hann og Snorri riðu í Dali sumarið 1228 og Snorri lét Dalamenn sverja sjer eiða. Þar er sagt, að Þorgrímr Hauksson hafi sagt draum sinn »sonum Þórðar, Ólafi ok Sturlu, er þeir riðu um Vatzheiði«,³ og segir sagan greinilega frá drauminum. Þessi frásögn getur ekki verið frá öðrum enn annaðhvort Ólafi eða Sturlu. Í sömu ferðinni er sagt mjög nákvæmlega frá tali þeirra Þórðar, föður Sturlu, og Þorvalds Vatnsfirðings, og er líklegt, að Sturla hafi hlýtt á það, þó að sagan taki það ekki fram.⁴

Í 80. k. Íslendinga sögu (Sturl.²) segir frá alþingi sumarið 1229 og er frásögnin bersýnilega eftir sjónarvott. Þetta sjest

¹ Sturl.¹ II, 93. bls. ² I, 275.—276. bls.

² Sturl.¹ II, 94.—95. bls. ³ I, 276.—277. bls.

³ Vatnsheiði er líklega hið sama, sem Eyrbyggja nefnir Vatnsháls (sbr. Kálund, Hist.-top. beskr. af Island I, 434.—435. bls.).

⁴ Sturl.¹ II, 99.—100. bls. ⁵ I, 280.—281. bls.

meðal annars á því, að sagt er um Hallberu Snorradóttur, að hún hafi verið á þingi með Kolbeini unga, manni sínum, *»ok var þá auðsét á henni, at hón firðisk heilindi«*. Lýsingin á Sturlu Sighvatssyni, er hann reið niður úr hrauninu, ber það með sjer, að hún hlýtur að vera eftir sjónarvott; svo er hún sönn og lifandi: *»Reið Sturla á lötum hesti, er Álptarleggr var kallaðr, allra hesta mestr ok fríðastr. Hann var í rauðri ólpu, ok hygg ek at fáir munu sét hafa rösklegra mann«*. Hjer kemur höfundurinn sjálfur fram í fyrstu persónu, sem er mjög sjaldgæft, og sýnir þetta, að hann segir hjer frá því, sem hann hefur sjálfur sjed. Enn nú sjest það ljóslega á allri frásögninni, að sjónarvotturinn, sem segir frá þessu, er í flokki þeirra Þórðar Sturlusonar og Bððvars sonar hans. Fyrst er sagt, að Þórðr og Bððvarr hafi riðið á undan Snorra með flokk sinn niður á Vølluna Efri og snúid svo vestur með hrauninu. *»Var Sighvatr þá kominn ok sat flokkir hans fyrir sunnan Vølluna á hrauninu Flokkir Kolbeins var niðri á hrauninu fyrir sunnan götu«*. Þessi lýsing á stöðum flokkanna er bersýnilega miðuð við það augnablik, þegar Þórðr og hans menn komu ofan, og hlýtur að vera eftir mann, sem var í þeim flokki. Þá er sagt greinilega frá milliferðum og skilaboðum, sem gengu á milli þeirra bræðra, Sighvats og Þórðar, og alt frá sjónarmiði Þórðarmanna. Því næst segir sagan, að Bððvarr, bróðir Sturlu, hafi gengið *»með nokkura menn«* fram á vøllinn og tveir nafngreindir menn úr flokki Sighvats á móti, og er sagt nákvæmlega frá viðtali þeirra; hafi þá Sighvatr sent menn til þeirra, að þeir skyldi eigi skattyrðast. *»Í því kom Snorri ór hrauninu ok reið þegar ofan. Fóru þeir Bððvarr þá til hesta ok urðu seinstir. Ok er þeir vóru á bak komnir, þá riðu þeir Sturla ok Ormr ór hrauninu«*. Þá kemur lýsingin á Sturlu, sem fyr var greint. Eftir bana stendur: *»Bððvarr heilsaði hönum (=: Sturlu Sighvatssyni). Hann tók því. Solveig tók til orða: 'Hygg at nú, hve langt frændum þínum ganga neðan kveðjurnar við þik'«*. Auðsjed er, að sjónarvotturinn, sem frá þessu hefur sagt, hefur verið einn af þeim mönnum, sem gengu með Bððvari fram á vøllinn, því að öll er þessi saga sögð frá sjónarmiði þeirra. Sagan segir að vísu ekki, að Sturla Þórðarson hafi verið í þessari ferð með föður sínum og Bððvari, enn það er svo sjálfsagt, að engum blöðum virðist þurfa um það að fletta, og alt bendir

til, að hann hafi einmitt verið í flokki þeirra manna, sem fram gengu á völlinn með Bððvari.¹

Í 87. k. (Sturl.²) segir sagan, að Guðmundr biskup hafi komið í sveit Þórðar Sturlusonar á flakki sínu sumarið 1231, og hafi Þórðr þá fengið til Sturlu, son sinn, að fara með biskupi og vísa fólki hans á gistingar, því að þá var mannfjöldi mikill með honum. Hafi hann verið fluttur af Eyri, heimili Þórðar, á skipi því, er Langhúfr hjet, og lið hans á annari ferju mikilli til Bjarnarhafnar og svo til Helgafells. Líklegt er, að frá þessum flutningi hefði ekki verið sagt svo greinilega framur enn frá ferð biskups úr Borgarfirði til Eyrar, ef höfundur sögunnar væri ekki við það riðinn.²

Líklegt er, að Sturla hafi verið með föður sínum og Bððvari bróður sínum, er þeir fóru suður til Snorra að heimboði því, er segir frá í 88. k. (Sturl.²). Þar segir svo: »En er þeir (þ: Þórðr og hans menn) koma suðr, þá var þar fyrir Sturla Sighvatsson«. Þessi orð sýna, að sagan er sögð frá sjónarmiði þeirra Þórðar. Þá er sagt mjög nákvæmlega frá viðtali þeirra frænda allra, og svo frá tali þeirra Snorra og Þórðar, er Þórðr sagði, að sjer hefði ekki þótt Sturla Sighvatsson vera með þeim svip, sem honum líkaði, er Sturla seldi Vatnsfirðingum griðin, enn þetta reyndist síðan spakmæli, og er enginn líkari til að hafa fært þetta í letur, enn Sturla, sonur Þórðar.³

95. k. (Sturl.²) segir meðal annars frá því, að Snorri sendi Sturlu Þórðarson vestur í Dali eftir Sighvati bróður sínum til heimboðs. Er sagt nákvæmlega, hverjir voru í ferð með þeim Sighvati og Sturlu suður, og frá gjöf þeirri, er Snorri gaf Sighvati að skilnaði. Svo er og sagt frá því, að austfirzkrur maður hafi komið í Reykholt, meðan Sighvatr var þar, og heimt fje að Sighvati, enn Sighvatr greitt honum hest þann, er hann hafði þangað riðið. Hafi þá Valgarðr Styrmisson, ráðsmaður Snorra, ljeð Sighvati hest »bleikálóttan, bæði mikinn ok sterkan, járn-aðan öllum fótum ok inn bezta fararskjóta« til að riða vestur aftur. Enn hestur þessi hafi gefizt upp undir Sighvati á vesturleið-inni á Bröttubrekku, og Sighvatr sagt, að þetta mundi vera fyrir feigð Valgarðs. Þetta reyndist og spaks geta, því að Valgarðr

¹ Sturl.¹ II, 114.—115. bls. ² 291.—292. bls.

² Sturl.¹ II, 128. bls. ³ I, 303. bls.

³ Sturl.¹ II, 129.—130. bls. ⁴ I, 303.—304. bls.

var veginn um sama leyti. Þessi nákvæma frásögn getur varla verið eftir neinn annan enn Sturlu, sem vafalaust hefur verið látinn fylgja föðurbróður sínum vestur aftur og heyrt hann segja hin umræddu orð á Bröttubrekku.¹

Í 110. k. (Sturl.²) er sagt, að Órækja Snorrason, sem þá sat í Vatnsfirði, hafi látið Illuga Þorvaldsson fara suður til Snorra, föður Órækju, og með honum Sigmund Gunnarsson. Hafi þeir á suðurleiðinni vikið í Hvamm til matar og sagt þeim bræðrum Ólafi og Sturlu frá vígi Snorra Magnússonar, er Órækja hafði þá nýlega látið drepa. Þórðr tiggí, bróðir þeirra Sturlu, var þá í sveit með Órækju, og sögðu þeir Illugi bræðrum hans, að róstusamt væri í Vestfjörðum, og eigi víst, hve Þórðr mundi undan setja. Hvað kemur til, að svo nákvæmlega er sagt frá, að þeir bræður fengu þessar frjettir og með hverjum, annað enn það, að annarhvor þeirra — og þá sjálsagt Sturla — er höfundur þessarar sögu?²

Í 111. k. berast enn böndin að Sturlu. Þar er sagt, að þeir bræður Ólafr og Sturla hafi farið vestur í Búdardal, og er sagt nákvæmlega, hverja leið þeir fóru. »En er þeir kómu at Búdardalsbotni«, segir sagan, »kom þar á móti þeim Grímr Þorgilsson, heimamaðr Órækju« og sagði þeim tíðindi úr Vatnsfirði, og er sagt nákvæmlega frá viðtali Gríms við þá bræður. Hann sagði þeim, að Þórðr, bróðir þeirra, var þá í Búdardal og með honum fylgdarmenn Órækju, er stokkið höfðu úr Vatnsfirði, þar á meðal Maga-Björn. Með þeim bræðrum voru tveir nafngreindir menn, sem áttu sökótt við Maga-Björn og vildu fara að honum og drepa hann, enn Ólafr vildi það eigi, af því að hann var í fylgd með Þórði bróður hans. Frá þessu öllu er mjög greinilega sagt, og er auðsjeð, að frásögnin hlýtur að vera frá þeim bræðrum komin, eða rjettara sagt frá Sturlu, þar sem svo nákvæmlega er til tekið, hvar þeir hittu Grím, og sagan öll sögð frá sjónarmiði þeirra bræðra.³

Þá er sagt frá því í 112. k., er Þórðr, faðir Sturlu, ljét drepa Maga-Björn og Þorkel Eyvindarson. Sturla var þar ekki viðstaddur, heldur er sagt, að hann hafi verið á ferð með Halli úr Tjaldanesi innan úr Saurbæ, og ætlaði í Fagurey til móts við

¹ Sturl.¹ II, 144.—145. bls. ² I, 316.—317. bls.

³ Sturl.¹ II, 166. bls. ² I, 333.—334. bls.

³ Sturl.¹ II, 167.—168. bls. ² I, 334.—335. bls.

föður sinn. »*En er þeir kómu út um Krosssund, varð Sturla at sofa ok lagði höfuð í kné Halli. En er hann vaknaði, mælti hann: 'Svá dreyndi mik, sem faðir mín mundi heldr harðlega hafa tekit þeim Birni'. Þeir kómu í Fagrey, þá er þeir vóru látnir, Björn ok Þorkell.*« Hin auðkendu orð sýna, að þetta er sagt frá sjónarmiði þeirra Sturlu. Draumurinn er í sjálfu sjer þýðingarlaus fyrir frásögnina, og getur engin önnur ástæða verið til, að svo greinilega er sagt frá honum, enn sú, að draummaðurinn og höfundur sögunnar er sami maðurinn. Hjer er Ólafir bróðir Sturlu ekki við riðinn, svo að honum verður ekki dreift við þetta.¹

Í 113. k. er getið um öxina »Droplaugu, er Skíði (=: á Kvennahváli) hafði jafnan í hendi, en Sturla, bróðir Óláfs, hafði gefit Sigmundi Snorrasynti«. Hverjum gat verið jafnkunnugt um þetta og Sturlu Þórðarsynti, sem hafði átt öxina.²

Í 114. k. er það sagt, að það hafi verið gert til sambands með þeim bræðrum Þórði og Snorra, að Sturla, sonur Þórðar, skyldi fara með Snorra og vera með honum. »Þá fór ok með Snorra Páll son Loftz (biskupssonar), ok vóru þeir báðir með Snorra um sumarit«. Þetta sama sumar reið Órækja í Reykjaholt að föður sínum, og er frásögnin um það (í 115. k.) sögð frá sjónarmiði heimamanna í Reykjaholti, eins og sjest á orðunum: »Kom því svá, at þeir, er á virkinu vóru, fundu eigi fyrr en Órækjumenn vóru allir komnir í húsinn, ok höfðu gengit upp eptir forskála frá laugu.«³

Í næsta kapitula (116.) er sagt frá því, að Órækja reið vestur til Fjarða (Vestfjarða) úr Borgarfirði, um haustið eftir það, að Sturla Sighvatsson kom út. »Þá er Órækja reið vestr, gisti hann í Hvammi«, segir sagan, »ok vóru þeir þar fyrir Sturla Þórðarson ok Páll Loftzson. Órækja bað þá báða, at þeir skyldi riða vestr með hönun, ok lagði þar mörg orð til. En þat varð af, at þeir fóru«. Þetta er eitt af þeim mörgu dæmum, sem sýna, hvernig frásögnin er miðuð við Sturlu.⁴

118. k. segir mjög nákvæmlega frá ferð Sturlu frá Stafaholti út á Snæfellsnes, og þaðan vestur til Órækju yfir Breiða-

¹ Sturl.¹ II, 168.—169. bls. ² I, 335.—336. bls.

³ Sturl.¹ II, 170. bls. ² I, 336. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 172.—173. bls. ² I, 338.—339. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 175. bls. ² I, 340. bls.

fjörð. Það er sagt að þeir hafi verið 15 saman og borið mjöl og önnur föng á 12 hestum, og farið seint um kvöld frá Stafaholti út í Álptártungu. »Um nóttina leyndisk frá þeim Hjálmr Ófeigsson á *jarpskjöttum* hesti, er Sprógr hét. Hjálmr fór þar til, er hann fann Sturlu¹ upp við jökla. Þá var þetta kveðit:

Sénn var síð á hesti
seggrinn æðrumesti.
Fátt hyggjum þann fríða.
Fúss var hann seint að riða.
Hér mák hvergi kenna
(hlotit hefir Sprógr at renna)
Hjálmr inn herðipunna
(hizig suðr um runna)«.

Þessi nákvæma frásögn, sem ekki gleymir tölu áburðarhestanna nje hestalitnum, getur ekki verið eftir neinn annan enn Sturlu, sem jeg tel víst að ort hafi gamanvísu þessa.² Hvarf Hjálms er í sjálfu sjer alveg þýðingarlaust fyrir frásögnina, og ólíklegt, að nokkrum öðrum enn þeim, sem var í þessari ferð, hefði dottið í hug að geta þess. Eftir stutta grein um Órækju heldur ferðasaga Sturlu áfram á þessa leið: »Þeir Sturla fóru, þar til er þeir kómu í Bjarnarhöfn. Síðan fór Sturla út á Eyri eptir skipinu Langhúf ok kómu í Fagrey Pálmassunnudag ok sátu þar til Langafriðadags. Þá féll landnyrðingr. Þeir kómu í Vatnsfjörð Páskadaginn um messu ok röru til matar í Æðey. Lét Órækja þá sækja Langhúf ok fór hann it vestra til Æðeyjar«. Berar gat Sturla varla gefið í skyn, að hann væri höfundur þessarar greinar, enn með þessari nákvæmu ferðasögu, sem í sjálfu sjer er ómerkileg í sögulegu tilliti, enn mjög merkileg og þýðingarmikil fyrir þá spurningu, sem hjer ræðir um. Hver gat munað það annar enn sá, sem í ferðinni var, hvernig veðurstaðan var, meðan þeir fjelagar biðu byrjar í Fagurey, og hvaða dag landnyrðingurinn fjell?³

¹ c: Sturlu Sighvatsson.

² Jeg mun síðar sýna annað dæmi þess, að Sturla hefur tilfært vísu eftir sjálfan sig nafnlausu með sömu inngangsorðum og þessa (Þá var þetta kveðit«).

³ Sturl.¹ II, 176.—177. bls. ²I, 341.—342. bls.

Í 120. k. segir frá því, er Sturla Sighvatsson sveik Órækju og tók hann höndum í Reykjaholti, og frá meiðingum Órækju. Sturla Þórðarson var með Órækju, frænda sínum, þegar Sturla Sighvatsson lét leggja hendur á hann. Frá þessum atburði er sagt mjög nákvæmlega og alt frá sjónarmiði Sturlu Þórðarsonar: »Þá var Órækja kallaðr í Líflustofu ok Sturla Þórðarson. Lítlú síðarr kom Sturla Sighvatsson í stofudýrr þær er eru frá Lítlú húsum ok kallaði Sturlu Þórðarson til sín, ok gengu þeir í lopt þat, er þar var. Tók þá Sturla Sighvatsson til orða: 'Þér var kunnigt, nafni, um sætt vára í Dýrafirði ek ætla hann skuli fara norðr til Skagafjarðar ok þar útan, ok mun nú skilja yðvart föruneyti'. Tók hann þá til sverðsins *Kettlings*, er lá hjá þeim, er Sturla Þórðarson hafði í hendi haft. Gengu þeir þá til stofu; ok í durum kómu á móti þeim menn Órækju ok vóru þá allir flettir vápnum. Var þeim þá fylgt í loptit ok settir þar menn til gæzlu«. Hjer er það einkennilegt, að ekkert er sagt frá handtöku Órækju, sem þó vóru mestu tíðindin, heldur að eins frá því, sem bar fyrir Sturlu Þórðarson. Hver gat annar enn hann sagt svo greinilega frá viðtali þeirra nafnanna? Og hver gat annar enn hann munað eftir því, að Sturla Sighvatsson tók sverðið af honum, og jafnvel nafn sverðsins.¹

Síðar í sama kapítulanum er sagt frá því, að Sturla leyfði mönnum Órækju að fara burt frá Reykjaholti. Sturla Þórðarson fór þá vestur til föður síns og fylgir sagan honum altaf. »Þá er þeir Sturla ok Svarthöfði kómu til Hvítár, kom þar á móti þeim Játvarðr Guðlaugsson. En er þeir sögðu hönum þessi tíðendi, lézk hann vilja upp í hellinn at finna Órækju, en þeir löttu þess Sturla boðaði hönum út til Staðar at segja tíðendi slík, er hann væri viss. Arnbjörg var í Stafaholti ok sendi Sturlu Þórðarsyni orð, at hann skyldi fara út til Staðar á móti fœngum sínum, er þar vóru komin á skipum þeim, er vestan höfðu farit. Reið Svarthöfði þá vestr í Hjarðarholt, en þeir Sturla út til Staðar ok þaðan til Helgafellz at láta skrípta sér, ok svá á Eyri til Þórðar. En Þórði þóttu skríptir Sturlu of miklar, ok kvað hann skyldu fara í Skálaholt á fund biskups. Fóru þeir þá til Staðar, ok var þar komin Arnbjörg ok Játvarðr, ok segir hann þau tíðendi í hljóði, at Órækja hefði sýn sína ok

¹ Sturl. II, 181. bls. ² I, 345. bls.

var heill«. Síðan riða þau Arnbjörg, Sturla og Játvarðr og 3 nafngreindir menn aðrir til móts við Órækju. »En er þeir kómu í Borgarfjörð, var Órækja brott ór hellinum. Hafði hann riðit suður um land við þriðja mann. Riðu þau þá í Skálaholt, ok kom Órækja þá til móts við þau austan ór Klofa ok var inn hressasti. Allvel tók Magnús biskup við þeim ok leysti þá miskunnsamlega«. Síðan var Sturla með Órækju, þangað til Órækja fór utan, og er sagt, hvað stýrimaður hét á skipi því, er hann tók sjer fari með. »Máriumessudag, er þeir Órækja¹ voru á Eyrum, sigldi þar af hafi knörr einn litill, ok var þar á Kolbeinn ungi ok þeir félagar Órækja fór útan á Eyrum Menn Órækju fóru af Eyrum. Fór Sturla heim á Eyri ok var þar um vetrinn ok þeir þrír saman, Ingjaldr ok Hrafn Einarsson. Þenna vetr bjó Óláfr Þórðarson at Borg; hann hafði þangat fært sik um várit ór Hvammi at ráði Snorra. Þenna vetr voru þeir allir bræðr jafnan² at Stað með Böðvari«. Öll þessi frásögn snýst um engan annan enn Sturlu, og þó að hún víki snöggvast frá honum, hverfur hún jafnan til hans aftur. Hún getur því ekki verið frá neinum öðrum en honum. Á það bendir og hin nákvæma frásögn um það, hvar þeir Sturla bræður voru þennan vetur³.

Í 123. k. er sagt frá einum atburði lítt merkilegum, sem engum gat verið jafn minnstæður og Sturlu, bæði af því, að hann var sjálfur viðstaddur, og af því, að hann snerti svo mikið föður hans. Það er koma Magnúsar tölusveins að Eyri til Þórðar og viðtal hans við Þórð. »Þeir töluðu á þverpalli« — svo er nákvæmlega tilgreindur staðurinn — »ok kallaði Þórðr til Sturlu, son sinn, at heyra til þeirra«. Sagði Magnús, að Guðmundr biskup hefði sent sig með ástarkveðju til Þórðar. »Ok bað mik segja þér, at þú skyldir eigi efask í, at þit mundut finnask í vár'. Þat þykki mér nú úlíklegt', segir Þórðr, 'er hvárrgi okkarr er til langferða felldr'. Þetta sagði hann þó', kvað Magnús«. Það er auðsjeð, að Sturla hefur skilið þessa orðsending biskups sem forspá fyrir dauða þeirra beggja, föður síns og hans. Síðan

¹ Sturla er einn af þeim, sem kallaðir eru »þeir Órækja«.

² Þetta orð er felt úr í síðari útgáfunni, en það hlýtur að vera upphaflegt, því að annars væri þessi setning í mótsögn við það sem áður er sagt, að Sturla hafi verið á Eyri, en Óláfr búið að Borg þennan vetur.

³ Sturl.¹ II, 182.—183. bls. ² I, 345.—347. bls.

heldur samtalið áfram, og segir Magnús þeim frá annari spá biskups um mótgangsmenn hans. »Mart sagði hann annat, þótt hér sé eigi ritat í þessari sögu«. Ekki getur neinn efi á því leikið, að það sje Sturla, sem hefur skráð þennan atburð. Sjest á þessu, að Sturla hefur lagt allmikinn trúnað á spásagnir Guðmundar biskups.¹

Í sambandi við frásögnina um þennan atburð stendur það, að sagan segir frá andláti Þórðar Sturlusonar, rjett á eftir andláti biskups. Er sagt, að þeir allir synir Þórðar hafi verið hjá honum í banalegunni. Sagan segir mjög nákvæmlega frá því, hvernig Þórðr skifti arfi með börnum sínum, og hvað kom í hvers hlut. Frá andlátinu er sagt með sonarlegri rækt. Alt þetta sýnir ljóslega, að þessi frásögn hlýtur að vera eptir Sturlu.²

Í 131. k. er sagt frá því, er þeir bræður Sturla og Þórðr tiggja fóru til Sauðafells með Páli Hallssyni að ráði Páls til að vingast við Sturlu Sighvatsson, er þá var í mestum uppgangi, og segir sagan, að Sturla hafi tekið þeim allvel og heitið að gera þá að sæmdarmönnum, ef þeir kynnu til að gæta. »Þá er þeir riðu út eptir Skógarströnd, riðr á móti þeim kona sú, er Álf-eiðr hét; hón var dóttir Eyjólfss Jónssonar bróður Keldna-Valgerðar«. Þessi tilviljun, að konan mætti þeim Sturlu á þessum stað, er svo notuð sem tilefni til að skýra frá því, að kona þessi hafði selt Sturlu Sighvatssyni heimildir, sem hún hafði eða þóttist hafa á Oddastað, og kemur hún ekki við söguna að öðru leyti. Það er ljóst, að engum hefði dottið í hug að segja svona frá þessu nema einhverjum af þeim fjelögum, sem í ferðinni voru og mættu konunni, og berast hjer enn bönd að Sturlu.³

Í 133. k. segir frá því, er þeir feðgar Sighvatr Sturluson og Sturla, og Böðvarr bróðir Sturlu, hittast á Eyri⁴ og Sighvatr falaði Hvammsland af Böðvari. Sturla, bróðir Böðvars, var við tal þeirra, og segir sagan, að hann hafi heldur lagt á móti Sighvati, enn báðir bræðurnir hafi lofað Sturlu Sighvatssyni að fara með honum suður um land. Þetta er að vísu eigi svo greinilegt, að nokkuð verði beinlínis af því ráðið, en þó er það ekki þýðingarlaust í sambandi við það, sem á eftir fer. Nú segir

¹ Sturl.¹ II 185.—186. bls. ² I, 348.—349. bls.

² Sturl.¹ II, 187.—188. bls. ³ I, 350. bls.

³ Sturl.¹ II, 197. bls. ⁴ I, 357. bls.

⁴ c: Narfeyri í Álfafirði.

sagan frá suðurferð Sturlu Sighvatssonar, hinni svo nefndu Apavatnsför, og hef jeg áður bent á (í þættinum um Gizurar sögu og Skagfirðinga), að öll sú ferð er sögð frá sjónarmiði Sturlu Þórðarsonar, sem var í ferðinni, að undanteknum einum litlum kafla, sem er úr Gizurarsögu. Hjer skal jeg að eins taka það fram, að þegar Sturla kom til Apavatns, er sagt, að menn hans hafi látið hesta sína á gras, »því at eigi skorti áifanga, ok var þat fyrir Helguviku. Þat vár var allra vára bezt«. Frá þessu hefði engum öðrum en sjónarvotti dottið í hug að segja. Og enn fremur skal jeg benda á það, sem sagan segir um viðtal þeirra Klængs Bjarnarsonar og Sturlu: »Þeir vóru fóstbræðr, Sturla Þórðarson ok Klængr, ok gengu þeir á tal ok spyr Klængr Sturlu: Munu þér eigi svíkja oss? Þá væri þér görsimar, ef þér görðut þat'. Hví spyr þú slíks', segir Sturla, ok mun þat fjarri fara'. Vér görðum orð á slíku með oss', segir Klængr Bððvarr gekk til Sturlu bróður síns ok segir hónum hljótt, hvat tift var. Klængr spyr Sturlu, hvat Bððvarr talaði. Hann kvað þat ómerkilegt, en bað þá vera báða samt, hvat sem í görðisk. Klængr lézk þat gjarna vilja. Þá gekk Sturla Sighvatsson til manna Gizurar ok kallaði hátt« o. s. frv.¹

Í þættinum um Gizurar sögu og Skagfirðinga hef jeg bent á ýmislegt, sem sýnir, að það af frásögninni um Örlygsstaðabardaga, sem ekki er úr Gizurar sögu, hlýtur að vera eftir Sturlu. Hjer skal jeg því einungis vísa til þess, sem sagan segir um draum Sturlu fyrir fundinn. Þeir nafnar Sturla Þórðarson og Sturla Sighvatsson liggja við Vallalaug um nótt, og um morguninn segir Sturla Þórðarson nafna sínum draum sinn: »Mik dreymdi', sagði hann, »at ek var í Hvammi á föðurleifð minni ok þar vóru vér allir fyrir handan á upp frá Akri. Kross stóð hjá oss á holtz-knjúknum,² hár ok mikill. Þá þótti mjer hlaupa skriða ór fjallinu mikil, ok var smágrjót eitt allt, nema einn steinn; hann var svá mikill sem hamarr hlýpi at oss, ok þótti mér undir verða mart várra manna, ok mart komsk undan; en Vigfúss Ívarsson kenda'g, at undir varð. En þá vaknaða ek'. Sturla Sighvatsson svarar: »Opt verðr sveipr í svefni'«. Um draum þennan gat enginn verið til frásagnar annar enn sá, sem dreymdi, því að Sturla Sighvatsson, sem hann sagði drauminn,

¹ Sturl.¹ II, 199.—208. bls. ² I, 359.—362. bls.

² »holtz-múlanum« 122 A.

dó rétt á eftir. Hin kunnuglega lýsing á landslaginu kringum Hvamm¹ sýnir og berlega, að frásögnin hlýtur að vera beinlínis frá Sturlu sjálfum.²

Sumarið eftir Örlygsstaðafund komu þeir út Snorri Sturluson, Órækja, son hans, og Þorleifr úr Gørðum. Er það auðsjeð á því, sem eftir fer, að þessir menn allir hafa gert samband við þá Þórðarsonu um að halda saman gegn ofurefni Skagfirðinga og Haukdæla og sleppa engu við þá af Vestfirðingafjórðungi. Þeir Þorleifr og Snorri tóku nú aftur eignir sínar og ríki, er þeir höfðu orðið að flýja fyrir ofríki Sturlu Sighvatssonar, enn Órækja lagði undir sig Vestfjörðu. Til að setjast í ból Sturlu Sighvatssonar var kjörinn Sturla Þórðarson, og tók hann að ráði Snorra við búi að Sauðafelli sumarið 1240 af Solveigu, ekkju Sturlu Sighvatssonar, sem fór utan. Sagan segir mjög nákvæmlega frá, hverju Sturla tók við: »búinu ok Bjarneyjum ok Skáleyjum ok fjórtán ömögum«. Frá þessu hefði varla nokkur annar enn Sturla sjálfur sagt svo greinilega. »Snorri fékk Sturlu þá þriðjung Snorrungagoðorðz. En Bøðvarr hafði áðr fengit hónum sinn hluta³. Órækju þótti þetta mjök í móti skapi, er hann hafði eigi við öllu tekit«. Þessi nákvæma frásögn um goðorðspartana bendir og til þess, að Sturla sje höfundurinn.⁴

Af því, sem nú var sagt, risu fáleikar með þeim frændum Sturlu og Órækju. Í 150. k. segir sagan frá því, að Tumi Sighvatsson hafi komið norðan til Snorra þennan vetur, er Sturla bjó að Sauðafelli, og er þess getið, að hann hafi komið við á Sauðafelli í suðurleiddinni. Hvaða ástæða var til að geta um það fremur enn um aðra viðkomustaði Tuma önnur enn sú, að höfundur sögunnar bjó þar? Líka nafngreindir sagan tvo fylgdarmenn Tuma á þessari ferð, sem í sjálfu sjer var óþarfi. Um vorið gerði Tumi brúðkaup sitt til Þóríðar Ormsdóttur, og stóð það í Reykjaholti hjá Snorra. »Þá voru þeir þar allir at boðinu, Órækja, Sturla ok Þorleifr, ok var Snorri til þeirra allra vel. En hann beiðdi Sturlu þá, at hann skyldi gefa upp Sauðafell fyrir Tuma, ok var þat þá ráðið. Þeir töluðu þá mart Órækja ok Snorri, en Órækja var þá fár til Sturlu, frænda síns, ok svá

¹ T. d. orðin »kross stóð hjá oss á holtzknjúknum«.

² Sturl.¹ II, 210. bls. ³ I, 368. bls.

³ Svo á að lesa, og svo stendur í 122 A (»sinn hluta«). Sbr. Eggert Brim í Arkiv f. nord. filol. VIII (N. F. IV), 355. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 234.—235. bls. ² I, 387. bls.

Þorleifs. Auðvitað er alt þetta sagt frá sjónarmiði Sturlu, og enn ljósar kemur þetta fram í því, sem sagt er á eftir, að Órækja hafi gíst að Sauðafelli á vesturleiðinni frá Reykjaholti, og Sturla hafi orðið honum samferða þaðan vestur til Saurbæjar og þeir setið hríðfastir í Sælingsdalstungu sumarmálalhelgi þrjár nætur og þá verið fátt með þeim. Hverjum gat dottið í hug að segja frá þessu öðrum en Sturlu.¹

Þá segir næst frá því, er Órækja ljet dæma sjer Staðarhól undan Sturlu á Þorskafjarðarþingi, og er frásögnin mjög nákvæm. Það er t. d. sagt, hver hafði fyrirsögn í málinu, og að sá maður var sendur sunnan frá Snorra, og enn fremur er tilgreint, hver reifði málið, og að einn maður nafngreindur sat í dómi úr Saurbæ. Íslendinga saga er annars ekki vön að segja svo greinilega frá málaskóknum. Og þar sem hún gerir það á þessum stað, hlýtur það að koma af því, að málið var svo skylt Sturlu. Þetta er því eitt af því, sem sýnir, að Sturla muni vera höfundur sögunnar.²

Í 152. k. er framhald af sögunni um Staðarhólsmál. Segir mjög nákvæmlega frá ráðaleitan Sturlu til Páls prests Halls-sonar, er átti landið, og frá málatalbúnaði, frá þingreið Sturlu, liðveizlu þeirri, er hann fhekk á þingi, og málssókninni. Þessi greinilega frásögn bendir í sömu átt og sagan um málssóknina á Þorskafjarðarþingi. Loksins, þegar búið er að segja frá þessu, er sagt frá öðru merkilegu, sem gerðist á þinginu, að Gizurr Þorvaldsson sendi orð eftir Snorra, sem ekki kom til öndverðs þings, og að Snorri kom, og rjett á eftir honum Kolbeinn með ofurefli liðs. »Vissu þeir Snorri ekki ván til þess ok gengu þeir Snorri þá ok Tumi til kirkju ok mæltusk þaðan fyrir. En menn Snorra voru úti fyrir kirkju ok gekk Sturla þá til þeirra. Kolbeinismenn fóru óðsluga um völlinn ok létu gífrlega«. Síðan er sagt frá, að þeir Gizurr og Kolbeinn hafi talað saman tveir einir, en ekki, hvað þeim fór á milli, og svo frá brottreið Kolbeins og tali þeirra Gizurar og Snorra. Orðin, sem jeg hef auðkent, sýna, að þetta er sagt frá sjónarmiði Sturlu. Síðan er sagt frá því, er þeir frændur Sturla og Snorri hittust í Viðikjörnum, er þeir riðu af þingi, og greinilega frá viðtali þeirra. Eftir þetta fylgir sagan Sturlu á vesturleiðinni. »Þá er Sturla

¹ Sturl.¹ II, 235. bls. ²I, 387. bls.

² Sturl.¹ II, 235.—236. bls. ³I, 388. bls.

Kom vestr í Grísartungu, komu í mót honum húskarlar hans tveir, Snorri Steinsson ok Halldórr geitungr Þórðarson. Þeir sögðu, at Órækja var kominn vestan til Saurbæjar með átta tigi manna ok ætlaði at setjask á Staðarhól. Hjer er enn eitt dæmi þess, hversu frásögnin miðar alt við Sturlu, þar sem hann er við staddur. Síðan segir frá hiðsafnaði Sturlu og Böðvars bróður hans og reið þeirra í Dali: »riðu á holtit fyrir sunnan Haukadalsá niðr frá Harrastöðum» — svo nákvæmlega hefði enginn tiltekið þennan stað annar en sjónarvottur. Þá segir sagan frá fundi þeirra frænda og sættum, og er viðtal þeirra mjög nákvæmlega tilgreint. Þá er sagt frá því, að Snorri prestur Narfason hafi gefið Sturlu mági sínum ráð á Reykhólalandi þau missiri, ef það væri til greiðslu með þeim Órækju, og því hafi Sturla fengið Órækju Reykhóla til ábúðar. Og loksins í enda kapitulans er sagt, að Sturla hafi komið heim á Staðarhól, og þá er fyrst sagt frá, að »þeir Órækja höfðu þar drepit tvær kýr, en gört öngar aðrar óspektir». Þetta bendir og til, að þessi frásögn muni vera frá Sturlu.¹

154. k. segir meðal annars frá norðurferð Órækju í Hrútafjörð til móts við Kolbein. Í þeirri ferð var Sturla Þórðarson þegar þeir voru í Hrútafirði, »þá spurðu þeir andlát Orms Svínfells«. Þetta voru að vísu merkileg tíðindi, sem vert var að geta í sögunni. En hvað getur komið til þess, að sagan segir frá, hvar og hvenær Sturla frjetti þetta, annað en það, að hann er höfundur sögunnar? Síðan heldur sagan áfram: »Þá kom ok maðr með bréfi frá Kolbeins«, — og er sagt frá efni bréfsins, — þá komu þeim Órækju orð sunnan frá Saudafelli, at Snorri Sturluson var þar kominn ok vildi finna Órækju. Riðu þeir þá suðr pangat. Þessi orð eru öll miðuð við þá Sturlu og í orðinu »suðr« um stefnuna úr Hrútafirði til Dala kemur fram Breiðfirðingurinn, því að Hrútfirðingar segja altaf og hafa vafalaust alt af sagt »vestr í Dali«, ekki »suðr í D.«, enn Dalamenn aftur »norðr í Hrútafjörð«, og hættir því Dalamönnum eða Breiðfirðingum við að kalla stefnuna til sín úr Hrútafirði »suðr«. Þá er sagt mjög nákvæmlega frá viðtali þeirra Sturlu við Snorra, meðal annars frá viðvörunarbrjefinu, som Snorri hafði fengið, með stafkarlalettrinu, sem enginn þeirra gat lesið. Þetta var í síðasta sinni, sem Sturla sá föðurbróður sinn í þessu lífi, og var

¹ Sturl.¹ II, 237.—239. ² I, 389.—391. bls.

því von, að honum væri minnistæður þessi fundur, sem varla nokkrum öðrum enn honum hefði dottið í hug að segja svo greinilega frá.¹

Eftir dráp Snorra Sturlusonar flugu tíðindin vestur til þeirra manna, sem fyllt höfðu flokk Snorra. Sagan segir nákvæmlega frá, hvernig Sturlu barst þessi fregn, að Tumi Sighvatsson fjekk hana fyrst og bar hana í Hvamm og forðaði sjer þaðan út í Hrappsey, enn Svertingr, sem þá bjó í Hvammi, sendi Steinar son sinn vestur til Sturlu, enn Sturla gerði aftur Órækju njós. Varla hefði nokkrum öðrum enn Sturlu til hugar komið að segja svo frá þessum tíðindaburði. Þá segir sagan, að þeir Órækja og Sturla hafi fundizt í Tjaldanesi. »Þá spurðu þeir, at Kolbeinn var kominn norðan í Dali ok var at Kvennabrekku með þrjú hundruð manna«. Þetta er bersýnilega sagt frá sjónarmiði Sturlu. Síðan er sagt frá viðbúnaði þeirra Órækju og Sturlu, og frá ráðstöfunum þeirra Kolbeins og Gizurar, meðal annars frá samningum þeirra við Böðvar bróður Sturlu um að setjast í búíð á Saudafelli og halda njósnum fyrir þá. Þegar þeir Kolbeinn og Gizurr voru heim farnir, segir sagan, að Sturla hafi hitt Böðvar bróður sinn í Hjarðarholti, »ok lagðisk lítt á með þeim. Þótti Sturlu undarlegt, at hann hafði í þann óróa gengit at halda njósnum fyrir Gizur. En hann þóttisk eigi hafa einn við mælk, er þeir Gizurr ok Kolbeinn sátu báðir um hann, en öngir aðrir til mótmæla«. Frásögnin um þetta viðtal þeirra bræðra hlýtur að vera frá Sturlu. Öðrum gat það varla verið svo minnistætt.²

Nú byrjar sagan um herferð þeirra Órækju og Sturlu að vestan, fyrst í Reykjaholt að Klængi, og þaðan suður að Gizuri. Jeg hef áður tekið fram í þættinum um Gizurar sögu, að öll þessi frásögn hlýtur að vera eftir Sturlu að undanteknum nokkrum greinum, sem teknar eru úr Gizurar sögu, því að hún segir alt frá sjónarmiði Sturlu. Hjer skal jeg að eins taka fram nokkur atriði þessu til sönnunar, sem ekki eru tekin fram áður. Frá ferð Órækju er ekki sagt, fyr enn hann kom »til Saurbæjar«, þ. e. að Staðarhóli til Sturlu, en þá er líka nákvæmlega greindur liðsfjöldi hans, dagurinn, sem hann kom (Tómasmessa), og hvaða bændur voru helztir í flokki hans. Þá er sagt mjög nákvæmlega frá

¹ Sturl.¹ II, 241. bls. ² I, 392. bls.

² Sturl.¹ II, 242.—243. bls. ³ I, 393.—394. bls.

ferð þeirra frænda og náttstöðum. Í Norðurárdal riðu þeir Órækja og Sturla frá liðinu í Síðumúla, »ok spurðu þar til sannz, at Klængr var í Reykjaholti«. Þetta og það, sem á eftir fer, um ferðina að Reykjaholti og atlöguna að virkinu þar, er alt sagt frá sjónarmiði þeirra Sturlu. Sama er að segja um gríðabeiðsluna til handa Klængi og víg hans, og skal jeg að eins benda á, að sagan segir, að Sturla hafi verið »genginn til messu, er honum var sagt lát Klængs«.¹

Í frásögninni um fundinn við Hvítárbrú er mart, sem bendir til þess, að Sturla sje höfundurinn. Hann var fyrst í liði með Órækju, frænda sínum, enn síðan var hann seldur í gisling til Kolbeins unga. Fyrsta kvöldið, sem þeir hittust við brúna, er sagt, að Sturla hafi riðið í Reykjaholt með Kolbeini og tveir hans menn. »En um morguninn eftir riða þeir allir til Brúar. Náði Sturla þá eigi at ganga vestr yfir ána, ok vóru menn settir til at gæta hans«. En þó gat hann komið þeim orðum til Órækju, »at hann þóttisk þess viss, at honum var ætlat norðr með Kolbeini, mági sínum, ef hann gengi yfir ána, en kallaði sér heitit at fara vestr«. Síðar, þegar Órækja var tekinn, er það sagt, að Órækjumenn þeir, sem gengið höfðu suður yfir ána með honum, hafi farið »vestr yfir brú ok Sturla með þeim, því at honum var heitit at fara vestr. En er hann kom yfir ána, var kallat, at Kolbeinn vildi finna Sturlu. Sneri hann þá aptr, en þeir Svarthöfði tóku þá til hans, ok vildu eigi, at hann færi. En Sturla sleizk ór höndum þeim, ok kvað sér leyft at fara vestr. En er hann kom suðr yfir ána, var honum eigi kostur aptr at fara. Riðu þeir þá allir í Reykjaholt«. Það þarf ekki langar athugasemdir til að sýna, að þetta er eftir Sturlu og engan annan. Frásögnin sjálf er þar talandi votturinn. Þá segir sagan, að Órækja hafi verið með Kolbeini, »en Sturla var í Nesjum niðri í tjaldi Árna óreiðu, en þeir Símon knútr ok Ketill Þorvaldzson geymdu hans ok gengu eptir honum, hvert er hann fór«. Og bendir þetta í sömu átt.²

Þá kemur sagan um norðurferð þeirra Sturlu og Órækju með Kolbeini. Er sagt, að Órækja hafi verið fenginn Halli á Möðruvöllum til gæzlu, enn Sturla Brandi Kolbeinssyni, og riðið með þeim til Skagafjarðar á Flugumýri. »Þá var þetta kveðit:

¹ Sturl.¹ II, 243.—252. bls. ² I, 394.—403. bls.

² Sturl.¹ II, 254.—256. bls. ² I, 404.—406. bls.

Nú erum tveir, en trúa
trautt vættir mik sætta.
el ek með önn og bölví
aldr, á Kolbeins valdi.
Muna munuð ér, at órum
(eirlaust) saman fleiri
(ruðusk hjaldrborinn hildar
hjól) í vetr á jólum.

Það getur ekki verið neinum vafa bundið, að þessi vísa er eftir Sturlu, enda hefur 122A á undan henni: »Þá kvað Sturla vísu þessa« í stað orðanna »Þá var þetta kveðit«. Samt sem áður hygg jeg, að »Þá var þetta kveðit« sje hinn upphaflegi texti Sturlu. Hann hefur af nokkurskonar hæversku ekki viljað setja nafn sitt við vísuna, líkt og við vísuna um Hjálm Ófeigsson, sem áður er getið. Hitt var eðlilegt, að afskrifari, sem sá, að vísan hlaut að vera eftir Sturlu, breytti inngangsorðunum á þá leið, sem gert er í 122A, enn aftur er það alveg óskiljanlegt, hvað nokkrum gat gengið til að breyta orðunum »Þá kvað Sturla vísu þessa« í »Þá var þetta kveðit«. Sturla minnir Órækju hjer á ferð þeirra suður að Gizuri um jólin síðustu. Síðan heldur sagan áfram: »Þeir voru 3 nætur á Flugumýri, ádr Kolbeinn reið með þá norðr til Eyjafjarðar. Ok er þeir riðu um Skjálgsdalsheiði, spurði Órækja Sturlu: „Skammr er nú hali okkarr í dag, frændi, eðr hvat ætlar þú Kolbein fyrir ætlask?“ Sturla lézk eigi vita ok kvað vísu þessa:

Skammr er, eldstökkvir, okkarr,
(af gekk sveit in teita),
skeiðs, á Skjálgsdalsheiði,
skutborðz, hali orðinn.
Sékka ek, lýs, nær lausum
logreifandar veifa
(skal ek hvesa¹ prek) þessum
(þat hlægir mik) bæjar.²

¹ Í 122B þannig. en »hvars á« í handritinu í Brit. Mus. Sturl.¹ hefur »hvars á« eftir pappírshandritinu; Sturl.²; »hvass á«.

² Jeg tek saman: »Skammr er orðinn hali okkarr, skutborðs—skeiðs—eldstökkvir, á Skjálgsdalsheiði. Af gekk sveit in teita. Sékkak, nær lýs—bæjar—logreifandar veifa þessum (þ; halanum) lausum. Skalk

Þeir riðu um kveldit í Miklagarð, en annat kveld á Grenjaðarstaði, it þriðja á Skinnastaði, ok koma þar at nóni. Var þá sendr þaðan Jón bóndi út á Melrakkaslétu at taka þeim Órækju þar far með Roðgeiri Álfssyni. Hann bjó þar útan skip þat, er Raptabúza hét. Koma þeir Jón út at náttmáli, en Roðgeirr hafði út siglt at nóni. Þessi ítarlega frásögn um ferð þeirra frænda, sem segir frá vísu Sturlu, er þeim einum fóru á milli, og frá náttstöðum, getur ekki verið frá neinum öðrum enn Sturlu.¹

Því næst segir sagan frá heimboði því, er Gizurr hafði að Ólafsmessu, og gjörðum Kolbeins um mál þeirra Órækju, er þar vóru uppkveðnar. Sturla fór suður með Kolbeini og er sagt, að hann hafi verið til kallaður, er málin skyldi tala, að inna mál þeirra frænda. »En hann lézk eigi mundu inna annat en víg Snorra; kvað þat sakagiptir þeirra til Gizurar ok Klængs. Þar var mart vitra manna, Teitr lög(sögu)maðr, bróðir Gizurar. Kolbeinn spurði fyrst Teit, hvárum hann bæri arf Snorra, Gizuri eða Órækju. Þá skaut Árni óreiða því við: 'Láttú nú, sem þú dæmir um sál þína'. Þá brostu sumir menn. Skipt var mönnum í sveitir til görða. En þat vissa ek eigi, hvat hverir görðu«. Þá er sagt frá uppsögu Kolbeins, hvað hann gerði, og er það til greint nákvæmlega með orðum Kolbeins sjálfs. Það er ein-kennilegt, að hjer er sagt nákvæmlega frá öllu því, sem Sturla var við, enn ekki frá því, »hvað hverir görðu«, sem hann var ekki við. Það má geta nærri, að hann hefur verið kallaður til að hlýða á uppsögu Kolbeins, þó að það sje ekki beinlínis tekið fram í sögunni. Eftir uppsöguna heldur sagan þannig áfram: »Þá var þetta kveðit,² ok var eigi á lopt haldit:³

Skjótt mun ek skókkum sáttum
(skjaldlinnz) svarat vinna
(élsveigir dregr eigi
orðskæðr⁴ þat á⁵ græði).

hvessa þrek. þat hlægir mik. »Hvessa þrek« er sama sem annars er kallað að, drýgja þrek', .eða þrek'. Sbr. Konr. Gíslason: Njála II, 223. bls.

¹ Sturl. II, 256.—258. bls. * I, 406.—407. bls.

² »Þá kvað Sturla vísu þessa« 122A. Sbr. áður.

³ Þessi orð (»ok . . . haldit«) hef jeg tekið upp í textann eftir 122A; slept í handritinu í Brit Mus.

⁴ Svo í 122A.

⁵ Getgáta; handritin hafa »á þat«.

Þeim komi várr eða verra
 (vera mun skollr) er ollu
 (langa hrið með lýðum)
 landrekstr at fjörgrandi.¹

Eptir þat talaði Kolbeinn til Gizurar, at hann skyldi taka við Sturlu ok láta hann fara útan með sér. Gizurr vill þat eigi. Höfundur vísunnar segir »várr landrekstr«, og sjest á því, að hann var einn af þeim, sem gjörð Kolbeins gerði landrækan. Enn nú var enginn af þeim, sem utan vóru reknir, við þennan, atburð, nema Sturla, svo að vísan hlýtur að vera eftir hann. Hverjum getum vér þá trúað til þess öðrum enn honum að hafa tilfært þessa vísu, sem »eigi var á lopt haldit?«²

Sturla fór nú norður með Kolbeini. Enn þá komu vinir hans að vestan og ljét Kolbeinn hann þá lausan gegn því, að hann og þeir, sem að vestan komu, ynnu sjer trúnaðareiða. Frá vesturfærð Sturlu og heimkomu, er sagt á þessa leið: »Sturla fór þá norðan. Ok er hann kom í Hrutafjörð á Borðeyri, vóru þar nýkomnir af hafi Þorfinnr ok Arnbjörn, ok höfðu orðit aptreka. Þar var með þeim Svarthöfði ok Hrafn mágr hans. Þeir skyldu þar útan hafa farit. Sturla kom heim nokkrum nóttum fyrir Mártumessu ína síðari. Nokkuru síðarr kómu þeir norðan, Lambkárr ábóti ok Einarr skálphæna; skyldu þeir sjá eiða at Strendum ok Saurbæingum. Sturla fór með þeim út til Skarðz at treysta vináttu Snorra prests ok vina hans. Nú er þeir Sturla vóru at Skarði, var þar sögð skipkváma ór Eyjafirði; var þar kominn út Þórðr Sighvatsson. Það þarf varla að benda

¹ Síðari vísuhelmingurinn er lagfærður af Konr. Gíslasyni í Njálu II, 915. bls. Jeg tek saman: »Skjótt mun ek vinna svarat (= svara) skökkum sáttum. Orðskæðr skjaldlinnz—élsveigir dregr eigi þat á græði. Þeim komi várr landrekstr, er ollu, at fjörgrandi eða verra. Vera mun skollr langa hrið með lýðum«. Að »draga e-t á græði« hygg jeg sje talsháttur, sem þýði sama sem að »draga dul á e-t«, og að afskrifari, sem þetta vakti fyrir, hafi skift um röð orðanna »þat á«. Eiginlega þýðir talshátturinn »að draga eitthvað á sjó«, s: svo að það sökkvi í kaf, haft um þann, sem vill koma einhverju undan, eins og t. d. þjófur fóla. Skyldur er talshátturinn að »kasta (varpa) á glæ«, enn hafður í nokkuð annari þýðingu.

² Sturl.¹ II, 258.—259. bls. ² I, 407.—408. bls.

á það, að öll þessi frásögn er sögð frá sjónarmiði Sturlu. Hin auðkendu orð sýna það nógu berlega.¹

Þá heldur sagan áfram að segja frá Þórði kakala, segir mjög stutt frá ferð hans suður um land að Keldum og eins frá vesturferðinni, þangað til hann kom í Hvamm til Svertings. »Fór hann (þ: Svertingr) með þeim fyrst² á Staðarhól. Tók Sturla vel við þeim. Átti Svertingr allan hlut í að draga saman vináttu með þeim frændum. Var þat ok auðvelt«. Hjer endar Íslendinga saga í miðju kafl. Merkilegt er, að hjer er ekki sagt greinilega frá ferð Þórðar, fyr enn hann kemur í grend við Sturlu, og að getið er um, að nágranni Sturlu hafi fylgt þeim Þórði, er þeir komu til hans. Þórðar saga segir mjög nákvæmlega ferðasögu Þórðar, enn fylgdar Svertings er þar að engu getið, og ekki er hans getið við tal þeirra frænda. Þetta er eitt af því sem sýnir, að Sturla hefur samið Íslendinga sögu, og að Þórðar saga hlýtur að vera eftir annan mann.³

Vjer höfum nú rakið þá viðburði í Íslendinga sögu, sem Sturla er viðstaddur, og sýnt að frásögnin um þá ber þess víða menjar, að hann er höfundurinn. Enn það er ýmislegt fleira, sem bendir í sömu átt. Svo er t. d. getið um andlát Þóru, móður Sturlu, frillu Þórðar, föður hans, og er Íslendinga saga þó ekki vön að geta um andlát slíkra kvenna.⁴ Líka er sagt frá því, að Snorri Sturluson hafi tekið undir sig alla gripi þá, er Guðný, móðir hans, hafði átt, er hún andaðist, enn hún hafði áður gefið þá alla »Sturlu, sóstra sínum, syni Þórðar«.⁵ Það er víðar, að Íslendinga saga getur um ýmislegt, sem snertir fjárhag Sturlu beinlínis eða óbeinlínis, og hef jeg áður minzt á frásögnina um erfðatilskipun föður hans og um það, hverju Sturla tók við, er hann settist að Sauðafelli, svo og (í þættinum um Áróns sögu) að sagan segir frá því, hvernig Sturla Sighvatsson eignaðist Valshamarseyjar, er síðan komust í eigu Þórðar, föður Sturlu. Þar sem sagan segir frá því, að Ingimundr Jónsson nam

¹ Sturl.¹ II, 259.—260. bls. ² I, 408.—409. bls.

² vantar í 122A.

³ Sturl.¹ II, 260. bls. ⁴ I, 409. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 81, ⁵ I, 265. bls.

⁵ S. st.

Jóreiði Hallsdóttur, er síðar varð tengdamóðir Sturlu, brott frá Tungu til Sandafells með tilstyrk Sturlu Sighvatssonar, er þess getið, að Jóreiðr hafi ekki viljað giftast, »þvíat hón vildi eigi ráða fé undan dóttur sinni« (er síðar varð kona Sturlu Þórðarsonar).¹ Líka er sagt mjög greinilega frá, hvernig Þórðr, faðir Sturlu, komst að Hvammslandi.² Enn fremur er þess getið í sögunni, er Þórðr ljet af hendi hundrað hundraða við Jón murt Snorrason fyrir arf eftir ömmu Jóns, Hróðnýju Þórðardóttur, sem hafði verið frilla Þórðar.³ Og fleira mætti til færa. Höfundur Íslendingasögu hefur verið gagnkunnugur í Björgvin. Það sjest á því, að sagan segir, að Jón murtr hafi haft herbergi »fyrir norðan Kristskirkju í Björgvin, þar sem nú eru prestahús«, og að hann hafi verið jarðaður »at Kristskirkju, þar sem nú er sönghússveggrinn«.⁴ Enn um kunnugleika Sturlu í Björgvin getum vjer ekki efazt, þar sem hann var svo lengi í Noregi við hirð konungs, sem löngum sat í Björgvin,⁵ og þar tók Sturla land í Noregi, er hann fór utan árið 1263.⁶ Kunnugleiki höfundarins við Breiðafjörð, á Snæfellsnesi og Mýrum og í Borgarfirði lýsir sjer svo víða, að óþarfi er að benda á það. Merkillegt er það og, hvernig sagan afsakar óbeinlínis með orðalagi sínu ósamlyndið milli Þórðar, föður Sturlu, og Helgu konu hans: »Þórðr bar eigi auðnu til at fella svá mikla ást við Helgu, sem vera átti, ok kom því svá, at skilnaðr þeirra var görr«.⁷ Einkennileg er og frásögnin frá samningum þeirra fedga Böðvars og Þórðar við Órækju, þegar Órækja kvíaði Böðvar á borginni suður frá Hörgholti og tók sjálfðæmi af honum: »En Böðvarr var góðgjarn, ok gekk hann til festu við þenna skildaga. Reið hann síðan norðr yfir heiði ok fann föður sinn í Akrey ok fýsti hann mjök sætta; segir, at Órækja mundi allgóðr drengr af verða, ef undir hann væri lagt. En Þórðr segir hann skyldu enga drengskaparraum af því hafa at dæma um mál hans, því at hann

¹ Sturl.¹ II, 88. bls. ² I, 271. bls.

² Sturl.¹ II, 87. bls. ³ I, 270. bls.

³ Sturl.¹ II, 116. bls. ⁴ I, 292. bls., sbr. Sturl.¹ I, 194. bls. ⁵ I, 197. bls. Jón var sonur Herdisar, dóttur Hróðnýjar og Bersa hins auðga Vermundarsonar (Sturl.¹ I, 50. bls. ⁶ I, 190. bls.).

⁴ Sturl.¹ II, 124.—125. bls. ⁵ I, 299.—300. bls.

⁶ Sbr. Fms. X, 155.—163. bls.

⁷ Sturl.¹ III, 303. bls. ⁸ II, 269. bls.

⁹ Sturl.¹ I, 194. bls. ¹⁰ I, 197. bls.

lész honum aldri skyldu sjálfðæmi selja, en það sonu sína fara með máli sínu sem þeim líkaði.¹

Vjer höfum nú tekið fram svo mart, sem sýnir, að Sturla er höfundur Íslendinga sögu, að engum mun frammar detta í hug að efa það, að hún sje samin af honum, eða að vitnisburðir þeir, sem eigna honum »Íslendinga sögu« (eða »Íslendinga sögur«), eigi við þessa sögu og enga aðra. Næst munum vjer líta á heimildarmenn sögunnar.

Í fyrri hluta sögunnar, þangað til Sturla sjálfur kemst til vits og ára, er helzti heimildarmaðurinn auðsjáanlega Þórðr, faðir Sturlu. Þetta er að vísu óviða tekið fram beinlínis, enn því oftar má lesa það á milli línanna. Fyrst munum vjer benda á þá staði, þar sem beinlínis er vitnað í sögn Þórðar.

Þegar aðförin að Guðmundi biskupi stóð til veturinn eftir Viðinessbardaga, vildi Sighvatr fá Þórð bróður sinn til ferðar með sjer, og hittust þeir í Hitardal. Segir sagan greinilega frá tali þeirra, og lauk því svo, að þeir skildu fálega. »Ok sagði Þórðr svá«, segir sagan, »at síðan þótti honum aldrigi hafa orðit frændsemi þeirra slík sem áðr«.²

Sumarið 1224 hafði Snorri heim Hallveigu Ormsdóttur og gerði við hana helmingarfjelag. Hafði hann þá miklu meira fje enn nokkur annar maður á Íslandi. »En eigi hafði hann ráð Þórðar, bróður síns, við þetta. Ok hann sagði svá, at hann lész ugga, at hér af mundi honum aldrtila leiða, hvárt sem honum yrði at skaða vötn eðr menn«.³

Það er einkennilegt við báða þessa staði, sem nú vóru greindir, að þeir vitna ekki beinlínis til Þórðar sem heimildarmanns fyrir því, að viðburðirnir, sem sagt er frá (tal bræðranna og fjelag þeirra Snorra og Hallveigar) hafi átt sjer stað, heldur segja að eins frá, hvern *dóm* Þórðr hafi lagt á viðburðinn eða á afleiðingar hans. Enn enginn getur þó efazt um, að höfundur-

¹ Sturl.¹ II, 162. bls. ² I, 330. bls.

² Sturl.¹ II, 9. bls. ³ I, 219. bls.

³ Sturl.¹ II, 88. bls. ⁴ I, 266. bls.

inn hlýtur á báðum þessum stöðum að hafa haft frásögnina frá Þórði. Það má því einnig ganga að því vísu, þar sem lík frásögn um samtali Þórðar við aðra menn eða forspá hans um óorðna hluti kemur fyrir, að Þórðr hafi verið heimildarmaður höfundarins, þó að það sje ekki beinlínis tekið fram.

Jeg tel því víst, að Þórðr hafi sagt höfundinum frá samtali þeirra bræðra, Snorra og Þórðar, um Snorrungagoðorð, sem 57. k. segir frá,¹ og frá því, er hann fann Sighvat bróður sinn í Ljáskógum haustið 1227 (67. k.), »ok var Sighvatr enn kátasti, meðan þeir töluðu um hesta ok lausnartíðendi, en er þeir skyldi tala um mál sín, máttu þeir eigi við talask ok skildu ósáttir.«² Sagan um fund og viðtali Snorra og Þórðar undir Hrauni árið 1228 (70. k.) er og eflaust frá Þórði,³ og sama er að segja um eintali þeirra Þórðar og Þorvalds Vatnsfirðings, sem sagt er frá í sama kapítula; í talinu við Þorvald kemur fram forspá Þórðar, er hann bað hann varast Hrafnssonu og⁴ sagði: »Opt veltir lítill þúfa miklu hlasi.«⁴ Merkillegt í þessu efni er og viðtali Þórðar við Þorvald Gizurarson á þingi 1232, þegar sættin komst á alt í einu milli Snorra og Kolbeins unga, og Órækja skyldi fá Arnbjargar systur Kolbeins: »Þorvaldr Gizurarson spurði Þórð Sturluson, hvat hann ætlaði, hví mundi sættin svá skjótt hafa saman gengit, síðan er þeir gengu ór milli at fara?⁵ „Eigi veit ek“, segir Þórðr, »en uggi ek, at Snorri bróðir minn muni nú hafa gört vinaskipti, ok selt vináttu Sighvatz ok Sturlu, en tekit við vináttu Kolbeins, er mik uggir, at vér frændr munim mesta rimmu af hljóta áðr lýkr“. Þorvaldr svarar: „Undarlegt þykkir mér, er Kolbeinn vill gipta systur sína skilgetna hórkonu-syni Snorra. En þat er satt, sem mælt er, at sjálfr veit górst, hverjum varningi verja á“. Hjer kemur einnig fram getspeki Þórðar um ókomna hluti.⁶ Líkt þessu er einnig viðtali Þórðar við Sighvat, þegar þeir Sighvatr og synir hans fóru að Snorra um páska árið 1236. »Veitti hann (þ. Þórðr) Sighvati átölur miklar, um þat, er hann fór at bróður sínum á hátíðum, ok

¹ Sturl.¹ II, 82. bls. ² I, 265.—266. bls.

² Sturl.¹ II, 96. bls. ³ I, 278. bls.

³ Sturl.¹ II, 99. bls. ⁴ I, 280. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 99.—100. bls. ⁵ I, 281. bls.

⁵ Það er áður sagt í sögunni, að þeir Þórðr og Þorvaldr hafi reynt að miðla málum enn gefið upp meðalgönguna.

⁶ Sturl.¹ II, 141. bls. ⁷ I, 313.—314. bls.

segir, at hann mundi stór gjöld fyrir slíkt taka af guði, gamall maðr. Sighvatr tók undir í gamni ok með nökkurri svá græð: „Hvárrgi okkarr þarf nú at bregða öðrum elli. Eðr hvárt górisk þú nú spámaðr, frændi“. Þórðr svarar: „Engi em ek spámaðr, en þó mun ek þér verða spámaðr: „Svá mikill sem þú þykkisk nú, ok trúir á mátt þinn ok sona þinna, þá munu fáir vetr líða, áðr þat mun mælt, at þar sé mest eptir sik orðit“. „Reiðr ertú nú, frændi“, segir Sighvatr, „ok skal eigi marka reiðz mannz mál; kann vera okkr talisk betr annat sinn, þá er vit erum báðir í góðu skapi“. Reið Þórðr þá í brott¹. Meðan þetta gerðist, var Sturla fyrir vestan, svo að ekki gat hann hlýtt á þetta, og er þá auðráðið í það, að enginn annar enn faðir hans sjálfur hefur sagt honum frá þessu tali, sem eflaust hefur farið fram undir fjögur augu, og eru allar líkur til, að orðin sjeu ekki úr lagi færð — svo vel lýsa þau lundarfari beggja þeirra bræðra. Hjer kemur einnig fram getspeki Þórðar.

Vjer höfum sjeð, að sagan ber Þórð sjálfan beinlínis fyrir því, að aldrei hafi frændsemi þeirra bræðra Sighvats og Þórðar verið slík sem áður, eftir það að Þórðr tók svo slæga undir áskorun Sighvats að fara með honum að Guðmundi biskupi. Af þessu má ráða, að Þórðr muni einnig vera heimildarmaður að því, sem sagan segir á öðrum stað (í 4. k.): „þá² var svá ástugt³ með þeim bræðrum, at nær þóttisk hvárrgi mega af öðrum sjá⁴.

Í þættinum um Arónssögu hef jeg tekið það fram, að Íslendinga saga segir mjög greinilega frá ýmsum þeim atburðum úr sögu Áróns, sem gerðust í Eyrarsveit. Meðal annars er það tekið fram, að Árón hafi hrundið út skipi því, er hann fór á suður yfir Breiðafjörð, og það rekið „á Eyri til Þórðar⁵“. Það getur verið, að Sturla hafi sjálfur munað eftir þessu atviki — hann var þá 10 vetra — enn hitt er eigi ólíklegra, sem vjer höfum haldið fram í þættinum um Áróns sögu, að hann hafi haft þessa sögn frá föður sínum.

¹ Sturl.¹ II, 177.—178. bls. ² I, 342. bls.

³ o: á æskuárum þeirra, meðan Sighvatr undi hvergi nema á Stað með Þórði.

⁴ Svo stendur í 122A, og er það líklega upphaflegra enn „ástúðlegt“ sem stendur í hðr. í Brit. Mus.

⁵ Sturl.¹ I, 194. bls. ² I, 197. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 85. bls. ² I, 268. bls.

Sagan segir oft mjög nákvæmlega frá þeim viðburðum eða málum, sem Þórðr var við riðinn, og ber frásögnin sumstaðar menjar þess, að hún muni vera frá Þórði. Skal jeg nú greina nokkur dæmi.

Í 4. k. segir frá því, er þeir Sturlusynir fjórir, Björn, Sveinn, Þórðr og Sighvatr, fóru vestur til Saurbæjar til að mæla eftir Jón hinn óða. »Þeir gistu í Hvammi at Guðnýjar, ok fóru þau öll samt til laugar í Sælingsdal«. Þar urðu þeir Sturlusynir ósáttir við Hall Arason út af þjóf, sem þeir ætluðu að festa upp, enn Hallr skaut undan, og »varð Þórðr svá reiðr, at hann bað ganga at þeim. Guðný móðir hans hélt honum ok fleiri konur. Þá eggjaði hann bræðr sína, Svein ok Sighvat. Þeir Hallr hlaupa á heydes ok vörðusk þaðan. Þar vá Ámundi Bergsson þann mann, er Þórhallr hét. En er Þórðr vissi þat, lét hann hætta atsókninni«. Síðan segir frá því, að þeir hafi sættzt á víg Jóns óða. »Þórðr bætti ok þat víg, er Ámundi hafði vegit, ok settu því máli öllu«.¹ Hin auðkendu orð benda til, að þetta muni vera sagt frá sjónarmiði Þórðar, enda er enginn líklegri enn hann til að hafa sagt syni sínum þessa sögu.

Þá segir 5. k. frá Rauðsmáli. Það var hin fyrsta stóra þingdeila, sem þeir Sturlusynir, Sighvatr og Þórðr, voru við riðnir. Frásögnin er mjög ítarleg. Á þetta mál var sættzt sumarið 1197, »ok hélt Þórðr bótum upp fyrir Sighvat bróður sinn. Voru mælt gjöld á þingvelli at miðju sumri. Færði af hendi gjöldin Halldórr Oddzson, en við tók Leiðar-Ormr«.² Þessi mikla nákvæmni um gjalddagann og um það, hverjir milli fóru, bendir til, að frásögnin muni vera frá gjaldanda.

Í Rauðsmáli veittu Oddaverjar Sturlungum. Enn hin næsta þingdeila Sturlunga var við Oddaverja sjálfa. Það var eftirmálið eptir víg Ketils Eyjólfssonar, sem Sighvatr tók að sjer, en veggandinn var þingmaður Sæmundar í Odda. »Var um mál þessi alltiðrætt«, segir sagan í 7. k., »þvíat mönnum þótti þat in mesta nýjung, ef nokkurir menn vildi deila þingdeildum við Oddaverja í þann tíma . . . Þórðr Sturluson var í vináttu við Sæmund, ok hlítti mjök hans fortölum um þetta mál«. Hin auðkendu orð benda til, að Þórðr muni vera sögumaðurinn.³

¹ Sturl.¹ I, 195. bls. ² I, 197. bls.

² Sturl.¹ I, 195.—197. bls. ² I, 198.—199. bls.

³ Sturl.¹ I, 198.—199. bls. ² I, 200.—201. bls.

Í 20. k. segir frá viðureign Snorra Sturlusonar og Þorkels rostungs stýrimanns. Hafði Snorri látið taka upp mjöl fyrir Þorkatli, enn Þorkell vegið mann til hefnda. Sótti þá Snorri bræður sína, Sighvat og Þórð, til aðfarar með sjer að stýrimanni. »Var Sighvatr auðveldr í því, en Þórðr latti heldr«. Samt fóru þeir allir bræður að kaupmönnum, enn höfðu af verra og urðu frá að hverfa við svo búið. Kom hjer fram, að betra hefði verið að fara að ráðum Þórðar. Það er því eigi ólíklegt, að Sturla hafi haft þessa frásögn frá föður sínum, enda er hún talsvert nákvæm, svo að líkur eru til, að hún sje frá einhverjum af þeim, sem í aðförinni vóru.¹

Í 38. k. er sagt frá vígi Þórarins bónda í Snóksdal og eftirmálum eftir það, sem Þórðr tók að sjer. Frásögnin um afdrif málsins á þingi er allnákvæm, og sjerstaklega er þess getið, að Sighvatr, bróðir Þórðar, »var heldr andstreymr um eptirmálin, þvíat hónum þótti verra, at Þórðr hlutdeildi«. Líklegt er, að þessi frásögn sje höfð eftir Þórði.²

Í 39. k. segir sagan frá deilum þeirra Snorra og Magnúsar goða á alþingi, og er sumt í þeirri frásögn, sem virðist vera sagt frá sjónarmiði Þórðar. Fyrst lendir þeim saman austanmegin Óxarár Snorra og Oddaverjum. Sendir Snorri þá orð bræðrum sínum Þórði og Sighvati (sem vóru fyrir vestan ána). »Kómu þeir ok báðir með alla sína menn, ok þótti Sighvati Snorri eigi vel haldit hafa stöðunni, áðr hann kom til«. Þessi frásögn hlýtur að vera höfð eftir Sighvati sjálfum eða einhverjum í flokki þeirra bræðra, sem að koma. Síðar er sagt, að allir höfðingjar hafi sent heim eftir liði, enn um Þórð einn er þess getið *hvern* hann sendi, *hvað sá maður var lengi á leiðinni, hversu skjótt Böövarr*, sonur Þórðar, *brá við*, og *hvar orðsendingin um*, að sættir hefðu á komizt, *hitti Böövar*. Hjer er auðsjeð, að böndin berast að þeim föðgum Þórði og Böövari.³

Pegar Snorri fór utan árið 1218, er sagt (í 40. k.), að hann hafi falið Þórði bróður sínum alt fje sitt til varðveislu, enn sett móður sína Guðnýju fyrir búið í Reykjaholti; »hón hafði verit áðr fyrir búi Þórðar sonar síns at Stað eðr á Eyri«. Líklegt er, að þessi frásögn sje eftir Þórði.⁴

¹ Sturl.¹ I, 223.—224. bls. ² I, 210.—211. bls.

² Sturl.¹ II, 41.—42. bls. ³ I, 231.—232. bls.

³ Sturl.¹ II, 44.—45. bls. ⁴ I, 233.—235. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 48. bls. ⁵ I, 237. bls.

Áður hef jeg minzt á, hve nákvæmlega sagan segir frá því (í 61. k.), er Þórðr keypti Hvamm. Síðar í sama kapítula er sagt frá því, að Sturla Sighvatsson hafi látið efna til virkis í Dölum »um vórit, er Þórðr Sturluson fór búi sínu í Hvamm«. Hjer er frásögnin miðuð við flutning Þórðar, og því líklega frá honum. Enn þá ljósar kemur hið sama fram í lok kapitulans, þar sem sagt er, að Snorri hafi farið að heimboði í Hvamm þetta sumar, og að Ingimundr skíðungr hafi komið þar úr Dölum handan þann dag, er Snorri ætlaði heim á leið, »ok sá menn ekki örendi hans. Var mönnum grunr á, hvárt Sturla mundi eigi vilja finna Snorra, er hann færi suðr. Því reið Þórðr með hönun með aðra þrjátígi manna upp undir Sópandaskarð. En Sturla sat heima ok gærði öngan gyss á sér ok hafði þó heldr fjölmennt«. Varla hefði nokkrum öðrum enn Þórði eða þeim, er hann sagði, dottið í hug að geta um þetta. Líka er þess getið í sama kapítula, að Þórðr hafi þetta sumar haft »húsastarf mikit í Hvammi«.¹

Hjer að framan hef jeg minzt á frásögnina um Jóreiðarmál í 62. k. og sýnt, að þetta mál snerti Sturlu persónulega, þar sem hann síðar gekk að eiga Helgu dóttur Jóreiðar. Enn mál þetta kemur honum líka við að öðru leyti, því að Þórðr faðir hans veitti Jóreiði að þessu máli, og er eigi ólíklegt, að Sturla hafi haft frá honum frásögnina um afdrif þess á þingi.²

Í 63. k. er þess getið meðal annars, að skip hafi komið í Hrútafjörð og á því Guðmundr biskup. Hafi þeir frændur Þórðr og Sturla Sighvatsson fundizt við skip og þá farið vel með þeim. »Tók sinn Austmann hvárr þeirra; fór í Hvamm Bárðr garðabrjótr, son Þorsteins kúgaðs, en Bárðr trébót fór til Saudafellz til Sturlu«. Þessi nákvæma frásögn er líklega frá Þórði. Þó getur verið, að Sturla hafi hjer farið eftir minni sínu, því að hann var kominn til vits og ára þegar þetta varð.³

Í 20. k. er það sagt, að Þórðr móðurbróðir Sturlusona hafi átt marga þingmenn um Akranes og upp um hjerað, og hafi honum þótt Þórðr Sturluson, systurson sinn, »leggja þingmenn undir sik,⁴ þá er hönun váru næst« og hafi hann því gefið

¹ Sturl.¹ II, 87—88. bls. ² I, 270.—271. bls.

² Sturl.¹ II, 88.—89. bls. ³ I, 271.—272. bls.

³ Sturl.¹ II, 90. bls. ⁴ I, 272. bls.

⁴ Svo í 122A og Resensbók, og er það því líklega rjettara enn sá

Snorra hálfir Lundarmannagoðorð, »ok skyldi hann halda þingmenn fyrir Þórði ok öðrum þeim, er á leitaði. En er Snorri hafði tekit við þingmönnum, þá þótti Þórði Bøðvarssyni hann meirr leita á vini sína, en áðr hafði Þórðr, bróðir hans, á leitat«. Blærinn á þessari frásögn er því líkur, sem hún sje frá Þórði.¹

Vjer höfum nú sjeð, að Sturla muni hafa haft sögur af föður sínum um marga þá viðburði, sem hann var við riðinn beinlínis eða óbeinlínis og gerðust fyrir minni Sturlu. Má þá geta nærri, að faðir hans hafi sagt honum mart fleira, sem hann var ekki við bendlaður, enn það er nú ekki framar hægt að greina. Líklegt þykir mjer þó, að hin nákvæma frásögn um það, hvernig Sighvati græddist fje, og um bónorð hans og brúðkaup (í 6. k.) sje frá Þórði.² Verið getur og að Sturla hafi haft frá föður sínum söguna um draum Guðnýjar, móður Þórðar, er hana dreymdi fyrir fæðingu Sturlu Sighvatssonar,³ enn um slíkt verður nú auðvitað ekkert staðhæft með vissu.⁴

Í sambandi við þetta skal jeg taka það fram, að sagan hefur þau orð eftir Þorvaldi Gizurarssyni, að sonum Páls biskups, Katli og Lopti, væri ólíkt farið, »kvað Ketil vilja mönnum hvatvetna gótt, en Lopt kvað hann mæla til manna hvatvetna gótt«. ⁵ Líklegt er, að Sturla hafi þessi orð ekki beinlínis frá Þorvaldi, heldur hafi Þórðr, faðir Sturlu, sagt honum þau eftir Þorvaldi, því að þeir voru aldavinir Þorvaldr og Þórðr. Líkt er um það, er sagan segir, að Guðmundr biskup hafi kallað Þorvald Gizurarson »undirrót allz ófriðar, er Kolbeinn (=: Tumason) görði hónum ok hans mönnum«. ⁶ Þetta hefur biskup líklega sagt Þórði, vini sínum, enn hann aftur Sturlu, því að þetta gerist löngu fyrir minni Sturlu.

Þá skal jeg taka fram þá menn aðra, sem höfundurinn

texti, sem báðar útgáfur Sturlungu hafa í meginmálinu eftir pappírshandritum (»göra þá skuldseigja«).

¹ Sturl.¹ I, 223. bls. ² I, 210. bls.

² Sturl.¹ I, 197.—198. bls. ³ I, 199.—200. bls.

³ Sturl.¹ I, 199.—200. bls. ⁴ I, 201.—202. bls.

⁴ Í þættinum um Resensbók hef jeg getið þess til, að Sturla hafi haft sögur um það af Þórði, að Halldóra, kona Sighvats, hafi eggjað Sighvat fram á móti Guðmundi biskupi. Sagan um þetta stendur að eins í Resensb., enn er slept í Sturl. (Bisk. I, 496. bls.).

⁵ Sturl.¹ I, 227. bls. ⁶ I, 212. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 4. bls. ⁷ I, 215. bls.

virðist hafa haft sögur af. Þeir eru fáir, sem beinlínis eru tilnefndir sem heimildarmenn. Í frásögninni um aðför Jónssona að Þorvaldi Vatnsfirðingi segir, að Þorvaldr hafi komizt undan út um þær dyr, sem *Brandr Jónsson* varðveitti, og er auðsjeð, að höf. hyggur það satt vera. En síðar segir hann: »Brandr lét aldri á sannask, at hann (þ: Þorvaldr) hefði þær dyrr út hlaupit, er hann hafði fyrir verit».¹ Brandr og Sturla Þórðarson voru systkinasynir. Í sögunni um víg Þorvaldssona, Þórðar og Snorra, stendur þessi grein í miðri lýsingu þeirra bræðra: »Svá sagði Sturla Sighvatsson, at sá þyrfti sér eigi til mannvirðingar at ætla eðr ríkis í Vestfjörðum, er í Dölum sæti, ef Þórðr væri í Ísafirði».² Enn vjer munum síðar sýna fram á, að Sturla Þórðarson hefur naumast frumsamið þann kafla sögunnar, sem hjer ræðir um, og því verður Sturla Sighvatsson ekki *beinlínis* talinn heimildarmaður nafna síns á þessum stað.

Í 147. k. segir sagan frá því, er Snorri fór út sumarið 1239 í hanni konungs, og að Skúli hertogi hafi haft hann í boði sínu, áður hann fór. »Vóru þá fáir menn við tal þeirra hertogans ok Snorra. Arnfinnr Þjófsson ok Óláfr hvítaskáld voru með hertoganum, en Órækja ok Þorleifr voru með Snorra. Ok var þat sögn Arnfinnz, at hertoginn gæfi Snorra jarlsnafn. Ok svá hefir Styrmir inn fróði ritat: 'Ártið Snorra fólgsnar-jarls'.³ En

¹ Sturl.¹ II, 78. bls. ² I, 258. bls.

² Sturl.¹ II, 133. bls. ³ I, 307. bls.

³ Jeg get með engu móti verið samþykkur Guðbr. Vigfússyni o. fl. um það, að þessi orð Styrmis eigi að þýða, að Skúli hafi gert Snorra að jarli yfir eyunni Fólgsn eða Fólskn á Norðmæri. Jarldæmin norsku voru ekki svo smá, enda hefði það verið hlægilegt, að gera Snorra að jarli yfir Fólgsn og senda hann svo til Íslands! Hafi Skúli gefið Snorra jarlsnafn, þá hefur hann gert hann að jarli yfir Íslandi, og það er ýmislegt, sem sýnir, að einhver slík launmál hafa farið á milli hertogans og Snorra. Fyrst og fremst er vitnisburður Styrmis ekki þýðingarlitill, því að hann var mjög handgenginn Snorra. Og í annan stað hafði Arnfinnr Þjófsson enga sýnilega ástæðu til að segja annað enn það, sem satt var, um þetta mál, enn það höfðu aftur á móti Íslendingarnir, sem við þetta tal voru, hafi þeir verið í vitorði um það, að hertogi gerði Snorra að jarli sínum yfir Íslandi, því að þetta gat konungur skoðað sem landráð við sig. Þegar Snorri fór út, var að því komið, að fjandskapurinn milli hertoga og konungs yrði að björtu báli, enda leið ekki á löngu, áður Skúli tók sjer konungsnafn (6.

engi þeirra Íslendinga lét þat á sannask fyrir oss. Af Arnfinni gat Sturla engar sögur haft beinlínis, því að hann var dáinn löngu áður enn Sturla kom til Noregs, enn í neðanmálgreininni hjer að framan hef jeg sýnt, hvernig honum líklega hefur orðið kunnug sögn hans. Hinir allir, sem hjer eru nefndir, vóru náfrændur Sturlu, Óláfr bróðir hans, Órækja bræðrunga og Þorleifr öðrum og þriðja við hann. Hjer er því einnig nær stefnt

nóv. sama haust). Má ætla, að jarl hafi sagt Snorra, hvað til stæði, og beðið hann halda Íslandi undir sig, ef hann gæti sigrað Hákon, og að Snorri hafi gengist undir það, ef hann gerði sig að jarli yfir landinu og fengi sjer í hendur brjef því til sönnunar. Hafa það þá verið undirmál með þeim, að ekki skyldi halda npp brjefinu á Íslandi fyr enn frjettist úr Noregi, hvernig uppreistin gega konungi gengi. Snorri var of varkár maður til þess, að hann ljeti nokkuð á þessu bera, fyr enn hann sæi, að öllu var óhætt. Enn nú fjell Skúli hertogi vorið eftir (24. maí) um það leyti, sem skip gengu til Íslands, og hefur þá þetta fallið um sjálft sig, og þeir sjelagar, sem við þessi ráð vóru riðnir, viljað halda því leyndu. Með þessu einu móti er það skiljanlegt, hvers vegna Hákon konungur kallaði Snorra landráðamann við sig í brjefi því, er hann skrifaði Gizuri þorvaldssyni, enn það segir Íslendinga saga berum orðum (Sturl.¹ II, 242. bls. ²I, 393. bls.); því að ekki gátu það landráð heitið, þó að Snorri færi út í banni konungs. Hefur Hákon eflaust fengið að vita um þessi launmál Snorra við hertogann hjá Arnfinni þjófssyni eða eftir sögusögn hans. Hefur þessi sakargift vafalaust staðið í brjefi konungs til Gizurar, og Arnfinnr verið borinn fyrir því. og þaðan hefur Sturla vitað um sögn Arnfinns. Enn þeir Órækja og Þorleifr hafa barið þetta niður til þess að standa ekki uppi sjálfir sem landráðamenn gegn konungi, og áttu þeir því hægra með það, sem Arnfinnr var þá dauður. Hann var veginn um vorið sama ár, sem Snorri var drepinn um haustið (Hák. s. Hák. 243. k. Fms. X, 2. bls.). einum vetri eptir fall Skúla hertoga. Jeg held því, að »fólgsnar-jarl«, þýði sama sem leyndarjarl eða launjarl, af því að þetta átti að fara leynt. Óláfr Þórðarson hafði og fylstu ástæðu til að dylja þess, að hann hefði verið í vitorði um þetta, því að hann hafði gengið úr flokki Skúla í lið með konungi nokkru eftir það, að Snorri fór heim (sbr. »Den tredje og fjerde grammat. afh. í Sn. E. Khavn 1884, formálann XXXIV. bls.). Verið getur og, að þeir Íslendingarnir hafi ekki vitað neitt um launmál hertogans og Snorra, heldur að eins Arnfinnr, sem virðist hafa verið einn af trúnaðarmönnum hertoga, og væri þá enn skiljanlegra, hvernig á því stendur, að vitnisburðum þeirra og Arnfinns ber ekki saman.

Sturlu Þórðarsyni.¹ Auk þeirra heimildarmanna, sem nú voru taldir, er og Árni Auðunnarson borinn fyrir einu litlu atviki í Hvammsreið Sturlu sumarið 1227, enn meginatriðin í þeirri frásögn hefur Sturla auðvitað haft frá föður sínum og heima-mönnum í Hvammi — sjálfur var hann þá á alþingi með Snorra.² Árni þessi var þá í sveit Sturlu og hefur verið bóndi í Dölum. Í 82. k. er þess getið, að hann hafi árið 1229 búið á Hornstöðum (í Laxárdalshreppi),³ enn síðar bjó hann undir Ytra-Felli⁴ á Fellsströnd.

Nú eru taldir þeir heimildarmenn, sem höfundurinn nafngreindir. Á einum stað vitnar hann til sagnar »Dalamanna«, enn nafngreindir engan.⁵ Nokkuð líkt er það, þar sem sagan segir frá því, er Sighvatr Sturluson kom í Stafaholt til Snorra bróður síns til að draga hann frá liðveizlu við Lept biskupsson: »En er Sighvatr kom vestr til Dala spurðu vinir hans, hvern veg farit hafði með þeim bræðrum. En Sighvatr sagði, at Snorri hefði öxi reidda um öxl, svá hvassa, at hann ætlaði, at hvetvetna mundi bíta, þá er þeir fundusk. Síðan tók ek hein ór þússi mínum ok reið ek í eggina, svá at öxin varð svá slæ, at hló móti mér, áðr vit skildum«.⁶ Hjer er óboinlínis vitnað til vina Sighvats í Dölum, enn enginn nefndur.

Einn af þeim mönnum í Dölum, sem Sturla virðist hafa haft flestar sagnir frá, þó að hann sje hvergi nafngreindur beinlínis sem heimildarmaður, er Torfi prestur Guðmundarson, sem bjó í Hjarðarholti. Það er sagt, að hann hafi ásamt Snorra presti Narfasyni frá Skarði verið við tal þeirra Sturlu Sighvatssonar og Þorvalds Vatnsfirðings, er þeir bundu vináttu sína sumarið 1223,⁷ og víðar er það auðsjeð, að Torfi er heimildarmaður um þá viðburði, sem snerta Sturlu Sighvatsson. Svo segir t. d. sagan nákvæmlega frá viðtali Torfa og Sturlu, er Torfi bað hann veita ásjá Þjóstarsi Austmanni og Þorgílsi Snorrasyni.⁸ Hann kemur fram sem milligöngumaður milli þeirra Þórðar Sturlusonar

¹ Sturl.¹ II, 231.—232. bls. ² I, 384.—385 bls.

² Sturl.¹ II, 95. bls. ³ I, 277. bls.

³ Sturl.¹ II, 120. bls. ⁴ I, 296. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 171. bls. ⁵ I, 337. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 105. bls. ⁶ I, 285. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 62. bls. ⁷ I, 249. bls.

⁷ Sturl.¹ II, 79. bls. ⁸ I, 263. bls.

⁸ Sturl.¹ II, 92. bls. ⁹ I, 275. bls.

og Sturlu eftir Hvammsförr.¹ Hann er sendur suður í Reykjaholt til Þorvalds Vatnsfirðings til að biðja Þorvald leita um sættir milli Sturlu og Snorra,² og eftir brennu Þorvalds Vatnsfirðings er hann aftur sendur til Snorra til að beiða Sturlu griða, og er sagt greinilega frá undirtektum Snorra, og að fundur var lagður í Norðurárdal með þeim Sturlu og Snorra. Á þann fund kom Snorri ekki, heldur sendi í sinn stað Þorleif Þórðarson og Styrmi hinn fróða til að selja grið og taka, og vildi Sturla þá ekki heldur selja griðin sjálfur, enn ljet Kálf Gilsson taka í hönd Þorleifi, enn Torfa prest í hönd Styrmi og mælti Styrmir fyrir griðum.³ Torfi var og við sáttafund þeirra Sturlu og Þorvalds-sona á Skálanesi: »Gekk Sturla í sker eitt ok Torfi prestur. Þeir bræðr gengu ok þangat ok tóluðu skamma stund«,⁴ og á hinum síðara sáttafundi þeirra í Holti í Önundarfirði var hann einnig: »Ok er Sturla vissi þetta, gengr hann út í melana ok Torfi prestur«. ⁵ Þegar Þorvaldssynir fóru sína síðustu ferð um Dali og ætluðu suður til Snorra, komu þeir við hjá Torfa presti og voru þar nætursakir, og er sagt mjög nákvæmlega frá viðtali hans við þá, og hvern Torfi sendi til að láta Sturlu vita um ferð þeirra, svo og hvað þeir bræður sögðu, er þeir vöknudu um morguninn í Hjarðarholti.⁶

Vjer komum nú að frásögninni um víg þeirra bræðra Þorvaldssona. Hún er öll svo nákvæm og greinileg og máluð með svo ljósum og lifandi litum, að hún hlýtur að vera eftir sjónarvott. Torfi prestur var hjer ekki við, svo að hún getur ekki verið eftir hann. Af þeim mönnum, sem við voru, er enginn líklegri til að hafa sagt frá þessu enn Halldórr bóndi Jónsson frá Kvennabrekku. Hann kemur víða þannig fram í þessari frásögn, að böndin berast að honum. Honum segir Sturla Sig-
hvatsson draum sinn, og hann ræður drauminn. Einkennileg er og þessi litla grein: »Atli Hjálms-son lagði til Halldórs Jónssonar frá Kvennabrekku, ok varð hann ekki sárr við. Þá kallaði Sturla: 'Þröngvi þeim fast!' Gördi Halldórr þá atgöngu ofan at garðinum, þar er helzt mátti atgöngu við koma hjá Lauga-

¹ Sturl.¹ II, 96.—97. bls. ² I, 278. bls.

² Sturl.¹ II, 98. bls. ² I, 280. bls.

³ Sturl.¹ II, 102. bls. ² I, 282.—283. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 122. bls. ² I, 297. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 122. bls. ² I, 298. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 130.—131. bls. ² I, 304.—305. bls.

Snorra. Frásögnin er mjög hlýleg til Þorvaldssona. Þetta kemur vel heim við það, að Halldórr sje sögumaðurinn, því að hann leitar um grið fyrir þá við Sturlu, og neitar að sækja lengur að þeim, þegar Sturla vill ekki gefa þeim grið. Öll frásögnin um þessa meðalgöngu Halldórs er bersýnilega sögð frá hans sjónarmiði: »Þá kallar Þórðr Þorvaldsson á Halldór Jónsson ok Illugasonu, at þeir skyldi leita um grið ok sættir fyrir hans hönd við Sturlu. Halldórr frétti, hvert efni hann gæfi til þess. Þórðr svarar: 'Ek vil bjóða útanferð mína man ek ok sverja at halda þetta allt'. Þá gengu þeir Halldórr til mótz við Sturlu ok segja honum boð þessi. Áttu margir menn hlut at Sturla lagði ekki til, meðan þeim var tíðast at tala um boðin, ok var heldr áhyggjusamleg. Síðan mælti hann til Halldórs:

'Trautt mun ek trúa þér,
troll! kvað Höskollr'.

'Fyrir hvat skal þenna kviðling hafa', sagði Halldórr. 'Þat er mark at þessu', segir Sturla, 'at eigi þarf griða at biðja, enda munu engi fásak, ok saki þér at fast'. 'Ekki munu vér nú at sækja hédan frá', sagði Halldórr, 'ok eru menn nú mjök unnir'. 'Verða munu þá aðrir til', sagði Sturla, þóat þér gangisk hugr við ræður þeirra'. Gørði Sturla sik þá reiðan, en Halldórr segir Þórði, at engi var kostur griða. 'Já, já', sagði Þórðr, 'eigi skal upp gefask at heldr'. Auðsjeð er, að Halldórr er hjer sú þunga-miðja, sem öll frásögnin hnígur að. Eftir þetta verjast þeir bræður enn um hrið, unz Þórðr gefur upp vörnina og rjettir spjótshalann út af garðinum, þar sem Halldórr var fyrir. Beiddi Halldórr þá enn Vatnsfirðingum griða, enn fjekk afsvar, og sagði Þórði, að hann mundi eigi grið fá. Síðar þegar Hermundr heggur fót undan Snorra Þorvaldssyni, segir Halldórr, »at þat var illt högg ok ómannlegt. Sturla kvað vera gótt ok drengilegt. Þegar þeir báðir bræður voru drepnir, mælti Sturla við Grím, er bjó í Snóksdal, að hann skyldi taka við líkum þeirra, enn hann færðist undan, »ok lézk vera myrkfælinn og líkblauðr. Sturla kvað hann auðvirðismann at meira. Halldórr frá Kvænna-brekku bað Sturlu eigi hrekja hann um þat, 'ok mun ek flytja lík til mín'. 'Gör þat sama', segir Sturla, 'þú munt brátt kalla þá helga'. Stigu þeir Sturla þá á bak, enn Halldórr flutti líkin

heim með sjer. Hjer sýnir frásögnin það líka berlega, að Hall-dórr er sögumaðurinn. Og það eru jafnvel líkur til að hann sje meira enn sögumaður. Það eru líkur til, að hann sje frum-höfundur þessarar frásagnar. Allur blærinn á henni virðist vera svo ólíkur öðrum pörtum Íslendinga sögu, að alveg stingur í stúf. Og einkum er lýsing sú á þeim bræðrum og förunautum þeirra, sem fer á undan frásögninni um bardagann, eins dæmi í allri Íslendinga sögu. Þessi einkennilega og nákvæma lýsing er nauðalik lýsingunni á þeim Bolla Bollasyni og fjelögum hans í Laxdælu, er þeir fóru að Helga Harðbeinssyni.¹ Munurinn er að eins sá, að í Laxdælu er lýsingin lögð í munn einni af persónum sögunnar (smalamanninum), og að þar er lýst þeim, sem að sóttu, en hjer þeim, sem verjast áttu. Af því að lýsingar þessar eru svo líkar og eru eflaust til orðnar í sama hjeradinu, liggur nærri að álykta, að þær sjeu annaðhvort báðar eftir sama höfund, eða þá að sá, sem samdi aðra lýsinguna, hafi haft hina fyrir sjer. Þegar betur er að gáð, virðist þó ólíklegt, að báðar lýsingarnar sjeu eftir sama höfund. Lýsingin í Laxdælu hefur á sjer nokkurskonar riddarasögubla, eins og Kr. Kálund hefur tekið fram,² og er það vottur um, að hún sje seint samin og líklega yngri en meginmál Laxdælu. Aftur á móti er lýsingin hjer í Íslendinga sögu svo að kalla laus við allt þess háttar. Jeg hygg því, að höfundur lýsingarinnar í Laxdælu hafi haft fyrir sjer lýsinguna í Íslendinga sögu. — Af þeim ástæðum,

¹ Laxd. 63. k. (útg. Kálund's 231. bls. og þar á eftir).

² Laxd., útg. Kálund's, formálinn XLII. bls. neðanmáls. Jeg tek til dæmis orðin: »Hann hafði allfagra hönd ok sterkligan handlegg, ok alt var hans látbragð kurteislegt; »var hann enn kurteisasti maðr; »grannligr ok kurteisligr; »ok hafa þeir kurteist lið mjök, Vestfirðingarnir«. Orðin *kurteiss* og *kurteisligr* virðast hafa átt upp á pallborðið hjá höfundinum. Merkilegt er það, að í lýsingunni í Íslendinga sögu er það sagt, að Snorri, son Loptz Markússonar hafi verið »kurteiss um hendr sínar«, og Snorri Þorvaldsson »kurteiss í ferð«. Fleira er það, sem líkt er í þessum tveimur lýsingum. Svo er það t. d. sagt um Þórð Þorvaldsson í Íslendinga sögu, að hann hafi verið »ljósjarpr á hár og fagrir lokkarnir«, en í Laxdælu um Þorleik Bollason, að hann væri »jarpr á hárslið ok ferr allvel hárit«. Þórði Heinrekssyni er svo lýst í Íslendinga sögu: »hann var *skrúfshárr* . . . riðvaxinn ok þó vasklegr maðr«. Líkt er í Laxdælu um Lamba Þorbjarnarson: »*skrúfshárr* ok heldr ósýnilligr ok þó garpligr«. Þessi síðasta líking getur varla verið sprottin af tilviljun einni.

sem nú vóru greindar, tel jeg það víst, að Sturla hafi ekki frum-samið frásögnina um aftöku Þorvaldssona, heldur einhver annar, líklega Halldórr Jónsson frá Kvennabrekku. Af því að sagan um þennan atburð er svo ítarleg, og sagt er frá hinum minstu smá-atvikum, er það líklegt, að Halldórr hafi fært hana í letur skömmu eftir viðburðinn, sem varð árið 1232. Er þá ekkert því til fyrirstöðu, að þessi frásögn Halldórs hafi getað legið fyrir höfundu Laxdælu, því að það er ekkert, sem sannar, að Laxdæla sje samin fyr en undir miðja öldina, og ef hinn síðasti kafli sögunnar, er segir frá hefndunum eftir Bolla Þorleiksson og frá Þorkatli Eyjólfssyni og Bolla Bollasyni, er yngri en meginsagan, sem sumt bendir til,¹ þá verður þetta enn rýmra. Enn hvernig er þá þetta rit Halldórs um fall þeirra bræðra komið inn í Íslendinga sögu? Það er auðskilið. Hjer að framan höfum vjer sjeð, að Sturla átti marga sögumenn í Dölum, og hefur Halldórr vafalaust verið honum kunnugur. Sturla hefur komizt að því, að Halldórr hafði skrifað um þennan viðburð og hefur fengið hjá honum rit hans, þegar hann setti saman Íslendinga sögu, og tekið það óbreytt inn í hana. Með þessu móti er hvort-tveggja auðskilið, bæði hvernig á því stendur, að þessi frásögn stingur svo í stúf við aðra kafa Íslendinga sögu, og hvað til þess kemur, að hún líkist svo mikið Laxdælu.²

Nú vik jeg aftur að því, er fyr var frá horfið, að benda á

¹ Sbr. athugasemdir Kálund's í formálanum fyrir Laxdælu-útg. sinni XL.—XLII. bls. Til þessa síðasta kafa sögunnar heyrir og eflaust það, sem sagt er um Helga Harðbeinsson í frásögninni um víg Bolla (Laxd. 55. k. útg. Kálund's 209. bls.), að hann hafi þerrað blóð af spjóti sínu á blæju Guðrúnar, »þvíat ek hygg þat«, sagði hann, »at undir þessu blæjuhorni búi minn höfuðbani«. Þetta er spádómur um það, sem á eftir fer, og heyrir því til hins síðari kafa. Merkillegt er, að þessi frásögn um Helga er mjög keimlík sögunni um fóthögg Snorra Þorvaldssonar í Íslendinga sögu. Þegar Helgi hafði þerrað blóðið á blæju Guðrúnar, segir Laxdæla, að »Guðrún leit til hans ok brosti við. Halldórr (o: Ólafsson) mælti: 'Þetta er illmannliga gert ok grimmliga'. Þegar Íslendinga saga er búin að segja frá því, að Hermundur hjó fótinn undan Snorra, stendur í sögunni: »Hann (o: Snorri) leit eigi til, þreifaði til stúfsins ok brosti við . . . Halldórr (o: Jónsson) sagði, í því, er Hermundur hjó, at þat var illt högg ok ómannlegt«. Getur það verið af hendingu að orðalagið er svo líkt?

² Sturl.¹ II, 131.—140. bls. ² I, 305.—312. bls.

heimildarmenn Sturlu. Í 69. k. stendur þessi frásögn. »Þat var eitt kveld, er Snorri sat í laugu, at talat var um höfðingja. Sögðu menn, at þá var engi slíkr höfðingi sem Snorri, ok þá mátti engi höfðingi keppa við hann sakir mægða þeirra, er hann átti. Snorri sannaði þat, at mágur hans vóru eigi smámenni. Sturla Bárðarson hafði haldið vörð yfir lauginni, ok leiddi hann Snorra heim. Hann skaut fram stöku þessi, svá at Snorri heyrði:

Eigut áþekkt mægi
orðvitr sem gat forðum
(ójafnaðr gefsk jafnan
illa) Hleiðrar stillir.¹

Til þess að skilja, hvernig á því stendur, að Sturla Bárðarson yrkir svo, verður að taka það fram, að þeir vóru hinir mestu óvinir, Þorvaldr Vatnsfirðingr og Sturla, því að Þorvaldr hafði látið fóthöggva hann,² og það er auðvitað ójafnaður Þorvalds, sem hann ykir um, enn vísan felur ekki í sér nein brizglyrði til Snorra. Sturla þessi var dóttursonur Hvammssturlu, og þá systursonur Snorra enn systkinabarn við Sturlu Þórðarson, og er eigi ólíklegt, að hann hafi sagt nafna sínum frá þessum atburði. Þess var eigi lengi að biða, að spá Sturlu Bárðarsonar um Þorvald rættist, því að rjett á eftir var Þorvaldr brendur inni. Sturla Þórðarson hefur þó líklega skoðað þessa vísu sem spádóm eigi að eins fyrir Þorvaldsbrennu heldur og fyrir afdrifum Snorra, því að það var mágur hans Gizurr, sem ljet drepa hann, og annar mágurinn, Árni óreiða, virðist hafa verið í aðförinni með Gizuri, og hinn þriðji, Kolbeinn ungi, var í vit-orði með hinum tveimur.

Í 132. k. er sagt frá viðtali þeirra Sighvats Sturlusonar og Más kumbalda, sem hitti Sighvat í Haukadal og virðist því hafa átt heima í Dölum.³ Þessi frásögn er mjög greinileg og er meðal annars sagt frá spá Sighvats um Sturlu son hans, að ef hann dræpi fæti, mundi hann drepa eigi alllitt. Þessi grein endar

¹ Sturl.¹ II, 98. bls. ² I, 279.—280. bls.

³ Sturl.¹ II, 72. bls. ² I, 257. bls.

³ Más er og getið í 75. k. Íslendinga sögu og bjó hann þá að Gnúpi (=: Núpi í Haukadalshreppi). Sturl.¹ II, 105. bls. ² I, 285. bls.

á orðunum: »Slikt var tal þeirra Más kumbalda ok mart annat«. Eflaust hefur Sturla haft þessa sögu frá Mávi kumbalda.¹

Á því yfirliti, sem nú hef jeg gefið yfir heimildarmenn Sturlu, sjest, að hann hefur haft flestar sagnir frá föður sínum en þar næst einnig frá frændum sínum og nágrönnum, einkum Dalamönnum, og ber alt þetta að sama brunni um það, að Sturla sje höfundur sögunnar.

Nú skal jeg aftur á móti taka sumt fram, sem í fljótu álitu virðist mæla á móti því, að Íslendinga saga sje eftir Sturlu. Henni ber ekki í öllum greinum saman við Hákonar sögu Hákonarsonar, sem þó er víst að Sturla hefur samið.

Í frásögninni um utanferð Sturlu Sighvatssonar árið 1233 eru tvær mótsagnir við Hákonar sögu. Fyrst og fremst er Skúli jarl hjer nefndur hertogi haustið 1233, en hann varð það ekki fyr en vorið 1237.² Og í annan stað er sagt, að Sturla hafi hitt Hákon konung í Björgvin og farið með honum til Túnsbergs, þegar hann kom úr suðurgöngu sinni, enn í Hákonar sögu segir, að Sturla hafi hitt konung í Túnsbergi. Enn þess ber að geta, að því er þennan hinn síðara stað snertir, að hjer ber Sturlungu-handritunum ekki saman. Grein þessi er nú ekki til á skinni, enn sum pappírshandrit hafa textann að efninu til eins og jeg gat áður, eða orðrjett þannig: »Fann Sturla Hákon konung í Björgyn ok fór með hönum til Túnsbergs ok tók hann allvel við hönum. Dvaldi hann þar lengi inn síðara vetr, er hann var í Noregi«. Þessi pappírshandrit heldur Guðbr. Vigfússon að sjeu runnin frá 122A, meðan sú bók var heil og mun það rjett. Enn í hdr. í Brit. Mus. og fleirum stendur: »Fann Sturla Hákon konung í Túnsbergi ok tók hann allvel við hön-um« o. s. frv. sem áður var sagt, og sama stendur í Resensbók, sem hefur tekið alla greinina um utanferð Sturlu eftir Íslendinga

¹ Sturl.¹ II, 198.—199. bls. ² I, 358.—359. bls.

² Annálar segja að visu, að Skúli hafi orðið hertogi árið 1238, og ætti það eftir því að vera rangt er Skúli er kallaður hertogi í Íslendinga sögu 181. k. það haust, sem Snorri Sturluson kom til Noregs (1237). Sturl.¹ II, 196. bls. ² I, 356. bls. Enn eftir tímatali Hákonarsögu varð Skúli hertogi vorið 1237, og mun það rjettara.

sögu. Þessum síðarnefndu handritum ber því saman við Hákonar sögu um það, hvar Sturla hafi hitt konung, og er sá textinn því vafalaust réttari, að því er það atriði snertir. Enn um hitt greinir öll *Sturlunguhandritin og Resensbók* á við Hákonar sögu, að hin fyrnefndu segja, að Sturla hafi dvalið »þar«, 3: í Túnsbergi, lengi hinn síðara vetur, er Sturla var í Noregi (3: 1234—1235), enn Hákonar saga segir, að konungur hafi fyrst setið í Túnsbergi »um vartit« 1234, síðan hafi hann farið norður til Björgvinjar »of sumarit«, þar hafi frú Inga, móðir hans, andast »fyri jólaöstu« og konungur síðan farið austur til Víkur og setið um veturinn í Ósló, enn getur þess ekki einu sinni að hann hafi komið við í Túnsbergi, þá því síður að hann hafi setið þar lengi um veturinn. Enn hins vegar segir Hákonar saga, að Sturla hafi komið »þetta sama haust« (3: 1234) og hitt þá konung í Túnsbergi.¹ Hvernig á nú að koma þessu saman? Hákonar saga er hér víst að öllu leyti rétt. Að eins verða menn að gæta þess, að þar sem sagan segir, að konungur hafi farið frá Túnsbergi norður til Björgvinjar »of sumarit«, þá á hún við, að hann hafi farið seint um sumarið eða með öðrum orðum ekki fyr enn um haustið. Konungur hafði nóg að starfa í Túnsbergi, því að sagan segir, að hann hafi látið »efla mjök steinmúrinn um bergit« og húsa konungsgarð og gera Ólafssúðina, og má ætla að það hafi ekki verið búið fyr enn um haustið. Þá um haustið hefur Sturla hitt konung í Túnsbergi, áður enn hann fór norður, og farið með honum til Björgvinjar og þar hefur hann dvalið með konungi um veturinn, þangað til konungur fór austur á jólaöstu. Með þessu móti kemur alt heim. Jeg bygg því, að hinn upphaflegi texti Íslendinga sögu á þessum stað hafi verið: »Fann Sturla Hákon konung í Túnsbergi ok fór með hönum til Björgvinjar ok tók hann allvel við hönum. Dvaldi hann þar lengi« o. s. frv. Pappirshandritin, sem frá 122A eru runnin, hafa að eins skift um bæjanöfnin, enn hinn handritaflökkurinn og Resensbók slept setningunni: »ok fór með hönum til Björgvinjar«. Verið getur og, að Sturla hafi fylgt konungi austur til Víkurinnar og setið hjá honum í Ósló. Það er ekki á móti Sturlungu,

¹ Hásk. s. Hásk. 179. og 180. k. Fms. IX, 434.—435. bls. (13. neðanmálsgrein við 434. bls. á að taka upp í textann). Icelandic Sagas ed. Guðbr. Vigfússon II, 157—158. bls.

enn Hákonar saga mælir heldur með því.¹ Íslendinga saga kemur því ekki í bága við Hákonar sögu á þessum stað, ef rjett er lesið.²

Í 131. k. Íslendingasögu er sú missögn við Hákonar sögu, að Íslendinga saga segir, að Skúli hertogi hafi farið úr Osló norður til Niðaróss um vorið *eftir* páska árið 1238, enn Hákonar saga *fyrir* páska.³ Þetta gæti vel verið misritun í Íslendinga sögu.

Hin eina verulega ósamkvæmni Íslendinga sögu við Hákonar sögu, sem ekki getur verið handritunum að kenna, er þá í því fólgin, að Íslendinga saga kallar Skúla hertoga árið 1233. Enn þessi villa er auðsjáanlega að eins sprottin af hugsunarleysi, sem öllum getur á orðið. Þeim manni, sem er orðinn vanur að nefna annan einhverju tignarnafni, hættir við að eigna honum það nafn, þó hann tali um manninn á þeim tíma, sem hann var ekki enn búinn að fá tignina. Þegar vjer segjum sögur af skóla-bræðrum vorum frá skólaárunum, er oss þá ekki hætt við að kalla þá »sjera«, ef þeir hafa síðar orðið prestar? Líkt stendur hjer á.

Þá er næst að rannsaka aldur sögunnar. Það er ýmislegt, sem sýnir, að hún er samin allöngum tíma eftir það, að þeir viðburðir, sem hún segir frá, áttu sjer stað.

Í 41. k. segir frá því, er Eyjólfur Kársson nam Guðmund

¹ Hák. s. Hák. 180. k. Fms. IX, 435. bls. 12. neðanmálsgr. Icelandic Sagas II, 158. bls.

² Sturl.¹ II, 147.—248. bls. ²I, 317.—318. bls. P. A. Munch, Det norske folks hist. III, 895. bls. heldur þó, að Sturla hafi ekki komið til konungs fyr enn seint um haustið, er hann var í Björgvin, og virðist hann ráða það af því, að Íslendinga saga segir, að hann hafi orðið samferða Páli biskupi úr Hamri suður og sunnan, enn Páll hafi ekki farið úr Rómaborg fyr enn eftir 11. okt., því að þá eru dags. brjef páfa um Eyna helgu, er Páll muni hafa haft sjálfur með sjer til Noregs. Enn ekki er ólíklegt, að þeir Páll og Sturla hafi farið á stað, áður enn brjef þessi vóru útgefin. Þegar Páll var orðinn viss um góð lok sinna mála hjá páfa, hefur hann líklega farið norður, en skilið eftir mann til að taka brjefin. Með þessu móti kemur alt heim.

³ Sturl.¹ II, 196. bls. ²I, 356. bls. Sbr. Hák. s. Hák. 194. k. Fms. IX, 458. bls.

biskup á brott úr búð Nordlendinga við Hvítá í Borgarfirði sumarið 1218. Hjer segir sagan, að búðirnar hafi verið »fyrir vestan Hvítá undir Þjóðólfs Holti, þar sem nú eru húsakotin«. Þetta hlýtur að vera fært í letur löngu eftir 1218, en ekki er nú unnt að ákveða, hve löngu eftir, því að vjer vitum ekki, nær búðirnar voru fluttar og »húsakotin« reist.¹

Sagan getur þess í 61. k., að Sturla Sighvatsson hafi látið »efna til virkis í Dölum, sem enn sér stað«. Þetta gerðist um vorið 1225, og hlýtur sagan að vera skrásett all löngu eptir þann tíma.²

Í 84. k. er sagt, að Jón murtr hafi haft herbergi »fyrir norðan Kristskirkju, þar sem nú eru prestahús« og verið grafinn »at Kristzkirkju, þar sem nú er sönghússveggurinn«. Þetta var um nýár 1231, og er því sagan samin löngu eftir þetta ár. Verið getur að norskir fræðimenn geti ákveðið þetta nákvæmar.³

Í 157. k. stendur þessi grein: »Órækja var réttur aðili eptir föður sinn at þeim lögum, sem þá voru á landi hér«. ⁴ Þetta kemur heim við Víglóða í Grágás. Þar segir, að »sonr manns frjálsborinn ok arfgengr (o: skilgetinn)« sje fyrst vígsakar aðili, þá faðir, ef sonur er eigi til, þar næst »bróðir samfeðri«, þá »bróðir sammæðri«, enn eftir bræður *sonur laungetinn*.⁵ Nú átti Snorri hvorki son skilgetinn nje föður nje bræður á lífi. Þegar hann dó, enn Órækja var laungetinn sonur hans, og var hann því rjettur aðili. Enn þegar norsk lög gengu yfir landið, þá hurfu aðildir vígsaka undir konung eða umboðsmenn hans, sýslumennina.⁶ Þetta getur því ekki verið skrifað fyr enn eftir það, að Járnsíða var lögleidd árið 1271 eða, rjettara sagt, ekki fyr enn 1272, því að árið 1271 var að eins lögtekin Pingfarar-bálkur lögbókarinnar og tveir kapitular úr Erfðabálki, enn Mannhelgi, sem hjer er undir komið, ekki fyr enn 1272. Takmörkin niður á við eru sjálfgefin með dauða Sturlu (árið 1284). Sagan hlýtur því að vera samin á árunum 1272—1284. Þetta kemur heim við það, að í 95. k. segir: »þá (o: árið 1233) var gör stofan í Reykjaholti«. Af þessum orðum má marka, að sama stofan hafi

¹ Sturl.¹ II, 50. bls. * I, 239. bls.

² Sturl.¹ II, 88. bls. * I, 271. bls.

³ Sturl.¹ II, 124.—125. bls. * I, 299.—300. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 243. bls. * I, 394. bls.

⁵ Konungsb. útg. I, 167.—168. bls. Staðarhólsb. 334.—335. bls.

⁶ Sbr. Járnsíðu, Mannh. 3. og 29. k.

staðið enn, þegar höfundurinn skrifaði þetta, og ef vjer gerum, að hún hafi staðið í 50 ár, þá er þetta skrifað fyrir 1283 — jeg tek þetta ekki fram, af því að þessi staður sanni nokkuð út af fyrir sig, því að það getur verið álitismál, hve stofan hafi staðið lengi, heldur að eins til að sýna, að hann er ekki í mót-sögn við þá niðurstöðu, sem jeg kemst að.¹

Það er og í alla staði líklegast, að Sturla hafi ekki samið Íslendinga sögu sína fyr en eftir það, að hann kom út með Járnsíðu árið 1271 og var skipaður lögmaður af konungi. Eftir þann tíma hafði hann frið og næði það, sem eftir var æfinnar, því að lögmannsembættið hefur víst ekki veitt honum mikið að starfa, nema meðan alþingi stóð yfir, og árið 1282 lét hann alveg af lögsögu.² Að vísu fór hann einu sinni utan á þessu tímabili, haustið 1277, enn hann kom aftur næsta vor, svo að ekki gengur nema einn vetur frá.

Eitt er það enn, sem sýnir, að Sturla hefur ekki ritað Íslendinga sögu fyr enn á hinum síðustu árum æfi sinnar, og það er, að hún endar í miðju kafl og er auðsjáanlega ekki fullgerð frá hendi höfundarins. Þórðar saga er að vísu áframhald hennar og tekur við, þar sem hún hættir, enn í þættinum um Þórðar sögu munum vjer sýna, að Sturla á ekkert í henni. Hvar endar þá Íslendinga saga? Hún endar einmitt í það mund, sem niðurlægning Sturlunga er sem mest, en yfirgangur Ásbirninga og Haukdæla gengur sem hæst. Sighvatr og synir hans eru fallnir í valinn á Örlygsstöðum. Snorri drepinn, Órækja rekinn utan og Sturla sjálfur hefur orðið að vinna það sjer til landsvistar að sverja Kolbeini unga trúnaðareið. Það er að eins eitt dauft vonarljós í öllu þessu svartnættismyrkri, útkoma Þórðar kakala. Það var hann, sem átti að hefna frænda sinna. Það var hanu, sem átti að reisa upp aftur merki Sturlungaættarinnar og hefja hana til meira gengis og valda, enn hún hafði haft nokkru sinni áður. Íslendinga saga segir síðast frá hrakningi Þórðar suður um land og vestur og komu hans til Sturlu á Staðarhól. Hjer dettur penninn úr hendi höfundarins. Enn er það líklegt, að hann hafi ætlað að hætta hjer, þegar hjól hamingjunnar fer að snúast upp á við aftur? Það er eigi að eins ólíklegt. Það er óhugsandi. Hjer hefur því dauðinn kallað Sturlu Þórðarson burt

¹ Sturl.² II, 145. bls. ² I, 316. bls.

² Safn til s. Ísl. II, 39.—42. bls.

frá riti sínu ófullgjörðu, og styður þetta það, sem áður er sýnt, að hann hefur skrifað Íslendinga sögu á hinum síðustu árum æfi sinnar.

Það er ekki tilgangur þessarar ritgjörðar að rekja æfisögu Sturlu Þórðarsonar. Það hefur verið gert áður, og gert vel. Hjer mun jeg að eins í fáum orðum reyna að lýsa honum sem sagnamanni.

Vjer höfum áður sýnt, að Íslendinga saga er framhald Sturlu sögu og hefur verið áföst við hana frá upphafi. Tilgangur höfundarins hefur verið að segja frá helztu viðburðum í sögu landsins eftir dauða Hvamms-Sturlu alt fram á sína daga. Af öllum þeim sögum, sem Sturlungusafnið nær yfir, er hún hin eina, sem reist er á svo breiðum grundvelli, og má að því leyti setja hana við hliðina á Íslendingabók Ara, Landnámu og Kristnisögu. Hinar allar sögurnar í Sturlungu eru einstakra manna sögur. Samt sem áður er nafnið »Íslendinga saga« (eða »Íslendinga sögur«) ekki með öllu sannnefni, því að rit Sturlu kemur mjög lítið við sögu Austfirðingafjórðungs, og hvergi nema þar sem saga þessa fjórðungs gripur inn í sögu hinna fjórðunganna. Þetta er eðlileg afleiðing af því, að Sturla var ókunnugur á Austfjörðum, ólst upp, lifði og ritaði á öðru landshorni. Austfirðir voru og um þetta leyti eins og nokkurs konar land út af fyrir sig, sem tók lítinn þátt í deilum og málum hinna fjórðunganna, svo að saga Austfjarða hefði í rauninni að eins orðið hjerads saga, sem mundi hafa slitið sundur þráðinn í sögu Sturlu, ef hann hefði tekið hana inn í rit sitt.

Eftir því sem nú er unt um að dæma, verður ekki betur sjeð, enn að Sturla fullnægi hinni fyrstu kröfu, sem gera ber til góðs sagnaritara, að hann vilji ekki segja annað enn það, sem satt er, og vilji segja allan sannleikann. Hann segir eigi að eins kost, heldur og löst á sínum nánustu vinum og ættlingjum, t. d. á Snorra og Órækju, og jafnvel á föður sínum.¹ Mjög sjaldan lýsir hann beinlínis þeim mönnum, sem við söguna koma. Enn hann kann þá íþrótt að láta verk þeirra og orð lýsa þeim svo, að lesandinn fær ljósa hugmynd um geðslag þeirra og

¹ Sbr. það, sem jeg áður hef tekið fram um heimilislíf Þórðar og ósamlyndi hans við Helgu konu sína.

lyndiseinkunn. Með einni lítilli smásögu dregur hann oft upp svo skarpa og lifandi mynd af þeim manni, sem hann vill lýsa, að það er eins og vjer sjáum manninn standa beran og afklæddan frammi fyrir oss og skiljum eðli hans miklu betur enn af langri lýsingu. Þessar myndir brenna sig svo inn í minni lesandans, að þær gleymast aldrei. Jeg skal að eins taka fram eitt dæmi af mörgum, frásögnina frá viðtali þeirra feðga Sturlu og Sighvats eftir bardagann í Bæ.¹ Allir binir helztu menn sögunnar, Þórðr, Sighvatr, Snorri, Sæmundr í Odda, Þorvaldr Gizurarson, Sturla Sighvatsson, Órækja, Gizurr o. s. frv., koma fram hver í sínum sjerstaka ham, ef svo má að orði kveða, hver með sínu einkennilega lundarfari. En einkum hefur honum þó tekizt upp að lýsa þeim feðgum Sighvati og Sturlu. Hvar sem Sighvatr kemur fram, þá er alt af sami glaðvæðar og góðmensku bragurinn á honum, og það jafnvel þegar metorðagirnd hans og sonar hans leiðir hann til óhæfuverka, eins og t. d. þegar hann fer að Snorra bróður sínum, og vjer skiljum vel, að slíkur höfðingi hefur hlotið að vera vinsæll í hjeraði og elskaður af mönnum sínum, og furdum oss ekki á því, sem sagan segir, að nafni hans Sighvatr djákn Runólfsson lagðist yfir hann, þegar unnið var á honum á Örlygsstöðum, til að hlífa honum, og ljét fyrir hann lif sitt. Það er auðsjeð, að Sturla Þórðarson hefur í æsku sinni dáðzt að nafna sínum Sturlu Sighvatssyni, fyrir hið mikla líkamlega atgjörfi hans, og kemur það einkum fram í frásögninni um það, er Sturla reið á þing árið 1229 (sbr. áður). Enn ókostir hans koma engu síður fram í sögunni: takmarkalaus metorðagirnd, fljótfærni (t. d. í samningunum við Hákon konung), skammsýni (t. d. í allri aðferð hans við Gizur, er hann tók hann við Apavatn), grimd (t. d. við Órækju) og ljettúð og fyrirhyggjuleysi (t. d. í sögunni um Örlygsstaðabardaga). Áður hef jeg tekið það fram, að Sturlu hættir sumstaðar við að halla á Gizur í frásögninni, enn þó er lýsing hans á Gizuri eflaust rjett og sönn í flestum aðalatriðum.

Frásögnin er alstaðar ljós og lipur, málið breint og fagurt. og öll ber sagan hinn sama rammislenzka sögubla, sem nálgast hina munnlegu frásögn. Guðbrandur Vigfússon segir í formálanum fyrir Sturlungu-útgáfu sinni, að orðfærið á Íslendinga sögu lýsi

¹ Sturl.¹ II, 194.—196 bls. I², 355.—356. bls.

meiri snild og þroska enn orðfærið á Hákonar sögu, og er það víst rjettur dómur.¹

Heimildir höfundarins hafa næstum eingöngu verið munnlegar frásagnir annara og endurminningar hans sjálfs, eins og vjer höfum sjeð hjer að framan. Enn auk þess hefur hann ef-laust notað brjef og skjöl, eins og tekið er fram í formálanum, sem stendur næst á eftir Sturlu sögu, líklega með orðum Sturlu sjálfs (sbr. hjer að framan 388.—393. bls.). Enn hann virðist ekki sjálfur hafa tekið nein slík skjöl upp í sögu sína, því að honum hefur þótt það lýta frásögnina og hefta straum hennar, eins og jeg áður hef tekið fram.

13. þáttur.

Um Þórðar sögu kakala.

Þórðar saga byrjar, þar sem Íslendinga saga endar, á útkomu Þórðar kakala árið 1242. Hún er þannig að efninu til beinlínis áframhald af Íslendinga sögu. Enn hún fer þó dálítið fram í tímann og segir frá hinum helztu viðburðum, sem gerzt höfðu rjett áður, enn Þórðr kom, til þess að það sjáist, hvernig á stóð, þegar hann bar að, og er því efnið framan af Þórðar sögu hið sama, sem í hinum síðustu kaþítulum Íslendinga sögu. Nú er það merkilegt, að Þórðar saga segir hjer sumt fyllra og sumt jafnvel öðruvísi enn Íslendinga saga, og mun jeg nú telja hið helzta, sem sögunum ber á milli.

Þórðar saga segir frá því, að Björn Dufgusson,² sem átti að fara utan ásamt bræðrum sínum, Svarthöfða og Kolbeini, eltir gjörð Kolbeins unga, hafi fengið landsvist hjá Kolbeini með því móti, að hann skyldi vinna honum trúnaðareið. Íslendinga saga getur ekki um þetta.

¹ Sturl.² Prolegg. cvi. bls.

² Þeir vóru tveir bræðurnir, sem hjetu Björn, var annar nefndur Björn kægill eða Kægilbjörn enn hinn Björn drumbr. Þetta er líklega Kægilbjörn, því að líklegt er, að hann hafi verið með Órækju að vígi Klængs, sem þeir fjelagar vóru gerðir landrækir fyrir, heldur enn Björn drumbr, er virðist hafa verið friðsamur maður og gætt bús í Hjarðarholti, enn bræður hans vóru alltaf í herferðum með Sturlungum, frændum sínum.

Þórðar saga segir, að Sturla Þórðarson skyldi annaðhvort fara utan eða fá 11 hina beztu menn úr Vestfirðingafjórðungi með sjer til að vinna Kolbeini *tylftareid*, að hvorki Sturla nje nokkur þeirra skyldi fara móti Kolbeini, við hverja sem hann ætti. Íslendinga saga segir að visu frá því, að bændur hafi komið að vestan til að leysa Sturlu, og að bæði þeir og Sturla hafi svarið Kolbeini *trúnaðareida*, enn hún getur þess ekki, að þeir sem að vestan komu hafi verið ellefu, eða að þetta hafi átt að vera tylftareidur, og á henni verður ekki betur sjeð, enn að þeir sem vestan komu hafi að eins verið 7, sem hún greinir alla með nafni, og af þeim hafi einn (Ketill prestur Þorláksson) ekki svarið eiðinn. Þórðar saga telur líka upp þá, sem að vestan komu, enn ekki nema fimm, og bætir svo við: »ok allir inir beztu menn ór þeim sveitum, sem hann átti forræði«, og er auðsjeð, að höfundurinn hugsar sjer að þeir hafi verið 11. Af þeim 5 mönnum, sem Þórðar saga nefnir, eru fjórir þeir sömu, sem nefndir eru í Íslendinga sögu: Páll og Gunnsteinn Hallsynir, Vigfúss Gunnsteinsson og Ketill Þorláksson, enn einn, Þóróddr prestur, er ekki nefndur í Íslendinga sögu. Aftur á móti nefnir Íslendinga saga Sám Pálsson, Snorra undan Felli og Lambkár ábóta, sem Þórðar saga getur ekki. Enn fremur greinir sögurnar á um það, að Þórðar saga segir, að þeir sem að vestan komu, þar á meðal Ketill Þorláksson, hafi unnið eiðinn, enn Íslendinga saga, að Ketill hafi engan eið unnið, og ekki verið beiddur.¹ Það er auðsjeð, að frásögnin er hjer upphaflegri í Íslendinga sögu. Tylftareidur kemur hvergi fyrir í íslenskum lögum, heldur að eins í norskum, og virðist ekki hafa verið tíðkaður á Íslandi.² Frásögn Þórðar sögu ber því vott um, að höfundur

¹ Sturl.¹ II, 259. og III, 2. bls. ² I, 408. og II, 1. bls.

² Nokkuð öðru máli er að gegna um það, að málsaðilar gátu komið sjer saman um að láta mál falla niður, ef annar þeirra staðfesti málstað sinn með eiði og fengi menn til að sanna eiðinn með sjer. Þegar Einarr Þorgilsson stefndi Sturlu um það, að hann hefði verið í ráðum með þeim Þorvarði Þorgeirssyni og Yngvildi, systur Einars. er þau gerðu mannvillu, þá er sagt, að Einarr hafi lofað að halda eigi fram sökinni, ef Sturla ynni synjunareid og fengi 12 menn með sjer »at sanna eið« sinn. Þetta ber að eins að skoða sem frjálst samkomulag milli málsaðila, enda er það kallað »sætt« rjett á eftir í Sturlu sögu. Athugavert er það og, að hjer eru þeir 12, sem eiðinn eiga að sanna, enn 11 í tylftareidi (Sturl.¹ I, 66. bls.

hennar hefur ritað nokkru eftir það, að norsk lög gengu yfir landið, og að hann hefur blandað saman norsku og íslenzku rjettarfari. Vjer höfum enga ástæðu til að taka sögusögn hans jafngilda og þá frásögn, sem vjer vitum, að Sturla hefur sjálfur samið, er hjer átti hlut að máli.

Þórðar saga segir, að Einarr Þorvaldsson og Þórdís Snorra-dóttir, móðir hans, hafi komið norður til Kolbeins um þetta leyti og með þeim hinir beztu bændur úr *Ísafirði*, og fengið sæmilegar viðtökur og gjafir góðar. Íslendinga saga getur um norðurferð þeirra mæðginanna, enn getur ekki um neina bændur úr *Ísafirði*; aftur á móti nefnir Íslendinga saga tvo bændur úr *Dýrafirði*, sem norður hafi farið, Skeggja úr Alvíðru og Jórsala-Bjarna, mág hans.¹

Báðar sögurnar segja frá því, að Kolbeinn hafi sent menn vestur í Fjörðu til að taka eiða af Vestfirðingum, og nafngreina báðar tvo hina sömu af sendimönnunum; Íslendinga saga bætir hjer við: »Fleiri voru þeir«, enn Þórðar saga er það nákvæmari, að hún tiltekur töluna (6). Þórðar saga segir, að sendimennirnir hafi orðið Einari Þorvaldssyni og móður hans samferða vestur, enn Íslendinga saga getur þess ekki. Í þessu er enn engin mótsögn. Enn um það greinir sögurnar á, að Íslendinga saga segir, að sendimenn Kolbeins hafi farið fyrst á Kallaðarnes til Ásgríms Bergþórssonar og þaðan áleiðis vestur, enn Þórðar saga segir, að sendimennirnir hafi ekki komið að Kallaðarnesi, heldur gert orð eftir Ásgrími frá Stað í Steingrímsfirði og hann komið þangað til móts við þá og unnið Kolbeini trúnaðareið. Síðan segir Þórðar saga mjög nákvæmlega frá ferðum sendimanna, enn Íslendinga saga ekki annað enn það, að þeir hafi farið frá Kallaðarnesi til Ísafjarðar og svo um Fjörðu, fundið Gísla á Rauðasandi og tekið eiða af flestum bændum.²

Þegar Þórðar saga hefur sagt frá ferðum sendimannanna, segir hún næst frá því að Þorfinnr fingr hafi orðið afturreka í Hrátafirði og með honum Dufgussynir (3: Svarthöfði og Kolbeinn, sem áður er sagt að reknir voru utan). Íslendinga saga

¹ I, 49.—50. bls.). Grágás getur og um »sannaðarmenn«, enn þeir virðast ekki hafa sömu þýðing og *tylfíarreiðir* í norskum lögum (Grágás, Skálholtsbók &c., útg. V. Finsens, Kh. 1883, 664. bls.).

² Sturl.¹ II, 259. og III, 2. bls. ³ I, 408. og II, 2. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 259.—260. og III, 2.—4. bls. ⁵ I, 408.—409. og II 2.—3. bls.

segir að skip þetta hafi verið nýkomið af hafi, þegar Sturla kom þangað á ferð sinni vestur, og hef jeg bent á það áður, að frásögnin ber það hjer sjálf með sjer, að hún er samin af Sturlu. Íslendinga saga er hjer það nákvæmari enn Þórðar saga, að hún nefnir báða stýrimenn skipsins, Þorfinn og Arnbjörn (salteyðu), og einn af farþegum, sem Þórðar saga nefnir ekki, Hrafn Oddsson. Aftur á móti nefnir hún ekki nema einn af Dufgussonum, Svartthöfða, enn getur ekki Kolbeins.¹

Þá segir Þórðar saga frá því, að Dufgussynir hafi ríðið heim í Hjarðarholt, og hafi þá bróðir þeirra, Björn drumbr, ríðið norður með Þorsteini Hjálmsyni til að friða fyrir bræðrum sínum við Kolbein unga. »En er þeir kómu á hálsinn hjá Svínvatni, þá reið þar maðr á móti þeim; sá hét Jón ok var kallaðr liðsmaðr«. Þá er sagt mjög greinilega frá viðtali þeirra Þorsteins Hjálmssonar og Jóns. Segir Jón frá útkomu Þórðar Sighvattssonar, og segist vera sendur í Vestfjörðu með þá orðsendingu til bænda frá Kolbeini, að þeir taki Þórð, ef hann komi þar fram, og færi hann Kolbeini. Síðan skildu þeir, reið Jón vestur, enn þeir Þorsteinn norður. »Ok er sýn fal milli þeirra, þá mælti Björn: 'Þau tíðendi hefi ek frétt, er ek mun aptr hverfa ok ríða eigi lengra'. 'Hví sýnisk þér þat', segir Þorsteinn. 'Þvíat ek veit', segir Björn, 'at jafnskjótt munu bræður mínir fara til Þórðar, sem þeir ná hónum, hverigu sem ek heit Kolbeini, en ek vil þeim fylgja'. Þorsteinn varð við fár, ok kvað hann ráða mundu. *Þetta var um dagmálaskeið.* Sneri Björn nú aptr, ok reið svá norðan, at hann fann eigi menn. *Kom heim í Hjarðarholt, er lítit var af nótt; vakði hann þá bræðr sína ok sagði þeim þessi tíðendi.* Þeir urðu þessu fegnir, ok *þótti hónum hafa vel farit. Sátu þeir nú heima um hríð*«. Hin ítarlega frásögn, enn þó einkum það, að svo nákvæmlega er tiltekið, hvar þeir Björn mættu Jóni og hvað var framorðið, þegar Björn sneri aftur, og hvenær hann kom í Hjarðarholt, er næg sönnun fyrir því, að Björn er hjer sögumaður, enn hins vegar mæla orðin »þótti hónum hafa vel farit« heldur á móti því, að Björn hafi sjálfur fært þetta í letur. Niðurlag frásagnarinnar: »Sátu þeir nú heima um hríð«, bendir til þess, sem síðar segir í sögunni, að þegar Þórðr kom í Dali, fóru þeir til hans Dufgussynir, Kolbeinn og Björn kægill, og sýnir, að frásögnin er

¹ Sturl.¹ II, 260. og III, 4. bls. ² I, 409. og II, 3. bls.

hjer miðuð við Dufgussyni. Vjer munum síðar taka fram fleira sem bendir í sömu átt. Af allri þessari frásögn um heimkomu Dufgussona að Hjarðarholti og norðurferð Bjarnar drums er ekki eitt orð í Íslendinga sögu, enn aftur á móti segir hún greinilega frá því, nær *Sturla Þórðarson* kom heim og hvar hann frjetti útkomu Þórðar.¹

Vjer böfum þá sjeð, að það er ekki svo fátt, sem sögurnar greinir á um í þessum kafla, þar sem þær segja báðar frá hinu sama, sem er niðurlag Íslendinga sögu enn upphaf Þórðar sögu. Og hjer við bætist, að orðfæri þeirra beggja er alveg ólíkt, jafnvel þegar þeim ber saman um, hvað gerzt hafi. Það sjest hvergi, að Þórðar saga hafi tekið til láns eitt einasta orð, eina einustu hugsun úr Íslendinga sögu, eða Íslendinga saga úr Þórðar sögu. Hvernig getur þá nokkur, sem hefur augun opin, ímyndað sjer að báðar þessar frásagnir sjeu eftir sama manninn? Það væri ef til vill ekki alveg óhugsandi, að *Sturla* hefði ritað bæði niðurlagið á Íslendinga sögu og upphafið á Þórðar sögu, ef vjer hefðum nokkra ástæðu til að ætla, að mjög langt hefði liðið á milli, t. d. ef líkur væru til, að hann hefði ritað niðurlag Íslendinga sögu í æsku sinni, enn upphaf Þórðar sögu á gamals aldri, og það þó því að eins, að hann hefði ekki haft fyrir sjer æskurit sitt, þegar hann samdi hið síðara. Þá gætum vjer ímyndað oss, að hann hefði verið búinn að gleyma því alveg, sem hann hafði áður skrifað, og þá væri það ekki alveg óskiljanlegt, hvernig á því stendur, að frásögnin er svo mismunandi í Þórðar sögu. Enn nú höfum vjer sýnt og sannað hjer að framan, að Íslendinga saga er ekki samin fyr enn á tólf hinum síðustu æfiárum *Sturlu* og getur þá ekki verið mikill aldursmunur á henni og Þórðar sögu, (sem vafalaust er yngri enn Íslendinga saga), svo framarlega sem Þórðar saga er líka eftir *Sturlu*. Af þessu leiðir þá með knýjandi nauðsyn, að upphaf Þórðar sögu getur ekki verið samið af *Sturlu Þórðarsyni*. Vjer höfum áður sjeð, að í binum síðustu kapitulum Íslendinga sögu snýst öll frásögnin í kringum *Sturlu* og er sögð frá sjónarmiði hans, bæði þar sem skýrt er frá gjörðum *Kolbeins* í Tungu, og frá veru *Sturlu* fyrir norðan og lausn hans úr varðhaldinu hjá *Kolbeini* og frá vesturferð hans og heimkomu. Í Þórðar sögu ber aftur á móti ekkert á því, að *Sturla* sje þungamiðja frásagnarinnar, heldur virðist höfundurinn standa

¹ *Sturl.* I, 260. og III, 4. bls. ² I, 409. og II, 3.—4. bls.

fyrir utan viðburðina, alt þangað til kemur að frásögninni um ferð Bjarnar drums — þar fara böndin að berast að Dufgussonum.

Undir þessa niðurstöðu renna nú fleiri og fleiri stöðir, þegar vjer lesum lengra. Þórðar saga hverfur nú að því að segja frá ferð Þórðar suður um land og þaðan vestur og er hjer enn samferða niðurlaginu á Íslendinga sögu, er segir frá hinu sama í hinum síðasta kapítula sínum. Íslendinga saga fer mjög fljótt yfir ferð Þórðar, þangað til hann kemur í grend við Sturlu, og sjest hjer enn sem fyr, að frásögnin er miðuð við hann. Aftur á móti er frásögnin um ferðina í Þórðar sögu mjög ítarleg, skýrir nákvæmlega frá því, að Þórður hitti móður sína og aðra vini sína og föður síns við skip, og rekur greinilega ferð hans alla leið frá skipinu fram að Grund og þaðan suður og vestur, og er alsendis ólík Íslendinga sögu bæði að efnisgnótt og orðfæri. Í þessum kafla lítur höfundur Þórðar sögu snöggvast um öxl sjer aftur í tímann, og segir í stuttri grein frá því, hvernig Kolbeinn hafði þröngvað kosti Halldóru, móður Þórðar, og Tuma, bróður hans, og Sigríðar, systur hans, eftir Örlygsstaðafund, og sölsað undir sig og aðra eignir Sighvats Sturlusonar. Um þetta sama er rætt í Íslendinga sögu 145. kapítula, og eru hjer nokkrar missagnir. Báðar sögurnar segja, að Kolbeinn hafi látið heyja skuldadóm eftir Sighvat og gert hann fjelausan (Þórðar s.) eða, sem er hið sama, dæmt af örfum alt fje það, er Sighvatr hafði átt (Íslendinga saga). Enn Íslendinga saga bætir því við, að jafnvel Grundarland hafi verið *dæmt* af erfingjum Sighvats. Þetta kemur ekki heim við Þórðar sögu, sem segir, að Kolbeinn hafi látið, sem hann *keypti* Grundarland, sumt af Halldóru, enn sumt af Tuma. Sagan bætir því við, að Kolbeinn hafi gefið þeim við Grundarlandi eignir í *Skagafirði* og hafi þau um þessar mundir (þ: þegar Þórðr kom út) búið að þverá í Skagafirði.¹ Enn Íslendinga saga segir, að Kolbeinn hafi fengið þeim Halldóru og Tuma *Grund í Svarfaðardal*, og hafi þau búið þar fyrst.²

¹ Hvaða þverá? Líklega heldur þverá í Blönduhlíð enn þverá í Fellshreppi eða Holtshreppi, því að í Blönduhlíðinni voru þau Tumi undir handarjaðrinum á Kolbeini, og sagan segir, að hann hafi fært bygð þeirra vestur, af því að honum hafi þótt, sem Tumi mundi síður koma einu áleiðis til mótgangs, þar sem umhverfis sátu óvinir hans.

² Sturl.¹ II, 227. bls. ² I. 381. bls. Sbr. ¹ III, 5.—6. bls. ² II, 4.—5. bls.

Í því fáa, sem Íslendinga saga segir um ferð Þórðar, þangað til hann kom í Dali, eru engar mótsagnir við Þórðar sögu, því að ekki getur það mótsögn heitið, þó að sagan segi, að honum hafi fylgt frá Keldum fimm nafngreindir menn (auk 2 förunauta hans að norðan), og geti ekki um fleiri, enn Þórðar saga nefni að eins þrjá af förunautum Þórðar frá Keldum með Tuma, bróður hans, og telji þá hafa verið 30 saman. Enn samt sýnir þetta, að sögurnar eru hver annari óháðar. Hjer að framan í þættinum um Íslendinga sögu hef jeg tekið fram, að Íslendinga saga segir, að Svertingr í Hvammi hafi fylgt Þórði, er hann kom á Staðarhól til Sturlu, og átt allan hlut í að draga saman vináttu með þeim frændum, enn Þórðar saga getur um hvorugt. Fleira segir Íslendinga saga ekki af komu Þórðar á Staðarhól, enn Þórðar saga segir mjög greinilega frá tali þeirra frænda, og sumt með þeim orðum, sem óhugsandi er, að Sturla hafi fært í letur (»Kvað Þórðr sér þat sagt, at hann [o: Sturla] væri mestr maðr ok vitrastr í þessum sveitum af hans frændum«). Af því, sem nú hefur verið tekið fram, er það ljóst, að Sturla getur með engu móti verið höfundur þeirrar frásagnar um ferð Þórðar, sem stendur í Þórðar sögu.¹

Merkilegt er það og, að þótt Þórðar saga tali ekki um fylgd Svertings nje geti hans við tal þeirra frænda, þá minnst hún þó á hann, enn með þeim orðum sem sögur eru vanar að hafa um menn, þegar þeir koma fyrst til sögunnar: »Svertingr hét maðr ok var Þorleifsson; hann bjó þá í Hvammi«.² Svertings er oft getið í Íslendinga sögu, og sýnir þetta ljóslega, að Þórðar saga er ekki skrifuð sem framhald af Íslendinga sögu. Viðar kemur það fyrir í Þórðar sögu, að menn, sem getið er í Íslendinga sögu, eru nefndir á líkan hátt, eins og þeirra hefði ekki verið getið áður. Svo er t. d. um Orm Bjarnarson,³ Böðvar Þórðarson í Bæ⁴ og Hákon Bótólfsson.⁵

¹ Sturl.¹ II, 260. bls. ² I, 409. bls. Sbr. ³ III, 4.—9. bls. ⁴ II, 4.—7. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 8. bls. ⁶ II, 7. bls.

⁷ Sturl.¹ III, 16. bls. ⁸ II, 14. bls. Orms er oft getið í Íslendinga sögu, t. d. ⁹ II, 83., 93., 200., 240., 242., 252.—254. bls. ¹⁰ I, 266., 275., 360., 391., 393., 403.—404. bls.

¹¹ Sturl.¹ III, 21. bls. ¹² I, 17. bls. Sbr. Sturl.¹ I, 50. bls. II, 183., 192.—193. og 196. bls. ¹³ I, 191., 347., 353. og 356. bls.

¹⁴ Sturl.¹ III, 28. bls. ¹⁵ II, 23. bls. Sbr. Sturl.¹ 232. bls. ¹⁶ I, 385. bls.

Upp frá þessu verða sögurnar ekki framar samferða, því að Íslendinga saga endar á viðtali þeirra Þórðar og Sturlu, enn Þórðar saga fylgir Þórði fyrst vestur og heldur síðan áfram að segja frá honum til enda. Enn við og við, þegar tækifæri býðst, minnst Þórðar saga þó á eldri viðburði, sem Íslendinga saga líka segir frá, enn alstaðar sjest, að Þórðar saga er óháð Íslendinga sögu og sumstaðar koma fyrir missagnir.

Þórðar saga minnst á dráp Illuga Þorvaldssonar og segir, að bændur í Ísafirði hafi þykzt svo við Órækju fyrir það, að þeir vildu fara að honum. »Var þar höfuðsmaðr Páll Bárðarson ór Ögri; móðir hans var Valgerðr Snorradóttir; hann var systrungr Illuga. En er Órækja varð þessa varr, stukku þeir sumir, er í þessu höfðu verit með Páli, norður um land til Kolbeins ok górdusk ástvinir hans, sem fyrr er sagt«. Íslendinga saga segir einnig frá þessum samblæstri móti Órækju í 154. kapitula, enn það ber á milli, að hún segir ekki, að Páll hafi einn verið forgangsmaður, heldur telur fleiri: Þórð Heinreksson, Hjálmssonu, Atla og Þormóð, sonu Valgerðar í Ögri (=: Pál og bróður [bræður?] hans) og Gleidruna: Pétur Sveinsson og Þorbjörn háseta. Líka er Íslendinga saga að því leyti fyllri enn Þórðar saga, að hún segir, að þeir hafi verið níu, sem norður fóru. Það sjest á þessu og eins á orðavalinu, að báðar sögurnar eru hvor annari óháðar. Tilvitnunin »sem fyrr er sagt« í Þórðar sögu, vísar reyndar til Íslendinga sögu, enn henni hlýtur að vera við bætt af safnanda Sturlungu.¹

Þórðar saga minnst tvisvar á víg Snorra Sturlusonar. Á öðrum staðnum segir hún, að Ormr Bjarnarson hafi »átt mikinn hlut at drápi Snorra Sturlusonar«. Þetta kemur ekki heim við Íslendinga sögu. Hún segir að vísu, að Ormr hafi verið á þeim fundi, þegar Gizurr kvað upp fyrirætlan sína, að fara að Snorra, enn tekur það beinlínis fram, að »Ormr vildi eigi vera við þessi ráð ok reið hann heim á Breiðabólsstað«, og ekki er hans getið í Íslendinga sögu meðal þeirra, sem fóru að Snorra.² Á hinum staðnum segir Þórðar saga, að Símoni knút hafi verið eignaðir áverkar við Snorra. Þetta er í mótsögn við Íslendinga sögu.

¹ Sturl.¹ III, 12. bls. ² II, 10. bls. Sbr. Sturl.¹ II, 240.—241. bls. ² I, 392. bls.

² Sturl.¹ III, 16. bls. ² II, 14. bls. Sbr. Sturl.¹ II, 242. bls. ² I, 393. bls.

sem reyndar telur Símon meðal þeirra, sem fóru í kjallarann, þar sem Snorri hafði falið sig, og segir, að Símon hafi beðið Árna beisk að höggva Snorra, enn getur þess hins vegar ekki, að nokkrir aðrir enn þeir Árni beiskr og Þorsteinn Guðinason hafi unnið á Snorra.¹

Þórðar saga minnst og á þá viðburði, sem gerðust í Örlygsstaðabardaga og eftir bardagann, og koma hjer enn fyrir missagnir við Íslendinga sögu. Þegar Þórðr reið í Skálaholt til að sækja þangað bændur þá, er í sökum vóru við hann, og leitað höfðu skjóls á bak við bagal Sigvarðar biskups, þá segir sagan, að Þórðr hafi sagt við biskup, að það væri ósannlegt, að hann drægi þá í kirkjugarð, slíkir hernaðarmenn sem þeir væru, »þá er þeir brutu kirkjuna á Miklabæ Laugarkveldit ok leiddu út sex menn ok létu hvern drepa á fætr öðrum«. Frá þessum sama atburði er sagt alt öðruvísi í Íslendinga sögu. Þar er ekki sagt, að þeir Kolbeins menn og Gizurar hafi *brotið* kirkjuna á Miklabæ, heldur að eins *hótað að brenna* hana, ef þeir Kolbeinn Sighvatsson gengi eigi út. Og Íslendinga saga segir ekki, að þeir Kolbeinn hafi verið leiddir út úr kirkjunni til höggs, heldur fengið fyrst leyfi til að ganga til kamars og gengið síðan til skála og þaðan út sjálfkrafa og óleiddir, að því er virðist.² Þórðar saga segir, að Merði Eiríkssyni hafi verið eignaðir áverkar við þá feðga Sighvat og Sturlu á Örlygstöðum. Að því er Sighvat snertir, getur þetta komizt heim við Íslendinga sögu, því að þótt Mörðr sje eigi meðal þeirra manna, sem sagan nafngreindir, að á Sighvati hafi unnið, þá tekur þó sagan fram, að fleiri hafi unnið á honum, enn nafngreindir eru, og getur Mörðr verið á meðal þeirra. Enn um Sturlu greinir Íslendinga saga nákvæmlega, hverjir veittu honum áverka, og Mörðr er ekki meðal þeirra.³ Samt getur Íslendinga saga Marðar við Örlygsstaðabardaga.⁴ Þórðar saga getur og þess, að þeir Einarr Hallsson, bóndi að Giljá, og Helgi læknir Hámundarson á Mástöðum hafi verið á Örlygstöðum á móti þeim Sighvati,⁵ enn ekki getur Íslendinga saga þeirra í frásögn sinni um bardagann.

¹ Sturl.¹ III, 35. bls. ² II, 30. bls. Sbr. Sturl.¹ II, 242. bls. ³ I, 393. bls.

² Sturl.¹ III, 18. bls. ³ II, 15. bls. Sbr. Sturl.¹ II, 224. bls. ⁴ I, 379. bls.

³ Sturl.¹ III, 37. bls. ⁴ II, 32. bls. Sbr. Sturl.¹ II, 220.—222. bls. ⁵ I, 376.—378. bls.

⁴ Sturl.¹ II, 219. bls. ⁵ I, 374. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 37.—38. bls. ⁶ I, 32. bls.

Í sambandi við þetta skal jeg geta þess, að Þórðar saga segir um Gísla á Rauðasandi, að enginn maður hafi verið, »einfaldari« (þ: dyggari, trúrri) enn hann »í öllum málaferlum við Sturlunga«.¹ Þetta er alveg rjett frá sjónarmiði *Þórðar* sögu, því að Gísli hafði altaf verið trúr og fylgispakur Sighvati, föður Þórðar, og Sturlu, bróður hans. Enn stundum hafði sletzt upp á vináttuna milli Gísla og annara Sturlunga. Að minsta kosti segir Íslendinga saga frá því, að Snorri Sturluson gerði Gísla sekan skógarmann.²

Sturlu Þórðarsonar er getið í Þórðar sögu á mörgum stöðum auk þeirra, sem búið er að minnast á.³ Enn hvergi ber á því, sem er svo títt í Íslendinga sögu, að frásögnin sje miðuð við hann eða líkur sjeu til, að hann sje sögumaður, því síður höfundur. Og á einum stað að minsta kosti er það ljóst, að frásögnin er ekki frá honum. Það er, þar sem sagan segir frá því, er Kolbeinn gerði menn til Sturlu, og hann flýði undan frá Sælingsdalstungu vestur til Saurbæjar, fhekk sjer skip í Tjaldanesi og fór þaðan út til Krosssunds. Þar hitti Sturla Dufgusyni og fleiri menn Þórðar. Hingað til gæti frásögnin eins vel verið eftir Sturlu eins og eftir mönnum Þórðar. Enn nú skilja þeir og skiftast í þrjá flokka, er Sturla í einum, »skyldi hann þá fara suðr um fjörð í lið-safnað«, í öðrum Kolbeinn Dufgusson, reri sá flokkur inn til Ballarár og þá suður til Bildseyjar »ok vildu vita, hvað títt væri um hesta sína«, enn í þriðja flokknun var Björn kægill Dufgusson, og reru þeir inn til Akureyjar og ætluðu að taka skip þau, er þar vóru. Þegar flokkarnir skilja, *fylgir sagan Dufgussonum, og segir greinilega frá þeirra ferð, enn ekkert frá Sturlu, fyr enn Kolbeinn hittir hann aftur í Fagurey*. Þá stendur svo í sögunni: »EKKI varð af mannsafnaði Sturlu, ok urðu þeir (þ: Kolbeinn og hans menn, sem að komu) illa við þat. Hafði hann verit kyrr meðan (þ: meðan þeir Kolbeinn vóru í sínum leiðangri) ok hafzk ekki at«. Auðsjeð er, að öll þessi frásögn er miðuð við Kolbein eða einhvern í hans flokki, og að sá hinn sami er sögumaðurinn enn ekki Sturla.⁴

¹ Sturl.¹ III, 9. bls. ² II, 8. bls.

² Sturl.¹ II, 234. bls. ³ I, 387. bls.

³ T. d. Sturl.¹ III, 14., 15., 26., 32., 33., 41., 42., 55., 57., 75., 94. og 95. bls. ² II, 12., 13., 22., 27., 28., 34.—36., 55., 57., 75., 94. og 95. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 32.—33. bls. ² II, 27.—28. bls.

Af því, sem nú hefur verið talið, er það fullsannað:

1. Að Þórðar saga er sjálfstæð saga og óháð Íslendinga sögu.
2. Að Sturla Þórðarson á ekkert í Þórðar sögu.
3. Að höfundur Þórðar sögu hefur ekki haft Íslendinga sögu fyrir sjer, þegar hann ritaði sögu Þórðar.

Enn hver er þá höfundur Þórðar sögu? Það verður vafalaust aldrei ákveðið með fullri vissu, enn mart bendir til, að það hafi verið einhver af Dufgussonum. Jeg hef áður bent á það, að sagan um norðurferð Bjarnar drums, er hann frjetti útkomu Þórðar, er sögð frá sjónarmiði Dufgussona, og sömuleiðis sagan um það, er þeir hittu Sturlu í Krosssundi og síðan í Fagurey. Jeg skal nú taka fram fleira þessu líkt.

Þegar Þórðr kakali kemur til Dala á hringferð sinni eftir útkomuna segir sagan, að frændur hans Dufgussynir, Björn kægill og Kolbeinn grön, hafi slegizt í för með honum vestur. Hin nákvæma frásögn, sem þá fer á eftir, um viðtal Þórðar við Sturlu (sbr. hjer að framan) og við Gísla á Rauðasandi er eflaust rituð eftir sögu einhvers, sem var í ferðinni, og þá líklega eftir sögn þeirra bræðra Dufgussona. Þá kemur Þórðr vestur á Eyri í Arnarfirði. Notar sagan þá tækifærið til að segja frá, hver þar bjó. Það var Steinunn dóttir Hrafn Sveinbjarnarsonar, og er rakin ætt hennar, bæði föðurætt og móðurætt, og börn hennar talin, þar á meðal Hrafn Oddsson, er síðar varð svo frægur í sögu landsins, og Herdis — um bana segir sagan: »hón var gipt þeim manni, er vér nefndum fyrr, Svarthöfða Dufgussyni, frænda Þórðar. Svarthöfði var þá vistum á Eyri með Steinunni«. Á þessu sjest, hvernig á því stendur, að Svarthöfði var ekki í Dölum með bræðrum sínum, þegar Þórðr kom þangað. Hann hefur farið vestur í Arnarfjörð með Hrafn mági sínum eftir það, að þeir urðu afturreka í Hrútafirði, Hrafn, Svarthöfði og Björn kægill. Þegar sagan er búin að segja svo nákvæmlega, hverjir bjuggu á Eyri, þegar Þórðr kom, heldur hún þannig áfram: »Þat var tíðenda, er Þórðr kom á Eyri, at *Hrafn ok Svarthöfði voru eigi heima. Þeir voru þá farnir norðr í Dýrafjörð í Hjarðardal til brúðkaups. Þá var it næsta kveld fyrir Michaelismessu á sunnudaginn.* Þegar um nóttina sendi Þórðr

mann norðr í Hjarðardal, at þeir Svarthöfði ok Hrafn skyldi koma til móts við hann á Söndum En þá er þeim kom orðsending Þórðar, þá fóru þeir til mótz við hann á Sanda*. Síðan er mjög ítarlega sagt frá tali þeirra. Hin nákvæma frásögn um það, hvar þeir Svarthöfði voru, þegar Þórðr kom, og hvaða dag þetta var, ber þess ljós merki, að þetta er eftir sögu-sögn annarshvors þeirra Svarthöfða eða Hrafn, og á hið sama benda orðin: »En þá er þeim kom orðsending Þórðar . . .« Að það sje ekki Hrafn heldur Svarthöfði, sem frá þessu hefur sagt, mun síðar verða ljóst.¹

Eftir þetta eru þeir þrír Dufgussynir, sem nefndir voru, Kægilbjörn, Kolbeinn grön og Svarthöfði, fyrst um sinn allir í sveit Þórðar, og má ætla, að þeir hafi verið með honum í Hjarðardal, því að Þórðr fór nú þangað, er hann hafði talað við þá Svarthöfða á Söndum, og ætlaði að hitta þá bændur, sem að brúðkaupinu voru. Að minsta kosti má telja víst, að Svarthöfði hafi horfið aftur til brúðkaupsins með Þórði, þar sem bann var einn af boðsgestum. Sagan segir, að Þórðr hafi komið í Hjarðardal, »áðr² menn voru í brott farnir frá brúðlaupinu«, og er sagt svo nákvæmlega frá viðtali Þórðar við bændur, að frásögnin hlýtur að vera eftir sjónarvott, og er enginn líklegri til enn Svarthöfði. Að öllum líkindum hefur hann eða bræður hans líka verið við, þegar Þórðr fann Ásgrím Bergþórsson í Kallaðar-nesi nokkru síðar, enn frásögnin um það er einnig bersýnilega eftir sjónarvott.³

Þá kemur sagan um suðurferð Þórðar, og er auðsjeð, að hún er frá manni eða mönnum, sem í ferðinni voru; svo er hún greinileg og nákvæm. Jeg tek til dæmis frásögnina um fund og viðtal þeirra frænda Sturlu og Þórðar og ferðina þaðan í Hitardal. Þangað reið Sturla með Þórði, og er sagt, að þeir hafi átt tal saman, áður þeir skyldu, enn ekkert greinir sagan af því tali, eflaust af því, að sögumanni var það ekki kunnugt. Ekki segir sagan neitt af heimferð Sturlu, heldur fylgir Þórði áfram og segir engu ógreinilegar frá ferð hans eftir það, að Sturla fór. Alt þetta sýnir, að sögumaðurinn er ekki Sturla, heldur einhver

¹ Sturl.¹ III. 8.—11. bls. ² II, 7.—9. bls.

² Svo stendur í eldri útgáfunni, enn síðari útgáfan hefur »er«, sem vafalaust er rangt. Það sjest á því, sem eftir fer, að bændur voru ekki farnir, þegar Þórðr kom.

³ Sturl.¹ III, 12.—13. bls. ² II, 10.—11. bls.

annar í ferðinni. Þá er mjög ítarlega sagt frá komu Þórðar í Tungu til móður Gizurar og flautaátinu þar, frá ágreininginum milli bræðraanna, Tuma og Þórðar, um það, hvort ríða skyldi ofan í Flóa eða austur á Rangárvöllu, frá komu Þórðar að Keldum og viðtali við Hálfðan mág sinn, frá aðförinni að Ormi Bjarnarsyni og milligöngu Sigvarðs biskups, frá ferð Þórðar að austan í Skálaholt og sættum þeim, sem þar komust á, frá því, er Þórðr fór aftur austur á Breiðabólstað og árangurslausum sættatilaunum við Orm, frá uppsögu gjörða af hálfu þeirra biskups og Steinvarar og ferð Þórðar til Borgarfjarðar. »En er Þórðr kom ofan í Reykjadal at Englandi, þá kom í móti honum Þórðr Bjarnarson ok segir honum, at Kolbeinn var norðan kominn með fjölmenni ok sat þá í Reykjaholti«. Þessi orð sýna berlega, að sögumaðurinn er í liði Þórðar, og sama er að segja um alla þá frásögn, sem á eftir fer um eltingaleik þeirra Kolbeins og Þórðar. Og nú fer að bera á Dufgussonum og það sjest, að þeir hafa verið í ferðinni. Sagan segir, að Þórðr hafi skilið eftir sex njósnarmenn í Svignaskarði, »vóru þar Dufgussynir þrír, Sanda-Bárðr ok Þorsteinn kollr Þorbergsson ok Þorgeirr stafsendi, en Þórðr Bjarnarson setti hann eptir í Eskiholti, ef Kolbeinn ridi it neðra«.¹ Þá kemur alllång grein um aðfarir Kolbeinsmanna í Þingnesi hjá Berki bónda, sem virðist vera samin eftir sögn Barkar. Enn síðan, þegar sagan tekur þráðinn upp aftur, er það merkilegt, að hún segir ekki ferðasögu Þórðar áfram, heldur segir fyrst frá þeim njósnarmönnum, Dufgussonum og fjelögum þeirra, enn víkur ekki til Þórðar aftur, fyr en njósnarmenn ná honum, og segja þá, hvernig ástatt var í flokki Þórðar, þegar njósnarmenn bar að, að Hrafn Oddsson var aftastur og að njósnarmenn hafi beðið hann skunda fram fyrir til Þórðar og segja honum, hvað títt var, að Kolbeinn ungi var á hælum þeim. Öll er þessi frásögn um njósnarmennina mjög greinileg, og einkum er athugavert samtal þeirra Kægilbjarnar og Svarthöfða, þegar

¹ Svo stendur í eldri útgáfunni, enn Guðbrandur Vigfússon lætur Kægilbjörn verða eftir í Eskiholti með Þórði Bjarnarsyni og er það á móti öllum handritum og eflaust rangt. Eftir því settu Dufgussynir allir fjórir að hafa verið í förinni, enn Bjarnar drums er hvergi getið við þessa för, og hefir hann líklega verið heima. Í frásögninni, sem á eftir fer, er ekkert sem sýnir, að Kægilbjörn hafi orðið eftir í Eskiholti með Þórði. Enn það var eðlilegt, að Þórðr yrði þar eftir, því að hann átti þar heima.

hestur Kægilbjarnar er uppgesinn og Svarthöfði lætur hann tvímenna með sjer á sínum hesti og ganga á víxl, og stekkur loks af baki og biður Kægilbjörn stíga á bak og segir: »'Ek sé, at oss dugir eigi lengr tvímenning, en vit Þórðr Bjarnarson munum forða oss sem verða má'. Björn kvaðsk aldregi mundu frá hön-um ríða. Þeir Þórðr ok Svarthöfði tóku þá skeið ofan eptir ánni, en þeir Björn ríðu fram eptir flokkinum Þórðar sem ákafast. En þeir Svarthöfði ok Þórðr köstuðu sér í snjóinn, ok jósu á sig mjöllinni«. Hjer skilur þá með þeim bræðrum að sinni. Öll þessi frásögn ber það með sjer, að hún er skrifuð frá sjónarmiði Dufgussona, og sjest það líka á því, að þegar Kægilbjörn og þeir, sem með honum eru, hafa náð Þórði, þá fylgir sagan Þórði úr því á vesturferðinni og segir mjög greinilega frá öllu. Enn síðan víkur sagan aftur til þeirra Svarthöfða, þar sem þeir skildu við hina njósarmennina, og greinir alt mjög nákvæmlega, að þeir fóru fyrst til bæja, þegar flokkur Kolbeins unga var umfram riðinn, síðan í Stafaholt og fundu þar Dufgus karl föður Svart-höfða, enn þar vóru Kolbeinsmenn fyrir, þá fóru þeir að Skógum og ætluðu að gista þar um nóttina. »En er þeir höfðu litla hrið sofit, þá var þeim sagt, at menn Kolbeins ríðu at garði. Hljópu þeir Svarthöfði þá upp ok skutu inn brynjunum ok stálhúfunum í ofninn en þeir hljópu út. Skildi þá með þeim; hljóp Þórðr í skóg, en Svarthöfði til hestanna«. Frá Þórði er ekki annað sagt, enn að hann fór í Eskiholt, enn sagan fylgir Svart-höfða, og segir frá því, að Kolbeinsmenn eltu hann og kvíuðu hann fram á hamar nokkurn. Þar hratt hann hestinum fram af og hljóp sjálfur á eftir og sakaði hvorugan, því að lausasnjóór var undir og komst hann svo undan, fór síðan heim aftur á bæinn, tók vopn sin úr ofninum og reið þaðan vestur til Sauðafells. Það er auðsjeð, að þessi nákvæma frásögn, sem meðal annars tiltekur felustað vopnanna, hlýtur að vera frá Svarthöfða og engum öðrum.¹

Næsta ár eftir, að þetta gerðist, bárust þær fregnir vestur til Þórðar að norðan, að Kolbeinn ungi hefði liðssafnað og skipa-útbúnað og ætlaði að fara vestur bæði landveg og sjóveg og eyða Vestfjörðu. Þórðr fór þá til Ísafjarðar og ætlaði að draga saman skip og menn. Enn er hann kom í Arnardal í Skutulsfirði sendi hann menn á njósni fram á Arnarnes, enn þeir komu brátt aftur

¹ Sturl.¹ III, 14.—26. bls. ² II, 12.—22. bls.

og sögðust hafa sjeð 7 skip sigla innan eftir Ísafirði. »Spruttu menn í klæði sín ok gengu ofan til sjávar. *Var þá umræða mikil*, hvat skipum þetta mundi vera; var flestra manna ætlan, at vera mundi skip þeirra Kolbeinsmanna. Bað Þórðr menn hlaupa ofan á skerin ok verja þeim landgöngu. En er skipin kómu at landi, þá kendusk menn við«. Var þar kominn Ásbjörn Guðmundarson, fylgdarmaður Þórðar, sem hafði farið með ránum um Strandir og drepð Atla í Æðey og Þormóð, bróður hans, í Þernuvík. »*Þóttusk allir finna á Þórði*, at hónum líkaði þessi verk lítt. Tók ok alþýða illa á. *Litlu síðar um morguninn* kom Eyjólfir Eyjólfsson; *sagði hann þá*, at hann hefði varr orðit við skip þeirra Kolbeinsmanna á Hornströndum«. Síðan safnaði Þórðr liði og stefndi mönnum saman á Sljettunesi í Selvogum. Komu þar saman 30 skipa. Leitaði Þórðr þá ráðs við hina beztu menn. »*Spurðisk þá ok*, at þeir Broddi ok Hafr Bjarnarson voru komnir undir Æðey með 8 skipum. Var Þórði þá mest um at leggja norðr til mótz við þá. Teiti Styrmissyni ok Svart-höfða var meira um að leita suðr á Breiðafjörð; segja þar alt í vinnask, ef Kolbeinn næðisk; kvóðu norðr frá ekki vera nema búkarla ok fiskimenn ok þá, er ekki mannmót væri at. Sögðu ok, sem satt var, at suðr frá væri allir fylgdarmenn Þórðar, þeir sem fræknastir væri. Var þat þá ráðs tekit, at Þórðr hélt suðr öllu liði sínu til Breiðafjarðar«. Þessi frásögn er öll með því marki brend, að hún hlýtur að vera frá einhverjum þeirra manna, sem með Þórði voru, og niðurlag hennar bendir til, að Svart-höfði muni hjer vera sögumaðurinn enn sem fyr.¹

Þórðar saga segir mjög greinilega frá ferð þeirra Dufgussona Kægilbjarnar og Kolbeins suður að Ölfusvatni og aftöku þeirra Símonar knúts og Þorsteins Guðinasonar, og er auðsjeð, að sú frásögn er skráð eftir sögn einhvers, sem var í þeirri för.²

Þá kemur mjög ítarleg frásögn um Hvammsför Þórðar, og er auðsjeð, að frá hefur sagt einhver af þeim, sem fóru þessa för með Þórði. Þetta er t. d. ljóst af því, hvernig sagt er frá viðtali þeirra Þórðar og Snorra Þórálfssonar í Dölum, þegar Snorri hvarf aftur. Þegar liðið kemur ofan í Vatnsdal, er því skifti í 3 sveitir. Er Þórðr sjálfur fyrir einni, fyrir annari Svart-höfði Dufgusson og Teitur Styrmisson, og Ásbjörn Guðmundarson fyrir

¹ Sturl.¹ III, 28.—31. bls. ² II, 24.—26. bls.

² Sturl.¹ III, 35.—36. bls. ³ II, 30. bls.

hinna þriðju, gestasveitinni. Í sveit Þórðar er Kolbeinn Dufgusson og fer hún í Hvamm. Frá þessari sveit er sagt mjög nákvæmlega og sömuleiðis frá sveit Svarthöfða, er fór á Måsstaði og þaðan út að Giljá og svo fram aftur til Hólavaðs, því að sveitirnar höfðu mælt sjer mót þar. Hjer er það athugavert, að sagan segir, að *þegar þeir Svarthöfði komu til Hólavaðs, »var Þórðr þar kominn ok svá Ásbjörn*. Þeir Ásbjörn höfðu rænt öllu á Breiðabólstað öðru en gangandi fé. Hallvarðr hafði undan komizk en Lær-Bjarni var særðr til ólífis; á höfðu þeir unnit fleirum mönnum«. Fleira er ekki sagt frá þeim Ásbirni. Hjer er auðsjeð, að sagan er sögð frá sjónarmiði þeirra Svart-höfða og að sögumaðurinn er í þeirra sveit enn ekki hinna, eins og sjest á hinum auðkendu orðum.¹

Því næst segir sagan frá ferð Þórðar suður til Borgarfjarðar, og sjest það á orðunum: »En er þeir kómu í Ljárskóga, þá spurði hann (þ: Þórðr), at setur vóru at Ásgeirsá«, að sögumaður er í för Þórðar. Þar í Ljárskógum sendi Þórðr Teit og Svart-höfða norður með sex tigi manna til að hleypa upp setunni. Sagan hættir nú að segja frá Þórði, enn fylgir þeim Svarthöfða og segir greinilega frá ferð þeirra norður og suður aftur, þangað til þeir hitta Þórð í Stafaholti, enn síðan er mjög nákvæm frásögn um alt, sem Þórðr hafðist að í Borgarfirði, og meðal annars er sagt *hvar* og *hvenær* Þórðr frjetti, að Kolbeinn ungi hefði komið í hjeraðið og verið um nótt í Fljótstungu, og *hvar* hann var, þegar hann frjetti, að Kolbeinn hefði riðið norðr aftur. Af þessu er ljóst, að sagan um alla þessa ferð er eftir einhvern mann í liði Þórðar, enn eyðan í ferðasögu Þórðar og hin nákvæma frásögn um norðurferð þeirra Svarthöfða sýnir ljóslega, að sögumaðurinn hefur verið einn af þeim sem norður fóru, og berast hjer enn böndin að Svarthöfða.

Þórðar saga segir mjög greinilega frá því, er Tumi Sig-hvatsson fór norður í Hrútafjörð og sendi þaðan Kægil-Björn og Ásbjörn Guðmundarson norður til Línakradals og að Torfastöðum. Að þessi frásögn sje samin eftir sögn Bjarnar, á það benda orðin: »En er þeir kómu í Hrútafjörð at Fögrubrekku, þá spurði Björn kægill Tuma, hversu sjá ferð var ætluð«, og enn fremur hin nákvæma frásögn frá vopnaviðskiftum Bjarnar við Magna bónda í Múla, einkum orðin: »Í því (þ: þegar Björn

¹ Sturl.¹ III, 37.—40. ² II, 31.—34. bls.

hafði unnið á Magna í annað sinn) kom Ásbjörn ok spurði, því hann (=: Björn) dræpi hann eigi. Hann kvazk at hafa górt þat, er hann mundi«. Líka er frásögnin frá hryðjuverkum Ásbjarnar á Torfastöðum og drukknun hans í Hrútafjarðará mjög ítarleg (sbr. orðin: »En er þeim vóru minstar vánir, hleypir Ásbjörn út á ána«), og var Björn við hvorttveggja.¹

Vorið eftir, að þetta gerðist, var Björn kægill veginn af mönnum Kolbeins unga í þeirri ferð, er Kolbeinn fór að Tuma Sighvatssyni. Björn var þá í njósnaferð fyrir Tuma, og segir sagan mjög nákvæmlega frá æfilokum hans, »ok segja þeir svá, at hann dæi hlējandi«. Ekki verður það sjeð á sögunni, hver er sögumaður þessa viðburðar, en geta má nærri, að bræður hans hafa haldið spurnum fyrir, hvernig hann ljetzt, og er hin greinilega frásögn um það því heldur til styrkingar, að Dufgussynir sjeu eittbvað við söguna riðnir.²

Eftir víg Tuma Sighvatssonar bárust þær frjettir vestur í Arnarfjörð til Þórðar Sighvatssonar, að Tumi hefði komizt í kirkju, enn Kolbeinn sæti um. »Þórðr bað menn sína herklæðask ok gengu til skips. Var þá ýtt skipinu ok kafði þegar fyrir hvassviðri, ok gengu menn heim aptr. Hét Þórðr þá á Krist, at veðrit skyldi lægia, ok *jafnskjótt féll veðrit*. Fór Þórðr þá inn til Otradals á skipi. *Vóru þar þá komnir menn af Barðaströnd* ok sögðu honum öll þau tíðendi, sem görzt höfðu í ferð Kolbeins ok svá þat með, at Þóríðr Ormsdóttir var komin í Flatey með son þeirra Tuma, er Sighvatr hét, ok vildi bón finna Þórð sem fyrst. Fór hann þá sem hvatast til mótz við hana. *Kómu þar þá ok menn Þórðar ór Króksfirði*. Þeir *höfðu höndlat mann* o. s. frv. Síðan er sagt frá samningum Þórðar við Þóríði um skifti eftir Tuma. Auðsjeð er, einkum á hinum auðkendu orðum, að sögumaður er með Þórði á Eyri, þegar frjettirnar berast, og fer með honum til Flateyjar. Enn það má ganga að því vísu, þó ekki sje það tekið fram, að Svarthöfði hafi bæði verið heima á Eyri, þegar fregnin kom, og verið í þessari ferð. Um Kolbein Dufgusson er það beinlínis sagt, að hann hafi verið einn af þeim vottum, sem vóru við samninga Þórðar og Þóríðar, og með honum Hrafn Oddsson, Teitr Styrmisson, Nichulas Odds-

¹ Sturl.¹ III, 44.—46. bls. ² II, 37.—39. bls.

² Sturl.¹ III, 49.—51. bls. ² II, 42.—43. bls.

son »ok margir fleiri« — verið getur, að Svarthöfði sje einn af þessum »mörgum fleiri«.¹

Sagan segir mjög nákvæmlega frá skipabúnaði Þórðar fyrir Flóabardaga. Meðal annars er sagt, að Svarthöfði og Hrafn hafi stýrt einu skipi og Kolbeinn Dufgusson og Hákon galinn öðru. Frá siglingunni norður er og sagt mjög greinilega og á þann hátt, að auðsjeð er, að sögumaður er í ferðinni. Svo er t. d. sagt, að þeir lágu á Hornströndum í fimm dægur og biðu byrjar og þraut vistir, og að þeir síðan fóru til Trjeyllisvíkur og komu þar tveim nóttum fyrir Jónsmessu, er þá var á föstudag, og að Ásgrímr Bergþórsson kom til þeirra á Jónsmessukvöld við Trjeyllisey og sagði Þórði, að Kolbeins unga væri von á skipum að norðan. Þá er sagt frá ræðu Þórðar við liðið, að menn báru grjót á skip og bjuggust til brottlögu. »Röru þeir þá inn fyrir Reykjanes. Austræn gola var innan á Flóa, svá at ífellt var ok sigldu þeir þá norðr á Flóa«.²

Frásöguin um Flóabardaga ber þess ljós merki, að hún er frá manni, sem var í liði Þórðar.³ Einkennilega er sagt frá því, þegar þeir Vestfirðingarirnir komu fyrst auga á skip Norðlendinga: »Ok er þeir kómu á miðjan fjörðinn, þá mælti maðr á skipi Ketils Guðmundarsonar, er Þorgeirr hét ok var kallaðr kornasylgja. Hann leit til hafs út ok spurði, hvárt selar lægi á ísinum. Ok er fleiri menn sjá þetta, segja þeir, at þar sigldu skip Kolbeins. Vóru þá lagið seglin. Tóku menn þá ráðagörðir; mæltu flestir, at þá skyldi þegar róa at þeim, því at þá fell veðrit í logn«. Sögumaðurinn kemur hér upp um sig í hverju orði, að hann er í flokki Þórðar. Á einum stað berast böndin sjerstaklega að Svarthöfða. Þegar Sigurðr vegglaðr ætlaði að leggja frá, »þá kallaði Svarthöfði á hann ok bað hann at leggja (o: að skipi Svarthöfða). Hann görði svá. Gekk þá Svarthöfði þar á skip ok Hrafn snati⁴ ok nökkurir menn aðrir. Svarthöfði bað Hrafn mág sinn fara með sér. Hrafn spurði, hvat hann vissi til Þórðar. Hann lézk ekki til hans vita. Hrafn bað hann

¹ Sturl.¹ III, 56.—57. bls. ² II, 48. bls.

² Sturl.¹ III, 58.—59. bls. ³ II, 40.—51. bls.

³ Jeg tek hjer auðvitað ekkert tillit til þeirra kafla frásagnarinnar, sem jeg hef áður sýnt að muni vera úr Gizurar sögu og Skagfirðinga (sbr. þáttinn um þessa sögu).

⁴ Jeg er ekki samþykkur Eggerti Brím í því að fella eigi burtu orðin »ok Hrafn snati« (Arkiv f. nord. Filol. VIII (N. F. IV), 358. bls.).

þá fara sem hönun líkaði. 'En hér er nú Óttarr snoppulangi, bróðurbani þinn'. Svarthöfði segisk ekki þat hirða; segir, at unninn mundi sá sigr at sinni, er auðit yrði. Hafði Svarthöfði þá fengit stór sár, en Hrafn vissi þat eigi. Réru þeir Svarthöfði þá frá ok til landz. Líka er mikið sagt af framgöngu Kolbeins Dufgussonar í bardaganum.¹

Frásögnin um undankomu Þórðar og heimför er og bersýnilega eftir sjónarvott, enn ekki berast þar böndin að Dufgussonum fremur enn öðrum.²

Árið 1245 sendi Þórðr Svarthöfða, frænda sinn, utan með vöru þá, er Kolbeinn ungi hafði greitt honum. Upphæð þessarar vöru, sem Svarthöfði tók við, er nákvæmlega til greind, og að hún hafi verið færð til Hvítár, og Svarthöfði farið þar utan.³ Þessi frásögn er líklega frá Svarthöfða.

Kolbeinn grön varð eftir hjá Þórði, þegar Svarthöfði fór, og virðist hann hafa farið með honum til Eyjafjarðar. Frásögnin um það, er Þórðr kom til Eyjafjarðar, ber það með sjer, að hún er frá einhverjum manni, sem þá var með Þórði, og gæti það verið Kolbeinn. Dagurinn, er Þórðr kom í Eyjafjörð, er tiltekinn og sagt, að þann dag hafi siglt skip af hafi og borið þær frjettir, að Órækja Snorrason hafði andazt.⁴ Víst er það, að Kolbeinn var í Haugnessbardaga. Frásögnin um þennan bardaga virðist að visu að miklu leyti vera úr Gizurar sögu og Skagfirðinga, enn sagan um víg Brands Kolbeinssonar er sögð frá sjónarmiði Kolbeins granar, eins og jeg áður hef tekið fram í þættinum um Gizurar sögu, og er sá kaflí því eflaust úr Þórðar sögu og skráður eftir sögn Kolbeins.⁵

Þórðr fór utan sumarið eftir Haugnessfund og var utan

¹ Sturl.¹ III, 61.—70. bls. ² II, 53.—59. bls.

² Sturl.¹ III, 70.—74. bls. ³ II, 59.—63. bls.

³ Sturl.¹ III, 77. og 78. bls. ⁴ II, 65. og 66. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 78. bls. ⁵ II, 67. bls. Líklegast þykir mjer, að þessi frásögn sje frá einhverjum af þeim mönnum, sem fylgdu Þórði norður að vestan, því að sagan segir frá veizlu þeirri, er Þórðr hjelt þeim á Máriumessu, og að Vestanmenn fengu góðar gjafir, og síðan fylgir sagan þeim dálftið vestur á leið og tekur fram, að fylgdarmenn Kolbeins unga, er verið höfðu, hafi verið á Flugumýri hjá Helgu, ekkju Kolbeins, og verið gemsmiklir. Að þessi frásögn sje eftir Vestanmönnun, á það benda einnig orðin: »En Þórðr var eptir með sveit sína, er þeir fóru vestr«.

⁵ Sturl.¹ III, 88. bls. ⁶ II, 73.—78. bls.

einn vetur. Frá útkomu hans segir sagan á þessa leið: »Sumar þat, er Þórðr fór til Íslandz, var tveim vetrum eptir þat, er Kolbeinn ungi andaðisk ok Svarthöfði Dufgusson fór útan í Hvítá með vöru þá, er Kolbeinn lagði til útanferðar Þórði. Var Svart-höfði þann vetr í Noregi, er Þórðr var á Grund. En þat sumar, er Þórðr fór útan kom Svarthöfði út í Vestmannaeyjum. Þat sumar, er Hákon konungr var vígðr, fóru þeir Heinrekr biskup ok Þórðr til Íslandz. Kom Þórðr í Vestmannaeyjar. Tók hann þar vín mikit, er hann átti, er Svarthöfði hafði út flutt ok látit þar eptir í eyjunum«. Hjer getur enginn efast um, að þessi frásögn er eftir Svarthöfða og engan mann annan, þar sem bæði er miðað tímatalið við utanferð hans og útkomu og sagt frá víninu, sem hann flutti með sjer út, sem engum hefði dottið í hug að geta um nema honum sjálfum.¹

Árið 1250 fór Þórðr kakali utan á fund Hákonar konungs og kom ekki aftur hingað til landsins. Frá þessari utanferð Þórðar er sagt í 213. k. (Sturl.²) og hef jeg sýnt rök til hjer að framan í þættinum um Gizurar sögu og Skagfirðinga, að sá kapituli muni vera úr Þórðar sögu. Þar er og sagt frá veizlu þeirri, er Þórðr hjelt í Geldingaholti, áður enn hann fór utan, og hvernig hann skipti ríki með vinum sínum. Þetta bendir til, að Þórðar saga hafi sagt frá, hvernig fór um ríki Þórðar, eftir það að hann var af landi farinn, eins og eðlilegt var, eða, með öðrum orðum, að hún hafi sagt frá þeim höfðingjum, sem við ríkjunum tóku, og greint hið helzta af því, sem dreif á daga þeirra, þangað til Þórðr dó. Hjer að framan hef jeg í þættinum um Gizurar sögu skoðað þetta sem sjálsagt, og því talið ýmislegt það til Þórðar sögu, sem Sturlunga segir frá þessum höfðingjum. Það er t. d. auðsjeð, að sagan um fund þeirra höfðingjanna Eyjólfss, Hrafnss, Sturlu og Þorleifs, bandamanna Þórðar, í 217. k., stendur í nánú sambandi við söguna um ríkjaskiftinguna í 213. k., og að hvorttveggja er úr sömu sögunni.² Síðast í þessum (217.) k. er sagt, að Eyjólfir hafi boðið þeim fjelögum sínum heim í Geldingaholt að Laurentiusmessu, enn frá þessu heimboði er ekki sagt síðar, og er það eflaust af því, að Gizurar saga hefur rýmt burtu sögunni um það í Sturlungu.

Aftur á móti er í aðdraganda frásagnarinnar um Flugu-

¹ Sturl.¹ III, 93. bls. ² II, 78. bls.

² Sturl.¹ III, 105.—106. bls. ² II, 81.—82. bls.; sbr. Sturl.¹ III, 117. bls. ² II, 100. bls..

mýrarbrennu sagt mjög rækilega frá öðru heimboði, sem Eyjólfur hjelt Heinreki biskupi sumarið 1253. Það er sagt, hvernig sætum var skipað og frá orðræðum manna í veizlunni (Sturl.² 253. k.). Þá er næst í sama kapitula sagt frá Hrana Koðranssyni sem »var fyrir fjárstarfi Þórðar Sighvatssonar«, og frá eggjun Þórðar Sturludóttur, konu Eyjólfs, við hann. Efnið sýnir, að þetta muni vera úr Þórðar sögu, og er svo að sjá sem bæði frásögnin um veizluna og um eggjunarorð Þórðar sje eftir sjónarvott eða heyrnarvott. Enn í lok kapitulans er sagt, að Kolbeinn grön og Ari Ingimundarson hafi þá verið með Eyjólf. Líkindi eru til, að Kolbeinn sje hjer sögumaður, þar sem böndin hafa svo oft borizt að honum og bræðrum hans í hinum fyrri hluta Þórðar sögu.¹

Í sambandi við þennan kapitula stendur upphafið á næsta kapitula á undan, sem segir frá flutningi Eyjólfs norður á Möðruvöllu og vináttu þeirra Heinreks biskups og lýsir yfirlitum Eyjólfs, og næsti kapituli á eftir, sem segir frá því, er Ari Ingimundarson o. fl. ætluðu utan, enn lentu í skipreika og urðu afturreka. Þetta hvorttveggja er því eflaust úr Þórðar sögu.²

Í upphafi 256. k. eru taldir þeir menn, sem vóru að Flugumýrarbrennu, og er einn af þeim, sem talinn er, Kolbeinn grön og annar Þorleifr Fagrðæll, og er hjer svo að sjá, sem þeir hafi báðir farið heiman frá Möðruvöllum með Eyjólf. Enn þegar þessir menn allir, sem taldir eru, koma upp til Öxnadalsheiðar, þá koma þar á móti þeim, segir sagan, »Þorvarðr ór Saurbæ ok Guðmundr frá Hrafnagili ok Drumb-Björn, Þorleifr Fagrðæll — ok fleiri vóru þeir. Kolbeinn grön bað Björn bróður sinn fara með þeim, en hann vildi það vist eigi. Leitast var þessa við Þorvarð ór Saurbæ, ok var þvert nei fyrir. En Þorleifr snöri aptr með þeim«. Þessi saga er bersýnilega frá einhverjum þeim, sem í ferðinni vóru, og þá vafalaust frá öðrumhvorum þeirra Dufgussona. Þetta bendir aftur til, að þessi grein muni vera úr Þórðar sögu. Mótsögnin um Þorleif — að hann hafi bæði verið í liði Eyjólfs, þegar hann fór frá Möðruvöllum, og þó komið á móti þeim Eyjólf við Öxnadalsheiði og slegist þar í förina — þessi mótsögn sýnir það og ljóslega, að hjer er blandað sögunum,

¹ Sturl.¹ III, 179.—180. bls. ² II, 155.—156. bls.

² Sturl.¹ III, 178. og 180.—181. bls. ² II, 154. og 156. bls.

og að brennumannatalið er úr Gizurar sögu, enn sú grein, sem hjer ræðir um, úr Þórðar sögu.¹

Í sögunni um sjálfa brennuna er sagt frá einu atviki á þann hátt, að frásögnin hlýtur að vera frá Kolbeini grön. Þegar búið er að segja frá skilnaði þeirra Gizurar og Gró, konu hans, sem vafalaust er úr Gizurar sögu, heldur sagan þannig áfram. »Nú skal hér fyrst frá hverfa. Þær Gróa ok Ingibjörg gengu í dyrrin. Gróa bað Ingibjörgu útgöngu. Þat heyrði Kolbeinn grön, frændi hennar, ok bað hana út ganga til sín. Hón kvazk eigi þat vilja, nema hón kjöri mann með sjer. Kolbeinn kvað eigi þat mundu. Gróa bað hana út ganga. 'En ek verð at leita sveinsins Þorláks, systursonar míns', segir hón. Þorleifr hreimr var faðir hans. Sveinninn hafði út hlaupit á völinn áðr, og loguðu um hann línklæðin, er hann kom ofan á völinn. Hann var tíu vetra gamall. Komsk hann til kirkju. [Þat er sumra manna sögn, at Þorsteinn genja hryndi Gró inn í eldinn, ok þar fonzk hón í anddyrinu]. Kolbeinn grön hljóp inn í eldinn eptir Ingibjörgu, ok bar hana út til kirkju«. Auðsjeð er, að þetta er alt sagt frá sjónarmiði Kolbeins og skráð eftir hans sögn nema mis-sögnin, sem jeg hef sett milli klofa — hún er vafalaust úr Gizurar sögu, og hefur safnandi Sturlungu hjer tekið báðar þessar sagnir um dauða Gró upp í rit sitt, sína eftir hvorri sögu, aðra eftir Þórðar sögu, enn hina eftir Gizurar sögu. Sagan um víg Árna beisks mun og vera úr Þórðar sögu og skráð eftir sögn Kolbeins. Hún er bersýnilega eftir sjónarvott í liði brennumanna, segir frá því, að Árni drap fótum í borð það, er skotið var fyrir dyrnar, er hann hljóp út úr eldinum, og fjell við, hvað hann sagði, er hann stóð upp, og hvað Kolbeinn grön þá sagði («Hvart man nú engi Snorra Sturluson?»).

Kolbeinn grön lifði annars ekki lengur enn rúma þrjá mánuði eftir Flugumýrabrennu, því að Gizurr fór norður að brennumönnum nóttina fyrir Pálsmessu um veturinn eftir (1253—1254), og í þeirri ferð var Kolbeinn drepinn. Má ætla, að Kolbeinn hafi, áður hann dó, sagt Birni drumb, bróður sínum, er þá var fyrir norðan, frá þeim atvikum í Flugumýrabrennu, sem rekja

¹ Eggert Brím hefur tekið eftir mótsögunni um Þorleif, enn skýrir hana ekki á rjettan hátt að minni álitu. Arkiv f. nord. Filol. VIII. (N. F. IV.), 363. bls. Sbr. Sturl.¹ III, 184. bls. ² II, 159.—160. bls.

² Sturl.¹ III, 190.—191. bls. ² II, 165.—166. bls.

má til hans í frásögninni, og að sagan um það sje svo aftur komin frá Birni inn í Þórðar sögu. Sagan um líflát Kolbeins er sviplík sögunni um víg Kægilbjarnar bróður hans: »Kolbeinn greip til mannauna drjúgum ok kippir fast, er maðrinn var öflugr, ok lagði nær, at hann mundi kippa sumum undir högginn. Unnu þeir þá margir á Kolbeini ok fell hann eigi. Þá hjó Prest-Jóan annat högg í höfuð Kolbeini ok gekk þat sár ofan í ennit. Þá fell hann á knéin bæði upp við vegginn norðr frá brandadyrum, ok varð við allhraustlega sitt líflát«. Líklegt er, að þetta sje úr Þórðar sögu, þó að hitt, sem í kring er, sje úr Gizurar sögu.¹

Í þættinum um Gizurar sögu og Skagfirðinga hef jeg lauslega dregið á það, að meiri hluti 268. kapitula (Sturl.²) muni vera úr Þórðar sögu, en aðeins lítil grein, um veru Gizurar í Langaholti, úr Gizurar sögu. Þetta sýnir efnið, því að kapítulinn segir mestallur frá aðför Hrafns og Eyjólfss að Gizuri Þorvalds-syni og er sagður frá sjónarmiði þeirra. Í þessari för er Svart-höfði Dufgusson, og stendur hjer í sögunni þessi athugaverða grein: »Þeir Hrafn áðu í Víðikjörrum. Þá dreymsi Svarthöfða Dufgusson, at Vígfúss Gunnsteinsson væri horfinn úr liði þeirra. Réðu svá sumir menn þann draum, at lítil mundi verða þessi ferð þeirra um vígaferlin«. Þetta er eitt af mörgu, sem sýnir, hversu Svarthöfði er við Þórðar sögu riðinn.²

Í 275. k. (Sturl.²) er mjög nákvæm frásögn um aðför þeirra Eyjólfss og Hrafns að Oddi Þórarinssyni, og er auðsjeð, að hún er frá einhverjum, sem var í þeirri ferð. Svo eru t. d. tilfærðar vísur þær, er Guthormr kórtr, bróðir Sturlu Þórðarsonar, og Þorvarðr eða Þormóðr tréfétr ortu í förinni, frá draum Hrafns, er hann segir Guthormi og ráðningu Guthorms á draumnum, frá hröfnunum, sem flugu með þeim á leiðinni yfir Hjaltadalsheiði. Í fyrsta álitu virðist svo, sem sögumaðurinn sje helzt Guthormr kórtr, enn svo mun þó ekki vera, því að hann dó þetta sama ár.³ Enn Svarthöfði Dufgusson er í þessari ferð með þeim Hrafn, og hann hygg jeg hafi sagt frá þessu.⁴

Í frásögninni um víg Odds í Geldingaholti er tvent, sem Svarthöfði hlýtur að hafa sagt frá, og eflaust er úr Þórðar sögu.

¹ Sturl.¹ III, 200. bls. ² II, 174. bls.

² Sturl.¹ III, 207.—208. bls. ³ II, 180. bls.

³ Íslenzkir annálar við árið 1255.

⁴ Sturl.¹ III, 215.—217. bls. ⁵ II, 188.—189. bls.

Fyrri greinin er svo látandi: »Hrafn ok Eyjólfur riðu með flokk sinn upp eptir ísinum. Ok er þeir (o: Hrafn og Eyjólfur og lið þeirra) riðu útan at vellinum (o: í Geldingaholti), reið Svarthöfði í fyrra lagi Dufgusson, . . . Hestr Svarthöfða rásaði, er hann reið at túngarðinum ok stökk hann af baki ok hljóp skjótt á hestinn fyrir optan söðulim, ok síðan reið hann heim í ténit«. Hverjum öðrum enn Svarthöfða hefði dottið í hug að segja frá þessu smáatviki? Og í annan stað segir sagan, að Oddr hafi mælt, er hann gaf upp vörnina: »'Prestz-fund vilda'g í guðs nafni«, og bætir við: »Þat heyrði Svarthöfði Dufgusson, er hann sat á kirkjustéttinni«.¹ Hverjum öðrum enn Svarthöfða hefði komið til hugar að segja frá, hvar hann sat, er hann heyrði þetta?²

Vjer höfum þá sjeð, að þeir atburðir eru margir í Þórðar sögu, sem rekja má til Dufgussona, einkum Svarthöfða. Og mjög er það óvísða, að sagan segi mjög nákvæmlega frá þeim viðburðum, sem þeir voru ekki við, eða að sagnir megi rekja til annara. Til þess má telja söguna um rán þeirra Brands Kolbeinssonar og Brodda Þorleifssonar í Tungu árið 1244, þar sem segir, að Helga húsfreyja, kona Sturlu Þórðarsonar, hafi komizt nauðulega í kirkju með Snorra, son sinn, fjögurra vikna gamlan, og sagan tilfærir vísu þá, sem »kerling ein« í Tungu orti um Skagfirðingana. Hjer gæti menn helzt grunað, að frásögnin væri frá Sturlu Þórðarsyni. Enn svo mun þó ekki vera. Frásögnin er ekki greinilegri enn svo, að vænta má, að hún hafi borizt þannig vestur til Svarthöfða. Líka er það athugavert, að kerling sú, er vísuna orti, er ekki nefnd á nafn, eflaust af því, að höfundurinn hefur ekki þekt nafn hennar. Hefði Sturla sagt frá þessu, mundi hann líklega hafa nafngreint kerlinguna, því að enginn getur efazt um, að hann hafi vitað nafn hennar, þar sem hún var á sama heimili og hann hjá tengdamóður hans.³ Hjer að

¹ Svo (»kirkjustéttinni«) stendur í 122A. Hitt er fjarstæða, sem stendur í pappírshandritunum, að Svarthöfði hefði setið á »kirkjustóðinni«.

² Sturl.¹ III, 217.—221. bls. ² II, 189.—193. bls. Í sögu Árna biskups Þorlákssonar er það og sagt, að Svarthöfði hafi svarið það fyrir Jóni erkibiskupi, að Oddr beiddist prestsfundar við dauða sinn, og er þetta því til sönnunar, að sú sögn er frá Svarthöfða komin inn í Þórðar sögu. Bisk. I, 708. bls.

³ Sturl.¹ III, 55. bls. ² II, 47. bls.

framan hef jeg sýnt, að sagan um eltingaleik þeirra Kolbeins unga og Þórðar árið 1242 er sögð frá sjónarmiði Dufgussona, enn jeg tók þar ekki fram, að ein lítil grein í þeirri frásögn virðist vera skráð eftir sögn Hrafn Oddssonar. Þegar njósnarmenn Þórðar, Kægilbjörn og fjelagar hans, náðu meginliðinu á flóttanum er sagt, að Hrafn hafi verið aftastur og hafi njósnarmenn beðið hann hvata eftir Þórði og segja honum tíðindin, af því að hann hefði hvíldan hest. »En er hann hitti Þórð, þá gekk Þórðr ok leiddi hestinn eptir sér. Hrafn bað hann fara á bak, segir, at Kolbeinn var þá nálega kominn á hæla þeim, 'en meiri ván, at þeir Svarthöfði ok Þórðr sé teknir'. Eptir þat sté Þórðr á bak ok reið þá fram eptir skógargötunum, þar til er klif var lítit. Þar bar þá leiti á milli. Bað þá Þórðr alla sína menn af baki stíga«. Auðsjeð er, að þetta er sagt frá sjónarmiði Hrafn. Enn þess ber að geta, að Hrafn var mágur Svarthöfða, og þeir áttu báðir heima á sama bænum, Eyri í Arnarfirði, svo að þennan þráð má líka rekja til Svarthöfða. Á einum stað vitnar Þórðar saga til sögusagnar Þórðar kakala sjálfs. Það er í frásögninni um framgöngu Jóns kjappa Skíðasonar í Haugsnessbardaga. Ef þetta er úr Þórðar sögu enn ekki Gizurar og Skagfirðinga, sem ekki er alveg víst, þá má ætla, að Þórðr hafi sagt þetta við Svarthöfða eða einhvern af þeim bræðrum.¹ Í sögunni um Flóabardaga tilfærir höfundurinn vísur úr »atlöguflökki« þeim, er Ingjaldr Geirmundarson orti um bardagann, og fer um flokkinn svofeldum orðum: »Nú er þetta því merkilegt, at Ingjaldr var þar í bardaganum ok orti þetta kvæði þegar um vetrinn eptir«.² Kvæði þetta er eftir efni sínu lofkvæði um Þórð, og hefur Ingjaldr eftir þessu flutt honum kvæðið veturinn 1244—1245. Enn þennan vetr sat Þórðr á Eyri í Arnarfirði hjá þeim Hrafn og Svarthöfða,³ og hefur Svarthöfði því vafalaust verið við, þegar kvæðið var flutt, svo að enn stefnir þetta nærri honum. Niðurlag Þórðar sögu er í 317. k. (Sturl.²), eins og jeg hef tekið fram í þættinum um Gizurar sögu og Skagfirðinga. Þar er vitnað til Kolfinnu Þorvaldsdóttur sem heimildar um æflok Þórðar með svo látandi orðum: »Svá segir Kolfinna Þorvaldsdóttir — ok var hón þá með Þórði — at bréf Hákonar konungs kómu til hans síð um kveld, er hann sat við drykk«⁴ o. s. frv. Kolfinna þessi var dóttir Þorvalds

¹ Sturl.¹ III, 87. bls. ² II, 73. bls.

² Sturl.¹ III, 63. bls. ³ II, 55. bls.

³ Sturl.¹ III, 77. bls. ⁴ II, 65. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 286. bls. ⁵ II, 249.—250. bls.

Vatnsfirðings og Þórdísar Snorradóttur Sturlusonar,¹ og hafði farið utan með Sigurði sela, friðli sínum, fyrir utan frænda ráð sumarið 1253.² Þórðr var þá í Noregi. Má ætla, að Sigurðr seli hafi yfirgefið Kolfinnu í Noregi fjelausa, og Þórðr þá skotið skjólshúsi yfir hana fyrir frændsemi sakir við móður hennar, þó að aldrei væri vel með þeim Þórði og Þórdísi, því að þau Þórdís og Einarr son hennar hölluðust heldur undir Kolbein unga í viðskiftum þeirra Þórðar. Þórðr dó árið 1256, 11. dag októbermánaðar, og þá hefur Kolfinna verið hjá honum. Eftir það má ætla, að Kolfinna hafi komið út til Íslands aftur og leitað hælis hjá móður sinni og bróður á Vestfjörðum, og að Svarthöfði hafi þar haft sögur af henni.³

Af því, sem nú hefur verið sagt, virðist mega ráða það með fullri vissu, að einhver af Dufgussonum hafi annaðhvort samið Þórðar sögu eða þá að minsta kosti sagt fyrir um samning hennar, og berast öll böndin að Svarthöfða einum. Þeir Kægil-Björn og Kolbeinn grön ganga alveg frá, því að sagan getur sjálf um lát þeirra. Og um Björn drumb hef jeg áður tekið það fram, að sagan um norðurferð hans sumarið 1242, er hann sneri aftur við frjettina um útkomu Þórðar, er þannig sögð, að ólíklegt er, að hann hafi sjálfur fært eða látið færa hana í letur. Það er ekki ófyrirsynju, að sagan rekur svo nákvæmlega ætt Herðísar konu Svarthöfða.⁴ Líka talar hún mjög hlýlega um Hrafn, mág hans, segir t. d. mjög greinilega frá hinum drengilegu undirtektum hans undir liðsbón Þórðar, er þeir hittust fyrsta sinn (sbr. áður), og að hann hauð Þórði að taka við húi á Eyri, þegar flestir aðrir brugðust honum eftir víg Tuma, bróður hans,

¹ Sturl.¹ I, 53. bls. ² I, 193. bls.

² Sturl.¹ III, 177. bls. ³ II, 153. bls.

³ Þessari Kolfinnu Þorvaldsdóttur má ekki rugla saman við Kolfinnu Þorvaldsdóttur Gizurarsonar, systur Gizurar jarls, sem nefnd er í Haukdælapættinum (Sturl.¹ I, 208. bls. ² I, 208. bls.). Þessari Kolfinnu, systur Gizurar, er slept í nafnaskránni við Sturl.²

⁴ Athugasemnt er það og, að þar sem sagan nefnir fyrst frænda Herðísar, Eyvind Þórarinsson, þá segir hún, að hann hafi verið »góðr maðr ok göfugr», og alveg sama er sagt um Tómas, bróður Eyvindar, þar sem hann er fyrst nefndur. Um skyldleika þeirra bræðra Þórarinssona við Hrafn Sveinbjarnarson hef jeg talað í þættinum um Hrafn s. 27. Þetta er því eftirtektaverðara, sem sagan annars er mjög spör á þess konar lofsorðum. Sturl.¹ III, 3. og 27. bls. ² II, 2. og 23. bls.

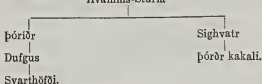
»ok þat þektisk Þórðr«, segir sagan, »ok þakkaði hönunum með mörgum fögnum orðum, sem aðra vinsamlega hluti, þá er Hrafn veitti hönunum«.¹ Sumt af því, sem Svarthöfða er við getið í sögunni, er og þannig vaxið, að ekki eru líkur til, að neinum hefði dottið í hug að segja frá því nema Svarthöfða sjálfum, og hef jeg bent á það hjer að framan. Merkilegt er það og, að sagan segir ekki nærri eins greinilega frá Þórði, eftir að hann fór norður, eins og meðan hann var fyrir vestan, og er það eðlilegt, ef Svarthöfði er höfundurinn, því að hann fór utan um það leyti, og virðist ekki síðan hafa verið langvistum með Þórði, heldur dvalið fyrir vestan á Eyri hjá mágfólki sínu. Vjer vitum, að hann var náfrænda Þórðar² og einn af hans tryggustu vinum og trúnaðarmönnum, og er einnig fyrir þá sök enginu líklegri enn hann til að hafa samið söguna.

Eigi vitum vjer nú með neinni vissu, hvert ár Svarthöfði var fæddur. Amma hans Þóríðr var eitt af elztu börnum Hvamms-Sturlu, því að hann átti hana, áður enn hann kvongaðist í fyrri sinn, með frillu sinni Álöfu. Börn Sturlu og Álafar eru talin í Sturlu sögu 2. k. og er þar sagt, að þau Sveinn og Þóríðr hafi verið jafngömul, eða með öðrum orðum tvíburar.³ Sveinn kemur fyrst fram sem stálpaður í Sturlu sögu 15. k.⁴ um það bil árið 1169. Hann og Þóríðr eru þá fædd um miðja öldina, og Dufgus, sonur Þóríðar, um 1175. Árið 1197 er þess getið, að þau Þóríðr og Þorleifr skeifa, foreldrar Dufguss, hafi ráðizt til bús með Sighvati Sturlusyni í Hjarðarholti.⁵ Árið 1215 er Dufgus orðinn bóndi að Sauðafelli,⁶ og einhvern tíma um það leyti eru víst synir hans fæddir. Íslendinga saga segir, að Dufgus hafi búið í Hjarðarholti 1225 og nefnir þá um leið syni hans, þar á meðal

¹ Sturl.¹ III, 57. bls. ² II, 49. bls.

² Frændsemi þeirra var þannig báttað:

Hvamms-Sturla

³ Sturl.¹ I, 55. bls. ² I, 41. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 75. bls. ² I, 57. bls.

⁵ Sturl.¹ I, 197. bls. ² I, 200. bls.

⁶ Sturl.¹ II, 41. bls. ² I, 232. bls.

Svarthöfða, og segir frá skærum Dufgusar við Þorgils í Skorra-vík, þegar unnið var á Dufgusi. Sumir af sonum hans hafa þá eflaust verið orðnir stálpaðir, því að þeirra er getið við sáttafundinn í Hvammi eftir viðureign þeirra Dufguss og Þorgils.¹ Enn þess ber að geta, að á Sturlungaöldinni voru ungir menn mjög snemma hafðir við stórmál og vandir á að »sjá fyrir orði og eiði«. Vjer höfum áður sjeð, að Sturla Þórðarson var ekki nema 13 vetra, þegar faðir hans sendi hann til alþingis með goðorð, og Gizurr Þorvaldsson var ekki nema 12 vetra, þegar hann sótti Lopt biskupsson.² Að Dufgussynir hafi verið mjög ungir um þetta leyti, virðist mega ráða af því, að enginn þeirra var í ferðinni með föður sínum, þegar þeir Þorgils börðust. Svarthöfði virðist hafa verið elztur bræðranna; að minsta kosti telur Íslendinga saga hann fyrstan á þessum stað.

Eftir þetta flutti Dufgus búferlum að Baugsstöðum í Flóa og hefur eflaust tekið syni sína með sjer. Um Svarthöfða er nú ekki getið fyr enn árið 1234; þá er hann á ættstöðvum sínum í Laxárdal og fer þaðan norður með Órækju til liðs við Kolbein unga gegn Sighvati Sturlusyni.³ Árið 1236 er hann enn með Órækju, þegar hann var tekinn í Reykjaholti og meiddur, og verður Svarthöfði samferða Sturlu Þórðarsyni úr Reykjaholti, og virðist hann þá hafa átt heima í Hjarðarholti.⁴ Eftir utanför Órækju virðist hann hafa gengið í lið með Sturlu Sighvatssyni, því að árið 1238 segir Íslendinga saga, að Sturla hafi sent hann suður til Gizurar Þorvaldssonar til að segja honum, að Sturlu væri von suður,⁵ og líka er hans getið í Apavatnsfór.⁶ Síðar sama ár sendir Sturla hann suður í Hvalfjörð til að draga saman fang, er þeir Svarthöfði færðu út í Geirshólm »ok öfluðu heldr með hardendum«.⁷ Síðan fór hann með Sturlu norður og barðist með honum á Örlýgsstöðum.⁸ Árið 1239 ætlaði hann utan með Óláfi af Steini enn varð afturreka í Hlóðuvík við Horn og braut skipið. Á skipi með honum hafði verið Guðmundr Ólafsson, er

¹ Sturl.¹ II, 90.—93. bls. ² I, 273.—275. bls.

³ Sturl.¹ II, 61. bls. ⁴ I, 248. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 155. bls. ⁶ I, 324.—325. bls.

⁷ Sturl.¹ II, 180.—182. bls. ⁸ I, 345.—346. bls.

⁹ Sturl.¹ II, 198. bls. ¹⁰ I, 358. bls.

¹¹ Sturl.¹ II, 201.—203. bls. ¹² I, 361.—362. bls.

¹³ Sturl.¹ II, 207. bls. ¹⁴ I, 365. bls.

¹⁵ Sturl.¹ II, 208. og 208.—223. bls. ¹⁶ I, 366. og 374.—378. bls.

verið hafði að brennu Þorvalds Vatnsfirðings; Illugi Þorvaldsson bjó þá í Æðey og er hann frjetti til Guðmundar, fór hann að honum og drap hann, þó að Svarthöfði reyndi að verja hann, og segir sagan, að Svarthöfði hafi síðan verið enginn vinur Illuga.¹ Eftir þetta virðist Svarthöfði hafa dvalið í Vestfjörðum, það sem eftir var sumarsins, enn um haustið (1239) rjeðst hann til Órækju ásamt Óláfi af Steini, þegar Órækja kom til Ísafjarðar.² Eftir það virðist hann hafa fylgt Órækju, alt þangað til Órækja var tekinn við Hvítárbrú, en verið þó hríðum með bræðrum sínum í Hjarðarholti³ eða vestra hjá mágfólki sínu, því að hann virðist hafa kvongast um þetta leyti Herdisi, dóttur Odds Ála-sonar og Steinunnar Hrafnadóttur. Hann var í aðförinni að þeim Klengi og Gizuri veturinn 1241—1242 og stóð yfir vígi Klengs í Reykjaholti, og fyrir það gerði Kolbeinn ungi hann síðan landrækan.⁴ Svarthöfði var og með Órækju við Hvítárbrú, enn var ekki tekinn höndum, heldur fór þaðan vestur með öðrum mönnum Órækju.⁵ Eftir gjörð Kolbeins í Tungu ætlaði hann utan með Kolbeini bróður sínum, enn varð afturreka í Hrutafirði og um sama leyti kom Þórðr Sighvatsson út norður á Gásam. Þegar Þórðr kom til Vestfjarða, gekk Svarthöfði í lið með honum fyrstur manna og fylgdi honum síðan, þangað til Þórðr sendi hann utan sumarið 1245 með vöru þá, er Kolbeinn ungi hafði goldið Þórði, enn hann skyldi kaupa fyrir nauðsynjar handa Þórði. Var hann þá einn vetur í Noregi og kom síðan út í Vestmannaeyjum með vín mikið, er hann hafði keypt fyrir Þórð. Enn Þórðr fór utan það sama sumar, og hefur Svarthöfði þá ellaust farið heim að Eyri og verið þar lengstum úr því, þangað til Þórðr fór utan árið 1250. Eftir það er hann oft nefndur í förum með Hrafn mági sínum, bæði þegar Hrafn fór að Þorgilsi skarða í Stafaholti 1252,⁶ og þegar hann ætlaði að Gizuri 1254.⁷

¹ Sturl.¹ II, 233. bls. ² I, 385.—386. bls.

² Sturl.¹ II, 234. bls. ³ I 386. bls.

³ þegar Órækja fer suður að Klengi og Gizuri um áramótin 1241—1242 slást Dufgussynir í förina í Hjarðarholti, og hefur Svarthöfði þá líklega verið þar (Sturl.¹ II, 243. bls. ² I, 394. bls.).

⁴ Sjá þann stað, sem síðast var tilfærður, og Sturl.¹ II, 250.—251. bls. ⁵ I, 400.—401. bls.

⁵ Sturl.¹ II, 255.—256. bls. ⁶ I, 405.—406. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 150.—151. bls. ⁷ II, 130.—131. bls.

⁷ Sturl.¹ III, 207. bls. ² II, 180. bls.

Svarthöfði var og í liði Hrafn, þegar Oddr Þórarinnsson var veginn í Geldingaholti, sem áður er sagt, og barðist með honum á Þveráreyrum.¹ Upp frá þessu vitum vjer ekki annað um Svarthöfða, enn að hann var utanlands um 1277 eða nokkru fyr og sór þá fyrir Jóni erkibiskupi, að Oddr Þórarinnsson hefði beiðzt prestsfundar við dauða sinn og náð eigi.² Ef hann hefur skrifað eða sagt fyrir Þórðar sögu, þá hefur hann líklega lifað nokkur ár eftir þetta, því að líklega er sagan ekki færð í letur fyrr enn eftir dauða Sturlu Þórðarsonar. Svarthöfði hefur þá orðið gamall maður.

Sumir af afkomendum Svarthöfða voru sagnfróðir menn, t. d. Jón Hákonarson sá, er átti Flateyjarbók fyrstur manna. Hann var fjórði maður frá Svarthöfða (Hákonarson, Gizurarsonar galla í Viðidalstungu, Bjarnarsonar, Svarthöfðasonar). Sonardóttir Svarthöfða, Steinunn var gift Hauki lögmanni Erlendssyni.³

Það er auðsjeð, að Þórðar saga er færð í letur alllöngu eftir, að sagan gerðist. Um Mörd Eireksson segir hún, að hann hafi haft á Örlygsstöðum mikið spjót, »sem þá var siðvenja«. Það er auðsjeð, að þetta er skrifað nokkuð löngu eftir Örlygsstaðabardaga, þegar minni spjót voru farin að tíðkast, enn mig skortir fornfræðislega þekkingu til að geta skorið úr, hvað ráða má um aldur sögunnar af þessum stað.⁴ Hæpið er að ráða mikið af því, þó að sagan á tveim stöðum kalli lögsögumann »lögmann«, því að verið getur, að safnandi Sturlungu hafi sett yngra orðið (lögmaðr), sem tíðkað var á hans dögum, fyrir hið eldra (lögsögumaðr).⁵ Af því sem höfundurinn segir um flokk Ingjalds Geirmundarsonar um Flóabardaga, að vísurnar sjeu merkilegar, af

¹ Sturl.¹ III, 243. og 250. bls. ² II, 212. og 219. bls.

³ Bisk. I, 708. bls. Jón Þorkelsson yngri hefur eigi tekið eftir þessum stað, þar sem hann segir (í Ísl. Ártiðaskrá 56. bls.), að Svarthöfða sje ekki getið eftir það, að hann særdist á Þveráreyrum, og muni hann hafa látizt af þeim áverka.

⁴ Shr. Ísl. Ártiðaskrár 32. og 56. bls. Hauksbók, Kh. 1892—96, 505. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 37. bls. ² II, 32. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 18. og 95. bls. ² II, 16. og 79. bls. Á fyrra staðnum er Teitr, bróðir Gizurar Þorvaldssonar, nefndur »lögmaðr«, enn á síðari staðnum Ólafr Þórðarson.

því að Ingjaldr hafi verið í bardaganum og ort flokkinn veturinn eftir, virðist og mega ráða, að langt hafi verið um liðið, þegar þetta var fært í letur.¹ Áður hef jeg tekið fram, að hin ranga frásögn, að þeir Sturla hafi unnið Kolbeini tylftareið árið 1242, bendir til þess, að Þórðar saga sje yngri enn Íslendinga saga. Enn einkum finst mjer það ljóst af því, að Þórðar saga byrjar, þar sem Íslendinga saga endar. Jeg get ekki með neinu móti trúað því, að þetta sje tilviljun ein. Að vísu hef jeg hjer að framan sýnt rök til þess, að höfundur Þórðar sögu hefur ekki þekt Íslendinga sögu, og að báðar sögurnar eru óháðar hvor annari og sjálfstæðar. Enn hvernig stendur á því, að Þórðar saga segir ekkert frá uppvexti Þórðar eða æfi, fyr enn hann kemur út árið 1242? Hvernig stendur á því, að hún tekur upp þráðinn, þar sem Íslendinga saga sleppir honum? Það getur varla verið af því, að safnandi Sturlungu hafi slept alveg framan af sögunni þessum kafla úr æfi Þórðar. Vanalega tekur hann sögurnar allar frá upphafi, t. d. prestsögu Guðmundar biskups, Guðmundar sögu dýra, Gizurar sögu og Skagfirðinga, Svínfellinga sögu og Þorgils sögu — það er að eins Hrafnas saga, sem hann stýfir framan af. Ef Þórðar saga hefði byrjað fyr að segja frá æfi Þórðar, þá mundum vjer eflaust finna hjer og hvar í Íslendingasögu innskotsgreinar úr henni, sem safnandi Sturlungu hefði tekið þaðan. Enn því er ekki að heilsa. Og í annan stað byrjar Þórðar saga á mjög vel sömdu yfirliti yfir, hvernig ástatt var, þegar Þórðr kom út. Ef sagan hefði rakið æfiferil Þórðar frá byrjun, þá hefði hún eflaust verið búin að segja frá þessum viðburðum í rjettri röð og ekki þurft að taka svona fram fyrir sig, þegar hún kom að útkomu Þórðar. Hins vegar virðist ekkert vera á móti því, að höfundur Þórðar sögu, hvort sem það nú hefur verið Svarthöfði Dufgusson eða einhver annar, hafi heyrt getið um rit Sturlu, og að hann hafi ekki verið lengra kominn í sögunni, þegar hann dó, enn aftur að útkomu Þórðar, og hafi höfundur þessi því byrjað sögu sína, þar sem Sturla hafði hætt. Þetta er hin eina eðlilega skýring. Enn sje svo, þá er Þórðar saga ekki byrjuð fyr enn eftir 1284. Sturlunguformálinn, sem segir, að þær sögur, sem gerðust eftir 1201, hafi verið ritaðar, áður Sturla sagði fyrir Íslendinga sögur, bendir og til þess, að Þórðar saga sje yngri enn Íslendinga saga.

¹ Sturl.¹ III, 63. bls. ² II, 55. bls.

Þórðar saga er að mínum dómi snildarlega sögð. Að orð-færi og máli stendur hún ekki í neinu á baki Íslendinga sögu eða öðrum hinum beztu sögum vorum, og hún stendur að því leyti framar enn Íslendinga saga, að þráður sögunnar rennur alt af áfram óslitinn, svo að hvergi kemur snurða á, frá byrjun sögunnar, alt þangað til Þórðr kakali fer utan árið 1250, enn úr því höfum vjer ekki söguna heila, heldur að eins í sambandi við Gizurar sögu og Þorgils sögu, og má sjá, að safnandi Sturlungu hefur slept ýmsu úr. Þessir yfirburðir Þórðar sögu yfir Íslendinga sögu koma nú auðvitað af því, að Þórðar saga segir í þessum aðalkafla í raun rjettri að eins frá Þórði einum, enn Íslendinga saga hefur marga þræði, sem hún verður að fljetta saman. At-hugavert er það, að Þórðar saga talar miklu oftár enn Íslendinga saga um það, hvaða dóm alþýða manna hafi lagt á viðburðina.¹ Annað er einkennilegt við rithátt höfundarins. Þegar hann hefur orð eftir einhverjum manni, sem hann er samþykkur, bætir hann oft við frá sjálfum sjer: »sem satt var« eða »sem var«, t. d. »Sögðu þá margir, sem satt var, at þat var óráð at riða at þeim«. Á einum stað er þetta haft um orð Svarthöfða Duf-

¹ T. d. Sturl.¹ III, 5. bls. ² II, 4. bls.: »en alþýðan var svá hrædd, at ekki þorði at mæla við þórð«. ³ III, 13. bls. ⁴ II, 11. bls. »Þótti þetta geysi stórmannlegt«. ⁵ III, 25. bls. ⁶ II, 21. bls.: »Þótti þat öllum mikil furða« o. s. frv. ⁷ III, 31. bls. ⁸ II, 26. bls.: »Tók ok alþýða illa á«. ⁹ III, 31. bls. ¹⁰ II, 27. bls.: »Var þetta illa ræmt af alþýðu«. ¹¹ III, 34. bls. ¹² II, 29. bls.: »ok mæltusk þau verk illa fyrir«. ¹³ III, 48. bls. ¹⁴ II, 41. bls.: »En er þetta fréttisk, mæltu menn misjafnt til þorsteins«. ¹⁵ III, 49. bls. ¹⁶ II, 42. bls.: »Þótti þat verk alllilt«. ¹⁷ III, 57. bls. ¹⁸ II, 48. bls.: »Fekk Þórðr af þessu gótt orð af alþýðu; þótti öllum mönnum hönun þetta vel fara«. Af þessu má ráða, að niðurlag 206. k. (Sturl.²) sje úr Þórðar sögu, þó að þessi kapituli að öðru leyti sje úr Gizurar sögu og Skagfirðinga; það er á þessa leið: »Tíðendi þessi fóru um allt land ok þóttu mikil, sem var«. Sturl.¹ III, 90. bls. ² II, 75. bls. Sbr. þáttinn um Gizurar sögu. Líkt kemur fyrir í Íslendinga sögu, enn miklu sjaldnar að tiltölu, t. d. Sturl.¹ II, 48. bls. ³ I, 237. bls.: »þetta þóttu mikil tíðendi ok ill, þá er spurðusk«. ⁴ II, 62. bls. ⁵ I, 249. bls.: »ok hafði hann af því allþungt orð«. ⁶ II, 111. bls. ⁷ I, 289. bls.: »flestir menn lögðu þungt til Snorra«. ⁸ II, 151. bls. ⁹ I, 321. bls.: »ok mæltisk þat illa fyrir«.

² Sturl.¹ III, 18. bls. ² II, 15. bls.

gussonar.¹ Í Íslendinga sögu hef jeg að eins fundið 2 dæmi þessu lík.²

14. þáttur.

Um Svínfellinga sögu.

Jeg hef hjer að framan í þættinum um Gizurar sögu minzt á þær innskotsgreinar, sem eru í Svínfellinga sögu, og sýnt, að þær muni vera inn settar úr Gizurar sögu og Skagfirðinga að undan-
teknum 213. k. (Sturl.²), sem mestallur er úr Þórðar sögu. Hjer mun jeg að eins taka fram nokkrar missagnir Svínfellinga-
sögu við Þórðar sögu og Árna biskups sögu, sem sýna, að Svín-
fellinga saga er sjálfstæð og óháð saga.

Svínfellinga saga segir, að Sæmundr Ormsson hafi þegar tekið við staðfestu (o: Svínafelli) og goðorði eftir lát föður síns, enn Ögmundr Helgason tekið fje Guðmundar, bróður hans, til varðveislu og fósturað Guðmund,³ og er ekki annað að sjá á sögunni, enn að Sæmundr hafi altaf búið að Svínafelli. Aftur á móti segir Þórðar saga, að Sæmundr hafi búið að Kálfafelli sumarið 1248, og að Sæmundr hafi þá mælt til vináttu við Þórð á þingi og viljað gerast heimamaður hans, og er svo að sjá á sögunni, sem Sæmundr hafi þá um haustið hitt Þórð í Borgarfirði og farið með honum norður og verið hjá honum um veturinn.⁴ Það er einmitt sumarið 1248, sem deilur þeirra Sæmundar og Ögmundar byrja, eftir tímatali Svínfellinga sögu, á því að Sæmundr lætur þetta sumar eiðfæra ómaga á hendur Höskuldi landseta Ögmundar, enn sagan segir ekki með einu orði frá því, að Sæmundr hafi riðið til þings þetta sumar eða verið nyrðra um

¹ Sturl.¹ III, 30. bls. ² II, 26. bls.: »Sögðu ok sem satt var, at suðr frá væri allir fylgðarmenn Þórðar, þeir er fræknastir væri«. Sbr. Sturl.¹ III, 18., 26., 57. og 90. bls. ² II, 16., 22., 49. og 75. bls.

² Sturl.¹ II, 227. bls. ³ I. 381. bls.: Þótti hönun (o: Snorra) inn mesti skaði at Sighvati bróður sínum, sem var. ⁴ II, 240. bls. ⁵ I, 391. bls. »Um sumarit . . . andaðisk Hallveig Ormsdóttir . . . ok þótti Snorra þat allmikill skaði, sem hönun var (svo í 122A, og er það víst rjett, en hinn handritaflökkurinn sleppir hönun).

³ Sturl.¹ III, 98. bls. ² II, 84. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 95. bls. ² II, 79. bls.

veturinn eftir, heldur er svo að sjá, sem Sæmundr hafi setið þann vetur heima að Svínafelli.¹ Árna biskups saga er hjer til úrskurðar með sögunum. Hún segir, að Ögmundr hafi fyrst framan af haft fjárforræði beggja bræðranna, Sæmundar og Guðmundar, enn Þorlákr faðir Árna biskups hafi búið að Svínafelli eftir andlát Orms; síðan hafi þeir bræður reist bú að Kálfafelli enn þar hafi peningar eyðzt fyrir þeim. Hafi þeir þá flutt búferlum að Svínafelli og fengið Þorláki Rauðalæk. Það sjest því á þessu, að Þórðar saga hefur rjett að mæla í því, að Sæmundr hafi um hríð búið að Kálfafelli. Aftur á móti ber Árna biskups sögu og Svínfellinga sögu saman um það, að deilur Ormssona og Ögmundar hafi ekki byrjað fyr enn eftir það, að Sæmundr var kominn að Svínafelli, svo að það virðist vera rangt í Þórðar sögu, að Sæmundr hafi búið að Kálfafelli 1248.² Um það greinast og sögurnar, að Þórðar saga segir, að Þórðr hafi »gipt« Sæmundi Ingunni Sturludóttur frændkonu sína veturinn, sem hann var hjá Þórði, og hafi þau, farið austur til bús síns sumarið 1249, enn Svínfellinga saga segir, að Sæmundr hafi riðið norður með Þórði af alþingi 1249 og beðið Ingunnar og fengið hennar og riðið síðan austur með hana að Svínafelli.³ Það er auðsjeð, að hjer er missögn í sögunum, og er ekki rjett að bæta úr því með »leiðrjettingu«,⁴ enn þess má til geta, að Sæmundr hafi fastnað sjer Ingibjörgu veturinn 1248—1249, enn kvongast henni um sumarið eftir alþingi og flutt hana þá heim.

Enn fremur segir Þórðar saga, að Þórðr hafi sett niður misklið milli Sæmundar og Ögmundar á alþingi 1249, enn Svínfellinga saga eignar þetta Brandi ábóta.⁵ Yfir höfuð að tala ber Svínfellinga saga Þórði illa söguna og segir beinlínis, að hann hafi blásið að kolunum milli Sæmundar og Ögmundar, og hefur grein þess efnis slæðzt inn í Þórðar sögu í 213. k. (Sturl.²) úr Svínfellinga sögu, sem einnig stendur á rjettum stað í Svínfellinga sögu 9. k., eins og jeg hef tekið fram í þættinum um Gizurar sögu. Þegar þessi grein er feld úr Þórðar sögu, þá stendur ekki í henni, að Þórðr hafi lagt annað enn gott til mála þeirra Ormssona og Ögmundar. Merkilegt er, að Svínfellinga

¹ Sturl.¹ III, 98. bls. ² II, 85. bls.

³ Bisk. I, 679.—680. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 96. bls. ⁵ II, 80. bls. Sb. Sturl.¹ III, 99. bls. ⁶ II, 86. bls.

⁷ Sbr. Eggert Brim í Arkiv f. nord. Filol. VIII (N. F. IV), 359. bls.

⁸ Sturl.¹ III, 99. bls. ⁹ II, 86. bls.

saga getur þess ekki, að Sæmundr hafi verið í boði Þórðar, áður enn Þórðr fór utan, sem Þórðar saga segir frá.¹

Auðsjeð er, að Svínfellinga saga er skrifuð allöngu eftir það, að sagan gerist. Í 2. k. sögunnar er nefndur »Brandr, er síðan var biskup at Hólum«. Þetta hlýtur að vera ritað eftir það að Brandr varð biskup eða rjettara sagt eftir andlát hans, því að ef höfundurinn hefði ritað, meðan Brandr var biskup, þá hefði hann ritið »síðan varð« eða »nú er« í stað orðanna »síðan var«. Í 3. k. er nefndur »Snorri inn fróði« í Reykjaholti. Þetta auknefni hefur Snorri varla fengið fyr enn í lok 13. aldar. Að minsta kosti nefnir hvorki Sturla Þórðarson nje höfundur Þórðar sögu hann nokkurs staðar »inn fróða« og rita þeir þó báðir seint á öldinni.² Það bendir og í sömu átt, að Svínfellinga saga virðist ekki vita neitt um, að Sæmundr Ormsson hafi nokkurn tíma búið að Kálfafelli, nje heldur, að Ögmundr hafi um tíma haft fjárföræði fyrir hann, sem vjer sjáum á Árna biskups sögu og að nokkru leyti á Þórðar sögu. Árni Þorláksson er og nefndur biskup í 2. kapitula, enn það var hann 1269—1298, og í sama kapitula er jafnvel talað um Árna Helgason, »er síðan varð biskup«. Árni Helgason var biskup 1304—1320 og ætti sagan eftir því að vera samin eftir 1304 enn fyrir 1320,³ ef þessi orð eru upphafleg í sögunni. Enn það er ekki ólíklegt, að þeim sje í aukið af safnanda Sturlungu.⁴

Ekki er unt að leiða neinar getur að því, hver sje höfundur Svínfellinga sögu. Enn varla getur neinn efi á því leikið, að hann hafi verið Skaftfellingur. Hann segir mjög kunnuglega frá öllu því, sem gerist þar eystra, enn virðist vita minna um það, sem gerist í öðrum landsfjórðungum. Það sjest og, að hann hefur miklar mætur á höfðingjasett hjeraðsins. Einkum liggja honum mjög vel orð til Brands ábóta (biskups) Jónssonar⁵ og Steinunnar, húsfreyja Ögmundar, systur þeirra Brands og Orms,⁶ og um Orm Jónsson segir hann, að hann hafi verið »vinsælastr af öllum óvígðum höfðingjum hér á landi, því at hann leiddi mest hjá sér allra þeirra hernað ok óöld, þá er þeir vöfðusk í,

¹ Sturl.¹ III, 105. bls. ² II, 81. bls.

² Sturl.¹ III, 98. bls. ² II, 84. bls.

³ af því að stendur »varð« enn ekki var.

⁴ Sturl.¹ III, 97. bls. ² II, 84. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 96. og 99. bls. ² II, 83. og 86. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 108. og 110. bls. ² II, 92. og 93. bls. og víðar.

en helt hlut sínum óskerðum fyrir öllum þeim.¹ Þetta er að vísu ekki alveg satt, því að vjer vitum af Íslendinga sögu, að Ormr lét til sín taka um þingdeilur höfðingja eins og hver annar, og að hann jafnvel bektist til við höfðingja að fyrra bragði, ef hann sá sjer hag á því. Svo ljet hann t. d. Kolskegg auðga kaupa sig til að gera flugumann að Dagstyggi Jónssyni, sem Snorri Sturluson hafði veitt ásjá, og varð Ormr hjer að láta hlut sinn fyrir Snorra og selja honum sjálfðæmi.² Enn þetta sýnir, að höfundurinn hafði sagnir sínar úr hjeraði Orms, af Síðunni, og er eigi ólíklegt, að hann hafi verið af ætt Svínfellinga, ef til vill afkomandi Steinunnar Jónsdóttur og Ögmundar, sem áttu mörg börn, og eru þau talin í 2. kapítula sögunnar.³ Af því að sagan kallar Orm »vinsælastan af öllum *óvígðum* höfðingjum«, virðist mega ráða, að hann hafi verið prestur, og á það bendir fleira. Það er auðsjeð á sögunni, að höfundurinn hefur verið mesti friðsemdar og spektar maður, og þykir vænst um þá, sem friðinn semja, svo sem t. d. Brand ábóta og Steinunni, og kemur þetta vel heim við það, að hann hafi verið prestur. Enn einkum sjest það þó á því, að sagan segir, að þeir bræður Orms-synir hafi skriftazt fyrir lífát sitt, og nafngreinir prestana sem þeir skriftuðust við, og bætir síðan við þessum orðum: »ok tóku báðir þjónostu, hold ok blóð Jesu Christi í sinn líkama. Eptir þat lásu þeir Letaniam«, og litlu síðar er sagt að Guðmundr hafi lesið »sjau psalma« (7: septem psalmos poenitentiales) með prestunum, áður enn hann var höggvinn.⁴

15. þáttur.

Um Þorgils sögu skarða.

Flestir hafa hingað til verið á eitt sáttir að eigna Sturlu Þórðarsyni Þorgils sögu skarða. Þó var Guðbrandur Vigfússon um eitt leyti á öðru máli,⁵ enn hvarf frá því aftur, og Konr. Maurer hefur sömuleiðis látið þá skoðun í ljós, að hún væri

¹ Sturl.¹ III, 98. bls. ² II 84. bls.

³ Sturl.¹ II, 125.—126. bls. ⁴ I, 300.—301. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 97. bls. ⁶ II, 83. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 113. bls. ⁵ I, 96.—97.

⁶ Bisk. I, LXXI. bls.

ekki eftir hann.¹ Í fljótu bragði virðist og mart mæla með því, að Sturla sje höfundur sögunnar. Þorgils var náfrænda (bróðursonur) Sturlu, og aldavinur, eftir að þeir sættust. Sturla var í liði með Þorgilsi á Þverárfundi og orti til hans flokk um bardagann, og minnst þar á framgöngu hans með miklu lofi.² Hjelzt vinátta þeirra meðan þeir lifðu báðir. Síðan, þegar Þorgils var dáinn, orti Sturla um hann erfiðrápu.³ Hvað er þá sennilegra, enn að hann hafi einnig ritað sögu Þorgils? Hver var færari til þess? Hver þekkti betur æftrið Þorgils? Hjer við bætist það, að formáli sá, er stendur í Sturlungu á eftir Sturlu sögu, segir, að þær sögur, sem gerzt hafi eftir andlát Brands biskups Sæmundarsonar, hafi verið »litt ritaðar, áðr Sturla skáld Þórðarson sagði fyrir Íslendinga sögur«.⁴ Þetta sannar að visu eigi, að Sturla hafi samið söguna. Hún gæti vel verið samín af öðrum manni eftir það, að Sturla tók að rita, og jafnvel eftir andlát hans, án þess að þetta haggði neitt gildi eða sannleik þessara orða í formálanum. Enn hins vegar segir formálinn berum orðum, að Sturla hafi samið »Íslendinga sögur«. Ef það nú yrði sannað, sem Guðbrandur Vigfússon hefur haldið fram sannanalaust, að »Íslendinga sögur« næði yfir Þorgils sögu, þá væri einnig orð formálans full sönnun fyrir því, að Sturla hefði samið Þorgils sögu.

Enn hvað segir þá sagan sjálf um þetta efni? Hún verður þó altaf órækasti votturinn. Áður enn jeg hverf að þessari spurningu, mun jeg fara nokkrum orðum um handrit þau, sem sagan finst á.

Jeg hef þegar tekið fram í fyrsta þætti og víðar, að Þorgils sögu vantar í 122A, enn í 122B hefur hún staðið, og hef jeg sýnt, að þetta er fullkomin sönnun fyrir því, að hún hafi *ekki staðið í hinu upphaflega Sturlungusafni*, í frumriti beggja skinnhandritanna, heldur verið sjerstök saga. Þetta styrkist enn betur af því, að nýlega hefur fundizt brot af Þorgils sögu, sem er — það sem það nær — miklu fyllra og greinilegra enn Þorgils saga Sturlungu. Brot þetta fanst í Kristíanfu í skjalasafni ríkisins, og virðist ekki vera neinn vafi á, að það sje úr hinni sjerstöku

¹ Über die Ausdrücke: altnord., altnorw. & isl. Sprache, sjerprent. 208. bls. (Abh. der k. bayer. Akad. der W. I. Cl. XI. Bd. II. Abth. 681.—683. bls.).

² Sturl.¹ III, 246. bls. ² II, 215. bls.

³ Sturl.² III, 182. sbr. 246.—247. bls. ³ II 112. sbr. 215.—216. bls.

⁴ Sturl.¹ I, 107. bls., ² I, 86. bls.

Þorgils sögu.¹ Aftur á móti er Sturlunguformálinn, sá er fyr var getið, upphaflegur í Sturlungusafninu, þar sem hann stendur í báðum skinnhandritunum. Það er því óhugsandi, að sá maður, sem safnaði Sturlungu, hafi talið Þorgils sögu með Íslendinga sögum Sturlu, eða að orð formálans, sem fyr voru greind, stefni til hennar. Í því handriti af Íslendinga sögu, sem safnandinn hafði fyrir sjer, hefur Þorgils saga með engu móti getað staðið sem nokkurs konar framhald Íslendinga sögu, því að þá hefði safnandinn eflaust tekið hana í safn sitt, enda stendur Þorgils saga ekki í neinu sambandi við niðurlag Íslendinga sögu, sem endar á því að segja frá útkomu Þórðar kakala árið 1242 í 163. k. í Sturl.², sem áður er sagt, enn Þorgils saga segir fyrst frá uppvesti Þorgils og utanför, og kemur ekki að neinu marki við sögu landsins, fyr enn Þorgils kemur út aftur árið 1252. Af þessu má álykta, að Þorgils saga hafi aldrei verið partur af Íslendinga sögu Sturlu, enn þrátt fyrir það mætti hugsa sjer, að Sturla hefði ritað Þorgils sögu sjerstaka, og að það sje hún, sem geymzt hefur í 122B og brot er til af í Kristíaníu. Til að skera úr þessu verðum vjer að taka söguna sjálfa til nákvæmrar íhugunar.

Það er að vísu leitt, að söguna skuli vanta í annað aðalhandrit Sturlungu. Enn >fátt er svo með öllu illt, að ekki boði nokkuð gott<, og svo er um þetta, því að einmitt það, að söguna vantar í 122A gerir oss hægra fyrir að vinsa úr Sturlungu það, sem heyrir til Þorgils sögu, því að ef einhver grein virðist eftir efni sínu eiga inn í Þorgils sögu, þá má það telja fullkomna sönnun fyrir því, að greinin sje rjett ættfærð, ef hana vantar í 122A. Ef þetta handrit væri ekki til, þá væri miklu verra viðfangs, því að hjer verða 2 aðrar sögur (Gizurar saga og Þórðar saga) samferða í Sturlungu. Því miður vantar aftan við 122A, svo að það verður ekki haft til samanburðar við niðurlagið á sögu Þorgils.² Ef vjer þá fylgjum hinni *síðari útgáfu*, þá má telja víst, að þeir kaflar, sem nú skal greina, heyri til Þorgils sögu:

a) II, 104.—152. bls. (k. 221.—250.), segir frá uppvesti Þorgils og utanferð og því, sem dreif á daga hans fyrst eftir, að hann kom út, endar á sætt þeirra Sturlu og Þorgils sumarið 1253.

¹ Sturl.² Prolegomena cviii.—cxix. bls. II, 118.—121. bls.

² 122A endar Sturl.² II, 252. bls. á orðunum: >Ekki fór Gizur jarl til Skaga<.

b) II, 152.—154. bls. (251. k.). Það er þó nokkuð vafasamt, hvort þennan kafla ber að telja til Þorgils sögu. Að vísu vantar hann í 122A, enn efni hans kemur lítið við sögu Þorgils.

c) II, 170.—171. bls. (261. k.), 176. bls. (264. k.), 180.—181. bls. (269. k.). Þessum kapitulum er skotið inn í Gizurar sögu og Þórðar sögu kakala, sem hjer verða samferða Þorgils sögu.

d) II, 183.—186. bls. (272. k.), segir frá norðurferð Þorgils með þeim Hrafni og Eyjólf Þorsteinssyni til liðs við Heinrek biskup. Hjer er í kafla úr Gizurar sögu, og hef jeg greint það í þættinum um hana.

e) II, 193.—248. bls. (277.—315. k.) segir sögu Þorgils eftir fall Odds Þórarinssonar og endar á vígi Þorgils. Hjer verður 122A ekki haft til samanburðar í kaflanum frá 193.—215. bls., því að eyða er í handritið, enn efnið sýnir, að þetta er úr Þorgils sögu. Þó getur verið, að nokkrar greinar úr frásögninni um aðdragandann að Þverárfundi sjeu úr Gizurar sögu eða Þórðar sögu.¹ 122A byrjar aftur í frásögninni um Þverárfund, og verður nú hægra að greina sundur sögurnar. Í þættinum um Gizurar sögu hef jeg reynt að vinsa úr það sem tilheyrir Þórðar sögu og Gizurar sögu.² Það sem eftir verður, er úr Þorgils sögu.

f) II, 250.—251. bls. (318. k.), 253.—256. bls. (320. k. niðurlag, 321.—323. k.) segir frá tilraunum þeirra Sturlu Þórðarsonar og Sighvats, bróður Þorgils, að koma fram hefndum eftir hann og frá sættinni við Þorvarð, og að lokum frá helztu æfiatriðum þeirra Sighvats og Guðmundar Bøðvarssona, bræðra Þorgils. Í 319. k. endar 122A, og er því ekki til samanburðar við síðari hluta þessa kafla (320.—323. k.), enn efnið sýnir, að þetta er alt úr Þorgils sögu. Hjer endar Þorgils saga á 323. k. að ætlun Guðbrands Vigfússonar.

Ef vjer nú lítum á söguna, eins og hún liggur fyrir, þá gerir hún hvergi með berum orðum neina grein fyrir, hver höfundur hennar sje. Enn því meira má ráða af því, sem hún segir óbeinlínis, ef hún er lesin með athygli ofan í kjölinn. Þá kemur það greinilega í ljós, að Sturla getur með engu móti verið höfundur hennar, og öll böndin berast fljótt að öðrum manni,

¹ Sjá hjer að framan á 343.—344. bls.

² Sjá hjer að framan á 343.—349. bls.

sem var einn hinn tryggasti fylgdarmaður Þorgils og námágur hans. Þessi maður er Þórðr Hitnesingur, sem átti Aldisi, systur Þorgils.

Þorgils sögu má skifta í þrjá kafla eftir efni og meðferð efnisins. Fyrsti kafliinn segir frá uppvexti Þorgils og dvöl hans í Noregi.¹ Annar kafliinn byrjar á útkomu hans 1252, segir frá deilum hans við höfðingja og uppgangi hans, alt þangað til hann er orðinn fastur í sessi í Skagafirði og sáttur við Heinrek biskup.² Síðasti kafliinn segir söguna til enda.³ Miðkafliinn nær að eins yfir 3 ár af æfi Þorgils og er þó langlengsti kafliinn. Engin íslensk saga segir jafngreinilega frá öllum hinum minstu smátvikum eins og þessi kafli Þorgils sögu, og er auðsjeð, að hann er víðast eftir sjónarvott. Hinir kaflarnir greina ekki nærri eins ítarlega alla smávægilega atburði eins og miðkafliinn. Nú getur það varla verið tilviljun ein, að Þórðr Hitnesingur kemur fyrst við söguna, þegar miðkafliinn byrjar, því að hann gerist fylgdarmaður Þorgils, þegar hann kemur úr utanferðinni árið 1252,⁴ og fylgir honum altaf úr því, þangað til miðkafliinn endar; þá fer hann suður í Hitarnes til bús síns, enn Þorgils staðfestist í Skagafirði.⁵

Þetta væri þó auðvitað eigi einhlítt til að eigna Þórði söguna, ef eigi mætti fleiri líkur til finna. Vjer skulum þá fyrst virða fyrir oss nokkra þá atburði í sögunni, sem þeir eru báðir viðstaddir Sturla Þórðarson og Þórðr Hitnesingur til að sjá, hvor þeirra er líklegri til að hafa samið söguna.

Fremst í miðkafla sögunnar er sagt frá veizlunni í Geldingaholti hjá Eyjólfu Þorsteinssyni. Þar komu saman nokkrir af þeim höfðingjum, sem fylltu flokk Þórðar kakala, og var einn þeirra Sturla Þórðarson og með honum Þórðr Hitnesingur. Segir sagan frá draumi, sem Sturlu dreymdi í Geldingaholti á þann hátt, að það virðist vera mjög ólíklegt, að Sturla hafi sjálfur fært frásögn þessa þannig í letur. Segir hún, að Sturla hafi sagt Þórði Hitnesingi drauminn, þegar þeir riðu frá Geldingaholti,

¹ Sturl.² II, 104.—117. bls. (221.—230.).

² Sturl.² II, 117.—234. bls. (kk. 231.—251., 261., 264., 269., 272., 277.—300.).

³ Sturl.² II, 234.—256. bls. (kk. 301.—315., 318., 220. [niðurlag] og 321.—323.).

⁴ Sturl.¹ III, 137. bls. ² II, 118. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 268. bls. ² II, 234. bls.

og er bezt að tilgreina orð sögunnar: »En er þeir kómu á leið um morguninn, var Sturla hljóðr. Þórðr Hitnesingr spyr, hví hann væri svá hljóðr. Hann kvað sik dreymt hafa, at faðir hans kom at hánnum, ok kvað hann spyrja hann tíðenda 'Frétt muntú hafa', segir Þórðr, 'skipkvámu í Eyjafirði, ok er þar á viðbjörn, er Böðvarr á, frændi okkarr, frá Stað, ok sagt dýr þetta heldr ólmt'. 'En er ek vilda spyrja fleira, þá vaknaða ek'. Þórðr spurði, hvat hann hugði þann draum vera mundu. Hann kvað görla vita, eðr ætla, at Þorgils Böðvarsson mundi annathvært kominn við land, eðr koma allbrátt. Þeim þótti þetta líklegt.« Það er nú auðsætt, að Sturla mundi aldrei hafa sagt frá drauminum á þennan hátt, ef hann væri höfundur sögunnar. Hann mundi hafa slept öllu viðtalinu við Þórð, sem í rauninni var óþarfi að skýra frá, og vafalaust hefði frásögnin þá orðið einhvern veginn á þessa leið: »Sturlu dreymdi í Geldingaholti, at faðir hans kom at hánnum o. s. frv., og ef til vill hefði hann bætt við: »Þenna draum sagði Sturla Þórði Hitnesingi um morguninn eptir, er þeir voru á leið komnir frá Geldingaholti«, eða eitthvað þessu líkt. Aftur á móti er öll frásögnin eðlileg, ef Þórðr er sögumaðurinn, því að hún er öll sögd frá sjónarmiði hans. Jeg tel því víst, að Þórðr hafi sagt frá þessum viðburði, sem engum var kunnugt um, nema Sturlu og honum. Því næst heldur sagan áfram: »Þá spurði Þórðr (o: Hitnesingur) hví hann (o: Sturla) hefði verit svá fár í Geldingaholti. Sturla segir: 'Því at mér var þar viðbjóðr við öllu, ok allt kom mér þar verr at haldi, en veitt var. En eigi kemr mér þat at óvörum, þótt eigi sé enn búit um skipti vár Eyjólf's«. Þetta er og auðsjáanlega frásögn Þórðar enn eigi Sturlu. Þórðr hefur með frásögn þessari um viðtal þeirra Sturlu viljað sýna, hversu Sturla var framsýnn og forspár, og er það allsendis óhugsandi, að Sturla hefði sagt svo frá um sjálfan sig.¹

Vjer skulum því næst taka annan viðburð, sem þeir eru báðir við riðnir Sturla og Þórðr. Það er aðför þeirra fjelaga, Hrafns og Sturlu, að Þorgils, er hann gisti í Stafaholti hjá Óláfi Þórðarsyni föðurbróður sínum. Frásögnin um þetta er bersýnilega eftir sjónarvott í liði Þorgils, og af sumum atvikum er ljóst, að sögumaðurinn er enginn annar enn Þórðr Hitnesingur. Sagan segir nákvæmlega frá, hvernig ástatt var í Stafaholti,

¹ Sturl.¹ III, 118. bls. ² II, 117. bls.

áður enn þeir Sturla komu, enn segir ekkert frá ferð þeirra Sturlu, fyr enn þeir koma í Stafaholt. Alt er hjer sagt frá sjónarmiði þeirra, sem fyrir eru í Stafaholti, og ekki gleymt neinu hinu minsta smá-atviki þar, t. d., hvar vopn vóru upp fest í stofunni, að vopn Þorgils vóru höfð fram í skálann, er menn gengu til svefns, hvernig hvílum var skipað, meðal annars að þeir sváfu saman Þorgils og Þórðr Hítnesingur, hvað hús-freyja hafðist að um nóttina, hvernig veðrið var og færdin. Sumt af þessu er svo vaxið, að Sturlu og hans mönnum gat ekki verið það kunnugt, og er því auðsjeð, að sögumaðurinn er í fylgd Þorgils. Í því, sem á eftir fer, berast böndin greinilega að Þórði. Því að þar er öll frásögnin miðuð við hann. Jeg mun tilfæra orð sögunnar og auðkenna þau orð, sem sýna, að Þórðr er sögumaðurinn: »Nökkurir af Þorgils mönnum vöknudu við þat, at þeir heyrðu dyn mikinn. Þórðr heyrði dyninn ok vakði Þorgils¹ ok kvask hyggja, at riðit væri hjá úti. Þorgils vaknar líttat ok kvað sveina mundu riða hestum til vatn. Sofnaði hann þegar. Líttu síðarr heyrðu þeir mikla atreið ok langa, ok gnaudaði þá fast, svá at skjálfa þóttu húsin. Var kallat inn í skálaglugginn, at Þorgils skyldi vakna ok menn hans, 'því at herr manuz ferr at bænum, ok með brugðnum vápnum. Ok hygg ek at ófriðr sé'. Þórðr vakði þá Þorgils skelegglega. Þorgils vaknar, ok segir Þórðr hánum, at komit var fjölmenni. Þorgils bað menn upp hlaupa skjótt, ok taka vápn sín. Hann spratt upp skjótt. Vóru mönnum ógreið klæðin, er myrkt var inni. Ok í þessu hlaupa þeir í skálann, er komnir vóru, með bölván ok kalli. Þorgils mælti þat, at menn skyldi láta hljótt, meðan klæddisk, ef því kæmi við. Þorgils fekk sknúðhosu ok skinnhosu. Þórðr fekk skinnhosur tvær ok ekki innan í. Þorgils fekk kyrtíl groenan, en Þórðr treyju² Þórðr þreif ofan skjöld, er hekk yfir rúmimu, ok fekk Þorgilsí. Þórðr fekk stálhúfu ok kenndi, at þat var húfa Þorgils. Þorgils hafði brugðit sverðinu, ok lét standa hjá sér meðan hann klæddisk. Þá var hlaupit öðrummegin í skálann. Bergr mælti í gegnum rauf, er

¹ Hjer og í því, sem á eftir fer, verða menn að muna eftir því, að þeir eru rekkjunautar, Þórðr og Þorgils.

² Textinn er hjer úr lagi færðr í Sturl.³, eins og Eggert Brim hefur bent á í Arkiv f. nord. fil. VIII (N. F. IV), 362. bls., enn rjettur í Sturl.¹.

á var þílinu millum rúmanna: 'Þar hygg ek, Þorgils, at hér sé Sturla frændi þinn' o. s. frv. Það þarf ekki mikinn skarpleika til að sjá, að hér er Þórðr sá miðdepill, sem öll sagan snýst um. Enginn annar enn hann gat sagt svo greinilega frá öllu því, sem fram fór í rekkjunni milli Þorgils og hans, og einkum sýna orðin >ok kenndi, at þat var húfa Þorgils<, að hann er sögumaðurinn og enginn annar. Því næst segir sagan frá viðtali aðkomumanna, Hrafn og Sturlu, við heimamenn, og verða þær lyktir á, að Þorgils og hans menn gefast upp á vald þeirra Hrafn, og er Þorgils tekinn og honum og mönnum hans boðið að ganga til Litlu-stofu. *>Spurði Sturla, hví Þórðr færi eigi. Hann kveðk eigi fara mundu, fyrr enn hann væri klæddr. Hrafn bað Sturlu at ganga til Litlu-stofu. Tók Þórðr þá at klæðask, ok var leiddr útar í Litlu-stofu; vóru þá þangat leiddir menn Þorgils, hverr sem klæddr var. Hrafn mælti, at Þorsteinn Gellisson skyldi fara innar í stofu til þeirra. Þeir Hrafn fóru nú í stofuna ok settusk í ráðagjörðir sínar, en hespa var látin á Litlu-stofu<.* Nú mætti ætla, að söguritarinn segði eitthvað frá ráðagjörðum þeirra Hrafn og Sturlu í stofunni, sem alt var undir komið og reið á líf þeirra allra Þorgilsmanna. Enn svo er eigi. Sagan er kyr í Litlu-stofu og segir nákvæmlega frá öllu, sem þar fer fram, enn ekkert frá þeim Hrafn og Sturlu. *>Ljós var bjart í stofunni, en kuddi var þar mikill; sátu þeir þar lengi einir saman, svá at engi maðr kom til þeirra<.* Því næst segir frá viðtali þeirra Þórðar og Þorgils, sem eigi er líklegt, að neinn annar hefði munað að segja frá enn Þórðr. *>Þá kom Guthormr Þórðarson í stofuna. Hann var í þungu skapi, ok andvarpaði mjök, er hann settisk niðr<.* Segir hann þeim fjelögum nokkuð frá ráðagjörðum höfðingjanna. Síðan segir, að Dufgussynir hafi komið í stofuna til að vita, hvað Þorgils vildi vinna til lífs sjer, og farið síðan og flutt þeim Sturlu orð Þorgils. *>En er þeir vóru á brottu, tók Þórðr til orða<.* og fýsti Þorgils að taka sættum, og hin sama var tillaga allra Þorgilsmanna. *>Nú leið löng stund, áðr Ólafr Þórðarson kom í stofuna ok þeir Dufgussynir, Kolbeinn ok Svarthöfði, ok Guthormr kórtr<.* Leitaði Ólafr um sættir. Segist Þorgils þá vilja tala við þá sjálfa, Sturlu og Hrafn. *>Var þá gengit eftir þeim Hrafn ok Sturlu; kómu þeir þangat af annari stundu, ok vóru mjök margir<.* Síðan er sagt nákvæmlega frá samningum og tillög hvers eins greind. Að lokum gengur sættin saman að

því, að Þorgils skuli fara með þeim Hrafni og Sturlu að Gizuri Þorvaldssyni.

Það liggur nú í augum uppi, að öll frásögnin um þessa nótt í Stafaholti er miðuð við Þórð Hitnesing og snýst um hann. Það er sagt nákvæmlega frá öllu því, sem hann sá og heyrði, og sumu, sem enginn gat um vitað nema hann, enn aftur þegir sagan um það, sem ekki fór fram í hans áheyrn eða viðurvist. Af þessu leiðir, að sögumaðurinn er Þórðr, enn getur með engu móti verið Sturla Þórðarson. Í sambandi við þetta skal jeg benda á, að rjett á undan kaflanum um Stafaholtsför segir sagan frá brottbúningi þeirra Þorgils frá Reykjaholti í þessa ferð, og er þar sagt, að þá hafi komið í Reykjaholt njósnarmaður þeirra Hrafn og Sturlu, Þorsteinn Árnason, *»ok fann þat til örendis at færa þangat mórent vaðmál, er Þorkell prestur sendi Þórði«*. Hver mátti muna betur eftir þessu vaðmáli enn viðtakandinn, Þórðr Hitnesingur? Hann hefur ekki einu sinni gleymt að segja frá litnum á því! Einnig er það eptirtektavert, að þegar flokkarnir ríða frá Stafaholti eftir sættina, þá fylgir sagan Þorgils heim í Reykjaholt og segir þar frá samtali þeirra Þorgils og Þórðar í lauginni, sem engum var kunnugt um nema þeim tveimur, enn ekkert er sagt frá ferð þeirra Hrafn og Sturlu, fyr en löngu síðar, þegar búið er að segja frá norðurferð Þorgils og dvöl hans að Hólum hjá Heinreki biskupi. Þá kemur Gunnlaugr prestur, mágur Þorgils, sunnan frá Reykjaholti, og segir þeim Þorgils og Þórði — sem hafði fylgt Þorgils norður — alt frá ferðum þeirra Sturlu. Hjer fylgir sagan því enn Þórði, og kemur alt í einn stað niður, að hann sje sögumaðurinn, enn Sturla ekki.¹

Sama verður uppi á baugi, ef vjer lítum á sættafundinn við Ámótsvað. Þar eru þeir báðir, Sturla og Þórðr. Þegar Þorgils hafði setið nokkra hríð að Hólum með Heinreki biskupi, bauð biskup honum að leita um sættir með þeim Hrafni og honum, og það varð, að biskup fór suður í þeim erindum, og með honum Þórðr Hitnesingur. Frá suðurferðinni er sagt mjög greinilega, svo að auðsjeð er, að sögumaðurinn er í ferðinni.² Riðu

¹ Sturl.¹ III, 146.—153. og 156.—158. bls. ² II, 126.—133. og 136.—137. bls.

³ Til dæmis skal jeg taka orðin: »þeir gistu at Stað í Hrútafirði næstu nótt fyrir Pálmessu. Þar kom til hans (þ: biskups) Jón járabúkr. Þaðan var sendr Hrafn snati ok Þorsteinn Gellisson til

þeir biskup í Reykjaholt. Þar fengu þeir orð frá þeim Sturlu, að sættafundur skyldi verða að Ámótsvaði á Kyndilmessu. »En Kyndilmessu var veðr allgótt ok söng biskup tíðir allskynsamlega. Riðu menn þá er búnir voru . . . riðu þeir þá ofan til Ámótsvaðs ok var áin heldr mikil. *En er þeir kómu yfir ána, voru þeir eigi kommir. Líttu síðarr kómu þeir ok riðu á hæð nökkura skamt þaðan, sem biskup hafði af baki stigit.* Alt þetta, enn þó einkum það, sem auðkent er með breyttu lettri, ber það sjálfst með sjer, að sögumaðurinn er í liði biskups. Á frásögninni um sjálfan fundinn er lítið að græða, enn auðsjeð er, að sagan er eftir sjónarvott. Þó segir hjer frá einum ómerkilegum atburði, sem Þórðr er við riðinn og varla nokkrum mundi hafa dottið í hug að færa í letur öðrum enn honum. Það eru ryskingar Þórðar við Sigurð soll út úr sverði því, sem tekið hafði verið af Þórði í Stafaholti. Eftir fundinn er sagt mjög greinilega frá ferð biskups og Þórðar að Reykjaholti og dvöl þeirra biskups og Brands ábóta þar. Það er jafnvel sagt nokkuð úr þrjedikun ábóta á Blasíusmessu í Reykjaholti. Þá skilja þeir biskup og Þórðr, og er athugavert, að úr því er ekki annað sagt frá ferð biskups, enn að Brandr ábóti hafi fylgt honum upp að Gilsbakka. Ekki er heldur sagt frá neinu, sem gerðist í vesturferð þeirra Hrafn og Sturlu. Einkennilegt er, að sagan segir, að biskup hafi riðið »*norðr til sveita*« og um þá Hrafn, að þeir hafi riðið »*vestr á sveitir*«, enn um Þórð segir sagan, að hann hafi riðið »*heim á Hitarnes*«. Þetta orð »*heim*« sýnir berlega, frá hverjum sagan er í upphafi.¹

Jeg hygg nú, að þetta nægi til að sýna, að Sturla Þórðarson getur með engu móti verið höfundur Þorgils sögu. Enn til frekari fullvissu vil jeg biðja menn lesa frásögnina um flótta Þórðar, er hann leitaði hælís fyrir Hrafn hjá Sturlu Þórðarsyni á Staðarhóli. Þar segir: »Ok er Þórðr kom á Staðarhól, var þat til tíðenda, at Sturla stóð úti einn saman, ok voru menn at kasta steinum í stofuvegginn. Heilsaði Sturla hönnum ok spurði tíðenda, eðr hvat hann vissi at segja frá þeim Hrafn ok Eyjólf. Þórðr segir«, o. s. frv. Þetta er auðsjáanlega frásögn Þórðar enn eigi Sturlu. Þá fer á eftir sagan um Helga keis, sem átti

móts (þetta orð vantar í Sturl.²) við þá Hrafn ok Sturlu . . . Pálsmessudag var mikil drífa ok myrkr mikil.

¹ Sturl.¹ III, 160.—164. bls. ² II, 139.—142. bls.

að kasta torfi á stofuvegginn. Hún er sögð til að sýna forspá Sturlu og speki, og er óhugsandi, að hún sje eftir Sturlu sjálfan.¹ Viðar kemur það fyrir í Þorgils sögu, að líkar sögur eru sagðar til að lýsa framsýni Sturlu og getspeki. Svo er t. d. um orð hans fyrir Þverárfund: »Má vera, at minni hætta verði, en til er hugat; segir mér svá hugr um, at Eyjólfir muni mjök fyllt hafa sína lífdaga«,² og um draum hans á Eyri fyrir því, að hann mundi brátt spyrja til Þorgils frænda síns.³ Alt þetta sannar og sýnir, að Sturla getur ekki verið höfundur Þorgils sögu.

Aftur á móti virðist ekki enn vera fram komin fullnægjandi sönnun fyrir því, að Þórðr hafi sett saman Þorgils sögu alla í heild sinni. Vjer höfum hingað til að eins haft augun á einstökum viðburðum í sögunni og sýnt með ljósum rökum, að frásögnin um þá hlýtur að vera frá Þórði og engum manni öðrum. Enn verið gæti, að Þórðr væri að eins heimildarmaður fyrir þessum viðburðum, og að söguritarinn hefði fært þá í letur eftir fyrir-sögn hans. Til þess að sjá, að svo er ekki, þarf ekki annað enn að lesa með athygli allan miðkafla sögunnar, sem fyr var getið. Hann er frá upphafi til enda sagður frá sjónarmiði Þórðar Hitnesings. Sagan eltir hann á röndum. Þeir viðburðir, sem hann er viðstaddur, eru sagðir með hinni mestu nákvæmni, að jeg ekki segi mælgí, enn öðru slept, sem eins mikil ástæða hefði verið til að segja frá, enn Þórðr var ekki við. Til að sýna þetta ljóslega þyrfti eiginlega að prenta upp allan miðkaflann og gera við hann athugasemdir. Enn jeg tel það óþarft, því að hverjum, sem les söguna og hefur augun opin, hlýtur að verða þetta ljóst, þegar einu sinni er búið að benda á það. Jeg skal einungis taka fram nokkur atriði til leiðbeiningar.

Þórðr gerðist fylgdarmaður Þorgils skömmu eftir útkomu hans sumarið 1252, sem áður er sagt. Var Þorgils skipaður Borgarfjörður af konungi, enn Þórðr kakali hafði áður sett Þorleif Þórðarson fyrir það hjerað. Vildi nú Þorgils sækja til hjeradsins í hendur Þorleifi og stefndi fund að Höfðahólum. Frá fundi þessum er sagt mjög greinilega í sögunni, svo að frásögnin

¹ Sturl.¹ III, 224.—225. bls. ² II, 196. bls.

³ Sturl.¹ III, 244. bls. ² II, 218. bls.

³ Sturl.¹ III, 275. bls. ² II, 239.—240. bls. Sbr. hjer að framan á 477. bls.

hlýtur að vera eftir sjónarvott, enda er Þórðr þar viðstaddur sem fylgdarmaður Þorgils, og lætur Þorgils hann lesa upp brjef konungs. Hjer vill svo vel til, að vjer höfum brotið, sem fyr var getið, af hinni sjerstöku Þorgils sögu til samanburðar, og er það talsvert fyllra og greinilegra, það sem það nær, enn frásögnin í Sturlungu. Einkum segir það nákvæmlega, eða þó öllu heldur smásmuglega, frá samningum Þorgils við Egil í Reykjaholti um, að hann skyldi gefa Þorgilsi upp bú sitt. Þórðr Hitnesingur er hjer milligöngumaður. Hermir sagan fyrst greinilega þau orð, sem þeim Agli og Þórði fóru á milli, fylgir Þórði síðan til Þorgils og segir, að hann hafi skýrt honum frá viðtali sínu við Egil. Síðan ganga þeir báðir saman ásamt fleirum á tal við Egil, og kemur þá enn löng og greinileg skýrsla um, hvað þeim fór á milli. Öll er þessi frásögn bersýnilega eftir Þórð.¹

Næsta vetur öndverðan sat Þorgils í Reykjaholti. Þá — segir sagan — »kom austan af síðu Klængr Skeggjason; var hann sendr af Brandi ábóta norðr til Hóla á fund Heinreks biskups«. Klængr hafði brjef frá ábóta til Þorgils. »Reið Klængr þaðan tveim nóttum eptir Cecilíumessu. *Reið Þórðr Hitnesingr með hönnum í Norðrárdal í Hvamm, ok vöru þar um nóttina*«. Engum öðrum enn Þórði gat dottið í hug að geta um eins ómerkilegt atriði og þetta, að Þórðr fylgdi Klængi í Hvamm, sem ekkert kemur sögunni við. Enn hins vegar er það í fullu samræmi við hina vanalegu orðamælgj Þórðar að troða inn í söguna sínum eigin persónulegu endurminningum, þó að þær snerti hana ekki að neinu leyti.²

Jeg hef áður minzt á það, þegar Gunnlaugr prestur kom norður til Hóla og sagði þeim Þorgilsi um ferðir þeirra Hrafn og Sturlu, og hef jeg sýnt, að þetta bendir til þess, að Þórðr eigi frásögnina um þennan viðburð. Líkt kemur fyrir litlu síðar í sögunni, þar sem segir frá komu Loðins Sigurðarsonar að Hólum. Frá þessu er sagt á þessa leið: »En inn tólfsta dag (jóla), er biskup var að aptansöng, gekk maðr í kirkju; var hann snjóugr allr; hann var lágr ok kollóttr at sjá, en gekk þó heldr valt. En er hann kom í kirkjuna, *mælti Þorgils við Þórð: Þessi maðr er Loðinn Sigurðarson frændi mín*« o. s. frv.

¹ Sturl.¹ III, 136.—139. bls. ² II, 118.—121. bls.

² Sturl.¹ III, 143. bls. ² II, 124. bls.

Hver gat nú annar enn Þórðr vitað, hverju Þorgils hvíslaði í eyra Þórði við aftansönginn? Eða hverjum gat dottið í hug að segja svona frá þessu, öðrum enn Þórði?¹

Hjer að framan er getið um suðurferð Þórðar með Heinreki biskupi og sættafundinn við Ámótsvað. Eftir hann fór Þórðr heim til bús síns og var þar um stund. Meðan Þórðr er syðra, er lítið sagt frá sögukappanum fyrir norðan, enn áður, meðan Þórðr var nyrðra, var sagt frá hverju lítilræði. Einungis er þess getið, að ráðamönnum á Hólum hafi þótt mikill kostnaður standa af þarveru Þorgils. »Þórðr hafði ritat bréf til Þorgils, at ábóti bauð honum heim í Skálaholt, ok þótti hann betr kominn í Skálaholti en í Skagafirði«. Reið Þorgils þá norðan í Reykjaholt og sendi þaðan mann til Þórðar, að hann skyldi koma til fundar við sig. »En hann (þ: Þórðr) var riðinn til Staðar«, þegar sendimaður kom að Hitarnesi, og kom því eigi til stefnunnar. Reið Þorgils þá suður í Skálaholt og stefndi Þórði þangað. Frá suðurferð Þorgils er lítið sagt meira enn það, sem nú var greint. Enn því fjölorðari er sagan um ferð Þórðar þangað suður. »Reið Þórðr suðr eptir páskavíku ok Ingimundr Bøðvars-son. Ok er þeir kómu suðr á heiði, tók at drífa, ok fell snjór evá mikill, at hestarnir máttu eigi vaða. Treystusk þeir eigi at ríða Lyngdalsheiði ok sneru til Gjábakka ok kómu mjök þrek-aðir til Brúa um kveldit. Þeir báðu þar greiða ok fengu eigi. Tóku þeir þar vöndul heys fyrir hest hvern ok lágu undir tún-garði, þvíat bóndi lét byrgja hurðir vandlega. Fóru þeir þegar í sólarupprás; var þá veðr bjart. Kómu þeir til Búrfellz; höfðu þar messu ok dagverð. Riðu þeir um kveldit í Skálaholt. Var þá Þorgils í baði ok kom lítlu síðarr inn ok fagnaði þeim vel. Sagði Þorgils Þórði, at hann skyldi fara vestr til Staðar ok efna þar til bús, þvíat hann ætlaði þangat til at fardög-um«, o. s. frv. Þessi nákvæma frásögn um hrakninga þeirra fjelaga á suðurferðinni, sem ekkert kemur sögunni við, er ápreifanlega frá Þórði sjálfum. Og athugavert er, að sagan segir ekkert um veru Þorgils í Skálaholti, áður enn Þórðr kom, nema það, að ábóti hafi tekið honum vel og hann hafi verið þar með fjelaga sína í hinum bezta fagnaði. Enn undir eins og Þórðr kemur, er sagt frá jafnhversdagslegu atviki og því, að hann hafi verið í baði. Nú fer Þórðr frá Skálaholti vestur aftur og er sagt

¹ Sturl.¹ III, 158. bls. ² II, 137. bls.

frá dagleiðum hans og hvernig veðrið var nóttina, sem hann kom í Reykjaholt. Síðan fylgir sagan Þórði til Staðar, enn ekkert er sagt frá sögukappanum í Skálaholti, fyr enn hann kemur vestur til Þórðar: »Litlu síðarr kom Þorgils sunnan; höfðu þeir ábóti skilzík með kærleikum, ok gaf hann Þorgilsí oxa fimm vetra ok kult«.¹

Sumarið 1253 gerði Þorgils aðför að Agli bónda í Reykjaholti, og segir sagan mjög greinilega frá þeirri ferð, enda er Þórðr í förinni. Á leiðinni verður Þórðr viðskila við Þorgils og ríður á Snældubeinsstaði. Skyldu þeir Þorgils biða hans við Ámótsvað. Sagan víkur hjer burt frá Þorgilsí, enn eltir Þórð, eins og vant er, segir frá, að hann hafi ekki hitt Þorgils við vadið, þar sem þeir höfðu mælt sjer mótt, heldur að eins Berg Ámundason og þá fimtán saman »Hafði Þorgils stigit af baki örna sinna, en þeir Bergr höfðu fyrr riðið«. Ríða þeir Þórðr og Bergr síðan til Reykjaholts og leita Egils. »Í þessu kómu þeir Þorgils ok Einarr ok höfðu þeir farit villir mjök ok orðið því seinir«. Öll þessi frásögn stefnir að Þórði einum.²

Þegar Þorgils reið í Bæ og Reykjaholt sumarið 1255, sendi hann menn eftir Þórði í Hitarnes og bað hann koma til sín upp undir Hraun, áður sól væri upp komin. Sendimenn »kómu á Hitarnes um miðnætti, vóru þar allir menn í svefni. Þeir báru þegar upp örendi sín, er þeir kómu. Stóð Þórðr þá upp þegar ok bjó sik. Þeir sögðu honum eigi fleira. Bjósk hann því af skyndingu mikilli ok hafði önga brynju; en hann hafði önnur vápn«. Síðan fer Þórðr til fundar við Þorgils, og segir hann honum, að hann ætli að ríða að Þorleifi Þórðarsyni. Þá slæst Þórðr í för með Þorgilsí, og er lýst nákvæmlega heimsókninni í Bæ og Reykjaholti, sem Þórðr tekr þátt í. Frá Reykjaholti ríða þeir til Rauðsgils til fundar við Þorvarð Þórarinsson, og er sagt mjög greinilega frá samningunum milli þeirra. Verður það úr, að Þorgils og Sturla lofa að fara norður með Þorvarði á hendur Hrafní Oddssyni og Eyjólfí ofsa. Af fundinum reið Þorgils í Reykjaholt, en Þórðr reið ofan eftir Reykjadal, »því at hann átti þar vón hesta«. Varð hann því eftir af Þorgilsí, sem reið snemma næsta dag norður frá Reykjaholti. Reið Þórðr eftir honum og er að vanda sagt mjög ítarlega frá ferð hans. »Nú er

¹ Sturl.¹ III, 164.—165. bls. ² II, 142.—143. bls.

² Sturl.¹ III, 171.—173. bls. ² II, 148.—149. bls.

Þórðr reið upp frá Sámstöðum, sér hann ríða neðan frá Hávafelli menn mjök ákaft; beið hann þeirra, ok var þar ábóti ok Böðvarr. Spurði ábóti þegar af ferðum Þorgils, en Þórðr vissi þar eigi annat af, en Þorgils reið um daginn snemma ór Reykjaholti ok ætlaði at ríða á Gilsbakka ok bíða þar ábóta. En er þeir kómu þar, var Þorgils í brottu. Þá hermir sagan greinilega orð og áminningar ábóta. Ríður Þórðr síðan upp í Fljótstungu og hittir þar Magnús Atlason og fleiri menn, sem Þorgils hafði þar eftir sett. »Ríðu þeir þá skyndilega upp í Öxnatungur; var Þorgils þar fyrir ok allr flokkinn, ok hafði hann sofnað. Alt þetta sver sig þegjandi í ættina til Þórðar, og sama er að segja um það, sem á eftir fer, um ferðina norður og liðssafnaðinn í Skagafirði. Þorgils sendir þar Þórð og Magnús Atlason til að safna mönnum um Blönduhlíð. Gerðu þeir það, ok fengu lá, en ekki af vápnum . . . En hvar sem þeir kómu á bæi, þá var þetta mælt, hver herkerling, er mæla kunni, at guð skyldi bregða ójafnaði þeirra Hrafns ok Eyjólfss.¹

Viðskiftum þeirra bandamannanna við þá Hrafn og Eyjólf lauk, sem kunnugt er, svo, að þeir Þorgils höfðu sigur á Þverár-eyrum, og fjell þar Eyjólfir, enn Hrafn flýði vestur. Eftir fundinn reið Þorgils vestur sveitir. Úr Langadal sendi hann Þórð frá liðinu við tólfta mann. Skyldi hann ríða um fjöll fyrir ofan byggðir og koma til móts við Þorgils í Haukadalsskarði. Eins og vant er, eltir sagan Þórð og segir nákvæmlega frá ferð hans, enn frá sjálfum sögukappanum segir ekki, fyrr enn Þórðr hittir hann aftur í Haukadalsskarði. »Ríðu (o: þeir Þórðr) síðan í Haukadalsskarð ok kómu þar um myrknaetti, sem Þorgils var, ok svaf allr flokkinn. En er þeir ríðu at, varð af dynr mikill; vöknudu menn við þat. Vindr var af landsuðri, en þeir höfðu sett upp spjót sín. Þeir voru mjök svefnvana. Einarr bóndi spratt upp fyrstr manna ok þreif til spjótz síns ok mælti. 'Nú ríða djöflarnir hér at oss, sprettum upp ok dugum vel!' Þórðr mælti: 'Menn ríða at en eigi djöflar', o. s. frv. Engum getur blandazt hugur um, að þessi frásögn er eftir Þórð og engan mann annan.²

Nokkru síðar reið Þorgils aftur norður til Skagafjarðar og gerðist þar höfðingi með samþykki bænda. Sat hann í Viðvík

¹ Sturl.¹ III, 224—238. bls. ² II, 195.—208. bls.

² Sturl.¹ III, 255.—256. bls, ² II 223. bls.

hinn fyrsta vetur, og var Þórðr þar með honum. Á öndverðum vetri kom njósnarmaður Þorgils að Viðvík vestan úr sveitum, og sagði, að Hrafn Oddsson og Ásgrímr Þorsteinsson væru komnir á leið norður með flokk sinn og ætluðu að Þorgilsi. Frá þessu er sagt á þann hátt, að enginn annar enn Þórðr getur verið sögumaðurinn. »Þat var einn dag á öndverðum vetri«, segir sagan, »at Þorgils var heima í Viðvík; þá var veðr gótt ok görðisk á norrænt. Ok er dró at sólarfalli, var Þórðr Hitnesingr staddr suðr á vellinum ok nokkurir menn með hönun, Þeir sá riða menn allmikil, ok þegar á títgarðinn, þar sem þeir kómu at. En er Þórðr fann þá, kendi hann þar Guðmund Galtíesing, ok með hönun annar maðr Viðdælskr. Þórðr spurði tíðenda, eðr fyrir hví þeir færi svá ákaft. Guðmundr kvazk engi tíðendi kunna at segja. 'En þat er sagt, at Hrafn ok Ásgrímr væri komnir vestan ór Fjörðum með hálfu fjórða hundrað manna í Dali, ok ætlaði fyrst at riða til Hitardals at Sturlu ok síðan norðr at Þorgilsi . . '. Fóru þeir þá heim allir saman. Spurði Þorgils Þórð að tíðendum, hver Guðmundr segði«, o. s. frv.¹

Þá segir sagan frá sætt þeirra Þorgils og Hrafn's við Hólavað og frá sætt Þorgils við Heinrek biskup. Litlu síðar fór Þórðr heim á Hitarnes til bús síns. Þar endar miðkaflí sögunnar.

Jeg þykist þá hafa sýnt og fullsannað, að allur miðkaflí sögunnar, sem segir frá samvistarárum þeirra Þorgils og Þórðar, hneigist að Þórði, snýst um hann einn og miðar alt við hann og engan annan. Hann hlýtur því að vera ritaður af Þórði eða eftir hans fyrirsögn. Enn miðkaflinn stendur í svo nánun sambandi við fyrsta og síðasta kaflann, að eitt verður yfir þá alla að ganga. Í fyrsta og síðasta kaflanum hefur Þórðr orðið að fara að mestu eftir sögusögn annara manna, af því að hann var ekki sjálfur heyrnarvottur eða sjónarvottur að þeim atburðum, sem þessir kaflar segja frá, og er þá eðlilegt, að lítið eða ekki beri á honum.

Í fyrsta kaflanum virðist Þórðr helst hafa farið eftir sögusögn Bergs Ámundasonar, er var með Þorgilsi í utanferð hans og síðan fylgdi honum heima á Íslandi ásamt Þórði. Bergr var í fylgd Þorgils til dauðadags og var drepinn með honum að Hrafnagili.² Í sjálfu sjer er það líklegt, að Þórðr hafi haft

¹ Sturl.¹ III, 263. bls. ² II, 229. bls.

² Sturl.¹ III, 124. og 283. bls. ² II, 106. og 247. bls.

sögur af Bergi, af því að þeir voru svo lengi samtíða, og á það benda líka ýms orðatiltæki í fyrsta kaflanum.¹ Sumt hefur og Þórðr getað haft frá Þorgílsi sjálfum, því að eflaust hefur hann oft sagt mági sínum frá æfintýrum sínum í Noregi.

Í síðasta kaflanum má og finna ýmislegt, sem styrkir þá skoðun, að Þórðr sje höfundur sögunnar. Eftir það, að Þórðr fer alfarinn vestur frá Þorgílsi, er litið sagt frá því, sem gerist nyrðra hjá Þorgílsi annað enn helztu almælt tíðindi, sem vænta mátti að bærust vestur til Þórðar, t. d. um veizluna í Ási, um það, að Þorgílsi hafi verið skipaður Eyjafjörður af konungi, og um flutning Þórðar að Miklabæ.² Um sumt, sem gerist þar nyrðra, er frásögnin ónákvæm og jafnvel röng. Svo er t. d. Ívari Arnljótarsyni ruglað saman við Ívar Englason, því að það var ekki Ívarr Arnljótarson, heldur nafni hans Englason, sem kom til Þorgíls í Ási sumarið 1256. Vjer höfum hjér frásögn Sturlu Þórðarsonar í Hákonar sögu hins gamla til samanburðar, og er honum miklu betur trúandi til að greina þá nafna rjett enn höfundi Þorgíls sögu, því að Sturla var nákunnugur í Noregi, enda kemur frásögn hans alveg heim við annála, að Ívarr Englason hafi komið til Íslands — ekki 1256 (þat sumar, er Þorgíls bjó í Ási), heldur — 1255 og farið heim aftur til Noregs ári síðar, enn Ívarr Arnljótarson hafi ekki komið hingað til lands fyr enn 1260. Hákonar saga segir, að Ívarr Englason hafi verið um veturinn 1255—1256 í Skálholti, enn farið um vorið norður til Skagafjarðar og hitt þar Heinrek biskup og Þorgíls og flutt við þá konungsmál. Hafi þeir tekið vel undir og stefnt saman bændum í Skagafirði, og hafi Skagfirðingar og Eyfirðingar og flestir bændur í Norðlendingafjórðungi játað að gjalda konungi skatt.³ Það er því rjett í Þorgíls sögu, að Ívarr hafi komið

¹ T. d. Sturl.¹ III, 128. bls. ² II, 109. bls.: »*Bergr bauð Brynjólfi at sækja skjölduna fyrir Þorgíls með öðrum manni, ok þat vildi hann. Bergr tók sjúkleik um vetrinn ok lá lengi og var at kominn bana, ok batnaði, er á leið.* Frásögnin um viðtal Þorgíls við konung og drottningu er bersýnilega eftir heyrnarvott (Sturl.¹ III, 130.—131. bls. ² II, 111. bls.). Þar voru þeir við Árón Hjörleifsson »*ok Bergr*«, segir sagan.

³ Sturl.¹ III, 268.—271. bls. ² II, 234. og 236. bls.

⁴ Hákon s. Hákon. 283. og 300. k. (Fms. X, 60.—61. og 96.—97. bls.). Ísl. annálar við árin 1255, 1256 og 1260. Dipl. Isl. I, 610.—611. og 615. bls.

til Þorgils það sumar, er Þorgils bjó í Ási — um það ber sög-
unum saman — enn að öðru leyti er frásögn Þorgils sögu mjög
ónákvæm og í sumum atriðum beinlínis röng. Má það heita
furða, að hún skuli eigi geta um önnur eins stórtíðindi og játnun
skattsins. Enn fremur segir Þorgils saga, að Ívarr hafi í þetta
sinn (sumarið 1256) fært Þorgilsi skipun konungs fyrir Eyjafirði
og öllum sveitum þaðan til fjórðungamóts, »því at Þórðr kakali
var þá andaðr«. Þetta er ekki rjett, því að Þórðr dó ekki fyr
enn 11. okt. 1256. Sannleikurinn er eflaust sá, að konungur
hefur komið sjer saman um það við Þórð kakala, áður enn hann
dó, að Þorgils, trúnaðarmaður konungs enn frændi Þórðar, skyldi
taka við arfleifð Þórðar, Eyjafirði, sem var höfðingjalaus, síðan
Eyjólfur ofsi fjell á Þverárfundi, því að konungur hefur trúað
Þorgilsi betur til að geyma hjeradsins enn Þorvarði Þórarins-
syni, sem líka vildi ná því undir sig, og þetta hefur staðið í
brjefi því, sem Ívarr Englason færði Þorgilsi sumarið 1256. Öll
þessi ónákvæmni um svo merkilega viðburði sýnir, að höfundur
sögunnar er ekki framar í fylgd Þorgils, annars hefði hann vitað
þetta betur, og kemur það heim við það, að Þórðr er farinn
vestur, þegar þetta gerist.² Það sjest og á frásögn Þorgils sögu
frá aðför Þorvarðs Þórarinssonar að Þorgilsi og vígi Þorgils, að
höfundurinn hefur ekki verið þar viðstaddur, heldur haft sögu
sína um þennan atburð — sem annars er mjög greinileg — frá
öðrum.³ Þórðr Hitnesingur var þá vestra. — Hins vegar segir
sagan mjög skilmerkilega frá því, sem gerist í grend við Þórð
Hitnesing, eftir að hann er heim kominn, t. d. frá ferð Þorgils
vestur að Stað og veizlunni í Hitardal veturinn 1255—1256,⁴
frá ferð hans vestur í janúar 1257,⁵ frá þingreið hans sum-
arið 1257,⁶ og frá ferð hans vestur sama sumar til liðs við

¹ Sjá ísl. annála við þetta ár og Ísl. ártíðaskrár 87., 91. og 118. bls. (Helgafells ártíðaskrá og ártíðaskrá Vestfirðinga). Guðbrandur Vigfússon hefur tekið eftir þessari villu í Þorgils sögu (Sturl.² II, 226. bls. 2. nmgr.).

² Sturl.¹ III, 270. bls. ³ II, 226. bls.

³ Sturl.¹ III, 246. bls. ² II, 282. bls.: »Segja menn, at Magnús hjöggi til hans með öxi um þvera bringspöluna«. ¹ III, 284. bls. ² II, 247. bls.: »Nú hafa þeir svá sagt, er þar stóðu yfir«.

⁴ Sturl.¹ III, 269. bls. ² II, 234.—235. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 270.—271. bls. ² II, 226. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 271. bls. ² II, 227. bls. Þórðr hefur eflaust verið í

Sturlu Þórðarson.¹ Enn mest er þó sagt frá deilum þeirra Hrafnis og Sturlu, sem mönnum hefur eflaust verið tíðræddast um vestra.² Framsýni Sturlu og getspeki er hjer og lýst á líkan hátt og í miðkafla sögunnar.³ Það er því allmargt einnig í hinum síðasta kafla sögunnar, sem bendir til, að höfundur sögunnar hafi verið vestra um þessar mundir og berast enn öll bönd að Þórði Hitnesingi.

Það má því telja það fullsannað, að öll Þorgils saga sje samín af Þórði Hitnesingi. Vjer vitum ekki annað um þennan Þórð, enn það, sem sjálf sagan segir oss. Hann sveimar í kringum Þorgils eins og jörðin kringum sólina, og sú hlið hans, sem frá Þorgilsi snýr, er hulin myrkri. Vjer vitum ekki einu sinni, hvers son Þórðr var. Guðbrandur Vigfússon telur hann Jörundarson í nafnaskrá Sturlungu, og styðst þessi getgáta hans við ættartölurnar í Sturlungu, sem segja, að Eyrný Kálfssdóttir Snorrasonar hafi fylgt »Þórði Jörundarsyni á Hitarnesi«.⁴ Enn það er svo að sjá, sem Eyrný þessi hafi lifað á 12. öld, því að rjett á eftir segir Sturlunga, að bróðursonur hennar Snorri hafi týnt með Ásmundi kastanraza, enn hann týndixt árið 1190. Faðir Eyrnýjar Kálfr Snorrason er víst sá hinn sami, sem annálar telja að dáið hafi 1198, sonur Snorra Kálfssonar á Mel í Miðfirði. Virðist það með engu móti geta átt sjer stað, að Eyrný þessi hafi fylgt Þórði Hitnesingi, förunaut Þorgils skarða, því að Þórðr var maður á bezta aldri um miðja 12. öld. Þórðr sá, sem Eyrný fylgdi, hlýtur að vera eldri, og gæti vel verið faðir eða þó öllu heldur afi Þórðar yngra Hitnesings, og er ekki ólíklegt, að Þórðr *eldri* sje sonur þess Jörundar, sem getið er í máldaga Hitarneskirkju, er Jón Sigurðsson heimfærir til 1181.⁵ Hitt sjest á Þorgils sögu, að Þórðr *yngrri* átti Aldísi, systur Þorgils skarða, og virðist hann hafa fengið hennar, áður enn Þorgils kom út sumarið 1252, því að þá kallar sagan Þórð mág

þessari ferð ásamt Einari Halldórssyni, þó að hans sje ekki getið berum orðum, og meðal annars hlýtt á, þegar Bergr Ámundason sagði »heim Einari« draum Bergþórs í Héraðsdal.

¹ Sturl.¹ III, 274.—276. bls. ² II, 239.—241. bls.

³ Sturl.¹ III, 269.—270., 273.—276. bls. ⁴ II, 235.—236., 238.—241. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 275. bls. ² II, 239.—240. bls.

⁶ Sturl.¹ I, 52. bls. ² I, 193. bls.

⁷ »Jorundr scal varþ veita þessom fiom oc hans erfingiar. ef biscope pickia þeir til fallnir«. Dipl. Isl. I, 276. bls.

Þorgils. Að þau hjón hafi þá búið á Hitarnesi, má ráða af því, að Þórðr er þá kallaður »Hitnesingr«.¹ Þá slæst hann í fylgd með Þorgils, enn hefur þó búi á Hitarnesi og er þar þeim stundum, som hann er ekki með Þorgils. Hefur Aldís verið fyrir búinu.² Vorið 1253 flytja þau Aldís búferlum frá Hitarnesi til Þorgils að Stað og var Aldís þar fyrir búi um hríð, enn sjálf áttu þau búi að Þorgeirsfelli.³ Er svo að sjá, sem þau hjón hafi dvalið að Stað til fardaga 1254, enn þá munu þau hafa flutt sig aftur að Hitarnesi, því að þar á Þórðr heima um páska 1255,⁴ og virðast þau hafa búið þar upp frá því. Þar er Þórðr um mitt sumar 1255, þegar Þorgils fær hann til fylgdar við sig suður í Borgarfjörð og þaðan norður með Þorvarði Þórarinssyni.⁵ Þórðr er með Þorgils í bardaganum á Þveráreyrum og fer síðan með honum vestur, enn þá mun hann hafa farið heim að Hitarnesi til Aldísar, því að litlu síðar, þegar Þorgils fer norður aftur, segir sagan, að hann hafi »sent orð eftir« Þórði mági sínum, og sjest á því, að hann hefur ekki átt heima á Stað.⁶ Fór Þórðr þá norður með Þorgils og dvelur hjá honum í Viðvík framan af vetri 1255—1256, unz sættir komust á með Þorgils og Heinreki biskupi, enn síðan fór hann »vestr á Hitarnes til bús síns«.⁷ Eftir það sezt Þórðr um kyrt á Hitarnesi og kemur lítið við söguna upp frá því.

Hve lengi lifði Þórðr Hitnesingur? Þessi spurning stendur í svo nánú sambandi við tvær aðrar spurningar, að henni verður ekki svarað öðruvísi enn í sambandi við þær. Þessar spurningar eru: 1) Hvenær er Þorgils saga rituð? 2) Á Þórðr Hitnesingur nokkuð í þeim kafla Sturlungu, er fer á eftir því, sem Guðbrandur Vigfússon hefur talið niðurlag Þorgils sögu (323. k. í Sturl.²)?

Að Þorgils saga sjo rituð nokkuð löngu eftir 1260 má ráða

¹ Sturl.¹ III, 122. og 137. bls. ² II, 104. og 118. bls.

³ Þegar Þórðr skilur við Heinrek biskup eftir sættafundinn við Ámótsvað, segir sagan, að hann hafi riðið »heim« á Hitarnes, og þangað gerir Þorgils orð eftir honum, þegar hann kemur að norðan. Sturl.¹ III, 164. bls. ⁴ II, 142. bls.

⁵ Sturl.¹ III, 165. bls. ⁶ II, 144. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 122. bls. ⁷ II, 193.—194. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 224. bls. ⁷ II, 295. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 257. bls. ⁷ II, 224. bls.

⁷ Sturl.¹ III, 268. bls. ² II, 234. bls.

af ruglingi þeim, sem orðið hefur í minni höfundarins á þeim nöfnum Ívari Arnljótarsyni, sem kom út 1260, og Ívari Engla-syni, sem kom út 5 árum áður. Það er skiljanlegt og eðlilegt, þó að þetta færi milli mála, þar sem báðir mennirnir hjetu sama nafni og fóru báðir með konungserindi. Enn þó er ólíklegt, að þetta sje ritað skömmu eftir 1260, meðan báðar þessar sendi-ferðir voru landsmönnum í fersku minni.¹

Þetta má ákveða nokkru nákvæmar. Í þeim kapítula, sem Guðbrandur Vigfússon telur síðastan í Þorgils sögu, er getið um lát Guðmundar Bæðvarssonar, bróður Þorgils, enn hann dó árið 1275.² Sagan hlýtur því að vera skrifuð eftir 1275.

Enn nú verður að rannsaka, hvort líkur sjeu til, að Þórðr eigi nokkuð í síðasta kafla Sturlungu, eftir 323. k. (Sturl.²). Þessi kafli er einhver hinn ógreinilegasti í allri Sturlungu. Hjer eru engin önnur handrit til enn pappírshandrit, og er viðburðar-róðin í þeim mjög ruglingsleg. Kemur það líklega mest af því, að þau hafa haft fyrir sjer bæði höfuð-handritin, 122A og 122B, á víxl og hlaupið úr einu í annað. Þetta sjest ljósast í eldri út-gáfunni. Þar er 20. og 21. k. í 10. þætti³ endurtekning á því, sem áður er ritað í 54. k. 9. þáttar og 1., 2., 7., 8., 9., 10. og 11. k. 10. þáttar.⁴ Enn fremur segir 26. k. 10. þáttar⁵ frá binu sama, sem sagt er frá í 10. og 11. k., eða frá útkomu Hallvarðs gull-skós og samningum hans við landsmenn á alþingi 1262, enn hjer fylgir handritið, sem farið er eftir, að mestu Hákonar sögu gamla, enn tyggur þó upp aftur nokkuð af því, sem áður er skrifað í Sturlungu.⁶ Í 27. k. 10. þáttar — síðasta kapítula Sturlungu í þessari útgáfu⁷ — er sagt frá utanför Hallvarðs og vígslu Brands biskups Jónssonar orðrjett eftir Hákonar sögu.⁸

¹ Þetta eitt hefði átt nægja til að sýna Guðbrandi Vigfússyni o. fl., að Sturla Þórðarson gat ekki verið höf. Þorgils sögu, þar sem Sturla greinir þá nafna rjett í Hákonar sögu.

² Sjá ísl. annála við þetta ár, og Sturl.¹ III, 294. bls. ² II, 256. bls.

³ Sturl.¹ III, 308.—313. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 286.—287., 289.—290., 294.—299.

⁵ Sturl.¹ III, 318.—320. bls.

⁶ Hásk. s. 311. k. Fms. X, 112.—114. bls. Icelandic Sagas II. 321.—323. bls. Konunga sögur, udg. af Unger, Kria 1873, 459.—460. bls.

⁷ Sturl.¹ III, 320. bls.

⁸ Hásk. s. 313. og 315. k. Fms. X, 116.—118. bls. Icelandic Sagas II, 326.—328. bls.. Konunga sögur Ungers 461.—463. bls.

Í sumum handritum, sem Sturl.¹ hefur haft fyrir sjer, er röðin alt öðruvísi (A, B, C, E, Gr., St., Þ) og sleppa þessi handrit nokkru af endurtekningunum. Í þeim handritum, sem Sturl.² fylgir, virðist ekki vera neinar endurtekingar — að minsta kosti er þess ekki getið neðanmáls — enn röðin þar er öðruvísi enn í eldri útgáfunni ofanmáls og líka frábrugðin röðinni í A, B, C, E, Gr. St., Þ. Til að gera þetta enn þá ruglingslegra hefur Guðbrandur Vigfússon flutt til tvo kapitula í sinni útgáfu og sett þá inn á öðrum stað, enn þeir eru í handritunum. Úr þessari bendu kynni að mega ráða með nákvæmum samanburði á öllum handritum. Enn nú er þess ekki kostur, og verður því að tjalda, sem til er.¹

¹ Mismunurinn á röðinni í báðum útgáfum sjest á þeim samanburði sem hjer fer á eftir. Tölurnar í dálk eldri útgáfunnar tákna kapitulatal í 10. þætti, enn í dálk yngri útgáfunnar kapitulatal í VII. sögu; »0« tákna, að kapitulann vanti eða sje skrifað framar. Jeg tek með »síðasta kapitula« þorgils sögu, sem Guðbrandur Vigfússon nefnir svo (323. k. í Sturl.²).

Sturl. ¹	Handritin A, B, C, E, Gr., St. Þ.	Sturl. ²
5	11	} 323
6	12	
7	5	} 324
8	6	
9	7	325
10	8	326
11	9	327
12	17	} 330
13	18	
14	19	} 331
15	20	
16	21	332
17	22	0
18	23	0
19	24	} 328
20	0	
21	0	329
22	13	(0 og 327)
23	14	0
24	15	
25	16	
26	0	
27	10	

Í handritunum stendur samkvæmt Sturl.² 328. og 329. k. á eftir 331. k., milli hans og 332 k.

Það er auðsjeð, að í þessum kafla fara tvær sögur saman. Hefur önnur sagt frá Gizuri jarli, enn hin mest frá Sturlu Þórðarsyni. Saga Sturlu virðist vera framhald af Þorgils sögu. Þetta sjest, þegar það, sem Sturlu snertir í sögunni, er greint frá því, sem snertir Gizur. Næst á eftir 323. k. (Sturl.²), sem vafalaust er úr Þorgils sögu og Guðbrandur Vigfússon telur niðurlag hennar, kemur í flestum handritum kafla um Gizur, sem byrjar eftir þing árið 1259, þar sem frá var horfið sögu jarlsins í 320. k. (Sturl.²), og endar á frásögninni um Hallvarð gullskó og alþingi 1262, og nær þessi kafla yfir 324.—327. k. (Sturl.²). Jeg hef þegar tekið fram í þættinum um Gizurar sögu, að mestallur þessi kafla muni vera úr Gizurar sögu. En í honum eru *tvær greinar um Sturlu Þórðarson*. Segir *fyrri greinin* (í 324. k. í Sturl.²) frá liðveizlu Sturlu við jarl sumarið 1259 og brúðkaupi Ingibjargar, dóttur hans, og frá því, að Sturla gerðist lendur maður jarls og fjekk loforð fyrir Borgarfirði. Alt þetta gæti í sjálfu sjer eins vel heyrt til sögu Gizurar eins og til sögu Sturlu. Enn hjer er bleypt inn tveim litlum athugasemdum, sem gera það grunsamt, hvort þetta muni vera tekið úr Gizurar sögu. Er það fyrst athugasemdin um giftingu Guðnýjar dóttur Sturlu, sem ekkert kemur Gizuri við. Þessari athugasemd er skotið mjög óhönduglega inn í frásögnina um veru Sturlu á Stað um Marteinsmessuleytið, og sjest þó á sögunni, að brúðkaup Guðnýjar hefur staðið síðar »um veturinn«, líklega heima hjá Sturlu. Virðist því auðsett, að þessi athugasemd hafi slæðzt hjer inn úr annari sögu í jarls söguna. Hin athugasemdin er um Sighvat Bøðvarsson, að hann hafi þózt »vera ginntr til að görask handgenginn Gizuri jarli«, og er varla líklegt, að sá, sem setti saman sögu Gizurar, hafi borið honum svo illa söguna. Þeir Sighvatr Bøðvarsson og Sturla koma hjer fram hvor við annars hlið, og af því að þeir eru helztu mennirnir í hinum síðasta kafla Þorgils sögu, þá er líklegt, að þetta sje eftir sama manninn og Þorgils saga og framhald af henni. *Síðari greinin*, sem snertir Sturlu, stendur í 326. k. (Sturl.²). Er þar fyrst sagt frá útkomu Hallvarðs og konungsbrjefum, og að Hrafn Oddssyni hafi verið skipaður Borgarfjörður, enn tekinn af Gizuri. Þetta er auðvitað úr Gizurar sögu. Enn þá er sagt frá óánægju Sturlu út úr því, að jarl efndi ekki við hann heit sín, að setja hann yfir Borgarfjörð, og frá niðvísu Sturlu um jarl. Þetta er vafalaust úr sögu Sturlu eða áframhaldi Þorgils.

sögu, því að líklega hefði höfundur Gizurar sögu sneitt hjá nífðinu.

Eftir kaflanu um Gizur í 324.—327. k. (Sturl.²) kemur í flestum handritum langur kafla um Sturlu, og byrjar svo: »Nú er þar til máls at taka, *er fyrr var frá horfit, at Sturla reið heim vestr til sveita*«. Frá þessu er hvergi sagt á undan, og er ljóst, að hjer vantar eitthvað í að framan. Hef jeg í þættinum um Gizurar sögu tekið það fram, að einmitt á þessum sama stað, næst á eptir 327. k. (Sturl.²) er tveggja ára eyða í Gizurar sögu, sem hlftur að stafa af því, að eyða hefur verið í skinnhandrit Sturlungu, þegar pappírshandritin voru rituð. Orð þau, sem nú voru tilfærð, sýna, að hjer hefur líka eitthvað fallið úr Sturlu sögu, og hefur það staðið í eyðunni. Frásögnin byrjar árið 1262, líklega eftir alþingi, og segir fyrst frá viðureign þeirra feðga Sturlu og Snorra, sonar hans, við Hrafn Oddsson. Við þessa sögu er getið Guðmundar Bøðvarssonar, bróður Þorgils skarða, á þann hátt, að líkur eru til, að hann hafi verið heimildarmaður höfundarins að nokkru af því, sem frá er sagt, og skal jeg tilfæra orð sögunnar: »Hann (þ: Hrafn) sendi orð Guðmundi Bøðvarssyni, at hann kæmi til mótz við hann vestr á Breiðafjörð ok hefði með sér af Snæfellznesi skip þau, er hann fengi. Bøðvarr Þórðarson bað Guðmund því at eins fara, at hann vildi verða Sturlu at því liði, sem hann mætti. Guðmundr svarar svá, at Sturlu mundi ekki verða at hónum mein. 'En þat veit ek, at hónum verðr ekki lið at mér, ef ek verð heima'. Fór Guðmundr, er hann var búinn, ok hafði mikla sveit manna. *En er hann kom til Helgafells, var þar fyrir Ari Guðlaugsson ok nökkurir menn Hrafn.* Þeir segja Guðmundi, at Hrafn var kominn á Eyri«. Orð þau, sem auðkend eru, sýna það ljóslega, að þessi frásögn er upphaflega frá Guðmundi komin. Líklegast þykir mjer, að Þórðr Hitnesingur hafi skrifað þetta eftir fyrirsögn Guðmundar mágs síns. Þó mundi mjer ekki til hugar koma, að beina þessu svona afdráttarlaust að Þórði, ef ekki væri neitt annað í frásögninni, sem stefndi nær honum. Viðskiftum þeirra Hrafn og Sturlu lauk svo í þetta skifti, að Sturla lofaði að fara utan um sumarið á Eyrum, og hverfur sagan nú að því að segja frá utanferð hans. Enn fyrst hleypir hún inn dálíftilli grein merkilegri, og er hún á þessa leið: »*En er Sturla fór til skips, fann hann Þórð mág sinn á Þingvelli. Segir hann hónum þau tíðendi, at Hákon konungr væri ór landi*

farinn, en Magnús konungr var fyrir landstjórn ok dróttning ok Gautr af Meli. Barsk Sturla þat fyrir at koma sér í kærleika við þau, þegar hann vissi, at Hákon konungr væri ór landi, því at hann ugðði hans fjándskap mest. Fór Sturla þá á Eyrar suðr. Varla hefði nokkrum manni öðrum enn þessum Þórði, sem hjer er nefndur, dottið í hug að segja frá, hvar og hjá hverjum Sturla fjekk þessa frjett. Þessi grein er alveg sams konar og margar greinir úr Þorgils sögu, sem Þórðr Hitnesingur er við riðinn, og er því líklegast, að sá Þórðr, sem hjer ræðir um, sje enginn annar enn Þórðr Hitnesingur, sem átti Aldís bróðurdóttur Sturlu. Það sjest og á Þorgils sögu, að þeir Sturla og Þórðr Hitnesingur hafa kallað hvor annan *mág*.¹ Orðið *mágr* hafði miklu viðtækari þýðingu í forn málinu enn það hefur nú. Svo er t. d. Sæmundr í Odda kallaður *mágr* Bjarnar Þorvaldssonar,² og eru mægðir þeirra jafnanámar og þeirra Sturlu og Þórðar Hitnesings, því að Björn átti bróðurdóttur Sæmundar. Í Árons sögu og Íslendinga sögu eru þeir Áron Hjörleifsson og Eyjólfur Kársson nefndir *mágar*,³ og var þó Áron að eins manni firnari enn þremningur við konu Eyjólfis. Að sá Þórðr *mágr* Sturlu, sem hjer ræðir um, sje Þórðr Hitnesingur, styrkist og við það, að Sturlu er í þessum kafla lýst mjög líkt og í Þorgils sögu. Jeg hef hjer að framan tekið fram ýms dæmi úr Þorgils sögu, sem eiga að sýna, hve Sturla var forspár og framsýnn. Eitt dæmi þessu líkt er í frásögninni um viðureign þeirra Hrafnis. Sturla segir þar, að þeim fjölfögum muni ekki verða mein að Vigfúsi Gunnsteinssyni, þó að hann skerist úr leik, enn það sje hugboð sitt, að þeir muni hljóta af ferðinni gegn Hrafnni mikinn ótíma. Hvorttveggja gengur eftir. Þessi frásögn um viðskifti þeirra Sturlu og Hrafnis er og *eftir efni sínu beinlínis áframhald af því, sem Þorgils saga segir um missætti þeirra*, t. d. í 303. og 307.—309. k. (Sturl.¹).⁴ Allar þessar líkur benda til þess, að Þórðr Hitnesingur sje sá *mágr* Sturlu, sem hitti hann á Þingvelli, og að öll þessi frásögn sje eftir hann og áframhald af Þorgils sögu.

¹ Sturl.¹ III, 213. bls. ² II, 185. bls.: „Sturla mælti: ' . . . En ef þú lætr drepa Þórð mág várn, þá munum vér freista, at vér komim í hel nökkurum mönnum fyrir þér“.

³ Sturl.¹ II, 60. bls. ⁴ I, 247. bls.

³ Sturl.¹ II, 69. bls. ⁴ I, 256. bls.

⁴ Sturl.¹ III, 269.—270. og 273.—276. bls. ² II, 235.—236. og 238.—241. bls.

Þó má ekki ganga þegjandi fram hjá því, að Sturla átti 2 aðra »mága« með Þórðar nafni, sem ef til vill gætu komið til greina, Þórð, son Þorvarðs úr Saurbæ í Eyjafirði, sem átti Ingibjörgu, dóttur Sturlu, og Þórð Narfason þann, sem mestar líkur eru til að hafi safnað Sturlungu í eina heild — hann var öðrum og þriðja við Helgu, konu Sturlu.¹ Þórðr Þorvarðsson mun hafa búið norður í Eyjafirði, fjarri þeim tíðindum, sem sagt er frá í þessum kafla, og vitum vjer ekki til, að hann hafi fengizt neitt við ritsmiði, og því síður eru nokkrar líkur til, að hann hafi ritað æfi tengdaföður síns. Heldur gæti það komið til mála, að sá mágur Sturlu, sem hjer ræðir um, hefði verið Þórðr Narfason. Ef Sturlungusafnið er frá honum komið í öndverðu, eins og líkur eru til, þá er það í sjálfu sjer ekki óeðlilegt, að hann hefði bætt við þessari frásögn um Sturlu, einkum af því að vjer sjáum það á Sturlunguformálanum, sem vjer oft höfum minzt á, að safnandi Sturlungu hefur elskað og virt Sturlu Þórðarson, og af því að vjer vitum, að Þórðr Narfason var hjá Sturlu í æsku sinni og hefur líklega verið lærisveinn hans. Vjer munum og síðar sjá, að Þórðr þessi á að minsta kosti eina grein í niðurlagi Sturlungu, þar sem hann segir frá veru sinni hjá Sturlu. Enn sumt er það þó, sem mælir á móti því, að það hafi verið Þórðr þessi, sem hitti Sturlu á Þingvelli, áður enn hann fór utan árið 1263. Fyrst og fremst var Þórðr Narfason mjög ungur um þessar mundir, líklega ekki eldri enn 13 eða 14 vetra, því að þeir Narfasynir virðast vera fæddir um 1250, og eru varla líkur til, að hann hafi á þeim aldri kunnað svo góð skil á þeim, sem voru fyrir landsstjórn í Noregi. Og í annan stað hef jeg sýnt það hjer að framan, að sá maður, sem safnaði Sturlungu fyrst í eina heild, muni ekki hafa haft fyrir sjer Þorgils sögu, því að hún heyrir ekki til hins upphaflega Sturlungusafns og hefur ekki staðið nema í öðru skinnhandriti Sturlungu. Enn nú stendur sú frásögn um Sturlu, sem hjer er um að ræða,

¹ Frændsemi þeirra var þannig háttað:

Narfi Snorrason, hinn eldri.

Þórðr hinn eldri

Skarðs-Snorri

Helga

Narfi hinn yngri.

Þórðr hinn yngri.

í nánu sambandi við Þorgils sögu, eins og jeg hef tekið fram, og virðist vera framhald hennar. Er því ólíklegt, að hún hafi staðið í hinu upphaflega Sturlungusafni eða sje samin af safnanda Sturlungu. Enn verið getur, að ný útgáfa Sturlungu kunni að skera úr þessari spurningu með nákvæmum samanburði allra pappírshandritanna. Fyrst um sinn verð jeg því að vera á þeirri skoðun, að sá mágur Sturlu, sem hjer er um að ræða, sje enginn annar enn Þórðr Hitnesingur, og að hann eigi allan þennan kafla um Sturlu og þar með hina ágætu frásögn um utanferð hans og dvöl hans í Noregi, sem er svo meistaralega sögd, að líkur eru til, að Þórðr hafi haft hana svo að segja orðrjetta eftir Sturlu sjálfum, enda er sagan svo ítarleg, að hún hlýtur að vera eftir sjónarvott. Síðast í þessum kafla um Sturlu er þess getið, að Magnús konungur hafi látið Sturlu setja saman sögu föður síns, og síðan »í annari útanferð« hafi hann ritað sögu Magnúsar konungs sjálfs og gerzt hirðmaður hans; hafi þá Helga, kona Sturlu, og synir hans komið utan af Íslandi. Að lokum er þess getið, að Sturla hafi ort flokk um Birgi jarl af Svíþjóð og þegið laun fyrir, og síðan, þegar þeir Magnús konungur og Birgir fundust, hafi Sturla fært jarli drápu og jarl boðið honum til Svíþjóðar, enn Sturla færzt undan og sagt, að konungur hefði gefið sjer útfararleyfi til Íslands. Hafi það að vísu ekki verið satt, heldur að eins viðbára úr Sturlu, enn þó hafi konungur leyft honum að fara til Íslands það sumar. Á þessu endar kaflinn í þeim handritum, sem fylgt er í Sturl.^{2 1}

¹ Sturl.¹ III, 297.—307. bls. ² II, 256.—260. og 265.—272. bls. Ált það, sem sagt er um viðskifti þeirra Birgis jarls og Sturlu, hlýtur að hafa gerzt fyrir 1266, því að það ár dó jarlinn. Það getur því ekki verið rjett, sem Guðbr. Vigfússon segir, að hjer sje átt við útkomu Sturlu 1271, og að Sturla hafi ekki komið heim til Íslands, frá því hann fór utan 1263, þangað til 1271. Guðbrandur verður líka að stryka út orðin »í annari útanferð«, sem virðast standa í öllum handritum, til að geta haldið þessu fram (Sturl.² II, 272. bls. neðanmáls). Sveinn Skúlason og P. A. Munch hafa leitt rök að því, að þeir Magnús konungur og Birgir hafi fundizt 1265 (Safn til s. Ísl. I, 582. bls. P. A. Munch, Det norske folks hist. IV, 1, 619.—620. sbr. 646. bls.), og það sumar mun Sturla hafa farið til Íslands. Fljótt á að líta virðist orðalagið í Sturl. mæla með því, að Sturla hafi farið tvisvar til Íslands á þessum tíma (1263—71), enn svo mun þó ekki vera, heldur mun röðin í handritunum hafa raskazt nokkuð, þannig að greinin um Birgi á að standa fyrir

Þá kemur aftur alllangur kafli um Gizur, er segir mest frá viðureign hans við Andréssonu, og er ekkert í honum um Sturlu.¹ Þá kemur að lokum niðurlag Sturlu sögu frá árinu 1271, þegar hann kom út með lögbók og lögsögu, þangað til hann dó árið 1284. Líklega er að minsta kosti beinagrindin í þessum kapitula eftir sama manninn og sett hefur saman frá-sögnina á undan um Sturlu, því að hann tekur til, þar sem áður var frá horfið.² Enn í honum er litil grein, sem áður er getið, um dvöl Þórðar Narfasonar hjá Sturlu í Þagradal, og er svo frá þessu sagt, að greinin hlýtur að vera samin af Þórði eða eftir fyrirsögn hans, og eru líkur til, að hann hafi bætt þessu við, um leið og hann setti saman Sturlungu. Hjer endar Sturlunga á frásögninni um andlát Sturlu Þórðarsonar.³

Jeg hef hjer ekki tekið neitt tillit til þeirra innskotsgreina úr Hákonar sögu, sem slæðzt hafa inn í eldri útgáfuna úr sumum pappírshandritunum, enda hefur Guðbrandur Vigfússon með rjettu útrýmt þeim úr textanum í sinni útgáfu. Fróðlegt væri þó að vita hvort þær vantar í nokkur pappírshandrit, enn það sjest ekki á Sturl.²

Ef það er rjett, að frásögnin um Sturlu Þórðarson í hinum síðasta kafla Sturlungu (eftir 323. k. í Sturl.²) sje framhald af Þorgils sögu og samsett af Þórði Hitnesingi, þá hefur Þórðr ekki lokið við þetta rit sitt fyr enn eftir dauða Sturlu 1284. Þetta kemur og vel heim við oftnefndan stað í Sturlunguformálanum, að þær sögur, er gerðust eftir 1201, hafi verið litt ritaðar, áður Sturla Þórðarson sagði fyrir Íslendinga sögur, þó að líkur sjeu til, að safnandi Sturlungu hafi hjer ekki haft Þorgils sögu fyrir augum.

Þórðr Hitnesingur hefur verið manna tryggastur og vinfastastur. Öll sagan í heild sinni er vottur um trygð hans og ást til Þorgils, enda víslar hann ekki fyrir sjer að fara burtu frá konu sinni og búi og fylgja Þorgilsi, hvenær sem honum liggur á. Annar maður, sem honum er mjög hlýtt til og hann ber mikla virðingu fyrir, er Sturla Þórðarson. Sem sagnamaður

framan orðin: *ok þá í annari útanferð Sturlu*. Þá verður alt rjett og skiljanlegt.

¹ Sturl.¹ III, 313.—318. bls. ² II, 261.—265. bls.

² Jeg geng hjer að því vísu, að kaflinn um Birgi eigi að standa á þeim stað, sem fyr var sagt.

³ Sturl.¹ III, 307.—308. bls. ² II, 273.—274. bls.

hefur hann ýmsa góða kosti. Hann er sannsögull, og kveður svo ramt að því, að hann segir stundum frá því, sem er sjálfum honum heldur til vansa.¹ Frásögnin er víðast hvar fjörug, ljós og lipur og svo greinileg, að það er eins og lesandinn sjái viðburðina gerast fyrir augum sjer. Það er auðsjeð, að hann segir frá því, sem hann hefur sjálfur heyrt og sjeð, og því verður það svo lifandi fyrir lesandanum. Stundum hleypur minni hans með hann í gönur, svo að hann segir frá ýmsu því, sem að eins snertir hann sjálfan, enn ekki kemur sögunni við, og höfum vjer sjeð nóg dæmi þess hjer að framan. Í þessu efni er það athugavert, að ekki er til nema lítið brot af frumriti hinnar sjerstöku sögu, og virðist mega ráða af því, að meira hafi kveðið að þessari mælgí í frumritinu enn í Sturlungu, og að Sturlunga hafi að eins tekið ágrip af hinni sjerstöku sögu. Þessi orðamælgí virðist vera helzti gallinn á frásögn Þórðar, enn þó megum vjer vera honum þakklátir fyrir hana, því að einmitt vegna hennar fræðir sagan oss um mart í lífi manna á þeim dögum, sem vjer mundum annars vera ófróðir um. Ekki virðist Þórðr hafa haft neina djúpa þekking á mannlegri sálu eða skarpleika til að dæma um lyndiseinkunnir manna, enn þó kemur skaplyndi þeirra manna, sem hann segir frá, nokkurn veginn greinilega í ljós í sögunni, og er það honum ósjálfrátt og óafvitandi, einungis af því að hann man svo glögt öll orð þeirra og gjörðir og segir frá því hispurslaust og blátt áfram. Hve ljóslega sjáum vjer ekki t. d. í sögunni skaplyndi Þorgils, Sturlu, Brands ábóta, Heinreks biskups, Þorvarðs Þórarínssonar og ekki sízt Þórðar sjálfs? Hversu vel lýsa ekki orð þau, sem Finnbjörn Helgason segir við Heinrek biskup að Munka-Þverá lundareinkunn Finnbjarnar?²

¹ Sturl.¹ III, 142. bls. ² II, 123. bls.: »Þórðr segir þá: 'Hvar mun betr fallit at ræna en hér, ef nokkur skal, en þurfi þó'. Gróa mælti: 'Söm eru enn tillög þórðar'. Í Sturl.¹ III, 243. bls. ² II, 212. bls. segir frá því, að Þorsteinn titlingr hafi komið til þeirra Sturlu og Þorgils við Eyjafjarðará og sagt þeim frjettir af Eyjólfí og Hrafni, og hafi flestir trúað sögu hans. »En engi maðr tók af því jafnmikit sem Þórðr Hitnesingr, at hann mundi eigi ljúga til. Þá svarar Sturla: 'Hér em ek í annari hugsan; hann ætla ek alt ljúga, ok hygg ek þat eigi satt, er hann segir hér um'. Síðar reynist það, að Sturla hefur rjett að mæla.

² Sturl.¹ III, 261. bls. ² II, 227. bls.

Málið er hreint og lípurt sögumál, enn merkilegt er, að við og við bregður fyrir einkennilegum og óvanalegum orðum úr daglegu máli.¹

16. þáttur.

Um Sturlungusafnið í heild sinni.

Í 1. þætti hef jeg sýnt, að hvorugt þeirra tveggja skinnhandrita af Sturlungu, er geymt hafa til vorra daga, getur verið frumrit Sturlungusafnsins, heldur liggur það á bak við bæði handritin og eru bæði frá því runnin.

Af þessu leiðir tvent:

1. Alt, sem stendur í báðum handritunum, 122A og 122B, hefur líka staðið í hinu upphaflega Sturlungusafni.

2. Það sem að eins stendur í öðru skinnhandritinu, hefur því að eins staðið í frumsafninu, að sýnt verði fram á sennileg rök fyrir því, hvernig á því stendur, að hitt handritið hefur slept því.

Af því, sem nú hefur verið sagt, leiðir aftur það, sem jeg þegar er búinn að taka fram (í 1. og 15. þætti), að Þorgils saga hefur ekki verið í Sturlungusafninu frá upphafi, þar sem hana vantar í 122A og ekki verður sjeð nein skynsamleg ástæða fyrir því, að ritari þessa handrits hafi einu sinni getað vinsað hana úr safninu, þó að hann nú hefði viljað sleppa henni. Nokkuð öðru máli er að gegna um 212.—214. k. »Íslendinga sögu« (Sturl.²) og S. 7b og S. 8, er standa í miðri Svínfellinga sögu², og alla vantar í 122A. Það getur verið, að ritari þessa handrits hafi sjeð, að þessir kapitular slíta í sundur þráðinn í Svínfellinga sögu og rugla tímatal hennar, og hafi því slept þeim, einkum hafi hann nú haft hina *sjerstöku Svínfellinga sögu* til saman-

¹ T. d. *baldrask* Sturl.¹ III, 279. bls. ² II 243. bls. *gymbingar* Sturl.¹ III, 171. bls. ² II, 148. bls. *hyljunarmaðr* Sturl.¹ III, 224. bls. ² II, 205. bls. hafa menn á *njósnarbergi* Sturl.¹ II, 264. bls. ² II, 231. bls. *ofskynja* Sturl.¹ III, 168. bls. ² II, 145. bls. *sallaðr* Sturl.¹ III, 141. bls. ² II, 122. bls. *reka sparmáli* Sturl.¹ III, 264. bls. ² II, 231. bls. *bera til stanga* Sturl.¹ III, 265. bls. ² II, 231. bls. Sbr. Sturl.² (Prolegomena) I, cxviii. bls.

² Sbr. 10. þátt, 265.—271. bls. hjer að framan.

burðar og hliðsjónar, sem ekki er ómögulegt. Ef þeir eru *ekki* upphaflegir í safninu, þá hlýtur sá, sem skrifaði 122B, að hafa bætt þeim við, og þar sem vjer nú höfum sýnt, að einn af þessum kapítulum er úr Þórðar sögu, enn hinir úr Gizurar sögu, þá hlýtur sá sem skrifaði 122B að hafa haft fyrir sjer *báðar* þessar sögur *sjerstakar* til að geta bætt við þessum kapítulum, og er það ekki líklegra enn að sá, sem skrifaði 122A hafi haft fyrir sjer Svínfellinga sögu *eina*. Enn hvernig sem þessu nú er varið, þá er það víst, að í þessum kafla er ein grein, sem hlýtur að vera yngri enn Sturlungusafnið. Í 213. k. er ætt rakin frá Nikulási Oddssyni til Ketils hins yngra Þorlákssonar, Narfasonar, er var herraður 1314 (Safn til s. Ísl. I, 55. bls.) og dó 1342 (Ísl. annálar). Þessi grein virðist ekki vera rituð fyr enn eftir dauða Ketils (*þeirra son var Ketill*), og er því eflaust yngri enn Sturlungusafnið. Í 10. þætti hef jeg bent á það, að söguna um víg Guðmundar Ásbjarnarsonar og um víg Vermundar á Ökrum vantar eða hefur vantað í 122B.¹ Þrátt fyrir það held jeg, að þessar greinar sjeu eða geti verið upphaflegar í Sturlungusafninu. Þeir viðburðir, sem þær segja frá, eru lítt merkilegir, og getur verið, að 122B hafi slept þeim úr af ásettu ráði. Fleira er það óverulegra, sem handritunum ber á milli, enn jeg sleppi því að sinni.

Á rannsókninni um ættartölur Sturlungu og Íslendinga sögu Sturlu hjer að framan (11. og 12. þætti) sjest, að safnandi Sturlungu muni hafa tekið ættartölubálkinn, Sturlu sögu og Íslendinga sögu í safn sitt úr handriti eptir Sturlu lögmann, þar sem þetta prent fór hvað á eftir öðru í þessari röð. Þessir þrír kaflar eru því eins og nokkurs konar Sturlunga á undan Sturlungu, og utan um þann kjarna virðist það Sturlungusafn hafa myndast, sem vjer nú höfum.

Að Sturlungusafnið sje ekki til orðið fyr enn nokkru eptir dauða Sturlu lögmanns, það sjest fyrst og fremst á því, að það segir frá dauða Sturlu og talar um hann sem dauðan í Sturl-

¹ Sjá hjer að framan á 373.—375. bls.

unguformálanum, og eigi síður á því, að sumar af þeim sögum, sem eru í safninu, eru ekki eldri enn frá ofanverðri 13. öld, þar á meðal Íslendinga saga sjálf, sem eflaust ekki er enduð fyrir enn 1284. Aðrar sögur, sem ekki eru eldri enn frá ofanverðri 13. öld, eru Guðmundar saga dýra, Gizurar saga og Skagfirðinga, Svínfellinga saga, Þórðar saga og Þorgils saga, og virðast 2 hinar síðastnefndu að minsta kosti ekki vera samdar fyrir enn eftir það, að Sturla var dáinn. Í 9. þætti hef jeg sýnt, að safnandi Sturlungu hljóti að hafa haft fyrir sjer sögu Guðmundar biskups Arasonar, er á var bæði prestsagan og biskupssagan sjerstök og laus við Íslendinga sögu, og að sú saga geti ekki verið eldri enn frá því um 1290. Í Íslendinga sögu er á einum stað rakin ætt til Karlamagnúsar Magnússonar, sem dó árið 1310, og bræðra hans.¹ Þetta er auðvitað innskotsgrein í Íslendinga sögu, enn upphaflegt í Sturlungu, því að það virðist standa í öllum handritum — skinnhandritin eru því miður glötuð á þessum stað. Til sama tíma bendir það einnig, að Narfasona er getið í báðum handritum í Guðmundar sögu dýra² og víðar. Í Svínfellinga sögu er í báðum handritum getið um Árna Helgason, »er síðan varð biskup«, og hef jeg í þættinum um þessa sögu bent á, að þessi orð geti ekki verið rituð fyrir enn 1304, og líklega ekki eftir 1320.³

Sturlungusafnið hefur auðvitað ekki orðið til á einum degi; líklega hefur það verið mörg ár í smíðum. Af því, sem nú hefur verið tekið fram, má ráða, að því muni ekki hafa verið lokið fyrir enn eftir 1304 vegna staðarins í Svínfellinga sögu, enn geti verið byrjað nokkru fyrir, þó varla fyrir 1300.

Hver er sá, sem safnað hefur Sturlungu? Jeg er alveg samdóma Guðbrandi Vigfússyni um það, að það geti ekki verið Þorsteinn ábóti höllóttir, og liggur til þess sú eina ástæða, að hann gat ekki munað Sturlu, enn á Sturlunguformálanum sjáum

¹ Sturl.¹ II, 146. bls. ² I, 317. bls.

² Sturl.¹ I, 130. bls., ³ I, 126. bls.

³ Sjá hjer að framan á 471. bls. Árna biskups »hins síðara« er og getið á öðrum stað, enn ekki nema í öðru handritinu (sjá hjer að framan á 231. bls.)

vjer, að safnandi Sturlungu hefur munað hann og þekt hann vel og þótt vænt um hann.¹ Orðin »því at hann vissum vér alvitrastan ok hófsamastan. Láti guð hónum raun lofi betri standa í báðum handritum án nokkurs verulegs lesmunar samkvæmt nýju útgáfunni, og eru því upphafleg í Sturlungusafninu, og geta ekki verið frá einum öðrum enn safnandanum sjálfum, og eru þau fullgildir vottur í þessu máli. Ástur get jeg með engu móti fallizt á skilning Guðbrands á orðunum »Ketils prestz Þorlákssonar móðurföður míns item móðurföður Narfasona«. Orðið *item* getur með engu móti þýtt 'það er að segja', og þó svo væri, þá væri það mjög óeðlilegt að setja þessa hugsun þannig fram í staðinn fyrir að segja blátt áfram »móðurföður várs Narfasona«. Finnur Magnússon hefur að minni ætlun skilið þessi orð alveg rjett. Þau geta ekki þýtt annað enn, að Ketill hafi bæði verið móðurfadir þess manns, sem skrifaði þetta, og líka móðurfadir Narfasona, og sömuleiðis er það eflaust rjett hjá Finni, að það er Þorsteinn böllóttir, sem hjer hefur haldið á pennanum. Enn alt um það sanna þau ekki, að það sje Þorsteinn, sem hafi safnað Sturlungu. Orðin »móðurföður míns item« *standa ekki í 122A, heldur að eins í þeim handritum, sem kynjuð eru frá 122B. Þau eru því ekki upphafleg í Sturlungusafninu, og sanna að eins, að 122B hlýtur að vera skrifað eftir handriti, sem Þorsteinn ábóti hafði ritað eða fjallað um.* Orðin »móðurföður míns item« eru víðauki frá honum.² Hinn upphaflegi texti Sturlungusafnsins er að eins: »Ketils prestz Þorlákssonar móðurföður Narfasona«, sem stendur í báðum handritaflokkum.

Enn þó að þessi röksemd Guðbrands Vigfússonar fyrir því, að einn af Narfasinum hafi safnað Sturlungu, gangi frá, þá er samt nóg eftir, sem sýnir, að svo muni vera. Þetta sjest á því, að safnið byrjar á þætti þess manns, sem fyrstur nam land á höfuðbóli Skarðsættarinnar. Því til sönnunar er og endir þáttarins, sem sýnir sjerstakan kunnugleika á Skarði og virðist vera viðbót við hann frá safnanda Sturlungu,³ og hinar mörgu ættar-

¹ Sbr. hjer að framan á 201. bls.

² Frá honum mun og vera víðaukinn um herra Ketil Þorláksson frænda hans, sem bent er á hjer að framan á 502. bls., og að eins stendur í þeim handritum, sem runnin eru frá 122B. Líklega er það og hann, sem hefur bætt við Þorgils sögu.

³ Sbr. hjer að framan á 205.—206. bls.

tölur, sem raktar eru til beggja afa Narfasona, Skarðs-Snorra og Ketils prests Þorlákssonar, bæði í Geirmundar þættinum og í ættartölubálkinum, sem stendur fyrir framan Sturlu sögu í handritunum (sbr. 2. og 11. þátt hjer að framan), og víðar. Að því er snertir hinn langa ættartölubálg, hef jeg sannað það hjer að framan, að einmitt þær af þessum ættartölum, sem raktar eru til Skarðs-Snorra og Ketils prests, bera það með sjer, að þeim er síðar í aukið af safnanda Sturlungu.¹ Í 10. þætti hef jeg og bent á, að innskotsgrein frá safnanda Sturlungu, sem nefnir Ketil prest og kvonfang hans, er skeytt aftan við Haukdælaþáttinn.² Á bls. 257. hef jeg og tekið það fram, að safnandinn muni hafa bætt við lofsorðinu »ágætr maðr«, þar sem Þorlákr faðir Ketils prests er nefndur í Íslendinga sögu. Í frásögninni um víg Tuma Sighvatssonar er sagt mjög greinilega frá vígi Bárðar Snorrasonar, föðurbróður Narfasona, og hef jeg þar sýnt, að sú sögn muni vera frá Þorláki Narfasyni komin í öndverðu og aukið við af safnanda Sturlungu. Það er að visu eitt á móti þessu, og það er, að handritunum ber hjer ekki saman.³

Af þeim Narfasönum er Þórðr langlíklegastur til að hafa safnað Sturlungu. Vjer vitum, að hann var hjá Sturlu Þórðarsyni í æsku sinni, og er sagt frá því aftast í Sturlungu.⁴ Í 15. þætti hef jeg tekið það fram, að sú frásögn muni vera frá Þórði sjálfum, og á þeirri skoðun hefur bæði Sveinn Skúlason og Guðbrandur Vigfússon verið. Virðist Þórðr hafa verið lærisveinn Sturlu. Helga, kona Sturlu, var og náskyld Narfasönum (öðrum og þriðja). Enginn maður er líklegri enn Þórðr til að hafa gefið Sturlu þann vitnisburð, sem hann fær í Sturlunguformálanum: »hann vissum vér alvitrastan ok hófsamastan« Um hann einn af þeim bræðrum vitum vjer, að hann bjó að Skarði, höfuðbóli ættarinnar, og við þann stað er Geirmundar þátturinn bundinn sterkum böndum.

Í sambandi við þetta skal jeg geta þess, að í 321. k. »Íslendinga sögu« (Sturl.²), sem er úr Þorgils sögu, er mjög greinilega sagt frá því, að maður nokkur, sem hjet Saura-Sveinn, kom að Kolbeinsstöðum til Narfa, föður þeirra bræðra, með brjef,

¹ Sbr. hjer að framan á 383.—384. bls.

² 310. bls. hjer að framan.

³ Sjá hjer að framan á 378.—379. bls.

⁴ Sturl.² III, 307. bls. ² II 273. bls.

⁵ Safn til sögu Ísl. I, 592. bls, Sturl.² I Prolegomena civ. bls.

sem áttu að fara til Sighvats Böðvarssonar, og fylgdu orð frá Gizuri jarli til Narfa, að senda brjefin áleiðis. »Var ek, segir hann, 'eigi sendr lengra'. *För hann þar með Ingigerði Asbjarnardóttur, er Ketill Ketilsson hafði barnat. Tóku þau Valgerður, systir hans (3: Ketils), við henni¹ ok Narfi prest, en sendi bréf til Staðar*. Enn þessi brjef voru ekki frá Gizuri, heldur falsbrjef frá Hrafni Oddssyni, gerð til að tæla Sighvat í gildru. »En er Sighvatr varð þessa varr, heitaðisk hann at ræna Narfa prest, en þó fórsk þat fyrir.² Útúrdúrin um Ingigerði sýnir, að þessi sögn hlýtur að vera frá einhverjum, sem var á Kolbeinsstöðum, þegar Saura-Sveinn kom. Öðrum hefði ekki dottið í hug að segja frá þessu. Jeg held því, að þetta sé viðbót frá Þórði Narfasyni.

Um Narfa prest Snorrason, föður þeirra bræðra, vitum vjer, að Guðmundr biskup Arason vígði hann einhverri hinni lægri vígslu og lofaði honum að vígja hann til prests. Þetta hefur »miðsaga« Guðmundar eftir Þorláki syni Narfa,³ og hlýtur það að hafa orðið nokkru fyrir andlát biskups 1237. Þá hefur Narfi eflaust verið ungur, líklega ekki eldri enn 17 vetra, og er þá fæddur laust fyrir 1220. Þetta kemur heim við það, að Bárðr bróðir hans var í Örlygsstaðabardaga 1238.⁴ Narfi fjekk síðan Valgerðar, dóttur Ketils prests Þorlákssonar og Halldóru Þorvaldsdóttur. Halldóra var alsystir Gizurar jarls, og er talin elzt af börnum þeirra Þorvalds Gizurarsonar og Þóru Guðmundardóttur, er giftust 1197⁵. Er hún því fædd um 1200 og dóttir hennar Valgerðr líklega um 1220, eða litlu síðar, svo að ekki hefur verið mikill aldursmunur þeirra hjóna, Narfa og Valgerðar. Hvenær Narfi fjekk hennar, vitum vjer nú ekki, enn árið 1253 er hans getið í Þorgils sögu, og er hann þá með tengdaföður sínum á Kolbeinsstöðum, og má ætla, að hann hafi þá verið kvongaður.⁶ Þeir Narfasynir munu því vera fæddir um miðja 13. öld. Þegar biskupar tóku að framfylgja stranglega lögum kirkjunnar

¹ Svo á að rita og svo stendur í eldri útgáfunni, enn »hónum« í Sturl.¹, sem er rangt. (Sjá Eggert Brím í Arkiv f. nord. filol. VIII (N. F. IV), 366. bls.).

² Sturl.¹ III, 190.—191. bls. ² II, 253. bls.

³ Bisk. I, 596. bls.

⁴ Bisk. I, 596. bls. Sturl.¹ II, 218. bls. ² I, 374. bls.

⁵ Shr. Jón Þorkelsson, Gizurara. 7.—8. bls.

⁶ Sturl.¹ III, 168. bls. ² II, 145. bls.

um einlífi klerka,¹ lá við, að Narfi yrði að láta af prestskap eða skilja við konu sína. Enn hann fór þá utan og fjekk erkibiskupsleyfi til að þurfa ekki að skilja við Valgerði og halda þó vígslum.² Narfi dó árið 1284.³

Þeir voru þrír bræðurnir og urðu allir lögmenn, Þorlákr þrisvar (1290—1291, 1293—1295 og 1298—1299), Þórðr tvisvar (1296—1297 og 1300) og Snorri einu sinni (1320—1329). Jón Sigurðsson hefur rakið hin helztu æfiatriði þeirra í Lögsgögumanna tali og lögmanna og get jeg vísað til þess.⁴ Þorlákr dó árið 1303,⁵ og er það heldur snemt til þess, að hann geti átt nokkurn verulegan þátt í Sturlungusafninu, því að hjer að framan (á 471. bls.) hef jeg sýnt líkur til, að safnið hafi ekki verið komið lengra enn aftur í Svínfellinga sögu, þegar Árni Helgason varð biskup, enn það var einu ári eftir dauða Þorláks lögmanns. Þórðr dó árið 1308.⁶ Ef hann er höfundur safnsins, þá hefur hann lokið við það á síðustu æfiárum sínum. Snorri virðist hafa verið yngstur þeirra bræðra og lifði lengst — dó 1332.⁷ Hann var mikill vinur Árna biskups Þorlákssonar og virðist hafa búið á Suðurlandi.⁸ Jón Sigurðsson telur það líklegt, að Snorri hafi flutt sig að Skarði eftir dauða Þórðar bróður síns, enn það er alveg óvíst.

Niðurstaða þessarar rannsóknar er þá sú, sem nú skal greina. Sturlungusafnið er til orðið á fyrstu árum 14. aldarinnar. Höfundur þess virðist vera einn af Narfasonum, líklegast Þórðr. Handritið 122A er í flestum atriðum samhljóða þessu

¹ Þetta virðist hafa verið á dögum Árna biskups Þorlákssonar. Vjer vitum, að Heinrekr biskup og Brandr biskup reyndu að banna vígðum mönnum að kvongast, enn þeir virðast ekki hafa farið svo langt að heimta, að þeir, sem kvongaðir voru, skyldu skilja við konur sínar. Bisk. I, 682. bls., sbr. Dipl. Isl. I, 517.—518. bls.

² Bisk. I, 596.—597. bls.

³ Ísl. annálar (Gottskálksannáll).

⁴ Safn til s. Íslands II, 44.—45., 46., 48.—49. og 58.—59. bls.

⁵ Íslenzkir annálar.

⁶ Ísl. annálar.

⁷ Ísl. annálar. Konungsannáll telur þó andlátsár Snorra 1331.

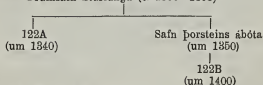
⁸ Bisk. I, 725., 727. og 730. bls.

frumriti Sturlungusafnúsins. Um miðja öldina tók Þorsteinn ábóti böllóttir afskrift af hinu upphaflega safni frænda sinna og jók inn í það Þorgils sögu. 122B er aftur beinlínis eða óbeinlínis afskrift af Sturlungu Þorsteins ábóta.¹

Safnandi Sturlungu hlýtur að hafa verið mjög fróður í sögu landsins. Einkum og sjer í lagi er það ljóst, að hann hefur gert sjer mikið far um að skilja tímatal þeirra sagna, sem hann tekur upp í safnið, því að tímatalið er sá leiðarsteinn, sem hann áttar sig á í niðurskipun sagnanna. Það er ekki lítið vanda-
verk að rekja upp margar einstakar sögur, er samtíða verða, og fljetta þær hverja í aðra, svo að vel fari á og ekki verði snurða á tímatalinu. Víðast hvar tekst safnandanum þetta furðu vel. Þar sem tvær sögur segja frá sömu viðburðunum, hvor frá sínu sjónarmiði, þýtur hann oft úr einni í aðra, og lýsir sjer þá oft eigi lítil íprótt í niðurskipuninni. Það væri fróðlegt að sýna þetta út í æsar, enn til þess er nú ekki tóm að sinni. Ein-
ungis skal jeg leyfa mjer að taka fram eitt eða tvö ljós dæmi. Í frásögninni um tildrög Örlygsstaðabardaga hefur safnandinn haft fyrir sjer tvær sögur, Gizurar sögu og Skagfirðinga og Íslendinga sögu. Hann hleypur úr einni í aðra og tekur sinn kaflann úr hverri sögunni á víxl. Íprótt niðurskipunarinnar lýsir sjer hjer einna berast í því, að hann skipar saman sögun-
um um drauma þeirra Gizurar Þorvaldssonar og Sturlu Sighvats-
sonar, til þess að mótsetningin komi því ljósar fram.² Líka má benda á samsetning frásagnarinnar um aðför þeirra Órækju og Sturlu Þórðarsonar að Gizuri.³

¹ Skyldleiki handritanna verður því á þessa leið:

Frumsafn Sturlungu (c. 1800—1808)

² Sjá hjer að framan á 327.—330. bls.

³ Sjá hjer að framan á 331.—333. bls.

Sjálfstætt rit er Sturlunga auðvitað ekki. Höfundur hennar tekur að eins upp rit eldri höfunda svo að segja óbreytt. Hann er safnandi enn ekki sjálfstæður sagnamaður. Viðaukar þeir, sem eru frá honum sjálfum, eru svo litlir í samanburði við hið stóra ritsafn hans, að þeir eru varla teljandi. Ef vjer ættum völinu, þá mundum vjer heldur kjósa að eiga allar hinar einstöku sögur óbreyttar og sjálfstæðar enn þetta stóra safn. Enn þær eru nú flestar glataðar og ekki til nema í Sturlungusafninu. Vjer megum því vera safnanda Sturlungu þakklátir fyrir, að hann hefur varðveitt fyrir oss svo margar og merkilegar sögur. Ef Sturlungusafnið hefði glatazt, þá mundi standa ófult og opið skarð í sögu Íslands.

Efnisyfirlit.

Formáli	193. bls.
1. þáttur: Um handrit og útgáfur Sturlungu og skoðanir vísindamanna á uppruna hennar og samsetningu	195. —
2. þáttur: Um Geirmundarþátt	205. —
3. þáttur: Um Þorgils sögu og Hafliða	207. —
4. þáttur: Um Sturlu sögu	213. —
5. þáttur: Um prestsögu Guðmundar hins góða	224. —
6. þáttur: Um sögu Guðmundar dýra	232. —
7. þáttur: Um Hrafns sögu	244. —
8. þáttur: Um afstöðu Íslendinga sögu og Áróns sögu	254. —
9. þáttur: Um biskupssögur Guðmundar hins góða og afstöðu þeirra við Íslendinga sögu og Sturlungu- safnið:	
I. Resensbók	272. —
II. »Miðsagan«	286. —
III. Um jarteina sögu Guðmundar biskups í AM. 122B fol. og 204 fol.	293. —
IV. Um Guðmundar sögu Arngrims ábóta	297. —
V. Niðurlag rannsóknarinnar um sögurnar af Guðmundi biskupi og afstöðu þeirra við Íslendinga sögu og Sturlungu	301. —
10. þáttur: Um Haukdælaþátt og Gizurar sögu og Skagfirð- inga	304. —
11. þáttur: Ættartölur Sturlungu (Íslendinga s. 1. k. í Sturl.)	383. —
12. þáttur: Um Íslendinga sögu Sturlu Þórðarsonar	385. —
13. þáttur: Um Þórðar sögu kakala	437. —
14. þáttur: Um Svínfellinga sögu	469. —
15. þáttur: Um Þorgils sögu skarða	472. —
16. þáttur: Um Sturlungusafnið í heild sinni	501. —

ATHUGANIR

við fornættir nokkrar, er koma fyrir í Sturlunga-sögu

eptir

Eggert Ó. Brim.

Helztu ættir, er koma við Sturlungu, svo sem Sturlungar (aðalkvislin), Seldælir, Vatnsfirðingar, Svínfellingar, Oddaverjar og Haukdælir, eru allgreinilega raktar í sögunni, svo að þeir, er um þær hafa fjallað, hafa eigi stórum villzt í tali þeirra. En ýmsar aðrar ættir, sem minna segir frá, en þó eru allmerkar, eru miðr greinilega eða þá lítt eðr ekki taldar fram, og hafa ættartöflurnar við síðari útgáfu Sturlungu (Oxford 1878) lítt eðr ekki úr því bætt, enda eru þær óskipulegar, ófullkomnar og víða rangar. Annars vegar eru ýms ættasambönd á tímum Sturlunga, sem lítt hafa verið athuguð eða skýrð, eða þá rangskýrð. Tilgangr eptirfarandi greinar er meðfram sá, að leiðrétta nokkrar villur, er koma fyrir í ættum í Sturlungu, bæði í handritum hennar og meðfram í síðari útgáfunni eingöngu, og annars vegar sá, að benda á ýms ættasambönd, er eigi hefir verið veitt nægileg eptirtekt. Ættir þær, er hér verða nokkuð raktar og rannsakaðar, eru þessar:

1. Reykhyltingar.	9. Kyn Eyjólf's prests Halls-sonar.
2. Ætt frá Geirmundi heljar-skinni.	10. Fornungar.
3. Reyknesingar.	11. Hítæli.
4. Krákneflingar.	12. Möðrvellingar.
5. Kyn Þórðar undir Felli.	13. Kyn Jóns sona.
6. Kyn Bitru-Odda.	14. Vallverjar.
7. Ætt frá Gunnsteini Þóris-syni.	15. Ætt frá Þorleifi skeifu.
8. Gilsbekkingar.	16. Lundarmenn.
	17. Húnröðlingar.

1. **Reykhyltingar** (St.² i. 4. sbr. 78., Ísl. s.² i. 63.—65. sbr. 126.). — *Hrólfur að Ballará* er í St. og Mb. (Melabók af

Landnámu) talinn 'Kjallaks son', en í Ln. (Landnámu, meginmáli útgáfunnar, Sturlubók) 'Hróalds son' (bróður Hrólf's ins auðga í Geitlandi) Ulf's sonar í Geitlandi Gríms sonar ins háleyska. Þykir víst mega telja, að Hrólf'r hafi verið 'Hróalds son', og hafi sá haft 'Kjallak', son Hrólf's, í huga, er fyrstr hefir ritið hann 'Kjallaks son'. Börn Hrólf's að Ballará voru þessi: a. *Þorlaug gyðja Hrólf'sdóttir*, er átti Oddi Ketils son gufu (vanalega nefndr Oddi 'Ýrarson', og nefndr 'Oddr'). b. *Kjallakr Hrólf'sson*, að Lundi í Reykjardal syðra, faðir Kolls að Lundi, er var 'höfðingi mikill' (Harðars.), föður Bergþórs, er átti Hallgerði Kleppjárnsdóttur ins gamla úr Flókadal Þórólf's sonar viligils (Ln.). c. *Illhugi inn rauði Hrólf'sson*, á Hraunsási og að Hofstöðum í Reykjardal inum nyrðra og síðast að Hólmi iðra á Akranesi, faðir Halldórs að Hólmi, föður Illhuga, er sótti við til kirkju að Hólmi (Ísl. s.² i. 51.). Þórrföðr hét dóttir Illhuga Hrólf'ssonar, er átti Snorri goði. d. *Sölvi Hrólf'sson* í Geitlandi, er komizt hefir að Geitlandi eptir Hrólf inn auðga, föðurbróður sinn. Hann var faðir Þórðar í Reykjaholti og Helgu, móður Þorláks á Melum, föður Magnúss á Melum, föður Snorra á Melum, föður Hallberu, er átti Markús á Melum Þórðarson. Sonr *Þórðar Sölvasonar í Reykjaholti*, er þar hefir fyrstr búið, að minnsta kosti sinna ættmanna, hefir verið *Magnús prestur Þórðarson* í Reykjaholti. Svo er talið í St., en í Ln. er inn í skotið tveim liðum: 'Sölva' og 'Þórði', í milli Þórðar Sölva sonar Hrólf's sonar og Magnúss prests Þórðarsonar. J. S. hefir tekið eptir, að rangleg endrtekning nafnanna 'Sölva' og 'Þórðar' muni eiga sér hér stað í Ln., og hefir leiðrétt það (Ísl. s.² i. 487. sbr. Tab. i.), enda getr það og eptir tímanum traðlega verið rétt, að Magnús prestur Þórðarson í Reykjaholti hafi verið sonarsonarsonr Þórðar í Reykjaholti Sölva sonar Hrólf's sonar. En G. V. hefir, í stað þess að fylgja St., þótt leiðréttta hana, með því að skjóta inn í þessum tveim liðum, 'Sölva' og 'Þórði', eptir St., og þenna innskots-Þórð kallar hann 'prest' og telr hann fyrstan þeirra ættmanna í Reykjaholti, en Þórð Sölva son Hrólf's sonar lætr hann búa í Geitlandi (beint ofan í Ln.) og segir enn fremr, að sama 'villan' (úrfelling tveggja liða), sem komi fram á bls. 4. í St.², sé og endrtekin á bls. 78., en þar er alls eigi talin fram ætt Magnúsar prests Þórðarsonar (St.² ii. 478. og Gen. ii. 5., bls. 490.). Börn Magnúsar prests í Reykjaholti voru þessi: a. *Oddný Magnúsdóttir*, stjúp móðir Magnúss biskups Einarssonar (Bp. i.

76. — Magnús biskup var vígðr ^{28/10} 1134, og var þá vetri meirr en hálfertugr, og hefir því verið fæddr 1098, og má þar af marka aldr stjúpmodur hans og föður hennar). b. Þórðr Magnússon í Reykjaholti, er þar bjó 1120 (St.² i. 25.), faðir Helgu, er átti Böðvarr († 1187) í Görðum Þórðarson. Dóttir þeirra var Guðný, móðir Sturlu sona, en sonr Þórðr í Görðum, faðir Markúss á Melum og bræðra hans. c. Sölvi Magnússon, er veginn var 1129. Synir Sölva Magnússonar voru Ólafr prestur Sölvason að Helgafelli og Páll prestur Sölvason í Reykjaholti († 1185). Börn Páls prests Sölvasonar og Þorbjargar Bjarnardóttur († 1181) voru þessi: a. Brandr prestur († 1183). b. Magnús prestur að Helgafelli og í Reykjaholti. c. Þorlaug, er átti Þórir prestur Þorsteinsson inn auðgi í Deildartungu († 1178, Ann.). d. Arndís, er átti Guðmundr inn dýri († 1212. Í St.² Ind. ii. er Þorlaug Pálsdóttir látin vera bóndalaus, en Arndís kona þeirra beggja, Þóris ins auðga og Guðmundar ins dýra). Magnús prestur Pálsson og Hallfríðr Þorgils dóttir Ara sonar ins fróða létu Reykjaholt af höndum við Snorra Sturluson (1206: St.² i. 211. sbr. Reykjah. mál.), og gekk það höfuðból svo úrættis. Þau Magnús og Hallfríðr önduðust bæði 1223. Synir þeirra voru Brandr og Ari, er litlir hafa orðið þrifamenn.

Niðjar Hrólfs að Ballará (— að telja frá Sölva í Geitlandi, syni hans), þeir er uppi voru um og eptir 1200, hafa þannig almennt verið í 8. lið frá honum, svo sem Sturlu synir, bæði í móðurætt, svo sem sýnt hefir verið, og sömuleiðis í föðurætt (þannig: Hrólfr að Ballará — Þorlaug gyðja — Hallveig Oddadóttir — Snorri — Gils — Þórðr — Sturla í Hvammi — Sturlu synir), Þórðar synir Böðvarssonar og Magnúss synir Pálssonar. Sama verður niðrstaðan, ef talið er frá Illuga inum rauða Hrólffsyni. Dætr Þórriðar dóttur hans og Snorra goða voru þær Sigríðr og Unnr. Sigríði Snorradóttur átti fyrr Brandr inn örvi Vermundar son ins mjóva, en síðan Kolli í Bjarnarhöfn Þormóðsson, Þorláks sonar. Son þeirra Brands var Halldórr, faðir Yngvildar, móður Hjörleifs Gíllssonar († 1225), föður Árons Hjörleifssonar (Árons s., kap. 1.), en son þeir Kolla — ætlum vér, að verið hafi, sbr. síðar um Reyknesinga — Úlfheðinn Kollason, faðir Rannveigar, móður Úlfheiðar († 1200), móður Guðmundar biskups Arasonar. Unni Snorra dóttur goða átti síðar Sigurðr Þóris son hunds (Eyrb. s.). Þeirra dóttir var Rannveig, er átti Jón Árnason, og var þeirra sonr Víðkunnr í Bjarkey, faðir Erlings,

föður Viðkunns, er fell átján vetra 1182 (Fms. viii. 184.—185.). Samkvæmt þessu sýnist auðsætt, að Reykhyltinga-kyn sé rétt rakið í St., en að 'Sölvi' og 'Þórðr', er Ln. telr um fram, eigi úr að falla, og sé þau nöfn að eins röng endrtekning.

2. **Ætt frá Geirmundi heljarskinni** (St.² i. 5., 8., Ísl. s.² i. 125., 134.—135.). — Ln. telr, að *Geirmundr heljarskinn* væri tvíkvænt og væri fyrri kona hans Herriðr Gauts dóttir Gautreks sonar, en síðari kona hans Þorkatla Ófeigs dóttir Þórólfs sonar (— naumast er sennilegt, að Ófeigr, faðir Þorkötlu, hafi verið sonr Þórhrólfs fasthalda að Snæfjöllum: Ísl. s.² i. 155. sbr. ath. 14.). Dóttir þeirra Geirmundar og Herriðar var *Ýrr* (eða 'Ýri', — Mb. telr hana þó dóttur Þorkötlu, og mun það ósannara), en börn þeirra Geirriðar og Þorkötlu voru: »Geirriðr ok . . .« (eyða fyrir nafni eða nöfnum í Ln.). Þessa eyðu sýnist mega, að minnsta kosti að nokkru leyti, fylla eptir Sturlungu, því að hún nefnir dóttur Geirmundar Arndísi, er mun hafa verið dóttir þeirra Þorkötlu. — Ýri Geirmundardóttur átti Ketill gufa Örlygsson landnámsmanns í Aðalvík, en Arndísi átti Hyrningr Ólafsson, dótturson (son Helgu, dóttur) Steinólfs ins lága í Fagradal landnámsmanns. Synir Ketils gufu og Ýrar voru þeir Þórhallr ok Oddi ('Oddr'). Oddi Ýrarson átti Þorlaugu Hrólfs dóttur frá Ballará (sjá Reykhyltinga-kyn), og var þeirra dóttir Hallveig, er átti Jörundr Þorgilsson. Þeirra sonr var Snorri, faðir Gils, föður Þórðar, föður Sturlu í Hvammi († 1183). Börn Þórhalls Ýrarsonar voru þau Þorbjörn og Hallvör, er átti Börkr, sonr Þormóðs á Álptanesi Þjóstars son á Álptanesi (— svo sýnist, sem þeir feðgar hafi átt heima einhvers staðar á Álptanesi suðr, en eigi á Álptanesi á Mýrum, því að þar bjuggu um það leiti Yngvarr mágr Skallagríms og ættmenn hans: Þorgeirr c. 978: Egils s.). Sonr þeirra Hallvarar var Þórðr, faðir Auðunnar í Brautarholti. Þessi ættliðr frá Geirmundi er í St. rangtalinn þannig: »Ýrr, móðir Þórodds, föður Brodda (eða 'Odda'), föður Hallberu, er átti Börkr, sonr Þormóðs Þjóstarssonar«. Nöfnin 'Þóroddr' og 'Broddi' ('Oddi') munu vera svo til komin, að ritari hefir haft þá báða í huga, sonu Ýrar (og Ketils), Þórhall og Odda, og hefir því ritað, en þó misritað, nöfn þeirra beggja, og gleymt síðan að strika eða púnkta út annað nafnið. Ætla má víst, að 'Hallvör' í Ln. sé réttara en 'Hallbera, í St. (— 'Hallberu' nafn tamara ritara St.), og að Hallvör, kona Barkar Þormóðssonar, hafi verið Þórhalls dóttir Ýrarsonar, svo sem talið er í Ln. —

Dóttir Þorbjarnar Þórhallssonar var Þorgerðr, er Snærir átti Þóroddsson. Þeirra sonr var Oddi, faðir Þorgils Odda sonar, fædur Einars Þorgilssonar á Staðarhóli († 1185). — Dóttir Hyrnings Ólafssonar og Arndísar Geirmundardóttur var Friðgerðr, er Þóroddr átti. Þeirra son var Snærir, faðir Odda, fædur Þorgils, fædur Einars á Staðarhóli. Þannig hefir Einarr Þorgilsson verið í 8. og 7. lið frá Geirmundi (7. maðr frá Ýri. en 6. maðr frá Arndísi, dætrum Geirmundar) og Sturla Þórðarson hefir verið í 8. lið frá Geirmundi (7. maðr frá Ýri Geirmundardóttur svo sem Einarr). — Eptir tímanum til væri ekkert því til fyrirstöðu, að *Þórhallr goði Oddason*, er átti Bergþóru Ólafsdóttur pá (Egils s., útg. 1886—88. bls. 288.), hafi verið sonr Odda Ýraronar, og hefði þau pá verið systkinabörn Þórhallr goði Odda son og Þorlaugar Hrólfisdóttur frá Ballará og Þórriðr, kona Snorra goða, Illhuga dóttir rauða Hrólfis sonar frá Ballará.

3. **Reyknesingar** (St.² i. 6., 8., 40., 87.—88. o. v., Ísl. s.² i. 129.—130., 361.). — Reyknesinga-kyn er, svo sem kunnugt er, frá Úlfí inum skjálga, er nam Reykjanes, fædur Atla ins rauða, fædur Más á Hólum á Reykjanesi (Reykjahólum), fædur Ara Mássonar, er sæhafi varð til Hvíttramannalands. *Ari Másson* á Reykjahólum er talinn með mestu höfðingjum á Íslandi um 980 (Kristni s., kap. 1.). Kona hans var Þorgerðr Álfs dóttir úr Dölum. Synir þeirra voru Þorgils Arason á Reykjahólum og Guðleifr Arason (Kristni s., kap. 14.) og Illhugi Arason (Fóstbrs., kap. 5.), faðir Más, er átti Jódísi Illhuga dóttur ins ramma úr Langadal inum ytra (Ísl. s.² i. 102). Í St.² i. 88 = Bp. i. 409 sýnist enn fremr svo talið, að Ari Másson hafi átt dóttur, er heitið hafi 'Pórný' (St. eða 'Pórarna': Gsb.), er átt hafi Kolli Þorláksson, bróðir Steinþórs á Eyri, og verðr síðar gjör um það talað. — *Þorgils Arason* á Reykjahólum var höfðingi mikill. Hjá honum var Grettir Ásmundarson og þeir fóstbræðr Þorgeirr og Þormóðr einn vetr (10^{16/17}: Grettis s., Fóstbr. s.). Þorgils átti Grímu Hallkels dóttur úr Hvítársíðu, systur Illhuga ins svarta á Gilsbakka, er fyrr hafði átta Þorkell, son Lón-Einars (Ísl. s.² i. 67., 86.). Börn Þorgils Arasonar voru þessi: a. Ari á Reykjahólum. b. Þórriðr, er átti Steinþórr á Eyri Þorláksson; þeirra son Gunnlaugr, er átti Þórriði ina spöku Snorra dóttur goða. c. Valgerðr, er átti Gellir að Helgafelli († 1073) Þorkels son Eyjólfssonar; þeirra son Þorgils, faðir Ara ins fróða (Laxd. s., 78. kap.). — *Ari Þorgilsson* á Reykjahólum átti Guðrúnu Ljóts

dóttur Halls sonar af Síðu. Um það ferr St.² i. 6. þessum orðum: »Ljótr Hallsson var faðir Guðrúnar, móður Einars Arasonar, ok Steinunnar, móður Guðmundar, ok Hallberu, móður Þorgils, föður Húnboga, föður Snorra, föður Narfa, föður Skarðs-Snorra«. Þó að svo mætti skilja málsgrein þessa, sem Ljótr Hallsson hafi verið faðir Guðrúnar og Steinunnar og Hallberu, þá er víst, að sú skilning er réttari, að Guðrún Ljótisdóttir hafi verið móðir þeirra Einars Arasonar og Steinunnar og Hallberu. Börn Ara Þorgilssonar og Guðrúnar Ljótisdóttur hafa því verið þessi: a. Einarr, b. Steinunn, c. Hallbera, og enn fremr voru börn þeirra eptir öðrum heimildum: d. Þórkatla, e. Þorsteinn, f. Klémet (eða 'Klémetr'). *Klémet Arason* var drepinn í Noregi 1139 (Fms. vii. 223.). Dóttir *Þorsteins Arasonar* var Steinvör, er átti Þorsteinn Gellisson að Fróðá (St.² i. 38., — líklega faðir — móðurfaðir? — Þorsteins Gyðusonar í Flatey, † 1190). *Þorköllu Aradóttur* átti Arnórr Klængs son og Halldóru Arnórs dóttur kerlingarnefs (Ísl. s.² i. 361.⁹ — St.² ii. 500.²⁴; það er óefanda, að þar berr í staðinn fyrir 'móðir *Þorsteins*' að lesa: 'móðir *Arnórs*', og hefir þá Arnórr Klængsson heitið eptir móðurföður sínum, Arnóri kerlingarnef). Þeirra son var Þorsteinn, faðir Klængs biskups († 1193). *Steinunni Aradóttur* átti Brandr Gísla son Eyjólfssonar Þorkels sonar ins auðga alviðrukappa (Ísl. s.² i. 143.), og var þeirra son Guðmundr prestur í Hjarðarholti († 1151) Brandsson, sem án efa hefir verið faðir Magnúsar prests Guðmundarsonar í Hjarðarholti, er fekk Sighvati Sturlusyni í hendr staðinn í Hjarðarholti vorið 1197 (St.² i. 199; — eigi er ólíklegt, að hann hafi verið sá Magnús prestur, er reið norðr með Sturlu Þórðarsyni, er hann fekk Ingibjargar Þorgeirs dóttur úr Kristnesi Halla sonar: St.² i. 43.). *Hallberu Aradóttur* átti Oddi Snærisson (St.² i. 8.⁷⁻⁸), og var þeirra sonr Þorgils á Staðarhóli, faðir Einars Þorgilssonar († 1185). Það er ómót-mællilegt, að svo hefir verið, því að sökum slíkrar frændsemi við Reyknesinga komst Þorgils Oddason að Reyknesingagoðorði. Það getr því engan veginn verið rétt, sem segir í áðr tilfærðum orðum St., að Hallbera Ara dóttir Þorgils sonar og Guðrúnar Ljótisdóttur hafi verið »móðir Þorgils, föður Húnboga, föður Snorra, föður Narfa, föður Skarðs-Snorra«. Þeir gátu eigi verið bræðr sammæðra (né systra synir, er hvortveggja hefði 'Hallbera' heitið) Þorgils Oddason og Þorgils, faðir Húnboga í Skarði (sem mun vera sami maðr og 'Þorgils Hafliða son': St.² i. 6²², þó að

misjafnt hafi fram gengið ættliðir frá sonum hans, Húnboga og Dálki, ef enginn liðr er fallinn úr ætt Dálks, sem eigi þarf að vera). Hefði Húnbogi Þorgilsson í Skarði verið bróðurson Þorgils Oddasonar, myndi hann hafa veitt honum eindregið fylgi í málum þeirra Hafliða Mássonar, en hann og Þórðr Gilsson gjörðust fyrirmenn þeirra, er réðust til meðalgöngu, þá er Hafliði reið vestr til féránsdóms. Svo myndi og svo náin frændsemi þeirra glöggvara tekin fram en svo, að telja hvorn þeirra Þorgilsanna (Odda son og Hafliða son) son Hallberu Aradóttur, með því að og höfundr Þorgils sögu og Hafliða lætr sér einkar annst um að tilgreina mága Þorgils Oddasonar, enda fjarmægðir við hann. Enn fremr sýnist sem Húnbogi hafi verið eldri maðr en Þorgils Oddason (Snorri Húnbogason † 1170 og synir hans Þorgils og Narfi † 1201 og 1202). Það er eigi hugsandi, að höfundr Geirmundar þáttar (sem eigi er annað en upphaf Þorgils sögu og Hafliða) eða ættartölunnar, er við þáttinn er tengd, hafi eigi vitað betr. Menn verða því að imynda sér, að eitthvað, er staðið hafi í frumhandriti sé úr fallið í þeim St. handritum, sem nú eru til, eptir orðunum: »móður Þorgils«, (St.² i. 6^s), og að þar hafi staðið: »móður Þorgils Oddasonar« og svo eitthvað meira, er ekki verðr í ráðið, sem að líkindum hefir tengt ætt Þorgils, föður Húnboga, við fyrirfarandi ætt. Þó er eigi víst, að ætt Húnboga Þorgilssonar hafi staðið í neinu sambandi við ætt Reyknesinga eða Síðumanna.

Börn *Einars Arasonar* á Reykjahólum voru þessi: a. *Ingi-mundr prestur Einarsson* á Reykjahólum († 1169), er gaf Þorgilsi Oddasyni, frænda (föðursystursyni) sínum Reyknesinga-góð-orð, fræðimaðr og skáld og höfðingi mikill í skapi, er síðastr bjó þeirra ættmanna á höfuðbóli ættarinnar. b. *Ari Einarsson*, er átti Þorbjörgu Vermundar dóttur ins auðga frá Hvoli í Saurbæ (St.² i. 40.). c. *Guðrún Einarsdóttir*, móðir Einars Ögmundarsonar á Sandi (á Hálogalandi), er veitti Sigurði slembidjákni vistir vetrinn 11^{38/39} (Fms. vii. 215., 344.). d. *Hallbera Einarsdóttir* († 1180), er átti Þorgeirr Hallason undir Hvassafelli († 1169). Þeirra son var Ari, er fell á Ryðjökli $\frac{1}{2}$ 1167, faðir Guðmundar biskups Arasonar. Þannig er Guðmundr biskup í föðurkyn sitt 7. maðr frá Ara Mássyni. Í móðurkyn sitt sýnist hann vera talinn 7. maðr frá Ara Mássyni þannig: Ari Másson — Þórny (eða Þórarna) Ara dóttir af Reykjanesi — Þormóðr Kollason — Kolli — Úlfheðinn — Sleggju-Gunnarr — Úlfheiðr

— Guðmundr Arason. Þó að ættliðirnir frá Ara Mássyni til Guðmundar Arasonar komi þannig allvel heim svo í móðurætt hans sem í föðurætt, þá er hætt við að móðurættin sé eigi rétt rakin til Reyknesinga. Ln. og Eyrb., er telja nákvæmlega börn Þorláks Ásgeirssonar á Eyri, nefna engan son hans, er Kolli hafi heitið. Annars vegar gat naumast eða ekki átt sér stað, að bróðursonr Steinþórs á Eyri hafi átt föðursystur konu hans, sem þá hefði orðið að vera. Að visu er eigi tekið fram, að Þórný (-arna) Ara dóttir af Reykjanesi, er Þormóðr Kollason hafi átt, hafi verið dóttir Ara Mássonar, en hún gæti eptir tímanum eigi vel hafa verið dóttir Ara Þorgilssonar, því að Guðmundr Arason yrði þá í móðurkyn 9. maðr frá Ara Mássyni, þó að hins vegar færi vel á, að bróðursonr Steinþórs á Eyri hefði átt bróðurdóttur konu hans. En víst sýnist mega telja, að Eyrbyggja og Landnáma teli öll börn Þorláks á Eyri, er upp hafa komizt og ættir hafa frá æxlazt. Það liggir því eigi fjarri að ætla, að faðir Úlfheðins Kollasonar hafi verið Kolli í Bjarnarhöfn Þormóðs son á Bakka Þorláks sonar, er átti Sigríði Snorra dóttur goða (Eyrb., s. kap. 65.), og sé »Kolla sonar«: St.² i. 88²⁹ — Bp. i. 409.² ofaukið á síðara staðnum. Ef svo er rétt til getið, þá hefði Úlfheðinn Kollason eigi verið af Reyknesingakyni, þar eð vér vitum, að Þormóðr Þorláksson átti Þorgerði Þorbrands dóttur úr Álptafirði (Eb., Ln.), nema ef Þormóðr hefði áðr átta Þórnýju Ara dóttur Más sonar, föðursystur Þórríðar, er átti Steinþórr bróðir hans, sem vera mætti að verið hefði.

4. Krákneflingar (St.² i. 6., 193., Ísl. s.² i. 138., 143.—144.). — »Vény var enn dóttir Þorsteins (s: Þorsteins Oddleifs sonar Geirleifs sonar, er nam Barðaströnd), móðir Þórðar krákunefs. Þaðan eru Krákneflingar komnir« (Ísl. s.² i. 138., — faðerni Þórðar krákunefs eigi greint né kyn hans niðr á við). »Móðir Skarðs-Snorra var Guðrún Þórðar dóttir Oddleifs sonar Þórðar sonar krákunefs« (St.² i. 6., — faðerni Þórðar krákunefs og eigi greint). Framætt Þórðar krákunefs sést af St.² i. 193. Þar er hann talinn »Þorvalds son Þórðar sonar Þorkels sonar ins auðga úr Alviðru« (— þar er 'krákunefs'-auknefninu sleppt). Ln. nefnir 'Þórð' son Þorkels ins auðga alviðrukappa Þórðar sonar í Alviðru landnámsmanns Vikings sonar, en enga greinir Ln. niðja Þórðar Þorkelssonar. Í Fms. xi. 158. = Flb. i. 123. er Þórðr örvöndr, er var í bardaganum á Hjörungavogi talinn sami maðr og Þórðr Þorkelsson úr Alviðru; en Ln.

telr Þórð örvönd bróðurson Þorkels, son Þorvalds ins hvíta Þórðar sonar Víkingssonar, og mun það vera réttara, enda virðist vera nokkurt hik í frásögninni í Jónsvíkinga sögu, þar sem segir: »ok verðr hér svá sagt, at þeir Þorleifr skúma ok Þórðr örvönd(r) hafi bræðr verit«, en Þorleifr skúma er áðr talinn sonr Þorkels úr Alviðru, sem mun vera rétt. Mætti vera, að Þórðr örvöndr, sonr Þorvalds ins hvíta, hafi komizt að staðfestu og mannaforráði Þorkels ins auðga, föðurbróður síns, er hann var út kominn. Synir *Þorkels ins auðga* í Alviðru voru Þórðr og Eyjólf, faðir Gísla, föður Brands, föður Guðmundar prests í Hjarðarholti, og inn þriði mun hafa verið Þorleifr skúma. Sonr Þórðar Þorkelssonar hefir verið *Þorvaldr*, svo sem St. telr, og hefir hann átt Vénýju Þorsteins dóttur Oddleifs sonar og hefir sonr þeirra Vénýjar verið *Þórðr krákunef(r)*. Sonr Þórðar krákunefs hét Oddleifr (eptir langafa sínum, Oddleifi Geirleifssyni). Börn *Oddleifs Þórðarsonar* krákunefs voru Þórðr og Jóreiðr. Jóreiðr átti börn við Snorra í Vatnsfirði Þórðar syni Þorvalds sonar, Þorvald, er tók Hrafn Sveinbjarnarson af lífi, og Jórinni, er átti Magnús prestur Þórðarson (Hrafnss., kap. 9.), og við Bárði Snorra syni Bárðar sonar ins svarta Þóru, er átti Sveinn Þórólfs (Hrafnss., kap. 8.). *Þórðr Oddleifsson* átti Höllu Steinólfs dóttur Þórgauts sonar Mýra-Knjúks sonar Þorvalds sonar ins hvíta, og hafa þau Þórðr og Halla þannig verið að 5. og 6. frá Þórði Víkingssyni. Dætr Þórðar Oddleifssonar og Höllu voru *Guðrún*, kona Narfa prests Snorrasonar, og var þeirra son Skarðs-Snorri († 1260), og önnur *Steinnun*, er átti Sveinbjörn Bárðarson ins svarta, og var þeirra sonr Hrafn á Eyri í Arnarfirði († 1213), og kemr svo heim, að Hrafn Sveinbjarnarson væri Þorvaldi Snorrasynti manni fírnari en næsta bræðri, eða þeir Þorvaldr væri að öðrum og þriðja (St.² ii. 288 — Bp. i. 654.).

5. Kyn Þórðar undir Felli (St.² i. 6.¹⁷). — Í St.² Ind. ii. er 'Þórðr undir Felli' á þessum stað tvítalinn, sem sé sá Þórðr undir Felli, er átti Hallgerði Narfa dóttur, systur Skarðs-Snorra († 1260), og er hann á öðrum staðnum látinn vera sami og Þórðr Gilsson undir Felli inu iðra († u. 1150), faðir Hvamms-Sturlu, sem er með öllu fjarstætt. *Þórðr Gilsson* undir Felli átti, sem kunnugt er, tvo sonu, Sturlu í Hvammi og Snorra. *Snorri Þórðarson* bjó undir Felli eptir föður sinn, en þá er hann á alþingi 1171 hafði gengið til handsala við Einar

son fyrir Sturlu bróður sinn, en galt ekki fé, þótti honum sér eigi alls kostar vel sætt í nágrenni við Einar, og fyrir því tók hann það til bragðs, að hann »seldi af höndum bú sitt undir Fjalli (o: Felli; — 'Fjall' og 'Fell' skiptast iðulega á í St., en merkja eitt og ið sama), ok tók við Oddr (eða 'Oddi': St.² i. 41.³⁵) Króksfjarðarson (o: Þórarins son króksfirðings), en Snorri fór til Ballarár til Álfs Snorra sonar« (St.² i. 62.—63.). Vita-skuld er, að Snorri muni hafa tekið aptr við búi sínu undir Felli, þá er þeir Sturla og Einarr voru sáttir orðnir eptir Heiðarvíg, og fé hans var eigi framar hætta búin af Einari. Börn Snorra Þórðar sonar eru engin nefnd, en það kemr einkar vel heim við stað og tíma, að hann hafi verið sá *Þórðr undir Felli*, er átti Hallgerði Narfadóttur, og hefir hann þá tekið þá staðfestu (Fell ið iðra) eptir föður sinn, og ætlum vér vart geta vafa á leikið, að maðr Hallgerðar Narfadóttir hafi verið Þórðr undir Felli Snorra son Þórðar sonar Gils sonar. Börn Þórðar (Snorrasonar) undir Felli og Hallgerðar eru nefnd þessi: Snorri og Guðmundr og Yngvildr, móðir Pétrs í Skógarnesi Snorrasonar.

Snorri Þórðar son (og Hallgerðar) mun án efa vera sá inn sami, sem nefndr er »Snorri prestur undan Felli« og »Fells-Snorri prestur«. Hann fór vestan til Kolbeins unga til þess að vinna honum trúnaðareiða með Sturlu Þórðarsyni á Staðarhóli 1242, og var í brúðkaupinu á Flugumýri 1253 og var einn gjörðarmanna í milli Þorgils skarða og Hrafns Oddssonar 1257 (St.² i. 408., ii. 156., 240.).

Guðmundr Þórðar son (og Hallgerðar) mun án efa hafa verið sá »Guðmundr undir Fjalli« (eða 'Felli'), sem allvíða er nefndr í St. Hans getr fyrst 1226, er Þorgils Snorrason í Skorravík vann á Dufgúsi Þorleifssyni. Þá flutti Torfi prestur Guðmundarson við Sturlu Sighvatsson, »at þar mundi eptir fara hollusta Guðmundar undir Felli, mágs Þorgils, ok annarra Strenda; kvað þá svá skipta mundu trúnaði með þeim Þórði (Sturlusyni) frændum, sem hann gæfist nú Þorgilsi«. Má af þessu marka, að Guðmundr undir Fjalli hefir verið einhverr inn atkvæðamesti búanda á Meðalfellsströnd. Árið 1234 er hann nefndr, er þeir Sturla og Þórðr (tiggi) Þórðar synir Sturlusonar voru sendir af föður sínum til Meðalfellsstrandar í liðsafnað, og réðst þá til fylgdar með þeim »Guðmundr prestur undan Felli« (— 'prestur' er Guðmundr undir Felli eigi nefndr annars staðar en hér, og kynni að vera, að 'prestur' sé hér rangt og ætti að falla

úr, því að engi vafi getr leikið á því, að hér sé átt við inn sama, er ella er nefndr 'Guðmundr undir Felli', — nema ef vera skyldi að hér væri misritað: 'Guðmundr prestur' fyrir 'Snorri prestur' o: Fells-Snorri, bróðir Guðmundar). Ár 1235 getr þess, að Jón Þorgeirsson á Kvennahvoli fór inn undir Fjall til Guðmundar og leitaði liðsinnis hans gegn sambýlismanni sínum Skíða Þorkelssyni (eða 'Þórðarsyni', svo er hann feðraðr: St.² i. 276³⁴), er var mikill vinr Snorra prests Narfasonar, en þeir Skarðs-Snorri frændr (o: Guðmundr undir Felli og Snorri prestur) áttu líft vini saman. Sama ár fóru Guðmundr undir Felli og Snorri prestur Narfason og Svertingr Þorleifsson af hendi Órækju Snorrasonar norðr á Grund til Sighvats til sáttaumleitunar með þeim frændum. Ár 1238 sendu þeir Kolbeinn Arnórsson og Gizur Þorvaldsson með her manns upp á þing, ok hleyptu þeir upp þinginu ok flettu vestanmenn klæðum. Ok gekk *Guðmundr Þórðarson* af þinginu, er mest var fyrir vestanmönnum (— eigi er annarstaðar nefnt föðurnafn Guðmundar undir Felli; — þessa staðar getr ekki í St.² Ind. ii., og er þar hvergi, ekki og við St.² i. 6., nefndr 'Guðmundr Þórðar son'). Ár 1239 getr þess, að vestan (til Sauðafells; — þar bjó þá Solveig Sæmundardóttir) kom Sturla Þórðarson ok var hann fyrir þeim Saurbæingum ok Strendum, ok þeir Guðmundr undan Fjalli. Ár 1241, meðan stóð á Staðarhóls-málum, getr þess, að Sturla Þórðarson fór út undir Fjall til Guðmundar. Ár 1245 fór hann norðr til Eyjafjarðar á Grund til boðs, er Þórðr kakali helt vinum sínum (St.² i. 275., 330., 336., 363., 386., 389., ii. 67.). Síðar getr hans ekki og hefir hann að líkindum verið andaðr, er boðið var á Flugumýri 1253, því að eigi getr hans meðal boðsmanna vestan. — Í St.² Ind. ii. er talið svo, að *Guðmundr prestur Ólafsson* (og Guðríðar Narfa dóttur úr Skarði Snorra sonar) hafi verið sami maðrinn og 'Guðmundr undir Fjalli', en það er engan veginn sennilegt, og engi líkindi til, að hann hafi komið að þeirri staðfestu. Guðmundr prestur Ólafsson hefir þó verið merkr maðr. Hann fór norðr í Skagafjörð á fund Þorgils Bððvarssonar með sáttaboð af hendi Hrafns og Sturlu 1255, og var einn gjörðarmanna í milli Hrafns og Þorgils 1257 (St.² ii. 230., 240., — á síðara staðnum er honum sleppt í Ind. ii.). Eigi er ósennilegt, að það hafi verið hann, sem kallaðr er 'Guðmundr umboðsmaðr' (1253: St.² ii. 145.), er haft hefir um tíma umboð Helgafells-klaustrs eða forráð þess eptir dauða Hallkels ábóta

Magnússonar († 1244), og sýnist það að styrkjast af því, að einmitt eptir dauða Guðmundar prests Ólafssonar († 1257) er fyrst vígðr ábóti til Helgafells (Ólafr Hjörleifs son Gils sonar). Eptir tímanum gæti Guðmundr prestr Ólafsson verið sami maðr og 'Guðmundr Ólafsson, er bjó í Miklaholti 1242 og talinn er »vinr mikill Sturlunga« (St.² ii. 21. — Sá Guðmundr er í Ind. ii. talinn sami maðr og 'Guðmundr Ólafsson', er fyrst var með Ároni Hjörleifssyni og síðan var að brennu Þorvalds Snorrasonar (1228), en veginn var 1239: St.² i. 257., 281., 285.—286.). Að 'Guðmundr prestr Ólafs son og Guðriðar' sé sami maðr og 'Guðmundr undir Felli', virðist við alls ekki hafa að styðjast, því að þar sem föðurnafn hans er nefnt, er hann ekki við Fell kenndr. Þó að Guðmundr undir Felli sé nefndr 'prestr': St.² i. 330.²⁹, sem efandi þykir, að sé rétt, þá er það engin sönnun fyrir því, að hann hafi verið 'Ólafsson'.

Í St.² ii. 153. segir: »Þat sumar (á: 1253) kom út Þorleifr Guðmundarson«, og litlu síðar segir frá því, að um haustið bjóst Sturla Þórðarson til brúðkaupsferðar til Flugumýrar með Ingibjörgu dóttur sína. »Hrafn Oddsson var í ferð með Sturlu ok Snorri prestr undan Felli. Þar var ok Þorleifr Guðmundarson«, og er án efa átt við þann Þorleif, er þá var nýkominn út, og er eigi ólíklegt, að hann hafi verið bróðurson Snorra Fellsprests, og son Guðmundar undir Felli, sem þá mun hafa verið andaðr, sem áðr er til getið. Í St.² i. 156. eru aptr taldir upp boðsmenn Sturlu, og segir þar, að með þeim Hrafn var »Fells-Snorri prstr, Vigfúss Gunnsteinsson ok Þorleifr fagrðæll«, og verðr eigi annað séð, en sá Þorleifr sé inn sami og 'Þorleifr Guðmundarson', er áðr er nefndr. Svo er að sjá, sem úr boðinu á Flugumýri hafi Þorleifr fagrðæll riðið norðr með Eyfirðingum og Björn drumbr Dufgússon, því að þeir mættu flokki Eyjólfs Ásgrímssonar norðan undir Öxnadalshéiði, er þeir fóru að Gizuri, og snöri Þorleifr fagrðæll aptr með þeim til brennunnar (bls. 160.). Hann er talinn í liði Eyjólfs á bls. 159., áðr en frá því er sagt, að hann mætti liðinu, og verðr það að vera tekið fyrir sig fram, eða liðið hefir verið kannað, eptir er hann slóst í förina, og liðsmannatalið hefir svo grundvallast á þeirri könnun. Viðrnefni Þorleifs 'fagrðæll' þarf engan veginn að vera því til fyrirstöðu, að hann hafi verið Guðmundar son undan Felli, því að sonr Guðmundar gat vel hafa verið fósraðr í Fagradal og fengið auknefni sitt af því, eða þá hafa búið þar síðan. Í St.²

ii. bls. 162³. sbr. l. 8 er nefndr 'Þorsteinn Guðmundarson', og er vísað til sögu hans um vörn manna í brennunni, og þykir víst, að 'Þorsteinn' sé þar misráðin skammstafan fyrir 'Þorleifr'. Mun Sturla hafa haft sagnir af honum síðar, er hann hefir verið setztr að búi sínu vestra.

Yngvildr Þórðar dóttir (Snorra sonar) undan Felli (og Hallgerðar Narfadóttur) hefir verið kona Snorra í Skógarnesi (St.² i. 390., — hans getr eigi í Ind. ii.), sem allsennilegt er, að verið hafi sami maðrinn og Snorri Bárðar son Suorra sonar (sonr Þórdisar Sturludóttur úr Hvammi). Þeirra sonr var *Pétur í Skógarnesi* Snorrason, er þá hefir heitið eptir föðurbróður sínum, Pétri Bárðarsyni. Annarr son Snorra í Skógarnesi kynni að hafa verið Þorgils Snorra son í Skorravík, er Dufgrúss Þorleifsson sótti um barneign 1226. Hann er nefndr mágr Guðmundar undir Felli, og svo gat hann vel verið nefndr, hafi hann verið systrsonr hans (St.² i. 273.).

6. *Kyn Bitru-Odda* (St.² i. 8., Ísl. s.² i. 159.). — Í St. er *Bitru-Oddi* talinn 'Þorbjarnar son', en í Ln. 'Þorvalds sonr augoða Halldórs sonar Þóris sonar Steingríms sonar, er nam Steingrímsfjörð og bjó í Tröllatungu. Hvað faðerni Þorvalds augoða snertir, má telja það víst, að Ln. hafi réttara fyrir sér, en St., er telr hann 'Steingríms son, er nam Steingrímsfjörð ok bjó í Tröllatungu', og að St. sleppi ranglega úr tveim liðum ('Þóri' og 'Halldóri') milli Steingríms og Þorvalds augoða, enda gat Bitru-Oddi, sem var systrungr (og þá samtímismaðr) Þorgils Arasonar af Reykjahólum og Þorgeirs Hávarssonar og Þorgeirs Höllusonar og Þorsteins Þorgilssonar úr Haffjarðarey og Þorbrands sona úr Álptafirði (Eyrb. s., kap. 56.), naumast verið sonarsonr landnámsmanns, og sama verður ofan á, ef ætt er rakin niðr frá Bitru-Odda. Um faðerni Bitru-Odda hefir St. án efa rétt fyrir sér, að hann hafi eigi verið sonr Þorvalds augoða, heldr Þorbjarnar son. Frásögnin í St. lýsir nákvæmum kunnugleika. Höfundinum er kunnugt um, að móðir Bitru-Odda, Yngvildr Álfs dóttir úr Dölum, hefir verið tvígipt. Fyrri maðr hennar var einmitt Þorvaldr augoði, en síðari maðr Þorbjörn, faðir Bitru-Odda. Þar eð Þorvaldr augoði hefir verið kunnari maðr en Þorbjörn, og Bitru-Oddi hefir að öllum líkindum fengið að erfðum staðfestu og mannaforráð Þorvalds augoða, fyrra manns móður sinnar, þá er eigi nema eðlilegt, að höfundr Ln. hafi villzt á því, er hann er þar talinn Þorvalds son augoða. Kunnugleiki

þess, er ættbálkr þessi í St. á rót til að rekja, sést enn fremr á orðunum: »Sjá kynþátt Þorgils Oddasonar er sumum ókunnari en Reyknesinga«, því að eigi myndi hann hafa dirft að tala um ókunnleika annara, ef hann hefði eigi verið nákunnugr sjálf, og eigi rýrir það gildi þessarar tölu, þótt tvo liði vanti inn í framætt Þorvalds. því að það getr verið, og er líklega, endrritðndum að kenna. Börn Bitru-Odda voru þessi: a. *Steindórr Oddason*, faðir Odds, föður Há-Snorra, föður Odds munks. b. *Álóf Oddadóttir*, er átti Snærir Þóroddsson; þeirra sonr *Oddi*, faðir Þorgils, föður Einars Þorgilssonar á Staðarhóli. Þorgils Oddason hefir verið 5. maðr í karlegg og kvenlegg frá Álfi í Dölum þannig:

Álfr í Dölum { Þorgerðr — Þorgils — Ari — Hallbera }
 { Yngveldr — Bitru-Oddi — Álóf — Oddi } Þorgils
 (sbr. Reyknesinga-kyn).

7. *Ætt frá Gunnsteini Þórisssyni* (St.² i. 40., 38., Ísl. s.² i. 185., 125., 129.). — »Dætr (Þorgils Oddasonar): Hallbera, er átti Gunnsteinn Þóris son, er bjó norðr í Reykjardal á Einarsstöðum« (St.). Orðin: 'er bjó . . . á Einarsstöðum' geta átt við Þóri, föður Gunnsteins, og sanna eigi, að Gunnsteinn hafi búíð norðr á Einarsstöðum, þótt vel megi vera, að hann hafi þar búnað hafið, en flutzt síðan vestr. *Gunnsteinn Þórisson* var með Þorgilsi mági sínum, er hann brenndi bæ Sturlu í Hvammi (1160: St.² i. 51.), og getr hans eigi að öðru. Ln. nefnir Hall, son hans, »föður Þórriðar, móður Hallberu, er Markús Þórðarson átti á Melum«. Að vísu er þar eigi nefndr Gunnsteinn Þórisson, faðir Halls, heldr einungis Hallbera Þorgilsdóttir, kona Gunnsteins, en það getr engum vafa verið bundið, að Hallr, faðir Þórriðar, hafi verið sonr Gunnsteins Þórissonar.

Hallr Gunnsteinsson († 1228: Ann.) átti konu þá, er Ingi-björg hét, er komin var í 9. eða 10. lið gegn um nokkur kvenkné af Eysteini inum digra í Geirlandi landnámsmanni. Börn þeirra hafa verið þessi: Gunnsteinn Hallsson, Páll prestur Hallsson, Jóreiðr Hallsdóttir og Þórriðr Hallsdóttir. Öll voru þau flend og búandi á Vesturlandi, svo sem faðir þeirra hefir og ef-laust verið. Dr. Jón Þorkelsson jun. hefir að vísu látið í ljósi það álit sitt, að sá 'Gunnsteinn' og sú 'Jóreiðr', sem nefnd eru í rekaskrá Þverár-klausturs, sem heimfærð er til »1270 eða fyrr«, kunni að hafa verið Gunnsteinn Hallsson, sá er hér um ræðir, og Jóreiðr systir hans, því að þótt Gunnsteinn byggi á Vestr-

landi (svo sem og Jóreiðr), þá bendir það, að Gunnsteinn kaupir jarðir á Vestrlandi, að ætlan hans til þess, að hann hafi eigi átt þar óðul. En svo sem það er í sjálfu sér varhugavert, að draga þá ályktun af því, að einhverr kaupir jörð til ábúðar í einhverju heraði, að hann sé þar utansveitarmaðr, svo virðist og, sem það geti með engi móti staðizt, að Gunnsteinn og Jóreiðr, er skráin nefnir, sé Gunnsteinn Hallsson og Jóreiðr Hallsdóttir, er bjuggu á Vestrlandi, því að ætt þeirra var, þótt úr Reykjardal væri runnin, orðin flend á Vestrlandi, jafnvel frá því á 12. öld. Hins vegar er eigi ólíklegt, að Gunnsteinn og Jóreiðr, er skráin nefnir, hafi verið af annarri kvísl innar sömu ættar, er aldrei hefir vestr flutzt. — *Þórríði Hallsdóttur* átti Snorri á Melum Magnús son á Melum Þorláks sonar, og var þeirra dóttir Hallbera, er átti Markús Þórðarson. — *Jóreiði Hallsdóttur* átti Þórðr Narfa son prests úr Skarði Snorra sonar lögsögumanns. Hann mun hafa búið í Sælingsdalstungu, því að þar bjó Jóreiðr Hallsdóttir lengi eptir hans dag. Helga hét dóttir þeirra, er átti Sturla Þórðarson á Staðarhóli. Helga hefir verið einbirni þeirra, því að þá er Ingimundr Jónsson bað Jóreiðar (1225), þá »vildi hún eigi giptast, því að hún vildi eigi ráða fé undan dóttur sinni« (St.² i. 271.). Systkin Helgu laungetin voru Halldís og Þorbjörn nef, er vel varðist í brennunni á Flugumýri. — *Gunnsteinn Hallsson* átti Yngvildi Narfa dóttur úr Skarði Snorra sonar. »Gunnsteinn keypti Hvamm (1223) og bjó þar tvo vetr, en galt ekki fyrir«. Þá fór hann til Brunnár, »ok bjó þar, áðr hann keypti Garpsdal«, og í Garpsdal bjó hann lengi síðan. Hann var á lífi 1253 (St.² i. 270., ii. 42., 153.). Synir hans voru þeir Vigfús og Hallr (St.² ii. 253.). *Vigfúss Gunnsteinsson* bjó fyrst í Garpsdal, en síðan á Breiðabólstað á Reykjanesi og enn að Sauðafelli (St.² ii. 42., 152., 253.). Vigfúss átti Guðnýju Sturlu dóttur frá Sauðafelli Sighvats sonar, og virðist haft hafa nokkurt mannaforráð, kynni að vera einhvern hluta Reyknesinga-goðorðs. Í norðrför höfðingja 1254 var hann fyrir Króksfirðingum (St.² ii. 184.). Hann var enn í flokki með þeim Hrafn og Hallvarði gullskó 1263 (St.² ii. 260.). — *Páll prestur Hallsson* bjó fyrst á Staðarhóli og átti hann þá jörð (St.² i. 271., 389.) og síðan á Eyri (3: Geirröðareyri). Í St.² Ind. i. er Páll prestur látinn búa á sömu Eyri og Þórðr Sturluson, 3: á Öndurdreyri, en að svo hafi eigi verið er auðsætt af St.² i. 303., þar sem segir, að Guðmundr biskup Arason var »fluttr af Eyri (þeirri er Þórðr

bjó á) . . . til Bjarnarhafnar ok svá til Helgafells. Þaðan var hann fluttur til *Eyrar* til Páls prests Hallssonar. Eptir það bjó Páll prestur í Langadal (St.² ii. 146.). Páll prestur átti Guðrúnu Sáms dóttur Símónar sonar. Ætt Guðrúnar Sámsdóttur er rakin í Isl. s.² i. 353.—354., og eru eyður í, er tvær eða þrjár má fylla. Hún var Sáms dóttir Símónar sonar Þorgríms sonar Özurar sonar Oddbjarnar sonar Þorkels sonar háks. Móðir hennar hét Guðrún og var Sáms dóttir og Yngvildar Þorsteinsdóttur. Sámur Símónarson átti [Guðrúnu Sveinbjarnar dóttur]. Dætr þeirra voru þær: Steinvör og Guðrún. [Magnús] Hallsson átti Steinvöru. Þeirra börn voru þau: [Sámur] ok [Halldóra]. Páll Hallsson átti Guðrúnu. Börn þeirra voru þau: Sámur, Hallr, Snorri ok Ingibjörgh. Fyrstu eyðuna hefir J. S. fyllt í Dipl. Isl. i. 464. eptir St.¹ 2s. og Hrafnss., kap. 2., og var Guðrún, kona Sáms, dóttir Sveinbjarnar Bárðar sonar ins svarta. Hún bjó lengi á Eyri eptir mann sinn (St.² i. 240., 281.), og mun hafa brugðið búi eða andast, í það mund er Páll prestur, mágr hennar, hefir farið búferlum af Staðarhóli á Eyri. Önnur eyðan og in þriðja verða fylltar eptir St.² i. 206., þar sem segir, að Magnús, son Halls ábóta Gizurarsonar, átti Steinvöru Sámsdóttur, og að Sámur var sonr þeirra. Magnús Hallsson var með Gizuri, er Sturla fór Apavatnsfö (St.² i. 161.). Sámur Magnússon var drepinn á Flugumýri, er brennan varð. Fjórdá eyðan er fyllt eptir ágizkan einni, því að eigi er ósennilegt, að Magnús Hallsson hafi látið heita Halldóru og dregið af nafni föður síns. Öll eru börn Páls prests Hallssonar og Guðrúnar Sámsdóttur, sem getr í Isl. s.² i. 353., nefnd í Sturlungu (St.² i. 408. ii. 126., 146., 266.—268.). Snorri Hallsson er þeirra nafnkenndastr, og er kenndr við Eyri ('Eyrar-Snorri'). Hann var farinn að búa á Eyri 1254 (St.² ii. 183.), og hefir faðir hans fengið honum þar bú, en flutzt þá sjálf í Langadal.

Bróðir Halls Gunnsteinssonar hefir vafalaust verið Þorgils Gunnsteinsson, er nokkrum sinnum getr í St. og Gsb., og hefir hann borið nafn Þorgils Oddasonar móðurföður síns. Þá er Þorvaldr Gizurarson af hendi Yngvildar Þorgilsdóttur og aðrir lög- arfar Einars Þorgilssonar († ¹⁵/₁₂ 1185) höfðu ónýtta gjöf þá, er Einar hafði gefið Kolfinnu dóttur sinni og fært Salbjörgu ('Ásbjörgu': St.² i. 96².) er rangfærsla útgefarans) Ketilsdóttur, móður hennar, nauðga brott af Staðarhóli, tók Þorgils Gunnsteinsson við staðnum og ómögum, og hefir hann gjört það fyrir

sína hönd og meðarfa sinna. Síðar bjó Þorgils Gunnsteinsson á Breiðabólstað (Stað) á Reykjanesi (— eigi á Reykjahólum, sem segir í Ind. ii.). Tvær eru nefndar dætr Þorgils Gunnsteinsonar: Halldóra, er átti Jón prestur krókr Þorleifsson í Gufudal († 1229: St.² i. 269.), og Þórarna, kona Þórarins prests, móðir Snorra blábatts (St.² i. 366. — vantar í Ind. ii.). Einn sona Þorgils var Lambkárr, er Guðmundr prestur Arason tók til fósturs og læringar af föður hans á ferð sinni um Vestfjörðu 1200 (Bp. i. 460. — Í Bp. i. form. bls. lix. segir, að það væri á ferð Guðmundar prests 1199—1200, en það er ónákvæmt, því að um þær mundir fór Guðmundr prestur tvær ferðir um Vestfjörðu, aðra 1199, en aðra 1200). *Lambkárr Þorgilsson* fylgdi lengi Guðmundi og varð brátt djákn hans, »ok var staddr við marga fundi ok marga hluti síðan, þá er eru í þessi sögu« (3: Guðmundar sögu biskups), og hefir verið getið til, að Lambkárr hafi ritað Prestssögu hans (Bp. i. form., bls. lix., Proleg. bls. cxiii.). Síðar var hann vígðr til ábóta, og árið 1242 átti hann heima á Staðarhóli að búi Sturlu Þórðarsonar (St.² i. 407.—409), † 1249. Í Á. M. 415, 4 ('ábótatali Hauks lögmanns') er hann talinn 'lauss ábóti', — 'lauss ábóti í Hitardal', segir í Bp. i. form. bls. lx., en í því sýnist vera mótsögn, enda er í Hist. eccl. iv. 127. sbr. 27. tekið fram, að Þorsteinn og Lambkárr og Runólf, sem nefndir eru lausir ábótar í Á. M. 415, 4., sé eigi taldir forráðamenn neins ákveðins klaustrs. 'Lausir ábótar' munu og ekki haft hafa klaustr til forráða, en munu að eins hafa verið sæmdir ábótanafni og ábótatign af biskupum, en ekki haft embætti. Að líkindum hafa þeir þá verið vígðir til einhvers staðar, líkt og þá er Þorlákr prestur Runólfsson var vígðr til biskups til staðar í Reykjaholti (Bp. i. 73.), en hafa eigi verið þar vistbundnir fyrir það. Vera mætti, að Lambkárr Þorgilsson hafi verið vígðr til staðar í Hitardal, og sé það uppruni þeirrar sagnar, að hann hafi þar ábóti verið. Í St.² ii. 504. er Lambkárr talinn millibils-ábóti að Helgafelli eptir Hallkel ábóta Magnússon († 1244), en það sýnist ekki hafa við að styðjast. Sonr Lambkárs ábóta Þorgilssonar hefir heitið Helgi, en Ingibjörg dóttir, er bjó vestr í Aðalvík (Bp. i. 64.). Synir *Helga Lambkárssonar* voru Jón og Magnús, Aðalbrandr og Þorvaldr. *Aðalbrandr Helgason* var prestur á Breiðabólstað á Reykjanesi, en *Þorvaldr Helgason* var prestur í Holti í Önundarfirði og í Vatnsfirði (Bp. i. 765.—767. sbr. 701.). Eptir annálum eiga þeir að hafa fundið svo nefnt »Nýja-

land« Helga synir, Aðalbrandr og Þorvaldr, árið 1285. Þorvaldr prestur Helgason andaðist 1290 (Bp. i. 786.).

Bróðir þeirra Halls og Þorgils Gunnsteins sona mun verið hafa *Lambkárr Gunnsteinsson*, sem nefndr er í Bp. i. 599. og talinn heimildarmaðr frásagnar um atburð, er gjörðist í Galtardalstungu, er Guðmundr biskup gisti þar, sé annars 'Gunnsteins-son' rétt, en líkara þykir, að það sé misritan fyrir 'Þorgilsson', eða 'Þorgilsson Gunnsteinssonar', og sé heimildarmaðrinn Lambkárr djákn, er löngum fylgdi Guðmundi biskupi (frásögn þessi er tekin eptir 'miðsögu Guðmundar biskups': Á. M. 657. C, 4 — Gsb. B.).

8. **Gilsbekkingar** (St.² i. 78.—79. o. v., Laxd. s., kap. 78.). — *Illugi inn svartí* á Gilsbakka, sonr Hallkels á Hallkelsstöðum Hrosskels sonar landnámsmanns, er átti Ingibjörgu Ásbjarnar dóttur ins auðga Harðar sonar úr Hörðadal (Ísl. s.² i. 67., 112.), var ættfaðir Gilsbekkinga. Sonr hans var Gunnlaugr ormstunga, er deildi við Skáld-Hrafn, og annarr Hermundr á Gilsbakka. *Hermundr Illhugason* átti Gunnhildi Orms dóttur frá Giljá Kodranssonar (Bp. i. 5., 24.). Dóttir Hermundar hefir verið Þórdís, er átti Þorvaldr Kjartansson í Vatnsfirði (St.² i. 192.³⁵—193.¹ — Þar er Þórdís ranglega talin 'Hámundar dóttir' eptir A, en B hefir 'Hermundar dóttir', sem er án efa rétt. Hermundr hét sonr þeirra Þorvalds og Þórdísar: St.² i. 14.—15., er heitið hefir eptir móðurföður sínum, og úr Gilsbekkinga-kyni hefir Illhuga nafn komið inn í Vatnsfirðinga-kyn). Synir Hermundar voru tveir, er ættir eru frá taldar, Hreinn og Ormr. *Hreinn Hermundarson* átti Þórríði Þorgeirs dóttur Galtasonar, systur Styrmis að Ásgeirsá, er mannaforráð hafði í Víðidal eptir miðja 10. öld (Bandam. s.) og var faðir Halls, föður Kolfinnu, er átti Þorgils Oddason (St.² i. 38. sbr. Ísl. s.² i. 189.). Hreinn mun hafa búið á Gilsbakka. Sonr hans, *Styrmir Hreinsson* á Gilsbakka, var samtímis Gizuri biskupi, er var honum manni finnari en þrímenning þannig:

Þorgeirr Galtason — { Þórríðr — Styrmir Hreinss.
Kolfinna — Dalla Þorvaldsd. — Gizurr bisk.
Styrmir er talinn með mestu höfðingjum, þá er Gizurr biskup andaðist (1118; Bp. i. 31.), og mun þá hafa verið maðr roskinn. Hann var í liði Þorgils Oddasonar 1121 (St.² i. 31.). Styrmir átti Guðrúnu Snorra dóttur Halldórs sonar Snorra sonar goða (Ísl. s.² i. 243.). *Hreinn Styrmisson*, sonr hans, var vígðr til

ábóta 1166 (Ann.), og getr engi vafi á því leikið, að hann hafi verið ábóti á Þingeyrum, og mun hafa verið vígðr þangað (Bp. i. 241.). Í St.² i. 78.²⁶ er hann talinn ábóti 'at Þverá', en það verður að vera misritan eða misráðin skammstafan fyrir 'á Þingeyrum' (sbr. Bp. i. 86. sbr. ath. 8. við bls. 85.). Í Flat. ann. stendr við ár 1166: »Vígðr Hreinn ábóti í Hítardal«. Sé orðin »í Hítardal« eigi innskot, komið inn á röngum stað, kynni þau að líta til, að Hreinn hafi, áður en hann var vígðr til ábóta, verið á vist í Hítardal, enda segir eigi, að hann hafi verið vígðr 'til Hítardals'. Í Á. M. 415, 4 er hann talinn ábóti í Hítardal (Hist. eccl. iv. 27. a.), en það mun vart rétt vera. Hreinn ábóti († 1171) átti Halldóru Hrafns dóttur lögsögumanns Úlfeðins sonar, og var þeirra dóttir Valdís, er átti Magnús á Melum Þorláksson (Ísl. s.² i. 347.).

Önnur kvísl Gilsbekkinga er frá Ormi *Hermundarsyni*, er átti Herðísi Bolla dóttur Þorleifssonar. »Þórvör var dóttir þeirra« (Laxd. s., c: Orms og Herðísar), er átti Skeggi Brands son Þorbjarnarsonar. *Kodran Ormsson*, sonr þeirra, átti Guðrúnu Sigmundardóttur. Dóttir þeirra var Herðis, er átti Þorleifr beiskaldi í Hítardal, en Hermundr sonr. *Hermundr Kodransson* bjó á Gilsbakka, er hann hefir komið að eptir Styrmi Hreinsson frænda sinn, og síðan í Kalmanstungu. Hvort það hefir verið hann, sem um er getið á Grænlandi u. 1130 (Flb. iii. 448. sbr. GhM. ii. 676.), er eigi víst, en eigi alls kostar ósennilegt, og hefir þá einn bræðra hans, er þar er og nefndr, heitið *Þorgils*. Það er og eigi ósennilegt, að bræðr Hermundar hafi verið þeir *Kárr*, er Skógungar vágú 1164, og *Ormr* prestur Kodransson, er andaðist 1179 (Ann.). Hermundr fór til feralsdóms í Hvamm með Einari Þorgilssyni 1160 (St.² i. 50.) og hans getr við Deildartungumál (1178—81: St.² i. 78., 82.). Hann andaðist 1197. Hermundr Kodransson átti dóttur Runólfs Ketils sonar biskups, sem í Sturlungu er nefnd 'Hallfríðr' (St. A., en St.² í textanum eptir B: 'Hallgerðr', af því að útgefarinn hefir þá ætlað, að hún væri in sama og 'Hallgerðr Runólfs dóttir Dálks sonar', er átti Ólafr prestur Sölvason að Helgafelli, svo sem sjá má af Ind. ii., er lætr Hermund vera síðara mann hennar), en í Laxdælu er kona Hermundar nefnd 'Úlfheiðr', er kynni að vera réttara, því að ættartalan í 78. kap. Laxdælu sýnist bera vott um nákunngan höfund (— Í St.² Gen. i. 11. er hún nefnd 'Álfheiðr', hvort sem það kann að vera prentvilla, eða á að vera lagfær-

ing á texta Laxdælu). Synir Hermundar voru: Ketill, Hreinn, Koðran, Styrmir. *Ketils og Koðrans Hermundar sona* er getið við Deildartungumál (St.² i. 78.; — í St.¹ er þar stafvilla: 'Karli' f. Kaðli). *Ketill Hermundarson* varð ábóti að Helgafelli 1217 og andaðist ²²/₇ 1229 (— eigi 1220, svo sem misprentað er í St.² Gen. i. 11.), og hét sonr hans Kári (1231: St.² i. 303.). *Hreinn Hermundarson* (sem í St.² Gen. i. 11. er látinn vera ábóti, og í Ind. ii. er talinn ábóti að Þverá, † 1171, og þannig látinn vera sami maðrinn og Hreinn ábóti Styrmisson frændi hans, sem var miklu eldri maðr, — enda er nafn Hreins Styrmissonar eigi talið í Ind. ii.) átti barn við Snælaugu, dóttur Högna prests ins auða í Bæ Þormóðs sonar, er Guðrún hét. Hún var barnsmóðir Snorra Sturlusonar, móðir Ingibjargar dóttur hans (St.² i. 191.). *Koðran Hermundarson* hefir að líkindum verið faðir Orms prests Koðranssonar († 1253: Ann.). *Styrmir Hermundarson* er ókunnr.

9. **Ætt Eyjólf's ábóta Hallssonar** (St.² i. 78.—79. o. v. sbr. Dipl. Isl. ii. 19.—25.). — Karlleggr ættar þessarrar, að því er hann verðr rakinn, hefst á ofanverðri 11. öld, og er hinn fyrsti í ættinni, er vér þekkjum, Gunnarr inn spaki Þorgrímsson, er var lögsögumaðr 1063—65 og 1075. Vígdís kona hans var í gegn um kvennkné í 3. lið frá Húnröði Mássyni (Ísl. s.² i. 186.). Sonr hans var *Úlfheðinn Gunnarsson*, lögsögumaðr 1108—16, † 1116, er átti Ragnhildi Halls dóttur Eldjárns sonar Arnórs sonar kerlingarnefs. Synir þeirra virðast hafa verið þrír: Hrafn Úlfheðinsson, lögsögumaðr 1135—38 og Gunnarr Úlfheðinsson, lögsögumaðr 1146—55 og Brandr prestr Úlfheðinsson, er talinn er prestr norðr í Prestatali 1143, og þess getr (St.² i. 44.), að Sturla Þórðarson hitti hann að Vallalaug á norðrför sinni (1150). Hann andaðist 1158 (Ann.). Þeir Úlfheðins synir hafa verið fjórmennningar við Klæng biskup þannig:

Arnórr kerlingarnef- { Eldjárn—Hallr—Ragnhildr—Úlfheðins synir
Halldóra Arnórr—Þorsteinn—Klængr biskup.

Hrafn Úlfheðinsson lögsögumaðr andaðist 1139. Þorgerðr kona hans var í 4. lið í gegn um kvennkné frá Önundi inum kristna (Ísl. s.² i. 230.). Börn hans voru Hallr prestr og Halldóra, er átti Hrafn ábóti Styrmisson († 1171). *Hallr prestr Hrafnsson* bjó á Grenjaðarstöðum. Með honum voru þeir Ingimundr prestr Þorgeirsson og Guðmundr Arason, fóstri hans, vetrna 11⁷⁴/₇₈ (— eigi með 'Hrafn Hallssyni', svo sem stendr

í St.², og sér þess engan vott, að Hallr prestur hafi átt son, er Hrafn hafi heitið). Hallr prestur var vígðr til ábóta til Þverár 1184, † 1190 (Ann.. — ekki 'vígðr 1190, † 1201', svo sem segir í ábótatali við St.² ii. 504.). Kona hans var Valgerðr Þorsteins dóttir Ásbjarnar sonar Arnórs sonar Arngeirs sonar Öndóttss sonar úr Viðvík (St.² i. 194. sbr. Ísl. s.² i. 194. — 'kráka' í St.², sem bætt er við sem viðrnefni Öndóttss, mun vera vangá-villa). Dóttir Halls prests var Sigríðr, kona Eyjólfss Guðmundar sonar gása Þorsteins sonar. Sigríðr Hallsdóttir var móðir Guðlaugar í Hítardal og á Kolbeinsstöðum, er átti Þorlákr Ketils son, og önnur dóttir Sigríðar (eða þá systurdóttir) hefir verið Járngerðr, er átti Ásgrímr Gilsson úr Vatnsdal (St.² i. 129.). Synir Halls prests og ábóta voru Eyjólfur prestur á Grenjaðarstöðum, Ísleifr og Ásbjörn. *Ísleifr Hallsson* átti bú í Geldingaholti, er Helgastaða-mál hófust (1187) og þar bjó hann enn ¹¹⁸⁸/₁₂₀₀, því að þann vetr var Þorgrímr alikarl þar með bonum (St.² i. 171.), en 1220, er Helgastaða bardagi varð, bjó hann að Þverá í Laxárdal, † 1227 (— að það sé allt sami maður er varla að efa). *Ásbjörn Hallsson* bjó á Helgastöðum, eptir er málunum lauk (St.² i. 132.). *Eyjólfur prestur Hallsson* hefir búið á Grenjaðarstöðum, frá því er faðir hans varð ábóti 1184 (eða fyrr) og fram yfir 1201, því að þar bjó hann það haust, er Guðmundr Arason var til biskups kosinn, því að Guðmundr prestur kom þá til hans og lézt vilja, að hann gengi undir að verða biskup. Eyjólfur prestur átti Guðrúnu Ólafs dóttur úr Saurbæ í Eyjafirði Þorsteins sonar rangláts. Eyjólfur prestur mun síðan hafa flutzt inn í Eyjafjörð í Saurbæ. Á 1206 var hann vígðr til ábóta, og segja þá annálar: »Vígðr Eyjólfur ábóti í Saurbæ« (eigi 'til Saurbæjar'), er sýnist benda til, að hann hafi átt þar heima. Eyjólfur mun verið hafa laus ábóti, og ætlum vér, að aldrei hafi verið sett klaustr í Saurbæ, en vel mætti fyrir því vera, að hann hefði verið vígðr ábóti til staðar í Saurbæ, þar sem hann þá mun hafa búið. Í ábótatali í Stokkholmsbók (nr. 5 fol.) er hann talinn ábóti í Flatey (Dipl. Isl. i. 281. ath. 1.), en það verður að vera mishermi, því að í Flatey var eigi klaustr nema 1172—84. Á undan Eyjólfu er talinn ábóti í Saurbæ, og inn fyrsti ábóti þar, 'Þorkell Skúmsson' († 1203: Ann.), en þótt hann kynni að hafa verið vígðr að nafninu til staðar þangað, mun hann aldrei hafa haft nein staðarráð þar. Vér vitum, að Ólafr Þorsteinsson rangláts bjó þar árin 1178/80, því að þá var Guðmundr Arason þar

á vist með honum, og þar mun hann hafa búið 1186, er hann fór til boðs á Helgastaði (St.² i. 127.—128.). Einarr hét sonr hans (St.² i. 194.), og bjó hann þar árið 1200 (Bp. i. 460.). Munu þeir feðgar og síðan Eyjólfur prestur Hallsson hafa búið í Saurbæ og haft þar staðarforráð. Hafi Þorkell ábóti verið í Saurbæ, mun hann hafa verið á vist með þeim feðgum. Þá er Sighvatr Sturluson var nýkominn búferlum í Eyjafjörð (1216), var Þórðr Þorvarðsson farinn að búa í Saurbæ, og bjó hann þar lengi, og var einn þeirra, er sór skatt 1262. Ætt hans er ókunn, en allsennilegt er, að hann hafi átt dóttur Eyjólfss ábóta og komið svo að þeirri staðfestu. Auðsætt þykir, að eigi hafi þar klaustr verið um hans daga, enda telr og Finnr biskup (Hist. eccl. iv. 28.) þar engan ábóta eptir Eyjólf Hallsson († 1212). En Janus Jónsson (í Tímar. Bmfél. viii. 241.) telr, að 'Þorsteinn Tumason' hafi verið 3. ábóti í Saurbæ, en vitnar til engrar heimildar fyrir því. Þykir helzt mega ætla, að hann hafi tekið það eptir Bp. i. 366. ath. 1., þar sem 'Þorsteinn Tumason' er talinn »annarr ábóti í Saurbæ« (svo sem 'Þorkell Skúms son' er og talinn »annarr ábóti í Saurbæ«, Bp. i. 147. ath. 7.), en það er víst gripið úr lausu lopti. Þorsteinn ábóti Tumason († 1224) mun án efa vera sá, er í Á. M. 415, 4. er talinn lauss ábóti, og sem Finnr biskup (Hist. eccl. iv. 27.) getr um, að Árni Magnússon í uppkasti nokkru teli ábóta í Hítardal, og kallar 'Thorlaci (f. Thomæ) filium' og tjáir nefndan »in vita Arnæ (f. Guðmundi: Bp. i. 425.) episcopi«. Vér ætlum hér að vera misletranir, hvort sem þær eiga rót að rekja til uppkasts Árna eða eigi.

Þess getr, er Helgastaða-mál gjörðust, að Eyjólfur prestur Hallsson átti »sonu tvá, ok vildi fá hvárum tveggja staðfestu« (St.² i. 128.), og hafi þeir þá verið upp komnir. Annarr þeirra, eða þá yngri sonr Eyjólfss, hefir verið Jón Eyjólfsson í Mōðrufelli, er átti Valgerði Guthormsdóttur, systur Kálfs á Grund. Synir þeirra voru: Guthormr (St.² i. 227.) og Ólafr í Mōðrufelli (1234, 1255: St.² i. 326. ii. 216. ath. 2.).

Eg hygg með öllu óvíst, hvar þeir langfeðgar hafi búið, Gunnarr, Úlfheðinn og Hrafn lögsögumenn og þeir Gunnarr og Brandr prestur bræðr hans, því að ætla má, að þeir Gunnarr lögsögumaðr og Brandr prestur Úlfheðins synir hafi fremr verið þeirrar ættar, og þá bræðr Hrafns lögsögumanns, en t. a. m. af kyni Úlfheðins Kollasonar, sem áðr er nefndr (sjá Reyknesingakyn). En J. S. hefir látið í ljósi, að þeir og sérstaklega Brandr

prestr Úlfheðinsson hafi verið »úr Skagafirði af Víðimýri«, en færir þó eigi rök til þess. Af Prestatali 1143 kynni mega ráða eitthvað um bústað Brands prests, því að prestarnir virðast þar, að því er vér þekkjum til þeirra, nákvæmlega taldir eptir bústaðaröð. Þar eru taldir fjórir tigur presta, tugr í fjórðungi hverjum. Af prestum austr þekkjum vér að eins þrjá með visu: Finn Hallsson (inn 1.) að Hofi í Vopnafirði, Odd Gizurarson (inn 5., á Valþjófsstöðum) og Bjarnheðinn Sigurðarson (inn 9.) í Kirkjubæ á Síðu, og af nöfnum mætti ráða, að Hjalti Arnsteinsson (inn 2.) hafi átt heima í Vopnafirði eða þar í grennd og Helgi Starkaðarson (inn 10.) á Síðu suðr, og er þá hér talið að norðan suðr. Í Rangæingafjórðungi þekkjum vér allfesta, og vitum með nokkurn veginn visu um bústaði þeirra. Ögmundur Þorkelsson (inn 1.) kynni að vera bróðurson Jóns biskups ins helga, sonr Ögmundar Þorkelssonar á Breiðabólstað í Fljótshlíð (Bp. i. 151., 216.). Loptr (inn 2.) og Eyjólfur (inn 3.) Sæmundar synir bjuggu í Odda, en Hallr Teitsson (inn 4.) í Haukaðal. Eigi þekkjum vér Skeggja Finkelsson (inn 5.) né Svarthöfða Arnbjarnarson (inn 6.), en nafn hans bendir helst á Suðrnes (sbr. Koðran Svarthöfðason: St.² i. 355. o. v.). Ásgeir Guðmundarson (inn 7.) mun án efa hafa búið á Gufunesi (sjá skrá um gjöf Snorra Illhugasonar til Viðeyjar, frá u. 1230: Dipl. Isl. i. 496.—98.). Þá eru taldir Skapti Þórarinsson (inn 8.) að Mosfelli (í Mosfellssveit), Þórðr Bððvarsson (inn 9.), líklega á Görðum (á Akranesi) og Páll Sölvason (inn 10.) í Reykjaholti. Er auðsætt, að hér er nákvæmlega fylgt röð bústaðar prestanna að austan allt vestr að Hvítá. Presta í Vestfirðingafjórðungi þekkjum vér flesta, þótt eigi vitum vér sem gjörst um bústaði þeirra. Ormr Koðransson (inn 1.) hefir verið Gilsbekkingr og verið á Gilsbakka eða þar í grennd og Einarr Skúlason var af kyni Mýramanna, og mun hafa verið á vist að Borg (— vart búið þar) eða þar í grennd. Steini Þorvarðsson (inn 3.) bjó í Stafaholti (Kirkjumáld. u. 1140: Dipl. Isl. i. 178.—180.). Þórðr Þorvaldsson (inn 4.) mun trautt vera goðinn í Vatnsfirði, svo sem J. S. hefir ætlað (Dipl. Isl. i. 190.), því að hann var á efra aldri og eigi heill að gildinu á Reykjabólum 1119 (St.² i. 17.), og er mjög óvíst, að hann hafi verið á lífi 1143. Sá Þórðr Þorvaldsson, er hér er nefndr, mun vera með öllu ókunnr. Þá munu fjórir inir næsttöldu hafa átt heima á Snæfellsnesi og í Dólum. Þorgils Arason (inn 5.) mun hafa búið á Stað. Brandr Þor-

kelsson (inn 6.) gat verið bræðrungr Ara ins fróða, sonr Þorkels Gellissoonar (og þeirrar ættar mun og hafa verið Brandr Gellis-son að Helgafelli, er þar hefir búið um þessar mundir eða litlu síðar: St.² i. 75., og gat Gellir, faðir hans, hafa verið dóttur-son Gellis Þorkelssonar). Þeir Dálks synir Runólfr (inn 7.) og Dálkr (inn 8.) virðast og hafa átt heimili þar um slóðir (Runólfr síðar, og búið þegar 1143 að Helgafelli). Þá bjó Oddi Þorgils-son (inn 9.) á Skarði á Nyrðri Strönd (og síðar á Staðarhóli) og Ingimundr Einarsson (inn 10.) á Reykjahólum (— enginn talinn á Vestfjörðum), og kemr glögglega fram, að hér er fylgt bú- staða röð sunnan frá Hvítá vestr eptir. Í Norðlendingafjórðungi eru prestarnir fýsir oss að nokkru kunnir, en eigi vitum vér um bústað neins þeirra fyrir víst. Eðlilegast er, að haldið sé inni sömu röð og talið að vestan norðr eptir. Gætum vér þá ímyndað oss, að t. a. m. tveir inir fyrstu, er vér alls eigi þekk- um, hefði verið í Húnaþingi (þó minnir nafn 'Bjarna Konals-sonar', ins 1., helst á Þingeyjarþing, sbr. 'Konall Ketils s. hörzka', 'Konall Sokkason': Ísl. s.² i. 228.—219.), þrír hinir næstu í Hegranesþingi, níl. Guðmundr Þorgeirsson (lögsög- umanns. — Guðmundr lögsögumaðr var 1121 í flokki með Böðv- ari Ásbjarnarsyni, er var skagfirzkr að uppruna: St.² i. 34.) og *Brandr Úlfheðinsson* og Klæingr Þorsteinsson, sem var að nokkru leiti skagfirzkr að kyni, kominn af Arnóri kerlingarnefi), þrír inir næstu í Vaðlaþingi (— ættir þeirra eða bústaði þekkjum vér eigi. Ketill Guðmundarson gæti verið af Möðrvellinga-kyni. svo sem bróðursonr Ketils biskups) og kæmi þá tveir inir síðustu á Þingeyjarþing, Björn Gilsson og Runólfr Ketilsson. — Eigi vitum vér, hvar Gils Einarsson hefir búið, faðir þeirra Bjarnar biskups og Bjarnar ábóta og Þornýjar, er átti Jón Sigmundar son Þor- gils sonar, og eigi annað um ætt Bjarnar biskups, en að hann var kominn frá Þorfinni karlsefni. Mætti vel vera, að Gils hefði búið í Þingeyjarþingi, og synir hans upphaflega verið þar, og Runólfr Ketils son biskups gat og vel átt þar bólfestu. Það verður eigi með öllu fyrir það tekið, að prestar í Norðlendinga- fjórðungi sé taldir að austan vestr eptir, og yrði þá bústaðr Brands Úlfheðinssonar helst í Eyjafirði, og mætti þá (og raunar hvort sem er) til geta, að þeir Úlfheðningar hafi verið af ætt Gunnars Úlfjótssonar í Djúpadal (Ísl. s.² i. 219.). En vér hyggjum réttara, að að vestan sé talið.

10. **Fornungar** (St.² i. 129. o. v.). — Vigdís Þorvalds

dóttur ins auðga († 1161) Guðmundar sonar átti *Forni Sökkólfsson*, »er Fornungar eru við kenndir« (St.² i. 129.). Forni Sökkólfsson hefir verið norðlenzkr maðr, líklega hörgdælskr, og gat hann eptir tímanum verið bróðurson Þórarins Forna sonar, föður Þórunnar, er átti Loðmundr Sæmundarson ins fróða. Þessi hafa verið börn Forna og Vigdísar: a. *Söxólfr Fornason* í Myrkárdal, er átti Þórdísi Daða dóttur Illhugasonar úr Skagafirði. Son hans hét Sighvatr (St.² i. 152., 162. — Sighvatr er á fyrra staðnum nefndr 'Sökkólfsson' og svo einnig í St.¹ á báðum stöðum, enda er faðir hans þar ávalt nefndr 'Sökkólfr', eigi 'Söxólfr', og kynni það að vera réttara, að hann hafi svo heitið eptir föðurföður sínum, nema 'Söxólfs'-nafnið sé ávalt réttara, og hafi Forni, er átti Vigdísi, verið 'Söxólfsson', en eigi 'Sökkólfsson'). b. *Höskuldr Fornason*. Son hans hét Gizurr (St.² i. 162.). c. *Grímr prestur Fornason* að Urðum (1198: St.² i. 159.) hefir án efa verið bróðir þeirra. d. *Ormr Fornason*, faðir Víga-Hauks, sem kallaðr er »norðlenzkr at kyni«, hefir og að líkindum verið bróðir þeirra. Hann (o: Víga-Haukr) kvongaðist vestr á Rauðasand og fekk Halldóru Markúss dóttur Gíslasonar. Hann fór á Mýrar í Dýrafjörð með Lopti Gíslasyni, mági sínum, og síðan af Mýrum til Noregs og þá til Grænlands, og »þótti hann mikill mannhafnarmaðr, hvargi er hann kom«. — e. *Arnþrúðr Fornadóttir* var systir þeirra, er bjó á Völlum í Svarfaðardal. Hún var tvígipt. Maðr hennar inn fyrri hét *Snorri*, og voru synir þeirra Þorsteinn og Snorri, er vegnir voru í Laufási 1198 (St.² i. 161.). Síðari maðr Arnþrúðar hét *Eyjólfr*, og voru synir þeirra Brandr og Klængr. Guðmundr prestur Arason réðst á Völlu til Arnþrúðar 1190, og var þar sex vetr. In síðari (eða ið síðasta) ár hans þar helt staðinn Þorsteinn Þraslaugarson, og eptir hann Þorkell Bergþórsson, en eptir andlát Brands biskups († ^{e/s} 1201) tóku þeir Arnþrúðar synir (og Eyjólf), Brandr og Klængr, við staðnum, því að Eyjólf faðir þeirra hafði tekið hann handsölum, að í erfð skyldi hverfa (St.² i. 172.—173.). Það má telja með öllu vist, að *Brandr Eyjólfsson* og Arnþrúðar er inn sami og nefndr er *Valla-Brandr*, faðir Eyjólf, er síðar varð prestur á Völlum. Þá er Guðmundr biskup Arason var út kominn til stóls síns 1218, setti hann skóla að Hólum og var Þórðr upsi meistari. (Í Digtn. þá Isl. i d. 15. og 16. árh. segir, að skólahald á Hólum hafi óðar algjörlega lagzt niðr, er Guðmundr biskup Arason settist að Hólum, en þó að skólahald hafi að

sjálfsögðu verið stopult í hans tíð, þá er slík staðhæfing eigi rétt). En Arnórr Tumason fór til Hóla með liði, og tóku þeir biskup höndum, en ráku af staðnum allt lið biskups, »svá meistara ok skólasveina, en heitast 'at brenna skólann . . . Þá fór meistari á Völlu ok Eyjólf, son Valla-Brands. Kenndi (þ: Þórðr upsi meistari) mörgum sveinum um vetrinn« (St.² i. 238. = Bp. i. 518.). Eyjólf sonr Brands hefir þá ungr verið, og hefir án efa eigi fæðzt fyrr en eptir 1202, er faðir hans komst að Valla-stað. Þá er Guðmundr biskup var andaðr († ¹⁶/₃ 1237), kom *Eyjólf prastr af Völlum*, sem án efa er inn sami og *Eyjólf Valla-Brandsson*, »ok gaf til gull þat, er hann hafði í gröf« (St.² i. 349. = Bp. i. 585.; — í nafnaskrá við Bp. i. er Eyjólf prastr af Völlum þ: Eyjólf Valla-Brandsson talinn sami maðr og Eyjólf faðir Valla-Brands, en í St.² Ind. ii. er Eyjólf prastr á Völlum og Eyjólf Valla-Brandsson talinn sem tveir menn). Það er varla efanda, og má telja með öllu víst, að Eyjólf prastr Valla-Brandsson er sá, er síðar varð ábóti að Þverá. Hann var vígðr 1254 (Ann.). Við forráðum klaustrsins hefir hann tekið, áðr en hann var vígðr, því að haustið 1253, er Gizurr Þorvaldsson fór norðr til Eyjafjarðar að brennumönnum, þá fóru »Eyjólf ábóti ok Andrés Sæmundarson« á milli og komu á griðum (St.² i. 170.; — hefir hann þá að eins verið kjörinn til ábóta og verið búinn að taka við forræði klaustrsins, en eigi verið vígðr; — að víkja frá annálum, hvað vígluár hans snertir, og telja hann vígðan 1253, svo sem gjört er í Hist. eccl. iv. 42., er óparft). Fyrir bardagann á Þveráreyrum (1255) og eptir víg Þorgils skarða (1258) fór hann og í meðal manna til sáttaumleitanar. Eyjólf ábóti andaðist 1293 (Ann.). — Það mun láta nærri, að *Eyjólf ábóti Brandsson* sé fæddr 1204, og hefir hann þá verið fjórtán vetra, er hann fór til Hóla í skóla Þórðar upsa meistara (1218), en fimtugr, er hann var vígðr til ábóta (1254), en hefir verið vetri miðr en níðæðr, er hann andaðist (1293).

11. **Hítðælir** (Sbr. St.² i. 171.: »Hann — þ: Guðmundr inn dýri — gjörði úr héraði brott Þorlák Ketilsson, ok fór hann suðr í Hítardal, því at hann átti þar við staðfestu at taka« sbr. i. 193.—194.; Ísl. s.² i. 74.—75.). — Ættartala Hítðæla við St.² (Gen. i. 8.) er að miklu leiti rétt, það er hún nær, en er þó eigi réttilega nefnd svo, því að þótt Þorlák Ketilsson og Ketill prastr son hans byggi í Hítardal vel tvo tigu ára, er kyn þeirra vart kennanda við Hítardal. Faðir Þorláks Ketils sonar

í Hítardal er að vísu í ættartöflunni nefndr »Ketill of Hítardale(?)«, en er þó rétt ættfærðr, — sonr Þorsteins rangláts á Grund í Eyjafirði Einarssonar, — hinn sami og í Prestssögu annál Guðmundar Arasonar er nefndr Grundar-Ketill, † 1173.

Hítæla-ætt 11. og 12. aldar hefst á *Orni Ragnheiðarsyni*, en móðir hans var Ragnheiðr Arnórs dóttir Þorkels sonar kröflu og Guðnýjar Hafþórs dóttur Þorgeirs sonar Þórhadds sonar, er nam Hítardal, Steins sonar mjöksiglanda landnámsmanns (sbr. Ísl. s. i. 74. 176.). Sonr Orms var *Þorlákr inn auðgi* í Hítardal († 1154: Ann.), er átti Valgerði Gests dóttur Álfgerðar sonar (Ísl. s.² i. 311.). Sonr Þorláks ins auðga var *Þorleifr beiskaldi* í Hítardal, en Sigríði Þorláks dóttur ins auðga átti Áron († 1193) Bárðar son ins svarta. Allir munu þeir feðgar hafa búið að Húsafelli í Hítardal. Þar bjó á tímum Bjarnar Hítæla-kappa (sjá sögu hans, útg. Khöfn 1847, bls. 40.) maðr sá, er Dálkr hét, er kynni að hafa verið faðir Orms Ragnheiðarsonar. Þá er Magnús biskup Einarsson brann inni í Hítardal 1148, hefir Þorlákr inn auðgi enn verið á lífi, en Þorleifr beiskaldi, sonr hans, hefir þá verið upp kominn, og bjó í Hítardal (eða búið, að þeir feðgar hafi þá átt þar bú saman). Þorleifr beiskaldi hefir verið höfðingi mikill og átt goðorð. Fáleikar voru með honum og Sturlu Þórðarsyni í Hvammi (St.² i. 69. sbr. Skíða rímu). Talið er, að þar hafi klaustr verið sett 1166, því að í Flateyjar annál segir við 1166: »Vígðr Hreinn ábóti í Hítardale« (og taliinn er hann ábóti í Hítardal í Á. M. 415, 4 sbr. Gilsbekkinga-kyn), en þar eð Hreinn mun hafa verið vígðr til Þingeyra, eru naumast nokkur gild rök til þess að ársetja stofnun klaustrs í Hítardal 1166. Í sögu Árna biskups Þorlákssonar (við ár 1270) segir um Hítardal: »Þar hafði klaustr verit« (Bp. i. 685), og er svo að sjá, sem Árni biskup hafi krafizt staðarins af leikmönnum meðfram af þeirri ástæðu, en vér hyggjum þar aldrei klaustr verið hafa öðru vísi en svo, að þangað kynni höfuðklerkar, er biskupar hafa viljað sæma ábótatign, að hafa verið vígðir með leyfi þess, er haft hefir staðarforræði. Ábótar, sem þar hefði átt að vera í tíð Þorleifs beiskalda, eru eigi aðrir en Hreinn Styrmisson († 1171), er var ábóti á Þingeyrum, og Hafliði Þorvaldsson († 1201), en hann er í ábótatali í Stokkhólmsbók taliinn ábóti í Flatey (Dipl. Isl. i. 281. ath. 2). En þótt það sýnist eigi geta verið rétt, sýnist eigi fremr vera ástæða til þess að telja hann í Hítardal, og kynni hann að hafa verið lauss

ábóti. — Þorleifr beiskaldi andaðist árið 1200 (Ann.). Kona hans var Herðis Koðransdóttir Orms sonar af Gilsbekkinga-kyni. Sonu munu þau enga hafa átt, er upp hafi komizt og aukið kyn sitt. Að visu segir svo í Ísl. s.² i. 74.—75. (Hb.): »Þorláks ins auðga, föður Þorleifs beiskalda, föður Þorleiks (er J. S. hefir viljað leiðrétta til 'Þorláks'), föður Ketils, föður Valgerðar móður þeirra Narfa sona«. En það er víst, svo sem síðar mun sýnt verða, að Valgerðr, móðir Narfa sona, var eigi 'Ketils dóttir Þorláks sonar Beiskalda', heldr Ketils dóttir Þorláks sonar í Hitardal og á Kolbeinsstöðum Grundar-Ketils sonar'. Þannig hlýtr á nefndum stað »Þorleiks, föður« að vera misletran fyrir »Álfheiðar, móður«. Aðrir eigna Þorleifi beiskalda son, er Ketill hafi heitið. Svo segir í Tímar. Bmfél. viii. 214., að 'Ketill Þorleifs son beiskalda' hafi búið í Hitardal eptir hann. Að visu sýnist 'Ketill', sonr Þorleifs beiskalda að vera nefndr í Páls sögu biskups, kap. 7. (Bp. i. 133.), en þar munu orðin »Katli syni hans» (s: Þorleifs beiskalda) vera afbökun fyrir »Ketils dóttur« (nfi. Herðisar), sem annað aðalhandrit sögunnar, og það hið eldra (form. bls. xxviii.), hefir. Vera má og, að það sé sprottið af einhverjum misskilningi á Sturlungu (í ættartölu Grundarmanna: St.² i. 193), er Þorleifi beiskalda er eignaðr sonr, er Ketill hafi heitið, því að í St.² Ind. ii. telr útgefarinn Árna Ketils son Þorsteins sonar rangláts og systkin hans laungetin, Jón og Herðisi, börn »Ketils Þorleifs sonar beiskalda«, en skilgetin systkin Árna Þorlák í Hitardal og Herðisi konu Páls biskups ættfærir hann eigi svo. Með Þorleifi beiskalda virðist þannig hafa dáið út karleggr Hítæla frá Ormi Ragnheiðarsyni. Þau Þorleifr beiskaldi og Herðis Koðransdóttur áttu dætr tvær, svo að getið sé, Ingibjörgu, er átti Björn Þorsteinsson rangláts, og Álfheiði, er átti Ketill á Grund í Eyjafirði († 1173) Þorsteins son rangláts. Börn þeirra skilgetin voru Þorlák og Árni og Herðis, kona Páls biskups, er druknaði ¹⁷/₆ 1207: Bp. i. 138.—139., en börn Ketils Þorsteins sonar laungetin voru Jón og Herðis, er áðr voru nefnd.

Þorlák, sonr Grundar-Ketils, bjó fyrst á Grund í Eyjafirði, en var gjörr brott þaðan fyrir fylgi við mótstöðumenn Guðmundar ins dýra, og fór hann þá vestr í Hitardal (til Húsafells), því að hann »átti þar staðfestu at taka« eptir Þorleif beiskalda, móðurföður sinn, er þá hefir verið hrumaðr orðinn fyrir elli sakir og andaðist litlu síðar. (Að Þorlák átti þar stað-

festu að taka, bendir ljóslega til, að Þorleifr beiskaldi hafi eigi átt arfgengan son). Þorlákr Ketilsson átti Guðlaugu Eyjólfis dóttur Guðmundar sonar af Möðrvellinga ætt (sjá Möðrvellinga-kyn síðar), og var þeirra sonr *Ketill prestur lögsögumaðr*. Þorlákr átti og tvær dætr skilgetnar og tvær óskilgetnar, sem eigi eru taldar ættir frá. Á 1221 var Þorleifr kominn á Kolbeinsstaði að búa, og mun hafa andazt þar 1240, en Ketill sonr hans bjó þá í Hítardal (St.² i. 248.). Á 1224 lét Ketill prestur stað í Hítardal af hendi við Lopt Páls son biskups, en fór austr á Rangárvöllu að búa í Skarð ið ytra (St.² i. 265.).

Loptur Pálsson bjó í Hítardal marga vetr, og niðjar hans eptir hann, og má kalla þá Hítðæli 13. aldar. Loptur var farinn að búa að Borg á Mýrum 1252 († 1261). Í tíð Ketils prests Þorlákssonar og hans hefði þar átt að vera ábótar þeir Þorsteinn, Lambkárr og Runólf, sem taldir eru lausir ábótar, hafi þeir nokkurn tíma verið þar, sem raunar má ætla, að við engin rök hafi að styðjast. Ætla má, að hér sé átt við Þorstein ábóta Tumason († 1224), Lambkár ábóta Þorgilsson († 1249) og Runólf ábóta Sighvatsson (sbr. St.² i. 228., † 1237: Ann.; — þó kynni að vera, með því að Runólf ábóti er talinn síðastr, að átt sé við annan Runólf ábóta, er síðar hafi uppi verið). Synir Lopts Páls sonar voru *Ketill Loptsson*, er bjó í Hítardal eptir föður sinn, og Páll (St.² i. 338., 340.). Árni biskup Þorláksson kallaði til staðar í Hítardal 1270 og þröngdi Katli Loptsyni til þess að sverja hann af hendi ári síðar. Síðan fór Ketill utan og andaðist skömmu síðar († 1273: Bp. i. 685.—695.). Synir Ketils Lopts sonar í Hítardal voru þeir *Páll* og *Loptur* (Ketils synir Lopts sonar. — Í nafnaskrá við Bp. i. er hvorttveggja ranglega talinn »Ketils son Þorlákssonar«), er árið 1284 (Bp. i. 734.) tóku stað í Hítardal með tilstyrk Snorra Ingimundarsonar (er helzt mætti til geta, að verið hefði sonr Ingimundar Þórðar sonar Sturlusonar) »af Jóni holt, er þar hafði verið nær fjóra tigi ára« (o: frá u. 1244), og vísar sú staðhæfing ábótum á bug eptir þann tíma, en þótt Jón prestur holt hafi verið staðarprestur þar frá u. 1244, þá hefir hann fráleitt haft þar staðarforráð lengr en frá 1271. Þeir Ketils synir hafa eflaust orðið að ganga af staðnum aptr.

Ketill prestur Þorláksson, er fluttist að Ytra-Skarði á Rangárvöllum 1224, en síðar átti heima á Kolbeinsstöðum, var kvongadr fyrir 1221, og átti Halldóru Þorvalds dóttur Gizurarsonar,

en hann gat börn eða barn við Valgerði Geirnýjar dóttur Þorgils dóttur (Ísl. s.² i. 225.). Ketill prestur var lögsögumaðr 1259—62, † 1273. Synir hans voru þeir: a. *Þorleifr hreimr*, er var lögsögumaðr 1262—66 og 1270—71, † 1289. b. *Ketill Ketilsson* (í Kallaðarnesi? St.² ii. 176., og) í Efstadal (Bp. i. 705.), en dætr hans voru: c. *Valgerðr Ketils dóttir* (og Hall-dóru), er átti Narfi prestur á Kolbeinsstöðum († 1284), sonr Skarðs-Snorra (— bræðr hans, synir Skarðs-Snorra, voru Bárðr, er drepinn var ¹³/₄ 1244, og Bjarni Snorrason, er búð mun hafa í Skarði eptir föður sinn: 1263: St.² ii. 268.). Á St.² i. 253. sést glögglega, að Valgerðr, kona Narfa prests á Kolbeinsstöðum, hefir verið systir Ketils, sonar Ketils lögsögumanns, og gat því eigi verið 'Ketils dóttir Þorláks sonar Þorleifs sonar beiskalda', og að hún hefir verið komin af Þorláki Ketils syni Þorsteins sonar rangláts sést einnig af því, að með henni hefir Narfi prestur Snorrason komizt að Kolbeinsstöðum. d. *Helga Ketils dóttir* prests og Valgerðar, er átti Snorri á Melum († 1302) Markús son Þórðar sonar (St.² Ind. ii. er kona Snorra Markússonar bæði undir 'Snorri' og 'Valgerðr' ranglega nefnd 'Valgerðr'). Synir þeirra voru þeir Þórðr og Þorlákr og Snorri lögmenn. En sonr Snorra Markússonar var Þorsteinn böllóttur ábóti að Helgafelli († 1351). Á það, að Valgerðr (kona Narfa prests) og Helga (kona Mela-Snorra) hafi systur verið, benda enn fremr orðin: '(Ketils prests Þorláks sonar) móðurföður míns, item Narfa sona: St.² i. 126., sem líklegt er, að eigi kyn sitt að rekja til Þorsteins ábóta að Helgafelli böllóttis, er skrifað hafi orð þessi inn í Sturlungu handrit, er hann hefir með höndum haft. Skýring þessa staðar í Proleg., bls. ciii.—civ. (id est f. item eða 'einnig') er óviðfeldin.

12. *Möðrvellingar* (St.² i. 190. sbr. 193. o. v.). — Börn *Eyjólfs ins halta* á Möðruvöllum í Eyjafirði Guðmundar sonar ins ríka og Yngvildar Halls dóttur af Síðu, er vér þekkjum, voru þessi: a. *Þórey Eyjólfsdóttir*, er átti Sigfúss prestur í Odda Loðmundarson; þeirra sonr Sæmundr inn fróði († 1133), faðir Lopts prests, föður Jóns († 1197) Lopts sonar og Þóru konungs-dóttur († 1175). b. *Kolþerna Eyjólfsdóttir*, er átti Bergþórr Más son Húnröðarsonar; þeirra börn (sbr. Tímar. Bmfél. ii. 31.): α. Guðmundr Bergþórsson, faðir Más prests, er telja má víst, að sé sá Már Guðmundarson, er átti Helgu Snorra dóttur Kálfs-sonar og var í setu á Grenjaðarstöðum með Eyjólfri presti Halls-

syni 11^{86/87} (St.² i. 129.) og var veginn 1205 (Ann.). β. Sigurðr prestur Bergþórsson, er fell 1139 (Fms. vii. 223.). γ. Már Bergþórsson, er af spunnust deilur þeirra Hafiða Mássonar og Þorgils Oddasonar. δ. Halldís Bergþórsdóttir, er átti Finnur prestur lögsögumaðr 1139—45 að Hofi í Vopnafirði Hallsson, og var þeirra sonr Hallr (eða 'Þórhallr': St.², — með Halls nafni mælir nafn föðurföður hans) í Hofsteigi, er átti Valgerði Þorgils dóttur Odda sonar. c. *Ulfheiðr Eyjólfss dóttir* (ins halta), er átti Egill Auðunnar son Ásgeirs sonar; þeirra sonr Eyjólf, er veginn var á alþingi, faðir Orms († 1204), er var kapalín Þorláks biskups Þórhallssonar. d. *Þorsteinn Eyjólfss son* (ins halta) mun hafa búið á Möðruvöllum eptir föður sinn. Synir hans eru nefndir þrír: α. *Ketill Þorsteinsson*, er átti Gró dóttur Gizurar biskups og bjó fyrst á Möðruvöllum (Isl. forns. i. 249.). Komst hann þá í deilur við Guðmund Odda son frá Höfða Gríms sonar (St.² i. 36. er Guðmundr ranglega talinn 'Grímsson'), er stakk úr honum auga. Af frásögninni í Sturlungu (handr. A) er svo að sjá, sem Möðruvellingar hafi veitt Guðmundi gegn Katli, en það verður að vera rangt, enda er sú málsgrein úr lagi færð. (— 'Möðruvellinga': St.² i. 37.⁵ misritan fyrir 'Þveræinga'? því að alllíklegt er, að Þveræingar o: niðjar Einars þveræings, hafi fylgt Guðmundi, því að kona Gríms Ásólfssonar, föðurföður hans, var Valgerðr Einars dóttir þveræings). Ketill Þorsteinsson varð síðar biskup 1122, † 1145. Sonr Ketils biskups var Runólf Ketilsson († 1186), er átti Valgerði Þorbrands dóttur frá Ölfusvatni; þeirra dóttir Úlfheiðr, er átti Hermundr í Kalmanstungu Koðransson (Laxd. s., kap. 73. — St. A nefnir konu Hermundar 'Hallfríði', en St. B. 'Hallgerði' og í St.² Ind. ii. er hún nefnd 'Hallgerðr', og látin vera Runólfs dóttir Dálkssonar, en í St.² Gen. i. 11. er hún nefnd 'Álfheiðr', svo sem áður er á vikið; sjá Gilsbekkinga-kyn). β. *Dálkr Þorsteinsson*, faðir Runólfs prests að Helgafelli, föður Hallgerðar, er átti Ólafr prestur Sölvason að Helgafelli (sjá Reykhyltinga-kyn); þeirra dóttir Valgerðr, er Sveinn Sturluson nam á brott (St.² i. 75.—76.). Annar sonr Dálks hefir að líkindum verið Guðmundr prestur Dálksson, er nefndr er í Prestatali 1143 (Dipl. Isl. i. 191.). γ. *Guðmundr Þorsteins son Eyjólfss sonar*, sem í St.² i. 193.²⁹ er kallaðr 'gazimaðr' (— viðnefnið virðist vanta í Vallabók: St.¹ i. 53. ath. 8., og í Mb. sýnist Guðmundr vera kallaðr 'gási': Isl. s.² i. 188. og 189., — á fyrra staðnum er 'Guðmundar gása' leiðr. útg. f. 'Guðmundar

gasi⁹). Sonr hans var *Eyjólfr Guðmundarson*, er átti Sigríði Halls dóttur (síðar ábóta, † 1190) Hrafn's sonar. Þeirra dóttir var *Guðlaug Eyjólfsdóttir*, er átti Þorlák Ketilsson í Hitardal († 1240); þeirra sonr Ketill prestur lögsögumaðr, † 1273. (Athuganda er, að þessi ættliðr gengr heldr seint fram, er Grundar-Ketill andaðist 1173, en sonarsonr hans Ketill Þorláksson 1273). Önnur dóttir Eyjólfs Guðmundarsonar kynni að hafa verið *Járngerðr*, er átti Ásgrímr Gils son úr Vatnsdal (St.² i. 129.). — e. *Guðmundr Eyjólfs son* ins halta átti Þórríði Arnórs dóttur Þórissonar á Laugalandi, er deildi við Guðmund inn ríka (Ljósv. s., kap. xiii.—xx.), Helga sonar (Ísl. s.² i. 358. sbr. 221.). Ættkvísl hans er svo rakin í St.² i. 190.⁸⁻¹⁰: »Þórðr Gilsson átti Vigdís Svertings dóttur Gríms sonar. Móðir Vigdísar var Þórdís Guðmundar dóttir, Guðmundar sonar Eyjólfs sonar ins halta« (sbr. Ísl. s.² i. 358. = St.² ii. 499.). Útgefari Sturlungu (St.² ii. 478.) vill breyta 'Guðmundar *Guðmundar* sonar Eyjólfs sonar ins halta' í 'Guðmundar *gazimanns Þorsteins* sonar Eyjólfs sonar ins halta'. En það virðist vera heimildarlaus rangfærsla. Þau gátu naumast verið systkin, *Eyjólfr*, faðir Guðlaugar í Hitardal og á Kolbeinsstöðum, og Þórdís, amma Hvamms-Sturlu. Þannig eru þeir Sturla í Hvammi († 1183) og Ketill Þorláksson († 1273) hvorr 6. maðr frá Eyjólfi inum halta, því að ættliðr frá Eyjólfi til Sturlu hefir gengið fljótt fram. Það mun því eigi efanda, að svo sé rétt talið, að sonr Guðmundar Eyjólfs sonar hafi verið *Guðmundr Guðmundarson*, faðir Þórdísar, móður Vigdísar, móður Sturlu í Hvammi.

Enn fremr hefir Guðmundr inn dýri, að því er ættartölur herma, verið kominn frá *Guðmundi Eyjólfs syni* ins halta. Svo er t. a. m. talið í tveim ættartölum Jóns biskups Arasonar í Bp. ii. 415. og 419. (A og B), en þeim berr eigi saman. A telur Þorvald inn auðga, föður Guðmundar ins dýra, 'Ketils son fljóta Guðmundar sonar Eyjólfs sonar ins halta' (er A í rauninni nefnir 'Hjalta'), en B telur hann »son Þórríðar Guðmundar dóttur Eyjólfs sonar ins halta«. Í A getr ættin ekki verið rétt, þar eð vér vitum, að Þorvaldr inn auðgi († 1161) var 'Guðmundar son' (St.² i. 206., — þar ranglega nefndr 'Þorvarðr'), en *Þórríðr Guðmundar dóttir* Eyjólfs sonar ins halta gat vel verið móðir Þorvalds ins auðga, og væri þá Þorvaldr inn auðgi — að telja frá Eyjólfi inum halta — samliða þeim Jóni Loptssyni í Odda († 1197), Halli Finns syni lögsögumanns, Mávi Guðmundar syni

(† 1205), Runólfi Ketils syni († 1186), Runólfi og Guðmundi Dálks sonum, Eyjólfu Guðmundar syni Þorsteins sonar föður Guðlaugar, og Þórdísi Guðmundar dóttur Guðmundar sonar, móður Vigdísar, og kemr það allt vel heim. *Þorvaldr inn auði* átti Þórriði, Guðmundar dóttur lögsögumanns (1123—35) Þorgeirs sonar (og hefir þá kona hans verið samnefnd móður hans), og voru börn þeirra þessi: a. *Guðmundr inn dýri* á Bakka († 1212). b. *Ásgrímr inn auði* († 1178), faðir Þorvarðs ins auða († 1186), er átti Guðrúnu Bjarna dóttur prests Bjarna sonar (sjá Vallverja-kyn síðar); þeirra dóttir Ósk, er átti Kálfr Guthormsson á Miklabæ († ²¹/₂ 1234). c. *Jón Þorvaldsson*, er Sturla Þórðarson kvað »viðfrægastan at endimum« (St.² i. 80.). d. *Álfheiðr Þorvaldsdóttir*, er átti Gizurr Hallsson. e. *Vigdís Þorvaldsdóttir*, er átti Forni Sökkólfsson. Guðmundr inn dýri átti Arndísi Páls dóttur prests úr Reykjaholti Sölvasonar, en »sá skapsannmarki lagðist á fyrir Guðmundi, at hann elskaði konur fleiri en þá, er hann átti« (St.² i. 141.), og verðr eigi séð móðerni barna hans. Þessi eru talin börn Guðmundar ins dýra: α. *Signý Guðmundardóttir*, er átti Þrándr Daða son (Illhuga sonar: St.² i. 129.). β. *Ingibjörg Guðmundardóttir*, er fyrr átti Þorfinnr Önundarson († 1197), en síðar Hallr Kleppjárnsson († 1212). γ. *Þorvaldr Guðmundarson*, er fekk Sigurði Ormsyni goðorð sín, faðir þeirra Geirs ins auða á Silfrastöðum og Helga leists í Fagranesi í Öxnadal (St.² ii. 160.) og Snorra (St.² ii. 171.). Synir *Geirs ins auða Þorvaldssonar* voru þeir *Þorvaldr Geirsson* í Lönguhlíð, er átti Solveigu († 1306) Lopts dóttur Helgasonar (Ísl. s.² i. 359., Bp. i. 817.) og *Þorsteinn Geirsson* í Auðbrekku, er átti Rannveigu, dóttur herra Þórðar Hallssonar. Í ættartölum (sbr. Bp. ii. 415., 417.) er enn talinn son Guðmundar ins dýra δ. *Einarrr Guðmundarson*, faðir Eireks, föður Brands, föður Magnúss á Svalbarði, föður Eireks ins ríka á Möðruvöllum († 1381), er átti Ingiríði Lopts dóttur af Möðruvöllum Þórðar sonar Halls sonar (sbr. Tímar. Bmfél. iv. 114.).

13. *Kyn Jóns sona* (St.² i. 190. o. v., Bp. i. 425.). — Inn fyrsti þeirrar ættar, er vér kunnum að nefna, er *Brandr Bergþórsson*, er staddr var við kirkjuvígslu í Kálphanesi 1182 (Bp. i. 425.), og mun hann hafa flutzt á Reykjabóla eptir andlát Ingimundar prests Einarssonar († 1169) eða jafnvel fyrr. Börn hans eru nefnd Jón og Þórhallr og Guðrún. *Guðrúnu Brandsdóttur*

(hún er St.² i. 53.¹² rangnefnd: 'Guðný') átti Einarr Helga son úr Lönguhlið Eireks sonar og Ingibjargar Þorgeirs dóttur Halla sonar. Þau bjuggu í Sælingsdalstungu, unz er Einarr fór utan. Hann fell á Íluvöllum (1180 eða 1182). *Þórhallr Brandsson* fekk Valgerðar Bððvars dóttur Barkar sonar, og var brðkaup þeirra á Reykjahólum (heimili föður hans: St.² i. 52.). Allsennilegt er, að synir Þórhalls Brands sonar hafi verið *Brandr Þórhallsson* að Fellsenda í Dölum og *Þórðr Þórhallsson*, er Þórðr Kollason (eða 'Kálason': St.² ii. 287.) v.á 1199 (— móðir Þórðar hét Helga Erlendsdóttir, og mun móðerni hans fyrir því vera tekið fram, að hann hefir eigi verið sammæðri við Brand að Fellsenda). Dóttir Brands Þórhalls sonar var *Steinunn*, er átti Þórarinn í Snóksdal, er veginn var 1216 (St.² i. 231.), son Gríms Eldjárnssonar (— Þórarinn stóri Gríms son Eldjárnssonar, er v.á Maga-Björn 1235, virðist verið hafa yngri bróðir hans samnefndr).

Merkari er ættleggr *Jóns Brands sonar* (Bergþórssonar), er mægðist við Sturlunga, og fekk Steinunnar Sturlu dóttur úr Hvammi og Ingibjargar Þorgeirs dóttur Hallasonar. Hann bjó fyrst á Reykjahólum, en síðan á Breiðabólstað í Steingrímsfirði, og var hann mikill vinr Guðmundar biskups Arasonar. Jón Brandsson var prestur að vigslu (St.² ii. 283. — Bp. i. 649.), og er án efa sá Jón prestur Brandsson, er andaðist 1211 (Bp. i. 503. — Í Dipl. Isl. ii. 621. er hann talinn dáinn '25. marz nálægt 1209', en eigi þekki eg heimild fyrir því). Synir Jóns og Steinunnar voru: Bergþórr, Ívarr, Brandr og Ingimundr. *Ivars Jónssonar* getr að engu. *Brandr* og *Ingimundr Jóns synir* bjuggu báðir á Reykjahólum, en Bergþórr Jónsson, sem hefir verið þeirra elztr, á Breiðabólstað í Steingrímsfirði, þá er ófriðr gaus upp með þeim og Þorvaldi Snorrasyni vatnsfirðingi (um 1222), en upp frá því gátu þeir eigi haldizt við á búum sínum fyrir ríki Þorvalds, meðan hann lifði. Var Ingimundr þá um hríð að Sauðafelli með Sturlu Sighvatssyni, en Brandr »í Miðfirði eðr at Fellsenda«, og bendir það á frændsemi við þá Fellsenda-menn, að hann leitaði hælis þar (St.² i. 271.). Brandr bjó síðar á Stað í Hrutafirði. Hann lét hönd sína 1228 (St.² i. 284.). Ingimundr bjó síðar í Skáney í Reykjardal inum nyrðra og andaðist þar 1231 (St.² i. 303.). Sonr hans hefir án efa verið *Ari Ingimundarson*, 'frændi Þórðar kakala', er kom til Þórðar átján vetra 1244, † 1259 (St.² ii. 50., 258.).

Bergþórr Jónsson var farinn að búa á Breiðabólstað í Stein-grímsfirði fyrir andlát föður síns, og var Guðmundr biskup Arason þar með honum vetrinn 12¹⁰/₁₁ (St.² i. 223. = Bp. i. 502.), en andaðist 1232. Kona Bergþórs hét Helga Ásgrímsdóttir, og var sonr þeirra Ásgrímr Bergþórsson, er fyrst bjó á Breiðabólstað eptir föður sinn (1234: St.² i. 319.), en síðar í Kallaðarnesi (1242: St.² ii. 2.), † 1256. Kona hans var Margrét Þorbjarnar dóttir frá Ósi í Miðfirði Bergssonar (St.² i. 193.). Ásgrímr Þorsteinsson var frændi Eyjólfss ofsa Þorsteinssonar úr Hvammi (St.² ii. 155.), og kynni að vera, að *Helga á Breiðabólstað*, móðir Ásgríms, og *Ingunn í Hvammi*, móðir Eyjólfss ofsa, hafi verið systir, Ásgríms dætr Gilssonar úr Vatnsdal (líklega úr Hvammi, því að Þorsteinn Jónsson mun hafa komið að Hvammslandi eptir tengdaföður sinn) og Járngerðar, systurdóttur Eyjólfss prests Hallssonar af Grenjaðarstöðum (líklega dóttur Sigríðar, er átti Eyjólfir Guðmundarson af Möðruvöllum; — sjá Möðrvellingakyn. St.² i. 129.), og hefir þá þriðja systirin verið *Guðleif á Skinnastöðum* í Óxarfirði, móðir þeirra *Jóns á Skinnastöðum*, er bjó þar með móður sinni (— að þau Guðleif og Jón hafi verið mæðgin hefir þó að eins að styðjast við sennilega tilgátu útgefara: St.² i. 298.²³ ath. 3) vetrinn 12²⁸/₂₈, er Guðmundr biskup Arason sat þar með lið sitt frá því á jólaföstu og fram á langaföstu, og Jón bjó þar enn 1242 (St.² i. 407.), — og *Halldórs bónda á Skinnastöðum Helgasonar*, er fell á Þveráreyrum 1255 (St.² ii. 217.).

Dóttir Bergþórs Jónssonar og systir Ásgríms í Kallaðarnesi hefir verið *Ingibjörg Bergþórsdóttir*, 'frændkona Þórðar kakala', er átti *Einarr auðmaðr* í Vík út frá Stað í Skagafirði. Hann var með Brandi Kolbeinssyni að vígi Þórálfs Bjarnasonar á Óslandi 1239 (St.² i. 383.) og í Haugsness-bardaga 1246, og flýði hann þá fyrstr manna úr liði Brands Kolbeins sonar og Brandr son hans, að því er virðist að áðr lögðu ráði þeirra Þórðar kakala (St.² ii. 72., og er hann þar í textanum eptir A nefndr 'Auðunnarson', sem án efa er mislestr úr 'auðmaðr', sem B hefir). Hann, eða öllu heldr synir hans, hafa síðan flutzt vestr í Stein-grímsfjörð á Breiðabólstað, ættleifð Ingibjargar Bergþórsdóttur, móður þeirra, því að Einarr auðmaðr er nefndr í máldaga um eignir Skálhelts staðar á Ströndum, er gjörð var í Vatnsfirði ²²/₁₈ 1327 (Dipl. Isl. ii. 621.), og synir hans: *Brandr* (sá er áðr var nefndr og flýði úr Haugsness-bardaga) og *Bergþórr*, og

guldu þeir stað í Skálaholti »Ávíkr land hálf (‘allt’ í skránni B vist eigi rétt) ið eystra ok hálfan hvalreka ok viðreka á milli Raufár ok Knarrarness«. Enn er þar nefndr *Þorgrímr Einarsson*, er verið mun hafa bróðir þeirra, er »galt staðnum fjórðung viðreka og hvalreka milli fyrrnefndra takmarka«. Þorgrímr Einarsson er án efa inn sami og sá, er tók Stað í Steingrímsfirði 1284, en gekk til sætta við Jörund biskup og Runólf ábóta 1289, og gekk árið eftir undir skriptir þær, er Árni biskup Þorláksson hafði gjört honum á hendr (Bp. i. 734., 779., 785.). Er alllíklegt, að þá hafi hann goldið reka þann, er getr í mál-daganum (útgefari Dipl. Isl. ii. hefir réttilega getið til, að Þorgrímr Einarsson á Stað hafi verið af kyni Jóns Brandssonar, en hann hefir eigi verið bróðurson Ásgríms Bergþórssonar, svo sem þar er til getið, heldr systurson hans).

14. *Vallverjar* (St.² i. 194. sbr. 199. o. v., Ísl. s.² i. 297., 240. o. v.). — »*Ormr inn auðgi*, son Úlfs ins hvassa, nam land með Rangá . . . ok bjó í Húsagarði, ok *Áskell* son hans eftir hann. Hans son (= ‘*Brandr* son *Áskels*’: Mb.) reisti bæinn á *Völlum* (o: *Völlum* inum iðrum sbr. ‘Ketill örriði . . . á *Völlum* inum ytrum’: Ísl. s.² i. 296.). Frá honum eru *Vallverjar* komnir«. Það getr naumast verið efanda, að Brandr Áskelsson, er reisti bæinn á Völlum og Vallverjar eru frá komnir, er inn sami og kallaðr er *Valla-Brandr*, enda sýnist, hvað tíma snertir, ekkert geta verið því til fyrirstöðu. *Valla-Brandr* átti Þórríði. Ásnýjar dóttur Flosa dóttur ins norræna, er nam Rangárvöllu ina eystri. Synir *Valla-Brands* voru þeir Eilífr og Flosi. Eilífr *Valla-Brandsson* átti Halldóru Orms dóttur ins ánauðga úr Vestmannaeyjum (Herjólfssonar, — eftir Hb.: Ísl. s.² i. 289., 280.). Ekki er talið afkvæmi þeirra. *Flosi Valla-Brandsson* átti Guðrúnu Þóris dóttur Skeggbrodda sonar. Þeirra synir voru Bjarni og Kolbeinn (búið sá, er var lögsögumaðr 1066—71), faðir Guðrúnar, er átti Sæmundr inn fróði. Sonr *Bjarna Flosasonar* var *Bjarni prestur Bjarnason* († ²⁹/₁₀ 1181: Ann., Árt. skrá), er átti Höllu Jörundar dóttur frá Keldum Gunnars sonar og Guðrúnar Þorsteins dóttur rangláts. Börn þeirra *Bjarna prests* voru þessi: a. *Guðrún Bjarnadóttir*, er átti Þorvarðr inn auði Ásgrímsson og síðar Þórðr Sturluson. b. *Guðrún Bjarnadóttir* (önnur: ‘*Goðrún*’), er átti Einarr Bergþórsson. c. *Helga Bjarnadóttir*, barnsmóðir Sighvats Sturlu sonar (móðir Sigríðar, er átti Styrmir Þórisson í Bjarnastaðahlíð). d. *Torfi prestur Bjarnason*. e. *Ein-*

arr brúðr Bjarnason, er tók þátt í lögréttubardaga 1196 (St.² i. 199.). f. *Flosi prestur Bjarnason*, er átti Ragnhildi Barkar dóttur af Baugsstöðum Gríms sonar, bræðrungu Hallkötlu Einars dóttur úr Kallaðarnesi Gríms sonar, er átti Hrafn Sveinbjarnarson á Eyri (Isl. s.² i. 302.), og hefir hann með Ragnhildi komizt að Baugsstaða landi, er hann síðan seldi Dufgúsi Þorleifssyni (1226: St.² i. 275. — Systir Ragnhildar hefir verið Herðís, móðir Nikulásar Oddssonar). Flosi prestur gjörðist síðast munkur og andaðist ⁹/₁₀ 1235. Börn Flosa prests og Ragnhildar voru þessi: α. Bjarni. β. Einarr. γ. Halla og δ. Þórdís, er þeir áttu Vilhjálmr og Philippus Sæmundar synir Jóns sonar. ε. *Valgerður Flosadóttir*, er átti *Ólafr tottr* (»mágr Flosa prests«: St.² i. 377.), svo sem dr. J. P. sen. hefir fyllilega sannað ('Nokkur bl. úr Hauksb. og Guðm. s., Rvík 1865, form. iii.—iv.). Þar er sýnt fram á, að Ólafr tottr hefir eigi verið sami maður og 'Ólafr Svartsson' og naumast inn sami og 'Ólafr Hauks son Þorgils sonar', er St. getr samtímis, en að hann muni þó hafa verið íslenzkr maður. Það er og ljóst, að hann hefir átt heima á Íslandi, er hann tekr eigi einungis þátt í óeirðum Íslendinga um þær mundir og er enda fyrirliði í liði Gizurar, heldr kvongast og á Íslandi og eykr þar kyn sitt. Af orðunum: »Skal Ketill Þorvaldsson ok Ólafr tottr, Skeiðamenn ok Biskupstungnamenn, verja fyrir austan [kirkju]garðinn (í Skálaholti) ok allt til gestahúsa« (St.² i. 399.) kynni að mega ráða, að Ketill Þorvaldsson hafi átt heima á Skeiðum, en Ólafr tottr í Biskupstungum. Viðrnefni Ólafs: 'tottr' minnir á *Þóri tott*, er bjó í Haukadal í Biskupstungum og átti Herðísi Einars dóttur Þorvaldssonar (St.² ii. 187. sbr. 179.—180.). Hann var *Arnpórssen* og mun hafa verið bróðir *Jóns prests Arnpórssenar*, er fór utan með ritum Magnúss biskups 1223 († 1224: Ann. Bp. i. 545.). 'Arnpórs' nafn var um þær mundir ótítt á Íslandi (breytt orðið í 'Arnórr'), en helzt í Noregi, og bendir það á norrænan uppruna þeirra Arnpórs sona, og á norrænan uppruna Þóris totts kynni það og að benda, að hann átti skip á Eyrum 1246 (St.² ii. 47.), því að þá var fátítt orðið, að Íslendingar ætti skip í förum. Það liggur mjög nærri að ætla, að þeir Þórir tottr og Jón prestur hafi verið synir *Arnpórs austmanns*, er fekk Ragnheiðar Þórhallsdóttur, systur Þorláks biskups, eptir er Jón Loftsson sagði sér bana afhenda, og er þess getið um þau, að »frá þeim kom margt manna« (Bp. i. 293.). Hafa þeir Arnpórs synir þá verið

bræðr Páls biskups sammæðra. Viðrnefnið 'tottr' er einkenni-legt og minnir fremr á norræn en íslensk viðrnefni. Mætti vera, að þeir Þórir tottr og Ólafr tottr hafi verið bræðr, og hafi gengi það, er Haukr lögmaðr Erlendsson, sonarsonr Ólafs totts, síðar komst í í Noregi, meðfram stafað af því, að hann hafi átt fyrir í Noregi göfuga frændr. (Sem dæmi þess, að bræðr hafi borið sama viðrnefni, mætti nefna þá Önund bíld og Þorgrím bíld Ísl. s.² i. 316.).

15. **Ætt frá Þorleifi skeifu** (eða 'Kyn Gizurar galla': St.² i. 200. o. v.). — Grein sú, er á eftir ferr, var rituð sem svar upp á ina 4. sögulegu spurning í 19. tölubl. 1. árs 'Lýðs', er lauslega hefir svarað verið í 10. tölubl. 2. árs. Hún þykir geta átt hér við, þótt eigi sé hún að öllu með sama fyrirkomulagi og hinar greinarnar, og lát eg henni því óbreytt. Á ætt þessarri eru að vísu litlir erviðleikar, en hún er dreift rakin, og virðast sumir hafa verið í vafa um ýms atriði í henni.

Þorleifr skeifa hét maðr. Hann átti Þórríði Sturlu dóttur († 1183) í Hvammi Þórðar sonar og *Álafar*, ekkju Erlends í Svínaskógi (Álðf er talin *Vilhjálmstöttir*: St.² i. 190. = St.¹ i. 49., en 'Þorsteins dóttir' eða 'Þorgeirs dóttir' 'Kuggasonar' eða 'Kaggasonar': St.² i. 41. = St.¹ i. 55. sbr. 49.). Þau Þórríðr og Sveinn Sturluson († u. 1204) voru tvíburar. Þórríði hafði fyrr átta Ingjaldr á Skarfsstöðum, er fell á Sælingsdalsheiði 1171, Halls son (sonr Gufu-Halls í Flekkudal Þórðar sonar gufu og Guðbjargar). Þau Þorleifr og Þórríðr réðust í *Hjarðarholt* með fé sitt, þá er Sighvatr Sturlu son bróðir hennar gjörði þar bú 1197, og voru fyrir búinu (St.² i. 41., 62., 190., 200.). Synir þeirra voru þeir: Jón krókr, Hróðbjartr, Dufgúss (frumlegri og réttari mynd en 'Dufgúss' sbr. 'Dufgúss inn auðgi í Dufgúsdal': Bjarnar s. lífd. k., Khvn 1847, bls. 4) og Svertingr.

Jón krókr Þorleifsson var prestur og bjó í Gufudal. Hann átti Halldóru Þorgils dóttur af Breiðabólstað á Reykjanesi Gunnsteinssonar. Jón prestur var veginn ár 1229 (St.² i. 296.).

Hróðbjartr Þorleifsson (— óvíst hvort hann hefir verið sammæðri við þá aðra Þorleifs sonu) var faðir Þorgeirs stafsenda, »bræðrungs Dufgúss sona«, er fylgdi Þórði kakala og var veginn að Reykjabólum ár 1244 (St.² ii. 7., 45.).

Svertingr Þorleifsson (— sjá um ætt hans einkum St.² i. 289. og 297., þar sem hann er talinn frændi Sturlunga og selr

vegöndum Jóns króks, bróður síns, grið). Eptir hann eru til færðar tvær vísur um Saudafells-för Vatnsfirðinga (1225: »Hörð er heimsókn orðin« og »Felld var Ysja aldri«). Lítill var hann vinr frænda sinna flestra nema Sighvats Sturlusonar (móðurbróður síns). Svertingr bjó fyrst í *Hvammi*, en Sturla Sighvatsson hafði af honum landið, og lét koma í hendr Þórði Sturlusyni (móðurbróður Svertings, en föðurbróður sínum). Síðan bjó Svertingr í *Fagradal*. Þá er Jón prestur krókr bróðir hans var veginn (1229), tók Sturla Sighvatsson grið af honum til handa vegöndunum. Ár 1284 fór Órækja Snorra son í Saurbæ og gjörði bú á *Staðarhóli*. »Skyldi þeir Svertingr Þorleifsson þat eiga báðir samt, ok var hann (s: Svertingr) fyrir«. Ár 1235 fór Sturla Þórðarson til Saurbæjar, »ok réð búlag við Sverting á *Staðarhóli*«. Ár 1238 vildi Sighvatr Sturluson fá Hvamms land til handa Svertingi af Böðvari Þórðar syni Sturlu sonar, er eignast hefir Hvamm eptir Þórð föður sinn († 1237), en Sturla Sighvatsson mælti heldr á móti, og fékk Sighvatr ekki landið. Ár 1242 og 1244 bjó Svertingr í *Hvammi*. *Steinarr* hét sonr Svertings (St.² i. 270., 289.—290., 297., 326., 335., 359., 394., ii. 7., 48.).

Dufgúss Þorleifsson (sjá um ætt hans einkum St.² i. 273; — þar er Þórðr Sturlu son í Hvammi talinn móðurbróðir hans) átti konu þá, er Halla hét Bjarnardóttir. Hann bjó fyrst að *Saudafelli* (u. 1215) og síðan í *Hjarðarholti*. »Þótti hann þá mestr bóndi í Dölum«. Ár 1225 varð hann fyrir áverkum af Þorgílsi Snorrasyni í Skorravík. Eptir það keypti hann *Baugstadi* suðr að Flosa presti Bjarnasyni og réðst þangað. Ár 1238 bjó hann á *Strönd í Selvogi*. Lét þá Gizurr Þorvaldsson ræna þar búfé öllu, svo að lið hans var örbirgt eptir, og sáu bændr fyrir því. Ár 1242 var »Dufgúss karl« í *Stafaholti* (St.² i. 232., 273.—275., 366., ii. 22.). Synir Dufgúss og Höllu voru þeir Björn drumbr, Björn kægill, Kolbeinn grön og Svarthöfði.

Björn drumbr Dufgússon ('Drumb-Björn': St.² i. 160.) var lítt í herförum, þótt hann kæmist eigi með öllu hjá fylgd við frændr sína Sturlunga. Hann bjó í *Hjarðarholti* 1242 (St.² ii. 3.) og lengi síðan (ár 1255: St.² ii. 224.). Árni biskup Þorláksson tók af honum staðinn, en Björn drumbr settist aptr á staðinn 1284 og var þá forboðaðr og dó í forboði. Ár 1289 var hann grafinn upp að boði Jörundar biskups og leystur (Bp. i. 734., 779.). Ekki getr niðja hans.

Björn kægill Dufgússon ('Kægil-Björn': St.² i. 273., ii. 18.) fylgdi þeim Sturlu Sighvatssyni og Þórði kakala. Kolbeinn ungi lét drepa hann í Króksfirði á vestrðr sinni 1244, og var mælt, að hann dæi hlajandi (St.² ii. 43.).

Kolbeinn grön Dufgússon var löngum í fylgd með frændum sínum Sturlungum. Hann var fyrir skipi í Flóa-bardaga 1244, handtók Brand Kolbeinsson á Haugsness-fundi 1246 og var síðan að Flugumýrar-brennu 1253. Gizurr Þorvaldsson lét drepa hann að Espihóli ²⁶/₁ 1254 (St.² ii. 49., 73., 160., 174.).

Svarthöfði Dufgússon var fremstr þeirra bræðra að virðingu. Ár 1241 fekk hann Herðisar Odds dóttur († 1234) á Söndum Ála sonar ins auðga á Söndum (Áli inn auðgi er talinn 'Oddsson' í Hrafn s., kap. 17.: St.² ii. 304., og mun það réttara, en 'Þorvarðsson' í Þórðar s. hr.: Bárðar s. o. fl., bls. 104. — Kona Ála ins auðga hét Vigðis Guðlaugs dóttir Þórðar sonar Auðunnar sonar og Ingibjargar Þorvalds dóttur Kjartans sonar), en móðir Herðisar var Steinunn Hrafn s. dóttir á Eyri í Arnarfirði († ⁴/₁ 1213) Sveinbjarnar sonar (St.² i. 387.), og var Svarthöfði síðan á Eyri með Steinunni og Hrafn mági sínum. Hann var á Þverárfundi 1255 með þeim Hrafn Oddssyni og Eyjólfu Þorsteinssyni, og varð sárr og komst undir bænhúsvegg og »það sér gríða heldr ákaflega«. Gaf Þorgils Bøðvarsson honum gríð (St.² ii. 219.). Synir þeirra Herðisar voru Óli og Björn.

Óli Svarthöfðason átti Salgerði Jóns dóttur úr Ási Sigurðar sonar Jóns sonar († 1197) Loptssonar (Sigurðr Jónsson Loptssonar átti Salgerði Erlends dóttur: St.² i. 189.). Dóttir þeirra var Steinunn († 1361), er átti Haukr lögmaðr Erlendsson (Ísl. s.² i. 136., 270.).

Björn Svarthöfða son og Herðisar er að eins kunnr af Vatns-hyrnu (Þórðar s. hr.: Bárðar s. o. fl., bls. 104.—105., Flóam. s.: Fs. bls. 161. — Þorleifr prestur Jónsson segir í útgáfu sinni af Flóamanna sögu: Rvík 1884, form. bls. v., að ættartölubrot Jóns Hákonarsonar í enda sögunnar sé bæði »ómerkilegt og skakkt«, en færir engin rök fyrir því. Eg ætla það allmerkilegt og sé enga ástæðu til þess að véfengja það). Björn Svarthöfðason var faðir Gizurar galla.

Gizurr galli Bjarnarson var fæddr 1269 og heitinn eptir Gizuri jarli Þorvaldssyni († ¹²/₁ 1268). Ár 1306 vá hann mann, er Höskuldr hét. Gizurr fór utan 1308, gjörðist hirðmaðr Há-

konar konungs Magnússonar 1309, var sendr eptir skatti á Finn-mörk 1310, kom aptr í Noreg með skattinn 1311 og kom út 1312. Ár 1313 fekk hann Þórríðar Ögmundar dóttur úr Bæ (— óvíst hverjum Bæ) Þórðar sonar (Flat. ann.). Sama ár urðu kaupmenn á Gáseyri missáttir við hann og lömdu hann og særðu. Var að því herra Úlfr af Dunga og tvær skipshafnir Austmanna. Lá hann í sárum tólf mánuði, en varð alheill (Flat. ann., Bp. i. 828., 888.). Þá fór hann til Noregs 1315, fór síðan leiðangr til Svíaríkis, var skotinn í handlegg og fangaðr 1316, en var leystur úr turni laugardaginn fyrir páska 1317 (Flat. ann. — Bogi Benediktsson: Sm. æf. i. 438. telr, að Gizurr hafi enn farið utan 1322. en komið út 1323, — heimild hans óvís). Gizurr galli bjó í *Viðidalstungu*, og hefir átt þá jörð. N. 1324 vandaði Lafranz biskup Kálfsson um tíundargjörð við hann og reyndist þá fé hans vantalið um fjóra tigi hundraða. »Var það eigi margra að vanda um við Gizur« (Bp. i. 855.). Ár 1359 fekk Gizurr Jóni biskupi Eirekssyni skalla nokkra reka á Vatnsnesi (J. E. Árb. i. 89., B. B. Sm. æf. i. 438.). Hann andaðist vetri meirr en tíræðr 1370 (Flat. ann.). Hákon hét sonr hans.

Hákon Gizurarson var fæddr 1324, en andaðist 1381 (Flat. ann.). Hann bjó í *Viðidalstungu* eptir föður sinn, og voru börn hans Guðný og Jón.

Guðný Hákonardóttir var kona Árna í Auðbrekku Einarssonar. Þeirra sonr var Þorleifr Árnason í Auðbrekku, faðir Bjarnar ins ríka í Skarði hirðstjóra († 1467: B. B. Sm. æf. i. 151., 436.).

Jón Hákonarson var fæddr 1350 (Flat. ann.). Hann bjó enn í *Viðidalstungu*. Hann hefir rita látið inar merku sögu-bækr: *Flateyjarbók* (Flb. form. bls. iii. fl.) og *Vatnshyrnu* (Bárðar s. o. fl., form. bls. xiv. fl.). Kona hans var Ingileif Árna dóttir hirðstjóra († ¹⁷/₆ 1361) Þórðar sonar Kolbeins sonar Þórðar sonar kakala (Þórðar s. hr.: Bárðar s. o. fl., bls. 105. Tímar. Bmfél. iv. 121. ath. 46. og 47.). — Þau Jón og Ingileif hafa verið í 7. og 8. lið frá Hvamms-Sturlu þannig:

	{	Þórríðr—Dufgús—Svarthöfði—Björn—Gizurr
Hvamms-Sturla		galli—Hákon—Jón.
		Sighvatr—Þórðr kakali—Kolbeinn—Þórðr—Árni—Ingileif.

Ár 1394 var Jón Hákonarson í vestrreið með Birni jórsalafara Einarssyni Eireks sonar og Grundar-Helgu Þórðardóttur (föður-

systur Ingileifar konu hans), og var þá með öðrum kjörinn í gjörð um mál þeirra Bjarnar og Þórðar undir Gnúpi (Flat. ann.). Ár 1398 var höggvinn Páll gaddr, er veitt hafði Jóni Hákonarsyni lemstrarsár í þingreið (Ísl. ann.). Íð sama haust seldi Jón hálfa Grund í Eyjafirði, erfðaeign Ingileifar konu sinnar, Halldóri presti Leptssyni (J. E. Árb. i. 121. sbr. Tímar. Bmfél. iv. 121.). Börn hans voru Guðný og Helgi.

Guðný Jónsdóttir átti Svein nokkurn Bergþórsson. Hún erfði hálfa *Viðidalstungu* eptir Helga bróður sinn, er fyrr hefir andazt, en Sveinn maðr hennar seldi þann hluta Þorleifi í Auðbrekku Árna syni Einars sonar (Dómr Hrafnis lögmanns 1416: Safn t. s. Ísl. ii. 77., J. E. Árb. ii. 12., B. B. Sm. æf. i. 439. sbr. J. P. s. st. ath. 3.).

Helgi Jónsson erfði alla *Viðidalstungu* eptir föður sinn og bjó þar. Hann átti Margréti Þorleifs dóttur Marteins sonar. Margrét erfði hálfa *Viðidalstungu* eptir Helga bónda sinn (en Guðný systir hans hálfa, sem fyrr segir), og að henni andaðri erfði þann hluta Þorleifr Marteinsson, faðir hennar. Bróðir Þorleifs hét Ólafr staði Marteins son. Hann var tvíkvongaðr. Dóttir hans og Halldóru Kolbeinsdóttur hét Solveig. Hennar fekk Sveinn Bjarnarson. Dóttir Ólafs staða og Ingibjargar Árna dóttur hét Þuríðr. Hennar fekk Guðmundr Þorláksson. Þær Solveig og Þuríðr Ólafs dætr staða erfðu hálfa *Viðidalstungu* eptir Þorleif föðurbróður sinn, en menn þeirra, Sveinn og Guðmundr, seldu þann hluta Þorleifi í Auðbrekku Árna syni (og Guðnýjar Hákonar dóttur Gizurarsonar), er varð þannig eigandi allrar jarðarinnar (Dómr Hrafnis lögmanns 1427: J. P. í B. B. Sm. æf. i. 439. ath. 3. sbr. J. E. Árb. ii. 21., við ár 1428).

Þannig verður ætt *Gizurar* galla rakín upp og niðr í beinan karlegg frá *Þorleifi skeifu* og *Þórriði Sturludóttur* til *Helga Jónssonar* í *Viðidalstungu* um sjö liðu, er koma niðr á rúm 200 ár, frá því skömmu fyrir 1200 og þar til skömmu eptir 1400 (— karlegggrinn mun hafa dáið út í svartadauða), og hafa ýmsir í ættinni, eigi sízt Gizurr galli, verið mikilhæfir menn.

16. **Lundarmenn** (sbr. Lundarmanna-göðorð: St.² i. 210.). — »Þá (o: u. 1202, er Snærri Sturluson fór að búa að Borg, er hann hafði eignazt með konu sinni Herðísi Bersa dóttur ins auðga Vermundar sonar, — í St.² Ind. ii. er hann ranglega talinn 'Halldórsson') bjó *Þórðr Böðvarsson*, móðurbróðir hans (o: Snorra), í Gördum, ok átti hann þingmenn um Akranes ok marga

upp um hérað Gaf hann þá Snorra hált Lundarmanna-goðorð« (— áðr hefir hann átt það allt, því að kunnugt er, að Þorleifr sonr hans hafði mannaforráð í Borgarfirði síðan, er hann hefir fengið að erfðum eptir föður sinn). Þórðr Bøðvarsson var, sem kunnugt er, af Mýramanna-kyni.

Fremstr sona Þorsteins að Borg Egils sonar Skallagríms-sonar var *Skúli Þorsteinsson*, er var í Svöldar-bardaga með Eireki jarli. en síðan bjó að Borg eptir föður sinn (Bjarnar s. hítð. k., Gunnl. s. ormst.). Skúli átti Beru Orms dóttur af Hvanneyri Kóðrans sonar frá Giljá (Bp. i. 5.). Sonr þeirra var *Egill Skúla-son* að Borg, sem kunnr er af Bandamanna sögu. *Hrifla* hét sonr Þorsteins Egils sonar laungetinn (Eg.⁴ 295.²⁵), er mun hafa verið sá Hrifla, er átti Mæfu Þorvarðs dóttur ins stórhöggva Ásgeirs sonar frá Hamri í Þverárhlið (Ísl. s.² i. 69.). Samkvæmt Hb. og Mb. (Ísl. s.² i. 76.) hefir Hrifla Þorsteinsson átt son, er *Egill* hefir heitið, og frá honum telr Haukr móðurætt Valgerðar, systur sinnar, og má ætla, að hann hafi rétt talið hana. En svo virðist sem Skúli Þorsteinsson að Borg, bróðir Hriflu, hafi og átt son, er *Egill* hafi heitið. Í höfðingjatali 1118 (Bp. i. 31. = Ísl. s.² i. 329.) er *Halldórr Egilsson* talinn með mestu höfðingjum *vestr*, og hefir hann án alls efa haft mannaforráð vestan Hvítár, og þá sjálfsagt Mýramanna-goðorð. Má telja víst, að hann hafi verið kominn af Skúla Þorsteinssyni, og þá sonr *Egils Skúlasonar*, og að hann hafi búið að Borg. Vera má, að Halldórr Egilsson sé sami maðrinn og fór með Einari Þorgilssyni til féránsdóms í Hvamm 1160 (St.² i. 50.), en þá hefir hann verið mjög ungr 1118, en hniginn orðinn 1160. Sonr *Egils Hriflusonar* hefir — að tali Hb. og Mb. — verið *Skúli Egilsson*, sem í höfðingjatalinu 1118 er talinn með mestu höfðingjum *suðr*, og mun hann því hafa átt goðorð sunnan Hvítár. Með því að nú niðjar hans áttu *Lundarmanna-goðorð*, þá er sennilegt, að Skúli Egilsson hafi einnig átt það og hafi hann komizt að því með mægðum við ina fyrri Lundarmenn. Eptir tímanum gat hann vel hafa átt dóttur Þórðar prests lundarskalla Sigurðar sonar, er kom til móts við flokk Þorgils Oddasonar að Sandvatni 1121 og bauð honum heim. »Hann var auðkýfngir mikill ok vinr Þorgils, tilkvæmdarmaðr ok skilgóðr« (St.² i. 32.). Af viðrnefni hans or að ráða, að hann hafi verið maðr aldraðr ('sköllóttir') og að hann hafi búið að Lundi í Reykjardal inum syðra, enda er auðsætt á frásögninni í St., að

hann hefir búið eigi alllangt frá Sandvatni. Kyn Þórðar prests lundarskalla þekkjum vér eigi, en vel gat hann verið mágr (tengdasonr) Bergþórs (að Lundi) Kolls sonar að Lundi Kjallaks sonar að Lundi Hrólfs sonar að Ballará (Isl. s.² i. 46., 63. — sjá Reykhyltinga-kyn). Son *Skúla Egilssonar* hefir verið *Þórðr prestur Skúlason*, sem talinn er með prestum *suðr* í prestatali 1143. Líklega hefir inn nafnkunni prestur, Einarr skáld Skúlason, er kvað 'Geisla' og í prestatalinu 1143 er talinn með prestum vestr (sbr. Dipl. Isl. i. 189.—190.) verið bróðir Þórðar prests, og gat hann hafa verið á vist að Borg með Halldóri frænda sínum, því að eigi er efanda, að Einarr prestur hefir verið af kyni Mýramanna og Skúla son Egils sonar, en eigi finnast rök til, að tveir hafi verið Skúlar Egils synir, Hríflu sonar og Skúla sonar. Í ættartöflu Mýramanna (SnE. iii. 418.) er Einarr prestur talinn Skúla son Egils sonar Hríflu sonar, en dr. J. Þ. sen. hefir ætlað, að hann muni öllu heldr hafa verið Skúla son Egils sonar Skúla sonar (Eg.³ form. bls. iv. ath. 1.). En naumast er ráðlegt að víkja frá tali Hauks lögmanns. Óvist er, að Einarr Skúlason, er var svo mjög í förum, hafi verið kvongaðr, eða átt bú út hér, en eins líklegt er, að hann hafi verið á vist með göfugum frændum, svo sem að Borg, sem áðr hefir verið til getið.

Þórðr prestur Skúlason átti Valgerði, dóttur Markúss lög-sögumanns († ¹⁶/₁₀ 1108) Skeggjasonar. Sonr þeirra var *Böðvarr Þórðarson* í Görðum á Akranesi, er kom í Hvamm til liðs við Sturlu Þórðarson 1160 og átti síðan í Deildartungumálum (1178—81), † 1187. Hann átti Helgu Þórðar dóttur úr Reykjaholti Magnússonar. Þeirra sonr var *Þórðr Böðvarsson* í Görðum, er gaf Snorra Sturlusyni hálfu Lundarmanna-göðorð. Hann átti Snælaugu Högna dóttur ins auðga úr Bæ (Bæjar-Högna mál 1183: Ann., Bp. i. 437.). Systr Þórðar voru þær Guðný, móðir Sturlu sona, og Guðrún (St.² i. 229.). Synir Þórðar Böðvarssonar († 1220) voru þeir *Þorleifr í Görðum* (í St.² Ind. i. er hann talinn í Bæ, undir 'Bær'), er tekið hefir göðorð eptir föður sinn, † 1257), *Böðvarr í Bæ* (í St.² Ind. ii. er hann talinn 'Þórðar son Narfa sonar'), † 1264, og *Markúss á Melum*, faðir Snorra lögmanns († 1313), föður Þorsteins ábóta bóllóttis († 1351). Synir Böðvars í Bæ eru nefndir Hogni (St.² ii. 200.) og Þórðr, faðir Járngerðar, er átti Erlendr inn sterki Ólafsson totts lögmaðr († 1312); þeirra dóttir hét Valgerðr (Isl.

s.² i. 76.). Óvíst er, að nokkrir þessarra langfeðga hafi búið að Lundi, þótt þeir ætti Lundarmanna-goðorð. Þeir Bððvarr Þórðarson og Þórðr son hans og Þorleifr bjuggu allir í Gørðum á Akranesi. En eigi vitum vér, hvar þeir Þórðr Skúlason og Skúli Egilsson hafa búið. J. S. telr (Dipl. Isl. i. 188.), að Þórðr prestur Skúlason muni hafa búið í Gørðum sem niðjar hans, og er það allsennilegt, en Skúli Egilsson kynni að hafa búið að Lundi. Það er því alls eigi víst, að þessir ættmenn hafi nokkru sinni verið kallaðir 'Lundarmenn', þótt þeir ætti Lundarmanna-goðorð. Goðorðið hefir líklega tekið nafn af Kjallaki Hrólfsyni og niðjum hans, er bjuggu að Lundi, og hefir goðorðið haldið inu forna nafni sínu, þótt aðrir (tengdamenn) yrði eigendr þess.

Lundarmenn 12. og 13. aldar voru frá *Kleppi presti Þorvarðssyni*, er átti Vigdís Þorsteinsdóttur, systur Þóris prests ins auðga í Deildartungu († 1178), frændkona Bððvars Þórðarsonar í Gørðum (komin af Þórði lundarskalla og Lundarmönnum inum fyrri?). Þeirra börn voru *Þorvarðr* prestur og *Kolþerna*, er átti Hámundr Gilsson Þormóðssonar, frændi Sturlunga (St.² i. 44., 117., 198.). Þeir Hámundr og Þorvarðr prestur mágar bjuggu að Lundi. Af deilum Hámundar og Þórðar rauðs á Oddsstöðum spratt bardagi á alþingi 1176 ('Rauðsmál'). *Þorvarðr prestur Kleppsson* átti Oddnýju Torfadóttur. Einn sona hans var *Árni prestur að Lundi* († 1236), faðir *Ara að Lundi* (1242: St.² ii. 17., — í Ind. ii. tvítalinn sem 'Ari að Lundi' og 'Ari Árnason að Lundi'), föður *Lundar-Bjarna*. Annarr sonr Þorvarðs Kleppssonar var Torfi prestur, faðir Leggs prests († 1238), föður Ólafs svartaskálds, er vá Jón murta Snorrason (1231: St.² i. 300.). Annarr son Torfa prests sýnist verið hafa Játgeirr skáld Torfason, er Bjarni Móýsson vá 1240 (sbr. SnE. iii. 674.).

17. *Húnröðlingar* (St.² i. 229. o. v. sbr. Tímar. Bmfél. ii. 1.—31.). — Í St. á tilv. stað segir svo: »Þá (o: skömmu fyrir bardagann á Mel 1216) bjó Þórðr, móðurbróðir þeirra (o: Eyjólfss Kárssonar og Jóns og Eyjólfss Ófeigs sona, — en móðir þeirra var Arnleif Jóns dóttir Húnröðarsonar, og hefir því Þórðr sá, er frá er sagt, einnig verið sonr Jóns Húnröðar sonar) at Ásgeirsá, en Illhugi Bergþórsson at Þorkelshváli, Þorsteinn Hjálmsson á Breiðabólstað í Vestrhópi, ok í hverju húsi voru Húnröðlingar í þann tíma«. Eigi verður betr séð, en að höfundr þessarrar málsgreinar, er hann nefnir 'Húnröðlinga', eigi við þá alla: Þórð Jónsson að Ásgeirsá, Illhuga Bergþórsson að Þorkelshvoli og Þor-

stein Hjálmssohn á Breiðahólsstað, og nefni þá alla Húnröðlinga. Naumast gátu allir þessir verið komnir af Húnröði, föður Jóns, — að líkindum eigi nema Þórðr einn —, enda gat naumast ættbálkr þess Húnröðar verið orðinn svo fjölmennr þegar í þriðja lið, að um niðja hans yrði sagt, að þeir væri þann tíma í hverju húsi. Tilgáta dr. B. M. Ó., að Húnröðlingar hafi eigi aðrir kallaðir verið, en niðjar Húnröðar, föður Jóns, getr því naumast rétt verið, og hyggjum vér, að ætlan J. S. (Dipl. Isl. i. 579.) og G. V. (St.² Gen. iii. 9.), að ættin sé kennd við Húnröð Másson, hafi við hetri rök að styðjast. En það kemr engan veginn í hága þar við, að ætt Ævars ins gamla hafi upphaflega verið kölluð Æverlingar, en að það nafn hafi á 12. og 13. öld verið týnt eða gleymt, og einungis við haldizt í 'Æverlingagöðorð', og verðr þá um leið skiljanlegt, að nafn göðorðsins hefir einungis geymt í aflagaðri mynd ('Eyvellinga-göðorð' eða 'Ávell-ingagöðorð'), er uppruni þess hefir gleymdr verið, er Sturlunga var í letr færð.

Þórðr Jónsson hefir verið auknefndr 'girdínef' (eða 'girdí-nefr' shr. Girdínefsgata: St.² i. 231.). Hann bjó að Ásgeirsá, og er alllíklegt, að Jón Húnröðarson faðir hans hafi og búid þar. Eigi er þess getið, hvers son Húnröðr, faðir Jóns, hafi verið. En eigi er efanda, að hann hafi verið Húnröðlingr, kominn af Húnröði Vélfreyðarsyni, og gæti sá Húnröðr eptir tímanum vel hafa verið sonr Hafiða Mássonar, eitt hinna mörgu barna Hafiða og Þórríðar Sturlu dóttur Þjóðrekssonar (St.² i. 7.), og hefði þá Þórðr að Ásgeirsá verið 4. maðr frá Hafiða. Þó þykir öllu líkara, að Húnröðr, afi Þórðar, hafi verið sonarsonr eða dóttursonr Hafiða, og Þórðr þá 5. maðr frá honum. Verið gæti og, að hann hefði verið af annarri kvísl Húnröðlinga en Hafiði. Bróðir Jóns Húnröðarsonar virðist hafa verið Magnús, faðir Húnröðar, er vann á Sturlu Sighvatssyni á Örlygssstöðum (1238: St.² i. 377.), og systir Jóns óuefnd var móðir Húnröðar, er vá Eyjólf, son Þórðar að Ásgeirsá, að hestapingi að Vatnsenda í Vestrhópi (1183: St.² i. 101. — Bp. i. 427.—428.).

Illhugi Bergþórsson bjó að Þorkelshvoli. Hann lét fót sinn í hardaganum á Mel 1216. Faðir Illhuga var Bergþórr Þórðarson, er týndist á Stangarföla (1189: Ann.). Faðir Bergþórs var Þórðr Ívarsson (stundum rangt nefndr 'Einarsson' og 'Másson' í St.², — sjá Tímar. Bmfél. ii. 13. ath. 3.). Fyrir honum var veginn húskarl að hestapinginu að Vatnsenda 1183. Bróðir

Þórðar hefir verið Þorsteinn *Ívarsson*, er gaf Snorra Sturlusyni *Æverlinga-goðorð*, »þat er hann átti« (St.² i. 213.). Af þessum orðum er auðsætt, að eigi hefir Þorsteinn *Ívarsson* átt né gefið Snorra allt '*Æverlinga-goðorð*', heldr hafa frændr hans átt nokkurn hluta goðorðs, þó naumast Þórðr bróðir hans, því að eigi sést þess vottr, að hann eða niðjar hans hafi haft mannaforráð. Faðir þeirra Þórðar og Þorsteins var *Ívarr Þórðar son* og *Sólvarar Ásgríms dóttur Þórhalls sonar*. (Nöfn benda til, að af þeirri ætt muni verið hafa þeir frændr Hóskuldr prestur Þórðarson og Ásgrímr † 1169, Þórhallsson, er áttust við í Tungubardaga 1168 Ísl. ann.). Faðir Ívars var Þórðr Haflíða son Mátssonar, og sýnist Þórðr hafa verið með elztu börnum Haflíða, þar eð Illhugi Bergþórsson er 6. maðr frá honum. — Synir *Illhuga Bergþórssonar* hafa verið þeir *Rögnvaldr* og *Ari Illhuga synir* (St.² ii. 35., — ranglega kallaðir '*Ara synir*' St.² i. 309. sbr. '*Rögnvaldr Arason*': i. 290.), er veittu Gunnari Klængssyni, mági sínum, í skærum þeirra Brands Jónssonar á Stað í Hrutafirði (1228) og fylgdu síðan Sturlu Sighvatssyni. Þeirra getr síðast 1243, er seta var gjör að Ásgeirsá, og voru þeir fyrir setunni. *Gunnarr Klængsson* hefir átt systur þeirra og komizt svo að Þorkelshvoli eptir Illhuga, en síðan (fyrir 1254) flutti hann upp í Langadal í Geitaskarð. Sonr hans hefir verið *Illhugi Gunnarsson*, er skatt sór 1262 (St.² ii. 260.) (— og bendir nafn hans á faðerni móður hans, er hefir verið Illhuga dóttir Bergþórssonar), en dætr: *Ingibjörg*, frilla Gizurar Þorvaldssonar (1254: St.² ii. 175.), og *Guðrún*, frilla Þorgils Bødvarssonar, og var dóttir þeirra Steinunn (1256: St.² ii. 236. sbr. »görðist þá Illhugi bróðir hennar heimamaðr Þorgils«).

*Þorsteinn Hjálms*son á Breiðabólstað í Vestrhópi (hann er, þar sem hann kemr við skærum Miðfirðinga og Viðdæla í Ind. ii. nefndr '*Þorkell*') hefir verið sonr *Hjálm*s Ásbjarnarsonar '*úr Vestrhópi*' (St.² i. 129., '*frá*' Vestrhópi í textanum víst rangt), og hefir hann vafalaust verið af Breiðabólstað (— í Ind. ii. er hann ranglega talinn '*of Skagafjörð*'). Hjálmr var í setu á Grenjaðarstöðum 1186/87 og fór með Kolbeini Arnórs syni leiðangrinn til Valla í Svarfaðardal 1200 og var á fundi á Viðivöllum 1/8 1202, er Guðmundr Arason var til biskups kosinn og studdi að kosningi hans (St.² i. 129., 173., 118.—119.), † 1227. Dr. B. M. Ó. hefir getið til, að Ásbjörn, faðir Hjálms, hafi verið sonr Haflíða Mátssonar, og hefði Þorsteinn þá verið 4.

maðr frá Hafiða, sem að vísu gæti staðizt, hvað tíma snertir. Sennilegra þykir þó, að hann hafi verið kominn af *Valgerði Hafiðadóttur*, er átti Ingimundr, sonr Illhuga prests Bjarnarsonar og Örnú Þorkels dóttur Gellissonar (Bp. i. 32. sbr. 953.), er gaf Hóla í Hjaltadal til biskupsstóls. *Ingimundr Illhugason* virðist hafa komizt að staðfestu á Breiðabólstað eptir Hafiða, því að eldri börn Hafiða munu þá hafa verið búin að fá staðfestur. Illhugi prestur, faðir Ingimundar, fluttist á Breiðabólstað og andaðist þar (Bp. i. 790.). Síðan hefir Illhugi sonr hans búið á Breiðabólstað, og ætlaði bann að gera þar steinkirkju, en drukknaði, þá er hann var að flytja lím til hennar (Bp. i. 32. — Ísl. s.² i. 331.), og mun það hafa verið 1150 (Ann. — Bræðr Illhuga hefði eptir tímanum getað verið þeir Ívarr skáld Ingimundarson og Þorfinnr: Fms. iii. 103.—104., en það er þó mjög óvíst). Það kæmi mjög vel heim, að Ásbjörn, faðir Hjálms, hefði átt dóttur Illhuga, og komizt svo að Breiðabólstað eptir hann. (Auðvitað er, að hann eptir tímanum hefði eins getað verið sonr Illhuga). Ætla má, að Hjálmr Ásbjarnarson hafi haft nokkuð mannaforráð (nokkurn hluta 'Æverlinga-goðorðs'), en eptir hans dag hefir það mannaforráð komizt undir Ásbirninga í Skagafirði, og var Þorsteinn Hjálmsson þeim á hendi bundinn. Eptir bardagann á Mel getr hans næst við skætur þeirra Gunnars Klængssonar og Brands Jónssonar 1228, en síðast 1253, er hann fór með grið af hendi Gizurar Þorvaldssonar til Hrafnis og Sturlu til sáttarfundar á Breiðabólstað. Hann og Þorsteinn Jónsson í Hvammi voru fyrir Vatnsdælum og öðrum vestanmönnum (þ: Húnvetningum), er komu til liðs við Kolbein Arnórsson í Kiðjaskarð fyrir Örlygsstaða bardaga (St.² i. 284.—285., 369., ii. 154.).

Sú kvísl Húnröðlinga, sem runnin er frá Bergþóri Mås syni Húnröðar sonar, verður eigi rakin framur en gjört er í Tímar. Bmfél. ii. 31. Már prestur Guðmundarson Bergþórs sonar mun vera sá, er átti Helgu Snorra dóttur Kálfs sonar, og hann mun verið hafa að vígi þeirra Kárs Koðranssonar og Böðvars prests Þorgrímssonar með Vilmundi Snorrasyni mági sínum 1169 (Ann.). Hvað til saka hafi orðið, eða hverir inir vegnu hafi verið, eða hvar vígin hafi orðið, eða hver hafi orðið málalok, er eigi kunnugt. En vegendrnir eru kallaðir 'Skógungar' (— óvíst eptir hverjum 'Skógi' eða 'Skógum', eða hvort nafnið eigi til þess rót að rekja, að þeir hafi fyrir eða eptir vígin dulizt og

dvalið í skógarfylgsnum. En fráleitt er, að þeir hafi nafn tekið af 'Skógum undir Eyjafjöllum', svo sem til er bent í St.² Ind. iv., ii. 464.). Þeir leituðu fyrst hælís hjá Þorsteini Gyðusyni í Flatey, en síðan hjá Einari Þorgilssyni á Staðarhóli, og voru þeir þar vetrinn 11^{86/87} ('Már Gilsson' er nefndr á Staðarhóli sumarið 1170, er bardagi varð í Saurbæ, og kynni 'Gilsson' þar að vera sprottið af rangleystri skamnstafan fyrir 'Guðmundarson'). Síðan var Már í setunni á Grenjaðarstöðum 11^{86/87} með Eyjólfvi presti Hallssyni frænda sínum. Vér vitum, að þeir voru að 5. og 7. frá Húnröði Véfreyðarsyni, þannig:

Húnröðr { Már—Bergþórr—Guðmundr—Márr.
 { Halldóra — Vigdís — Úlfheðinn — Hrafn († 1139)—Hallr
 († 1190)—Eyjólftr († 1212,

ísl. s.² i. 186., — athuganda er, að ætt frá Gunnari inum spaka Þorgrímsyni, fæður Úlfheðins, hefir gengið fljótt fram. Þannig er t. a. m. Guðlaug Eyjólfsdóttir í Hítardal í 5. lið frá Eyjólfvi inum halta, en í 6. lið frá Gunnari inum spaka, er var lögsögumaðr 1063—65 og 1075 og virðist verið hafa yngri maðr en Eyjólftr inn holti). Án efa mun þó hafa verið nánari frændsemi með þeim Eyjólfvi presti og Mávi, því að Már er nefndr náfrændi hans. Eigi er það efanda, að Már prestur, Guðmundar son Mús sonar, er sá, er veginn var 1205 (Ann.).

i. Reykhytlingar.

1. Hrólfr að Ballará Hróaldss. Úlfssonar í Geitlandi Grímssonar ins háleygska.
2. a. Þorlaug gyðja = Oddi Ketils s. gufu og Ýrar.
2. b. Kjallakr að Lundi + Kollr að Lundi + Bergþórr = Hallgerðr Kleppjárnsd. gamla.
2. c. Illhugi rauði í Hraunsási, á Hofsstöðum, að $\left\{ \begin{array}{l} \text{Sigríðr Þórarínsd.} \\ \text{Hólmi} = \left\{ \begin{array}{l} \text{ella} \\ \text{Jórunn Þormóðsd.} \\ \text{Þjóstarrssonar.} \end{array} \right. \end{array} \right.$
3. a. Halldórr að Hólmi + Illhugi er sótti kirkjuvið.
3. b. Þórríðr = Snorri goði.
2. d. Sölvi í Geitlandi.
3. a. Þórðr í Reykjaholti. b. Helga, móðir Þorláks á Melum.
4. Magnús í Reykjaholti.
5. a. Sölvi Magnúss. † 1120. b. Þórðr Magnúss. í Reykjah. u. 1120. + Helga Þórðard. = Böðvarr Þórðars. c. Oddný, stjúpmodir Magnúss bps. Einarss.
6. a. Páll pr. Sölvas. í Reykjah. † 1145 = Þorbjörg Bjarnard. † 1181. b. Ólafr pr. að Helgafelli.
7. a. Magnús pr. † 1223 = Hallfríðr Þorgilsd. † 1223. b. Brandr pr. † 1183.
8. a. b. Brandr og Ari.

ii. Ætt frá Geirmundi heljarskinni.

1. Geirmundur heljarskinn = 1. Herriðr Gautsd. Gautrekss. 2. Þórkatla Ófeigsd. Þórólfssonar.
2. a. Ýrr = Ketill gufa. b. Arndís = Hyrningr Ólafss. c. Geirríðr.
3. a. Oddi Ýrars. b. Þórhallr Ýrars. 3. Friðgerðr = Þóroddr + Snærir = Þorlaug g. Hrólfsd. $\left| \begin{array}{l} \\ + \text{Oddi.} \end{array} \right.$
4. a. Þórhallr goði Oddss. 4. Þorbjörn Þórhallss. b. Hallvör Þórhallsd. = Þórþóra Ólafsdóttir pá. $\left| \begin{array}{l} \\ \text{hallsd.} = \text{Börkr Þor-} \end{array} \right.$
- b. Hallveig Oddað. $\left| \begin{array}{l} \\ \text{móðss. Þjóst-} \end{array} \right.$
- = Jörundur Þorgilss. $\left| \begin{array}{l} \\ \text{arssonar.} \end{array} \right.$
5. Snorri Jörundars. 5. Þorgerðr Þorbjarnard. 5. Þórðr Barkars. = Snærir Þóroddss.
6. Gils Snorras. 6. Oddi Snæri. 6. Auðunn í Brautarholti.

iii. Reyknesingar.

1. Ari Máss. á Reykjahólum = Þorgerðr Álfisd. úr Dölum.

2. a. Þorgils Aras. b. Guðleifr. c. Illhugi. d. Þórný (-arna).
= Gríma Hallkelsd. (= Þorkell Lón-Einarss). 3. Már = Jódís Ill-
hugad. ramma. = Þormóðr Þorlákss. (eða Kolli Þorlákss. Grb.).
3. a. Þórríðr Þorgilsd. = Steinþórr á Eyri Þorlákss.
3. b. Valgerðr Þorgilsd. = Gellir að Helgafelli Þorkelss.
3. c. Ari Þorgils. = Guðrún Ljótisd. Hallssonar af Síðu.
4. a. Klémetr Aras., drepinn 1139.
4. b. Þorsteinn Aras. + Steinvör = Þorsteinn Gelliss. að Fróðá.
4. c. Þórkatla Arad. = Arnórr Klængss. + Þorsteinn + Klængr bp.
4. d. Steinunn Arad. = Brandr Gíslas.
5. Guðmundr pr. Brandss. í Hjarðarh. + Magnús pr.
4. e. Hallbera Arad. = Oddi Snæriss. + Þorgils + Einar.
4. f. Einar Aras.
5. a. Ingimundr Einarss. b. Ari Einarss. c. Guðrún Einarssd. d. Hallbera
pr. á Reykjahólum = Þorbjörg Ver- Einarssd. = Þor-
(† 1169). mundard. aðga. | geirr Hallas.
6. Einar Ögmundars. á Sandi.

iv. Krákneflingar.

1. Þórðr Víkingss.
2. a. Þorkell alviðrukappi. b. Þorvaldr hvíti = Þóra Nesja-Knjúksd.
3. a. Þórðr Þorkelss. b. Þorleifr skúma. c. Eyjólf. 3. a. Þórðr Örvöndr.
b. Mýra-Knjúkr.
4. Þorvaldr Þórðars. = Vény Þorsteinsd. 4. Gísli Eyjólfss. 4. Þorgautr
Oddleifssonar. Knjúkss.
5. Þórðr krákunef. 5. Brandr Gíslas. 5. Steinólfr.
6. Oddleifr Þórðars. 6. Guðm. pr. Brandss. 6. Halla Steinólfsd.
7. a. Jóreiðr { Snorri Þórðars. + { Þorvaldr vatnsf.
Jórunn = Magnús pr. Þórðars.
Bárðr Snorras. + Þóra = Sveinn Þórólfs.
7. b. Þórðr Oddleifss. = Halla Steinólfsd.
8. a. Guðrún = Nafí Snorras. b. Steinunn = Sveinbjörn Bárðars.

v. Kyn Þórðar undir Felli

1. Þórðr undir Felli Snorras. Þórðarsonar Gíllssonar = Hallgerðr Narfad.
2. a. Snorri Fellsprestr.
2. b. Guðmundr undir Felli.
3. Þorleifr Guðmundarson fagrðæll.
2. c. Yngvildr = Snorri í Skógarnesi + { Pétr í Skógarnesi.
Þorgils í Skorravík?

vi. Kyn Bitru-Odda.

1. Álfr í Dölum + Yngvildr = $\left\{ \begin{array}{l} \text{Þorvaldraugóði Halldórss. Þórisss. Steingrímss.} \\ \text{þorbjörn + Bitru-Oddi + } \left\{ \begin{array}{l} \text{Steindórr + Oddi +} \\ \text{Há-Snorri + Oddr} \\ \text{munkr.} \end{array} \right. \\ \text{Álöf + Oddi Snæris-} \\ \text{son + Þorgils.} \end{array} \right.$
- þorgerðr = Ari Máss. + Þorgils + Ari + Hallbera + Þorgils.

vii. Ætt frá Gunnsteini Þórisssyni.

1. Gunnsteinn Þórisss. frá Einarssstöðum í Reykjardal = Hallbera Þorgilsd. Oddasonar.
2. Hallr Gunnsteinss. = Ingibjörg Ástríðard., komin af Eysteini digra í Geirlandi.
3. a. Þórriðr Hallsd. = Snorri Magnússon á Melum.
|
4. Hallbera Snorrad. = Markús Þórðars. á Melum.
3. b. Jóreiðr Hallsd. (í Sælingsdalstungu) = Þórðr Narfas. Snorrasonar.
|
4. Helga Þórðard. = Sturla Þórðars. á Staðarhóli.
3. c. Gunnsteinn Hallss. í Hvammi, að Brunná, í Garpsdal = Yngvildr Narfad. Snorrasonar.
4. a. Vigfúss Gunnsteinss. í Garpsdal, á Breiðabólstað á Reykjanesi, og að Sauðafelli = Guðný Sturlud. Sighvatssonar. b. Hallr Gunnsteinsson.
3. d. Páll Hallss. prestur á Staðarhóli, á Eyri, í Langadal = Guðrún Sámsd. Simonarsonar.
4. a.—d. Sámur, Hallr, Snorri (Eyrar-), Ingibjörg.

viii. Gilsbekkingar.

1. Illhugi inn svartí á Gilsbakka Hallkelss. Hrosskelssonar = Ingibjörg Ásbjarnardóttir aðga Harðarsonar.
2. Hermundur Illhugas. = Gunnhildr Ormsd. Koðranssonar. b. Gunnlaugr ormsbunga.
3. a. Hreinn Hermundarson = Þórriðr Þorgeirsd. Galtasonar.
4. Styrmir Hreinss. á Gilsbakka = Guðrún Snorrad. Halldórssonar Snorrasonar goða.
5. Hreinn ábóti Styrmis. (1166—71) = Halldóra Hrafnud. Úlfheðinssonar.
|
6. Valdís = Magnús Þorlákss. á Melum.
2. Ormr Illhugas. = Herdis Bolla dóttir Þorleiks sonar.
3. Koðran Orms. = Guðrún Sigmundard.

4. a. Hermundr Koðranss. b. Herdis Koðransd. = Þorleifr beiskaldi.
= Úlfheðr Ketilsd. Runólfssonar. c.—e. Þorgils, Kárr († 1169),
Ormr pr. († 1179) — Koðrans synir.
5. a. Ketill ábóti († 1229). b. Hreinn (∞ Snælaug). c. Koðran. d. Styrmir.
6. Kári Ketilss. Guðrún (∞ Snorri St.) Ormr prestur.
|
Ingibjörg.

ix. Ætt Eyjólfss ábóta Hallssonar.

1. Gunnarr inn spaki Þorgrímss. (ism. 1068—65 og 1075) = Vigdís (af Húnrauði Mássyni).
2. Úlfheðinn Gunnarss., ism. 1108—16 = Ragnhildr Hallsd. Eldjárns-sonar Arnórssonar kerlingarnefs.
3. a. Hrafn Úlfheðinss. ism. 1135—38 = Þorgerðr komin af Önundi kristna. b. Gunnarr Úlfheðinss., ism. 1146—55. c. Brandr pr. (Úlfheðinss. prestur norðr 1143).
4. Hallr Hrafnss. ábóti † 1190 = Valgerðr Þorsteinsd. Ásbjarnarsonar.
5. a. Eyjólfur ábóti † 1212. b. Ísleifr Hallss. c. Ásbjörn Hallss. d. Sig-riðr Hallsd. = Eyjólfur Guðmundars. gása.
6. Jón Eyjólfsson í Möðrufelli. 6. Guðlaug í Hítardal, Járngerðr í Hvammí?
7. a. Guthormr Jónss. b. Eyjólfur Jónsson í Möðrufelli.

x. Fornungar.

1. Forni Sökkólfsson = Vigdís Þorvaldsd. ins auðga Guðmundarsonar.
2. a. Sökkólfur í Myrkárdal. b. Höskuldr. c. Grímr pr. d. Ormr.
| | að Urðum. |
3. Sighvatr. Gizurr. Víga-Haukr = Hall-bera Markúsd. Gíslasonar.
2. e. Arnþrúðr Fornadóttir = { Snorri.
Eyjólfur.
3. a. b. Þorsteinn og Snorri Snorra synir, † 1198.
3. c. Brandr Eyjólfsson (Valla-Brandr). b. Klængur Eyjólfsson.
4. Eyjólfur ábóti Valla-Brands son 1254, † 1293.

xi. Hítæilir.

a.

1. Ormr Ragnheiðars. (Dálkss?) = Guðný Hafþórsd. Þorgeirssonar Þór-haddssonar í Hítardal.
2. Þorlákr inn auðgi Ormss. = Valgerðr Gests d. Álfgerðarsonar.
3. Þorleifr beiskaldi í Hítardal = Herdis Koðransd. Ormssonar.

4. a. Ingibjörg = Björn Þorsteinss. b. Álfheiðr = Ketill Þorsteinss.
á Grund Þorsteinssonar rangláts.

b.

1. Herdís Ketilsd. † 17/8 1207. = Páll biskup.
2. a. Loptr Pálss. í Hítardal. b. Ketill Pálss. c. Þóra. d. Halla
† 17/8 1207.
3. Ketill Loftss. í Hítardal, † 1273. b. Páll Loftss.
4. Páll og Loptr — Ketils synir.

c.

1. Þorlákr Ketilss. † 1240 = Guðlaug Eyjólfssd.
2. a. Ketill pr. lögsms. † 1273 { = 1. Halldóra Þorvaldsd.
b.—e. dætr 4.
∞ 2. Valgerðr Geirnýjard.
3. a. Þorleifr hreimr. b. Ketill. c. Valgerðr d. Helga
= Narfi prest. = Mela-Snorri.

xii. Möðrvellingar.

1. Eyjólfur inn halti á Möðruvöllum Guðmundar son ins ríka.
2. a. Þórey Eyjólfssd. = Sigfúss prestur Loðmundarson.

3. Sæmundr inn fróði + Loptr + Jón.

2. b. Kolþerna Eyjólfssd. = Bergþórr Músson Húnröðarsonar.

3. a. Már. b. Sigurðr. c. Guðmundr. d. Halldís = Finnur lsm. Hallss.

4. Már pr. veginn 1205. Hallr í Hofsteigi.

2. c. Úlfheiðr Eyjólfssd. = Egill Auðunnars. Ásgeirssonar.

3. Eyjólfur + Ormr kapalin † 1204.

2. d. Þorsteinn Eyjólfss (á Möðruvöllum).

3. a. Ketill Þorsteinss. † 1145 = Gróa Gizurard. biskups.

4. Runólfur Ketilss. († 1186) = Valgerðr Þorbrandsd. frá
Ölfusvatni.

5. Úlfheiðr = Hermundur Koðranss.

3. b. Dálkr Þorsteinss.

4. a. Runólfur pr. Dálkss. b. Guðmundr pr. Dálkss.

5. Hallgerðr Runólfssd. = Ólafr pr. Sölvas.

3. c. Guðmundr Þorsteinss gási?.
4. Eyjólfur Guðmundars. = Sigríður Hallsd. Hrafnssonar.
 5. a. Guðlaug Eyjólfssd. b. Járngerður Eyjólfssd.
 = Þorlákr Ketilss. = Ásgrímr Gílls.
-
6. a. Ingunn = Þor- b. Helga = Berg- c. Guðleif
 steinn í Hvammi Þórr Jónss.
2. e. Guðmundr Eyjólfss. = Þórríður Arnórsd. Jón og Hall-
 Þórissonar Helgasonar. dórr Helgas. á
 Skinnastöðum.
3. a. Guðmundr Guðmundars. b. Þórríður Guðmundard. = Guðmundr.
 4. Þórdís = Svertingr Grímss. 4. Þorvaldr inn auðgi Guðmundars.
 = Þórríður Guðmundard. lögsögu-
 manns Þorgeirssonar.
5. Vigdís = Þórður Gílls. 5. a. Guðmundr dýri b. Ásgrímr auðgi.
 (= Arndís Pálsd. c. Álfheiður = Giz-
 Sólvas.). ur Hallss. d. Vig-
 dís = Forni Sökk-
 ólfsson.
6. Sturla í Hvammi.
6. Þorvarður auðgi
 = Guðrún Bjarnad.
 | Bjarnas.
 Ósk = Kálfr Guthormss.
-
6. a. Signý Guð- b. Ingibjörg c. Þorvaldr d. Einarr Guðmundars.
 mundard. Guðmundard. Guðmundars. |
 = Þrándr { Þorfinnr 7. Eirekr.
 Daðas. = { Ónundars. 8. Brandr.
 { Hallr Klepp- 9. Magnús á Sval-
 járnsson. bardr.
-
7. Geirr auðgi á Silfrastöðum. b. Helgi 10. Eirekr ríki á Möðru-
 leistr í Fagranesi. c. Snorri. völlum, † 1381.
 8. a. Þorvaldr Geirss. í Lönguhlíð = Sol- = Ingiríður Loptsd.
 veig Loptsd. Helgasonar. Þórðarsonar Halls-
 sonar.
 8. b. Þorsteinn Geirss. í Auðbrekku =
 Rannveig Þórðard. Hallssonar.

xiii. Kyn Jóns sona.

1. Brandr Bergþórsson á Reykjahólum.
 2. Jón Brandss. á Brbstað b. Þórhallr Brandss. c. Guðrún Brandsd. =
 í Steingrímsf. = Stein- (á Fellsenda?). Einarr Helgas.
 unn Sturlud. Eirekssonar.
3. a. Brandr á Fellsenda. b. Þórður Þórhalls.
 (og Helga Erlendsd.). veginn 1199.
 4. Steinunn = Þórarinn í Snóksdal, veginn
 1226.

3. a. Bergþórr Jónss. b. Ívarr Jónss. c. Brandr Jónss. d. Ingimundr Jónss.
 á Breiðabólstað, á Stað í Hrótaf. í Skáney, † 1231.
 † 1232 = Helga
 Ásgrímsdóttir.
4. a. Ásgrímr Bergþórss., † 1256 b. Ingibjörg Bergþórssd. = Einarr auð-
 = Margrét Þorbjarnard. Gils- maðr í Vík.
 sonar.
5. a. Brandr. b. Bergþórr. c. Þorgrímr
 Einarsson á Stað.

xiv. Vallverjar.

1. Ormr inn auðgi Úlfs s. hvassa í Húsagarði.
 2. Áskell Ormss. í Húsagarði.
 3. Brandr Áskelss. á Völlum (iðrum) 3: *Valla-Brandr* = Þórriðr Ás-
 nyjard, Flosasonar ins norræna.
 4. a. Eilífr Valla-Brandss. = Halldóra Ormsd. ins ánauðga Herjólfssonar.
 4. b. Flosi Valla-Brandss. = Guðrún Þórisd. Skeggbroddasonar.
 5. a. Kolbeinn Flosas. + Guðrún = Sæmundr inn fróði.
 5. b. Bjarni Flosas.
 6. Bjarni prestur Bjarnas., † ²⁹/₆ 1181 = Halla Jörundard. Gunnars-
 sonar og Guðrúnar Þorsteinsdóttur rangláts.
 7. a. Guðrún Bjarnad. = { Þorvarðr auðgi Ásgrímss.
 Þórðr Sturluson.
 7. b. Guðrún Bjarnad. = Einarr Bergþórss.
 7. c. Helga Bjarnad. 3 Sighvatr Sturlus. + Sigríðr = Styrmír Þórisss.
 7. d. Torfi prestur Bjarnas. Grímr Ingjaldsson.
 7. e. Einarr bróðr Bjarnas. Þórkr á Baugstöðum. Einarr í Kallaðarnesi.
 7. f. Flosi pr. Bjarnas. = Ragnhildr. Herðis = Oddr. Hallkatla = Hrafn
 Sveinbjarnars.
 8. Nikulás Oddss.
 8. a. Bjarni. b. Einarr. c. Halla d. Þórdís e. Valgerðr
 = Vilhjálmr = Philippus = Ólafr tottr (Arn-
 Sæmundars. Sæmundars. Þórss.).
 9. Erlendr sterki.
 10. Haukr lögmaðr.

xv. Kyn frá Þorleifi skeifu.

1. Þorleifr skeifa = Þórriðr Sturlu dóttir og Álafar (= Ingjaldr Halls-
 son á Skarfsstöðum).
 2. Dufgús Þorleifss. b. Jón krókr prestur c. Svertingr Þor- d. Hróðbjarnr.
 = Halla Bjarnard. = Halldóra Þor- leifss. í Hvammi.
 gilsd. Gunnsteins-
 sonar.
 3. Steinarr 3. Þorgeirrstafs-
 Svertingss. endi, † 1234.

3. Svarthöfði Dufgúss. b. Kolbeiun grön c. Björnu kægill d. Björn drumbr
= Herdis Oddsd. Álas. † ²¹/₂ 1254. † 1244. i Hjarðarholti.
4. Björn Svarthöfðas. b. Óli Svarthöfðas. = Salgerðr Jónsd. úr Ási.
|
5. Gizurr galli Bjarnars., 5. Steinunn Ólad. († 1361) = Haukr
† 1370. = Þórríðr Ög- Erlendsson.
mundard. úr Bæ.
6. Hákon Gizurarson í Viðidalstungu.
7. Jón Hákonarson. b. Guðný Hákonard. = Árni Einarsson í Auðbrekku.
|
8. a. Guðný Jónsd. = Sveinn Berg- Þorleifr Árnason.
þórsson.
8. b. Helgi Jónsson = Margrét Þorleifsd.
b.
1. Marteinn.
2. a. Þorleifr Marteinnss. b. Ólafr staði Marteinnss.
= 1. Halldóra Kolbeinsd. 2. Ingibjörg Árnad.
3. Margrét = Helgi Jónss. |
3. Solveig Ólafsd. 3. Þuríðr Ólafsd.
= Sveinn Bjarnars. = Guðmundr Þor-
láksson.

xvi. Lundarmenn.

a.

1. Þorsteinn Egilsson Skallagrimssonar.
2. Skúli Þorsteinss. að Borg = Bera Ormsd. b. Hrífla Þorsteinss. = Mæfa
Kodranss. Þorvarðs d. ius stór-
höggva Ásgeirss.
3. Egill Skúlason. 3. Egill Hríflus.
4. Halldórr Egilss. 4. Skúli Egilss. (= d. Þórðar pr.
lundarskalla
Sigurðars. og
d. Bergþórs
Kollssonar
Kjallakss.)
-
5. a. Þórðr pr. Skúlas. = Valgerðr Markúss d. Skeggjas. b. Einarr prestur
6. Böðvarr Þórðars. í Görðum = Helga Þórðard. Skúlas.
Magnússonar.
7. Þórðr pr. Böðvarss. í Görðum † 1220. b. Guðný, móðir c. Guðrán.
Sturlu sona.
8. Þorleifr í Görðum, † 1257. b. Böðvarr í Bæ † 1264. c. Markús á Melum.
|
8. a. Högni. b. Þórðr. 8. Snorrilgm. † 1313.
9. Járngerðr 9. Þorsteinn bóllótt,
= Erlendr † 1351.
| Ólafss.
10. Valgerðr.

UM ÍSLENZK MANNANÖFN

eptir

Jón prest Jónsson.

Varðar mest til allra orða
undirstaðan rétt sé fundin.
Lilja.

Löndum vorum hefir stundum verið borið á brýn, og það með fullum rökum, að þeir væri farnir að leggja minni hugð en skyldi til hinna fornu og þjóðlegu mannaheita, en hafa meiri mætr á útlendum nöfnum, og ekki sízt á ófimlegum nýgjörvingum. Orsakirnar til þessa geta verið margar, svo sem nýjungagirni, fáfræði og aflöguð fegrðartilfinning, er fellir sig betr við útlent en innlent, nýtt en fornt, án þess að gjöra sér grein fyrir hvort betra sé. En eins og flestum hinum betri mönnum kemr saman um það, að vér eigum að leggja rækt við tungu vora og þjóðerni, eins virðist það liggja beint við, að vér ættum að gjöra oss far um, að halda í heiðri hinum fornu íslenzku mannanöfn-um, þegar þau eru jafnframt fögr og þjóðleg, en láta ekki als konar óþjóðanöfn og ný smekkleysisheiti rýma þeim úr sæti. Til þess að almenningr fái glöggva hugmynd um þetta, þarf hann að fræðast um eðli, uppruna og þýðingu hinna íslenzku mannaheita, en um þessi atriði hefir fátt verið ritað á vora tungu, þótt frændþjóðir vorar eigi ýms rit þess efnis, og því hefi eg ráðizt í að semja ritgjörð þessa og kynt mér margt í því skyni, er að málinu lýtr og um það hefir skráð verið.

Hið elzta rit af þessu tagi meðal germanskra þjóða er nafnakver (»Namenbüchlein«) hins fræga höfundar siðbótarinnar, Marteins Lúthers, en hið yfirgrípsmesta og efnisríkasta mun vera »Altdeutsches Namenbuch« eptir dr. E. Förstemann, sem nær þó að eins yfir hinar þýzku nafnmyndir, en sleppir hinum, er tíðkuðust á Norðrlöndum og hjá Forn-Englum eða Engilsöxum, sem komnir voru frá takmörkum Þýzkalands og Norðrlanda, og

töluðu í fyrstu ýmsar mállýzkur, er sumum svipaði meir til norrænu, en sumum til þýzku. Eg hefi hér mest farið eptir nafnaritgjörð P. A. Munchs í »Norskt Maanedsskrift« III. (1857) sem tekr bæði forn-ensk og forn-þýzk nöfn til samanburðar við hin norrænu. Auk þess hefi eg haft fyrir mér: O. Nielsen: Old-danske Personnavne. Kh. 1883; Lundgren: Personnamn från medeltiden (Svenska landsmålen X. 6, bls. 3—86), 1892; Bent Støylen: Norske døbenavne. Kr. 1887, og ýmislegt fleira.

Skal eg taka það fram í upphafi, að þegar eg tala um íslenzk nöfn, á eg ekki einungis við þau, sem tíðkast hafa hér á Íslandi, heldr kalla eg þau nöfn ýmist íslenzk eða norræn, sem eiga kyn sitt að rekja til hinnar íslenzku (norrænu, forn-»dönsku«) tungu, er töluð var í fornöld um öll Norðrlönd, og eru samkvæm eðli og anda þessarar ágætu feðratungu vorrar. En eigi get eg hér minzt á nærri því öll íslenzk nöfn, sem finnast í fornum ritum, og hefi því einkum tekið tillit til þeirra, sem nú eru tíðkanleg, eða verið hafa til skams tíma samkvæmt Landshagsskýrslum I. 514—569, og V. 360—362, og sömuleiðis minnst eg stuttlega á nokkur útlend nöfn, sem tíðkast hér nú eða hafa einhvern tíma tíðkast.

Allmikil vandkvæði eru opt á því, að segja með vissu, hvaða þýðing hafi upphaflega legið í ýmsum mannaheitum, og það því fremr, sem margar hugmyndir forfeðra vorra eru oss nú lítt eða ekki kunnar. Það má vel vera, að mörg nöfn, sem oss virðast nú undarleg, hafi átt alveg eðlilegar rætr í fornum átrúnaði og týndum godsögum, en það er harla margt, sem oss er óljóst í þessum efnum. Svo er og þess að gæta, að sum nöfn, sem norræn sýnast í fljótu bragði, geta samt verið útlend að uppruna, þvíáð fornmennt höfðu þann sið, að víkja við útlendum nöfnum eptir sínu máli. En þó má optast benda á það, af hverjum stofnordum nöfnin sé afleidd eða samsett, og síðan má einatt færa talsverðar líkur til þess, hvað þau þýði. En varla þarf að búast við, að ákveðin merking finnist í hverju (samsettu) nafni, því að mörg munu vera svo til komin, að ætt-nöfnum hefir verið breytt á ýmsan veg, og stofnar skeyttir saman með tilliti til nýrra nafna, er við ættina hafa tengzt, eða annara atvika (sbr. G. Storm í Ark. IX, N. F. V. 199). Getr það verið mjög fróðlegt, að bera hin íslenzku mannanöfn saman við mannanöfn annara þjóða, einkanlega þeirra, sem oss eru skyldastar, svo sem eru hinar germönsku þjóðir, en svo líka

hinna, sem fjarskyldari eru, t. d. Rómverja og einkanlega Grikkja, sem að sumu leyti eru ekki ósvíplík vorum fornu nöfnum að merkingu og samsetningu¹). Jafnan eru hin íslenzku mannanöfn, eins og önnur germönsk nöfn, annaðhvort nafnorð eða einkunnir að upphafi, en engin dæmi veit eg til þess, að forfeðr vorir hafi nokkurn tíma haft málsgreinir fyrir mannaheiti, eins og Gyðingar gjörðu, sem oss er fullkunnugt af ritningunni.

Sérhvert mannsnafn er, eins og öll önnur orð, annaðhvort sprottið af einum orðstofni, og kallast þá ósamsett, eða skeytt saman af fleirum og kallast þá samsett, en einatt eru hinir sömu orðstofnar í samsettum nöfnum og ósamsettum, og eins eru bæði karla- og kvennanöfn optlega sprottin af hinum sama

¹ Hér er ekki rúm til að sýna þetta úákvæmlega, en þó má taka fáein dæmi, er benda á líkar hugmyndir. Mörg íslenzk mannanöfn eru upphaflega heiti dýra (1, t. d. Björn, Galti, Hafr, Hjörtr, Hreinn, Hrátr (Rútr), Kálfr, Mördur, Refr, Úlfr), fugla (2, t. d. Ari, Haukr, Hrafn. Már, Starri, Örn; Rjúpa, Svala), vopna (3, t. d. Bogi, Brandr, Fleinn, Geirr, Hjalmr, Hjör, Oddr, Skjöldr), eða annara hluta (4, t. d. Baugr, Bolli, Hallr, Ketill, Knötr, Steinn, Tindr); sum eru aprá dregin af þessum eða öðrum hlutaheitum (5, t. d. Barði, Bjarni, Árni, Geiri, Halli, Hjalti, Oddi, Skapti, Sörli), önnur eru upphaflega einkunnir (6, t. d. Ljótr, Svartr, Teitr) eða dregin af einkuunum eða lýsingarorðum (7, t. d. Atli, Fróði, Helgi, Helga, Ljúfa). og enn eru sum komin af þjóðanöfnum (8, t. d. Finn, Gautr, Saxi, Sámr; Finna, Sváfa), og sum eru upphaflega goðanöfn (9, t. d. Bragi, Váli; Dís, Gerður, Þrúður) eða dregin af goðanöfnum (10, t. d. Ási, Þórir; Ása, Þóra), auk þess sem goðanöfn eru einatt skeytt framan við ýmsa orðstofna (11, t. d. Ásmundr, Þórvaldr; Freydis, Þórve). Áþekkar nafnmyndanir má víða finna í grísku og enda latnesku, sbr. 1. grísku nöfnin: Kríós (hrútr), Leon (ljón), Lykos (úlfr), Moschos (kálfr), Polos (foli), Skylax (hvelpr), 2. Keyx, Aedon. 3. Þorax. 4. latnesku nöfnin: Marcus (hamar), Scipio (stafr). 5. grísku nöfnin Aetion, Hippías, Ktesias, Lynkevs. 6. Glaukos, Pyrrhos, Sisyfos, Sofron, Xupos. 7. Hieron, Levkon, Pyrrhías, Xaupías. 8. Maion, Foinix, Ion. 9. Hermes; Selene. 10. Dion, Dionysios, Apollonios; Artemisia. 11. Þeodoros, Þeognis, Diomedes, Diotima, o. s. frv. Sbr. ennfrems Homeros og Gist; Dryas og Viðarr; Kritias og Dómarr; Machaon, Ptolemaios og Hildir. Guunarr; Hypsignonos, Evgenes og Hákon; Learchos, Archelaos, Arcestratos og Haraldr, Valdarr; Klearchos og Hróaldr; Laomedon og Þjóðrekr; Nikarchos, Nikokreon og Sigrekr, Sigvaldi; Evboulos og Ástrádr; Eurykles og Viðkunr.

orðstofni. Er því nöfnum eigi skipað hér í neina flokka, heldr er hinum helztu stofnum nafna raðað niðr eptir stafrofsröð, og síðan talin hin helztu nöfn, samsett og ósamsett, karla- og kvenna-heiti, er af hverjum stofni eru sprottin. Fremri hluti samsettra nafna er hér kallaðr forliðr, en síðari hlutinn viðliðr.

1. **Aðal-** táknar (góð) einkenni, göfgi, ágæti, yfirburði. Nöfn þau, er byrja á þessum orðstofni (t. d. Aðalmundr, Aðalsteinn; Aðalbjörg, Aðalheiðr o. fl.) eru eigi norræn að uppruna, heldr eiga þau kyn sitt að rekja til Forn-Engla, er tíðkuðu mjög slík nöfn, svo sem Æðelbriht, Æðelred, Æðelstan, Æðelburh, Æðelþryð o. m. fl., og sum kunna að vera komin til vor frá Þjóðverjum, t. d. Aðalheiðr (Adelheid), en eigi eru þau í neinn stað ósamkvæm eðli tungu vorrar; að eins verðr að varast þá vitleysu, að skeyta saman við þau hebresk nöfn eða grísk, eins og þegar Þingeyingar hafa búið til Aðaljón, og Aðalþétr, því að slíkt eru hlægilegar málleysur. Ekkert nafn af þessum stofni hefir verið mjög tíðkanlegt hjá oss, nema Aðalbjörg, sem er algengt í norðaustrluta landsins. Aðalsteinn og Aðalbrandr finnast hér á 13. öld (Bisk. I. 671—701).

2. **Ag-**. Af þessum stofni, er kemr fram í orðinu *agi* (ófriðr, ótti, sem hefir ef til vill annars líka verið nafn út af fyrir sig, sbr. Ózurr Agason, Hkr. 201 bls. Ól. s. Tr. 99. kap.) virðast nokkur nöfn vera dregin, sem hafa í voru máli tekið við hljóðvarpi, t. d. Ögmundr, Ögvaldr, Ögurr, og styrkist þetta af samanburði við samsvarandi þýzk nöfn, (þar sem hljóðvarpið vantar), t. d. Agimund, Agimar eða Agomar; Agihild eða Agohild. Ögmundr er hið eina af þessum nöfnum, sem tíðkast nú hér á landi, og er þó ekki mjög algengt. Af sama stofni mun nafnið Egill vera runnið, og kemr hið upphaflega hljóð þar fram í hinu forna þágufalli: »Agli«. Egill merkir þá þann, sem vegr ófrið eða ótta, og var það hæfileg hermannskenning, enda var Egill bróðir Völundar, nafnfræg hetja og ægileg fyrir jötna í hinum fornu germönsku goðsögnum (Victor Rydberg: Germ. Myth. I. 642—674). Eðnfremr virðast nöfnin Ögn og Agnarr vera af þessum eða skyldum stofni (Agin- á þýzku, sbr. agn-dofa), og finnast þau bæði enn hér á landi, þótt fátíð sé (einkum Ögn, þ. Agina, Agna). — Af þessum rótum er runninn mikill fjöldi gotneskra, þýzkra og fornenskra nafna, svo sem Agimar (fr. Aymar), Agihard (Eckhard = Eggert?); Agilhard (Eilert), Agilulf (svo hét ættfaðir Agilolfinga, hinna fornu Bæjarahertoga,

og einn af Langbardakonungum † 615); Aginhard (Eginhard, Einhard, svo hét nafnkunnr sagnaritari, um og eptir daga Karls mikla), Aginhar (Eginhar = Agnarr). Fornensku nöfnunum Ægelbriht, Ægelric, Ægelfled og Ægelþryð virðist vera blandað saman við Æðelbriht o. s. frv.

3. Al- virðist stundum vera sama sem Alfr- (Álf-), t. d. í Aldís, sem er líklega sama nafn og Álfðís, að minsta kosti er Álfðís hin barreyska, kona Ólafs feilans í Hvammi, kölluð ýmist Álfðís (Ln.) eða Aldís (Grett. Áldís). Þetta nafn er eigi mjög fátítt nú á dögum; algengast hefir það verið í Árnessýslu. Ennfremr kynni Alrekr að vera s. s. Álfrekr (fe. Ælfric), en þó er það óvist, því hitt liggr eins beint við, að það sé sama nafn og hið gotneska Alarik (alsvaldr, alsráðandi) og dregið af einkunninni allr¹). Annars koma slík nöfn eigi fyrir í íslenzku, en eiga heima hjá Gotum og Þjóðverjum (Alaprius, Alebrand). Sömu-leiðis eru þau nöfn komin frá þýzkum þjóðum, þar sem Al- er dregið saman úr Adal- (Adel-), sem er s. s. Æðel- hjá Forn-Englum og Aðal- hjá oss, t. d. Albert, upphafl. Aðalbert (af adal = göfgi, og berht = bjartr, ljós, á íslenzku Aðalbjartr). Eins er spænska nafnið Alfons (Alfonso, Alonzo, Afonso) komið af adal og fons = fúss (upphaflaga Adalfuns, Adelfonso).

4. Álf- (upphafl. Alfr) var algengt nafn í fornöld, og finst enn hér á landi, þótt það sé nú orðið fátítt. Þýðingin er auðskilin: huldumaðr, ljúflingr, og á hugmyndin um álfa rót sína í goðsögnum, þar sem Álfar (Ljósálfar) koma fram jafnframt Ásum og Vönum. Álfheimr var ríki Freys (Grimn. 5). Eins og dæmin sýna, er stofn þessi hafðr bæði í forlið og viðlið samsettra nafna²), en þeim nöfnum, sem endast á -álfr, er stundum blandað saman við þau, sem endast á -úlfr, (Þórálfr og Þórólfr) enda þótt orð þessi sé hvort öðru óskyld að uppruna. Fá nöfn þessa stofns eru nú tíðkanleg hjá oss, og varla önnur en karl-

¹ Alrekr er nefndr einn af Ynglingum (Yngl. 23), og nafnið finst hér á landnámstíð (Ln. III. 11, IV. 1), en hverfr síðan. Í Svipjóð finst það á rúnasteinum (Alrikr, Dietr.). Alfrekr, Alfrik á fornum peningum (ON.; Dietr.) virðast vera s. s. enska nafnið Ælfric.

² Kvenkyns-myndin af viðliðnum -alfr er -elfr, og finnast nokkur kvennanöfn með þeim viðlið á sænskum rúnasteinum (Fridelfr, Gunnelfr, Ragnelfr o. fl., sjá Dietr.) en fá hér á landi, og varla annað en Þórelfr (Ln. II. 18: móðir Þorgeirs Hávarssonar) er síðar hefir orðið að »Þórelfa«, sem tíðkæzt hefir til vorra daga.

mannsnafnið Álf, og kvennanöfnin Álfðis, Álfheiðr, Álfhildr, Álftrún, flest mjög fátíð, þótt þau virðist fara miklu betr í íslenzku máli en mörg útlend nöfn og nýgjörvingar, sem meira eru í tízku. Forn-Englar höfðu fjölda nafna, sem byrjuðu á Alf- eða eptir þeirra máli Ælf-, t. d. Ælfgar, Ælfhelm, Ælfred (Elfráðr, nú Alfred), Ælfrie, o. s. frv. — Ælfifu (= gjöf álfa) afbökuðu Norðmenn og gjörðu úr því »Álfifa« (svo nefndu þeir frilla Knúts ríka, móður Sveins Noregskonungs (1030—35), en faðir hennar er nefndr í sögum vorum »Álftrún jarl« (Hkr. 503, Ól. s. h. 252) sem sýnist vera afbökun úr hinum réttu nöfnum for-eldra hennar: Ælfhelm og Wulfrun). Ælfwine varð hjá Norðmönnum Álfvini (Hkr. 149, Ól. s. Tr. 33), og er það sama nafn og fþ. Alboin, en svo hét konungur Langbarða, er fór með þá til Ítalíu (568).

5. **Arin-**. Þessi orðstofn er stundum hafðr í samsettum nöfnum bæði sem forliðr og viðliðr. Arinn þýðir (upphafi. stall, þá eldstall —) eldstó, og jafnframt heimkynni. Eigi eru það mörg nöfn, sem af þessari rót eru runnin, og finnast varla hér á landi önnur en Arinbjörn, sem þó er mjög fátítt, og Þórarinn, sem má heita algengt. Í fornum ritum finst og Álfarinn (Ln. II. 6, 8). Hvort konunafnið Arna, sem stendr í Kristnisögu (Bisk. I. 32) og hefir líka verið tíðkað á seinni öldum, þótt það sé nú lagt niðr, kemr af »arinn« eða »örn«, er óvíst¹); þótt hið fyrra sé öllu líklegra, eptir hinn samsetta nafni Þórarna, sem nú er venjulega afbakað í »Þóranna«, og lítr þá svo út, sem þar sé Þórs-nafn skeytt framan við hebreska nafnið »Anna«, en slíkt ætti eigi að tíðkast, heldr ætti menn að segja og skrifa: Þórarna (sbr. Ln., víða).

6. **Arn-** er mjög algengr orðstofn í forlið samsettra nafna, og eru mörg af þeim nöfnum tíðkanleg meðal vor, svo sem karlmanna-nöfnin Arnbjörn, Arnfinnr, Arngrímr, Arnkell, Arnljótr, Arnóðr, Arnór, Örnólfr, og kvennanöfnin Arnbjörg, Arnðis, Arnfríðr²), Arngerðr, Arngunn, Arnheiðr, Arnlaug, Arnleif³), Arnþóra, Arnþrúðr, en öll eru þau fremr fátíð, nema Arngrímr, Arnðis og Arnfríðr, er þó geta eigi heitið algeng. Þau eiga þó skilið, að

¹ Hvort þetta nafn komi fyrir í Kristnis. yfirhöfuð, er óvíst; smbr. Hauksbók s. 148 með aths. F. J.

² »Atfríðr« (Lhsk. I. 544) virðist vera afbökun úr Arnfríðr.

³ Alleif (s. st. 542) er líklega latmæli fyrir Arnleif.

þeim sé meiri gaumr gefinn, því að öll eru þau þjóðleg og gerðarleg. Þau eru dregin af heiti arnarins, enda var Örn líka karlmannsnafn í fornöld, en ekki haft sem viðliðr í samsetningum, nema ef vera skyldi í hinu fátíða nafni Veðörn (Ln. II. 29), sem þó má vera að réttara sé að rita Véþorn (sbr. sænska nafnið Gerthorn, Lundgr. 63. bls., og jötunsnafnið Bölþorn, Hávam. 140). Það er nú (fyrir löngu) lagt niðr, að nota Örn sem mannsnafn, og verður naumast tekið upp aptr, enda hefir orðið örn nú breytt kynferði, og er orðið kvenkent. Aptr á móti er annað karlmannsnafn (af sama stofni), sem er líka arnarheiti, tíðkanlegt enn í dag, nl. Ari, og sömuleiðis er hið algenga nafn Árne (upphaflega Arni) dregið af Örn (líkt og Bjarni af Björn). Ari var ætt nafn í Reyknesinga-kyni í fornöld (Ln. II. 22) og síðar frægt af Ara fróða, en Árne mun einna fyrst koma fram í Arnunga- eða Arnmaðliuga ætt í Norðgi, er var sérstaklega auðug af samstofna nöfnum (sbr. Fagrsk. 146. bls. og Hkr. 341., 492. bls. Ól. s. h. 116., 240. kap.). Hjá þýzkum þjóðum finnast mörg nöfn, er byrja á Arn-, svo sem Arno, Arnold, Arnulf o. s. frv. Arnold er á frakknesku orðið að Arnaud, og er alt sama nafnið og Arnaldr, sem nú er lagt niðr hjá oss, en var tíðkanlegt í fornöld, sem ýms örnefni votta (Arnaldstaðir í Skriðdal, Ln. IV. 3, sem nú eru ranglega nefndir Arnhildstaðir og jafnvel Arnhólsstaðir). Arnaldr hét Íslendingr sá, er menn ætla að sagt hafi Saxa, sagnaritara Dana, ýmsar merkilegar fornsögur, er finnast í bók hans, og sumar þeirra hvergi annarsstaðar. Líklega er hann sami maðr og Arnaldr Þorvaldsson, er talinn er í Skáldatali meðal skálda Valdamars Danakonungs Knútssonar (1154—1182).

7. Atli er fornt nafn og hermannlegt, sem enn er tíðkað sumstaðar hér á landi, og ætti að vera almennara. Það er komið af lýsingarorðinu atall (sem með greininum verður »(hinna) atli« og þýðir það »harðleggr, harðvítugr«, svo sem segir í Rígsþulu: »Svein ól Móðir | silki vafði | jósu vatni | Jarl létu heita | bleikt var hár | hjartir vangar | ötul váru augu | sem yrmlingi.« Nafnið átti því vel við höfðingja og hermenn (jarla), sem höfðu hvast og harðlegt augnaráð. Attila (á sp. Etzel), Húnakonungur, var kallaðr Atli af Norðrlandabúum. En nú voru Húnar mongólsk þjóð austan úr Miðasíu, og mál þeirra eslaust als ólíkt norrænni tungu, en líklegt þykir, að Gotar, sem voru meginþjóðin í ríki Attilu, hafi í virðingarskyni gefið honum þetta nafn, sem er

dregið af gotneska orðinu *atta* (faðir), eins og *Wulfil* af *wulf* (úlfr). »Atli« getr ekki verið skylt þessu orði, sem finst eigi í norrænu, heldr munu forfeðr vorir hafa blandað saman nöfnunum *Attila* og *Atli* sökum hljóðlíkingarinnar, þótt þau hefði ólíkan uppruna og þýðingu. Atall kemur fyrir sem sækunungsheiti, og er þar einkunnin óbreytt höfð fyrir nafn.

8. **Auð-.** Af þessum orðstofni eru eigi allfá nöfn dregin, og er auðlegðar- (eða auðnu-) hugmyndin grundvöllr þeirra. Nú eru eigi önnur tíðkanleg hjá oss, en karlmannsnafnið *Auðun* og kvenmannanöfnin *Auðbjörg* og *Auðr*, en mörg fleiri tíðkuðust í fornöld, t. d. *Auðgils*, *Auðúlfr*, *Auðhildr*, og væri ekkert á móti, að taka sum þeirra upp apr. Alveg samsvarandi Auð- var *Ead-* í fornensku, (eðig þýðir: »auðigr«) og var það haft í mörgum mannanöfnum, sem tíðkast enn á Englandi, en í ný-ensku er það orðið að *Ed-*. *Auðgils* var á fe. *Eadgils*, og *Auðun* (eiginl. *Auðvin*) *Eadwine*, *Eadwin* (*Edvin*). Eptir því ætti líka *Eadweard* (*Edward*), *Eadmund* (*Edmund*), og *Eadgar* (*Edgar*) að vera á vora tungu *Auðvarðr*, *Auðmundr*, *Auðgeirr*, en þau nöfn voru ekki tíðkanleg hjá forfeðrum vorum (þó finst *Auðmundr* sem sækunungsheiti og á sænskum rúnasteinum), en af því þýðing hinna ensku nafna var þeim óljós, reyndu þeir að fara sem næst hljóðinu og sögðu: *Eatvarðr* (*Játvarðr*), *Eatmundr* (*Játmundr*), *Eatgeirr* (*Játgeirr*, og finnast jafnvel Íslendingar á 13. öld með því nafni, svo sem *Játgeirr* skáld *Torfason*, er var með *Skúla* hertoga *Bárðarsyni*). Þjóðverjar höfðu *o* í staðinn fyrir *au*, og sögðu því *od-* fyrir *auð-*. Hjá þeim finnast nöfnin *Odwin* (= *Auðun*), *Odgar*, *Odward* (á ítölsku *Odoardo*), *Odwachar* (*Odoachar* = *Auðvagr*, sem var nafn höfðingja þess, er kollvarpaði hinu rómverska keisaradæmi). Nafnið *Auðun* var líka til hjá hinum fornu Langbörðum, því að faðir *Alboins* hét *Auðvin* (á fe. *Eadwine*, sem *Widsið* (fornensk kappapula) segir: »Swyle ic wæs on Eatule | mid Ælfwine | se hæfde mon-cynnes | mine ge-fræge | leohteste hond | lófes tó wyrcenne | heortan un-hneaweste | hringa ge-dáles | beorhtra beaga | bearn Eadwines« p. e. Ek kom einnig | til Ítalíu | var með Álfvina | allra manna | þann vissa'k lofðung | lofsælastan | milding mildastan | mætra hringa | bjartra bauga | bur Auðunar). Eins og hin fornensku nöfn af þessum stofni hafa nokkuð breytzt og stytzt, eins hefir snemma farið um sum af hinum norrænu, svo sem *Auðgils*, sem virðist hafa (stundum) orðið að *Adils*, því að hin fornenska *Beowulfskviða* nefnir »Eadgils sunu Ohtheres«.

Svíakonung, og er það sjálfsagt sami maðr og Aðils Ottarsson Uppsalakonungr í Yng. Í Fas. (V. Á. III. 416. 429) finst kvenmannsnafnið Eðný, og er það líklega s. s. Auðný. (Af því kynni aptr að vera dregið (sem gælunafn) kvenmannsheitið Edda í Herröðs sögu og Bósa, Gefn III. 2. bls. 3.). Hafi til verið í norrænu kvenmannsheitið Auðlinn (sbr. Jólinn, Sigrinn), þá gat það vel orðið að Eð-linn, og því nafni (eða Ey-linn, Ei-linn) gat svo verið ruglað saman við hið gríska Elfnar-nafn, sem kemr undarlega fyrir sjónir í fornum íslenskum attartölum (Ln. III. 9) og örnefnum (Elfnuhólmr í Þórðar s. hreðu, 10. kap.). Ósamsett nöfn af stofninum Auð- eru karlmannanöfnin Auðr (Ln. I. 21., sjaldhaft) og Auði (á þ. Odo, á fr. Eudo, Eudes), og kvenmannsnafnið Auða (í goðsögnum (Sigrdr., Helr.) og á (sænskum) rúnasteinum. Dietr.). Kvenmannsnafnið Auðr er öllu líklegra að sé afbökun úr Unnr (Uðr)¹, að minsta kosti er Auðr hin djúpaúða landnámskona nefnd Unnr í Laxd (Qþr hjá Ara í Íslb.), og má vera að nafnið og viðrnefnið hafi þar haft áhrif hvort á annað, svo að Uðr en djúpuúða (= djúpugaða, djúpvitra) hafi með tímanum orðið »Auðr hin djúpaúða«, af því að menn hafi haft auðlegð hennar í huga. Í Fas. I. 370. V. Á. I. II. 115—121 (»Sögubr.«) er nefnd önnur eldri »Unnr (Auðr) en djúpuúða«, dóttir Ívars víðfaðma, og er líklegt, að landnámskonan hafi fengið nafn sitt eða að minsta kosti viðrnefnið frá henni, með því að Óleifr hvíti, (seinni?) maðr hennar, var kominn af ætt Ívars víðfaðma, og enda hugsanlegt, að Auðr kona hans hafi verið það líka í einhverja kynkvísl, þar sem móðir hennar (Yngvildr) var upplenzk, og ef til vill (Vélaug) amma hennar líka, en ríki þeirra niðja Ívars víðfaðma náði til Upplanda og Vikrinnar.

9. a. Ás-. Guðir hinna fornu Germana hétu Æsir (í et. áss, á gotn. ans), svo sem alkunnugt er, og eru mörg mannanöfn, bæði karla og kvenna, dregin af þessu orði, en aldrei er það haft fyrir mannsnafn út af fyrir sig, og varla finst það heldr nokkur tíma í viðliði samsettra nafna², en því optar í forliði. Nöfn þessi eru ágæt fyrir aldrs sakir og fegðar og standa í nánú sambandi við hinn forna átrúnað forfedra vorra, því að sá, sem var kendr við ás, mun hafa verið helgaðr goðunum eða

¹ Þetta er þó alls óvist og jafnvel ekki líklegt.

F. J.

² Þó finst »Unás« í Sverrissögu og á fám öðrum stöðum (sjá síðar).

skoðaðr sem gjöf þeirra. Af þessum nöfnum eru sum tíðkanleg enn, (svo sem karlmannsnöfnin Ásbjörn, Ásgeir, Ásgrímr, Áskell (fátítt), Ásmundr, Ásvaldr; og kvennanöfnin: Ása, Ásbjörg (fátítt), Ásdis, Ásgerðr, Áslaug, Ásný (fátítt), Ásvör (fátítt) en ekkert af þeim má heita algengt nema Ásmundr, og væri þó vert að halda þeim uppi, og eins að taka sum sem lögð eru niðr, svo sem Ásbrandr og jafnvel Áslákr, sem nú er farið að smeygja sér inn hjá oss í hinni aflöguðu mynd Axel, sem komin er upp hjá Dönum, er mál þeirra tók að breytast. Í fornöld voru nöfn þessi borin nokkuð öðruvísi fram hjá Dönum (og jafnvel Svíum) en hjá Íslendingum — þeir sögðu nl. ekki Ása, heldr Æsa, (þó finst Ása í dönskum ritum (O. N.) og á sænskum rúnasteinum Dietr.) ekki Ásbjörn, heldr Æsbjörn (nú á d. Esbern, Esben), ekki Áskell, heldr Æskell (Eskil) en Áslákr (upphafi. Ásleikr), varð hjá þeim að Axel, og því nafni ætla sumir að hinn víðfrægi Absalon erkibiskup hafi heitið í upphafi, en breytt því að síð margra klerka á þeim dögum, og nefnt sig hebreska nafninu Absalon (eiginl. Absalom o: friðar faðir), er stóð í helgum ritningum, og líktist nokkuð hinu þjóðlega nafni hans (sbr. Illugi prestr á Breiðabólstað í Vestrhópi »öðru nafni Ilarius« Bisk. I. 790)¹. Aðrir ætla, að Axel sé stytting úr Absalon. Samstofna nöfn finnast í hinum fornþýzku tungumálum, en þar er Ans- í staðinn fyrir Ás- í norrænu. Hinn fyrsti kristniboði á Norðrlöndum hét Ansgar (með latn. endingu Ansgarius), og er það alveg sama nafn og Ásgeir. Eins er Ansbrand s. s. Ásbrandr, Ansketel = Áskell₂ (upphafi. Ásketill); finst þetta síðast talda nafn jafnvel í frakknesku á vorum dögum (Anquetil) og á þar kyn sitt að rekja til Forn-Frakka, sem voru þýzk þjóð. Forn-Englar (Engilsaxar) sögðu ós fyrir ás. — Ansgarus (Ansgardus?) hét og ríkr maðr í Essex 1066, Mon. hist. Br. I. 869); voru t. d. til hjá þeim nöfnin Ósgar = Ásgeir, Óskytel = Áskell, Óswald = Ásvaldr, og hefir hin enska mynd þess nafns jafnvel tíðkast í norrænum ættum í fornöld (Ósvaldr Yxna-Pórissón (Ln. IV. 1) forfaðir Hofsverja í Vopnafríði).

9. b. **Ást-.** Sá orðstofn finst ekki í mörgum mannanöfnum að fornu fari, og kann vera, að þau eigi reyndar upptök sín

¹ Mörg dæmi má finna til þess, að klerkar voru stundum nefndir latneskum nöfnum í stað þjóðlegra, svo sem Arno erkibiskup í Salzburg (seint á 8. öld), öðru nafni Aquila (sem er þýðing á hinu).

að rekja frá Ás-; algengust eru kvennanöfnin Ásta og Ástriðr, en þó finnast líka í fornbókum karlmannanöfnin Ásti og Ástráðr. Nú eru og til nýgjörvingarnir Ásthildr, Ástrún, Ástprúðr o. fl., og virðast þeir ekki ósamkvæmir eðli málsins, meðan báðir stofnar eru íslenzkir. Orðið ást (fp. anst) ætla menn að dregið sé af sagnorðinu »unna«, en allir vita, að það þýðir elsku, og er þá elsku-hugsjónin undirrót þessara nafna, ef þau eru ekki samsett af Ás- með innskotnu »t«-i. Sumir hafa ætlað, að Ástriðr væri samsett af »ást« og -riðr, það er Fríðr, og »f« fallið burt; sennilegast er, að Ástriðr sé sama nafn og Ásfríðr (er finst á rúnasteinum, Dietr., sbr. húsfú = hústrú). Getr líka verið, að Ásta sé ekki annað en styttnafn (gælunafn), dregið af Ástriðr. Svíar og Danir sögðu Æsta fyrir Ásta, Æstriðr fyrir Ástriðr, Forn-Englar Óstrið (Ostryðe, Osþryð er þó líkl. heldr s. s. Ás-prúðr á norrænu).

10. Baldr er nafn eins af Ásum, og hafa einstöku menn hér á landi verið látnir heita svo nú á síðustu tímum, enda eru mörg nöfn tekin upp, er síðr skyldi, en eigi veit eg til þess, að það hafi verið haft sem mannsnafn út af fyrir sig í fornöld. Í samsettum nöfnum var það altítt hjá ýmsum germönskum þjóðum, hvort sem þá hefir verið haft tillit til guðsins Baldrs, eða hinnar upphaflegu merkingar orðsins: herra, drottinn (sbr. vísu Óttars svarta: »Fold verr *fólkbaldr* | fár má gramr svá | örnu reifir Óleifr | es framr Svía gramr«). En á Norðrlöndum var lítið um nöfn af þessum stofni, og finnast varla önnur í forn-máli voru, en Baldvin(i), sem virðist vera komið úr þjóðversku eða flæmsku, og Vilbaldr, sem kynni að vera komið úr forn-ensku (svo hét einn af landnámsmönnum, er kom hingað frá Írlandi og var írskrar ættar, Ln. IV. 11). Þó eru þessi nöfn als eigi ósamkvæm eðli íslenzkrar tungu, og ekkert á móti því að skoða þau sem íslenzk. Baldvin er ekki mjög fátítt nafn meðal vor, en hitt er nú ekki framar tíðkað. Apþr finst hér nafnið Reginbaldr, sem tekið er úr útlendum riddarasögum og vantar því endinguna, þótt það að öðru leyti gæti verið íslenzkt. Þjóðverjar höfðu mikinn fjölda af nöfnum þessum, svo sem Baldbrecht, Baldfred, Balderich (fr. Baudry), Balduin (fr. Baudoin), Ansbald, Gundebald, Hildebald, Ingobald, Wilibald, og kvennanöfnin Baldeflede, Baldetrude o. s. frv.

11. Barði (sjá síðar).

12. Berg- (Bjarg-, Björg-) er orðstofn, sem mjög er tíðk-

anlegr í íslenskum mannanöfnum, bæði ósamsettum og samsettum, og kemr þýðing hans fram í sagnorðinu: bjarga (o: frelsa, hjálpa). Karlmannsnafnið Bergr er beinlinis dregið af þessu sagnorði, og táknar þann, sem bergr (bjargar, hjálpar), sömu-leiðis kvenmannsnafnið Björg. Samsett nöfn af þessum stofni eru allmörg, og er hann bæði skeyttir framan og aptan við aðra orðstofna. Þó finnast fá nöfn í fornmálinu, sem endast á -bergr, og varla annað en Þorbergr, en nú er líka til Friðbergr og Ingibergr, og er ekki hægt að segja, að þau sé rangt mynduð. Aptr er því fleira til af nöfnum þeim, er -björg er viðliðr í, og eru sum þeirra meðal hinna algengustu kvennanafna hér á landi, svo sem Guðbjörg og Ingibjörg. Af samsettum nöfnum, þar sem þessi orðstofn er forliðrinn, eru þessi tíðkanleg í íslenzku bæði að fornu og nýju: karlmannsnöfnin: Bergfinnr, Bergsteinn, Bergsveinn, Bergþór, (Bergúlfr eða) Björgólfr, og kvennanöfnin: Bergljót, Bergþóra og Bjargey. Hið síðasta finst óviða nema í Ísafjarðarsýslu, enda hét svo í fornöld kona Hávarðs halta (Ís-firðings). Auk þeirra má telja nokkra nýgjörvinga, sem fæstir eru þó viðkunnanlegir, t. d. Bergvin (og Björgvin), Bjarghildr, Berglaug (og Bjarglaug), Bergfríðr, Bergþrúðr, og sumir óhaf-andi, t. d. Bergjón, sem er sambland úr norrænu og hebresku. Stofninn »berg« finst líka í þýzkum mannanöfnum, svo sem Gerberga, Ingoberga, Luitberga. Einnfremr kemr af sama stofni nafnið Birgir, sem nú er eigi framar tíðkað hér á landi, en var frægt í fornöld, einkanlega með Svíum (Birgir jarl † 1266)¹.

13. **Bjart-.** Þessi orðstofn, sem kemr fram í lýsingarorðinu »bjart«, á forn-ensku briht (beorht), í sumum fornþýzkum mállyzkum brecht, precht, en í öðrum bert, finst í mannanöfnum hjá öllum germönskum þjóðum, en einkanlega hjá Þjóðverjum og Forn-Englum. Hjá Englum tíðkuðust nöfnin Beorhtic (Brihtic), Ecgbriht (= Eggbjart), Sigebriht, Æðelbriht o. m. fl.; hjá Þjóðverjum Bertari, Bertold, Adalbert (Albert, Albrecht), Angilbert (Engilbrecht), Robert (Ruprecht), kvenmannanöfnin Bertha (Brecht), Bertrade, o. m. fl. En fá eða engin þessara nafna virðast upphállega eiga heima í norrænu máli, enda bera sum þeirra, sem nú tíðkast hjá oss, það með sér, að þau eru ekki af íslenzku bergi brotin, svo sem Albert (sem ætti að vera Aðalbjart) og Engilbert. Sum eru aptr íslenzkuleg, og ekkert

¹ Smbr. S. Bugge í Arkiv f. nord. filol. VIII, 8.

á móti að halda þeim uppi, t. d. Bjartmar, Bjartey, Dagbjart (— Dagobert), Hróbjart; Dagbjört, Sólbjört, jafnvel þótt fæst þeirra hafi eiginlega norrænan fornaldarsvip, nema helzt Bjartmar (sem finst í Herv. og Ln. II. 26).

14. Björn er mjög algengt karlmannsnafn bæði að fornu og nýju, og skilja allir hvað orðið þýðir, en hreysti-hugmynd mun og hafa legið í nafninu, enda merkir *beorn* á fornensku kappa (eins og eofer = villigöltr, wulf og freca = úlfr, R.: Beow. 146). Af því er aptr dregið karlmannsnafnið Bjarni, sem er líka eitt af vorum algengustu nöfnum, og kvenmannsnafnið Birna, sem er nú lagt niðr, og fjöldi samsettra nafna, þar sem Björn er viðliðr, svo sem Arnbjörn, Ásbjörn, Gunnbjörn, Hallbjörn, Sigbjörn, Snæbjörn, Sveinbjörn, Sæbjörn, Þorbjörn o. m. fl. Líka finst orðið í forlið nokkurra samsettra nafna, svo sem eru karlmannanöfnin Bjarnheðinn og Björnólfr, en í fornum kvennanöfnum íslenzkum veit eg ekki til að það finnist, þótt nú sé til ýms kvennanöfn, er byrja á því (Bjarnðís, Bjarney, Bjarnhildr o. fl.) en þau munu vera komin upp eigi als fyrir löngu, en geta þó ekki talizt rangmynduð. Í dönskum og þýzkum nöfnum er haft bern fyrir björn, t. d. Esbern, Sibern; Bernhard (á ísl. Bjarnharðr), Berngar (Berengar = Bjarngeir), Berngard (Berengard, Berengaria = Bjarngerðr). Orðið björn er eiginlega leitt af stofninum bir eða ber (berr hrútsheiti í SnE. = Bär á þ., bear á e.) og kemr hann fram í orðinu bera, sem þýðir s. s. birna (bjarndýr kvenkyns), og var haft sem kvenmannsnafn í fornöld, en finst nú að eins í hinu samsetta nafni Hallbera, sem er ekki mjög fátítt. Ásbera (Ln. Æ.) og Þorbera (Fær.), sem nú tíðkast ekki, samsvara karlmannanöfnunum Ásbjörn og Þorbjörn. Af sama stofni mun líka vera dregið karlmannsnafnið Bersi, sem algengt var í fornöld og er tíðkanlegt enn hér á landi. Það er líkl. gælunafn og þýðir alveg sama og Björn, nl. bjarndýr. Það er nú borið fram og skrifað Bessi, eins og fors er orðið að foss.

11. Barði. Þetta nafn er líklega dregið af barð = skegg, og ætti þá að tákna skeggjaðan mann, eða yfirleitt karlmann, líkt og Skeggi (sbr. eyjarskeggjar). Í Korm. er í vísu einni »bjarnólpumaðr« kallaðr: »(und) bjarnar barði« = loðinn sem björn, (sbr. Loðinbarði = Loðinkápr, jötunsnafn í Ísl. Þjóðs., og Þistilbarði (Sn. E.), hélugbarði, Sn. E., Nj. 125. k.). En af sama stofni er dregið orðið barða = öxi, því að neðri hyrnan var

hugsuð sem skegg á ðxinni, og er það ætlun sumra, að þjóð-flokkur sá, er Langbarðar nefndist, hafi fengið nafn sitt af því, að þeir hafi borið axir með löngum hyrnum, með því að vér vitum, að ýmsar þýzkar þjóðir tóku nafn af vopnum (Saxar af sax = eineggjað og stutt sverð, Frakkar af frakka = höggspjót). Barði gat því einnig þýtt þann, sem hefir ðxi að vopni, en ólíklegra er það en hitt. Nafnið er nú mjög fátítt meðal vor. Einstöku samsett nöfn eru dregin af þessum stofni, svo sem Hagbarðr, (Langbarðr)¹, Ráðbarðr, en eigi eru þau nú tíðkanleg meðal vor. Í þýzku (gotn.?) finst Agobard (svo hét einn erkebiskup í Lyon † 840). Svipað er nafnið Bárðr, sem alítt var í fornöld, og finst enn víðsvegar um land, þótt það sé ekki algengt. En varla mun það vera komið af þessum orðstofni (Barðfreðr = fp. Barfrid?), heldr er það dregið saman úr Bárðr (Ln. III. 16, sem ritað er í útlendum árbókum á latneska tungu Baretus, Baruthus), eins og Þórðr úr Þóroðr = Þórrðr, og mun vera sama nafn og hið fp. Patufrid, Badesfrid (Böðfreðr — Böðrðr — Báððr) sjá Ark. II. (1884) 245. bls. Annað nafn, sem líkt stendr á, er Bárekr (= Böðíkr = fp. Paturih), en það er nú fyrir löngu lagt niðr.

15. **Bogi** var fyrrum mjög fátítt nafn ósamsett, og veit eg ekki til að það finnist í fornsögum vorum nema á einum stað (Ln. III. 13, sbr. Sax. VIII. 426—28: Buchi = Bugi hjá O. N., Boge í Varend í Svp. eptir Lundgr.); algengari voru samsettu nöfnin í Finnbogi og Húnbogi, og er hið fyrra alítt enn í dag. Boga-nafnið er líka farið að tíðkast meðal vor nú á þessari öld, en finst helst í einni ætt (Boga í Hrappsey), sem það er komið í frá útlöndum (dregið af Boy, sjá Æliágrip feðg. J. P. o. s. frv. 27.), en ekkert getr verið á móti því að halda upp á það, með því að það er fallett og víðkunnalegt. Finnbogi táknar líklega upphaflega fínskan boga, og Húnbogi húnskan boga, sem munu hafa þótt í fornöld taka öðrum bogum fram að gæðum.

16. **Borg-** er náskyld stofninum berg (bjarg, björg), sem hefir áðr verið minzt á. Það þýðir upphaflega vörn eða vígi (sem bjargar manni) og lík er þýðing í berg og bjarg = klettr, enda voru borgir vanalega reistar á klettum (sbr. »Vor Guð er borg á bjargi traust«). Þegar borg er viðliðr samsettra nafna,

¹ Finst að eins í Gkv. II. 19.

er því stundum blandað saman við björg. Þannig er sama konan nefnd Valborg og Valbjörg í ýmsum hdr. Njálu, en þó er munr á þessum nöfnum, og kemr hann líka fram í þýzku (Sigiberga = Sig(r)björg, Sigiburg = Sigrborg, sbr. fe. *Ædelberge* og *Ædelburg*). En borg er almennara í dönskum og sænskum kvennanöfnum, björg aptr í norrænum (og íslenzkum). Þó finst borg líka sem viðliðr í einstökum nöfnum í Noregi og hér á landi, bæði að fornu og nýju t. d. Herborg, Svanborg (Ísl. A. † 1334), Vilborg (algengt nafn, ef til vill komið hingað frá Englandi með Vilborgu konu Þórðar skeggja, Ln. I. 10, sbr. fe. *Wilburg*), Valborg, og sömuloiðis eru mynduð af því bæði karla- og kvennanöfn, með því að setja það framan við aðra orðstofna: t. d. Borgarr, Borghildr, Borgný, sem öll tíðkast enn hér á landi. Nú finnast hér líka miklu fleiri nöfn, sem endast á borg, heldr en í fornöld, svo sem Aðalborg, Dýrborg, Finnborg, Hugborg, Sigrborg, Sólborg, Sæborg, sem öll eru íslenzkuleg, og hið hálf-útlenda nafn Elinborg (af gr. n. *Elín* = *Helena*, finst í Br-M.-s og fl. miðaldaritum).

17. Bót finst stundum í samsettum mannanöfnum, en kemr mjög sjaldan fyrir sem ósamsett kvenmannsnafn (Ln. V. 12), og eins er það fátítt í viðlið samsettra nafna, en algengara í forlið, t. d. Bótólfr, Bótey, Bóthildr. Þó virðast þessi nöfn lítt hafa verið tíðkuð hér á Íslandi í fornöld, en meira í Noregi (D. N.), og miklu meira í Svíaríki (Lundgr.), sérstaklega á Gotlandi (Lilj.). Hákon jarl Eiríksson († 1029) átti dóttur, sem sumir nefna Bóthildi (Knytl. 75. k. Fms. XI. 302), og var sonardóttir hennar Bóthildr drotning Eiríks Danakonungs hins góða, er var mjög ástsæl í Danmörku, og varð nafnið við það algengt hjá Dönum, er breyttu því eptir sínum framburði í Bodild, Bodil, varð svo seinna úr þessu Bóel, sem nú er komið, svona aflagað, hingað til Íslands, en ætti alveg að leggjast niðr, og hið rétta nafn: Bóthildr, sem líka er tíðkanlegt, að koma í staðinn. Bótviðr var nafn á helgum manni (hinum fyrsta innlenda kristniðða) hjá Svíum, og þessvegna algengt þar, einnig tíðkaðist þar Bóti, sem virðist vera gælunafn (Lundgr.).

18. Brandr — upphaflega heiti á vopni = sverðsbrandr — er tíðkanlegt mannsnafn að fornu og nýju, og enn algengara í viðlið samsettra nafna, en í forlið finst það sjaldnar að fornu fari, og varla hér á landi nema í karlmannsnafninu Bröndólfr (Ln. V. 11) sem nú er alveg lagt niðr, en aptr finnast nú kven-

mannanöfnin Brandrún og Bran(d)brúðr, sem eru þó fátíð, og óviðkunnanleg. Ekkert samsett nafn af þessum stofni er nú algengt meðal vor, nema Guðbrandr, en vert væri, að taka upp aptr nöfnin Ásbrandr, Valbrandr, Þorbrandr, sem bæði eru þjóðleg og gerðarleg. Í þýzkum mállyzkum eru ýms nöfn af sama stofni, t. d. Ansprant (Ansbrand), Liutprant (Liutprand, Ljóðbrandr), Hildebrant o. s. frv. Thankbrant (Dankbrand) hefir heitið hinn alkunni kristniboði hér á landi, er forfeðr vorir kölluðu Þangbrand, eptir þýzkum framburði, en réttara hefði verið að kalla hann Þakkbrand (sbr. Þakkráðr í Völkv. = Thankred, Dankrat).

19. Bryn- (og Brynj-) finst oft sem forliðr í samsettum mannanöfnum, og kemr þýðing þess orðstofns fram í ordunum brynja, brynhusa, brynþing o. s. frv., og er auðsætt, að nöfn þessi eru nátengd hernaði og vopnaburði. Brynjólfr er algengt nafn enn í dag, en önnur nöfn af stofni þessum eru nú fátíð, svo sem kvennanöfnin Bryngerðr og Brynhildr (á þ. Brunihild eða Brunehild). Í forneskjusögum finst og Brynjarr (brynjaðr hermaðr) — hefir enda tíðkast hér (sjá Árt. 39) — og Brynleifr er myndað á þessari öld (af Gísla sagnapul Konráðssyni). Öll þessi nöfn eru falleg og þjóðleg, og ættu að vera algengari en þau eru.

20. Búi var stundum haft sem mannsnafn í fornöld, en nú sjaldhaft og þýðir það s. s. bóndi (sá sem býr, búandmaðr). Búi hinn digri (Jómsvík.) er hinn fyrsti maðr, er vér þekkjum með því nafni, og mun það hafa verið algengara með Dönum og Svíum (Búi, seinna Bo) en með Norðmönnum og Íslendingum. En orðið er að öllu leyti íslenzkt, og nafnið er ekki lagt niðr hér á landi enn, enda væri miklu nær, að halda því uppi, heldr en hinu latneska nafni Rusticus, sem táknar líka bónda, en er bæði ljótt og óviðkunnanlegt, og ætti alveg að hverfa úr voru máli.

21. Böð- (eiginl. Böðv-, sem er stofninn í böð ǫ: orusta, eignarfall böðvar) var oft haft fyrir forlið samsettra nafna í fornöld, en nú er ekkert af þeim nöfnum, þar sem stofninn er óbreytt, tíðkanlegt, nema Böðvar, og munu hin þykja heldr forneskjuleg, en þó virðist ekkert á móti því, að taka sum þeirra upp aptr, t. d. karlmannsnafnið Böðmóðr og kvennanafnið Böðvildr, sem kunnugt er af Völundarkviðu. Forn-Englar höfðu líka nöfn af þessum stofni, t. d. Beaduhild (= Böðvildr), Beaduwulf

(Böðólfr), sem var líka til hér í fornöld, og stundum blandað saman við »Bótólfr« (Grett. 38). Beaduheard (Böðharðr) o. s. frv., sömuleiðis Þjóðverjar, Baduhar (= Böðvarr), Badufrið (Böðfróðr — sjá hér að framan), Baduwolf o. s. frv. Sumir fræðimenn hafa haldið, að fe. nafnið Beowulf, sem samsvarar Bjólfs-nafni hjá oss (Ln. IV. 5—6), væri dregið saman úr Beadowulf (Rønning: Beowulfskvadet 146—47), en það er fremr ólíklegt, þótt varla hafi enn tekizt að finna betri skýringu á forliðnum Beo-(Bj-). sbr. V. R.: Germ. Myth. II. 350.

22. **Daði** er fátítt nafn í fornritum og virðist lítt eða ekki hafa tíðkazt í Noregi (sbr. D. N.), en finst þó snemma á tímum, því að svo er nefndr einn sonarsonr Höfða-Þórðar (Daði skáld Bárðarson, Ln. III. 10) og seinna þekkjum vér einstaka mann með því nafni, svo sem Daða Starkaðarson, (D. I. I. 724), sem líklega hefir verið af ætt Brennu-Flosa, ef til vill sonr Starkaðar að Stafafelli og Rannveigar Marðardóttur (sbr. Nj. 25. og 117. kap.). Óljóst er mér hvað nafnið þýðir, en bera má það saman við sp. Tati og fd. Tade (á 12.—13. ö., O. N., sbr. örnefnið Thathathorp). Það er tíðkanlegt meðal vor enn í dag, og þó fremr fátítt, algengast í Dalasýslu, áttthögum Daða í Snóksdal (Safn I. 56 o. v. † 1563) og annara niðja Daða Dalaskalla, er verið hefir uppi öndverðlega á 15. öld (Esp. Árb. II. 3. 27).

23. **Dagr** er opt haft sem mannsnafn, bæði að fornu og nýju, og virðist vel til þess fallið. Það er stutt nafn og einfalt, en jafnframt fagrt og þjóðlegt, og ætti því að vera almennara en það er. Samsett nöfn af þessum stofni eru eigi mörg í forn-máli voru, en þó nokkur, svo sem karlmannanöfnin Dagfinnr og Svipdagr, og kvenmannanöfnin Dageiðr (eiginl. Dagheiðr), Dagný, Dagrún, sem öll væri vert að taka upp apr. Hjá hinum þýzku þjóðum finnast eigi allfá nöfn af sama stofni, t. d. Dagobert hjá Forn-Frökkum (Dægbeorht hjá Forn-Englum = Dagbjartr, sem nú tíðkast sumstaðar hér á landi), Adaldag, Liofdag o. fl. á Þýzkalandi.

24. **Dan** er eitt af þeim nöfnum, sem nátengd eru nöfnum heilla þjóða. Gömul munnmæli segja, að Danmörk dragi nafn sitt af Dan konungi, en hitt er sannlegra, að mannsnafnið Dan sé sprottið af þjóðarnafninu Danir, og líkt mun slíkum sögum optast vera háttað¹). Þetta sést ljósast af nafninu Hálf-

¹ Auðsætt virðist, að Roma (Róm) sé ekki dregið af Romulus, heldr

dan, sem samsett er af Dan og lýsingarorðinu »hálf«, alveg á sama hátt og þýzku nöfnin Halbtübing (hálf-þýringr) og Halbwalah (hálf-valskr maðr), og þýðir þannig upphaflega hálf-danskan mann, eða mann, sem er danskr í aðra ættina. Hið ósamsetta nafn Dan (Danr) kemr sjaldan fyrir meðal vor nema í godsögnum (þó finst það í Danmörku og Svíaríki á 13. og 14. öld og jafnvel fyr, því að Dan er nefndr einn af mönnum þeim, er ákváðu landamerki milli Dana og Svía á dögum Sveins Úlfssonar og Eymundar gamla (Vgl. I.) og nafnið er líka til á sænskum rúnasteinum, Dietr. (Rv), en Hálfðan er því algengara nafn, og má rekja feril þess til Danmerkr og heraða þeirra, sem næst henni liggja. Fyrsti maðr með því nafni mun vera Hálfðan konungr gamli, er flestir konungar á Norðrlöndum áttu að vera komnir frá (Hyndl., Sn. E.), og verðr að leita að upptökum þeirrar sögu fyrir sunnan Noreg (á Skáni?), þótt hún væri seinna heimferð til Hringaríkis í Noregi. Hálfðan Danakonungr, faðir Hróars og Helga, er kunnr af Hrólfs s. kraka og Beow. Í Noregi finst nafnið fyrst á Upplöndum (Hálfðan hvítbeinn Upplendingakonungr, og er hann talinn dóttursonr Hálfðanar gulltannar í Söl-eyjum, sem heyrir, ef til vill, fremr godsögnum til en sannri sögu), en frá Upplöndum hefir það síðan dreifzt víðsvegar með niðjum Hálfðanar hvítbeins, og er eigi ólíklegt, að átrúnaðr sá, er menn höfðu á ársæld Hálfðanar svarta, hafi stutt talsvert að útbreiðslu þess. Eigi finst nafn þetta hér á landi á landnámsöldinni, en seinna hefir það komiðt bingað og er nú eigi mjög fátítt. Að líkindum hefir Hálfðan Sæmundarson að Keldum verið fyrsti maðr með því nafni hér á landi, og nafnið breiðst út frá honum, en hann var einn af Oddaverjum, svo sem kunnugt er af Sturlungu, og átti því kyn sitt að rekja til Noregskonunga, sem kvæði það vottar, er ort er um Jón Loftsson, og byrjar á Hálfðani svarta (Noregskonungatal, Flat. I.). Á einum sænskum rúnasteini (Lilj. 487) finst »Vitan« = Vé-dan, og Hálfðan á mörgum (Dietr.).

25. Þís er fátítt sem ósamsett kvenmannsnafn, en algengt sem viðliðr samsettra kvennanafna. Eins og kunnugt er, þýðir það gyðju eða æðri veru kvenlegs eðlis. Sumir hafa jafnað því við hið fp. Ides eða Idis, sem táknar líka kvenlega veru (sbr.

Romulus af Roma, Tiberis ekki af Tiberinus, og Tibur ekki af Tiburtus, þótt rómverskir höfundar segi svo.

jódís, Yngl. 20, Sn. E. II. 549). Eigi finnast nöfn af þessum stofni hjá Þjóðverjum og varla hjá Dönum (sbr. O. N.), enda fremr sjaldan hjá Svíum. Þó er móðir Ingimundar gamla landnámsmanns, jarlsdóttir af Gautlandi, nefnd Þórdís, og móðir hennar Vígdís (Ln. III. 2), en hún gat verið norræn (upplenzk) að ætt (Vígðísar-nafnið var einkum altítt í ætt Breiðfirðinga, sem átti kyn sitt að rekja til Upplanda, sjá Ln. II. 15—21). Á sænskum rúnasteinum finnast Arndís, Eydís, Hólmðís, Óðindís o. fl., einnig kemr þar fyrir hið ósamsettu nafn Dís (Dísa, sjá Rv. og Dietr.), en flest virðast þessi nöfn fátíð. Í Noregi og á Íslandi voru samstofna-nöfn algeng, og tíðkast mörg þeirra enn á meðal vor, enda eru þau snotr og þjóðleg og vert að halda upp á mörg þeirra, svo sem þessi: Álfðís (Aldís), Arndís, Ásdís, Bergdís, Eydís, Freydís, Geirdís, Halldís, Herdís (alg.), Jódís, Valdis, Vedis, Vigdís (alg.), Þórdís (alg.). Einna tíðust virðast þessi nöfn vera sunnanlands, enda er þar minna um útlanda nýbreytni og tilgerð í nöfnum en annars staðar. Eptir þessum fornu nöfnum eru nokkur ný nöfn mynduð, sum samkvæm eðli málsins svo sem Bryndís, Svandís, en sum óeðlileg og afskárleg, svo sem Feldís (af latneska nafninu Felix o: farsæll). »Fidís« er afbökun úr latneska nafninu Fides (o: trú).

26. **Dýr-**. stofninn í lýsingarorðinu dýrr (dýrmætr, ágætr), kemr fram í karlmannsnafninu Dýri, en svo hét einn af landnámsmönnum, er nam Dýrafjörð (Ln. II. 25), og er nafni hans enn haldið uppi á Vestfjörðum, en aldrei mun það hafa orðið títt hér á landi, og algengara í Noregi og Svíaríki (D. N., Dietr.)¹. Sama nafn finnst líka í fornþýzku (Dioro, Diuro), og þar var líka til kvenmannsnafnið Diura, en ekkert samsvarandi konunafn var tíðkanlegt hjá oss. Aptr á móti eru til hjá oss kvennanöfnin Dýrborg, Dýrfinna, (Dýrhildr), Dýrleif, Dýrunn, en öll fremr fátíð, einkum þó hið fyrsta og síðasta í röðinni. Líklega eru þau öll forn, þótt að eins Dýrfinna hittist í Ln. (III. 13) og Dýrhildr í Bisk. (I. 441).

27. **Ei-**. Smáorð þetta er haft sem forliðr ýmissa samsettra mannanafna og þýðir það ætið, ávalt. Það er eiginlega samstofna við ævi (á latn. ævum, sbr. gotn. aivs) og hefir upphaflega verið *aiv*, er síðar breyttist í *æ* og *ei* (á d. og s. *ee*)

¹ »Oskold« og »Dir« (Höskuldr og Dýri) hétu höfðingjar þeir, er unnu Kænugarð (Kijew) um 862.

sem þýðir alveg hið sama (um aldr og ævi = alla tíð)¹. Af þessu orði er aptr leitt neitunarorðið eigi, því að -gi hefir neitandi merkingu (sbr. aldri = aldrei, manngi = engi maðr) og þýðir eigi þá: í einga tíð, eða: á engum tíma. Seinna hefir aptr orðið úr *eigi* hið neitandi smáorð *eí*, svo að þetta orð hefir þá tvær gagnstæðar merkingar, en hin upphaflega og rétta þýðing þess er æ = ætíð. Eilífr merkir þá þann, sem ætíð lifir, Eiríkr þann, sem ætíð er konungr, Eimundr (á s. Emundr) þann sem ætíð verndar o. s. frv. Nafnið Eymundr (af ey-) virðist einkanlega hafa tíðkast hjá Norðmönnum og Íslendingum, en Emundr (= Eimundr) hjá Svíum, en þó ber það við, að sami maðrinn er ýmist kallaðr Emundr eða Eymundr t. d. faðir Eiríks konungs að Uppsölum, sem enn er stundum nefndr Önundr (svo sem í Herv. XVI. k.).

28. Ein-, stofninn í talorðinu einn, kemr fram í Einar, sem er eitt af hinum algengustu karlmannanöfnum hér á landi, og virðist orðstofnu þessi eiga að tákna eitthvað einstakt, sérlegt eða frábært (sbr. lýsingarorðin ein(h)arðr og einkannlegr). Endingin -arr ætla menn að hafi upphaflega verið »harr« = hari, heri o: hermaðr, kappi (orðið herr o: herlið). Einarr er eptir því s. s. einheri (svo er Þór nefndr í Lokasennu 60), en Einherja kölluðu forfeðr vorir kappa Óðins í Valhöll, og merkir orð þetta einstakar, framúrskarandi hetjur, enda áttu Einherjar að vera samsafn hinna hraustustu kappa, er fylgja skyldu Óðni og Frey til bardaga við hrímþursa og eldjötna í Ragnarökkri. Nafnið Einarr hefir því að geyma fornar minjar Ásatrúarinnar.

Annað nafn, sem hefir ein- fyrir forlið, er Eindriði (Indriði), upphaflega Einriði (og er þá »d« skotið inn til að liðka framburðinn), sem merkir hinn einstaka eða framúrskarandi reiðmann eða ökumann. Þetta var fyrst eitt af heitum Þórs (Öku-Þórs) en síðan algengt mannsnafn, sem er ennþá tíðkanlegt meðal vor.

29. Samstafan Er-, sem er skyld forsetningunni ór og úr, mun varla finnast sem forliðr nema í einu mannsnafni: »Erlendr«, sem algengt er að fornu og nýju. Viðliðrinn er dreginn af land, enda hljóðar nafn þetta hjá Svíum og Dönum Erland. Orðið er auðskilið og enn haft sem lýsingarorð í merkingunni

¹ Af stofninum æv- virðist vera dregið hið forna nafn Ævarr (Ln. III, 5. IV, 3).

útlendr, en kann líka að hafa þýtt þann sem er landflótti (»or landi«), líkt og erlendis er s. s. utanlands. Önnur nöfn, dregin af land, finnast sjaldan í norrænu, en í þýzku voru þau algeng, t. d. Landbrecht (Lambert, Landbjartr, Sturl.), Landbrand, Landfried, Landwald, Adaland, Godoland, Hildiland, Raginland og Roland, á ítölsku Orlando, sem er svo áþekt »Erlendr«, að vel mætti halda að það væri sama nafn, en líklegra er þó, að forliðrinn sé hinn sami sem í Robert, eða af sama stofni og hróðr hjá oss, og Roland hafi upphaflega verið Hruodland, eins og Robert var í fyrstu Hruodbert (Roðbert = Hróðbjartr).

30. Erl- kemr fram í nafninu Erlingr, sem byrjar alveg eins og Erlendr, en er þó als annars uppruna, og ekki samsett uafn, heldr afleiðsluorð með endingunni -ingr, er táknar vanalega þann, sem kominn er frá einhverjum, svo sem Ylfingr þann, sem kominn er frá Úlfi, Döglingr þann, sem á kyn sitt að rekja til Dags, Kvistlingr þann, sem er niðji Kvists o. s. frv. Erlingr merkir því þann, sem kominn er frá jarli (því að *erl* er s. s. *jarl*, eins og áður er á vikið að *berg* og *bjarg* er hið sama, og eins *fell* og *fjall*). Annars finst erl- ekki í öðrum nöfnum hjá oss, en aptr kemr jarl fram í Jarlar (svo hét sænskr erkibiskup á 13. öld). Þjóðverjar höfðu ýms nöfn af sama stofni, svo sem Erlunc (Erlingr), Erlebold, Erlher (= Jarlar) o. s. frv. Upphaflega táknar jarl góðfugan mann (hermann, sjá Rígsþ. 35, sbr. fólksheitið Erúlar = Jarlar?), en fékk síðan merkinguna: höfðingi yfir jarlsdæmi (skattkonungr, undirkonungr).

31. Ey (o: eyland, hólmr) finst í mörgum samsettum mannanöfnum, og jafnvel líka sem kvenmannsnafn út af fyrir sig (Ln. II. 24). Meðal þeirra nafna, er byrja á Ey-, eru tíðkanleg bæði að fornu og nýju karlmannsnöfnin Eyjólf, Eymundr, Eysteinn, Eyvindr, og kvenmannanöfnin Eydis, Eygerðr, Eyvör. Þar að auki finnast nú karlmannanöfnin Eyleifr (sprottið af Eilífr?) og Eypór, og kvennanöfnin Eybjörg og Eyrún, og eru þau öll rétt mynduð, þótt eigi virðist þau forn vera. Fáein kvenmannanöfn endast á ey, svo sem Bjargey, Laufey, Þórey, og eru þau öll mjög snotr¹). Eyju má kalla hverja konu í kenningum (gulley, hringa ey, silki ey o. s. frv.), en kenningar geta stundum orðið að nöfnum sbr. konunafnið *Hlaðgerðr* og æfintýrið af

¹ Fleiri slík nöfn hafa tíðkast með Svíum að fornu, svo sem Ásey, Gisley, Gunney, Ketiley (Lundgr. Rv., DS.).

Láncik og *Laufeyju*, þar sem Laufey lítr út eins og kenning eða hálfkenning (sbr. »laufgaðr gulls þollr« Korm. 24. 1, og viðnefnið »mannvitsbrekka«). Annars er »Lauf-« eigi tíðkanlegri forliðr í samsettum nöfnum, enda finst Laufey ekki í forn málinu nema sem nafn á móður Loka, er öðru nafni hét Nál, en Loki táknar lopteldinn, að því leyti sem hann er skaðvænn, og kviknar hann fljótt í þurru blöðum bartrjáa og lauftrjáa (nálum og laufum). Laufey getr þá táknad topp (krónu) trésins, sem eldingin slær niðr í.

32. **Fast-** (stofninn í lýsingarorðinu *fastr*) kemr fram í ýmsum fornum mannanöfnum, svo sem *Fasti*, *Fastný*, *Fastúlfr* (*Föstólfr*), *Arnfastr*, *Hólmfastr*, *Sigfastr*, og hafa slík nöfn einkum verið mjög almennt í Svíaríki (Lundgren í Upps. 15. bls.) en fátið hér á landi, og ekkert þeirra er nú tíðkanlegt meðal vor, nema *Hólmfastr*, og þó mjög sjaldhæft. Í þýzku finst margt slíkra nafna, t. d. *Fastburg*, *Fastmann* o. fl. (*Fastrade* hét ein af konum Karls mikla — sú er hann unni mest).

33. **Finnr** er algengt mannsnafn bæði að fornu og nýju, og er það efflaust komið af þjóðarnafninu *Finnar*, en svo kölluðu Norðmenn nábúa sína að norðanverðu, er sjálfir nefndu sig *Sáma* (Same, Sabme, þar af er nafnið *Sámr*). Óvíst er, hvað orðið »finnr« þýðir upphaflega. Það er eitt af hinum mörgu dvergahetum, og má vera, að það sé skylt sagnorðinu »finna«, og táknir í fyrstunni *dverg* sem hugvittsaman smíð, en hafi seinna fest sig við þjóð þá, er Norðmenn skoðuðu ýmist sem dvergakyns, eða þá jötnakyns. Þjóðin finska er nefnd hjá Tacitusi (»Fenni«) og hafa Norðrlandabúar átt viðskipti við hana frá alda-öldli, enda hafa nöfn af þessum stofni tíðkast um öll Norðr-lönd (sbr. O. N. og Lundgr.) og jafnvel hjá Þjóðverjum (Munch). Karlmannsnafnið *Finnr* er enn all-tíðkanlegt hjá oss, en kvenmannanafnið *Finna* sjaldhæft. Samsett nöfn af þessum stofni eru mörg, en flest heldr fátið, og væri þó vert að halda þeim uppi, með því að þau hafa fornan og þjóðlegan blæ. Af þeim, sem byrja á *Finn-*, eru nú að eins tíðkanleg *Finnbjörn*, *Finnbogi*; *Finnbjörg*, *Finnborg*, en fleiri tíðkast af hinum, er endast á *-finnr* eða *-finna*, svo sem *Arnfinnr*, *Friðfinnr*, *Þorfinnr*; *Dýrfinna*, *Guðfinna*, *Kolfinna*.

34. **Freyr** var hér á Norðr-löndum heiti ársældargoðsins, sem einkanlega var tignað hjá Svíum, en systir Freys var ástagyðjan *Freyja*. Orðið þýðir upphaflega herra, drottin (á gotn.

frauja, og var bæði þetta orð (Froja) og afleiðsluorðið frauþila (Froila) höfð fyrir karlmannanöfn hjá Vestgotum á Spáni). Vatnsfirðingar kölluðu Sturlu Sighvatsson Dala-Frey St.¹ II. 107. Eigi var Freyr út af fyrir sig tíðkanlegt mannsnafn hjá forfedrum vorum (þó finst það í Krákumálum — »ádr Freyr konungr felli í Flæmingja-veldi« — og hjá Saxa, IX. 441, en hætt er við, að þessu valdi misskilningr og missagnir), en mörg samsett nöfn byrja á Frey- og sum enda á -freyr (t. d. Jófreyr) og -freyja (t. d. Véfreyja). Nú eru flest þessi nöfn lögð niðr, nema karlmannsnafnið Freysteinn og kvenmannsnafnið Freygerðr, sem eru þó fátíð, en vel mætti taka upp fleiri, svo sem þessi: Freybjörn, Freygeir, Freymundr, Freyviðr, Freydis, Freyleif, því að öll eru þau forn og tilkomumikil, og eiga vel við mál vort. Nöfn af þessum sama stofni finnast bæði í fe. og fp. (Freagar, Freawine; Frawibald, Frawibreht, Fromund, Frowini). Á Norðr-löndum virðast þau hafa tíðkast mest hjá Svium, eins og við var að búast (sjá Lundgr.).

35. a. -friðr (-freðr), -frøðr, -røðr. Algengr viðliðr í samsettum karlmannanöfnum er -freðr, sem er sama orð og friðr, er finst opt í forlið samsettra nafna, (sbr. Sigfreðr, Friðrekr í norrænu máli, og þýzku nöfnin Siegfried, Friedrich). Þessi viðliðr (-freðr) breyttist opt hjá forfedrum vorum í frøðr og jafnvel í -røðr, svo að »Guðfreðr« eða »Godðfreðr« (Gundfried eða Gottfried) varð hjá þeim að »Guðrøðr«¹). Í sumum af þessum nöfnum var »f« alt af haldið, og skiptust þá á orðmyndirnar »freðr« og »frøðr«, t. d. Hallfreðr og Hallfrøðr, Ragnfreðr og Ragnfrøðr; í sumum var það stundum felt úr og stundum ekki, og nafnið þess vegna ritað á þennan hátt: t. d. Sigfreðr, Sigfrøðr, Sig-røðr; í sumum var það ávalt felt úr, og var þá æfinlega ritað -røðr, t. d. Húnrøðr. Opt skiptast líka á orðmyndirnar -røðr og -rauðr og mætti þá virðast sem nafnið væri dregið af lýsingarorðinu rauðr, er var líka haft sem mannsnafn í fornöld (Ln. III. 13. o. v.)²), en það mun þó varla vera, heldr er lík-

¹ Hjá Forn-Englum varð Guðrøðr að Guðred, en þó er -røðr ekki s. s. -red á fe., heldr er -red s. s. -ráðr, og var til mikill fjöldi slíkra nafna á Englandi, en fá á Norðr-löndum (sjá síðar).

² Fæinir menn á landnámstíð hafa borið Rauðs-nafn, en síðan hefir það lagzt alveg niðr hér á landi, og virðist líka sjaldhæft í Noregi (sjá DN.), en nokkru tíðara í Svíaríki (sbr. Hkr. 433: Ól. s. h. 174. k.; Dietr., og Lundgr.: Upps. 15. bls.).

legt, að þetta sé mest sprottið af rithætti ýmissa fornbóka, þar sem »au« stendr fyrir »ö«. Þó er bágð að fullyrða neitt í þessu efni, með því að flest þessara nafna eru nú lögð niðr, og sum finnast ekki nema á einum stað í fornritum (t. d. Ásraudr, Ln. IV. 3, sbr. Osfred eða Osfrid hjá Einhard A. 811). Eitt af þeim er samt algengt enn í dag, en það var þegar í fornöld dregið saman og stytt. Þetta nafn er Þórðr, fyrrum Þóroðr (Þórreðr, upphaflega Þórfreðr). Sama er að segja um »Bárðr«, sem áðr hefir verið minzt á. Auk þeirra finnast enn hér á landi Hallfreðr og Sigfreðr, en mjög eru þau nöfn sjaldhöfð. Í þýzku er mikill fjöldi af samskonar nöfnum, svo sem Gottfried, Gundfried, Meinfried eða Manfred (Magnfreðr), Ottfried, Sigfried, Wilfried (fe. Wilfrid) o. s. frv. Í fr. er -fried orðið að -froi (Mainfroi o. s. frv.). Enn eru tíðkanleg ýms forn mannaheiti, sem byrja á Frið-, svo sem karlmannanöfnin Friðgeir, Friðleifr, Friðmundr, og kvenmannsnafnið Friðgerðr, en svo hafa og nokkur fleiri bæzt við á seinni tímum, og eru sum þeirra eigi ólaglega mynduð (t. d. Friðbjörn, Friðfinnr, Friðbjörg og Friðborg, er finst í fs. eptir Lundgr.), en sum eru aptr heldr óviðkunnanleg, svo sem Friðbert (ætti að vera Friðbjart), Friðlína, Friðsemd, að eg ekki tali um önnur eins (ó)nöfn og Friðjón og Friðjóna, sem eru sambland úr norrænu og hebresku. Friðrik og Friðrikka eru komin til vor úr dönskum, eða eiginlega þýzku (Friedrich — Friðrekr) og ekki íslensk, sízt hið síðarnefnda (kvenmannsnafnið).

35. b. **Friðr** og **friðr** eru mjög áþekkir viðliðir, og stundum bágð að greina stofnorð þessi í forlið, t. d. í nöfnunum Friðelfr eða Friðelfr (fs.) og Friðgjarn eða Friðgjarn (Fritigern e. Fridigern, gotn.).

Friðr finst sjaldan sem ósamsett kvenmannsnafn, en er mjög algengt sem viðliðir í samsettum kvennanöfnum. Stundum er »f« slept, til að mýkja framburðinn (sbr. næstu grein hér á undan), svo að viðliðirinn -friðr breytist í -ríðr. Þannig skiptist á Arnfriðr og Arnríðr, Ragnfriðr og Ragnríðr (sem verðr jafnvel að Ragndíðr, Randíðr og Randheiðr, sem þá er orðið alt annað nafn, en að þessi er upprunninn má sjá á því, að dóttir Skúla hertoga Bárðarsonar er kölluð bæði Ragnfriðr, Ragnríðr og Ragndíðr). Í sumum nöfnum er »f« aldrei slept, svo sem eru Gunnfriðr, Hallfriðr, Hólmfriðr, Jófriðr, Málfriðr, Oddfriðr, Snjófriðr, en í öðrum (t. d. Ástriðr, Guðríðr, Gyriðr, Ingiríðr,

Sigríðr, Þórríðr = Þuríðr) er það ávalt felt úr. Þeir, sem nú láta dætr sínar heita t. d. Guðfríði eða Sigríði, vita líklega ekki, að þetta eru sömu nöfn og Guðríðr og Sigríðr, og hins vegar er hið nýja nafn Jóriðr (en ekki Jóreiðr) sama og Jófríðr. Sum þessara nafna eru með algengustu kvennanöfnum hér á landi, svo sem Guðríðr, Sigríðr og Þuríðr, enda eru þau þess verð, að þeim sé haldið uppi, því að flest þeirra eru bæði fögr og þjóðleg, ef þau eru látin óafbökuð. Hólmfríðr mun hafa verið fátítt nafn hér á landi í fornöld, hafi það annars til verið, því að það finnst hvergi í fornsögum vorum, nema sem sænskt nafn, enda er það algengt á sænskum rúnasteinum (S. Bugge: ANO. 1870, 195. bls., Lilj.). Mildríðr finnst eigi í fornþókum íslenzkum, en tíðkast nú í Noregi, og líka hér á stöku stöðum, hvaðan sem það er hingað komið. Forliðriinn Mild- finnst annars ekki í nöfnum hér á Norðrlöndum (þó hefir Milderna verið í Danmörku á 14. öld, eptir O. N.) en á Englandi voru slík nöfn tíðkanleg, og eru þar nefndar (á 7.—8. öld) 3 systur konungbornar »Milburga«, »Mildritha« og »Milgitha« (Mon. h. Br. I. 534). »Mildritha« var talin heilög mæðr (»virgo sanctissima« M. h. Br. I. 649) og má vera, að þaðan sé Mildríðar-nafnið komið til Noregs og Íslands.

36. -fús er orðstofa, sem táknar löngun til e-s, og finnst í viðlið fáeinna íslenzkra karlmannanafna (Sigfúss, Vígfúss, sjá síðar) og nokkurra gotneskra, t. d. Adalfuns (fús til að vinna sér til ágætis), sbr. Ropfos (Hróðfúss) á Gotlandi (Dietr.). Sömu þýðingar er -gjarn, sem kemr líka fram í nöfnum hjá Gotum, t. d. Fridigern(us), og hefir hér fundizt til skams tíma eitt nafn af þeim stofni (Lifgjarn) en mun nú lagt niðr.

37. Garðr var stundum haft fyrir mannsnafn út af fyrir sig í fornöld, (DN., Bk. I. 715) og optar í samsettum nöfnum. Þó finnast fá nöfn, sem byrja á Garð- (Garðarr, fs. Gerðarr) en fleiri, sem endast á -garðr, t. d. Freygarðr, Grjótgarðr, Valgarðr, Végarðr, Þorgarðr. Þó virðast öll þessi nöfn hafa verið fremr fátíð í fornöld, nema í einstökum ættum¹), og nú tíðkast ekk-

¹ Grjótgarðr var ættarnafn í Háleygjakyni (ætt Hlaðajarla, Lu. I. 17, II. 28 o. v.). Skozkr jarlsson er nefndr Grjótgarðr í Nj. (83—84. k.), en líklega hefir hann í rauninni heitið Gregorius, (sbr. skozka ætt nafnið Mac Gregor), en formenn vikið við nafni hans eptir sínu máli, svo sem þeim var titl, enda vita menn, að þessum 2 nöfnum var blandað saman í Noregi.

ert þeirra hér á landi, nema Valgarðr, sem er þó mjög sjaldhaft.

Af sama stofni er kvenmannsnafnið *Gerðr*, sem bæði er haft sérstakt og einkanlega sem viðliðr í mörgum samsettum nöfnum. Allir vita, að gerði, girða og girðing eru skyld orðinu garðr. Karlmannsnafnið Gyrðr (réttara en Girðir) er af sömu rót og gjörð, og mun hafa þýtt hertygjafan mann, gyrðan sverði o. fl., en það er nú eigi framar tíðkað. Að sami stofn sé í Garðr og Gerðr, sést ljósast af samanburði við hin þýzku kvennanöfn Beringard (Bjarngerðr, lat. Berengaria), Hildegard (Hildigerðr), Irmingard o. s. frv. Upphaflega var Gerðr gyðjunafn, og síðan algengt í kenningum (G. gulls, hrings o. s. frv.), en fremr var það sjaldhaft sem konunafn út af fyrir sig, og er nú ekki tíðkanlegt, en samsett nöfn af þeim stofni eru alltið að fornu og nýju. Meðal þeirra eru nú algengust hér á landi Ingigerðr, Valgerðr og Þorgerðr, en mörg fleiri eru nokkuð tíðkanleg, svo sem Arngerðr, Ásgerðr, Eygerðr, Freygerðr, Friðgerðr, Hallgerðr, Hlaðgerðr, Járngerðr, Oddgerðr, Salgerðr, Siggerðr, og eru flest þeirra svo ágæt fyrir aldrs og fegrðar sakir, að þau eiga skilið að vera miklu almennari, en nú gjörist.

38. Gautr var opt haft sem karlmannsnafn út af fyrir sig í fornöld, og líka í ýmsum samsettum nöfnum (t. d. Gauthildr, Gautrekr, Gautstafr (Götstaf, Gustaf), Ásgautr, Valgautr, Þorgautr). Nafn þetta var eitt af heitum Óðins, en Gautar kölluðust líka íbúar Vestra- og Eystra-Gautlands í Svíaríki, er munnmælin sögðu, að drægi nafn af Gauti eða Gauta konungi (syni Óðins, segir í sögu Herr. og Bósa). En þess eru mörg dæmi, að germanskar þjóðir drógu mannanöfn af þjóðanöfnum, og er því líklegt, að þessi nöfn sé öll sprottin af þjóðarnafninu Gautar (eins og Dan og Hálfðan af þjóðarnafninu Danir, Finnir af Finnar, Saxi af Saxar, Sváfa af Sváfar, o. s. frv.). Nöfn þessi virðast líka hafa verið algengust í Gautlandi og Svíþjóð, og sum lítt tíðkuð annarsstaðar, svo sem Gautrekr, Algautr (Algauti), Valgautr, og einkanleg Gautstafr¹), en þó voru sum þeirra

¹ Þess er getið í sögu Hákonar konungs gamla (Fms. IX. 528), að Skúli hertogi Bárðarson hafði góðan hest, sem »Gautstafr« hét, og hefir hann sjálf sagt verið frá Gautlandi, því að þaðan komu ágætir hestar (sbr. Gullþ. 9. k.: »gauzkr hlaupari . . . gersimi mikil« og Ln. V. 6: »(Ásgrimr) hafði sent konungi hest gauzkan«). Norðmönnum hefir víst þótt Gautstafs-nafnið einkennilegt fyrir Gautland.

líka tíðkanleg í Noregi og hér á landi í fornöld t. d. Ásgautr og Þorgautr, en nú mun varla neitt þeirra finnast framar hér á landi, nema hvað Gustaf hefir komizt hingað í þessari nýju mynd, sem er eigi samkvæm eðli tungu vorrar, en í þeirri mynd er nafnið frægt orðið um víða veröld sökum afreksverka Gustafs Adolfs Sviakonungs († 1632), og alment tíðkað t. d. á Frakklandi (Gustave). Í þýzku finnast eigi allfá nöfn af þessum stofni, t. Gotbert eða Gozbrecht (Gautbjartr), Gotfried eða Gozfried (Gautfredr), Friðugoz (Friðgautr), og sömuleiðis í fe., t. d. Siggeat (Siggautr), Widelgeat (Viðgautr, sbr. Fms. XI. 322) o. s. frv.

39. Geirr er fornt orð, sem þýðir spjót, og jafnframt algengt mannsnafn að fornu og nýju. Alkunnugt er, að Óðinn bar geirinn Gungni og var »geiri undaðr« (Hávamál 138), og högespjótið var kallað atgeirr. Sama orð finst bæði í fe. (gar), fp. (gêr) og gotn. (gaiz), og í öllum þessum málum er það haft fyrir mannsnafn, ýmist út af fyrir sig, eða í samsettum nöfnum. Geirr er enn tíðkanlegt nafn meðal vor, og ætti að vera almennara en það er, en afleiðslunöfnin Geiri (nema sem gælunafn) og Geira eru nú lögd niðr. Samsett nöfn af þessum stofni eru mörg tíðkanleg enn í dag, og þó flest fátíðari en vera ætti, t. d. Geirfinnr, Geirmundr, Geirdís, Geirlaug, Geirþrúðr¹); Ásgeir, Friðgeir, Oddgeir, Siggeir (fornara en Sigrgeir), Þorgeir. Mörg samstofna nöfn finnast í þýzku, svo sem Gero, e. Kero (Geiri), Ansgar (Ásgeir), Hartgar, Ordgar (Oddgeir) o. fl. Í fornensku finst Gar (Geir), Hróðgar, Ósgar²). Hinn alkunni Vandalakonungr Genserich (Gásrekr ɔ: gæsarsteggi, á þ. gånse-rich) er stundum nefndr Gizerich e. Geiserich (Gaiserich), og gæti því nafn hans verið dregið af gotneska orðinu gaiz = geirr (sbr. Geirrekr í Reykd.: Ísl. fs. II. 27) = fp. Gërrih = Gaisarik (Cæsorix hjá Rómverjum, sjá Müllenhoff D. A. II. 120.).

40. Gestr er opt haft sem mannsnafn út af fyrir sig, en

¹ Á seinni tímum hafa nöfn þessi aflagazt svo í Noregi, að Geirmundr er orðið að Jermund, og Geirþrúðr að Jertru, en það gæti að visu eins vel verið s. s. Jarþrúðr (Jarðþrúðr), sem finst hér ekki í fornöld, og kynni að vera komið frá Noregi á 15. öld.

² Hróðgar samsvarar Hróðgeirr, en getr líka verið s. s. Hróarr (Beow.), sbr. fp. nabagêr = nafarr (fyrir nafgeirr, sjá Ark. II. 224—225). Ósgar (á ísl. Ásgeir) er líkl. s. s. Oscar, er orðið hefir frægt af kvæðum Ossians, og jafnvel slæðzt hingað í þessari röngu mynd.

fremr sjaldséd í samsettum nöfnum; þó finnast í fornöld Goðgestr, Végestr, Þorgestr o. fl., en eigi tíðkast þau nú framar meðal vor. Í þýzku finnast ýms nöfn af þessum stofni, t. d. Arbogast, Kunigast o. fl., og hefir Gests-nafnið verið víða tíðkað meðal germanskra þjóða. Upphaflega munu menn hafa kallað svo ókunnan mann, sem kom í byggð þeirra, og þeir vissu engin deili á, enda eru þess eigi allfá dæmi í fornsögum vorum, að menn, sem vildu dyljast, kölluðu sig Gest, t. d. Grettir sterki á Hegranesþingi.

41. **Gjaf-** (stofninn í gjöf og sagnorðinu gefa) upphaflega gif-, er forliðr í ýmsum samsettum nöfnum (t. d. Gjafvaldr, Gjaflaug), en engin þeirra tíðkast nú hér á landi, nema Gjaf-laug, sem er þó næsta sjaldhaft nafn. Merkingin er auðráðin af uppruninum, og þýðir Gjafvaldr þann, sem ræðr fyrir gjöfum. Í gotn., fe. og þ. tíðkuðust fleiri nöfn af þessum stofni en í norrænu, enda finnst hann þar líka í víðlið samsettra (kvenna-) nafna (sbr. gotn. Gibamund, þ. Gebahard, og fe. Gefmund, Gefwulf; Æðelgifu, Ælfgifu og Eadgifu, seinna Ethelgive, Elgive (= Alfifa) og Eadgive). Alkunnugt er Gjúka-nafnið í Völs., og er það líka af þessum stofni (sbr. *Gjaflaug Gjúka* systir í Gkv. I. 4: Sæm. E. 242). Það hljóðar á máli hinna fornu Borgunda Gebika, á þ. Gibicho, á fe. Gifica. Enn er gyðjunafnið Gefn (Freyju heiti) líklega af sama stofni.

42. **Gisl** er algengt nafn bæði út af fyrir sig og samsett við aðra orðstofna. Þýðingin er augljós, því að gisl (á sp. gisal, á gotn. gisil) hefir frá alda öðli táknað þann mann, sem seldr er í gislingu, eða settr sem veð fyrir trúnaði annars manns, þjóðar eða ríkis. Gislar voru almennir hjá öllum germönskum þjóðum, og sjálfsagðir við alla friðarsamninga. Í Svíþjóð seldi fólkíð konunginum gisla til tryggingar hollustu sinni við hann, og því var það, að Vestr-Gautar drápu Rögnvald konung knaphöfða, son Ólafs neskonungs (um 1125—1130), þegar hann hafði eigi hirt um, fyrir metnaðar sakir, að taka gisla af þeim eptir landsvenju, áðr en hann reið á þing þeirra. Gislarnir voru opt mikils háttar menn, og það er líklegt, að sá, sem seldr hafði verið í gislingu, hafi opt verið kallaðr gisl að auknefni, eptir að hann var kominn heim aptr. En auknefni urðu opt að reglulegum mannanöfnum síðar meir, og eru þess mörg dæmi í sögum vorum. Grettir sterki var heitinn eptir Ófeigi gretti, frænda sínum, Skapti lögsögumaðr eptir Þormóði skapta, forföður sín-

um, frændrnir Gellir Þorkelsson að Helgafelli og Gellir Bölverks-son lögsögumaðr eptir Þórði gelli í Hvammi o. s. frv. Það er all-líklegt, að kvenmaðr, sem seldr var í gislingu, hafi verið nefndr »gisla« (sbr. haptr og hapta) og bendir það til þess meðal annars, að til eru ýmsar frásagnir með Þjóðverjum hin-um fornu um konungbornar meyjar, er sagt er, að gefnar hafi verið heiðnum höfðingjum til friðar og heilla sátta, og er þá mærin jafnan nefnd Gisla. Svo hét systir Hinriks keisara ann-ars, er gipt var Stefáni Ungverjakonungi (997—1038), er síðar var kallaðr hinn helgi, og löngu fyr er getið um Gislú, dóttur Lothars annars í Lothringen, er giptist Guðrøði, dönskum her- konungi á Frislandi, († 885), og enn er sagt að Göngu-Hrólf, er vann Normandí, hafi gengið að eiga Gislú, dóttur Karls ein- falda Frakkakonungs (893—923). Sú sögn mun reyndar vera miðr áreiðanleg¹), og ýmist eigi annað en upptekning af hinni (um Guðrøð), en nafnið »Gisla« er eigi að síðr eptirtektarvert, þar sem meyjarnar eru gefnar til að tryggja friðinn. Gisla (Gisela) var annars algengt konunafn í ætt hinna fornu Frakka- konunga, en virðist lítt hafa tíðkast á Norðrlöndum (sbr. þó ON. og Lundgr.). Hinn upprunalegi stofn í orðinu gisl er *gis*, eins og sjá má af ýmsum þýzkum nöfnum, þar sem gis eða gisel víxlast á, t. d. Gisbert og Giselbert²), Adalgis og Adal- gisel. Af þessum stofni kemr Gizurar-nafnið³), sem var frægt hér á landi í fornöld og tíðkast enn í dag, þótt fremr sé fátítt, og virðist það vera samsett af »gis-« og »-harr« með hljóð- stafnum »u« á milli, í líkingu við hin þýzku nöfn Gisoberga og

¹ Smbr. G. Storm: Kritiske bidrag s. 154.

² Nafn þetta breytist líka í Gilbert, Gilprecht, Guilbert, Guibert, og líkist þá mjög keltneska nafninu Gilbrigid, Gilbert, sem er þó alt annars uppruna, því að Giolla eða Gilla þýðir þjón, og settu Írar það opt framan við nöfn helgra manna, til að tákna lotningu sína fyrir þeim. Gilbrigid táknar þá þjón hinnar helgu Brigidu, og lík eru mörg önnur írsk nöfn, t. d. Gillikristr o. fl., en forfeðr vorir stytta slík nöfn vanalega í »Gilli«. Þó finst »Gilsbricht« hér á landi, en mun hafa verið mjög fátítt (Tím. J. P. IV. 65, sbr. Prt. XIII. 14).

³ Þetta er óvíst, ef Gizur- er rétt skrifað með z, sem er = ts; þá er rótin *Gít-*; í hdr. um er optast ritað Giz(zz)-, en á 13. öld var þegar sagt Giss- (Gissurr svát ek vissa. Sturl.), en það er ekki að marka.

Gisobild. Gisubarr (samandregið: Gizurr) samsvarar þýzka nafninu Giselhar (Giselher, Gisler). »Gizurr« virðist vera mjög fornt nafn á Norðrlöndum, því að svo er nefndr fóstri Heiðreks konungs hins vitra (Gizurr Grýtingaliði, Herv.) og í sömu sögu er getið Gizurar Gautakonungs, hvort sem það er sami maðr eða ekki. Á söguöldinni finst nafn þetta sjaldan í Noregi (Gizurr af Valdresí er nefndr í Ól. s. Tr. 47: Hkr. 160. bls.)¹⁾ og als ekki í Danmörku né Svíaríki (sjá ON. og Lundgr.), en hefir þó verið nokkuð algengt á Íslandi, einkum í Haukdæla-ætt eða Mosfellinga. Það er merkilegt, sem Ari fróði segir um Gizur biskup Ísleifsson, að það hafi verið »nafn hans rétt, að hann hét Gísröðr, svá sagði hann oss«. Þetta stendr í Íslb. (10. k.) rétt á eptir frásögninni um vígslu Gizurar og dvöl hans á Gautlandi, og má vera, að biskup hafi heyrt Gísröðar-nafnið (á þ. Gíselfrid, Gísfrið) á Gautlandi (Gismundr finst á sænskum rúnasteinum, Dietr. Lundgr.) og þóttzt kenna þar sitt nafn. Annars finnast varla önnur samsett nöfn í voru máli, er byrja á samstöfunni Gís- heldr en þessi, en bæði Gísl og Gísli (sem leitt er af hinu fyrri) eru þar alltið, og hið síðara enn í dag eitt af algengustu karlmannanöfnum meðal vor. Hið fyrri er ekki heldr lagt niðr með öllu, þótt það sé orðið fátítt, en nú er alla jafna höfð orðmyndin Gíls, sem skiptist á við Gísl í fornöld, og getr verið, að hún sé komin frá Forn-Englum (Gíls skeiðarnef, Ln. II. 19—21, og mun hafa komið vestan um haf) því að þeir tíðkuðu ávalt þá mynd (t. d. Eadgíls = Auðgíls (Aðíls) = Auðgísl (Aðísl). Af samsettum nöfnum, sem endast á -gísl eða -gíls, tíðkast nú varla annað hér á landi en Þorgíls, sem hefir upphaflega verið borið fram Þorgísl eins og sést á því, að hinn mikli herkonungr Þorgíls, er lagði undir sig mestalt Írland um miðja 9. öld (838—845), og sýnist hafa verið fyrri maðr Auðar djúpúðgu (hjá Írum: »Otta«) er kallaðr í írskum árbókum »Turges« (lat. Turgesius). Í fornöld voru líka tíðkuð nöfnin Arn-

¹⁾ Guðbrandr Vigfússon ætlar (Safn I. 424), að Gizurar-nafnið í ætt Ketilbjarnar gamla eigi eitthvað skylt við þennan Gizur (hvíta, Fagrsk. 49), og væri þá elztu stöðvar þess líklega austanfjalls í Noregi (þaðan var og ætt Gizurar glaða Kjallakssonar, Ln. II. 19), en á þetta er valt að gízká, og ef Teitr »Gizurarson« (Ln. V. 10) er annað en mishermi fyrir Teitr Ketilbjarnarson (Íslb. 11. k., sbr. Flóam. 18. k.), þá má af því ráða, að Gizurar-nafnið sé ekki úr móðurætt Gizurar hvíta (Ln. V. 12; Fms. II. 210).

gils, Auðgils og Hergils, og væri ekki neitt á móti því, að taka þau upp aptr.

43. **Goð-, Guð-, Gunn-.** Um þessa orðstofna verður að tala í einu lagi, því að einatt er lítt mögulegt að greina þá sundr. *Goð* og *Guð* er upphaflega sama orð, þótt goð sé vanalega haft um guði heiðingjanna, en guð einkanlega um hinn eina sanna guð, en annar orðstofn alt annarar merkingar, getr verið svo líkr þessum, að þeir þekkist ekki hvor frá öðrum, og er það stofninn *gunn-*, sem kemr fram í valkyrjuheitinu *Gunnr*, er einatt breytist í *Guðr*, eins og *Unnr* í *Uðr*, *sunnr* í *suðr*, *mannr* í *maðr* o. s. frv. Líklegt er, að hin samsettu nöfn, er byrja á *Guð-* sé flest dregin af hinum síðarnefnda orðstofni, er táknar stríð eða orustu, en þó má vel vera, að sum sé komin af hinum fyrnefnda stofni (*goð*, *guð*), og hafi upptök sín frá þeirri venju hinna heiðnu forfeðra vorra, að helga börn sín goðunum, og svo segir í þættinum »Hversu Noregr byggðist« (Fas. V. Á. II. 6), að höfðingi sá, er Guðbrandsdalir taka nafn af, hafi fyrst heitið *Brandr*, en verið gefinn guðunum, og því kallaðr *Guðbrandr*. Snemma hafa menn víst blandað þessum orðstofnum saman, því að svo er sagt í Ól. s. Tr. (Fms. I. 4) að einn af sonum Haralds hárfagra hafi heitið »*Gunnrøðr*, er sumir menn kalla *Guðrøð*«. Þó virðist svo, sem »*Guðrøðr*« hafi fyrst verið borið fram *Goðrøðr*, *Goðfrøðr*, *Goðfreðr*, því að vér sjáum, að *Forn-Frakkar* (Einhard o. fl.) hafa ritað nafnið á lat. »*Godefridus*«. Aptr sýnist *Guðlaugr* og *Gunnlaugr* vera tvö nöfn, sitt með hvorri merkingu og uppruna, því að bæði finnast í fornþókum, en hvergi hefi eg tekið eptir því, að sami maðr sé ýmist kallaðr *Guðlaugr* eða *Gunnlaugr*. Seinna hefir orðmyndin *Guð-* fest sig við sum nöfn, en *Gunn-* við önnur, og er nú orðin skörp aðgreining milli þessara tveggja flokka, enda mun nú alment álitíð, að þau nöfn, sem byrja á *Guð-*, sé af guðs nafni dregin, þótt óvíst sé, að hafi upprunalega verið eins og nú var sagt. Þar sem viðlíðrinn byrjaði á *r*, mun *Gunn-* optast hafa breytzt í *Guð-*, og sjálfsagt optar, einkum í fornsænsku, þar sem t. d. *Guðfastr* (*Guthfast*, Sax. 383), samsvarar *Gunnfastr* í norrænu (*Sögubr.*, Fas. I.) sjá *Lundgr.*, er sýnir fleiri dæmi. Alkunnugt er, að *Guðrúnar-nafnið* er opt stytt í *Gunna* (sem er eigi fátítt konunafn í fs.), og sýnist það benda á, að stofninn í forliðnum sé »*gunn-*«, þótt stundum sé reyndar lítið að marka slík gælunöfn. Mörg af nöfnum þeim, sem byrja á

Guð-, eru með hinum algengustu mannaheitum á landi voru, svo sem karlmannsnafnið Guðmundr og kvennanöfnin Guðbjörg, Guðfinna, Guðlaug, Guðný, Guðröðr, og einkum Guðrún, sem er algengasta kvenmannsnafn á Íslandi. En því miður hafa þessi nöfn orðið fyrir því óhappi, að vera notuð til ófugra og afkáralegra samsetninga, sem ætti als ekki að tíðkast, og mun orsökkin vera sú, að fólk hefir viljað láta börn sín heita eftir tveimr í senn, og þótt þá aldrei Guðs nafni of aukið, jafnvel ekki þótt það bættist framan við útlend nöfn og orðstofna, og nafnið yrði með því málleysa, markleysa eða orðskrípi. Þannig er nú Guðjón orðið býsna algengt karlmannsnafn hér á landi, en Jón er útlent nafn að uppruna, dregið af Jóhannes, á hebresku Jehohanan, sem þýðir: »Guð er náðugr«, og er þá Guðs nafni ofaukið í Guðjón, sem þar að auki er ófagrt nafn og óþjóðlegt. Þó eru sumir þessara nýgjörvinga enn afkáralegri: t. d. Guðanna, Guðjóný, Guðlína o. fl. Nöfn, sem byrja á Gunn- eru fátíðari (en hin, sem byrja á Guð-), og mega þó sum af þeim heita algeng, t. d. Gunnarr, Gunnlaugr, Gunnhildr, en þau ætti skilið að verða enn algengari, því að þau eru sérlega þjóðleg og láta vel í eyrum, enda eru þau útbreidd meðal allra germanskra þjóða¹), og eins kvenmannanöfn þau, er enda á -gunnr eða -gunna, og nú eru lítt tíðkuð meðal vor, en voru algeng í fornöld, t. d. Arngunnr, Hildigunnr (eptir nútíðarmáli Arngunn, Hildigunnu), Þórgunna o. s. frv. Í þýzku var miklu fleira af slíkum nöfnum, t. d. Ansegunde (Ásgunnr), Bernegunde (Bjarngunnr), Fredegunde (Friðgunnr), Kunigunde (ekki »Húngunnr«, heldr öllu fremr Kyngunn (af stofninum *kon, kyn*), sbr. í þulunni: »Ingunni, Kyngunni (ef til vill »kingunni« af kingu), Jörunni Þórunni« o. s. frv. Þótt slíkt nafn hafi annars aldrei tíðkast hér, svo eg til viti).

Í sambandi við þessi nöfn verður og að minnast á karl-

¹ Hjá þjóðverjum virðast fremr hafa tíðkast þau nöfn, er byrja á Gund (gunn-, guð-) t. d. Gundbrand, Gundleip, Gundulf, heldr en hin sem byrja á God (goð-, guð) t. d. Godegisl, Godomar, en þó eru þessir orðstofnar líka hafðir þar til skiptis, sbr. Gundamund og Godemund, Gundovin og Goduin, Gunderun og Goderun. Nöfn af þessum stofnum finnast jafnvel í fr. og sp. t. d. Godefroi (Goðröðr), Gontier (á þ. Günther, á fp. Gundahar, á fe. Guðhere, á ísl. Gunnarr), Gondebald (Gunnbaldr), Gonsalvo eða Gonzalo (upprunalega Gundisalf = Gunnálfr).

mannsnafnið Guttormr, sem kynni að vera sett saman af stofnum Guð- og nafninu Ormr, en þess ber að gæta, að nafn þetta er í fornþókum einatt ritað Guthormr, Gutthormr, og jafnvel Guðthormr og Goppormr (Goðthormr), en hins vegar finnast líka orðmyndirnar Goðormr, Gothormr (Grott. 14) og Guðormr, og hjá Dönum var Goðormr dregið saman í »Gormr«, eins og kunnugt er. Að alt sé sama nafnið¹⁾, virðist mega ráða af því, að Forn-Englar hafa kallað Gorm Danakonung »hinn enska« Guðrum sem sýnist helst vera afbökun úr Guthormr (Wallingford kallar Gorm »gamla« Gytrum, og bendir það til hins sama, og sömuleiðis það, að í Fulda-árbókum er bróðursonr Háreks Danakonungs († 854) nefndr Godurm eða Gudurm). Hins vegar sjáum vér á »Ágripí« 5—6. kap. að meðal sona Eiríks blóðöxar eru taldir bæði Goppormr (bls. 8⁶, Goppormr 12¹⁸⁻¹⁹) og Gormr (8¹¹, 16²) og bendir það á hitt, að þetta sé tvö nöfn, sundrleit að uppruna²⁾, og til hins sama vísar rithátturinn Guthormr (Guð-

¹ Þó að svo sé alment kent, að Gormr sé dregið saman úr Goðormr (sem er annað en Gothormr), er það þó mjög vafasamt, hvort svo sé, og er líklega sitt hvað. F. J.

² Þó að viðlíðrinn í Guðormr-, Goðormr, Gormr væri ekki samstofna við Ormr, heldr hefði upphaflega verið -hormr, eins og V. Rydberg heldr (G. M. I. 120), [þetta er ómögulegt, hormr er ekki til. F. J.] þá væri ekki öllum vafa hrundið með því. Hugsanlegt væri reyndar að alt væri eitt nafn í fyrstu, en hefði verið borið nokkuð öðruvísi fram í Noregi en í Danmörku, og greint því í tvö nöfn, er stundir liðu. Á 9. öld kemr Guttorms-nafnið helst fram í Noregi í ættum þeim, er óðul áttu á Upplöndum og virðast hafa verið venzlaðar Danakonungum (ætt Sigurðar hjartar og Mærajarla (Hkr. 45. og 65. bls.), sömuleiðis finst það snemma í Guðbrandsdölum, (Hkr. 43. og 373. bls.). Gorms-nafnið gekk í ætt Danakonunga á 9. öld, en virðist lítt hafa tíðkæzt hjá niðjum Gorms »hins gamla« eða ríka, þó getr Saxi þess, að einn af sonum Sveins konungs Úlfssonar hafi heitið Gormr, (l. XI. p. 557; Knýtí. 23. k.: Fms. XI. 212 nefnir aprt á móti »Gutthormr« meðal sona Sveins). Að sonr Eiríks blóðöxar heitir Gormr, er vottir þess, að hann hafi verið nákominn Danakonungum, og sama vottar nafnið Gamli (á elzta syni hans), er sýnist vera auknefni Gorms konungs gamla, enda var móðir Eiríks dönsk konungsdóttir (Hkr. 63. bls.) og eflaust náskyld Gormi »gamla«, og Hist. Norv. lætr jafnvel Gunnhildi konu Eiríks vera dóttur Gorms »heimska« og Þyri drotningar. Hér á landi kemr Guttorms-nafnið fyrst fram í ætt Óleifs hjalta, sem kann að hafa verið af Upplöndum (Guðþormr Ragason í Laugar-

þormr) og Guttormr (eins og nafnið er nú borið fram). Nafn þetta, sem er enn tíðkað sumstaðar hér á landi, helzt austanlands, kynni því að vera samsett af Goð- eða Guð- og stofninum þorm¹), er kemr fram í sögninni þyrma, og ætti þá að tákna þann, sem þyrmir goðunum eða leggjr rækt við þau.

44. **Greipr** (Gripr?) er nú harla fátítt nafn hér á landi, enda er það eigi sem viðkunnanlegast, þótt fornt sé. Það virðist eigi heldr hafa verið alment tíðkað í fornöld, hvorki hér á landi né í Noregi, og þar er sagt að það finnist nú ekki annarsstaðar en í Harðangri, og er slíkt merkilegt, því að þar sem nafnið finst í fornsögum, er það einmitt tengt við Harðangr (þaðan var Þórir Greipsson, sem nefndr er í Hák. s. gl. 291. k., og ættmenn Hrómundar Greipssonar (Ln. I. 3) voru á Þelamörk, í grend við Harðangr). Það er dregið af rótinni í sögninni »grípa« eins og orðið »greip« (á manni, líka tröllkonuheit) og virðist því að merkja þann, sem er fljótr að grípa eða fasttækr. Gripho (Grippe, Griffio) hefir tíðkæzt hjá Forn-Frökkum (svo hét fœðurbróðir Karls mikla), og virðist það vera sama nafn.

45. **Grímr** er algengt nafn bæði að fornu og nýju, og af því eru mörg önnur nöfn dregin, sem tíðkast hafa meðal allra germanskra þjóða. Það er eitt af heitum Óðins (eins og Grímnir) og mun upphaflega merkja þann, sem dylst fyrir öðrum eða gjörir sig torkennilegan (hefir grímu á sér), eins og Óðinn gjörði svo opt, sem sjá má af Eddu. Síðan hefir það verið haft fyrir mannsnafn, og af því dregið kvenmannsnafnið Gríma, og mörg samsett nöfn, svo sem karlmannanöfnin Grímkell, Grímúlf, Arngrímr, Ásgrímr, Hallgrímr, Steingrímr, Þorgrímr, og kvenmannanöfnin Grímhildr, Hallgríma, Þorgríma o. fl. Mörg af nöfnum

dal Ln. I. 20) og virðist hafa haldizt í henni (Guttormr pr. Finnólfs-son í Laugardal um 1080, Bisk. I. 63), og verið orðið nokkuð algengt á 14. öld (Ísl. Á.), en nú gengr það helzt í ætt Guttorms prests á Hólum † 1724. Véþormr er myndað eins og Goðþormr, og þýðir þann sem þyrmir véum (leggjr rækt við helgistaði). Af sögninni »þyrma« er vafalaust myndað nafnið Úþyrmir (Hkr. 208. bls., DN. III. 295. bls.) o: sá, sem þyrmir eigi (eirir engu) og er það hæfilegt víkingsnafn, sem hefir varla komizt til Íslands, en finst enn í Noregi (Ytyme og »Ytorm«, sem virðist vera komið fram af »Úþormr«, þótt sú nafnmynd finnist ekki að fornu).

¹ Gothormr er vafalaust samsett af goð og þormr.

Þessum eru falleg og ættu með engu móti að leggjast niðr, enda eru sum algeng enn í dag. Ýms nöfn af þessum stofni hafa breiðzt út til Suðrlanda með hinum germönsku þjóðum, er kollvörpuðu Rómaveldi á þjóðabyltingartímanum, svo sem hið ítalska ætt nafn Grimaldi (sem eiginl. þýðir: Grímalds-son — Grímoald hét einn af konungum Langbarða) og hið frakkneska Grimauld (Grimaud).

46. Gróa er algengt kvenmannsnafn bæði að fornu og nýju, og er það líklega skylt sagnorðinu »gróa«, enda upphaflega nafn á gróðrardís (Gróu konu Órvandils ens frækna og móður Svipdags, er getr í Grógaldri), og var hún ein af svanmeyjum þeim, er efldu gróða jarðar og sendu »öllum ár« (sbr. Völkv. og H. Hjörv. 28). Gróa getr þýtt: vaxandi, upprennandi, blómleg, og samsvarar þá alveg gríska nafninu Chloe, sem haft var um Demeter, gyðju þá er réð fyrir jarðargróðanum, en hins vegar er eigi ólíklegt, að forfeðr vorir hafi blandað saman »Gróa« og »Gruach«, sem tíðkaðist hjá Írum og Skotum, og þýðir á þeirra máli »kona«. Dóttir Þorsteins rauðs Skotakonungs, sonar Óleifs hvíta og Auðar djúpúðgu hét Gróa (Ln. II. 15), giptist hún skoðkum jarli á Katanesi, og var frá henni kominn Sigurðr Hlöðvesson, faðir Þorfinns jarls, vinar Macbeths Skotakonungs (1040—1057), er átti þá konu, er Gruach hét, og var dóttir Kenneths IV. (Gríms? eða Grigs) Skótkonungs (996—1003), en líklega skyld Orkneyjajörlum í móðurætt og heitin eptir Gróu Þorsteinsdóttur. Annars var Gróu-nafn algengt þegar á landnámstíð (sbr. nafnaskrá Ln.), og er það því eflaust norrænt, en ekki írskt að uppruna. Í Danmörku og Svíaríki virðist það lítt hafa tíðkast (sbr. ON. og Lundgr.). Þó hefir Gróa, móðir Sléttu-Bjarnar (Ln. III. 9) verið sænskrar ættar, og í nafnaskrá suðr-göngumanna í Reichenau (D. I. I. 171) telst »Grua« meðal danskra nafna (O. N.).

47. Gy- (Gyð-), Gý-. Svo hljóðar forliðr fáeinna nafna, sem virðast einkennileg fyrir Norðrlönd, en óvíst er, hvaða þýðing felst í honum, eða hvort þessi nöfn eru öll af sömu rótum runnin. Hér á landi er nú Gyðirleinatt stýtt í Gyða, sem er þá haft eins og gælunafn, og er hugsanlegt, að líkt hafi staðið á í fornöld, og sé Gyða eitt af nöfnum þeim, er fyrst hafa verið gælunöfn en síðan orðið að reglulegum nöfnum, og virðast slík nöfn hafa verið tíðari hjá Svíum (og Dönum) en hjá Norðmönnum og Íslendingum (sbr. Rv. 77. og

119. bls.)¹⁾, en alt er þetta nokkuð óljóst. Gyða er algengt kvenmannsnafn í fornsögum, og finst ennþá á stangli meðal vor, en er þó mjög fátítt nú orðið. Það er snotrt nafn, en óvíst, hvort það er norrænt að uppruna; þó er það eflaust af germönskum stofni, því að í fe. finst bæði Gyðe og Eadgyðe (= Auðgyða), er síðar var venjulega dregið saman í Edith, sem nú tíðkast á Englandi. (Eadgyde hét dóttir Guðina jarls, drotning Játvarðar hins góða Englakonungs, en hún er að eins nefnd Gyða í Hkr. 424. 607). Þýzka nafnið Ida kynni að vera sama nafn og Gyða, þó er það mjög vafasamt. Þegar þess er gætt, að flestar Gyður í fornsögum eru eitthvað riðnar við England eða enskar ættir (t. d. Gyða drotning Ólafs Tryggvasonar, Gyða dóttir Sveins tjúguskeggs og fleiri meðal Danahöfðingja á Englandi), þá sýnast nokkrar líkur til þess, að forfeðr vorir hafi fengið nafnið frá Forn-Englum, (með því líka að torvelt er að leiða það af norrænum rótum, nema ef það skyldi vera gælunafn, sem fyr segir) og þótt Gyða Eiríksdóttir af Hörðalandi sé nefnd í sögu Haralds hárfagra (Hkr. 50. bls.), þá er hvorttveggja, að sagan um hana þykir nokkuð tortryggileg²⁾ (Maurer: Upphaf alsh.: 9. bls. n.) enda voru samgöngur Norðmanna við Vestrlönd byrjaðar löngu fyrir daga Haralds hárfagra, og það er einmitt tekið fram í enskum árbókum, að hin fyrstu vikingaskip Norðmanna, er komu til (Suðr)-Englands eptir 787 (793) hafi verið frá Hörðalandi (G Storm: Krit. Bidr. I. 12—13), svo að enskt nafn gat vel verið komið þangað nálægt 850. Seint á 9. öld finst nafnið á Ögðum (Ln. III. 15, sbr. Flóam. 13. k.), og enn síðar í Danmörku og Svíaríki (Gyða systir Úlfs jarls Hkr. 424. bls. og Gyða dóttir Önundar Svíakonungs (Sax. XI. 557) er hugsanlegt að verið hafi komnar frá Ingigerði, dóttur Haralds hárfagra og Gyðu? Fms. X. 198, sbr. Hkr. 303., 317., 320. bls.). Á 12. öld er það farið að tíðkast hér á landi (Sturl., D. I. I. 504). Gyriðr er tíðkanlegt kvenmannsnafn bæði að fornu og nýju, en aldrei er það í fornsögum ritað Gyðriðr, eins og margir rita nú. Seinni hluti

¹⁾ Á 16. öld hafa ýmsir mikilsháttar menn hér á landi verið nefndir gælunöfnum t. d. Gvendr, Fúsi o. s. frv. (sjá Safn I. 59, 80 o. v.) og það jafnvel í bréfum og dómum (Sm. I. 515, 526).

²⁾ Hún sýnist jafnvel vera upptekning sögunnar um »Guritha» og »Sivarus» (Gyriði og Ívar víðfaðma?) hjá Saxa (VII. 359), er verið hafi heimferð til Haralds hárfagra.

nafnsins (viðliðrinn *-riðr*) er kominn af *Friðr*, eins og mörg önnur samskonar nöfn, en torveldara er að segja, hvað forliðrinn *Gy-* þýðir. Það eru fá nöfn önnur, sem byrja á þeirri samstöfu; þó finst karlmannsnafnið *Gýlaugr* í Hkr. (Yngl. 28) og sagt er, að kvennanöfnin *Gýlaug* og *Gýveig* sé tíðkanleg sumstaðar í Noregi. Geta má þess til, að *gý-* (og *gy*) sé skylt orðstofninum *gó*, er kemr fram í *gó-legr* og virðist tákna fegrð (sbr. fe. *geó*, *gió*, er tákna æsku eða fjör); aðrir halda, að það sé komið af *goð-* með hljóðvarpi, en alt er það vafasamt, enda er hér ekkert samsvarandi nafn frá öðrum germönskum þjóðum til samanburðar. *Gyriðr* virðist hafa verið fremr fátítt nafn á sögu-öld vorri, þó getr *Saxi* þess í forneskju (sem áðr er á vikið), og síðar nefnir hann sænska konungsdóttur seint á 10. öld því nafni (X. 480). Í Noregi finst það snemma á 11. öld (Grett. 40) og á 14. öld mun það hafa komið til Íslands (*Gyriðr Þorvarðsdóttir*, kona *Kolbeins Tumasonar*, mun vera fyrsta kona hér á landi með því nafni, og er eigi ólíklegt, að hafi verið heitin eptir *Gyriði*, systur *Gregorii Dagssonar* (Hkr. 758, sbr. Bisk. I. 408), því að *Gregorius* var ástvinr *Inga* konungs *Haraldssonar* (1136—1161), en *Þorvarðr* hirðmaðr konungs og honum allkær, og líklega vingott með þeim *Gregorio*.

48. *Haf-* er stundum haft sem forliðr samsettra nafna, og er þýðing þess auðsæ; munu slík nöfn víst standa í sambandi við hinar miklu sjóferðir forfedra vorra. *Haflíði* táknar beinlínis þann, sem fer (líðr) yfir hafið. Auk þess tíðkuðust í fornöld nöfnin *Hafþórr*, *Hafsteinn* o. fl., en þau eru nú lögð niðr, nema *Hafsteinn*, sem er þó mjög fátítt nafn, og óvíst, hvort það hefir haldizt hér síðan í fornöld, eða er nýlega tekið upp (eptir bæjarnafninu *Hafsteinsstaði*?) eða komið frá útlöndum (af ættarnafninu *Havsteen*?). *Haflíði* er nokkru algengara nafn, en þó eru þeir eigi margir, er svo heita. Af því munu vera dregnir hinir ófímlegu nýgjörvingar *Haflíða* og *Haflína*, sem ættu ekki að haldast hér við.

49. *Hag-*. Þessi stofn, sem er forliðr í fáeinum nöfnum, kemr líklega annaðhvort af *hagi* (grasgarðr, graslendi) eða þá af *hagr* (lagtækr, listfengr) eða af *hagr* (gagn o. s. frv.). Í forn-sögum koma fyrir nöfnin *Hagbarðr* og *Hagný*, og er hið fyrra frægt af sögunni um *Hagbarð* og *Signýju*, sem rituð er hjá *Saxa*, og hefir sjálfsagt verið kunn Íslendingum í fornöld, því að hennar er ópt minzt í kenningum, en nú mun hún vera lítt kunn hér

á landi, og hvorki Hagbarðs- né Hagnýjar-nafn sýnist hafa tíðk-
 azt hér nokkurn tíma. Aptr á móti finst »Hagalín« sem karl-
 mannsnafn á Vestfjörðum, og er það bæði afkáralegt og líkast
 kvenmannsnafni (sbr. Randalín) og ætti því als ekki að tíðkast.
 Af þessum stofni kemr líklega karlmannsnafnið Högni, sem er
 altítt í fornsögum, og tíðkast enn í dag, þótt það sé fátíðara en
 svo fallett nafn ætti að vera. Högni Gjúkason er alkunnr af
 Eddukvæðunum, og er hann í þýzkum kvæðum kallaðr Hagano,
 sem sýnir, að stofninn er hag- (hagan-), og þýðingin ef til vill
 verndari (sbr. hegna = friða, verja, og hegnaðr = vernd, vörn).
 Enn mun vera af sama stofni hið alkunna þýzka nafn Heinrich,
 sem finst ritað í fornum þýzkum bókum Haganrich, Haginrich.
 Nafn þetta er einnig til vor komið (frá Dönum á seinni öldum)
 og eigi mjög fátítt, og er nú borið fram Hinrik (fyrirum Hein-
 rekr). Af hinni frakknesku mynd þess (»Henri«) er kvenmanns-
 nafnið »Henriette« komið.

50. Hallr er tíðkanlegt nafn bæði að fornu og nýju, þótt
 óviða sé það mjög algengt. Það merkir stein, helzt lítinn
 (Grett. 54) og merkilegan að einhverju (»náttúrustein«, sbr.
 Fms. III. 180), og er haft í mörgum samsettum nöfnum, bæði
 sem forliðr og viðliðr. Auk þess eru leidd af þessum stofni
 karlmannsnafnið Halli og kvenmannsnafnið Halla, og af þeim
 aptr mynduð samsettu nöfnin Þórhalli og Þórhalla. Mörg nöfn
 af stofni þessum eru enn tíðkanleg, og sum meðal hinna algeng-
 ari, t. d. karlmannanöfnin Halldór og Hallgrímr, og kvenmanna-
 nöfnin Halldóra og Hallfríðr, en fleiri eru samt lítt tíðkuð, þótt
 þau finnist hér og hvar.

51. Har-, her-. Þessi orðstofn er einn meðal þeirra, sem
 tíðastir eru í samsettum nöfnum, og hefir hann frá alda-öðli
 verið hafðr til nafnmyndunar meðal allra germanskra þjóða.
 Það er stofninn í sagnorðinu »herja« og nafnorðinu »herr« =
 herlið, á gotn. harjis, á sp. hari, og á fe. here¹). Stofn þessi
 tekr ýmsum breytingum í máli voru, þegar hann kemr saman

¹ Nafnið »Heri« í Háls sögu (Fas. II. og Fær.) virðist vera dregið
 beint af stofninum, og táknar hermann (sbr. fd. Heri, sp. Herio
 O. N.), því að hitt er ólíklegt, að göfgir menn í fornöld hafi borið
 nafn hérans, sem er allra dýra hræddastr. [Það gæti þó eins vel hafa
 átt sér stað. F. J.]. Sbr. einheri í Lokasennu 60. er. og fólksheitið
 Harii (Herjar) hjá Tacitusi (Germ. 43. k.).

við aðra orðstofna. Þannig hefir hið upprunalega *a*-hljóð haldist í nafninu Haraldr (sem samsett er af orðstofnunum *har* og *vald* og merkir herstjóra) og eins í viðlið samsettra nafna, t. d. Einarr, þar sem *h* fellr æfinlega burt, af því að lítið ber á því í framburði í miðju orði milli samhljóðanda og hljóðstafs. Aþtr kemr hljóðvarp frá *a* til *e* fram í nöfnunum Hergeirr, Hermundr o. s. frv. og veldr því »j« í enda stofnsins, sem kemr í ljós í nafninu Herjúlfr, Óðinsheitinu Herjan o. s. frv. Haraldr er mjög fornt nafn, sem finst jafnvel hjá Tacitusi, sagnaritara Rómverja á öndverðri 2. öld e. Kr., því að hann getr um höfðingja nokkurn við Rín, að nafni Chariovalda (Hari-vald = Haraldr). Sú grein Þjóðverja, er bjó við Rín neðanverða, t. d. Batavar og Forn-Frakkar, mun hafa borið *h* hart fram, líkt og *ch*, og því er *Ch* jafnan sett fyrir *H* í upphafi nafna hjá þessum þjóðum (t. d. Charibert fyrir Haribert = Herbjartr, Chariwulf fyrir Hariwulf = Herjúlfr o. s. frv.). Í stað hinnar fornu myndar nafnsins »Chariovalda« er síðar komið »Heriold« í þýzku máli, og í ensku »Harold« = Haraldr. Nafn þetta er viðfrægt í fornsögum vorum og algengt í ætt Noregskonunga, en þó að einstöku menn aðrir, sem koma við landnámssöguna, sé nefndir svo (Haraldr hringr Ln. III. 1, Haraldr víkingr Ln. III. 11), þá sýnist nafnið ekki hafa verið tíðkanlegt hér á landi í fornöld, fyr en það kemr upp að nýju í ætt Oddaverja, sem nákomnir voru konungsettinni í Noregi (Haraldr Sæmundarson † 1251). Þó mun það aldrei hafa orðið mjög algengt, og enn er því miklu minna á lopt haldið en vert væri, sökum fegrðar og fornrar frægðar, en forðast ætti sem heitan eldinn slíkar herfiðlegar afbakanir sem Haraldína. Af öðrum nöfnum, sem byrja á þessum orðstofni eru þessi tíðkanleg: karlmannanöfnin Herbrandr, Herjólftr, Hermóðr¹), öll mjög fágæt, og kvenmannanöfnin Herborg, Herdís, Hervör, sem alt eru sögr og þjóðleg nöfn. Hermann er ekki upphaflega norrænt, heldr þýzkt nafn²), og má þó

¹ Hermóðr finst sjaldan sem mannsnafn í fornöld (sbr. þó O. N., Dietr. og Hyndl. 2. er.: »Gaf hann (þ: Óðinn) Hermóði | hjálm ok brynju«).

² Arminius Cherúska-höfðingi, er frelsaði landa sína frá yfirdrottnun Rómverja á dögum Ágústusar keisara, er venjulega nefndr Hermann, en óvíst er, að það sé rétt, að »Arminius« sé dregið af »Hermann«, og hafa ýmsir fræðimenn ætlað, að þessi ágæti kappi hafi að eins verið nefndr »Arminius« af Rómverjum, en heitið réttu nafni Sigifridus (þ: Sigurðr Fáfnisbani).

við það sæma, en *Hermannía* er ljót ambaga. Aptr á móti er *Hermundr* al-íslenzkt nafn, og ætti að takast upp, eða tíðkast meir en nú er, og sama má segja um fleiri slík nöfn, svo sem *Hersteinn*, *Herfinnr* o. s. frv.

Nöfn þau, er endast á *-arr* (upphaflega *-harr*) eru fjöldamörg, og hafa sum þeirra verið nefnd hér að framan. Að þau eru af þessum stofni, sést ljóslegast á því, að bera þau saman við samsvarandi nöfn í öðrum germönskum málum. Þannig er *Gunnarr* á þýzku *Gundahar* = *Günther*, á máli *Forn-Frakka* *Gundachar* (*Gundicar*), á fe. *Gúðhere*, og merkir *orustukappa*). *Ragnarr* er á þ. *Raginhar* = *Reginher*, á fe. *Regnhere* (*Mon. h. Br. I. 628*), dregið af *regin* (eða *rögn*) = *goð*, og merkir þann *hermann* (*kappa*), sem verndaðr er af goðunum eða helgaðr þeim. Óttarr er fe. *Óththere*, dregið af *ótti*, og merkir *kappann* sem *vekr ógn*. *Valdarr* er á þ. *Walthar* = *Walther*, og táknar *voldugan kappa*. *Úlfarr* er á fe. *Wulphere*, og merkir *úlfa-kappa* (þann, sem berst við úlfa?). Mörg önnur slík nöfn mætti telja, en þessi dæmi mega nægja til að sýna upprunann og benda á þýðinguna. Hér á landi tíðkast mörg þessara nafna enn í dag, og sum mega heita algeng, svo sem *Einar*, *Gunnar* og *Hjálmar*, sum eigi mjög sjaldhæft, svo sem *Böðvar*, *Ingvar*, *Ívar*, og sum fátið, svo sem *Agnar*, *Borgar*, *Hreiðar*, *Ormar*, *Ragnar*, *Úlfar*. Flest þeirra eru bæði fögr og þjóðleg, og ættu að tíðkast meira en nú gjörist, því að mörg hafa verið lögd niðr, sem vert væri að taka upp aptr, t. d. *Framar*, *Víkar* o. fl.

52. *Harð-* (stofninn í lýsingarorðinu *harðr*) kemr fyrir í ýmsum samsettum nöfnum, en fæst þeirra munu vera norræn að uppruna, heldr komin til vor úr þýzku eða ensku. Sum eru líka tíðkuð í þýzkri eða útlendri mynd, t. d. *Eberhard*, *Richard* (*Rikharð*, ætti að vera *Ríkarðr*), *Eggert* (*annaðhvort* s. s. *Egg-harðr*, sbr. fe. *Eggbriht* = *Eggbjartr*, eða af fp. *Agihard*), *Ellert* (*Eilert*, upphaflega *Agilhard*, af stofninum *Agil-*, sem kemr fram hjá oss í nafninu *Egill*), *Reinhardr* (*Reinhard*, *Reinert*, upphaflega *Raginhard*, á ísl. *Reginharðr*)¹). Af því að *h* fellr einatt burt úr nöfnum þessum, er þeim stundum blandað saman við þau, sem

¹ Þetta nafn hefir verið gefið refnum hjá þjóðverjum, eins og sjá má á kvæðinu *Reinhart der Fuchs*, og er myndað af því gelunafnið *Reineke*. Frakkar hafa alveg týnt hinu upphaflega nafni refsins, og kalla hann *renard*.

hafa -varðr fyrir viðlið. Þannig hafa forfeðr vorir gjört úr þýzka nafninu Bernhard ýmist Bjarnharðr, eða þá Bjarnvarðr, sem er miðr rétt. Þetta nafn er annars ennþá tíðkanlegt meðal vor í tveimr myndum: Bernharðr og Vernharðr, og er hin síðari algengari, en Bjarnharðr er þó íslenzkulegast, og svo ætti nafnið helzt að vera, ef það væri tíðkað framvegis hér á landi. Fyrir utan það, að tveggja útlendra biskupa með þessu nafni er getið í Íslb. og Bisk. (I. 65) finnast samstofna nöfn varla hér á landi í fornöld, enn í Noregi eru nefndir Vígharðr (Fms. X., sbr. fe. Wigheard), og Sigarðr (Hkr. 714. bls., sbr. fe. Sigheard), hvort-tveggja að eins á einum stað. Harðrefr er nefndr í Ln. II. 28, Harðvígr og Harðrefill í Fas., en ekkert þeirra nafna er nú tíðkanlegt. Í þýzku er margt nafna af þessum stofni, en hér eru þau öll fátíð, nema Eggert, er hefir útbreiðzt víðsvegar um land frá Eggert lögmanni Hannessyni (á 16. öld), er varð mjög kynsæll maðr, og er það nú búíð að ná þeirri hefð í þessari mynd, að það hlýtr að halda henni framvegis, þótt hún sé ekki íslenzk.

53. Haukr er tíðkanlegt mannsnafn í fornöld, og eigi lagt niðr enn, þótt nú sé það helzt til sjaldhaft. Einn af fræðimönnum vorum í fornöld, og einhver hinn síðasti þeirra, er nafngreindir sé, var Haukr lögmaðr Erlendsson, ritari og eigandi Hauksbókar († 1334), er hafði fyrir skjaldarmerki hauk (fálka) með útpöndum vængjum, og benti það á þýðinguna í nafni hans.

54. Há- er orðstofn, sem hafðr er fyrir forlið í ýmsum (karl)mannanöfnum, og eru sum þeirra mjög algeng í fornsögum vorum, svo sem Hákon, Hámundr, Hárekr og Hávarðr. Hár [eldra Háarr] er eitt af heitum Óðins, og kemr jafnvel fyrir sem mannsnafn í fornaskju (»Hár enn harðgreipi« í Bjarkamálum enum fornu). Það virðist þýða »hinn há(v)«, og sama merking mun felast í hinum nöfnunum. Hákon er þá s. s. »hinn ættgöfgi« eða sá sem er »hárrar ættar« (Flat. I. 88), því að »kon« (konr) er af sama stofni og kyn (á gotn. kuni)¹) og af þeim stofni er líka dregið orðið »konungr« þ. e. sá, sem er vel

¹ Stofn þessi virðist hafa tíðkast í íslenzkum mannanöfnum (sbr þó »Konr« í Rígsþ.) en í þýzkum nöfnum var hann altíðr (Kunigunde, Kunimund o. s. frv.), en Konráðs-nafnið (þ. Kuonrat, fl. Chunrad) er skylt lýsingarorðinu »kühn«, kænn og þýðir ráðvitr.

kynjaðr eða stórættaðr (sbr. Rígsþulu). Nafnið Hákon er líka opt ritað Hákun að fornu fari, og í latneskum sagnaritum (svo sem Danmerkr sögu Saxa) Haquinus, en í árbókum Forn-Frakka Hancwin (eða Haucwin?), þar sem getið er um Hákon bróður Hemings Danakonungs, er kom með fleirum til að semja frið við Karl mikla árið 811. — Hávarðr er s. s. »hinn háí varðmaðr« eða »vörðr, sem er hátt settr«, og Hámundr hefir áþekka þýðingu, því að í »mund« er líklega varnar-merking. Hárekr þýðir »voldugr konungr« (rekr = konungr). Öll þessi nöfn eru nú annaðhvort mjög fátíð, eða lögð niðr, nema Hákon, og er það þó eigi algengt nafn. Það væri víst vert, að halda meira upp á þau, en nú er títt, því að þau eru flest bæði fögr og fornmannleg, en varast skyldu menn slík orðskrípi sem »Hákonía«, þar sem latnesk ending er sett á ramm-íslenskt nafn.

55. Heðinn er ævagamalt nafn, frægt af fornsögunni um Hjaðningavíg eða bardaga fornkonungaanna Heðins og Högna, sem aldrei ætlaði enda að taka, og Bragi gamli hefir kveðið um í Ragnarsdrápu. (Hjaðningar eru menn Heðins). Orðið »heðinn« merkir »loðinn skinnfeld« og síðan þann, sem í feldinum er, eins og sést á því, er í Vatnsdælu segir um berserki Haralds hárfagra: »Þeir váru kallaðir Úlfheðnar, þeir höfðu vargstakka fyrir brynjur«. Í fornsögum finnast samsettu nöfnin Bjarnheðinn, Skarpheðinn og Úlfheðinn, og haldast 2 hin fyrnefndu enn við, þótt þau sé sjaldhófd. Vera kann, að Heðins-nafnið eigi eitthvað skylt við höð (á fe. heaðu)¹, er kemr fram í valkyrju-(orustu-) heitinu Geirahöð (Sn. E. I. 120, 562), og táknar bardaga, áhlaup. Af þeim stofni er Áss-nafnið Höðr, sem alkunnugt er af Baldrssögunni (þaðan mun runninn »Heðinn« í Helgakv. Hjörv. og »Skartheðinn« í Sólarljóðum, V. R.: Germ. M. II. 252, 264), en mun sjaldan hafa verið haft fyrir mannsnafn (Höðr konungr í *Haðalandi* í Fas.² II. 7 er ímynduð persóna), og sama er að segja um nafnið Höðbroðr (Hkv. Hb.) er getr þýtt »ðr«. »Háðvör« (í sögunni af Hermóði og H.) er víst afbökun úr *Haðvör*, sem er alveg sömu merkingar og Gunnvör (höð = gunnr). Í þýzku finnast fleiri nöfn af þessum stofni, svo sem Hadubrand, Hadufuns (o: fúss til bardaga) á lat. Adofonsus, sem hefir hjá rómönsku þjóðunum blandast saman við

¹ Þetta getr þó varla verið svo. F. J.

Alfons (Adalfuns, Adelfonsus) einkum í portúgölsku, þar sem bæði nöfnin eru orðið að Afonso, Affonso.

56. **Heið-.** Þessi orðstofn er opt hafðr í samsettum nöfnum, einkum er hann mjög algengr sem viðliðr í kvenmannanöfnum, þó finst *Heiðr* líka sem nafn út af fyrir sig, en er þá jafnan völvu-eða seiðkonu-nafn. *Heiðr* völvu spáði Ingimundi gamla og fóst-bræðrum hans að byggja á Íslandi (Ln. III. 2). *Heiðr* og Ham-glöm gjörðu galdraveðr að Friðþjófi frækna (Fas. II.), og *Heiðr* er völvu nefnd í hinu alkunna fornkvæði »Völuspá«, en öðru nafni Gullveig, og er merking þessara nafna mjög lík, því að »máli ok gjöf, er höfðingjar gefa, heitir heiðfé« (Sn. E. I. 458), »heiðþegi« er hirðmaðr, og sami stofn er víst í lýsingarorðinu *heiðr* = bjartr. Nöfn þessi eiga þannig skylt við gull og skraut, og er það samkvæmt sið fornanna, að kenna konur við slíka hluti. Mörg þeirra eru altíð meðal allra germanskra þjóða, jafnvel þótt sum tíðkist fremr hjá Þjóðverjum, en önnur fremr á Norðrlöndum. Þannig er nafnið Aðalheiðr komið frá Þýzka-landi, þótt það geti eins vel verið íslenskt, en upprunalegt í máli voru eru t. d. þessi, sem öll eru nú tíðkanleg hér á landi: Arnheiðr, Alfheiðr, Jóreiðr, Ragnheiðr, Úlfheiðr. Ekkert þeirra er samt algengt nema Ragnheiðr. Af nöfnum sem byrja á *Heið-* er »Heiðrekr« alkunnast í fornsögum, og er það nú lagt niðr, en mætti vel takast upp aptr.

57. **Helgi, Helga.** Þessi nöfn, sem eru mjög algeng bæði að fornu og nýju, eru dregin af lýsingarorðinu »heilagr«; veika myndin af því er (hinn) helgi. Í Sn. E. I. 400 stendr, að konungr sá, er Hálogaland er við kent, hafi heitið Hölgi, og verið faðir Þorgerðar Hølgabrúðar (sbr. »Helgo Halogiae rex« hjá Saxo III. 116). Af þessu virðist mega ráða, að Hálogi, Hölgi og jafnvel Helgi sé alt sama nafn, og á hið sama bendir það, að Adam frá Brimum, höfundr hinnar fyrstu kirkjusögu Norðrlanda († c. 1076?) kallar landið Halagland, og segir að íbúar þess telji það heilagt (»terram sanctam et beatam«). Elfráðr ríki Englakonungr (871—901), er hafði fregnir um Noreg frá Óttari, háleyskum manni, kallar og landið Hálgaland, sem þýðir: landið helga. Eptir þessu væri þá Hálogi uppruna-myndin. Þó kemr málfræðingum ekki saman um þetta. (Noreen (Upps. 216) ætlar að Hálogaland þýði Norðrljósaland, og Storm (Ark. II. 128) véfengir það, að Hölgi (= Hálogi) sé sama nafn og Helgi). Í þýzku finst Ha-

licko og Hailika (O. N.). Helga-nafnið sýnist hafa verið tíðkanlegt í hinni fornu konungsætt í Garðaríki, er var kynjuð frá Norðrlöndum (Svíaveldi). Eptirmaðr Hræreks (Ruriks), höfundar Rússaveldis, er nefndr Oleg í fornum árbókum rússneskum, og mun það vera sama nafn og Helgi. Drotning Ingvars (Igors), eptirmanns hans, er nefnd Olga, og má telja vafalaust, að það sé sama nafn og Helga, því að hún er kölluð Elga í grískum ritum. En þótt undarlegt sé, sýnast Norðmenn eigi hafa skilið uppruna eða þýðingu nafnsins, þegar þeir heyrðu það aptr í Garðaríki, heldr gjört úr því »Allogia«, því að svo er nefnd kona Valdamars konungs í sögu Ólafs Tryggvasonar (Hkr. 129. bls.), en með því að vér vitum eigi til, að nokkur kona hans hafi heitið því nafni eða neinu svipuðu, þá má ætla, að nafn ömmu hans sé í misgripum tekið handa henni. Olga hafði mikið orð á sér fyrir vitrleik sinn, og »Allogiu« er líka 'eignað, að hún hafi séð fyrir, hver ágætismaðr Ólafr Tryggvason mundi verða.

58. Hildr er valkyrjuheiti, en getr líka þýtt orustu, eins og Gunnr. Nöfn, sem eru sett saman af báðum þessum heitum, svo sem Gunnhildr og Hildigunnr, þýða þá orustu í tveföldum skilningi, og lýsa mjög greinilega löngun forfeðra vorra til bardaga og styrjaldar. En með því að menn eiga ávalt í einhverri baráttu, geta þau átt við enn í dag bæði í andlegum og veraldlegum skilningi. Hildr er tíðkanlegt kvenmannsnafn út af fyrir sig, og finst líka í miklum fjölda samsettra nafna, ýmist sem forliðr eða viðliðr, og eru það auðvitað alt kvennanöfn, sem endast á þessu orði. Af þeim sem hafa stofn þenna fyrir forlið, eru nú fá tíðkanleg, nema Hildibrandr og Hildigunn, (sem eru þó sjaldhófið), en af hinum eru mörg enn í gildi, þótt ekkert þeirra megi algengt heita, nema Ingvildr (upphaflega Yngvildr, en nú optast skrifað og borið fram Ingveldr) og Ragnhildr (er virðist hafa verið sjaldhaft hér á landi í fornöld, þótt það væri algengt í ætt Haralds hárfagra, en mun hafa breiðzt hér út með hinni kynsælu ætt Lopts ríka frá Ragnhildi Karlsdóttur, móður Eiða-Páls, sjá Dipl. Isl. III. 496). Fleiri af þessum nöfnum ætti að tíðkast fremr en nú er, sögum fegrðar og fornarar frægðar, svo sem Álfhildr, Borghildr, Brynhildr, Gunnhildr, Magnhildr, Þórhildr. Hjá flestum eða öllum germönskum þjóðum hafa nöfn af þessum stofni verið tíðkuð, t. d. Hildebrand, Childebert, Childerik (Hilderik), Brunehild, Chlothild (Chrotechildis), Hildegard (Hildigerðr) o. s.

frv., hjá Spánverjum er Ildefonso alkunnugt dýrðlingsnafn (á lat. Hildephonsus, upphaflega Hildifuns = Hildifúss 3: hergjarn, orustugjarn).

59. **Hjalti.** Þetta nafn er dregið af sverðshjöltum eins og segir í Hrólfs sögu kraka um Hjalta hinn hugprúða, að hann fekk nafn sitt af sverðinu Gullinhjalta, og er hann hinn fyrsti maðr í sögum, er getið er um með því nafni. Hér á landi finnst það þegar í landsnámstíð, bæði sem auknefni (Óleifr hjalti, Ln. I. 20) og aðalnafn (Hjalti Þórðarson skálps, Ln. III. 10), og opt síðan (Hjalti Skeggjason, einhver ágætasti Íslendingr í fornöld), og enn er það tíðkanlegt, þótt það sé ekki svo algengt, sem það ætti að vera, sökum fegrðar og fornrar frægðar. Það er sjaldséð annarsstaðar en á Íslandi (»Hailt« Guttormsson er nefndr í DN. II. 754, árið 1505 á Þótni á Upplöndum, og minnir það á, að Guttorms-nafnið gekk í ætt Óleifs *hjalta*).

60. **Hjálmr** er eigi allsjaldan haft sem mannsnafn, bæði út af fyrir sig, og þó einkum sett saman við aðra orðstofna, helst hjá þýzkum þjóðum (Helmichis hjá Langbörðum, Anselm, Roselm, og hjá Forn-Englum: Helmstan, Swiðhelm, Olfhelm o. m. fl.) en á Norðrlöndum einkum hjá Svíum (DS., Dietr.). Merkingin er auðsæ, og hefir hjálmrinn átt sammerkt í því við mörg önnur vopn, að nafn hans hefir verið notað bæði sem auknefni (sbr. Þóroddr hjálmr) og reglulegt mannsnafn. Hjálms-nafnið er ennþá tíðkað hér á landi, en þó mjög fátítt annarsstaðar en í Borgarfirði (syðra). Miklu algengara nafn er Hjálmar (hjálmfaldinn hermaðr), enda er það mjög frægt í fornsögum (Hjálmar hugum-stóri). Sama nafn er hið þýzka Helmer eða Hilmar, því að hjálmr er á þýzku helm. Hjálmtýr er forneskjulegt nafn (upphaflega Hjálmpér), sem nú er tekið upp aptr, en þó mjög lágætt. Vilhjálmr er hið eina íslenska nafn, sem hefir viðlið af þessum stofni¹), og virðast fáir hafa borið það hér á

¹ Á (sænskum) rúnasteinum finnst þó Geirhjálmr, Sighjálmr, Vé-hjálmr (Dietr.). Í ættartölu Austr-Englakonunga (hjá Florentius) er nefndr Wilhelm eða Wihelm (á 5. eða 6. öld, Mon. h. Br. I. 628), og er það annaðhvort sama sem Vé-hjálmr (Lilj. 955) eða Vilhjálmr, en annars sýnist Vilhjálms-nafn eigi hafa tíðkæzt neitt á Englandi að fornu fari (Stp.: Norm. III. 339). Þar sem Fas., er geyma ýmsar fornar endrminningar innan um ýkjur og

landi í fornöld, nema Vilhjálmr Sæmundarson í Odda († 1273), en hinir fyrstu norrænu menn, sem finnast með því nafni, eru Vilhjálmr Rúðujarl, sonr Göngu-Hrólfis († 942, fæddr á Bretlandseyjum nálægt 895, sbr. Kr. B. I. 141, 181), og Vilhjálmr gamli biskup í Orkneyjum (1102—1168); má því vera, að nafnið sé komið til Norðmanna frá Forn-Englum, enda var Vilhjálmr biskup í Hróarskeldu (1048—1076) enskr maðr, og mun hann hafa flutt það til Danmerkr. En hvað sem því líður, þá hefir hin norræna mynd nafnins tíðkast hjá Norðmönnum á Vallandi, breytzt eptir frakkneskum framburði í Villeaulme — Villeaume — Guillaume, (eins og orðið »hjálmr« breyttist þar í »heaulme«, »heaume«) og breiðst þaðan aptur út um England, en orðið þar að William, sem verður eigi leitt frá Forn-Englum beinlínis, því að þeir rituðu »Willelm« samkvæmt sínu máli. Hin þýzka mynd »Vilhelm« hefir orðið almenn í Danmörku, og jafnvel komizt hingað, en ætti að víkja fyrir hinu forna og rétta nafni »Vilhjálmr«, sem nú er eigi mjög fátítt hjá oss, og er þó hvorki það né Hjálmar eins algeng beiti og þau ætti að vera, því að þau eru fögr og þjóðleg. Aptr er »Vilhelmina« óviðkunnanleg og óþjóðleg afbökun, þar sem latnesk ending er sett á danskt (þýzkt) nafn. Í stað þess gæti komið Vilborg, sem líkrar er merkingar og Vilhjálmr (hvorttveggja táknar: vörn, hlíf).

61. **Hjör**, sem er gamalt nafn á sverði (á gotn. hairu eða heru, á fe. heoru), var haft í fornöld bæði fyrir mannsnafn út af fyrir sig, og enn optar skeytt framan við önnur nöfn og orðstofna. Einkum hafa slík nöfn verið tíðkanleg í hinni fornu fylkiskonunga-ætt á Hörðalandi, því að afi og sonr hins nafnfræga Hálfis konungs hétu Hjör, faðir hans Hjörleifr og bróðir hans Hjörólfr. Í gotn. finst Hairuwulf, Heruwulf, er samsvarar alveg norræna nafninu Hjörólfr. Forn-Englar höfðu nöfnin Heoroweard (Hjörvarðr) og Heorugar, sem ætti á voru máli að vera Hjörgeirr, en það nafn finst ekki í fornritum, og getr verið, að því hafi verið blandað saman við Hergeirr, því að Hjör- og Hergæti skiptzt á eins og Bjarg- (Björg-) og Berg- (sbr. Hervi Orkneyjabiskup † 1248 = Hjörvi, Ísl. Ann.). Ekkert nafn af þessum stofni tíðkast nú hér, nema Hjörleifr, en þau eru þó svo hermannleg og falleg, að vert væri að taka sum þeirra upp

öfgar, nefna »Vilhjálm konung af Vallandi«, mun það stafa frá Rúðujörum.

aptr, t. d. karlmannsnafnið Hjörvarðr og kvenmannsnafnið Hjördís¹).

62. Hjörtr er eigi mjög algengt mannsnafn í fornsögum, en þó finst það þar bæði sem auknefni (Sigurðr *hjörtr* í sögu Hálfð. svarta, Þórir *hjörtr* í sögu Ól. Tr.) og sem aðalnafn (hér á landi: Hjörtr bróðir Gunnars að Hlíðarenda). Það tíðkast hér enn í dag, þótt það sé eigi algengt. Fágætara nafn er þó Hreinn, sem að eins finst á stangli í Sunnlendingafjórðungi (fyrrum ættgengt í Gilsbekkingakyni, Ln. II. 2). Hvorugt þessara nafna mun finnast samsett við aðra orðstofna í fornritum, en þýðing þeirra er auðsæ (hjörtr — »er öfri ferr|öllum dýrum« Hkv. Hb. II. 38 — og breindýr).

63. Hlað-. Þessi stofn finst í fáeinum fornum kvenmannanöfnum, t. d. Hlaðgerðr, Hlaðgunnr o. s. frv. Ekkert þeirra er nú tíðkanlegt hjá oss, nema Hlaðgerðr, og er það þó fánefnt. Það er eigi ólíklegt, að »hlað« í þessum nöfnum tákni gullhlað eða skrautband, sem konur voru kendar við (sbr. *hlað*-grund, *hlað*-nipt = *hlað*búin kona). Skyld nöfnum þessum sýnist vera karlmannanöfnin Hlöðr og Hlöðver, en þau virðast eigi hafa verið mjög tíðkuð á Norðrlöndum í fornöld, hvort sem þau eru upprunaleg í norrænu máli eða ekki²). Aptr á móti var Hlöðver mjög algengt nafn hjá þýzku þjóðunum (t. d. Forn-Frökkum), því að það er sama nafn og Chlodewig, Hludwig, Ludwig, á d. Lud-

¹ Hjördís er nefnd móðir Sigurðar Fáfnisbana, sem kunnugt er. Munch heldr, að þjóðarnafnið »Cherúskar« sé dregið af »hjörtr« (samandregið úr Heru-isk) eins og þjóðanöfnin Saxar af sax, og Frakkar af frakka (o: spjót). Af þessum stofni kynnir og að vera dregið Hjarranda-nafn, er samsvarar Heorenda á fe., og ef til vill Horand á þ.

² Hlöðr er nefndr sonr Heiðreks konungs hins vitra (sbr. Hlípe í Widsið), og Hlöðves-nafnið sýnist hafa tíðkast snemma hér á Norðrlöndum hjá Gautum, því að í Gullþ.s. er nefndr Hlöðver konungur af Gautlandi (á 9. öld) og dóttursonr hans Hlöðver jarl. Svo kemr nafnið aptr fram hjá Orkneyjajörlum á miðri 10. öld, en ætt þeirra er líka í Hálfð. s. Eyst. sett í samband við »Hlöðve Gautakonung«. Enn fremr nefnir Örvar-Odds s. Hlöðve Sviakonung (sbr. Hjálmt. s.), en þessar »fornaldarsögur« eru að vísu miðr áreiðanlegar, og hafa getað fengið nafnið frá Suðrmönnum eða úr fornum goðsögnum (Völ.-kv.). En hitt er víst, að Norðmenn hafa tekið það upp í heiðni (Hlöðver langi úr Saltvík fyrir 1000, Hkr. 203).

vig, á fr. Louis¹). Fleiri nöfn af sama stofni tíðkuðust hjá Forn-Frökkum (sem báru »h« hart fram, eins og »ch«) t. d. Chlodomir, Chlothar (seinna Lothar, á fe. Hlothere), Chlothild e. Chlotichilda(?). Nokkrir menn hér á landi hafa nú fengið nafnið Ludvig (Lúðvík, Loðvík) frá Dönum, en fallegri og þjóðlegri er hin íslenska mynd þess: Hlöðver, sem lögd er niðr fyrir löngu, en vert væri að taka upp aptr í stað útlenska nafnsins.

64. Hlíf er auðskilið, snotrt og einfalt kvenmannsnafn, sem finst hér á landi í landnámstíð (í ætt Helga magra Ln. II. 12, 16, Mærajarla Fms II, 210, og víðara), en er nú fremr sjaldhaft, og ætti skilið meiri útbreiðslu. Í Fjölsv. 38. er svo nefnd ein af meyjum Menglaðar — Freyju.

65. Hólmr (o: lítil ey) er opt haft fyrir forlið í samsettum nöfnum, og finst jafnvel sem nafn út af fyrir sig í Noregi (D. N.) og Svíaríki (Rv.). Mætti hugsa sér, að slík nöfn væri mynduð af áhrifum víkingalífsins, með því að víkingar lágu opt við hólma og »buðu hver öðrum til hólmostefnu« (t. d. við Elfarsker, Brenn-eyjar o. s. frv.). Eigi virðast nöfn af þessum stofni hafa verið mjög tíðkuð hér á landi í fornöld, og jafnvel eigi heldr í Noregi eða Danmörku, og hafa þau einkanlega átt heima hjá Svíum og Gautum, en hér finnast varla önnur en Hólmafastr, Hólmkell, Hólmosteinn²), sem haldast öll enn við, þótt þau sé mjög fátíð. Aptr á móti er orðið algengt eitt kvenmannsnafn af sama stofni, Hólmsfríðr, er sögurnar fornu benda til að eigi hafi tíðkazt hjá forfeðrum vorum, því að það hittist þar aðeins í ætt Svíakonunga, og er ef til vill komið þaðan til Noregs með Hólmsfríði Eiríksdóttur hins sigrsæla, er giptist Sveini jarli Hákonarsyni og átti afkvæmi í Noregi (Sóla-ættina á Rogalandi, Hkr. 577. og 730. bls.), en til Íslands er nafnið víst komið frá Noregi seint á 14. eða snemma á 15. öld, því að þá kemr það fyrst

¹ Af hinni frakknesku mynd er dregið kvenmannsnafnið Lovísa, sem farið er að tíðkast sumstaðar hér á landi (einkum hjá heldra fólki. sem tolla vill í tíðkunni).

² Öll þessi nöfn munu hafa verið sjaldhófið í Noregi, nema helzt Hólmosteinn (DN.) og má vera, að þau sé upprunnin frá Svíaríki, því að margt slíkra nafna finst þar á rúnasteinum. Hólmafastr Véðormsson átti heima á Jämtalandi, en var ættaðr frá Upplöndum, og þaðan kynni líka að hafa verið Váli hinn sterki (Ln. II. 6), afi Hólmkels að Fossi (Ln. II. 8). »Hulviðr« í Uppl. 40 er s. s. Hólmsviðr.

fram hér í ætt, sem þaðan var runnin (að nokkru leyti)¹). Karlmannsnafnið Hólmgeir mun og helzt hafa tíðkazt í fornöld, en það hefir eigi náð fótfestu hér, þótt sumstaðar finnist nafnið Olgeir, er stafar frá sögunni um »Olgeir danska«, sem er fraknesk riddarasaga, og nafnið annaðhvort afbökun úr Oddgeir eða Hólmgeir. Væri réttast fyrir þá, sem Olgeirs nafn bera, að taka upp hina réttu og fögru mynd nafnsins: »Hólmgeir«.

66. **Hreið-**. Þessi orðstofn, sem finst í fáeinum fornum nöfnum (Hreiðarr, Hreiðmarr), er nokkuð óljós að merkingu, því að orðið er löngu horfið úr daglega málinu. Í fe. finst lýsingarorðið hræd (o: röskr, skjótr), Forn-Englar kölluðu »Reiðgota« Hræðgotan eða Hrædgotan, og er því líklegt, að Hreiðgotar sé hin rétta mynd þess orðs, enda virðist svo eiga að lesa í Vafþrúðnismálum, 12. er. (»hesta beztr | þyccir hann með Hreiðgotom«), en fornmennt sýnast snemma hafa misskilið þjóðarnafn þetta, og haldið að það væri dregið af reið (á hesti) og Reiðgotaland þýddi meginland Gota, gagnstætt Eygotalandi, en reið er víst alt annað orð, og getr þó verið, að sum nöfn sé af því dregin, t. d. Reiðúlfr. Eptir þessu gæti Hreiðarr táknad röskan hermann. Nafnið er nú mjög fátítt, en finst þó enn í Skaptafellssýslu, eins og sum önnur forn mannanöfn.

67. **Hringr** hefir verið fremr sjaldhaft mannsnafn í fornöld, nema í einni ætt, nl. hinni fornu fylkiskonunga-ætt á Hringaríki (á Upplöndum), og þeirri kynkvísl frá Haraldi hárfagra, er þaðan var kynjuð í móðurætt. Haraldr átti Álfhildi eða Áshildi, dóttur Hrings Dagssonar af Hringaríki, og er einn af sonum þeirra nefndr Hringr, en sonarsynir hans Hrærekr og Hringr, konungar á Heiðmörk á dögum Ólafs helga. Annars finnum vér nafn þetta ekki opt í áreiðanlegum sögum, nema sem þauknefni, og virðist það þá táknna þann, sem er frá Hringaríki, (Er-

¹ Margrétu dóttur Vigfúsar Ívarssonar (Hólms) hirdstjóra og Guðríðar Ingimundardóttur frá Rogalandi í Noregi átti þorvarðr Loptsson hins ríka (1436), og létu þær 2 dætr þeirra, er dætr áttu eptir sig (Ragnhildr og Guðríðr), báðar heita Hólmfríði (eptir móðursystur sinni Hólmfríði Vigfúsdóttur, D. I. III. 765, en hún hefir aprt borið nafn móðurmóður sinnar, Hólmfríðar Önundardóttur úr Rygjafylki, DN. III. 295. bls.) og frá þeim má svo rekja nafnið til flestra eða allra þeirra Hólmfríða, sem nefndar eru í »Árbókum Espólins« I.—IX.

lingr bringr í sögu Hák. gamla, Fms. IX. 294, Haraldr hringr landnámsmaðr í Vestrhópi Ln. III. 1., og Sigurðr konungr hringr, sem flest Hrings-nöfn í skröksögum munu vera runnin frá, sbr. Ark. X. 141). En nafnið er snotrt og mætti vel takast upp aptr. Á Þýzkalandi finnast ýms nöfn af þessum stofni svo sem Rincho, Adalring, Ringolf (Hringulf), Ringvín o. s. frv.

68. **Hróð-**, stofninn í hróðr (o: lof, lofkvæði), verðr fyrir oss sem forliðr í mörgum mannanöfnum, en stundum nokkuð breyttr og torkennilegr. Opt er Hróð- stytt í Hró- (t. d. í Hrói, Hróaldr (f. Hróðvaldr), Hróarr, Hrómundr), og stundum kemr líka fram hljóðvarp (t. d. í Hrærekr f. Hróðrekr), en aptr eru önnur nöfn, þar sem Hróð- breytist í Hroð- (t. d. Hroðgeirr f. Hróðgeirr) og stundum tillíkist ð næsta staf á eptir (t. d. Hrolaugr, Hrolleifr, f. Hróðlaugr, Hróðleifr). Enn er eitt nafn, þar sem ð hverfr, með því að það er stytt og dregið saman, nl. Hrólf, upphafi. Hróðúlfr, á fe. Hróðwulf, á þ. Hrodulf, Hruodolf, Rudolf. Í sumum nöfnum helzt stofninn »hróð« óbreyttr (t. d. Hróðmarr, Hróðný). Nöfn af þessum stofni eru mjög almenn meðal þýzkra þjóða, t. d. Hruodo, Hrodo (= Hrói), Hrodebert, Hruodbert, Ru(t)precht, Rupert, Robert, sem alt er sama nafn, á ísl. Hróbjart (eiginl. Hróðbjart); Hruotgar, Rutger, Roger (á fe. Hróðgar), á ísl. Hroðgeirr; Hrodhari, Hruodhar, í Langbarðasögu Rothari(s), á ísl. Hróarr; Hruotmar, Rudmar, Romar, á ísl. Hróðmarr. Hrærekr (= Roðrekr Ln. III. 6), er sama nafn og Hruoderich, Hrodorich, Roderich (svo hét hinn síðasti konungr Vestgota á Spáni, er féll fyrir Serkjum 711, og enn tíðkast þar nafnið Rodrigo). Sama nafn er og Rurik (Rjurik), en svo er nefndr höfðingi Væringja þeirra, er stofnuðu Rússaveldi um miðja 9. öld, að sögusögn Nestors munks, hins elzta sagnaritara Rússa, er var uppi um 1100 (samtiða Ara fróða). Enn mætti telja mörg slík nöfn, sem áttu heima bjá Þjóðverjum, en munu aldrei hafa verið tíðkuð á Norðrlöndum, en til þess er því siðr ástæða, sem fæst nöfn af þessum stofni eru nú í gildi hjá oss, þótt sum þeirra væri verð þess, að þeim væri á lopt haldið. Nú tíðkast varla önnur en Hrólf, Hrómundr, Hróðný, Hróbjart, öll fátíð, og hið síðast nefnda líklega aðfengið, en ekki upprunalegt í íslenzku, því að það finst mjög óvíða í fornókum. (Þó er Roðbjart nefndr í Stjörnu-Odda draumi og Þorgeirr Roðbjartsson í Sturl.¹ 7. 3. III. 8). Hvergi á Norðrlöndum virðist

stofn þessi hafa verið jafntíðr í mannanöfnum og á Gotlandi (Lilj.).

69. *Hug-* er stofninn í *hugr* (manns) og eru ýms nöfn af honum mynduð. Hugi kemr fyrir í Snorra Eddu (í sögunni um ferð Þórs til »Útgarðaloka«) sem nafn á hugmyndarveru nokkurri, en virðist annars eigi hafa verið tíðkað hjá forfedrum vorum sem mannsnafn út af fyrir sig, þótt svo geti reyndar verið (sbr. DN. I.), fyrst það tíðkast nú á dögum hjá almúga í Norgegi. Hjá þýzkum þjóðum var aptr Hugo algengt nafn (á ensku Hugh, á fr. Hugues). Fleiri nöfn, sem byrja á *Hug-* eru algeng meðal flestra germanskra þjóða, t. d. Hugbert (Hubert) á fe. Hygebeorht, á ítölsku Uberto (Umberto); Hugbald (Hubald) á ít. Ubaldo. Fá af þessum nöfnum finnast í fornritum vorum, en þó er Hugleikr mjög gamalt nafn, því að svo hét hinn fyrsti höfðingi af Norðrlöndum, sem vér höfum fullkomlega áreiðanlegar sögur af. Hann hefir verið konungur Jóta (Dana eða Gauta?) og er þess getið í fornum frakkneskum árbókum, að hann fór herferð til Rínarósa snemma á 6. öld, og féll þar í orustu, er hann átti við Theodebert, son Theoderichs Ástrasfukonungs árið 515. Hann er þar nefndr Chochilaicus, samkvæmt framburði Forn-Frakka, en í hinni fornensku Beowulfs-kviðu er hann nefndr Hygelac. Bæði Snorri og Saxi geta um fornkonunga með Hugleiks-nafni, en nafnið er misritað hjá Saxa »Hugletus« fyrir Huglecus, og hafa svo Íslendingar á seinni öld gjört úr því »Hugglaðr«, og sumir látið heita því nafni í stað hins rétta nafns Hugleikr, sem ekkert væri á móti að taka upp aptr, þótt það tíðkaðist lítt eða ekki hér á landi í fornöld, en aptr á móti var það haft í Noregi, því að Hugleikr hét faðir Auðunar hestakorns, norræns höfðingja, er bar jarlsnafn yfir Íslandi seint á 13. öld. Fáein kvenmannanöfn, dregin af þessum stofni, finnast nú hér á landi (en ekki í fornritum) t. d. Hugborg, Hugbót, Hugrún, og verðr ekki sagt að þau sé rangmynduð. Eitt nafn er til, þar sem Hugi er viðliðrinn, nl. Illhugi eða Illugi, var það algengt í fornöld, og eigi mjög fágætt enn, þótt mörgum þyki það ljótt, með því að það merkir eptir orðunum »þann, sem er með illum hug«, en með því hefir efflaust verið átt við þann, sem var gjarn til ófriðar eða fús á að berjast, en það voru flestir hreystimenn á víkingaöldinni.

70. *Húnn* hefir stundum verið haft fyrir mannsnafn í fornöld (Heið.) og eru ýms forn mannanöfn líka sett saman með þeim

stofni. Húnar heita bjarndýrs-ungar, en Húna kölluðu forn-menn líka herþjóð nokkra, sem átti að hafa lifað lengst fram í forneskju, og eignuðu menn þeim ýmsar fornaldarleifar. Afar-gamlar steinaldar-dysjar eru kallaðar á Þýzkalandi Hünengräber (Húnagrafir) og á Jótlandi Hjyn-Ovne, en Danir kalla þær annars Kæmpehøje og Jættestuer, og benda nöfn þessi á það, að þær hafi verið eignaðar Húnum, sem menn héldu að hefði verið tröllaukin þjóð í fyrndinni, er væri fyrir löngu liðin undir lok, en hefði fyrrum vakið mikla styrjöld í mannheimi (sbr. V. R., Germ. M. I. 209). Í þjóðabyltingunni miklu á 4. og 5. öld kom Mongólaþjóð nokkur austan úr Miðasíu, og réðst á Gota (Hreiðgota), er bjuggu við Svartahaf, og með því að þetta voru ljótir menn og tryltir og ákaflega bergjarnir og grimmir, þá var engin furða, þótt Gotar nefndu þá Húna, eptir hinni fornu herþjóð, og var því meiri orsök til þess, sem það þykir mega ráða af kinverskum árbókum, að þessi þjóð hafi sjálf kallað sig Hiongnu, því að það nafn gat vel mint á Húna. Stundum er norðrhluti Þýzkalands nefndr Húnaland í fornsögum, og þar hefir Alkwin († 804) heyrt að Húnar ætti heima, en annars er afstaða þess óvís. Þegar mannanöfn voru dregin af þessum stofni, hafa menn víst helzt haft Húna-þjóðina í huga, svo að Húnn táknar þá húnscan mann, eins og Finnir finskan, og Saxi saxeskan mann. Sjálfsgagt er það samt fornescjuþjóðin, en ekki hinir mongólsku Húnar, sem nöfnin standa í sambandi við, því að Jornandes sagnaritari Gota (um 550) nefnir son Jörmunreks hins ríka Húnmund, en Jörmunrekr var kominn að fótum fram af elli, þegar Húnar óðu fyrst inn í Norðrálfu. Hjá forfedrum vorum tíðkuðust nöfnin Húnbogi, Húngerðr, Húnn, Húnrøðr (á þ. Hunfried eða Hunfrid, á fr. Hunfroi), og ef til vill fleiri. Nú eru slík nöfn mjög fátíð, þó finnast enn Húnbjörg og Húnbogi, og jafnvel Húni, sem finst eigi að fornu, nema í Danmörku (O. N.).

71. Höskuldr er alkunnugt nafn af fornsögum, og tíðkast enn hér og hvar meðal vor. Það er líklega sett saman af lýsingarorðinu *höss* = grár (dökkgrár, blásvatr, sbr. lat. caesius), og kollr (á manni) og þýðir þá eiginlega s. s. »grákkollr«. Nafn þetta finst líka ritað Höskollr og Höskullr (Dipl. Isl. I. 400, Sturl.), en »d« er skotið inn í til hljóðfegðar. Í árbókum Rússlands eptir Nestor er Væringja-höfðingi nokkur í Garðaríki

nefndr Oskold (Askold), sem víst mun vera sama nafn, þótt það finnist annars ekki meðal Svía (V. Th.) eða Dana (O. N.).

72. **Ið-.** Af þessum stofni, sem táknar sífelda athöfn, endrtekning, endrnýjun eða ynging (sbr. iðulegr, iðurmæltr) eru dregin ýms goðfræðileg heiti, svo sem Iði, Iðmundr (H. Hjörv. 2), Iðunn, og (ef til vill) Ívaldi (fyrir Iðvaldi, Germ. M. I. 131—132) eða Ívaldr, sem (í Forsp. 6.) er talinn faðir Iðunnar, er varðveitti ellilyf Ása, epli þau, er yngdu goðin sífellt upp aptr, og endrnýjuðu krapta þeirra og fegrð. Iðunn var líka tíðkanlegt kvenmannsnafn hér á landi í fornöld, og hefir haldizt til vorra tíma. Iðbjörg er líklega sama nafn og Auðbjörg, eins og Eðný er s. s. Auðný, þótt líka mætti hugsa, að *Eð-* væri afbökun úr *Ið-*, en þá væri nærri sama þýðing í forlið og viðlið nafnsins Eðný, ef bæði *ið-* og *-ný* táknar endrnýjun eða ynging. Dætr Ívalda voru gróðrardísir, er réðu fyrir nærandi vökva (Germ. Myth. I. 150, — því er Iðunn kölluð »Ölgefn« í Haustlög) og efldu hina stöðugu endrnýjun jarðargróðans, og þar sem ein þeirra heitir Signý (öðru nafni Alveig — Ölveig), má vel vera, að önnur (Auða) hafi heitið Auðný (Eðný) og hin þriðja (Iðunn, er næst stöð goðunum) Goðný. Annars er ein af dætrum Gjúka Ívaldssonar nefnd »Guðný« (í Sn. E. og Fas.² II. 9).

73. **Ingi eða Yngvi** er eitt af hinum elztu og merkustu nöfnum hjá Norðrlandabúum og germönskum þjóðum yfirleitt. Ein af aðal-deildum Germana í fornöld nefndist Ingævones (Ingævones), eptir því sem Tacitus segir, og tóku þeir nafn sitt af Ingævo (o: Yngva), sem var einn af höfuðfedrum Germana. Sögur vorar telja líka Yngva ættföður Ynglinga í Svíþjóð, og segir Snorri (Yngl. 20. k.), að Yngvi hafi hverr þeirra ættmanna verið kallaðr alla æfi. Uppruni og þýðing nafnsins er óljós, því að það getr varla verið skylt orðinu »ungr«, þótt Viktor Rydberg hafi bent á (Germ. M. I. 101), að það muni fyrst hafa verið gefið »Skef« (Skelfi) = Heimdalli, er goðsögur segja að kæmi barnungr til Skáneyjar, einn á báti, og væri tekinn þar til konungs¹). Til hans munu hafa talið ætt sína bæði Skjöldungar og Skilfingar (= Ynglingar), og ætlar V. R. (G. M. I. 116), að Yngva-nafnið hafi sérstaklega fest sig við Svipdag (o: Eirík málspaka) ættföður Ynglinga, og lúti það að sögu hans, sem

¹ Sbr. H. P.: Grundriss d. g. Ph. I. 1055 (VI. § 49) þar sem »Ingvæo« er þýtt með »hinn konni«.

stendr í fornensku rúnatalskvæði ævagömlu viðvikjandi rúninni *I* (*I*, er hét á fe. Ing. á gotn. Ingus), að »Ing« hafi fyrst verið með Austr-Dönum, en farið síðan austr yfir sjóinn og »Vagn« á eftir honum (Germ. M. I. 201). Í Beowulfskviðu er konungur Dana kallaðr »frea Ingwina« þ. e. höfðingi Ingvina; í Ynglingatali eru Sviakonungar nefndir »Freys afspringr« og »Freys áttungr«, og kemr það af því, að ársældargóðið var einkanlega tignað í Svíþjóð, og nefnt »Ingunar-Freyr« (er mun vera dregið saman úr Ingunn-ár-freyr-; A. Kock) og »Yngvi freyr« og mun vera sami sem Yngvi ættfaðir Ynglinga, og því segir Snorri (Yngl. 12. k.), að Freyr hafi heitið Yngvi öðru nafni.

Hjá Norðmönnum og Íslendingum varð upphafsstafrinn í nöfnum þessum að »Y«, þegar *v* fór á eftir *ng* (t. d. Yngvi, Yngvarr, Yngvildr), en þessi hljóðbreyting átti sér ekki stað hjá Dönum og Svíum, er sögðu Ingvi, eða optast nær Ingi. Þó virðist svo sem nafn þetta hafi lítt tíðkast eftir að »Uppsälaveldi« hvarf úr ætt Ynglinga, fyr en Steinkell jarl Rögnvaldsson tók konungdóm yfir Svíum um miðja 11. öld (1056?), eftir lát Eymundar konungs gamla, tengdafaður síns (og stjúpfaður?). Hann lét son sinn heita Inga, eflaust í minningar-skyni við hina fornu Ynglinga, og varð sá Ingi síðar ríkr og ágætr konungr. Frá honum breiddist þetta forna nafn aptr út, og komst fljótt bæði til Danmerkr og Noregs. Margrét Friðkolla, dóttir Inga konungs, átti fyrst Magnús berfætta Noregskonung (1093—1103), en seinna Nikulás Sveinsson Danakonung (1104—1134), og hét annar sonr þeirra Ingi. Sonardóttir Inga Sviakonungs (Ingiríðr Rögnvaldsdóttur) var gipt Haraldi gilla Noregskonungi, og var sonr þeirra Ingi Noregskonung (1136—61), en eftir honum létu svo ýmsir ættingjar hans heita. Sonr Hallsteins konungs Steinkelssonar hét og Ingi, og var konungr í Svíþjóð (n. 1111—1125?). Enginn þeirra var kallaðr Yngvi af Norðmönnum, þótt nafnið hljóðaði svo hjá þeim upphaflega, og sú mynd héldist í hinum fornu frásögnum um Yngvifrey og Ynglinga, og sýnir það ljósast, að nafnið hefir breiðzt út frá Svíaríki. Hér á landi finst Inga-nafnið varla fyr en á 12. öld (Bisk. I. 646) og mun aldrei hafa orðið algengt, enda er það nú mjög sjaldhæft og bæði framborið og ritað Ingvi. En þótt Inga- eða Yngva-nafnið væri þannig lítt tíðkað hjá forfedrum vorum, og hafi líklega lagzt niðr um tína, þá voru aptr mörg samsett nöfn af þessum stofni næsta algeng hjá þeim, og eru það enn í dag

meðal vor. Orðstofninn finst þó að eins í forlið samsettra nafna, en ekki í viðlið, því að *-ingr* eða *-ingi* í »Haddingr« (»Haddingi«) og fleirum nöfnum er ekki annað en afleiðsluending. Þegar viðliðr þeirra nafna, sem samsett eru af stofni þessum, byrjar á samhljóðanda, þá er forliðrinn vanalegast *Ingi-* (t. d. Ingimarr, Ingibjörg o. s. frv.), en *Yngv-* (eða *Ingv-*), þegar viðliðrinn byrjar á hljóðstaf (eða »*h*«, sem jafnan fellr burtu, t. d. Yngvarr (nú Ingvar), Yngvildr, sem nú er framborið Ingveldr eða Ingvöldr, en ætti samt að skrifast Ingvildr), en þó kemr að eins frumstofninn *Ing-* fyrir framan hljóðstafina (*u*) *ú* og (*o*) *ó*, t. d. Ingólfr, Ingunn, og stundum líka fyrir framan samhljóðandann *g* (Ingigerðr hefir líklega verið ýmist borið fram Ing-gerðr af Dönum, því að nú er það orðið þar að Inger, og Ingjaldr kann að vera stýtt úr Ing-gjaldr, og þá samsett af Ingi og stofnum -gjald, er kemr fram í gotnesku nöfnunum Ermanagild, Athanagild, Liuvagild (Leovigild) o. fl. Líklegra er þó, að Ingivaldr eða Yngvaldr, sem varla finst í fornritum vorum, þótt það gæti vel verið til (eins og það var hjá Dönum og Svíum, sbr. V. Th., O. N., Dietr.), sé orðið að Ingjaldr, sem var mjög algengt nafn í fornöld, bæði hjá Svíum og Dönum og (sunnantil) í Noregi, og síðan hér á landi, en nú fremr fátítt. Líklegast er samt, að hér sé um tvö nöfn að ræða, þótt stundum kunni þeim að hafa verið slengt saman.

Eptir að kristni var komin til Norðrlanda og menn höfðu þar tekið upp í mál sitt orðið engill (á gr. angelos) settu þeir það stundum í staðinn fyrir *Ingi-* í upphafi nafna, t. d. Engilborg (eðr Ingilborg) fyrir Ingibjörg, og virðist það einkum hafa tíðkazt í Danmörku, sem sjá má af Knytl. (Fms. XI. 396) og sögu Hákonar gamla. Eins var Ingibrekt eða Ingibert (Ingibjartr), sem er þýzkt að uppruna, gjört að Engilbrekt eða Engilbert, og hefir það í þessari mynd komizt til vor, og finnst nú á stangli, og eins kvenmannsnafnið Engilráð. Það er þó athugavert, að meðal þýzku þjóðanna finnast ýms nöfn frá heiðni, sem byrja á Angil- t. d. Angilbald, Angiltrud, og virðast þau vera dregin af þjóðarnafninu Englar (Önglar? á lat. Angli) og af sama stofni mun vera komið nafnið Öngull, sem tíðkazt hefir hjá forfedrum vorum bæði sem auknefni (Loðinn Öngull frá eyinni Öngli á Hálogalandi, Ln. III. 17, Þorbjörn Öngull í Grett.) og sem aðalnafn (Öngull enn svartí, Ln. III. 17). Það getr því opt verið örðugt að segja með vissu, af hverjum stofni þetta eða hitt

þessara nafna sé dregið, en á seinni öldum hafa menn víst hugsað sér, að öll þau mannanöfn, sem hafa Engil- fyrir forlið, væri leidd af gríska orðinu angelos (o: engill).

Af stofninum Ing- (Ingi- Yngv-) er dreginn mesti fjöldi nafna hjá Gotum og Þjóðverjum, eigi síðr en hjá oss. Tacitus getr um Cherúskahöfðingja nokkurn (föðurbróður »Arminiusar«), er hann kallar Ingviomerus, og er það sama nafn og Ingimarr (Ingomar, Hincmar hjá hinum seinni Þjóðverjum). Ennfremr tíðkuðust hjá Þjóðverjum nöfnin Ingoberga (= Ingibjörg), Ingobrand, Ingunde (Ingundis = Ingunn), Inguheri (= Ingvarr), Ingohilde (= Ingvildr) o. m. fl. Slafnesku þjóðirnar virðast hafa átt bágð með að bera fram »ng«, því að þar hafa »Væringjar« verið nefndir Varægar eða Værjagar, og Ingvarr Igor. Svo kallar Nestor son Hræreks (Ruriks), konung í Garðaríki 912—945, en Grikkir kölluðu hann Ingor, og bendir það á, að Ingvarr hafi verið hið rétta norræna eða sænska nafn hans, þótt það lúti líklega síðr að honum en Ingvari víðförla († 1041), er stendr á ýmsum sænskum rúnasteinum, að þeir sé reistir til minningar um menn, er hafi barizt »austr með Ingvari«.

Flest þessara nafna eru fögr og þjóðleg, og ætti alment að tíðkast, enda er Ingibjörg eitt með algengustu kvenmannanöfn-um hjá oss. Það lítr líka svo út, sem nafn þetta hafi snemma þótt fallett, því að í »Fas.« er ekkert nafn á fögrum konungadætrum svo algengt sem Ingibjörg, en frægastar eru þó Ingibjörg, dóttir Yngva (Hlöðvers) Sviakonungs, unnusta Hjálmars ens hugumstóra, og Ingibjörg Beladóttir, unnusta Friðþjófs ens frækna, og munu frá þeim stafa ýms Ingibjargar-nöfn í skröksögum. Í sönnum sögum er líka getið um margar göfgar konur með þessu nafni, (Ingibjörg Haraldsdóttir hárfagra, Ingibjörg Tryggvadóttir), og eins eru nöfnin Ingigerðr og Ingiriðr algeng hjá höfðingjum Svía og Norðmanna í fornöld, og síðan hér á landi¹). Ingvildr og Ingunn hafa snemma orðið algeng nöfn meðal vor, og eru það enn, einkum hið fyrnefnda. Fátíðara er Ingileif, og enn fátíðara er Inga, sem er ósamsett og dregið beint af stofninum. Karlmannanöfn af þessum stofni eru engin mjög algeng, nema helst Ingimundr, en vert væri þó að halda

¹ Sbr. nafnaskrá Hkr. — Ingiriðar-nafnið kemr fram hér á Islandi (seint) á 11. öld (Ln. III. 5) og Ingigerðar-nafnið seint á 12. öld (Sturl.¹ 3.10, I. 133), en hvorugt finst meðal landnámsmanna.

líka uppi ýmsum öðrum, svo sem eru Ingjaldr, Ingimar, Ingólfr, Ingvar og Ingvi (eða Ingi). Eigi virðist nú frammar ástæða til, að rita Yngvi, Yngvildr o. s. frv., því að framburðrinn er nú hinn sami á þeim nöfnum og hinum, og stofninn allr hinn sami, eins og sagt hefir verið.

74. Ís finst stundum í upphafi samsettra nafna, t. d. Ísleifr, Ísleikr, Ísólfr, Ísgerðr, Ísríðr, og er merking þess auðsæ, enda engin furða, þótt nöfn sé mynduð af orðunum »snjó» og »ís» í þeim löndum, þar sem nóg er af þessu hvorutveggja. Algeng munu þessi nöfn aldrei hafa verið hér á landi, þó hafa 3 af þeim, er fyr voru nefnd (karlmannanöfnin), tíðkæzt hér til þessa, og er Ísleifr algengast þeirra, enda hefir það hlotið sögulega frægð af hinum fyrsta biskupi í Skálholti, hin eru mjög fátið og kvennanöfnin lögð niðr. Hjá Þjóðverjum tíðkuðust ýms nöfn, er munu vera mynduð eða samsett af sama stofni, t. d. Isung eða Ising, Isabert, Isegar eða Isgar, Isimund, Isulf, en þó er ekki að vita, nema sum þeirra sé öllu fremr dregin af *isan* eða *isarn*, sem er hin forna mynd orðsins *járn*, t. d. Isabert, er virðist vera sama nafn og Isambert, sem víst mun vera komið af Isarnbert. Þó er varla líklegt, að þessum orðstofnum sé ruglað saman í forn máli voru¹), því að þar er orðmyndin *isarn* að mestu leyti horfin, og orðið *járn* komið í staðinn.

75. Ívarr var algengt mannsnafn í fornöld, og virðist í fyrstu hafa verið einna tíðast á Upplöndum í Noregi (Ívarr Upplendingajarl, faðir Eysteins glumru, nál. 800, Ívarr konungur í Dýflinni, bróðir Ólafs hvíta, nál. 850, Ívarr hvíti, nál. 1020) og helzt í ætt þeirra höfðingja, sem töldu kyn sitt til Ívars víðfaðma. Hér á landi finst nafnið og einna fyrst í þeirri ætt (Ívarr sonr Hrúts Herjólfssonar, dóttursonr Þorsteins rauðs, Ln. II. 10, og síðan fleiri sömu ættar)²), en mun aldrei hafa orðið svo al-

¹ Isarnus og Isarus í DS. IV. virðast samt vera leidd af *isarn* fremr en *is* (sbr. gotn. *Isarna* — *Isarne* — hjá Jornandes); Ísarr í Sturl.² ætti líklega heldr að vera Ívarr (sjá Sturl.⁴ II. 152. 228.), því að hann mun hafa verið einn af Oddaverjum heitinn eptir Ívari víðfaðma. Þeim frændum var tamt að láta heita nöfnum, sem fræg voru í sögum (Agnarr, Randalín, Karlamagnús, o. fl.).

² Óvist er, hvort Ívarr beytill, afi Önundar tréftotar, hefir verið upplenzkr (sbr. Grett. I. k., Ln. II. 32.), og enn óvísara, hvort nokkuð er að marka af því, sem segir um Ívar ljóma (Fms. III. 108—120, sbr. Fms. II. 331 n.), eða hvort hann er sami maðr og Ívarr

gengt hér, sem í Noregi á 12. og 13. öld og æ síðan, og er nú fremr sjaldhaft meðal vor, þrátt fyrir forna frægd. Nafnið er dregið af »ýr«, sem er einskonar tré (*Taxus baccata*), er alment var haft í boga¹), eins og álmrinn, og er boginn því einatt kallaðr í skáldskap fyr og álmr. Stofninn í »ýr« er »iv« (sbr. Týr og tívar) eins og sjá má af því, að tré þetta er kallað á fe. iw, á e. yew, á þ. Eibe, (á lágbýzku Ibe). Ívarr þýðir eptir þessu hermann, sem hefir boga að vopni (upphafi. Ív-harr). Í þýzku finst nafnið Ivo, er virðist vera af sama stofni, og sömu-leiðis Ibalð, Ibirt og Ibuin, en hjá oss er ekkert af þeim nöfnum tíðkanlegt.

76. **Jar-** finst í upphafi fárra íslenzkra nafna, og er rótin í orðinu *jara* = orusta. Óvíst er, hvort Jarðprúðarnafnið heyrir hér til (afbakað úr *jar*-?). Systir Viðkunns í Bjarkey (seint á 11. öld) er nefnd Jarðprúðr, Fms. V. 124, Hkr. (M. s. góða. 12. k.) 523. bls. Hér á landi mun Jarðprúðar-nafn varla hafa farið að tíðkast fyr en seint á 15. öld. Annað nafn af stofninum *jar-* er Jörundr, sem var algengt í fornsögum, og finst þegar í Yngl.-tali, hefir og haldizt við hjá oss til þessa, þótt það sé nú orðið fátítt. Viðliðrinn kynni að vera dreginn af þjóðarnafninu Vindr (sbr. þó Ark. II. 230, 287). Jörundr ætti alstaðar hér á landi að koma í stað danska nafnsins Jörgeu, sem farið er að smeygja sér inn hér og hvar.

77. **Járn-** er stundum haft sem forliðr samsettra nafna, eins og áðr er vikið á, en þau eru bæði fá og mjög fágæt hjá oss, nema Járngerðr (á þ. Isangart, Isengardis) og er það þó líka sjaldhaft nú orðið. Þar að auki er *-járn* haft sem viðliðr í tveimr nöfnum, er virðast sérstaklega íslenzk, nl. Eldjárn og Kleppjárn, og er hið fyrra enn tíðkað, þótt fátítt sé.

smetta (Hkr. 203), er var á Orminum langa. Hitt er víst, að Ívars-nafn kemr fram hér á landi á 12. og 13. öld í ætt Reyknesinga, og ýmsum ættkvíslum frá Snorra góða (er heimfæra má til ættar Ólafs hvíta), en fyrsti Íslendingr með því nafni virðist hafa verið Ívarr Kolbeinsson (Grett. 12), sem hefir líklega verið af ætt Ívars beytils (Gr. 7. k.).

¹ Á Englandi er sagt að bogar hafi eingöngu verið gjörðir af þessu tré, og voru það hinir hraustu bogmenn úr sveitum Englands. sem kallaðir voru yeomen (yewmen = ýmenn), er studdu einna mest að sigrvinningum Englendinga við Crecy (1346) og Azincourt (1415).

78. **Jó-** (sem er elzta nafn á hesti í máli voru) er haft sem forliðr í allmörgum samsettum mannanöfnum. Bæði hestr og hross eru yngri nöfn en jór, og táknar hestr eiginlega karldýrið (Hengest, Hengst á þ.), en hross kvendýrið (hryssuna, merina), en jór hvorttveggja, og er það hið sama orð og eh, eho á fe., og ehu á fp., equus á latn., hippos á gr., aszva á lettnesku, aspa á persnesku, açvas á fornindversku, sem alt sýnir, hve gamalt orðið er, að það skuli finnast í flestum arisknum málum. Nú er það fyrir löngu horfið úr daglegu tali, en þó segjum vér enn jóreykr, og í skáldamáli er hestrinn einatt kallaðr jór. Þegar mannanöfn eru sett saman af þessum stofni, er »r« vanalega slept, er samhljóðandi fer á eftir (Jósteinn, Jódís, Jófríðr), en haldið optast, er hljóðstafr (eða h) fer á eftir (Jórunn, Jóreiðr — fyrir Jór-heiðr)¹. Þó er »r« líka felt úr nöfnunum Jóarr og Jólfr (stytt úr Jó-álfr eða Jórúlfr), en þau eru nú fyrir löngu lögð niðr. Hin fyrnefndu eru aptr tíðkuð sumstaðar enn í dag, en þó ekkert algengt nema Jór-un, og hafa fleiri tíðkast í fornöld, (t. d. Jófreyr, Jófredr, Jógeir, Jógrímr, Jókell; Jólinn, Jóra)². Þau er þó miklu þjóðlegri og fallegri en sá sægr af Gyðinganöfnum með upphafinu Jó- sem nú er kominn inn í mál vort (Jóhannes — Jóhann — Jón, Jósías, Jól o. m. fl.) og er stundum verið að skeyta þau saman við íslenzka orðstofna, þótt það fari einatt ófímlega, sem

¹ Þetta er valla svo; *jór-* í þessum nöfnum hlýtr að vera annar orðstofn en *jó-* og er líklega samandregið úr efor (= þ. eber). Sbr. Bugge Ark. X, 179. F. J.

² Hjá Grikkjum hinum fornu tíðkaðist mikill fjöldi nafna. sem leidd eru af hinu gríska nafni hestsins (hippos) bæði karlmannanöfn, svo sem Hippias, Hipparchos, Hippokrates, Hippomedon (sbr. Jófreyr og sækonungsnafrnið Jórekr), Hippolochos, Hipponax, Hippo-noos. Chrysippos, Hermippos, Kallippos, Filippos, og kvennanöfn, svo sem Hippodameia, Hippolyte, Levkippe, Menippe, Xanþippe, og sýna þau, að Grikkir hafa haft miklar mætur á hestum, eins og forfeðr vorir. Fáein nöfn finnast í forn máli voru, er hafa hrossað forlið, svo sem Hrosskell, og hafa þau einnig verið til hjá þjóðverjum (Rospert, Roseln, Rossmund) og líklegast er, að af þeim rótum sé runnið kvenmannsnafrnið »Rosamunda« (heldr en af lat. rosa ɔ: rós og mundus ɔ: hreinn), en svo er nefnd á latnesku dóttir Kunimunds Gefðakonungs, er Alboin Langbarðakonungr hertók og gekk að eiga.

von er, því að svo ólíkar tungur eiga jafnan illa saman, en þó má samsetningin verða íslenzkuleg, ef eigi er tekið annað úr útlenzku nöfnunum en samstafan Jó-, sem getr eins vel verið íslenzk.

79. Karl er fornt nafn og víðfrægt og altítt meðal allra germanskra þjóða, en virðist í fyrstunni hafa verið tíðkanlegast hjá Þjóðverjum. Þó var það líka snemma tíðkað hér á Norðrlöndum, en finst samt fremr sjaldan í fornsögum, og sýnist helst hafa átt heima hjá Gautum (og Svíum), enda varð það síðan mjög algengt í Svíaríki, eins og kunnugt er. Þó að það sé varla annað en tilbúningr Jóhannesar Magni, hins síðasta kaþólska erkibiskups að Uppsölum, er ritaði mjög ýkta sögu Svíakonunga, að það hafi í heiðni verið 6 Svíakonungar með Karls-nafni, þá bendir þó ýmislegt á, að nafnið hafi gengið í ætt konunga og jarla á Gautlandi, því að auk þess sem Saxi nefnir Karl jarl á Gautlandi samtíða Fróða (V.) Danakonungi, þá er Karl Svíakonungr nefndr í rímum af Hjálmari og Grími, og Karl er talinn með sænskum köppum í Brávalla-bardaga, og svo er sagt frá því í írskum ritum (sjá Steenstrup: Norm. III. 161) að í Brjánsbardaga (1014) hafi verið konungsson frá Norðrlöndum (Lochlann), Karl (Carlus, Ciarlus, Caralus) að nafni (sonr Eiríks og bróðir Ónundar eptir Munch: N. F. H. I. 2., 647. bls.), og eru meiri líkindi til, að hann hafi verið frá Svíaríki, en frá Noregi eða Danmörku. Ennfremr nefnir Njála (29. kap.) Vandil og Karl, vikingahöfðingja »úr Gautlandi austan«, er féllu í orustu við Gunnar á Hlíðarenda um 973, og seinna nefnir sama saga »Sörkvi karl«, er Þorkell hákr hafi farið til lags með í Svíþjóð, og er það merkilegt, því að seinna kemr Karls-nafnið fram í konungsætt þeirri, er komin var frá *Sörkvi* Kolssyni (Svíakonungi 1132—1156). Karl er líka nefndr meðal helztu Væringja í Garðaríki 907 og 911 (hjá Nestori), og á 12. öld fer nafnið að verða algengt meðal höfðingja í Svíaríki (Karl jarl Sóna-son á Gautlandi snemma á 12. öld, Karl (VII.) Sörkvisson Svíakonungr 1161—1167 og Karl Sörkvisson, mágr Sverris Noregskonungs, Fms. VIII. 365)¹). Hér á landi finst Karls-nafn á

¹ Írskar árbækr nefna »Carlus« Ólafs son (hins hvíta), er fallið hafi 867, og er það votttr þess, að nafnið hafi gengið meðal upplenzkra höfðingja (ef hér er ekki ritvilla fyrir Catillus = Ketill). Það finst líka snemma hér og hvar norðr í Noregi (Karl í Bjarkey Ln. III.

söguöldinni helzt í ætt Grundarmanna í Svarfaðardal, er töldu kyn sitt til Herróðar Gautajarls (sjá Svð. 10. k.), og á 12. öld lifði Karl ábóti Jónsson á Þingeyrum, höfundr Sverrissögu, en nafnið mun samt aldrei hafa orðið algengt meðal vor, og þeir fáu, er nú heita svo, hafa líklega flestir verið heitnir eptir útlendingum, beinlínis eða óbeinlínis. Þó er þetta forna nafn fallegra og þjóðlegra en mörg önnur, sem meira tíðkast hjá oss, en aldrei ætti að skrifa *C* í upphafi þess. Það er alveg sama orð og *karl* (o: karlmaðr), á fp. Charal, á p. Kerl, á fe. ceorl, og liggir upphaflega í því orði karlmensku-þýðing, en svo var það haft í fornöld um meðalstéttina »*karla-ættir*« (sjá Rígsþulu) o: frjálsa bændr og verkmen, gagnstætt *jörlum* (hermönnum) annarsvegar og *þrælum* hinsvegar, og loksins fekk orðið »*karl*« merkinguna gamalmenni (sbr. kvenkynsorðið »*kerling*«, sem af því er dregið), og er sú þýðing nú almennust hjá oss. Af »*Karl*« var aptr dregið Karli, sem finst hér og hvar í fornritum, en er nú lagt niðr, eins og samsettu nöfnin Karlsböfuð og Karlsefni, sem hafa, ef til vill, verið að eins auknefni í fyrstunni (sbr. Þorfinnr karlsefni), en orðið síðan aðalnöfn. Hjá Þjóðverjum tíðkuðust líka Karlmann og Karlfrid, og hjá þeim var Karlsnafnið tíðkað frá alda-öðli¹), og hefir breiðzt þaðan víðsvegar út um lönd (lat. Carolus, sp. Carlos, ít. Carlo, fr. og e. Charles). Af því eru leidd kvennanöfnin: Carolina (lat.) og Charlotta (fr.).

80. *Kárr* var eigi mjög fátítt mannsnafn í fornöld, þótt það tíðkist nú eigi framar, en algengara var þó *Kári*, sem dregið er af sama stofni, og finst það enn sumstaðar meðal vor (enda er það frægt af Njálu). Fáein samsett nöfn endast á -*kárr*, en ekki þeirra tíðkast nú nema Styrkár(r), sem er þó mjög sjaldhæft nafn. Um merkinguna í þessum stofni er vandi að segja, enda eru þessi nöfn einkennileg fyrir Norðrlönd, og fátt til samanburðar, kann og vera, að hér sé um tvo stofna að

11., Karl merski Hkr. 409) en gæti þó verið komið af Gautlandi, eins og ætt Karls hins rauða.

¹ Fyrsti þjóðhöfðingi hjá Forn-Frökkum með því nafni mun hafa verið Karl Martell (f. um 690), en rúmri öld fyr hefir verið uppi konungr nokkur á Englandi (Mercia), sem Beda nefnir Cearl eða Ceorl (Mon. h. Br. I. 166), og 851 er nefndr þar Ceorl (jarl, Mon. h. Br. I. 346).

ræða, er slengt hafi verið saman. Lundgren (Upps. 18—19) ætlar, að Kárr, Kári og Kára sé dregin af lýsingarorðinu *kærr* eða samstofna við það; en þetta er rangt. Það er kunnugt, að liðr á hári kallast *kárr* og kárhöfðaðr þýðir s. s. hrokkinhærðr, og þaðan er nafnið runnið. Kárhöfði er nafn á risa í »Brandkr.« og auknefni í Bp. I. 486, sbr. Bp. II. 7. Svo segir í forn-um fræðum (Fas.² II. 3, Flat. I. 21), að Fornjótr jötunn átti 3 sonu, er hétu Hlér. Logi og Kári, og réð Hlér fyrir sjónum, Logi fyrir eldinum, en Kári fyrir vindinum, og töldu margir fornkonungar í Noregi ættir sínar til sonar hans Jökuls eða Frosta. Kári var eptir þessu nafn á höfðingja vindanna hjá fornmonnum, og táknar svo opt vindinn sjálfan, (Sn. E. II. 486). Sbr. auknefnin »punnkárr«, »gullkárr«, og lýsingarorðin »afkárr«, »svipkárr«, varkárr¹⁾.

81. Ketill var eitt með algengustu karlmannanöfnum hjá forfeðrum vorum á laudnámstíð; er merking þess auðsæ, og er líklegt, að það standi í sambandi við fornan átrúnað, því að ketillinn var nauðsynlegt áhald við allar blótveizlur (sbr. nafnið Bolli). En verið getr líka, að menn hafi stundum kallað hjálminn ketil, og hafi því Ketill getað táknað mann með hjálm á höfði, eins og »Ketilhöfði«, er finst á sænskum rúnasteinum (Noreen: Upps. 207). Sama nafn tíðkast líka í fornöld bæði hjá Þjóðverjum (Chezil) og Forn-Englum (Cytel). Stofninn er *katil*²⁾ (katl), sem kemr fram í þágufallinu Katli og í kvenmannsnafninu Katla, en »i« veldr hljóðvarpinu. Í viðlið samsettra nafna er Ketill dregið saman og stytt í -kell (d. og s. »kil«) t. d. Arnkell, Áskell, Rafnkell, Þorkell. Þessi nöfn eru nú miklu fátíðari en í fornöld, og ekkert þeirra má heita algengt, nema ef vera skyldi Þorkell, en þó finnast hin, sem nefnd hafa verið, líka á stangli, og sömuleiðis kvennanöfnin Ketilriðr og Þorkatla. Mörg fleiri nöfn af þessum stofni tíðkuðust fyrrum (Ketilbjörn, Grímkell, Hallkell, Steinkell o. fl.), og voru þau í fyrstunni ekki dregin saman, sem sjá má af fornvís-

¹ Hjá Dönum hefir tíðkast nafnið Óðinkárr, og er svo nefndr sonr Tóka jarls á Vindlandi (Pálma-Tóka??) eða = Tóka Gormssonar er féll á Fýrisvöllum (ShR. 49n).

² Orðið er vist sama sem hið latneska catillus, sem Germanar munu hafa tekið upp eptir Rómverjum snemma á öldum, og samlagað sínu máli.

um, heldr sögðu menn Arnketill, Hrafnketill o. s. frv. eins og Forn-Englar sögðu Grimeytel, Óscytel o. s. frv. — Svfar og Danir sýnast þó snemma hafa stytt nöfnin og sagt Stenkil, Æskill o. s. frv. Samsett nöfn, þau er byrja á *Ketil-*, virðast hafa tíðkæzt miklu meira hjá Dönum og einkum hjá Svíum, heldr en hjá Norðmönnum (og Íslendingum), og voru þar til Ketildór, Ketilmundr, Ketilfríðr (= Ketilfríðr, Vígl.; Ln. II. 8. Mb.), Ketillaug o. fl., en Ketilbjörn finst hjá öllum þessum þjóðum.

82. **Klængr** (upphaflega Klœingr), er var tíðkanlegt mannsnafn í fornöld, en er nú mjög fánefnt, mun vera dregið af *kló*, og þýða þann, sem getr klófest eitthvað og haldið því föstu.

83. **Knútr**. Þetta nafn var í fornöld algengast í Danmörku, og var sú sögusögn um uppruna þess, að þrælur Gorms Danakonungs hins barnlausa hefði fundið fagrt sveinbarn í skógi nokkrum, sveipað dúki, er var knýtt saman á bjóstinu, en í knútinum voru 3 gullhringar (aðrir segja, að knútr mikill hafi verið í limunum uppi yfir því, og fingurgulli knýtt í silkidregil um enni þess, shr. Fms. I. 112—113. og Fms. XI. 2.), færðu þeir konungi sveininn, en hann tók hann sér í sonar stað og kallaði Knút af knúti þeim, er barnið hafði með sér. Þessi Knútr (hinn fundni) varð síðan konungur eptir fóstra sinn, og er sagt, að Gormr sonr hans hafi fóstrað son Sigurðar orms í auga, og kallað hann Knút eptir föður sínum, en sonr þess Knúts hafi verið Gormr hinn ríki Danakonungur († nál. 940). Það er víst, að faðir Gorms ríka hét Hörða-Knútr, og gekk Knúts-nafnið eptir það í ætt Danakonunga, og komst þaðan fyrst til Svíþjóðar og síðan til Noregs; mun það einkum hafa stutt að útbreiðslu þess, að Knútr Danakonungur Sveinsson (1080—1086) og Knútr lávarðr voru teknir í helgra manna tölu. Í Noregi kemr nafn þetta fyrst fram (seint á 11. öld) í ætt Erlings Skjálgssonar á Sóla, er var tengd Sveini Úlfssyni Danakonungi, og á Íslandi fer það að tíðkast á 12. og 13. öld (Bisk. I. 366, 529), en þó ber þess að geta, að Knútr er nefndr í Ld. 32—35. k., og hefir hann verið uppi á 10. öld, áðr en nafnið útbreiddist nokkuð til muna í Danmörku, og er það nokkuð kynlegt, og gefr grun um, að maðr þessi hafi í rauninni heitið eitthvað annað (t. d. Knöttr, og verið af ætt Sléttu-Bjarnar) eða að *»knútr«* hafi verið auknefni hans, eins og sumra seinna. (Dæmi: Jón knútr (kútr) Grænlandingabiskup, Símon knútr í

Sturl.¹ III. 35). Annars finst samsvarandi nafn (Chnuz) hjá Almönnnum á Suðr-Þýzkalandi á 8. öld (G. Storm). Nú heita mjög fáir hér á landi Knútr, en þó finst nafnið hér og hvar á stangli.

84. **Kolr** var tíðkanlegt mannsnafn í fornöld, og sömu-leiðis *Kolr*, en eigi eru þau af sama stofni runnin, því að orðið *kolr* merkir (kollótt ɔ: hornlaust eða hárlaust) höfuð, eins og kunnugt er, en »*Kolr*« er skylt orðinu kol, sem runnið er af sagnorðinu *kala* (verða *kaldr*) og þýðir upphaflega það sem orðið er kalt, en hefir verið heitt (sbr. Sn. E. I. 56 [Grm. 37.]: »en undir bógum hestanna (er drógu kerru sólarinnar) settu goðin tvá vindbelgi at *kæla* þá, enn í sumum fræðum er þat kallat ísarnkole«). Af »*kala*« er dregið »*Kali*«, er einnig var haft sem mannsnafn í fornöld, og skiptist á við Kols-nafnið í ætt Þorleifs spaka á Ögðum. (Sæbjörn Þorleifsson átti son er Kali hét, en sonr hans hét Kolr, og hans son aptr Kali, er seinna varð Orkneyjajarl og nefndist þá Rögnvaldr, en var þá optast kallaðr Rögnvaldr kali). Af þessu kynni að mega ráða, að Kolr og Kali væri skyld nöfn, en þó virðist svo sem menn hafi einkum haft *lit* kolsins fyrir augum, er þeir kölluðu einhvern Kol, því að bæði er nafn þetta opt valið (svörtum) hálf-tröllum í skróksögum (Fas. II. (Þorst. s. Vík.), III. (Hálfð. s. E.), og (svarthærðir ɔ: írskir) þrælar eru í sönnum sögum einatt nefndir þessu nafni (sjá Íslb. 3. k., Nj. 36., Gísl. 2. bls., sbr. þrælsnafnið Svartr Ln. II. 24 (III. 4), Gísl. 46. bls., Nj. 36. k., Eb. 26. k.), og svo sýnir líka auknefnið »kolbrún« það, að í samsettum nöfnum getr *kol-* þýtt eitthvað svart eða dókt. Kolbeinn merkir þess vegna svartsfættan mann, og Kolskeggr svartskeggjaðan (sbr. Þorsteinn *kolskeggr*, Ln. II. 9, af Þórarins *svarta*). Mörg samsett nöfn, sem byrja á Kol- tíðkuðust í fornöld¹, en nú eru þau flest lögð niðr, eða þá lítt tíðkuð, svo sem karlmannsnafnið Kolbeinn og kvennanöfnin Kolfinna og Kolþerna.

85. **-laug**. Þessi orðstofn er algengr í viðlíð samsettra nafna, og það bæði karla og kvenna, þótt hann virðist reyndar eiga betr við kvennanöfn, með því að *laug* er kvenkent orð, en

¹ Algengust virðast þau hafa verið hjá Norðmönnum (og Íslendingum), en þó hafa þau líka fundizt í Danmörku, og »*Colo*« kemr fyrir í fornþýzku (O. N.).

það þýðir það (kerlaug — það í ker) eins og kunnugt er, og sagnorðið að *lauga* þýðir að þvo. Nöfn þessi virðast því lúta að hreinlæti og hreinleika, en hins vegar er all-líklegt, að þau standi í nánú sambandi við fornan átrúnað, því að Vanir »hin svásu goð« eða »ginnregin«, sem koma ávalt fram jafnhliða Ásum í goðsögnum, eru opt kendir við gróðrarvökva (= aur þann, er askr Yggdrasils var vökvaðr með úr Urðarbrunni, sbr. V. R.: Germ. M. I. 104, II. 35—37, 196) eða vötn og sjó (Hænir er kallaðr »aur-konungr«, Njörðr ræðr fyrir sjó, og Freyr fyrir regni og þar með ávexti jarðar), og gæti því vel verið, að orðin *laug* og *veig* væri þaðan komin inn í mannanöfn (eins og Gísli Brynjúlfsson hefir tekið fram í N. Fél. XIII. 75). Eptir Alvíssmálum (34. er.) kalla Vanir styrkjandi og nærandi drykk *veig*, en jötnar *hreina laug* (lög?). Karlmannanöfn af þessum stofni eru eigi mjög tíð í fornritum vorum, nema helzt Guðlaugr og Gunnlaugr (þó finnast líka Herlaugr, Hrollaugr o. fl.), en kvennanöfnin eru miklu fleiri og tíðkanlegri, t. d. Áslaug, Geirlaug, Gjaflaug, Guðlaug, Snælaug eða Snjálaug, Svanlaug, Þórlaug, sem öll tíðkast enn í dag, ásamt fleirum, er eigi finnast í fornbókum, t. d. Berglaug, Jólaug (rangt Jórlaug), Sigrilaug. Aptr eru sum forn kvennanöfn af þessum stofni lögð niðr, t. d. Arnlaug, Droplaug, Oddlaug, en þau ætti þó sem flest að haldast við, því að þau eru fögr og þjóðleg, þegar þau eru óafbökuð, en helzt ætti menn ekki að taka upp fleiri karlmannanöfn af þessum stofni, en þau, sem forn heimild er fyrir. Miðr rétt mun vera, að skrifa Gunnlögr, Guðlög o. s. frv., þótt »lögr« sé líkrar merkingar og »laug«, og orðin líklega skyld. Í þýzku virðast þessi nöfn og hafa átt heima, að minsta kosti finnast þar kvenmannanöfnin Gundlaug, Hruodlaug (Hróðlaug), Swanaloug (Svanlaug).

86. *Leifr* var tíðkanlegt karlmannsnafn í fornöld, og alkunnugt af Leifi hepna, sem fann Vínland hið góða. Stofniinn kemr fram í sagnorðunum »*leifa*« (skilja eptir) og »*lifa*« (vera eptir, vera afgangi, sbr. leif, ft. leifar). Sami stofn er í seinni hluta talorðanna ellifu og tólf (á þ. eilf, zwölf, upphafi, einlif, zwölif, á gotn. ainlif, tvalif o: einn lifir, tveir lifa, nl. þá er tugr dregst frá). *Leifr* merkir þá þann sem er eptir, þann sem lifir. Mörg samsett nöfn, karla og kvenna, eru dregin af þessum stofni, og eru eigi allfá þeirra tíðkanleg enn í dag, en flest fá-tíð, nema karlmannsnafnið Þorleifr, og kvennanöfnin Guðleif,

Ingileif og Sigrleif, sem mega þó ekki mjög algeng heita. Svo hefir *-leifr* breytt í *-láf* (*-lafr*) í hinu algenga nafni (Óláfr =) Ólafr, upphaflega Áleifr, Óleifr (há Svíum og Dönum Óláfr, seinna Olof, Oluf), og viðliðrinn *-lifr* í Eilífr er einnig af sama stofni, enda virðast Svíar (en ekki Danir) hafa borið þetta nafn fram Eláfr, seinna Elof. Há Forn-Englum voru nöfn þessi rituð Anláf, Þurláf, Egláf (Eiláf = Eilífr) o. s. frv., enda samsvaraði viðliðrinn *-láf* hjá þeim *-leifr* hjá oss. Alkunnug er sagan um það, hvernig fóstbróðir Ingólfs landnámsmanns Arnarsonar fekk Hjörleifs-nafnið. Hann hét í fyrstu Leifr, en er hann var í hernaði á Írlandi, fann hann »jarðhús mikit, þar gekk haun í, ok var myrkt, þar til er lýsti af vápni því, er maðr helt á; Leifr drap þann mann ok tók sverðit ok mikit fé annat, síðan var hann kallaðr Hjörleifr« (Ln. I. 5). Þessi saga sýnir, hvernig samsett mannanöfn hafa stundum komið upp, og er að því leyti merkileg, en þó hefir Hjörleifs-nafnið verið til löngu fyrir Íslands byggingu (Hjörleifr Hörða-konungur hinn kvensami Ln. II. 19).

87. **Leikr** finst varla sem mannsnafn út af fyrir sig (sbr. þó n. Leik (BST.) og d. Leiki (Leko), sp. Laico O. N.), en er haft fyrir viðlið í nokkrum samsettum nöfnum, en sjaldséd í forlið. (Þótt kvenmannsnafnið Leikný (Lecný) finnist (Ln. III. 18), þá kann því að vera vikið úr ónorrænu nafni, því að kona sú, er þetta nafn bar (móðir Finna Þorgeirssonar Ljósvefninga-góða), er sögð »utlend«¹). Orðið *leikr* er algengt og táknar athöfnina að leika, svo að Ásleikr þýðir þá leik Ásanna, Gunnleikr leik orustunnar o. s. frv. En það er athugavert við þessi nöfn, að tvíhljóðrinn »ei« breytist oft í »á« á sama hátt sem tekið var fram um samstöfuna *leif* í nafninu Óleifr = Óláfr. Þannig er Áslákr miklu algengara en Ásleikr, og eins er Þorlákr algengara en Þorleikr, en hvorttveggja er sama nafn að uppruna. Nú eru þessi nöfn flest lögð niðr, nema Ísleikr, sem er fánefnt, og Þorlákr, sem heita má algengt nafn, þótt það sé ekki eins algengt og líklegt væri, þar sem helgr maðr hér á landi bar það nafn, (Þorlákr Skálholtsbiskup 1178—1193), en nöfn dýrðlinga

¹ Annars hittast einstök nöfn sem byrja á Leik- hjá Dönum og Svíum (Líkviðr Dietr., Munch: N. F. H.; Laikfrúðr, Lilj. 1429, 3: Leikviðr og Leikfróðr, sbr. og Leiknir Lilj. 1570; Eyrb. 25.).

náðu optast mikilli útbreiðslu, eins og sjá má af Guðmundar og Jóns nafni.

88. **-liði** hefir verið haft fyrir viðlið í 4 samsettum karlmannanöfnum: Hafliði, Vestliði, Sumarliði, Vetrliði¹). Þessi viðlið er dreginn af sagnorðinu *liða* s. s. fara, halda áfram, og því er lík þýðing í *-liði* og *-fari*, Vestliði er þá sá, sem fer vestr, og Sumarliði sá, sem er á ferð á sumrum, og hafa þessi nöfn að líkindum verið í fyrstunni höfð um víkinga, er einatt herjuðu (á sumrum) um Vestrlönd (Suðreyjar og Írland), enda eru víkingarnir stundum kallaðir beinlínis »Sumarliðar« í vest-rænum árbókum (Chron. Pict. um árin 954—962: »Classi Sumar-lidiorum occisi sunt«). Sumarliða-nafnið var og altítt hjá Norð-mönnum á Vestrlöndum (svo hét t. d. elzti sonr Sigurðar Hlödverssonar Orkneyjarls, Hkr. 323., Ól. s. h. 99. k.) og hélzt þar við lengi fram eptir öldum. Vetrliði hefir, ef til vill, getað táknad víking í vetrarsetu, en hitt er víst, að björninn var nefndr vetrliði (þegar hann lá í hiði sínu?, enda má vel vera, að hann hafi líka verið nefndr sumarliði, þegar hann var á kreiki á sumrum, og sumarvíkinginum verið síðan jafnað við hann, en aptr hafi víkingi þeim, er »ísinn hafði elt á land« og varð að »una þar vetrinum kalda«, verið jafnað við björn í hiði). Af þessum nöfnum tíðkast nú ekki önnur hjá oss, en Hafliði og Sumarliði, og er þó hvorugt algengt.

89. **-linn**. Í fornöld tíðkuðust ýms samsett kvennanöfn, sem enduðust á *-linn*, á þýzku *-lind* (í latneskum ritum *-lindis* og *-linda*), og þykir mér vafasamt, hvort það sé sama orð og *lind* á voru máli (s: *linditré* eða *vatnslind*). Því að það orð verður aldrei að linn, heldr er hitt ef til vill líklegra, að *-linn* sé stofninn í linnr (ormr, höggormr, dreki), og má það að vísu virðast kynlegt, að slíkt orð skuli vera notað til kvennanafna, en þó eru þess eigi allfá dæmi, að fornskáldin hafa jafnað hin-um leiptrandi augum kappa og tignarmanna við ormsangu (svo sem þá er drotning Níðaðar segir um Völund: »ámun eru augu | ormi þeim enum frána«, Völkv. 17. eða Sighvatr skáld kallar augu Ólafs helga »ormfrán« Hkr. 491), og í Rígsþ. stendr svo um ættföður hermanna og konunga: »Svein ól Móðir | silki vafði |

¹ Nöfn þessi munu lítt eða ekki hafa tíðkast með Dönum og Svíum, en aptr finnast hjá þeim fáein nöfn með viðliðnum *-fari*: t. d. Náttfari (O. N.), Véfari (Dietr., Rv.).

jósu vatni | Jarl létu heita | bleikt var hár | bjartir vangar | ötul
 váru augu | *sem yrmlingi*. Má og vera, að menn hafi jafnað
 saman skrautlegum búningi ríkiskvenna og hinum »fránu« (glitr-
 andi) hömum ormanna, enda héldu menn líka, að þeir lægi á
 gulli og kendu gullið við þá. Það styrkir líka þessa skoðun, að
 í Hkv. Hjörv. er fögr konungsdóttir nefnd Sigrlinn og faðir
 hennar Sváfnir, en það er ormsnafn og þýðir þann sem svæfir.
 Fóstri Sigrlinnar hét Fránmarr, og bendir nafn hans á hið
 sama. Í þýzku finst Sigilind (Siegelind, svo er þar nefnd móðir
 Sigurðar Fáfnisbana), og er það alveg sama nafn og Sigrlinn;
 ennfremr Anselindis (Áslinn), Bauglind (Bauglinn), Fridulind
 (Friðlinn), Theudelinda (Þjóðlinn), en eigi finnast þau nöfn í
 fornritum vorum, þótt vel geti verið, að þau hafi verið tíðkuð
 langt fram í fornaskju, eins og Sigrlinn, enda finst eitt nafn af
 þessum stofni hér á landi á 12. öld, nl. Jólinn (Bp. I. 646), og
 sýnir það, að sum þeirra hafa lengi haldizt við, en ekkert af
 þeim er nú tíðkað, og hefði því vel mátt sleppa að nefna þau
 hér, með því að eigi er líklegt, að þau verði tekin upp aptr,
 þótt mörg sé tíðkuð, sem ósnotrari eru, en með því að vera
 má, að þessum orðstofni hafi verið blandað saman við stofninn
 -lín (Sigrlinn t. d. orðið að Sigrlína), þá hefir þótt réttara að
 geta þeirra. Það er eigi heldr óhugsanlegt, að norrænum nöfn-
 um af þessum stofni — svo sem Auðlinn (Eðlinn) eða Eylinn —
 hafi verið blandað saman við gríska nafnið Helena — Elena —
 Elín (Elinn)¹.

90. -lín er orðstofn, sem finst í fámm kvennanöfnum, og er
 óvíst, hversu forn þau eru, með því að þau eru sjaldséð í forn-
 ritum. Annaðhvort eru þau dregin af gyðjunafninu Hlín (Sn.
 E. I. 116, Vsp. 53, sbr. Germ. M. II. 278) eða þó heldr af *líní*,
 er konur höfðu einkanlega til klæðnaðar, og eru opt kendar við.
Lína finst sem konunafn hér á landi á 12. öld (Ln. II. 27), og
 Randalín (af rönd — skjöldr) er sagt að Áslaug, drottning Ragn-
 ars »loðbrókar« hafi kallað sig, er hún bjó sig sem skjaldmey,
 og fór í hernað. Eptir þessari sögu mun Filippus Sæmundar-
 son frá Odda († 1251) hafa tekið nafnið, er hann lét dóttur

¹ Í danska fornkvæðinu um Svend Vonved (= Sigurð *svein* eða
Fáfnisbana?) er móðir hans kölluð Adelin eða Ellind (= Auð-
 linn?).

sína heita Randalín (hún giptist 1250 Oddi Þórarinssyni, hélt búi á Valþjófsstöðum eptir fall hans 1255 og hefir orðið yfir 100 ára, ef hún er sú Randalín Filippusdóttir, er Ísl. A. (VIII. 354) telja dána 1348). Nafn þetta er nú mjög fátítt, enda eigi viðkunnanlegt, og sama er að segja um Veigalín, sem er rétt kvenkenning, en miðr fallið til að vera nafn, og Svíalín, sem tekið er eptir útlendum miðaldakvæðum eða riddarasögum. Lína hefir líka verið haft sem viðliðr í ýmsum samsettum nýgjörvings-kvennanöfnum, t. d. Berglína, Friðlína, sem eru mjög fátíð, og Sigrína, sem er nokkru tíðkanlegra, en þótt þau sé ekki beinlínis rangmynduð, þá hafa þau enga forna heimild við að styðjast, og væri réttara að taka upp í þeirra stað fornu og þjóðlegu nöfnin: Berglinn, Friðlinn, Sigrinn.

91. **Ljótr** og **Ljót** voru tíðkanleg nöfn í fornöld, einkum hið fyrnefnda, og enn tíðari voru samsett nöfn af þeim stofni, t. d. Arnljótr, Úlfjótr, Þorljótr, Ljótólfr, Bergljót, Ljótunn, og enn er Lýtingr af sömu rótum. Líklega hafa nöfn þessi verið í fyrstu tekin upp með tilliti til hermanna, er vekja ógn hjá óvinum sínum, og gjöra þeim ljótan skaða, og með því að konur gengu stundum í bardaga í forneskju (valkyrjur, skjaldmeyjar) þá er eigi svo undarlegt, þótt slík nöfn væri líka gefin þeim. Hjá Þjóðverjum tíðkuðust einnig nöfn af þessum stofni, t. d. Liuzo, Adalleoz, Raginleoz o. s. frv. (orðið ljótr er á sp. liuz, leoz, liut). Aldrei munu nöfn þessi hafa verið tíð hér á landi¹), og nú eru þau flest lögð niðr, en þó tíðkast sum enn í dag, svo sem Arnljótr, Bergljót, Ljótunn, og ætti enginn að fælast þessi fornu og þjóðlegu nöfn.

92. **Lopt** er tíðkanlegt karlmannsnafn bæði að fornu og nýju; mun það vera dregið af *lopt* og var eitt af nöfnum Loka (Hyndl. 41, Lok. 6, 19), og sömuleiðis eitt af heitum Völundar (Fjölsv. 26), er og var nefndr Byrr (Völkv. 12), og Gustr (Sig. F. II. 5) sjá V. R.: Germ. M. I. 573, 731), enda flugu báðir í loptinu. Hér á landi gekk Lopts-nafnið í fornöld í ætt Oddaverja, og seinna mun það hafa nokkuð breiðzt út frá Lopti Guttormssyni ríka († 1432)²), en nú er það aptr orðið heldr fátítt. Annað

¹ þau hafa fundizt á stangli um öll Norðrlönd, en hvergi margt af þeim (sjá DN., Rv., ON.).

² Í Sýslum. I. 189 er rakin ætt Lopts og nafn til Lopts Svartssonar Bp. I. 679, sem líklega hefir verið af ætt Oddaverja.

nafn af þessum stofni er Lophæna, sem er upphaflega álfkonu-heiti (úr Hrafnistu-ætt? Safn I. 209), og hefir haldizt við fram á vora daga, þótt það sé óviðkunnanlegt.

93. **Lýðr** finst varla í fornritum vorum sem mannsnafn¹), en er algengt orð í merkingunni þjóð, almenningr (og líka haft í Eddukvæðunum í merkingunni maðr, Vsp. 51., Akv. 12) sama sem *ljóðr*, á fe. leóð, á þ. liud, leud, leut (Leute). Meðal þjóðverja tíðkuðust ýms nöfn af þessum stofni, t. d. Leuthari, Liudhar, Liudher, Lüder, sem ætti á vora tungu að vera Lýðarr (samsett af *ljóðr* og *harr* = þjóðhetja), en hefir breiðzt út til Norðrlanda frá Þýzkalandi í orðmyndinni Lyder, og svo hefir það komizt frá Dönum til vor í sömu mynd (með ætt Lýðs danska, Safn II. 136) og »Lyder« orðið að »Lýðr«, sem nú tíðkast sumstaðar hér á landi, þótt það sé eigi algengt nafn. En það getr eins vel verið íslenzkt og danskt, því að orðið er íslenzkt, þótt nafnið sé til vor komið frá útlöndum²), og hafi svona breytzt í meðförunum.

94. **Magn-**. Þessi stofn, sem þýðir styrk (*magn* = megin) finst í fáum íslenzkum mannanöfnum að fornu, nema karlmannsnafninu Magni og kvenmannsnafninu Magnhildr, sem eru þó bæði fátíð, en hjá Svíum finnast fleiri (t. d. Meginfastr, Meginþór, Meginn DS. O. N.), og í þýzku er til mesti fjöldi nafna af sama stofni (*magn* og megin = gotn. og fp. *magan*, fe. *mægen*) t. d. Maganbrecht, Mainbert; Maginfred, Mainfred (Manfred); Maginhard, Mainhart; Maginburg; Maginhild (= Magnhildr).

¹ Í Sturl.¹ 2. 34, I. 97 er nafnið Liðr, en það mun vera annars uppruna (liðr = limr, sbr. mannsnafnið Leggr, en þeir voru bræðr Liðr og Leggr).

² Annað nafn af útlendri rót, sem komið er hér upp á síðari öldum, er kvenmannsnafnið Lilja, dregið af latneska orðinu lilium (nafninu á blómi því, er vér köllum lilju). Eptir að blóm-nafnið var hér alkunnugt orðið, virðist kvenmannsnafnið hafa komið upp, og má vera, að kvæðið Lilja, er varð þjóðfrægt sem kunnugt er, hafi átt nokkurn þátt í útbreiðslu þess. Þó finst nafnið í Riddara-rímum (Filpó-rímum) og má jafna því við nöfnin Flores og Blankiflúr, því þetta eru líka nöfn á blómum, sbr. einnig útlenda kvenmannsnafnið Rósa, sem er enn algengara hjá oss en Lilja, en upphaflega blómnafn eins og hitt. Á 17. öld var Lilju-nafnið farið að tíðkast (Bp. II. 301), og nú má það heita algengt á Norðrlandi, en annarsstaðar fremr fátítt.

Latneska nafnið Magnús (= magnus, mikill), sem nú er eitt með algengustu karlmannanöfnum hér á landi, er af öðrum rótum runnið í fyrstu. Nokkur samsett kvennanöfn, sem hafa á síðustu tímum myndast af þessu nafni (Magnús), geta verið íslenzk, þótt þau sé eigi forn, og sum eigi sem liðlegust, t. d. Magnbjörg, Magnús, Magnfríðr, Magnlaug.

95. -mann — stofninn í *maðr*, upphaflega *mannr* — er sjaldhaft í norrænum mannanöfnum, og finnast varla önnur nöfn í fornsögum vorum, er af þeim rótum eru runnin, en Askmaðr, Lögmadr og Vestmaðr, og þó öll fátíð, og nú lögð niðr fyrir löngu. Hjá Dönum og Svíum hefir tíðkast Manni (V. Th.. O. N., DS.), og ýms nöfn með viðliðnum -*man* (sem hefir verið blandað saman við viðliðinn -*mundr*), og munu flest þeirra vera komin úr þýzku. Hermann er þýzkt nafn, sem hefir verið farið að tíðkast í Danmörku á 12. öld (O. N.), og síðan komist hingað (snemma á 15. öld eða fyr, Árb. Esp. II. 18, 64, Safn I, 121). Fáein önnur áþekk nöfn (t. d. Ármann, Kristmann o. fl.) hittast líka hér og hvar meðal vor, en þau eru ekki eiginlega íslenzk, og Ármannssaga er engin fornsaga, heldr tilbúningr frá 17. eða 18. öld, tengd við örnefnið Ármannsfell, sem mun af því dregið, að menn hafa trúað, að ármaðr (álfr eða landvættir) byggi í fellinu (sjá N. Fél. XIX. 131—136).

96. -marr er altíðr viðliðr samsettra nafna, og er upphaflega sama orð og lýsingarorðið *mærr* (hreinn, bjartur, ágætr, frægr, á gotn. mærs, á fl. mari). Nöfn af þessum stofni eru nú fá tíðkanleg meðal vor, en þó finnast þessi á stangli: Bjartmar, Ingimar, Sigmar, Valdimar (réttara Valdamar), eru þau öll snotr og ættu að tíðkast meir en nú gjörist, og eins fleiri af þessum stofni, t. d. Hróðmar. Hinn fyrsti Valdamarr, er sögur vorar geta um, var konungur í Garðaríki (980—1015) og fósturfaðr Ólafs Tryggvasonar, en þá voru norræn nöfn enn tíðkanleg meðal höfðingja í Görðum, einkum í konungsættinni, sem var kynjuð frá Norðrlöndum (>Væringjar<). Hjá Slöfum hljóðaði nafn þetta Vladimir eða Volodimír, en það var lagað eptir þeirra máli, (vlad — volod = vald, eins og grad — gorod = garðr, en viðliðrinn mír, sem þýðir frið, er algengr í slafneskum nöfnum), en að Valdamarr sé upprunalega germanskt nafn, sést á því, að það finst hjá Þjóðverjum á 8. öld (Waldamar), og hjá Vestgotum á Spáni á 7. öld (Valdamar(us), sbr. sp. Baldomero). Frá Valdamari (mikla) Garðakonungi breiddist nafnið út til

höfðingja á Norðrlöndum, því að sonr hans Jarizleifr (Jaroslav) lét heita Valdamar (Vladimir), og svo hét líka einn sonr Visivalds Jarizleifssonar. Sá Valdamarr átti Gyðu Haraldsdóttur Englakonungs († 1066) Guðinasonar, og hét sonr þeirra Haraldr, en Rússar kölluðu hann Mstislav, og var dóttir hans Ingibjörg gipt Knúti lávarði, syni Eiríks góða Danakonungs; áttu þau einn son, er Valdamarr hét, og varð hann síðar konungr í Danmörku. Hann er hinn fyrsti með því nafni hér á Norðrlöndum, að því er sögur fara af, en eptir það fer nafnið að tíðkast, fyrst í Danmörku, og svo víðara um Norðrlönd, en aldrei hefir það orðið algengt hér á landi.

97. *Mál-*. Af þessum stofni eru fá íslenzk nöfn dregin, og finst varla annað í fornbókum en Málfríðr, sem opt er líka ritað Málmfríðr, og er vandi að segja, hvort réttara er, því hvortveggi myndin er forn, og hvortveggi getr verið rétt. En með því, að ýms nöfn, sem byrja á *Mál-*, finnast í öðrum germönskum málum, en ekkert sem byrjar á *Málm-*, þá er líklegast, að Málfríðr sé upphaflegra en Málmfríðr, og er það líka vottr hins sama, að Nestor nefnir Málfríði (Malfred) í Garðaríki, (aðra) konu Valdamars konungs, er hafi dáið 1000, en úr Gördum mun nafnið vera komið í Noreg með Mál(m)fríði drottningu, er Sigurðr Jórðalafari átti, dóttur Mstislavs (Haralds) Garðakonungs, því að eigi finst það fyr í Noregskonunga sögum né Íslendingasögum, enda þekkist það eigi heldr af sænskum fornritum né rúnasteinum (V. Th.: U. R. 77). Frá Noregi mun Mál(m)fríðar-nafnið svo hafa komið til Íslands snemma á 14. öld með frú Mál(m)fríði Árnadóttur frá Aski, er herra Loptr Þórðarson af Móðruvöllum átti, og eru miklar ættir þaðan komnar, enda virðist nafnið hafa náð meiri útbreiðslu hér á landi á miðöldunum en í Noregi eða Danmörku (sbr. DN. og ON.). Í þýzku finst Malfrida (Malfred) og skiptist þar á við Amalafrida, sömuleiðis skiptast þar á nöfnin Malberga og Amalaberga, Melisenda og Amalasvinþa (sem hefir jafnvel breytzt í »Melusina« og er þá orðið óþekkjanlegt, en ætti á ísl. að vera Málsvinnr, sbr. Alsvinnr (Alsviðr), Fjölsvinnr). Þetta sýnist vottr þess, að Mal- sé stýtt úr Amala, en svo var nefndr forfaðir hinnar fornu konungsættar Austgota, Ömlunganna (Ámalunga), eða Þjóðreks mikla (»Þiðríks af Bern«) og ættmanna hans. Nafnið Amala (á ísl. Amli eða Amall?) finst annars ekki á Norðrlöndum og eigi eru nein merki þess, að önnur nöfn sé af því dregin í voru

máli, en hjá Þjóðverjum finnast mörg nöfn leidd af þeim stofni, svo sem Amalia, Amalgar, Amalrik (á fr. Amaury, á ít. Amerigo — þeirrar þjóðar var Amerigo Vespucci, er menn segja að Ameríka sé nefnd eftir —). Að Málfríðar-nafnið sé dregið af Amala virðist annars ólíklegra, en að það sé komið af *mál* = ræða, tal. Nafnið má nú heita algengt hér á landi, og kynni aptr að vera komið af því Málhildr¹⁾ sem er fátítt, en als eigi rangmyndað eða ljótt nafn.

98. **Már** er fuglsheiti, sem var alloft haft fyrir manns-nafn í fornöld, en er nú lagt niðr, þótt miklu tilhlýðilegra væri að það væri tíðkað, heldr en hin útlendu nöfn Maris og Mórítz = Márus, á lat. Mauritius = Blakkr), sem helst ætti að víkja fyrir þessu forna og þjóðlega heiti.

99. **Mátt(r)** (á fp. maht, seinna macht) er hér um bil sömu þýðingar og magn, og eru ýms þýzk nöfn dregin af því orði, t. d. Mahtfrid (Machtfrid), Mahtwulf (Machtwulf) o. fl., en eigi virðast slík nöfn hafa tíðkast hér á Norðrlöndum í fornöld, en á seinni öldum hefir konunafnið Matthildr (sem ætti eiginlega að vera Máttthildr eftir voru máli, á þ. Mahthild, Macht-hild, Mechthild, á d. Mathilde) náð nokkurri útbreiðslu hjá oss, og fyrir þá sök er getið hér um þennan orðstofn.

100. **Móð-** er eigi fágætr orðstofn í fornum mannanöfnum, og finst bæði á Norðrlöndum og víðara. Það er kunnugt, að synir Ása-Þórs eru nefndir Móði og Magni (hinn hugaði og hinn sterki), en annars virðist Móði eigi hafa tíðkast sem manns-nafn (sbr. þó O. N.). Fá samsett nöfn byrja á *Móð-* nema Móðólfr²⁾, (og Móðný hjá Svium, Rv. 257.), sem nú er eigi framar tíðkað, en allmörg endast á *-móðr*, t. d. Arnmóðr (Ár-móðr), Böðmóðr, Steinmóðr, Þormóðr, o. fl., og eru þau nú flest lögð niðr fyrir löngu, nema þau tvö, er síðast voru nefnd, en Þormóðr er þó hið eina, sem tíðkanlegt má heita, og þó fánefnt nú á dögum.

101. **-mundr** er mjög algengr viðliðr í samsettum nöfnum,

¹⁾ Malild finst þó í Danmörku á 13. öld (O. N.).

²⁾ Hið forna nafn Móeiðr (Ln V. 4) mun vera af sama stofni (upphaf. Móðheiðr), og sömuleiðis Móöld (móðurnafn ívars víðfaðma Fms. I. 110), sem er æði frábrugðið norrænum nöfnum og líkist helst fp. karlmannsnafninu Modowald, Muotolt (Ark. II. 245, Gdr. I. 466).

og táknar hann vörn eða vernd, á sp. Munt, hvort sem *mund* = hönd er skylt að uppruna (sbr. halda hendi yfir s. s. vernda). Þessum stofni er blandað saman við stofninn *mód* í gotnesku, þar sem t. d. Thurismund og Thurismod skiptast á, en í norrænu greinast þeir ljóslega hvor frá öðrum, og er það þó merkilegt, að -mundr er hjá oss mjög sjaldan skeytt saman við hina sömu orðstofna og *móðr*. (Þó finst bæði Eymóðr (sjaldhaft) og Eymundr, Hermóðr (Áss-nafn) og Hermundr, og hjá Svíum virðist hafa tíðkast Arnmundr og Ásmóðr, sjá Rv. og Lundgr.). Fjöldamörg nöfn með viðliðnum -*mundr* eru enn tíðkanleg og sum algeng, t. d. Ásmundr, Guðmundr, Ingimundr, Sigmundr, Sæmundr, önnur eru fátíðari, svo sem Eymundr, Friðmundr, Geirmundr, Hrómundr, Sölmundr, Vermundr, Vilmundr, Ögmundr, en sum lögð niðr, sem vel mætti taka upp aptr, t. d. Auðmundr (= Edmund), Hallmundr, Hámundr, Hermundr, því að öll eru þau góð og gild, forn og þjóðleg, en hitt á mjög illa við, að skeyta saman við þau útlenda orðstofna (sbr. *Elín-mundr*, Guðmundína) eða aflaga þau (t. d. setja Sigmundr í staðinn fyrir Sigmundr o. s. frv.). Sjaldan eða aldrei finst *mund* í forlið nafna; þó kann vera, að sá sé uppruni konunafnúsins Munnveig — sem er fánefnt, en finst þó hérlandis snemma á 17 öld, (Bp. II. 289) — því að *mund* gat vel orðið að *munn*, (sbr. munnlaug f. mundlaug og nafnið Mundulw? hjá O. N.), en líklegra er þó, að nafn þetta sé réttast ritað Munveig (af *munr* = ást eða þrá, sbr. sp. Munhilt, n. Mungerd og Munbild hjá BSt., og s. Munúlfr og Mungeir hjá Lilj.).

102. Mær finst mjög sjaldan sem kvenmannsnafn í fornöld, en þó er systir Blót-Sveins Svíakonungs (um 1080—83), er Ingi Steinkelsson átti, nefnd Mær í Herv., en annars er drottning Inga kölluð Helena, og má vera, að Mær hafi verið hið upphaflega nafn hennar, en hitt hafi hún fengið við skírnina, eins og dæmi eru til. Annars er það eptirtektavert, að systkin skuli heita Sveinn og Mær (s: piltur og stúlka). Hið samsetta kvenmannsnafn Dagmær (upphaflega nafn Sifjar(?), sem Danir gáfu Margrétu, drottningu Valdamars sigrsæla, er lézt 1212), er einnig mjög fágætt í fornöld, en finst þó enn hér á landi (Dagmey).

103. Nanna er í goðsögunum nafn hinnar ástríku konu Baldrs (Mánadísarinnar, systur Sunnu og dóttur Mundilfara (Gevars, Nökkva), sjá V. R.: Germ. M. I. 502—518) og er það líklega af sama stofni og sagnorðið *nenna* (á gotn. ga-nanþjan)

sem þýðir »áræða«, »ganga að (eiga)«, »gefa sig við«, »fella ást til«, virðist því þýðing nafnsins vera annaðhvort »hin áræðna, hugrakka« eða »hin ástríka«. Af sama stofni er viðliðrinn *-nand* í Ferdinand (sem runnið er frá Vestgotum á Spáni og hljóðar á sp. Fernando), hvort sem forliðrinn er sami orðstofn og fjör í hinu forna konunafni Fjörleif (Ln. III. 18—19, sbr. hið fp. Ferahmund = Fjörmundr) eða s. s. ferð(?) = för, sbr. forliðinn Far- í Faramund hjá Forn-Frökkum, Færein hjá Forn-Englum og Farþegn hjá Norðmönnum, eða Ferdinand er afbökun úr fp. nafninu Fridenand (hinn friðelskandi?). Þess hefir verið til getið, að karlmannsnafnið *Naðr*, sem finst t. d. í Gullþ., væri sama nafn og Nand á fp. (Naðr fyrir Nannr, eins og maðr fyrir mannr, sbr. norsku örnefnin Nannestad og Nannsrud), en hvað sem því líður, þá bendir stofninn *-nand* í Ferdinand á það, að gyðjunafnið Nanna sé af norrænum (germönskum) rótum runnið, en ekki afbökun úr gríska nafninu Oinone, sem sumir hafa haldið, enda finst það líka í fp. (sbr. hið gotn. Theodenantis). Eigi sést á fornsögnum vorum, að það hafi tíðkæzt sem konunafn, en á seinni tímum hefir það verið tekið upp af einstökum mönnum, enda ætti það skilið að vera miklu almennara en nú gjörist.

104. *Narfi* er tíðkanlegt nafn bæði að fornu og nýju, en þó heldr fátítt nú, nema helzt sunnanlands. Það mun víst vera af sama stofni og enska lýsingarorðið *narrow* (þröngur, á fe. nearu), enda kemr sama merking fram í voru máli í nafnorðinu (örnefninu) Nörvasund eða Njörvasund o: hið þrönga (mjóa) sund, (á fe. Nearwesæ = the narrow sea á ensku). Ýmsar mjóar eyjar í Noregi heita líka Nirvi eða Nyrvi, og mjó sund eru þar kölluð »Nor«, en í Danmörku eru lón eða hóp við sjóinn kölluð »Noer«, og á Þýzkalandi kalla menn eið eða mjóa fjörutanga milli slíkra lóna og sjávarins »Nehrung«, og mun alt vera af sama stofni, og eins danska orðið »Nor«(?) = reifabarn, hvítvoðungr, því að í þessu orði felst líka hugmynd um það, sem bundið er saman eða þengt að. Ein af hinum elztu verum í goðsögnum Norðrlanda, faðir Náttar (nætrinnar), er ýmist nefndr Nörr (Vafpr. 25., Alv. 29.), Nörvi eða Narfi (Gylfag. 10), og mun hann vera hinn sami og *Neri*, sem nefndr er í upphafi Hkv. Hb. I. (4. er.) í sambandi við skapanornirnar, er »sneru af afli örlögþáttu« — *Njörvi*, sem Egill Skallagrímsson nefnir í líku sambandi í niðrlagi Sona-

torreks (»Tveggja bága | Njörva nipt (o: skapanornin, dauðadfsin) | á nesi stendr) og *Nari*, er sama skáld nefnir í »Höfuðlausn« með þessum orðum: »trað nipt Nara | náttverð ara«, því að sú »nipt« hlýtr að vera örlaganornin og valkyrjan Skuld, en getr eigi verið dóttir Loka, sem átti ekkert erindi á vígvöll, enda er það líklega misskilningr, að sonr Loka hafi heitið *Nari* eða *Narfi*, en hvað sem um það er, þá virðist nafn þetta tákna þann, sem bindr eða fjótrar, og vera eitt af nöfnum Mímis, er var vinr goðanna (er kölluðust »höpt« og »bönd«), studdi þau til að halda veröldinni saman, og batt óvini þeirra (sjá V. R.: Germ. M. I. 459—80). Hann er og nefndr Níðuðr *Njara* drottinn (Völkv. 6, 13.), og Nótt, dóttir hans »draum-Njörun« (Alv. 30.). Þegar *Narfi* var haft sem mannsnafn, má vera, að tillit hafi verið haft til hermansins, er handtekr óvini sína og setr í fjötra. Líklegt er, að karlmannsnafnið *Nereiðr* (*Nereiðr*, *Neri*) sé af sama stofni¹). *Neri* jarl hinn síns er alkunnr af Gautreks-sögu (Fas. III), en í Ln. V. 13 og Ól. s. h. (31. k., Hkr. 238. bls.) er hann nefndr *Nereiðr* jarl hinn gamli, og seinna er lends manns á Upplöndum með því nafni getið á dögum Haralds gilla (Hkr. 707. bls.), enda er nafnið enn í dag tíðkanlegt í Þelamörk í Noregi, þar sem sagan segir að *Neri* jarl hafi átt heima. Í norrænum bréfum er vanalega ritað *Nereiðr* (sjá DN.) og það er líklega réttasta myndin, enda er hún mitt á milli nafnanna *Neri* og »*Nereiðr*«, sem getr varla rétt verið. Hins vegar finst kvenmannsnafnið *Nereiðr* (o: *Ner-heiðr*?) sumstaðar í fornsögum vorum, og mun það vera af sama stofni, ef það er annars af norrænum rótum runnið. Virðist það einkum hafa gengið í ætt Orkneyjajarla (*Nereiðr* systir *Sigurðar* jarls Hlödverssonar, kona Gilla jarls í Suðreyjum, er nefnd í Nj. 89. k., og *Nereiðr* móðir Þorkels kröflu er talin frændkona *Sigurðar* jarls í Vd. 43. k.), en hefir þó seinna farið að tíðkast hér á landi (*Nereiðr* Styrmis-dóttir Sturl.¹ III. 94), og baldizt við fram á vora daga, þótt það sé mjög fánefnt, en það ætti als ekki að skrifast *Nereiðr*, því að sú mynd hefir enga heimild.

105. -*ný* er mjög algengr orðstofn í viðlið samsettra kvennanafna, og er sjálfsagt ekki annað en lýsingarorðið *nýr* í kvenkyni, með merkingunni ung eða ungleg (stúlka, eða sí-ung

¹ Vera kann þó, að það sé leitt af stofninum *ner* í fe. sögunni *nerian*, gotn. *nasjan*, sem þýðir að frelsa.

gyðja, eða gróðrardis með yngjandi krapti). Í þýzkum kvenna-nöfnum finst líka viðliðrinn niwi og niu (Godaniwi, Siginiu), sem samsvarar *-ný* í norrænu. Mörg nöfn af þessum stofni eru tíðkanleg bæði að fornu og nýju, t. d. Ásný, Borgný, Eirný (lík-lega af Ásynjunafninu *Eir*, og skylt sagnorðinu *eira* — hjálpa), Hallný, Hróðný, Salný, Steinny, Þórny; sum mega heita algeng, t. d. Guðny, Oddny og Signý, en flest eru nú orðin fátíð, og sum hafa alveg lagzt niðr, þótt þau hafi tíðkagt áðr, svo sem Auðny (Eðny) í Fas.), Dagný (er virðist upphaflega vera nafn Sifjar, hinnar norrænu morgunroðadísar), Fastny, Geirny o. fl. Nöfn þessi eru flestöll mjög snotr og viðkunnanleg, og væri vert að sum þeirra væri meira tíðkuð, en verið hefir um hríð. Eitt nafn svipað þeim hefir komizt til vor frá útlöndum fyrir skemstu, nl. Fanný, (sem er enskt að uppruna, gælunafn. dregið af Francisca¹), en lítr út eins og það væri íslenzkt: stytt og tillíkt úr »Fastny«, eða dregið af *fönn* og *-ný*, sbr. bæjarnafnið Fannlaugsstaðir og Fönn Snæsdóttir, systir Mjallar og Drífu, í Fas.² II. 3) og væri ekkert á móti að halda því með íslenzkri hneigingu.

106. **Oddr** er algengt nafn bæði að fornu og nýju, og er það beinlínis sama orð og oddr (á sverði eða spjóti), á fe. ord, á fl. ort. Af því er aptr dregið Oddi, og er það als ekki sama nafn og Otto, er kemr af hinu þýzka ot- s. s. auð- hjá oss, og samsvarar norræna nafninu Auði (Otho, Odo, hjá Forn-Frökkum Eudo, Eudes). Aptr á móti samsvara þýzku nöfnin Ortgar og Ortlaiþ norrænu nöfnunum Oddgeirr og Oddleifr. Hjá Forn-Englum hafa tíðkagt nöfnin Ordgar og Ordwulf, hjá Gotum Usdila og Osdulf, sem eptir eðli tunga þeirra hljóta að vera af sömu rótum runnin. Hér á landi tíðkast ýms nöfn af þessum stofni í forlið og viðlið samsettra nafna, en flest eru þau fánefnd (algengust Oddr og Oddny, þar næst Þóroddr, Oddbjörg, Oddfríðr, Oddrún).

107. **Ormr** var algengt nafn í fornöld, og hefir haldizt við fram til þessa dags, þótt það sé nú fánefnt. Sömuleiðis var orð þetta haft í samsettum nöfnum, t. d. Ormarr (á þ.

¹ Hvort hið nýja nafn Fauney er af sama toga spunnið, er mér óljóst, en það getr líka verið rétt myndað íslenzkt nafn (af *fönn* og *ey*).

Wurmber, á fe. Wyrnhere), Ormsteinn, Ormhildr, Goðormr (Gormr), Hallormr, Þórormr, en ekkert þeirra tíðkast nú, nema hvað Ormarr hittist á einstöku stað á Austrlandi. Nöfn þessi standa eflaust í sambandi við hugmyndasögur fornanna, þar sem ormar eru látnir geyma gull og augum þeirra jafnað við hin snöru augu afreksmannanna, eins og tekið var fram út af orðstofninum »-linn« sem er sömu þýðingar (enda finst nafnið Linnormr eða Lindormr í Svíþjóð á 14. öld Munch: N. F. H.; DS. IV.), og svo er það líka alkunnugt, að fornmenn höfðu drekahöfuð og drekasporða á herskipum sínum og kölluðu þau *orma* (Ormrinn langi, Ormrinn skammti o. s. frv.), en herskipin voru hinir beztu gripir víkinganna.

108a. (Ó-, Ú-). Ýms forn karlmannanöfn byrja á neitunar-samstöfunni ó- (fyrir um-, á þ. un-) t. d. Óblauðr (o: hug-rakkr), Ófeigr, Ómjúkr (Árt. 61), Órækja, Óspakr, Ósvífr, Ótryggr, Ópyrmir, og tákna þau flestöllum herskáa og ódæla styrjaldarmenn, sem engu eira, og eru því auðsjáanlega komin upp á ófriðartímum, þegar mest fremd þótti að hernaðarverkum. Ófeigr táknar þann, sem er eigi nálægt dauða, og kann vera, að það nafn hafi í fyrstu verið gefið einhverjum, sem spáð var löngum lífdögum. Það er hið eina af nöfnum þessum, sem tíðkast enn meðal vor, og er þó heldr fánefnt, en hittist helzt fyrir sunnan og austan, og um sömu slóðir (í Rangárvalla- og Skaptafells-sýslum) hefir líka Órækju-nafnið haldizt við fram til loka 18. aldar, sem sjá má af »Ísl. Þjóðs.« og sóknarmannatali af Síðu eptir 1780, og er það merkilegt um svo óviðkunnanlegt mannsnafn (sem hefir víst upphaflega verið auknefni, sbr. Mördur úrækja Ln. IV, 13. Nj. 88)¹. Af þýzkum nöfnum, sem byrja á un-, má hér nefna Unwan, en svo hét erkibiskup einn í Brim-um, er var samtíða Ólafi helga. Nafn þetta væri á voru máli Úvænn (óvænn), sem er alveg sömu þýðingar og Ljótr, er var tíðkanlegt mannsnafn á Norðrlöndum, sem fyr var sagt.

108b. (Ó-, Á-) Óli, Ólafr (Áli, Áleifr). Hér hefir áður verið minzt á Ólafs-nafnið, sem virðist vera einkennilegt fyrir Norðrlönd, og bent á, að *-láfr* (*-lafr*) væri sama sem *-leifr*, enda hittast allar þessar myndir af nafninu í fornrítum: Áleifr, Áláfr, Óleifr, Óláfr. En hvað *á-ið* (*ó-ið*) fremst í nafninu þýði, virðist

¹ Þó finst Órækja á sænskum rúnasteinum sem aðalnafn, og sömu-leiðis Ópvegin (Rv., sbr. Ljótr Ópvegin Ln. III. 20).

mega ráða af því, að Forn-Englar rituðu Anlaf, Analaf, Onlaf, en það var siðr þeirra, fyrst eptir að þeir kyntust við Norðr-landabúa, að víkja hinum norrænu nöfnum við og laga þau eptir sínu máli samkvæmt uppruna þeirra og þýðingu, en hitt var ekki fyr en seinna (á dögum Knúts konungs ríka), að þeir rituðu þau beint eptir framburðinum. Eptir þessu er það líklegt, að »á« í Áleifr sé stytt úr »an«, eins og þýzka forsetningin an (á ensku on) samsvarar forsetningunni á í voru máli. En á getr aptr orðið að ó, því að vér finnum t. d. ósynja f. ásynja, Hócon f. Hákon o. s. frv. í ýmsum fornþókum og eins skiptast á ál og ól. Þegar vér samkvæmt þessu gefum gætr að því, af hvaða stofni »á«-ið í Áleifr sé komið, verður fyrir oss stofninn an í fornþýzka orðinu Ano (seinna Ahn), sem þýðir forföður. Í Rígsþ. eru nefnd þrenn hjón: fyrst Ái og Edda, þá Afi og Amma, og seinast Fadir og Móðir, og sýnir það glögt þýðingu orðsins. Þegar stofninn í ái er skeyttr framan við viðliðinn -leifr, kemr fram nafnið Áleifr (Áláfr, Óleifr, Óláfr) og verður þá þýðing þess: »sá, sem lifir eptir forfeðrna, eða sá, sem þeir hafa látið eptir sig«, og kemr þetta vel heim við það, hversu ættræknir forn-menn voru, og hversu ant þeim var um að halda við minningu forfeðranna. Kvenmannsnafnið Ólöf (fyrrum Álof, Álöf) samsvarar öldungis karlsmannsnafninu Óláfr, og er það enn algengt nafn, þótt hin aflagaða útlenzka mynd Ólafía eða Ólavía sé sumstaðar farin að smeygja sér inn í þess stað. En vilji nokkur láta meybarn heita eptir Ólafs-nafni, þá er til hið forna og þjóðlega nafn Ólöf, svo að eigi þarf að taka upp á þeirri smekkleysu að setja latneska ending á íslenskt nafn.

Óli er miklu fágætara nafn en Ólafr hér á landi, en aptr miklu algengara í Noregi og Danmörku, og kynni því margr að ætla, að það væri eiginlega danskt nafn, en það er þó ekki, heldr er nafnið Áli = Óli fornt í norrænu máli, og kemr líka af stofninum »á« (upphaflega »an«) í »ái«. Hin upprunalega mynd nafnsins hefir víst verið Anli (gælu-mynd. að sínu leyti eins og Sveinki; á fp. finst sama nafn í myndunum Analo, Anulo, Anilo, Anelo, á fp. Onela) síðan Áli og að lyktum Óli. Í árbókum Forn-Frakka (Einharðs) er konungr nokkur í Danmörku snemma á 9. öld kallaðr Anulo; hefir hann eflaust heitið Áli, og nafni hans verið snúið svona á þýzku. En seinna hafa sagnaritarar misskilið nafnið Anulo, og haldið að það væri sama sem hið latneska orð annulus (»hring«), og því kalla bæði Saxi

og höf. Ól. s. Tr. þennan sama konung »Hring«, og hafa af því hlotið ýmsar missagnir. Í fornsögum er Áli algengari mynd en Óli (Áli hinn frækni, Áli hinn upplenzki o. s. frv.) en í Sturl. er nafnið ritað Óli, og hefir sú mynd nafnsins haldið síðan. (Óli hinn auðgi, af Rafns Oddssonar, er þó í Bp. I. 668 nefndr Áli).

Af stofninum *an* (seinna »á«) kynni Önundar-nafn líka að vera dregið. Nafn þetta gekk fyrrum í ætt Svíakonunga, og var annars miklu tíðara í fornöld en nú; virðist því stundum hafa verið blandað saman við nöfnin Eivindr (Eyvindr) og Eimundr (Eymundr), því að faðir Eiríks Svíakonungs Eimundarsonar er í Herv. kallaðr Önundr (= Anoundus í ævi Ansgars, er Rimbirt ritaði á latnesku á 9. öld) og í fornu sænsku konungatali, er fylgir Vgl., eru báðir synir Ólafs konungs sænska kallaðir Emunder (Önundr Jakob 1122—49 og Eymundr gamli 1049—1056 = Eyvindr í Herv.). Einn af sonum Hrólfs Helgasonar hins magra er og ýmist nefndr Eyvindr (Ln. III. 16) eða Önundr (Ljósv. 6. k.). Í Ynglingatali er getið Braut-Önundar konungs. Af öðrum stofni er líklega Án (Ánn, og Áni, sem af því er dregið), og sýnist það af líku tilefni sprottið og nöfnin Klaufi og Amlóði, því að öll eru höfð um aulalega (»ánslega« eða »ánalega«) menn, er stundum rættist þó vel úr (svo sem Án bogsveigir)¹.

109. **Ósk.** Þetta kvenmannsnafn er tíðkanlegt að fornu og nýju, en víðast hér á landi sjaldhaft, nema algengast í Húnavatns-sýslu. Þýðing þess er auðráðin, og er það stutt nafn og lag-gott, sem vert væri að halda uppi.

110. **Pálnir.** Með því að ekkert orð, sem byrjar á »p«, er upprunalegt í tungu vorri, þá finst eigi heldr neitt upphaflega norrænt mannsnafn, er byrji á *P*. Þó hittist nafnið Pálnir eða Pálni mjög snemma á öldum í Danmörku, og var farið að tíðkast þar í heidni, í höfðingja-ætt nokkurri, er virðist hafa átt

¹ Af öðru orði »á« (áherzluorði, smbr. ámatligr) munu vera dregin samsettú nöfnin Ámundi og Ávaldi (sbr. fp. Anavalt), og ef til vill fleiri áþekk nöfn, sem finnast helzt með Svíum (sjá Lundgr. og Dietr.: Ábjörn, Áfriðr, Álaug, sbr. örnefnið Álaugarey í Horna-firði). »Áki«, sem tíðkadist mest hjá Dönum og Svíum, kynni að vera gælu-mynd af ái (sbr. fp. Anniko) og þá sömu þýðingar og Áli (= Óli, sem stundum getr líka verið stytt úr »Ólafr«).

heima á Fjóni, eins og kunnugt er af Jómsvíkinga sögu. »Pálnatóki« hefir eiginlega heitið Tóki Pálnis- (Pálma-) son¹), en verið kendr við föður sinn á sama hátt og Ljótr Mánason var kallaðr Mána-Ljótr (Eyrb. 65. k.). Af sömu ætt mun og hafa verið Pálni(r) jarl, sem átti Gunnhildi systur Sveins tjúguskeggs; voru þau drepin ásamt mörgum öðrum Dönum á Englandi að undirlagi Aðalráðs konungs árið 1002, og er hann í enskum árbókum kallaðr Pálnig, eins og Tosti jarl Guðínason er þar nefndr Tostig. Líklegast hafa Danir tekið þetta nafn upp eptir fjar-skyldum þjóðum, annaðhvort Keltum eða öllu heldr Vindum, því að það er varla komið úr germönskum málum. Með tímanum hefir það aflagast og orðið að »Palle«, sem nú er tíðkað í Danmörku. Frá Dönum hefir það komið til Noregs, og finnst þar þegar á 14. öld (sbr. DN.), og enn í dag tíðkast þar nöfnin Palle og Palme, sem menn halda að sé bæði sprottin af Palne = Pálni(r), en ef svo er, þá hefir líklega Pálma-nafnið hér á landi sama uppruna, og hefir það þá komið til vor frá Noregi á miðöldunum, eins og ýms önnur mannanöfn, en annars mætti ætla að það væri dregið af nafni pálmaviðarins, eða pálmassunnudeginum. Vera má, að það hafi einkum útbreiddt frá Pálma Henrikssyni Gíslasonar lögmanns Þórðarsonar á 17. öld (Bp. II. 624, Árt. 203), því að hann mun vera einhver hinn fyrsti nafn-kunnr maðr hér á landi, er svo hefir heitið, en nú er það eigi svo fágætt nafn sumstaðar.

111. **Rafn** er upphaflega nafnið á hrafninum, og var líka borið fram Hrafn í fornöld, eins og sjá má af gömlum vísum, en síðan tóku Íslendingar þann rithátt upp eptir Norðmönnum, að sleppa »h«-inu, og hefir það svo líka horfið úr framburði. Sama nafn er Chramn hjá Forn-Frökkum, og af því er samsett Guntchramn (á norr. Gunnhrafn), sem var nafn eins af fornkönungum Frakka, og nú er orðið að Gontram í frakkneskunni. Í fp. var til nafnið Hraban, er samsvarar líka að öllu leyti orðinu og nafninu Hrafn, og hét svo einn alkunnr erkibiskup í Mainz á 9. öld, er var kallaðr á latneska tungu Hrabanus

¹ Saga Pálnatoka er mjög forneskjublandin og ýkt, en styðst líklega við tvo menn samtíða Haraldi Gormssyni, er annar virðist hafa verið bróðir hans (Tóki Gormsson = Tóki jarl á Vindlandi?) en hinn móttöldumaðr hans (Tóki afi Vagns?, faðir Áka, sbr. Wimmer: ShR. 49, og Steenstrup: Norm. III. 228).

Maurus. Nafnið var algenzt meðal vor í fornöld, og enn finst »Rafn« hér og hvar¹). Af því eru dregin ýms samsett nöfn, svo sem Hrafnkell, Hrafnhildr, en flest eru þau nú lögð niðr, þó hefir Rafnkells-nafnið haldizt við til þessa dags í Austr-Skaptafellssýslu. Engin samsett nöfn hjá oss endast á -*hrafn*, en í gotnesku og fornþýzku voru slík nöfn til, því að Valahrabans (Valhrafn) hét einn af forkonungum Gota, og af Wulfraban (eða Wulfhramn) er komið hið algenga þýzka nafn Wolfram. Sömuleiðis eru til í þýzku nöfnin Hrabangar, Hrabenvolt o. fl.²).

112. *Ragn-*. *Regin* og *rögn* voru goðin kölluð í fornöld, einkum virðast menn hafa nefnt svo Vani (ginnregin, uppregin? sbr. G. Br. í N. Fél. XIII, 72—74, og visu Egils: »reið sé rögn ok Óðinn«). Rögnir og Regin ætlað Viktor Rydberg að sé sérstaklega nöfn á frumsmiðunum, Völundi og bræðrum hans (»Regnerus« hjá Saxa V. bók = Egill). Ragn- og regin- eru tvær myndir af sama stofni (eins og magna- og megin-), er finnast í allmörgum samsettum nöfnum sem forliðr. Orðið »*ragin*« finst í gotn. og merkir þar ráð eða hyggindi, enda voru goðin haldin stjórnaendr heimsins og mikil í ráðum. *Ragn-* er tíðkanlegra í nöfnum en *regin-*, og breytist það í *rögn-*, þegar *u* eða *v* fer á eftir. Tvö kvenmannanöfn með þessum stofni eru algeng hjá oss, Ragnheiðr og Ragnhildr, en karlmannsnafn eigi annað en Rögnvaldr, sem er þó fátíðara en skyldi, og nú á síðustu árum hafa einstöku menn tekið upp Ragnars-nafnið, enda er það fagrt og þjóðlegt, og tilhlýðilegra væri að halda uppi kvenmannsnafninu Ragna heldr en »Regina«, sem er þýzkt nafn af sama stofni (en ekki komið af latneska orðinu regina = drottning). Mörg fleiri nöfn þessa stofns eru til í þýzku, en stofninn breytist þar á margan veg, eins og sjá má af nöfnunum: Raganbald eða Reginbald, sem verður að Rainbald; Reginbold, Reinbold, Renbold, Rembold; Reginbrecht, sem verður að Rembert (Rimbert), og Reginwald, sem er sama nafn og Rögnvaldr, og verður að Rainold, Reinald, á forna frakknesku

¹ Af »Hrafn« er dregið kvenmannsnafnið Hrefna, og hefir *h*-ið ekki fallið þar burt í framburðinum.

² Annað hrafnsheiti er Krákr, er virðist fyrst hafa verið auknefni (þorleifr krákr, Nj. 20, Ln. V. 2) en síðan orðið aðalnafn (sjá Sturl.), og hefir það haldizt við til vorra tíma, þótt sjaldhafi sé.

Raignauld, síðar Rainauld, Renaud. Raginmund verður að Rainmund, Raimund, á fr. Raymond, og Raginhard eða Reginhard að Reinhard. Sum af þessum nöfnum hafa læðzt inn hjá oss í þýzkum búningi, en nær væri að taka upp þau, sem eru alislenzk og samkvæm eðli tungu vorrar, svo sem Reginleif, Ragnfríðr, Ragnar, Ragna. Nöfn af þessum stofni (svo sem Ragnfröðr, Rögnvaldr og Ragnhildr) virðast hafa verið all-tíð í ætt þeirri, sem kend er við Ragnar »loðbrók«, og sérstaklega er það eptirtekta-vert um Ragnhildar-nafnið, að það kemr í fornöld helzt fram hjá niðjum Haralds hárfagra og jafnvel ættmönnum Ólafs hvíta, en virðist ekki hafa orðið algengt á Íslandi, fyr en á 16. og 17. öld.

113. **Rand-** og **rann-** eru tveir orðstofnar, hvor sinnar þýðingar, og eru þeir báðir hafðir fyrir forliði samsettra nafna, og stundum ruglað saman (t. d. stendr í Njálu Rannver f. Randver). *Rann* (á gotn. razn) þýðir hús (»rann heitir langt hús« Krók. 33) og er af því dregið orðið granni (á gotn. garazna) o: nábúi, og kvenmannsnafnið Rannveig, sem er algengt hér á landi að fornu og nýju. Fleiri nöfn af þeim stofni virðast hafa tíðkast með Svíum, svo sem Rannlaug (Dietr.), sbr. sænska nafnið Húsbjörn (Rv. 66.). *Rand-* er stofninn í rönd, sem er eitt af skjaldar-heitum (dregið af skjaldarröndinni), og eru þaðan sprottin nöfnin Randvér (sbr. vé = helgistaðr) og Randalín, sem eru bæði til hjá oss, þótt fágæt sé. Til er líka kvenmannsnafnið Rand(h)eiðr, og mætti virðast sem það væri líka dregið af rönd (og Heiðr), en líklegra er þó, að það sé upphaflega afbakað úr Ragnfríðr (Ragnríðr — Ragndíðr — Randíðr — Rand-eiðr), að minsta kosti hefir það nafn tekið áþekkingu breytingum í Noregi. Í fornaldarsögum finnst nafnið Röndólfr (Randolfus DS. III) og er það alveg sama nafn og hið þýzka Randolph (e. Randulph).

114. **Ráð-** er sjaldhafðr stofn í norrænum mannanöfnum, og finnast eigi nema einstök nöfn í fornsögum, sem samsett eru með honum, t. d. Ráðbarðr, Ástráðr, Torráðr, Vandráðr, Þakkráðr (s. s. Thankred). Orðið *ráð* þekkja allir, og vita að það hefir ýmsar merkingar, og getr þýtt bæði vald og ráðagjörð, útveg og tillögu o. fl. Nöfn þessi verða því varla þýdd öll á einn veg, og þótt valdsmerkingin geti komizt að í mörgum þeirra (t. d. Ráðbarðr, Aðalráðr (yfírhöfðingi), Fólkráðr), þá virðast t. d. Torráðr og Vandráðr fela í sér aðra merkingu, enda hafa

þeir stundum kallað sig þeim nöfnum til að dyljast fyrir öðrum, er bágt hafa átt, og litinn veg séð til að bjarga sér. Ástráðr gæti þýtt þann, sem gefr góð ráð (ástráð), ef það er ekki s. s. Ásráðr, eins og Ástriðr s. s. Ásfríðr. Þýzka nafnið Fastrade virðist beinlínis tákna þá konu, sem er ráðsföst. — Nöfn þessi eru miklu algengari hjá Þjóðverjum og Forn-Englum en Norðrlanda-búum. Fólkráðr er nafn, sem á heima í þýzku (Fms. XI. 355), en Aðalráðr (Æðelred), Álfráðr eða Elfráðr (Ælfred), Auðráðr (»Játráðr«, Eadred) o. m. fl. í ensku, en samt eru þau íslenzkuleg, þegar þau eru rétt upp tekin. Nú eru varla önnur nöfn þessa stofns til hér á landi, en kvenmannsnöfnin Ráðhildr og Engilráð, og þó bæði fágæt, enda er hið síðarnefnda hálf-út-lent og eigi viðkunnanlegt.

115. -riði og -ríðr eru viðliðir, sem finnast í fáeinum fornum nöfnum, og koma þeir báðir af sagnorðinu *ríða*, eins og -líði af *líða*, og tákna þann, sem ríðr eða ekr í vagni, sem kalladr var »reið«. Það er kunnugt af Eddu, að Þórr ók í kerru, sem höfrum var beitt fyrir, og var því kallaðr Öku-Þórr, og auk þess virðast tvö önnur nöfn hans vera dregin af orðinu »ríða«: Hlóriði eða Hlórríði og Eindriði (Einriði), sem fyr hefir verið minzt á, og sýnist þýðing þess vera: hinn einstaki (frábæri) reiðmaðr eða ökumaðr, ef það er annars af norrænum rótum runnið. Nafn þetta var algengt karlmannsnafn í fornöld, bæði í Noregi og hér á landi, en hér var það snemma ritað Indriði. Í Kjaln. finst karlmannsnafnið Andríðr, og hlýtr það að vera af sama stofni, ef það er norrænt að uppruna, og merkir þá þann, sem ríðr á móti (öðrum). Nafn þetta er nú lagt niðr fyrir löngu, enda gat það vel ruglast saman við postulanafnið Andreas (Andrés), sem kom með kristninni. Indriða-nafnið er enn tíðkanlegt meðal vor, en ekki svo algengt sem skyldi¹.

116. Rík- er algengr stofn í mannanöfnum meðal allra germanskra þjóða, og finst bæði í forlið og viðlið samsettra nafna, en aldrei mun hafa myndast nafn af honum einum út af

¹ Hér hefir áðr verið rætt um viðliðina -ríðr í kvenmannanöfnum og -ræðr í karlmannanöfnum, og tekið fram, að þeir sé að líkindum styttnir úr -fríðr og -fríðr, -fredr, -fræðr. Sömuleiðis hefir þess verið getið, að fyrir -ræðr er ópt ritað -rauðr, og er því ópt erfitt að greina þá orðstofna sundr, og ekki hægt að segja, nema sum nöfn sé samsett af »Rauðs«-nafni.

fyrir sig. Þýðingin er auðsæ og kemr fram í lýsingarorðinu *ríkr*, sem er upphaflega sömu merkingar og voldugr (sbr. Knútr ríki, Guðmundr ríki o. fl.) og í nafnorðinu *ríki* = veldi (sbr. Svíaríki = Svíaveldi). Hjá Gotum var til hið samstofna orð reiks, bæði nafnorð = konungr og lýsingarorð = voldugr, og hinn latneski orðstofn í rego og rex er af sömu rótum runninn. Á þessum stofni endast mörg hin frægustu gotnesku konunganöfn, svo sem Ermanarik (Jörmunrekr = meginkonungr, á gotn. Airmanareiks, af airmana o: heimskringlan), Theoderik (Þjóðrekr = þjóðkonungr, á gotn. Þiudareiks, af þiuda o: þjóð), Eurik (Eiríkr, á gotn. Aivareiks o: sá, sem ætíð ríkir), Alarik (Alrekr, á gotn. Alareiks o: alvaldr, alsráðandi). Í upphafi nafna er stofn þessi altíðr hjá hinum þýzku þjóðum, sem sjá má af nöfnunum Ricimer, Ricila(s), Richard o. fl., en hjá Norðrlandabúum var hann sjaldan eða aldrei hafðr í forlið nafna, en altíðr í viðlið, og breyttist (grentist) þá venjulega (hjá Norðmönnum og Íslendingum) í *-rekr*, svo að nöfnin líta út eins og þau væri dregin af sagnorðinu *reka*, og hafa jafnvel verið sett í samband við það (sjá Snorra-Eddu I, 516, Gautr. 1. k., Fas.² III. 7), en slíkt nær engri átt. Hjá forfeðrum vorum tíðkaðist þannig nafnið Þjóðrekr¹, er samsvarar að öllu leyti Theoderik (á þ. Dietrich = Þiðrik, Diðrik), og úr þýzku nöfnunum Friedrich og Heinrich gjörðu þeir »Friðrekr« og »Heinrekr«. Eiríkr finst opt ritað Eirekr í fornþókum, en nú er sú mynd þess lögð niðr hér á landi. Samsvarandi fornenska nafninu Ælfric er Álfrekr í norrænu máli, og er það optast ritað Álrekr, og einatt ruglað saman við Alrekr, sem mun þó vera annað nafn, eins og áðr var dregið á, þótt erfitt sé að greina þau sundr, því að Álfrekr er dregið af álfr, eins og mörg önnur nöfn, og gæti táknað álfa-vald, álfakonung (sbr. Álfrikr (= Alfrigg-) smiðr og Völundr »álfa ljóði« Fas.¹ I. 391, V. R.: Germ. M. II. 329), en Alrekr táknar líklega alvald (af allr). Flest nöfn þessa stofns, þau er upphaflega eru norræn, eru nú lögð niðr hjá oss, og ekkert algengt nema Eiríkr, en nokkur önnur hafa smeygt sér hér inn í þýzkri mynd svo sem Ríkkarð (réttara Ríkarðr), Friðrik (sem má heita al-

¹ Það finst hér á landnámstíð í sænskri sett (Ln. II. 21, 31), og sýnist haft sem nafnorð í merkingunni konungr eða þjóðhöfðingi á rúnasteini í Eystra-Gautlandi (Ant. Tidskr. f. Sver, d. 5.).

gengt nafn víða um land), Hinrik, og Diðrik eða Þiðrik, sem er sama nafn og Þjóðrekr, og ætti menn heldr að við hafa þá mynd nafnsins, því að hún er íslenzkari en hinar. Líka væri vert að halda meira uppá Háreks-nafnið en nú er gjört. Auk þess sem nöfn af þessum stofni finnast meðal allra germanskra þjóða, þá höfðu hinir fornu Keltar mörg mannanöfn, sem enduðust á -rix, og eru þau líklega áþekkrar þýðingar eða upphaflega runnin af sömu rótum, þótt mál Kelta sé nokkuð fjar skylt hinum germanska málflokki, því að *riġh* merkir konung á írsku (gælsku), og finnast ýms af þessum nöfnum í sögu Cæsars um hernað hans í Gallíu, t. d. Ambiorix, Dumnorix, Vercingetorix, og Bojorix hét einn af konungum Kimbra, er Marius vann¹).

117. **Rún-**. Þetta orð finnst í mörgum samsettum mannanöfnum, en aldrei sem nafn út af fyrir sig. Hin upphaflega þýðing þessa orðs mun vera leyndarmál eða [leyndardómur (Vsp. talar um »Fimbultýs fornar rúnar« og í Sn. E. er það kallað »að fela í rúnum«, þegar dult er kveðið), en stafir voru í heiðni leyndarmerki, sem eigi var allra að ráða, og voru þeir því nefndir *rúnir* (og ristnir á steina og fyrst á tré, sem Venantius Fortunatus († n. 609) segir: »Barbara fraxineis pingatur Runa tabellis«). Annars virðist *rún* og *rúnir* stundum tákna fræði eða mál, og kona er kölluð »rúna bónda síns«, og »eyrarúna« hans, líklega af því hún er málvina hans, eða segir honum leyndarmál sín og allan sinu hug, er samrýnd honum (eins er Þórr kallaðr »rúni Sifjar«, konu sinnar, sbr. og »ræddu ok rýndu« um hjón í Rígsþulu). Mörg kvennanöfn endast á -*rún* og er eitt af þeim (Guðrún) hið algengasta kvenmannsnafn hér á landi, en önnur fremr fátíð (nema einna algengast hið hálf-útlenda nafn Krístrún), og eru þau þó flest fögr og þjóðleg, svo sem Álf-rún, Dagrún, Oddrún, Sigrún, Sólrún, Úlfrún. Merkilegt er, að fæst þessara nafna virðast hafa tíðkæzt með Dönum (og varla annað en Guðrún, sjá O. N.), en tíðari hafa þau verið með Sví-um, og finnast þar líka Ásrún, Fastrún og jafnvel Rúna

¹ Müllenhoff (DA. II. 120) ætlar að Bojorix sé gamalt nafn = Baia-rih (þótt þjóðanöfnin Kimbrar og Bojar sé keltesk) og þýði Boja-konung, eins og Walaríh þýði Vala- (Galla)-konung og Winidríh Vindakonung. Eftir því gæti Gautrekr þýtt Gautakonung eða höfðingja Gauta.

(Lundgr., Rv., Dietr.). Hjá Þjóðverjum tíðkuðust fyrrum enn fleiri kvennanöfn með viðliðnum -rún, t. d. Burgrun, Walrun, Hilderun og Haiderun, sem er sama nafn og Heiðrún, er finst þó eigi sem konunafn í voru máli, heldr er það í Grímnismálum nafn geitar þeirrar, er stendr á þaki Valhallar, og mjöðr sá rennr úr spenum hennar, er Einherjar drekka. Á Englandi tíðkuðust t. d. Leofrun og Wulfrun. Sjaldséð eru í fornritum vorum nöfn, sem hafa Rún- að forlið, og finst þar varla annað þeirra en Rúnólfr, sem er nú bæði framborið og ritað Runólfr, og má heita algengt meðal vor, einkum austanlands, en ýms önnur hafa tíðkast að fornu með Svíum, svo sem karlmanna-nöfnin Rúnfastr og Rúnviðr og kvenmannanöfnin Rúnelfr og Rúnhildr (sjá DS. og Dietr.).

118. Rútr er upphaflega sama orð sem *hrútr*, og var líka borið svo fram í fornöld. Það virðist hafa verið eitt af nöfnum Heimdalls (V. R.: Germ. M. I. 129, 446), því að hrútrinn var bæði nefndr »heimdali« og »hallinskíði«, sem var líka Heimdalls-nafn. Nú er Rútr mjög fátítt nafn, enda eigi sem viðkunnanlegast.

119. Sal-, Sól-, Söl-. Allir þessir orðstofnar eru tíðkanlegir í mannanöfnum, og er þeim optlega blandað saman, enda kann vel vera, að uppruninn sé hinn sami, þótt rithátturinn sé mismunandi. *Söl-* gæti vel verið hljóðvarpsmynd af »salv« (Sölvi fyrir Salvi, Sölmundr fyrir Salvmundr) enda þótt það hljóðvarp komi eigi alstaðar fram, sem sjá má af nöfnunum Salbjörg, Salgerðr, Sálný, er eins vel gæti verið dregin af orðinu *salv*, en svo er aptr nafnið Salvör stundum ritað Sölvör og Sölvör, og bendir það til þess, að stofninn sé einn og hinn sami, og sama má ráða af því, er Snorri Sturluson segir í Hkr. (37. bls. Yngl. 46): »Óláfr (trételgja) fekk konu þeirrar, er Sölveig hét eða Sölva, dóttir Hálfðanar gulltannar vestan af Sóleyjum. Hálfðan var son Sölva Sölvarssonar, Sölvasonar hins gamla, er fyrstr ruddi Sóleyjar.« Hér er auðsjáanlegur skyldleikr milli allra þessara nafna, sem virðast reyndar fremr vera dregin af héraðsnafninu Sóleyjar (Soleyjar), en að hérað þetta hafi verið nefnt eptir Sölva hinum gamla. En hvort sem heldr er, þá hlýtr »sól-« í »Sóleyjar« að vera sami orðstofn og *söl-* og *salv-* í Sölvi og Sölvarr, og mun það því vera misskilningr hjá Saxa (sem kallar héraðið »insulæ Solis«) og Íslendingum, að nafnið á Soleyjum sé dregið af sólunni, enda er það ritað Saleyjar og

Soleyjar (Sæleyjar) í norrænum skjölum, og mun því sprottið af stofninum *salv-*, sem kemr fram í orðinu *söl* (ef. ft. *sölva*, sem er alkunnugt nafn einskonar þara) og sagnorðinu *sölva*. Í fornþýzku er til orðið *salō*¹) ɔ: dökkleitr, og af sömu rótum mun runnið enska orðið *salrow* (gulgrár, fölr). Á voru máli hefir að fornu verið til samstofna lýsingarorð *sölw*, með ákveðna greininum (hinn) *sölvi*, sem þýtt hefir annaðhvort »fölr« eða »blakkr«, eða hvorttveggja²). Mun hin síðari merking hafa upphaflega legið í karlmannsnafninu *Sölvi* (ɔ: skolbrúnn) og héraðsnafninu *Soleyjar* (ɔ: blökku, dökkleitu eyjarnar). Í fp. finst nafnið *Salwo*, er víst mun vera dregið af lýsingarorðinu *salō*, og samsvarar þá alveg *Sölva*-nafninu hjá oss. Ekkert nafn með þessum stofni má algengt heita vor á meðal, nema *Solveig*, og hefir það að líkindum, eptir því sem hér er tekið fram, verið upphaflega borið fram *Sölveig*, en ekki *Sólveig*. Aptr á móti virðast nöfnin *Sólborg* og *Sólrún* vera dregin af »*sól*«, og styrkist það af nöfnunum *Sólbjartr* (sem er eitt af nöfnum Örvandils stjörnuhetju, föður Svipdags, Fjölsv. 47) og *Sólbjört* (sem tröllkonan *Dís Kolsdóttir* nefnir sig, er hún hefir brugðið sér í líki yndislegrar meyjar, Þorst. s. Vík. (5. k.) í Fas.² II. 63. bls.).

120. *Sámr* var eigi mjög titt mannsnafn í fornöld, og er nú fyrir löngu lagt niðr, enda er það ekki ótíðara sem jötunsheiti en manns í fornum sögum, sem og er eðlilegt, með því að það mun dregið af þjóðarnafni *Finna* (er nefna sig sjálfa *Same*, *Sabme*), en fornmennt rugluðu einatt saman *Finnum* og *jötnum*³) Af sama stofni er nafnið *Sæmingr* (*Semingr*), og er svo nefndr sonr Óðins og Skaða, dóttur Þjaza jötuns, er Háleygjajarlar töldu kyn sitt til. Skaði er kölluð öndur-dís (ɔ: skíðadís), en Finnar gengu mjög á skíðum (»áttu andra fala«) og eru jafnan kendir við skíðaferðir (sbr. »*Fíðr skriðr*«, og *Skrið-Finnar*), og getr því nafn þetta bent á finskan uppruna Háleygja-ættarinnar, enda virðist *Sæmingr* beinlínis geta þýtt þannu, sem kominn er frá Finn-

¹ Salo finst líka sem nafn í fp., og jafnar O. N. því við n. og d. Sali (Fas.² I, m. 130).

² Nú er stundum sagt, að gras sé »sölt«, þegar það er fölnað, en »sölugr« er s. s. óhreinn, og vísar það til frummerkingarinnar »blakkr«.

³ Lýsingarorðið »*sámr*« þýðir s. s. dökk, og gat það bæði átt við jötna og Finna, er voru þeldökk þjóð.

um. Semings-nafnið hefir tíðkapt fram á vora daga, þótt fátítt hafi verið.

121. **Sig-** (**Sigr-**) er upphaf mikils fjölda af mannanöfnum, og hefir þessi samstafa (*sig-* sem er stofninn í orðinu *sigr*, á þ. Sieg. á gotn. sigis) frá alda-öðli verið tíðkanlegr forliðr í mannaheitum meðal allra germanskra þjóða. Tacitus nefnir höfðingja nokkurn meðal Cherúska Segestes, og mun það vera sama nafn og Sigpér, en bróðir hans er nefndr Segimerus (Sigmar) og sonr hans Segimundus (Sigmundr)¹. »Sigmund« er gotnesk mynd af Sigmundar-nafni, en optast sleptu Gotar »s«-inu aptan af, t. d. í Sigifuns (Sigfús) eins og forfeðr vorir sleptu »r«-inu í »sigr«, er þeir létu að eins haldast í fáeinum nöfnum, t. d. Sigrbjörg, Sigdrífa, Sigrlinn o. s. frv. Nú á vorum dögum vilja margir með engu móti missa endinguna »(u)r« í »sig(u)r«, en þó er það fornara og réttara, að segja og rita Sigbjörn, Siggeir o. s. frv. eins og Austfirðingum er tamast, heldr en Sigrbjörn, Siggeir o. s. frv., eins og tíðkast hjá Norðlendingum, einkanlega Þingeyingum, er virðast hafa sérstakar mætr á þessum *sigr*-nöfnum, með því að þeir hafa jafnvel sett orðið framan við »Gizur« og »Sturla«, og útlend nöfn, svo sem »Jón« og »Páll«, en það fer aldrei vel á slíkum samsetningum. Það er nóg til af fornum og fallegum nöfnum af þessum stofni, en þó eru fá þeirra algeng hjá oss, nema karlmannanöfnin Sigfús², Sigmundr og einkum Sigurðr, og kvenmannanöfnin Sigrbjörg, Sigrlaug og Sigríðr, sem er annað algengasta kvenmannsnafn á Íslandi. Ýms fleiri væri vert að tíðka meir en gjört er, svo sem er Sighvatr, Sigtryggr, Sigvaldi; Signý, Sigrún, Sigprúðr. Sigurðar-nafnið, sem er hið þriðja algengasta karlmannsnafn hér á landi, er samsett af *sig-* og *-varðr* = vörðr, og merkir vörð sigrsins, á þ.

¹ Guðbrandr Vigfússon (Grimm Centenary, Oxf. 1886), sem vill kalla ætt þessa Siklinga, ættlar og, að Segestes sé s. s. Segespeow (Sigtýr?) og að Arminius, frændi hans og tengdasonr, hafi heitið Segifredus (s: Sigurðr Fáfnisbani).

² Viðlíðrinn »-fúss« mun varla finnast í öðrum hérlendum nöfnum en Sigfúss og Vigfúss, því að Dufúss (í Sturl.¹) mun vera írskt nafn að uppruna (Dufus), sem hefir verið lagað eptir norrænni tungu. Þó virðast fleiri nöfn með þessum viðlíð hafa tíðkapt meðal Svía, því að Gunnfús og Herfús finnast þar á rúnasteinum, og lúta þau að hernaðarfýsn, sem hin, eða löngun til að stríða og sigra.

Sigwart, á d. Sivard, Sivert. Sigvarðr hefir orðið að Sigurðr á sama hátt og Auðvin að Auðun. Á Sturlunga-öldinni var útlendr biskup í Skálholti, er Sigvarðr er nefndr (en þó stundum Sigurðr), og virðist hann hafa verið annaðhvort danskr eða þýzkr að ætt, því að Norðmenn sögðu »Sigurðr« eins og vér, enda er faðir biskups þessa nefndr þýzka nafninu Þéttmarr (Dietmar, á norrænu Þjóðmarr). Annars er það merkilegt, að Þjóðverjar hafa ekki kallað Sigurð Fáfnisbana Sigwart, heldr Sigfried, sem samsvarar »Sigfrøðr« hjá oss, og gefr það grunum, að Völsungasögurnar sé ekki jafngamlar hjá báðum Þjóðdeildunum, Norðrlandabúum og Þjóðverjum, heldr hafi önnur hvor hlotið að fá þær frá hinni, en vilzt á nafni kappans, og valið honum annað nafn en það, sem samstætt var hinu upprunalega eptir lögmáli tungnanna. Nú munu flestir ætla, að forfeðr vorir hafi fengið sögurnar frá Þjóðverjum, og hafi þeir þá farið vilt í því, að setja Sigurð í staðinn fyrir Sigfrøð (Sigfried). Í dönskum fornkvæðum er Sigurðr Fáfnisbani kallaðr Sivard Snarensvend (= Sigurðr sveinn). *Sigi* (nafn eins af sonum Óðins, ættföður Völsunga) er af sama stofni (á þ. Sigo, Siceo). Fjöldi samstofna nafna finst í fe. og þ., svo sem Sigebriht, Sigeburh, Sigefús, Sigehere; Sigibald, Sigiberga, Sigebrecht, Sigirun o. m. fl.

122. **Skapti** er einkennilegt nafn fyrir Íslendinga, og mun það vera runnið frá auknefni Þormóðar skapta landnámsmanns, langafa Skapta lögsögumanns (1004—1030), er var einn af hinum mestu ágætismönnum á sögu-öld vorri, og einhver fyrsti maðr með þessu nafni, sem mun aldrei hafa orðið algengt í fornöld og er enn fátítt, þótt það hafi haldizt við um fullar 3 aldir í ætt Skapta prófasts Loptssonar að Setbergi († 1621) og sé þjóðlegt nafn og liðlegt. Að öllum líkindum er það dregið af »skapt« (o: spjótskapt, skotvopn, sbr.: »skjóta skapti að e-m«), en skapt er komið af sögninni *skafa*, með því sköptin voru skafin (fáguð, hefluð, sbr. »skeyti skófu« í Rígsþulu). Alt annað nafn er Skopti, er bæði tíðkaðist í Noregi og hér á landi í fornöld, og virðist það vera dregið af *skopt* = hár, og gæti þýtt hárprúðan mann.

123. **Skúli** er tíðkanlegt nafn að fornu og nýju, en þó ekki mjög algengt. Samstofna er ef til vill *Skýli* eða *Skyli*, og er það eitt af heitum konunga í Eddu, því að svo er nefndr einn af sonum Hálfðanar gamla, og sömuleiðis sonarsonr (Skyli

Lofðason, ættfaðir Lofðunga). Nafn þetta virðist hafa verið lítt eða ekki tíðkað í Noregi í fornöld, fyr en það varð ættgengt í Reinsættinni, er komin var af Skúla »konungsfóstra«, sem kallaðr er sonr Tosta jarls Guðinasonar af Englandi. Móðir Tosta jarls var Gyða, systir Úlfs jarls Þorgilssonar sprakaleggs, er Saxi telur sænskan að ætt, enda benda ættarnöfnin (Úlfr, Eilífr, Tosti) til þess, að hann hafi verið nákominn Sigríði stórráðu, dóttur Sköglar-Tosta, og svo segir í Hemings þætti (Rvík 1855) að drotning Játvarðar konungs (systir Tosta jarls) hafi verið í frændsemi við Sigríði stórráðu. Skúla-nafnið finst og í ætt Orkneyjajarla, enda getr saga Hálfðanar Eysteinnssonar, sem á að vera af forfeðrum Rögnvalds Mærajarls, um Skúla jarl í Garðaríki, og bendir það á austrænan uppruna nafnsins, er finst líka á rúnasteini í Svíþjóð (Rv., Dietr.). Í Danmörku finst það að eins í örnefnum (O. N.). Á Íslandi var það ættgengt hjá Mýramönnum, því að Skúli hét einn af sonum Þorsteins Egilssonar að Borg, og síðan fleiri af þeirri ætt. Þess er tilgetandi, að nafnið stafi þar frá ætt Jófríðar, konu Þorsteins, en dóttur Gunnars Hlífarsonar. Gunnar átti dóttur Ólafs feilans, er kann að hafa talið ætt sína til Lofðunga fram í kyn (sbr. orð Þjóðólfs hvinverska í Ynglingatali um Ólaf trételgu: »Sá áttkonr | frá Uppsölum | Lofða kyns | fyrir löngu hvarf«). En verið getur líka, að Gunnar hafi sjálf átt Skúla-nafnið í ætt sinni. Faðir hans er hvergi nefndr, en móðurnafn hans hefir gengið í fðurætt Helga magra, er var kynjuð af Gautlandi, en verið annars fremr fátítt, og mætti geta til, að Gunnar hefði annaðhvort verið sonr Hlífar, dóttur Torf-Einars jarls, Rögnvaldssonar Mærajarls, sem talin er í Fms. II. 210 amma Hjalta Skeggjasonar, eða þá hálfbróðir þeirra bræðra Atla, Álfarins og Auðunar stota, sona Vala hins sterka, hirðmanns Haralds hárfagra (Ln. II. 6), því að Hlíf er nefnd móðir þeirra, og fleiri fágæt nöfn finnast bæði í ætt Gunnars og þeirra (Höggvandill, Álfarinn, Saxi, Goti, Hólmkell) sem vísa helst á austrænan uppruna. Annars virðist Skúla-nafn hafa verið fremr sjaldhæft hér á landi í fornöld¹, en

¹ Hinn eini maðr með því nafni, sem getið er um á Sturlunga-öld, er Skúli Þorsteinsson undir Hrauni (Staðarhrauni, Sturl. III. 16), er virðist hafa verið af ætt Mýramanna. Í Ln. (II. 8) er nefndr Skúli Jörundarson (11. öld), er kann að hafa verið kominn frá

nú finst það allviða, einkum meðal ættmanna Skúla Magnússonar landfógeta, er frægastr maðr var með því nafni á 18. öld, enda er það fagrt nafn og þjóðlegt, en óhæfa er að aflaga það, með því að setja á það latneska endingu og gjöra úr því »Skúlína«(!)

124. Snorri er einkennilegt nafn fyrir Ísland, eins og Skapti, og virðist hafa verið mjög algengt á fyrri öldum, einkum hjá ættmönnum Snorra goða, og hefir hinn ágæti sagnaritari Snorri Sturluson verið frægastr maðr með því nafni. Guðbrandr Vigfússon (Safn I. 331) og Jón Sigurðsson (D. I. I. 172) ætla, að Snorri goði Þorgrímsson hafi heitið svo fyrstr manna, en það mun varla rétt vera, því að Snorri, son Þórðar frá Höfða, er átti Þórhildi rjúpu, dóttur Þórðar gellis (Ln. III. 10), hlýtr að hafa verið eldri maðr, og tveir aðrir með þessu nafni hafa að minsta kosti verið jafnaldrar Snorra goða (Snorri sonr Álfs í Dölum, faðir Þorgils Höllusonar, og Snorri Hliðarmannagoði í Eyjafirði, sem nefndr er bæði í Ln. (III. 14) og Ljós. (4. k.), fyrir utan Snorra Þorbrandsson, er kann að vera nefndr eptir Snorra goða). Það er sagt um Snorra Þorgrímsson í Eyrb. (12. k.), að hann hafi upphaflega heitið Þorgrímr, en þótt heldr ósvífr í æskunni, og verið af því Snerrir kallaðr (af *snerra* o: áhlaup, bardagi) og eptir það Snorri. En það er samt óljóst, hvers vegna Snerrir hefir breyttz í Snorri, enda virðist það ekki samkvæmt reglum hljóðfræðinnar, og gefr þetta enn meiri grun um, að Snorra-nafnið hafi verið til áðr, og verið svo tekið upp í stað viðrnefnisins »Snerrir« vegna hljóðlíkingarinnar (eptir Snorra Höfða-Þórðarsyni eða Snorra Dala-Álfssyni, sem voru báðir nákomnir Þórnesingum?). En þá erum vér engu nær en áðr um uppruna nafnsins, og mætti ímynda sér, að það væri skylt danska orðinu snurre (DO.), eða þýzka nafninu Schnorr¹). Nú er nafnið að vísu eigi mjög algengt meðal vor, en tíðkast þó nokkuð all-viða um land, enda er vert að halda því á lopti, sakir hinnar fornu frægðar þess.

Mærájörllum (sbr. Ln. II. 23), og Skúli herkja (Ln. IV. 1), er kann að hafa verið sænskrar ættar (sbr. Tím. Bmfél. XI. 68).

¹ Kona Höfða-Þórðar var írskrar ættar (Ln. III. 10), og hann hefir líklega komið til Íslands vestan um haf, kann því vera, að sum fágæt nöfn í ætt hans (t. d. Snorri og Daði), sé þaðan runnin.

125. **Snæ-** (**Snjá- Snjó-**), sem er haft fyrir forlið í nokkrum mannanöfnum, er stofninn í orðinu *snær* (snjár, snjór), er finst líka í fornum sögum sem nafn á einum af niðjum Fornjóts jötnuns. Sonr Kára er nefndr Jökull eða Frosti, en hans son Snær (Snjár hinn gamli, sem optast er látinn vera konungr á Finnlandi (Flat. I. 21, 229, Hkr. 13. bls.) en stundum í Danmörku (Saxo I. VIII. p. 415) eða jafnvel í undirheimum (Fas. VÁ. III. 295, líklega s. s. Jötunheimum, því að þaðan hugsuðu fornmenn sér að snjór og frost kæmi og breiddist út um öll Norðrlönd á fimbulvetrinum). Helztu mannanöfn af þessum stofni eru Snæbjörn, Snæúlfr eða Snjólf, Snæfríðr eða Snjófríðr, og Snælaug eða Snjálaug (Snjólaug), og eru þau öll tíðkanleg enn í dag, en ekkert þeirra er algengt. Með því að nöfn þessi minna á snjóinn, mætti ætla, að þau ættu fremr heima fyrir norðan haf en sunnan, en þó finnast þau eigi að eins á Norðrlöndum, heldr og á Þýzkalandi, svo sem Sneaburg, Sneward o. fl.

126. **Steinn** er tíðkanlegt karlmannsnafn bæði að fornu og nýju, og eru samsett af því fjöldamörg nöfn, bæði karla og kvenna, einkanlega eru til mörg karlmannanöfn, sem endast á *-steinn*, og er eitt þeirra (Þorsteinn) með hinum algengari nöfnum hér á landi. Af þeim, sem byrja á *Stein-*, er algengast kvenmannsnafnið Steinunn, en fágætari eru karlmannanöfnin Steindór og Steingrím, og kvenmannsnafnið Steinvör, og finnast þau þó all-víða. Nokkur fleiri hittast á stangli, en sum hafa lagzt niðr, sem eru þó falleg, svo sem Steinar og Steingerðr. Hjá Forn-Englum hljóðaði orðið steinn stán, og voru þar líka til mannanöfn samsett af því, svo sem Heuhstán, Helmstán, Wulfstán, Æðelstán (Aðalsteinn) o. s. frv.

127. **Stígr** er nafn, sem virðist upphaflega vera komið frá Danmörku (þar sem Stígr hvítaleðr á Skáni er nefndr á 12. öld, Hkr. 676. bls., Fms. XI. 335), og hefir líklega fyrst komið þaðan til Noregs, og síðan til Íslands (Stígr bóndi að Ljósavatni snemma á 14. öld, faðir Loga prests Stígssonar á Grenjadarstað, sem var officialis rétt eptir 1400; sjá D. I. II. 439, Árt. 174), en þó hefir það aldrei orðið algengt hér, og finst nú að eins á stangli. Varla mun það vera sama orð og stígr 3: gangstígr, mjór vegr, en þó er það víst komið af sagnorðinu *stíga*, og getr þýtt þann sem *stígr* (eins og »bítr« þann sem *bítr*), enda er til annað nafn af sama stofni og sömu þýðingar, nl. Stígandi, sem finst jafnvel á Englandi í fornöld (svo hét erkibiskup í Kantara-

borg eptir miðja 11. öld, sem hefir líklega átt kyn sitt að rekja til Norðrlanda). Stígandi er nafn á hraðskreiðu skipi í Vd., sbr. Ln. III. 3, en hefir víst ávalt verið sjaldhaft mannsnafn, og er nú ekki framar tíðkað.

128. *Styrr* var stundum haft fyrir mannsnafn í fornöld, og er svo frá sagt í Eyrb. (12. k.), að Víga-Styrr hafi upphaflega heitið Arngrímr, en verið kallaðr Styrr sakir ofstopa síns og ójafnaðar, því að *styrr* merkir ófrið, óróa, og er af því dregið orðið styrjöld. Af sama stofni er hið enska sagnorð »stir«, hið þýzka »stören« og hið danska »forstyrre«. Hinn sænski konungsson Björn var kallaðr Styrbjörn af harðfengi sinni og hergirni (Fms. V. 247), og um sama leyti og hann var uppi íslenzkur maðr með Styrbjarnar-nafni (Ln. II. 30). Enn finst nafnið Styrkár að fornu og nýju, þótt fátítt sé, og af sama stofni er líka Sturlaugs-nafnið, en þar vantar hljóðvarpið, og er það þó stundum ritað Sturlaugr (DN. I). Sturlu-nafnið er líka af sömu rótum runnið, því að sagnorðið *sturla* þýðir að gjöra órólegan, og er leitt af stofninum í »*styrr*«. Nafn þetta var einkum algengt í Sturlunga-ætt, og komið í hana frá Sturlu Þjóðrekssyni, er var samtíðis Snorra goða, en þó virðist hann eigi vera fyrsti maðr með því nafni, því að í Ln. II. 1 er nefndr Sturla goði, sonr Kalmans landnámsmanns hins suðreyska. Samt virðist nafnið vera einkennilegt fyrir Ísland, því að í Noregi finst það einungis sem viðræfni (Árni sturla Sæbjarnarson um miðja 12. öld), og kann vera, að Sturla hafi upphaflega verið viðræfni, en orðið seinna reglulegt mannsnafn, með því að það var altítt í fornöld, að láta heita eptir viðræfnum nafnkunnugra manna. Sturlaugr finst á sænskum rúnasteinum, en ekki í sönnum fornsögum, þótt svo sé nefndr aðalkappinn í Sturlaugs sögu starfsama, en hann er látinn staðfestast í Svíaríki, og Sturla Þjóðreksson var einmitt af sænskri ætt. Bæði Sturla og Sturlaugr eru nú fátíð nöfn. Styrkár enn sjaldhafðara, og önnur nöfn af þessum stofni ótíðkanleg meðal vor.

129. *Sváfa* er fornt kvenmannsnafn, sem hlotið hefir skáldlega frægd af hinni fögru kviðu um Helga Hjörvarðsson, þar sem líka er getið um Sváfni konung á Sváfalandi, og virðast nöfn þessi greinilega benda á þjóðarnafnið Sváfar (Svevar —, er hafa fyrrum verið dreifðir víða um Þýzkaland, þótt nafn þeirra festist seinast við Schwaben sérstaklega). Er hér þá enn eitt dæmi þess, að fornmennt hafi haft þann sið, að gjöra stund-

um þjóðaheiti að heitum einstakra manna (sbr. Müllenhoff, DA. II. 121), en fyrir því er ekki víst, að þeir menn, er báru nafn einhverrar þjóðar, hafi verið kynjaðir frá þeirri sömu þjóð, heldr má segja það eitt með vissu, að fólk þeirra verður að hafa þekt þjóð þá, er þeir tóku nafn af, og að því algengara sem nafnið er, því nánari má ætla að kunningsskapinn og viðskiptin hafi verið. Hin þýzku nöfn, sem komin eru af þessum stofni, eru líka tíðust í þeim héruðum, er liggja næst Sváfalandi (Schwabens, t. d. Schwabo, Schwabulo, Schwabbold, Schwabhilt o. s. frv.), en einhvern tíma hefir Sváfaland verið kallað alt norður að Egðu (eptir því sem ráða má af Widsið, sbr. Müllenhoff DA. II. 97—99), og voru þá Sváfar í nágrenni við Norðrlönd. Annars er þess líka að gæta, að Sváfnir er ormsheiti, (eins og tekið var fram þegar minst var á nafnstofninn *-linn*), og merkir þá þann, sem svæfir (með augnatilliti sínu), og líkrar merkingar munu vera hin goðfræðislegu nöfn Sváfr, Sváfrlogi (Sól. 80) og Sváfrþorinn, er virðist vera nafn á föður Njarðar í Fjölsv. (8.), enda kynni Sváfrlami (í Herv.) að vera upphaflega nafn á Nirði sjálfum, og táknar þá »Sváfr« einhvern af Vönum, hinum svásu goðum, frændliði Náttar (Nætr, er kallast »svefngaman« í Alv.). Varla mun neitt nafn af þessum stofni hafa tíðkapt hér á landi í fornöld, enda sýnast þau hafa verið mjög fágæt annarsstaðar á Norðrlöndum (Svafi og »Svavor« — Svafarr, fp. Suabheri finnast á dönskum peningum frá 11. öld (O. N.) og »Svavar« í DS. III. 166 við ár 1314, enda var Garðarr Svafarsson, er fann Ísland, sænskrar ættar), en bæði Sváfa og Sváfar eru falleg nöfn, sem vert væri að tíðka.

130. **Svanr** var tíðkanlegt karlmannsnafn í fornöld, og þó fágætt mjög hér á landi, en er nú ekki tíðkað framar. Apr á móti finnast hér enn nokkur kvenmannanöfn af sama stofni, enda er hann lang-tíðastr í kvennaheitum hjá fornmonnum, og á miklu betr við þau en karlmannnaheiti, því að hvítleik og skínandi fegrð svana og meyja er opt jafnað saman (Ásbjörn prúði kallar móður sína »svanhvíta« Fms. III. 218, og Gunnlaugr ormsgunga Helgu hina fögru »svanmæra«, Ísl. s. II. 260), enda var það trú fornmanna í heiðni, að fagar konungadætr væru stundum valkyrjur í svanalíkjum (sjá Völkv. »önnur var Svanhvít | svanfjadrar dró«, og Hróms. s. Gr. s. í Fas. II). Dóttir Sigurðar Fáfnisbana og Guðrúnar Gjúkadóttur er nefnd Svanhildr (»sú mun hvítari | enn iun heiði dagr | Svanhildr vera | sólargeisli« Sig. F. III. 55), og eru

líklega öll Svanbildar-nöfn frá henni komin. Saxi kallar seinni konu Ragnars »loðbrókar« Svanlaugu, og kynni Svanlaugar-nafnið hjá honum að vera komið af samblandi á nöfnunum Svanhildr og Áslaug (sbr. þó »Reynerus« (Ragnarr) og »Svanhuita« (Svanhvít) hjá Saxa, II. bók), með því að hugsanlegt er, að kona Ragnars (Áslaug) hafi talið ætt sína til Svanhildar, er ættir sýnast raktar frá í Hyndluljóðum¹). Auk þessara nafna, sem hér hafa talin verið (Svanhildr, Svanhvít, Svanlaug) og enn eru tíðkuð, þótt tvö hin síðarnefndu sé fátíðari en skyldi, finst líka í fornritum hið ósamsetta konunafn *Seana* (Ln. II. 9), sem nú er lagt niðr. Aprt á móti tíðkast nú hér og hvar önnur nöfn af þessum stofni, er finnast eigi í fornritum, svo sem Svanborg og Svanfríðr, sem eru rétt mynduð og falleg nöfn, enda er til í þýzku Swanaburg, sem er alveg sama nafn og Svanborg (er hefir tíðkast hér síðan á 14. öld), og það auki Swanaberg (Svanbjörg), Swanagart (Svangerðr), Swanahilda, Swanaloug, og karlmannanöfnin Swanabrecht og Swanabald, en hjá oss virðist ekkert slíkt samsett karlmannsnafn hafa tíðkast, enda hafa kvennanöfnin eigi heldr verið algeng hér á landi, né neinstaðar á Norðrlöndum, en finnast helzt í fornaldarsögum.

131. Sveinn er fornt og fallett karlmannsnafn, er var ættgengt hjá hinum fornu Danakonungum (af Knýtlinga-ætt), og er hugsanlegt að það sé komið af víðræfni Sigurðar sveins (Fáfnisbana), er margir höfðingjar í fornöld, og meðal þeirra Danakonungar, töldu kyn sitt til. Nafnið þýðir bæði ungan pilt (smásvein), og þjón (skósvein), en fyrri þýðingin ræðr víst fremr nafninu, sem ráða má af því, að í Herv. (16. k.) er nefndr Sveinn (er konungr varð í Svíþjóð nálægt 1080 og kallaðr Blót-Sveinn) og Mær systir hans, en nöfn þessi samsvara alveg orðunum: piltur og stúlka. Í Noregi er Sveinn jarl Hákonarson einhver fyrsti maðr með því nafni, er sögur fara af, og má vera, að hann hafi heitinn verið eptir einhverjum dönskum höfðingja, því að Hákon jarl mun hafa verið í vináttu við Danakonung um það

¹ Að Svanhildr hafi verið dóttir Sigurðar Fáfnisbana og gípt Jörmunreki hinum ríka, virðist annars seinni sögn en sú, að hún hafi verið kona Heimis, óvina Jörmunreks (H. P.: Gdr. II. 1. 41), en líklega hefir hán ætíð verið talin með niðjum Gjúka (Slagfinns) og Svanhvítar.

leyti sem Sveinn fæddist, enda hét annar sonr Hákonar og albróðir Sveins Hemingr, og virðist það nafn hafa fremr átt heima í Danmörku en Noregi. Hér á landi virðist Sveins-nafnið hafa verið fátítt á landnámstíð (sbr. Ln.), en á Sturlunga-öld var það orðið algengt, og nú á dögum er það með algengari nöfnum. Af því er dregið nafnið Sveinungr (s: niðji Sveins), sem finst þegar á landnámstíð, og er enn til í Þingeyjarsýslu, en fátítt mjög, og borið fram »Sveinungi«. Samsett nöfn af þessum stofni voru fá tíðkanleg í fornöld, nema Sveinbjörn (Bergsveinn) og Kollsveinn (kollóttir piltr? sbr. Fms. III. 176, 178), en nú finnast nokkur fleiri á stangli, svo sem Sveinbjörg o. fl., og geta þau verið all-viðfeldin, ef lögum málsins er ekki raskað, eða búin til önnur eins ónefni og »Sveinsína«, þar sem latnesk ending er sett aptan við eignarfallið af »Sveinn«, og er slíkt hið mesta aflægi.

132. Sverrir var fágætt nafn í fornöld, en er frægt orðið af hinum spakvitra og ráðsnjalla Sverri Noregskonungi, og sýnist það þó lítt hafa verið tíðkað af niðjum hans, enda var það ekki fornt ætt nafn Noregskonunga, og virðist svo, sem Sverri hafi sjálfum þótt það bera ofmikinn almúgasvip, þar sem hann tók upp nafnið Magnús, sem ættgengt var hjá forfedrum hans. Eigi mun Sverris-nafn hafa verið með öllu ótíðkanlegt hér á landi fyrir daga Sverris konungs, því að Ormr prestur Sverrisson er nefndr í Ísl. A. við árið 1173 (St. 118. bls.), en afi Þorgils Oddasonar hefir að líkindum heitið Snerir (Sturl.² I. 7, bls. 5.) — Snærir (það nafn finst á Vestfjörðum á 13. öld, Bp. I. 671) eða Snerrir (sem er líklega sama nafn, því að *snæra* er s. s. *snerra*) en ekki Sverrir (er stendr í Sturl.¹ I. 6—8). Nú finst nafn þetta helzt í Skaptafellssýslu (vestri), og virðist hafa tíðkazt þar lengi, að minsta kosti síðan á dögum Odds biskups (sjá Árb. Esp. VI. 30, við árið 1626). Þýðingin er nokkuð óljós. »Sverrir sægs sólar« er mannkenning í vísu eptir Markús Skeggjason Sn. E. I. 506, og þýðir Sv. Egilsson þetta svo (Lex. poët. 799.), að »sverrir« sé sá, sem hrúgar saman (»sægs sól« = gulli) af »svarr« = pungr, en dr. Jón Þorkelsson skólameistari (Skýr. 1868, 25. bls.) þýðir »sverrir« með »eyðir«. Sumir vilja leiða Sverris-nafnið af »svarra« s: geisa.

133. Sæ- (Sjá- Sjó) er stofninn í *sær* (sjár, sjór), eins og *snæ-* er stofninn í *snær* (snjár, snjór) og kemr fyrir sem forliðr í nokkrum mannanöfnum, en eigi finst *Sær* sem sérstakt nafn á

neinni veru, eins og *Snær*, heldr kölluðu forfeðr vorir goð hafsins *Ægi* eða *Hlé*. (Af þeim heitum eru dregin kvennanöfnin *Ægileif* og *Hlédis*, en þau eru nú ekki framar tíðkuð). Fá nöfn af þessum stofni mega algeng heita að fornu eða nýju, nema helzt karlmannsnafnið *Sæmundr* og kvenmannsnafnið *Sæunn*, en fleiri eru þó til, svo sem *Sæbjörn*, *Sæfari*, *Sjárekr* (*Særekr*), *Sæbjörg*, *Sæhildr*, *Sjólf* (fyrir *Sæólfr*) o. fl.

134. *Sörkvir* er ekki tíðkanlegt nafn hér á landi á vorum dögum, en með því að það er merkilegt í sögulegu tilliti, og mætti vel takast upp aptr, þá skal þess hér getið að nokkru. Þýðing þess verður ekki ráðin af norrænu máli, en í fe. er til sagnorðið *sweorcan*, er þýðir að myrkva, draga dimmu á, og lýsingarorðið *sworcen* ː myrkvaðr, dimmr, og eru þau líklega af sama stofni og *Sörkvis*-nafnið, sem var borið fram *Sverkir* í *Svíþjóð* (sbr. *Sverco* hjá *Saxa*) og er því hin upphaflega mynd þess að líkindum *Sörkvir* og þýðingin: »hinn myrkvandi«, »sá, sem dregr myrkva yfir«, og táknar það þá líklega hervíkinginn, sem fer með báli og brandi yfir land óvina sinna, svo að svartar rústir verða eptir, en slíkt þótti fremd mikil í heiðni. Í fyrstu hefir þetta víst verið víðræfni, sem sjá má af *Ln.* III. 5, þar sem nefndr er *Eyvindr sörkvir landnámsmaðr*, ástvinr *Ingi-mundar* gamla, en eigi virðist það hafa náð neinni útbreiðslu hér á landi, og mun einkum hafa tíðkast í *Svíafriki*. *Nestor* nefnir »*Svirk*« (»*Sfirk*« = *Sverkir*) austr í *Gardaríki* árið 944, og í *Njálu* (119. k.) er nefndr *Sörkvir* karl, er sýnist hafa verið sænskr (víkinga-)höfðingi, því að Þorkell hákr fann hann í *Svíþjóð* og herjuðu þeir um *Austrveg* (nálægt 990). Það er eigi ólíklegt, að *Sörkvis*-ættin, er hófst til ríkis í *Svíþjóð* um 1132, hafi verið komin frá þessum *Sörkvi* karli. Eptir að nafnið var orðið ættgengt hjá *Svíakonungum*, mun það hafa komið til *Noregs* (*Karl Sörkvisson* konungs átti *Ingibjörgu* dóttur *Sverris* konungs), og er þar nefndr *Sörkvir* meðal *Baglahöfðingja* árið 1205 og síðan fleiri með því nafni (svo sem *Sörkvir Árnason* lögmaðr í *Þrándheimi* 1353, sjá *DN.* III. 232). Á *Mýrum* í *Hornafirði* er til örnefnið *Sörkushólar* (*Sörkvishólar*), er sýnist bera vott um, að *Sörkvis*-nafnið hafi verið þar til einhvern tíma. *Munch* telur upp ýms örnefni í *Noregi*, er hann ætlar að leidd sé af þessum stofni, þótt stofnorðin sjálf sé týnd úr málinu, og dragi þeir staðir nöfn sín af sorta eða dimmu (svo sem áin *Surka*, *Surkudalr*, *Surkunes*).

135. Sörli er líka fornt nafn, er eigi tíðkast framur meðal vor sem mannsnafn. Það er alkunnugt af sögunum um Völsunga og Niflunga, því að Sörli og Hamðir eru kallaðir synir Guðrúnar Gjúkadóttur og Jónakrs konungs («Gjúka niðja» kallar Bragi þá í Ragnarsdrápu), og er þeirra þegar getið hjá Jorðandes (Jordanes) sagnaritara Gota (um 550). Hann kallar þá Sarus og Ammius, en seinna hafa Þjóðverjar kallað þá Sarelo og Hamidiech. Bæði nöfnin sýnast vera dregin af herbúnaði þeirra, er þeir fóru að hefna Svanhildar systur sinnar á Jörmunreki hinum ríka, því að svo er frá sagt, að móðir þeirra hafi þá fengið þeim »brynjur ok hjálma svá sterka, at eigi mundi járn á festa» (Skm. 47), því kallar líka Tindr Hallkelsson brynju Hákonar jarls »hringofinn Sörla serk«. Forliðrinn í »Hamðir» er stofninn í *hamr*, sem hér þýðir þá herklæði, og »Sörli» er skylt gotneska orðinu sarva (þýzka fornordinu saro eða saru), sem þýðir brynju (sarwat á miðalda-þýzku). Í fe. finst searu, sem fengið hefir merkinguna vél, vígvél, en er upphaflega sama orð og saro á fp. Sörli virðist annars hafa verið fátítt nafn hér á landi í fornöld, og er Sörli Brodd-Helgason hinn eini maður með því nafni, er alkunnur sé af fornsögum vorum¹). Frá honum mun hafa verið kominn Sörli Teitsson (Oddssonar, Gizurarsonar), er fór utan ásamt Jóni frænda sínum Sigmundarsyni árið 1211

¹ Sörli Brodd-Helgason mun hafa verið sonr Þorgerðar silfru, seinni konu föður hans, því að hans er eigi getið í Vápnf., og í Nj. 134. k. er Oddný eða Oddrún, kona Hallbjarnar sterka, kölluð systir Sörla, en ekki Bjarna bróður hans, sem bendir til, að þeir hafi ekki verið albræðr. Ef takandi er mark á »Fld.» hefir Þorgerðr líka verið gipt þóri Hrafnkelssyni (Freysgoða), og hefir hann þá verið fyrri maður hennar, en dóttir hans, er Hólmsteinn Spak-Bessason átti, er nefnd Áslaug í Dropl. Er það merkilegt, að hér sýnast koma fram á börnum Þorgerðar silfru 3 nöfn úr Völs. (Áslaug, Sörli, Oddrún), sem öll eru annars fagæt hérlandis. En vér vitum ekki, hverrar ættar Þorgerðr var. »Fld.» segir, að hún hafi verið »af hinum bestum ættum«, og Vápnf. kallar hana dóttur Þorvalds hins háfa, og mætti geta til þess, að hann hefði verið sonr Þorbjarnar Graut-Atlasonar — hefði þau Brodd-Helgi og Þorgerðr þá verið þremmenningar að frændsemi — og Þórunnar, dóttur (líkl. systur) Þorvalds holbarka (Ln. IV. 3), er kynni að hafa verið skyldr Þorvaldi holbarka, syni Höfða-Þórðar (Ln. III. 10), en sú ætt er talin til »Ragnars loðbrókar«.

og andaðist ári síðar (Ísl. A.). Í Noregi virðist nafnið hafa verið tíðara, en þó ekki mjög títt (Sörli erkibiskup 1252—54, sbr. DN.).

136. **Teitr** er fornt nafn, sem er enn þá tíðkanlegt hér á landi, enda sýnist það hafa fremr átt heima hér í fornöld en annarsstaðar á Norðrlöndum, einkum var það algengt í hinni ágætu Haukdæla-ætt. Þýðingin er auðsæ, *teitr* er s. s. glaðr, kátr, sbr. *ölteiti* = ölkæti, veizlugleði. Í fp. er til lýsingarorðið *zeiz*, sem hefir að vísu nokkuð aðra merkingu en *teitr* hjá oss, en er annars alveg samsvarandi, og líka notað til mannanafna (*Zeiz*, *Zeizo*, *Zeiza* — hið síðasta er kvenmannsnafn). Annars finnast líka bæði í fp. og d. karlmannsnafnið *Teti* og kvenmannsnafnið *Teta*, hvort sem þau eru af sama stofni eða öðrum (O. N.).

137. **Tjörvi** er fornt nafn, sem haldizt hefir við fram á vora daga, þótt fátítt sé, og hefir það líklega verið auknefni í fyrstu, og mun vera dregið af *tjörv*, sem sýnist vera sverðsheiti. Nafn þetta virðist eigi hafa verið mjög algengt í fornöld, en ættgengt var það hjá Ljósvetningum (Áskell *tjörvi* hét forfaðir Þorgeirs Ljósvetningagoða, og einn af sonum Þorgeirs Tjörvi, sem líklega hefir verið faðir Þorkels Tjörvasonar lögsögu-manns).

138. **Torfi** er tíðkanlegt karlmannsnafn að fornu og nýju, og mun það upphaflega hafa verið auknefni (sbr. Þorsteinn *torfi* landnámsmaðr), dregið af *torf* = svörðr, mór. Svo er sagt um Torf-Einar jarl í Orkn. (7. k.), að »hann fann fyrstr manna at skera torf ór jörðu til eldiviðar á Torfnesi á Skotlandi, því at ilt var til viðar í eyjunum« og má vera, að Þorsteinn *torfi* hafi líka fengið viðurnefni sitt af einhverju þess konar. Af sama stofni er og annað nafn, *Tyrfingr*, er finst eun á stangli hér á landi og samsvarar fp. nafninu *Turping* (*Turpin*), sem kunnugt er af Karlamagnúsar-sögu hinni fornu. *Torfi* virðist hafa verið miklu algengara nafn á Íslandi í fornöld en annarsstaðar, eins og *Teitr*, en nú er hvorugt þeirra nafna mjög algengt.

139. **Trausti** var fátítt mannsnafn í fornöld, og mun varla finnast annarsstaðar en í Vígl., sem er ósönn saga, enda er það nú mjög sjaldhæft, og þó laglegt nafn. Það er hin ákveðna mynd af lýsingarorðinu *traustr* (»hinn *trausti*« o: hinn öruggi, áreiðanlegi).

140. **Tryggvi** er gamalt og gott nafn, sem farið er að tíðkast hjá oss á seinni árum meira en áður var, því að varla sýnist það hafa verið tíðkanlegt hér á landi í fornöld (þó nefnir Sturl.¹ I. 74 Ólöfu Tryggvadóttir á 12. öld og Sturl.¹ II. 194 Sigurð Tryggvason, † 1237), en ættgengt var það í einum kynþætti Noregskonunga, eins og kunnugt er. Það er beinlínis ákveðna myndin (»hinn tryggvi«) af lýsingarorðinu *tryggr* (á gotn. *triggvs*) og er óákveðna myndin höfð óbreytt sem viðliðr í nokkrum mannanöfnum, svo sem Ótryggr (s: sá, sem óvinirnir mega vara sig á), Hertryggr (Fas. III.) og Sigtryggr, sem var ættgengt nafn í hinni norrænu konungætt á Írlandi (Sigtryggr (IV.) silkiskegg 996—1035) og er enn tíðkanlegt sumstaðar meðal vor, einkum í Eyjafirði og Þingeyjarsýslu, en mætti vel vera algengara, með því að það er fagrt nafn og þjóðlegt. Eigi finnast nöfn af þessum stofni í þýzku, en í gotn. er til Triggvila.

141. **Uni** er mjög fágætt nafn nú á tímum, eins og það virðist reyndar alt af hafa verið, en algengara er kvenmannsnafnið *Una*, sem tíðkanlegast hefir verið í Húnavatns- og Skagafjarðar-sýslum, en víðast annarsstaðar sjaldhaft. Líklega eru nöfn þessi af sama stofni og sagnorðið *una*, og þýðir þá þann (eða þá), sem *unir* sér. Sumstaðar í fornritum finst nafnið *Unás*, er virðist vera samsett af stofninum **un-* og *áss*, sem annars er ekki haft fyrir viðlið nafna, og hefir það jafnvel tíðkæzt hér á landi (Bp. I. 116, 304).

142. **Unnr** var tíðkanlegt konunafn í fornöld, og tíðkast enn, þótt það sé nú fremr fátítt. Eins og áður er á vikið, er því blandað saman við kvenmannsnafnið *Auðr*, eða þá alt er sama nafn upphaflega (Unnr — Uðr — Qðr — Auðr). Unnr var ein af Ægisdætrum, en þær voru níu als, og tákna öll nöfnin báruarnar í ýmsum myndum, en bára er á latneska tungu *unda*, og er það víst sama orð og *unnr*. Líklega er kvenmannsnafnið *Unnr* af þessum rótum runnið, fremr en það sé spróttið af sagnorðinu *unna* s: að elska. Það er haft sem viðliðr í mörgum samsettum kvennanöfnum og þá optast stýtt í *-unn*. Ein af Ásynjum er nefnd Íðunn, var hún kona Braga skáldaguðs, og geymdi epli þau, er goðin bergðu á, þá er þau eltu, og urðu ung af, enda bendir *id-* á endrtekning, endrnyjung, eins og fyr var á minzt. Nafn þetta er tíðkanlegt að fornu (Ln. I. 14, Flat. I. 134) og nýju, en þó fátíðara en skyldi. Apr

eru Ingunn, Jórunn, Steinunn og Þórunn algeng nöfn, Sæunn fátættara, en Dýrunn og Ljótunn fátíð, þótt þau finnist á stöku stöðum.

143. *Úlfr* var algengt karlmannsnafn í fornöld, en nú sjaldhaft út af fyrir sig. En í miklum fjölda samsettra karlmannanafna er það haft sem viðliðr, og í nokkrum nöfnum sem forliðr. Mörg af nöfnum þessum eru enn tíðkanleg, og hefir *-úlfr* optast breytt í *-ólfr*, sem er svo stundum dregið saman við forliðinn, svo að hann styttest um samstöfu, t. d. Hrólfr fyrir Hróðúlfr, Hróðólfr; Snjólfur fyrir Snæúlfr, Snjó-ólfr; Sjólfur fyrir Sæúlfr. Algeng nöfn eru Brynjólfr, Eyjólfr, Runólfr, og auk þess finnst hér og hvar Björgólfr, Herjólfr, Ingólfr, Steinólfr, Þórólfr og Örnólfr. Sömualeiðis finnst enn: karlmannsnafnið *Úlfar* og kvennanöfnin *Úlfheiðr* og *Ulfhildr*. En í fornöld voru miklu fleiri nöfn af þessum stofni tíðkanleg, og eru af fáum orðum í norrænu fleiri mannanöfn mynduð, en orðinu *úlfr*, enda var slíkt eigi svo óeðlilegt á þeirri öld, þegar nálega hver afreksmaðr var með úlfhug til annars, og margir ofstopamenn uppi »fullir upp úlfúðar« (Egilssaga 25. k.). En auk þess má vel vera, að nöfn þessi standi í sambandi við fornar trúarhugmyndir og goðsögur, þar sem úlfriinn hafi táknað einhverja æðri veru (svo sem Völund, sjá V. R.: Germ. M. I. 742). Verið getr líka, að sum nöfn, er endast á *-ólfr*, sé dregin af *-úlfr*, en þau munu þó færri vera. Annars eru mörg af þessum nöfnum falleg og fræg af sögum, og svo samvaxin þjóðerni voru, að þau ættu með engu móti að leggjast niðr. Nöfn þessi voru útbreidd um öll Norðrlönd, og í germönskum málum var líka mikið til af samstofna nöfnum. Hjá Gotum finst t. d. Vulfila (o: lítill úlfr), sem Grikkir og Rómverjar hafa breytt í Ulphilas, (svo hét biskup Gota († 388), er snaraði ritningunni á mál þjóðar sinnar; er enn til brot af þeirri þýðingu, og eru það hinar helztu menjar gotneskrar tungu). Hjá Forn-Englum voru tíðkanleg nöfnin Wulfhere (*Úlfarr*), Wulfnoð (*Úlfnaðr* e. *Úlfnannr*?) Wulfstán, Æðelwulf, Friduwulf o. fl., hjá Þjóðverjum Wolfgang, Wolfram o. fl.

144. *Vagn* er nafn, er virðist einkum hafa átt heima í Danmörku í fornöld, og er það frægt orðið af hinum hrausta Jónsvíkingi Vagni Ákasyni, er mun vera hinn fyrsti maðr með því nafni, er sögur fara af. En síðan finst það ósjaldan í dönskum árbókum og fornskjölum, og virðist þá mest hafa tíðkast

hjá niðjum Vagns og ættmönnum Skjálms hins hvíta (sjá Scr. r. Dan.). Í Noregi vita menn eigi til að það hafi verið tíðkanlegt að fornu¹), en hér á landi hittist það á Sturlunga-öld, og jafnvel enn í dag, þótt það hafi víst alla jafna verið mjög fátítt hér. Líklegt er, að það hafi upphaflega staðið í sambandi við fornan átrúnað og helgisiði í Danmörku, því að Tacitus bendir á, að vagninn hafi þar um slóðir verið mjög hafðr við helgihöld (>Nerthus« — Njarðar eða Friggjar) í forneskju, enda er bæði getið um reið þórs og kerru Freys í Eddu, og væri Vagnsnafnið þá af líkum toga spunnið og Bolli, Ketill og fleiri slík nöfn. En hvað sem um það er, þá er Vagn stutt og laggott nafn, sem vert væri að tíðka meir en gjórt hefir verið hingað til.

145. Valr var tíðkanlegt karlmannsnafn í fornöld, en er nú eigi framar haft sem mannsnafn út af fyrir sig, en í mörgum samsettum nöfnum er samstafan *Val-* forliðr. Þegar þau nöfn eru borin saman við samsvarandi nöfn í öðrum germönskum málum, verður það ljóst, að hér er um tvo orðstofna að ræða, ólíka að uppruna og merkingu, þótt þeir sé samhljóða að öðru í voru máli. Annar kemr fram í orðinu *Valr*, á forna háþýzku Walah, á miðþýzku walch, á fe. wealh, er táknar þann, sem er annarar þjóðar og talar annarlega (ekki germanska) tungu. Svo nefndu germönsku þjóðirnar ýmsar útlendar þjóðir, er þeir áttu viðskipti við, og mun þýðing orðsins í upphafi eigi hafa verið ákveðnari, en hér er bent til, því að það var ekki haft um hina sömu þjóð í öllum germönskum málum. Þjóðverjar kölluðu Ítali þessu nafni (walch, wälsch, Wälschland = Ítalía) og annars líklega alla, sem töluðu rómanska (>valska«) tungu, en Forn-Englar, sem áttu mest að skipta við Breta, nefndu þá einnig svo (þar af Wales = Bretland o: hið litla), og forfeðr vorir á Norðrlöndum kölluðu helzt Vali, þá sem bygðu norðvestrhluta Frakklands (Bretagne og Norðmandí), er þeir nefndu Val-land, og valskt það sem þaðan var. Hinir fornu Gotar í Dunárlöndunum hafa að öllum líkindum kallað þá nábúa sína Vali

¹ Í Rd. 18. k. (Ísl. fs. II. 39) er getið um 3 bræðr: Vagn, Nafar (sbr. Nafur Lilj. 1450) og Skefil (sbr. Skef O. N. árið 1255), og eru þeir kallaðir >austmenn«, en nöfnin benda helzt til, að þeir hafi verið danskir (fylgdarmenn Haralds konungs gráfeldar? Þó finst Skefill í Ln. III. 6, V. 10, og Nafvar syðst í Noregi á 15. öld, DN. II. 674 o. v.).

(Valah), er töluðu latneska tungu, svo sem voru niðjar hinna rómversku nýlendumanna í Dakíu, og virðist svo, sem slafnesku þjóðirnar þar eystra hafi tekið nafn þetta upp eptir þeim, en breytt því eptir tungu sinni í woloch, wlach, (eins og vald í wolod, wlad og garðr í gorod, grad) og mun af þessum rótum runnið þjóðarheitið Wlachar eða Walachar (=: Rúmenar) og landsheitið »Walachi«. Líklega er fuglsnafnið *valr* af sama stofni, og táknar það þá upphaflega ferðafálkann (Falco peregrinus), er Forn-Englar kölluðu wealhhafoe =: valskan hauk. Mannsnafnið *Valr* er að líkindum öllu fremr komið af fuglsnafninu en þjóðarnafninu, og er það athugavert, sem Eyrb. segir (18. k.), að synir Þóris viðleggs hétu Örn og Valr, en þó er bágð að fullyrða neitt um þetta, þar sem svo títt var að nota þjóðanöfn sem nöfn einstakra manna, enda settu forfeðr vorir samstöfuna *val-* framan við sum orð til að tákna að hlutirnir væru útlendir (t. d. valhnot = völsk hnot, valskikkja Fms. VII. 321 = völsk skikkja), og gæti sum mannanöfnin verið mynduð á sama hátt. Valþjófr er mjög sviplíkt hinu fe. Wealhþeo(w), og má því líklegt telja, að stofninn í forlið þeirra sé hinn sami að uppruna og þýðingu. Þó segir í Friðþ. s. (Fas.¹ II. 92), »Valþjófr þá ek var æðri mönnum«, og sýnist það benda á stofninn *val-* af *velja*, sbr. valmenni. Hið þýzka nafn Walahgēr samsvavar íslenzka nafninu Valgeir, er finst reyndar ekki í fornum ritum, en hittist nú, þótt fátítt sé.

Hinn stofninn, sem þessum er samhljóða, en annarar þýðingar, kemr fram í orðunum Valhöll, valkyrja, Valfaðir (Valföðr), sem öll eru samstofna við nafnorðið *valr* =: hópur fallinna manna vopnbitinna, og sagnorðið *velja* =: kjósa, því að sú var trú manna í heiðni, að Óðinn (og Freyja) veldi þá úr, er falla skyldi, og heimti þá til sín í Valhöll (og Sessrúmni), en valkyrjur kölluðust meyjar þær, er hann (eða þau) sendi til hvernar orustu, til að kjósa feigð á menn og ráða sigri. Kvenmannsnafnið Valdis táknar beinlínis gyðju valsins eða valkyrju, og Valgerðr getr líka verið sömu þýðingar, enda gátu menskar konur stundum verið valkyrjur, að því er fornmennt trúðu, eins og þær áðr er á vikið (t. d. Sváfa, Sigrún, Kára í Helgakviðunum, og þær konur Völundar og bræðra hans í Völundarkviðu). Samsvarandi stofnorð í þýzku er Wal, Wahl, (og í fe. wæl), og eru líka mynduð nöfn af því. Karlmannsnafnið Vali hjá oss er á þ. Walo. Hjá þjóðverjum finst og Wal án afleiðsluendingar sem

mannsnafn. Það er auðvitað miklum erfiðleikum bundið, að greina sundr þessa orðstofna (*»valah«* og *»val«*) eða ákveða, af hverjum þessara stofna hvert nafn sé runnið, sem byrjar á *Val-*, enda má vel vera, að þeir hafi stundum verið báðir settir framan við sama viðlið, hvor í sínu lagi¹), og verður hér að fara eptir því, sem líklegast þykir, þegar gáð er að merkingu liðanna og nöfnin borin saman við samsvarandi nöfn í öðrum germönskum málum. Ekkert af nöfnum þeim. er byrja á *Val-*, er algengt meðal vor, nema Valgerðr, en þó tíðkast líka kvenmannanöfnin Valborg og Valdís og karlmannanöfnin Valgarðr, Valgeir og Valtýr, sem er nafn á Óðni í fornum skáldskap, en finst ekki sem mannsnafn í fornritum, og kann því að vera sprottið af þýzka nafninu Walther, sem samsvarar eiginlega hinu norræna nafni Valdarr. En hvað sem því liðr, þá er Valtýr rétt myndað íslenzkt nafn, og ekkert á móti að halda því í þessari mynd.

146. *Vald-* = ráð, yfirráð, er algengt orð í samsettum mannanöfnum; er það bæði haft í forlið og einkum í viðlið, og þýðir *valdr* þann, sem er ráðandi einhvers (*»Hörða-valdr«* haft í kvæðum um Noregskonung, *»gálga-valdr«* um Óðin o. s. frv.). Af því er dregið karlmannsnafnið Valdi (á þ. Waldo), sem hittist enn á stöku stöðum hér á landi. Annars eru það fá nöfn, sem byrja á *Vald-*, og eru helzt þeirra Valdarr og Valdamarr, en hvorugt þeirra er algengt nafn í fornritum, og að eins hið síðara er nú tíðkanlegt, en eigi virðist það hafa náð neinni útbreiðslu á Norðrlöndum, fyr en eptir daga Valdamars Knútssonar Danakonungs, er var (í móðurætt) kynjaðr frá Garðaríki, en þar var nafnið settgengt í konungsættinni (Vladimir eða Volodimir — því Slavar gjörðu *vald* að vlad eða volod, eins og áður er sagt). Aptr eru það mörg nöfn, sem endast á *-valdr*, er stundum verður að *-aldr* (t. d. Arnaldr, Haraldr, Hróaldr; Rögnvaldr, Þorvaldr) og sum endast á *-valdi* (eða *-aldi*, t. d. Ávaldi, Sigvaldi, Þóraldi). Ýms af nöfnum þessum eru enn tíðkanleg, svo sem Haraldr, Rögnvaldr, Þorvaldr, og Sigvaldi. Hjá Þjóðverj-

¹ Valdís og Valgerðr geta t. d. eins vel táknad *»suðræna drós«* (svo er Ólrun Kjársdóttir af Vallandi nefnd í Völ.-kv. 1. er.) eins og *veijandi* (valkyrju). Valborg heldr Munch að sé s. s. hið þýzka Waldburg, (Waldpure), og hefði þá Vald- verið stytt í Val-, líkt og í þ. (Walburg). Sbr. Valbrandr og þ. Waltprant.

um hefir tíðkæzt mikill fjöldi nafna af þessum stofni, t. d. Waldbern, Waldbrecht, Waldbhelm; Waldburg, Waldnin o. fl.; Adalwald, Arnwald (Arnold), Berthwald (Bertold, Bertel). Hjá Langbörðum voru tíðkanleg slík nöfn sem Agioald, Grimoald o. fl., og hjá Forn-Englum finnast t. d. Wealdhere (Waldarr), Folkwald, Ælfwold o. s. frv. Þaðan er líklega nafnið »Eðvald« runnið, sem ætti á íslenzku að vera Auðvaldr (= Eadwald, sbr. Eadmund — Edmund = Auðmundr).

147. Varðr er í rauninni sama orð og vörðr (ef. varðar) á fe. weard, á þ. wart (og er af því dregið sagnorðið »warten«, er þýðir eiginl. að *gæta* e-s, og svo að *bíða*). Varð- er ekki haft sem forliðr í mannanöfnum í voru máli (sbr. þó tröllkonunafnið Varðrún), en -varðr er algengr viðliðr, og eru mörg þeirra nafna, er svo endast, tíðkanleg enn í dag (svo sem Hallvarðr, Hávarðr, Þorvarðr, og einkanlega Sigurðr, sem er s. s. Sigvarðr). Hjá Forn-Englum tíðkuðust mörg nöfn, sem enduðust á -weard, og er Eadweard (Edward) alkunnast þeirra, ætti það eptir voru máli að vera Auðvarðr (hjá Langbörðum Auðoard, þar af ítalska nafnið Odoardo), en af því að farið var eptir enskum framburði, þegar það var tekið upp í norrænu, varð úr því Eatvarðr — Játvarðr eins og Eadmund varð að Játmundr, enda voru þessi ensku nöfn helgra manna heiti (Játmundr konungur helgi † 870, Játvarðr konungur »Martyr« † 978, Játvarðr góði (Confessor) † 1066) og breiddust út frá Englandi til Norðrlanda. Í þýzku finnst mikill fjöldi nafna, er endast á -ward, -wart, -wert, og með því að það ber við, að »w« er slept, þá er það stundum óvíst, hvort viðliðrinn er upphaflega -wart eða -hart, t. d. í nafninu Dankert, sem bæði getr verið komið af Dankwart og Dankhart, enda er nöfnunum Bernhard og Bernward ruglað saman hjá Þjóðverjum og má sjá það af fornritum vorum, að 2 útlendir biskupar með slíku nafni, er hér voru í fornöld, eru ýmist nefndir Bjarnharðr eða Bjarnvarðr. En hvort sem heldr er þeirra nafna, þá eru þau íslenzkulegri og réttari en Bernharðr og Vernharðr, sem hittast nú hér á stöku stöðum. Hjá Þjóðverjum tíðkuðust líka ýms nöfn, sem byrja á Wart-, t. d. Wartger, Wartman o. fl.

148. Vé- er, orðstofn, sem finnst bæði í forlið og viðlið ýmissa samsettra nafna, og mun uppruna-myndin vera *vih*, samstofna við sagnorðið *vigja* (vihja, á þ. weihen). Orðið vé út af

fyrir sig þýðir helgidóm, helgistað (sbr. »þyrma véum«, »granda véum«, »vargr í véum«). Einn af Burs sonum (bróðir Óðins = Hænir?) er nefndr *Vé*, og goðin eru jafnvel kölluð *véar* (Hymiskv.); má því ætla, að *vé* í mannanöfnum tákni goðhelgi, enda er sagt frá því í Ln. II. 29, að maðr nokkur ágætr í Sogni, er Geirr hét, »var kallaðr Végeirr, því at hann var blótmaðr mikill«, og voru öll börn hans líka kend við *vé*, (synir hans hétu Vébjörn, Vésteinn, Véðormr, Vémundr, Végestr, Véðorn¹), en Védis dóttir), enda munu þau hafa verið helguð goðunum frá fæðingunni. Sjaldnar er *vé* haft í viðlið en forlið nafna, þó finst hér á landi í fornöld Þórvé (Ln. V. 11 — Þóru Grett. 6. k.), sem er sama nafn og Þyrvi = Þyri hjá Dönum og Svíum²), svo eru nokkur karlmannanöfn, sem endast á *-vér* t. d. Hlödvér, Randvér, Ölvér, og munu þau vera af sama stofni runnin. Hlödvér er sama nafn og Hlodwih, Hlodweh (Chlodwig), sem ritað er á latneska tungu Chlodowæus, og seinna Hludowichus, Ludovicus, á þ. Ludwig, eins og áðr er á vikið. Hjá Forn-Englum tíðkuðust nöfnin Hlodewig (Hludwyg N. I. 150. bls.), sem samsvarar alveg norræna nafninu Hlödvér, því að wig er s. s. *vé*, og Eadwig (Edwig, seinna Edwy), sem er líka af sama stofni, þótt Norðmenn gjörðu þar *-vígr* úr viðliðnum (Játvígr, Fms. XI. 190, fyrir Auðvér, sem hefði verið samsvarandi orðmynd)³). Ekkert nafn af þessum stofni má nú heita tíðkanlegt meðal vor, nema hvað Védis og Randver hittast enn á einstaka stað, en mjög sjaldan, og þýzka eða danska nafnið Ludvig hefir sumstaðar náð nokkurri útbreiðslu, en réttast væri að breyta því aptr í sína upphaflegu, íslenzku mynd (Hlödver).

¹ Munch ætlar, að *•ð•* sé skotið in í Véðormr og Véðörn (sbr. Véðey fyrir Vé-ey), en aðrir halda, að réttara sé Véþormr og Véþörn (sbr. fs. Gerthorn Ark. V. 261, Lundgr. 63, og jötunsnafnið Bólþörn).

² Þar tíðkuðust fleiri samskonar nöfn, einkum á Gotlandi (Rv. 358 bls.) svo sem Arnvi, Botvi, Fastvi, Hróðvi, Ketilvi, Randvi, Sigvi o. fl. (sbr. Dietr., Lundgr., Rv.).

³ Í Hyndl. (20. og 25. er.) er nefndr Hörvir, sem mun vera sama nafn og Hervér, þp. Hariwih (Heriweus, Hariwich, Herewich), Heriwi, sbr. Ölvir (Ölver) fyrir Alvér, fe. Alewih, þp. Alavih (Ark. I. 252).

149. Veig er viðliðr í nokkrum samsettum kvenmannanöfnum, og þýðir út af fyrir sig vökva, (nærandi og styrkjandi) drykk, en er líka haft sem eiginnafn bæði um *eyju* og *á* í Nor-egi, og í Sn. E. II. 489 er það haft um konu. Má vel vera, að það eigi rót sína í trú fornanna, að *veig* og *laug* eru svo tíðk-anlegir viðliðir í kvennanöfnum (sbr. Gísli Brynjúlfsson í N. Fél. XIII. 75), því að þeir trúðu jafnt á Vani sem Æsi, en Vanir eru einatt kendir við sjó og vötn, og virðast hafa táknað hið kven-lega, frjósama og móðurlega í tilverunni. Gullveig (shr. fp. Cholduuaih Ark. VIII. 305) er nefnd í Völuspá, og reis af henni ófriðr milli Ása og Vana, sem endaðist þó með sátt þeirra og sameiningu. Rannveig og Solveig eru algeng nöfn að fornu og nýju, en auk þeirra finnast í fornritum Alveig (eða Álmveig) og Hallveig, og er hið síðara lagt niðr, en hitt fátítt (Ölveig).

150. Ver- er forliðr í karlmannsnafninu Vermundr, sem er enn tíðkað, þótt það sé fremr fátítt, enda virðist það aldrei hafa verið mjög algengt hér á landi, þótt eigi sé all-fárri manna getið í Sturl. með því nafni. Hjá Forn-Englum finst Wærmund, og hjá Þjóðverjum Warimund, Wärmunt, og úr því hafa Frakkar aptr búið til Guarmund, Guiremont. Stofninn er lík-lega hinu sami og í sagnorðinu *verja*, og nafnorðinu *-veri* [sbr. Víkverjar 3: þeir sem verja (byggja) Víkina, fe. Cantware = Kentverjar, þar af Cantwareburh (Canterbury, Kantaraborg)]. Í nafninu Vermundr eru þá báðir liðir hér um bil sömu merk-ingar, þar sem þeir tákna báðir vörn eða vernd. (Eptir Axel Olrik (Ark. VIII. (NF. IV.) 370.) er Vármundr réttara en Ver-mundr, þegar um Vermund vitra (= Gármund hjá Forn-Engl-um?) er að ræða, og kynni það vera af sama stofni og *várar* 3: trygðir, *værr* 3: rólegir, *veri* 3: friðr, og Væringjar 3: þeir sem friðland hafa, skjólstaðingar, sbr. V. Thomsen: Ursprung des russischen Staates. Gotha 1879, 124—127. hls.).

151. -viðr er viðliðr í allmörgum karlmannanöfnum, er einkum hafa tíðkast hjá Svíum í fornöld (Arnviðr, Bólviðr, Bráviðr, Finnviðr, Freyviðr, Geirviðr, Gunnviðr, Hólmviðr (= Hulviðr), Hreggviðr (DS), Þorviðr, o. m. fl., sjá Lundgr.), og er þýð-ingin auðsæ, *viðr* er s. s. tré, og orðið alment haft í kenning-um (randa-, skjalda-*viðr*, o. s. frv.). Nú eru nöfn þessi lítt eða ekki tíðkuð meðal vor, þótt mörg þeirra sé all-snotr, og hefir að eins Hreggviðr haldizt við fram á vora daga, enda mun ekk-ert þeirra hafa nokkurn tíma orðið hér algengt.

152. *Vig-* var algengr forliðr samsettra mannaheita í fornöld, og þýðir það bardaga eða manndráp, og er samstofna við sagnorðið *vega*. Það var eðlilegt, að nöfn af þeim stofni væri tíðkuð á vígöld þeirri, sem var í fyrndinni hér á Norðrlöndum sem víðara, enda var þá margt af þeim, t. d. *Vigi*, *Vígúlfr*, *Vígbjórðr*, *Vígbrandr*, *Vígfúss*, *Vígharðr*, *Vígleikr*, *Víglundr*¹), *Vígsterkr* o. s. frv. og kvenmannsnafnið *Vigdís*, sem táknar valkyrju, eða hér um bil hið sama. Nú eru þau lítt tíðkuð, nema (karlmannsnafnið) *Vígfús* og (kvenmannsnafnið) *Vigdís*, og hefir i-íð í forliðnum stytzt (grenzt) í þeim báðum. Mörg þýzk nöfn eru til, sem byrja á *Wig-*, og virðast vera af þessum stofni (*Wigbert*, *Wigman* o. fl.), og eins eru til hjá Þjóðverjum mörg kvennanöfn, sem endast á *-wig*, t. d. *Hedwig* og *Heilwig*, *Hailwig* (*Helwig*). Nöfn þessi, er nú var getið, eru samt líklega hvorki samstofna við *víg* né *veig*, heldr *vík*, sem mun upphaflega hafa þýtt: »athvarf«, »hæli«, »staðr, sem má víkja (hverfa) til«. Í fornum ritum (þýzkum) er *Hedwig* stundum stafsett: *Haduwic*, sem mundi þýða hæli í bardaga (höð). Lúther hefir þegar í »*Namensbüchlein*« þýtt viðliðinn *wig* eða *wic* í kvennanöfnum eins og hér er gjört. Í fornenskum karlmannanöfnum finst líka viðliðrinn *wig* (sbr. og þýzku nöfnin *Hartwig*, *Herwig*, *Ludwig*), en á þar ekki heldr neitt skylt við *víg* (o: bardaga), heldr við *vé*, eins og áður er á vikið, og eins mun háttað forliðnum *Wig-* í sumum þýzkum nöfnum (t. d. *Wigmund* = *Vémundr*, sjá O. N.).

153. Orðið *Vík*, sem nú var á minzt, finst í upphafi tveggja norræna nafna, sem eru *Víkarr* (upphaflega *Vík-harr*) og *Víkingr*, og munu þau bæði eiga upptök sín að rekja til herferða forfedra vorra á sjó. Alkunnr í fornsögum er *Víkarr*, sonr Haralds Egðakonungs (réttara en: Alreks Hörðakonungs í Fas. II.), fóstbróðir Starkaðar gamla og hinn mesti herkonungur, og er hann talinn forfaðir Bjarnar bunu og Ölves barnakarlís í vb. Ln. (Ísl. s. I. (Kh. 1843) 327—28. bls.).

154. *Vil-* er algengr forliðr í samsettum mannanöfnum. Stofninn er eiginlega *Vilj-*, sem kemr fram í orðinu *vilji*, er í

¹ *Víglundr* er rétt hermannskenning, og svo kallar Björn Breiðvíkingakappi sjálfan sig í einni ástavisu sinni (Eyrb. 40. k.), en annars mun nafnið varla finnast annarsstaðar en í *Vígl.*, sem er líka ástasaga af Snæfellsnesi, en kynni að nokkru leyti að eiga rót sína í fornsögu úr ætt Hólmkels (sbr. Ln. II. 6., 8.).

fornöld var ritað *vili* (ef. *vilja*). Í nöfnum virðist hann tákna það, sem geðfelt er eða inndælt (gengr í *vil* eða að *vilja*). Vili er nefndr einn af Burssonum (bróðir Óðins = Lóðurr?) og hjá Austgotum hinum fornu var til nafnið Vilja. Hjá Forn-Englum og Þjóðverjum breyttist optast vilj- í will- t. d. í fornensku nöfnunum Willebrord (Willbrod), Willelm, Willebald, og þýzku nöfnunum Willibrecht, Willibald, Williburg, Willehelm (Wilhelm). Þó finst líka í þýzku Wilibald, Wiliprecht (og í fe. Wilfrid og Wilburg). Í norrænu forn máli finnast karlmannanöfnin Vilbaldr, Vilgeirr, Vilhjálmr, Vilmundr, og kvennanöfnin Vilborg og Vilgerðr, en nú eru þau lítt tíðkuð, nema Vilhjálmr og Vilborg (sem má heita algengt nafn, einkanlega í Skaptafellssýslum). Líka finnast á stöku stöðum Vilmundr og Vilfríðr (sem er líklega komið úr riddarasögum, en samt sem áður laglegt nafn og viðkunnanlegt). Flest þessara nafna virðist mega rekja til Norðmanna þeirra, er höfðust við fyrir vestan haf á 9. öld, og mætti því hugsa, að sum þeirra væri ensk að uppruna (Vilbaldr landnámsmaðr frá Írlandi er nefndr í Ln. IV. 11 og Vilborg Ósvaldsdóttir og Úlfrúnar Játmundardóttir Englakonungs Ln. I. 10 og IV. 7, en frá henni mun Vilborgar-nafnið einkum hafa útbreiddt hér á landi, því að hún var langamma Vilborgar konu Hjalta Skeggjasonar). Þó er hin enska mynd af Vilhjálms-nafninu »William« eigi runnin beint frá Forn-Englum, heldr frá Norðmönnum á Frakklandi, svo sem áður er sagt, hvort sem nafnið sjálft er norrænt að uppruna, sem vel getr verið eða tekið upp af Norðmönnum fyrir vestan haf eptir binu sp. Willehelm (eða fe. »Willelm«). Í Noregi finst það snemma á 12. öld (Vilhjálmr Fms. VII. 344 = Viljamr s. st. 328), en 2 öldum fyr í Norðmandí (Vilhjálmr langaspjót Hrólfsson † 942, forfaðir Vilhjálms bastarðs Englakonungs).

155. **Vin- (Vini)** er æfagamalt stofnorð, sem finst í mörgum germönskum mannanöfnum, ýmist sem forliðr eða viðliðr. Þetta er sama orð og *vin* (vinr), á fe. wine (sbr. fe. nöfnin Winfrid, (sp. Winifrid), Ælfwine (= Alboin hjá Langbörðum). Bealdwine (sp. Baldwin), Eadwine (sp. Audwin, Odwin, hjá Langbörðum Audoin), Godwine (sp. Godwin) = Guðini, o. s. frv.). Í norrænu máli virðast fá eða engin mannanöfn af þessum stofni eiga upphaflega heima, nema Auðun¹) eða Auðunn (o: Auðvin(r) eins

¹ Þó má þess geta, að hjá Saxa er herkonungr einn, bróðir Hag-

og áðr er á vikið), en ýms önnur finnast í fornsögum heiti útlendra manna (þýzkra og enskra), og eru þá vanalega látin endast á -vini (-ini), eins og í fe. -wine, t. d. Álfvini, Baldvini, Guðini, og eru tvö hin síðarnefndu nokkuð tíðkuð hér á landi með þeim tilbreytingum, að Baldvini er orðið að Baldvin, eins og eðlilegt er, og samkvæmt málinu, en Guðini að Guðni, og má það nafn algengt heita. Kvenkynsorð, sem náskykt er þessum stofni, er *vin* (ef. *vinjar*, sbr. *wynne* á fe., *wonne* á þ.), sem löngu er úrelt, en virðist í fyrstu hafa þýtt *innviðan stað*, og síðan *haga*, á gotn. *vinja*, og eru ýms kvenkend staðanöfn af því dregin, t. d. Björgvin (Björgyn), og sömuleiðis heiti jarðarinnar (= Friggjar?) Fjörgyn (Fjörgvin) og Hlóðyn. Faðir Friggjar er nefndr Fjörgvin (Fjörgvyn) og er það samsvarandi karlkynsorð. Áþekt því er hið nýmyndaða karlmannsnafn Björgvin.

156. *Vindr* (á þ. *Winid*, á fe. *Wined*) finst í ýmsum norrænum mannanöfnum sem viðliðr (og jafnvel sem nafn út af fyrir sig í Danmörku, sjá O. N.), og sýnist það tákna »vindverskan mann» eða einungis »mann» eins og ýms önnur þjóðanöfn (Gautr, Goti, Húnn, Saxi, Vandill o. fl.), en á als ekki skylt við orðið *vindr* (o: veðr, stormr). Að eins í einu mannsnafni er viðliðrinn *-vindr* óbreyttur, og er það Eyvindr, sem var algengt nafn í fornöld, og er enn tíðkanlegt sumstaðar, (þýðir líklega hér um bil s. s. eybúi). Munch heldr að Eivindr (á nýnorsku Even) hafi upphaflega verið annað nafn (af *ei* = *æ*, ætíð) en runnið seinna saman við hitt (Eyvindr = Öyvind á nýnorsku). Annars segir hann, að *-vindr* hafi breyttur í *-undr*, eins og *-vin* í *-un*, og sé nöfnin Önundr (An-vindr) og Jörundr (Jar-vindr) af sama stofni, en alt er þetta nokkuð óvíst, og þjóðarnafnið *Vindr* er opt ritað *Vinþr* (sbr. fs. nafnið *Vinþi*), og því vilja sumir rengja það, að þessi nöfn sé þaðan sprottin (Ark. II. 230, 287).

barðs, nefndr Helvin, sem kynni að vera s. s. Hervin, sbr. Óðinsheitið Helblindi = Herblindi? og helblótinn = herblótinn? í Þórsdrápu. Freyr er stundum nefndr Ingunar-Freyr, sem gæti verið dregið af Ingun o: Ingvin(r), nema Inguna- (o: Ingvina-) Freyr sé réttara (sbr. frea Ingvina í Beow.). Í d. finst Alin (o: Álvín, ON.), í s. Bótvin, Fólkvín (Lundgr.) í Ln. II. 19 er »dóttir Bjarmakonungs» nefnd Ljúfvina (d. Liúina = fp. Leobuvina O. N., og fe. Leófwine).

157. *Vör* er algengr viðliðr í kvennanöfnum, og virðist vera kvenkynsmyndin af lýsingarorðinu (sem er nafn á dvergi í Fjölsv.-m. 34., og á smiðum 2 í Hr. s. kr. Fas.² I, 1. 12). Svo segir í Sn. E. I. 116, að ein af Ásynjum hafi heitið *Vör* »vitr ok spurul svá at engi hlutr má hana leyna; þat er orðtak, at kona verði *vör* þess, er hon verðr *vís*«. Það eru líka til karlmannanöfn í fornmalinu, sem endast á -*varr*, t. d. Hávarr. Í fornöld var til mikill fjöldi kvennanafna með viðliðnum -*vör*, og eru mörg þeirra enn tíðkanleg, t. d. Ásvör, Gunnvör, Hallvör, Hervör, Salvör, Steinvör, Þórvör, en þó ekkert algengt. Þjóðverjar höfðu líka mörg nöfn, er enduðust á -wara, t. d. Amalwara, Hildiwara, Raginwara o. s. frv.

158. Þjóð- var algengr forliðr í mannanöfnum í fornöld, enda var það orð líka sett framan við ýms nafnorð, lýsingarorð og atviksorð, og eykr þá ýmist merkinguna, eða táknar það sem almenning snertir (t. d. Þjóðá o: stór á, Þjóðkunnr. Þjóðmærr o: mjög frægr, Þjóðvel o: mjög vel). Samskonar nöfn finnast í öllum germönskum málum. Á gotn. er þjóð »þiuda« og er af því dregið nafnið Þiudareiks (á latn. Theodericus, Theodoricus, Theudericus), sem er svo frægt orðið af hinum ágæta og nafntogaða Þjóðreki Þjóðmarssyni, Austgotakonungi (»Þiðriki af Bern«). Á háþýzku er samsvarandi nafn Diutrich, seinna Dietrich, á frisnesku Thiadrich, á fe. Peóderic, og enn breytist forliðrinn á ýmsan veg í ýmsum málýzkum (Theud- Theut- Tiut- Theot- Thet- Thiat- o. fl.). Annars virðast nöfn af þessum stofni hafa verið miklu algengari hjá Gotum og Þjóðverjum en á Norðr-löndum, því að þar finst heldr fátt af þeim, en þó nokkur (Þjóðarr, (Þjóðgeirr), Þjóðólfr, Þjóðrekr; Þjóðbjörg, Þjóðgerðr, Þjóðhildir, o. fl.). Nú finnast hér á landi að eins Þjóðbjörg og Þjóðhildir, auk þýzku nafnanna Diðrik og Þiðrik, sem ætti að rýma sæti fyrir hinu íslenzka Þjóðrekr. Þar sem nöfn finnast í íslenzkum fornritum, er byrja á Þétt-, þá eru það þýzk nöfn af þessum stofni, og ætti að réttu lagi að byrja á Þjóð-, t. d. Þéttleifr (á þ. Diutleip, Ditlef, á ísl. Þjóðleifr), Þéttmar (Tiutmar, Dietmar, á ísl. Þjóðmarr), og eins ætti »Þéttmerski« að kallast Þjóðmerski á íslenzka tungu.

159. Þór- er einhver hinn algengasti orðstofn í íslenzkum mannanöfnum, bæði í forlið og viðlið, þótt hið fyrra sé enn vanalegra. Af Þór er og dregið karlmannsnafnið Þórir og kvenmannsnafnið Þóra, sem er líka oft haft fyrir viðlið í samsett-

um kvennanöfnum. Það er næsta einkennilegt við nöfn af þessum stofni, að þau virðast hafa verið mjög lítt tíðkuð hjá öðrum germönskum þjóðum en Norðrlandabúum, en meðal þeirra hafa þau verið einhver almennustu allra nafna, og þarf ekki annað en líta á nafnaskrá Landnámu til að sjá, að mikill fjöldi slíkra nafna hefir tíðkast hjá Norðmönnum á landnámstíð, og mörg þeirra verið mjög algeng. Aptr á móti hafa eigi fundizt nema 4 slík nöfn hjá Þjóðverjum, nl. Albthonar, Donarperht, Donarad og Thunerulf (s. s. Þórólfr). Það lítr því svo út, sem Þórr hafi verið miklu minna dýrkaðr á Þýzkalandi en á Norðr-löndum, og sama er að segja um Gota hina fornu, að vér þekkjum ekkert gotneskt nafn, er byrji á Þunar, sem var nafn Þórs hjá Gotum. Og þótt ýms nöfn, er byrja á Þur-, hafi fyrrum tíðkast á Englandi, þá finnast þau þar ekki fyr en eptir að Danir fóru að setjast þar að, enda sézt það á orðmyndinni »*Þur-*«, að þeir, sem slíkum nöfnum hétu, hafa annaðhvort verið kynjaðir af Norðrlöndum, eða heitnir eptir Dönum eða Norðmönnum, því að nafn Þórs er á fe. Þunor, og fimtudaginn (Þórsdaginn) kölluðu Forn-Englar Þunoresdæg, svo að orðmyndin Þunor hefði einnig átt að koma fram í mannanöfnum, enda finst »*Thunor*« sem nafn á enskum manni á 7. öld (Mon. h. Br. I. 635), en í samsettum nöfnum virðist það eigi hafa verið haft. Hin norræna nafnmynd *Þórr* er samandregin úr *Þonarr* (Þunarr), sem er eiginlega sama orð og Donner á Þýzku, en upphaflega er *ú* en *ó* í Þórs-nafninu, sem sjá má af því, hvernig það er letrað á rúnasteinum. Hljóðstafrinn í »*Þórr*« er flár (breiðr) og svo er hann líka enn í dag í mörgum samsettum nöfnum af þessum stofni, t. d. öllum þeim, sem endast á *-þórr*, og eins þeim, sem byrja á *Þór-*, þegar viðliðrinn byrjar á hljóðstaf eða »*h*«-i, svo sem Þórálfr, Þórarr, Þórey, Þórhildr, en aptr hefir hljóðstafrinn grenzt í mörgum eða flestum þeim, er viðliðrinn byrjar á samhljóðanda, t. d. Þorbjörn, Þorfinnr, Þorgeirr, Þorgils, Þorgrímr, Þormóðr, Þorvaldr, Þorvarðr. Undantekningar frá þessari reglu eru kvennanöfnin Þórdís, Þórný, Þórvör, og eigi grennist heldr »*ó*«-ið í karlmannsnafninu Þórðr, (upphaflega Þórröðr, og það svo samandregið í Þórðr). Kvenmannsnafnið Þórríðr var með líkum hætti stytt í Þoríðr og það breyttist aptr í Þuríðr, sem nú er altítt. Í Svíþjóð og Danmörku hélzt hið upphaflega *ú*-hljóð í Þórs-nafni og þeim mannanöfnum, sem af því eru dregin, einkum þegar hljóðstafrinn var

grannr, og því finnst á Englandi önnur eins nöfn og Þurcytel, Þurstan, Þurgot o. s. frv., með því að það voru helzt Danir, er settust að á Englandi á víkinga-öldinni. En þegar fram liðu stundir, breyttu Danir »Thur-« opt í »Thru« eða »Tru-« (»Tro-«), og sögðu t. d. Trugils eða Trogils (Troels) fyrir Thur-gils, Thrugunna fyrir Thurgunna o. s. frv. Svíar virðast hafa tekið þetta eptir Dönum að nokkru leyti, en optar breyttu þeir »Thur-« í »Thyr-« og sögðu t. d. Thyrger fyrir Thurgeir, Thyrgils fyrir Thurgils, og svo er hinn nafnfrægi Þorgils Knútsson stallari opt nefndr í bréfum (á latn. Thyrgillus, sbr. og Þyrvi (= Þyri) fyrir Þórvé). Þegar »Þórr« er haft fyrir viðlið, breytist það stundum í -dórr, einkum þegar forliðrinn endast á linstaf (l eða n), t. d. Halldórr, Steindórr, og stundum sellr þ eða d burt, eins og í Arnórr (o: Arnþórr). Hið sama er um sum af þeim kvennanöfnum, þar sem -þóra er viðliðr, t. d. Halldóra. Þó er nú sagt og ritað Arnþóra, en fornmenn virðast hafa sagt og ritað Arnóra (sbr. Ln.). Bergþórr og Bergþóra eru óbreytt nú sem fyrr (þó er ritað Bergdórr í Sturl.). Öll þessi Þórs-nöfn eru einkar þjóðleg og ætti með engu móti að leggjast niðr, enda eru mörg þeirra með hinum algengari mannanöfnum vor á meðal, t. d. Halldór, Þórarinn, Þórðr, Þorkell, Þorlákr, Þorleifr, Þorsteinn, Þorvaldr; Þóra, Halldóra, Þorbjörg, Þórdís, Þorgerðr, Þórunn, Þurliðr.

160. Þrúðr er valkyrjuheiti í Grímnismálum, og svo er nefnd dóttir Þórs og Sifjar, og er hún talin með Ásynjum. Nafnið virðist skylt lýsingarorðinu *þrúðigr* o: sterkr, öflugr, máttugr, og er eptirtektarvert, að bústaðr eða ríki Þórs heitir Þrúðheimr (Grímn. 4. er.) eða Þrúðvangr (Sn. E.), og í Lokas. 57. og 59. kallar hann sjálfr hamar sinn Þrúðhamar (o: hinn máttuga hamar). Nafn þetta var bæði haft ósamsett, og eins fyrir viðlið í samsettum kvennanöfnum, eins og fleiri Valkyrju- og Ásynju-heiti, en þó virðast nöfn af þessum stofni hvergi nærri hafa verið svo algeng á Norðrlöndum sem hjá Þjóðverjum, því að þar finst viðliðrinn -drud (drut, -trud) í mesta fjölda kvennanafna, t. d. Amaldrud, Folkdrud, Gerdrud, Ingedrud, Ragandrud, Rotrud o. fl., enda var sami stofn líka hafðr fyrir forlið hjá þeim, einnig í karlmannanöfnum, t. d. Drutprecht, Thrudgis o. s. frv., en til slíks eru engin dæmi hjá oss, nema jötunsnafnið Þrúðgelmir. Hjá Forn-Englum finnst Cyneþryð, Óþryð, Æðelþryð, Ælfþryð, Drythelm o. fl. Hér á landi finnst varla

önnur af nöfnum þessum í fornöld, en Arnþrúðr og Herþrúðr (Ln.), en Geirþrúðr og Jar(ð)þrúðr (sem verið getr að sé sama nafn, sbr. DN. IX. 227. 262) koma nokkuð snemma fram í Noregi, og er hið síðara eigi svo fátítt hér nú á dögum; sömuleiðis tíðkast nú Sigþrúðr og Þrúðr (réttara en Þrúða), enda eru þau þess verð, að þeim sé haldið uppi.

161a. **-þýr -týr -þér -tér** eru alt tilbreytingar af sama stofni, sem hafðr var fyrir viðlið í ýmsum karlmannanöfnum í fornöld, og rann stundum alveg saman við forliðinn (t. d. í Egðir fyrir Eggþér, Hamðir fyrir Hamþýr). *Þýr* táknar þjón, eins og *þý* táknar þernu, á gotn. þius og þivi, á fe. þeow (þeo), á fp. dio, diu. Af orði þessu eru mörg mannanöfn mynduð, bæði í norrænu og öðrum germönskum málum, og kemr það í ljós, þegar þau eru borin saman, að þau eru dregin af **þýr*, þótt ýmsar breytingar sé á því orðnar. Þannig er Angantýr (upphaflega Anganþýr ɔ: eptirlætisþjónn), á fp. Angandio, á fe. Ongenþeow eða Angenþeow; Egðir eða Eggþér (upphaflega Eggþýr ɔ: sverðseggja- eða sverðs-þjónn), á fe. Ecgþeow; Hamdir eða Hamðir (Hamþýr ɔ: brynju-þjónn), á fp. Hamadio, og er það nafn frægt orðið af sögunni um Jónakrs sonu, sem áðr er á vikið, og dregið af herklæðum þeim, er Hamdir var búinn (brynja er nefnd í kenningum: Hamdis serkr, gránserkr, klæði). Ennfremr finst í fornaldarsögum Hjálmpér (Hjálmtrér). Há Gotum og Þjóðverjum voru til mörg nöfn af þessum stofni, svo sem Alathius, Adaldio, Gisledio, Ingadio, Irmindio, Peredeo (í Langbarðasögu, s. s. Bergþýr), Saxdio o. fl. Í fe. (Beow.) kemr fyrir kvenmannsnafnið Wealþeo(w), er virðist vera af sama stofni (ɔ: völsk þerna)¹, en eigi finnast slík nöfn á Norðrlöndum, eptir að sannar sögur hefjast. Hinsvegar finst orðið *þerna* hér á landi í einu kvenmannsnafni (*Kolþerna*, Sturl.¹ III. 154). Auk þeirra nafna, sem nú voru talin, finst og í fornritum Óðinsheitið Sigþér eða Sigðir. Óðinn er líka nefndr Sigtýr, og getr það verið dregið af Áss-nafninu Týr, eins og segir í Sn. E. (Bragaræðum útg. Þ. J. 76), sömuleiðis kallast hann í skáldskap Valtýr (goð hinna föllnu, af valr og Týr), og finst það nafn nú á

¹ Svo er nefnd drottning Hrógars (Hróars) Danakonungs, og má það kynlegt þykja, en geta mætti til, að nafnið væri afbakað úr Valdey (sbr. í Widsið: **Wald (réð) Woingum* og Valdarr (hinn mildi) Hróarsson í Fas.² II. 10).

stöku stöðum hér á landi, en kemr fyrst fram í frásögnum frá upphafi 14. aldar (»Valtírr Pretta-Páls bróðir« Flat. III. 550, Ísl. A. ár 1310), og virðist líklegra, að það sé runnið frá þýzka nafninu Walther (= Valdarr) en Óðinsheitinu Valtýr. En þótt svo kunni að vera, mun réttast að halda sér við ritháttinn Valtýr, því að þá kemr fram rétt nafn, laglegt og þjóðlegt. Sama er að segja um Hjálmty's-nafnið, sem tekið hefir verið upp nú á seinni tímum líklega eptir »Hjálmþér« eða »Hjálmtré« í Fas. III., en er borið fram Hjálmtré, að réttast mundi að rita það Hjálmtyr, sem er rétt hermannskenning, er finst í fornum kvæðskap. Angantýr er alkunnugt nafn í forneskjusögum, en sjaldhitt eptir að sannar sögur hefjast. Hinn hraustasti af sonum Arngríms berserks í Bólm hét Angantýr, og var frá honum kominn Angantýr konungur á Reiðgotalandi¹), sem talinn er ættfaðir Ívars víðfaðma (í Herv. 16. k.). Alkwin († 804) getr í æfisögu Willibrords kristniðöða um danskan konung, er »Ungendus« hét (nálægt 700) og er það líklega sama nafn og Angantýr (sbr. Angenþeow), enda hittist nafnið seinna í ætt Danakonunga, því að Angandeo (=: Angantýr) er nefndur (í árbókum Einharðs) bróðir Hemings konungs († 812). Síðan mun nafnið varla finnast á Norðrlöndum, fyr en það hefir verið tekið upp aptur eptir sögunum (hér á landi á síðustu árum), en ekkert væri á móti að halda því uppi. Egðir og Hamdir verða líklega síðr tekin upp.

161b. -þjófr. Sophus Bugge ætlar (Ark. VI. (N. F. II.) 225—236), að nöfn þau, er endast á -þjófr, sé einnig komin af þessum stofni með þeim hætti, að forfeðr vorir hafi tekið upp eptir Forn-Englum nöfn, sem endast á -þeow, og vikið þeim svo við eptir sínu máli, að viðliðrinn hefir orðið -þjófr í staðinn fyrir -þýr (-þér). Valþjófr heldr hann t. d. að tákni upphaflega valskan (=: brezkan) þræl (eða hertekinn mann frá Bretlandi), Húnþjófr húnskan þræl (eða hertekinn mann frá (Suðr-)Þýzka-landi), og sé svo ýms önnur nöfn með sama viðlið mynduð eptir þeim. Munch heldr aptr á móti, að viðliðrinn -þjófr tákni þann, sem steli friðnum (sbr. Friðþjófr) eða kunni að beita kænsku-

¹ Í hinu fornenska kvæði Widsið eru nefndir saman (meðal Austgota?) »Heþoric« og »Sifeca«, »Hlīpe« og »Incgenþeow«, er minna greinilega á þessi nöfn í Herv.: Heiðrekr, Sifka, Hlōðr og Angantýr.

brögðum í hernaði, og mun sú ætlun sennilegri (með því að bágð er að finna fornensk nöfn, er endast á -*peow*, samsvarandi hinum norrænu, er endast á -*þjófr*)¹, enda þótt »*þjófr*« sýnist vera óviðkunnanlegt nafn og ósamboðið gæfugum mönnum eptir hugsunarhætti vorum, og finnast næstum aldrei í sænskum eða dönskum fornritum (sbr. þó Fridthuwir DS. I. 733). Hér á landi hafa ýms nöfn með viðliðnum -*þjófr* tíðkæzt í fornöld, svo sem Geirþjófr, Gunnþjófr, Valþjófr, en þau eru öll lögð niðr fyrir löngu, og verða varla tekin upp aftr, svo að eigi hefði hér þurft að minnast þeirra, ef þau væri eigi merkileg í sögulegu tilliti, og ágreiningr um uppruna þeirra.

162. Öl- er haft fyrir forlið í nokkrum mannanöfnum, enda var ölið uppábaldsdrykkir forfeðra vorra, og eru konur oft kendar við það í skáldskap (ölgerðr, ölnanna, ölsága o. s. frv.) með því að þær skenktu það (eins og Freyja að gildi Ása, Sn. E. (Skm. 16)). Stofnin í öl er eiginlega *alv*, (á fe. ealu, ef. ealwes, þar af enska orðið ale) með hljóðvarpi *ölv*, en *v* féll vanalega burt (alstaðar nema þar sem hljóðstafr kom á eptir, t. d. í þágufallinu *ölvi*). Upphaflega virðist *öl* hafa táknað, eins og mjöðr², hinn styrkjandi og nærandi gróðrarvökva, er yngdi upp lífið á jörðunni, og því er lðunn kölluð Ölgefn og Gróa Ölgefjon í Haustlög, en þær eru báðar gróðrardísir (V. R.: Germ. M. I. 150) og sömuleiðis Alveig (Sn. E. I. 516) kona Hálfðanar gamla (= Ölveig = Álmveig í Hyndl. 15). Ívaldi, faðir lðunnar og Alveigar, er nefndr Ölvaldi³, Ölmóðr og Sumbl, og Sif, frændkona þeirra (= Dagný, morgunroðadísinn?)

¹ Valþjófr verðr að eins borið saman við konunafnið *Wealhpeow*, sem er nokkuð einstætt og vafasamt, (því að karlmannsnafnið *Wælpeof* 10. og 11. öld er dregið af hinni norrænu mynd »*Valþjófr*«) og svo við þ. *Walateus*, *Walateo*, er finst hjá Forn-Frökkum á 8. öld, *Herþjófr* við þ. *Herideo*, og *Arnþjófr* við þ. *Arndeo* (»*þjófr*«, í Herv. 16. k. við þ. *Dio* á 9. öld), en þessar þýzku nafnmyndir eru æði frábrugðnar hinni norrænu »*þjófr*«, og líkari »*þér*« -*þér* -*tér*«.

² Í Ísl. þjóðs. er nefnd Mjaðveig Mánadóttir, sem hefir líklega í upphafi verið (gróðrardís eða eiginl.) sólardís, vermandi og frjóvgandi, því að þar sem hún var »þar spruttu laukar, þar göluðu gaukar, þar fór hrútr úr reifi sínu.«

³ Í þessu nafni er öl- líklegast = al- (rótin í allr).

F. J.

er nefnd Ölrún (Völ.-kv.). Af orðinu *öl* eru líka mynduð nöfnin Ölver (= Alvér, af *öl* og *vé*, sjá hér áður), Ölvaldr og Ölviðr, en ekkert nafn af þessum stofni er nú tiðkað hér á landi, nema Ölveig, sem er þó fánefnt mjög, en finst sumstaðar á Austrlandi.

163. **Özur** var eigi ótítt nafn í fornöld, en er nú mjög fágætt orðið. Þýðing þess er nokkuð óljós, en með því að nafnmyndin Antsuar finst á rúnasteinum, jafnframt Usur, og Answar í fornsænsku (Lundgr.: Personnamn, 13.) jafnframt Atsur eða Assur, þá er líklegt að nafnið sé dregið af forsetningunni *and-* og sögninni *svara*, og tákni þann, sem heldr svörum uppi eða er greiðr til andsvara.

Nú hefir verið minzt nokkuð á flesta þá orðstofna, er nöfn voru eru mynduð af, o: þau sem af þjóðlegum rótum eru runnin, og haldast við enn hér á landi. Skal nú að lyktum getið nokkurra nafna, sem eru eigi af germönskum stofni, en hafa þó lengi tíðkast meðal vor, og eru því búin að ná nokkurskonar hefð í málinu.

Fyrst má telja það, að forfeðr vorir tóku þegar í heiðni ýms nöfn upp eptir Írum og Skotum, er þeir áttu svo mikið saman við að selda, enda komu þingað í landnámstíð ýmsir írskir menn með írskum nöfnum (Bekan, Dufan, Dufpákr, Kalman, Kjaran, Kýlan o. fl.), en þó er miklu færra af írskum nöfnum í sögum vorum en vænta mætti, eptir þeim fjölda landnámsmanna, er kom vestan um haf með skuldaliði sínu, er margt mun hafa verið af vestrænu (keltnesku) bergi brotið, og sýnir þetta með öðru, hversu þjóðerni Norðmanna hefir verið ríkt og öflugt vestan hafs, að málið skyldi ekki verða fyrir meiri áhrifum frá Vestmönnum. Af þeim nöfnum í Ln., sem vafalaust má telja keltnesk, virðast fæst hafa haldið hér til lengdar, heldr ryðja norræn nöfn sér hvervetna til rúms í hinum írsku ættum (sbr. W. A. Craigie í Ark. X. 150). Á Sturlunga-öld er svo að sjá, sem ýms þeirra vestrænu nafna, er höfðu þó gengið í ættum nokkuð fram yfir landnámstíð, svo sem Kaðall (Cadell, Catel), Kjallakr (Ceallach), Kýlan (Cuilen), hafi verið lögð niðr, og önnur á förum, svo sem Dufgus (er breyttist í »Dugfúss« eptir íslenzkri tungu), Konáll (Conal) og Kormákr (Cormac), en þá eru eptir Kjartan (Muirkertach), Koðran (Gavran? eða Cadroë?),

og Njáll (Nial) og haldast Kjartan og Njáll enn við, þótt hvorugt sé algengt, en Koðran hefir líklega runnið á seinni öldum saman við þýzka nafnið Konráð(r), og horfið við það (sbr. Jón Koðransson Dipl. Isl. II. 744, 789 og Johannes Konradsson Dipl. Isl. IV. 285). Til þess eru fullar líkur, að landnámsmenn hafi opt og einatt gefið hinum herteknu og ánaudugu mönnum, er þeir fluttu með sér vestan um haf til Íslands, nöfn af sínu máli, eða vikið keltenskum nöfnum svo við, að þau líktust sem mest norrænum nöfnum, eins þeir gjörðu »Melkólfr« úr »Mælkolm« og »Gilli« úr þeim, er höfðu Gill- að upphafs-samstöfu¹). Í Ln. II. 17. er svo sagt, að Hundi, leysingi Auðar djúpúðgu, hafi verið skoðkr, og er líklegt, að nafn hans sé þýðing af skoðku nafni (t. d. Cuilen, sem er þýtt með »Caniculus« í skoðum ár-bókum (Skene: Chron. Pict. 10) sbr. Hvelpr eða Hundi, sonr Sigurðar Orkneyjarls, Hkr. 323 (Ól. s. Tr. 99. k.). Erps-nafnið (Ln. s. st.) getr bæði verið skoðkt (Erp eða Werp) og norrænt (Erpr = Jarpr, sbr. Hamðismál 12. og fþ. Erpf). Þar sem sumir af hinum írsku þrælum Hjörleifs Hróðmarssonar eru nefndir norrænum nöfnum (t. d. Halldórr og Geirröðr) en sumir írskum eða óvanalegum nöfnum, þá liggur næst að halda, að norrænu nöfnin sé þar komin í staðinn fyrir einhver írsk nöfn. Hér að framan hefir verið dregið á það, að írskir þrælar muni opt hafa fengið nöfnin Kolr og Svartr af háralit sínum. Hinsvegar var það eigi ófitt, að Norðmenn á Írlandi tæki upp írsk nöfn jafnframt sínum norrænu nöfnum, urðu þá írsku nöfnin eins og nokkurskonar viðrnefni. Margir kannast við Ólaf kváran (Ír. Cuaran), sem var einna nafnkendastr af norrænum herkonungum fyrir vestan haf á 10. öld, og kallar Gunnlaugr ormstunga Sigtrygg (silkiskegg) son hans í vísu »Kvárans son«. Af Ln. þekkjum vér Helga bjólan (Ld. 1. k., Ír. Beollan), Ólaf feilan (Ír. Faellan), Áskel hnokan o. fl., sem höfðu írsk mannanöfn að auk-

¹ Mörg írsk nöfn byrja á Gill og Mæl, sem hvorttveggja táknar þjón, og voru þessir forliðir settir við dýrðlinganöfn (eða nafn Krists) til að tákna að börnin væri þjónar (Krists eða) dýrðlinganna (t. d. Mælkolm, upphaflega Maolcoluimb o: þjónn hins heilaga Columba). Fáein þessara nafna finnast í Ln. (Meldún, Melkorka, Melpatrekr), en lítt munu þau hafa tjóðkæzt hér (Melkólfr hét þræll Otkels (Nj. 47.) og Gilli þræll Þorsteins Síðu-Halls sonar).

nefnum. Má vel vera, að írsku nöfnin¹⁾ hafi verið skoðuð sem kristileg, en hin norrænu heiðingleg, því að vér vitum, að líkt átti sér seinna stað sumstaðar á Norðrlöndum, þar sem finna má ýmsa göfga menn, er höfðu útlend skírnarnöfn jafnframt sínum þjóðlegu nöfnum, um það leyti er kristni var þar að ryðja sér til rúms. Þannig var Önundur Sviakonungr Ólafsson skírðr Jakob (Hkr. 303, Ól. s. h. 89. k.), og Ingigerðr systir hans, er gípt var Jarizleifi konungi í Garðaríki, er bæði kölluð Anna og Irene (Stp.: Norm. II. 97); Knútr ríki Danakonungr var skírðr Lambertus (Munch), og Gunnhildr dóttir Sveins Úlfssonar var líka kölluð Helena (Stp.: s. st.). Geta má nærri, að þegar gefa skyldi einhverjum nýtt nafn úr ritningum eða helgisögum, hafi einnatt verið valið nafn, er svipað var hinu þjóðlega nafni, er maðrinn hafði áður borið, (og hefir verið bent á dæmi þess hér að framan), en af þessu gat það hæglega leitt, að hið útlenda nafn rýmdi hinu innlenda úr sæti sem ætt nafni og kæmi í þess stað, t. d. Davíð í staðinn fyrir Dagviðr (Nj. 154.) eða Dagfiðr, Gregorius fyrir Grjótgarðr, Salomon fyrir Sölmundr (Salmundr), Símon fyrir Sigmundr o. s. frv. Þegar Eysteinn erkibiskup í Niðarósi († 1188) var tekinn í helgra manna tölu, var hann nefndr á latn. Augustinus, og enn hafa fleiri íslenzk nöfn runnið saman við útlend (sbr. Arnórr og Aron, Farþegn(n) og Valentinus, Tumi (sp. Tumo ON.) og Tómas, Þórðr og Theodor).

Eptir það að kaþólsk trú var búin að festa rætur á Norðrlöndum, fóru ýmsir menn að láta börn sín heita eptir dýrðlingum eingöngu, og sleppa hinum innlendu nöfnum, og fór þetta smámsaman svo í vöxt, að um miðja 13. öld voru eigi allfá útlend nöfn orðin býsna almenn víðsvegar um Norðrlönd. (Hér á landi er t. d. Jóns-nafnið þá þegar orðið eitthvert algengasta nafn). Þau nöfn, sem komust fyrst í tízku með hinum nýja

¹⁾ Miklu færra af írskum nöfnum mun hafa borizt til Noregs en Íslands, þó er nefndr Njáll biskup í Stafangri seint á 12. öld (Fms. VIII. 296), og finst nafn þetta (Njell) enn þá í Rýgjafylki (Munch). Munan, sem finst í Noregi á 12. og 13. öld (Hkr. 726, 766, Fms. VII. 210, 271, VIII. 187, IX. 481) er mjög sviplíkt írskum nöfnum, en þó líklega eigi af þeim toga spunnið, heldr s. s. fs. Monaam, sem Lundgren (Upps. 18. n. 2) ber saman við Onaam (»unim« á rúnast. Rv. 85. bls.) og leiðir af »heimr« (Mun-heimr, Un-heimr, sbr. sp. Gerheim).

sið, voru heiti sumra postulanna og nokkurra annarra helgra manna, einkum píslarvotta frá fyrstu öldum kristinnar¹), voru nöfn þessi bæði hebresk, grísk og latnesk að uppruna, en sum nokkuð þeytt orðin, er þau komu hingað á Norðrlönd, því að þau höfðu áður gengið á ýmsum tungum. Með því að kristnin kom til Norðmanna og Íslendinga frá Englandi, tóku þeir við hinum nýju nöfnum með því sniði, er þau höfðu fengið á Englandi, en hins vegar breiddust ýms dýrðlinganöfn út um Danmörku í þýzkri mynd, af því að Danir fengu hinn nýja sið frá Þjóðverjum.

Jóhannes hefir verið í langmestu uppáhaldi af öllum helgra manna nöfnum, og kann það meðfram að stafa frá Jóhannesi postula, en mun þó mestmegnis eiga rót sína að rekja til Jóhannesar skírara, sem kom að sumu leyti í stað Þórs í alþýðutrúnni (Tím. Bmf. XV. 135). Það var trú margra á miðöldunum, að nafn Jóns (α: Jóhannesar) væri vörn gegn eldingum, og hefir það því orðið mjög algengt með ýmsum þjóðum í ýmsum myndum (e. John, holl. Jan, fr. Jean, sp. Juan, port. João, ít. Giovanni, rúss. Iwan). Forfeðr vorir tóku nafn þetta upp eptir Engendingum í myndinni Jóan, er síðar varð að »Jón«, og sama er að segja um Norðmenn og jafnvel Svía (Jóan konungr Sörkvissón 1216—1222). Mun Jóan Árnason í Bjarkey (f. nál. 1030?) vera einhver fyrsti maðr í Noregi með því nafni, en hér á landi Jón biskup Ögmundarson hinn helgi (f. 1052). Síðan hefir Jónum fjölgað svo mjög meðal vor, að nú fyrir 40 árum hafði 6. hver karlmaðr á Íslandi það nafn, virðist þá komið nóg af svo góðu, (þótt eigi bæti um aðrir eins nýgjörvingar og Friðjón, Guðjón, Sigrjón o. s. frv.) og nær að taka upp smátt og smátt einhver af hinum fornu íslenzku nöfnum. Í Danmörku sleptu menn ekki grísku endingunni, heldr styttu alt nafnið (Johannes) og gjörðu úr því Jonis, Jönis, Jenis, Jens, og komst svipuð mynd líka inn í sænsku (Jonis, Jönis, Jöns). Síðan komu nafnmyndirnar Hannes og Hans, sem hvortveggja er stytt úr Jóhannes, frá Þýzkalandi til Norðrlanda, og hefir Hans orðið mjög

¹ Nokkuð snemma hafa menn líka tekið að mynda ný nöfn af nafni Krists, eða setja það framan við aðra nafn-stofna. Bróðir Haralds gilla (Gillikrists) er nefndr Kriströðr († 1184. Hkr. 704—705) og í Sturl. (II. 205) er nefndr Kristrauðr (árið 1238) og Kristrún farkona (II. 108, árið 1229).

algengt nafn í Danmörku, en Hannesar-nafnið hefir komizt í íslenzkar ættir frá Hannesi Eggertssyni hirðstjóra snemma á 16. öld, og tíðkast nú víða um land. Sömuleiðis hefir hin þýzka nafnmynd Jóhann breiðzt hér út á seinni öldum, og loksins Jóhannes, sem er tekið óbreytt eptir nýja testamentinu. Nú eru þá þessi 6 nöfn tíðkanleg hér (Jón, Jens, Jóhann, Jóhannes, Hannes og Hans), sem öll eru sprottin af Johannes (hebr. Jehohanan) auk þess sem Jón hefir verið sett saman við íslenzka orðstofna, sem ætti als ekki við að gangast. Ennfremr er kvenmannsnafnið Jóhanna af þessum rótum runnið, og ýmsir miðr heppilegir nýgjörvingar (Hansína, Jónína, Jóna o. s. frv.).

Magnús kemst næst Jóni af öllum útlendum karlmanna-nöfnum, enda var það snemma tekið hér upp. Hið latneska orð *magnus* (o: mikill) var kenningarnafn Karls keisara (hins mikla = Karlamagnúsar), er tekinn var í helgra manna tölu og síðan opt og einatt nefndr kenningarnafninu einu (St. Magnus). Því var það, að Sighvatr skáld lét son Ólafs konungs heita Magnús (árið 1024) »eptir Karla-Magnúsi«, er hann vissi »mann beztan í heimi« (Hkr. 366) eða »frægastan konung í frásögu« (Fms. IV. 275), varð sá sveinn síðar konungr og nefndr Magnús góði (1035—1047). Mun hann hafa borið nafn þetta fyrstr manna á Norðrlöndum, og frá honum hefir það breiðzt út um Noreg, Svíþjóð og Danmörk og jafnvel til Þýzkalands (með Úlfhildi systur hans, er átti Ordulf hertoga á Saxlandi). Þorsteinn Síðu-Hallsson lét son sinn heita eptir honum, og var sá Magnús af Magnúsar biskups Einarssonar († 1148). Eptir það fer nafnið að tíðkast meir og meir hér á landi, og má heita orðið algengt á Sturlungaöld. Má vera, að það hafi nokkuð stutt að útbreiðslu þess, að Magnús Erlendsson Orkneyjarl († 1115) komst í helgra manna tölu.

Páll (lat. Paulus o: lítill) var einnig meðal hinna fyrstu nafna, er forfeðr vorir tóku upp með nýja siðnum, og hefir það fengið íslenzkt snið og náð snemma talsverðri útbreiðslu (sjá Sturl. og Ísl. A. — Í Dipl. Isl. I. 185—86 eru nefndir árið 1143 Páll Bjarnason og Páll Sölvason, † 1185).

Pétr (gr. Petros o: steinn) var sömuleiðis tekið snemma upp hér á landi (Ln. III. 1), en virðist hafa verið minna tíðkað en Páll, og er það reyndar enn, þótt nú sé lítill munrinn.

Markús (lat. Marcus o: hamar) mun hafa verið algengara

nafn á fyrri öldum en það er nú, og var farið að tíðkast þegar á 11. öld (Markús Skeggjason, lögsögumaðr, 1084—1107).

Postulanöfnin Andrés, Filippus, Símon og Tómas voru öll farin að tíðkast hér á Sturlungaöld, og sömuleiðis dýrdlinganöfnin Klemens (Klement, Klemet, lat. Clemens), Marteinn (lat. Martinus) og Nikulás (gr. Nikolaos, sem Danir og Svíar breyttu í Nikels, Nigels, Niels og Nils, en Þjóðverjar og Hollendingar í Kolaus, Klaus, Klawes, Klaes). Dýrdlinganöfnin Benedikt (lat. Benedictus) og Stefán (gr. Stefanos) virðast hafa komið hingað litlu seinna. Einn af sonum Sveins Danakonungs Úlfssonar hét Benedikt (d. Bent, sá er féll við frægan orðstír með Knúti helga bróður sínum 1086), og snemma á 12. öld var »Benedikt« farið að tíðkast í Noregi (Hkr. 725), og virðist enda hafa orðið þar að »Benteinn«¹) (Hkr. 729), sem Íslendingar hafa svo gjört að »Beinteinn«. Jósep finst hér snemma á 12. öld (Sturl.¹ I. 74), en mun lengi hafa verið fremr sjaldhæft. Laurentius kemr seinna, og mun Laurentius (Lafranz) Hólabiskup Kálfsson (f. 1267? d. 1330) hafa verið fyrsti maðr með því nafni hér á landi (Bp. I. 791), en það hefir víst alltaf verið mjög fátítt nafn, unz það er nú tekið að breiðast út á þessari öld í myndinni Lárus (p. og d. Lorenz, Lauritz, Larens, Lars). Jónas (hebr. Jona o: dúfa) og Kristján (gr.-lat. Christianus = Kristinn), sem nú eru algeng nöfn, hafa varla verið tekin upp fyr en eptir siðabót.

Af kvenlegum dýrdlinganöfnum, er komu hingað með kristninni, mun Margrét hafa farið einna fyrst að tíðkast hér (Ln. II. 27) enda er það nú með hinum allra algengustu kvennanöfnum vorum. Margarita þýðir perlu, og hefir Munch haldið því fram, að Rómverjar muni hafa fengið orðið frá Germönum, og hafi það upphaflega hljóðað margriut, margrjót o: grjót úr hafi, sævarsteinn, en verið snemma tekið upp í latneska tungu og síðan haft fyrir kvenmannsnafn. En þess ber samt að gæta, að »margarites« finst líka í grísku, og það all-snemma, svo að meiri líkindi sýnast til þess, að það sé komið frá Grikkjum til Rómverja, heldr en frá Þjóðverjum.

Næst eptir Margrét koma Katrín (gr.-lat. Catharina), Kristín (lat. Christina) og Sesselja (lat. Cæcilia) og eru þetta alt nöfn

¹ Líklegast er þetta nafn þó alnorrænt.

helgra meyja, er píslarvottar urðu, og síðan uppáhalds-dýrðlingar kaþólskra manna. Dætr Inga Sviakonungs Steinkelssonar hétu Margrét (Friðkolla), Kristín og Katrín, og dóttir Blót-Sveins Cæcilia, var hún móðir Eiríks konungs helga († 1160), og frá dætrum Inga konungs voru komnar ýmsar drotningar og konungadætr á Norðrlöndum er hétu sömu nöfnum og þær, (Fms. IX. 318, 324, 335, Hkr. 676), en hingað munu Katrín og Kristín hafa komið nokkru seinna (sbr. Isl. A. við árin 1298 og 1332). Agnes og Anna, Elín (gr. Helene), Elisabeth (hebr., breytt af fornöfnum í Ellisif, Hkr. 558, Bp. I. 681). María (hebr. Mirjam) og Marín (Bp. I. 676, lat. Marina), eru og nöfn helgra kvenna, sem öll hafa lengi tíðkast hér á landi, þótt þau hafi haft misjafnt gengi, og sum sé nú almenn, en önnur fremr fátægt. Allsnemma hefir og Sofía farið að tíðkast, því að svo hét móðir Lopts ríka, en seinna munu Jóhanna, Kristjana og Rósa hafa verið tekin upp, þótt þau nöfn sé nú orðin nokkuð algeng víða um land.

Einstöku dýrðlinganöfn, er komið hafa hér nokkuð snemma, hafa þó ekki náð neinni verulegri útbreiðslu, svo sem Agatha (Sturl.¹ I. 183, Bp. I. 680), Rakel (Sturl.¹ II. 105), Valentinus (Bp. I. 646) eða írsku meyjanöfnin Brigida (Hkr. 576, 744, seinna Brigget, Bríet) og Sunniva (Fms. XI. 311, Sturl.¹ III. 140), er voru mjög snemma tekin upp af Norðmönnum, og hafa seinna komið hingað, en verið líklega alt af heldr sjaldhöfð og finnast nú óvída; ennfremr Ríkissa (Sturl.¹ III. 222), Rissula (Sturl.¹ I. 52) og Vincentius (Sturl.¹ I. 93), er munu vera alveg lögð niðr, sem betr fer. Mætti gjarnan fara sömu leiðina mikill fjöldi af ófögum og óþjóðlegum nöfnum, sem lýtir nú móður-mál vort og ber vott um smekkleysi og ræktarleysi við íslenzka tungu og þjóðerni.

Það er miklu hægra að innleiða útlend og ólíðleg nöfn en að útrýma þeim aptr, því að allr þorri almennings heldr enn fast við þann sið, að láta börn sín haita beint eptir nánustu skyldmönnum og vinum, einkanlega foreldrum sínum, hvernig sem nöfnum þeirra er háttað, en ef eitthvað er út af því brugðið og breytt til, er það opt í þá átt, að setja það sem er útlent eða lakara í stað hins innlenda, góða og gamla, t. d. Theodor fyrir Þórðr, Jens eða Guðjón o. fl. fyrir Jón, eða gjöra íslenzk karlmannanöfn að kvennanöfnum með latneskum endingum, t. d. Þorvaldína o. s. frv. Þetta þyrfti endilega að færast í betra og

réttara horf, með því að tekinn væri upp aptr sá siðr forn-
manna, að sækja nöfn lengra fram í ættina en til föður og
móður, og velja síðan úr þeim hin fegrstu og þjóðlegustu, en
sleppa hinum, sem hafa útlandan keim eða bera klaufasnið á
sér. Hafi maðr ekkert laglegt og viðkunnanlegt nafn nærri sér,
þá er ekki annað en að fá það úr fornsögunum, enda geta menn
vel látið heita eptir ættfedrum sínum og ættmæðrum með því
móti, því að flestir Íslendingar munu vera komnir í einhverja
ættkvísl frá þeim landnámsmönnum, er létu fjölmment afkvæmi
eptir sig, og jafnvel frá ýmsum kynsælum mönnum, er síðar
voru uppi. Þannig má taka upp mörg falleg nöfn frá fornöld,
og er það nær en að taka upp nöfn úr útlandum skáldsögum,
eins og sumir hafa gjórt. Eigi væri heldr neitt á móti því, að
menn fylgdu stundum hinum forna siði¹⁾, að víkja ættgengum

¹ Storm (Ark. IX. 199—222) hefir sýnt fram á það, að sá siðr, að
hafa erfðanöfn, eða láta heita eptir látnum frændum, sé yngri hjá
germöskum þjóðunum heldr en hinn, að setja saman nokkra ætt-
genga nafn-stofna með ýmsum tilbreytingum, en endrtaka ekki
beinlinis sömu nöfnin, og tekr hann ýms dæmi því til sönnunar,
svo sem ætt Vandalakonunga, þar sem fyrst er nefndr Gundegisel,
þá synir hans Gunderich og Genserich, þá synir Genserichs: Hune-
rich, faðir Hilderichs, Theoderich og Genso, þá synir Gensos:
Gelarich, faðir Gelimers, Gundamund og Thrasamund. Hér skipt-
ast forliðirnir *Gund-, Gens-, Gel-* og viðliðirnir *-rich* og *-mund* á
við fáeina aðra nafnstofna. Líkt stendr á fyrir ætt Borgundakon-
unga (Gjúkunga), þar sem nefndir eru Gundahar, Gundeuch, Gundo-
ba(l)d, Sigimund og Sigerich, en jafnframt eru þar endrtekin nöfnin
Godomar og Gundobad, eins og Alarich og Theoderich hjá Vest-
gotum og Chlodvig, Mervig, Chlothar o. fl. hjá Forn-Frökkum, og
er það vottr þess, að ný venja er að ryðja sér til rúms, nl. sú, að
láta nöfn ganga óbreytt frá fedrum til niðja (sbr. Tím. Bmf. XV.
264—65). Þegar sannar sögur hefjast hér á Norðrlöndum, er það
orðið alsíða, að láta heita eptir (látnum) forfedrum og frændum,
en þó virðist hinn eldri siðr hafa haldizt jafnframt, að minsta kosti
í sumum ættum. Þóðr gellir hefir t. d. getað fengið nafn sitt
(eiginlega: þórróðr) af tveimr stofnum í nöfnum þeirra Þorsteins
(rauðs) og Guðröðar, forfedra sinna, og Þorkell kuggi, sonr hans,
kynni að vera heitinn eptir Þorsteini rauð og Katli flatnef (sbr.
Ln. II. 15. 19). *Geirr* goði er sonr *Ásgeirs* og *Þorgerðar*, og *Þor-
geirr* heitir bróðir hans (Ln. V. 12). *Sighvatr* rauði á *Sigmund*
fyrir son, hann lætr aptr heita *Sigtús* og meðal Sigtússona eru
taldir *Sigmundur* og *Sigurðr* (Ln. V. 3, Nj. 34.)) Í ætt Sléttu-

nöfnum nokkuð við, eða draga ný nöfn af þeim, án þess að réttu máli sé raskað eða brotið móti lögum þess, en við slíku verður jafnan varhuga að gjalda. Þess eru dæmi, að menn hafa minst Sveins og Bjarnar með því að láta heita Sveinbjörn, Sigurðar og Guðnýjar með því að láta heita Signý o. s. frv., og getr opt farið vel á slíkum tilbreytingum, ef þær standa á réttum grundvelli. Maðr sem heitir t. d. Ásmundr Bjarnarson, Geirssonar, og er kvæntur Herðísi Sveinsdóttur, Þórarinssonar, eða á þessi nöfn í ætt sinni, getr látið heita Ásbjörn, Sveinbjörn, Arinbjörn, Ásgeir, Þorgeir, Geirmund, Hermund; Ásdísi, Geirdísi, Þórdísi, Ásgerði, Þorgerði, eða eptir enn öðrum nöfnum úr ættinni. En af því að þetta er opt vandasamt, og því verður ekki komið við nærri öll íslenzk nöfn, og því síðr við útlend, þá ætti menn ekki að taka upp önnur nöfn, á þenna hátt, en þau sem hafa við fornar heimildir að styðjast, eða næga málfræðislega þekkingu.

Þess væri óskandi, að útlendum nöfnum færi heldr fækkandi en fjölgandi eptirleiðis, og sú óvenja legðist niðr, er farið hefir sívaxandi á vorum tímum, að taka upp erlend tízkunöfn og alskonar ónefni og óþjóðlega nýgjörvinga, en varpa rýrð á hin fornu íslenzku nöfn, sem þjóðinni ætti að þykja því vænna um, sem tungumál vort er hið helzta, er vér getum talið oss til gildis gagnvart öðrum þjóðum, og einkennir oss betr en flest annað, er vér höfum oss til ágætis, en vonandi er, að fólk vort fari að meta alt slíkt betr en verið hefir um hrið, ef það vaknar til sannrar ástar og ræktarsemi við hið söguríka fóstrland sitt.

Bjarnar (Ln. III. 9, II. 31) eru *Arn-* og *-björn* ættgengir nafnstofnar (*Arndís*, *Örnólfr*, *Arnbjörn*, *Arnoddr*, *Arnfríðr*, *Arngeirr* (Bp. I. 6), *Þorbjörn*, *Arngerðr*) og í ætt *Ævars* gamla (*Ketilssonar*, Ln. III. 5) *-fræðr*, (*-ræðr*) og *-heðinn* (*Véfræðr* og synir hans: *Úlfheðinn*, *Skarpheðinn* og *Húnræðr*). Enn má til dæmis taka þá langfedga: *Þorbjörn* hinn óarga, *Þorbrand*, *Ásbrand* og *Vébrand* (Ln. V. 11, sbr. Nj. 75. k.).

EFNISSKRÁ.

	Bls.
1. Aðal-	572
2. Ag-	572—573
3. Al-	573
4. Álfr-	573—574
5. Arin-	574
6. Arn-	574—575
7. Atli	575—576
8. Auð-	576—577
9a. Ás-	577—578
9b. Ást-	578—579
10. Baldr	579
11. Barði	579, 581
12. Berg- (Bjarg- Björg-)	579—580
13. Bjart-	580—581
14. Björn	581
15. Bogi	581—582
16. Borg-	582—583
17. Bót	583
18. Brandr	583—584
19. Bryn- (Brynj-)	584
20. Búi	584
21. Bðb- (Bððv-)	584—585
22. Daði	585
23. Dagr	585
24. Dan	585—586
25. Dis	586—587
26. Dýr-	587
27. Ei-	587—588
28. Ein-	588
29. Er-	588—589
30. Erl-	589
31. Ey-	589—590

	Bls.
32. Fast-	590
33. Finn-	590
34. Freyr	590—591
35a. -friðr (-freðr, -fræðr, -ræðr)	591—592
35b. Friðr (-friðr)	592—593
36. -fús	593
37. Garðr (og Gerðr)	593—594
38. Gautr	594—595
39. Geirr	595
40. Gestr	595—596
41. Gjaf-	596
42. Gisl	596—599
43. Goð-, Guð-, Gunn-	599—602
44. Greipr	602
45. Grimr	602—603
46. Gróa	603
47. Gy- (Gyð-), Gy-	603—605
48. Haf-	605
49. Hag-	605—606
50. Hallr	606
51. Har-, her-	606—608
52. Harð-	608—609
53. Haukr	609
54. Há-	609—610
55. Heðinn	610—611
56. Heið-	611
57. Helgi, Helga	611—612
58. Hildr	612—613
59. Hjalti	613
60. Hjálmr	613—614
61. Hjörr	614—615

	Bis.		Bis.	
62.	Hjörtr	615	106. Oddr	645
63.	Hlað-	615—616	107. Ormr	645—646
64.	Hlíf	616	108a. (Ó-, Û-)	646
65.	Hólmr	616—617	108b. (Ó-, Á-) Óli, Ólafr	646—648
66.	Hreið-	617	109. Ósk	648
67.	Hringr	617—618	110. Pálmir	648—649
68.	Hróð-	618—619	111. Rafn	649—650
69.	Hug-	619	112. Ragn-	650—651
70.	Húnn	619—620	113. Rand-, rann-	651
71.	Höskuldr	620—621	114. Ráð-	651—652
72.	Ið-	621	115. -riði, -riðr	652
73.	Ingi (Yngvi)	621—625	116. Rík-	652—654
74.	Ís-	625	117. Rún-	654—655
75.	Ívarr	625—626	118. Rútr	655
76.	Jar-	626	119. Sal-, Sól-, Söl-	655—656
77.	Járn-	626	120. Sámr	656—657
78.	Jó-	627—628	121. Sig- (Sigr-)	657—658
79.	Karl	628—629	122. Skapti	658
80.	Kárr	629—630	123. Skúli	658—660
81.	Ketill	630—631	124. Snorri	660
82.	Klængr	631	125. Snæ- (Snjá- Snjó).	661
83.	Knútr	631—632	126. Steinn	661
84.	Kolr	632	127. Stígr	661—662
85.	-laug	632—633	128. Stýrr	662
86.	Leifr	633—634	129. Svafa	662—663
87.	Leikr	634—635	130. Svanr	663—664
88.	-liði	635	131. Sveinn	664—665
89.	-linn	635—636	132. Sverrir	665
90.	-lin	636—637	133. Sæ- (Sjá- Sjó-)	665—666
91.	Ljótr	637	134. Sörkvir	666
92.	Loptr	637—638	135. Sörli	667—668
93.	Lýðr	638	136. Teitr	668
94.	Magn-	638—639	137. Tjörvi	668
95.	-mann	639	138. Torfi	668
96.	-marr	639—640	139. Trausti	668
97.	Mál-	640—641	140. Tryggvi	669
98.	Már	641	141. Uni	669
99.	Mátt(r)	641	142. Unnr	669—670
100.	Móð-	641	143. Úlfr	670
101.	-mundr	641—642	144. Vagn	670—671
102.	Mær	642	145. Valr	671—673
103.	Nanna	642—643	146. Vald-	673—674
104.	Narfi	643—644	147. (-)varðr	674
105.	-ný	644—645	148. Vé- (Ve-)	674—676

	Els.		Els.
149. -veig	676	157. Vör.	680
150. Ver-	676	158. þjóð-	680
151. -viðr	676	159. þór(-)	680—682
152. Víg-	677	160. þráðr	682—683
153. Vík(-)	677	161a. -þýr, -týr, -þér, -tér	683—684
154. Vil-	677—678	(161b. -þjófr = þeow?) .	684—685
155. Vin-	678—679	162. Öl-	685—686
156. Vindr	679	163. Özur	686

SKAMMSTAFANIR OG TILVITNANIR.

d. = á dönsku (dansk). e. = á ensku (enskt). fd. = á forn-dönsku (forn-dansk). fe. = á fornensku (fornenskt). fr. = á frakkn-
esku (frakkneskt). fs. = á fornsænsku (fornsænskt). fp. = á fornþýzku
(fornþýzkt). gotn. = á gotnesku (gotneskt). gr. = á grísku (grískt).
ír. = á írsku. ít. = á ítölsku. lat(n). = á latnesku. n. = á (ný)
norsku. s. = á sænsku. sp. = á spænsku. þ. = á þýzku. ef. = eign-
arfall. et. = eintala. ft. = fleirtala. o. v. = og víðara. o: = það
er (eða: það þýðir). (Í Eddukvæðin er vitnað eptir Bugges útgáfu
Chr. 1867). Akv. = Atlakviða. Alv. = Alvíssmál. Fáfn. = Fáfnis-
mál. Fjölsv. = Fjölsvinnsmál. Gkv. II. = Guðrúnarkviða II. Grímn.
= Grímnismál. Grott. = Grottasöngur. Hárb. = Hárbardsljóð. Hávam.
= Hávamál. Hkv. Hb. = Helgakviða Hundingsbana. Hkv. Hjörv. =
Helgakviða Hjörvarðssonar. Hyndl. = Hynduljóð. Hýmiskv. = Hýmis-
kviða. Lok(as). = Lokasenna. Sig. F. II. = Sigurðarkviða Fáfnisb. II.
Sól. = Sólarljóð. Vafþr. = Vafþrúðnismál. Vsp. = Völuspá. Völkv.
= Völundarkviða.

ANO. = Aarbøger for nordisk Old-
kyndighed.

Ant. Tidskr. f. Sver. = Antiqvarisk
tidskrift för Sverige.

Ark. = Arkiv för nordisk Filologi.
»Ágrip« af Noregskonunga sögum.
Kh. 1880.

Árt. = Íslenskar ártíðaskrár (út-
g. J. Þ.).

Beow. = Beowulfskviða (R. Beow.
= bók Rönnings um B.).

Bisk. (og Bp.) = Biskupasögur,
Kh. 1858.

Brandkr. = Brandkrossa þáttur.

Br.-M.-s. = Bragða Mágu saga,
(Kh. 1858).

B. St. = Bernt Stöylen: Norske
döbenavne.

Chron. Pict. = Skene: Chronicles
of the Picts etc., Edinb. 1867.

D. A. = Deutsche Alterthumskunde
(Müllenhoff).

Dietr. = Runen-Sprach-Schatz (Diet-
rich).

D. I. (Dipl. Isl.) = Diplomatarium
Islandicum.

D. N. = Diplomatarium Norvegi-
cum.

D. O. = Dönsk Orðabók (Konráðs
Gíslasonar).

D. S. = Diplomatarium Sueca-
num.

- Eb. (Eyrb.) = Eyrbyggja saga (Leipzig, 1864).
 Eg. = Egils saga (Rvk. 1856 og Kh. 1888).
 Fas. = Fornaldarsögur Norðrlanda ('Rafns útg., 2 V. Á.).
 Flat. = Flateyjarbók. Kristiania 1860.
 'Fld. = Fljótsdæla hin meiri, (Kh. 1883).
 Flóam. = Flóamanna saga, (Rvk. 1884).
 Fms. = Fornmanna sögur, (Kh. 1825—35).
 Fsk. = Fagrskinna, Kr. 1847.
 Fær. = Færeyinga saga.
 H. P.: Gdr. = Grundriss d. germ. Philol. (Herm. Paul).
 V. R.: G(erm). M(yth). = Under-sökningar í germansk Mythologi (Viktor Rydberg). Sth. 1886—1889).
 Gísl. = Tvær sögur af Gísla Súrsyni (Kh. 1849).
 Gr(ett). = Grettis saga (Kh. 1859).
 Heið. = Heiðarviga saga.
 Herv. = Hervarar saga.
 Hkr. = Heimskringla (Ungers útgáfa, Chr. 1868).
 Hr. s. kr. = Hrólf's saga kraka (i Fas. I.).
 St.: Isl. A(nn). = Islandske Annaler, udg. ved G. Storm, Chr. 1888.
 Íslb. = Íslendingabók Ara fróða.
 Kjaln. = Kjalnesinga saga (í Ísl. s. II., 1847).
 Knytl. = Knytlinga saga (i Fms. XI.).
 Korm. = Kormaks saga.
 Kr(it). B(idr). = Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie (G. Storm).
 Krók. = Krókarefs saga, (Kh. 1866).
 Ld. = Laxdæla saga (Kh. 1826).
 Lhsk. = Skýrslur um landshagi á Íslandi.
 Lilj. = Liljegren: Run-Urkunder.
 Ln. = Landnámabók. (Kh. 1829 og 1843, (æ.) = ættartölur).
 Lundgr. = Lundgren: Personnamn etc. [Upps., sjá síðar].
 M(on). h(ist). Br(it). = Monumenta historica Britanniae.
 Munch (N. F. H. = Det norske Folks Historie).
 N. Fél. = Ný Félagsrit.
 N. l. = Norges Indskrifter med de ældre Runer (Sophus Bugge).
 Nj. = Njáls saga (Rvk. 1894, talan merkir kap.).
 Norm. = Normannerne (Steenstrup = Stp.).
 O. N. = O. Nielsen: Olddanske Personnavne.
 Prt. = Prestatal (Sveins Níelssonar).
 Rd. = Reykdæla saga (í Ísl. fs. II. 1881).
 Rv. = Runverser (Brate och Bugge).
 Safn = Safn til sögu Íslands o. s. frv.
 ShR. = Sønderjyllands historiske Runemindesmærker (Wimmer).
 Skýr. J. þ. = Skýringar á vísum (Jón Þorkelsson).
 Sm. = Sýslumanna-æfir (Boga Benediktssonar).
 Sn E. = Snorra Edda (Kh. 1848, Skm. = Skáldskaparmál).
 Sturl. = Sturlunga saga ('útg. 1817—20, útg. Guðbr. Vigfússon).
 Svð. = Svarfdæla saga (Ísl. fs. III., 1883).
 Tím. Bmf(él) = Tímarit Bókmentafélagsins.
 Tím. J. P. = Tímarit Jóns Pétrssonar.

Upphaf alsh(erjarrikis á Íslandi)
(Konrad Maurer).
Upps. = Uppsalastudier, tilegnede
Sophus Bugge, Upps. 1892 (Lund-
gren, Noreen o. fl.).
V. Th.: U. R. = Ursprung des
russischen Staates. Gotha 1879
(V. Thomsen).
Vápnf. = Vápnfirðinga saga. | Vd. = Vatnsdæla saga.
Vgl. I. = (Lögbók Vestr-Gauta, með
konungatali o. fl.).
Vígl. = Víglundarsaga.
Yngl. = Ynglingasaga (i Hkr.).
Æfi-ágrip (J. P. =) feðganna Jóns
Pétssonar, Benedikts Jónssonar,
o. s. frv. Viðeyjarkl. 1823. |
|--|---|
-

RITGERÐ

Jóns Guðmundssonar lærða um ættir o. fl.

Með formála og athugasemdum

eptir

Hannes Þorsteinsson.

Ritgerð þessi er hér prentuð eptir handritinu nr. 609 4to í safni Jóns Sigurðssonar á landsbókasafninu. Er handrit þetta í safni því, er Jón Sigurðsson keypti af Jóni bókaverði Árnasyni, en það var aldrei flutt til Hafnar, þótt kaupin væru fullgerð millum þeirra nafnanna. Eg rakst af tilviljun á ritgerð þessa einhverju sinni, er eg var að blaða í handritum á landsbókasafninu, og sakir þess, að mér þótti hún fróðleg, og vissi, að hennar var hvergi áður að neinu getið, þá reit eg hana upp. Í sömu bókinni nr. 609 eru ýmsar fleiri ritgerðir ýmislegs efnis bundnar saman í eitt, en flestar þeirra með annari og miklu yngri hendi, en þessi ritgerð Jóns, sem er fremst í bókinni og rituð með skýrri og fallegri settleturshendi frá fyrri hluta 18. aldar, að því er virðist. Eins og fyrirsögn hennar ber með sér, hefur fyrsta afskriptin eptir frumriti Jóns verið tekin 1688. Þá var Jón fyrir löngu dauður, því að hann andaðist skömmu eptir 1650, að því er næst verður komið. Frumrit Jóns er nú eflaust glatað og afskriptin frá 1688 einnig að líkindum, því að það getur naumast verið hún, sem nú er í nr. 609. Síðasti kafli ritgerðarinnar. eða frá því byrjað er að rekja ættir frá Torfa riddara Arasyni, er víðauki afritarans og mætti geta þess til, að einhver hinna þriggja sýslumanna í Múlaþingi, sem ættin er talin til, hafi bætt þessu við, er þeir létu taka afskrift af ritgerðinni. t. d. Jón sýslumaður Þorláksson. Þótt víðauki þessi geti ekki verið eptir Jón lærða, þótti mér samt réttara að slíta hann ekki frá aðalritgerðinni. En öðrum víðauka (um Sigvalda langalíf og Gissur biskup) hef eg sleppt, með því að hann stendur ekki í neinu sambandi við sjálfa ritgerðina. Og það er heldur ekkert á þeim víðauka að græða í sögulegu tilliti.

Þessi ritgerð Jóns lærða, er hér birtist, er samin austur í Múla-sýslu um 1640, eða litlu fyr, því að höf. getur þess, að Jón lögmaður Sigurðsson á Reynistað sé »nýdauður«, en Jón lögmaður dó 1635. Ennfremur nefnir hann séra Þorstein Oddsson, sem »nú er« á Skarði, en séra Þorsteinn dó 1645. »Tidsfordriv« ritaði Jón lærði í Gagnstaða-

hjáleigu í Útmanasveit vorið 1644 og er þessi ritgerð ef til vill upphaflega skrásett á sama bæ nokkru fyr. Aðaltilgangur höf. með henni virðist hafa verið sá að fræða kunnmenn sína þar eystra um ætterni sitt göfugt í öðrum landsfjórðungum, til að sýna, að hann væri ekki af lítilmönnum eða aukvisum einum kominn. En ritgerðin hefur lengi dulizt, því að til þessa tíma hafa menn svo að segja ekkert vitað um ætterni Jóns eða kunnað nokkuð frá forfeðrum hans að segja.

Allmjög bólar á hjátrú Jóns í þessari ritgerð hans, en það spillir ekki gildi hennar í sjálfu sér, heldur lýsir einmitt aldarandanum og trú manna á þeim tímum, á sama hátt eins og Biskupaannálar Jóns Egilssonar, sem fullir eru hjátrúar og hindurvitna. Það væri annars þarft verk, ef einhver yrði til þess að rita ítarlega æfisögu Jóns lærða, því að hann er einhver hin allra einkennilegasta persóna á þeim tímum, undarlegt sambland af fremur illa kynntum flæking og mikils metnum fræðimanni, er jafnvel frægir erlendir vísindamennt (eins og t. d. Óli Vorm) höfðu mestu mætur á, enda hefði Jón traudla sloppið heill á húfi úr helgreipum galdrabrennanna á hinni voðalegu brennufórnaröld, ef ekkert hefði verið í hann spunnið frekar en hvern óvalinn galdra-snáþ og hjátrúarsegg. Í formála dr. Guðbrands Vigfússonar framan við Íslenzkar Þjóðsögur 1862 (bls. X—XVIII) og í Landfræðisögu dr. þorv. Thoroddsen II 73—98 er minnst allrækilega á Jón og ritstörf hans og vísast til þess hér.

Eg þarf naumast að taka það fram, að ritgerð þessi er allmerk einmitt frá sögulegu sjónarmiði. Það eru ekki aðeins margir nýir, áður gersamlega ókunnir ættliðir, sem þar eru raktir, heldur ýmis konar annar sögulegur fróðleikur, sem þar er að finna. en hvergi annarsstaðar í þeim heimildarritum, sem nú eru kunn.

Í athugasemdum þeim, er eg hef gert við ritg., hef eg sumstaðar bent lauslega á þau atriði, sem eigi eru kunn annarsstaðar frá. Eptir því sem næst verður komið er ritgerðin yfirleitt mjög áreiðanleg frá sögulegu sjónarmiði. Má víða sanna það með samanburði við gömul skjöl, og hefur dr. Jón Þorkelsson yngri, sem er allra manna fróðastur um þau efni, gefið mér ýmsar bendingar og leiðbeiningar í þá átt, sem mér er skylt að þakka.

Í landsbókasafninu nr. 575 4to er til önnur afskrift af ritgerð þessari, er Jón Árnason hefur látið taka eptir hinna (J. S. 609 4to). En afskrift þessi er mjög léleg og hroðvirknisleg, víða sleppt úr orðum og jafnvel heilum setningum en sumt svo afbakið, að eigi verður botnað í því. Hún er því alls ekki notuð hér til samanburðar.

Um ættir og slekti

sem og annað fleira nokkra manna á Íslandi, uppteiknað
eptir Jóni sáluga Guðmundssyni 1688¹⁾.

[Svalbarðsætt]. A dögum ríka Björns á Skarði á Skarðsströnd og hústrúr Ólufar Loptsdóttur stórráðu, sem var nokkru eptir miklu plágu²⁾, sem yfir landið gekk 1350, skyldi Ísland hafa aptur náð mestöllum sínum gömlu gæðum. Björns ríkis datum, sem liggur á Skarði³⁾ og fleira um hann, minnst eg ekki utan á þeim dögum bjó Sigurður bóndi — Svalbarðs-Siggí kenndur — á Svalbarði á Svalbarðsströnd í Eyjafirði⁴⁾. Hans yngsta dóttir Kristín⁵⁾, hennar

¹ Þess skal getið, at stafsetningu handritsins er ekki fylgt, með því að það virtist óþarft í svo nýrri afskrift. Leiðréttingar eða orðfyllingar, sem eg hef leyft mér að gera á stöku stað í textanum eru settar milli []. Eigi er ólíklegt, að afritarinn hafi sjálfur búið til fyrirsögn ritgerðarinnar, »Um ættir og slekti« o. s. frv. eptir aðalefni hennar, og hann hafi aðeins haft fyrir sér lauslegar »uppteikningar« frá Jóns hendi, en ekki samfellda ritgerð, þótt ekki verði það sagt með vissu með því að frumritið er nú glatað. Fyrirsagnir hinna einstöku kafla ritgerðarinnar eru ekki sem nákvæmastar, en eg hef samt ekki viljað breyta þeim. Aðeins á 2—3 stöðum hef eg sett fyrirsagnir, þar á meðal við 1. kaflann (»Svalbarðsætt«) enda stendur sú fyrirsögn í afskriftinni Lbs. 575 4to.

² Þ. e. »Svartidaudi«. sem geisadi hér yfir land, eins og kunnugt er um 1402, en ekki 1350, því að um það skeið geisadi drepsótt þessi einmitt annarsstaðar um Norðurálfuna.

³ Er líklega svo að skilja hjá höf., að í skjölum á Skarði sjáist greinilega, hve lengi Björn hafði hirðstjórn og hvenær veldi hans stóð með mestum blóma o. s. frv.

⁴ Sigurður var Björnsson Sæmundssonar Þorsteinssonar og bjuggu þeir feðgar á Svalbarði (sbr. Æfisögu Magnúsar prúða eptir dr. Jón Þorkelsson. Khöfn 1895 bls. 6). Í Sýslum. æfum A bls. 8 er Sæmundur sagður »Þórarinnsson«, en hitt er réttlara.

⁵ Fylgikona séra Þorkels og móðir Magnúsar í Skriðu er hvervetna

son Magnús son séra Þorkels Guðbjartssonar, sem var prestur í Laufási og kenndur Galdra-Þorkell, lærður utanlands í Svörtu skólum¹). Þann tíma var fríkennd, eins með galdraíþrótt sem sverð, utan að drepa með galdri eða gera skaða; það var forboðið og kallaðist fordæða meiri og minni, sem lögbók vottar, en að reyna sig var frí; sá hafði þúsinn, sem mest hafði lært. Sonur Magnúsar Þorkelssonar var Jón Magnússon. Hans synir fjórir voru allir á mínum dögum, þar af einn Jón lögmaður gamli, annar Páll Jónsson faðir Péturs Pálssonar, þriðji Magnús Jónsson faðir Ara og allra Magnússona, fjórði og yngsti Sigurður á Reynistað, sem var faðir Jóns, sem nokkur ár var lögmaður, nú nýdaudur²); hann átti Svalbarð. Þetta kallast Svalbarðsætt. Dóttir Jóns Magnússonar, systir þeirra fjöggra bræðra, var Steinnun, sem séra Björn sonur biskups Jóns átti við alla sína syni: Jón Björnsson föður Helgu í Skálholti, Magnús Björnsson föður séra Jóns á Ljósavatni, var faðir Sigurðar, sem nú er á Torfastöðum³) — og Björns Magnússonar, nú er í Bólstaðarhlíð forðum

nefnd Þórdís Sigurðardóttir, og hafa margir ætlað hana dóttur Sigurðar lögmanns Guðmundssonar, sem er ramskakkt.

¹ Séra Þorkell andaðist 1483. Hann var vel framaður maður og hafði lært í skólum á Þýskalandi og Frakklandi, en þar hugðu menn „Svartaskóla“ vera. Þeir feðgar séra Þorkell og séra Guðbjartur flóki faðir hans voru haldnir hinir römmustu galdramenn og eru sagnir um þá báða (Ísl. Þjóðsögur I 508—509 og Huld IV bls. 22—25) en virðist vera að nokkru leyti blandað saman. Jón Magnússon á Svalbarði sonarson séra Þorkels var og haldinn kunnáttumaður, og Páll sonur hans fékk eina galdrabók langafa síns, enda vissi hann jafnlangt nefi sínu, eptir því sem Jón lærði skýrir síðar frá hér í ritgerðinni, og eignar hann einmitt kunnáttu séra Þorkels, hversu vegur ættar hans varð mikill. Hann hafi búið um hnútana, karlinn, og niðjar hans hafi stært sig af því, líklega helzt Staðarhóls-Páll, sem Jón þekkti best. Er auðheyrt af orðum Jóns, að Páll hefur verið drjúgur af kunnáttu sinni, og sögur hans munu því snemma hafa fallið í góðan akur hjá Jóni, enda líkaði Páli afbragðsvel við hann, og þótti hann efnilegur til náms. En Jón hefur hins vegar borið mikla virðingu fyrir vizku þessa frænda síns, og lofar hann allmjög í ritgerð þessari.

² Jón lögmaður Sigurðsson á Reynistað dó 1635, og er því ritgerðin samin eigi allöngu eptir dauða hans (sbr. formálann).

³ Sigurður son séra Jóns á Ljósavatni bjó á Hóli í Kinn og átti Helgu Pétursdóttur frá Staðarhóli Pálssonar.

var á Hofi hjá Hofsós, er hann sigldi fyrir Oddnýju¹). Teitur Björnsson var á sínu Hofi í Vatnsdal faðir Teitssona þar Jóns og Árna etc. Bjarni Björnsson á Læk vestur, sem átti Sesselju einhvers dóttur²).

Steinunn giftist eptir séra Björn höggvinn Ólafi Gottskálks-syni³). Hann átti við henni Guðrúnu í Snóksdal, móður Eggerts, Ólafs og Steinunnar á Hólmi: Síðast átti hana Eggert Hannes-son. Guðrún í Snóksdal var þá ung.

Svalbarðseignir voru ekki miklar í fyrstu, en það slekti hefur alltið hækkað, svo sem Þorkell um bjó og þeir sér þar af brósa etc. Eina góða jörð fekk hver þeirra bræðra. Jón var kallaður Vindheima-Jón, fyr en hann varð lögmaður. Páll sigldi eptir Staðarhólseignum, tók síðar inn minnar móðurmóður eign og annara. Sigurður yngsti bróðirinn hlaut Svalbarð en helt Reynistað. Pál þann hef eg vitað og reynt einn vísastan mann á mínum dögum. Eg átti ekki kosti að fara til hans; hann vildi gjarnan hafa mig, sagðist hafa fundið þann mann í sínu slekti, ungan og næman, sem sér líkaði. Eg var þá vel tvítugur á Ósi í Steingrímsfirði. Páll var eitt útvalið skáld, ofbjóðan-legur í orðum og lét fátt ótalað, allra manna ófalskastur, út-lærður í Múkapverárklaustri forðum, fekk eina Þorkelsbók, og sagðist hafa fengið hana Magnúsi bróður sínum, því hann hefði verið beztur og guðhræddastur þeirra. Hann taldi hið mesta niðingsverk að vinna með djöfulskap og fjölkyngi í leyni, en

¹ Hér er vikið að því, er Björn nam burt Oddnýju dóttur Jóns Einarssonar á Gunnsteinsstöðum og mikið mál reis af 1599 (sbr. Árb. Esp. V 90—92). Þá hefur Björn átt heima á föðurleifð sinni Hofi á Höfðaströnd.

² Vafi þótti leika á um faðerni Sesselju konu Bjarna. Hún var sögð Sigurðardóttir en í »brúðkaupinu föstnuð Eggertsdóttir« (Biskupas. II 379), þ. e. dóttir Eggerts Hannessonar lögmanns, enda er Sesselja í ýmsum ættatölum heinlínis talin laundóttir hans.

³ Þetta er ekki rétt. Ólafur maður Steinunnar var son Jóns Einarssonar sýslumanns á Geitaskarði og Kristínar Gottskálksdóttur biskups Nikulássonar. Guðrún dóttir þeirra átti Hannes Björnsson í Snóksdal bróðurson Eggerts lögmanns Hannessonar, og voru börn þeirra Eggert í Snóksdal, Steinunn kona Árna á Ytra-Hólmi Gíslasonar lögmanns Þórðarsonar o. fl. Að Jón lærði telur Ólaf »Gottskálkssone« mun spröttið af eins konar nafnaruglingi, af því að Ólafur var dótturson Gottskálks biskups, eða afritarinn hefur felld eitthvað úr og skrifað skakkt eptir frumritinu.

hann kenndi sig þar út í lærðan. Það sama helt hann og vel, sem einn frómur höfðingi, bæði í viðskiptum Bjarna b[ónda] Oddssonar á Skarði og víðar annarsstaðar. Hann taldi sér aldrei minnkun að bæta og biðja vægðar fyrir sinn misgjörning. Það gera nú fáir höfðingjar á Íslandi. Hans náttúra var miklu betri en orð stór¹). Það var lukka vorrar sýslu, er hann var þar sýslumaður í mínum uppvexti

Magnús Jónsson fékk Skriðu norður í Skriðuhverfi og missti þar sína kvinnu, sem Elin hét²), síðan kom hann á Vestfjörðu. Þar var þá lögmaður Eggert Hannesson, sem fyr er nefndur, mjög æfintýrlegur. Eggert var í stími að inntaka Vestfjörðu og hvar síðar hann kunni. Magnús Jónsson vildi allt það græða, sem Eggert meiddi, varð því mjög ástkær og elskaður. Hann fékk til ekta Ragnheiði dóttur Eggerts. En Eggert fékk Steinunnar systur Magnúsar um stund og dreif hana síðan burt frá sér. Síðan var Eggert tekinn af engelskum reyfurum, því Jón fálki hefndi síns ráns. Magnús útleysti þá Eggert fyrir ráð tveggja skipherra í Skutulsfirði með öllu Vestfjarðasilfri, og hvað þeir ríku kaupmenn af Hamborg höfðu var og tillagt, hvað mörg jafnvægi Eggerts minnst eg ekki, ef ei voru sex³). Eg var þá ungur en man þó hræðslu fólksins það reyfarasumar⁴). Síðan sigldi Eggert út til Hamborgar og giptist þar og deyði hjá sínum syni, Jóni Eggertssyni, sem níðingsverkið hafði unnið á Íslandi á þeim fróma manni Jóni bónda Grímssyni á Siðumúla, sem dómar þar um útvísa etc.

Fyrnefnda Steinunni sá eg í Snóksdal, þegar eg var 14 vetra gamall⁵) að sönnu; þótti mér ungum sem öðrum vísari afbragðskvennval í ásýnd, athöfnum og viðræðum.

¹ Þ. e. Hann var miklu betri maður en ælla mátti eptir stóryrðum hans.

² Elin fyrri kona Magnúsar þrúða var dóttir Jóns Sturlusonar í Dunhaga og Guðnýjar Grímsdóttur.

³ Út á spássíunni stendur »það mun ei verið hafa nema 12 fjórðungar silfurs«. Um rán þetta hefur Eggert sjálfur ritað allgreinilega í skýrslu til Friðriks, Danakonungs 1579 (sbr. F. Joh. Hist. eccl. Isl. III 133—137, og Æfisögu Magnúsar þrúða (Khöfn 1895) bls. 55—58).

⁴ Það var árið 1579, er Eggert var ræntur, og hefur Jón lærði þá verið 5 vetra.

⁵ Þ. e. árið 1588. Hefur Steinunn þá verið komin til Guðrúnar dóttur

Sigurður b[óndi] á Svalbarði átti og Kálfárnes eignir í Steingrímsfirði, sem engu verri voru, og nokkrar jarðar góðar í Króksfirði. Hann flutti sig vestur á þær eignir og átti þar fjögur börn; þrjár dætur og einn son, er Árni hét, þar af heitir Árnaklakkur, er hann synti í eptir æðareggjum; stórselar rifu hann þá á sundi. Hann komst upp á sandinn og dó þar. Önnur stóra stúlkan fór skyndilega. Sú þriðja dóttir Sigurðar hét Ingibjörg, sem mig leiðir í þessa ætt. Hún hafði misst augu sín í bólu, en var full vísðóms og kunni margt að gera og útrétta sem heil-skygn. Nú sem Sigurður og þau hjón höfðu fengið svo sorglegan barnamissi, forlétu þau þær eignir og fóru norður aptur; því fylgir Kristínar slekti Svalbarð. Ingibjörg hafði Kálfárness- eignir og fékk fróman ektamann Þorbjörn Jónsson¹⁾, sem út var framaður bæði í Noregi og á Íslandi, en átti ei jarðagóss. Þau sátu í Kálfárnesi. Þeirra son var Jón Þorbjarnarson. Hann átti Guðrúnu dóttur ábóta Narfa að Helgafelli²⁾; þeirra dóttir var Guðlaug móðir Sæunnar móður minnar. Séra Indriði Ámunda-

sinnar og Hannesar tengdasonar síns, og eflaust allhnigin að aldri. Í Biskupas. II 455 er hún kölluð »kvennval mikið«.

¹⁾ Þorbjörn nokkur Jónsson frændi Guðmundar Andréssonar á Felli í Kollafirði er nefndur í skjölum á síðasta áratug 15. aldar, síðast 1499 sbr. Árb. Esp. II 124, 182, 184, og er hann eflaust sami maður og þessi Þorbjörn í Kálfanesi maður Ingibjargar. Í október 1480 er Þorbjörn Jónsson (»Torbernus Johannis de Islandia«) skrifaður í stúdentatölu við háskólann í Rostokk á Þýzkalandi, svo að af því sést, að hann hefur verið »framaður utanlands«, eins og Jón segir (sbr. L. Daae: Matrikler over nordiske studerende ved fremmede universiteter. Chria 1885 etc.).

²⁾ Narfi Ívarsson varð ábóti á Helgafelli 1512, og er frá honum komið margt manna, að því er ættatölur telja, en börnum hans og nafna hans Narfa Þorvaldssonar á Geirraudareyri (Narfeyri) er allmjög blandað saman, svo að nú veitir erfitt að skipta rétt á millum þeirra, einkum þá er 3. nafninn, Narfi nokkur Sigurðsson frá Bjarnarhöfn var uppi um sama leyti og átti afkvæmi, en börnum hans er einnig slengt saman við börn hinna tveggja og þætir það ekki úr ruglingnum. En hér er ekki rúm til að fara frekar út í þá sálma. Guðrúnar dóttur Narfa ábóta er ekki getið í ættatölum, sem er eðlilegt, því að öll ætt Jóns lærða, sem hér er talin, hefur hing- að til verið svo að segja óþekkt.

son var ektamaður Guðlaugar¹), minn móðurfaðir²). Eg var fimm vetra, þegar Guðlaug amma mín deyði, en níu vetra, þá séra Indriði sofnaði. Slíkir eru nú færri. Eg bar honum vatn opt þau þrjú hans síðustu ár.

¹ Fyrri maður Guðlaugar var Andrés launson Björns Þorleifssonar á Reykhólum, og var kaupmáli þeirra gerður í Kálfanesi 1537 (Árb. Esp. III 114). Guðlaug hefur dáið 1579, því að Jón dótturdótturson hennar segist hafa verið 5 vetra, er hún lézt.

² Séra Indriði var einn meðal þeirra 11 presta, er á alþingi 1550 úrskurðuðu Jón biskup Arason löglegan yfirmann Skálholtsbiskupsdæmis (sbr. L. Harboe, Om Reformationen i Island i Vidensk. Selskabs Skrifter 2. Afhandling bls. 56–58). Því næst er séra Indriða getið í bréfi 31. maí 1561, þar sem hann skýrir frá hvílikan eidd hann stafaði Ragnhildi Jónsdóttur (systur Guðlaugar konu hans), er hún sör börn sín: Pál, Guðrúnu og Ingibjörgu upp á séra Þorleif Björnsson á Reykhólum. Eigi er séra Indriði talinn meðal presta á Stað í Steingrímsfirði, en þó hefur hann líklega þjónað því kalli fremur en Kálfanesskirkju einni. Þá er Staðarhóls-Páll hafði kóngssýslu millum Geirshólms og Hrútafjarðarar «kvaddi hann séra Indriða (19. ágúst 1574) til löglegrar umgerðar þeirra á millum um það hald, meðferð, spilling á húsum, tæðum og engjum á jörðunni Kálfanesi, hverja jörð séra Indriði um mörg forliðin ár hafði haldið upp á sinnar kvinnu Guðlaugar vegna o. s. frv.» Samdist þetta svo «að þau séra Indriði og Guðlaug lögðu Páli aptur 24 hdr. í Kálfanesi, en tóku aptur við Ósi föðurarf Guðlaugar, lofðu þó þar hjá að selja síðan Páli Ós fyrir 24 hdr. í góðum þröðjungaþeningum til að sleppa fyrir alögum og réttarfari fyrir húsahrörnan, tædnaspilling og engja» (sbr. afskr. í ættatölum Steingríms biskups bls. 3460). S. d. (19. ág. 1574) seldi Magnús Indriðason (son séra Indriða og Guðlaugar) Páli þau 16 hdr. í Kálfanesi, sem voru auk þeirra 24 hdr., er Jón heit. Þorbjarnarson móðurfaðir Magnúsar hafði gefið í öndurðu sinni dóttur Ragnhildi í heimanfylgju etc. Er svo að sjá, sem Páll hafi áður haft umráð yfir þeim hluta (24 hdr.) í Kálfanesi, er séra Þorleifur Björnsson maður Ragnhildar átti, en viljað ná undir sig allri jörðunni og þess vegna kært séra Indriða fyrir jarðarspell, en stutt hann svo á eptir, því að það er þessi séra Indriði, sem Espólin (Árb. V 23) getur um, að Gísli biskup Jónsson hafi sett af embætti fyrir páfavillu (eða ónyttingsskap?) um 1575, en Páll hafi dregið taum prests, og viljað láta hann samt sem áður þjóna Kaldranannesskirkju (ef til vill réttara Kálfanesskirkju?), og þess vegna hafi orðið kalt af því og öðru milli biskups og Páls. Það er og eigi líklegt, að Jón lærði dótturson séra Indriða hrósaði Páli, eins og hann gerir í ritgerð þessari, hefði honum farizt illa við móðurföður hans. Séra Indriði hefur dáið 1583, því að Jón segist þá hafa verið 9 ára gamall.

Ættartala:

Kristín Sigurðardóttir	Ingibjörg Sigurðardóttir,
Magnús Þorkelsson	Jón b[óndi] Þorbjarnarson
Jón Magnússon	Guðlaug dóttir hans
Magnús og þeir 4 bræður	Sæunn hennar dóttir.
Ari og bræður hans	Eg Jón hennar son.

Þetta kalla margir Svalbarðsætt.

Þegar fólk á Íslandi var fullfjölgað upp aptur eptir stóru plágu, voru öll jarðagóss komin í stórhrugur. Ríkisbændur og junkærar höfðu sveinahald, sumir 18, sumir 15, sumir 13—12 eða 9. Mörg minnileg tíðindi hafa skeð á Íslandi síðan og hafa aldrei verið uppskrifuð, því er nú öllu gleymt utan litil merki, sem menn hafa fundið í jarðaklögnum og dómum.

Föðurætt mín í karlkvísí. Auðunn ríki, kenndur Auðunn hyrna¹), var einn af þeim ríku höfðingjum eptir miklu plágu, sat á Hvanneyri í Andakíl í Borgarfirði stóra, hvar inni reiknast 19 kirkjur. Hann átti mestalla bóndaeign í þeim Borgarfirði og enn fleiri jarðir fyrir sunnan. Einn hans sonur fékk Hvanneyri, sem tilleiðir Einar b[ónda] Eiríksson²), sem þar var á mínum dögum. Annar hans son fékk Borg; þar var út af kominn Bjarni Oddsson á Skarði faðir Daða, sem þar var etc.

¹ Þessi Auðunn var Salómonsson og er hans fyrst getið í úrskurði Odds lögmanns lepps á alþingi 8. júlí 1409 (Safn til sögu Ísl. II 170), því næst í bréfi gerðu 18. maí 1417 á Gilsbakka, þar eptir í hyllingarbréfi Íslendinga til Eiríks konungs af Pommern 1. júlí 1419 (Safn II 173) og í öðru bréfi rituðu á alþingi 1420 (Safn II 174); því næst er hans getið í bréfi gerðu í Staðholti 22. nóv. 1420, þar sem hann geldur Hvanneyrarkirkju 5 jarðir fyrir »portion«, sem fallið hafði. meðan Gunnar móðurfaðir hans hafði búið á Hvanneyri, en hann bjó þar, er Wilkinsmáldagi var gerður 1397. Síðast er Auðunnar getið í hinum síðari hyllingareidi Íslendinga til Eiríks konungs á alþingi 30. júní 1431 (Safn II 176). Það er ekki ósennilegt, að Auðunn hafi verið son Salómons Brandssonar í Kalmannstungu, sem nefndur er í bréfi 28. febr. 1398 (Dipl. Isl. III 626), en sá Salómon hafi verið son Brands Hallssonar, sem getið er í Kalmannstungumáldaga hjá Wilchin, er dr. Jón Þorkelsson (yngri) ætlar að sé frá 1340—1350, og hefur hann bent mér á þessi ættfærslulíkindi.

² Eiríkur faðir Eimars var son Jóns Þórðarsonar á Hvanneyri. Sá Þórður er í ættatölum venjulegast talinn Sigurðsson, og svo er hann nefndur í bréfi einu. Sigurður Auðunnarson er nefndur í

Þriðji son Auðunnar hét Magnús¹), sem mig leiðir til ættar. Hver þeirra fékk 16 jarðir. Magnús fékk Deildartungu fyrir höf-uðból, og hans 16 jarðir að sönnu lágu beggia megin Hvítár. Magnús bóndi fell á Ófriðarstöðum í því engelska Hafnarfjarðar-stríði fyrir svik landsmanna²). Hans sonur séra Salómon³) var þá djákni að vígslu og komst nauðuglega undan í myrkri. Séra

bréfi vestra 1471 og gæti hann verið faðir Þórðar og son Auðunnar á Hvanneyri. Þórðar Auðunnarsonar er og getið í bréfum vestra, um og eptir 1460 og hefur hann verið mikill vinur Björns ríka og í fylgd hans á árunum 1459—1467, en mikil viðskipti hafa verið milli Björns ríka og Hvanneyrarfólks. Er sennilegt, að sá Þórður hafi verið son Auðunnar Salómonssonar. Séra Salómon sonur Magnúsar Auðunnarsonar var t. d. kirkjuprestur á Reykhólum hjá Þorleifi Björnssyni um 1480, eins og síðar segir. — Bróðir Jóns Þórðarsonar í Hvanneyri er talinn Vigfús ríki (»ríki Fúsi«) á Borg, sem Bjarni Oddsson á Skarði var kominn af (sbr. Timarit Jóns Péturssonar 1. b. bls. 49), en eptir því sem hér er sagt á Bjarni að hafa verið kominn af öðrum syni Auðunnar en Einar á Hvanneyri, og getur það verið mishermt hjá höf. Yfir höfuð er þessi Auðunnar ætt mjög óljós og þyrfti ítarlegri rannsóknar, en hér er kostur á. Jón Pétursson segir (Timar. I 49), að menn telji að Auðunn hyrna hafi verið kominn af Agli Skúlasyni, sem getur í Bandamannasögu eða jafnvel verið sonur hans, og sýnir það á hve miklu reiki menn hafa verið um ætt þessa. Dóttir Auðunnar Salómonssonar hét Ragna (Árb. Esp. II 59), og giptist hún Vermundi á Hvanneyri Kolbeinssyni á Borg Þorgilssonar; þeirra dætur: Gunnhildur, er átti Jón á Hvanneyri Ketilsson Dagssonar Ívarssonar (sbr. Dipl. Isl. III 376) og Unnur, er átti Árna Ketilsson bróður Jóns.

¹ Þessa Magnúsar Auðunnarsonar er getið í viðauka við máldaga Borgarkirkju á Mýrum 1512, en sá viðauki er eldri en frá þeim tíma. Þar er þess getið, að Magnús Auðunnarson Salómonssonar hafi greitt Þórði Sigurðssyni föðurarf sinn.

² Hvenær þessi bardagi hefur staðið er óvíst, því að hans er ekki getið í íslenskum heimildaritum, svo eg viti.

³ Séra Salómon Magnússon er fyrst nefndur í tveim bréfum, er snerta Hrunastað 22. ágúst 1461 og 7. júlí 1462 (sbr. Árb. Esp. II 60), og er hann eslaust sami maður, sem þessi forfaðir Jóns lærða, en hefur þá verið allungur, því að hann mun ekki fæddur fyr en um 1430, eða þá litlu fyr. Um 1480 er hann prestur á Reykhólum og býr á Miðhúsum, en 1484 sunnudaginn næsta fyrir Jónsmessu skírara er hann staddur í Æðey á Ísafirði, og er þar einn meðal 8 dómsmanna, er votta um eð Solveigar Björnsdóttur (ríka) að Jón Þorláksson hafi hana aldrei keypt né fastnað, hvorki leynilega né opinberlega. Síðar hefur Salómon orðið prestur í Árnesi, að því er

Salómon var aldrei við nokkra konu kenndur utan þá Guðrúnu Ólafsdóttur, dóttur Ólafs bónda í Æðey í Ísafirði, sem beztur hvalaskutlari hefur verið á Íslandi¹). Við henni átti hann öll sín börn sex syni og tvær dætur víslega, sem til fulls aldurs komust. Það var einn Oddur Salómonsson, Jón, Sigurður, Bjarni, Magnús, Þormóður var yngstur, stærstur og sterkastur. Hans son var Hákon²) faðir Guðmundar föður míns. — Frá Auðunni: Magnús, séra Salómon, Þormóður, Hákon, Guðmundur og eg Jón.

Jón prófastur Halldórsson segir í Prestaefum sínum, en hann veit í rauninni ekkert um hann, og þekkir ekki föðurnafn hans, en ætla, að hann hafi verið í Árnesi um siðaskiptin, og aðrir, sem síðar hafa ritað prestaefur, eru ekki heldur fróðari um þennan séra Salómon.

¹ Guðrún fylgikona séra Salómons mun hafa verið á líku reki og hann eða litlu yngri og eigi fædd fyrir en um 1430—1440, því að Þormóður yngsti son hennar er naumast fæddur fyrir en um 1470, þá er Jón son hans er fæddur um 1531. Það getur því varla staðizt, að Ólafur í Æðey faðir Guðrúnar hafi verið fullþroska og bóndi í Æðey um 1385, þá er Björn Jórslafara hrakti til Grænlands (sbr. Flateyjarannál; Árb. Esp. I 107; Dipl. Isl. III 435). Það er enginn vafi á því, að Grænlandsferðum þeirra nafnanna Björns Jórslafara og Björns ríka er blandað saman, og hafa fræðimenn verið í vandræðum með að leysa úr þeim hnút (sbr. Grönl. hist. Mindesmærker I 110—122 og III 468—469; Dipl. Isl. III 432—441). Sérstaklega hefur það þótt athugasvert, að kona Björns Jórslafara er í frásögninni bæði hjá Birni á Skarðsá o. fl. nefnd Ólöf, en svo hét, eins og kunnugt er, kona Björns ríka, en Solveig Þorsteinsdóttir var kona Björns Jórslafara. Frásögnin um steypireiðina með skutli Ólafs í Æðey o. fl. áhrærandi þessa Grænlandsferð Björns Jórslafara má því að öllum líkindum óhætt heimfæra til Björns ríka en ekki nafna hans, og kemur þá allt vel heim við aldur Ólafs í sambandi við þessa ættartölu. Menn hafa ruglað saman sögunum um þá nafna, af því að báðir munu hafa hrakizt til Grænlands með líkum hætti, en Björn Jórslafari verið þeirra nafnkenndari og fengið því drjúgum sinn bróðurhlut af æfintýrinu á kostnað hins yngra nafna síns, er ekki var jafnmikill ferðalangur.

² Annar son Þormóðar hét Jón, og er hann talinn prestur í Árnesi, en hafi misst þar embættið. Hann gefur út vitnisburð á Munaðar-nesi í Árnessókn 1596 um rekastak Reykholtskirkju, sem hún átti í Byrgisvík. Var hann þá 65 ára gamall, en hafði verið 48 ár í Trékyllisvík. Segir hann, að Þormóður faðir sinn hafi á æskuár-um verið hjá föður sínum (afa Jóns) séra Salómoni (sbr. Prestaefir séra Jóns Halldórssonar).

Kvittunarbréf séra Salómons fyrir allar hans barneignir skrifað til Björgvin í Noregi (nú kallast Bergen) hafa margir séð hjá mér í latínu utan þau 2 nöfn á klára íslenzku: séra Salómon Magnússon og Guðrún Ólafsdóttir¹).

Salómonssona historia er forlöng að skrifa. Snemma á Salómons tíð var Björn Einarsson, Patríxsfjarðar-Björn, kenndur Jór-salafari²). Hann fór tveim sinnum til Róms og í þriðju ferðinni allt út til Jørsala og hans kvinna Ólöf. Skrifað er hann hafi andazt í Hvalfirði en sé grafinn í Skálholti. Hann kom við Gunnbjarnareyjar. Einar fóstri var skáld hans, sem kvað Skíða-rímu. Hans reisubók var með hönd höfð í ungðæmi mínu. Hann villtist í Grænland. Þá helt gamall prestur biskupsstólinn í Grænlandi. Björn hafði Eireksfjarðarsýslu og fekk marga sauðabægi í sína gjaftolla. Um hann er einnig langt að skrifa.

Á dögum ríka Björns Þorleifssonar á Skarði og hans hústrú Ólufar, sem fyr var nefnd, bjó Svartur í Bæ í Króksfirði³). Hann var skáld hústrú Ólufar ríku og hann var skáld í minni ætt.

¹ Þetta bréf er nú eflaust glatað, og ekki finnst það í Fornbréfasafni Norðmanna (Diplomatarium Norvegicum).

² Samkvæmt því, sem áður er sýnt fram á, getur það alls ekki staðizt, að Björn Jór-salafari hafi verið samtíða séra Salómon í æsku hans, því að Björn deyr 1415, og þá er séra Salómon mun fæddur um 1430 kemur það einmitt vel heim, að hann hafi á yngri árum verið samtíða Birni ríka. Hér hefur því farið eins fyrir Jóni sem fleirum, að hann setur Björn Jór-salafara í stað Björns ríka, að því er þessa Grænlandsför snertir, og er það því undarlegra, sem hann segir, að ferðabók Björns eldra hafi verið um hönd höfð í æsku sinni.

³ Um Svart þennan hafa menn áður verið í allmikilli óvissu, og ekki vitað, hvenær hann var uppi. Menn hafa ætlað, að hann væri sami maður og Svartur sá, er dó 1392, sonur Þorleifs Svartssonar á Reykhólum. En nú hefur dr. Jón Þorkelsson yngri fundið, að þessi Svartur skáld hefur verið Þórðarson, og er hans getið í bréfi einu, sem gert er á Skarði á Skarðsströnd 27. júní 1477 (sbr. Arkiv för nordisk Filologi 15. B. 1899 bls. 240–246). Svartur hefur ort kvæðið Skaufhalabálk, og nefnir sig þar Svart á Hofstöðum, en Hofstaðir eru bær í Reykhólasveit allskammt frá Bæ. Faðir Svarts skálds er líklega sá Þórður Svartsson, sem nefndur er í bréfum á Barðaströnd 1411 (Dipl. Isl. III 736, 738) og gæti hann verið son Svarts Þorleifssonar á Reykhólum, er dó 1392. Frá Svarti skáldi eru hvergi ættir raktar nema í þessari ritgerð.

Hann kvað lofmansöng um hústrúna og sem hann kvað fyrir henni sagði hún: »Ekki nú meira Svartur minn« etc. Hans synir voru skáld. Hans dóttir Guðrún leiðir mig til þeirrar ættar. Hann átti Þorgerði dóttur Péturs á Vaðli nærri Haga á Barðaströnd, búandi leiguliði, átti frábærar dætur margar. Ríkismenn, junkærar eður nokkrir nafnbótamenn girntust þær til ekta; þangað telja nokkrir ríkismenn ættir sínar. Þær voru margra ættarrót. Af Steinunni Pétursdóttur kom eigi slekti. Hún var nízk bústýra séra Hrafn á Stað í Steingrímsfirði; hún var verst þeirra systra. Af henni er máltæki það enn nú: »Fáir kunna úr fullri hlöðu að deila nema Steinunn á Stað«. Guðrún Svartsdóttir, sem nefnd var, fæddist upp hjá séra Jóni á Stað¹), sem næstur var eptir séra Hrafn. Síðan giptist hún frá honum Þórði Árnasyni á Reykjanesi í Trékyllisvík. Guðrún missti hann þar í lendingu, en synir þeirra báðir komust af: Ásmundur og Guðmundur. Ásmundur átti Þorbjörgu dóttur Jóns Þórarinssonar og Þuríðar í Króksfirði í Gautsdal; þeirra dóttir var Snjálaug móðir Guðmundar föður míns. Þau Hákon og Snjálaug voru saman nær 60 ár og kom aldrei stygð í millum. Hákon smíðaði 60 skipa, sem reiknað var, því þeir lukkubátar kunnu aldrei manni að týna, en ef menn voru feigir settu þeir upp Hákonar skip, en fengu sér annað og fórust þar á. Mörg dæmi voru hér til vitnis, sem allt er oflangt. Þau gömlu hjón önduðust bæði á þeirra áttatræðsaldri hjá þeirra syni á Ósi í Steingrímsfirði. Eg var þann tíð hjá mínum föðurbróður Jóni 23 vetra gamall. Þegar karlinn fylgdi líkinu út á hlaðið og hafði vitnað af hennar dyggðum, sagðist hann koma snart á eptir, en kerling skyldi nú vel fara. Þau lifðu og dóu með góðum orðstír. Minn faðir Guðmundur Hákonarson andaðist um haustið föstudaginn fyrstan í vetri (um] 50 [ára] aldur sinn²). Þá var eg 24 vetra og var þá kominn til hans aptur. Anno 1600 um haustið eptir allrah[eilagra]messu giptist eg á Kirkjubóli í Steingrímsfirði en reisti bú að Stóra-Fjarðarhorni um vorið eptir í Kollafirði og kom í Mókollsdal og þeir bræður bulltruðu mest um silfrið³).

¹ Séra Jón Halldórsson er nefndur prestur í Kálfanesi 1508, og gæti það verið þessi prestur, en hefur þá verið hniginn að aldri.

² Guðmundur virðist hafa dáið haustið 1597, nokkru síðar á árinu en Hákon faðir hans, og hefur Jón þá verið á 24. ári og farið til föður síns þá um vorið s. á.

³ Hér er líklega átt við þá bræður sonu séra Odds Þorsteinssonar í

Svartsætt: Svartur skáld, Guðrún, Önundur¹), Snjálauð, Guðmundur, eg Jón. Svartur, sem forgjört var á Hellu, var og af Svartsætt og bar hans nafn, líka sem þeir ungu prestar séra Auðunn og séra Salómon af minni ættrót²), sem menn kalla Salómons ætt.

[Frá Ámunda í Straumfirði o. fl.] Séra Indriði Ámundason, kenndur vísi; séra Indriði minn móðurfaðir útlærði við Eyjar-skóla³), en varð ei viðbætt. Ámundi bjó í Straumfirði á Mýrum en skagfirzkur að ætt, átti fjölda barna og þrjár jarðir. Hans fann eg slekti um alla Mýrasveit þremminga mína og tvær Kristínar nánari, allt vestan frá Hvítárnesi og upp að Norðurá, af Salómoni Ámundasyni og Ámunda dætrum. Sá stóri Ámundi þjóðamiður felldi saman atkerislegg þýzkra manna og setti saman 8 smiðjur á einu bergi, fékk þar fyrir 10 hdr.; þeir sögðust gefa honum 3 hdr. fyrir þau stóru 3 sleggjuhögg, sem hann sló fyrst saman í bálinu etc. Hann er uppmálaður í Álptanesskirkju á Mýrum af herra Marteini biskupi Einarssyni og þar liggur hann. Móðir séra Indriða og allra Ámunda barna var Guðrún Jónsdóttir, ættuð vestan úr Steingrímsfirði, komin af ætt Skeljavíkur-Gunnu, sem var ættarmóðir margra, sem þau heruð byggðu eptir miklu plágu. Skeljavík er kirkjueign og liggur þar næst suður frá etc.

Sú önnur dóttir Jóns Þorbjarnarsonar systir Guðlaugar

Tröllatungu, er sagt er, að brotið hafi Mókollshaug (sbr. Árb. Esp. V 124). Jón segir síðar hér í ritgerðinni, að silfurberg hafi fundizt í Mókollsdal á dögum Guðmundar Andréssonar á Felli, og standa þessi ummæli hans hér eitthvað í sambandi við það.

¹ Áður hefur hann verið nefndur Ásmundur, og getur vel verið, að afritarinn hafi lesið nafnið skakkt á þessum stað, og Ásmundur sé hið rétta. Þó verður ekkert fullyrt um það, með því að annað er ekki til samanburðar.

² Þ. e. séra Auðunn á Hesti († 1669) og séra Salómon á Mosfelli í Grímsnesi († 1660) synir Jóns prests á Hesti Salómonssonar prests á Húsafelli Guðmundssonar á Laxfossi Salómonssonar. Hvernig skyldleika þeirra við Jón lærða er varið, verður ekki rakið. Ef til vill hefur Ámundi smiður í Straumfirði verið Salómonsson og bróðir samfedra Guðmundar á Laxfossi, en nokkru eldri. Salómon hét og son Ámunda, eins og síðar segir.

³ Hér er líklega átt við einhvern heimaskóla, er séra Indriði hafi lært í. Orðin »en varð ei við bætt« virðast benda á, að kennslan í skóla þessum hafi verið ófullkomin.

ömmu minnar var Ragnhildur; hana átti séra Þorleifur Björns-son á Reykjahólum. Þau hjón Jón b[ónði] og Guðrún Narfa-dóttir sátu þar hjá dóttur sinni og ríkum mági. Einn illsku-strákur að nafni Barma-Jón skammyrti b[ónða] Jón Þorbjarnar-son út í kirkjugarði eptir embætti, tók upp síðan stein og kast-aði fyrir bjóst honum; hann fell á bak aptur dauður. Um þann atburð hef eg nokkur bréf lesið. Þar eptir enti Guðrún Narfa-dóttir sína daga hjá Guðlaugu dóttur sinni í Kálfárnesi, líka svo Guðrún Jónsdóttir eptir sinn ektamann Ámunda, þá útvaldi hún af öllum sínum börnum séra Indriða; þær tvær dóu báðar á Kálfárnesi, sem móðir mín var þar vaxin stúlka.

Guðmundar ætt hins ríka. Guðmundur hinn ríki hófst líka á góðum árum Íslands eptir Björn ríka og hans hústrú Ólufu. Hann gerði sig ríkan með ráni og ribbaldaskap, settist á og inn-tók eignir og óðul manna, veitti stundum heimreiðir með 80 manna og kúgaði af mönnum, því fellu hálf hans góss undir kóng. Solveig systir hans var hans arfi. Andrés Guðmundsson var hans sonur frilluborinn. Hann gerðist og höfðingi og líkt-ist mjög föður sínum. Andrés átti Þorbjörgu dóttur Ólafs tóna, sem mestur hólögngumaður hefur verið á Íslandi. Þeirra synir voru þeir ólíkir bræður Guðmundur og Ari, er nokkrir kölluðu níðing en sumir Ara hinn mikilláta, sem forlangt er frá að segja. Guðmundur Andrés-son átti Þrúði Þorleifsdóttur frá Skarði, sem var sonur ríka Björns, þeirra son var Þorsteinn kenndur junk-æri¹⁾ faðir séra Odds föður séra Þorsteins [sem nú er á Skarði²⁾]. Annar sonur Guðmundar b[ónða] Andrés-sonar var séra Ólafur Guðmundsson, sem átti Ingiríði Guðmundsdóttur systur Dada Guðmundssonar Dalahöfðingja, sem höggva lét þá fedga; þeirra son var Fagradals-Ólafur og [dóttir] Þórunn Ólafsdóttir, sem var móðir Guðrúnar, sem nú á Steindór Gíslason. Þriðji sonur Guð-mundar Andrés-sonar var Eiríkur faðir Teits í Ásgarði föður Ein-ars Teitssonar. Á dögum Guðmundar Andrés-sonar fannst silfur-bergið í Mókollsdal. Frá Andrési og Ara bróður Guðmundar er allmikið að segja og hvað á þeim dögum gerðist í Vestlandsfjórðungi.

¹⁾ Þorsteinn var síðasti maður Þórunnar á Grund dóttur Jóns biskups Arasonar, en séra Oddur í Tröllatungu var launson hans. Séra Þorsteinn Oddsson í Skarðsþingum dó 1645.

²⁾ »Sem var í Skarðsþingum« hefur upphaflega staðið í afskríptinni, en verið strikað yfir það og hitt frá [sett milli línanna.

Ríka Björns ætt á Skarði. Björn Þorleifsson, | Þorleifur hans son, Björn, Jón Björnsson (og séra Þorleifur). Finnur í Flatey, séra Torfi Finnsson | Solveig Björnsdóttir, Þorleifur Pálsson hennar son, Sigríður og Guðrún Þorleifs dætur. Daði var á Skarði son Sigríðar, hans dóttir Sigríður móðir Eggerts¹). Eggert hefur nú bæði Rauðasand og Skarð.

Dala-Daða ætt. Daði Guðmundsson, Þórunn, Hannes Björnsson, Eggert [og] Ólafur. Daði átti ekkja Guðrúnu Einarasdóttur, systur þeirra herra Marteins biskups Einarssonar og Péturs Einarssonar, sem var móðurfaðir Einarss Teitssonar í Ásgarði. Son herra Marteins biskups var séra Einar faðir Guðrúnar Einarasdóttur, sem nú á Steindór Gíslason. Guðrún Daðakona átti við Halldóri²) son, hét Jón, faðir Halldórs, á Fróðá, sem var faðir Jóns Halldórssonar í Garpsdal; hann á og Fróðá.

Bólstaðarhlíðarætt norður veit eg ei utan Einar Þórarinsson og séra Hálfðan Þórarinsson. Af Hálfðanarbörnum veit eg ei. Einar var faðir þeirra bræðra Jóns föður Oddnýjar, sem Björn sigldi fyrir, og Skúla Einarssonar föður herra Þorláks. Var sá séra Hálfðan skilgetinn veit eg ei. Einar og hann voru ólíkir. Séra Hálfðan var upp á strákskap að berja menn og skera og ræna því hann girnti. Það var fyrirboðið að láta hann koma á vökunætur eða mannamót. Hann kom samt óbedinn etc. Til merkis þá kvað hann um sjálfan sig:

Nú er hann kominn á mannamót
maðurinn Hálfðan séra.
Þekki þér ei þennan þrjót,
það má þá svo vera.

A Vestfjörðum fekk hann Torfa bónda Fúsason³) að berjast við prestinn föður Þorvalds, sem reið með Ara Magnússyni. Torfi

¹ Þ. e. Eggert Björnsson ríki sýslumaður í Bæ á Rauðasandi sonarson Magnúsar þrúða.

² Halldór eldri á Fróðá var fyrri maður Guðrúnar konu Daða.

³ Torfi var son Fúsa (Sigfúsar) Brú(n)mannssonar (Tumasonar) og Ólafar Björnsdóttur sýslumanns í Ögri Guðnasonar. Bjó hann á Hrauni í Keldudal vestra. 1552 veitti konungur honum landsvist fyrir víg Hálfðanar, er hann hafði bætta 40 hundruðum (Árb. Esp. IV 85). Hefur því vígið orðið litlu fyrir eða um 1550. Að þessi Hálfðan hafi verið bróðir Einarss Þórarinssonar í Bólstaðarhlíð, er ekki aður kunnugt.

eggjaði Gvend Gíslason að höggva fyr en prestur gekk úr boði, en Gvendur mattist við Torfa. Um síðir slæmdi Gvendur tálgðxi eptir prestinum, kom hyrnan á hásinina og blæddi presti til ólífis. Torfi lét bitna á Gvendi en prestur kenndi meir Torfa. Áður hafði prestur á vegi rænt Gvend vænum steðja og annari kaupstaðarvöru, er faðir hans vel fjáður bóndi Gísl á Lokinhömrum átti. Síðan sigldi Gvendur og var þrjú ár í Englandi, kom aptur og nefndist Jón Gunnlaugsson. Hann tók tvö eyðikot á Hornströndum í minni sveit, tíundaði 24 hðr., var bróðurlegur, mildur og góðgjarn alla æfi. Nú yfir áttæðisaldur lét Ari flytja hann vestur á sveit sína í Dýrafjörð.

Um ríka Björn á Skarði [o. fl.]. Björn Þorleifsson á Skarði reikna menn ríkastan verið hafa á Íslandi. Hann átti mestallan Vestfjórðung, marga jörð í Norðurlandi og Sunnanlandsfjórðungi, en lítið fyrir austan, sem lesa má á Skarði. Vatnsfjörður kallast nú B[jörns]fjörður, en er eptir bréfunum eign þeirra í Flatey. Hann átti Hól í Buðlungavík, Bæ á Rauðasandi, hvað sem stóð etc. Hann helt altíð 18 reiðsveina týgjaða, en hústrúin Óluf Loptsdóttir aðra 18 slíka og reyndu þeir ætíð útafgöngur¹) með sér, nær þau hjón sátu heima um kyrt, sem sjaldan var lengi. Þar heita Daníelstóptir, því Íslands lénsmaður af Noregi sat þar stundum á veturna hjá Birni. Geirmundar álög og ummæli voru og stóðu, að aldrei skyldi maður deyja af járnbitnu sári á Skarði, svo lengi sem ei væri haggð um kistu sína í Andakeldu etc. Þann tíma lágu 6 engelsk skip í Rífi, í Hafnarfirði 4, í sumum höfnum 3 eða 2, sem kaupstaðirnir voru ríkir til. Björns börn voru þau skilgetin, junkæri Þorleifur og jungfrú Solveig etc.

Svo bar til í Rífi, að junkærinn Þorleifur varð ei vel kaup-sáttur við einn kaupmanninn; þá hótaði hann fður sínum, en Anglar sögðust ekki hræðast Íslands kónginn og tóku þá Þorleif og bundu og færðu í skip niður í barlest. Sem nú Björn b[óndi] þetta spurði varð hann æfur og vildi stríða, en menn hans voru strax handteknir, en íslenzkir landsmenn þorðu ei móti sínum

¹ Þetta orð »útafgöngur« er mjög fágætt og merkir »hólmgöngur eða einvígi«. Í annálum Björns á Skarðsá (Hrappsey 1774 bls. 52) er kveðið svo að orði, að Rafn lögmaður Brandsson yngri hafi boðið Filippusi sveini sínum til »útafgöngu« í Glámbæ (Glaumbæ) og beið Rafn bana í þeim viðskiptum.

kaupmönnum við ofurefli stríða. Björn var nístur við skreiðar-stakkinn í Rífi og fell þar, en junkæri Þorleifur komst um síðir undan með skipvaktarans í Rífi Jóns Trúmanns ráðum etc.¹). Þá voru til erfða junkæri Þorleifur og jungfrú Solveig, sem lesa má á Skarði. Hústrú Ólufu stukku ei tár eptir Björn ríka bónda sinn, þó svo sem glottandi við, en hennar grimma hefnd á engelskum var fáheyrð, hvar hún þá hitti, og lukkaðist altíð. Dugguvík heitir í Flatey; þar var eitt skipið upphöggið²). Hvort hún deyði utanlands eða innan minnst eg ei³). En Ólufarbyl er við

¹ Espólin segir, að Ólöf kona Björns hafi verið í fylgd með honum, er hann var veginn, en komið nauðulega undan fyrir kunnáttubrellur Ólafs tóna Geirmundssonar (Árb. II 69). Jón Gissurarson segir, að hún hafi verið stödd á Helgafelli, er hún frétti víg manns síns (Safn til sögu Íslands I 674).

² Í engum íslenskum bréfum er skýrt frá drápi Björns ríka né eptirköstum þess. Í útlendum annálum er þessa nokkuð getið t. d. í Hansakroniku nít. Willebrandt Lübeck 1748 II 187 etc. við ár 1468 er sagt, að Englendingar hafi drepð hirðstjóra konungs á Íslandi og að þeir hafi varpað líkinu í sjóinn (»interfectumque in mare projecerunt») og síðan farið oddi og eldi um góðan hluta eyjarinnar og rænt vísaeyri konungs (»regium vectigale»). Á öðrum stað í þýzkri Hansakroniku (sama rit II 226—227) segir svo: »Á þessu ári (1468) lét Kristján konungur taka nokkra Englendinga fasta og taka skip þeirra og góss, af því að þeir höfðu árið áður drepð fógeta hans á Íslandi, en vegna þess, að Englendingar báru það á Hansamenn, að þeir hefðu veitt sér að þessu, þá voru hinir þýzku kaupmenn teknir fastir í Lundúnum og öll þeirra »freiheniten, briefe, siegel und Baarschaft« frá þeim rænt og þar af, ef ekki af öðru leiddi stríð og skærur milli Hansastaðanna og Englands«. Í danskrí kroniku, einni fornri (handr. í Gl. kgl. saml. 2432 4to) stendur við ár 1474: »Sammē Aar ved Sancte Hanns Dag mid-sommertid lod Konning Christiern gribē 4 Engelske Skib som kom fraa Prydsenn lad met mange dyrebar tingester och Kiobmandskab fordi att samme Engelske Skib det Aar tilfornn jhiellslaa hanns Fogit paa Islandt«. En þetta ár var saminn friður í Útrecht milli Dana og Engla og meðal annars gert um þetta efni. En í Hansakronikum (sama rit og fyr II 237—238) er þess enn þá getið, að Englendingar hafi drepð »den dänischen Lehnsman Børre Thorslorsen auf Island« og hafi ekki haldið Útrektarsamninginn. (Þetta sem hér er ritað tekið eptir skýrslu frá dr. Jóni Þorkels-syni yngra).

³ Það er víst enginn efi á, að Ólöf hefur dáið hér á landi um 1479, en ekki um 1484, eins og Espólin o. fl. ætla. Skiptabréfið eptir

brugðið, þegar hún dó. Í þeim byl urðu víða skipskaðar, hröpuðu hús á Íslandi en turnar utanlands.

Á hennar dögum var bóndinn Ólafur tóni, sem mest skal hafa tíðkað hólögöngur á Íslandi¹). Eittsinn nær hann varð ölþrota að veita hústrúnni Ólufu á Hvoli í Saurbæ tappaði hann hennar eigið öl úr kjallaranum á Skarði, þess slags, sem hún óskaði. Það tappagat eður hola er enn í klett eða stein fyrir ofan staðinn á Hvoli. Straumfjarðar-Halla²) reyndi við hann kunstir, vann veðféð og prísinn, sem þá var síður. Kona Ólafs tóna brenndi höfuðbók hans eina heima í Saurbæ, en hann kenndi reykt bókarinnar út í Bjarneyjar 6 vikur sjávar og nokkuð yfir á landi. Hann lét pilta sína (*Dæmones credo*) ryðja Tónavör á Skarði vegna hústrú Ólufar og urðu ei kaupsáttir, því veltu þeir bjarginu aptur í vörina og eltu Ólaf öfugan heim aptur í Skarðskirkju, en hann sáði úr hveitibélgi fyrir sig, en þó þraut Ólaf fyr en þá.

hana (sem til er í frumriti) er dagsett á Skarði 15. apríl 1480, en skiptin fóru fram 5 dögum áður.

¹ Þessi Ólafur tóni var Geirmundsson Herjólfssonar bróðurson Hvala-Einars, er hingað flutti Svartadaða, en dótturson Ólafs tóna hins eldra Þorleifssonar frá Reykhólum Svartssonar. Sá Ólafur tóni drukknaði í Steinólfsdalsá í Saurbæ 1393 (*Ísl. Ann.* Havnæ 1847 bls. 362). Í sögnum er þeim frændum og nöfnum blandað saman, og hafa þeir ef til vill báðir verið fjölkunnugir. Þó má telja víst, að sagnirnar eigi fremur við Ólaf Geirmundsson, er Espólin segir (*Árb.* II 44), að Straumfjarðar-Halla hafi fóstiað. Ólafur kvæntist 1446 Sigríði Þorsteinsdóttur (*Árb.* Esp. II 44) og var þeirra dóttir Þorbjörg, er giptist Andréssi Guðmundssyni frá Reykhólum 1461. Espólin segir, að Ólafur hafi búið á Syðri-Rauðamel 1467, er hann hjálpaði Ólöfu ríku, sem fyr var getið (*Árb.* II 69), en hvort sem það er rétt eða ekki, þá er víst, að Ólafur hefur um hrið búið vestur í Saurbæ (á Hvoli) og líklega andast þar.

² Um Straumfjarðar-Höllu eru ýmsar sagnir í *Ísl. Þjóðsögum* I 509—513, og hefur hún haft mikið orð á sér fyrir fjölkyngi, enda er hér sagt, að Ólafur tóni hafi ekki hrokkið við henni, og var hann þó enginn angurgapi. Er þess getið í *Ísl. Þjóðsögum* (I 514), að hann hafi boðizt til að taka Gufudalsháls og brúa með honum Gílsfjörð, en bændum hafi þótt hann heimta ómikla borgun fyrir handtakið, og först svo það stórvirki fyrir. Þar er og getið um ruðning Tónavarar, en nokkuð öðruvísi en hér, og eigi er þar minnst á þúkana og hveitibélginn. Sagnirnar um ölseiðinn og lykt-næmi Ólafs eru ekki í *Þjóðsögnum*.

Bræður tveir Jónar Þorlákssynir voru á Skarði þennan tíma; sá eldri hefur beztur skrifari verið á Íslandi, sem hans stóru bækur bera vitni um á Skarði. Þar enti hann sína daga með hreinlífi og hans þrír skriflingur stirðnuðu aldrei á honum dauðum¹). Hans bróðir yngri Jón var reiðsveinn jungfrúr Solveigar. Hún settist á Hól sinn í Buðlungavík eptir sína foreldra, en junkæri Þorleifur bróðir hennar sat á Reykhólum. Hún átti 7 launbörn við Jóni Þorlákssyni og lét í leyni uppfæða. Þá kom Þorleifur bróðir hennar vestur þangað og tók hana burt frá Jóni og setti suður á Skarð. Þorleifur sigldi með sína festarmey Ingvaldi og fekk páfabréf frá Róm að eiga hana 3. og 4. að frændsemi, sem eg sá á Skarði með hans bulla. Síðan sat hann að Reykhólum og hafði ráðsmann á Skarði. Solveig var þá enn ekki komin að vestan.

Það bar til eitt haust á þessum sveinaldarárum, sem bóndinn Þorleifur var riðinn til Skarðs með sveina sína, þá kom Andrés Guðmundsson, sonur Guðmundar ríka, sem fyr eru nefndir, með sína sveinamakt vestan² frá Bæ á Rauðasandi og inntók Reykhóla og lét tvær stafkerlingar leiða í burtu hústrúna Ingvaldi³). Séra Salómon, faðir Þormóðar langafa míns, var þar þá kirkjuprestur, en hafði bú á Miðhúsum, en nokkru síðar fór hann til Árness í Trékyllisvík. Andrés lét hlaða torfvirki kring um staðinn 9 álna hátt og var búið fyrir jól. Sá vetur kallaðist Virkisvetur. Í Sveinaöld⁴) voru góð og gæzku vetrarfar utan með stórum áhlaupum og mannskaðafjúkum mektarbændum og junkæra. — Þetta spurði Þorleifur til Skarðs og safnaði mönnum og kom með III c^{tt} manna til Reykhóla. Þá næstu

¹ Sama segir Jón Egilsson í Biskupaannálum sínum (Safn til sögu Ísl. I 57—58), og bætir því við, að hann hafi skrifað 4 latnesk orð dauður(!), en hér er eflaust réttar hermt en þar og í Árb. Esp., að Jón skrifari hafi ekki verið Jón Þorláksson barnafaðir Solveigar, heldur bróðir samnefndur.

² Það hefur verið um 1482, er Andrés tók Reykhóla, því að til er bréf um þessa ferð ds. 20. jan. 1483 og skrá frá sama ári yfir muni þá, er Andrés rænti þar (sbr. Dómabók Jóns Dans í Landsbókasafninu 65 4to), en í bréfum þessum er ekkert skýrt frá viðureign þeirra Þorleifs og hvergi annarsstaðar en hér, svo eg viti.

³ Svo er að sjá, sem Jón lærði kalli »Sveinaöld« eitthvert árabíl um það leyti, er Andrés settist á Reykhóla eða þá er mest kvað að yfirgangi og flokkadráttum höfðingja vestra.

nótt fyrir renndi séra Salómon sér í snæri fyrir virkið. Þar sést enn nú virkisdeili í húsasundum. Andrés bjó til galdra-geigskot, sem sumir gera nú á Íslandi, að senda á Þorleif bónda, en hann var vel við búinn, og lét setja einn óráðvandan skálk í sinn glæsilega söðul og leggja yfir hann sinn höfðinglegan búnað, en sjálfur gekk hann í flokk sinna herklæddra manna týgjaðra. Þeir höfðu allir yfir tygjum gráar úlpur vaðmáls og sokkaboli ópæfða á stálhúfum og bristu sig. Skot Andrésar hæfði glæsismanninn í skrautsveinabópnum, svo hann hraut aptur af hestinum og langt á völinn og spriklaði þar í froðu. Sveinar gáfu engar gætur þar að. Við það felmtraði Andrés og grunaði sinn ósigur og svo skeði og Þorleifur bóndi vann sinn stað aptur, en Andrés var handtekinn og leiddur undir öxi. Andrés vildi aldrei lífs biðja og sagði það víkingarétt fyrir vopni að deyja, taldi hann sig víkingum verri og var þá gladaður. Allir lofuðu hans hreysti og báðu ríkismenn honum griða, en það gekk tregt við Þorleif b[ónda], einkum fyrir útleiðslu Ingveldar. Það vannst þó um síðir og til innsiglis þeirra vinskapar skyldu þeirra börn saman giptast, sem þá voru ung: Guðmundur Andrésson og Þrúður Þorleifsdóttir, sem fyr er um talað. Síðan stóð þeirra vinskapur óleysanlegur um æfi. Það sama bréf sá eg og yfirlas undir Felli í Kollafirði, er þau hjón Andrés Guðmundsson og Þorbjörg Ólafsdóttir hluta og gefa þeirra syni Guðmundi Andrésyni Bæ á Raudasandi. Ari vondi bróðir Guðmundar vildi síðan með stríði vinna Bæ af Guðmundi; [var] þá Ásmundur Klemensson¹⁾ í liði Guðmundar en Páll bróðir hans í liði Ara. Svo kom

¹ Í ættatölubók, sem eg hef fengið vestan af landi og samín mun vera af þórði prófasti Þórðarsyni í Hvammi í Hvammssveit († 1798), er getið um víg Ásmundar Klemenssonar, er þá hafi verið á Skarði hjá Þorleifi lögmanni Pálssyni. Þar voru þá einnig synir hans: séra Klemens kirkjuprestur á Skarði og séra Jón þá djákn að vigslu. Frá viginu er þannig skýrt í bók þessari: »Eitt sinn sat Ásmundur í stóru stofunni (á Skarði) og Sigurður bóndi Oddsson faðir Jóns rebba í Búðardal, en Sigurður var aðkomandi. Þá kom inn maður, gekk að Ásmundi Klemussyni og sagði »þú skalt taka við því, sem eg sagði séra Clemusi syni þínum« og í því bili lagði hann Ásmund í brjóstið. Hann sagði þegar hann fekk lagið: *Guð fyrirgefi þér maður minn, því eg var þér saklaus*, og svo dó hann«. Það er engum vafa undirorpið, að Ásmundur þessi er hinn sami maður sem hér en nefndur í ritgerðinni. En vigs þessa hef eg

að Guðmundur rýmdi af góðskap heldur en mannskaði yrði, en Ari helt Bæ lengi síðan. Hann tók gipta mannskonu nauðuga og helt við víst 13 eða 14 ár, en rak manninn í þrældóm í kústofu út á Melanes. Konan átti son og vildi Ari eiga, sá hét Andrés¹). Þau réttu hjón fundust altíð í leyni, þegar máttu í þeirra sorgum. Það bar til einn hátíðardag, sem Andrés var 12 vetra og alsetin var stóra stofan að Bæ, [að] Melanessmaðurinn var borðsettur hjá þrælum við dyr. Andrés eptir vanda var tregur frá karlinum, því hann var altíð illur við bónda, og vildi aldrei kalla hann föður sinn. Því sagðist skyldi þá að fullu skilja og lét drepa manninn, þar hann sat undir borðinu. Þar við varð pilturinn svo ólmur, að hann vildi drepa Ara í svefni og vöku og sáust aldrei meir, því Ari var rýmdur úr Bæ með niðingsnafni. Síðan bjó hann að Nesi í Bjarnarfirði fyrir norðan Steingrímsfjörð og vann þar enn slys á sínum bezta manni. Anddyrið á Nesi, sem hann lét smíða, var lítið endurbætt 1612. Frá þeim Ara er miklu fleira illt að segja. Á hans dögum voru þeir Lokinhamrafeðgar Eyjólfur lassari og Gunnar sonur hans, síðan Gunnarssynir, allir þessir skemmda- og manndrápsmenn²), sem dómar og bréf Eggerts lögmanns útvísa.

ekki séð annarsstaðar getið, en í þessari fyr nefndu ættatölubók, er mun allsjaaldgæf. Séra Klemens Ásmundsson var síðan lengi (um 40 ár) prestur í Tröllatungu, en séra Jón bróðir hans er eflaust sá séra Jón Ásmundsson, sem talinn er prestur í Árnesi á síðari hluta 16. aldar, og enn á lífi 1595.

¹ Andrés Arason er nefndur í ýmsum skjölum vestra fyrir og um 1550, og hlýtur það að vera Andrés þessi, er hefur verið kenndur Ara, þótt vafi þætti á, að hann væri hinn rétti faðir hans, samkvæmt þessari sögn. En verið getur, að hér sé eitthvað orðum aukið hjá Jóni um varmennsku Ara, þótt kunnugt sé af öðrum frásögnum, að hann var hinn mesti ribbaldi og stórbokki og átti allmjög sökótt. Að hann hafi að síðustu hröklazt frá Bæ norður að Kaldrananesi í Bjarnarfirði er eflaust rétt hermt hjá Jóni, þótt þess sé hvergi annarsstaðar getið. Ari er dauður 1536, því að þá lætur Sigríður Andrésdóttir systir hans lausan Bæ við Ögmund biskup, enda hafði Ari heitið biskupi honum áður til friðar sér, svo að arftaka Sigríðar eptir bróður sinn. að því er Bæ snerti, hefur orðið ógild.

² Höf. detta ósjálfrátt í hug þessir ribbaldar og vígamenn, þá er hann er að tala um Ara. Eyjólfur Gunnarsson, er kallaður var lassari var einn í Krossreið um 1470 (Árb. Esp. II 81). Þeir son-

Um slekti Jóns biskups Arasonar og hans barna. Jón biskup Arason og Helga Sigurðardóttir áttu þessi börn: séra Björn prófast, séra Sigurð, Ara lögmann, Þórunni og Helgu. Séra Björn átti konu þá, er Steinunn hét Jónsdóttir; þeirra synir: Jón, Teitur, Magnús, Bjarni. Ari átti þá dóttur, er Helga hét, hún eignaðist Pál Jónsson forðum að Staðarhóli, þeirra barn Pétur faðir Bjarna Péturssonar á Staðarhóli og Ragnheiður móðir meistara Brynjólfs biskup í Skálholti. Afkvæmi Björns sona er mikið og víða um þetta land. Ei veit eg afkomendur séra Sigurðar, sem var á Grenja[ðar]stað. Þórunn Jónsdóttir átti fyrst Hrafn lögmann í Glaumbæ, og eptir það hann var veginn af þræli sínum [nær hann gekk álfreka¹], veik Þórunn þaðan og eignaðist þann mann, er Ísleifur hét. Þau sátu að Grund í Eyjafirði og áttu ei barn. Helga dóttir Jóns biskups eignaðist þann mann, sem Eyjólfur hét. Þau bjuggu suður í Stóradal;

arsynar hans, Gunnarssynir, voru hinir mesta ójafnaðarmenn. Um 1546 börðust þeir Ólafur, Sigmundur, Andrés og Jónar tveir Gunnarssynir við Brynjólf Sigurðsson og sonu hans hjá Selvogahamri (eða Svalvogahamri) skammt frá Lokinhömrum. Hjó Sigmundur í sundur annan mjóalegginn á Brynjólfi með langhníf, en Ólafur hjó með atgeir hásinarnar sundur á báðum fótum hans, svo að leggirnir gengu niður úr holdinu og niður á mölina. Jón Gunnarsson (kallaður Helgason) veitti honum þá 2 áverka, annan á öxlina, hinn á síðuna, og Jón Gunnarsson, kallaður miðlungur, varpaði grjóti á hann, en synir Brynjólfs Auðunn og Sigurður voru bardír til skemmda. Þó varð Brynjólfur græddur sára sinna. Eggert Hannesson dæmdi Ólaf útlægan og friðlausan en Sigmund bróður hans til konungs náðar 1548 á Mosvöllum í Önundarfirði (Árb. Esp. IV 30). Sjá um þessar deilur og aðrar svaðilfarir Gunnarssona Dómabók Jóns Dans Lbs. 65 4to II bls. 41—46.

¹ Frá [bætt við fyrir ofan línuna með yngri hendi. Í afskr. Lbs. 575 4to er eyða fyrir síðasta orðinu, annaðhvort af því að afritarinn hefur ekki getað lesið það, eða ef til vill öllu fremur ætlað það «óekta» og sleppt því fyrir hæversku sakir. Eptir því sem Björn á Skarðsá segir (Annálar Hrappsey 1774, bls. 52) varð Rafn lögmaður missáttur í Glaumbæ við svein sinn einn Filippus að nafni, skoraði á hann til einvígis, og beið bana af þeirri viðureign litlu síðar, en hvert deiluefnið var er ekki getið. Ólíklegt er þó, að þessi einkennilega frásögn um vígið í ritgerð þessari sé að eins kesknisviðbót eða hádyrði höf. eða síðari afritara, en líkara að eitthvað liggi til grundvallar fyrir þessari sögn, þótt nú sé eflaust ekki framar auðið úr því að skera.

þeirra dóttir Anna, er átti Vigfús bóndi Þorsteinsson; þeirra dóttir Þorbjörg, er átti Hákon Árnason, móðir herra Gísla lögmanns.

Þórðar lögmanns ætt. 1. Guðmundur búkarl í Þingnesi í Borgarfirði, Þórður Guðmundsson lögmaður |, Gísli lögmaður, Gíslasynir 4, | Ragnhildur Þórðardóttir, Ormur Fúsason og bræður hans, item Orms börn. Alexíus Pálsson gaf Jóni Pálssyni bróður sínum¹⁾ jarðir sínar, er hann varð ábóti í Viðey. Sá Jón Pálsson var faðir Fúsa föður Orms í Eyjum.

Um Eyjólf mókoll, sem forðum bjó í Haga vestur. Herra Gísli Jónsson, sem biskup varð í Skálholti, hann segja menn fyrst prestur verið hafi vestur í Selárdal. Hann átti Kristínu dóttur Eyjólfs frá Haga. Kristín helt útiskemmu í Selárdal með einni þjónustupíku. (Hennar bróðir Gísli var þá í Englandi manna geðmannlegastur). Þar átti hún Guðrúnu, er kölluð var Kristínardóttir²⁾; sú giptist í Skálholti Guðbrandi Bjarnasyni, er var af Ámunda ætt föður séra Indriða³⁾; þeirra son var séra Gísli Guðbrandsson í Hvammi. Eyjólfur var einn höfðingi útkominn af þeirri gömlu Haga-Eyjólfs ætt⁴⁾. Það bar til eitt sinn, hann vildi ei lausa láta duggu enska fyrir nokkurt kaup, er frá eigendum slapp í Grundarfirði mannláus og rak vestur til hans í Haga, að þrem árum liðnum síðar gat einn engelskur svikið hann með banvænu eitri á Bildudalseyri í þýzkum búnaði og varð það hans bani, þar hann meinti hann þýzkan að vera⁵⁾.

¹⁾ Jón Pálsson bjó í Mýdal í Kjós og átti þá jörð. Kona hans og móðir Vigfúsar á Kalastöðum og þeirra systkina hét Ásdís Fúsa-dóttir (Vigfúsdóttir) en bróðir hennar Teitur.

²⁾ Kristín átti Guðrúnu þessa með Gísla bróður sínum, er einnig átti barn við annari systur sinni Þórdísi, og flúði þá til Englands, en þær systur í Skálholti. Breiddi Ögmundur biskup yfir þetta stórmæli, svo að eigi varð frekari rekstur að ger, enda áttu mikils-melnir og auðugir frændur hlut að máli, og varð svo Kristín biskupsfrú síðar.

³⁾ Hvernig þeim skyldleika hefur verið varið, verður nú eigi rakið.

⁴⁾ Sjá um Hagætt hina starlegu ritgerð Jóns Sigurðssonar í Safni til sögu Íslands I 118—126.

⁵⁾ Á hve miklum rökum frásögn þessi um dauðdaga Eyjólfs er byggð verður nú ekki sagt, en verið getur, að hún standi eitthvað í sambandi við þætu þá, er Eyjólfur átti 1519 við Gert Molen þýzkan mann, er lá með skip sitt í Hagavaðli (sbr. Safn til sögu Ísl. I 122), og það hafi verið þýzkur maður en ekki enskur, er stytta Eyjólf

[Um mag. Svein spaka]. M[ag.] Sveinn spaki Snorrason¹⁾ og Oddur bróðir hans voru fyrst vesalir húsgangspiltar. Eitt-hvert sinn var þeim bræðrum synjað húsa og urðu úti í fjúki. Sveinn gróf þá í fönn og þæfði Odd alla nóttina, svo þá skyldi ei kala, en Oddur illskaðist um síðir við, en Sveinn reiddist aldrei að vanda sínum. Þar kemur, segir Sveinn, þá eg verð biskup í Skálholti, en þú Oddur frændi baccalaureus í Skálholti²⁾ fyrir mín meðul. Það kom fram, sem Sveinn spáði hinn spaki. Hans orðsrok við hvern mann var altíð: »Bróðir, karlkorn mitt« etc.

aldur á þenna hátt og eflaust hefur ekki sannast, heldur verið grunur einn, er munnmælin síðar hafa gert að vissu. En af sögu þessari má þó ráða, að Eyjólfur hafi andast skyndilega og líklega ekki heima hjá sér í Haga, enda stýðst það við arfleðslubréf Eyjólfs, er hann gerir 30. jan. 1522 í Krossdal í Tálknafirði, því að hann kys sér þá legstað í Selárdal. Er ekki ósennilegt, að hann hafi einmitt andast þá þegar í Krossdal, því að hvergi getur hans í bréf-um eftir þann tíma (sbr. Safn I 124).

¹⁾ Sveinn biskup spaki var Pétursson, en Espólin (Árb. II 42) hefur séð hann talinn Snorrason, og er það ef til vill tekið eftir þessari sögn, er Espólin skýrir frá hér um bil orðréttir, eins og hún er hér skráð. Verið getur, að þessi kafla um Svein biskup sé ekki upphaflega skrásettur af Jóni lærða, heldur víðauki afritarans eftir öðrum heimildum, en um það verður ekkert sagt með vissu, og hef eg því látið víðaukann hefjast með næsta kafla.

²⁾ Espólin segir: »í Stafholti« í staðinn fyrir Skálholti, því að Oddur varð síðar prestur í Stafholti. En hitt getur eins vel staðist nfi. að þeir bræður báðir kæmust til mannvirðinga í Skálholti. Baccalaurei (artium v. philosophiæ) voru þeir kallaðir, er tekið höfðu hið lægsta heiðursstig við háskóla («akademisk Grad»). Hafi Oddur orðið »baccalaureus«, hefur hann ekki öðlazi þá sæmd við Kaupmannahafnarháskóla, því að hann var ekki stofnaður fyr en 1479. Líklega á þetta orð »baccalaureus« hér að eins að merkja það, að Oddur yrði lærður maður og prestur. Það getur vel verið, að hann hafi t. d. orðið kirkjuprestur í Skálholti á dögum Sveins biskups bróður síns, þótt eg hafi ekki fundið þess getið. En 1474 var hann orðinn prestur í Stafholti.

Viðauki.

Ættartala frá Torfa riddara sem og lögmanningum Finnboga til þriggja sýslumanna í Múlasýslu: Jóns Þorlákssonar, Marteins Rögnvaldssonar og Bessa Guðmundssonar anno 1688. Sá prestur var á Grenjaðarstað forðum, sem hét Jón Pálsson; átti sá tvo syni Brand og Finnboga. Brandur varð lögmaður og sagði sig af vegna vankunninda, en kaus Finnboga bróður sinn í sinn stað. Finnbogi bjó fyrst að Þverá í Laxárdal, síðan bað hann sér til handa Málfríðar dóttur Torfa riddara. Sá var settur til þess embættis af Christian (sem kallaðist »illi«)¹). Hann bjó í Skagafirði að Stóru-Ökrum. Þangað sótti Finnbogi konu sína með 60 manna. Þau bjuggu þar eptir í Ási og Hafrafellstungu.

Börn Finnboga og Málfríðar eru þessi: Þorsteinn, Sigurður, Jón og ein dóttir. Þorsteinn eignaðist þá konu, sem Sesselja hét; þau áttu átta börn: þrjá syni og fimm dætur. Synir: Vigfús, Nikulás, Torfi, dætur: Úlfeidur, Kristinar tvær, Þóra, Guðríður. Vigfús Þorsteinsson var tvígiptur, eignaðist fyrst Þorbjörgu Magnúsdóttur austan frá Eidum, þeirra börn Magnús og Ingibjörg; síðan giptist Vigfús b[ónði] Önnu Eyjólfsdóttur; þeirra börn Jón og Þorbjörg. Þóra Þorsteinsdóttir systir Vigfúsar b[ónða] giptist austur í Fljótsdal þeim manni, sem Markús hét; börn þeirra Jón og Ingibjörg. Af þessum tveimur systkinum Vigfúsa og Þóru kemur ætt þessara sýslumanna:

Ætt Jóns Þorlaks-

sonar ²)	Marteins ³)	Bessa ⁴)
Frá Torfa riddara	Rögnvald[ssonar]	Guðmundssonar
Torfi riddari	Torfi	Torfi
Málfríður h[ans] d[ótt- ir]	Málfríður	Málfríður
Þorsteinn hennar son	Þorsteinn	Þorsteinn
Vigfús Þ[orstein]s[son]	Vigfús	Þóra

¹ Þ. e. Kristján 1. Danakonungur (1448—1481) ættfaðir Aldinborgarkonunga. Virðist mega ráða af þessu auknefni hans (hafi það verið almennt), að Íslendingar hafi haft litlar mætur á honum.

² Jón Þorláksson varð sýslumaður 1670 og andaðist 1712.

³ Marteinn sýslumaður dó um 1690.

⁴ Bessi fékk nokkurn hluta Múlasýslu 1684 og andaðist 1722.

Þorbjörg Vigfúsdóttir	Magnús	Ingibjörg
Herra Gísli hennar son	Árni	Brynjólfur
Kristín Gísladóttir	Guðrún	Kristín
Jón Þorláksson	Marteinn	Bessi Guðmundsson
Frá Finnboga lög- manni	Frá Finnboga	Frá Finnboga lögmanni
1. Finnbogi lögmaður	1. Finnbogilögmaður	1. Finnbogi Jónsson
2. Þorsteinn b[óndi] Finnbogason	2. Þorsteinn Finn- bogason	2. Þorsteinn Finn- bogason
3. Vigfús b[óndi] Þor- steinsson	3. Vigfús Þorsteins- son	3. Þóra Þorsteins- dóttir
4. Þorbjörg Vigfús- dóttir	4. Magnús Vigfússon	4. Ingibjörg hennar dóttir
5. Gísli H[ákonarson] lögmaður	5. Árni Magnússon	5. Brynjólfur hennar son
6. Kristín Gísladóttir	6. Guðrún Árnadóttir	6. Kristín Brynjólfs- dóttir
7. Jón Þorláksson.	7. Marteinn Rögn- valdsson.	7. Bessi Guðmunds- son hennar son.

Ett Jóns Guðmundssonar lærða.

Svalbarsætt.

Björn Sæmundsson portleinnssonar

Sigurður á Svalbarði

Salómonsætt.

Aubunn Salómonsson hynna
á Hvanneyri f. c. 1870.

Svarlsætt.

Pétur í Vaðli á Barðaströnd.

Árni — Kristín *o* þorkell — Ingibjörg *o* portj.
pr. Guðbjartlsson. Jónsson í Kálíanesi.

Ragna *o* Vermundur — Magnús í Deildartungu
Kolbeinsson. f. c. 1400.

Þorbjörg *o* Svarlur skáld — Steinunn.
þorbárs. í Bæ í Króksfirði.

Magnús í Skriðu.

Jón *o* Guðrún Narfáð.
áhöla á Helgafelli Ivarssonar. rún Ólafsd. úr *Æðey*.

Salómon pr. í Árnesi f. c. 1430, fylgik. Guð-
kyllisvík.

Guðrún *o* Þorbjörn Árnason á Reykjanesi í Tré-
kylisvík.

Jón á Svalbarði. Haginildur *o* Guðlaug f. 1679 *o* Oddur — Jón — Sigurður — Bjarni — Magnús

portleitur pr. 1. Andrés Björns, — Þormóður f. c. 1470—1480.
Björnsson á pr. í

Reykshólmum.
Kálíanesi f. 1683

Ámundason smíðs í
Straumfirði og Guð-
rúnar Jónsd.

Jón pr. í Árnesi f. c. 1631. Hákon f. c. 1615
f. 1697 *o* Snjólaug f. c. 1697.

Ásmundur (Ónundur?) — Guðmundur.

o Þorbjörg Jónsd. í Gauts-
dal Þórarinnssonar og þur-
iðar.

Páll á Staðar-
hóli og þræður
hans.

Magnús Indriáason — Sæunn Ind-
riáðóttir. *o* Guðmundur á Ósi í Steingrímsfirði f. c. 1646 f. 1697.

— Jón.

Jón Guðmundsson »lærði«

f. 1674.

LEIÐRÉTTINGAR OG VIÐAUKAR

við þriðja bindi.

Bls. 209⁹³: lífi les líðu. — 212 neðanmálsgr.¹: VI les IV. — 220⁹⁴: ákvæðisorðum les ókvæðisorðum. — 239⁹⁵: lögmaður les lög-sögumaður. — 274¹³: það les þar. — 300⁹: neinu les í neinu. — 302^{96,97}: Íslendingabók les Íslendingasögu. — 307 neðanmálsgr.¹ (sbr. 277^{13,19}): þetta er að visu ekki alveg rjett. Í Hákonarsögu tilfærir Sturla 2 brjef orðrjett (Fms. IX 255. og 389. bls.; 15. og 148. kap.). En hitt er þar altítt, að hann getur um, að brjef hafi á milli farið, enn greinir að eins aðalefni þess (Fms. IX, bls. 266., 267., 296., 328., 337., 339., 341., 346.—347., 373., 375., 388., 396., 406.—407., 410., 417., 456., 483., 498., X, bls. 1., 6.—7., 57., 71., 117., 129., 145. og 148; — kap. 26., 27., 60., 87., 98., 100., 103., 107.—108. 130., 131., 142., 148., 154., 156., 164., 195., 211., 225., 243., 246.—247., 280., 288., 314., 321., 328. og 329.). Sýnir þetta hvað ljósast, hve mikla óbeitt Sturla hafði á að taka skjöl upp í sögu sína orðrjett. Það er og athugavert, að þau tvö brjef, sem tilfærð eru orðrjett, snerta bæði rjett konungs til ríkiserfða gagnvart öðrum, er til sóttu, og er eigi ólíklegt, að þau sjeu tekin orðrjett einmitt sakir þess eftir ósk Magnúss konungs. — 350^{12,14}: Kálfsonu, Brand og Þorgeir les Brandssonu, Kálf og Þorgeir. — 357¹⁵: Bjarna les Birni. — 358 neðanmálsgr.²: Sigmundar les Arnórs. — 369¹⁷: 214 les 213. — 410⁷: hjaldrborinn les hjaldrborin. — 436⁹⁸: sama les sanna. — 443 neðanmálsgr.³: Sturl.¹ 232 les Sturl.¹ II, 232. — 444¹⁹: Gleðrunga les Gleðunga. — 446²⁰: Hjer segir, að Svarthöfði Dufgusson hafi verið utanlands um 1277 eða nokkru fyrir, og svarið þá fyrir Jóni erkibiskupi, að Oddr Þórarinsson hefði beiðst prestsfundar við dauða sinn, enn náð eigi. Þetta er misgáningur. Í Árna biskups sögu (Bisk. I, 708. bls.) stendur, að Svarthöfði hafi svarið eiðinn «firir biskupi», og getur það ekki verið neinn annar biskup enn Hólabiskup, er hjer átti hlut að máli. Enn hvaða Hólabiskup? Mjög er það ólíklegt, að það hafi verið Heinrekr biskup. Honum mun hafa verið fullkunnugt um, að Oddr náði eigi prestsfundi, þar sem hann var í banni hans, og þurfti því enginn að sverja það fyrir honum, enda hafði

hann, sem var stækasti fjandmaður Odds, enga hvöt til að leita vitna um mál hans. Heinrekr fór og hjeðan af landi alfarinn 1256, árið eftir víg Odds, og verður honum því ekki dreift við þetta mál eftir það. Eftirmaður Heinreks á Hólastól var Brandr Jónsson (1263—1264), og fyrir honum hygg jeg þeir Svarthöfði og Ólafr Oddsson hafi unnið eiðinn. Brandr var föðurbróðir Odds, og vitum vjer af þorgilssögu skarda (Sturl.¹ III 231.—232. bls. ² II, 202.—203. bls.), að honum sárnaði mjög víg Odds frænda síns, enn þó einkum það, að hann skyldi vera «kasadr í urð, sem melrakki eða þjófr». Það má því ganga að því vísu, að hann muni hafa látið það vera eitt sitt fyrsta verk, þegar hann settist að stóli, að leita vitna um mál Odds til að fá hann leystan úr banni, svo að hann fengi kirkjuleg. Enn Brands naut skamma stund að Hólum, og mun þá málinu hafa verið frestað. Að minsta kosti fjekkst lausn Odds eigi fyr enn um 1277 á dögum Jóns erkibiskups, og mun þorvarðr Þórarinnsson, bróðir Odds, sem þá var annar mestur höfðingi á Íslandi, hafa gert gangskör að því. Staður sá, sem hjer ræðir um í Árna biskups sögu, virðist því vera fullkomin sönnun fyrir því, að Svarthöfði hafi lifað sár þau, er hann fjekk á þverárfundi, enda eru þau að eins talin «meiðslasár» í þorgilssögu, og þar segir, að Svart-höfði hafi þá beðið gríða og fengið þau, og bendir það til, að sárin hafi eigi verið þanvæn. Samkvæmt þessu ber að leiðrjetta 2. neðanmálsgrein við 466. bls. í þessu bindi (og 2. neðanmálsgr. við 460. bls.). — 467⁸⁶: ritaðar les lítt ritaðar. — 472⁵: á les í. — 490³⁴: 12 les 13.

Bls. 514¹³: Geirríðar les Geirmundar. — 519⁴⁰: fallið burt: þorgils-. — 523²⁰: þorgeirs les þorgils. — 526³²: 161 les 361. — ²²: Hallsson les Pálsson. — 529¹⁰: þorleikssonar les Bollasonar. — 530⁵⁷: Hrafn les Hreinn. — 531⁵⁻⁶: Arngeirs sonar Öndóttis sonar les Arngeirs sonar Spakbóðvars sonar Öndóttis sonar. — 533¹⁵: sonr les sonar. — 534⁶: Dálkr les Guðmundr. — ¹⁹: Guðmundr þorgeirsson les þorgeirr Guðmundsson. — 538³⁵: Árna þorlák les Árna og þorlák. 540¹⁹⁻²⁰: Synir þeirra voru les Synir þeirra Narfa prests Snorrasonar og Valgerðar Ketilsdóttur voru. — 545⁸: þorsteins les Bergþórs. — 556²⁸: þórríðar Sturlu dóttir þjóðrekssonar les þórríðar Þórðar dóttur Sturlu sonar þjóðreks sonar. — 562²⁷: Illugas. les Hermundars. — þorleiks les Bolla. — 563²: Ketilsd. Runólfss. les Runólfsd. Ketilss. — ³⁰: Eyjólfir les Ólafr. — 565⁴¹: Helga les Helgu. — 566⁶: Gils- les Bergs-. 568¹²: þórríðr Sturlud. les þórríðr Þórðard. — ³⁶: þorgeirr Bóðvarss. les þorgils Bóðvarss. — ³⁹: Gunnarr Klængss. les Illhugi Gunnarss.

Bls. 570⁷: Bent les Bernr. — 573⁸: Alfr- les Alf-. — 576³⁰: Audvin les Audoin. — 578³⁰: ás. les ás-. — ³⁰: og les þó. — ³⁰: fyrir; komi —. — 580¹⁴: karlmannsnöfnin les karlmannanöfnin. — 582²⁵: nöfnin í les nöfnin. — 584³⁶: kvennanafnið les kvenmannsnafnið. — 585¹⁻³: (aftan við Bóðólfr falli burt og komi aftan við (Grett. 38) i stað depils. — ⁸: þjóðverjar les þjóðverjar t. d. — 587⁹: ósamsettu les ósam-

setta. — ²¹: Hér hefir gleymzt að minnast á forliðinn *dóm-*. *Dóm-* er stofninn í dómr og dæma, og eru mynduð af honum fáein nöfn, sem virðast helst hafa átt heima í Svíaríki, svo sem *Dómaldi* (Yngl. 18, *Dómald* r Íslb.) og *Dómarr* (Yngl. 19. sbr. *Domarus* o. fl. í DS. III), en ekkert þeirra virðist hafa tíðkapt hér á landi, nema *Dómbíldr*, sem finst á stangli víðsvegar um land, en er sjaldhaft. — 588⁴: einga les enga. — ²⁰: (orðið les (sbr. orðið. — 589²⁸: karlmannsnöfnin les karlmannanöfnin. — ³⁰: gulley les gulls ey. — 590²: eldingin les eldingu. — ^{30,31}: kvenmannanafnið les kvenmannsnafnið. — ³⁷: Hér hefir gleymzt að minnast á viðliðinn *-fljóð*, sem er eitt af heitum kvennai skalúskap (Skm. 77.), og ætlar S. Bugge (B. S. H. 30. bls.) að það sé komið af fe. *-fléd* eða *-flæd*, sem hefir verið mjög tíðkað á Englandi sem viðliðr í kvennanöfnum, svo sem *Æðelfléd*, *Eanfléd* o. fl., en hér á landi finst að eins *Sigrfljóð*, og er svo nefnd kona nokkur í *Jökulsfjörðum* í *Fóstbræðra sögu*; helst það nafn enn við í Ísafjarðarsýslu, en er mjög sjaldhaft annarsstaðar, enda eigi sem viðkunnanlegast, með því að *fljóð* er hvorugkent orð. — 591⁸: eptir (*Jófreyr* komi: þetta nafn kann þó að vera komið af hinu frakkneska *Geoffroy*. — ²⁶: þennan les þrennan. — 597¹⁰: ýmist les sýnist. — 598²⁴: 21. og les 21., — 599³²: að hafi les að svo hafi. — 600²⁶: kingu les kinga. — ²⁸: þótt les þótt. — 601²⁰: — falli burt. — 602 neðanmálsgr.^{3,4}: Hólum les Hólmum. — 603²²: öllum les öldum. — 605¹⁸: að hafi les að hún hafi. — ²⁸: Hafsteinsstaði les Hafsteinsstaðir. — 606 neðanmálsgr.¹: og Fær.) les) og Fær. — 609 neðanmálsgr.¹: virðist les virðist annars eigi. — 613¹: frv., les frv., og. — ⁸: landsnámstíð les landnámstíð. — ¹⁰: Olfhelm les Ælfhelm. — 615¹⁰: sýnist les sýnast. — 616 neðanmálsgr.²: Uppl. les Yngl. — 617²: tíðkast les tíðkast í Svíaríki. — 619¹⁴: öld les öldum. — 620²⁰: Hunfrid les Humfrid. — 622⁰: Ingunn-ár-freyr les Inguna-ár-freyr. — ¹⁰: mun vera sami sem les virðist þannig vera s. s. — 624¹³: Værjagar les Varjagar. — 625²⁰: dóttursonr les dóttursonar. — neðanmálsgr.²: Isarne les Isarue. — 628²¹: Caralus les Caralas. — 630 neðanmálsgr.²: (Pálna-tóka??) eða les Pálna-Tóka?? eða). — 631¹⁸: bjóstinu les brjóstinu. — 632¹⁷: var þá les var þó. — 634³: Óláfr les Óláfr. — ²³: vikið les vikið við. — 639²⁰: fóstrfaðr les fóstrfaðir. — ³⁴: en les er. — 642²⁸: Mundilfara les Mundilföra. — 643¹⁸: fornsögnum les fornsögum. — 645¹⁰⁻¹⁷: Fannlaugsstaðir les Fannlaugarstaðir. — ²⁶: tunga les tungna. — 647¹⁰: Á eftir forföður komi: enda finst í norrænu orðið *ái* = langafi. — ²²: karlsmannsnafninu les karlmannsnafninu. — ³⁴: fp. les fe. — 650¹⁷: magna les magn-. — ²²: bald; les bald., — 654 neðanmálsgr.¹: gamalt les germanskt. — 656¹⁰: Salwo les Saluwo. — 661²⁷: Heuhstán les Heahstán. — 662²⁷: Á undan Sturlaugr komi: Hugsa mætti líka, að Sturla væri dregið af Sturlaugr eins og nokkurskonar gælunafn. — 664⁴: •Reynerus• les •Regnerus•. — 669⁴: Tryggvadóttir les Tryggvadóttur. — 670²⁷: germönskum les öðrum germönskum. — 671²⁸: Á eftir Ítalia komi: , Vali = Volcae.

— 672⁴⁰: Á eftir Walo komi: á gotn. Valja (svo hét einn nafn-
kunnr Vestgotakonungr, er latneskir rithöfundar hafa kallað Vallia).
— 674²: Waldnin les Waldniu. — 676³⁰: Bölviðr les Bótviðr. — 678⁶:
(Willbrod) les (Willbrord). — 679¹: heiti les sem heiti. — 680²: lýs-
ingarorðinu les lýsingarorðinu varr. — ⁵: hlutr les hlut. — 681¹: ein-
hver les einhver hin. — 683²⁷: Wealþeo(w) les Wealhþeo(w). —
684¹⁸: (sbr. Angenþeow les (sbr. Ongenþeow). — 685 neðanmálsgr.⁵:
10. og 11. öld les á 10. og 11. öld. — 687¹⁶: Werp les Wirp. — 688²²:
(n) les (n.). — 692¹⁰: Depillinn á eftir Bp. I. 681) falli burt. —
694⁵: Signý les Signýju. — neðanmálsgr.⁴: , fyrir aftan -fröðr falli
burt. — 695⁸: Friðr (-friðr) les Friðr (-ríðr). — 698¹³: Hyndluljóð les
Hyndluljóð.

Bls. 701⁷: Ritgerðarinnar er áður getið í Landfræðissögu þorv.
Thoroddsens. II. 78.

REGISTR YFIR MANNANÖFN.

Absalon, erkibiskup, 578.
 Aðalbrandr Helgas. Lambkárss.,
 prestr, 527, 528.
 Aðalráðr, Englakonungr, 649.
 Adam, frá Brimum, 611.
 Aðils Ottarss., Uppsalakonungr, 577.
 Aginhard, sagnaritari, 573.
 Agiulf, Langbarðakonungr, 572—
 573.
 Agobard, erkibiskup í Lyon, 582.
 Ágústus, keisari, 607.
 Áki Tókas., 649.
 Albain, Langbarðakonungr, 574,
 576, 627.
 Aldís Böðvarsd. Þórdars., 476, 490
 —491, 496.
 Alexíus Pálss., ábóti, 724.
 Alfarinn Valas. (sterka), 659.
 Álfðís hin barreyska, 573.
 Álfheiðr Eyjólfssd. Jónss., 403.
 — Þorvaldsd. (auðga) Guðmundss.,
 234, 238—239, 543, 565.
 Álfheiðr Þorleifsd. (beiskalda) Þor-
 lákss., 538, 564.
 Álfhildr Hríngsd. Dagss., 617.
 Alfifa, frilla Knúts ríka 574.
 Álftr, úr Dölum, 515, 523, 524, 560,
 562, 660.
 — Snorras., 520.
 Álftrún, jarl, 574.
 Áli hinn frækni, 648.
 — hinn upplenzki, 648.
 — Oddss., auðgi, á Söndum, 550,
 567.
 Alkwin, 620, 684.
 Alrekr, einn Ynglinga, 573.
 Álöf, smbr. Ólöf.

Álöf (Bitru-) Oddad. Þorbjarnars.,
 524, 562.
 — Tryggvad., 669.
 — Vilhjálmssd., fylgikona Hvamm-
 Sturlu, 216, 384, 463, 548,
 566.
 Amerigo Vespucci, 641.
 Ámundi smiðr, í Straumfirði, 714,
 715, 724, 728.
 — Bergss., 418.
 Án bogsveigir, 648.
 Anacletus, 210.
 Andreas, postuli, 247.
 Andrés Aras.. 722.
 — Björnss. Þorleifss., 708, 728.
 — Guðmundss. (ríka) Aras., 715,
 719, 720, 721.
 — Gunnarss. Eyjólfss., 723.
 — Sæmundss. Jónss., 350, 536.
 Angandeo, bróðir Hemings Dana-
 konungs, 684.
 Angantýr, konungr á Reiðgotalandi,
 684.
 — Arngrímss., 684.
 Anna Eyjólfssd., 724, 726.
 Ansgar, erkibiskup, 578.
 Ari Andræss. Guðmundss., 715,
 721, 722.
 — Árnas. Þorvarðars., 215, 555.
 — Einarss. Aras., 517, 561.
 — Guðlaugss., 495.
 — Guðmundss. 86—88, 97—99,
 113, 116—117, 121—122, 131.
 — Illugas. Bergþórss., 557, 568.
 — Ingimundars., 457, 544.
 — Jónss. Aras., lögmaðr, 723.

- Ari Magnúss., í Ögri, 704, 709, 716, 717.
 — Magnúss. Pálss., 513, 560.
 — Máss. Atlas., á Reykjahólum, 515, 517—518, 560, 562.
 — Steinss., 377.
 — Þorgeirss. Hallas., 517.
 — Þorgilss., á Reykjahólum, 515—516, 518, 524, 561, 562.
 — Þorgilss. Gellis., fróði, 212, 307—308, 435, 515, 534, 575, 598, 618.
 Arminius, Cherúskahöfðingi, 607, 624, 657.
 Arna Þorkelds. Gellis., 558.
 Arnaldr Þorvaldss., skáld, 575.
 Arnbjörg Arnórssd. Tumas., 401—402, 416.
 Arnbjörn, prestur Snorra Sturlus., 315.
 — salteyða, 412, 440.
 Arndís Geirmundard. (heljarskinns), 205, 206, 514, 515, 560.
 — Páld. Sölvas., 513, 543, 565.
 Arnfinnr Þjófs., 422—423.
 Arngeir Spak-Böðvarss., 531, 730.
 Arngrímur, ábóti á Þingeyrum, 278, 281, 288, 297—301, 387—388.
 —, berserkr í Bólum, 684.
 Árni Auðunnars., 424.
 — beiskr, 445, 458.
 — Bjarnas., 353.
 — Björnss., á Tjörnesi, 3.
 — Bóthildars., Snorras., 379.
 — Böðvarss., skáld, 19.
 — Einarss., í Auðbrekku, 551, 552, 567.
 — Gíslas. (lögmanns) Þórðars., á Ytra-Hólmi, 705.
 — Grímss., 177.
 — Guðmundss., í Bíldudal, 195.
 — Helgas., biskup í Skálholti, 231, 471, 503.
 — Ketilss. Dagss., 710.
 — Ketilss. Þorsteinss. 538.
 Árni Magnúss., óreiða, 409, 411, 429.
 — Magnúss., prófessor, 9, 28—29, 34, 90, 160, 195, 198, 532.
 — Magnúss. Vigfúss., 727.
 — Pétross. Loptss., 3.
 — Sigurðss. Björnss., 707, 728.
 — Sæbjarnars., sturla, 662.
 — Teitss. Björnss., 705.
 — Þórarinss., biskup, 146.
 — Þórðars., hirðstjóri, 551.
 — Þorlákss., biskup, 470—471, 507, 537, 539, 546, 549.
 — Þorvarðars. Kleppss., prestur, 214, 555.
 Arnleif Jónsd. Húnröðars., 555, 568.
 Arno (Aquila), erkibiskup í Salzburg, 578.
 Arnór Arngeirss., 531.
 — Björnss., kerlingarnef, 516, 530, 534, 563.
 — Eiríkss., 336.
 — Jónss., sýslumaðr, 41.
 — Klængss., 516, 530, 561.
 — Kolbeinss., 231, 357.
 — Tumas., 231, 241, 250—251, 277, 279, 283, 289, 291—292, 358—359, 361, 536, 729.
 — Þóris. Helgas., 542, 565.
 — Þorkelss. (kröflu), 537.
 Arnþór austmaðr., 547.
 Arnþrúðr Fornad., 236, 238—240, 535, 563.
 Áróon Bárðars. (svarta) Atlas., 248, 537.
 — Hjörleifss., 254—272, 288, 302, 303, 417, 488, 496, 513, 522.
 Arv Guðmundsen, sjá Ari Guðmundss.
 Áshjörn, faðir Hjálms fæðr Þorsteins á Breiðabólstað, 557, 558, 568.
 — Arnórss. Arngeirss., 531, 563.
 — Guðmundars., 451—453.
 — Hallss. Hrafss., 531, 563.

Ásbjörn Harðars., auðgi, 528, 562.
— Illugas., 343, 362.
— prúði, 663.

Ásbrandr Þorbrandss. Þorbjarnars.
694.

Ásdís Fúsad., Vigfúsd., 724.
— Sigmundard., 358.

Ásgeir Guðmundars., prestr, 533.

Ásgrímr Bergþórss., 327, 439, 448,
454, 545, 546, 566, 730.

— Gilss., úr Vatnsdal, 531, 542,
545, 565, 566.

— Þórhallss., 557, 568.

— Þorsteinss. Jónss., 345, 352,
487.

— Þorvaldss., auðgi, 238—239,
543, 565.

Áskell hnokan, landnámsmaðr.,
687.

— Ormss. (auðga) Úlfss., 546, 565.
— tjörfi, 668.

Áslaug, drottning Ragnars loð-
brókar, 636, 664.

— Þórisd. Hrafnkelss., 667.

Ásmundur kastanrazi, 490.

— Klemenss., 721.

— (Önundr?) Þórðars. Árnas.,
713, 714, 728.

Ásný, fylgikona Þóris auðga Þor-
steinss., 215.

— Flosað. (norræna), 546, 566.

— Sturlud. Þjóðrekss., 213.

Atli Hjálms., 425, 444, 451.

— Úlfss. rauði, 515.

— Valas. (sterka), 659.

Attila, Húnakonungur, 575.

Audoin, faðir Alboins Langbarða-
konungs, 576, 730.

Auðr, sjá Unnr.

Auðunn Ásgeirss., 541, 564.

— Brynjólfss. Sigurðss., 723.

— hestakorn, jarl, 619.

— Jónss. Salómonss., prestr á
Hesti, 714.

— kollr, 332, 333.

Auðunn Salómonss., hyrna (ríki),
709, 710, 711, 728.

— Tómass., 345, 364.

— Valas. (sterka), stoti, 659.

— Þórðars, í Brautarholti, 514,
560.

Bang, jústizráð. 104.

Barma-Jón, 715.

Bárðr Atlas., svartí, 248, 519, 526,
537.

— garðabrjótr, 420.

— Snorras. Bárðars., 519, 523, 561.

— Snorras. Narfas., 378—379,
505—506, 540.

— Þorkelss., Sanda-Bárðr, 449.

— Þorsteinss., trébót, 420.

Barna-Elín, 17.

Bech, ráðherra, 104.

Beda, prestr, 629.

Benedikt Jónss., í Bjarnanesi, 14.

— Jónss., Gröndal, assessor, 154.

— Sveinbjarnars., Gröndal, 198.

— Sveinss. Úlfss., 691.

— Þorsteinss., lögmadr, 9, 10.

Bera Ormsd. Kodranss., 553, 567.

Bergr Ámundas., 478, 485, 487—
488, 490.

— Jónss., á Breiðabólstað í Stein-
grímsfirði, 216, 301.

Bergþór, í Héraðsdal, 490.

— Einarss. (auðmauns), 545, 566.

— Jónss. Brandss., 544, 545, 565,
566.

— Kollss., 512, 554, 560, 567.

— Máss. Húnröðars., 540, 558,
559, 564, 568.

— Þórðars. Ívarss., 556, 568.

Bergþóra Ólafsd. (pá) Hóskuldss.,
515, 560.

Bersi Tumas., á Móbergi, 375.

— Vermundars., 375.

— Vermundars., auðgi, 307, 552.

Bessi Guðmundss., sýslumaðr, 726,
727.

Birgir, jarl af Svíþjóð, 498—499, 580.

Birningr Steinarss., 392.

Bitru-Oddi, sjá Oddi Þorhjárnars.

Bjarnharðr (-varðr), biskup, 674.

Bjarnhæðinn Sigurðss., prestr, 533.

Bjarni Aras. Árnas., Lundar-Bjarni, 215, 555.

— Bjarnas. Flosas., prestr, 543, 546, 565, 566.

— Björnss. Jónss., 705, 723.

— Brodd-Helgas., 667.

— Flosas. Bjarnas., 547, 566.

— Flosas. Valla-Brandss., 546, 566.

— Halldórss., sýslumaðr, 17—20, 41, 57, 58, 71, 130, 160, 174.

— Kolbeinss., biskup í Orkneyjum, 248.

— Konalss., prestr, 534.

— Mósess., 555.

— Oddss., á Skarði, 706, 709, 710.

— Pálss., landlæknir, 35, 42, 154, 161, 167, 168—169, 170.

— Pétross. Pálss., 723.

— Salómonss., Magnúss., 711, 728.

— Snorras. Narfas., 540.

— Starras., prestr, 363.

— Thorsteinss., amtmaðr, 197, 198.

Björn, sjá Mála-Björn.

—, undan Gnúpi, 552.

— Arngeirss., Híðælakappi, 537.

— Breiðvikingakappi, 677.

— buna, 677.

— Dufguss., drumbr, 437, 440, 447, 449, 457—459, 462, 522, 549, 567.

— Dufguss., kægill, 437, 440, 446—453, 461—462, 549, 550, 567.

— Einarss. Eiríkss., Jórsalafari, 551, 711, 712.

— Gilss. Einarss., ábóti, 534.

— Gilss. Einarss., biskup, 534.

Björn Guðnas., í Ögri, 716.

— Jónss. Aras., prófastr, 704, 705, 723.

— Jónss., á Skarðsá, 197, 198, 711, 717, 723.

— Magnúss., á Laxamýri, 3.

— Magnúss., í Bólstaðarhlíð, 704, 705, 716.

— Magnúss., Ólsen, dr., skóla-meistari, 556, 557.

— Markúss., lögmadr, 21.

— Ólafss., 319.

— Ólafss. (stiptamtmanns), Stephensen, 152.

— Skúlas. (landfógeta) Magnúss., 159.

— Sturlus. (í Hvammi) Þórðars., 418.

— Svarthöfðas., 466, 550, 551, 567.

— Sæmundss. Jónss., 357, 370, 729.

— Sæmundss. Þorsteinss., 703, 728.

— Thorlacius, prófastr, 14.

— Þorleifss., á Reykhólum, 708, 716.

— Þorleifss., biskup, 20.

— Þorleifss., ríki, hirðstjóri, 551, 703, 710, 711, 712, 715, 716, 717, 718.

— Þorsteinss. (rangláts) Einarss., 538, 564.

— Þorvaldss. Gizurars., 276, 306, 316, 323, 358—359, 496.

Blót-Sveinn, Svíakonungr, 642, 664, 692.

Boge, í Værend í Svíþjóð, 582.

Bogi Benediktss., á Staðarfelli, 551, 552.

— Benediktss., í Hrappsey, 582.

— Thorarensen, á Staðarfelli, 99.

Bojorix, Kimbrakonungr, 654.

Bolli Bollas., 427—428, 529, 562, 730.

Bolli Þorleikss., 428.
 Bornemann, generalauditor, 115.
 Bóthildr, drottning Eiríks góða
 Danakonungs, 588.
 — Hákonard. (jarls) Eiríkss., 583.
 Bragi gamli, 610, 667.
 Brandr Arnþrúðars., Eyjólfss., 236
 — 243, 535, 536, 563.
 — Áskelss. Ormss., sjá Valla-
 Brandr.
 — Bergþórss., á Reykjahólum,
 543, 565.
 — Einarss. (auðmanns), 545, 566.
 — Eiríkss. Einarss., 543, 565.
 — Gellis., 534.
 — Gíslas. Eyjólfss. 516, 519, 561.
 — Hallss., 709.
 — Jónss., ábóti og síðar biskup,
 314, 315, 334, 357, 361, 368,
 383, 470—472, 481, 483, 486,
 492, 500, 507, 730.
 — Jónss., á Reykjahólum, 216.
 — Jónss., á Stað, 557, 558.
 — Jónss. Brandss., 422, 544, 566.
 — Jónss., lögmaðr, 726.
 — Kolbeinss. (kaldaljóss) Arnórss.,
 329—330, 333—334, 339, 343,
 351, 352, 357—358, 359, 361
 — 365, 373—377, 380—381,
 409, 455, 460, 545, 550.
 — Magnúss. Pálss., 513, 560.
 — Pálss. Sölvas., prestur, 513, 560.
 — Sæmundss., biskup, 197, 198,
 199, 202, 221, 223, 240, 241,
 307, 388, 390—391, 473, 535.
 — Úlfhæðinss. Gunnarss., prestur,
 530, 532, 533, 534, 563.
 — Vermundars., hinn örvi, 346,
 513.
 — Þorbjarnars., 529.
 — Þórhallss., að Fellsenda, 544,
 565.
 — Þorkelss., prestur, 533—534.
 Braut-Önundr, konungr, 648.

Brennu-Flosi, sjá Flosi Þórðars.
 (Freysgoða).
 Brim, sjá Eggert Ólafss., Brim.
 Brodd-Helgi, 667.
 Broddi Björnss., 451.
 — Þorleifss., 362, 371, 377, 380,
 460.
 Brú(n)maun Tumas., 716.
 Brynjólftr, sonr Ingibjargar Mar-
 kúsd., 727.
 — Jónss. (stáls), 488.
 — Sigurðss., 723.
 — Sigurðss., sýslumaðr, 41, 71,
 83, 96, 160.
 — Sveinss., biskup, 723.
 Budtz, kaupmaðr, 58, 182.
 Bugge, Sophus, 580, 593, 627, 684,
 699, 700, 731.
 Búi digri, Jónsvíkingr, 584.
 Bððvar Ásbjarnars., 534.
 — Barkars., 544.
 — Oddas., frá Hvoli, 379.
 — Þórðars. Bððvarss., í Bæ, 443,
 554, 567.
 — Þórðars. Skúlas., í Görðum,
 219, 220, 223, 392, 513, 554,
 555, 560, 567, 568.
 — Þórðars. Sturlus. Staðar-Bððvar,
 260, 265, 273—274, 396—397,
 402—405, 407—408, 414, 419,
 477, 486, 495, 549.
 — Þorgrímss., prestur, 558.
 Bðrkr, Biskups-Bðrkr, 371.
 — Grímss., af Baugstððum, 547.
 — Ormss., í Þingnesi, 449.
 — Þormóðss., 514, 560.

Carlus Ólafss. (hvíta), 628.
 Chariovalda, höfðingi við Rín, 607.
 Christjansen, kaupmaðr, 95, 106.
 Clemens, páfi, 210.
 Cletus, sjá Anacletus.
 Craigie, W. A., 686.

Cæcilia Blót-Sveinsd. (Sviakonungs),
692.
Cæsar, 654.

Daae, L., 707.

Daði Bárðars., skáld, 585.
— Bjarnas. Oddss., 709, 716.
— Guðmundars., í Snóksdal, 585,
715, 716.
— Illugas., 535.
— Starkaðars., 585.

Dagr Ívarss., 710.

Dagstygg. Jónss., 472.

Dálkr Þorgilss., 517.

— Þorsteinss. Eyjólfss., 541, 564.

Dalla Þorvaldsd. Ásgeirss., 528.

Dan, 586.

— , Danakonungr, 585,

Dannenberg, vefari, 40, 41, 42, 44,
47, 55.

Davíð Scheving, sýslumaðr, 41.

Dir (Dýri), höfðingi, 587.

Dreese, Kristjan, landfógeti, 23—24,
Drífa Snæsd., 645.

Drumb-Björn, sjá Björn Dufguss.

Dufgúss auðgi, í Dufgúsdal, 548.

— Þorleifss. (skeifu), 331, 450,
463—464, 520, 523, 547, 548,
549, 551, 566, 567.

Eadgyde Guðinad. (jarls), 604.

Eggers, barúnn, 136.

Eggert Björnss., ríki, sýslumaðr,
716.

— Hanness., í Snóksdal, 705, 716.

— Hanness., lögmadr, 609, 705,
706, 722, 723.

— Ólafss., varalögmaðr, 35, 161,
170, 179—180.

— Ólafss., Brím, prest, 197, 205,
206, 282, 285, 331, 336, 358,
369, 405, 454, 458, 470, 478.

Egill Auðunnars. Ásgeirss., 541,
564.

— Hríflus. Þorsteinss., 553, 567.

Egill Skallagrímss., 553, 567, 643.

— Skúlas. Þorsteinss., 553, 567,
710.

— Sölmundars., í Reykjaholti,
483, 485.

Eiða-Páll, 612.

Eilífr Valla-Brandss, Áskelss., 546,
566.

Einar Aras. (á Reykjahólum) Þor-
gilss., 516, 517, 561.

— auðmaðr, (Auðunnars.), úr
Vík, 545, 566.

— Bergþórss., 546, 566.

— Bjarnas. Bjarnas., bráðr, 546,
547, 566.

— Eiríkss., 551.

— Eiríkss. Jónss., 709, 710.

— Eyjólfss., Þveræingr, 541.

— Flosas. Bjarnas., 547, 566.

— fóstri, 712.

— Gilss., 301.

— Grímss., úr Kallaðarnesi, 547,
566.

— Guðmundss. (dýra) Þorvalds.,
543, 565.

— Halldórss., 485, 486, 490.

— Hallss., á Giljá, 445.

— Hallss., á Möðruvöllum, 239—
240.

— Helgas. Eiríkss., 544, 565.

— Illugas., prest, 349.

— Ingibjargars., 218, 219, 222.

— Magnúss., sýslumaðr, 18.

— Magnúss. Einarss., 23.

— Marteinss. (biskups) Einarss.,
716.

— Ólafss. Þorsteinss., 532.

— ósiðr, 327.

— skálphæna, 373, 412.

— skemmingr, 255, 258, 268, 283
— 284.

— Skúlas., prest, að Garði í
Kelduhverfi, 3—6.

— Skúlas. Egilss., skáld, prest,
533, 554, 567.

Einar Snorras., 263.

— Teitss. Eiríkss., 715, 716.

— Þórarinnss., í Bólstaðarhlíð, 716.

— Þórðars., prestur, 122.

— Þorgilss. Oddas., 217—219, 305, 306, 309, 392, 438, 515, 516, 519, 520, 524, 526, 529, 553, 559, 561, 730.

— Þorvaldss. Gizurars., 276, 323, 360, 547.

— Þorvaldss. (Vatnsfirðings) Snorrass., 489, 462.

— Ögmundss., 517, 561.

Eiríkr af Pommern, konungur, 709.

— Birkibeinn, 262.

— blóðöx, konungur, 601.

— Einarss. Guðmundss., 543, 565.

— Eymundars.. Sviakonungur, 588, 648.

— góði, Danakonungur, 583, 640.

— Guðmundss. Andræss., 715.

— Hákonars.. jarl, 553.

— helgi, Sviakonungur, 692.

— Jónss. Þórðars., 709.

— Magnúss.. ríki, á Mððruvöllum, 543, 565.

Eldjárn Arnórss. (kerlingarnefs) Björnss., 530, 563.

Elfráðr ríki, Englakonungur, 611.

Elín Jónsd. Sturlus., 706.

Engilbrechtson, sjá Óli Engilbrechtson.

Erlendr, í Svínaskógi, 548.

— Ólafss., sterki, lögmaðr, 554, 566, 567.

Erlingr Skjálgs., á Sóla, 631.

— Vðkunss., 513.

Erpr, prestur, 237.

Espólin, sjá Jón Jónss., Espólin.

Eusebius, 210.

Eyjólftr, síðari maðr Arnpráðar Fornad., 240, 535, 563.

— Ásgrimss., 522.

— Brandss., prestur á Völlum, síðar ábóti á Þverá, 240—243, 343, 535, 536, 563.

Eyjólftr Egilss. Auðunnars., 541, 564.

— Einarss., í Stóradal, 723.

— Eyjólfss., 451.

— forni, 229.

— Gíslas, mókollr, 724, 725.

— Guðmundss. (gazimanns) Þorsteinss., 531, 542, 543, 545, 563, 564, 565.

— Guðmundss.. halti, 239, 540, 541, 542, 559, 564, 568.

— Gunnarss., lassari, 722.

— Hallss. Hrafnss., prestur, 232—234, 531, 532, 540—541, 545, 559, 563.

— Jónss., 403.

— Jónss. Húnrðars.. 568.

— Jónss., prestur á Völlum í Svarfaðardal, 196.

— Kárss., 254, 256, 259, 264, 269, 432, 496, 555, 568.

— Magnúss., mókollr, Haga-Eyjólftr, 724, 725.

— Ófeigss., 555.

— Sæmundss., prestur, 533.

— Valla-Brandss. sjá Eyjólftr Brandss.

— Þórðars. Jónss., 556.

— Þorkelss. (auðga) Þórðars., 516, 519, 561.

— Þorsteinss., ofsi, 340—346, 354, 356, 371, 456—457, 459—460, 475—476, 481—482, 485—486, 489, 500, 545, 550.

Eymundr gamli, Sviakonungur, 586, 622, 648.

Eyrar-Snorri, sjá Snorri Pálss. Hallss.

Eyrný Kálfsd. Snorras., 490.

Eysteinn, erkebiskup í Niðarósi, 683.

— digri, í Geirlandi, 524, 562.

— glumra, 625.

— hvíti, stýrimaðr, 338.

Eyvindr (Önundur) Hrólfss. Helgas., 648.

— sörkvir, landnámsmaðr, 666.

— Þórarinnss., 462.

Fagradals-Ólafr, sjá Ólafr Ólafss.
 Fastrade, kona Karls mikla, 590.
 Filippus, sveinn Hrafnis lögmanns
 Brandss., 717, 723.
 — Sæmundss. Jónss., 350, 357,
 366—367, 371, 547, 566, 636.
 Finnbjörn Helgas., 312, 335, 336,
 346, 500.
 Finnbogi Jónss., lögmaðr, 726,
 727.
 Finni Þorgeirss. (Ljósvefningagoða),
 634.
 Finnur Hallss., lögsögumaðr, 208,
 533, 541, 564.
 — Jónss., biskup, 198, 199, 278,
 532, 706.
 — Jónss., dr., prófessor, 568, 574,
 577, 597, 601, 602, 606, 610,
 627, 685, 691.
 — Jónss., í Flatey, 716.
 — Magnúss., prófessor, 181, 198,
 199, 200, 201, 224, 244, 504.
 Finsen, sjá Vilhjálmr Finsen.
 Fjeldsted, sjá Þorkell Fjeldsted.
 Flosi Bjarnas. Bjarnas., prestur,
 547, 549, 566.
 — Björnss., prestur, 317.
 — norræni, 546, 566.
 — Valla-Brandss. Áskelss., 546,
 566.
 — Þórðars. (Freysgoða), 585.
 Fontenay, vara-ádmiráll, 44.
 Forni Sökkólfss., 238—240, 535,
 543, 563, 565.
 Fortunatus, sjá Venantius Fortu-
 natus.
 Franz Illugas., 97.
 Friðgerðr Hyrningsd., 515, 560.
 Friðrik II., Danakonungr, 706.
 Friðþjófr Þorsteinss., frækni, 611,
 624.
 Frisch, jústizráð, 136.
 Fróði V., Danakonungr, 628.
 Fúsi Brú(n)mannss., 716.
 — Jónss., sjá Vigfús Jónss.

Fönn Snæsd., 645.
 Förstemann, E., dr., 569.
 Galdra-Þorkell, sjá Þorkell Guð-
 bjartss.
 Garðar Svafarss., 663.
 Gautr, af Meli, 496.
 — Gautrekss., 514, 560.
 Geir, sjá Vè-Geir.
 — Ásgeirss., goði, 693.
 — Þorvaldss., auðgi, 543, 565.
 Geirmundr heljarskinn, 205—206,
 514, 515, 560, 717, 730.
 — Herjólfss., 719.
 Geirný, þorgilsd., 540, 564.
 Geirríðr Geirmundard. (heljar-
 skinns), 514, 560.
 Gelarich Gensoss., 693.
 Gelimer Gelarichss., 693.
 Gellir Bölværkss., lögsögumaðr, 597.
 — Þorkelss. Eyjólfss., 515, 534,
 561, 597.
 Genserich, Vandalakonungr, 595.
 — Gundegiselss., 693.
 Genso Hunerichss., 693.
 Gert Molen, 724.
 Gestr Álfgerðars., 537, 563.
 Giese, forstöðumaðr, 109.
 Gilli, jarl í Suðureyjum, 644.
 — , þráll Þorsteins Síðu-Hallss.,
 687.
 Gils Einarss., 534.
 — skeiðarnef, 598.
 — Snorras, 513, 514, 560.
 — Þormóðss., 218—219, 555, 568.
 Gísla, systir Hinriks keisara II., 597.
 — Karlsd. (einfalda), 597.
 — Lotharsd. (II., í Lothringen),
 597.
 Gísli, bóndi á Lokinhömrum, 717.
 — Brynjúlfss., dr., prestur, 197.
 — Brynjúlfss., háskólakennari,
 693, 650, 675.
 — Eyjólfss. (mókolls) Gíslas., 724,

Gísl Eyjólfss. Þorkelss., 516, 519, 561.

— Guðbrandss., prestir í Hvammi, 724.

— Hákonars., lögmaðr, 724, 727.

— Jónss., biskup, 708, 724.

— Konráðss., sagnabulr, 584.

— Magnúss., biskup, 6.

— Markúss., af Rauðasandi, 333, 439, 446, 447.

— Súrss., 260.

— Þórðars., lögmaðr, 649, 705, 724.

Gissur, sjá Gizur.

Gizur, af Valdresi, 598.

—, Gautakonungr, 598.

— Björnss. Svarthöfðas., galli, 466, 550, 551, 552, 567.

— Einarss., biskup, 701.

— Grýtingaliði, 598.

— Hallss. Teitss., lögsögumaðr, 234, 238—239, 305, 306, 543, 565.

— hvíti, 307, 310, 598.

— Höskuldss. Fornas., 535, 563.

— Ísleifss., biskup, 308, 310, 528, 541, 564, 598.

— Kjallakss., glæði, 598.

— Þorvaldss., jarl, 238—239, 273—274, 276, 310—341, 346—362, 365, 370, 372—373, 376, 381—382, 404, 406, 408, 410—412, 423, 429, 436, 444, 445, 449, 458—459, 462, 464—466, 474, 480, 494—495, 499, 506, 508, 521, 522, 526, 536, 547, 549, 550, 557, 558, 568.

Gjúki (Slagfiðr), 664.

— Ívaldss., 621.

Gormr barnlaus, Danakonungr, 631.

— Eiríkss., (blóðaxar), 601.

— gamli (ríki), Danakonungr, 601, 631.

— Knútss. (fundna), 631.

Gottorp, sjá Jóhann Gottorp.

Gottrúp, sjá Lauritz Gottrúp.

Gottskálkr Nikuláss., biskup, 705.

Göppormr Eiríkss. (blóðaxar), 601.

Gram, J., prófessor, 9, 10, 11, 12.

Gregorius, Dagss., 605.

Grettir Ásmundars., sterki, 515, 596.

Gríma Hallkelsd., 515, 561.

Grímr, hinn háleyski, 512, 560.

—, í Snóksdal, 426.

— Ásólffs., 541.

— Eldjárns., 544.

— Fornas., prestir, 237, 535, 563.

— Guðmundss., 379.

— Hjaltas., 229.

— Ingjaldss., 547, 566.

— Thomsen, dr., 182.

— Þorgilss., 398.

Gróa Álfisd., kona Gizurar jarls Þorvaldss., 318—319, 324, 335, 337, 372, 458.

— Slættu-Björnsd., 603.

— Gizurard. (biskups) Ísleifss., 541, 564.

— Þorsteinsd. (rauðs, Skotakonungs), 603.

Gruach Kennethsd. (IV., Skotakonungs), 603.

Grundar-Helga, sjá Helga Þórðard. Kolbeinss.

— Ketill, sjá Ketill Þorsteinss. (rangláts) Einarss.

Gröndal, sjá Benedikt Jónss. og Benedikt Sveinbjarnars., Gröndal.

Guðbjartir flóki, 704.

Guðbjörg, kona Gufu-Halls, 548.

— Álfisd., 392.

Guðbrandr Bjarnas., 724.

— Vigfúss., dr., 195, 196, 197, 198, 200, 201—205, 207, 209, 224—230, 238, 244—246, 249, 251, 255, 256, 265, 266, 270, 273, 277, 290, 282, 283, 285, 286, 293, 301, 304, 340, 343, 351, 366—369, 379, 385, 387, 391, 394, 422, 430—433

- 436, 449, 472—473, 475, 489
—494, 498—499, 503—505,
512, 556, 598, 657, 660, 699,
702.
- Guðbrandr Þorlákss., biskup, 3.
— Þorvarðss. Kleppss., 215.
- Guðlaug Eyjólfssd. Guðmundss., 200,
531, 539, 542, 543, 559, 563,
564, 565.
— Jónsd, Þorbjarnars., 707, 708,
709, 714, 715, 728.
- Guðlaugr Þórðars. Auðunnars., 550.
- Guðleif Ásgrimsd., á Skinnastöðum,
545, 565.
- Guðleifr Aras. Máss., 515, 561.
- Guðmundr, frá Hrafnagili, 457.
— Andræss. Guðmundss., 707, 714,
715, 721, 722.
— Aras., góði, biskup, 200, 216,
224—232, 239—242, 246, 250,
252, 254, 255, 257, 259, 260
—261, 262, 268, 272—303,
306, 321, 343, 358, 378, 386
—390, 397, 402—403, 415, 417,
420—421, 506, 513, 517, 518,
525, 527, 528, 530, 531, 535,
536, 544, 545, 557.
— Aras., ríki, 715, 720.
— Ásbjarnars., 373, 502.
— Bergþórss. Máss., 540, 558,
559, 564, 568.
— Brandss., prestir, í Hjarðar-
holti, 516, 519, 561.
— Böðvarss. Þórðars., 350, 475,
492, 495.
— Dálkss., prestir, 534, 541, 543,
564, 730.
— Eyjólfss., á Helgastöðum, 232.
— Eyjólfss., ríki, 239, 540, 542,
564, 658.
— Eyjólfss. (halta) Guðmundss.,
542, 565.
— Galtas., 249.
— Galtnesingr, 487.
— Guðmundss. Eyjólfss., 542, 565.
- Guðmundr Hákonars. Þormóðss.,
711, 713, 714, 728.
— Ketilss., sýslumaðr, 165.
— Oddas. Grímss., 541.
— Oddss., skáld, 258.
— Ólafss., 464—465.
— Ólafss., prestir, 521, 522.
— Ormss. Jónss., 469—470, 472.
— Runólfss., sýslumaðr, 63, 101,
106, 116, 119, 123.
— Salémonss., á Laxfossi, 714.
— Sigurðss., sýslumaðr, 18, 41.
— Þórðars., í Þingnesi, 724.
— Þórðars., undir Felli, 520, 521,
522, 523, 561.
— Þórðars. Árnas., 713, 728.
— Þorgeirss., lögsögumaðr, 534,
543, 565.
— Þorlákss., 552, 567.
— Þorlákss., magister, 270.
— Þorsteinss., gazimaðr (gási),
531, 541, 542, 563, 565.
— Þorvaldss., dýri, 232—243, 279,
390, 513, 536, 538, 542, 543,
565.
— Þorvaldss., Gizurars., 276, 323.
- Guðni Sigurðss., sýslumaðr, 19, 24.
- Guðný Böðvarsd. Þórðars., 209, 212,
213—214, 216—217, 221, 224,
392, 413, 418—419, 421, 513,
554, 567.
— Gjúkad. Ívaldss., 621.
— Grímssd., 706.
— Halþórssd. Þorgeirss., 537, 563.
— Hákonard. Gizurars., 551, 552,
567.
— Jónsd. Hákonars., 552, 567.
— Sturlud. Sighvatss., 525, 562.
— Sturlud. (lögmanns) Þórðars.,
494.
- Guðríðr Narfad. Snorrass., 521, 522.
— Þorsteinsd. Finnbogass., 726.
— Þorvarðard. Loptss., 617.
- Guðrún Árnad. Magnúss., 727.

Guðrún Bjarnad. Bjarnas., 543, 546, 565, 566.
 — Bjarnad. Bjarnas., önnur, 546, 566.
 — Brandsd. Bergþórss., 543, 565.
 — Böðvarsd. Þórðars., 554, 567.
 — Einarsd. Aras., 517, 561.
 — Einarsd. Marteínss., 716.
 — Einarsd. Snorras., 716.
 — Gjúkad., 663, 667.
 — Gunnarsd. frilla Þorgíls skarða Böðvarss., 557, 563.
 — Hreinsd. Hermundars., 530, 563.
 — Jónsd. 714, 715, 728.
 — Kolbeinsd. Flosas., 546, 566.
 — Kristínard., Gíslad., 724.
 — Ljótsd. Hallss., 515, 516, 561.
 — Magnúsd. 15, 17.
 — Narfad. (áhöta) Ívarss., 707, 715, 728.
 — Ólafsd., í Snóksdal, 705, 706.
 — Ólafsd. (í Æðey), 711, 712, 728.
 — Ólafsd. Þorsteínss., 531.
 — Ósvífsd., 428.
 — Sámssd. Símonars. 526, 562.
 — Sigmundard., 529, 562.
 — Skúlad. (landfógeta) Magnúss., eldri, 159, 162, 163.
 — Skúlad. (landfógeta) Magnúss., yngri, 163.
 — Snorrad. Halldórss., 528, 562.
 — Svartsd. (skálds) Þórðars., 713, 714, 728.
 — Sveinbjarnard., 249, 526.
 — Þórðard. Oddleifss., 518, 519, 561.
 — Þórisd. Skeggbroddas., 546, 566.
 — Þorleifsd. Björnss., 708.
 — Þorleifsd. Pálss., 716.
 — Þorsteinsd. (rangláts) Einarss., 546, 566.
 Guðríðr Ingimundard. (af Rogalandi), 617.
 Guðröðr, herkonungr á Frislandi, 597.

Guðröðr Hálfðanars. (hvítbeins), 693.
 Guðþormr Ragas., í Laugardal, 601.
 Gufu-Hallr, sjá Hallr Þórðars.
 Gundamund Genoss., 693.
 Gundegisel, 693.
 Gunderich Gundegiselss., 693.
 Gunnar, á Hvanneyri, 709.
 — Eyjólfss. (lassara) Gunnarss., 722.
 — Hámundars., á Hlíðarenda, 615, 628.
 — Hlífarss., 659.
 — Klængss., 557, 558, 568.
 — Pálss., skólameistari, 22.
 — Úlfhæðinnss. Gunnarss., lögsögumaðr, 530, 532, 563.
 — Þorgrímss., spaki, lögsögumaðr, 530, 532, 559, 563.
 — Þorvarðars. Kleppss., 215.
 Gunnhildr, systir Sveins tjúguskeggs, 649.
 — konungamóðir, 601.
 — Ormsd. Koðranss., 528, 562.
 — Sveinsd. Úlfss., 638.
 — Vermundard. Kolbeinss., 710.
 Gunnlaugr Hallfríðars., prestur, 480, 483.
 — Illugas., ormstunga, 528, 562, 663, 687.
 — Steinþórss., 515.
 Gunnröðr Haraldss. (hárfagra), 599.
 Gunnsteinn Hallss. Gunnsteinss., 438, 524, 525, 562.
 — Þórisss., 524, 562.
 Gustaf Adolf, Sviakonungr, 595.
 Guttormr, erkibiskup, 294, 308—309.
 — Finnólfss., prestur, 602.
 — Jónss. Eyjólfss., 532, 563.
 — Kálfss. Guttormss., 373.
 — kórtr, 459, 479.
 — Sigfúss., prestur á Hólmum, 602.
 — Þórðars. Sturlus., 479.
 Gvendr Gíslas., 717.

Gyða, drottning Ólafs Tryggvas., 604.

- , systir Úlfs jarls, 604.
- Eiríksd. (af Hörðalandi), 604.
- Haraldsd. Guðinas., 640.
- Sveinsd. (tjúguskeggs), 604.
- Þorgíld. (sprakaleggs), 659.
- Önundard. (Sviakonungs), 604.

Gyriðr Dagsd., 605.

- Þorvaldsd. Þorgeirss., 605.

Göngu-Hrólf, úr Normandi, 597, 614.

Haflíði Máss., 207—213, 517, 541, 556, 557, 558, 568.

- Þorvalds., ábóti, 537.

Hafr, bróðir Einars skemmings, 273.

- Björnss., 451.

- Brandss., 227.

Haþþór Þorgeirss. Þórhaddss., 537, 563.

Haþþórir Snorras., 261, 262.

Haga-Eyjólfr, sjá Eyjólfr Magnúss.

Hailt Guttormss., á þótni á Upplöndum, 613.

Hákon, bróðir Hemings Danakonungs, 610.

- Árnas., 724.

- Bótólfss., 443.

- Eiríkss., jarl, 583.

- galinn, 454.

- Gizurars. (galla) Björnss., 466, 551, 552, 567.

- Hákonars., Noregskonungr, 263, 294, 308—309, 311, 312, 313, 315, 334, 346, 348, 350—352, 366, 370, 423, 430—431, 436, 456, 461, 495—496.

- Hlaðajarl, 664, 665, 667.

- Magnúss., Noregskonungr, 550—551.

- Þórdars., 236, 237.

- Þormóðss. Salómonss., 711, 713, 728.

Hálfðan, Danakonungr, 586.

- Einarss., meistari, 198.

- gamli, konungr, 586, 685.

- hvítheinn, Upplendingakonungr, 586.

- svartí, 586.

- Sæmundss. Jónss., 449, 586.

- Sölvas., gulltönn, 586, 655.

- Þórarinnss., prestur, 716.

Hálfr Hjörleifss., konungr, 614.

Halla Björnssd., 549, 566.

- Flosad. Bjarnas., 547, 566.

- Jörundard. Gunnarss., 546, 566.

- Pálsd. (biskups) Jónss., 564.

- Steinólfssd., 519, 561.

- Þórdard. Sturlus., 249, 252.

Hallbera Arad. (á Reykjahólum) Þorgilss., 516, 517, 524, 561, 562.

- Einarssd. Aras., 517, 561.

- Snorrad. Magnúss., 512, 524, 525, 562.

- Snorrad. Sturlus., 316, 396.

- Þorgilssd. Oddas., 524, 562.

Halldís Bergþórsd. Máss., 541, 564.

- Þórdard. Narfas., 525.

Halldór, eldri, á Fróðá, 716.

- Árnas., 263.

- Bjarnas. Vídalín, 58—61.

- Brandss. (örva) Vermundars., 513.

- Brynjólfss., biskup, 19, 22.

- Egilss., 553, 554, 567.

- Eiríkss., prentari, 22.

- Helgas., á Skinnastöðum, 545, 565.

- Illugas., 512, 560.

- Jakobss., sýslumaðr, 146.

- Jónss., bóndi á Kvennabrekku, 425—428.

- Jónss. Halldórss., 716.

- Loptss., prestur, 552.

- Oddss., 418.

- Ólafss. (pá) Höskuldss., 428.

- Ragnheiðars., 247—249.

Halldór Snorras. (goða) Þorgrímss., 528, 562.
 — Þórðars., geitungr, 407.
 — Þóris. Steingrímss., 528, 562.
 Halldóra Arnórsd. (kerlingarnefs) Björnss., 516, 580.
 — Arnórsd. Kolbeinss., 357—358.
 — Hrafnssd. Úlfhèðinss., 529, 530, 562.
 — Húnröðard., 559.
 — Jónsd. Sigmundss., 383.
 — Kolbeinssd., 552, 567.
 — Magnúsd., 526.
 — Markúsd. Gíslas., 535, 563.
 — Ormsd. (ánauðga) Herjólfss., 546, 566.
 — Skúlad. (landfógeta) Magnúss., 167.
 — Tumad. Arnórs., 281, 321, 421, 442.
 — Þorgílsd. Gunnsteinss., 527, 548, 566.
 — Þorvaldsd. Gizurars., 276, 310, 323, 506, 539, 540, 564.
 Hallfríðr Þorgílsd., 513, 560.
 Hallgerðr Kleppjárnssd., 512, 560.
 — Narfad., 519, 520, 528, 561.
 — Runólfssd. Dálks., 219—220, 231, 529, 541, 564.
 Hallgrímur Bachmann, fjórðungs-læknir, 167.
 — Jónss. Magnúss., prestur, 167.
 Hallkatla Einarsd. Grímss., 547, 566.
 Hallkell Hrosskelss., 528, 562.
 — Magnúss., ábóti, 521—522, 527.
 Hallr, af Síðu, 540.
 —, úr Tjaldanesi, 398—399.
 — Aras., 418.
 — Eldjárnss., 530, 563.
 — Finnss. Hallss., í Hofteigi, 541, 542, 564.
 — Gizurars. Hallss., ábóti, 526.
 — Gizurars. (jarls) Þorvaldss., 332, 347, 371.

Hallr Gunnsteinss. Hallss., 525, 526, 528, 562.
 — Gunnsteinss. Þóris., 524, 525, 562.
 — Hrafnss. Úlfhèðinss., ábóti, 530, 531, 542, 559, 563, 565.
 — Jónss., á Möðruvöllum, 376, 409.
 — Kleppjárnss., 250—251, 253, 273, 275, 278, 284, 291, 306, 543, 565.
 — Pálss. Hallss., 526, 562.
 — Styrmiss. Þorgeirss., 528.
 — Teitss. Ísleifss., 306, 308, 533.
 — Þjóðólfss., 219.
 — Þórarinss., mildi, í Haukadal, 307—308.
 — Þórðars. (gufu), Gufu-Hallr, 548, 566.
 — Þorsteinss., í Glaumbæ, 341, 375.
 Hallsteinn Steinkelss., konungr, 622.
 Hallvarðr gullskór, 352, 492, 494, 525.
 — Jóseps., 452.
 Hallveig Oddad., 513, 514, 560.
 — Ormsd. Jónss., 415, 469.
 Hallvör Þórhallsd. Ketilss., 514, 560.
 Hamdir Jónakr., 667, 683.
 Hammeleff, jústizráð, 136.
 Hamraenda-Jón, ráðsmaður á Hólum, 7.
 Hámundur Gíls. Þormóðss., 214, 555, 568.
 Hannes Björnss., í Snóksdal, 705, 707, 716.
 Hannes Eggertss., hirstjóri, 690.
 — Finnss., biskup, 152.
 Hannibal, 177, 178.
 Hansen, Wilh. Aug., 136.
 Hár harðgreipi, 609.
 Haraldr, Egðakonungr, 677.
 — gilli, Noregskonungr, 622, 644, 689.
 — gráfélðr, Noregskonungr, 671.
 — Gormss., 649.

Haraldr hárfagri, Noregskonungr, 599, 604, 610, 612, 617, 651, 659.
 — hringr, landnámsmaðr, 607, 618.
 — Sæmundss. Jónss., 262, 350, 366, 607.
 — vikingr, 607.
 — (Mstislav) Valdamarss., Garðakonungr, 640.
 Harboe, Ludvig, 18—19, 34—35, 708.
 Hárekr, Danakonungr, 601.
 Hastfer, Friederik Wilhelm, barúnn, 50—51.
 Há-Snorri, sjá Snorri Oddas.
 Haukr Erlendss., lögmaðr, 466, 527, 548, 550, 553, 554, 566, 567, 609.
 — Ormss. Fornas., Víga-Haukr, 535, 563.
 — Þorgilss., 547.
 Hávarðr halti, Ísfirðingr, 580.
 Hèðinn, fornkonungr, 610.
 Heiðrekr hinn vitri, konungr, 598, 615.
 Heimir, óvinr Jörmunreks hins ríka, 664.
 Heinrekr Karlss., biskup á Hólum, 312, 334, 336, 341, 356, 456, — 457, 476, 480, 483, 484, 487, 491, 500, 507, 729—730.
 Helga Arad. (sterka), 414, 435.
 — Arad. Jónss., 723.
 — Ásgrímss., 545, 565, 566.
 — Bjarnad. Bjarnas., 546, 566.
 — Erlendss., 544, 565.
 — Jónsd. Aras., 723.
 — Jónsd. Björnss., 704.
 — Ketilss. Þorlákss., 200, 540, 564.
 — Pétross. Pálss., 704.
 — Sigurðard., 723.
 — Snorrad. Kálfss., 540, 558.
 — Steinólfsd. (lága), 514.

Helga Sæmundard. Jónss., 362, 373, 455.
 — Sölvad., 512, 560.
 — Þórðard. Kolbeinss., 551.
 — Þórðard. Magnúss., 512, 554, 560.
 — Þórðard. Narfas., 312, 420, 460, 497, 498, 505, 525, 562.
 — Þorsteinsd., fagra, 663.
 Helgi, bróðrsonr Guðmundar biskups Aras., 294.
 — hjólan, landnámsmaðr, 687.
 — Eiríkss., úr Lönguhlið, 544, 565.
 — Gilss., 257.
 — Hálfðanars. (Danakonungs), 586.
 — Hámundars., læknir, 445.
 — Harðbeinss., 427—428.
 — Hjörvarðss., 662.
 — Jónss. Hákonars., 552, 567.
 — keis., 481.
 — Lambkárss. (ábóta), Þorgilss., 527.
 — magri, landnámsmaðr, 616, 648, 659.
 — Starkaðars., prestur, 533.
 — Þorgilss., sjá Brodd-Helgi.
 — Þorvaldss., leistr, 239, 543, 565.
 — Ögmundss., biskup á Grænlandi, 225.
 Heltzen, jústizráð, 24, 51.
 Hemingr, Danakonungr, 610, 684.
 — Hákonars. (Hlaðajarls), 665.
 Henckel, sjá Óli Henckel.
 Henrik Gíslas. (lögmanns) Þórðars., 649.
 Herdís Arnórss. Tumas., 280.
 — Barkard. Grímss., 547, 566.
 — Bersad. (auðga) Vermundars., 223, 552.
 — Bollad. Bollas., 529, 562.
 — Einarss. Þorvaldss., 340, 547.
 — Ketilss., kona Páls biskups Jónss., 215, 538, 564.

Herdis Ketilsd. Þorsteinss., 538.
 — Koðransd. Ormss., 529, 538, 563.
 — Oddsd. Álas., 447, 462, 465, 550, 567.
 Hermundr Hermundars., 426, 428.
 — Illugas. (svarta) Hallkelss., 528, 562.
 — Koðranss. Ormss., 223, 529, 530, 541, 563, 564.
 — Þorvaldss. Kjartanss., 528.
 Herriðr Gautsd., 514, 560.
 Herröðr, Gautajarl, 629.
 Hervi, Orkneyjabiskup, 614.
 Hilderich Hunerichss., 693.
 Hildibrandr Þórðars., 236, 237.
 Hinrik, keisari II., 597.
 Hjalmar, hinn hugumstóri, 624.
 Hjalmr Ásbjarnars., 227, 567, 568, 568.
 — Ófeigss., 400, 410.
 — Þorbjarnars., 353.
 Hjalti, prestur, 317.
 — Arnsteinss., prestur, 533.
 — hugprúði, 613.
 — Magnúss. (biskups) Gizurars., 326, 376.
 — Skeggjas., 613, 659, 678.
 — Þórðars. (skálps), 613.
 Hjörleifr Gilss., 513.
 — Hróðmarss., 634, 687.
 — kvensami, Hörðakonungur, 634.
 Hjörólfr Hjörleifss., 614.
 Hjör Hálfs. (konungs), 614.
 Hjörtr Hámundars., 615.
 Hlíf Torf-Einarsd., 659.
 Hlödver, jarl af Gautlandi, 615.
 — , konungur af Gautlandi, 615.
 — , Svíakonungur, 615.
 — langi, úr Saltvik, 615.
 Holm, bókfærslumaðr, 97.
 Hólmfastr Veðormss., 616.
 Hólmfríðr Eiríksd. (sigursæla), 616.
 — Vigfúsd. Ívarss., 617.

Hólmfríðr Önundard., úr Rygjafylki, 617.
 Hólmkell, að Fossi, 616.
 Holmsted, etatsráð, 44.
 Hólmsteinn Spak-Bessas., 667.
 Holstein, greifi, 34.
 Holt, Andreas, 90.
 Horn, etatsráð, 115.
 Hraban, erkibiskup í Mainz, 649.
 Hrafn, prestur á Stað í Steingrímsfirði, 713.
 — Brandss., yngri, lögmaðr, 717, 723.
 — Einarss., 402.
 — Guðmundss., lögmaðr, 552.
 — Oddss., 311—314, 336—339, 340—345, 347, 352, 354, 366, 412, 440, 447—449, 453—455, 459—463, 465—466, 475, 477, 479—481, 483, 485—487, 490, 494—496, 500, 506, 520, 521, 522, 525, 550, 558, 648.
 — snati, 454, 450.
 — Sveinbjarnars., á Eyri, 216, 228, 244—253, 275, 299, 302, 303, 384, 447, 462, 519, 547, 550, 566.
 — Úlfhæðins. Gunnarss., lög-sögumaðr, 529, 530, 532, 559, 562, 563, 565.
 — Önundars., Skáld-Hrafn, 528.
 Hrani Koðranss., 340, 366, 371, 381, 457.
 Hreinn Hermundars. Illugas., 528, 562.
 — Hermundars. Koðranss., 530, 563.
 — Styrmiss. Hreinss., ábóti, 528—529, 530, 537, 562, 730.
 Hrífla Þorsteinss. Egilss., 553, 567.
 Hringr, konungur á Heiðmörk, 617.
 — Dagss., af Hringaríki, 617.
 — Haraldss. (hárfagra), 617.
 Hróaldr Úlfss., 512, 560.

Hróar Hálfðanars. (Danakonungs), 586.

Hróðbjartur Þorleifss. (skeifu), 548, 566.

Hróðgar, Danakonungr, 683.

Hróðný Þórðard., 324, 414.

Hrólftr, af Skálmarnesi, 208.

— Helgas. (magra), 648.

— Hróaldss., að Ballará, 511, 512, 513, 515, 554, 560.

— Úlfss., auðgi, 512.

Hrómundr Gr(e)ipss., 208, 602.

Hrosskell, landnámsmaðr, 528, 562.

Hrútr Herjólfss., 625.

Hrærekr, konungr á Heiðmörk, 617.

Hröngviðr, víkingr, 208.

Hugleikr, konungr, 619.

Húnbogi Þorgilss., á Skarði 206, 208, 516, 517.

Hunerich Genserichss., 693.

Hundi, leysingi Unnar djúpúðgu, 687.

Húnmundr Jörmunrekss. (rika), 620.

Húnröðr, faðir Jóns föðr Þórðar girðinefs, 555, 556, 568.

—, systirsonr Jóns Húnröðars., 556, 568.

— Máss., 530, 556, 559, 563.

— Magnúss., 556, 568.

— Vefreyðars., 556, 559, 568, 694.

Hurtigfeldt, steypari, 42, 59.

Hvala-Einar, 719.

Hvamm-Sturla, sjá Sturla Þórðars. Gilss.

Hvelpr (Hundi) Sigurðars. (Orkn-eyjarls), 687.

Hyrningr Ólafss., 514, 515, 560.

Höðra-Þórðr, 535, 660, 667.

Högni, fornkonungr, 610.

— Böðvarss. (í Bæ) Þórðars., 554, 567.

— Gjúka^s., 606.

— Þormóðss., auðgi, í Bæ, 530, 554.

Hörða-Knútr, faðir Gorms ríka Danakonungs, 631.

Höskuldr, landseti Ögmundar Helgas., 469.

— Fornas., 535, 563.

— Þórðars., prestur, 557.

Igor Rurikss., konungr í Garðaríki, 612, 624.

Illugi Aras. Máss., 515, 561.

— Bergþórss., að Þorkelshváli, 555, 556, 557, 568.

— Björnss., prestur, 558, 568.

— Gunnarss. Klængss., 557, 568, 730.

— Halldórss., 512, 560.

— Hallkelss., svartir, 515, 528, 562.

— Hrölfss., rauði, 512, 513, 515, 560.

— Ingimundars. Illugas., 558, 568.

— rammi, úr Langadal, 515, 561.

— Þórarínss., prestur, 327.

— Þorvaldss. (Vatnsfirðings) Snorras., 398, 444, 465.

Indriði Ámundas., prestur, 707—708, 714, 715, 724, 728.

Ingi Hallkelss. Steinkelss., konungr, 622.

— Haraldss., konungr, 605.

— Nikulás. (Danakonungs), 622.

— Steinkelss., Svíakonungr, 622, 642, 692.

Ingibjörg, ráðskona Jóns sýslumanns Snorras., 162—163.

— Árnad., 552, 567.

— Ásbjarnard. (auðga) Harðars., 528, 562.

— Ástriðard., kona Halls Gunnsteinss., 524, 562.

— Belad., 624.

— Bergþórard. 545, 566.

— Guðmundsd. (dýra) Þorvaldss., 543, 565.

Ingibjörg, Gunnarsd., frilla Gizurar
jarls Þorvaldss., 349, 355, 557,
568.
— Haraldsd. (hárfagra), 624.
— Haralds (Mstislavs) d. (Garða-
konungs) Valdamarss., 640.
— Ingvad. (Sviakonungs), 624.
— Lambkársd. (abóta) Þorgilss.,
527.
— Markúsd., 726, 727.
— Pálsd. Hallss., 526, 562.
— Sigurðard. Björnss., 707, 709,
728.
— Snorrad. Sturlus., 273—274,
530, 563.
— Sturlud. (lögmanns) Þórdars,
318, 458, 494, 497, 522.
— Sverrisd. (Noregskonungs), 666.
— Tryggvad., 624.
— Vigfúsd. Þorsteinss., 726.
— Þorgeirsd. Hallas., kona
Hvamm-Sturlu, 216, 218, 516,
544.
— Þorleifsd. Björnss., 708.
— Þorleifsd. (beiskalda) Þorlákss.,
538, 564.
— Þorvaldsd. Kjartanss., 550.
Ingigerðr Ásbjarnard., 506.
— Haraldsd. (hárfagra), 604.
— Kolbeinsd. (kaldaljóss) Arnórss.,
385.
— Ólafsd. (Sviakonungs), 688.
Ingileif Arnad. (hirdstjóra) Þórdars.,
551, 552.
Ingimundr Bððvarss., 484.
— Einarss. Aras., prestur, 517,
534, 543, 561.
— gamli, landnámsmaðr, 587,
611, 666.
— Illugas. Björnss., 558, 568.
— Jónss. Brandss., 216, 413, 525,
544, 566.
— skiðungr, 420.
— Þorgeirss., prestur, 530.
Ingiríðr Guðmundsd., 715.

Ingiríðr Loptsd. Þórdars., 543, 565.
— Rögnvaldssd. Ingas., drottning,
622.
Ingjaldr Geirmundars., 362, 364,
402, 461, 466—467.
— Hallss. Þórdars., 217, 218, 548,
566.
Ingólfr Arnars., landnámsmaðr, 634.
Ingunn Ásgrimsd., 545, 565.
— Skúlad. Einarss., 3.
— Sturlud. Sighvatss., 470.
Ingvar víðförli, 624.
Ingvaldr. sjá Yngvildr.
Ingviomerus. Cherúskahöfðingi, 624.
Ísleifr Gizurars., biskup, 308, 310,
625.
— Gizurars. Þorvaldss., 319, 324,
337.
— Hallss. Hrafnss., 531, 563.
— Sigurðss. Finnþogass., 723.
Ívar, konungr í Dyflinni, 625.
—, Upplendingajarl., 625.
— Arnljótars., 488, 492.
— beytill, 625—626.
— Englas., 488—489, 492.
— Hróttss. Herjólfss., 625.
— hvíti, 625.
— Ingimundars., skáld, 558.
— Jónss. Brandss., 544, 565.
— Kolbeinss., 626.
— ljómi, 625.
— smetta, 625—626.
— víðfaðmi, 625, 641, 684.
— Þórdars., 557, 568.
Janus Jónss., prófastr, 532.
Jarðþrúðr, systir Víðkunns í Bjark-
ey, 626.
Jarizleifr Valdamarss. (mikla.
Garðakonungs), 640, 688.
Járngerðr Eyjólfssd. Guðmundss.,
531, 542, 545, 563, 565.
— Þorðard. Bððvarss., 554, 567.
Játgeir Snorras. Þorvalðars., prestur,
215.

- Játgeir Teitss., 317.
 — Torfas. Þorvarðars., skáld, 555, 568, 576.
 Játmundur helgi, Englakonungr, 674.
 Játvarðr góði, Englakonungr, 604, 659, 674.
 — Guðlaugss., 401—402.
 — »martyr«, Englakonungr, 674.
 Jens Spendrup, sýslumaðr, 18.
 — Örum, assistant, 167.
 Jersin, dr., 22.
 Jóan Árnas., í Bjarkey, 689.
 — Sörkviss., konungr, 689.
 Jódís Illugad. (ramma), 515, 561.
 Jófríðr Gunnarsd. Hlifarss., 659.
 Jóhamar, bóndi á Geirþjófsfjarðar-eyri, 260.
 Jóhann Gottorp, sýslumaðr, 17—18.
 Jóhannes, postuli, 689.
 —, skirari, 689.
 — Kodranss., 687.
 — Magnus, erkibiskup í Uppsölum, 628.
 Jón, erkibiskup, 281, 460, 466, 729—730.
 —, prestr á Stað í Steingrímsfirði, 713.
 — Aras., biskup, 3, 542, 704, 708, 715, 723.
 — Árnas., á Tjörnesi, 3.
 — Árnas., í Bjarkey, 512, 689.
 — Árnas., bókavörðr, 701, 702.
 — Árnas., sýslumaðr, 71, 163, 164.
 — Arngrímss., 155.
 — Arnórss., sýslumaðr, 119, 129, 146, 163—167.
 — Arnþórss., prestr, 547.
 — Ásmundss. Klemenss., 721, 722.
 — Auðunnars., 261.
 — Benediktss. (lögmanns) Þorsteinss., 11.
 — Bjarnas., óði, 418.
 — Björnss. Jónss., 704, 723.
 Jón Björnss. Þorleifss., 716.
 — Borgfirðingr, 176.
 — Brandss. Bergþórss., 543, 544, 546, 565.
 — Dan, 720, 728.
 — Eggertss., bóndi, 16.
 — Eggertss., sýslumaðr, 71—72, 116—117, 120, 151.
 — Eggertss. (lögmanns) Hanness., 706.
 — Egilss., 702, 720.
 — Einarss., á Gunnsteinsstöðum, 705, 716.
 — Einarss., konrektor, 4.
 — Einarss., sýslumaðr, 705.
 — Eiríkss., konferenzráð, 46, 104, 105, 107, 108—110, 132, 135, 136, 153, 168, 174, 175, 180, 181, 198.
 — Eiríkss., skalli, biskup, 551.
 — Erlendss., prestr í Villingaholti, 254—255.
 — Eyjólfss., í Möðrufelli, 532, 563.
 — Eyjólfss., lögrættumaðr, 58.
 — fálki, 706.
 — Finnbogas. (lögmanns) Jónss., 726.
 — Gizurars., 718.
 — Grímss., 706.
 — Guðmundss., lærði, 701—714, 720, 722, 725, 728.
 — Gunnarss. (Helgas.), 723.
 — Gunnarss., miðlungr, 728.
 — Gunnlaugss., 717.
 — Hákonars. Gizurars., 466, 550, 551, 552, 567.
 — Hákonars. Þormóðss., 713, 728.
 — Halldórss. (eldra, á Fróðá), 716.
 — Halldórss., fróði, prófastr, 711.
 — Halldórss., í Garpsdal, 716.
 — Halldórss., prestr í Kálfanesi, 713.
 — Helgas., á Skinnastöðum, 411, 545, 565.

- Jón Helgas. Lambkárss., 527.
 — holt, prestur, 539.
 — Húnurðars., 555, 556, 568.
 — Jakobss., sýslumaðr, 24, 111, 163, 168, 173, 175, 179.
 — járnþúkr, 480.
 — Jónss., sýslumaðr, 118.
 — Jónss., Espólin, sýslumaðr, 16, 18, 24, 111, 119, 151, 163, 168, 177, 552, 585, 617, 639, 665, 705, 707, 708, 710, 711, 714, 716, 718, 719, 722, 723, 725.
 — Jónss. Magnúss., Vindheimajón, lögmadr, 704, 705.
 — Ketilss. Dagss., 710.
 — Ketilss. Þorsteinss., 538.
 — knútr, Grænlandabiskup, 631.
 — Koðranns., 687.
 — Kortss., 58—59.
 — liðsmaðr, 440.
 — Loptss., í Odda, 216, 218, 219—222, 357—358, 384, 540, 542, 547, 550, 564, 586.
 — Magnúss. Björnss., á Ljósa-vatni, 704.
 — Magnúss. Einarss., eldri, 6.
 — Magnúss. Einarss., yngri, 16, 23.
 — Magnúss. Þorkelss., á Svalbarði, 704, 709, 728.
 — Markúss., 726.
 — Ofeigss., 555.
 — Ólafss., frá Grunnavík, 9, 54, 74, 140, 161, 176.
 — Ólafss., varalögmadr, 119.
 — Pálss., í Mýdal, 724.
 — Pálss., prestur á Grenjaðarstað, 726.
 — Pálss. Máss., 380.
 — Pétross., háyfirdómari, 552, 597, 699, 710.
 — Salómonss. Guðmundss., prestur á Hesti, 714.
 — Salómonss. Magnúss., 711, 728.
 Jón Sigmundars., eldri, 383, 534.
 — Sigmundars., yngri, 279—280, 291, 358—359, 667.
 — Sigurðss., forseti, 175, 196, 238, 298, 313, 490, 507, 512, 532, 533, 538, 555, 556, 660, 701, 724.
 — Sigurðss. Jónss., lögmadr, 701, 704.
 — Sigurðss. Jónss., úr Ási, 550, 567.
 — Sigurðss. Oddss., rebbi, 721.
 — Skíðas., kjappi, 461.
 — Skúlas. (landfógeta) Magnúss., 83, 116—117, 119—120, 141, 144—149, 154, 159, 161—162, 167—168.
 — Snorrass., sýslumaðr, 159, 162—163.
 — Snorrass. Sturlus., murtr, 222, 273—274, 321, 414, 433, 555.
 — Sturlus., í Dunhaga, 706.
 — Teitss. Björnss., 705.
 — Trúmann, 718.
 — Víðalín, prestur, 23.
 — Víðö Jónss. Skúlas., 168.
 — Vigfúss., biskup, 7.
 — Vigfúss. Þorsteinss., 726.
 — Þórarinnss., í Gautsdal, 713, 728.
 — Þorbjarnars. Jónss., 707—709, 714, 715, 728.
 — Þórðars., á Hvanneyri, 709—710.
 — Þorgeirss., 521.
 — Þorkelss., dr., skjalavörðr, 248, 466, 524, 698, 702, 703, 709, 712, 718.
 — Þorkelss., dr., skólameistari, 239, 270, 314, 322, 324, 336, 547, 554, 665, 699.
 — Þorlákss., eldri, skrifari, 720.
 — Þorlákss., sýslumaðr, 701, 726, 727.
 — Þorlákss., yngri, reiðsveinn, 710, 720.

Jón Þorleifss., 155.
 — Þorleifss., krókr. prestur, 527, 548, 549, 566.
 — Þormóðss., prestur í Árnesi, 711, 728.
 — Þorsteinss., sýslumaður, 13.
 — Þorvaldss. (auðga) Geirss., 220, 543.
 — Ögmundss., helgi, biskup, 689.
 Jónas Hallgrímss., skáld, 124.
 Jónakr. konungur, 667.
 Jóra Klængsd. (biskups) Þorsteinss., 276, 308—310, 322—323.
 Jóreiður, í Miðjum dal, 346, 354.
 — Hallsd. Gunnsteinss., 414, 420, 524—525, 562.
 — Oddleifsd. Þórðars., 518, 561.
 Jörnandes, sagnaritari Gota, 620, 667.
 Jørsala-Bjarni, 439.
 Jörunn Kálfsd. Guttormss., 343, 365, 372, 374.
 — Snorrad. Þórðars., 519, 561.
 — Þormóðss. Þjóstarss., 560.
 Jörmunrekr ríki, 620, 664, 667.
 Jörundur Gunnarss., frá Keldum, 546, 566.
 — Þorgilss., 514, 560.
 — Þorsteinss., biskup, 348, 546, 549.
 Kaalund, Kr., 195, 285, 293, 294, 395, 427—428.
 Kálfr Brandss. Kolbeinss., 343, 350, 356—359, 370, 382—383, 729.
 — Gilss., 425.
 — Guttormss., 250, 273, 282, 372—375, 532, 543, 565.
 — Snorras. Kálfs., 490.
 Kali Snæbjörnss. Þorleifss., 632.
 Kalmann suðreyksi, landnámsmaður, 662.
 Kár Koðrass. Ormss., 529, 558, 563.
 Kári Ketilss. (ábóta) Hermundars., 530, 563.

Karl, í Bjarkey, 628.
 —, jarl á Gautlandi, 628.
 —, vikingur úr Gautlandi, 628.
 — XII. Sviakonungur, 177.
 — einfaldi, Frakkakonungur, 597.
 — Eiríkss. (konungs), 628.
 — Jónss. ábóti, 629.
 — Martell, 629.
 — mikli, keisari, 573, 602, 610.
 — mærski, 629.
 — rauði, 629.
 — Sónas., jarl á Gautlandi, 628.
 — Sörkviss., VII., Sviakonungur, 628.
 — Sörkviss., mágr Sverris Noregs-konungs, 628, 666.
 Karlamagnús Magnúss., 503.
 Katrín Ingad. (Sviakonungs) Stein-kelss., 692.
 Keldna-Valgerður, sjá Valgerður Jónsd.
 Ketilbjörn Ketilss., gamli, land-námsmaður, 304, 307, 598.
 Ketill Dagss. Ívarss., 710.
 — Eyjólfss., 418.
 — flatnefr, 693.
 — Guðmundss., 454.
 — Guðmundss., prestur, 534.
 — Hermundars. Koðrass., ábóti, 223, 530, 563.
 — Ketilss. Þorlákss., 506, 540, 564.
 — Loftss. Pálss. (biskups) Jónss., 539, 564.
 — Pálss. (biskups) Jónss., 421, 564.
 — Þorlákss., prestur og lögsögu-maður, 200, 310, 323, 383—384, 438, 504—506, 536, 538, 539, 540, 542, 564.
 — Þorlákss. Narfas., herra, 502.
 — Þorsteinss. (rangláts) Einarss., Grundar-Ketill, 537, 538, 542, 564.
 — Þorvaldss., 409, 547.
 — Örlygss., gufa, 512, 514, 560.

Kenneth IV., Skotakonungr., 603.
Kimbi, 345.
Kjallakr Hrólfss., 512, 554, 555.
560.

Klaus Witfos, sjá Witfos.

Klemens Ásmundars., kirkjuprestur,
721—722.

Klemet Aras. (á Reykjahólum)
Þorgilss., 516, 561.

Kleppjárn Þórolfss., gamli, 512,
560.

Kleppr Þorvarðars., prestur, 214,
555, 568.

Klængur Arnþrúðars., Eyjólfss., 236,
239, 240—241, 535, 563.

— Björnss. Þorvaldss., 327, 331,
332, 404, 408—409, 411, 437,
465.

— Skeggjas., 483.

— Þorsteinss., biskup, 208, 219,
516, 530, 534, 541, 561.

— Þorvaldss. Gizurars., 276, 309,
315—316, 323.

Klöcher, etatsráð, 44.

Knjúkr, sjá Mýra—Knjúkr.

Knútr, prestur, 258, 268.

— Eiríkss., lávarðr, 631, 640.

— fundni, Danakonungr, 631.

— ríki, Danakonungr, 574, 647,
653, 688.

— Sveinss., helgi, Danakonungr,
631, 691.

Kock, A., 622.

Koðran Hermundars. Koðranss.,
223, 530, 563.

— Ormss. Hermundars., 529, 538,
562, 563.

— Svarthöfnas., 533.

Kolbeinn Arnórss. Kolbeinss., kalda-
ljós, Staðar-Kolbeinn, 357—
358, 365, 373, 375.

— Arnórss. Tumas., ungi, 215,
312, 315—317, 323, 325, 327,
329—330, 333—334, 353, 358
—359, 360—362, 365, 372—379,

381—383, 396, 402, 406—412,
416, 429, 434, 437—442, 444
—446, 449—456, 461—462,
464—465, 467, 520, 521, 550,
557, 558.

Kolbeinn Dufguss., grön, 337, 364, 437,
439—440, 446—448, 451—455,
457—459, 462, 465, 479, 549,
550, 567.

— Flosas. Valla-Brandss., 546,
566.

— Sighvatss. Sturlus., 249, 285,
327, 445.

— Tumas., 225, 227, 232—233,
236, 280—282, 299, 306, 321,
358, 360—361, 421, 605.

— Þórðars. (kakala) Sighvatss.,
551.

— Þorgilss., á Borg, 710.

Kolfinna Einarss. Þorgilss., 526.

— Hallsd. Styrmiss., 528.

— Þorgeirss. Galtas., 528.

— Þorsteinsd. Jónss., 343.

— Þorvaldss. Gizurars., 276, 323,
462.

— Þorvaldss. (Vatnsfirðings) Snorr-
as., 461.

Kolli Þorlákss., 515, 561.

— Þormóðss., í Bjarnarhöfn, 513,
517, 518.

Kolli Kjallakss., 512, 554, 560, 567.

Kolli Kalas. Sæbjörnss., 632.

Kolskeggr auðgi, 472.

Kolþerna Eyólfss. (halta) Guð-
mundss., 540, 564, 568.

— Kleppsd., 214, 555, 565.

Konall Ketilss. (hörzka), 534.

— Sokkas., 534.

Konráð Gíslas., prófessor, 195, 197,
270, 411.

Konrad Maurer, sjá Maurer.

Krákr Hrafnss. Sveinbjarnars., 249.

— Ragnheiðars., 247—249.

Kristín Brynjólfssd., 727.

— Eyjólfssd. (mókolls) Gíslas., 724.

- Kristín Gíslad. (lögmanns) Hákonars., 727.
 — Gottskálksd. (biskups) Nikuláss., 705.
 — Ingad. (Sviakonungs) Stein-
 kelss., 692.
 — Sigurðard. Björnss., 703, 707,
 709, 728.
 — Þorsteinsd. Finnbogas., 726.
 Kristján I., Danakonungr, 718, 726.
 — Skúlas., kammeráð, á Skarði,
 99.
 Krístrún farkona, 689.
 Kríströðr, bróðir Haralds gilla, 689.
 Krogh, smíðr, 42.
 Kunimundr, Gefðakonungr, 627.
 Kægil-Björn, sjá Björn Dufguss.
- L**
 Lafranz Kálfss., biskup, 551, 691.
 Lafrentz, amtmaðr, 13—14, 16, 139.
 Lambi Þorbjarnars., 427.
 Lambkár Gunnsteinss. Hallss., 528.
 — Þorgilss. Gunnsteinss., ábóti,
 225—230, 272, 273, 278, 286,
 292, 297, 300, 302, 412, 438,
 527, 528, 539.
 Langebek, 248.
 Lárus Pálss., kaupmaðr, 13.
 Lassen, kaupmaðr á Hólminum, 62.
 —, Jens, kaupmaðr á Hofsó, 24.
 Lauga-Snorri, 425—426.
 Lauritz Gottrúp, lögmaðr, 1, 28.
 Leggr Torfas. Þorvarðss, prestur,
 215, 555, 568.
 — Þórisss. (auðga) Þorsteinss., 215.
 Leiðar-Ormr, 418.
 Leifr Eiríkss., heppni, 633.
 Levetzow, stiptamtmaðr, 144—150,
 164.
 Lindahl, 146, 148.
 Lindberg, málaferslumaðr, 95, 97,
 99, 101, 102, 119.
 Linus, 210.
- Ljótr Hallss. (af Síðu), 516, 561.
 — Mánas., Mána-Ljótr, 649.
 Loðinn Sigurðss., 483.
 — öngull, af Hálogalandi, 623.
 Loðmundr Sæmundss. (fróða) Sig-
 fúss., 535.
 Logi Stígss., prestur, 661.
 Lón-Einar, 515, 561.
 Loptr Gíslas., 535.
 — Guttormss., ríki, 3, 612, 637, 692.
 — Hálfðanars. Sæmundss., 370.
 — Helgas., 543, 565.
 — Ketilss. Loptss., 539, 564.
 — Markúss., 427.
 — Ormss. Loptss., 3.
 — Pálss. (biskups) Jónss., 275,
 287, 320—321, 332, 359, 421,
 424, 464, 539, 564.
 — Svartss., 637.
 — Sæmundss. (fróða) Sigfúss.,
 prestur, 535, 540, 564.
 — Þórðars. Hallss., 543, 565, 640.
 Lothar II., í Lothringen, 597.
 Loy, Niels, 58—61.
 Lúndar-Bjarni, sjá Bjarni Aras.
 Árnas.
 Lundgren, 570, 582, 589, 590, 591,
 592, 597, 598, 599, 603, 630,
 642, 648, 655, 675, 676, 679,
 686, 688, 699, 700.
 Lúther, Marteinn, 569, 677.
 Lynge, kaupmaðr, 111.
 Lær-Bjarni, 452.
- M**
 Macbeth, Skotakonungr, 603.
 Maga-Björn, 398—399, 544.
 Magni, bóndi í Múla, 452—453.
 Magnús, prestur í Aðalvík, 249.
 —, Árnas., Pétross., 3.
 — Atlas., 486.
 — Auðunnars. Salómonss., 710—
 711, 728.
 — Björnss. Jónss., 704, 728.
 — Brandss., á Svalbarði, 543, 565.

Magnús Einarss., biskup, 512, 513, 537, 560, 690.
 — Einarss. Skúlas., prestr, 3—5.
 — Erlendss., Orkneyjarl, 690.
 — Erlingss., Noregskonung, 222.
 — Gíslas., amtmaðr, 21, 36, 41, 54, 62, 63, 64, 65, 71, 72, 74, 76, 77, 81, 83, 85, 96, 102, 140—141, 180.
 — Gizurars., biskup, 209, 213, 227, 278, 300, 306, 317, 318, 321, 322, 348, 402, 547.
 — Guðmundss., prestr í Hjarðarholti, 516, 561.
 — Guðmundss.(griss),góði,277,419.
 — Hallss.(áhöta) Gizurars., 526.
 — Hákonars., lagabætir, Noregskonung, 212, 281, 314, 496, 498.
 — Helgas. Lambkárss., 527.
 — Húnrðars., 556, 568.
 — Indriðas. Ámundas., 708, 728.
 — Jónss., 343.
 — Jónss., prestr á Mælifelli, 3.
 — Jónss. Magnúss., prúði, 704—706, 709, 716.
 — Ketilss., sýslumaðr, 97, 100, 116, 129, 167, 172.
 — Markúss., prestr á Grenjadarstað, 6.
 — Ólafss.,berfætti,Noregskonung, 622.
 — Ólafss., góði, Noregskonung, 690, 729.
 — Ólafss., lögmadr, 91, 93, 95, 96, 101, 170, 180.
 — Ólafss.(stiptamtmanns) Stefánss., Stephensen, konferenzráð, 91, 112, 132, 152, 157.
 — Pálss. Sölvas., prestr, 274, 513, 560.
 — Salómonss. Magnúss., 711, 728.
 — tölusveinn, 402—403.
 — Vigfúss. Þorsteinss., 726, 727.
 — Þórðars., 249.
 — Þórðars.Sölvas., prestr í Reykjaholti, 512, 560.

Magnús Þórðars. Þórisss., prestr, 519.
 — Þorkelss., í Skriðu, 703, 704, 709, 728.
 — Þorlákss., á Melum, 512, 525, 529, 562.
 — Þorsteinss.Hallss.(afSíðu),690.
 Mála-Björn, 163.
 Málfríðr, drottning Valdamars Garðakonungs, 640.
 — Árnad. (frá Aski), 640.
 — Haralds. (Mstislavs) d. Valdamarss., 640.
 — Torfad. (riddara) Aras., 726.
 Mána-Ljótr, sjá Ljótr Mánas.
 Már Atlas. (rauða) Úlfss., 515, 560.
 — Bergþórss. Máss., 541, 564.
 — Finnss. Hallss., prestr, 564.
 — Guðmundss. Bergþórss., prestr, 540, 542—543, 558, 559, 568.
 — Húnrðars., 540, 558, 559, 564, 568.
 — Illugas., 515, 561.
 — kumbaldi, 429—430.
 Margrét (Dagmær), drottning Valdamars sigursæla Danakonungs, 642.
 — (Friðkolla) Ingad.(Sviakonungs) Steinkelss., 622, 692.
 — Sæmundard. Jónss., 351, 357—358.
 — Vigfúsd. Ívarss., 617.
 — Þorbjarnard. Bergss., 545, 566.
 — Þorleifsd. Marteinss., 552, 567.
 Marius, Gajus, 654.
 Markus Pahl, sjá Pahl.
 Markús, maðr Þóru Þorsteinsd., 726.
 — Gíslas., á Rauðasandi, 247, 535, 563.
 — Magnúss., 249.
 — Skeggjas., lögsögumaðr, 554, 567, 665, 691.
 — Sveinbjarnars., sterki, 249.
 — Þórðars., á Melum, 512, 513, 524—525, 540, 554, 562, 567.
 Marteinns Einarss., biskup, 714.
 — Rögnvaldss.,sýslumaðr,726,727.

Martini, jústizráð, 136.
 Maurer, Konrad, 203, 472, 604, 700.
 Meldahl, amtmaðr, 153—154.
 Melkólfir, þræll Otkels, 687.
 Merar-Eiríkr, 17.
 Michael Skibsted, sjá Skibsted.
 Mittländer, vefari, 36.
 Mjaðveig Mánað., 685.
 Mjöll Snæsd., 645.
 Moltke, greifi, 72, 77, 174.
 Mstislav, sjá Haraldr Valdamarss.
 Müllenhoff, 595, 654, 663.
 Müller, P. E., 198, 199, 224.
 Munch, P. A., 432, 498, 570, 590,
 615, 628, 634, 646, 666, 673,
 675, 679, 683, 688, 691, 699.
 Mýra-Knjúkr Þorvaldss., 519, 561.
 Mæfa Þorvarðsd. (stórhöggva) Ás-
 geirss., 553, 567.
 Mær, systir Blót-Sveins Svíakonungs,
 642, 664.
 Mörr Eiríkss., 445, 466.
 — úrækja, 646.
 Narfi Ívarss., ábóti, 707, 728.
 — Sigurðss., frá Bjarnarhöfn, 707.
 — Snorras. Hünbogas., 214, 497,
 516, 517, 519, 525, 561, 562.
 — Snorras. Narfas., 497, 505—
 507, 540, 564, 730.
 — Þorvaldss., á Geirrodðareyri, 707.
 Nereiðr, móðir Þorkels kröflu, 644.
 —, systir Sigurðar Orkneyjarls
 Hlödverss., 644.
 — Styrmisð., 644.
 Neriðr, lendr maðr á Upplöndum,
 644.
 — (Neri) sinki (gamli), jarl, 644.
 Nestor, sagnaritari Rússa, 618, 620,
 624, 628, 640, 666.
 Niels Loy, sjá Loy.
 Nielsen, O., dr., 570, 578, 582,
 585, 587, 590, 593, 597, 598,
 603, 606, 607, 612, 620, 621,
 623, 632, 634, 635, 637, 641,

642, 654, 656, 659, 668, 671,
 677, 679, 699.
 Nikulás, biskup í Vík, 250.
 — Oddss., í Kalmanstunga, 366,
 453—454, 502, 547, 566.
 — Sveinss., Danakonungr, 622.
 — Þorsteinss. Finnbogas., 726.
 Njáll, biskup í Stafangri, 688.
 Noreen, A., 611, 630, 700.
 Oddbjörn Þorkelss. (háks) Þorgeirss.,
 526.
 Oddi, smbr. Oddr.
 — Grimss., frá Höfða, 541.
 — Ketilss. (gufu) Örlýgss., Ýrars.,
 512, 514, 515, 560.
 — Snæriss. Þóroddss., 515, 516,
 524, 560, 561, 562.
 — Steindórss. Oddas., 524, 562.
 — Þórarinss. (króksfirðings) Króks-
 fjarðars., 520.
 — Þorbjarnars., Bitru-Oddi, 523,
 524, 562.
 — Þorgilss., prestur, 534.
 Oddleifr Geirleifss., 518, 519.
 — Þórðars. (krákunefs) Þorvaldss.,
 519, 561.
 Oddný (-rún) Brodd-Helgað., 667.
 — Jónsd. Árnas, 3, 4, 7.
 — Jónsd. Einarss., 705, 716.
 — Magnúsd. Þórðars., 512, 560.
 — Skúlad. (landfógeta) Magnúss.,
 167.
 — Torfad., kona Þorvarðar prests
 Kleppss., 214, 555, 568.
 — Torfad. Þorvarðars., 215.
 Oddr, smbr. Oddi.
 — Álas. (auðga) Oddss., 550, 567.
 — Einarss., biskup, 665.
 — Einarss., bóndi, 41.
 Oddr Gizurars., prestur, 523.
 — Jóseppss., 217.
 — Magnúss., landþingsskrifari, 13.
 — Pétrss., prestur í Stafholti, 725.
 — Salómonss. Magnúss., 711, 728.

- Oddr Snorras., múnkr, 524, 562.
 — Stefánss., Stephensen, nótarius og klaustrhaldari, 101, 152.
 — Þórarinss., Jónss., 340—344, 347, 353—357, 359, 360, 364, 367—368, 370—371, 459—460, 466, 475, 637, 729—730.
 — Þórðars., leppr, lögmaðr, 709.
 — Þorsteinss., prestri í Tröllatungu, 713—714, 715.
 Óðinkár Tókas., 630.
 Ófeigr grettir, 596.
 — Þórólfs., 514, 560.
 Ólafr, af Steini, 464—465.
 —, í Æðey á Ísafirði, 711.
 —, Liðsmannakonungr, 208.
 —, neskonungr, 596.
 —, Suðreyjakonungr, 228.
 — Eiríkss., sænski, Sviakonungr, 648.
 — feilan, í Hvammi, 573, 659, 687.
 — Geirmundars., tóni, yngri, 715, 718, 719.
 — Gottskálkss., sjá Ólafr Jónss. Einarss.
 — Guðmundss. Andræss., 715.
 — Gunnarss. Eyjólfss., 723.
 — Hanness., Björnss., 705, 716.
 — Haraldss., helgi, Noregskonungr, 298, 365, 617, 635, 646, 690.
 — Haukss. Þorgilss., 547.
 — Hjörleifss. Gilss., ábóti á Helgafelli, 265—266, 270, 522.
 — Höskuldss., pái, 515, 560.
 — Jónss. Einarss., 705.
 — Jónss. (í Möðrufelli) Eyjólfss., 345, 532, 563, 730.
 — kváran, herkonungr, 687.
 — Leggss., svartaskáld, 215, 555, 568.
 — Marteinss., staði, 552, 567.
 — Oddss., 730.
 — Ólafss., Fagradals-Ólafr, 715.
 — Stefánss., Stephensen, stiptamtmaðr, 43, 52, 71, 91, 102, 127
 — 129, 139, 141, 146, 150—151, 153—159, 164—167, 171, 172, 178.
 Ólafr Svartss., 547.
 — Sölvas., prestur að Helgafelli, 219, 513, 529, 541, 560, 564.
 — tottr, 317, 547—548, 554, 566.
 — trételgja, 655, 659.
 — Tryggvas., Noregskonungr, 604, 612, 639.
 — Þórðars., hvítaskáld, 212, 311, 313, 337—338, 395, 398—399, 402, 422—423, 466, 477, 479.
 — Þorgeirss., 217.
 — Þorleifss., tóni, eldri, 719.
 — Þorsteinss. (rangláts) Einarss., 531.
 Óleg, konungr í Garðaríki, 612.
 Óleifr hjalti, landnámsmaðr, 601, 613.
 — Ingjaldss., hvíti, konungr, 577, 603, 625—626, 651.
 Olga, drottning í Garðaríki, 612.
 Óli, smbr. Áli.
 — Engilbrechtson, 54.
 — Henckel, 91.
 — Oddss., auðgi, 648.
 — Svartthöfðas., 550, 567.
 Olrik, A., 676.
 Ólsen, sjá Björn Magnúss., Ólsen, Ólöf, smbr. Álöf.
 — Björnsd. Guðnas., 716.
 — Loptsd. (rika) Guttormss., storráða, 703, 711, 712, 715, 717—719.
 Ordulfr, hertogi á Saxlandi, 690.
 Ormr Björnss. Þorvaldss., 315—316, 443—444, 449.
 — Eyjólfss. Egilss., kapalin, 541, 564.
 — Fornas., 535, 563.
 — Fúsas., sjá Ormr Vigfúss.
 — Herjólfss., ánauðgi, 546, 566.
 — Hermundars. Illugas., 528, 529, 562, 730.

- Ormr Jónss., yngri, Svinfellingr, 271, 357—359, 396, 407, 470—472.
- Jónss. Loptss., 275, 322.
 - Jónss. Sigmundars., eldri, 383.
 - Kodranss, frá Gilja, 528, 553, 562, 567.
 - Kodranss. Hermundars., prestur, 530, 563.
 - Kodranss. Ormss., prestur, 529, 533, 563.
 - Loptss. (rika) Guttormss., 3.
 - Ragnheiðars., 537, 538, 563.
 - Sverriss., prestur, 665.
 - Úlfss. (hvassa), auðgi, 546, 566.
 - Vigfúss., í Eyjum, 724.
- Órækja Snorras. Sturlus., 247, 249, 312, 315, 331—333, 339, 373, 379, 398—403, 405—411, 414, 416, 422—423, 433—436, 437, 444, 454, 464—465, 508, 521, 549.
- Ósk Þorvardard. (auðga) Ásgrímss., 372—374, 543, 565.
- Oskold (Höskuldr), höfðingi, 587, 620—621.
- Ossian, 595.
- Ósvaldr Yxna-Þórisss., 578.
- Óttar snoppulangr, 455.
- svartí, 579.
- Otkell Skarfss., 687.
- Otto, 51.
- Ovesen, sjá Pètr Ovesen.
- Pahl, Markus, kaupmaðr, 48—51, 97—98.
- Páll, postuli, 248.
- Bárðars., úr Ögri, 444.
 - Bjarnas., 690.
 - Bjarnas., Vídalín, 161.
 - Björnss., 110.
 - gaddr, 552.
 - Hallss., Gunnsteinss., prestur, 403, 406, 438, 524, 525, 526, 562.
 - Jónss., biskup, 215, 279—280, 290, 303, 421, 432, 538, 548, 564.
- Páll, Jónss., Vídalín, lögmaðr, 28, 34, 46, 90.
- Jónss. Magnúss., á Staðarhóli, 704, 705, 708, 723, 728.
 - Ketilss., prestur í Hvammi, 195.
 - Ketilss. Loptss., 539, 564.
 - Klemenss., 721.
 - Kolbeinss. (kaldaljóss) Arnórss., 319, 336—337, 341, 343, 349, 353, 355—359, 361, 363, 370—373, 375, 382—383.
 - Loptss. Pálss., 399, 539, 564.
 - Sölvas., prestur í Reykjaholti, 220, 222, 223, 513, 533, 543, 560, 690.
 - Þórðars. Þorvaldss., 219—220, 231.
 - Þorleifss. Björnss., 708.
- Pálmi Henrikss. Gíslas., 649.
- Pálnatóki, 630, 649, 731.
- Pálmir, jarl, 649.
- Petersen, N. M., 199.
- Pètr, í Vaðli á Barðaströnd, 713, 728.
- , postuli, 210.
 - Bárðars. Snorras., 216, 523.
 - Einarss. Snorras., 716.
 - Loptss. Ormss., 3.
 - mikli, 177.
 - Ovesen, kaupmaðr á Hofsóss, 18, 56—57, 62.
 - Pálss. Jónss., 704, 723.
 - Snorras., í Skógarnesi, 520, 523, 561.
 - Sveinss., 444.
- Pingel, amtmaðr, 24, 81, 83—84, 139—140, 159.
- Plessen, formaðr í kammerkolegíinu, 10.
- Pontoppidan, 78, 83, 85, 95, 109.
- , jústizráð, 136.
- Prest-Jóan, 459.
- Prest-Oðdr, 217.
- Præstö, skipstjóri, 117.

Rafn, sjá Hrafn.

Ragna Auðunnard., Salómonss., 710.
728.

Ragnar loðbrók, konungr, 636, 651,
664, 667.

Ragnfríðr Skúladr. (hertoga) Bárðars.,
592.

Ragnheiðr Arnórss. þorkelss., 537,
563.

— Aronsd. Bárðars., 246, 248, 253.

— Eggertsd. (Jögmanns) Hanness.,
706.

— Pétross. Pálss., 723.

— Þórarinss. (sýslumanns), 161,
167—168.

— Þórhallss., 547.

Ragnhildr Barkard. Grímss., 547.
566.

— Hallss. Eldjárnss., 530, 563.

— Jónss. Þorbjarnars., 708, 715,
728.

— Karlsd., 612.

— Þórðard., 724.

— Þorvarðard. Loptss., 617.

Randalín Filippusd. Sæmundss., 637.

Rani, sjá Hrani.

Rannveig Marðard., 585.

— Sigurðard., í Bjarnanesi, 14.

— Sigurðard. Þórisss., 513.

— Skúladr. (landfógeta) Magnúss.,
161.

— Teitss., 568.

— Úlfhæðinss. Kollas., 513.

— Þórðard. Hallss., 543, 565.

Rantzau, stiptamtmaðr, 39, 161.

Reventlow, greifi, 125, 136, 174.

Roderich, konungr Vestgota á Spáni,
618.

Roðgeir Álfss., 411.

Rosamunda Kunimundss. (Gefða-
konungs), 627.

Ropfos, á Gotlandi, 593.

Runólftr Dalkss. Þorsteinss., prestur,
529, 534, 541, 543, 564.

— Ketilss. (biskups) Þorsteinss.,

529, 534, 541, 543, 563, 564.
730.

Runólftr Sigmundars., ábóti, 546.

— Sighvatss., ábóti, 539.

Rurik (Hrærekr), stofnandi Garðar-
ríkis, 612, 618, 624.

Rútr, sjá Hrútr.

Rydberg, Victor, 572, 585, 601,
610, 620, 621, 633, 637, 642,
644, 650, 655, 670, 685, 699.

Rögnvaldr, Mærajarl, 659.

— Illugas. Berghórss., 557, 568.

— knaphöfði, konungr, 596.

— Kolss., kali, Orkneyjarl, 632.

Rön, 51.

Salbjörg Ketilss., 526.

Salgerðr Erlendsd., 550.

— Jónss. Sigurðss., 550, 567.

Salómon Ámundas. (smíðs), 714.

— Brandss., í Kalmanstungu, 709.

— Guðmundss. Salómonss., prestur
á Húsafelli, 714.

— Jónss. Salómonss., prestur á
Mosfelli, 714.

— Magnúss. Auðunnars., prestur,
710—712, 720—721, 728.

Sámr Magnúss., 526.

— Pálss. Hallss., 438, 526, 562.

— Símonars., prestur, 249, 526,
562.

Sanda-Bárðr, sjá Bárðr þorkelss.

Saura-Sveinn, 505—506.

Saxi, sagnaritari Dana, 575, 591,
601, 604, 605, 610, 611, 619,
620, 628, 647, 650, 655, 659,
664, 666, 678.

Scheving, sjá Davíð Scheving.

Schimmelmänn, greifi, 136.

Schou, ríkissáð. 136.

Schöning, G., 198.

Segestes, Cherúskahöfðingi, 657.

Segimerus, bróðir Segestess Cher-
úskahöfðingja, 657.

Segimundus Segestess., 657.

Sesselja, kona Þorsteins Finnbogas, 726.

— Sigurðard., (Eggertsd.), 705.

Sigfús Loðmundars., prestr, 540, 564.

— Sigmundss., 693.

Sighvatr Bøðvarss. Þórðars., 349—350, 475, 494, 506.

— raudí, 693.

— Runólfss., djákn, 436.

— Sturlus. (í Hvammi) Þórðars., 216, 221, 246, 249, 258, 267—268, 273—274, 277, 281—283, 284, 300, 305, 306, 311, 321—324, 327, 339, 359, 373, 386, 392, 395—397, 403, 415—419, 421, 424, 429, 434, 436, 442, 445—446, 463—464, 469, 516, 521, 532, 546, 548, 549, 551, 566.

— Sökkólfss. Fornas., 535, 563.

— Tumas. Sighvatss., 453.

— Þórðars., skáld, 635, 690.

Simon knútr, 409, 444—445, 451, 631.

— Þorgrimss., Ózurars., 526.

Sigmundur Gunnarss., 398.

— Gunnarss. Eyjólfss., 723.

— Sigfúss., 693.

— Sighvatss. (rauða), 693.

— snagi, 263, 268.

— Snorras. Narfas., 399.

Signý Guðmundard. (dýra) Þorvalds., 543, 565.

Sigríjód, kona í Jökulfjörðum, 731.

Sigríðr Andréd. Guðmundss., 722.

— Arnórssd. Tumas., 280.

— Daðad. Bjarnas., 716.

— Hafþórisd., 262.

— Hallsd. Hrafnss., 531, 542, 545, 563, 565.

— Jónsd. (prófasts í Laufási), 167.

— Magnúsd. Einarss., 23.

— Magnúsd. (amtmanns) Gíslas., 151.

— Sighvatssd. Sturlus., 442, 546, 566.

Sigríðr Snorradd. (goða) Þorgrímss., 513, 518.

— Tostad., stórráða, 659.

— Tumad., 358.

— Þórarinsd., 560.

— Þorláksd. (auðga) Ormss., 537.

— Þorleifsd. Pálss., 716.

— Þorsteinsd., 719.

— Þorvarðsd. Þorgeirss., 568.

Sigtryggr silkiskegg, 669, 687.

Sigurðr Auðunnars., 709.

— Bergþórss., Máss., prestr, 541, 564.

— Björnss., á Svalbarði, 703, 707, 728.

— Brynjólfss. Sigurðss., 723.

— Einarss. Skúlas., 7.

— Fáfnishani, 607, 615, 636, 657, 658, 663, 664.

— Finnbogas. (lögmanns) Jónss., 726.

— Guðmundss., lögmaðr, 704.

— hjörtr, 601, 615.

— Hlöðverss., Orkneyjajarl, 603, 635, 644, 687.

— hringr, konungr, 618.

— Jónss. Aras, prófastr á Grenjaðarstað, 3, 723.

— Jónss. (á Ljósavatni) Magnúss., 704.

— Jónss. Magnúss., á Reynistað, 704, 705.

— Jónss. Loptss., 550.

— kerlingarnef, 219.

— Magnúss., Jórslafari, Noregskonungr, 640.

— Oddss., 721.

— ormr í auga, 631.

— Ormss., frá Svinafelli, 226, 227, 278, 280, 284, 299, 304, 305, 358, 543.

— Pétrss., sýslumaðr, 154, 169.

— Salómonss. Magnúss., 711, 728.

— seli, 462.

Sigurðr Sigfúss., 693.

- Sigurðss., landþingsskrifari, 91, 93, 95, 96, 100.
- slembidjárn, 517.
- sollr, 481.
- Stephanss., biskup á Hólum, 152.
- Tryggvas., 669.
- vegglaqr, 454.
- Vigfúss., sýslumaðr, 41.
- Þórisss. (hunds), 518.

Sigvaldi langlíf, 701.

Sigvarðr Þjettmarss., biskup, 314, 315, 332, 336, 445, 449, 658.

Stjörnu-Oddi, 618.

Skáld-Hallr, 363—364.

Skáld-Hrafn, sjá Hrafn Önundars.

Skallagrímr Kveldúlfss., 514, 553, 567.

Skarð-Snorri, sjá Snorri Narfas. Snorras.

Skapti Loftss., prófastr að Setbergi, 658.

- Þórarinss., prestr, 533.
- Þóroddss., lögsögumaðr, 596, 658.

Skarphéðinn Véfróðars., 694.

Skeggi, úr Alviðru, 439.

- Brandss. Þorbjarnars., 529.
- Fenkelss., prestr, 533.

Skeljavíkr-Gunna, 714.

Skibsted, Michael, 51, 74.

Skíði Þorkelss., á Kvennahváli, 399, 521.

Skjálmr hvíti, 671.

Skúli, jarl í Garðaríki, 659.

- Bárðars., jarl og hertogi, 263, 422, 423, 430, 576, 592, 594.
- Egilss. Hríflus., 553, 554, 555, 567.
- Einarss. Þórarinss., 716.
- herkja, 660.
- Jörundars., 659.
- konungsfóstri, 659.
- Magnúss., prestr í Goddölum, 4.

Skúli Magnúss. Einarss., landfögeti,

- 3—22, 24, 25, 32, 34—48, 50
- 64, 68—74, 76—89, 91, 93,
- 95—105, 107, 108, 111—113,
- 116—120, 125, 127, 129, 130,
- 133, 134, 138—187, 660.

— Magnúss., sýslumaðr, 99.

— Þorsteinss., undan Hrauni, 659.

— Þorsteinss. Egilss., 553, 567, 659.

Skyli Hálfðanars. (gamla), 658.

— Lofðas., 658—659.

Skæringr Hróaldss., 390.

Sköglar-Tosti, 659.

Slétu-Björn, 693—694.

Snjálauq Ásmundard. Þórðars., 713, 714, 728.

Snjár gamli, 661.

Snorri, fyrri maðr Arnþrúðar Fornad., 240, 535, 563.

—, Hlíðarmannagoði, 660.

—, í Skógarnesi, sjá Snorri Bárðars. Snorras.

—, prestr, 258, 268.

— Álfss. (úr Dölum), 660.

— Arnþrúðars., Snorras., 236, 237, 240, 535, 563.

— Bárðars. (svarta) Altas., 519.

— Bárðars. Snorras., 216, 523, 561.

— Halldórss. Snorras., 528, 562.

— Húnbogas., lögsögumaðr, 208, 214, 516, 517, 525.

— Illugas., 533.

— Ingimundars., 539.

— Jörundars. Þorgilss., 513, 514, 560.

— Kálfss., á Mel í Miðfirði, 490, 540, 558.

— Kálfss. Snorras., 490.

— Loftss. Markúss., 427.

— Magnúss. (prests í Aðalvík), 249, 398.

— Magnúss. Þorlákss., á Melum, 512, 525, 562.

Snorri Markúss. Þórðars., á Melum, 200, 540, 554, 564, 567.
 — Narfas. Snorras., lögmaðr, 507, 540.
 — Narfas. Snorras., Skarð-Snorri, prestur, 200, 201, 206, 214, 383, 407, 412, 424, 497, 505, 516, 518, 519, 521, 540.
 — Oddas. Steindórrs., Há-Snorri, 524, 562.
 — Pálss. Hallss., Eyrar-Snorri, 526, 562, 730.
 — Steinss., 407.
 — Sturlus. (í Hvammi) Þórðars., 213, 214, 216, 221—223, 246, 274, 306, 311—312, 315—317, 328, 331, 359, 360, 393, 395—399, 402, 405—408, 411, 413, 415—416, 419—425, 429, 430, 433, 435—436, 444—446, 458, 471—472, 513, 530, 552, 553, 554, 557, 563, 619, 621, 655, 660.
 — Sturlus. (lögmanns) Þórðars., 311, 314, 460, 495.
 — Þórálfs., 451.
 — Þórarinss., bláhattur, 527.
 — Þorbrandss., 660.
 — Þórðars. (frá Höfða), 660.
 — Þórðars., undan Felli, prestur, 438, 520, 521, 522, 561.
 — Þórðars., Gilss., 519, 520, 561.
 — Þórðars. Þorvaldss., 219, 519, 561.
 — Þorgrimss., goði, 512, 513, 515, 528, 560, 562, 626, 660, 662.
 — Þorvaldss. Guðmundars., 543, 565.
 — Þorvaldss. (Vatnsfirðings) Snorras., 324, 422, 425—428.
 — Þorvarðars. Kleppss., prestur, 215.
 Snælaug Högnad. (auðga) Þormóðss., 530, 554, 563.

Snærir Þóróddss., 515, 524, 560, 561, 562, 665.
 Sofia, móðir Lópts ríka Guttormss., 692.
 Sókrates, 193.
 Solveig Arad., 715.
 — Björnsd. (ríka) Þorleifss., 710, 716, 717, 718, 720.
 — Hálfðanard. Sæmundss., 370
 — Hálfðanard. (gulltannar) Sölvas., 655.
 — Jónsd. Loptss., 357—358.
 — Lóptsd. Helgas., 543, 565.
 — Ólafsd. Marteinnss., 552, 567.
 — Sæmundsd. Jónss., 322, 396, 405, 521.
 — Þorsteinsd., 711.
 Sölvör Ásgrímsd. Þórhallss., 557, 568.
 Spakböðvar Öndóttss., 531, 730.
 Spendrup, sjá Jens Spendrup.
 Staðar-Böðvar, sjá Böðvar Þórðars. Sturlus.
 Staðarhóls-Páll, sjá Páll Jónss. Magnúss.
 Staðar-Kolbeinn, sjá Kolbeinn Arnórss., kaldaljós.
 Stampe, generalprokurör, 44.
 Starkaðr, af Stafafelli, 585.
 — gamli, 677.
 — kjappi, 263.
 Steenstrup, Johannes, 613, 628, 649, 699.
 Stefán Björnss., 379.
 — helgi, Ungverjakonungur, 597.
 — Ólafss., Stephensen, amtmaðr, 152.
 — Þórarinss., amtmaðr, 152.
 Steinar Svertingss. Þorleifss., 408, 549, 566.
 Steindór Finnss., sýslumaðr, 96, 169—170.
 — Gíslas., 715, 716.
 — (Bitru-) Oddas. Þorbjarnars., 524, 562.

- Steindór Þorlákss., frá Eyri, 515, 518, 561.
- Steingrímur, í Tröllatungu, 523, 562.
- Jónss., biskup, 708.
- Steini Þorvarðss., prestur, 533.
- Steinkell Rögnvaldss., jarl, 622.
- Steinn Aras., 377.
- Jónss., biskup, 7, 18, 20.
- mjöksiglandi, landnámsmaður, 537.
- Steinólfur lági, 514.
- Þörgautss., 519, 561.
- Steinunn Arad. (á Reykjahólum) Þorgilss., 516, 561.
- Bjarnad. (landlæknis) Pálss., 167.
- Björnsd. Svarthöfðas., 466.
- Björnsd. (prófasts) Thorlacius's, 14—15, 159, 167, 171.
- Brandsd. Þórhallss., 544, 565.
- Guðbrandsd. (biskups) Þorlákss., 3.
- Hannesd. Björnss., 705.
- Hrafnisd. Sveinbjarnars., 447, 465, 550.
- Jónsd. Magnúss., 704, 705, 706, 723.
- Jónsd., Sigmundss., 471—472.
- Ólad. Svarthöfðas., 550, 567.
- Pétrsd. (í Vaðli), 713, 723.
- Sturlud. (í Hvammi) Þórðars., 544, 565.
- Þórðard. Oddleifss., 519, 561.
- Þorgilsd. (skarða) Bððvarss., 557, 568.
- Steinvör Samsd. Símonars., 526.
- Sighvatssd. Sturlus., 449.
- Þorsteinsd. Aras., 516, 561.
- Steinþór, sjá Steindór.
- Stephensen, sjá Björn Ólafss., Magnús Ólafss., Oddr Stefánss., Ólafur Stefánss. og Stefán Ólafss., Stephensen.
- Stigandi, erkbiskup í Kantaraborg, 661.
- Stigr, bóndi að Ljósavatni, 661.
- hvítaleðr, 661.
- Storm, Gustav, 210, 320, 570, 597, 604, 611, 632, 693, 699.
- Straumtjardar-Halla, 719.
- Sturla Bárðars. Snorrass., 216, 247, 249, 429.
- Kalmanss., goði, 622.
- Sturla Sighvatss. Sturlus., 214, 246, 254, 257, 258, 260—262, 265—269, 273—274, 306, 317—318, 321, 322, 324—329, 331, 359, 386, 395—397, 403—405, 413—414, 416, 420—422, 424—426, 429—433, 436, 445—446, 508, 520, 525, 526, 544, 549, 550, 556, 557, 562, 591.
- Þjóðrekss., 213, 556, 662, 730.
- Þórðars. Gilss., Hvamm-Sturla, 212, 213—224, 305—306, 384, 389, 392, 435, 463, 513, 514, 515, 516, 519, 520, 523, 524, 530, 537, 542, 543, 544, 548, 551, 554, 565.
- Þórðars. Sturlus., lögmaður, 197—204, 211—213, 223—224, 230—231, 242—243, 244, 250—252, 256, 260—266, 270, 272, 273, 275—282, 285, 286, 289, 290, 292, 294, 295, 297, 300—302, 304—307, 311—317, 319, 321—331, 333, 336—339, 342, 344—345, 349—350, 352—353, 372—374, 381, 385—388, 390—437, 438—443, 445—448, 456, 459—460, 464, 466, 471, 472—483, 485, 487—488, 490, 492, 494—500, 502—503, 505, 508, 520, 521, 522, 525, 527, 549, 558, 562, 729.
- Styrbjörn Sviakappi, 662.
- Styrmir Hermundars. Koðranss., 530, 563.
- Hreinss. Hermundars., 528, 529, 562.

Styrmir Káras., fróði, 422, 425.
 — Þorgeirss., að Ásgeirsá, 528.
 — Þórisss., í Bjarnastaðahlíð, 546, 566.
 Stöylen, Berni, 570, 698, 730.
 Sumarliði Sigurðars. (Orkneyjarls) Hlökkverss., 635.
 Svafnir, konungur á Sváfalandi, 662.
 Svalbarðs-Siggi, sjá Sigurðr Björnss.
 Svanhildr Sigurðard. (Fáfnisbana), 663, 664, 667.
 Svanhvít, 664.
 Svanlaug, kona Ragnars loðbrókar, 664.
 Svarthöfði Arnbjarnars., 553.
 — Dufguss., 321, 401, 409, 412, 437, 439—440, 447—456, 459, 466, 479, 549, 550, 551, 567, 729—730.
 Svartir, sem forgjört var á Helli, 714.
 — Þórðars., skáld, 712, 713, 714, 728.
 — Þorleifss. Svartss., 712.
 Sveinbjörn Bárðars. (svarta) Atlas., 248, 519, 526, 561.
 — Egilss., dr. skólameistari, 197, 665.
 — Hrafnss. Sveinbjarnars., 249.
 Sveinn Alfíus., Noregskonungur, 574.
 — Bergþórss., 552, 567.
 — Björnss., 552, 567.
 — eldboðungur, 363.
 — Hákonars., jarl, 616, 664.
 — Pálss., læknir, 171.
 — Pétross., spaki, biskup, 725.
 — Skúlas., prestir, 199—201, 224, 498, 505.
 — Snorras., sjá Sveinn Pétross.
 — Sturlus. (í Hvammi) Þórðars., 217, 219, 231, 418, 463, 541, 548.
 — Sölvas., lögmaðr, 41, 53, 129, 180.

Sveinn tjúguskegg, Danakonungur, 604, 649.
 — Úlfss., Danakonungur, 586, 601, 631, 688, 691.
 — Þórólfss., 519, 561.
 Sverrir, Noregskonungur, 208—209, 213, 229, 628, 665, 666.
 Svertingr Grimss., 542, 565.
 Svipdagr (Eiríkr málspaki), 621.
 — Þorleifss. (skeifu), 408, 413, 443, 521, 548, 549, 566.
 Sæbjörn Þorleifss. (spaka), 632.
 Sæmundr Haraldss., 352.
 — Hólm, prestur, 181.
 — Jónss. Loptss., í Odda, 226, 275, 280, 304, 305, 306, 350, 357—358, 367—368, 370—371, 418, 436, 496, 547, 566.
 — Ormss. Jónss., 469—471.
 — Sigfúss. Loðmundars., fróði, prestur í Odda, 540, 546, 564, 566.
 — Þorsteinss., 703, 728.
 Sæunn Indriðad. Ámundas., 707, 709, 728.
 Sökkólfur Fornas., 535, 563.
 Sölvar Sölvas. (gamla), 655.
 Sölvi gamli, úr Sóleyjum, 655.
 — Hrólfss., 512, 513, 560.
 — Magnúss., 513, 560.
 — Sölvarss. Sölvas., 655.
 Sörkvir, Baglahöfðingi, 666.
 — Árnas., lögmaðr í Þrándheimi, 666.
 — karl, 628, 666.
 — Kolss., Sviakonungur, 628.
 Sörli, erkibiskup, 668.
 — Brodd-Helgas., 667.
 — Jónakrss., 667.
 — Teitss. Odds., 667.

Tacitus, sagnaritari Rómverja, 590, 606, 607, 621, 624, 657, 671.
 Teitr Bessas., biskupsefni, 279—280, 291—292.

Teitr Björnss. Jónss., 705, 723.
— Einarss., lögsögumaðr, 313, 338, 348, 411.
— Eiríkss., í Ásgarði, 715.
— Fúas., (Vigfúss.), 724.
— Haukss., prest, 239.
— Ísleifss. (biskups) Gizurars., 305—308.
— Ketilbjarnars., 598.
— Oddss. Gizurars., 667.
— Styrmiss., 451—453.
— Þorvaldss. Gizurars., 276, 323.
Tertullianus, 210.
Theodebert Theoderichss., Ástras-fukonungr, 619.
Theoderich Hunerichss., 693.
Thodal, stiptamtmaðr, 100, 116, 119, 120, 132—134, 141—144.
Thomsen, sjá Grímr Thomsen.
—, V., 621, 623, 639, 640, 676, 700.
Thorarensen, sjá Bogi Thorarensen.
Thorlacius, sjá Björn Thorlacius.
Thoroddsen, sjá Þorvaldr Thoroddsen.
Thoroddi, sjá Þórðr Þorodds.
Thott, greifi, 72—73, 174.
Thrasamund Gensoss, 693.
Tindr Hallkelss., 667.
Tjörfi Þorgeirss. (Ljósvefningagoða), 668.
Tofte, þjónn hjá Dreese landfógeta, 24.
Tóki, af Vagns Ákas., 649.
— Gormss., jarl, 630, 649.
Tómas Ragnheiðars., Þórarinss., úr Selárdal, 229, 246—249, 252, 253, 462.
Torf-Einar, jarl, 659, 668.
Torfi Aras., riddari, 701, 726.
— Bjarnas. Bjarnas., prest, 546, 566.
— Finnss., prest, 716.
— Fúas. Brú(n)mannss., 716, 717.
— Guðmundars., prest, 424—425, 520.

Torfi Þorsteinss. Finnbogas., 726.
— Þorvarðss. Kleppss., prest, 215, 555, 568.
Torfæus, sjá Þormóðr Torfas.
Tosti Guðinas., jarl, 649, 659.
Tumi Bersas. Vermundars., 375.
— Kolbeinss., 358.
— Siglvatss., 254, 257—260, 264, 267, 280, 283—284, 291, 315, 321, 376—379, 405—406, 408, 442—443, 449, 452—453, 462, 505.

Úðr, sjá Unnr.

Uldall, hæztaréttarmálaráðgjafi,
85.

Úlfhæðinn Gunnarss. Þorgrímss., lögsögumaðr, 530—532, 559, 562, 563.

— Kollas., 513, 517, 518, 532.

— Vefrðars., 694.

Úlfheiðr Eyjólfss. (halta) Guðmundss., 541, 564.

— Gunnarsd., 513, 517.

— Runólfss. Ketilss., 529, 541, 563, 564, 730.

— Þorsteinsd. Finnbogas., 726.

Úlfhildr Ólafss. (helga) Haraldss., 690.

Úlfr af Dunga, herra, 551.

— Grímss., 512, 560.

— hvassi, 546, 566.

— skjálgi, 515.

— Þorgilss. (sprakaleggs), jarl, 659.

Úlfur Játmundard. (Englakonungs), 678.

Ulphilas (Vulfila). Gotabiskup, 670.

Unger, C. R., 492.

Unnr Ívarsd. djáupúðga, 577.

— Ketilssd., djáupúðga, 577, 598, 608, 687.

— Snorrad. (goða) Þorgrímss., 513.

— Vermundard. Kolbeinss., 710.

Unwan, erkibiskup í Brimum, 646.
 Úrækja, sjá Órækja.

Vagn Ákas., Jómsvíkingr, 649,
 670—671.

Valahrahan, Gotakonungr, 650.

Valdamar Jarizleifss., 640.

— Knútss., Danakonungr, 575,
 640, 673.

— mikli, konungr í Garðaríki,
 612, 639.

— sigræli, Danakonungr, 642.

— Visivaldss., 640.

Valdar Hróarss., mildi, 683.

Valdis Hreinsd. Styrmiss., 529, 562.

Valgarðr Guðmundars., 274.

— Styrmiss., 397.

Valgerðr Böðvarsd. Barkars., 544.

— Einarss. (þverwings) Eyjólfss.,
 541.

— Erlendsd. (sterka) Ólafss., 553,
 554, 567.

— Flosad. Bjarnas., 547, 566.

— Geirnyjard. Þorgilss., 540, 564.

— Gestsd. Álfgerðars., 537, 563.

— Guttormsd., 532.

— Hafliðad., 558, 568.

— Hallgerðard. Runólfssd., sjá Val-
 gerðr Ólafsd. Sölvas.

— Jónsd., Keldna-Valgerðr, 403.

— Ketilssd. Þorlákss., 200, 506—
 507, 538, 540, 564, 730.

— Markúsd. Skeggjas., 554, 567.

— Ólafsd. Sölvas., 219—220, 231,
 541.

— Snorræd., 444.

— Þorbrandssd., 541, 564.

— Þorgilssd. Aras., 515, 561.

— Þorgilssd. Oddas., 541.

— Þorsteinsd. Ásbjarnars., 531,
 563.

Vali sterki, 616, 659.

Valla-Brandr Áskelss. Ormss., 546,
 566.

Valr Þórisss. (viðleggs), 672.

Valtir, Pretta-Páls bróðir, 684.

Vandill, víkingr úr Gautlandi, 628.

Wealhþeo(w), drottning Hróðgars
 Danakonungs, 683, 732.

Vebjörn Geirss., 675.

Vebbrandr Ásbrandss. Þorbrandss.,
 694.

Veðis Geirsd., 675.

Veðormr Geirss., 675.

Veðorn Geirss., 675.

Vefröðr Ævarss. (gamla) Ketilss.,
 694.

Ve-Geir, ágætr maðr í Sogni, 675.

Vegestr Geirss., 675.

Vemundr Geirss., 675.

Venantius Fortunatus, 654.

Vený Þorsteinsd. Oddleifss., 518,
 519, 561.

Vermundr Kolbeinss., á Hvanneyri,
 710, 728.

— Tumas., á Ökrum, 374, 375, 502.

— Þorgríms., mjóvi, 513.

Vesteinn Geirss., 675.

Vidalín, sjá Halldór Bjarnas. og Páll
 Jónss., Vidalín.

Viðkunnr Erlingss., 514.

— Jónss., í Bjarkey, 513, 626.

Viga-Haukr, sjá Haukr Ormss.
 Fornas.

Viga-Styr, 662.

Vigdís, kona Gunnars spaka Þor-
 grímss. lögsögumanns, 530,
 559, 563.

—, móðir Þórdísar móðr Ingi-
 mundar gamla, 587.

— Guðlaugsd. Þórðars., 550.

— Sturlud. (í Hvammi) Þórðars.,
 249.

— Svertingssd. Grímss., 542, 543,
 565.

— Þorsteinsd., systir Þóris auðga,
 214, 555, 568.

— Þorvaldssd. (auðga) Guðmund-
 ars., 238—240, 534, 535, 543,
 563, 565.

Vigfús, bóndi á Valsbarni, 262.
 — Árnas., bóndi í Nesi, 41.
 — Gunnsteinss. Hallss., 349, 438, 459, 496, 522, 525, 562.
 — Ívarss., 404.
 — Ívarss., Hólmr, hirðstjóri, 617.
 — Jónss., á Kalastöðum, 724.
 — Þórarinnss., sýslumaðr, 147, 148, 167, 169.
 — Þórðars., ríki, 710.
 — Þorsteinss. Finnþogas., 723, 726, 727.
 Vikar Haraldss. (Egðakonungs), 677.
 Vilbrandr, landnámsmaðr, 678.
 Vilborg, kona Hjalta Skeggjas., 678.
 —, kona Þórðar Skeggja, 583.
 — Gizurard. Hallss., 239.
 — Ósvaldsd., 678.
 Wilchin, biskup, 709.
 Vilhjálmr, biskup í Hróarskeldu, 614.
 —, kardináli, 334.
 — bastarðr, Englakonungr, 678.
 — Finsen, dr., hestaréttardómari, 233—234, 235, 236, 267, 439.
 — gamli, biskup á Orkneyjum, 614.
 — Hrólfss., langaspjót, 678.
 — Ráðujarl, 614.
 — Sæmundss. Jónss., 547, 566, 614.
 Willebrandt, 718.
 Willibrord, kristniboði, 684.
 Vilmundr Snorras. Kálfss., 558.
 Wimmer, L. F. A., 649, 699.
 Windekilde, Thomas, 90.
 Vindheima-Jón, sjá Jón Jónss. Magnúss.
 Visivaldr Jarizleifss., 640.
 Witfos, Klaus, vefari, 47.
 Vorm, Ole, 702.
 Wormskiold, jústizráð, 136.
 Wöldike, prófessor, 10.
 Völundr, 672.

Yngvar, mágr Skallagrimss Kveldúlfss., 514.
 Yngvildr Álfss. (úr Dölum), 523, 524, 562.
 — Eindriðad., 280.
 — Halldórsd., 513.
 — Hallsd. (af Siðu), 540.
 — Helgad. (lögmanns), 720, 721.
 — Ketilsd. (veðrs), 577.
 — Narfad. Snorras., 525, 562.
 — Þórðard. (undir Felli), Snorras., 520, 523, 561.
 — Þorgilsd. Oddas., 309, 438, 526.
 — Þorsteinsd., 526.
 Ýr (Ýri) Geirmundard. (heljarskinns), 512, 514, 515, 560.
 Þangbrandr, prestr, 584.
 Þiðrik af Bern, sjá Þjóðrekr Þjóðmarss.
 Þjóðólfr hvínverski, 659.
 Þjóðrekr Þjóðmarss., Austgotakonungr, Þiðrik af Bern, 640, 680.
 Þjóstar, Austmaðr, 424.
 Þóra, frilla Þórðar Sturlus., 324, 418.
 — Bárðard. Snorras., 519, 561.
 — Björnsd. Thorlacius's, biskupsfrú, 19.
 — Guðmundard. (griss), eldri, 357—358.
 — Guðmundard. (griss), yngri, 276, 304, 310, 320, 322, 506.
 — Magnúsd. (konungs, berfættis), 540.
 — Nesja-Knjúksd., 561.
 — Pálsd. (biskups) Jónss., 564.
 — Þorsteinsd. Finnþogas., 726, 727.
 Þórálfr Bjarnas., 373—375, 377, 545.
 — Kolbeinss., 379.
 Þórarinn, bóndi á Geirþjófsfjarðar-eyri, 260.
 —, prestr, 527.
 — balli, 379.

Þórariun Fornas., 535.

- Grímss. Eldjárnss., í Snóksdal, 419, 544, 565.
- Grímss. Eldjárnss., stóri, 544.
- Jónss. Sigmundss., 359.
- svartí, 632.
- Tómass., 364.

Þórarina Þorgilsd. Gunnsteinss., 527.

- Þorbjörg, frilla Sæmundar Jónss. í Odda, 280.
- Björnsd., í Reykjaholti, 211, 513, 560.
 - Jónsd. Þórarinss., 713, 728.
 - Magnúsd., 726.
 - Ólafsd. (tóna) Geirmundars., 715, 719, 721.
 - Vermundard. (auðga), 517, 561.
 - Vigfúsd. Þorsteinss., 724, 726, 727.

Þorbjörn, í Skildinganesi, 96.

- , síðari maðr Yngvildar Álfss. (úr Döllum), 523, 562.
- Bergss., á Ósi, 545, 566, 730.
- Bjarnas., 116.
- Graut-Atlas., 667.
- háseti, 444.
- Jónss., í Kálfanesi, 707, 728.
- Snorras., Sælendingr, 355, 363—364, 380.
- úargi, 694.
- Þórðars., nef, 525.
- Þórhallss. Ketilss., 514, 515, 560.
- öngull, 623.

Þorbrandr Þorbjörnss. (úarga), 694.

Þórdís, móðir Ingimundar gamla, 587.

- Daðad. Illugas., 535.
- Eyjólfss. (mókolls) Gíslas., 724.
- Flosad. Bjarnas., 547, 566.
- Guðmundsd. Guðmundss., 542, 543, 565.
- Hermundard. Illugas., 528.
- Sigurðard., fylgikona Galdraþorkels, 704.

Þórdís Snorrad. Sturlus., 439, 462, — Sturlud. (í Hvammi) Þórðars., 523.

Þórðr, undan Gnúpi, 552.

- Andræss. Sæmundss., 349—354, 357.
- Árnas., á Reykjanesi í Trèkyllisvík, 713, 728.
- Auðunnars., 560.
- Auðunnars. (Salómonss.), 710.
- Barkars., 514, 560.
- Björnss., 449—450, 461.
- Böðvarss., prestir, 533.
- Böðvarss. (í Bæ) Þórðars., 554, 567.
- Böðvarss. Þórðars., í Görðum, 209, 212, 278, 420—421, 513, 552, 554, 555, 567.
- Gílls. Snorras., 513, 514, 517, 519, 542, 561, 565.
- Guðmundss., lögmaðr, 724.
- gufa, 548.
- Hafliðas. Máss., 557, 568.
- Hallss., herra, 543, 565.
- Heinrekss., 444.
- Hítnesingr, (Jörundars.?), 476—492, 495—496, 498—500.
- Ívarss. Þórðars., 556—557, 568.
- Jónss. Húnrbðars., að Ásgeirsá, 555, 556, 568.
- Kolbeinss. Þórðars., 551.
- Kollas., 305, 544.
- Magnúss., í Reykjaholti, 209, 513, 554, 560, 567.
- Narfas. Snorras., eldri, 497, 525, 562.
- Narfas. Snorras., lögmaðr, 200, 201, 202, 204, 497, 499, 505—507, 540.
- Oddleifss. Þórðars., 519, 561.
- Óleifss., gellir, 597, 660, 693.
- rauðr, 214, 555.
- Sighvatss. Sturlus., kakali, 215, 247, 311—312, 333—335, 348, 359, 361—362, 364, 366—371,

- 375—376, 381—382, 412—413,
434, 437, 440—457, 461—463,
465, 467—471, 474, 476, 482,
489, 521, 544, 545, 548, 550,
551.
- Þórðr Sigurðss., Lundarskalli,
prestr, 553, 554, 555, 567.
- Sigurðss. (Auðunnars.), 709—
710.
- skeggi, 583.
- Skúlas. Egilss., 554, 555, 567.
- Snorras. Þórðars., undir Felli,
519, 520, 561.
- Steindórss., á Ingjaldshóli, 270.
- Sturlus. Þjóðrekss., 213, 556,
730.
- Sturlus. (í Hvammi) Þórðars.,
214, 221, 251, 261, 262, 265,
273—274, 281, 306, 316, 324,
326, 391—392, 395—399, 401—
403, 413—421, 424, 435—436,
477, 520, 525, 546, 549, 566.
- Sturlus. (lögmanns) Þórðars.,
312.
- Svartss., 712.
- Sölvas. Hrólfss., í Reykjaholti,
512, 560.
- upsi, skólameistari á Hólum,
241—242, 535—536.
- Valdas., 317.
- Vikingss., 518, 519, 561.
- Þórarinss., í Laufási, 237.
- Þórðars., prófastr í Hvammi í
Hvammssveit, 721.
- Þórðars. Sturlus., tiggí, 398,
403, 520.
- Þórhallss., 544, 565.
- Þorkelss. (auðga) Þórðars.,
518, 519, 561.
- Þóróddss., Th. Thoroddi, 107.
- Þorvaldss., prestr, 533.
- Þorvaldss., krákunef, 518, 519,
561.
- Þorvaldss., örvöndr, 518, 519,
561.
- Þórðr Þorvaldss. Kjartanss., 519.
- Þorvaldss. (Vatnsfirðings) Snorr-
as., 324, 422, 425—428.
- Þorvarðss., í Saurhæ í Eyja-
firði, 497, 532.
- Þórelfr, móðir Þorgeirs Hávarss.,
573.
- Þórey Eyjólfssd. (halta) Guðmundss.,
540, 564.
- Þorfinnr fingr, 412, 439—440.
- Ingimundars., 558.
- karlsefni, 534, 629.
- Sigurðss., jarl, 603.
- Önundars., 543, 565.
- Þórgautr Mýra-Knjúkss., 519, 561.
- Þorgeir Ásgeirss., bróðir Geirs
goða, 693.
- Brandss. Kolbeinss., 243, 350,
356—359, 370, 382—383, 729.
- Egilss., á Álptanesi, 514.
- Galtas., 528, 562.
- Guðmundss., prestr, 534, 730.
- Hallas., undan Hvassafelli, 239,
517, 561.
- Hallas., úr Kristnesi, 218, 516,
544.
- Hávarss., 515, 523, 573.
- Hróðbjartss., stafsendi, 379,
449, 548, 566.
- kornasylgja, 454.
- Kuggas., 384.
- Ljósvetningagoði, 668.
- Röðbjartss., 618.
- Þórhaddss. Steinss., 537, 563.
- Þorgerðr, kona Hrafns lögsögu-
manns Úlfhæðinss., 530, 563.
- Álfssd. (úr Dölum), 515, 524,
560, 562.
- Hólgabrúðr 611.
- Pétssd. (í Vaðli), 713, 728.
- silfra, 667.
- Þorbjarnard., 515, 560.
- Þorbrandsd., 518.
- Þorgils (Turges), herkonungur á Ír-
landi, 598.

Þorgils Aras. Máss., á Reykjahólum, 515, 523, 524, 561, 562.

— Aras. (fróða) Þorgilss., 513, 533.

— Bøðvarss. Þórðars., skarði, 311—313, 334, 336—338, 342—345, 347—348, 350, 354, 465, 473—480, 482—492, 495, 499—500, 520, 521, 536, 550, 557, 568, 730.

— Gelliss., 515.

— Gunnsteinss. Hallss., 526, 527, 528, 548, 566.

— Hafliðas., 206, 516—517.

— Höllus., 523, 660, 730.

— Knútss., stallari, 682.

— Kóðrass. Ormss., 529, 563.

— Oddas., 205, 207—213, 515, 516, 517, 524, 526, 528, 541, 553, 561, 562, 665.

— Snorras., í Skorravík, 424, 464, 520, 523, 549, 561.

— Snorras. Húnbogas., 517.

— sprakaleggr, 659.

Þorgímr alíkarl, 236—237, 531.

— bíldr, 548.

— Einarss. (auðmanns), á Stað, 546, 566.

— Haukss., 395.

— Sigurðss., sýslumaðr, 41.

— Ózurar. Oddbjarnars., 526.

Þórþaddr Steinss. (mjökisiglanda), 537, 563.

Þórþallr Brandss. Bergþórss., 543, 544, 565.

— Finnss., 223.

— Ketilss. (gufu) Örlygss., Ýrars., 514, 560.

— Oddas., goði, 515, 560.

— Surtss., á Hólmlátri, 217—219.

Þórþíldr Þórðard., rjúpa, 660.

Þórþrólftr fasthaldi, 514.

Þórir, erkibiskup, 277, 288—289, 291, 294, 302—303.

Þórir Arnþórss., tottr, 340, 342, 547—548.

— Greipss., 602.

— Helgas., á Laugalandi, 542, 565.

— hjótr, 615.

— Hrafnkelss. (Freysgoða), 667.

— Skeggbroddas., 546, 566.

— Steingrimss. (í Tröllatungu), 523, 562.

— viðleggr, 672.

— Þorsteinss., auðgi, prestr, 214, 215, 220, 223, 513, 555.

Þorkatla Arad. (á Reykjahólum) Þorgilss., 516, 561.

— Ófeigsd., 514, 560.

Þorkell, prestr í Síðumúla, 480.

— Bergþórss., 535.

— dráttarhamar, 379.

— Eyjólfss., 428, 515.

— Eyvindars., 398—399.

— Fjeldsted, 90, 135.

— Gelliss., 534, 558.

— Guðbjartss., Galdra-Þorkell, prestr í Laufási, 703—705, 728.

— Hallss., prestr, 215.

— Ketilss., 294.

— krafla, 537, 644.

— Lón-Einarss., 515, 561.

— rostungr, 419.

— Skúmss., ábóti, 531—532.

— Tjörvas., lögsögumaðr, 668.

— Þórðars., 97—98, 116.

— Þórðars., auðgi, 516, 518, 519, 561.

— Þórðars. (gellis) Óleifss., 693.

— Þorgeirss., hákr, 526, 623, 666.

Þorlákr, á Melum, 512, 525, 560.

— Ásgeirss., á Eyri, 518.

— Guðmundars. (griss), 470.

— Ketilss., í Hitardal, 254, 257, 273—274, 531, 536, 537, 538, 539, 540, 542, 564, 565.

— Narfas. Snorras., lögmaðr, 378, 505, 507, 540.

— Ormss., auðgi, 537—538, 563.

- Þorlákr Skúlas., biskup, 3, 197, 716.
 — Runólfss., biskup, 210, 527.
 — Þórhallss., helgi, biskup, 230, 389, 541, 547, 634.
 — Þorleifss. (hreims) Ketilss., 458.
 Þórlaug Hrólfssd., gyðja, 512, 513, 514, 515, 560.
 — Pálsd. Sölvas., 215, 220, 513, 560.
 Þorleifr Arnas., í Auðbrekku, 551, 552, 567.
 — Björnss., prestur á Reykjahólum, 708, 710, 715, 716, 728.
 — Björnss. (ríka) Þorleifss., 715—718, 720—721.
 — Fagrðell, 355, 457, 522, 561.
 — Gilss. Þorleifss., 380.
 — Guðmundss., 522.
 — Jónss., prestur, 550, 683.
 — Ketilss., hreimr, lögsögumaðr, 458, 540, 564.
 — krákr, 650.
 — Marteinss., 552, 567.
 — Pálss., lögmaðr, 716, 721.
 — Skaptas., prestur, 6—8, 23.
 — skeifa, 463, 548, 552, 566.
 — spaki, á Ögðum, 632.
 — Svartss., á Reykhólum, 712, 719.
 — Þórðars. Böðvarss., í Görðum, 328, 405—406, 422—423, 425, 456, 482, 485, 553, 554, 555, 567.
 — Þorkelss., skúma, 519, 561.
 — Þorlákss., heiskaldi, 529, 537, 538, 539, 563.
 Þorleikr Bollas., 427.
 Þormóðr Hjálms., 444, 451.
 — Kolbrúnarskáld, 515.
 — Kollas., 517, 518, 561.
 — Ólafss., 269—271.
 — Salómonss. Magnúss., 711, 720, 728.
 — skapti, landnámsmaðr, 596, 658.
 — Torfas., Torfæus, 198.
 Þormóðr Þjóstarss., 514, 560.
 — Þorlákss., á Bakka, 513, 518.
 Þórnyr Arad. Máss., 515, 517, 518, 561.
 — Gilsd. Einarss., 534.
 Þóróddr, maðr Friðgerðar Hyrningsd., 515, 560.
 —, prestur, 438.
 — Þórðars., heyrari, 17.
 Þórólfr vilgil, 512.
 Þóriðr, í Gautsdal, 713, 728.
 — Arnórssd. Þóris., 542, 565.
 — Ásnyjard., Flosad. (norrena), 546, 566.
 — Gizurard. Hallss., 358.
 — Guðmundard. Eyjólfss., 542, 565.
 — Guðmundard. Þorgeirss., 239, 543, 565.
 — Hallssd. Gunnsteinss., 524, 525, 562.
 — Illugad. (rauða) Hrólfss., 512, 513, 515, 560.
 — Ólafssd. Marteinss., 552, 567.
 — Ormsd., 405, 453.
 — Sigurðard. (prófasts á Grenjadarstað) Jónss., 3.
 — Snorrard. (goða) Þorgrímss., spaka, 212, 515.
 — Sturlud. Sighvatss., 457.
 — Sturlud. (í Hvammi) Þórðars., 463, 548, 551, 552, 566.
 — Þórðard. Sturlus. Þjóðrekss., 213, 556, 568, 720.
 — Þorgeirssd. Galtas., 528, 562.
 — Þorgilssd. Aras., 515, 518, 561.
 — Ögmundard. Þórðars., 551, 567.
 Þorsteinn, á Hvalsnesi, 263.
 —, í Brautarholti, 96.
 — Aras. (á Reykjahólum) Þorgilss., 516, 561.
 — Árnas., 480.
 — Arnórss., 516, 530, 561.
 — Arnþrúðars., Snorrass., 236—237, 240, 535, 563.

- Þorsteinn Ásbjarnars. Arnórss., 531, 563.
 — (Þórarinn?) balti, 379.
 — Egilss. Skallagrímss., 553, 567, 659.
 — Einarss., ranglátr, á Grund, 208, 383—384, 531, 537, 538, 540, 546, 564, 566.
 — Eyjólfss. (halta) Guðmundss., 541, 564, 565.
 — Finnþogas. (lögmanns) Jónss., 726, 727.
 — Geirss. (auðga) Þorvaldss., í Auðbrekku, 543, 565.
 — Gelliss., 479—480.
 — Gelliss., að Fróðá, 516, 561.
 — genja, 458.
 — Guðinas., 445, 451.
 — Guðmundss. Andrèss., 715.
 — Gyðus., í Flatey, 516, 559.
 — Hjalms., 313, 376, 440, 555—558, 568.
 — Ívarss. Þórðars., 213, 557, 568.
 — Jónss., í Hvanimi, 340, 545, 558, 565.
 — kolskeggr, 632.
 — kúgaðr, 420.
 — langr, 332.
 — Magnúss., sýslumaðr, 41, 71, 83, 96, 118, 160.
 — Oddleifss. Geirleifss., 518—519.
 — Oddss., prestur, 701, 715.
 — rauðr, Skotakonungr, 603, 625, 693.
 — Síðu-Hallss., 687, 690.
 — Snorras., bóllóttir, ábóti, 200—201, 203—204, 224, 503—504, 508, 540, 554, 567.
 — titlingr, 500.
 — torfi, landnámsmaðr, 668.
 — Tumas., ábóti, 532, 539.
 — Urðasteinn, 236.
 — Þorbergss., kollr, 449.
 — Þorgilss., 523.
 — Þrasalaungars., 240—241, 535.
- Þórunn, Daðad. Guðmundss., 716.
 — Gellisd., Vigðisard., 249.
 — Jónsd., í Gröf, 17.
 — Jónsd. Aras., á Grund, 715, 723.
 — Ólafsd., 715.
 — Þórarinsd. Fornas., 535.
 Þorvaldr, 716.
 — Einarss., bóndi í Brautarholti, 41.
 — Geirss. (auðga) Þorvaldss., í Lönguhlíð, 543, 565.
 — Gizurars. Hallss., 238—239, 276, 279, 282, 291—292, 304—306, 308—310, 316—324, 358—359, 416, 421, 436, 506, 526, 539, 564.
 — Guðmundars., auðgi, 238, 534, 535, 542, 543, 563, 565.
 — Guðmundars. (dýra) Þorvaldss., 284, 543, 565.
 — háfi, 667.
 — Halldórss., aurgodi, 523, 524, 562.
 — Helgas. Lambkárss., prestur, 527—528.
 — Höfða-Þórðars., holbarki, 667.
 — Ísleifss. (biskups) Gizurars., 308.
 — Kjartanss., 528, 550.
 — Snorras. Þórðars., Vatnsfirðingr, 216, 244—247, 252, 253, 275, 277, 306, 384, 390, 395, 416, 422, 424—425, 429, 461—462, 465, 519, 522, 544, 561.
 — Thoroddsen, dr., prófessor, 702, 732.
 — Þórðars., hvíti, 519, 561.
 — Þórðars. Þorkelss., 518, 519, 561.
 Þorvarðr Ásgeirss., stórhöggvi, 553, 567.
 — Ásgrímss., auðgi, 238—239, 543, 546, 565, 566.
 — Kleppss., prestur, 214, 555, 568.
 — Loftss. (rika) Guttormss., 617.

Þorvarðr matkrókr, 377.

— Þórarinss. Jónss., 813, 340,
342—343, 345, 347—350, 370,
475, 485, 489, 491, 500, 730.

— Þórðars., úr Saurbæ, 457.

— Þorgeirss. Hallas., 232—234,
240, 438, 568, 605.

Þórvör Ormsd. Hermundars., 529.

Þráinn, berserkr, 208.

Þrándr Daðas., 543, 565.

Þrúðr Þorleifsd. Björnss., 715, 721.

Þuriðr, sjá Þórfíðr.

Þyri, Danadrottning, 601.

Ævar Ketilss., gamli, 556, 694.

Ögmundur Helgas., í Kirkjubæ, 366

— 370, 469—472.

— Pálss., biskup, 722, 724.

— Þrjónn, 345—346.

Ögmundur Þórðars., úr Bæ, 551, 567.

— Þorkelss., prestr, 533.

— Þorvarðars., sneis, 239—241,
243.

Ölrún Kjársd. (af Vallandi), 673.

Ölver barnakarl, 677.

Öndóttir (kráka?), úr Viðvík, 531.

Öngull svartí, 623.

Öuundr, Sviakonungr, 604, 648, 688.

— bíldr, 548.

— kristni, 530, 563.

— tréfótr, landnámsmaðr, 625.

— Þórðars., sjá Ásmundur Þórðars.

— Þorkelss., 232—234, 240.

Örlygr, landnámsmaðr, 514.

Örn Þórisss. (viðleggs), 672.

Örum, sjá Jens Örum.

Özur, erkibiskup í Lundi, 210.

— Agas., 572.

— Oddbjarnars. Þorkelss., 526.

REGISTR YFIR STADANÖFN.

Aðalvík, 249, 514, 527.
 Agðir, 604, 632.
 Ak, 217, 380, 404.
 Akrahrepp, 353.
 Akranes, 212, 420, 512, 533, 552, 554, 555.
 Akrar í Skagafirði, 374—375, 502, sjá Stóru-Akrar.
 Akrey, 414, 446.
 Álaugarey, 648.
 Álptafjörðr, 403, 518, 523.
 Álptanes á Mýrum, 514, 715.
 Álptanes suðr, 514.
 Álptártunga, 400.
 Álptavatn, 326.
 Alviðra, 518, 519.
 Ameríka, 641.
 Ámótsvað, 480—481, 484, 485, 491.
 Andakelda, 717.
 Andakill, 709.
 Apavatn, 326, 339, 404, 436.
 Árnaklakkr, 707.
 Arnaldsstaðir í Skriðdal, 575.
 Arnarbælisdalr, 261.
 Arnardalr, 450.
 Arnarfjörðr, 250, 260, 447, 453, 461, 519, 550.
 Arnarnes, 236, 450.
 Arnarstapi, 163, 165, 166.
 Árnes, 710, 711, 720, 722, 728.
 Árnessýsla, 41, 80, 96, 124, 573.
 Árnesþing, 360.
 Arónshellir, 260.
 Ás, 726.
 Ás í Skagafirði, 241, 283, 300, 488, 489.
 Ásgarðr, 715, 716.

Ásgeirsá, 452, 528, 555, 556, 557, 568.
 Askr, 640.
 Auðbrekka, 543, 551, 552, 565, 567.
 Auðkúlustaðir, 353.
 Auðr, 171.
 Austfirðingafjórðungur, 70, 371.
 Austfirðir, 435.
 Austrland, 80, 259, 371, 646, 686.
 Austr-Skaptafellssýsla, 11, 650.
 Austrvegr, 666.
 Azincourt, 626.

Babylon, 24.
 Bakki, 518, 543.
 Ballará, 446, 511, 512, 513, 514, 515, 520, 554, 560.
 Bárðardalur, 177.
 Barðaströnd, 261, 453, 518, 712, 713, 728.
 Bátsendar, 70, 116, 118, 123, 126, 128.
 Baugstaðir í Flóa, 464, 547, 549, 566.
 Beitivellir, 338.
 Bergen, 712 = Björgvin.
 Berserkseyri, 263.
 Berufjörðr, 70, 126.
 Bessastaðir, 26, 31, 41, 47, 100, 119, 139, 140, 144, 158, 159, 160.
 Bíldudalr, 70, 115, 126, 195.
 Bíldudalseyri, 724.
 Biskupstungur, 547.
 Bjarkey, 513, 626, 628, 689.
 Bjarnarfjörðr, 722.
 Bjarnarhöfn, 397, 400, 513, 518, 526, 707.

Bjarnanes í Hornafirði, 12, 14.
 Bjarnastaðahlíð, 546.
 Bjarneyjar, 405, 719.
 Björgvin í Noregi, 130, 414, 430,
 431, 432, 679, 712.
 Björgyn, 229, 679 = Björgvin.
 Björnsfjörðr, 717.
 Blönduhlíð, 442, 486.
 Bólm, 684.
 Bólstaðarhlíð, 342, 704, 716.
 Bolungarvík, 247 = Buðlungavík.
 Borðeyri, 386—387, 412.
 Borg á Mýrum, 402, 533, 539, 552,
 553, 554, 567, 659, 709, 710.
 Borgarfjarðarsýsla, 41, 64, 72, 80.
 Borgarfjörðr, 212, 223, 313, 336,
 348, 352, 354, 397, 399, 402,
 414, 433, 452, 482, 491, 494,
 709, 724.
 Borgarsandr, 15.
 Brattabrekka, 397—398.
 Brautarholt, 41, 96, 514, 560.
 Breiðabólstaðr í Fljótshlíð, 275,
 444, 449, 533.
 — á Reykjanesi, 525, 527, 548, 562.
 — í Steingrímsfirði, 216, 544, 545,
 565, 566 = Staðr í Steingrímsf.
 — í Vatnsdal, 452.
 — í Vestrhópi, 555, 556, 557, 558,
 578.
 Breiðafjarðardalir, 333, sjá Dalir.
 Breiðfjörðr, 209, 212, 223, 261,
 399—400, 414, 417, 451, 495.
 Brekkukot, 171.
 Brenneyjar, 616.
 Bretagne, 671.
 Bretland, 684.
 — hið litla, 671.
 Bretlandseyjar, 614.
 Brimar, 646.
 Brunná, 525, 562.
 Brýr, 484.
 Bræðratunga, 332, 449.
 Búðardalr, 398, 721.
 Búðardalsbotn, 398.

Búðir, 70, 115, 126.
 Buðlungavík, 717, 720 = Bolung-
 arvík.
 Búrfell, 484.
 Byjasker, 148.
 Byrgisvík, 711.
 Bær í Borgarfirði, 436, 443, 485,
 554, 567.
 — í Króksfirði, 377, 712, 728.
 — á Rauðasandi, 716, 717, 720,
 721, 722.

Crecy, 626.

Dakia, 672.

Dalasýsla, 41, 585.

Dalir, 217, 377, 380, 395, 397, 407,
 408, 420, 422, 244, 425, 428, 429,
 433, 440, 443, 451, 487, 515,
 533, 544, 549, 560.

Danielstóptir, 717.

Danmörk, 30, 35, 37, 42, 43, 46,
 47, 49, 80, 109, 125, 145, 160,
 183, 583, 585, 586, 593, 598,
 601, 603, 614, 616, 620, 622,
 623, 628, 631, 632, 639, 640,
 641, 643, 647, 649, 659, 661,
 665, 670, 671, 679, 681, 689,
 690.

Danzigaborg, 22.

Deildartunga, 513, 555, 710, 728.

Delfi, 193.

Djúpidalr, 534.

Dufgúsdalr, 548.

Dugguvík í Flatey, 718.

Dunárlönd, 671.

Dunhagi, 706.

Dýflin, 625.

Dýrafjörðr, 70, 115, 126, 270, 401,
 439, 447, 535, 587, 717.

Edinborg, 196.

Effersey, 38.

Efstidalr, 540.

Egða, 663.

- Eiði í Noregi, 229.
 Einarstaðir, 524, 562.
 Eireksfjarðarsýsla, 712.
 Elfarsker, 616.
 Elliðaár, 41, 42, 171.
 Elliðakot, 50.
 Elliðavatn, 50, 51, 79.
 England, 583, 591, 593, 604, 613,
 614, 626, 629, 649, 655, 659,
 661, 674, 681, 682, 689, 718,
 724, 731.
 — í Reykholtadal, 449.
 Eskiholt, 449, 450.
 Espihóll, 560.
 Essex, 578.
 Eyðar, 726.
 Eygotaland, 617.
 Eyjafjarðará, 500.
 Eyjafjarðarsýsla, 41, 64.
 Eyjafjöll, 559.
 Eyjafjörðr, 70, 115, 126, 233, 234,
 242, 251, 282, 284, 300, 340,
 343, 356, 362, 410, 412, 455,
 477, 488, 489, 521, 531, 532,
 534, 536, 537, 538, 540, 552,
 660, 669, 702, 723.
 Eyjar í Kjós, 724.
 Eyrar, 314, 341, 402, 495, 496, 547.
 Eyrarbakki, 70, 97, 115, 122, 126,
 128.
 Eyrarhreppr, 263.
 Eyri í Álptafirði, 403, 525, 526, 562
 = Geirröðareyri og Narfeyri.
 — í Arnarfirði, 250, 260, 447, 453,
 461, 462, 463, 465, 519, 547,
 550.
 — í Eyrarsveit, 214, 261, 397, 400,
 401, 402, 417, 419, 482, 495,
 525.
 Eyrarsveit, 264, 417.
 Eystra-Gautland, 594, 653.
 Fagrabrekka, 452.
 Fagranes í Byjafirði, 543, 565.
 — í Skagafirði, 341, 356.
 Fagrey, 398, 399, 400, 446, 447.
 Fagridalur, 499, 514, 549.
 Fannlaugarstaðir, 645, 731.
 Fell á Fellsströnd, 519—523, 561.
 — í Kollafirði, 707, 714, 721.
 — ytra, 424.
 Fellsendi, 544, 565.
 Fellshreppr, 442.
 Fellsströnd, 424 = Meðalfellsströnd.
 Finnland, 661.
 Finnmörk, 551.
 Firdir, 342.
 Fjarðarhorn, sjá Stóra-Fjarðarhorn.
 Fjón, 649.
 Flatartunga, 387.
 Flatey, 257, 453, 516, 531, 537,
 559, 716, 717, 718.
 Flekkudalur, 548.
 Fljót í Skagafirði, 354, 355.
 Fljótshlíð, 275, 533.
 Fljótstunga, 452, 486.
 Flói, 449, 464.
 Flókadalr, 512.
 Flugumýri, 328, 337, 338, 339, 340,
 347, 355, 356, 409, 410, 455,
 520, 521, 522, 525, 526.
 Fólsgn, 422.
 Frakkland, 595, 671, 678, 704.
 Fríslan, 597.
 Fróðá, 516, 561, 716.
 Fýrisvellir, 630.
 Færeyyjar, 41, 90.
 Gagnheiði, 331.
 Gagnstaðahjáleiga í Útmanasveit,
 701—702.
 Galtardalstunga, 528.
 Garðar á Akranesi, 328, 533, 552,
 554, 555, 567.
 — Álptanesi, 14.
 — í Garðaríki, 639, 640.
 Garðaríki, 612, 620, 624, 628, 639,
 640, 659, 666, 673, 688.
 Garðr í Kelduhverfi, 3.

Garpsdalr, 525, 562, 716.
 Gásar, 278, 465.
 Gáseyri, 551.
 Gautland, 587, 598, 616, 628, 629,
 659, sjá Vestra-Gautland.
 Gautsdalr, 718, 728.
 Geirland, 524, 562.
 Geirröðareyri, 525, 707 = Eyri í
 Álptafirði.
 Geirshólmr, 331, 464, 708.
 Geirþjófsfjörðr, 260.
 Geitaskarð, 557, 705.
 Geitland, 512, 518, 560.
 Geldingaholt, 343, 344, 353, 364,
 376, 456, 459, 460, 466, 476,
 477, 531.
 Giljá, 445, 462, 528, 553.
 Gilsbakki, 481, 486, 515, 528, 529,
 533, 562, 709.
 Gilstfjörðr, 719.
 Gjabakki, 331, 484.
 Glaumbær, 341, 375, 717, 723.
 Goðdalir, 4.
 Gotha, 676.
 Gotland, 583, 593, 618, 675.
 Grafarmóar, 17.
 Grandi í Dýrafirði, 247.
 Grenjadarstaðr, 3, 6, 285, 411, 530,
 531, 540, 545, 557, 559, 661,
 723, 726.
 Grimsey, 254, 255, 258, 260, 264,
 265, 268, 269, 340.
 Grimsnes, 714.
 Grimsneshreppr, 346.
 Grindavík, 58, 61, 66, 70, 115, 116,
 118, 121, 126.
 Grisartunga, 407.
 Grund í Eyjafirði, 282, 345, 346,
 442, 456, 521, 532, 537, 538,
 552, 564, 715, 723.
 — í Svarfaðardal, 442.
 Grundarfjörðr, 70, 126, 724.
 Grunnavík 9.
 Grænland, 529, 535, 711.
 Gröf, 380.

Gröf á Höfðaströnd, 15, 17.
 Gufudalr, 548.
 Gufudalsháls, 719.
 Gufunes, 59, 533.
 Gullbringusýsla, 19, 23, 26, 32, 33,
 41, 64, 147, 154, 156, 176.
 Gunnbjarnareyjar, 712.
 Gunnsteinsstaðir, 705.
 Hafjardarey, 523.
 Hafnarfjörðr, 63, 70, 115, 123, 124,
 126, 129, 182, 717.
 Hafrafellstunga, 726.
 Hafsteinsstaðir, 343, 351, 605, 731.
 Hagavaðall, 724.
 Hagi á Barðaströnd, 247, 713, 724,
 725.
 Hallkelsstaðir, 528.
 Hálogaland, 517, 611, 623.
 Hamar, 432.
 — í Þverárhlíð, 553.
 Hamborg, 706.
 Harðangr, 602.
 Harrastaðir, 407.
 Hauganes, 363.
 Haukadallr, 307—308, 340, 342, 360,
 429, 533, 547.
 Haukadalsá, 407.
 Haukadalshreppr, 429.
 Haukadalsskarð, 381, 486.
 Hávafell, 486.
 Hegranes, 233, 356.
 Hegranesþing, 534.
 Heiðmörk, 617.
 Helgafell, 219, 261, 265, 397, 401,
 495, 513, 521, 522, 526, 527,
 529, 530, 534, 540, 541, 560,
 561, 597, 707, 718, 728.
 Helgastaðir, 231, 531, 532.
 Helgustaðir, 171.
 Heljardalsheiði, 240.
 Hella, 714.
 Helsingjæyri, 28, 43.
 Héraðsdalr, 490.
 Héraðsvötn, 13.

- Hertogadæmin, 125.
 Hestapingshamar, 335.
 Hestr, 714.
 Hitardalr, 254, 257, 323, 415, 448,
 487, 489, 527, 529, 531, 532,
 536—539, 542, 559, 563, 564.
 Hitarnes, 476, 481, 484, 485, 491.
 Hjaltadalr, 558.
 Hjalteyri, 236.
 Hjarðardalr, 447—448.
 Hjarðarholt í Dölum, 380, 401, 408,
 424, 425, 437, 440, 441, 463,
 464, 465, 516, 519, 548, 549,
 567.
 Hjörungavogr, 518.
 Hliðarendi, 615, 628.
 Hlöðuvík við Horn, 464.
 Hnappadalssýsla, 7.
 Hof á Höfðaströnd, 162, 705.
 — í Vatnsdal, 705.
 — í Vopnafirði, 533, 541.
 Hofsóls, 18, 20, 24, 56, 70, 126, 128,
 705.
 Hofstaðir í Reykhólasveit, 712.
 — í Reykjardal hinum nyrðra,
 512, 561.
 Hofsteigr, 541, 564.
 Hólabiskupsdæmi, 19.
 Hólar í Hjaltadal, 6, 7, 17, 19, 21,
 22, 23, 146, 152, 241, 257, 258,
 279, 283, 293, 297, 299, 303,
 334, 336, 373, 383, 471, 480,
 483, 484, 535, 536, 558, 602, 730.
 Hólavað, 452, 487.
 Hóll í Bolungarvík, 247, 717, 720.
 Holland, 125.
 Holt í Fljótum, 171.
 — í Önundarfirði, 425, 527.
 Holtshreppr, 442.
 Hólmar, 602, 731.
 Hólmblátr, 217.
 Hólmrinn (Reykjavík), 48, 59, 62,
 70, 73, 74, 78, 86, 95, 106, 113,
 115, 116, 118, 120, 121, 122,
 126, 128, 131, 141.
 Hólmrinn í Kaupmannahöfn, 42.
 Hólmr iðri á Akranesi, 512, 560,
 705.
 Horn, 464.
 Hornafjörðr, 12, 648, 666.
 Hornstaðir, 424.
 Hornstrandir, 451, 454, 717.
 Hrafnagil, 313, 345, 457, 487.
 Hrappsey, 408, 582, 717, 723.
 Hraun, 416, 485.
 — í Keldudal, 716.
 Hraunsás, 512, 560.
 Hringaríki, 586, 617.
 Hrisey, 237.
 Hróarsholt, 331, 332.
 Hróarskelda, 614.
 Hruni, 310, 320, 322, 323, 710.
 Hrutafjarðará, 453, 708.
 Hrutafjörðr, 361, 386, 407, 412, 420,
 439, 447, 452, 465, 544, 557, 566.
 Húnavatnssýsla, 17, 18, 41, 64, 328,
 353, 648, 669.
 Húnaþing, 534.
 Húsafell, 537, 538, 714.
 Húsagarðr, 546, 566.
 Húsavík, 4, 70, 73, 74, 90, 110, 111,
 115, 126, 128, 133.
 Hvaleyri, 38.
 Hvalfjörðr, 331, 464, 712.
 Hvalsnes, 268.
 Hvammr í Hvammssveit, 195, 212,
 313, 214, 217, 218, 223, 274,
 380, 392, 395, 398, 399, 402,
 403, 404, 408, 413, 414, 418,
 420, 443, 452, 464, 519, 520,
 523, 524, 529, 537, 544, 548,
 549, 553, 554, 562, 565, 573,
 597, 721, 724.
 — í Norðrárdal, 483.
 — í Vatnsdal, 340, 341, 545, 558, 565.
 Hvammssveit, 721.
 Hvanneyri í Borgarfirði, 553, 709,
 710, 728.
 Hvassafell, 517.
 Hvinverjadalr, 335.

Hvítá, 283, 401, 483, 455, 456, 533,
534, 553, 710.
Hvítárbrú, 312, 314, 316, 409, 465.
Hvítárnes, 714.
Hvítársíða, 515.
Hvitramannaland, 515.
Hvoll í Saurbæ, 517, 519.
Höfðahólar, 482.
Höfðaströnd, 162, 705.
Höfði, 262, 287.
Höfn, sjá Kaupmannahöfn.
Hörðadalr, 528.
Hörðaland, 604, 614.
Hörgárdalr, 299.
Höskuldsstaðir, 171.

Ílúvellir, 222, 544.

Ingjaldshóll, 163, 165, 270.

Írland, 228, 579, 598, 634, 635,
669, 678, 687.

Ísafjarðarsýsla, 580, 731.

Ísafjörðr, 70, 115, 126, 422, 439,
444, 450, 451, 710, 711.

Ísland, 1, 12, 24, 25, 27, 29, 30, 34,
35, 37, 39, 40, 42, 43, 45, 46,
48, 51, 53, 56, 68, 69, 75, 78,
81, 86, 89, 90, 93, 94, 99, 100,
106, 107, 109, 111, 114, 115,
125, 126, 127, 130, 131, 133,
135, 136, 137, 138, 145, 150,
152, 153, 161, 170, 176, 178,
180, 181, 182, 185, 186, 187,
199, 275, 282, 297, 299, 310,
312, 333, 335, 339, 347, 415,
422, 423, 438, 456, 462, 487,
488, 493, 509, 515, 547, 570,
583, 587, 593, 598, 600, 602,
605, 611, 613, 616, 619, 624,
631, 634, 640, 651, 657, 659,
660, 661, 662, 663, 668, 687,
688, 689, 703, 706, 707, 708,
709, 711, 715, 717, 718, 719,
720, 730.

Ítalía, 574.

Jamtaland, 616.

Jórsalir, 712.

Jótland, 40, 620.

Jökulsfirðir, 731.

Kalastaðir, 724.

Kaldrananes í Bjarnarfirði, 722.

Kálfafell, 469, 470, 471.

Kálfanes, 543.

Kálfárnes, 707, 708, 713, 715, 728

= Kálfanes.

Kalmanstunga, 223, 529, 541, 709.

Kantaraborg, 661—662, 676.

Katanes, 603.

Kaupmannahöfn (Höfn), 9, 11, 12,
16, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 39,
40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
50, 58, 62, 66, 69, 70, 72, 76,
77, 78, 80, 81, 82, 85, 87, 88,
89, 90, 94, 95, 99, 100, 113,
117, 131, 133, 136, 140, 153,
158, 162, 163, 172, 178, 180,
182, 193, 195, 196, 570, 701,
703, 706.

Keflavík, 70, 100, 115, 126, 129.

Keldudalr, 716.

Keldur, 413, 443, 449, 546, 586.

Kiðjaskarð, 558.

Kína, 9.

Kirkjuból í Steingrímsfirði, 713.

Kirkjubær í Skaptafellssýslu, 369,
533.

Kjalarnes, 328.

Kjalvegr, 360.

Kjós, 724.

Kjósarsýsla, 41, 64, 147, 154, 156,
176.

Kjölir á Íslandi, 315, 360.

— í Noregi, 42.

Klofi, 402.

Knarrarnes, 546.

Kolbeinsárós, 348.

Kolbeinsstaðir, 323, 505, 506, 531,
538, 539, 540, 542.

Kolgróf, 171.

Kollafjörðr, 707, 713, 721.
 Kristiania, 90, 473, 474, 570, 707.
 Kristjánssund, 130.
 Kristnes, 516.
 Krísvík, 42, 49, 91.
 Króksfjörðr, 453, 550, 707, 712, 713, 728.
 Krossdalr, 725.
 Krosssund, 399, 446, 447.
 Kvennabrekka, 408, 425, 426, 427, 428.
 Kvennahváll, 399, 521.
 Kænugarðr (Kijew), 587.

L
 Langahlöð, 543, 565.
 Langidalr, 486, 515, 526, 557, 562.
 Laufás, 14, 23, 167, 237, 241, 242, 535, 704.
 Laugaland, 234, 240, 542.
 Laugar, 218.
 Laugardalr, 340, 601—602.
 Laugarkambr, 237.
 Laugarvatn, 332, 347.
 Laxamýri, 3.
 Laxárdalr, 464, 531, 726.
 Laxárdalshreppr, 424.
 Laxfoss, 714.
 Leiðólfssstaðir, 380.
 Leipzig, 161.
 Leirá, 36, 43, 79, 91.
 Linakradalr, 452.
 Litla-Skarð, 237.
 Ljárskógar, 273, 416, 452.
 Ljósavatn, 704.
 Lokinhamrar, 261, 717, 728.
 Lómagnúpsá, 299.
 Lothringen, 597.
 Lundareykjadalr, 331 = Reykjadalr hinn syðri.
 Lundr í Reykjadal hinum syðra, 214, 215, 512, 553, 554, 555, 560, 568.
 Lundr í Svíþjóð, 210.
 Lundúnir, 718.
 Lübeck, 718.

Lyngby, 41.
 Lyngdalsheiði, 331, 484.
 Lyon, 582.
 Lækr vestr, 705.

M
 Mainz, 649.
 Málmey, 255, 257, 258, 259, 268.
 Málmhaugar, 28.
 Másstaðir, 445, 452.
 Meðalfellsströnd, 520 = Fellsströnd.
 Melanes, 722.
 Melar, 200, 512, 513, 524, 525, 529, 540, 554, 560, 562, 567.
 Melr í Miðfirði, 490, 555, 556, 558.
 Melrakkasljetta, 236, 411.
 Mið-Asía, 575, 620.
 Miðdalr í Grímsnesi, 346, 354.
 Miðfjörðr, 381, 490, 545.
 Miðhús á Barðaströnd, 377, 378, 710, 720.
 — í Skagafirði, 171.
 Miklaholt, 522.
 Miklibær, 327, 329, 373, 445, 488, 543.
 Mikhigarðr, 411.
 Minnaholt, 171.
 Móberg, 375.
 Mókollsdalr, 713, 714, 715.
 Molde, 130.
 Mosfell í Grímsnesi, 714.
 — í Mosfellssveit, 533.
 Mosvellir í Önundarfirði, 723.
 Múkaþverárklaustur, 705.
 Múlasýsla, 64, 129, 177, 701, 726.
 Múli, 452.
 Munaðarnes í Árnessókn, 711.
 Múnkaþverá, 345, 500, sjá Þverá.
 Mýdalr í Kjós, 724.
 Mýrar, 414, 514, 539, 710, 714.
 — í Dýrafirði, 535.
 — í Hornafirði, 666.
 Mýrasýsla, 41, 165.
 Mýrkárdalr, 535.
 Mælifell, 3.

Mælifellsdalr, 348, 351.
Möðrufell, 345, 532, 563.
Möðruvellir, 234, 239, 240, 299, 457,
540, 541, 543, 564, 565, 640.

Narfeyri, 403, 707 = Eyri í Álptafirði.
Nes við Seltjörn, 41, 161.
Niðarós, 216, 229, 298, 432, 688.
N(j)örvasund, 643.

Norðlendingafjórðungur, 70, 328, 348,
368, 488, 534.

Norðmæri, 422.

Norðrá, 714.

Norðrálfa, 620, 703.

Norðrárdalur, 409, 425, 483.

Norðrland, 80, 126, 628, 717.

Norðrlönd, 182, 569, 570, 578, 579,
586, 590, 591, 593, 597, 598,
603, 611, 612, 613, 615, 618,
619, 623, 628, 629, 637, 638,
639, 640, 641, 643, 646, 661,
662, 663, 664, 668, 670,
671, 673, 674, 677, 680, 681,
682, 683, 684, 688, 689, 690,
692, 693.

Norðrsýsla, 64.

Noregr, 37, 40, 42, 45, 118, 125,
145, 228, 229, 246, 250, 263,
270, 279, 280, 294, 303, 309,
312, 314, 334, 335, 339, 350,
372, 386, 414, 423, 430, 432,
456, 462, 465, 476, 488, 497,
498, 516, 535, 547, 548, 551,
575, 583, 585, 586, 587, 591,
593, 595, 598, 601, 602, 605,
607, 609, 611, 616, 617, 619,
622, 623, 625, 626, 628, 630,
631, 640, 643, 644, 647, 649,
651, 652, 658, 659, 661, 662,
664, 665, 666, 668, 671, 676,
678, 683, 688, 689, 690, 691,
707, 712, 717.

Normandi, 597, 671, 678.

Núpr í Haukadalshreppi, 429.

Oddi, 220—223, 263, 275, 403, 418,
436, 496, 533, 540, 542, 614,
636.

Oddstaðir, 555.

Óðinsve, 43.

Ófriðarstaðir, 710.

Ólafsvík, 70, 126.

Orkneyjar, 614.

Ós í Miðfirði, 545.

— í Steingrímsfirði, 705, 708, 713,
728.

Ósland, 545.

Ósló, 431, 432.

Otradalr, 247, 453.

Oxford, 195, 196, 511, 657.

Patreksfjörðr, 70, 115, 126.

Rangá, 546.

Rangárhverfi, 367, 370.

Rangárvallasýsla, 41, 80, 118, 123,
147, 646.

Rangárvellir, 341, 369, 449, 539, 546.

Rangæingafjórðungur, 533.

Rauðilækur, 470.

Rauðimelr, 262, sjá Syðri-Rauði-
melr.

Rauðisandr, 247, 333, 439, 446,
447, 535, 716, 717, 720, 731.

Rauðsgil, 343, 485.

Raufá, 546.

Reiðgotaland, 617, 684.

Reyðarfjörðr, 70, 115, 126.

Reykhólasveit, 712.

Reykir í Ölfusi, 325, 326.

Reykja(r)dalr hinn nyrðri, 449, 485,
512, 544.

— hinn syðri, 214, 331, 512, 553
= Lundareykjadalr.

— í Þingeyjarsýslu, 232, 336, 524,
525, 562.

Reyk(ja)hólar, 207, 377—378, 407,
515, 517, 523, 527, 533, 534,
543, 544, 548, 560, 561, 565,
708, 710, 712, 715, 719, 720, 728.

Reyk(ja)holt, 209, 214, 331, 336,
395, 397, 399, 401, 405—406,
408—409, 419, 433, 449, 464,
465, 471, 480, 481, 483, 484,
485, 486, 512, 513, 527, 533,
543, 554, 560, 711.

Reykjaleug, 327, 329.

Reykjanes á Barðaströnd, 515, 517.
518, 525, 527, 548, 562.

— í Trèkyllisvík, 713, 728.

Reykjarfjörðr, 66, 70, 126.

Reykjavík, 15, 38, 41, 42, 43, 47,
48, 55, 70, 71, 78, 79, 88, 90,
91, 92, 97, 110, 111, 117, 121,
127, 168, 170, 659.

Reynistaðr, 701, 704, 705.

Rif, 717, 718.

Rín, 607.

Rínarósar, 619.

Ríp, 171.

Róðugrund, 364.

Rogaland, 616, 617.

Rómaborg (Róm), 178, 335, 432,
585, 712, 720.

Rosmhvalanes, 263.

Rostokk, 707.

Ryðjökull, 517.

Rygjafylki, 617, 688.

Sakka, 236, 237, 240, 242.

Saleyjar, 655 = Sóleyjar.

Salzburg, 578.

Sámstaðir, 486.

Sandar í Dýrafirði, 448, 550.

Sandr á Hálogalandi, 517, 561.

Sandvatn, 553, 554.

Sandvík, 328.

Sauðafell, 274, 337, 403, 405, 406,
407, 408, 420, 450, 463, 521,
525, 544, 549, 562.

Saurbær í Dalasýslu, 207, 218, 398,
406, 407, 408, 418, 446, 517,
549, 719.

— í Eyjafirði, 497, 531, 532.

Saxland, 690.

Schwaben, 662—663.

Selárdalur, 229, 246, 247, 260, 364,
724, 725.

Seleyjar, 656 = Sóleyjar.

Selvogahamar (Selvogahamar), 723.

Selvogr, 549.

Sethberg, 658.

Síða, 371, 472, 483, 533, 646.

Síðumáli, 409, 706.

Silfrastaðir, 543, 565.

Skagafjarðarsýsla, 13, 22, 23, 56,
139, 163, 171, 669.

Skagafjörðr, 14, 15, 232, 233, 257, 299,
300, 316, 328, 336, 339, 340,
341, 342, 343, 347, 348, 349,
351, 353, 354, 355, 356, 360,
361, 362, 364, 374, 401, 409,
442, 476, 484, 486, 488, 533,
535, 545, 558, 726.

Skagaströnd, 70, 115, 122, 126, 128.

Skálanes, 425.

Skáleyjar, 405.

Skál(a)holt, 22, 254, 315, 332, 333,
336, 401, 402, 445, 449, 484,
485, 488, 545, 546, 547, 625,
658, 704, 712, 723, 724, 725.

Skán, 586, 661.

Skáney, 544, 566, 621.

Skaptafellssýsla, 11, 13, 14, 80,
181, 617, 646, 665, 678.

Skaptárjökull, 136.

Skarð á Skarðsströnd, 99, 206, 208,
412, 424, 504, 507, 516, 517,
525, 534, 540, 541, 701, 703,
706, 709, 710, 712, 715, 716,
717, 718, 719, 720, 721.

— hið vestra (ytra) í Rangár-
vallasýslu, 275, 539.

Skarðsá, 197, 198, 711, 717, 723.

Skarðsströnd, 703, 712.

Skarðsping, 715.

Skarfsstaðir, 548, 566.

Skefilsstaðahreppr, 355.

Skeið, 547.

Skeljavík, 714.

- Skildinganes, 96.
 Skinnastaðir, 411, 545, 565.
 Skjálgsdalsheiði, 410.
 Skógar á Mýrum, 450.
 — undir Eyjafjöllum, 559.
 Skógarnes, 520, 523, 561.
 Skógarströnd, 261, 403.
 Skorravík, 464, 520, 523, 549, 561.
 Skotland, 229, 668.
 Skriða, 703, 706, 728.
 Skriðdalr, 575.
 Skriðhverfi, 706.
 Skúmstaðir, 299.
 Skutulsfjörðr, 450, 706.
 Sléttunes í Selvogum, 451.
 Snóksdalr, 419, 426, 544, 565, 585, 705, 706.
 Snæfellsnes, 214, 270, 344, 399, 414, 495, 533, 677.
 Snæfellsnessýsla, 18, 41, 64, 71, 129, 163, 165, 166, 177.
 Snæfjöll, 514.
 Snældubeinsstaðir, 485.
 Sogn í Noregi, 675.
 Sóleyjar, 586, 655—656.
 Söli, 631.
 Sólheimar í Sæmundarhlíð, 171.
 Sópandaskarð, 520.
 Spánn, 591, 618, 639, 643.
 Staðr í Hrutafirði, 480, 544, 557, 566.
 — í Noregi, 42.
 — í Reynisnesi, 313.
 — í Skagafirði, 319, 336, 349, 351, 353, 356, 362, 365, 545.
 — á Snæfellsnesi, 401, 402, 417, 419, 477, 484, 485, 489, 491, 494, 506, 533 = Staðastaðr.
 — í Steingrímsfirði, 439, 546, 708, 713 = Breiðabólstaðr í Steingrímsfirði.
 — á Ölduhrygg, 195 = Staðastaðr.
 Staðarfell, 99.
 Staðarhóll, 218, 225, 337, 406, 407, 408, 413, 435, 443, 481, 515, 516, 520, 525, 526, 527, 534, 549, 559, 562, 704, 705, 723, 728.
 Staðarhraun, 659.
 Staðastaðr, 167 = Staðr á Snæfellsnesi.
 Stafafell, 585.
 Stafangr, 688.
 Staf(a)holt, 312, 336, 337, 338, 399, 400, 401, 424, 450, 452, 465, 477, 478, 480, 481, 533, 549, 709, 725.
 Stangarfola, 556.
 Stapi, 70, 115, 126.
 Steingrímsfjörðr, 279, 280, 290, 301, 303, 523, 544, 545, 546, 565, 705, 707, 708, 713, 714, 722, 728.
 Steinólfsdalsá, 719.
 Stokkhólmr, 243.
 — í Skagafjarðarsýslu, 171.
 Stóra-Fjarðarhorn, 713.
 Stóridalr, 723.
 Stóri-Hólmr, 158.
 Stóru-Akrar í Blönduhlíð, 15 16, 22, 23, 139, 161, 163, 171, 177, 726.
 Strandasýsla, 41, 162.
 Strandir, 451, 545.
 Straumfjörðr á Mýrum, 714, 728.
 Stykkishólmr, 70, 115, 116, 118, 122, 126.
 Strönd í Selvogi, 549.
 Sudreyjar, 228, 229, 635, 644.
 Suðrland, 78, 126, 171, 196, 507.
 Suðrlönd, 603.
 Suðrnes, 58, 63, 533.
 Suðr-Pýzkaland, 632, 694.
 Sunnanlandsfjörðungr, 717.
 Sunnlendingafjörðungr, 70, 348, 350, 351, 368, 615.
 Sunnmæri, 42.
 Surka, 666.
 Surkudalr, 666.
 Surkunes, 666.
 Svafaland (Schwabens), 662—663.
 Svalbarð á Svalbarðsströnd, 543, 565, 703, 704, 705, 707, 728.

Svalbarðsströnd, 703.
 Svarfaðardalur, 196, 236, 242, 442,
 535, 557, 629.
 Svartahaf, 620.
 Svartárdalur í Húnavatnspingi, 328.
 — í Skagafirði, 328.
 Svíaríki, sjá Svíþjóð.
 Svignaskarð, 449.
 Svínafell, 227, 259—260, 469, 470.
 Svínaskógr, 548.
 Svíþjóð (Svíaríki), 42, 107, 498, 551,
 573, 582, 583, 586, 587, 590,
 591, 594, 596, 598, 603, 604,
 612, 616, 621, 622, 628, 631,
 646, 653, 659, 662, 666, 681,
 690, 731.
 Syðri-Rauðimelr, 719.
 Sælingsdalr, 418.
 Sælingsdalsheiði, 548.
 Sælingsdalstunga, 219, 380, 406,
 446, 460, 525, 544, 562.
 Sævarland, 355.
 Sörkushólar (Sörkvishólar), 666.

Tálknafjörðr, 725.
 Thile, 297.
 Tjaldanes, 398, 408, 446.
 Tjörnes, 3.
 Tónavör, 719.
 Torfalæk, 18.
 Torfastaðir, 452, 453.
 Torfnes á Skotlandi, 668.
 Trèkyllisvík, 454, 711, 713, 720, 728.
 Tröllatunga, 523, 714, 715, 722.
 Tunga, sjá Bræðratunga og Sælings-
 dalstunga.
 Túsberg, 430—431.
 Tvídægja, 376.

Úlfstaðir, 349.
 Upplönd, 577, 586, 587, 601, 616,
 617, 625, 644.
 Uppsálar, 588, 628.
 Urðir, 237, 535.

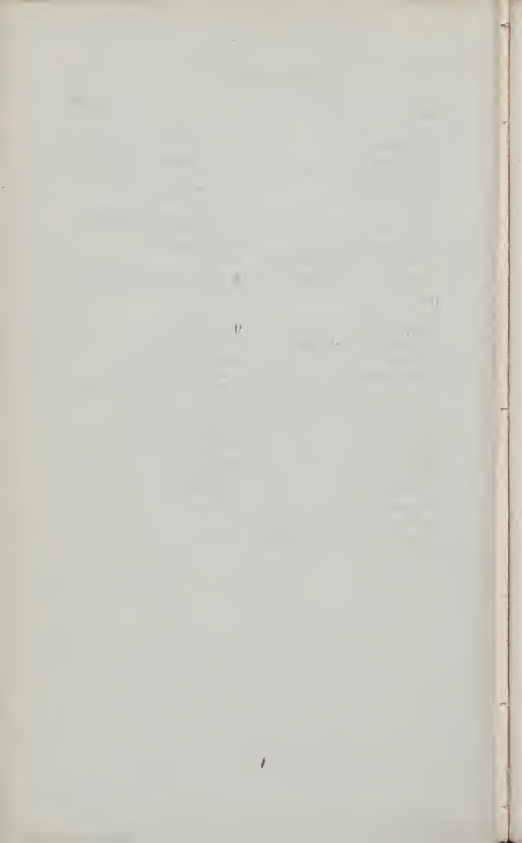
Útmanasveit, 702.
 Útrecht, 718.
Vaðall á Barðaströnd, 261, 713, 728.
 Vaðlaþing, 534 = Vöðlaþing.
 Wales (Bretland hið litla), 671.
 Vallalaug, 404, 530.
 Valland, 614, 671, 673.
 Valshamar, 261, 262, 265, 269.
 Valþjófsstaðr, 342, 533, 637.
 Vatnsdalr, 451, 531, 542, 545, 705.
 Vatnsendi í Vestrhópi, 556.
 Vatnsfjörðr, 398, 400, 519, 527,
 528, 533, 545, 717.
 Vatnsháls, 395.
 Vatnsheiði, 395.
 Vatnsnes, 551.
 Vellir í Svarfaðardal, 196, 227, 240,
 241, 535, 536, 557.
 — hinir ytri, 546, 566.
 Vellirnir efri á Þingvelli, 396.
 Vestfirðingafjórðungur, 405, 438, 533.
 Vestfirðir, 195, 251, 269, 398, 399,
 405, 422, 440, 450, 462, 465,
 487, 527, 534, 587, 606, 665,
 706, 716.
 Vestfjórðungur, 717.
 Vestlandsfjórðungur, 715.
 Vestmanneyjar, 70, 126, 322, 465,
 546.
 Vestra-Gautland, 594.
 Vestrhóp, 555, 556, 557, 578, 618.
 Vestrland, 260, 524, 525.
 Vestrlönd, 604, 635.
 Viðey, 26, 41, 59, 72, 79, 96, 99,
 100, 117, 119, 139, 140, 144,
 145, 146, 148, 153, 154, 158—
 163, 167, 168, 170—173, 533,
 724.
 Viðeyjarklaustr, 158.
 Viðidalr, 528.
 Viðidalstunga, 551, 552, 567.
 Viðikjarr, 406, 459.
 Viðimýri, 336, 363, 365, 523.
 Viðines, 281, 320, 375.

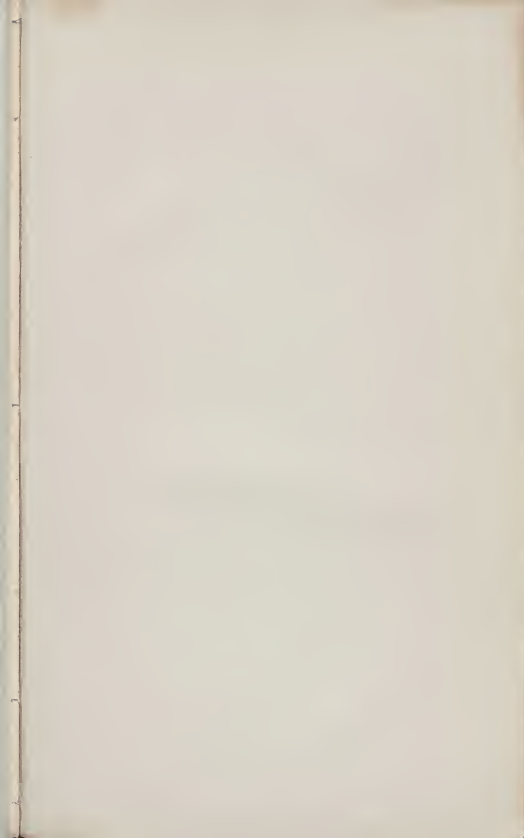
Viðivellir, 353, 557.
 Viðvík, 486—487, 491.
 Vigr, 255.
 Vík í Flateyjarðal, 328.
 — í Skagafirði, 545.
 Víkin í Noregi, 250, 431, 577.
 Villingaholt, 254.
 Vindheimar, 705.
 Vindland, 630, 649.
 Vinland, 633.
 Vopnafjarðarumdæmi, 65.
 Vopnafjörðr, 70, 115, 126, 533, 541, 578.
 Vöðlaþing, 161 = Vaðlaþing.
 Þelamörk, 602, 644.
 Þernuvík, 451.
 Þingeyjarsýsla, 64, 665, 669.
 Þingeyjarþing, 10, 286, 534.
 Þingeyrar, 17, 18, 152, 232, 390, 529.
 Þingeyraklaustr, 142.
 Þingnes, 449, 724.
 Þingvellir, 102, 161, 331, 332, 418,
 495, 496, 497.
 Þjóðólfsholt, 433.
 Þjóðverjaland, 22.
 Þjórsá, 351.
 Þorgeirsfell, 491.
 Þorkelshváll, 555, 556, 557, 568.
 Þórunnarey, 346.
 Þrándheimr, 90, 130, 335, 666.
 Þýzkaland, 569, 611, 618, 620, 638,

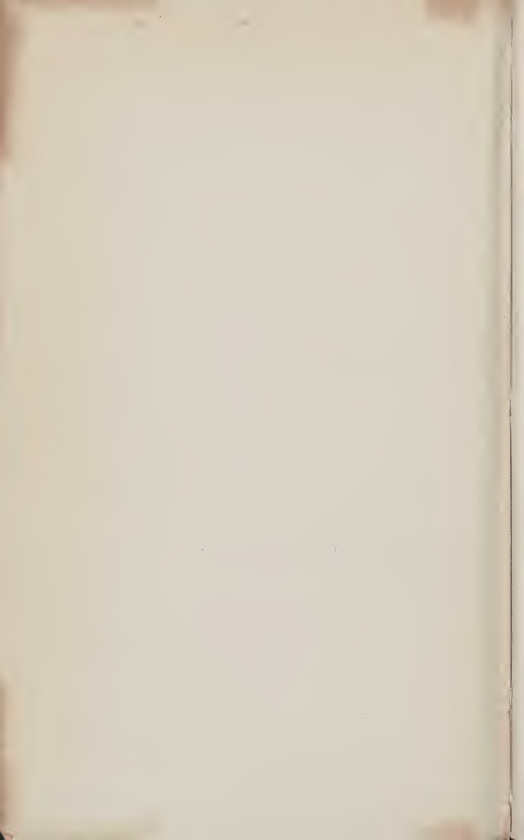
643, 661, 662, 681, 684, 689,
 690, 704, 707, sjá Suðr-
 þýzkaland.
 Þverá, 242, 356, 529, 530, 531 =
 Múnkaþverá.
 — hin litla, 345.
 — í Laxárdal, 531, 726.
 — í Skagafirði, 442.
 Þveráreyrar, 466, 486, 491, 536, 545.
 Þverárhlið, 553.
 Þverárklaustr, 524.

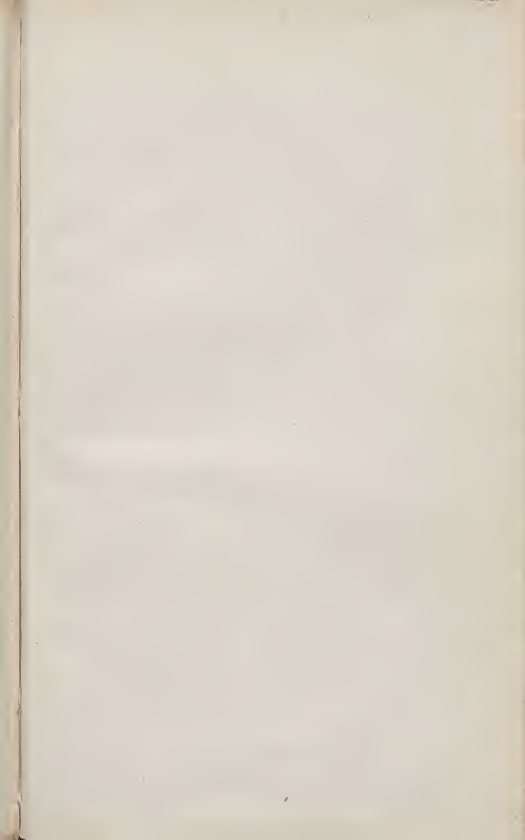
Æðey, 381, 400, 451, 465, 710, 711,
 728.

Ögr, 444, 716.
 Ölfus, 325.
 Ölfusá, 312.
 Ölfusvatn, 451, 541, 564.
 Öndurðeyri, 525 = Eyri í Eyrar-
 sveit.
 Öngull á Hálogalandi, 623.
 Öndundarfjörðr, 425, 527, 723.
 Örlygsstaðir, 311, 436, 445, 464, 466.
 Öxará, 419.
 Öxarfjörðr, 545.
 Öxnadalr, 233, 234, 543.
 Öxnadalshéidi, 284, 334, 361, 457,
 522.
 Öxnatungr, 486.

100427790 - 8

